FRIDERICI
HOFFMANNI

CONSILIARII REGIS BORUSSIÆ INTIMI,
ET ARCHIATRI,
PROFESSORIS MEDICINÆ PRIMARII IN ACADEMIA HALENSI,

OPERA OMNIA
PHYSICO-MEDICA

Denuò reviſa, correcta & aucta,

IN SEX TOMOS DISTRIBUTA;

QUIBUS CONTINENTUR

DOCTRINÆ SOLIDIS PRINCIPIIS PHYSICO-MECHANICIS, & anatomicis, atque etiam obſervationibus clinico-practicis ſuperſtructæ.

METHODO FACILI AC DEMONSTRATIVA DEDUCTÆ, & per experientiam LVII. annorum ſtabilitæ.

CUM VITA AUCTORIS,

Et ejus PRÆFATIONE de differente medicinæ & medicorum ſtatu atque conditione, & criteriis boni ac periti medici.

TOMUS SEXTUS.

GENEVÆ,
Apud FRATRES DE TOURNES.

M. DCCXL.

Digitized by Google

CONSPECTUS

TOMI SEXTI.

Opuſcula medica de Remediorum efficacia facultatibus & viribus.

I.	*De mirabili lactis aſinini in medendo uſu.*	Pag. 1
II.	*De ſaluberrima ſeri lactis virtute.*	9
III.	*De ſalium mediorum excellente in medendo virtute.*	16
IV.	*De manna, ejuſque præſtantiſſimo in Medicina uſu.*	24
V.	*De recto corticis Chinæ uſu in febribus intermittentibus.*	32
VI.	*De medicamentis ſelectioribus.*	41
VII.	*De medicamentis balſamicis.*	47
VIII.	*De præſtantiſſima nitri virtute medica.*	55
IX.	*De Camphoræ uſu interno ſecuriſſimo & præſtantiſſimo.*	60
X.	*De veſicantium & fonticulorum circumſpecto in medicina uſu.*	66
XI.	*De Opiatorum nova eaque mechanica operandi ratione.*	78
XII.	*De vera medicamentorum in morbis virtute & efficacia ritè dignoſcenda.*	85
XIII.	*De cognoſcenda corporis humani natura ex effectu remediorum.*	95

Opuſcula pathologico-practica, varii argumenti.

I.	*De ætatis mutatione, morborum cauſa & remedio.*	Pag. 104
II.	*De ſalium morboſorum generatione in corpore humano.*	111
III.	*De putredinis doctrina, ejuſque ampliſſimo in medicina uſu.*	118
IV.	*De uſu anatomes in praxi medica.*	124
V.	*De morbis fœtuum in utero materno.*	134
VI.	*De dentibus, eorum morbis & cura.*	141
VII.	*De bile medicina & veneno corporis.*	151
VIII.	*De ſalubritate febrium.*	160
IX.	*De ſitu erecto in morbis periculoſis valde noxio.*	169
X.	*De Criſium natura ejuſque explicatione rationali.*	173
XI.	*De certo & rationali mortis in morbis præſagio.*	181
XII.	*De duodeno multorum malorum cauſa.*	188
XIII.	*De ignorata uteri ſtructura, multorum in medicina errorum fonte.*	195
XIV.	*De morbis certis regionibus & populis propriis.*	202
XV.	*De læſionibus externis, abortivis, venenis ac philtris.*	209
XVI.	*De metallurgia morbifera.*	216
XVII.	*De inflammatione ventriculi frequentiſſima.*	223
XVIII.	*De morbis hepatis ex anatomia deducendis.*	232
XIX.	*De pulſuum natura, genuina differentia & uſu in praxi.*	237
XX.	*De generatione mortis in morbis.*	244

Opuſcula

Digitized by Google

Opuſcula medico-practica, quæ curam morborum & medendi methodum, nec non circumſpectum remediorum uſum ſpectant.

	Præfatio.	Pag. 251
I.	*De naturæ & artis efficacia in medendo.*	254
II.	*De recta & ſimpliciſſima naturæ medendi methodo.*	264
III.	*De medicamentorum prudenti applicatione in tempore.*	272
IV.	*De prudenti medicamentorum continuatione.*	278
V.	*De purgantibus fortioribus ex praxi medica merito ejiciendis.*	284
VI.	*De medicina emetica & purgante, poſt iram veneno.*	291
VII.	*De imprudenti medicatione, multorum morborum & mortis cauſa.*	296
VIII.	*De medicamentis inſecuris & infidis.*	308
IX.	*De erroribus vulgaribus circa uſum topicorum in praxi.*	322
X.	*De remediorum benignorum abuſu & noxa.*	331
XI.	*De venæ ſectionis abuſu.*	339

FRIDE-

Digitized by Google

FRIDERICI HOFFMANNI OPUSCULA MEDICA DE REMEDIORUM EFFICACIA, FACULTATIBUS ET VIRIBUS.

DE MIRABILI LACTIS ASININI in medendo uſu.

§. I.

Remedia ſimpliciora, parabiliora & velut domeſtica, cum in perſanandis, tum tempeſtive præſcindendis, variis morborum generibus, omnia ſic dicta compoſita, artificioſe concinnata & concentrata pharmaca, non modo ſecuritate, ſed & virtute ac efficacia, longe multumque antecellere: nemo facile rectius intelligit, quam qui in artis ſalutaris exercitio diu cum cura verſatus eſt. Sane, ſi præclara antiquiſſimorum medicorum monumenta evolvimus & curatius excutimus, eoſdem medicaminibus ſimpliciſſimis & paratu facillimis, naturæ amicis & ita dictis diæteticis, magis alimenti, quam medicamenti vires obtinentibus, plus detuliſſe & re ipſa præſtitiſſe, omnino deprehendimus, quam recentioris ævi chymiatri, chymico igne excoctis, activioribus pharmacis & pretioſis arcanis proficiunt. Hæc enim, niſi ſumma adhibita cautione & prudentia adminiſtrentur, magis ad nocendum, quam ad juvandum, parata ſunt atque diſpoſita: eamque ob cauſam merito valde inſecura cenſenda, & domeſticis minus ancipitibus longe ſunt poſtponenda.

2. Conſtat quidem ſubtiliori chymiæ laus ſua & haud translatitia commendatio, ad perſcrutandas maxime rerum naturalium mixtiones ac vires; laudanda quoque in eo eſt quorundam chymiatrorum contentio, quod paucis guttulis & exigua mole ægrotantium faſtidia levare anniſi ſunt: ſed profecto, quum penitus ferme rejectis diffuſioribus & ſic dictis Galenicis medicamentorum formulis, ipſisque diæteticis, à veteribus tantopere laudatis præſidiis, neglectui datis, medicamenta ex chymia petita, in avertendis & debellandis morbis, nimium in uſum vocarunt; factum utique eſt, ut praxis medica noſtra ætate, longe periculoſior ſit veteri, funeſtisque plurimis exemplis ſubinde infametur. Ego vero hanc ſemper animo imbibi ſententiam: ad felicem & auſpicatum in arte ſalutari finem obtinendum, neceſſarium eſſe, ut theoria cum praxi, veteres cum recentioribus, remedia Galenica & domeſtica cum chymicis, perpetuo conjungantur. Quippe, longa demum & multiplici experientia reperi & annotavi, remedia, quæ & alimenti, & medicamenti vi inſtructa ſunt, tanquam affinia & blanda corpori noſtro, in morbis curandis & præcavendis, non modo ſecuriſſima eſſe, ſed etiam efficaciſſima. Et horum uſum ac genuinum adhibendi modum, ex veterum monumentis, longe melius, quam ex recentiorum libris hauriri poſſe & addiſci, identidem iis, quibus antiqua non ſordent, apprime cognitum eſt.

3. Præclaro inprimis & luculento hujus rei exemplo eſt lac aſininum, quod, licet à priſcis medicorum mirifice laudatum, & in expugnanda graviſſimorum morborum contumacia utiliſſimum deprehenſum fuerit; plurimis tamen ex recentioribus, etiam magni alias nominis medicis, præſtantiſſimæ hæ dotes latent, eamque ob cauſam, exoptatum hoc ſanitatis præſidium, vel parcius in uſum medicum traxerunt, vel

eodem uti plane non auſi ſunt. Nos itaque & ſolida ratione ducti & multiplici experientia edocti, præſenti ſpecimine nobiliſſimum lactis aſinini uſum ejuſque virtutes plane mirandas, velut ex ignorantiæ tenebris iterum in lucem proferre & ad priſtinum ſplendorem poſtliminio quaſi revocare, apud animum conſtituimus.

4. Prius vero, quam ad inſtitutum noſtrum exſequendum paulo propius accedamus; e re viſum fuit, oſtendere in genere: quod omne lac alimentum ſit maxime medicamentoſum, ſive, quod eidem, præter eximiam nutrientem facultatem, ſingularis & admiranda plane virtus inſit medicinalis; ob quam merito, nec ſine gravi ratione, ad medicos uſus commendari queat. Et nutritivam quidem lactis efficaciam, eo minus ulli dubiam fore credo, quo magis inter omnes, vel proprio cujuſvis exemplo, conſtat, lac corporis noſtri alimoniæ, ſi quid aliud, convenientiſſimum eſſe & quam maxime accommodatum. Etenim fœtus, uteri ergaſtulo adhuc incluſus, lacte, in ſecundinarum compage elaborato, nutritur & augeſcit. In lucem deinde editus, lactis beneficio firmitatem nanciſcitur, ad perfectionem ſenſim deducitur, omnesque ejus internæ partes tantum roboris inde ſortiuntur, ut alimenta aſſumta ſubigere, digerere & in lacteum ſuccum, chylum ſcilicet, convertere poſſint. Ac denique quilibet homo, quouſque vita fruitur, chylo, ex alimentis digeſtis & ſolutis extracto, qui non niſi lac eſt, nutrimentum accipit & vigeſcit. Quin imo lac eſt, quod non modo ſanguinis, ſed & omnium quæ vitam fovent ac ſuſtentant liquidorum, pabulum & materiam ſuggerit.

5. Quemadmodum igitur lac in alimentorum claſſe principem obtinere locum, certum ac manifeſtum eſt: ita non minus primas in remediorum cenſu meretur. Quod, licet non adeo omnibus cognitum ſit atque perſpectum: facili tamen negotio probari poteſt ac demonſtrari. Ut enim ab experientia, optima rerum magiſtra, omnibusque ſubtiliſſimis ratiocinationum ſpeculationibus ſuperiori, ordiamur: nemini certe, vel levi brachio in artis medicæ cultura verſato, obſcurum eſſe poterit: lac, omnium propemodum animantium, excellentem & prodigioſam fere, adverſus potentiſſima, corroſiva maxime & funeſtis exemplis penitus infamata, tam ex mineralium, quam animalium & vegetabilium ſic dicto regno, petita venena contemperanda, cicuranda & infringenda, vim poſſidere: quæ tanta eſt, ut quilibet toxico infectus, lactis tempeſtive, convenienti tempore, modo & quantitate hauſti uſu, præſeotaneum interitum effugere & omni periculo eripi poſſit; eamque ob cauſſam merito dubitandum ſit, an, præter lacteum humorem, tam promtum tamque excellens antidotum, in univerſa rerum natura deprehendatur & æquali facultate ſplendeſcat. Et hanc certiſſimam lactis adverſus venenorum noxam virtutem, dudum jam veteres & primi medicinæ & materiæ medicæ auctores perſpexerunt & prodiderunt. Inprimis DIOSCORIDES, antiquiſſimus medicinalis materiæ ſcriptor, GALENO teſte, nulli ſecundus, *lib. II. de mat. med. cap.* 77. ita differit: *Lac autem, recens etiam, efficax eſt contra roſiones & inflammationes, à medicamentis exitialibus factas, uti à cantharide, pityocampa, ſalamandra aut bupreſte, auripigmento, dorycnio, aconito aut ephemero.* Id quod etiam PLINIUS *hiſt. natur. lib. XXVIII. ſect.* 21. *&* 33. totidem fere verbis teſtatur.

6. Si morbos ipſos diſpicimus, ampliſſimus pariter lactis in iis eſt uſus & incomparabilis utilitas, quam unanimi ſuffragio, teſtimoniis & exemplis luculenter adſtruunt, cum priſcis medicorum HIPPOCRATE, GALENO, CELSO & ARABIBUS, neotericorum quidam. Patebit hoc uberius in ſequentibus nobiliſſimo lactis aſinini exemplo; in præſentiarum autem ſuffecerit allegaſſe MARTIANUM, *Comment. in Hippocr. lib. I. de morb. mul. p. m.* 205. perhibentem: antiquitus lac fuiſſe veluti ſacram anchoram & omnium remediorum caput; ita ut vix ullus morbus eſſet, in quo lac non adminiſtraretur. Eandem quoque in rem pulchre non minus quam ex vero JO. JAC. WEPFERUS, probatiſſimus auctor & gloriam Helvetiorum medicorum quam maxime exornans, *in epiſtola ad Verzaſcham* ſcribit: *certe, divini aliquid in lacte latet. Antehac nunquam credidiſſem, niſi id ſenſibus comperiſſem. Vidi his meis oculis, quaſi novos homines inde factos fuiſſe. Nam legitimo ejus uſu, habitum firmiorem, colorem nitidiorem & vires robuſtiores plurimi acquiſiverunt.*

7. Utut autem in genere lacti animantium, quæ in uſum maxime œconomicum cedunt, ut bubulo, ovillo & caprillo eximia medicamentoſa facultas inſit: attamen aſininum lac, PLINIO *l. c. ſect.* 33. teſte, omnium eſt efficaciſſimum, & virtute reliquas lactis ſpecies in medendo longe exſuperat, ita prorſus, ut neque tam ſecurum, neque præſtantia & efficacia tam excellens remedium, ullibi ſit reperiundum. Hoc enim opportuno tempore, debita quantitate & convenienti cum regimine exhibitum, phthiſicis, hecticis, maraſmo & febribus lentis tabeſcentibus, tuſſi chronica & atrophia ſcorbutica laborantibus, hypochondriaco & hyſterico malo afflictis, ſpaſticis pathematibus detentis, viſcerum exulcerationi & morbis ab eroſione ſalino-acri proficiſcentibus implicitis, ſummo auxilio eſt atque præſidio. Quare dignum omnino mihi viſum fuit hoc potiſſimum lactis genus, quod præ ceteris eligerem, meditationi ſubjicerem, cujus vires eruerem, utilitatem demonſtrarem ac teſtimoniis & exemplis confirmarem.

8. Cur vero aſininum lac, aliorum animantium lacti in medendo ſit præferendum, primo omnium ratio erit reddenda. Quo ut eo facilius & felicius defungar, ſupponenda prius & ſtatuminanda erunt nonnulla, de lactis mixtione ejuſque ingredientibus, tanquam operationum fontibus. Videlicet, res vulgo notiſſima eſt: omne lac ex diverſa eaque triplici ſubſtantia, quarum quælibet diſcrepantem facultatem & proprias vires obtinet, conflatum eſſe. Prima eſt fluida portio, quæ ſeri nomine effertur. Altera eſt oleoſa, pinguis, quæ in ſupernatante cremore ſeſe conſpiciendam præbet, & ex qua butyrum elaboratur. Tertia eſt craſſior, terreæ & mucilaginoſæ texturæ, ex qua caſeus coagulatur & conficitur. Serum, ſive aquea portio, reliquas omnes quantitate ſuperat, ita, ut pro differentia lactis, nonnunquam octo vel decem fluidi partes, & una tantum ſolidi, in eo contineantur. Butyroſa, oleoſa, pinguis materia, leviſſima eſt & parciſſima, naturæ inflammabilis. Et caſeoſa denique indolis eſt fixioris & gravioris, quæ ab acido facile denſatur, in caſei ſpeciem coit fundumque petit.

9. A triplici hac & differenti lac conſtituentium ingredientium natura ac indole, omnis omnino lactis, in quibusvis morbis, tam arcendis, quam debellandis, virtus repetenda eſt ac derivanda. Etenim quodcunque lac tenue eſt ac liquidum multumque ſeri alit, illud & humectandi, & diluendi, & abſtergendi, & laxandi facultate præ reliquis commendabile eſt. Viciſſim, quod gravius eſt, multumque caſeoſæ, craſſioris materiæ fovet, incraſſandi, conſtipandi, adeoque rupta vaſa conſolidandi efficacia maxime ſplendet. Id autem, quod multum cremoris butyroſi, nec non largum caſeoſæ ſubſtantiæ apparatum complectitur, emolliendi, demulcendi, inviſcandi & nutriendi facultate conſpicuum eſt. Jam ſi diverſas & quæ communioris ac recepti uſus ſunt lactis ſpecies luſtramus: humanum omnium dulciſſimum, tenerioris caſeoſæ

ſub-

ſubſtantiæque præpinguis eſt, quare eximie nutrit ac naturæ humanæ maxime eſt accommodatum. Bubulum pinguius eſt, multumque etiam terrei & minus ſeri habet, ideoque minor in eo vis abſtergendi eſt, tanto autem major leniendi, temperandi & nutriendi. Ovillum omnium craſſiſſimum & caſeoſa terreſtri mucilaginoſa materia fœtum eſt: unde, teſte Hippocrate, minus detergit, conglutinandi autem vaſa læſa & ab humorum acrimonia eroſa, ſive ſanguinea, ſive lymphatica, utilitate excellit. Caprillum parcius ſero imbutum & craſſioris tantiſper conſiſtentiæ & adſtringentis naturæ eſt, minus butyri largitur, meliorem tamen adhuc bubulo, abſterſoriam facultatem obtinet.

10. Hæc autem diverſa in lacte ingredientium proportio, & inde dependens quoad operationem & uſum differentia, non tam pabulo, quo veſcuntur animantia, de quo inferius latius agemus, quam potius diverſæ corporum, quæ lac præbent, texturæ & conformationi tribuenda eſt. Etenim licet ſingula animalia lactaria eodem tempore, eodem modo eodemque alimento nutriantur; non tamen unius ejuſdemque indolis lac fundunt, ſed quodlibet proprium & peculiare concedit. Id quod luculento utique eſt documento, pabuli materiam & naturam ad lac conficiendum non ſolam ſufficere, ſed diverſam animantium naturam, quæ non niſi à diſſidente fluidorum, ſanguinis nempe & reliquorum humorum varia craſi, mixtione & textura, nec non ſolidorum, maxime glandularum mammariarum, quæ è minimis vaſculis conflatæ ſunt, fabrica, ſtructura & conſtitutione petenda eſt, concurrere maximumque conferre momentum.

11. Jam ſi medicamentoſam aſinini lactis facultatem ejuſque indolem ſigillatim perquirimus, iſtud multis peculiaribus ſplendere dotibus deprehendimus, quæ id ſingulari quadam & eminente ſalubritatis nota inſigniunt. Nimirum ea aſinini lactis propria laus eſt, quod præ reliquis tenue, aquoſum ſit & ſeroſo humore abundet: id quod dudum jam cum Aristotele *lib. III. hiſt. anim. cap.* 20. animadvertit Galenus, qui *lib. X. de ſimpl. facult.* nec non *lib. VI. de ſanit.* lac aſininum vocat λεπτομερέςατον, tenuiſſimarum partium. Quare, quum in confeſſo ſit, pleroſque morborum origines ducere ex humorum tenacitate & ſpiſſitudine, qui, dum ægrius per minima vaſculorum, è quibus præcipua emunctoria & colatoria glandularum organa coagmentata ſunt, tranſeunt, his in anguſtiis ſubſiſtunt eaſdemque infarciunt, & ſic obſtructiones gignunt: in proclivi eſt judicare, lactis aſinini, ſeroſa & fluida materia largiter ſcatentis, ad referanda obſtructorum repagula, ſpiſſiores & viſcidos in corpore ſuccos attenuandos, fluxiles reddendos & in motum redigendos, uſum eſſe ſaluberrimum. Similiter, quum in propatulo ſit: permultas ægritudinum acri, ſalſæ & vellicanti humorum conſtitutioni ortum debere; non minus luculenter patet, lac aſininum, multo ſero & humido dilutum, huic diluendæ, temperandæ ac obtundendæ apprime ex uſu eſſe: licet non negandum ſit, quod in exſequenda ſaluberrima hac efficacia, oleoſum ac dulce ſimul ſuccurrat elementum, quod interſertas ſalinas acies involvit & cicurat, quo ſic attemperati crudi & male cocti ſucci, accedente liberalioris ſeri vehiculo, promte per vaſorum excernentium emiſſaria eliminentur.

12. Altera, qua lac aſininum dotatum eſt, prærogativa, in eo conſtituenda & quærenda eſt, quod parum caſeoſæ & craſſioris ſubſtantiæ alat. Etenim octo primum lactis aſinini uncias carbonibus vivis in patina ampliori impoſuimus, & poſt omnimodam ſeri exhalationem, vix ſex drachmas materiæ albeſcentis dulcis collegimus. Cepimus deinde ejuſdem lactis libram medicam, quæ duodecim uncias æquat, & in vaſe clauſo, ad dimidias repleto, ut coagularetur ſepoſuimus. Elapſo triduo, ad fundum ſeceſſit candidiſſimum ac tenue coagulum, quod colatu per chartam bibulam à ſero liberatum & penitus poſtea exſiccatum, pondere vix ad drachmas duas acceſſit, reliqua ſubſtantiæ ſolidioris parte, partim una cum ſero per cribrum tranſeunte, partim filtri vaſorumque parietibus firmius agglutinata ipſaque ſub operatione diſpereunte. Contra vero idem vaccini lactis pondus, eodem modo tractatum, in longe craſſius & ponderoſius coagulum denſabatur, quod tranſmiſſo per filtrum liquido, inſolatum & ad lancem expenſum, decem drachmarum gravitatem exhibuit. Quod manifeſtatur, perexiguum, comparatione cum aliis lactis generibus facta, eſſe caſeoſæ craſſioris ſubſtantiæ in lacte aſinino apparatum, eoque ipſi peculiarem commendationem accedere. Quippe facilius ad extremas venarum anguſtias pertingit, ſuccos vitales intimius perluit, lentos humores citius eliquat, inertes & impactos attenuat, ſolutoſque promtius evertit.

13. Accedit tertio, & eminentius ſalubrem lactis aſinini facultatem conſpectius arguit: quod ipſa caſeoſa, quam complectitur ſubſtantia, longe tenerrima ſit, neque in craſſum ac firmum coagulum abeat. Calefecimus hunc in finem aſininum lac, & aſperſo acido, ut ſpiſſitudinem contraheret exſpectavimus; ſed præter flocculos paucos, tenues & ſparſim ſero innatantes, nihil in conſpectum venit: quum contra bubulum lac, admixto acido, illico in offas denſetur, quæ firmius concreſcentes ob pondus fundo adhæreſcunt. Jam vero in cura, quæ lactis ope adornatur, nihil æque noxium ac perniencioſum eſt, quam ſi hoc in ventriculo coagulum contrahit, eamque ob cauſam, ut hoc avertatur, primaria medentis eſt intentio. Graviſſima enim, quæ factam lactis in ventriculo coagulationem ſubſequuntur, ſunt damna, & à probatiſſimis auctoribus paſſim obſervata & annotata. Quare liquido pateſcit, longe ſalubrius & medico uſui multo magis accommodatum eſſe illud lac, quod difficulter coit, vel tenerum tantum & exiguum ſpiſſamentum dimittit, cujus genii potiſſimum eſt, de quo jam agimus, aſininum.

14. Quam modo in aſinino lacte laudavimus teneritudinem & ſeroſi humoris copiam; huic dos quarta eaque electiſſima proxime adjungenda eſt, quam exquiſita dulcedo ipſi conciliat, & quæ tanta eſt, ut omnes lactis ſpecies, ſolo humano excepto, ſuperet, eamque ob cauſam delicatiſſimum ſaccharum, ſeu potius manniforme magma, artificioſe longe melius & copioſius ex eo elici poſſit. Suſcepimus experimentum, & duodecim lactis aſinini, Junio menſe emulcti, uncias, leni igne incoximus, ac primum unciam concreti craſſamenti, admodum dulcis, obtinuimus. Huic affudimus rurſus in vitro conſervali aquæ pluvialis libram medicam, qua crebriori agitatione diſſolutum propemodum eſt concrementum totum, relicto tantum parco in fundo ſedimento. Supernatans liquamen per chartam emporeticam trajecimus & exhalationi commiſimus, eaque ſpiſſamenti melliformis, ſaporis mirum dulcis & coloris albi, unciam dimidiam impetravimus. Quum igitur aſininum lac liberalius ſal dulce intus reconditum habeat: omnino non dubitandum videtur, quin ab eo eximiam quandam medendi facultatem accipiat, quæ non exſpectari poteſt ab aliis lactis ſpeciebus. Melleum enim hoc ſal, acrimoniæ humorum, tam acidorum, quam bilioſorum, contemperandæ, obtundendæ & cicurandæ egregie inſervit, ſimulque fibras inteſtinales blande irritando, alvum officii admonet eamque ſubducit. Unde recte Hippocrates *lib. II. de diæt.* auctor eſt: quod lac aſininum magis per alvum ſecedat, quam ullum aliud. Et idem graviſſimus auctor, *lib. de nat. mulier.* in per-

perſanando uterino fluxu albo, primum per inferiora lactis aſinini potu purgationem abſolvit, & poſt hanc lactis bubuli uſum ſuadet.

15. Ex his igitur, quæ hactenus fuſius de nobiliſſimis lactis aſinini dotibus & prærogativis diſſeruimus, intelligentium judicio luculenter patebit: incomparabilem prorſus ipſi ineſſe facultatem, ad perſanandos quamplurimos morbos, quos ut ordine jam enumeremus, ipſumque uſum quoad ſpecialiora exponamus, inſtituti ratio poſtulat. Quod ſi vero morborum cenſum, quibus aſininum lac dicatum & accommodum eſt, inimus, inter præcipuas præſtantiſſimi hujus remedii laudes, primo merito connumerandum eſt loco: quod phthiſicis & tabe conſumtis, hoc, certius ac utilius, neque excogitari, neque ſuaderi poſſit, remedium. Antiquiſſimus certe his in morbis lactis eſt uſus, quem priſcæ medicorum ſcholæ, Cnidia æque ac Coa, propugnarunt, donec ex hac prodiret Hippocrates & illuſtrius hunc aſſereret ac ſtabiliret, cujus auctoritatem ii, quos poſtera ætas tulit, unanimi ſuffragio ſequuti ſunt. Inprimis Galenus multus eſt in commendando lactis ad phthiſin uſu, & *lib. V. meth. med. cap.* 12. mentionem injicit loci, quem vocat Stabias, aëris bonitate, pecudum pabulo & lactis ibi emulcti ſalubritate celeberrimi, in quem frequentiſſime confluxerit, ad ſanitatem recuperandam elumbis phthiſicorum cohors. Quin imo Aretæus tantum lacti in graviſſimo hoc morbo tribuit, ut *lib. VII. de morb. chron.* non dubitaverit aſſerere: phthiſicos, ſi multum lactis potent, nullo alio egere auxilio.

16. Quamvis vero omne lac phthiſicis & tabidis ſaluberrima eaque optima ſit medicina: aſininum tamen reliquis omnibus palmam præripit, dum ejus uſus cunctis indicationibus, quæ ad phthiſin curandam requiruntur, pleniſſime ſatisfacit. Quod ſi enim cauſam & originem phthiſis pulmonalis paulo curatius ſcrutamur; utique ab infarctu & obſtructione vaſculorum, ex quibus pulmonum compages maxime contexta eſt, eadem arceſſenda erit. Unde appoſite non minus, quam mechanice, Hippocrates *lib. de internis affectionibus cap. IV.* phthiſici mali generationem hiſce delineat verbis: *Quum pulmo ſanguinem in ſe ipſum traxerit, aut pituitam ſalſam, & non rurſus dimiſerit, ſed in ipſo coacta & compacta fuerint, ab his tubercula fiunt in pulmone & ſuppurantur, ab initio & per totum morbum tuſſis acuta ſicca obtinet, & rigor, & febris, & dolor in pectore & in dorſo incumbit, aliquando etiam in latere & erecta cervice ſpiratio vehemens incidit, deinde corrumpit pus & multum exſpuit.* Solemne quidem fuit veteribus, lactis curam in phthiſi ita adornare ac præſcribere: ut aſinino nonnunquam præmitterent, nonnunquam ſubjungerent, pro varia cujusvis intentione, aliud lactis genus. Sic Hippocrates primo ſuadet purgationem cum lacte aſinino cocto, vel etiam equinum lac excolatum, quod valde perſimile eſt aſinino, quotidie mane ad tres heminas hauriendum: poſtea vero, lac vaccinum, aut caprillum, uſurpandum commendat. Et Prosper Alpinus, *de medic. meth. lib. VIII. cap.* 7. in exulceratione pulmonum & inde facta tabe, primo lactis muliebris, deinde aſinini, & tandem caprilli uſum, plurimum laudat. Nos autem, ſolum lac aſininum ad truculentum hunc morbum abigendum ſufficere, & ratione, & experientia confirmari, aſſerimus. Quippe hoc, ad amurcam mucidam in tubulis pulmonum obhæreſcentem abſtergendam, diſſolvendam, propter ſal dulce deterſivum quo pollet, nihil eſt aptius nihilque magis accommodatum. Vires præterea dejectas egregie inſtaurat, calorem inteſtinum temperat, vacuata membra replet omniaque excretoria aperta ſervat. Neque tamen penitus inficias imus, obſtructionibus vaſorum pulmonalium ſublatis, ad cavitatem, quæ ab eroſione & ulcere fit, replendam & conſolidandam, lac vaccinum, vel caprillum, ob copiam mucidæ terreæ, qua refertum eſt ſubſtantiæ, optimo cum fructu addi poſſe atque ſubſtitui.

17. Si noſtram licet interponere experientiam, in proclivi foret, plurima recenſere exempla, phthiſicorum, qui contumaci tuſſi, febre, puris & materiæ viſcidæ copioſa ex pectore rejectione & incredibili corporis contabeſcentia afflicti, omnibus aliis fere fruſtra datis, tandem ex conſilio meo, ſolo lactis aſinini, vel etiam vaccini, cum, vel etiam ſine infuſo theiformi, exhibiti, longius extracto uſu, perfecte ſanitati redditi fuerunt. Sed miſſis aliis, recentiſſimum tantum & quod animo noſtro adhuc obverſatur interſeremus. Vir quidam, triginta circiter annorum, prava victus ratione, inprimis ſpirituoſorum ingurgitatione, nec non affectuum intemperantia, primum in hæmoptyſin incidit, qua curata, quum antiquum obtineret, febrem nactus eſt prima facie catarrhalem, ſed progreſſu vires ſumentem & ægrum diu noctuque affligentem. Acceſſit continuus & copioſus purulentæ & viſcidæ materiæ ſcreatus, cum extremo virium lapſu & ſumma corporis contabeſcentia, ut oſſa circumferre non poſſet & morti ab omnibus deſtinaretur. Nihilo minus, quum per trium ferme menſium decurſum graviſſime decubuiſſet, ineunte vere, præter omnem, noſtram etiam opinionem, lacte caprillo, mane calide ſumto, poſtquam pulveribus leniter aperientibus ſalino-abſterſivis & nitroſis, infarctui & calori hectico occurriſſemus, adſpirante Deo convaluit.

18. Monendum tamen eſt, quod, licet lac præſtantiſſimum inter omnia in phthiſi curanda remedia ſit, & juſto tempore ac convenienter datum, non facile uſu ſuo deſtituatur; non tamen omnis omnino phthiſis eodem perſanari poſſit, ſed principiis maxime obſtandum, & tum hoc ſubſidium in uſum eſſe trahendum, quando ulcera non adeo calloſa ſunt, ſi cavitas & eroſio non profundior & amplior, neque febris continua, ſine ulla intermiſſione vel remiſſione, urget. Recte enim Celsus *lib. III. cap.* 22. tradit: *Si vera phthiſis eſt, inter initia protinus occurrere neceſſarium eſt: neque enim facile hic morbus, quum inveteraverit, evincitur. Inter initia vero,* ſubjicit, *ſicut in omnibus longis difficilibusque febriculis, lac recte dari poteſt.* Et Alpinus *l. c.* conſiderare monet: lactis potionem continuatam ſanare poſſe phthiſicos in principio, antequam ulcera augeantur & calloſa evadant.

19. Porro, quum hæmoptyſis, difficilis ſpiratio, tabes & febricula, ab eadem cauſa, nempe obſtructione vaſorum pulmonalium & inde obortis tuberculis, quæ malo conſummato in ſcirrhos & exulcerationes cancroſas abeunt, & individui plerumque phthiſeos pulmonalis comites ſunt, originem ducant: his etiam malis nullum aliud & præſtantius, quam uſus lactis aſinini, opponi poteſt præſidium, quod etiam ab antiquis & peritiſſimis medicis magnopere ſemper fuit laudatum & commendatum. Meretur huc adduci inſignis ex Tralliano locus, *lib. VII. p.* 309. dum ait: *quod ſi corpus totum alimentum non ſentiens contabeſcere manifeſto inceperit, neque thorax multum puris contineat, etiam ſolum lac ipſis dari debet, & aſininum omnia alia antecellit, quod probe purgat.* Idem auctor lac aſininum in difficili ſpiratione commendat l. c. ſcribens: *ægre ſpirantes aſinino lacte adjutos ſubinde conſpexi, quum opportune eſſet datum, omnia enim, quæ pulmonum cavernis infixa ſunt, rejectione reddit morigera.* Et de hæmoptyſi *l. c. p.* 304. ita habet: *omnes hæmoptyici lacte utantur. Neque enim medicamentum, aut cibus, aut aliud quippiam, adeo accommodum ipſis aut utile, quam lac: & qui per initia ſolo ipſo conſtanter, longiori tempore uſi ſunt, omnes in*

totum

totum conſanuerunt. Porro addit: *novi quendam, qui cum toto anno lac bibiſſet & comediſſet, & à vino abſtinuiſſet, ab hæmoptyſi & puris ſputo liberatus fuit, ut nec poſtea in phthiſin inciderit.*

20. Tabes cum calore febrili lento plerumque originem ducit ex infarctis, vel obſtructis vaſculorum anguſtiis, & inde exorta humorum ſtagnatione, ſive eadem in pulmonibus, ſive viſceribus abdominis & partibus glandulosis, contigerit. Lactis autem aſinini ea propria laus atque facultas eſt, ut egregie humectet, obſtructa expediat, & teſte *Proſp.* ALPINO *l.c.cap.* 8. plus refrigeret, ac refrigerando prohibeat caloris effluvium, humiditateque caloris ignei efficaciam hebetet. Unde luculenter patet: ejus convenienter inſtitutum uſum, non ſolum deſideratiſſimam in omni febre lenta ſpondere opem, ſed reliquis etiam omnibus remediis merito eſſe præferendum. Quadrant huc quæ HIPPOCRATES *Sect. V. aphor.*64. perite ſuadet: *tabeſcentibus,* inquit, *cum febricula, lac ſumere convenit.* Idem teſtatur RIVERIUS, idque notatu digna obſervatione *Cent. II. obſ.* 78. confirmat, memorans: quod virgo Monſpelienſis, XXV. annorum, quæ tuſſi moleſta, dies noctesque urgente, perpetuis vigiliis, dolore pectoris, febre lenta, alvi conſtrictione & macie totius corporis afflicta diu lecto affixa fuerat, præmiſſa ptiſana laxante, poſtea ſolo lacte aſinino, per menſem uſurpato, plenarie convaluerit.

21. Præter hæc commemorabilis maxime eſt caſus, qui mihi ante aliquot annos contigit: Generoſa quædam fœmina variis à multis annis detenta fuerat morboſis afflictionibus, à dimidio vero anni, nacta erat febrem lentam, cum ciborum faſtidio, artuum languore, tuſſi ſicca, inſomnia, dolore circa os ſacrum, urinæ ardore, copioſis nocturnis ſudoribus, ſumma corporis macie viriumque lapſu ſtipatam, ita ut pedem è lecto proferre non poſſet. Incaſſum adhibita fuerant decocta viſceralia, pulveres antihectici, ſtomachica, antihyſterica, reſolventia & ſexcenta alia: omnia videbantur conclamata, nihilque præter duram moriendi neceſſitatem ſupereſſe. Tandem vero, ex conſilio meo, adulto vere lac aſininum, interpoſitis ſubinde, laxante mannato, pulveribus temperantibus nitroſis & aſſumtis juſculis nutrientibus, cum radicibus aperientibus paratis, in uſum vocatum fuit, tam felici cum ſucceſſu, ut exactis vix tribus diebus, in melius verterentur omnia, protractaque ad aliquot hebdomades adhuc cura, ægra ſanitati & vigori penitus redderetur, eademque per DEI gratiam adhuc læta fruatur. Ipſum caſum & curationis ſucceſſum pluribus commemoratum vide in mea *medicina conſult. part. IV. Dec. II. caſ.* 7.

22. In empyemate quoque, quod non raro à pleuritide vera, eaque perperam tractata, præſertim in corporibus ſpongioſi habitus gignitur & ingenti quotidie puris copiæ per os ejectione manifeſtatur; mirabilem lactis aſinini efficaciam deprehendimus. Quod ut eo teſtatius eluceſcat, in confirmationem adducere placet illuſtre exemplum a FRANCISC. VALLERIOLA *lib. V. obſ.* 5. proditum, utpote narrat: mulierem quandam poſt pleuritidem ingentem ſputi purulenti copiam per os rejeciſſe, & inde totam conſumtam, attenuatam, exſanguem planeque tabidam fuiſſe factam. Ipſum quidem deterioribus potionibus, linctibus, & juſculis, & aliis omnibus auxiliis, illam juvare & à pectore contentam ſaniem evellere tentaſſe, ſed parum profeciſſe; tandem vero, quia febris non fuerit gravis, nec in hypochondriis & viſceribus obſtructio ulla apparuerit, lac aſinæ recens mulctum, adjecto pauxillo ſaccharo, ſuaſiſſe, eoque per ſeſquimenſem aſſumto, in integram ſanitatem bonumque corporis habitum deductam eſſe ægram, ac demum poſt duodecim annos in puerperio obiiſſe. Memini etiam viri cujuſdam nobilis, triginta annorum, temperamenti ſanguinei, ſucci pleni, qui ante plures annos, quum Mindæ medicinam factitarem, à pleuritide male curata inciderat in ingentem, tam purulentæ, quam chyloſæ materiæ per os ejectionem, per menſem & ultra durantem, ita, ut primis hebdomadibus, libram minimum unam quotidie exſpueret, & mirum inde viribus deficeret macieque conſumeretur. Huic quum ſuaſiſſem lac aſininum, & is hoc ad duos fere menſes, adhibitis ſimul pulveribus ex lapidibus cancrorum & bolo Armeniæ, nec non balſamo ſulphuris amygdalino, cum ſpermate ceti & ſanguine draconis remixto, quotidie potaſſet, eundem, fortunante divina gratia, feliciter cum omnium admiratione ad ſanitatem reduxi.

23. Verum enim vero uſus lactis aſinini non tantum in morbis, qui pulmones aliaque viſcera cum gravi tuſſi, febre, labe ac tabe attentant, eximiam & plane divinam exſerit utilitatem, ſed admiranda etiam & exoptatiſſima virtute in leniendis, demulcendis ac ſopiendis atrocioribus partium maxime nervoſarum doloribus, è quibus qui articulis incumbunt præcipui ſunt, ſplendet. Oriuntur articulares hi morbi, inprimis chiragra, podagra & iſchiadica affectio, à ſero tenui acriori, ligamentis articulo-nerveo-tendinoſis, ex glandulis a *Clopton* HAVERO inventis, imo tunicis glanduloſis, tranſſudantibus illapſo, quod arrodendo incredibiles dolores & ſpaſticas contractiones ſuſcitat, quæ poſtea per conſenſum totum ſyſtema nervoſarum partium afficiendo, febrem, vigiliam, anxietatem, virium languorem, inappetentiam, inquietudinem, ſi paroxyſmus gravior eſt, inducunt. In ejuſmodi rheumaticis & arthriticis paſſionibus, univerſa fere humorum maſſa, impuris, ſalſis, tartareis, acribus particulis eſt referta, quæ, licet ſæpe antecedentem cauſam ſive plethoram, ſive ſanguinis excretionem quandam criticam ſuppreſſam, affectuum intemperantiam & diætam inordinatam habeant: perperam tamen novaturientes quidam remotas has cauſas, cum proxima, ſalina humorum impuritate, confundunt, & ſic, quod neque genium hujus morbi, neque remediorum agendi modum intelligant, produnt. Quippe experientiæ calculo conſtat: omnia ea remedia, quæ ſuccos edulcant, ſalinos acres contemperant, ipſa ſalium ſpicula involvunt & omnis generis excretiones in corpore blande promovent, mitigandæ paroxyſmorum atrociæ, ipſis doloribus leniendis ac ſopiendis, imo malo, ſi non plane inveteraverit, vel hereditarium fuerit, penitus ſubmovendo, egregie prodeſſe & tantum non ſufficere.

24. Inter hæc autem, præter diluentia & decocta, ex temperatis radicibus concinnata, maxime eminet, omnibusque ſuperius eſt lac, præſertim aſininum, cujus uſum non heri aut nudius tertius neoterici quidam excogitarunt, ſed primi medicinæ auctores, omneſque qui eorum veſtigia legerunt, magnopere commendarunt & graviſſimis rationibus adſtruxerunt. Ipſe HIPPOCRATES, *lib. de intern. affect.* auctor eſt: ut in iſchiatide primo exhibeatur purgans, & poſtea lac aſininum bibatur. Et in eodem libro prodidit: *arthritidi confert, alvum clyſtere, aut ſuppoſitorio ſolvere & purgans exhibere, tandemque ſerum coctum & lac aſininum propinare.* PLINIUS *l. c. ſect.* 9. plurimos lactis uſu ab articulari morbo liberatos perhibet. Cui aſſurgit CELSUS *lib. IV. cap.* 24. ſcribens: *quidam etiam, cum aſinino lacte poto, ex toto ſeſe eluiſſent, in perpetuum hoc malum evaſerunt.* Ex recentioribus GABRIEL FONSECA, HOLLERIUS, BALLONIUS, BAGLIVUS, SYDENHAM, SACHS A LEWENHEIMB, GREISELIUS, PECHLINUS, DOLÆUS, WALDSCHMIDT aliique plures, lac, & maxime aſininum, arthriticorum & podagricorum ſolatium & ſacram anchoram, compluribus exemplis & accuratis obſervationibus eſſe affirmant.

25. Nos etiam plena fide teſtari poſſumus, quod præmiſſis lenioribus laxantibus, ex manna, ſyrupo roſarum ſolutivo, adjectis abſorbentibus, lactis caprilli, ſi non haberi potuit aſininum, potum, remotis omnibus aliis cibis & potulentorum generibus, per aliquot dies continuatum, utiliſſimum deprehenderimus, ita, ut dolores inde & mitiores & breviores redditi fuerint, & alia conſueta ſymptomata plane ceſſarint. Plures certe novimus podagricos ſenes, qui aſinino lacte, primis tribus diebus cum manna ſumto, & poſtea illo ſolo per binas ſeptimanas continuato, mitiſſimos dolores inde experti ſunt; quum intermiſſo hujus præſidii uſu, tormenta eſſent acerbiſſima & contumaciſſima, ut per aliquot menſes ægros lecto affigerent. Id vero non prætereundum: quod in omnibus hiſce afflictionibus, longe facilius ac certius ſalutaris effectus lactis uſum ſubſequatur, ſi ætas adhuc ſit juvenilis, malum non adeo inveteratum, podagra non fixa ac tophoſa, neque per hereditatem propagata.

26. Quemadmodum igitur aſininum lac præſtantiſſimum inter omnia ad abigendos exteriores corporis partes occupantes dolores remedium eſt: ita non minus in iis, qui internas nerveas partes, ut ventriculum & inteſtina, prout in colica convulſiva contingit, infeſtant, uſui eſt longe exoptatiſſimo. Ratio ſaluberrimæ hujus facultatis in eo potiſſimum conſtituenda: quod aſininum lac, diluendo, acrimoniam humorum bilioſorum infringat ac enervet, parte ſeroſa ac pingui conſtrictas fibras emolliat & laxet, & dulcioribus ſui partibus alvum fluxilem reddat; quo cauſtica illa, dolorum ſcenam adornante materia, promte per ani ſeceſſum exturbata, iidem conquieſcant. Quoad experientiam autem, inprimis memoratu digna ſunt, quæ de utiliſſimo lactis uſu in colicis doloribus prodidit BALLONIUS *Comment. in lib. epid. p. 98. in doloribus,* inquiens, *colicis, iisque bilioſis, lactis uſum valde contuliſſe vidi. Et tametſi* HIPPOCRATES *lactis uſum interdicat, dum ſunt de ectiones bilioſa; tamen niſi inſignis aliqua ſit ſebris, quæ corrumpit lac, ab eo abſtinendum non videtur. Si enim in ventrem clyſmate injicitur, & nulla inde ſequitur noxa, cur non in ventriculum injici poterit?*

27. Et quum ſpaſticæ nervoſarum partium conſtrictiones, fere omnia illa, quæ hypochondriacis & hyſtericis ſolemnia ſunt ſymptomata, concitent; lac utique, præſertim aſininum, eandem ob cauſam utiliſſimum a nobis obſervatum eſt, modo non adſit viſcerum infarctus & obſtructio, nec primæ viæ pituita acida & viſcida ſint obſeſſæ. Hinc eſt, quod SYDENHAM *in opp. p. m.* 425. in colica ſic dicta hyſterica lactis uſum mirifice commendat. *Mulieres,* ait, *aliquot, cum affectibus hyſtericis diu conflictatæ, maximeque ea ſpecie, quam ego colicam hyſtericam appello, tandem ſolo lacte aliquandiu veſcentes convaluere.* In ipſa autem affectione hypochondriaca lactis aſinini, ſaccharo conditi & modico ſennæ pulveriſatæ ſubinde dejectorii redditi, potum, ad quadraginta & plures dies extrahendum, BENBD. SYLVATICUS *Cent. I. obſ.* 65. miris dilaudat encomiis. Et quamvis HIPPOCRATES *aph. 64. ſect. 5.* lac dare prohibeat, ubi hypochondria tenſa ſunt, hoc eſt, ſi flatibus ventriculus diſtentus & expanſus eſt, vel abdominis viſcera ſanguinis infarctu turgent: attamen non ſemper his hypochondria detineri, ſed ventriculum & ei annexa inteſtina ſæpiſſime ob acrimoniam humorum, & ſanguinem in eorum vaſis immobiliter hærentem, ſpaſticis ſtricturis torqueri, & his ſalutariter lacte ſuccurri, indubia experientia edocemur.

28. Eadem etiam ratio ſubeſt, quare in mania ac melancholia hypochondriaca, quæ identidem ex ſpaſmis, qui ſanguinem nimium ad caput urgent, ut æqualiter & libere per vaſa meningum volvi nequeat, originem trahunt, idem præſtantiſſimus Auctor *cent. 1. obſ. 54. item* 57. 58. lactis aſinini uſuram ſummopere collaudat & commendat. Siquidem ſi hoc ipſum per menſis, & longius adhuc ſpatium, quotidie matutino tempore ad uncias quatuor vel quinque aſſumitur, humores acres temperat, ſpaſticis fibrarum ſtricturis leniendis inſervit, alvum ſubducit & ſic atrocis & contumacis morbi cauſam ſenſim ſubmovendo, eundem expugnat & abigit. Quod ut eo certius eveniat, expedit dejectoriam & purgantem hujus lactis facultatem, manna adjecta, augere & intendere: id quod multoties felici cum ſucceſſu à nobis factum eſſe teſtamur.

29. Quum igitur aſininum lac nervis tam amicum ſit, & mulcente ac lubricante ſua virtute ipſorum affectionibus jam enumeratis eximie opituletur; neutiquam dubitandum eſt, quin in aliis etiam paſſionibus, ubi nervoſæ partes pariter afflictæ ſunt & violento motu exagitantur, ut in epilepſia & convulſivis moribus, non ſine fructu ejus uſus adminiſtrari poſſit. Teſtatur id difertis verbis laudatiſſimus auctor SYLVATICUS *l. c.* & noſmet ipſi idem confirmatius aſſerimus. Plurimis enim confirmatam habemus exemplis, ſaluberrimam hanc facultatem, è quorum numero notabilis inprimis eſt caſus, quem ante aliquot annos in nobili quodam puero, quatuordecim annorum & vegeti admodum ingenii, vidimus. Ia improviſo quodam terrore perculſus, ſubito convulſivis artuum, pedum nempe & manuum, tractionibus comprehendebatur, & cum præcedente anxietate præcordiorum animique deliquio, gravius torquebatur, ita, ut paroxyſmus interdum alternis, interdum etiam ſingulis diebus, veſpertino maxime tempore, vel etiam nocte, appeteret & per duos menſes ægrum affligendo eundem viribus exueret. In conſilium vocati plurimi medici, adhibita plurima medicamenta, malum vero omnia eluſerat, donec tandem, ſumto quotidie matutino tempore ad uncias tres aſinino lacte, nonnunquam manna ſociato, & balneo aquæ dulcis alternis diebus tepido uſurpato, interpoſito ſimul uſu pulveris antepileptici, intra menſem atrox morbus ſuperaretur, & æger priſtinæ ſanitati & corporis firmitudini, Deo ſavente, redderetur.

30. Accedunt graviſſima illa pathemata, quæ ſcorbutico malo complicantur, uti ſunt atrophia, lancinantes & ſpaſtici dolores artuum, nec non eroſiones & exulcerationes partium externarum. Quæ omnia ſicuti non niſi humorum ſummæ dyſcraſiæ, & ob ſufflaminatum ac imminutum ſaluberrimum illud excretionum naturalium, quæ fiunt per ſudorem & alvum, negotium, ac ipſius biliofi humoris in hepate ſecretionis defectum, obortæ ſalſo-ſulphureæ impuritati, nec non nimiæ eorundem ſpiſſitudini, legitimum progreſſum retardanti & vaſorum minima obſtruenti, originem debent: ita certe, ad meatus occluſos reſerandos, obſtructiones expediendas, acrimoniam humorum contemperandam, eorumque tenacitatem emendandam & diſſolvendam, nihil aptius eſt diluentibus, humectantibus, refrigerantibus, ſero videlicet lactis caprilli, vel, quod huic etiam palmam præripit, lacte aſinino.

31. Luculentum hujus ſaluberrimæ in lacte reconditæ virtutis reſtem citamus optimum qui de ſcorbuto ſcripſit auctorem, EUGALENUM, qui p. 62. hunc in ſenſum diſſerit: *vidi frequenter cum lætiore colore à morbo ſurrexiſſe, qui lacte & lacticiniis in ſcorbuto uſi fuerunt, quam qui ex medicorum præſcriptis vixerunt;* & quoſdam recenſet, qui lactis uſu in ſcorbuticis febribus, in quibus tamen ex præſcripto HIPPOCRATIS in aphoriſmis interdictum eſt, convaluerunt. Et ego pariter ex multiplici experientia, quam plurima allegare poſſem exem-

exempla arthritide vaga ſcorbutica, endemio Weſtphalorum morbo, laborantium, quos ipſe, quum olim Mindæ medicinam facerem, lactis, vel aſinini, vel alius uſu, ab eadem penitus liberavi: niſi in re tam clara exemplorum farragine fidem præſtruere ſupervacaneum foret.

32. Et quum ſcorbutici ac ſenes, quorum ætas ad dyſcraſiam humorum ſalſam & impuram admodum proclivis eſt, nec non ii, qui venereo inquinamento infecti ſunt, ſæpius ulceribus mali moris & ad cancri naturam accedentibus infeſtentur; profecto in hiſce gravibus vitiis, non certius & præſentius, quam in lacte aſinino ejuſque ſero auxilium eſt. Quod, quemadmodum ob rationes ſuperius allatas fieri certum eſt: ita de præſtantiſſima hac lactis aſinini facultate uberrima exſtant auctorum, veterum æque ac recentiorum, teſtimonia. Ipſe DIOSCORIDES, *lib. II. cap.* 75. in univerſum in omnibus exulcerationibus, tam internis, quam externis, in ſummo cutis pruritu, papularum eruptione & vitiatis corporis ſuccis, lac, addito melle crudo vel ſale, miris encomiis ornat. GALENUS quoque *lib. X. de ſimpl. medicam. facult. cap. de lacte*, aſininum lac commendat ad ulcera uteri, renum, veſicæ & pudendorum. Quibus accedit SYLVATICUS *cent. IV. conſ.* 66. fidem faciens: quod non ſolum lacte aſinino, trigeſies vel quadrageſies poto, cancroſum cervicis uteri tumorem feliciter ſubegerit, ſed etiam quod idem lac, in ulcere Gallico, cum tabe & febre lenta conjuncto, exoptato cum ſucceſſu uſurpaverit. Quinimmo idem graviſſimus auctor, *cent. IV. conſ.* 100. ad elephantiaſin, Herculeum illum morbum, perſanandum, hoc præſidium magnopere laudat: *in elephantiaſi*, inquiens, *accommodatiſſimum remedium eſt lac aſininum ejuſque potus, quotidie mane ad libras duas, cum ſacchạro & cremore tartari, quo dejectorium fiat.* PARÆUS quoque in *Chirurgia lib. VI. cap.* 28. ſaluberrimam & utiliſſimam efficaciam lacti aſinino, experientia edoctus, tribuit, in iis, qui cancroſa ulcera geſtant, ad acrimoniam humorum corrigendam, tam interne ad potum, quam externe, ad fomenta, uſurpato.

33. Denique, in enarratione onbiliſſimarum virtutum, quibus lac aſininum ſplendet, ceu præcipua non prætermittenda videtur illa, qua ſenibus non ſolum tanquam utiliſſima medicina auxilio eſt, ſed etiam ut accommodatiſſimum ad vires reficiendas alimentum inſervit. Quod ſi enim medicamentoſam ejus ad ſenium ſublevandum facultatem diſpicimus; jam alibi latius deduximus, provecta ætate, ob excretoriorum vaſorumque factam anguſtiam, ſanguinem omneſque humores eminentem dyſcraſiam & impuritatem contrahere, & ex hac demum varios propullulare morbos, quos inter maxime atrophia, languor virium, maraſmus, ſeu lenta febris, nec non pruritus eminent. Hiſce vero omnibus egregie lac, opportune datum, opitulatur: eoque nomine etiam nunquam non, à veteribus æque ac recentioribus, magni habitum fuit: quippe quod, humores ſpiſſeſcentes fluxiles reddit, ſalſos & acres diluit, ſtrictas & rigidas fibras laxat, & excretionum turbatarum ſucceſſum revocando, ſuccos a ſorditie non ſolum repurgat, ſed etiam bonos ac laudabiles ingenerat. Suffecerit in præſentiarum in confirmationem citaſſe TRALLIANUM, qui *lib. XI. p.* 729. ſenibus maraſmo laborantibus aſinini lactis uſum inſigniter commendat, & quidem haoc ob rationem, quia vires habent imbecilles, nec alimentum poſſunt attrahere, neque io corpus diſtribuere, quare lac muliebre primum, ſecundum vero locum aſininum obtineret.

34. Si nutritivam & analepticam lactis aſinini vim, qua tam ſenio, quam morborum atrocia a viribus defectis, præſidio eſt, penſitamus; eo minus hanc ulli dubiam fore putamus, quo magis patet, huic præſtantia nullum aliud lactis genus eſſe æquiparandum, & quo major eſt numerus eorum, qui illud hoc nomine unanimi ſuffragio concelebrant. Erit vero uole non minus quam gratum, graviſſimorum auctorum hac de re percipere teſtimonia. Primum ſit HELMONTII elogium, qui, licet alias injurius admodum ſit in lactis uſum; aſinino tamen *lib. de digeſt. alim. p.* 179. virtutem, peculiariter reficientem & recreantem, nec non nutrientem, adſcribit, exiſtimans aſinam, quatenus longæva, lac ceteris animantibus præſtantius præbere, dum archeum, longæva vita donatum habeat. *Euryphon*, referente HERODOTO, ad reficiendam ſenum & extenuatorum corpora tantummodo in lacte aſinino fiduciam habebat. Novi etiam quendam militiæ præfectum, venerea lue & diris dolorum tormentis per plures annos mirifice excruciatum & penitus ferme emaciatum, ex lactis aſinini uſu, exoptatiſſimum ſolatium & allevamentum percepiſſe. Quin immo HEURNIUS, *in aphor.* 64. *ſect.* 5. lac hoc ſenium & rugas tollere meminit. Qua, formæ lenociniis ſtudentibus accepta lactis aſinini efficacia, inducta procul dubio fuit Poppæa, digna Nerone uxor, ut centum ſemper aſinas aleret & in comitatu duci imperaret, quo harum lacti quotidie in balneo immerſa, cutis candorem, mollioem, lævitatem ac nitorem ſervaret.

35. Expoſita ſic nobiliſſima aſinini lactis facultate & præſtanriſſima variis in morbis utilitate: ſupereſt adhuc, ut ipſum exhibendi modum attingam, & poſtea ea, quæ ad dextrum curationis ſucceſſum neceſſaria ſunt, præcipiam. Antequam vero quæ de uſu tenenda tradamus, hæc de animali, è quo lac petitur, monenda habemus. Eligenda eſt lactaria aſina ſaniſſima, non nimis annoſa, ſed mediæ ætatis, nec nimis pinguis, nec nimis macra, & quæ menſe Majo peperit. Hæc non domi nutrienda eſt, ſed ruri, in vireris herbis medicatis obſitis. Potus ſit aqua fluvialis, quæ ſubtilior ac levior eſt, emunctoria quoque expedidius tranſit & humores intime perluendo eos puriores reddit, quam quidem fontana. Elegans quoque HELMONTII *l. c.* hanc in rem eſt monitum, præcipientis: ut aſina inſtar equorum quotidie pectinetur, quum ex lacte ſtatim dignoſci poſſit, an aſina iſto mane pexa fuerit nec ne? hanc procul dubio ob rationem, quod, ſi ſtrigili ducantur animalia, tranſpiratio auctior reddatur, & pluribus excrementitiis ſalſis partibus ſic exhalantibus, humores puriores fiant.

36. Porro, ipſius etiam pabuli, quo aſina nutritur, ratio habenda: eo quod a diverſa alimenti, quo animalia veſcuntur indole, lac quod præbent, diſſidentem quoque naturam & facultates ſortitur, ut ſalubrius vel inſalubrius, imo certis morbis magis accommodatum ſit. Etenim, quemadmodum pervulgato & domeſtico exemplo conſtat, quod medicamenti, tam purgantis, quam alterantis, nutrici oblati, virtus lacti inſinuetur, & una cum hoc in infantem transfundatur: ita, quin idem in animalibus, quorum lacte fruitur homo, ſuccedat, non eſt quod dubitemus. Probat hoc maxime GALENUS *lib. III. de aliment. facult. cap.* 15. exemplo caprarum ſcammonio aut tithymalo paſtarum, quarum lac eſt catharticum. Idem ſentiunt DIOSCORIDES *lib. II. cap.* 62. & HIPPOCRATES *lib. VI. epid.* & *Aphor.* 64. *ſect.* 5. Et *Acta Haffnienſia Vol. II.* fidem faciunt, quod abſynthio copioſius ſumto, lac redditum fuerit amarum. Hinc eſt, quod *Cœl.* AURELIANUS *lib. IV. cap.* 3. in paſſione cœliaca commendat lac, ubi capræ lentiſco, vitis foliis, vel quercus aut ſalicis, polygoni, plantaginis, aut horum ſimilium fuerint nutritæ, rationem addens: *quia conſtrictiva harum herbarum qualitas, in qualitatem lactis influit.* Inprimis autem notabilis intercedit differentia inter lac, quod verno tempore, è

viridi paſcuo, & inter illud, quod hieme, è ſicco pabulo elaboratur. Teſtis eſt peritiſſimus rei ruſticæ VARRO, *lib. II. cap.* 2. conceptis verbis ſcribens : *lac, quod ab hordeo fit, & ſtipula & omnino arido & firmo cibo pecude paſto, id alibile eſt, ad perpurgandum vero id, quod à viridi paſcuo.* Et DIOSCORIDES *l. c. cap.* 75. vernum lac dilutius æſtivo judicat, & quod è viridi paſcuo eſt, alvum magis emolliat.

37. Ex quo dilucide pateſcit, lactis in genere, & maxime aſinini curam, non ſolum tempore vernali commodiſſime inſtitui, ſed etiam ipſius lactis ſalubritatem adverſus certos morbos, per pabulum poſſe admodum intendi & ſingulis ſpecialius accommodari. Quare etiam auctor ſum, ut aſinæ, cujus lac ad curam adhibetur, pro nutrimento objiciantur ejuſmodi herbæ, quæ ad morbum, quem curandum ſuſcepimus, virtute apprime ſpecifica gaudent. Sic in phthiſi, pulmonum & pectoris affectibus veronica, hedera terreſtris, urtica mortua, tuſſilago, ſcabioſa, & ſi conſolidatio molienda, fanicula, anſerina, nummularia, conſolida major, flores hyperici, alchimilla, polygonum & ſimilia inter pabula offerri poſſunt, vel animal eo agi, ubi ſponte pullulant. In doloribus & ſpaſmis, tam internas, quam externas partes excruciantibus expedit, paſcui loco nonnunquam objicere millefolium, flores chamomillæ, acaciæ, ulmariæ, tiliæ, meliloti, horminum, malvam, altheam, & alia hujus cenſus. In lentis & hecticis febribus, præter ea, quæ in pectoris affectibus ex uſu eſſe diximus, plantago, prunella, & ſcabioſa cum ſcordio addi poterunt. Si hypochondria obſtructa & inde exorta humorum impuritas ſcorbutica, ex aperientium claſſe ſeligendæ ſpecies, cujus generis ſunt: fumaria, centaurium minus, abſinthium, ſcabioſa, trifolium fibrinum, beccabunga, naſturtium, ſedum minus, cum aliis. Et hoc modo etiam in aliis morbis, pro medentis intentione & judicio, congruis, tam herbis quam floribus, ipſum lac medicamentoſum magis reddi, ejuſque uſus ad ſpeciales effectus dirigi poterit.

38. Ipſam autem utendi rationem ac methodum quod attinet; his eandem comprehendere regulis è re viſum fuit. I. Omni quidem tempore, neceſſitate urgente, lac aſininum propinari poteſt, commodiſſime tamen & efficaciſſime, vernali & æſtivo, quo omnis generis herbæ ſucco turgent, & ab aſinis devoratæ, lacti nobiliorem facultatem inferunt. II. Lac ubere exprimendum in mulctrale aquæ ferventi impoſitum, illico lagenæ anguſtioris orificii indendum, obturaculo muniendum & tepidum ſic ſucceſſive bibendum. Quemadmodum enim omnibus liquoribus ſubtile ætherium, roborantis & analepticæ virtutis elementum innatat : ita ejuſmodi etiam lacti ineſſe, extra dubitationis aleam poſitum eſt, quod, ne cum calore ſeſe ſubducat, hoc pacto providendum. Unde procul dubio GALENUS *lib. V. meth. med. cap.* 12. inculcat : ut lac recentiſſime mulctum, animali adhuc ægro lectove ejus adſtante, bibatur : quippe cujus natura tam facile ab aëre alterabilis ſit, quam ſeminis. III. Tempus diei potationi maxime opportunum eſt matutinum, quo, vacuo ventriculo, celerius & efficacius operationem exſequitur, neque hanc ob cauſſam, niſi elapſis quatuor vel quinque horis cibus in prandio aſſumendus. Sunt tamen horæ etiam pomeridianæ, ſi circumſtantiæ repetitum uſum ſuaſerint, non alienæ potui : ita tamen, ut digeſtione peracta, horis circiter quatuor, poſt prandium, dimidia tantum ejus, quæ mane pota fuit, menſuræ portio, bibatur. IV. Lactis hauriendi copiam generatim exacte definire in difficili eſt, ob diverſam ætatis rationem, multiplicem corporum habitudinem & diſcrepantem morborum genium. Non facile tamen ultra tres libras medicas, quæ menſuram civilem circiter æquant, aſcendendum. V. Temporis ſpatium uſui impendendum, morbi indoli ejuſque contumaciæ accommodandum, quæ ſi major eſt & obſtinatior, ad duos aut tres menſes, vel diutius adhuc, cura extrahenda erit : inprimis ſi ſpes optati ſucceſſus affulſerit, & vehementia ſymptomatum ſeorſim remittere inceperit.

39. Interim tamen prudentis, & ſolidiori, tam doctrina, quam experientia, inſtructi medici erit, lactis hujus uſum ita diſponere, dirigere ac reſtringere, quo feliciter cedat, neque ſpes concepta fallatur, & incommoda oboriantur. Erit itaque perutile quaſdam eum in finem curioſe tenendas ac obſervandas cautiones ſubjungere. I. Antequam lactis potatio inſtituatur, ventriculi ratio habenda & ſtudioſe diſpiciendum : utrum is lac ferat, ac ejuſmodi robore polleat, ut illud concoquere, digerere iterumque expellere poſſit. Quod ſi enim atonia laborat, flatibus & pituita viſcida turget, vel acidorum humorum ſentina ſcatet, nunquam lac propinandum, eo quod, his prius non emendatis aut ſublatis, illud ſtagnando acorem ſuſcipit, corrumpitur & flatuum cum anxietate incremento favet. Quare expedit ante lactis curam, ventriculum & primam regionem, vel inferne blando laxante mannato, vel, ſi conditio ferat, ſuperius, adjecto tartari emetici uno vel altero grano, a collecta intus ſaburra deplere ac repurgare. II. Curioſe providendum eſt, ne lac in coagulum abeat; eaque propter ubi alimenta, ſicuti in ſenibus & plurimis hypochondriacis ſolemne eſt, in ventriculo facile coaceſcunt, tam ante, quam inter ejus uſum abſorbentia, terrea, alcalina, cum ipſo lacte, ſubjuncta eſſentia ſtomachica carminativa, vel ſale volatili oleoſo, exhibere conſultum eſt. III. Quando per ſex vel octo dies æger potationi indulſit, remedium quod alvum ducat mannatum interponendum, quo collectæ interea in ventriculo & inteſtinis ſordes, è corpore proſcribantur, ne ulteriori lactis uſui obſint. IV. Præſtat lac ſub initio parcius, ad tres vel quatuor uncias, haurire, ac in copiam magis liberalem aſcendere, ne ventriculus nimium ſimul ac ſemel obruatur, neque nauſeam contrahat & labefactetur. V. Conveniens victus ratio habenda eſt ſub lactis potu, & tenui potiſſimum diætæ ſtudendum, vitando non ſolum cibos concoctu difficiles, ſed etiam nimis nutrientes carnes, cavendo ab obſoniis flatulentis, horæis fructibus omnibuſque acidis, abſtinendo ab omni cereviſiarum potu, nec non vino, excepto modico tantum Hungarici aut Hiſpanici uſu : neque etiam conducibile eſt, pane farreo confermentato veſci, ſed ſimilagineus potius eligendus.

40. Ultimo loco, placet nonnulla ſubjicere, quo perſpiciatur, quibus lactis uſus minus conveniat. Si dolor capitis ex ventriculi cruditatibus affligit, ſi febris valde acuta eſt, viſcera abdominis ſanguine craſſo turgent; lac utique juxta priſcum HIPPOCRATIS monitum propinare periculoſum eſt. Neque enim lactis potatio nimis frigidum & acido obſeſſum admittit ventriculum, neque nimis æſtuantem, qualis eſt in febre, & ubi bilioſus nimis redundat humor : inde enim facile in nidoroſam putredinem fatiſcit & corrumpitur. Nunquam etiam cum bonis ægri rebus lac exhibetur iis, qui ex intermiſſa venæ ſectione, vel ſuppreſſo aut plane deſinente hæmorrhoidum vel menſtruo fluxu, nimia & præternaturali ſanguinis abundantia, & inde oborta humorum ſorditie laborant; & apprime huc quadrat illud divi Coi : *corpora impura quo magis nutriveris, eo magis læſeris.* Niſi enim conveniente ſanguinis miſſione ſuperfluum ſubtrahatur, & univerſam humorum maſſam repurgantibus medicamentis cacochymia tollatur, ab omnibus lacticiniis eſt abſtinendum.

41. Tantum eſt, quod in præſenti, de mirabili lactis aſinini in medendo uſu, commentari placuit, & pro inſtituti ratione licuit. Id certe ex omnibus his intelligentium judicio luculenter patere arbitramur: ampliſſimam eſſe domeſtici hujus remedii utilitatem, ſummam virtutem & tam præſtabilem facultatem, ut ejus uſum omnes medeores merito ſibi babeant commendatiſſimum.

DE
SALUBERRIMA SERI LACTIS VIRTUTE.

§. I.

TAnta eſt divinæ benignitatis & clementiæ in mortalium genus ubertas, ut in morborum tam ingenti multitudine ac mira varietate, non modo ex regno vegetantium, animalium & mineralium, innumera, varia & efficaciſſima ad morboſas afflictiones tum avertendas, tum perſanandas, remediorum genera, largiſſime conceſſerit, ſed etiam ipſa quotidiani uſus alimenta ſaluberrimis ad præſcindenda & expugnanda gravia mala inſtruxerit virtutibus. Præclaro inprimis hujus rei exemplo eſt lac, quod ſicuti omni ætati, omni corporis naturæ & temperamento, ad nutriendum & ſuſtentandum corpus convenientiſſimum: ita certe inter magna quoque ſanitatis præſidia principem jure meritoque ſibi vendicat locum, adeo, ut non ſacile par ſubſidium, tam quoad virium præſtantiam, quam ſecuritatem, in univerſa rerum natura ſit reperiundum. Aſt vero, quemadmodum porro nullum magnum & præſtantiſſimæ virtutis remedium, minus recte præparatum, vel non rite & prudenter uſurpatum, noxa caret; ita idem etiam in omnis generis lacte ejuſque uſu, certiſſime obtinet: eo quod omnium, & alimentorum & medicamentorum natura & conditio, ita plerumque comparata eſt, ut præter ſalutare quod alunt principium, aliud etiam minus ſalubre & noxium commixtum habeant ingrediens, eodemque, niſi adminiſtrantis prudentia quod damnum minatur præſcindatur, detrimentum injungant. Quare periti utique medici eſt, ſapienti conſilio, ea quæ noxia ſunt à ſalutaribus diſcernere, diſpendioſa arcere, fructuoſa admittere & rejectis alienis, ea in uſum vocare, quæ ſanitatis tutelæ favent; cui ſcopo obtinendo, paulo exquiſitior rerum naturalium, & potiſſimum chymiæ notitia, plurimum certe velificatur.

2. Et utilis hæc non minus quam curioſa contemplatio, nos etiam permovit, ut, quum omnia in medicina ad veram mortalium utilitatem referenda velimus, lac potiſſimum meditationi ſubjiceremus & medicinalem ejus virtutem aſſerturi, clariſſime demonſtraremus: fluidiorem in lacte ſubſtantiam, quæ ſeri nomine effertur, præſentiſſimum & fere ſine pari remedium præbere; craſſiorem vero & graviorem terreſtrem ejus partem, præſertim à ſeri connubio penitus ſejunctam, nunquam non, tam nutriendi, quam medendi fine eſſe perniciofiſſimam.

3. Quamvis lacte ad alenda animantium ipſorumque hominum corpora nihil detur accommodatius, nihil ſalubrius, ut recte princeps alimentorum dici mereatur; nihilo minus tamen, vix ullum ex alimentorum omnium numero deprehenditur, quod tam inſecurum, tam exitioſum tantiſque gravibus malis anſam præbeat, quam ipſum lac. Quum enim omne omnino lactis genus, ex duplici potiſſimum ſubſtantia, fluida una, altera ſolida, compoſitum ſit, & nonniſi his unitis & intimius junctis, ſalutarem exſequatur effectum & corpori blandum concedat nutrimentum: ita certe denſata in coagulum caſeoſa ſubſtantia, alienam plane indolem & integritati corporis inimicam, induit. Nihilo tamen ſecius, vix reperies ullum alimenti genus, quod tam facile mixti diſſolutionem admittat, & in quo tam cito partes mixtum conſtituentes à ſe invicem diſcedant & ſeparentur, quam lac animantium; ita prorſus, ut non ſolum affuſis quibuſdam liquoribus, ejus craſis facile deſtruatur, ſed ipſum etiam ſponte fatiſcat & cogatur.

4. Scilicet, domeſticis admodum experimentis ſatis notum eſt, omne lac quieti expoſitum, æſtivo tempore, & hieme in conclavi calefacto, longe fere magis, ſi tonitru, ſi ſulgur cœlum percuſſerit, quam promte & facile ultro coire, ſeroſa butyracea & caſeoſa ſubſtantia diſcedente & ſeorſim in vaſa obhæreſcente. Compertum porro eſt, ab omni liquore acido, vel qui acidum in receſſu haber, aſperſo e. g. ab aceto, ſucco citri, vino Rhenano, cereviſia, lac coagulari, quod longe promtius incidit, ſi hoc prius tepefactum fuerit. Id tamen mirabile videtur, quod forte & valde concentratum acidum, cujus generis eſt oleum vitrioli, minime lac denſet, ut potius fluidius id reddat, hanc forſan ob rationem, quod ætheria illa, oleo vitrioli immixta ſubſtantia, niſu ſuo, partes ad coagulum ſuſcipiendum aptas, ita diſtraret ac circumagat, quo minus coire ac concreſcere poſſint. De vini autem ſpiritu hoc commemorabile: quod dilutior is lacti affuſus, vix ullam alterationem eidem inducat, rectificatiſſimus vero, præſertim liberalius aſperſus, mox ut in craſſam offam tranſeat, efficiat; quod quidem hanc ob cauſam fieri arbitror, quod puriſſimus hic vini ſpiritus humidum ex lacte ſorbens, ſeceſſionem craſſioris ſubſtantiæ ex poris liquidi cauſetur, non ſecus ac is ipſe ſaturatum ſalis ammoniaci ſpiritum in coagulum vertit.

5. Hæc extra corpus humanum lactis coagulationem promovent: nunc diſpiciendum eſt, quænam in corpore noſtro, ad vinculum ſeri & caſei in lacte deſtruendum, plurimum faciant. Rarius quidem ſine acido eſt ventriculus, quia plurima ex ingeſtis, tam ſolidis, quam fluidis, aciditatem recondunt, quæ maxime peracta ciborum ſolutione remanet, ſui juris ſit, & firmius ventriculi tunicis inhæreſcit: attamen, ut natura & viribus hoc acidum differt: ita etiam coagulum, quod lacti inducitur, diſcrepat; aliud nimirum eſt, lactis mixturam tantum turbari, partes craſſiores tantiſper coire & adhuc in fluidi ſinu natantes hærere; aliud eſt, illas ipſas in durum, firmum & grave, quod fundum petit coagulum tranſire, quod tenacius ventriculi & inteſtinorum tunicis agglutinatum, ægre diſſolvitur, ſed poſtea pejoris indolis excrementitiis ſordibus ſociatum, peſſimam morborum graviorum mineram conſtituit. Id vero non facile contingit, licet acidum ventriculi paulo fortius ſit, niſi ipſe etiam ſto-

ma-

machus ſit infirmus & imbecillis, ut ingeſta diutius in ejus cavo moram nectant, & niſi quoque calore præternaturali, qui multum lactis mixtioni adverſatur, ſit affectus.

6. Ex hiſce jam definitis & expenſis, quibus corporibus, & in quibus morbis lac, ob coagulum quod in ventriculo ſubit, noxium ac pernicioſum ſit, clariſſime intelligi poteſt. Primo enim obſervamus, lactentium infantum peſſimas affectiones potiſſimum à lacte coagulato ſubnaſci, ſi videlicet copia craſſioris lactis, præbendo aſſiduo mammas, infirmus infantis ſtomachus plus juſto infarcitur, ut contentam molem non debite ſubigere poſſit, ſed illud in coagulum fatiſcat, mora valde acidum & corroſivum reddatur, & accedente in duodeno bilioſo ſucco, confermentatum videſcat, & acrimonia acuta, tenerrimas & exquiſite ſentientes inteſtinorum nerveas tunicas arrodendo, ſæva cum inquietudine & anxietate tormina, quæ ſubinde epilepticæ convulſiones lethales ſubſequuntur, excitet.

7. Porro, ſenibus lac, præſertim id, quod multum caſeoſæ ſubſtantiæ alit, adverſiſſimum eſt, partim quod omnia ingeſta facile in ſenum ventriculo coaceſcant, partim etiam, quod ob ſolutiorem nimiſque remiſſum motum periſtalticum, tam lac ipſum, quam etiam factum coagulum, in ſtomacho diutius hæreant, ut inde anxii in præcordiis dolores, tormina cum teneſmo, ventris inflatio, ſuſcitentur, fæces cum dolore & alvi arroſione & pruritu ſecedant, corpus laſſetur, ipſaque ciborum appetentia concidat. Vix vero ullus alius affectus eſt, in quo tam detrimentoſus ſit lactis uſus, quam is, qui vulgo vocari ſolet hypochondriacus, & in quo, ob plane turbatum concoctionis & excretionis alvinæ à ſpaſmis & copioſo flatuum proventu negotium, plures cruditates acidæ ventriculo ingenerantur, quæ quum lac eo delatum promte coagulent atque præcipitent, moleſtiſſima afferunt ſymptomata. Neque etiam ullo modo expedit, lac ad alendum corpus, dare iis, qui à gravi morbo convaluerunt, quia ut plurimum adhuc imbecillis ventriculus non ſubigere hoc validioris materiæ nutrimentum poteſt, ſed diutius retinet, ut ſtagnatione peſſimam induat naturam, variiſque malis inducendis faveat.

8. Quibus in morbis ſapientiſſimus noſter ſenex lacticiniorum uſum prohibeat, *aphoriſmus 64. Sect. V.* diſertis verbis docet, ita habens: *lac dare caput dolentibus malum, malum etiam febricitantibus & quibus præcordia elevata permurmurant; ex ſiticuloſis malum, quibus bilioſæ alvi egeſtiones in febribus acutis ſunt, & quibus ſanguinis multa egeſtio facta eſt.* Quod caput dolentibus noceat, hanc ſoleo ſuppeditare rationem. Ingens eſt ventriculi & capitis ob membranas nerveas conſenſio, adeo, ut ſi capiti exquiſitus dolor inſideat, ventriculus etiam ſimul afficiatur, & non debite concoctioni, ſolutioni & ingeſtorum expulſioni vacet: quin ſæpiſſime etiam capitis dolor ex ſtomachi vitio ortum trahit, ſi hic ſcilicet concoctionis officio minus recte fungitur, & cruditatibus acido-viſcidis obſeſſus eſt. In utroque caſu lactis potus perniciem intentat, ob diuturniorem in ventriculo moram & nocentiſſimum inductum inde coagulum.

9. Præterea, idem graviſſimus noſter Auctor valde febricitantibus lactis uſum interdicit: neque etiam hujus rei rationem promere erit difficile. Primo enim, intenſus æſtus mixturæ lactis homogeneæ valde eſt adverſus, & quotidiano admodum experimento conſtat, ab externo calore lac promte in caſei ſpeciem denſari. Deinde, alvus in omni febre adſtrictior eſt, vel plane compreſſa, unde craſſior illa, recrementitia & humorum vitalium connubio minus apta lactis materia remanet, ac febrili cauſæ accedens eandem auget, ut ſpaſticæ ſtricturæ quoque increſcant. Ulterius, lac malum eſſe judicat noſter auctor iis, qui alvi dejectione bilioſa, ſive cholera, torquentur; ſiquidem hujus mali cauſa ſubinde in ſucco valde acido corroſivo, cum ſulphureis bilis partibus remixto & lactis texturæ diſſolvendæ accommodo, poſita eſt. Improbat quoque lac dare iis, qui nimias ſanguinis egeſtiones experti ſunt, per quas utique, ſubtracto nimium calore & ſpiritu, robur & tonus ventriculi ac inteſtinorum, cujus beneficio ciborum ſolutio, chyli elaboratio & fæcum expulſio adminiſtratur, frangitur ac labefactatur, ut hinc lac ingeſtum mora aceſcat, craſſeſcat & hoſtiles fiant prima in regione recrementorum ſtagnationes.

10. Quod ſi vero præter rationes allatas, in confirmationem accerſimus probatiſſimorum medicorum auctoritates & teſtimonia; multi certe ſunt veteres æque ac recentiores, in exponenda gravi noxa è lactis in ventriculo coagulo oriunda. Audiamus quoſdam tantum. AVICENNA *L. IV. Fen. VI. Tr. III.* §. 96. de lacte differens, *ſi*, ait, *lac acidum ſit in ventriculo, ab eo vertigo, ſyncope & punctura in ore ſtomachi oritur, & quandoque accidit inde cholerica paſſio mortifera.* Et DIOSCORIDES *lib. II. cap.* 64. bilioſis & hepaticis lac omne ob coagulum reſpuendum eſſe, perite monet, cujus cauſam MATTHIOLUS, *comment. in h. l.* hanc adjicit: *lac quod coagulo concreſcit anguſtiam parit, ventriculum opprimit, caput vaporibus replet & ægre concoquitur.* Porro BALLONIUS *in L. II. Epidem. p.*211. hæc prodidit: *Quidam laborabat fluore dyſenterico, poſt multa remedia, conſilio medicorum ad uſum lactis bubuli recens mulcti adactus eſt; hoc in ventriculo coagulatum, incredibile, quanta inde ſymptomata, quantæ defectiones animi & ſimilia.* Refert quoque *Henr. ab* HEER *Obſerv.* 15. quendam à lacte coagulato ſudore frigido perfuſum, ægre reſpiraſſe, ut ſuffocationem timeret, nauſea preſſum eſſe & quaquaverſum in lecto ſeſe volutaſſe, recurrentibus crebro lipothymiis. Alium quendam inde in choleram morbum incidiſſe, idem auctor teſtatur. Accedit AMATUS LUSITANUS *Cent. VI. curat.* 56. memorans: *lac coagulatum pondus grave eum dolore circa præcordia effeciſſe, & ægrum, cum vomere volebat, mox ſtrangulaſſe.* Idem etiam auctoritate AETII in dyſenterico peſſima ſymptomata a dato lacte, orta fuiſſe confirmat. Plura autem eandem in rem exempla annotata ſunt in DODONÆI *annot. c.* 17. & apud FORESTUM *lib. XVIII. obſ.* 13. quæ tamen prætermittimus, contenti, quod ſciamus, optimos quoſque medicorum, peſſimis à coagulato lacte ſuſcitatis ſymptomatibus, inductos, lactis coagulum veneni naturam obtinere aſſeruiſſe.

11. Quum igitur tam gravia pericula à lacte in ventriculi cavo denſato immineant; quid, ſi coiverit, è re ſit, ad arcenda quæ inde pullulant mala, paucis tradendum. SENNERTUS *lib. VI. Prax. Part. VIII. Cap.* 34. *& in Paralip. p.* 17. emetica huic ſcopo apta judicat: & DIOSCORIDES *l. c.* lixivium commendat. Nos autem hanc interponimus ſententiam, aſſerentes: alcalia, ſive lixivioſa, ſive terrea ſint, ante lactis uſum data, ejus coagulum, acidum hoſtile abſorbendo, quam optime impedire, & hoc cicurato, ſolita ſymptomata, à coagulatione oriunda, opportune præſcindere. Si vero denſatum jam & coactum ſit lac, & quis jam exinde pejus habeat, aquea diluentia paulo largius ſumta, ut infuſum thee, veronicæ, ad coagulatum diluendum, viſcidum lentorem diſſolvendum & eluendum, uſus ſunt quam maxime egregii. Si etiam nauſea urget & ad vomitum diſpoſitio adeſt, hic utiliſſime promovetur per ſufficientem aquæ tepidæ potum, præſertim ſi adjecto uno vel altero grano tartari emetici ſoluti, ſtimulo imbuatur & is faciliteur.

Expe-

Expedit quoque; ſi vires ferunt, & ſuperne & inferne, evacuationem moliri; cui ſcopo obtinendo manna ad uncias duas vel tres, in aqueo vehiculo, una cum duobus tartari emetici granis exhibita, pleniſſime ſatisfacit. Et hæc tam in adultis, quam infantibus ex uſu eſſe poterunt, modo medens eadem pro diverſa ætatis viriumque ratione prudenter diſpenſare & accommodare ooverit.

12. Verum enim vero, non ſolum à ſolidato lacte intra ventriculi pomœria tantum periculum metuendum, ſed etiam ipſe frequentior lactis, quod parum ſeri & multum caſeoſæ in coagulum pronæ ſubſtantiæ alit, quale eſt lac caprillum, vaccinum & ovillum, potus, oon omnibus æque convenit, ſed multis exitio eſt. Etenim, minus tuto tum ad alendum, tum ad curandum, lac datur, ſi corpora ſpongioſi & poroſi habitus ſunt, exilioribus & copioſioribus vaſis prædita, neque minus ubi copia humorum ſpiſſeſcentium, ex meris ſanguinis tubulis conflata viſcera, ut hepar, lien, renes, pulmones, detinet, & infarctu & ſtagnatione ſanguinis canales repleti ſunt; quia periculum eſt, ne a craſſioribus lactis partibus, quæ facile ſeri vinculum deſerunt, iidem magis infarciantur & oppilentur.

13. Meretur in hujus confirmationem egregius adduci locus ex GALENO, quem etiam MARSILIUS FICINUS *de ſalubri victus ratione p.* 125. allegat, ita habens: *frequens lactis uſus cui modicum ſeroſa humiditatis, caſei vero plurimum ineſt, non omnibus tutus eſt, præſertim renibus ad calculum generandum paratis; affert quoque obſtructiones hepatis illis, quos aptos invenit, tales ſunt, qui vaſorum hepaticorum fines anguſtos habent.* Et hæc etiam cauſa ſubeſt, quare AETIUS ſolicite inculcat, quod, qui lacte uti velit, meatus viſcerum apertos & venas latas habere debeat. Præterea, noxium in hepate affecto lactis uſum HIPPOCRATES ſpeciali hiſtoria, quæ *Lib. III. Epidem.* conſignata eſt, confirmat: *Appollonius*, inquiens, *erat magnis viſceribus & circa hepar dolor continuus, & tunc icteritus fiebat, flatuoſus, colore ſubalbido; invaluit primum modicum, decubuit; lacticiniis vero uſus coctis & crudis multis, caprillis & ovillis, & victu pravo, omnium læſiones maximæ erant. Febre exacerbata, alvus nihil reddidit, urina tenuis & pauca.* HIPPOCRATI ſuffragatur DIOSCORIDES, qui *l. c.* lienoſis & hepaticis, comitialibus, vertiginoſis & nervorum vitio laborantibus, & capite dolentibus lac omne reſpuendum eſſe pronunciat.

14. Neque in difficili eſt, hujus rei rationem eruere ac ſiſtere. Quum enim graves & longæ, quæ in capite vel abdomine nidulantur afflictiones, plerumque incunabula trahant ex libero ſanguinis & humorum per has partes ſufflaminato & intercepto progreſſu, quem poſtea ſtagnationes, obſtructiones, infarctus, preſſo ſequuntur pede, & ex his demum in imo ventre cachexia, icterus flavus & niger, hydrops, renum calculus, in capite inſania melancholica & furioſa, epilepſia, gravativus dolor, in pulmonibus, polypoſæ concretiones, difficilis reſpiratio, hæmoptyſis, phthiſis, liberaliter pullulant; in proclivi omnino eſt judicare: lactis uſum, multo magis longius extractum, ob craſſiorem & coagulum promte ſuſcipientem ſubſtantiam, obſtructionis minimorum canalium augmento potius favere & infenſiſſimum eſſe, inprimis in habitioribus, & qui ex nimia quiete & otio vel unctius vivendi genere, valetudinarium ſibi corpus contraxerunt.

15. Verum, quo magis noxia & plurimis ingenerandis malis aptiſſima ſpiſſeſcens & ad coagulum prona lactis materia eſt; eo magis viciſſim naturæ humanæ, ſive ſolidorum & fluidorum temperiei & motibus vitalibus amica, ſalutaris atque ad morbos tam præſcindendos, quam ſuperandos idonea eſt, humida illa lactis portio, quæ ſeri nomine venit. Hujus ſaluberrimam virtutem in medendo dudum jam vetuſtiſſimi iique peritiſſimi medici perſpexerunt & poſteris mirifice commendarunt. DIOSCORIDES, antiquiſſimus ille & optimus materiæ medicinalis ſcriptor *lib. II. cap.* 64. hunc in ſenſum de præſtabili ſeri facultate diſſerit: *Serum, ubi diſceſſit à lacte, multo potentius ad purgationes redditur; datur, quibus ſine acrimonia volumus dejectiones moliri, ut melancholicis, lepris, elephantiacis, & erumpentibus toto corpore papulis.* Huic accedit GALENUS, ex antiquioribus poſt HIPPOCRATEM facile princeps, ita perhibens: *lactis ſerum, ob ſuas abſtergendi vires, ad alvi dejectiones, tum potum, tum per clyſterem injectum, aſſumitur; abſque eroſione enim abluit & abſtergit ab inteſtinis acrimoniam.* Et alio loco egregias ſeri virtutes graphice ſatis, hiſce delineat verbis: *ſerum*, inquiens, *ſimpliciſſimum, mollioribus corporibus præcipue convenit, quorum ventres tantum & inteſtina abluere purgareque cogitamus; item his, quorum inteſtinum à quacunque medicina facillime ulceratur, & quorum ventres bilioſa intemperies vexat, & quos arguunt inania egerendi deſideria, quæ teneſmi vocantur, & quorum renes, veſica & uterus ulceris periculum ſubeunt, & gracilibus, qui non aluntur, purgatione vero nihilo minus indigent, his omnibus ſerum exhibendum, nec ſale, nec quove medicamento adjecto. Pueris, mulieribus, ſenibus, tutiſſime hæc medicina datur, vel ſub ipſo febris fervore, quo præcipue tempore reliqua omnia medicamerta ſuſpecta ſunt. Efficaciori ſero utetur aliquis, ad corpora & morbos, qui validioribus præſidiis indigent, præſertim ad diuturna exanthemata, liventesque varos & ad omnes humorum depravationes, ad cutim tendentes, ut lepram & conſimilia; ad antiqua & ferina ulcera, ad capitis achores & hujuſmodi, item ad oculos aſſiduo fluentes, ad palpebrarum ſcabiem, ad faciei maculas, imo & ad diuturnas febrium periodos, & ad hos, qui ab adverſa valetudine in hydropem pergunt.*

16. Eaſdem porro ſeri lactis eximias dotes, paſſim in monumentis ſuis annotarunt & deprædicarunt alii. Et CELSUS *lib. I. cap.* 12. ſero & lacti aſinino dejectoriam facultatem adſcribit: *Dejectionem*, ait, *antiqui variis medicamentis moliebantur, in omnibus vero morbis dabant lac, vel aſininum, aut caprinum, eique ſalis paululum adjiciebant, idque decoquebant, ſublatis his, quæ coiverant, quod quaſi ſeri ſupererat bibere cogebant.* Inprimis autem dignum eſt luculentum MESUES teſtimonium, quod totum tranſcribatur: *Aqua lactis caprini per ſe innocuum medicamentum; præfertur quæ fit ex lacte nigrarum caprarum, in laudatis paſcuis victitantium recenterque fœtarum; attenuat, abluit, abſtergit, & nitroſa, qua referta eſt facultate, alvum abſque aliqua mordacitate leniter ſubducit; bilem tum atram ab exuſtis humoribus genitam dejicit, quo fit, ut mirifice conferat maniacis & melancholicis. Idem præſtat ad viſcerum infarctus, & morbis inde provenientibus opitulatur, nimirum aqua intercute laborantibus, felle ſuffuſis & lienoſis; datur utiliter febrientibus ex bile, viſcerum ac vaſorum obſtructione; convenit etiamnum vitiis in cute, à bile & perustis humoribus emergentibus, quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, pſoris lepriſque admodum convenit.* Neque prætereunda AETII, de ſeri utilitate ſententia, quam ita declaravit: *Ad pulmonis, inteſtinorum, renum, veſicæ uterique ulcera & exanthemata cæteraſque cutis aſperitates, & cantharides, epotum lactis ſerum mirifice proficuum eſt.*

17. Miſſis autem aliis idem conceptis verbis confirmantibus; jam ex allegatis luculenter admodum conſtare arbitror: ſummo in pretio priſcis medicorum fuiſſe lactis ſerum & frequentiſſimum plurimis

mis in morbis uſum. Nimirum, ut compendio exhibeamus, ad unum fere omnes ſero lactis, virtutem alvum dejicientem, præſertim ubi humores ſalſi, acres, bilioſi, blande & ſine acrimonia expurgandi ſunt, aſſignarunt. Dein, ejus uſum in morbis, qui ab acrimonia ſuccorum, cutis teneras tunicas & fibras nerveas & ſubcutaneas glandulas erodente oriuntur, cujus generis ſunt interne ulcera pulmonum, veſicæ, renum, externe vero lichenes, impetigines, lepra, elephantiaſis & variæ cutis defœdationes & exulcerationes, quam maxime collaudarunt; non aliam ob rationem, quam quod virtute polleat eximia ſubtiliſſimam illam acrimoniam ſeri, nec non eam, quæ in venenoſis cantharidibus deliteſcit, tam diluendo, quam acies involvendo ac obtundendo, contemperandi, demulcendi & invertendi. Denique etiam, ſaluberrimam ſero veteres tribuunt facultatem ad reſerandos & aperiendos obſtructos viſcerum & reliquarum partium meatus, a quibus graves morbi, prout ſuperius dictum, tam in capite, quam in abdominis regione, originem ſortiuntur.

18. Et hæc fuit veterum de ſero lactis ejuſque utilitate ſententia; quæ, an veritati & experientiæ reſpondeat, jam diſpiciendum. Quod ut recte & rationali modo exſequamur, inprimis neceſſarium eſt, genuina ſeri cujusvis elementa ac principia, à quibus, ceu à fonte, virtus manat, eruere atque exponere. Quum vero ex lactis mixto ſecedat & obtineatur ſerum, utile erit, prius perſpicere, qua proportione fluidior & ſeroſa hæc pars, craſſiori & minus ſolubili, in variis uſu receptis lactis ſpeciebus, nupta ſit & ſociata. Experimenta hunc in finem a nobis inſtituta, huc potiſſimum redeunt. Sumſimus primo libram medici ponderis lactis vaccini, illudque in vaſe ſtanneo ſubjectis carbonibus vivis, evaporationi commiſimus, eademque ad ſiccitatem uſque continuata, obtinuimus pulverem flaveſcentem, grumoſum, qui ad lancem exactus, unciæ unius & quinque drachmarum pondus exhibuit. Simili modo, lac caprillum recenter mulctum igne ſiccavimus, & idem ferme pondus materiæ pulverulentæ, deficiente tantum drachma dimidia, remanſiſſe deprehendimus. Lac autem aſininum & muliebre inſigne prodidit diſcrimen, & longe minorem ſolidæ ſubſtantiæ apparatum: quippe ex aſinini libra una medica, poſt omnimodam humidi exhalationem, collegimus vix unciam pulveris albi ſubdulcis; & ex eadem muliebris quantitate, unciam unam materiæ ſiccæ albeſcentis.

19. Siccum hunc ex quovis lacte pulverem ulteriori deinde ſubjecimus examini, & reſtibili poſt exhalationem è bubulo lacte pulveri, qui ad unciæ & quinque drachmarum pondus accedebat, aquæ pluvialis duodecim uncias affudimus, carbonibus, ut bulliret & ſolidum illud magma iterum diſſolveretur, impoſuimus, hoc facto, liquamen colatu per linteum trajecimus, relictum in colatorio ſpiſſamentum rurſus exſiccavimus, & adhuc ad unciæ unius, trium & dimidiæ drachmarum pondus accedere animadvertimus, luculento indicio, unam tantum & dimidiam drachmam ſubtilioris materiæ in aquæ contubernium & cum hac per linteum tranſiiſſe. Tum percolatam ſic aquam, quæ ſaporis pinguis & ſubdulcis erat, & colorem ex flavo albeſcentem referebat, iterum ad ſiccitatem l. a. reduximus, & jugi facta ejus agitatione, ne empyreuma contraheret, drachmam magmatis ex albo flaveſcentis terreo-dulcis impetravimus. Eadem experimenta cum lacte caprino adornavimus & nullam fere differentiam, tam ratione ponderis, quam ratione ſaporis & coloris, in reſidua materia notavimus, ſaltim quod in ſero lactis caprini ſapor paulo dulcior emicaret, & plus pinguedinis inſtar guttularum ſupernataret, ac ſi pauxillum butyri admiſtum fuiſſet. Sed longe major differentia apparuit in pulvere ab evaporatione lactis aſinini relicto, quippe qui, unciam unam pondere æquans, libræ medicæ aquæ puræ pariter inſperſus & ad ebulliſionem & ſolutionem igne leniori deductus, totus ferme liquatus fuit, ita, ut in colatorio tantum una & dimidia drachma remaneret & ſeptem circiter ab aqua abſumerentur linteumque permearent. Liquamen autem quod dulce admodum erat, poſt omnimodam humidi exhalationem, pulveris ſicciſſimi & albiſſimi inſtar ſacchari plus quam ſex drachmas reliquit. Denique, lac humanum & elicitus per evaporationem ex eodem pulvis, unciæ unius & drachmæ unius gravitatem exhibens, eodem modo diſſolutus & percolatus, reliquit tres drachmas craſſamenti ſpiſſi in colatorio, liquor autem tranſiens, iterum reſiccatus, pulverem dulcem, coloris ferme ſubfuſci, drachmarum ſex circiter pondere conceſſit.

20. Jam, ſi ſpecialius paulo ipſius ſeri indolem penſitamus, delibatiſſimam hoc eſſe lactis à rudiori, craſſa & caſeoſa ſubſtantia liberatam partem, conſtat, in qua copioſi aquei humoris hoſpitio, ſal tenerrimum dulce, cum ſubſtantia mucilaginoſa pingui ſubtiliori excipitur. Et à tribus his longe ſaluberrimis elementis omnis quoque omnino ſeri medicinalis præſtantiſſima virtus repetenda eſt. Scilicet, palmarium & quantitate reliqua ſuperans ſeri elementum eſt, fluida illa & humida portio. Hac igitur viſcidos & ſpiſſos ſuccos eliquat & diluit, infarctos à lento humore canales eluit & obſtructionum in viſceribus repagula ſolvit ac reſerat. Alterum ejus ingrediens eſt ſalinum dulce tenerrimum, quod velut eſſentiale ſal, ex herbis, quibus veſcuntur animantia, extractum & a naturali quaſi chymia per varias mixtiones elaboratum, ſingularem plane excretoria ſtimulandi & maxime alvum ſubducendi & urinam movendi, facultatem habet, ſimulque acrimoniam humorum bilioſam cauſticam obtundit ac contemperat. Hinc eſt, quod, quo majori dulcis hujus materiæ copia lac turget, eo efficacius ſit ad perpurgandum corpus: id quod manifeſto patet in aſinino, quandoquidem ad dimidias incoctum, disjecto nimio humido & coeuntibus dulcibus particulis, longe validius & promtius purgantem effectum exſequitur; quod Hippocrati in crebriori uſu fuiſſe legimus. Accedit tertium ſeri ingrediens, mucilaginoſa ſcilicet & ſubtilior pinguis pars. Hujus ea præcipua laus ac virtus eſt, ut fibras aridas & criſpatas humectet, molliat & relaxet, & ſalſam acredinem humorum ſuccosque mordaces involvat, deliniat eorundemque noxam arceat.

21. Hæc ſunt ſeri elementa & hæ inde dependentes virtutes, quas ſi quis curatius perpendit, ultro à priori ſtatim certa & rationali inductione perſpiciet: eaſdem in plurimis morbis ſpondere & commodare utilitatem longe ſaluberrimam. Prius vero quam ſpecialiori meditatione hæc ad varia morborum genera applicemus, præmittemus nonnulla ſcitu neceſſaria, de ſeri lactis præparatione, medico uſui quam maxime accommodata, nec non de modo illud exhibendi. Nimirum, communiſſima ſerum à caſeoſa, craſſiori ſubſtantia ſeparandi ratio eſt, ut accedens calor ſub quiete vinculum ſolvat & ſeceſſionem faciat, vel ut eadem aſperſis acidis, prout ſuperius jam meminimus, acceleretur & producatur. At vero, quum, ſi mora aceſcat lac, vel etiam adjecto acido ſeri ſeceſſus provocetur, hoc non parum vitietur, & naturæ gratiſſimam atque in medendo deſideratiſſimam dulcedinem exuat, ac potius acetoſam indolem, quæ nunquam corporis integritati blanda & amica eſt, induat, cogitandum fuit de accommoda quadam & ſalubriori præparandi ratione, qua ex recenti adhuc lacte, integra manente ejus dulcedine & ſalva teneriori, pingui

&

& mucida ſubſtantia, ſeroſus humor eliceretur & extraheretur.

22. Quod ut perficerem, aptiſſimus mihi viſus fuit modus, ſi, uti jam narravi, lac recenter mulctum exhalationis ope penitus reſiccaretur, & poſtea reſiduo flaveſcenti grumoſo pulveri, tantum aquæ puriſſimæ, levis & ſalubris, quantum in forma vaporis in auras disjectum, affunderetur, hæc invicem tantiſper bulliren, ut dulciſſima, ſalina & pinguis mucida tenerior portio ab aqua ſorberetur, & liquamen denique colatu à craſſiori, terreſtri ſubſtantia liberatum uſui ſervaretur. Et certe parata ſic per decoctionem lactis aqua, ſive ſerum artificioſum, multis præ vulgari ſplendet dotibus & coloris ex flavo albeſcentis gratiſſimique dulcis eſt ſaporis ac ſimul pingui & oleoſa ſubſtantia liquata perfuſum; quod ſine omni nauſea & calide & frigide aſſumitur, & diutius quoque, ſalva textura & ſapore, durat.

23. Ad exhibendi modum porro quod attinet; videbimus primum, qui ſolennis fuerit tam ratione menſuræ, quam temporis, veteribus, optimis hac in re magiſtris. Horum monumenta ſi curatius luſtramus; luculenter patet: eoſdem non in exigua, ſed ſatis ſæpe magna quantitate, & per tempus etiam ſatis longum ſeri lactei uſum ſuaſiſſe; hac tamen cum cautione & diſtinctione, ut, ſi primam regionem tantummodo a ſordibus purgare niterentur, minori copia & ad paucos duntaxat dies, id præſcriberent, ſi vero in longis morbis, & qui altius viſcerum male affectorum penetralibus inſidebant, ad ejus uſum deſcenderent, diutius & majori quoque menſura hoc ipſum adhiberent. Galenus *l. c.* de ſero lactis utendi ratione hæc præcepit: *copia ſeri pro virium ratione expendenda eſt: ac licet non multum peccaveris, ſi plus etiam exhibueris; certa tamen menſura ad heminas quinque accedat.* Heminam vero apud priſcos duodecim uncias æquaſſe, parâter ab antiquioribus medicis memoriæ proditum eſt.

24. Hippocratis ſententia ex *libri VII. ſect. I. epidem.* pateſcit, ubi prodidit: quod in fluxu hepatico, ubi ſimiles loturæ carnis ejectiones copioſæ, à bilis vitio factæ, lac aſininum, a quo multo magis argumentari licet ad ſerum lactis, ad quantitatem novem cotylarum Atticarum dederit, non quidem unica vice totum, ſed pluribus, ita, ut ſpatio duorum dierum, tota quantitas abſumeretur. Quin imo, ubi purgandi fine eo uſus eſt, ſemper, prout Martianus *in comm. in aphor. 64. Sect. V.* probe notat, largius id exhibuit, & quandoque ad congii menſuram acceſſit. Et Valesius *Comment. in Epid. L. VII.* ſcribit: *erat veteribus familiaris lactis aſinini uſus ad purgandam bilem, ut conſtat ex Lib. II. de natura victus in acutis; quem uſum ego non ſine magna utilitate ſum imitatus, cogens ægrotos accipere hujus ſeri, aut hujus lactis, quod etiam eſt valde ſeroſum, plus quam duos ſextarios.*

25. Quamdiu vero potatio extrahenda, iiſdem priſcis auctoribus ducibus conſtat. Et quidem, ſi diuturnior & contumacior affectus, Hippocrates lac aſininum, vel ſerum lactis, maxime caprinum, per plures dies potari juſſit; quemadmodum ex *libro Epidem. VII.* patet. Serum lactis per menſem & ultra aſſumi poſſe, teſtes graviſſimi ſunt Riverius & Sylvaticus, qui, lacte aſinino, & ſero lactis, ſummo cum emolumento, in graviſſimis affectibus ad XII. XX. vel XL. etiam dies uſi, multi ſunt in commendando ejus potu. Porro relatum legimus apud Hippocratem *Lib. de Internis affectionibus* §. *XI.* illum in tabe dorſali lac per XLV. dies, tertia aquæ mulſæ parte admixta, propinaſſe. Neque enim in difficilibus & longis morbis, ubi viſcera male affecta & obſtructa ſunt, laudabilem præſtare poterit effectum, niſi, ut cum aquis mineralibus fieri ſolet, liberaliori doſi & per plures dies uſurpetur.

26. Nos igitur hunc ſemper ſervavimus morem, ut quantitatem pro doſi capiendi ſeri ægri rationibus accommodaremus, & iis, qui facile nauſea tentantur ac teneriores ſunt, libram medicam, qui vero firmioris minuſque acuti ſenſus, libras duas propinaremus, & nonnunquam mane tantum, quandoque etiam pomeridianis horis, ſed parciori quam matutinis quantitate, potum præciperemus. Tempus vero uſui impendendum, pariter ex morbi majori vel minore contumacia menſi ſumus, & quoſdam duobus hebdomadibus elapſis, quoſdam vero vix quatuor aut ſex decurrentibus, abactos fuiſſe novimus. Denique etiam cum Martiano *Comm. in Hippocr. Aphor. pag.* 163. laudamus modum exhibendi lac aſininum, vel ſerum lactis, per vices, non ſimul & ſemel; tum quia, ſi æger debilis & ſtomachus ſolutior eſt, tantam molem ſimul ferre nequit, tum quia ipſum ſerum, interpolatis vicibus aſſumtum, longe felicius & expeditius alvum ſubducit.

27. His expenſis, diſpiciendum: quibus potiſſimum uſibus & morbis dicatum ſit lactis ſerum. Hos inter primo merito connumerandum eſt loco: quod ipſe Hippocrates ſolenne habuerit, ut ſero lactis & lacte aſinino, poſt exhibita fortiora purgantia, ut helleborum, elaterium &c. ad arcendam noxam & infringendam eorum deleteriam vim, uteretur. Is enim *lib. de internis affectionibus* §. 44. poſt veratrum ſumtum, ſerum caprillum coctum, duorum congiorum menſura bibendum ſe dediſſe teſtatur; & *l. c.* §. 46. poſt nigrum veratrum ventrem ſuperne purgantem, & inferne per ſcammonii ſuccum, ſerum & lac bubulum, item aſininum coctum, pro tempore præbendum eſſe auctor eſt. Porro *lib. II. de morbis mulierum* §. *XII.* ita ſapienter diſſerit: *Poſt veratrum datum, ſerum coctum, per plurimos dies, cum modico ſale bibendum*; & addit: *ſi non adfuerit ſerum, lac aſininum coquito & exhibito per quatuor dies.* Ratio, quare potus ſeri lactis caprini, vel lactis aſinini, poſt fortiorem ab acriori cathartico purgationem, maxime ſalutaris ſit, hanc eſſe reor. Validiora purgantia, cauſtico & fere virulento ſale, tenerrimas inteſtinorum tunicas arrodente, ſuam exſerunt operationem, & copioſas cum torminibus movent dejectiones, quas ob ſubtractam nimis inteſtinis humiditatem & tunicas eorum valde contractas & conſtrictas, ſequentibus diebus, alvus dura, tenſa & conſtricta, non ſine moleſtia ſequitur. Serum autem vel lac dilutum, aſſumtis iis ingeſtum, ſuccum & humidum inteſtinis reddit, fibras tenſas & criſpatas emollit & laxat, ſpiculorum acris purgantis tunicis exquiſito ſenſu dotatis adhuc infixorum inhærentium acies obtundit, & leniori ac blando ſtimulo alvum conſtipatam expedit ac ſolvit.

28. Nos ipſi quoque confirmatius teſtamur: quod in hypercatharſi tam metuenda avertenda, quam præſenti compeſcenda, ſive fuerit per catharticum, ſive emeticum excitata; certius & præſentius remedium non deprehenderimus ipſo lacte bubulo, quod etiam expertiſſimum ad infringendam arſenici infamem virulentiam eſt præſidium. Non minus plurimis exemplis confirmatum habemus, eadem plane ratione à fortiori emetico, mercurio vitæ, aut pulvere Monckii, inconſulto & perperam liberalius oblato, enormes vomitiones obortas, ſolo lacte, vel ejus ſero, calide ſumtu cohibitas fuiſſe atque ſopitas. Ut adeo non ſine gravi ratione exiſtimem: conveniennius vehiculum, ſi emeticum, vel purgans dandum, non facile reperiundum fore, quam lactis ſerum rite præparatum, quippe quod, præter utiliſſimam humores lentos mobiles & evacuationi aptos reddentem facultatem, egregie ſimul virulentiam ejuſmodi pharmacis propriam contemperat atque emendat.

29. Deinceps, ſuperius diximus, ſerum lactis, ob inſitum ſal dulce, excretioni dicata organa ſtimulare eademque proritare, id quod potiſſimum de ea, quæ per alvi ſeceſſum ſuccedit, intelligendum. Mitior autem & remiſſior eſt operatio hæc, eamque ob cauſam commodiſſima & utiliſſima, ubi validioribus alvum exercere virium aliarumque circumſtantiarum ratio interdicit, inprimis in morbis, ubi purgatio periculoſa eſt, nec non in febribus & omni fere æſtu præternaturali. Veteres quidem lac aſininum his in caſibus potiſſimum exhibere ſueverunt, & HIPPOCRATES in febre quotidiana ex bile, & in febre interficiente appellata *lib. II. de morbis* illud commendat, nec non in febre ardente *lib. IV. Acutorum v.* 10. & in eryſipelate *lib. II. de morbis* lacte corpus purgandum eſſe præcipit. Sed, ubi lactis aſinini copia deeſt, ſerum lactis caprini, adjecta mannæ portione quadam, quæ cum ſale eſſentiali dulci lactis magnam alit convenientiam, in iiſdem morbis & caſibus ſurrogari, ac præſertim in calore hectico, magno cum commodo exhiberi poſſe, multiplici nobis compertum eſt experientia.

30. Quamvis vero ſerum lactis, præſertim aſinini, liberalius hauſtum, egregium admodum ſit laxans; expedit tamen ſæpius, ubi ventriculus largiorem copiam ferre nequit, parciori doſi illud exhibere, & ejus dejectoriam vim, addito alio laxante clemente, acuere atque intendere. Commodiſſima autem hunc in finem ſunt manna, ſyrupus roſarum ſolutivus, ſyrupus de cichorio cum rhabarbaro, cremor tartari, vel ejus terra ſoliata; utiliſſime quoque cum tamarindis & radice polypodii decoquitur, & poſtea ſal polychreſtum, ſive arcanum duplicatum, manna vel etiam roob ſambuci, quod majori in quantitate etiam alvum ſubducit, adjicitur. Et hoc modo parato ſero laxante ſummo cum fructu eoque non ſatis prædicando frequentius ſum uſus, inprimis ubi natura imbecillis, ut in ſenibus & infantibus, vel ex morbo debilitatis, aut non ita pridem convaleſcentibus, vel etiam ubi in febribus etiam exanthematicis, variolis, morbillis &c. alvus diutius ſuppreſſa detrimentum minatur. Porro, quando in pectoris affectibus, tuſſi ferina & ſicca, vel etiam nimis humida atque catarrhali, aut lenta febre, alvum ducere ex uſu eſt, commodiſſime id perficitur, ſi unciæ duæ vel tres mannæ, in libra una ſeri lactis ſolvuntur, cremoris tartari vel terræ ſoliatæ tartari drachma adjicitur, ad palati gratiam duæ vel tres olei de cedro guttæ inſtillantur, & ita confecta potio tribus vicibus ſucceſſive aſſumitur. Flores quoque acaciæ & perſicorum, cum ſero lactis caprini calido infuſi, laxatoriam ejus vim augent, præſertim adjecto ſale digeſtivo, vel manna.

31. Quod ſi igitur expedit, ut vere vel æſtate, prima corporis regio à ſordibus depleatur, vel ad cacochymiam tollendam laxans propinetur medicina: certe ejuſmodi ſerum lactis laxantibus ita acuatum, ſingulis diebus ad dimidiam menſuram per aliquot ſeptimanas utiliter ſumi poteſt. Et inſtituta ſic cura ita dicta vernalis gracilibus, attenuatis & ſenſibilioribus corporibus, juvenibus maxime, longe tutior, longeque ſalubrior eſt, omnibus aliis vulgaris uſus nodulis, ſive infuſis & vinis medicatis purgantibus & ſanguinem purificantibus. Non minus, in principio dyſenteriæ apprime conducibile eſt, ut mordaces cauſtici ſucci nervoſam inteſtinorum tunicam gravius infeſtantes, arrodentes & inflammationem ſuſcitantes, clementer evocentur; quod quidem aptiſſime lacte aſinino perficitur. Ubi vero hoc non ſuppetit, ſerum lactis caprilli, adjectis aliquot extracti rhabarbari granis, cum una, vel una & dimidia mannæ uncia eundem exoptatum effectum præſtabit. Et ſane antiquiſſimus ſeri lactis in dyſenteria eſt uſus. Ipſe HIPPOCRATES, *lib. epid. VI.* quum dolor circa totum ventrem, & labores, ſurrectio multa & ſubcruenta fere, jam per viginti dies eſſet, Adriano & puero Cenæi, caprillum ſerum & lac aſininum coctum propinavit. Recte enim hunc morbum judicat VALESIUS fuiſſe dyſentericum, & *comment. in h. l.* in dyſenteria autumnali lactis ſerum ſilice candefactum laudat, & ſcribit: *egeſtiones bilioſas ſubcruentas cum vehementi ventris dolore, ubi ſerum & lac bibiſſet æger, longe moderatiores fuiſſe factas.*

32. Si quando etiam validioribus ad educendas copioſas in leucophlegmatia, ſive anaſarca, opus eſt remediis, uti ſunt extractum eſulæ, hellebori nigri, hæc ipſa non modo ſecuriſſime, ſed & optime & accommodiſſime cum lacte aſinino, vel ſero miſcentur & propinantur; ſumendo drachmam dimidiam purgantis ejuſmodi pharmaci ad libram unam ſeri, & per vices mixturam ebibendo. Similiter, quum maxime ſalutare ſit, ut ante uſum aquarum mineralium, vel etiam finita cura, primæ viæ à ſordibus collectis, vel aquis retentis, liberentur ac depleantur: nihil, noſtra quidem experientia, tutius & præſtantius ipſo ſero lactis, in quo minimum unciæ tres mannæ, cum una & dimidia drachma cremoris tartari ſolutæ fuerunt, reperire licuit; inde enim ſex vel octo ſeceſſus ſine omni moleſtia motos & miram quantitatem aquarum exturbatam fuiſſe, non ſemel, ſed ſæpius, obſervavimus. Quin immo, ubicunque ob fœcum copiam & nimiam ſiccitatem, alvum mollire & evacuare neceſſarium eſt: nil quoque præſtantius & efficacius eſt, quam ſerum lactis cum manna, addita ſufficiente quantitate olei amygdalarum dulcium, aſſumere & quoque per clyſterem, ad lubricanda inteſtina & ſtercora emollienda, ano infundere.

33. At vero, præter has egregias utilitates, quas ſerum lactis in primis viis ad alvi ſolutionem præſtat: aliis adhuc laudatiſſimis facultatibus ſplendet, quas ultra primam corporis regionem explicat, & in iis morbis exhibet, qui lentis adoleſcunt incrementis & ex viſceribus male affectis incunabula trahunt longiuſque extrahuntur, quorum in numero haud infimum locum obtinet ſcorbutus, ſive cachexia ſcorbutica, tot malorum & atrocium ſymptomatum fons. Sane, ſi curatius paullo præſtantiſſima peritiſſimorum medicorum, qui de ſcorbuto ex inſtituto egerunt ſcripta, ut EUGALENI, *Balthaſ.* BRUNNERI, *Henr.* BRUCÆI, RONSÆI, WIERI, *Salom.* ALBERTI, *Math.* MARTINI, DRABIZII evolvimus ac luſtramus, ad unum omnes ferme candide fatentur: ſola diæta lactea, vel ſero lactis, cum antiſcorbuticis herbis decocto & diutius uſurpato, in peſſimis, quæ ſcorbutus importat ſymptomatibus, ut doloribus acutis, ventris torminibus, vomitibus, atrophia, febribus lentis, ſe plus præſtitiſſe, quam ullis aliis auxiliorum generibus, & moleſtiſſimo malo tabeſcentes plus etiam virium hinc hauſiſſe, quam ex optimis roborantibus & artificioſis analepticis. Mos ſcilicet fuit uſu exercitatiſſimis his medicis, ut herbas antiſcorbuticas, ut cochleariam, beccabungam, naſturtium aquaticum, comas abſynthii, acetoſam, fumariam, ſcolopendrium, epithymum, betonicam, carduum benedictum, centaurium minus, trifolium fibrinum cum lacte decoquerent, & quotidie maturinis horis menſuram dimidiam, vel etiam plus adhuc, ſcorbuto detentis calide propinarent, & ſimplici hoc remedio rebellem morbi contumaciam ſuperarent, diraque omnia ſymptomata abigerent.

34. Audiamus tantiſper, quam magnifice de ſeri lactis in ſcorbutica labe percuranda incomparabili utilitate ſenſerint probatiſſimi hi auctores. Primus ſit Jo. WIERUS, qui in *tract.* de ſcorbuto p. m. 334. ſolidum hoc interpoſuit judicium: *quod*, ait, *in lacte plantas antiſcorbuticas coquant, expreſſumque liquorem*

felici

felici ſucceſſu hauriant ægroti, id ſeri magis, quam lactis ratione, evenire ſentiendum; in cribro butyri & caſei coagulum remanet, ſerum autem quod transfluit & tenuium partium eſt, abſtergit, aperit, urinas movet atque ad ſcorbuticæ luis profligationem cumprimis utile, ex priſcorum etiam AETII, GALENI, *teſtimoniis eſt.* Porro, *Matth.* MARTINI *Lib. de Scorbuto p.* 679. de lactis in ſcorbutica lue uſu hæc habet: *Rationibus ægrotantium mirifice conducit lac caprinum, totius morbi decurſu exhibitum, quod non alvum modo moderate ſubducit, ſed & concoctu facile & adſtrictoria ſua facultate viſcerum atoniam emendat, & ad reparandas vires accommodatiſſimum eſt; ne tamen hypochondria inflet, & in ventriculo debili coaguletur, aquæ nonnihil, vel ſalis, aut ſacchari momentum, adjiciendum eſt.* At vero, hic metus fere omnis ſupervacaneus eſt, ſi loco lactis caprini, ejus ſerum, vel lac aſininum, in uſum trahatur; inprimis quum, herbas antiſcorbuticas ſupra memoratas non in lacte, ſed ſero coquendas eſſe, *Bald.* RONSSEUS *Tr. de ſcorbuto* admoneat. Denique etiam, de ſero lactis caprini ejuſque præſtabili in ſcorbuto facultate, egregium teſtimonium perhibet MOLLENBROCCIUS *in Lib. de arthritide vaga & ſcorbutica p.* 193. *Serum lactis*, inquiens, *inprimis caprini, multum prodeſt in ſcorbuto; & ſcribunt Salernitani:*

Inciditque, lavat, penetrat, mundat quoque ſerum. Serum enim, ratione aquoſæ ſuæ humiditatis, ea quæ ſalſa ſunt, ſolvit, ratione vero nitri abſtergit parietibus venarum adhærentia, ac alvum, abſque aliqua mordacitate, leniter ſubducit; & ratione occulti alcali volatilis refrigerat. Unde agreſtes Friſii ac Batavi quotidiano ſeri uſu à ſcorbuto patrio ſeſe muniunt ac liberant. Magis autem accommodatum redditur, ſi cum herbis antiſcorbuticis ebulliat, aut infundatur.

35. Et, ſi verum fateri licet: certe in ſæviſſimo illo affectuum chronicorum, ſcorbuto, non facile certius & præſtantius datur auxilii genus ipſo lactis ſero, dulci nempe, ex lacte aſinino, vel caprino noſtro modo & methodo paratum. Quum enim origo hujus pertinacis luis nonniſi ſumma humorum vitalium impuritas ſit, orta a ſalino-ſulphureis excrementitiis ſordibus, ob deficientem excretionum ſucceſſum in corpore retentis, & motu inteſtino calido, variaque partium inter ſe combinatione, magis corruptis, quæ partes ſolidas interiores & exteriores, acutioris ſenſus, lancinando & arrodendo, dolores non modo atroces, ſed & varii generis maculas & exulcerationes in ſumma cute pariunt: ad amolienda dira hæc mala, certe non aliud ſcopo medico accommodum & ſalubre eſt præſidium, quam quod ſalſo-acres humores diluit, contemperat, minima emunctoriorum vaſcula obſtructa recludit, humores viſcidos incidendo, viſcera a ſtagnatione ſeri & ſanguinis liberat, alvinam excretionem, urinæ fluxum, nec non perſpirationem, ſine ulla noxa & exagitatione, clementiſſime adjuvat & promovet, ac nervoſis præterea partibus blandum atque amicum eſt.

36. Sed, omnes has nobiliſſimas facultates in ſero lactis rite præparato reconditas, & certo ab eodem exſpectandas eſſe, jam ex ſuperioribus abunde conſtare arbitror. Quare etiam non ſine ratione a medicorum antiquiſſimis HIPPOCRATE, GALENO, DIOSCORIDE, PLINIO, AETIO, MESUE, in morbis, qui ab humorum impuritate incunabula trahunt, tantopere ſeri lactis uſus laudatus & commendatus fuit. Tenendum tamen eſt, quod in ejuſmodi longis & refractariis vitiis, ſeri potus, non ſecus ac cum ſoteriis aquis ſolenne eſt, per menſem & ultra convenienti data menſura extendendus ſit & continuandus. Quinimo, licet in bilioſis & calidis naturis ſolum lactis ſerum ſufficiens ſit: attamen, ſi humores ſunt craſſiores, corpora ſegniora, frigida & humida, præſtat utique herbas amaras, & ſic dictas antiſcorbuticas, quæ præter oleum volatile, amaritiem maxime in hiſce morbis ſalutarem cuſtodiunt, moderata doſi incoquere, idque ſic exhibere.

37. Non minus, eximia & longe præſtantiſſima ſeri lactis utilitas eſt in iis morbis, qui motibus ſpaſmodicis & nervoſarum partium conſtrictionibus ſuam ludunt tragœdiam, & totam œconomiam vitalium motuum, tum ſecretoriorum, tum excretoriorum, pervertunt, quos inter præcipuum in noſtro climate locum ſibi vendicat affectus ſic dictus hypochondriacus, qui in fœminis hyſtericus audit, & noſtro tempore non ſolum frequentiſſimus, ſed etiam, ob perverſam vulgarem curandi rationem, contumaciſſimus eſt. Hic ſedem ſuam obtinet & tyrannidem potiſſimum exercet in ventriculi & inteſtinorum canali nerveo-membranoſo, per ſpaſmos continuos & flatus, quibus totum nervearum partium genus in conſenſum rapitur, ut iiſdem motibus agitetur, unde inæqualis ſanguinis & humorum fit curſus, quippe qui à partibus exterioribus ad interiores, præſertim ad caput & pectus ruit, & peſſima ibi ſuſcitat ſymptomata. Præcipua vero truculenti hujus mali cauſa in ſumma imbecillitate generis nervoſi, ex parte, nativa, ex parte etiam per noxam earum rerum, quæ vires frangunt, texturæque & motui nervoſarum partium adverſantur, inducta, quærenda eſt: cui, ſi poſtea accedit ob intermiſſum corporis motum & exercitationem, nec non pravam victus rationem, ſanguinis ſpiſſioris copia, is in contorto inteſtinorum volumine ob impeditum per hepar liberum tranſitum ſtagnans, flatulentias & ſpaſmos longe magis adauget & exacerbat. Et quod magis adhuc eſt, quia affectus hic, viſceribus in hypochondriorum regione ſitis firmius innidulatur & univerſum nervoſarum partium ſyſtema afficit, latius quoque noxam ſpargit & reliquas corporis partes gravi damno mactat, ut inprimis caput exinde graviter luat & vertigines, epilepſiæ, paralyſes, melancholiæ, maniæ exoriantur, à ſpaſmis autem, corporis interiora detinentibus, naturalium excretionum ſaluberrimum negotium mirifice turbetur ac pervertatur, quo tam ſanguinis per ani & uteri venas, quam ſordium per alvum, urinam, ſudorem eliminatio, vel plane cohibeatur, vel inordinate ſuccedat, aut nonnunquam etiam exceſſu delinquat.

38. Ad hæc igitur capitalia ſæviſſima mala efficaciter debellanda & ſubigenda, non utilius, non tutius & certius ſero lactis, vel lacte aſinino, aut lacte caprillo, cum fontibus mineralibus mixto, meo quidem judicio & invento, reperitur remedium; ſi nempe debito tempore, menſura ac regimine, non ſecus ac cum aquis mineralibus fieri ſuevit, cum eodem cura inſtituatur. Et certe ego firmis & momentoſis rationibus inductus, aſſerere non dubito: plus præſtari in ſævis hiſce affectibus hoc modo adornata cura poſſe, quam cum ſolis aquis mineralibus. Deſiderat enim ejuſmodi morbus ſpaſmodicus, remedium quod temperatum & naturæ amicum eſt, quod humores tenaces viſcidos fluidos reddit, obſtructa minima vaſcula aperit, ſalſos acres humores contemperat, & clementi ſtimulo omnis generis excretiones promovet, quæ omnia in ſero lactis dulci comprehenduntur, utpote quod virtute omnia reliqua in hoc caſu antecellit, modo recte adminiſtretur, neque, ſi non ſtatim notabilem in melius mutationem inferat, ab ejus uſu ægri deſiſtant, ſed congrua etiam alia præſidia pro diverſitate corporum & ſymptomatum, admiſceantur vel interponantur.

39. Et egregias has laudatiſſimaſque ſero inſitas dotes, omnium optime perſpectas habuit, celebris olim Italorum Medicus *Benedictus* SYLVATICUS, quippe qui, in conſiliis ſuis paſſim in graviſſimis & maxime rebellibus morborum generibus ſero lactis & aſinino

lacte uſum ſe eſſe conceptis verbis teſtatur. Neque alienum erit, brevibus hoc loco memorare, quibus in affectibus & qua ratione id uſurparit. Is igitur *Conſil.* 58. *Cent. I.* in pathematibus melancholicis & maniacis ſerum lactis caprini cum ſyrupo de polypodio & ſeminibus malorum in emulſionem redactorum, ſuadet; *Conſil.* 6. in affectu melancholico-hypochondriaco idem ſerum per quindecim dies ad libras quatuor quotidie potum mirifice dilaudat. Porro, *Conſil.* 65. ſerum hoc caprinum, optime depuratum, cum coma abſynthii infuſum per aliquot dies præſcribendum eſſe præcipit, ac *Conſil.* 73. in melancholia hypochondriaca eidem inſtillare jubet chalybem potabilem cum oleo citri, & ſic propinare. Præterea, in ſemiparalyſi ſerum lactis caprini cum cremore tartari & rhabarbaro magis dejectorium, & poſtea cum ceterach. capill. veneris, radic. fœniculi, petroſelini, adjectis aliquot guttis ſpiritus vitrioli, magis diureticum factum, utile eſſe perhibet. Syncopen quoque epilepticam cum ſero caprino perſanavit, ita quidem, ut ſumeret ſerum optime depuratum cum ſucco limonum, idque primum exhiberet, quarta vero die dejectorium redderet, infundendo quatuor ejus uncias, cum drachma una rhabarbari & foliis ſennæ, ſuperbibendo tres ſeri libras & intermediis tribus diebus libram unam ſeri, maceratis prius in eo floribus pœoniæ, rutæ caprinæ, meliſſæ & corticibus citri propinaret. Non minus in paſſione hyſterica ſeri lactis uſum *Cent. II. Conſil.* 68. mirifice dilaudat, nec non in morbo nigro ſic dicto Hippocratis *Conſ.* 77. in ſanguinis vomitu *Conſil.* 82. & in ſputo cruento, *Conſ.* 34. *&* 35. Idem laudatiſſimus auctor diarrhœam & teneſmum ſyrupo roſarum ſolutivo, julepo tamarindorum, ingerendo poſtea ſerum lactis caprilli deſtillatum, ſe abegiſſe prodidit. Similiter tumoris cancroſi in mamilla incipientis minas *Cent. II. Conſil.* 32. ſolutis in ſero caprillo tribus mannæ unciis & oblatis repreſſit ac jugulavit. Et tandem in inquinamento gallico, tabe, febre lenta *Cent. IV. Conſil.* 92. idem remedium præſtabilem tuliſſe opem confirmat.

40. Nos quoque confirmatius aſſerimus: quod incomparabilem ſeri lactis utilitatem in quamplurimis morbis deprehenderimus. Et ut hoc eo teſtatius eluceſcat: placet ultimo loco quaſdam ſubnectere obſervationes & notabiles caſus, quos intra menſis ſpatium annotavimus. Acceperat vir quidam triginta annorum, non adeo robuſtus, à ſtudioſo medicinæ pilulas, neſcio quas, purgantes, quæ tam fortiter & valide operationem ſuam exſequutæ ſunt, ut, licet dimidiam earum partem ipſa ſub aſſumtione vomitu rejiceret, per plures tamen poſtea dies alvus jugiter flueret & vel centies deponeretur, quo factum eſt, ut vires penitus collabaſcerent, appetentia ciborum intercideret ſomnuſque inquietus, acciſus & fere nullus eſſet. Acceſſit febris erratica intermittens, tandem in lentam, vires & corpus penitus conſumentem, degenerans. Conclamatis ſic propemodum rebus, ardentiſſimis precibus a me auxilium flagitavit, tum ego ad lectum ægroti accedens, eundem jam per aliquot hebdomades decubuiſſe & ſudoribus nocturnis colliquativis, nec non febre lenta tabeſcere, cujus index erat pulſus jugiter celer & debilis, percepi. Suaſi igitur, ut ſepoſitis omnibus medicamentis ſerum lactis caprilli, cujus præparationem tradebam, quotidie per vices ad menſuram hauriret, ſimulque guttas XII. liquoris anodyni aſſumeret, & crebrius decoctum dilutius avenaceum ſorbillaret, quibus per quatuordecim dies continuatis, ſomnus rediit, appetentia reſuſcitata, vires refocillatæ & æger ita cum ſanitate in gratiam rediit, ut munia ſua iterum obire poſſet.

41. Succurrunt adhuc alii caſus memoratu digni. Generoſus juris Studioſus, iracundia commotus & mœrore affectus, nauſea & vomendi conatu infeſtabatur, quem ut ſublevaret, per amicum à pharmacopœo petit emeticum; ſed eodem aſſumto, non ſolum crebrius vomuit, ſed etiam in ſummam virium proſtrationem delapſus eſt, cum incendio ſtomachi, aſſidua vigilia, ſiti, & ciborum faſtidio. Ego accitus ventriculi inflammationem metuens, nihil aliud, quam ſerum lactis, ex noſtra ſententia paratum, cum emulſione ex quatuor ſeminibus frigidis, ad aliquot uncias, tam interdiu quam noctu, interpolatis vicibus bibendum præcepi, quo ardor cum æſtu extinctus pulſus & ſomnus ad quietem & ordinem traducti ſummaque ſanitatis ſpes affulſit.

42. Similiter, nobilis puella, trium circiter annorum, tenerioris conſtitutionis, ut ſeſe adverſus variolarum, populares tum circuitus habentium, incurſum muniret, ex conſilio medici purgans ex radice jalappa & mercurio dulci deglutit, à quo bis quidem vel ter tantum dejecit, ſed appetitus penitus proſternebatur & ipſa corpus jactitando inſomnes tranſigebat noctes ac ſiti mirifice excruciabatur, cum æſtu corporis intenſo & pulſu celeri. Acceſſi & commendavi lactis ſerum, ſecundum noſtram methodum parandum, cujus uſu, ſymptomatibus ſucceſſive penitus exſpirantibus, ſanitati reddita fuit ægra. Ex quibus quum pateſcat: incomparabilem in variis morbis eſſe ſeri utilitatem, nihil jam ſupereſt, quam ut nobiliſſimi hujus remedii uſum aliis, qui artis exercitium agitant, de meliori quoque commendemus, &, ut quamplurimis in ſalutem cedat, voveamus.

DE SALIUM MEDIORUM EXCELLENTE IN MEDENDO VIRTUTE.

§. I.

IN ſole & ſale omne illud, quod ſapientes quærunt, reperiri, ab omni jam inde antiquitate inter philoſophos celebrata parœmia eſt, ita prorſus, ut qui alchymiſticæ arti apprime favent, hoc dictum ſibi quam maxime applicent, atque ad ſuum ſibi præfixum ſcopum transferant. Nos, relictis hiſce inanibus & ſupra captum noſtrum poſitis opinionibus, potius hoc vetuſtiſſimum ſapientum edictum, ſimpliciſſime tantummodo intellectum, ad uſum phyſico-medicum perquam commode traduci poſſe exiſtimamus. Ecquis enim ſolis, qui jure meritoque rerum conditarum princeps ac rex, atque univerſi ſyſtematici mundi primum mobile appellari poteſt, immenſam ac pene divinam in immutandis, generandis ac perficiendis rebus corporeis virtutem digne ſatis æſtimare ac prædicare poterit? Hujus calor genuinum chymiæ naturalis inſtrumentum eſt, cujus beneficio res germinant & fœcundantur, cujus ope quaſi ex nihilo produ-

producuntur, & ſapida inſipida, fixa volatilia, inodora odora redduntur, atque etiam ex ſuccis aqueis bituminoſa & inflammabilia generantur. Præterea, illud immenſæ magnitudinis ac pene ſtupendæ & miraculoſæ virtutis corpus ſolare præcipua cauſa atque origo eſt tantarum mutationum, quæ hoc in univerſo ſubinde contingunt. Prout enim calorem, lucem, motum & vigorem non modo elementis & alimentis, ſed etiam vegetantium & animantium corporibus fœnerat: ita etiam fœcunda & ſalubria, vel etiam inſalubria tempora inde proveniunt. Nam, quod certis locis & climatibus propriæ ſint ægritudines, quod ſingula anni tempora diverſæque tempeſtatum conſtitutiones ſuos peculiares alant morbos, qui populariter graſſentur, id maxima ex parte ſolis operationi acceptum referendum eſt. Is enim eſt ſummus tempeſtatum, caloris, frigoris, pluviarum ac nebularum moderator, hic inteſtino ſuo motu variaque mixtione diverſas & ſubinde alienæ indolis ſalinas ſulphureas progignit particulas, magnorum & undiquaque ſævientium morborum frequentiſſimas procreatrices.

2. Enimvero, præter mirabiles ſolis in ſublunaria effectus & operationes in univerſa rerum natura, quod tam penetrante agilitate, tamque inſigni corpora immutandi varieque miſcendi potentia inſtructum ſit, præter ſalinum principium fere nihil invenies. Neque enim vel in natura vel in arte ulla occurrit operatio, quæ abſque ſalium concurſu perficiatur. Præcipuum illud, quo unum corpus in alterum agit, ſalini generis principium eſt, neque animantium vita, functionumque in iis integritas, & corporis humani conſervatio ſine ſalibus perſiſtere aut præſtari poſſunt. Deinde, quemadmodum ſalia diverſi generis præcipuum ſunt generationis morborum fundamentum: ita etiam, quæ à remediis expectanda venit ſalus, potiſſimum ſalibus debetur. Atque, ut mentem noſtram paulo preſſius & liquidius explicemus, profecto ex omnibus medicamentorum generibus, varia etiam arte conquiſitis, nulla dantur uſui medico, in morbis tam avertendis, quam tollendis, ſingulariter accommodata, quæ cum ſalibus comparari poſſint. Tametſi vero plura eaque diverſiſſima ſalium, quæ vel natura ſponte profert, vel quæ arte eliciuntur, ſunt genera, quæ uſui medico apta atque idonea deprehendimus, cum non modo fixa & volatilia, acida & alcalina, vel ex hiſce media, ſed & acria corroſiva, oleoſa, amara, dulcia & auſtera dentur, quæ omnia & ſingula aliis atque aliis modis ſaluti ægrotantium inſervire poſſunt: attamen ex hiſce omnibus nulla eſſe putamus, à quibus major virtus, ſalus & tutior medendi ratio, quam ab iis, quæ mediæ indolis ſunt & neutra vocantur, peti & expectari poſſint, adeo, ut omnis fere, quæ à medicamentis deſideratur, virtus, etiam cathartica, in iis reſideat. Atque id maxime eſt, quod in præſenti tractatione, paulo altius perquirendum demonſtrandumque ſuſcepimus.

3. Quum nobis propoſitum ſit, ingentem illam ſalium mediorum in tota remediorum ſilva præ aliis prærogativam atque eximiam in medendo efficaciam paulo penitius & accuratius demonſtrare, viſum nobis eſt, primo omnium, quid per ſalia media intellectum velimus, paulo clarius explanare. Salia igitur media, ſive neutra, nobis vocantur ea, quæ ex ſale alcali aut terra alcalina & acido ſunt compoſita, ita ut nullum ex hiſce habeat prædominium. Quid per acidum & alcali intelligatur, res jam valde obvia & tritiſſima eſt, & quemadmodum hæc ipſa admodum exceſſivo ſapore & virtute ſunt prædita, adeo, ut utrumque ad corrodentem naturam ſæpe accedat: ita proportione convenienti invicem mixta per mutuam alliſionem & conflictum ita attemperantur, ut tum rationе ſaporis, tum aliarum facultatum & virium medium, innoxium & naturæ amicum ſal inde emergat. Deinde, ſalia perfecte media dicuntur ea, quæ nec ad acidi, nec alcalini liquoris cujuſcunque miſcelam amplius efferveſcunt, ſed quæ perfecte ſaturata ſunt. Quo nomine & virtute maxime eminent inter ſalia nativa ſal commune & nitrum, item aphronitrum, & quæ ex quibuſdam aquis medicatis & acidulis coctione eliciuntur; ex arte paratis, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, ſal Glauberianum, tartarus vitriolatus: quæ ſingula nec à quovis affuſo acido, nec alcalino liquore ebulliunt, niſi acidum valde forte & penetrans fuerit, quemadmodum oleum vitrioli, quod ſali communi vel etiam nitro adjectum non modo ingentem ebullitionem, ſed & copioſum ac ſubtiliſſimum ex ſale communi album, ex nitro rubicundum vaporem ſuſcitat; quale tamen à leviori acido, ut eſt ſpiritus ſalis, vitrioli, acetum, ſuccus citri, vix unquam facile evenit.

4. Hiſce jam ſuppoſitis, nec ex vegetabilium regno tartarum, neque ex mineralium proſapia alumen vel vitriolum, commodum inter media ſalia tueri poſſe locum, quiſque facile intelliget; quandoquidem unum eorum quovis affuſo alcalino liquore, ſive mitioris, ſive valentioris generis ſit, protinus vehementer commovetur, inque bullulas attollitur, non levi indicio, acidum ſalem in iis prædominari, neque hoc ipſum intime cum alcali metallico vel terreo eſſe unitum. Nam ea indoles ac proprietas ſalium mediorum eſſe debet, ut arctiſſime unita neque ab acido, neque alcali affuſo facile præcipitentur, quare nec ſal lunæ, nec ſaturni dulce in numerum ſtricte & proprie ſic dictorum ſalium mediorum jure referre licet. Ubi tamen non poſſumus non monere, quandam etiam differentiam inter ipſa ſalia media non inconvenienter ponendam eſſe, quum alia arctiorem & alcalini & acidi principii, alii paulo laxiorem horum nexum & unionem habeant.

5. Inter ea, quæ arctiorem copulam ineunt, ſunt inprimis, quæ valde difficili negotio deſtrui poſſunt, ut ſunt omnia ſalia, quæ cum alcalino principio & acido vitrioli parata ſunt, ut ſunt ſalia fontium mineralium media, arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, & ſal ex calce viva & acido vitrioli vel ſalis paratum, & ipſum quoque ſal commune & nitrum. Ad ea vero, quæ ſunt laxioris & minus cohærentis contextus, ſalia ex acido leniori & terra alcalina compoſita pertinent, quo in numero ſunt ſal coralliorum, lapidum cancrorum, tartarus tartariſatus, terra foliata tartari, ex quibus per fortius acidum quam facile corpus ſolutum rurſus dejici poteſt.

6. Quum vero noſtri conſilii ratio eo maxime tendat, ut, quod ſalia, quæ ſunt temperatæ & mediæ naturæ, ſint omnium ſaluberrima, & tum ad medendum, tum ad præſervandum tutiſſima & valde efficacia remedia, paulo clarius demonſtare velimus, opus eſt, ut argumentis, quæ id evidentiſſime evincant, ſententiam noſtram corroboremus. Primum vero eſt, quod in omnium animantium ſuccis ſecundum naturam, ſive quum in ſtatu integro conſtituta ſunt, nec acidum, nec alcali purum, ſive fixum, ſive volatile, ſed tantum mediæ naturæ ſalia reperiantur. Ita neque in ſanguine nec lympha unquam offendere licet acidum, qua tale, quod tamen paradoxon ſuperiori tempore à nonnullis parum chymicæ artis gnaris fuit aſſertum. Neque etiam in ſtatu morboſo ſeu præternaturali acidum purum deprehendere licet, nullo artificio eruendum; ut adeo pateat, quam ſterilis non modo, ſed & in praxi noxia fuerit hypotheſis eorum, qui acidum omnium fere morborum cauſam valde audacter ſtatuebant, & ob id omnia acida è foro medico releganda, omneſque remediorum vires eo referendas eſſe, ut vel acidum vel viſcidum deſtruant, acriter

ante aliquot luſtra contendebant, quibus etiam jam Diſſertationem *de acidi & viſcidi inſufficientia* maſcule oppoſui, atque tunc ſectam, per univerſam fere Bataviam regnantem, ſolide proſtravi.

7. Equidem, non negare fas eſt, partim ex alimentis & aſſumtis, præſertim ſi diutius in primis viis morentur, acidos ſæpe & crudos ſuccos ibi nidulari, qui naturæ alieni variis de cauſis magnas moleſtias procreant, & ſymptomatum etiam cauſam atque incrementum non raro ſuppeditant; ideoque ea remedia, quæ acidum infringunt ac temperant, præſentiſſimam opem ferre. Minime tamen inde ſequitur, acidos hos ſuccos integros, immutatos & ſalva ſua textura in ſanguine vel aliis humoribus, qui per vaſa in orbem feruntur, contineri, vel mixtionem ingredi animalem; ſed potius peregrina & morboſa prima in regione habenda ſunt, præſertim ſi ibi per digeſtionem & mixtionem aliorum liquorum non contemperata fuerint. Nam, licet acidum temperatius bene ferre poſſit ventriculus, dum blando ſtimulo & appetentiam excitat, & diſſolutionem quoque alimentorum promovet; præter ventriculum tamen purum acidum corpori animantium valde eſt hoſtile, partibuſque ejus fluidis & ſolidis quam maxime adverſatur. Illis enim vitæ & motui progreſſivo penitus inimicam ſpiſſitudinem infeſtumque coagulum inducit, partes autem ſolidas, præſertim fibroſas & nerveas, ſtimulando, arrodendo vel etiam conſtringendo mirifice lædit.

8. Quamobrem à benigniſſima natura bene proviſum eſt, ut illis in ventriculo ſolutis atque ex eo expulſis protinus ſuccus affundatur, qui blanda ſulphurea & ad alcalinam indolem accedente natura peregrinum acidum in eis contentum attemperet, & venis totique naturæ amicum reddat. Cui etiam ſcopo lymphatici ex pancreate & aliis glandulis affluentes ſucci multum velificantur. Neque ſal alcali purum, ſive fixum ſive volatile, in animantium ſuccis, præſertim in ſtatu naturali, occurrit. Bilis utiliſſimus humor, quem naturalem ſeu à natura conſtitutam omnium animantium medicinam præſtantiſſimam æſtimamus, ad indolem quidem alcalinam tam prope accedit, ut effectum acidum infringendi habeat communem; ſed tamen purum alcali haberi non poterit, quod nullo cum acido efferveſcat, niſi intenſiſſimum ſit, ubi etiam iſta ebullitio non principio alcalino, ſed potius ſulphureo oleoſo adſcribi debet, quoniam olea jam expreſſa, quam deſtillata, cum ſpiritu fortiori, ut oleum vitrioli vel ſpiritus noſter fumans eſt, intenſam eamque calidam efferveſcentiam concitare obſervamus.

9. Neque alcali fixum vel volatile ſine ignis & combuſtionis adminiculo ullo modo in ſanguine, lacte, chylo, lympha, imo nec in excrementis, ſudore, urina, ſecundum ſtatum naturalem comparatis, oſtendere licet. At vero, ſi ex ſuccis alcali volatile exſpirat, vel in excrementis etiam, ſive in bile ſive in urina, manifeſtior alcalina qualitas obſervatur, tunc certe id indicium corruptionis eſt, vel putredinis præſentiam manifeſtat. Sed potius in ſtatu ſano ſalia excrementitia mediæ eſſe naturæ, ex acido nempe & alcali fixo vel volatili compoſita, ex ſapore ſalſo urinæ animadvertimus. Sal vero illud medium maxime inclinat ad naturam ammoniacalem propter compoſitionem ſalis volatilis alcalini urinoſi cum acido. Nam ſi urinæ inſpiſſatæ calx viva vel ſal quoddam alcali immiſceatur, mox prodit odor ſalis volatilis. Atque etiam, quod in urina continetur ſal, tartareæ eſt naturæ, ex acido & terreſtri oleoſo principio compoſitum, quod apparet partim ex inſpiſſatione, partim etiam ex tartaro illo, qui in hypochondriacis & ſcorbuticis parietibus vaſis urinarii adhæreſcit, vel ad fundum fertur.

10. Salubrem vero & naturæ humanæ convenientem ſalium mediorum indolem ac virtutem vel inde maxime apparere arbitror, quod hæc ipſa ne ullam quidem animantium ſuccis, cujuſcunque etiam generis ſint, mutationem vel turbationem inferant, quemadmodum id promte fieri conſpicimus ab aliis ſalibus acidis vel alcalinis, ſive fixa ſive volatilia fuerint. Sanguini enim è vena emiſſo ſi quando acidus liquor, ut ſpiritus ſalis vel vitrioli, aut ſolutio ſalis, quod exceſſive acidum, ut aluminis vel vitrioli infunditur, mox color & conſiſtentia perit, dum color purpureus in lividum & luridum protinus permutatur, & ſanguis fluidus tenuis coagulatur, quod etiam fieri conſuevit, ſi hæc ipſa cum lympha, ſero, chylo, lacte, vel ovorum albumine confunduntur. Neque ignota ſunt illa experimenta, quæ olim, ad demonſtrandam ſanguinis transfuſionem, varia liquida in venas animantium ſiphone injiciendo, adornata fuerunt, ubi à liquoribus acidis injectis non ita multo poſt mortem ſequutam eſſe obſervatum fuit, ſanguine in vaſis majoribus coagulato reperto. Quando vero ſanguini recenter è venis educto alcalinus liquor, v. g. oleum tartari per deliquium, vel ſpiritus ſalis ammoniaci bene ſaturatus admiſcetur, non minorem etiam mutationem animadvertimus, dum color purpureus inde intenditur, & valde coccineus fit, ac major fluiditas ſanguini conciliatur.

11. Simili modo, hæc ipſa alcalina addita lacti, ſero, albumini ovi, ea reddunt fluidiora. Quamvis vero coloris intenſio & tenuitas, quam alcalini liquores ſanguini conciliant, vitali ejus progreſſivo inque circulum per tot vaſculorum myriades abeunti motui non adeo adverſa videatur; tamen purum alcali paulo largiori doſi vitalem ſanguinis & humorum craſin atque temperiem mixtionemque invertere, vel ex eo liquido conſtat, quod ab injectione alcalini liquoris in venas animantium lethales convulſiones fuerint ſequutæ, quod minime evenit à ſalibus, quæ mediæ ſunt naturæ. Horum enim indoles ita eſt comparata, ut ne minimam quidem alterationem in ſanguinis & fluorum vitalium texturam & mixtionem inferant. Nam ſive ſolutio ſalis communis & ſalis ammoniaci, ſive arcani duplicati, terræ foliatæ tartari, aut nitri antimoniati, fluido ſanguini vel lacti admixta fuerit, ne ullam quidem mutationem inde in hiſce ſequi deprehendimus. Nitrum, quod etiam ſal mediæ naturæ eſt, mixturæ ſanguinis ejuſque motibus vitalibus plane non eſſe adverſum, teſtatur inter alia experimentum MALPIGHII *libr. de Polypo cordis*, dum ab infuſo cani robuſto per venam jugularem nitro ad drachmas ſex nulla obſervata fuit mutatio, præter urinæ copiam majorem inde provenientem.

12. Ex omnibus vero mediis ſalibus vix ullum revera eſt, quod natura corporis humani melius & ſine ulla offenſa ferre poſſit, & quod majorem præſtet utilitatem, quam ſal ſic dictum commune, ſive ex mari, ſive ex fontibus, ſive è terra fuerit eductum. Hoc certe nec homo, nec pleraque animantia inter alimenta carere poſſunt, eo quod non modo ad ſaporem ciborum faciat, ſed & quod ad meliorem alimentorum digeſtionem ſive intimam reſolutionem plurimum conferat. Nec vero ſal commune in mixtionem humorum vitalium admittitur, ſed omne rurſus foras per emunctoria propelli debet, quum in corpore relictum ſubtilium fibrarum texturæ valde adverſum ſit, & vellicatione & arroſione earum multas procreet moleſtias. Nihilo minus inter alimenta in corpus admiſſum maximas, præter jam dictas, præſtat utilitates. Fibras enim motrices & canales excretorios, ex iis compoſitos, blande ſtimulando efficit, ut non modo ſanguinis & humorum celerior fiat progreſſio, cujus beneficio optime partes craſſiores atteruntur,

trituran-

triturantur & cum fluidis melius permiſcentur, ſed & ut ſaluberrimæ ſecretiones & vitæ perquam neceſſariæ rerum alienarum excretiones, quarum ope ipſum ſimul è corpore expellitur, felicius ſuccedant.

13. Salibus mediis iiſque valde ſalubribus & naturæ humanæ amicis jure etiam annumerari poſſe ſaccharum cenſemus, quod convenienter uſurpatum non ita ſanitatem offendit, ut vulgo accuſatur, licet non in omnibus morbis vel omni tempore ſingulis hominibus conveniat. Id ipſum tamen in paulo exceſſiva quantitate à quibuſdam quotidie ſumtum eos plane non offendere, ut potius ſalvi & incolumes degant, multiplici experientia edocti ſumus. Siquidem ſaccharum æque eſt ſal dulce & blandum, mixturæ humorum plane non adverſum, & quod acidos bilioſos humores temperat, & lubricando primas vias blandeque fibras inteſtinales ſtimulando alvum liquidiorem & mobiliorem reddit. Præterea, aliud adhuc beneficium à ſaccharo cum cibis ſumto peti poteſt. Nimirum, omne oleum & pingue corpus unionem & copulam cum aqua prorſus reſpuere perquam notum eſt. Hæc autem adjecto ſaccharo optime perficitur, ſequente id luculenter docente experimento: oleum cinnamomi plane non miſcetur cum aqua, ſed fundum petit; ſi vero aliquot ejus guttulæ prius miſceantur cum ſaccharo, idque poſtea aquæ immittatur, ſtatim, facta prius agitatione, intimam olei cum aqua conjunctionem percipimus, ita ut hac ratione extemporanea cinnamomi aqua præparari poſſit. Quum itaque homo multa ſæpe pinguedine veſcatur, quæ ægerrimæ diſſolutionis & mixtionis cum aqua in lacteum ſuccum difficulter tranſit, quin beneficio ſacchari & dulcium id fieri poſſit, nihil dubii ſupereſt, quum videamus, & anſeres & capones ſaccharo, eorum eduliis admixto, pingueſaciendi modum dari non meliorem. Huc etiam illud experimentum pertinere exiſtimo, ubi addito cremori lactis ſaccharo impeditur, quo minus butyracea pars ab eo faciat ſeceſſionem.

14. Quemadmodum vero inter alimenta ad integram ſervandam valetudinem ſalia mediæ naturæ principem locum tenent: ita profecto in medicamentorum claſſe virtute ſua incomparabili in curandis morbis omnia reliqua remediorum genera longiſſime exſuperant. Et cum inſtituti noſtri ratio hæc ſit præcipua, ut hoc aſſertum paulo clarius & explicatius demonſtremus, placet primo omnium ſalia, quæ mediam præ ſe ferunt naturam, paulo exquiſitius inter ſe diſtinguere, in duplicem claſſem ea diſpeſcendo, quoniam alia naturæ, alia artis producta eſſe comperimus. Inter ea igitur, quæ natura ſponte profert, præter ſal commune, referimus maxime ſalia ſic dicta eſſentialia, quæ ex plantarum plurimarum ſuccis debita encheireſi eliciuntur, quorum præcipua ad tartariformem, quæ ex acido & alcalina terra, intermixtis partibus ſulphureis, compoſita eſt, naturam & mixtionem accedunt. Ab hoc naturali plantarum blando & medio ſale qui earum eximias illas dotes & virtutes, quas in medendo poſſident, derivat, is certe à vero mihi non declinare videtur. Ea enim vegetabilia, quæ convenienti præparatione copioſum ejuſmodi ſal elargiuntur, aliis virtute præcellere experientia docemur.

15. Horum vero claſſem ducunt eæ herbarum ſpecies, quæ vulneribus ſanandis & ſanguini depurando dicatæ ſunt, in quarum numero eminent veronica, ſcordium, carduus benedictus, urtica mortua, milleſolium, tuſſilago, plantago, hedera terreſtris, borrago, bugloſſa, centaurium minus, fumaria, pyrola, bellis, flores chamomillæ, abſinthium, anagallis, branca urſina, naſturtium aquaticum, chamædrys, alchimilla, conſolida media, ſcolopendrium, flores chamomillæ vulgaris, ſcabioſa, quarum ſucci, decocta, infuſa in graviſſimis morbis chronicis, qui ex obſtructione & infarctu viſcerum aut eorum corruptione atque emunctoriorum & tubulorum excretoriorum oppilatione proneſcuntur, eximiam certe & pene mirabilem virtutem exerunt, quæ vero unice ſali illi eſſentiali, partim tartariformi, partim nitroſo, accepta ferenda eſt. Hinc fit, ut ob copiam hujus ſalis extractum extracta non facile ſicca ſine deliquio aſſervari in aëre poſſint, quemadmodum id quoque in ſale eſſentiali, ſive terra foliata tartari, item in eo, quod ex vini Rhenani acido & oleo tartari mixtis poſt debitam inſpiſſationem fit, animadvertimus. Atque etiam ob copioſum ſal, quo foetæ ſunt dictæ plantæ, tartariforme per combuſtionem inſignem ſalis alcalini fixi quantitatem elargiuntur. Nam ſicut tartarus vini vel etiam nitrum combuſtione in ſal alcali fixum demigrat; ita ſalis alcalini ortum, quod comburendo ex plantis elicimus, a ſale hoc medio tartareo ducendum eſſe judicamus.

16. Inter ſalia neutra eaque ſaluberrima, quæ ſine commixtione acidi & alcali ſponte in ipſa natura proveniunt, jure etiam referri nitrum debet, quod terræ ſulphureæ, pingues, alcalinæ, animantium ſtercora & excrementa, item vegetabilia & animalia in putrefactione poſita, neque minus cineres, calx viva, & terræ putridæ, ſoli & pluviis diu expoſitæ, ex acido univerſali aëris, quaſi imbibendo & attrahendo, progignunt, cujus virtute in medendo pene divina non facile peritus medicus carere poterit. Eſt enim hoc ſal naturæ animantium ita amicum, ut nullas, niſi nimium uſurpetur, non modo creet moleſtias, ſed & ad graves avertendas ægritudines, quæ ab exſuperante bile ſanguiniſque & humorum vehementiori ebullitione eorumque nimio æſtu proveniunt, nihil datur præſentius; ita ut Verulamius *in Hiſtoria vitæ & mortis* huic ſali virtutem vitam prorogandi, ſi ſæpius ad ſcrupulum pro doſi detur, non dubitaverit aſſignare: ſique ullum remedium medicinæ univerſalis titulum meretur, & aquæ communi & nitro eum tribui poſſe non ſine ratione judico. Nam ſi alvus ſolvenda, ſi urina movenda, ſi tranſpiratio in nimio æſtu, dolore & ſpaſmo liberior efficienda eſt, certe id optime per nitrum fieri poſſe experientia confirmat. Porro, ſi cauſticam & virulentam humorum bilioſorum acrimoniam, quæ choleræ, diarrhϾ, dyſenteriæ, immodicæ vomitionis & nauſeæ, ac febrium bilioſarum, ardentium etiam, & graviſſimæ ventriculi & inteſtinorum inflammationis procreatrix eſt, temperare ac demulcere velimus, nihil certe in tota rerum natura nitro præſentius & efficacius deprehendimus. Si inflammatio partes internas infeſtat, adeo, ut incendio quaſi eæ torreantur, eoque ſubſtantificum humidum cum viribus abſumatur, atque inexhauſta ſitis fiat aſſiduaque vigilia, nitrum inter medicinas admiſſum præcipuum certe curationis punctum fert. Nam inter vera & tuta refrigerantia, febrili & inflammatorio æſtui dicata, in natura nitro haud ſimile reperimus. Si humorum craſſities, quæ obſtructionibus vaſorum & concretionibus polypoſis mire velificatur, diſſolvenda eſt, in nitro certe ejuſmodi vis reſidet exoptatiſſima. Nequaquam enim nitro vis coagulandi humores ineſt, quod nonnulli alioquin etiam periti contra manifeſtam oculorum fidem contendunt; quum ad oculum pateat, ſolutionem nitri depurati cum aqua factam, ſanguini coagulato & obſcure nigricanti immiſſam, eum & liquidiorem & coloratiorem reddere, dum obſcuro-nigrum in pulchre miniatum & coccineum colorem convertit. Et quia ſerum & lympham liquandi virtute gaudet peculiari, exſiccatas partes humectat, duras & conſtrictas emollit, ac tenaces humores fundendo obſtructa reſerat.

17. Præterea, ea quoque eſt nitri efficacia, ut con-

cretiones ſalinas tartareas in renibus, veſica, & aliis locis impediat. Et quamvis ipſius experientiæ ſuffragium hanc veritatem ſatis luculenter confirmet; placet nobis tamen, ut res fiat apertior, quaſdam autoritates in medium hoc loco adducere. Ita PENOTUS *de Medicamentis chymicis, pag.* 57. calculoſis & qui dyſuriam paſſi ſunt, ſive ſint adulti, ſive infantes, ſive robuſtiores, ſive languidiores, mirifice ejus utilitatem commendat, adeo, ut ſingulis quatuordecim diebus ſi ſumatur, nunquam arenam in renibus naſci poſſe polliceatur. TIMÆUS *in conſil. conſult.* 3. audivit Batavii à Prævotio nephriticum quendam diuturno nitri præparati uſu à calculo perfecte fuiſſe curatum. Et GRÜLINGIUS *in obſervat. de Calculo p.* 120. ſcribit: *ſatis notum eſt omnibus, ſal prunellæ egregium eſſe auxilium pro præſervatione & curatione nephritidis.*

18. Quam gravia eaque ſpaſtica & flatulenta ſanguinis in vaſis ventriculi & inteſtinorum ſtagnatio concitet pathemata, quæ miras in univerſo corpore creant moleſtias, id illi potiſſimum, qui ſic dicto malo hypochondriorum vel hyſterico laborant, ſatis luculenter planum ac teſtatum faciunt. Ego vero, ingenue fateor, in tanta remediorum ſilva nullum nitro par reperio, quod tam potenter ſpaſmos ſolvat, flatus diſcutiat, dolorumque ſævitiam mitiget. Hinc ejus uſus in colica ſpaſmodica ſeu convulſiva non ſatis digne prædicari poteſt. Si ab atroci dolore & ſpaſmo tranſpiratio, vel ſudor, vel urinæ fluxus præcluditur, ſi alvus dura & ſtricta manet, ſanguiniſque ſalutares illæ & conſuetæ per hæmorrhoides, per uterum, etiam in puerperis, excretiones deficiunt, nitrum decenter exhibitum ſpaſmos & dolores ſedat, & hac ratione, liberiori facto per tubulos itinere, ſaluberrimos hos fluxus reſtituit. Quum vero ex iiſdem vaſorum & viſcerum ſpaſticis ſtricturis validioribus, liberiori ſanguinis curſu impedito, tanto major humorum motus & impetus ad alias eaſque remotas partes ſubinde contingat, hinc vaſa à nimia congeſtione diſtenta reſerantur, & immodicæ ſanguinis fiunt profuſiones, unde hæmoptyſis, nimius narium, menſium vel hæmorrhoidum fluxus, aut mictio cruenta, ſuam ducunt originem.

19. Si tale quid incidit, ſummum æque in nitroſis medicamentis eſt auxilium, quæ ſpaſmos removendo, non adſtringendo, dum liberiorem curſum ſanguini reſtituunt, profluvia illa immoderata & enormia ſiſtunt. Ego certe ex omnibus ſuperioris ſeculi medicis non invenio ullum, qui frequentiori in uſu nitrum habuerit ipſo RIVERIO, qui illud cum ſingulari fructu ad compeſcendas hæmorrhagias adhibuit, quemadmodum ejus monumenta practica cum obſervationibus teſtantur. Ita in lochiis immodice fluentibus, *centur.* 1. *obſ.* 96. item in exſuperante menſium fluxu, *cent.* 1. *obſ.* 94. in hæmoptyſi, *cent.* 1. *obſ.* 83. in hæmorrhagiis cum febre maligna, *cent.* 2. *obſ.* 18. nitri uſum mirifice extollit. Poſt RIVERIUM, MYNSICHTUS nitri uſum medicum maximi ſemper fecit, teſtantibus id in ejus Armamentario chymico variis & eximiis compoſitionibus, in quibus nitrum baſin conſtituit.

20. Dicendum etiam aliquid eſt de aphronitro, quod veteribus & maxime PLINIO non fuit incognitum. Hoc in ſpeluncis ſaxeis ex alto deſtillat, concreſcit, & partus identidem eſt ſalis univerſalis, quod aër ſecum vehit, acidi & gypſeo-calcareæ terræ. Sal eſt paululum acris & amaricantis ſaporis, ſed fixum, ac vim ignis ſuſtinet, utpote quum nec fluat in eo, nec flammam concipiat, nec avolet. Hujus ſalis largiorem copiam non modo ſpelunca, quæ à diabolo nomen habet, circa Jenæ oppidum, ſuppeditat, ſed in locis etiam ſubterraneis, cuniculis præſertim è ſaxo confectis, in magna ſæpe abundantia colligitur. Hoc ſal incidentem, diureticam & majori doſi catharticam virtutem poſſidere, ſali Epſomenſi ſimilem, experimentis practicis compertum habemus.

21. Sequitur jam ex nativis ſal commune, cujus uſus ſicut inter alimenta ſaluberrimus, ita etiam ex medicamentorum claſſe non penitus rejiciendus eſt. Quanta ſit ejus virtus in tardiori movenda alvo & fecibus exonerandis, ſi clyſteribus adjiciatur, ubi ejus una drachma plus valet, quam uncia alicujus laxantis, res vulgo etiam nota eſt. Interne quoque paulo liberalius aſſumtum inter cibos alvum expedit; quo nomine maxime haleces comeſti laudem merentur. Verum hoc ipſum ſal commune quorundam fontium mineralium medicatorum, cathartica virtute celebrium, non raro præcipuum ingrediens eſſe, nos ſatis cognitum atque exploratum habemus. Ante quadraginta & aliquot annos Hornhuſæ in Principatu Halberſtadienſi fontes ſoterii è terræ ſinu prodibant, ad quos incredibilis ægrotantium erat confluxus. Hi fontes, quibus ego tanquam phyſicus ordinarius præeram, examine inſtituto, nihil aliud continebant, quam ſal commune & aliud ſalſum inſtar arcani duplicati, quorum illud in cryſtalliſatione figuram cubicam, hoc ſexangularem retinebat: ſalis vero communis pondus longe alterum ſuperabat. Hi fontes ad tres vel quatuor libras epoti clementer alvum ſolvendo multas efficiebant ſedes; inſuper proſtratam excitabant appetentiam, & craſſos viſcidoſque humores incidendo ventriculi digeſtioni egregie inſerviebant, corpus alacre & agile reddendo. Habebant præterea peculiarem virtutem anthelminthicam, dum omnis generis lumbricos, inque primis aſcarides, magna in copia cum fecibus ejiciebant. Externe diſcutiebant tumores & ſcabiem & antiqua ulcera ſanabant. Atque etiam ante triginta & aliquot annos in pago Resburg, non procul à civitate Stasfurth, fontes oriebantur, qui poti fortiter ſedes movebant, & eandem fere virtutem cum Hornhuſanis poſſidebant. Facto examine, nihil aliud arte potui elicere, quam purum ſal commune, qualis Stasfurthi ingens copia excoquitur. Nam ex veteribus monumentis conſtabat, ante aliquot ſecula ibi ſalinas & ſalis cocturam floruiſſe.

22. Sed miſſis hiſce fontibus, qui non adeo diu durarunt, ad eos, qui per multa ſecula ob ſaluberrimum uſum celebres fuerunt, & à ſale potiſſimum communi ſuam efficaciam mutuantur, nos convertimus. Hujus generis ſunt antiquiſſimi illi fontes, quorum jamdum *Tacitus* mentionem fecit, Wisbadenſes, quorum uſus antea omni tempore externus jam ab aliquot annis fieri cœpit internus, quem non ſatis laudare poſſunt ii, qui viſcerum infarctu, depravata digeſtione, & malo flatulento alvoque tardiori laborant; ad uteri quoque vitia, quæ ſubinde abortum & puerperium excipere ſolent, corrigenda non ſine eximio fructu uſurpantur. Cum cura eorum chymicum inſtitui examen, nihilque aliud reperire potui, quam præter aquas pondere valde leves ac ſubtiles verum ſal commune, cum quodam ſale alcalino mixtum, quod non modo ſapore & cryſtallis cubicis ſe manifeſtabat, ſed & ab oleo vitrioli acido admixto copioſiſſimum fumum valde penetrantis odoris, qualis è ſale ammoniaco ordinario exire ſolet, emittebat.

23. Ad ſalia medii generis nativa eaque ſaluberrima pertinent etiam ea, quæ ordinario in omnibus thermis & acidulis Germaniæ continentur, & à quibus etiam celebratiſſimi hi fontes virtutem potiſſimam naneiſcuntur. Hoc loco communem veterum errorem præterire non poſſumus, qui de medicatis fontibus quædam prodiderunt. Hi plane aliena & nunquam ibi obvia ex variis terris mineralibus & metallis ingredientia, à quibus eorum virtus deducenda ſit, propo-

proponunt, ne ulla quidem eorum, quæ re vera ſecum habent, elementorum facta mentione. Veruntamen, illud adhuc magis mirum eſt, quod communis noſtro etiamnum tempore medicorum ſententia fuerit, imo adhuc apud plurimos, vigeat, acidulas vitriolico ſale eſſe turgidas, atque eminens acidum cuſtodire, quum tamen plane ipſis contrarium ſal inſit, nempe alcali, quod vel ex eo patet, dum cum omni acido efferveſcunt, & medium ſal ſuppeditant; imo plures poſt evaporationem ſal puriſſimum relinquunt, & quod maximum eſt, lac affuſum fluidius reddunt, tantum abeſt, ut ullum coagulum ipſi inferant. Et utut plerique fontes minerales inter thermas & acidulas ſaporis quodammodo vitriolici ſint, minime tamen eorum virtus & in medendo efficacia a vitriolico ſale dependet; nam pauliſper ſaltem calefacti protinus amittunt hunc ſaporem & virtutem tingendi cum gallis colore obſcure purpureo, manifeſto indicio, & pauxillum & volatile illud eſſe martiale, vel vitriolicum, quod in ſe habent reconditum.

24. Multo magis argumentari licet, præcipua, quibus & thermæ & acidulæ præſtantiſſimos in medendo edunt effectus, elementa & ingredientia præter ſpirituoſum illud aereo-æthereum penetrans ſubtile principium, quod bullularum ſalientium cauſa eſt, ſalia eſſe, ſive alcalina fixa ſive media, ad naturam Salis Glauberiani vel tartari vitriolati proxime accedentia, quibus eximia horum vis, qua humores craſſos incidunt, reſolvunt, obſtructiones reſerant, acidum primarum viarum invertunt, & omnis generis excretiones, maxime per alvum & urinam promovent, tribuenda eſt, quemadmodum id *in Diſſert. de Thermis Carolinis, de Acidularum & thermarum ratione ingredientium convenientia, de thermarum & acidularum uſu & abuſu*, copioſe luculentiſſimeque & medicæ artis peritis & aliis ſagacioribus naturæ ſcrutatoribus ante oculos poſui. Ecquis igitur non clare intelligit, quam tuta & plane innoxia atque ab omni vehementi & draſtica vi aliena medicatis his fontibus inſint ingredientia, à quibus revera nihil prorſus periculi vel damni unquam metuendum eſt, ut adeo pateat, harum rerum ignaros medicos valde decipi aliosque decipere, qui ob vanum noxæ metum & vehementem operandi modum ægrotantibus, qui forte adhuc ſervari poſſent, harum ſaluberrimarum aquarum uſum ſpecioſis rationibus diſſuadent. Videmus potius ex hiſce, quanta vis & energia in perſanandis chronicis non raro valde contumacibus affectibus inſit ſalibus, tam mediis, quam alcalinis, ſi ſufficienti aqua diluta & ſoluta convenienti regimine & tempore aſſumantur.

25. Illud vero circa ſalia aquarum mineralium nativa quam maxime dignum obſervatione videtur, quod, qui præter ſalem alcalinum ſalia mediæ naturæ eaque paulo in majori quantitate continent fontes, præ aliis, qui his deſtituuntur, & copioſo tantum ſale alcalino foeti ſunt, longe majorem catharticam virtutem exerant. Et hæc eſt cauſa, quare ex thermis totius fere Europæ nullæ inveniantur, quæ magis alvum ſollicitent, ac ipſæ Carolinæ, quum Emſenſes, quæ purum ſal alcali habent, id parum efficiant. Nam præter alcalinum & ſalinum terreum principium etiam ſal neutrum habent, ex ſale alcalino & acido ſulphuris compoſitum. Siquidem ex ſale illo thermarum Carolinarum, quod poſt evaporationem relinquitur, adjecto pulvere carbonum, per fuſionem in igne ſulphuris hepar, ex quo tinctura ſulphuris cum ſpiritu vini extrahi, & ex cujus decocto cum aqua lac ſulphuris præcipitari poteſt, obtinetur; quæ ſulphuris vulgaris regeneratio ex ſale hoc thermali præſentiam ſalis medii, & quidem ex acido vitrioli vel ſulphuris oriundi, liquido demonſtrat; utpote quum ſine eo ſulphur vulgare & inflammabile de novo componi & regenerari prorſus non poſſit. Accedit, quod etiam hoc ſal, quod ex Carolinis coquitur, utut eminentioris ſit ſaporis alcalini, in aëre, more ſalium alcalinorum, plane non deliqueſcat, quod ab acido minerali juncto fiat neceſſe eſt.

26. Ex acidulis univerſæ Germaniæ vix ullæ copioſiores dejectiones ipſis Egranis efficiunt; ſiquidem ad libras quinque vel ſex potæ ſex vel octo interdum ſedes ſine ulla moleſtia movent; quum Pyrmontanæ tantum ter vel quater ventrem ſolvant. Selteranæ vero, Antonianæ, *Dùnſteiner-Brunnen*, Wildungenſes, & in Vogtlandia Elſterianæ, *Elſtersàuerling*, in Bohemia Buchenſes, *Buchsàuerling*, in alvo movenda admodum ſegnes ſunt, urinæ fluxum magis promoventes. Cujus diverſi effectus ratio unice à præſentia ſalium neutrius generis in hiſce fontibus petenda eſt. Nam ex Egranis debita coctione & inſpiſſatione copia ſalis medii elicitur, quod ad unciam ſemis cum ſufficienti aqueo vehiculo exhibitum alvinas dejectiones ſatis valide ciet, atque Egræ non adeo caro pretio in ingenti copia venditur. Fontes Schwalbacenſes, præter ſubtiliorem aquam, principium, quo nobilitati ſunt, aëreum ſubtile & ſal alcalinum, nec non ſal medii generis alunt, hinc dejiciendi etiam gaudent facultate ſatis opportuna, qua aquæ Antonianæ, Selteranæ & reliquæ deſtitutæ ſunt, quia coctione & inſpiſſatione inſtituta non niſi purum ſal alcali obtineri poteſt. Ego jam olim utiliſſime patefeci modum, quo ex tempore hi fontes alcalini minus purgantes virtute cathartica ſatis eximia imbui poſſunt, ut Egranis & ratione ſaporis & ratione virium reſpondeant, quum tantummodo ſpiritus vitrioli in debita doſi ipſis adjiciatur, qui congrediendo cum eorum ſale alcali ſalem medium, tartaro vitriolato ſimilem, efformat.

27. Nec vero tantum in Germania, ſed aliis etiam Europæ regionibus, in Gallia, Anglia, fontes medicati frigidi, cathartica virtute conſpicui, ex quibus etiam coctione ſal elicitur ejuſdem facultatis, reperiuntur. Inter quos in Anglia eminent & celebres ſunt Ebshamenſes, qui ob ſal ſalſum amaricans, quod fovent in ſinu ſuo, alvinas ſordes egregie expurgant. Permotus hinc eſt celeberrimi nominis Anglus, *Nehemias* Grew, ut arte & igne per coctionem ſalem inde neutrum ſaporis amaricantis purgantem eliceret, qui etiam peculiarem de hujus ſalis natura & viribus libellum conſcripſit. Hoc ipſum verum & non adulteratum, quod ubivis jam fere vili pretio venditur, non ita pridem ex Anglia obtinui, ac relatum fuit, libram medicam aquæ unam vix drachmam ejus dimidiam ſuppeditare; feci propterea cum eo experimentum, miſcendo & fundendo cum pulvere carbonum, & maſſam inde ſulphuream nactus ſum, purpuream, hepati ſulphuris exquiſite ſimilem.

28. De hoc genuino ſale, quas virtutes clariſſimus Grew prædicet, commodum nobis videtur, hic breviter enarrare. De eo enim hunc in modum ſcribit: hoc ſal nunquam ſua virtute cathartica deſtituitur; in morbis permultis gravioribus efficaciſſimum remedium præbere dicitur, nec unquam aliquid mali, ſi appoſite præſcribatur, procreat. Purgantium fere omnium leniſſimum exiſtit, humores non exagitat, & nunquam ægritudines, deliquia & tormina excitat. Laudatur hujus ſalis uſus in morbis ventriculi, cardialgia, immodicis vomitionibus, & calida affectione hypochondriaca. Commendatur etiam in inteſtinorum & imi ventris morbis, in colico & nephritico dolore, vermibus, urinæ ardore & ſuppreſſione, ictero, in paſſione hyſterica. Præterea, capitis affectibus egregie opitulatur, atque in cephalalgiis, vertigine, deliriis, oculorum inflammationibus cum ſummo fructu porrigitur. Propinatur in aqua fontana ſtillatitia, aliave puriſſima, decocto hordei, avenæ aut lactis ſero; aquæ etiam parum coqui & mace condiri poteſt, cujus libræ duæ vel tres ſalis cathartici ſemiunciam vel integram unciam pro doſi recipiunt.

29. Verum enim vero, detexi ante aliquot annos quum in Tœplicenſibus thermis eas inveſtigandi cauſa verſarer, ex fonte quodam Zetlicenſi, qui duobus milliaribus Toplizio diſtat, facto accuratiori examine, ſal amaricantis ſaporis & catharticæ virtutis, per omnia Epſomenſi ſimile, ea tantum intercedente differentia, quod libra una medica beneficio evaporationis drachmam unam & dimidiam hujus ſalis dederit. Aqua, ex qua educitur, eſt ſumme amaricantis ſaporis, ut eum vix lingua tolerare poſſit, & longe amaricantior ipſo ſale. Hoc ad drachmas ſex ſumtum liberaliſſime purgat, & aqua ad quatuor libras medicas ſumta identidem alvum large ſubducit. Et quum nuper ex Carolinis, procurante illuſtri ſacræ Cæſareæ Majeſtatis Archiatro, medico conſummatiſſimo, Domino Garelli, ſatis inſignem hujus ſalis quantitatem huc aſportaverim, feci etiam cum eo experimentum, eumque cum dimidia parte carbonum pulveris mixtum in ignito crucibulo fundi curavi; ita pariter hepar ſulphuris obtinui, tetri ſulphurei odoris, coloris purpurei, ex quo rectificatiſſimo vini ſpiritu vera tinctura ſulphuris aurei coloris extracta fuit.

30. Neque ita pridem prodiit de nativo ſale cathartico, in fodinis Hungariæ recens invento, diſſertatio epiſtolica, Illuſtri Archiatro Garelli, qui eam benigne mecum communicavit inſcripta, auctore D. Hermanno Neoſolenſi, qui in cuniculis Neoſoli ſubterraneis album & amaricans ſal tenerrimum, ſaxorum lateribus innexum, deprehendit, Epſomenſi cathartico forma & ſapori per omnia ſimile, quum etiam majori doſi ſumtum alvum frequentius exercuerit. Ejuſdem naturæ & virtutis ſal poſtea etiam Chemnitii in fodinarum maxima, *auf der Wind-Schacht*, it. *Dreyfaltigkeit-Stollen*, parietibus cuniculi adhæreſcens, & nivis inſtar candidum, ſaporis itidem amaricantis invenit. Et quoniam cum eodem ſale beneficio ſalis tartari & carbonum verum ſulphur minerale produxit, nihil dubii eſt, quin ejuſdem cum ſale Epſomenſi & Zetlicenſi ſit naturæ. Hujus ſalis cathartici mineralis geneſis, quod partim humidum in fontibus, partim etiam ſiccum ſaxis adhærens habetur, multum mihi convenire videtur cum aphronitro, quod ex acido primogenio aëris ſulphureo in ſaxea, calcarea, gypſea, *Spath* dicta, terra, tanquam matrice ſua, coit & coagulatur, & abundantius in montibus excavatis circa Jenam haberi poteſt, ac ratione formæ, ſaporis, virtutis in igne & corpore humano à ſale Epſomenſi, Zetlicenſi & Hungarico non differt, ſed tantummodo in eo, quod nativum & foſſile ex acido ſulphureo ſubterraneo, & alcalinis terris adhæreſcente progignatur, quod abundantiſſime ibi reperitur; idque maxime exinde patet, quia ex ſale Epſomenſi, Zetlicenſi & Hungarico terra quædam lapidoſa, *Spath*, ex parte cum alcali præcipitetur, partim etiam facta denuo ſolutione & depuratione hujus ſalis cum aqua impetrari poſſit.

31. Ex hiſce omnibus, quæ jam dicta ſunt, probe penſitatis liquidiſſime apparet, quam eximiam & fere incomparabilem virtutem ſalia mediæ naturæ nativa, quæ partim in ſicca, partim in humida forma proſtant, in medendo habeant, & quod majori doſi exhibita, præter alias egregias virtutes, vim catharticam exerant, potenterque, tuto tamen & clementer, alvinas ſordes exturbent. Sed a nativis ſalibus jam ad ea, quæ arte conficiuntur & componuntur, ſalia neutra, in officinis etiam pharmaceuticis & chymicis non ignota, progredimur, num ejuſmodi dotes & vires medicinales interque eas catharticæ in iis offendantur, maxime inquiſituri. Primum vero nobis occurrit illud ſal, quod chymica arte ex acido ſulphuris mineralis, mixto cum alcalino ſale, conficitur. Nam hoc ipſum ad nativi illius medii, quod fontes minerales medicati complectuntur, naturam quam proxime accedere videtur, unde etiam non diſſimiles virtutes ab eo licet expectare. Quum vero ſpecificum illud acidum, quod præcipuum ſulphuris mineralis ingrediens eſt, etiam in aliis ſalibus mineralibus, ut in vitriolo & alumine, contineatur, varius & multiplex id ſal parandi modus exiſtit, utut ejuſdem virtutis & efficaciæ. Aliud enim ex nitro & vitriolo, adeoque ex aquæ fortis reſiduo per debitam calcinationem conficitur, & nitri vitriolati nomine venit, quod *Mynſichtus* arcanum duplicatum, quia ex binis iſtis ſalibus producitur, vocavit, & pro arcano olim habitum fuit in aula Gottorpienſi, dum conficiendi modum Fridericus, Princeps Holſatiæ, ſat magno pretio, 500. nimirum imperialibus, redemit. Hoc ipſum longe compendioſius parari poteſt, ſi nitro in alcali redacto ſive fixo vitrioli ſpiritus guttatim ad ſaturationis, ut vocant, punctum inſtilletur. Et certe hic modus longe tutior eſt priori, quia vitriolum, quod aquæ ſtygiæ ingrediens eſt, ſæpe de venere participat, quæ niſi probe per reiteratam calcinationem ſeparetur, arcanum illud Gottorpienſe, ſi liberalius & ultra ſcrupulum propinetur, vomitum ciet.

32. At vero, quia ſal tartari fixum & probe calcinatum quam parum a nitri fixi indole ac virtute diſtat, nonnulli idem remedium ex ſale tartari & ſpiritu vitrioli, *Tackenius* ex vitriolo & ſale alcali, conficiendum eſſe exiſtimant, quod alias in officinis tartari vitriolati nomine venit. Et quum ſpiritus, ex minerali ſulphure elicitus, à ſpiritu vitrioli plane non differat, atque in antimonio purum ſulphur minerale ſat inſigni copia inſit, idem ſic dictum arcanum duplicatum ex nitro & ſulphure, item ex nitro & antimonio, chymici præparare ſciunt: illud ſal polychreſtum appellant, idque ex æquali portione nitri & ſulphuris prævia combuſtione & calcinatione in crucibulo conficiunt: hoc vero ex antimonii diaphoretici cum tribus partibus nitri & una parte antimonii præparatione, una cum nitro cryſtalliſato obtinent, inque pharmacopœis nitrum antimoniatum ſalutari ſolet. Nam ſi comburitur nitrum cum ſulphure, acidum ex nitro valde volatile exhalat, & ſulphuris acidum fixius ſeſe uniendo cum alcalino nitri ſale ſal neutrum conſtituit, paululum amaricantis ſaporis, deterſivæ & laxantis virtutis. Ulterius, quia acidum aluminis ab acido vitrioli & ſulphuris plane non diſſidet, ſed ſimilis indolis atque ingenii eſt, hinc idem medicamentum commode etiam elaborari poteſt ex alumine cum ſale fixo alcalino, ſali tartari vel cineribus clavellatis probe mixto & unito.

33. Ex his recte colligere licet, arcanum duplicatum, quod ex reſiduo aquæ ſtygiæ paratur, & nitrum vitriolatum, quod ex nitro fixo & ſpiritu vitrioli fit, nec minus tartarum vitriolatum, item nitrum antimoniatum & ſal polychreſtum, nec non ſal purgans aluminis, cujus inventor fuit Keilingius, medicus Islebienſis, quod B. Hoffmannus *in clave Schrœderiana* deſcribit, quia ratione ingredientium plane non differunt, unius ejuſdemque indolis, neque minus virium & virtutum medicarum eſſe, & unum alteri facile in medendo ſubſtitui poſſe; utpote hæc omnia in minori doſi convenienti vehiculo propinata humores viſcidos incidunt, diſſolvunt, & tubulos excretorios ſtimulando & alvum ſervant apertam & urinæ fluxum promovent. Ubi vero in majori doſi ad unciam dimidiam vel ultra cum ſufficienti aqueo vehiculo propinantur, non ſecus ac acidulæ operationem ſuam quinque vel ſex ſedes movendo exerunt; adeoque ubi purgatione opus eſt, quæ ſine ſanguinis ebullitione, ſine ſpaſtica fibrarum inteſtinalium contractione, ſine motuum exacerbatione & virulentia quadam fieri debet, opportuniſſime hæc ſalia ad majorem

doſin

doſin utique ſunt offerenda. In doſi vero parciori & refracta ſi unum ex illis cum nitro, ſale tartari, cancrorum lapidibus miſceatur, ſane habemus ſal aperitivum & deterſivum incomparabilis in medendo uſus, quod in omnibus intermittentibus ſebribus, malo hypochondriaco, calculo, aſthmate, colica flatulenta, alvi adſtrictione, ictero, cachexia, ſummo cum fructu uſurpari poteſt.

34. Progreſſum jam facimus ad ſal illud, mirabile à Glaubero dictum, & mirifice ab eo, tum ad labores chymicos, tum ad medendum commendatum. Id ipſum etiam eſt mediæ naturæ, & ex acido vitrioli fortiori & ſale communi ſeu gemmæ componitur, dum nempe acidum vitrioli penetrantius alcalinum & terreum illud ſal & principium, quo ſal commune conſtat, aggreditur, ſeque cum illo uniendo ſal neutrum cum acido ſalis ſpiritu per copioſum fumum in auras avolante conſtituit. Hoc eminentis eſt ſaporis amaricantis, atque egregia aperiens & ſtomachica medicina, quæ liberaliori doſi largas movet per alvum dejectiones. Mirabile hoc dictum eſt à Glaubero, quia ſi ejus æqualis portio cum limatura metalli & dimidia cum pulvere carbonum miſceantur, igneque fuſorio invicem tractentur, ſulphur ex quovis metallo hac ratione extrahi poſſe judicavit, dum ſpiritus vini dephlegmatus ſuperfuſus tincturam ſulphuream elicit. Verum enim vero in eo Glauberum erraſſe, vel exinde ſatis apparet, quia, ſine metallo addito ex ſolo hoc ſale & pulvere carbonum, ſi modo tantillum ſalis alcalini adjiciatur, ſulphuream maſſam inſtar hepatis parari, ex quo verum ſulphur minerale educi poſſit, variis exemplis Exc. Stahlius docuit. Nam hac ratione tantum ſulphuris vivi regeneratio fit, quod ex acido peculiari in ſulphure contento & phlogiſto combuſtibili principio de novo componitur, quemadmodum ex oleo vitrioli & terebinthinæ Boyle, atque ex opio & oleo vitrioli ego ipſe perfectum ſulphur vulgare deſtillatione facta eduxi, & id jam ante XXX. annos in demonſtrationibus phyſicis propoſui.

35. Quum vero hoc ſal dictum Glauberianum eadem cum ſupra expoſitis ſalibus mediis, arcano duplicato & ceteris ingredientia habeat, nempe acidum ſulphuris & vitrioli ac ſal alcali fixum, quale etiam in ſale communi reſidet, teſtante id experimento, quo ex ſpiritu ſalis & ſale tartari perfectum ſal commune fit, recte & non ſine ratione inde concludere licet, ex omnibus his dictis ſalibus cum ſale tartari & pulvere carbonum, fuſionis cauſa addito, tractatis ſulphur artificiale produci poſſe. Et quoniam, ut ſupra docuimus, cum ſale Epſomenſi, ſale Egrano genuino, ſale Zedlicenſi, nativo Hungariæ, thermali Carolino, idem fieri conſpicimus, quiſque inde recte conficere poterit, hæc omnia ſalia & nativa & artificialia, quum unius naturæ, eorundemque ingredientium & effectus ſint, ratione virium in medendo plurimum inter ſe convenire & conſpirare.

36. Devolvimur jam noſtra meditatione ad ſal illud purgans mediæ etiam naturæ, quod vili admodum pretio pro ſale Epſomenſi jam venditur, & ad plures centenarios ex Anglia ad nos advehitur. Id certe non genuinum eſſe, ex aquis Epſomenſibus extractum, facile ex exigua quantitate ſalis in his aquis contenta & vili pretio, quo vulgare conſtat, conjici poteſt. Nihilo minus tamen ejus virtutes & aperitivas & purgantes non rejicere, ſed potius plurimum commendare & extollere debemus, multiplici experientia edocti. Eſt vero hoc ſal artis productum & ſali Glauberiano admodum ſimile, quum etiam illud ipſum pro ſale Epſomenſi venditetur; ſed quia hujus pretium valde carum eſt, præ noſtro, dubitandum utique minime eſt, quin ad exemplar ſalis Glauberiani hoc ipſum ex vilioribus & facilioribus ingredientibus præparetur. Quod etiam revera ſic ſe habet, ſiquidem ex capite mortuo vitrioli, ſive vitriolo bene calcinato & lixivio, in ſalis coctura reſiduo, quod vocatur *Saltz-Mutter-Lauge*, & præter ſal commune ſal alcali terreum ſecum habet, non nulli ex chymicæ artis peritis in Anglia parare iſtud ſolent; quemadmodum etiam Cl. Lentilius *in Miſcell. Nat. Cur. Cent. 3. & 4. obſ.* 173. id probe & recte notavit. Fecimus cum hoc ipſo experimentum, tractando id per ignem calcinatorium, admixto pulvere carbonario, ſed renuit fuſionem; igne vero acriori adminiſtrato, totum fere avolavit, cum ingenti tetro vapore & fœtore ſulphuris vulgaris, quo totum conclave repletum fuit. Adjecto vero ſale tartari, hepar ſulphuris impetravimus. Quo utique certo convincimur, ex ſulphuris acido, quod vitriolo ineſt, cum terra ſalis marini vel alcalini nupto, ortum & natales hujus ſalis eſſe deducendos.

37. Miſſis itaque his ſalibus, quorum ortus ex acido ſulphuris & ſale alcalino eſt, ad alia, quæ uſum in praxi habent, remedia eorumque naturam conſiderandam nos convertimus. Sunt vero hæc primo ſal ammoniacum, cujus geneſis ex ſale volatili urinæ vel fuliginis & ſale marino eſt, quod ab addito urinoſo volatili principio longe majorem & acrimoniam & penetrantiam acquirit, & ob id etiam attenuandis & diſſolvendis cruditatibus primæ regionis viſcidis, tenacibus medicina eſt aptiſſima. Et hoc ſolo ſale Cl. Muys, Medicus Batavus, in peculiari Tractatu omnium febrium intermittentium certam ac plenariam promittit ſanationem, ſi appoſite, decenti doſi & tempore uſurpetur. Sed ego crediderim, hoc remedii genus magis robuſtioris naturæ hominibus & Bataviæ incolis, quam tenerioribus & delicatioribus proficere.

38. Ejuſdem commatis ac virtutis eſt ſal ſic dictum Sylvii digeſtivum, quo frequenter hic medicus ad conſumendas cruditates viſcidas, ad appetitum & digeſtionem proſtratam reſtaurandam, atque ad abigendas intermittentes uſus eſt, idque ex ſpiritus ſalis ammoniaci cum ſale tartari parati reſiduo per elixiviationem cum aqua conficitur. De hiſce ſalibus id certum eſt, quod majori doſi etiam alvum vehementer ſolvendi facultate polleant. Autor tamen ſuaſorque ſum, ut à liberiori ſalium horum doſi in curandis morbis abſtineamus, quandoquidem, niſi ejus acria ſpicula viſcoſis & tenacibus particulis in corpore quadantenus involvantur, & niſi humido ſufficienti diluta fuerint, facile contextum inteſtinorum villoſum & glanduloſum deſtruere poſſunt. Proſtant porro in uſu ex tartaro, item ex aceto & ſalibus vel alcalinis corporibus ſalia mediæ naturæ, ut ſunt tartarus tartariſatus, ſal eſſentiale, ſive terra ſoliata tartari, ſolutio oculorum cancri, ſal coralliorum, matris perlarum, quæ eximiæ virtutis ſalia olim magno in pretio habita fuerunt, præſertim à Tackenio, qui terram ſoliatam tartari cum ſolutione oculorum cancri mixtam pro ſale viperarum fixo venditavit, ingentem pecuniæ ſummam inde lucratus. Habent hæc ſalia id potiſſimum peculiare, ut ad ſanguinis maſſam propter ſubtilitatem ſalinarum partium magis penetrent, quam alia ſalia, item quod per urinarias vias noxios humores eximie è corpore exturbent.

39. Hactenus fuſius deduximus, ſalia media fere pleraque, præſertim quæ amaricantis ſaporis ſunt, valde eximiam validamque alvum movendi obtinere facultatem, idque ſtimulo ſuo, quo tunicas inteſtinales nerveo-muſculoſas laceſſendo motum periſtalticum auctiorem reddunt, perficere affirmamus. Huic aſſerto poſſet quiſpiam opponere, quod etiam medicamenta, omnis ſaporis ſalini ejuſque amaricantis expertia, penitus inſipida, non ſecus ac ſalia illa, vehe-

vehementer ſubinde inteſtinalem proritare ſoleant purgationem, quemadmodum id in magneſia, pulvere leviſſimo, inſipido, candidi coloris, omnis ſtimuli experte conſpicimus. Verum enim vero, exponendum hoc loco utique eſt, quomodo magneſia vim ſuam exerat purgantem. Certe id non ob terreum ſuum alcalinæ indolis, quo conſtat, principium efficit, ſed quoniam hoc medicamentum cum quovis acido vehementer efferveſcit, eoque ſolvitur, atque in ſolutione ſaporem valde ſalſum, amaricantem acquirit, qualis non ab ullo alio alcali terreo, ſive lapidibus cancrorum, ſive conchis, vel ovorum teſtis exſurgit; certe hinc concludere licet, magneſiam tunc demum purgare, quando ab acido in ventriculo ſtabulante diſſoluta in ſal tertium amaricans convertitur, quod etiam experientia confirmat, qua conſtat, hypochondriacos optime hoc remedio purgari, minime vero eos, quorum ventriculus craſſa & viſcida pituita repletus eſt.

40. His igitur deductis jam liquidiſſime demonſtratum eſſe arbitror, id quod inſtituti noſtri fuit, ſalia mediæ naturæ excellente in medendo gaudere virtute aperitiva, detergente, omnis generis excretoria ſtimulante, & ſub majori doſi etiam cathartica, ſatiſque in aprico eſt, hujus naturæ ſalia omnium eſſe ſaluberrima, & naturæ amiciſſima, quibus nec medicus carere, nec facile damnum inferre poſſit. Veruntamen plura hic in contrarium moveri poſſe video, quoniam & frequens uſus & attenta obſervatio docet, etiam medicamenta, acido exceſſivo prædita, imo volatilia urinoſa, & alcalina fixa inter optima & claſſica remedia ſibi adhuc locum tueri ac vindicare, tantum abeſt, ut naturæ corporis humani inimica, vel inſalubria dici mereantur. Quibus omnibus id reponendum eſſe exiſtimo, neque acida, neque alcalina, ſive fixa ſive volatilia, unquam proficere, aut ſalutarem effectum in medendo præbere, niſi ea cautione à medico perito adminiſtrentur, ut à diſpoſitione humorum interna & præcipue eorum, qui primis in viis conſiſtunt, in ſal medium tertiæ naturæ mutentur, atque hac ratione naturæ corporis, id eſt fluidis & ſolidis partibus, blanda & amica reddantur.

41. Propterea, quando copia bilis, præſertim alcalinæ oleoſæ, in flexura duodeni collecta & ſtagnans fortiter genus nervoſum afficit, & hac ratione ſæpe vomitus bilioſi, nauſeæ, appetitus proſtrati, caloris lenti, cephalalgiæ, febris etiam ardentis, aut inexhauſtæ ſitis cauſa eſt, tunc certe acidula, ut ſunt julapia, refrigerantia vel alii ſpiritus minerales acidi dulcificati egregiam præſtabunt opem. Ubi porro intenſus febrilis æſtus, a fortiori motu inteſtino partium ſanguinis ſulphurearum ortus, ipſam ſanguinis temperati texturam nimium deſtruendo corpus & ipſas vires penitus exhaurit, ibi acida plus proficient, quam ſalia media, alcalina, vel alia remedia, quia particulas ſulphureas, à quarum motu fit calor, figendi & enervandi facultate gaudent. In morbis malignis, qui ex interna humorum putredine naſcuntur, ab acidis revera plus auxilii, quam ab ullo alio remedio expectare poſſumus, & quidem ob hanc cauſam, quia per putredinem gignitur alcali, & à copioſo etiam alcali provenit, quod quum protinus ab acido cicuretur, putredo ſiſtitur. In ſcorbuto & arthritico inveterato malo copioſe ſalia in maſſa ſanguinis generantur, quæ certe magis ad alcalinam lixivioſam, quam mediam naturam pertinent. Hinc etiam eorum ſanguis è vena ductus tenuis & floridus ſubinde apparet, & urina plerumque valde rubicunda & ſalſo-lixivioſa emingitur. Plus ſæpe tunc præſtare acida temperata, quam alcalina urinoſa & volatilia aut calida ſpirituoſa, minus peritos experientia certiſſime docebit.

42. Quod attinet ad medicamenta, quæ ſale alcalino fixo ſive volatili fœta ſunt, iis certe non indiſtincte & promiſcue uti oportet, utut prudenter uſurpata egregiam utilitatem afferant. Nam quandocunque nimia acidorum ſuccorum copia primam regionem infeſtat, & gravia ſymptomata, ut videmus in *hypochondriacis*, hyſtericis, melancholicis, concitant, ut ſunt ventriculi & inteſtinorum roſiones, anxietates, ventriculi inflationes cardialgicæ, tuſſes ſtomachales, cephalalgiæ, nimia alvi adſtrictio vel dejectio cum teneſmo, ventriculi ardor; tunc certe alcalina terrea, præſertim cancrorum lapides, conchæ præparatæ, vel ſolum oleum tartari per deliquium, plus præſtabunt, quam ulla alia, quia acidum abſorbendo in ſal neutrum convertunt, quod deinde facile & ſine offenſa per tubulos excretorios tranſit atque educitur. Si vero acidi potius defectus, quam exuperantia in primis viis eſt, eæque copioſa tenacium viſcidorum humorum colluvie refertæ ſunt, profecto copioſius ingeſta alcalina terrea multum afferunt detrimenti. Nam quia non ſolvuntur, ſed potius cum particulis terreis limoſis ſe jungendo pituitam augent, hinc appetitum proſternunt, ventriculum gravant, orificia vaſorum lacteorum obſtruunt, neque minus alvum ſegniorem reddunt.

DE
MANNA EJUSQUE PRÆSTANTISSIMO
IN MEDICINA USU.

§. I.

Vitam cum ſanitate non tantum ingeſtionibus, ſed maxime etiam excretionibus ſuſtentari atque abſolvi, indubia plane in re medica eſt veritas. Tametſi vero tam multa, tamque diverſa hunc in finem in machina corporis noſtri ſapientiſſime conſtructa ſint organa, per quorum oſtia jugiter ſuperflua, inutilia & noxia foras dimittuntur: vix tamen ulla excretionum eſt, quæ, ſi à perſpiratione longe ſaluberrima diſcedimus, tam inſigniter vitæ ac ſanitati patrocinetur, quam illa, quæ per alvum ſuccedit. Hujus enim beneficio, non ſolum craſſioris naturæ & ab extractis alimentis reſiduæ effoetæ fæculentiæ, nec non plures alieni, ſalſo-ſulphurei, bilioſi, mucidi & lymphatici in glanduloſis inteſtinorum tunicis ſeparati humores in maximam ſanitatis tutelam excluduntur; ſed ipſi etiam morbi mirifice debito ejuſdem ſucceſſu levantur; ita prorſus, ut hac deficiente, neque acutarum, neque chronicarum paſſionum, tuta ac felix ſuccedat ſanatio, & providiſſima natura, ſæpe has ſibi eligat vias, quibus id, quod in vitio eſt, exturbet & ægritudines expugnet.

2. Quare is qui ſaluti & integritati corporis invigilat, utique exactam quidem ſaluberrimæ hujus excretionis habere debet rationem ſummaque cura providere, ne unquam alvus officii ſui obliviſcatur; ſed multum etiam intereſt, ut congrua ſeligat remedia,

qui-

quibuscum tuto & ſine ſubſequente noxa eandem expediat. Etenim ampliſſimus quidem pharmacorum eſt apparatus, quæ in purgantium claſſe ad alvum ſolvendam commendantur; at hæc ita ſunt comparata, ut iisdem uti anceps admodum ſit, quin plane damnoſum. Nimirum, ineſt validioribus purgantibus acre & virulentum ſalino-ſulphureum elementum, quo non modo nerveas ventriculi & inteſtinorum tunicas aggrediuntur & fortiori ſpaſmo exagitant, ſed etiam vehementi criſpatura billioſum & lymphaticum humorem copioſius exprimunt, ut delaſſatis nimium & reſolutis motricibus fibris, magna periſtaltici motus excipiat imbecillitas, & deficiente bilis ſtimulo, nec non lymphæ inteſtinalis lubricatione, alvus poſt eorum uſum magis conſtipetur & occludatur. Accedit, quod draſtica hæc remedia tam perniciaiis indolis ſint, ut teneras & valde ſenſibiles inteſtinorum tunicas nonnunquam graviter lædant & plane arrodant, aut ſpaſmum longius in reliquas nervoſo-muſculoſas corporis partes explicando, dira tormenta & graviſſima progignant mala.

3. Repudiatis itaque merito omnibus his quæ violenter & virulentia quadam naturam laceſſunt, ejusmodi potius inſtrumenta & remedia in uſum vocanda ſunt, quæ temperatius ſtimulant, naturæ amica ſunt, & nullam noxam iis, in quibus operantur partibus, affricant: quo nomine virtutis longe præſtantiſſimæ ſunt laxantia & lenientia, à veteribus ob id *benedicta* nuncupata. Sicut vero lenientium & laxantium affluens pariter eſt copia: ita facile patet, non unam eandemque omnium eſſe utilitatem atque præſtantiam, ſed alia aliis eſſe præſtabiliora, tutiora magisque proficua. Sunt enim nonnulla ex horum familia, quæ licet mitioris & temperatæ ſint indolis: nihilo minus tamen ſanguinem nimis commovendo, aut flatus gignendo, nonnunquam detrimentum inferunt.

4. Sed omnis ejusmodi infeſtæ qualitatis expers, & prætetea ſpectatiſſimæ virtutis eſt *manna*, vel ipſa denominatione ipſoque ſapore, gratiſſimum ſuaviſſimumque medicamentum: ut certe mirandum ſit, quod nobiliſſimi hujus laxantis eximia virtus inter medicos pæne viluerit, & vix quispiam ſit, qui eandem curatius perſpexerit & ad uſum traduxerit, multo minus pro dignitate expoſuerit. Quare non inconſultum aut infructuoſum fore duxi, ſi præſtantiſſimi hujus medicamenti pertractationem uberius paulo & perveſtigatius ſuſciperem: & maxime quidem præclaras & multiplici experientia confirmatas, quas in medendo poſſidet, vires enucleate traderem.

5. Dum itaque conſtitutum eſt, de manna ejusque inſigniſſima in arte medica utilitate diſſerere: rerum dicendarum ordo exigere videtur, ut prius de iis, quæ ad pleniorem hujus medicaminis cognitionem faciunt, ſermonem inſinuamus, & tum eximium illius in variis morborum generibus uſum, explanate tradamus. Quum vero mannæ mox latius tantiſper pateat, & plura ſint, quæ hac denominatione inſigniantur: haud ſupervacaneum fore putavimus, ſi paucis præmoneremus, quo ſenſu nobis veniat. Eſt nimirum hæc vox originis Hebraico-Syriacæ, & proprie denotat donum gratioſe immiſſum, ſine vinculo obligationis, quo teneatur is, qui illud elargitur. A propria hac ſignificatione translatum fuit verbum *man*, primum in ſacris litteris, ad illud cibi genus, quo populus Iſraeliticus, ex ſingulari Dei clementia, in deſerto per quadraginta annos vitam ſuſtentavit. Et quum hoc alimentum antelucano tempore roris inſtar in terram deſcenderet, & præterea ſaporem referret ſubdulcem, ulterius translatio facta, ut Græcis & Latinis manna poſtmodum idem eſſet, ac ros melleus matutinus, prout notat Cælius *lib. XIII. c. 46.* Tandem vero ſenſu ſtrictiori mannæ denominatio impoſita eſt à veteribus medicamento cuidam, quod roris progeniem eſſe opinabantur; ut adeo medicis manna audiat, ſubſtantia illa grumoſa, ex albo flaveſcens, saporis dulcis, ſubacris & pinguis, virtute laxante inſtructa, de qua nobis in præſentiarum ſermo erit. Præter hanc; datur adhuc alia manna, quæ vocatur thuris, & nihil aliud eſt, quam micæ thuris concuſſu, dum convehitur, eliſæ, teſte Plinio & Galeno *de compoſit. medicam. lib. IV.* ob figuram forſan & colorem mannæ nomine inſignitæ. Denique mannæ etiam nomen gerit ſemen graminis dactyloidis eſculenti, ſemini milii ſolis non abſimile, quod in *Sileſiæ* & *Poloniæ* confiniis pullulat, ita vocatum, quod ex vulgi opinione ex aere decidat.

6. Hiſce præmiſſis, primum jam meditationis noſtræ argumentum erit, ut mannæ hujus medicæ natales ac geneſin perveſtigatius paulo rimemur. Quod ſi vero eorum, qui hoc de argumento nonnulla prodiderunt, monumenta evoluimus & curatius perluſtramus, in tres potiſſimum partes medicorum de mannæ generatione abire ſententias, deprehendimus. Nimirum, Christoph. a Vega ſingularem plane confinxit mannæ ortum, autumans: eandem adhuc liquidam, guttatim ex cicadis & apibus parvis defluere, foliis imponi & ſolis calore indurari. Sed quemadmodum hæc opinio omnium maxime à veritate recedit; ita merito à B. parente meo in *clav. Schroeder. p. 637.* tanquam imaginaria & falſiſſima exploſa eſt

7. Alia magis trita & à veteribus tantum non omnibus expoſita ſententia eſt, qua mannæ natales ex aere arceſſerunt & exhalationibus ſuavibus ſulphureis, à terra & aquis ſolis calore prius in die calida & ſicca elevatis, & frigore ſequentis noctis condenſatis, ac demum ſublucanis horis in arbores & terram roris inſtar delapſis tribuerunt. Nam Plinius *H. N. lib. XI. c. 12.* auctor eſt, quod veniat ex aere & maxime ſiderum exortu ſublucanis temporibus, & ſive ſit cœli ſudor, ſive quædam ſiderum ſaliva, ſive purgantis ſe aeris ſuccus. Et Galenus *de aliment. facult. lib. III. cap. 39.* mannam vocat mel aerium, & memorat, quod peritis nanitæ interpretibus halitus è terris & aquis prodeuntes, ſolis calore exacte attenuati & cocti, à frigore ſecutæ noctis in unum coacti & condenſati eſſe videatur. His accedunt Zacutus Lusitanus *Med. Princ. hiſt. pag. 949.* nec non in *Pharmac. pag. 88.* Fuchsius *de comp. med. lib. I. cap. 76. Opp. pag. 111.* Schroederus *Pharmacop. medico-chym. pag. 256.* nec non alii, mannam itidem pro rore melleo, ex aere deſcendente, venditantes. Inprimis Matthiolus *Comment. in lib. I. Dioſcorid. p. 95.* acriter in contrarium ſentientes invehens, contendit, quod manna ſit quidam ros, ſive liquor ſuavis, qui ex aere veniens ſublucanis temporibus, brevi temporis curriculo coaleſcens, grumoſus, gummi in morem efficiatur.

8. At vero, præter ea quæ itineribus in loca mannæ feracia de ejus geneſi comperta ſunt, plures & momentoſæ ſunt rationes, quæ luculenter demonſtrant, eam neque rorem, neque roris eſſe progeniem: ut etiam Fallopius *Opp. Tom. I. pag. 114.* de hujus ſententiæ veritate dubitare inceperit, & alii clariſſimi viri eandem graviſſimis argumentis oppugnarint & confutarint. Quod ſi enim manna ros eſſet aut roris fœtus, procul dubio ad caloris occurſum colliqueſceret & abſumeretur, aut omnes herbas, arbores, rupes, totumque ejus tractus ſolum irroraret; ſed notum eſt, quod a ſolis æſtu condenſetur potius, & nonniſi in certis quibusdam arboribus, deprehendatur, ac in his quidem modo parcius, modo copioſius, prout nempe magis vel minus ſucco turgent.

9. Succedit tertia, eaque ad veritatem maxime accommodata de mannæ origine ſententia, qua aſſeritur: eandem eſſe ſuccum nutritium ex arboribus, fraxino maxime & orno ſtillantem, aut proleſtum.

Nam ſicuti in genere notandum, quod rores ſic dicti mellei, è cœlo in arbores & maxime frumentorum ſpecies defluentes, noſtra quidem ſententia, inter non entia ſint referendi; eo quod, non tam in ſuperiore, quam averſa & ſupina foliorum parte concreti inveniuntur, & præterea certis tantum vegetabilium ſpeciebus, nec omnibus eidem plagæ ac regioni expoſitis arboribus, fruticibus & plantis inſident: ita profecto ad veritatem quam maxime accedit, ſubſtantiam illam roſcidam, ſubdulcem, pinguiuſculam, quæ circa ſolſtitium, æſtivum maxime, tempeſtate præcedente ſervidiſſima, in frumentis, præſertim tritico & ſecale, poſt pluviam tenuiorem delapſam, deprehenditur, non niſi ſuccum eſſe nutritium, qui in tubulis plantarum concretus ſubſiſtit & ſtagnat, ac ſolis calore dulceſcit & quaſi matureſcit; accedente vero poſtea pluvia, in canaliculorum alveis diſſolutus, ad extremitates culmorum propellitur ibique erumpit. Accedit, quod melleus hic ſuccus, ex ſecale potiſſimum exſudans, inſignem alvum movendi virtutem poſſideat, ſi culmi eodem obſiti decerpantur; eodem plane modo, ac notum eſt, quod ſuccus ex tenuioribus adhuc frumenti foliis, vulgo *der Saat*, expreſſus, aut infuſione cum aqua calida extractus, egregie alvum ſubducat. Inprimis autem efficaciſſime hanc noſtram ſententiam adſtruit ſuccus ille nutritius ſubdulcis, qui primo vere, ex vulnerato betulæ cortice prolicitur & colligitur; quandoquidem, ſi evaporationis moderatæ beneficio condenſatur, inſtar mellis concreſcit & itidem facultate laxante inſtructus eſt.

10. Quare nullum utique dubium eſt, quin mannæ natales eidem origini, ſucco nempe arborum nutritio debeantur: ita ut fraxini potiſſimum & orni ſuccus, in Calabria, Apulia & Sicilia, calidiſſimis locis, acuto ſolis æſtu ad maturitatem ſubdulcem perductus, rore nocturno in æſtuoſis ejusmodi plagis frequentiſſimo, & interiora arborum facile pertranſeunte, eliquetur, in foliorum ſtamina protruſus erumpat, aut facta inciſione ex trunco effluat, ſolisque igne tandem ſpiſſeſcat & coaleſcat. Confirmatur id maxime teſtimonio & propria obſervatione Io. Raii, quam *Sam.* Dale *in pharmacop. p. II. pag.* 449. nec non Charras *in pharmacop. Reg. pag.* 300. *ſeq.* allegant. Is enim quum in Italia peregrinationis cauſa commoraretur, curioſius in mannæ geneſin inquiſivit, & compertum habuit, quod eadem in arboribus fraxini de induſtria tectis, ut rori omnis aditus intercluderetur, reperta fuerit. Et idem auctor aliorum fide confirmat, quosdam ramos arborum linteo involuiſſe, aut plane præciſos in cellis per noctem recondidiſſe, & nihilo minus mannam in iisdem concretam collegiſſe.

11. Eſt itaque manna ſuccus nutritius, qui ex arborum foliis, vel cortice, aut ſponte exſtillat, aut prolicitur. Contingit autem hoc in plurimis regionibus, unde varia etiam mannæ proſtant genera. Scilicet, datur manna liquida, Hippocrati ex quorundam ſententia mel cedrinum vocata, cujus uber admodum proventus eſt circa montem *Sinai*, teſte Linschoto. Aliud mannæ genus largitur *Perſia*, ex ſpinoſo frutice, quem Arabes Algul & Alhagi vocant, ſemen coriandri figura & magnitudine granorum referens, auctore Rauwolffio *in itinerario*. Nota porro eſt mannæ ſpecies, quæ ex *Syria* adfertur, veteribus maxime cognita, & ab ipſis in maſtichinam, optimam, & bombycinam, ignobiliorem, diſtincta, de qua Matthiolus *Comment. in Lib. I. Dioſcorid. pag.* 94. pluribus agit. Denique etiam ex *Armenia* adportatur manna, quæ id peculiare obtinet, quod fruſtis majoribus pugni magnitudine conſtet fuſcique coloris ſit. Omnium vero copioſiſſime manna in *Sicilia, Apulia* & *Calabria* ſtillat, unde etiam ad noſtras oras defertur, & à patria dicitur *Calabrina*. Quare quum *Calabrina* hæc manna recepti tantum in noſtris officinis pharmaceuticis ſit uſus, miſſis reliquis ſpeciebus, huic potiſſimum exponendæ immorabimur.

12. Ut autem hoc noſtrum propoſitum eo felicius exſequamur, ipſum mannam Calabrinam eliciendi & colligendi modum tradere juvabit. Quem quum omnium optime ex Io. Raio, aliorumque teſtimonio confirmatum conſignarit Charras *in pharmac. reg. pag.* 300. *ſeqq.* licebit ex hoc auctore depromere, quæ ſcopo noſtro maxime erunt accommoda. Is autem perhibet: quod manna ſit ſuccus, manans quum ſol cancri ſignum ingreditur è fraxino vulgari, aut ex ſylveſtri, quem ornum vocant. Hunc ſuccum ſingulis annis colligi tempeſtate calida, non imbrifera, circa vel paulo ante caniculares dies & ſextiles pluvias, eo quod ſimul ac pluere incipiat, ſtillare ceſſet. Triplex vero eſſe hujus mannæ Calabrinæ genus, unum, quod Italis *manna di corpo* audit, eſſe elegantiſſimum & aut ſponte defluere ex trunco & ramis arboris craſſioribus, liquoris cryſtallini inſtar, & in grana candida vel majora vel minora concreſcere, quæ poſtridie, poſtquam ex arbore exſudarunt, ſumma cura colligantur, ne à pluviis aut nebulis iterum colliqueſcant. Aut corticem arboris exorto ſole cultellis tenuioribus dividi, & liquorem exeuntem illico colligi in vaſa, & chartæ inditum ſoli ad reſiccationem exponi. Secundam ſpeciem vernacula dici *Forcata*, h.e. coactam, & ex iisdem arboribus, quum prior ſponte ſtillare deſiit, menſe Auguſto elici, inciſione facta per corticem ad lignum usque, ex hac à meridie ad decimam uſque noctis mannam per rivulos quaſi copioſe manare, & poſtride ſoli obverſam exſiccari; hanc tamen minus probari, ob flavedinem & quod turbida admodum ſit: Tertiam ſpeciem vocari, *manna di fronda*, & ſponte prodire ſudoris inſtar ex foliis arborum, quibus inſidentes erumpentes guttæ indurentur. Sed poſtremam hanc non tanta cura colligi, eo quod ægerrime divellatur à foliis.

13. Eſt autem manna antiquiſſimum medicamentum, quod priſcis medicorum aliisque rerum naturalium ex veteribus peritis jamjam innotuit, utut Hippocrati non adeo cognitum fuiſſe videatur. Nam ſuperius jam meminimus, quod Plinius & Galenus de ejus origine quædam prodiderint: Matthiolus autem *l. c. p.* 95. memorat, quod dudum ante horum tempora ejus mentionem fecerit Theophrastus, Heſiodi auctoritate *Lib. III. cap.* 9. *de plantarum hiſtoria.* Sed quia nullus horum de mannæ uſu & purgante facultate mentionem injicit, eandem ipſis incognitam & ab Arabibus demum perſpectam fuiſſe veriſimillimum eſt. Arabes enim medici ut Avicenna, Mesues, Serapion, Averroes, quum affluens apud illos eſſet mannæ proventus, non ſolum paſſim ejus ſub nomine *Tereniabin ſiracoſt & mellis de Cuſuram* mentionem injiciunt, ſed ſimul etiam varios illius uſus & miras virtutes primi expoſuerunt, aſſerentes, eandem temperamento ſymmetram & in activis primo ordine calidam, in paſſivis temperatam eſſe.

14. Horum veſtigiis poſtmodum inſtiterunt ii, qui in Italia artem exercuerunt, inprimis Brassavolus, Ruellius, Fernandus aliique, & frequentiſſime manna maximo cum emolumento uſi ſunt in gente, quæ ob exquiſitam generis nervoſi teneritudinem & ſenſibilitatem, acriora & validiora pharmaca ferre non poterat. Serius autem in Germania eique conterminis temperatis regionibus præſtantiſſimi hujus remedii uſus exſplenduit, quandoquidem medici robuſtis, firmis & minus mobilibus Germanorum corporibus, lene ejusmodi medicamentum minus accommodum & ſine effectu fore opinabantur. Sed hunc errorem falſamque perſuaſionem ipſa poſtmodum experientia irrefragabili teſtimonio confutavit.

15. Ex-

15. Expoſitis ſic quæ de mannæ origine & geneſi, nec non antiquiſſimo ejusdem uſu præmonenda erant: progredimur nunc ad exactiorem ejus contemplationem, examinaturi, quibus elementis agat & quem potiſſimum edat effectum. Quod ſi igitur principia, quibus manna componitur, curioſius rimamur, animadvertimus, quod in eadem ſubtilis quædam & volatilis acrimonia deliteſcat, quæ promte diſſlatur atque exhalat, quo fit, ut non ſolum vetuſtate inertiam contrahat, & diuturna, aut vehementiori coctione, plurimum efficaciæ ſuæ perdat, ſed etiam ut nauſeoſus ſubacris ſapor guſtu ſeſe in ſenſus ingerat. Quapropter, quemadmodum in genere pro comperto eſt, crebriores alvi dejectiones fieri à motu periſtaltico inteſtinorum auctiori & celeriori, hunc vero ſuſcitari maxime ab iis, quæ ſubtiliſſima quadam & penetranti acrimonia, tenuiſſimas tunicarum inteſtinalium fibrillas nerveas, quibus ſeſe intime inſinuant, attentant & ſtimulando ac vellicando, eas ad contractiones ſyſtalticas celeriores & magis repetitas animant; ita facile patet, idem acre ſubtile, volatile ſalino-ſulphureum in manna contentum elementum, eandem pari virtute inſtruere, alvum nempe ſtimulante ac movente.

16. Quia vero hæc, qua purgantia operantur acrimonia, varii generis eſt, non modo ratione ipſius ſuæ magis cauſticæ, fixæ, vel volatilis indolis, ſed etiam, prout magis vel minus cum particulis ſulphureis, vel etiam mucilaginoſis, terreis aut amaris unita eſt atque permixta: diverſi etiam eorum tam in evacuando, quam alterando contingunt effectus, ita ut unum præ alio tutioris ac præſtantioris ſit efficaciæ. Jam ſi conſideremus ſubſtantiam illam mucilaginoſam, temperatam, dulcem, terreo-oleoſam, cujus commodiſſimo hoſpitio acre illud & ſtimulans in manna elementum excipitur: in proclivi eſt judicare, eandem potiſſimam, blandam nempe & clementem, nobiliſſimæ ſuæ facultatis partem ab illa trahere. Nam in propatulo eſt, omnia mucilaginoſa & terrea egregie humectare, emollire, partes duras delinire, ſalinas, acidas, bilioſas, nec non alias acres volatiles particulas contextu ſuo & involucro mucilaginoſo temperare & obducere, & ſic ſubmovendo quæ excretionem retardare poſſent, eandem facilitate ac ſecundare: ut adeo nullum plane dubium ſit, quin dulcis hæc & mucilaginoſa mannæ ſubſtantia, cicurando acrem noxiorum humorum indolem, ipſisque viam ad commodum exitum pandendo, egregie ipſi evacuatorio effectui velificetur.

17. Quod autem ſucci mucilaginoſi & ſubdulces vegetabilium inſigni facultate temperante, emolliente & laxante polleant, non ſolum ex iis pateſcit, quæ ſuperius de ſucco tenuiorum & recentium pullulantis frumenti foliolorum expreſſo, nec non ex betula ſtillante memoravimus, ſed etiam aliorum ſuccorum, maxime cum ſaccharo ſubactorum exemplo, luculenter adſtruitur & confirmatur. Præclaro hujus rei argumento ſunt ſuccus piſorum, cicerum rubrorum, pomorum dulcium, recentium & putridorum, ſyrupus de pomis putridis, ſuccus prunorum, malorum Armeniacorum, florum perſicorum, acaciæ, roſarum, & ex iis parati ſyrupi, rob paſſularum majorum & minorum, ſambuci, ſuccus liquiritiæ, polypodii, de ſpina infectoria, nec non ipſum mel, pulpa caſſiæ, myrobolani, pruna Damaſcena aliaque ex vegetabilium familia deprompta, & ſucco dulci turgentia.

18. Quum itaque mannæ ea ſit indoles & tam præſtans facultas, ut non ſolum alvum officii ſui admoneat, ſed etiam corrigente & temperante facultate polleat: recte utique hæc ipſa tanquam clementiſſimum purgans, tutiſſimum & naturæ amicum, ſummo in pretio habenda eſt. Nam licet, aucta inprimis doſi, primas vias ab omnibus ſordibus efficaciſſime repurget, & ad tres vel plures uncias aſſumta, in quibusdam vel viginti ſedes moveat: nihilo minus tamen tam mira tamque ſalubris ejus eſt virtus, ut ſine dolorum tormentis, virium proſtratione, ſanguinis ebullitione, ſitis & pulſus augmento, aut præternaturali calore, effectum ſuum promte exſequatur. Quare in genere de nobiliſſimi hujus medicamenti uſu id pro certo affirmari poteſt, quod latiſſime pateat, & longe præſtantior, multoque pluribus accommodatus ſit, quam ullius alius lenientis vel purgantis medicaminis: ita, ut peculiaribus quibusdam virtutibus ſplendeat, quarum alia alvum vacuantia medicamenta plane ſunt expertia.

19. Ea vero hujus remedii eſt facultas; ut omnis generis humores, tam ſeroſos quam bilioſos & acidos, promtiſſime è corpore educat: quandoquidem bilioſorum acredinem ſimul contemperat & involvit, acidorum vero occurſu, prout reliquis purgantibus ſolemne eſt, neque ligatur, neque infringitur, ſed ipſos potius cicurando, ut per ani ſeceſſum exturbentur, efficit. Porro, ejus uſus maxime accommodus eſt omnibus iis, qui ob virium debilitatem & exquiſitam generis nervoſi ſenſibilitatem, acriora ferre non poſſunt, & tamen a ſaburra prima in regione contenta liberandi ſunt: cujuscunque ætatis, ſexus, temperamenti & nationis ſint. Quare ſcite non minus quam ex vero præſtantiſſimas mannæ virtutes compendio complexus eſt Zacutus Lusitanus *Medic. princ. hiſt. Lib. VI. hiſt. 8. pag. 951.* dum inquit: *Manna in omni temperamento exhiberi poteſt; corpus enim impurum ab excrementis purificat univerſum, præcipue à bile, detergit pectus, lenit, & viſcidos ex thorace humores, unaque tenues, citra capitis aut ſpiritualium partium noxam, expellit, viſcera firmat, roborat ventriculum, ſanguinem puriorem reddit, exhilarat cor, auget ſpiritus, ſitim ſedat, appetitum excitat; demum nulla eſt corporis pars, quæ ex ejus uſu mirabile levamen utilitatemque maximam non ſuſcipiat.*

20. Inprimis autem per experientiam compertum eſt, quod manna admodum proficua ſit infantibus. Sæpiſſime enim contingit, ut lac in ventriculo ſtagnans coaguletur, & confermentatione cum bile facta, enormem acredinem, quin plane corroſivitatem induat, & ad ſenſibiles inteſtinorum nerveas tunicas delatum, ſæva ventris tormina, cum inquietudine, convulſionibus & lethalibus ſæpe epilepſiis conciret. Hinc ut exſuperans & rodens acrimonia contemperetur, & corruptus humor educatur, primaria utique medentis erit intentio. Hanc autem ut ex voto impetret, neutiquam acriora purgantia & evacuantia accommoda ſunt præſidia; quippe quæ, efficaciter quidem purgant, ſed ob ſummam nervearum ventriculi & inteſtinorum teneritudinem, univerſum genus nervoſum graviſſime lædunt & majora longe mala inducunt, tantum abeſt ut proſint. Quin potius palmam ejusmodi in caſu omnibus præripit manna, quæ ob clementem indolem nulla plane violentia infeſta eſt, ſed inerti reddita acrium humorum ſaburra, eandem ſummo cum emolumento promte ejicit. Et hoc nomine inprimis ſyrupus de manna, uſus eſt longe præſtantiſſimi, quem proinde vel ſolum, vel cum rhabarbaro nuptum, vel etiam ſub forma mixturarum & potionum propinare expedit, quæ pro diverſorum aliorum additione, varie etiam concinnari poſſunt. Inprimis autem crebriori experientia edocti ſequentem commendamus egregiæ utilitatis mixturam: Recipe aquæ florum acaciæ, ceraſorum nigrorum, florum tiliæ, ſingulorum unciam unam, lapidum cancrorum drachmam unam, extracti rhabarbari grana XII. ſyrupi de manna unciam dimidiam, ſpiritus ſalis ammoniaci aniſ. guttas X. M. D. S. Mixtur zu 1 *bis* 2. *Löffel.*

21. Eadem prorſus ratio ſubeſt, quare uſus mannæ ſenibus quam maxime eſt proficuus. Quum enim in ſenili ætate ipſius Celsi effato omnia aſſumta aceſcant,

& ingens humorum impuritas ob ſecretionum defectum contrahatur, maxime quidem ex uſu eſt, primam regionem ſubinde à ſordibus deplere. Sed ſi quis validioribus & vehementioribus earum per alvum expulſionem moliretur, graviſſimo certe damno & irreparabili noxa afficeret eos: quandoquidem purgantium ea propria & pernicialis eſt ſaculias, ut vires mirum dejiciant, ut adeo hæc iis, qui ſenio fracti, genus nervoſum debile obtinent, propinare piaculum certe foret. Contra vero blanda eſt mannæ indoles & ad acidam ſentinam educendam quam maxime apta, eamque ob cauſam, ad alvum in ſenibus laxandam, eadem nihil aptius eſt, nihil præſtantius.

22. Præterea iis, qui leniſſimis tantum evacuantibus tractandi, annumerandæ etiam ſunt gravidæ. Nam prægnantibus quam maxime ſamiliare eſt, ut ex plethora incidant in cacochymiam: ideoque omnis certe cura adhibenda eſt, quo hæc ſuccorum impuritas decenti auxilio à corpore arceatur; quod eductione impurorum è primis viis humorum potiſſimum perficitur. Aſt huic ſcopo obtinendo neutiquam conveniunt fortia purgantia; quæ validiori ſpaſmo inteſtinorum membranas & nervoſas corporis partes contorquendo, uterum ad elidendum fœtum ſolbcitant, vel etiam tonum ventriculi deſtruunt: ſed potius ea, quæ clementer evacuant, inter quæ præter pilulas balſamicas, rhabarbarina & paſſulata, inprimis etiam connumeranda eſt manna, præſertim ſi addantur ea, quæ ventriculum & univerſum genus nervoſum roborandi ſacultate pollent. Id quod luculenter etiam teſtatur Zacutus Lusitanus *hiſtor. medic. princip. lib. II. pag. 951. Manna*, inquiens, *tuto exhiberi poteſt fœminis uterum geſtantibus, quum & commoditas vocat & neceſſitas urget.*

23. Ulterius, ſi ſpecialius paulo diſpiciamus, quibus potiſſimum morbis mannæ uſus dicatus ſit: ex facili eſt judicare, eandem utiliſſimam locare operam, tam in morbis, qui acidorum & bilioſorum ſuccorum colluvie & magna humorum acredine foventur & ſtipantur, quam etiam ubi partes nervoſæ ſpaſmo ſtringuntur & inordinatis commotionibus exagitantur. Quare quum in tuſſi, coryza, affectibus rheumaticis, podagricis, arthriticis, ſcorbuticis inſignis humorum ſubſit acrimonia & impuritas, præſtabile utique manna in iis eſt remedium, eo quod illius uſu humores prima in regione obhæreſcentes acres attemperantur & una cum ſeri copia educuntur, ne novam dolorum & paſſionum ſcenam inſtruere poſſint. Inprimis vero ſpectatiſſima mannæ virtus eſt in tuſſi ferina diuturna ſtomachali: ita ut vix, ac ne vix quidem, ſine hujus medicaminis uſu, ſopiri & abigi poſſit; unde etiam Alpinus *de medic. method. lib. IX. cap. 12. p. 344.* auctor eſt, ut alvus in tuſſi laxetur per mannam. Hæc enim non ſolum mucilaginoſa ſua inſita dulcedine id, quod acre eſt. ac intus ſtimulat involvit & infringit, ſed partes etiam tuſſi attritas, hiſpidas & aridas factas, delinit ac mulcet, & præterea viſcidam illam & acrem ſaburram per alvum, aut quandoque etiam per vomitum, utiliter exturbat.

24. Præterea, ad arcendos, mitigandos, vel præſcindendos catarrhales & tuſſiculoſos affectus, nec non dolores artuum, nihil æque conducit, ac ſi inter initia inſultus horum morborum, manna cum lacte, juſculo avenaceo, vel infuſo Thée aſſumatur, & poſtea lac aut aſininum, aut caprillum, cum, vel etiam ſine aqua Selterana, matutinis horis per aliquot dies bibatur: quo omnis intus deliteſcens acrimonia ſubigatur & ſenſim evertatur.

25. Porro etiam manna exoptatiſſimam ſpondet medelam in omnis generis febribus. Nimirum quum fomes & minera intermittentium plerumque in prima regione & præſertim duodeno latitet, collecta ibi acidorum, bilioſorum & male concoctorum humorum ſaburra, nihil certe magis ex uſu eſt, quam ut hæc ipſa promptiſſime excutiatur & corpus ab eadem liberetur: id quod commode & efficaciter mannæ ope perfici poteſt. Ut vero eo certior & morbo exquiſite reſpondens ſuccedat operatio, eadem ſapienti conſilio, cum amaris, decocto abſynthii, centaurii minoris, nec non ſalibus deterſivis, aut ſi neceſſitatis eſt, ſtimulo emetico armatur & die intercalari propinatur, quo ſic omne id, quod febrilibus motibus concitandis favet, ſubmoveatur. Pariter, ſi in febribus cauſis, bilioſis, tertiana bilioſa & duplici, repurgandæ ſunt primæ viæ: aptiſſimum & medentis ſcopo apprime inſerviens laxans ſubminiſtrat manna; quandoquidem etiam in his bilis deliquit indoles & nonnunquam ſponte eximia cum utilitate alvi ſuboritur fluxus morbumque ſolvit. Commodiſſima autem mannam in ejusmodi bilioſis febribus exhibendi ratio eſt, ut mannæ tamarindi jungantur & ex his julepus laxans concinnetur.

26. Maxime omnium vero præſtantiſſima mannæ facultas elucet in affectibus ſpaſticis hypochondriacis & melancholicis: in quibus alvus non tantum ex defectu humidi & copia acidorum ſuccorum prima in regione occluditur, verum etiam ob ſpaſticas tunicarum inteſtinalium ſtricturas obſeratur, ut obſtructio ad aliquot dies etiam duret. Jam vero certa & conſtanti experientia edocemur, peſſimum in hiſce affectibus contumacis morbi ſignum præbere, ſi alvus continuo clauſa eſt, & niſi clyſtere aut laxante admonita, ad officium redit. Accedit, quod ſi per ſpaſmos his morbis ſolennes, tantopere læſus eſt periſtalticus inteſtinorum motus, nec chyloſa ingeſtorum maſſa tenuia inteſtina permeare, neque fæces per craſſorum cavum tranſire, neque flatus perrumpere poſſint, ſed ſordes ſubsiſtant, mora deteriores fiant & acriores, flatus maxime ad ſuperiora reprimantur & ventriculum inflent, ut per conſenſum, ob male affectum nimia hac diſtenſione octavum nervorum par, nervoſæ univerſi corporis partes, maxime capitis & pectoris, ſimul gravius affligantur omniaque in deterius ruant.

27. Quæ cum ita ſint, primarium utique & præcipuum curationis momentum in eo verſatur, ut motus in inteſtinorum volumine vigens periſtalticus corruptus in integrum reſtituatur & alvus iterum expediatur, quo ſordibus & flatibus liber pateat exitus. Sed hoc maxime artis & prudentiæ eſt, & dici vix poteſt, quam graves errores in eo à vulgo medicorum committantur. Purgantia enim & acrius ſtimulantia ſtricturam adaugent, motum inteſtinorum magis pervertunt viresque debilitant, eamque ob cauſam nociva potius ſummopere ſunt quam proficua. Aloetica temperatioris quidem ſunt indolis, ſed ſanguinem exagitando conatus ad hæmorrhoides gignunt, & denegato cruori exitu, doloribus ſuſcitandis & ſymptomatum augmento favent. Senna & ex ea depromta medicamina, licet neque acriora ſint, neque ſanguinis ebullitionem inducant, nihilo minus tamen flatus ingenerant, ideoque ſi unquam, certe in flatulento hoc malo obſunt. Quum vero manna clementiſſimum & ſecuriſſimum ſit laxans, merito hæc laus ei tribuenda, quod in paſſione hypochondriaca aptiſſimum ad alvum movendam ſit præſidium. Hæc enim rigido ſpaſmo conſtrictas inteſtinorum fibrillas mulcet, lenit & laxat, humorum acrem indolem, ne nova vellicatione ſtricturas inferant, corrigit, & tandem ſine roboris inteſtinorum diminutione purgamenta educit. Tenendum tamen eſt, quod amicum admodum & fructuoſum ejus in ejusmodi affectibus ſit cum ſalibus mediis nec non rhabarbaro connubium, quippe horum acceſſu, non ſolum efficacia mirifice intenditur, ſed flatuum etiam proventus impeditur.

28. Querra-

28. Quemadmodum itaque ſumma mannæ in malo ſpaſtico flatulento ſic dicto hypochondriaco eſt utilitas: ita non minori præſtantia ſplendet in aliis morbis, qui ſpaſmis in abdominis cavitate contentas partes exercent. Nobili inprimis hujus rei exemplo eſt, colica ſic dicta ſpaſmodica, quæ ſævis dolorum tormentis ægros excruciat & plerumque pertinaci alvi adſtrictione ſtipatur. Nam licet ſolenne ſit ad mitigandam dolorum acrimoniam clyſteres infundere alvumque fatigare: ſæpiſſime tamen tanta eſt morbi vehementia, ut applicatis iisdem, nihil plane levaminis accedat. Quare ipſius rationis dictamine & experientiæ calculo conſtat: optimum præſidium collocari in iis, quæ univerſum inteſtinorum volumen intus obliniunt, quo criſpatura remittat, ſimulque acrium humorum illuviem, novam ſemper dolorum ſcenam adornantem, ad inferiora ducunt atque exturbant. Proinde quum manna, ob inſitam præſtabilem ſuam facultatem, utrique indicationi opportune ſatisfaciat, luculenter admodum patet, illius uſum in colicis doloribus ſummopere eſſe proficuum, inprimis ſi ex conſilio & obſervatione *Laz.* Riverii *prax. Tom. I. lib. V. cap.* 1. cum oleo amygdalarum dulcium & juſculo gallinæ pinguis exhibeatur.

29. Succedunt vitia, quæ renes, veſicam & vias urinarias affligunt, & ſævis dolorum facibus infeſta ſunt, quarum in numerum referenda potiſſimum cum calculo iſchuria & urinæ ardor. De his pervulgata eſt practicorum ſententia, quod medicaminum, quæ per inferiora evacuant, uſum expoſcant, quo per alvum, quæ ſolenniter conſtipata eſt, recrementitiæ morbum ſoventes & exacerbantes ſordes removeantur. Bene autem monet Fuchsius *de medend. morb. lib. I. cap.* 38. quod à validiorum uſu meatus urinarii angantur & comprimantur: ideoque iis maxime erit utendum, quæ blande id, quod in vitio eſt, evocant, & ſine nervoſarum partium jamjam afflictarum exagitatione, operationem ſuam exſequuntur. Quare quum ex hactenus dictis clariſſime conſtet, mannam leniſſimum & tutiſſimum eſſe laxans, prona admodum conſequentia elicitur, eandem in hiſce etiam affectibus egregie opitulari & alvo aperiendæ velificari.

30. Neque tamen evacuandi tantum fine manna in veſicæ & viarum urinariarum morbis commendabilis eſt, ſed ſuccedit alia eaque longe præſtantiſſima ejus efficacia, qua dolorificam partium harum exquiſite ſentientium contorſionem & ſtricturam ſopit & componit, id quod inprimis ex voto ſuccedit, ſi cum oleo amygdalarum dulcium remiſceatur & ſic ad uſum transferatur. Nam licet hoc remedium non immediate affectas partes attingat, ſed proxime inteſtinorum cavo virtutem ſuam impertiat: nihilo minus tamen, ob miram partium abdominis & maxime quidem craſſiorum inteſtinorum cum viis urinariis conſenſionem & viciniatem, medicamentoſa facultas ex una in aliam tranſit. Hinc ſi fibræ inteſtinorum mirifice contortæ atque criſpatæ, aſſumto mannato hoc remedio leniuntur & laxantur, in ureteres quoque, veſicam & urethram ſaluberrimus hic effectus propagatur, & ſpaſmo delinito & conquieſcente, dolor exſpirat & nonnunquam calculus ſæviſſimus hoſtis, reſeratis viarum repagulis, eliditur. Commemorabile inprimis hanc in rem eſt Sydenhami exemplum, cujus ipſe mentionem facit *Opuſc. p. m.* 702. memorans, quod mannæ cum ſero lactis uſu aliquandiu continuato, non ſolum ab atroci circa renes dolore, ſed etiam mictu ſanguineo liberatus ſit: ita ut poſt ſingulas catharſeos vices melius habuerit. Haud vero inconſultum erit, ſi hic loci ipſius præſcribendi methodi mentionem injicimus, ordientes à potione in nephritide & calculo Celeberrimo huic medico uſitatiſſima: Rec. Mann. el. uncias duas, Cremor. tartari drachmam dimidiam, decoct. nephrit. Foreſti unc. IV. Hanc excipit altera potio in mictu cruento eidem commendatiſſima, quæ conſtat ex Mann. unciis duabus & dimidia in ſeri lactis libris duabus ſolutis, addita portione ſucci limonum vel citri.

31. Denique non prætereundum eſt, quod manna virtutem quodammodo obtineat diureticam, quam in dyſuria & urinæ ſuppreſſione conſpectius exſerit. Ut enim complura alia quæ crebrius obſervavimus mittamus, non poſſumus, quin luculentum hoc interſeramus exemplum. Laborabat nimirum ante aliquot annos ſeptuagenarius quidam per ſeptem dies urinæ ſuppreſſione, poſt mictionem cruentam infeſtante, cum exquiſitiſſimo circa regionem pubis dolore & plenaria alvi conſtipatione. Placebat catheteris immiſſione fluxum proritare, ſed fruſtra, quum ne gutta quidem prodiret. Exhibebatur tandem decoctum noſtræ ordinationis mannatum, cujus uſum tam auſpicatus ſubſequebatur effectus, ut non tantum alvus aliquoties ſumma cum euphoria ſolveretur, ſed urina etiam ad aliquot menſuras efflueret.

32. Quapropter, ſicuti hujus ſuppreſſionis cauſam in grumos ſanguinis, in ureterum obliquo ductu circa inſertionem obhæreſcentes rejicimus: ita nullum etiam eſt dubium, quin, ſi renibus à flatibus compreſſis, aut ductibus urinoſis tartareo mucilaginoſo ſabulo oppletis, urinæ exitus intercludatur, præſtantiſſimum manna pariter ſpondeat præſidium, promovendo una cum alvinis dejectionibus ſeri urinoſi effluxum. Nam veriſimillimum eſt, quod ſubtile illud acido-ſulphureum volatile mannæ elementum, inteſtinorum nerveas tunicas exſtimulans, pari ratione urinoſos renum tubulos ſtimulo quodam exagitet & ad urinoſi laticis ſecretionem ac expulſionem ſollicitet: adeoque ſimili fere efficacia pollere videatur, ac inſpiſſatus betulæ ſuccus, qui ad drachmas aliquot aſſumtus, liberaliter urinam provocat.

33. Plures quidem adhuc ſupereſſent morbi enumerandi, ad quorum perſanationem manna eximiam confert opem: ſed ſuffecerit in præſentiarum eos adduxiſſe, in quibus conſpectius ſeſe exſerit nobiliſſimi hujus medicaminis virtus. Ex his enim facili negotio de utilitate mannæ in aliis morbis, præſertim qui à ſpaſticis internarum partium ſtricturis, ut fere omnes deliriorum, dolorum & convulſionum ſpecies, proficiſcuntur, judicium poterit deſumi: ſiquidem jam ex ſupra dictis conſtat, ampliſſimum ejus eſſe uſum & nunquam intermittendum, ſi corpus à ſordibus quibusvis repurgandum, nec tamen validioribus attentandum.

34. Proinde miſſis his, paucis addemus, quæ de eximio & ſingulari plane uſu mannæ, in cura, quæ medicatarum aquarum beneficio in ſanitatis tutelam adornari ſolet, ſilentio non ſunt prætermittenda. Perquam nimirum notum eſt ac cognitum, quod ante uſum mineralium, tam frigidarum acidularum, quam thermalium aquarum, corpus per blandum evacuans præparandum ſit, quo expurgata ſordium ſentina, hæ ſoteriæ aquæ inoffenſo curſu primam regionem perluere & tranſire poſſint. Sed cavendum maximopere eſt, ne pharmaca, quæ acre quoddam purgans recipiunt, hunc in finem adhibeantur, eo quod motum periſtalticum lædendo & tonum inteſtinorum dejiciendo, officiunt potius transmittendis libere per tubuloſam & villoſam inteſtinorum ſubſtantiam aquis, tantum abeſt ut proſint. Pariter deducta ad finem cura, opus eſt, ut reliquiæ aquarum è viſceribus evacuatione paulo validiore exturbentur, eamque ob cauſam ubivis fere medici, qui regimini ægrotantium ibi locorum præſunt, fortiora purgantia, nunquam non venenoſa & viribus inimica, ex ſcammonio, gummi guttæ, extracto colocynthidis, reſina gialappæ, &c. pilularum maxime forma præſcribere ſolent. Aſt, quam gravia inde ægrotantes patiantur damna, dici vix poteſt. Nonnulli enim, qui tenerioris ſunt naturæ & ven-

ventriculum cum genere nervoſo ad ſpaſticas contractiones pronum obtineot, in anxietates cardialgicas, virium defectionem & ſæva incidunt ventris tormina. Alii vehementiſſime ad animi usque deliquium dejiciunt, viribus ex toto proſtratis, ut nonnunquam corpus multo magis cauſarium à ſoteriis fontibus referant, quam illuc attulerunt.

35. Indolens ſane ego, ex quo vigeſies ferme Catolinas frequentavi, crebrius obſervavi, à præpoſtero hoc purgantium uſu, penitus everſum fuiſſe ſalubrem aquarum mineralium effectum, & ſanitatem inſigniter labefactatam: idenque ratione exacte putata primus conſilium inire cœpi, ut pharmacis naturæ magis amicis & blandis eundem obtinerem effectum, & reſtibilium in viſceribus aquarum colluviem, ſine detrimento eliminarem. Et quum mannam inprimis appoſitam huic ſcopo fore judicarem, eandem ad uncias tres vel quatuor, in appropriata aqua ſolutam, addendo nonnunquam cremoris tartari drachmas duas, propinavi, exoptato reſpondente ſucceſſu; quippe ſequutis ſæpe decem vel ultra ſedibus, ingentem aquarum copiam eductam eſſe ſumma cum euphoria, deprehendi. Quare non dubitavi eadem methodo tam ante, quam poſt ſalubrium aquarum uſum, uti, & rejectis penitus, inprimis à ſedecim annis, omnibus valentioribus draſticis, ſanitati eorum, qui curæ meæ ſeſe commiſerunt conſulere: ita, ut uno vere vel viginti mannæ libras conſumſerim. Neque defuerunt, qui ex ſagacioribus medicorum eandem medendi formam ſummo cum fructu poſtmodum inirent. Sed hæc de mannæ præſtantiſſima facultate & in diverſis caſibus utilitate.

36. Devolvimur jam ad ea, quæ de ipſa oblatione & mannam exhibendi ratione dicenda reſtant: ad quam primo omnium requiritur, ut juſtam ejus doſin determinemus. Sunt enim quidam, qui nobiliſſimum hoc laxans flatulentiæ accuſant & hanc ob cauſam ejus uſum rejicere conantur. At vero, re penitius inſpecta, ipſorum potius naturæ, omnia dulcia plane averſanti, vel minus congruæ præſcriptioni, quam medicaminis facultati hæc culpa tribuenda videatur. Nam ſolemne ipſis eſt mannam tantum ad unciam dimidiam vel unam exhibere: ideoque non mirum eſt, ſi mota quidem, ſed non emota materia, viſcidæ ſordes in flatus explicentur, præſertim in ejusmodi corporibus, quæ jam flatuum proventu torquentur, cujus generis potiſſimum ſunt, quæ malo hypochondriaco & hyſterico detinentur. Ut itaque noxa hæc prævertatur, tenendum eſt, quod manna infantibus à drachmis duabus ad unciam dimidiam, & in adultis à duabus ad tres usque & quatuor uncias, pro majori corporis firmitate offerenda ſit. Et hoc pondere propinata, non facile flatibus vel torminibus infeſta erit, ſed purgantem virtutem efficaciter edet, quin imo quandoque obruto ſaburra ventriculo, leniſſimum eliciet vomitum.

37. Ipſum exhibendi modum quod attinet: is non minus ita erit inſtituendus & imperandus, prout is, quem artifex concepit effectus deſiderat. Nimirum, quemadmodum in genere in propatulo eſt, quod omnia evacuantia longe citius, expeditius & felicius operationem ſuam exſequantur, ſi prius ſoluta aſſumantur: ita idem etiam de manna ejusque uſu tenendum, quod nimirum utiliſſime diſſoluta exhibeatur. Sunt autem varii liquores qui mannæ ſolutioni inſerviunt. Ægyptiis, teſte ALPINO *lib. III. de med. method. cap. 9.* familiare erat eandem in aqua Nili clarefacta, aut ex jure pulli propinare: ideoque ſimplici admodum ratione manna noſtris etiam temporibus in lacte, ſero lactis, aut juſculo avenaceo poterit diſſolvi, vel etiam decocto coffée & ſoccolade, nec non infuſis theiformibus ſacchari loco injici & ſic deglutiri. Si vero pharmacum ex eadem artificioſe conficiendum, plerumque quidem adhibentur aquæ ex floribus & herbis deſtillatæ, e. g. fl. acac. ſambuc. ulmar. ceraſ. nigr. veronic. ſed quia non omnes æque ſuaveolentes ejusmodi aquas ferre poſſunt, commodiſſimum vehiculum præbent aqua pura fontana, & pluvialis deſtillata, nec non acidularum temperatarum, ut Spadanarum, Wildungenſium, Antonianarum portio, aut ſi placuerit, ipſe ros majalis. Inprimis ſolenne eſt nobis, potiones laxantes ex manna præſcribere & ejusmodi præparationem imperare, ut eadem leni coctione in aqua appropriata diſſolvatur, recipiendo ad mannæ unciam aquæ unciam & dimidiam. Monendum tamen eſt, quod coctio ad liquandam mannam leniſſime inſtituenda ſit, ne videlicet vehementiori aut diuturniori coctura ſubtile & volatile illius ſtimulans elementum in auras dejiciatur.

38. Ut vero paratum ejusmodi mannatum decoctum eo magis voto reſpondeat, ipſique palato acceptum reddatur: apptime ex uſu eſt, quædam addere, quæ huic ſcopo velificantur. Inprimis utiliſſimum eſt, ſalia adjicere, inter quæ nominaſſe ſufficiet cremorem tartari, arcanum duplicat. terr. fol. tartar. ſal Ebsham. Sedlicenſe, quippe quæ, dum viſcidas potiſſimum ſordes incidunt, reſolvunt & abſtergunt, ac præterea ſtimulo quoque imbuta ſunt, ipſam purgantem mannæ efficaciam mirifice ſecundant & intendunt. Poterit autem ejusmodi potioni drachma una vel altera ſalis commiſceri, & ſi hoc paullo difficilioris ſolutionis ſit, antequam mannæ coctio inſtituatur, ſeorſim liquari. Deinceps, ut palati gratiam capremus, ſimulque roborationi tantiſper proſpiciamus, coctione peracta, colaturæ inſtillare expedit guttas XX. eſſent. cortic. aurant. aut guttas duas vel tres olei fragrantis, vel aromatici deſtillati, cujus generis eſt oleum de cedro. Et hoc modo parata potio medicata, ita poſtmodum erit aſſumenda, ut non ſimul & ſemel ingeratur, ſed partitis vicibus bibatur, ſuperbibendo ſub ipſa aſſumtione aliquot decocti avenacei hauſtus.

39. Porro etiam mannæ pro varia medentis intentione, morbi & ægrotantis conditione, plura adhuc alia admiſceri, & ex ipſa alia remediorum genera concinnari poſſunt. Nam præter ea, quæ in antecedentibus paſſim in enumeratione morborum, qui mannæ uſum utiliter admittunt, inſeruimus, non omittendum eſſe putamus, quod manna in febtibus ardentibus nec non bilioſis, cum ſyrupo acetoſitatis citri vel rob tamarindorum & decocto hordei, ptiſana aut ſero lactis caprilli commode offeratur. Deinde, ad enecandam & exturbandam verminoſam progeniem, fructuoſum mannæ connubium cum mercurio dulci & extracto rhabarbari inſtituitur. Porro in aſthmate ſuffocativo, tuſſi ferina & convulſiva infantum, commode cum ſpermate ceti, oleo amygdal. dulc. & pauxillo croci in juſculo avenaceo propinatur. Denique, ſi indicatio urget, ut ſordes acres, bilioſæ viſcidæ tam per inferiora, quam ſuperiora evocentur, decocto ex duabus mannæ unciis adjicienda ſunt aliquot tartari emetici prius ſoluti grana, & pharmacum interpolatis vicibus aſſumendum, ita ut aliquoties ſub aſſumtione liberalis decocti avenacei dilutioris hauſtus potetur. Hac enim ratione primo vomitus exoritur, & paullo poſt dejectiones numeroſæ ſubſequuntur. Eſt vero hæc medendi forma potiſſimum commendabilis in principio febrium, tam intermittentium, quam acutarum, quando haud fallax ſaburræ copioſæ prima in regione latitantis ſuſpicio adeſt. Novimus etiam, ejusmodi emetico-laxans medicamentum ſingulari & præſtantiſſimo cum fructu in febribus exanthematicis petechialibus, purpura, variolis, morbillis, caſtrenſibus præcipue, & morbo Hungarico ſtatim inter initia fuiſſe oblatum.

40. Dum inter alia hactenus recenſita morborum genera, in quibus mannata profuiſſe diximus, in variolarum quoque initiis & eruptione excellentem eorum uſum deprædicavimus, expedit omnino inquirere, num ſub ipſarum etiam maturatione illis uti

æque

æque conducat. Quis non novit, quanta in variolis, præſertim confluentibus reformidanda ſint medenti pericula, quantaque ad ea avertenda opus ſit prudentia & circumſpectione. Sicut enim utplurimum in variolis, ita maxime in confluentibus fieri ſolet, ut circa nonum potiſſimum diem ob novum quaſi febris inſultum auctioremque inflammationem & doloris vehementiam omnia intendantur ſymptomata & in pejus plane ruat miſera afflictorum conditio. Oriuntur tum ſummæ circa præcordia anxietates, moventur anhelitus, augetur corporis inquietudo, pertinaciori ſubſiſtente alvi obſtipatione. Quæ vero ſingula, quemadmodum aliunde non proveniunt, niſi a materia vellicante, acri, cauſtica in ſanguine aut retenta, aut eo, quo prodierat, redeunte, ubi exitu per cutem præcluſa denuo exagitatur tantasque in univerſo corpore creat moleſtias: ita judicatu erit facillimum, in debita & convenienti ejusdem excretione omnem ægrotantis contineri ſpem atque ſalutem.

41. Conveniret tum quidem omnino naturæ ductum ſequi materiamque ad peripheriam corporis propellere, utpote quæ methodus & tutiſſima & ſola tantummodo ſufficiens habita ab omnibus fere hucusque fuit. At vero, ſat graves quoque ſunt rationes, quæ ejus applicationem interdum prohibent. Quum enim ſæpe ſæpius eveniat, ut materia variolarum nocentiſſima ad interiora & præſertim ad nervoſam inteſtinorum compagem delata ab alvi obſtructione mirum ſuſtentetur, ſuſtentata majoris ſæpenumero inflammationis cauſa exiſtat; facile perſpicitur, omnia bezoardica, alexipharmaca aliaque expulſionem ad cutis corticem promoventia remedia tunc temporis minus præſtare, ut potius majorem noxam inferant. Et temerarii ſane auſus exiſtimandum puto, materiam in inteſtinis altius radicatam ad cutem revocare velle. Longe tutior commodiorque via eſt, conſtipationem ſolvere additoque ventri leniori ſtimulo per anum feces putridas & impuras ſordes educere.

42. Cui ſcopo, niſi ſufficiant ex appropriatis confecta ſpeciebus enemata, quum nihil ſit ipſa manna accommodatius, nihil ob benignam operationem præſtantius, non poſſum non eandem præ cæteris hoc loco commendare quam maxime. Id quod non mea ipſius ſolum experientia edoctus ſcribo, ſed teſtes etiam hac in re habeo locupletiſſimos, quos inter nominare præ ceteris lubet experientiſſimos Angliæ Medicos, Sydenhamium & Freindium, qui ambo lenientia cathartica tali in caſu eximie collaudant & mannata tantum non omnibus hoc fine longe præferunt. Inprimis autem *Cel.* Freindius in libro quem inſcripſit: Commentarii novem de febribus, uſum purgantium & præcipue mannæ in febre putrida variolis confluentibus ſuperveniente admodum extollit variisque tum ſuis tum aliorum obſervationibus & morborum hiſtoriis de felici mannæ effectu teſtantibus luculenter confirmat.

43. Sed ut redeamus, quo digreſſi ſumus, ſubjungimus nonnulla ex manna conficienda eaque ſaluberrima remediorum genera. Primum eſto potio, qua Sacratiſſimus Romanorum Imperator ſub potu thermarum Carolinarum utebatur: Rec. Cremor. tartari drachmas duas, ſolve & coque in libra una aquæ fontanæ usque ad medietatem: adjice mannæ el. uncias tres, clarificetur albumine ovi, addito ſucco integri pomi citri ſucculenti: denuo fiat parva ebullitio. Coletur denique frigide per linteum album, cui flavi cortices citri inditi fuerunt, aliquoties, donec fiat potio clariſſima, quæ inſigni virtute gratiſſimoque ſapore egregie ſeſe commendavit. Neque minus porro laudabilis quorundam mos eſt, ut ineunte vere corpus à ſordibus ſub hiemis intemperie collectis repurgent, eumque in finem varia concinnari & præſcribi ſoleant præſidia. Nos certe ad inſtituendam vernalem ejusmodi, uti vocant, curam, ſummopere commendamus hoc infuſum, de quo alternis diebus unciæ ſex ad octo hauriendæ: Recipe mannæ el. uncias quatuor, paſſul. min. uncias duas, rhabarb. elect. tartari crudi aa. unciam unam, ſummit. centaur. min. pugil. IV. cinnamomi acuti, cardamom. ana drachmam: infundantur cum vini Rhenani menſura una & dimidia: calori per XXIV. horas exponantur.

44. Præterea, varia in officinis pharmaceuticis præparata proſtant medicamenta, quarum vel baſis vel ingrediens eſt manna. Ex horum numero potiſſimum ſunt electuarium diacaſſia cum manna, electuarium lenitivum de manna, nec non ſyrupus de manna, cujus vicem commodiſſime & utilius ſuſtinere poteſt ita parandus: Recipe mannæ el. libram, ſolve & coq. len. cal. in aquæ fl. acac. libra una & dimidia, infunde calide fl. perſicor. acac. viol. ſingulorum manipulum, colat. leni igne inſpiſſa, eadem refrigeſcente, adde olei de cedro guttas XX. Ad præparata pharmaceutica referenda porro manna liquida, cujus confectionem Schroederus *in pharmac. chym. p.* 267. tradidit & B. Pater meus *in clave pag.* 637. emendavit, nec non manna ſic dicta julepata a Parente meo *l. c.* expoſita, una cum manna tartariſata: quæ etiamſi ſua non defraudanda ſit laude, nihilo minus tamen facillime contingit, ut ſpei non reſpondeant, eo quod ſub incautiori earum in officinis pharmaceuticis confectione, manna ſubinde a vehementiori igne & coctura virtute ſua privatur.

45. Ultimo loco quædam de iis, quæ ignis tortura è manna eliciuntur, dicenda reſtant. De his autem in genere veriſſimum eſt Helmontii *de poteſt. medicam. p. m.* 383. judicium, quod chymico miniſterio pariantur ea, quæ antea non erant: mannamque inprimis per ignem acrimoniam aſſumere. Adornavimus tamen noſmet ipſi mannæ deſtillationem in arena, & inditis retortæ circiter IV. ejus unciis, prius cum arena ſubactæ, ſubdito paulo fortiore igne, liquorem acidum & poſt hunc ex bruno-rubrum craſſiorem empyreumaticum obtinuimus, ita quidem, ut prior ad unciæ, poſterior autem ad unius & dimidiæ drachmæ pondus accederet. De acido hoc ex manna prolecto liquore, quem ſpiritum dicunt, omnium ſuffragio confirmata ſententia fert, quod ſudorem moveat, cujus effectus cauſa procul dubio permixtis empyreumaticis partibus tribuenda videtur. Suggerit vero etiam hic liquor menſtruum ad diſſolutionem quorundam corporum. Cepimus experimentum eidemque tam corallia, quam martem injecimus, & liquatione facta, & coralliorum, & martis prodiit tinctura, iisdem viribus armatæ, ac illæ, quæ communi more acidiuſculis menſtruis parari ſolent. Contra vero non ſucceſſit ſulphuris cum illo exacte tentata ſolutio, cujus Schroederus *l. c. p.* 258. & ex hoc forſan Charas *in pharmac. reg.* mentionem injiciunt. Craſſius autem ille rubicundus oleoſo-gummoſus liquor, empyreuma gravius redolebat, haud ſecus ac ſaccharum carbonibus injectum, & neque aquæ, neque ſpiritus vini renuebat conſortium, ſed in utroque promte diſſolvebatur: neque dubium eſt, quin ad guttas decem aſſumtus, ſudorem liberalius eliciendi facultate gaudeat.

46. Atque hæc fere ſunt, quæ de manna in præſentiarum diſſerere placuit & pro inſtituti ratione licuit. Confidimus certe, nos ita defunctos eſſe hoc labore, ut unicuivis exinde innoteſcat, injuſtiſſime huc usque mannam a medicis neglectam ferme eſſe, & dignam, quæ poſtliminio quaſi a practicis ad uſum revocetur. Serium enim meum eſt monitum, quod in gratiam eorum, qui exercitium artis ſuſcipiunt, huic tractationi addo, ut nimirum ab omnibus vehementioribus & draſticis purgantibus abſtineant: ſiquidem vix dici poteſt, quam ingens damnum inferre ſoleant, & quod nonnunquam tantum eſt, quantum vix à graviſſimo morbo metuendum foret; ut adeo hanc ob cauſam

juſtiſſime à CAMPEGIO *de eribr. medicam.* venenoſa & maledicta appellentur. Rejectis potius colocynthide, ſcammonio, helleboro albo, turbith, elaterio, eſula & quod ſequioribus ſeculis innotuit, gummi gutta in uſum vocent & ſubſtituant tuta & ſecuriſſima remedia, cujus generis ſunt ſalia mediæ naturæ, manna, rhabarbarum, tamarindi, caſſia & aloe recte correcta & præparata, inprimis quum hiſce laxantibus & lenioribus idem effectus, ſi majori paulo doſi exhibeantur, obtineri poſſit, quam acrioribus & nocivis.

DE
RECTO CORTICIS CHINÆ
USU IN FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS.

§. I.

EA quidem innata quaſi & per manus tradita tantum non omnium animis hæret opinio: dari certas medicinas, ad hunc vel illum morbum ſanandum aptas ſemperque ſalutares; nec quisquam fere ex doctis, æque ac indoctis eſt, qui non Empiricum agat, & viſo quodam ægrotante, ſalubre remedium in promptu habeat idque ultro commendet. At vero, erronea utique atque perverſa hæc eſt ſententia, contra quam, ceu genuinum temerariæ Empiriæ fundamentum, merito omni pugnandum ſtudio. Uti enim in univerſa rerum natura corporum vires & effectus non dantur abſolute tales: ita etiam nec alimentorum, nec pharmacorum facultates ſunt abſolutæ, ſed omnes relativæ, conditionatæ & limitatæ, reſpectu ſcilicet corporis humani vivi, in quod agunt, & cum quo operationem ſuam exſequuntur. Hinc quippe eſt, quod, experientia teſte, medicamenta eodem modo, tam ad juvandum, quam ad nocendum, ſint apta, & quod omnia, quibus medicus utitur præſidia, ita ſint comparata, ut nonnullis proſint, nonnullis viciſſim, in eodem etiam morbo, obſint.

2. Profeſſus id jam pridem eſt antiquiſſimus artis noſtræ parens HIPPOCRATES, *lib. de art.* §. 6. ita diſſerens: *non quivis cognoſcere poteſt ea, quæ commodo & detrimento ſunt. Et ſunt nihilo minus ea, quæ damno fuerunt, quam ea, quæ opem tulerunt, in teſtimonium arti, quod ars ipſa ſit. Quæ enim profuerunt, ob rectum uſum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte uſurpata ſunt, nocuerunt.* Neutiquam ſcilicet gravis hic Auctor omnis generis medicamentis abſolute certam adſcripſit ſalutis afferendæ virtutem, ſed certo tantum reſpectu, nec ob id, quod in certo morbo exhibita, ſed quod recte, hoc eſt, cum judicio, explorata prius corporis ægrotantis natura morbique cauſſa & indole, itemque convenienti tempore, ordine, doſi ac proportione, uſurpata ſunt, profuiſſe; neglectis vero hiſce cautionibus, nocuiſſe edixit. Quumque adeo ſint medicamenta, quæ & damnum, & auxilium afferre queant, dari artem, recte omnino colligit, atque ex eo peritum atque præſtantem judicat medicum, qui diverſos remediorum effectus variasque operationes probe diſcernere novit.

3. Propterea vehementer optandum, ut quisque medentum veriſſimum hoc HIPPOCRATIS effatum curate penſitaret ac ad uſum transferret. Sic ſane exſpiraturæ demum forent opprobrioſæ illæ in hunc usque diem inter medicos de remediorum virtutibus vigentes diſcordiæ atque diſſenſiones. Nam turpe quidem dictu, aſt veriſſimum, plebejos non tantum & rudes, verum eruditos etiam magnique nominis medicos, raro admodum in determinandis viribus, effectu & uſu medicaminis cujusdam, in hoc vel illo morbo convenire, ſed alios miris illud dilaudare encomiis, alios contra idem, in eodem morbo, damnare prorſus atque rejicere. Nemo non novit, quam diverſis, immo perverſis judiciis, potiſſimum expoſita ſint ipſa valida & heroica ſic dicta remedia, uti quidem maxime ſunt ex mercurio parata, emetica antimonialia, martialia, opiata, draſtica purgantia, narcotica, ex chirurgicis, veſicatoria, fonticuli, ſetacea & venæ ſectiones, quin quod magis mirandum, ex ſimpliciſſimis & diæteticis, fontes medicati calidi & frigidi, balnea, lactis cura & cura per inediam.

4. Idem hoc fatum expertus eſt allatus ex America in Europam ante LXX. circiter annos cortex, chinæ chinæ dictus. Mirum erat, quanto applauſu hic primum excipiebatur, quantisque encomiis, ceu certum & incomparabile ad vincendam intermittentium contumaciam præſidium, ornabatur, nec deſunt, qui hodienum magno illum habent in pretio atque honore. Sed non minori agmine ſurrexerunt, qui eundem impugnarunt & ceu inſecurum, quin plane noxium, vendicarunt & adhuc infamare non erubeſcunt. Plura quidem in utramque partem prodierunt ſcripta, experientiam ipſam in partes paſſim vocando; nos tamen ita potius cenſendum eſſe arbitramur: bonum, efficax & tutum eſſe hoc remedium, ſi quis, ſecundum allegatum HIPPOCRATIS edictum, eodem recte uti ſciat; valde vero noxium & inſecurum, quando empirice, hoc eſt, imprudenter, imperite, nulla corporis ægrotantis, cauſæ febrilis, temporis & aliarum circumſtantiarum ratione habita, uſurpetur. Quod ut eo teſtatius pateſcat, elegimus hoc argumentum in diſſertatione præſenti, propitio Numine divino, penitius paulo evolvendum, ita quidem, ut adducamus primum teſtimonia eorum, qui magnifice de hoc cortice ſentiunt, his deinde adjungamus obſervationes & rationes eorum, qui illum noxium, infidum & inſecurum eſſe aſſeverant, poſtea ex rationali febrium doctrina cauſarumque, quæ has movent explanatione, nec non principiis & modo agendi noſtri corticis, & nocivam, & ſalutarem, ipſius facultatem, evictam demus, ſimulque ad diſſentientium objectiones ſulide atque modeſte reſpondeamus.

5. Sunt vero oppido multi, qui in laudes hujus Peruviani corticis eunt. Ut primum enim in Europam delatus, Romæ innotuit & à Patribus ſocietatis Jeſu, ut præſentiſſimum febrifugum, caro admodum pretio divenditus fuit, in ſchedula, modum uſurpandi habente, de eodem jactarunt: quod omnes fere intermittentibus, etiam quartana, laborantes, purgato prius, ſi opus fuerit, corpore, ſine ulla alia adhibita medicina, liberaverit. BARTHOLINUS *Cent. V. hiſt.* 50. Cardinalem de Lugo, plus mille teſtimonia, hoc cortice anno MDCLIII. quo quartanæ duplices & ſimplices graſſatæ, curatorum habuiſſe, memorat; de FONSECA vero, celeberrimo ſui ævi medico, ibidem refert, quod exploraverit noſtrum corticem eundemque non innoxium tantum, verum etiam ſaluberrimum deprehenderit. Fr. REDI *de experim. nat. a.* 143. miraculoſum hujus corticis effectum vocat, & TOZZI *comment. in aph. XXV. ſect. II.* perhibet: febres quartanas, quas antea medici longiſſimas & fere immedicabiles habuerunt, hac noſtra ætate, unius corticis Peruviani ope, cito tutoque fugari.

6. Ex Italia in Galliam pervenit poſtea hujus febrifugi notitia ibidemque varia pariter ſuſtinuit experimen-

menta, tam felici tamen ſucceſſu, ut ipſi Regi ac Regio Principi, febre laborantibus, non ſemel, ſed aliquoties, insigni cum fructu, potiſſimum a TAGOULTIO, ſit oblatum. Eodem quoque tempore in Anglia ipsius fama percrebuit, applaudentibus rantum non omnibus. WILLISIUS quippe *de febr. cap. VI.* diſertis ſcribit verbis, ex centum hoc remedio usis, vix unum non convaluiſſe. Cui accedit illuſtre illud Angliæ decus ROBERTUS BOYLE, in *tr. de philoſ. experim.* fidem faciens: ſe una vel altera doſi corticis ſebrifugi, ad drachmam unam propinati, ſæpius quartanas, quæ per annum duraranı, abegiſſe. Quin DYGBÆUS *tr. de medic. ſecret.* ſancte affirmat: ex triginta quartana detentis, quos hoc remedio liberarit, ne vel duos in eandem relapſos, & addit: culpandum potius eſſe medicum, quam nobile medicamentum, ſi poſt ejus exhibitionem unquam revertatur febris. Ipſe felix ille & circumſpectus medicus SYDENHAMUS, in *tr. de febrib.* mirifice, ceu optimum remedium, hunc corticem extollit & methodum eadem recte utendi fuſe tradit. Magno etiam adhuc apud Anglos eſt in pretio, uti patet ex FREINDII, LISTERI, nec non MORTONIS ſcriptis, qui in *tr. de febribus* ita diſſerit: *cortex Peruvianus, conſenſu medicorum hodie omnium, eſt catholicum febrifugum, quod omnes febres intermittentes, in quavis anni tempeſtate, in omni ætate & temperamento, penitus, cito, tuto & feliciter ſanat, neque opus eſt, ut medici ingenia ſua amplius torqueant in febrifugis explorandis.*

7. Quin in omnibus fere Europæ regionibus corticis hujus virtus ſpectata enituit. Inter Helveros quidem medicos multum ipſi detulit MURALTUS & M.N.C. *Dec. II. An. IIX. obſ.* 2. aliquot inſeruit hiſtorias, quod eodem, tam in ſenibus, quam in pueris, tertianas & quartanas curarit, tandemque enarrationi finem his memoratu dignis verbis impoſuit: *in immenſum volumen excreſceret, ſi, quæ curæ noſtra ex hoc pulvere experientia alienaque factæ, deſcribere ſatageremus.* In Belgio celebres & peritiſſimi medici plurimi hoc noſtrum antifebrile fecerunt & adhuc faciunt, cujus teſtes citamus BOERHAAVII & DECKERI ſcripta. Potiſſimum in noſtra etiam Germania corticis chinæ ad debellandas intermittentes uſus, ut laudatiſſimus fuit celebratus, ejusdemque efficaciam ſalutarem tam BOHNIUS in *diſſ. de minus ſuſpecta febrium fuga,* quam BERGERUS *diſſ. de cortice chinæ ab iniquis judiciis vindicato,* pluribus & ſolidis argumentis aſſeruerunt. Fuit præterea frequenti in uſu WALDSCHMIDIO atque DOLAEO, nec non celebri quondam Ducis Cizenſis Archiatro, ZAPFIO, qui electuario antifebrili, cujus baſis chinæ cortex, & famam & opes acquiſivit, eodemque adhuc ipſius gener, Dn. STREIDEL, clarus atque peritus in arte noſtra vir, non minori crebrius utitur ſucceſſu.

8. Contra ea, ſunt pariter & fuerunt permulti periti, docti & clari medici, qui minus ſavent huic cortici, illumque inſidum, inſecurum, quin plane noxium vocare medicamentum, haud erubeſcunt. Videas complures, qui experientia & obſervationibus fidem ſibi præſtruere contendentes aſſerunt: uſum Peruviani corticis non modo recidivas longe graviores, , ſed & novos prorſus & inſanabiles morbos inſequi, cachexiam ſcilicet, tumores pedum œdematoſos, hydropem, pertinacem alvi obſtructionem, præcordiorum anguſtiam, pathemata hypochondriaca & hyſterica, febres lentas & hecticas, cum virium proſtratione, appetitu dejecto & tabe, in pueris nonnunquam convulſivos & epilepticos motus. Inprimis acriter in febrifugum noſtrum invehit BAGLIVUS *opp. lib. II.* perhibens: ſebrem tertianam nonniſi elapſo decimo quarto die, quo quidem ſponte finiatur, febrifuga pati, & irrito prorſus conatu ante illud tempus remedia quævis, vel ſine fructu, aut certe non ſine ingenti damno adhiberi. Medicos intempeſtive febrifugis febrem veluti in ovo jugulare conari, quum paucis interjectis diebus, vel ipſa redeat velocius, vel ejus loco quamplures graviſſimi morbi, aſthmata, hydropes, febres lentæ, phthiſes aliaque graviſſima mala emergant.

9. Idem fere ex noſtratibus cenſet ETTMULLERUS, qui *opp. tomo II. pag.* 277. chinam non ſolum inſidum vocat remedium, ſed etiam *pag.* 598. aſſerit: ordinarie fere alvi præcluſionem, tumorem abdominis ejusque duritiem atque dolores tenſivos conſequi ſolere, iisdemque vel ſucceſſive remittentibus, vel per purgantia, aut ſpiritum ſalis ammoniaci irritatis, eandem febrem ſimilem, interdum intenſiore ſrigore, recurrere. PALLILIUS quoque in epiſtola ad BAGLIVUM ſcribit: Gallos quidem feliciter china chinæ in febribus uti, ſed minime id ſuadendum in agro Rumano, quin ridet hujus corticis uſum, niſi in fine ad roborandum ſtomachum adhibeatur. Plura præterea de noxa hujus antifebrilis remedii memoriæ conſignata exempla evolvi poſſunt in BLEGNY *Zodiac. Gall. med. phyſ. An. IV. menſ. Auguſt. Anno V. mens. Januar.* nec non in M. N. C. *Dec. III. Ann. IX. obs.* 109. item *Cent. III. p.* 52. Et noſtro demum hoc ævo, *cl.* STAHLIUS tam in *theoria med.* quam *opuſc. phyſico-med. p.* 432. neque minus ex STAHLIO, JUNCKERUS in *conſpect. medic. theoret. pract. pag.* 261. *ſeqq.* & paſſim chinæ in febribus uſum & impugnarunt & rejecerunt. Quin nosmetipſi teſtamur, corticem hunc, promiſcue atque empirice uſurpatum, multum detrimenti intuliſſe, & vel recidivas ægre expugnabiles, vel alios ſæviores morbos, potiſſimum poſt quartanam hydropem, poſt tertianam pathemata hypochondriaca, acceſſiſſe.

10. Interim tamen neutiquam cum iis facere poſſumus, qui hunc corticem abſolute & fere ſemper noxium in febribus eſſe cenſent ejusque uſum rationibus quibusdam infeſtum plane reddere conantur, quaſi febrium indoli, ſalutari ſucceſſui ipſiusque naturæ intentioni contrarius eſſet atque inimicus. Putant ſcilicet, febrem nihil aliud eſſe, quam exacte methodicam naturæ medicationem, qua auctiori ſolidorum & fluidorum motu, cauſas, quæ febrem movent, per congrua ſecretoria & excretoria è corpore proſcribere nititur. Ad hoc ex voto perficiendum opus eſſe humoribus fluxilibus viisque apertis; adſtringentia autem, quibus cortex Peruvianus accenſendus ſit, ſuccos fluidos incraſſare, excretoriorumque tenues canaliculos anguſtare, quin occludere, ideoque retineri, iis uſurpatis, morbificam in corpore materiam, ac recidivas, vel graviures alios morbos, produci.

11. Autumant porro, præcipuam providæ naturæ in intermittentibus eſſe intentionem, ut redundantem ſanguinis vitali conſervationi ſemper infeſtam copiam auctiori inteſtino calido, ex progreſſivi acceleratione reſultante motu, diſſolutoria quadam in ſerum excrementitium reſolutione, imminuat ſimulque ſortiori appulſu, viſcera ab inhærentibus vitiis atque obſtructionibus liberet. Atque adeo motus hosce febriles eſſe præſidio ac medio, quo morbi curantur, graves arcentur & ea quæ vitæ inſidias ſtruunt eliminantur, nec ea propter, niſi cum ingenti damno, ſiſti ac cohiberi. Adhæc anceps admodum eſſe molimen, ſuſceptum ſapienter naturæ, in expellendis per ſecretoria & excretoria, noxiis, opus turbare, impedire, planeque contrarium adſtringentibus inducere effectum, quem non poſſint non, præter peſſimas recidivas, acerbiora longe pathemata, hypochondriaca ſcilicet, hyſterica, lentæ febres, obſtructiones viſcerum, icterus, cachexia, hydrops, melancholiæ quoque & pertinaces alvi obſtipationes, preſſo pede inſequi.

12. Et quod maximum eſſe volunt, tertianæ minetam prima in regione, ſeu ventriculo, tenuibus, præſertim primis inteſtinis, nec non adjacentibus organis, meſaraicis nempe vaſis & glandulis, conſiſtere perhibent. Hæc autem quum utplurimum viſcidus & tenax humor ſit, provido certe conſilio ſtringi in principio poroſas & externas partes, ſanguinem ad interiora agi ibidemque

ali-

aliquamdiu detineri, quod ſufficiens humoris ſeroſo-lymphatici quantitas per tunicas & glandulas viſcerum in ipſorum cavitates tranſudet ac poſtea partim liquandæ & emolliendæ febrili materiæ partim ipſi eo commodius egerendæ ſerviat. Hinc colligunt, pernicioſa eſſe omnia ea, quæ motus hos tam apprime morbi cauſæ oppoſitos ſiſtunt, febrilem illum lentum primis in viis humorem ſpiſſiorem reddunt & excretoria conſtringendo utiliſſimas ſecretiones atque excretiones tam per alvum, quam urinam & cutis ſpiracula, ſufflaminant & cohibent. Id vero præſtare chinæ manifeſto conſtringentis naturæ corticem, hinc rejiciendum & uſurpanda potius eſſe ea, quæ naturæ opus juvent, febrilem materiam ſolvant, & redundantem ſanguinem diſſolvendo omnisque generis excretiones promovendo, à materia, quæ in vitio eſt, corpus liberent, non vero eandem, febrilibus tantum motibus ſuppreſſis, cum periculo reprimant.

13. Sic quidem ratiocinantur corticis noſtri adverſarii, & fatemur ſane, primo intuitu, hæc non nullius videri momenti; an vero ſint tanti, ut medentes penitus ab ejusdem uſu deterrere poſſint, paullisper jam perquirere juvabit. Nititur autem omnis propemodum argumentatio ſuppoſito principio, quaſi corpori ineſſet agens quoddam, quod prævia intima cognitione, rationali poſtea intentione, ad certum finem, motus vitales, è quorum familia etiam febriles, nec non remediorum effectus, efficiat ac dirigat. Sed tantum certe abeſt, ut ejusmodi principium in rationali medica theoria æque ac praxi ullo modo locum habere, aut quicquam utilitatis præſtare poſſit, ut potius in explicandis intelligenter & demonſtrandis medicis rebus, nec non inveniendis & applicandis remediis, ignorantiam ſtabiliat vel confuſiones & errores inducat.

14. Hoc qui tenet, facile conjicere poterit, quid de concitatis ab hoc principio febrilibus motibus ſit ſentiendum. Dicunt quidem, hos in ſe & ſua natura eſſe ſalutares; ſed ita potius ſunt comparati, ut perniciem intentent & ſapientem naturam imprudentiæ, quin plane dementiæ, aperte arguant. Ecquis enim in arte exercitatus eſt, qui ignoret, illum in febribus omnibus obvium à circumferentia ad centrum motum, cum vehementi partium externarum ac nervoſarum ſpaſmo & convulſiva quadam agitatione, pertracto ſimul in conſenſum univerſo nervorum ſyſtemate, fieri, & cum tam gravi omnium functionum læſione, quin ipſius mortis periculo, accidere, ut, qui intermittentibus decedunt, ſub hoc ipſo pereant. Sane, ſi pro arbitrio motus vitales dirigere poſſet agens hoc, tutius longe & facilius foret, ſine tam perniciali ſpaſmo univerſali habitusque corporis conſtrictione, copioſiorem ſanguinis & humorum motum ad morbi ſedem ſenſim, amica magis ratione, amandare atque dirigere. Et quamvis tantisper largiamur, febres, præſertim quæ intermiſſionem habent, corporibus craſſis, copioſis & impuris ſuccis farctis, quandoque præſtare medicinam & imminentes ex viſcerum oppletione longas & graves affectiones, motu humorum progreſſivo extra ordinem cum intenſiori calore aucto, ceteris paribus arcere: neutiquam tamen omnes intermittentes ſanguinis & ſuccorum abundantiam, impuritatem, nimiam ſpiſſitudinem, aut viſcerum infarctum juncta habent, multo minus hæc veram & adæquatam febrium cauſam & materialem fomitem conſtituunt, ut nec ea propter opus ſit, tam impetuoſo ſolidorum & fluidorum motu, atque humorum vitalium diſſolutione.

15. Quod porro ad illud aſſertum attinet: naturam maxime in febribus occupatam eſſe, quo ſanguinem redundantem, diſſolutoria quadam per motum inteſtinum reſolutione, in corporis ſalutem imminuat; prorſus & quidem recte negamus, ſanguinis & humorum abundantiam febris cauſam eſſe. Hoc enim ſi eſſet, plethorici frequentius ſane febricitarent, & omnis generis febres tempeſtiva venæ ſectione certo ac cito arceri poſſent atque præſcindi. Eveniens autem ſub febre ſanguinis conſumtio & in partes excrementitias diſſolutio, eſt potius effectus & neceſſarium conſequens febrilis caloris, naturæ per ſe plus inimica, quam amica, quia ſimul vires, a quibus motuum vitalium vigor pendet, diſſipat ac deſtruit.

16. Ejusdem commatis eſt illud, quod humores crudi, viſcidi, tenaces ex depravata maxime digeſtione oriundi & in primis viis hisque conterminis organis hærentes, fomitem præbeant intermittentium. Rariſſime enim evenit, ut ob vitium in diæta commiſſum, vel pravam digeſtionem intermittentes gignantur. Longe magis vero copioſi acres, bilioſi prima in regione ſucci, tertiana laborantibus moleſtias creant, inprimis quum obſervemus, & juvenes, & cholericæ conſtitutionis homines, nec non iracundos, ſub æſtate ferventiſſima tertianis corripi, & his vomitus bilioſos, dejectiones bilioſas, ſolennes admodum eſſe urinasque flammei coloris, ob admixtas copioſas ſulphureas & bilioſas particulas, ſecedere. Ac licet demum noſmet ipſi vehementer improbemus adſtringentium in cujuscunque etiam generis febribus uſum, minime tamen concedimus, chinæ corticem, cum judicio, habita naturarum & circumſtantiarum ratione, debito ordine ac tempore oblatum, talem præſtare effectum, ut potius, uti ſuſius infra docebimus, ad promovendas excretiones ipſamque perſpirationem liberiorem reddendam, eundem aptiſſimum eſſe remedium, aſſerere non dubitemus.

17 Jam non incongruum, aut infructuoſum erit, ut noſtram de intermittentibus earumque generatione promamus theoriam, quo poſtea eo melius de methodo iis medendi accommoda & de remediis adverſus ipſas idoneis judicare queamus. Id vero primo omnium tenendum, quod experientia conſtat, rariſſime ſcilicet intermittentes unum vel alterum individuum ex vitio diætæ, vel digeſtionis invadere, ſed plerumque graſsari epidemice & ex præcedente inſolita diuturna calida & ſicca aëris intemperie oriri, tum quidem, quando corpus incautius vel borealibus ventis, vel auræ frigidiori & humidiori, ſole maxime occiduo, exponitur, ut inde frigus notabilemque perſentiat horrorem. Pari ratione, plura novimus loca, humiliora nempe, paludoſa, compluviis, ſtagnis atque piſcinis cincta, crebro febrium proventu adeo infeſta, ut indigenæ & advenæ perpetuo ſere omnique anni tempore iisdem exerceantur & tardius ac difficulter feneſcant, nullam certe aliam ob cauſam, quam quod ob aerem ejusmodi in locis denſum, frigidum ac humidum inſectorumque copia refertum, perſpiratio languefcat & ſufflaminetur. Nulla enim unquam febris, præſertim intermittens, vel etiam catarrhalis, arthritica, rheumatica, niſi poſt imminutam & cohibitam excretionem cuticularem, accedit; nulla facile recidiva, quam hoc facto, repetit, neque minus etiam febrilis morbus eo gravior & diuturnior eſſe ſolet, quo magis hic ſaluberrimæ evacuationis ſucceſſus interceptus atque cohibitus.

18. Igitur, quando ingens recrementorum per poros cutis eliminandorum copia, ſive ex aeris intemperie & præternaturali conſtitutione, ſive ex malo in animi affectibus & victus ratione regimine fuerit contracta, perſpiratio autem, quæ pro tanta ſordium activæ, haliuoſæ & ſalino ſulphureæ indolis, multitudine neceſſario ſufficiens, quin auctior eſſe debuerat, conſtrictis nervoſis & excretoriis cutis tubulis, valide potius impeditur; fit utique, ut motus feri excrementitii aliorſum & ad interiora vertatur. Quod quidem, ſicuti in febribus catarrhalibus, ad glandulosa narium, faucium & bronchiorum loca, in rheumaticis & arthriticis ad membranas muſculorum & nervoſo-glandulosa artuum ligamenta, in diarrhœis ad inteſti-

teſti-

teſtinorum tunicas evenit: ita intermittentibus in febribus idem ad abdominis ſecretoria & depuratoria viſcera, hepar nempe, pancreas, ventriculi & inteſtinorum glandulas & glanduloſas tunicas contingit. Heic vero confluens malignus humor, fermentales, lymphaticos, ſalivales & bilioſos, digeſtioni & chyli elaborationi ſervientes ſuccos, inquinat, corrumpit ac intemperatos reddit, qui congeſti, in duodeni maxime cavo, mutuo conſermentantes & cum cruditatibus vitioſæ digeſtionis permixti, mora pejorem nervoſisque partibus valde inimicam indolem contrahunt. Sic depravati & tam per poros, quam tubulos, ſucceſſive ad ſanguinem delati ſucci, quando ad nervoſas, quæ cerebrum & ſpinalem medullam cingunt membranas pertingunt, infeſta ſua indole, univerſalem demum in vaſorum & nervoſarum partium ſyſtemate ſpaſmum concitant, qui febris eſſentiam conſtituit.

19. Febris quippe nihil aliud eſt, quam affectus & effectus ſyſtematis nervoſi præter naturam affecti. Etenim, omnia illa, quæ ſub acceſſione febris affligunt ſymptomata, dolor ſcilicet capitis, dorſi, maxime circa primam lumborum vertebram, dolor contuſivus omnium artuum, ingens laſſitudo & languor, frigus, rigor, horror, totum quandoque corpus concutiens, ſumma præcordiorum anxietas, ſpirandi anguſtia, cum inquietudine, pulſus arteriarum contractus, celer, parvus, inæqualis, vomitus, vel conatus ad vomendum, ſitis ſæpe ſub ipſo frigore, alvi fortior ſtrictura, vel etiam fluxus, in nonnullis ſtimulus ad mingendum, mentis quoque ac ſenſuum, quam ſæpe obſervavi in ſenibus, præſertim quartana laborantibus, obnubilatio, ſatis ſuperque teſtatum faciunt, graviter læſum & affectum eſſe nervorum ſyſtema. Dum autem ſub hiſce ſymptomatibus ab exteriorum ſtrictura, ſanguis ad interiora & vaſa majora, pulmones, caput & cor urgetur, ipſa ſua copia cordis muſculum ad vehementiorem pulſum celerioremque ſyſtolen exſtimulat, quo fit, ut ſanguis celerius & valide per vaſa trajiciatur, arteriarum motus vehementior & citatior micet, æſtuque ſic majori facto, ſpaſmi nervoſarum partium iterum laxentur, materia quæ hos excitarat excutiatur, ſanguis ad ambitum corporis appellatur, & adapertis, remittente ſtrictura, cutis ſpiraculis, ſudor erumpat.

20. Hac ratione febris primum generatur atque ſuccedit, quod vero interpoſito aliquo tempore novus impetat paroxyſmus, ita concipiendum eſſe arbitramur. Conflata illa, ex corruptiſ bilioſis & lymphaticis ſalivalibus, cum indigeſta alimentorum maſſa, ſuccis, febrilis in duodeno potiſſimum hærens materia, non omnis ſimul & ſemel, ſed ſucceſſive, ad ſanguinem & nervorum ſyſtema tranſit. Deinde id, quod ab hoc, ut ita loqui liceat, fermento reſtitat, ab affluentibus ex hepate, pancreate & glandulis duodeni impuris ſuccis, novum ſubinde accipit pabulum ac nutrimentum. Tum inteſtino illo mirum adaucto in paroxyſmo motu, ipſe ſanguis & ſerum in mucidas ſalſo-ſulphureas ſordes fatiſcit quæ quum non omnes die vacuo diſflentur, intus manent & ſuccos lymphaticos ſalivales ipſamque bilem inquinant magis atque corrumpunt. Accedit, licet à nemine, quod ſcimus, annotatum ſit, quod intercalari die pulſus admodum languidus & debilis, partes quoque externæ ipſaque cutis magis frigidæ, quam calidæ ſint, & perſpirationem remiſſam minusque ſufficientem, intuitu ſordium excernendarum, eſſe, luculenter arguant. Demum etiam veriſimillimum eſt, univerſale illud nerveo-fibroſum & tubuloſum corporis emunctorium, cutem, tot impetuoſis & plane contrariis ſpaſticis, conſtrictoriis, ſubſequente nimia remiſſione, motibus, nec non vehementi æſtu, quoad tonum, robur & functionem ſuam admodum labefactari & vitiari, ut ſaluberrimum illud excretionis periphericæ negotium, ſub toto febris decurſu minus recte ſuccedat ipſaque adeo ſanguinis & humorum depuratio multum elangueſcat. Quibus omnibus junctim expenſis, in promtu eſt judicare, novum ſic ſuccreſcentem ſenſim fomitem, & certo interpoſito temporis ſpatio ſufficienti quantitate collectum, novum iterum proritare febrilis paroxyſmi inſultum.

21. Quod autem rediens ejusmodi paroxyſmus, non in omnibus intermittentibus idem recurſus tempus ſervet; ſed vel ſingulis, vel ternis, vel quaternis diebus repetat, quandoque typum ſuum & acceſſionis periodum mutet, interdum etiam duplicet; id omnino ob impuritatum, ratione copiæ, & indolis plus minus activæ & mobilis differentiam, largioremque vel parciorem earundem ad primas vias affluxum, nec non ob diverſam viſcerum, præſertim hepatis, lienis & pancreatis, conditionem & ſtatum, fieri, cenſendum eſt. Luculenter certe id conſiſtit elapſo anno, quo, propter inſolitam diuturnam calidam & ſiccam æſtatis & autumni conſtitutionem, per univerſam fere Germaniam febres graſſatæ, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, ſimplices & duplices, nimirum anomalæ, nullam omnino aliam ob cauſam, quam diverſam humorum indolem viſcerumque conſtitutionem, pro varia temperamenti victusque eorum, quos invaſerunt, ratione.

22. Poſt intermittentium geneſin & naturam, ſpectanda nunc adverſus eas præſidia, quæ inter principem merito locum obtinet chinæ cortex, cujus ideo principia & quos in corpore vel cum emolumento, vel damno, præſtat effectus, penitius paullo examini ſubjiciemus. Eſt vero inter hujus corticis elementa primo loco connumerandum adſtrictivum. Pateſcit hoc ex ſapore linguam conſtringente, quem tam pulvis ipſius, quam infuſum cum aqua fervente factum, nec non liquor, affuſo ipſi ſpiritu vini puriſſimo, confectus, exhibet. Idem quoque confirmatur chymico experimento, dum ſolutio hujus corticis, adjecto vitriolo, more omnium adſtringentium, nigreſcit & atramenti colorem induit. Alterum, quod in complexu fovet elementum, eſt amarum, naturæ plane aperientis, quod unanimi medicorum conſenſu febribus perdomandis aptiſſimum, quandoquidem omnia fere amara, uti herba [illegible]nthii, cardui benedicti, fumariæ, centaurii [illegible]is, radix gentianæ rubræ, lignum colubrinum, antifebrilia ſuppeditant præſentiſſima.

23. Accedit tertium chinchinæ ingrediens, naturæ admodum gratum, balſamicum ſcilicet, quod ſapore & odore, non tam pulveris, quam potius ex prolecta deſtillationis ope aqua, nec non vini ſpiritu, manifeſtatur. Quartum demum elementum eſt terreſtre fixum, peracta ſolutione, & extractione conſpicuum, quod quidem huc usque penitus ferme neglectum fuit, egregiæ tamen virtutis, ad corrigendam, obtundendam & involvendam materiæ febrilis, præſertim bilioſæ, acrimoniam, eodem modo ac notum eſt, ſola terrea, ut conchas, matrem perlarum, terram ſigillatam & corallia, in ſiſtendis febribus efficacia pollere haud ſpernenda. Agit igitur hoc ſimplex tota ut Galeni loquendi formula eſt, ſubſtantia, & plura continet principia ad febres ſanandas proficua, quæ rarius, vel plane nunquam, in ullo alio medicamento reperiuntur, eaque propter vehementer errant & falluntur ii, qui à ſola facultate adſtringente, febrifugum corticis Peruviani effectum derivare ſatagunt.

24. Hæc autem hactenus allata tam febrium theoria & pathologia, quam vera febrifugi noſtri principia, expeditam monſtrant viam, ad rectam intermittentibus medendi methodum, & quo pacto chinæ cortex cum bonis ægrorum rebus propinandus. Diximus ſcilicet ſuperius, mineram, ſive cauſam intermitten-

tium

tium materialem, ex affluxu copioſioris corruptæ bilis & ſalivalis laticis maleque digeſtis alimentis conflatam primis viis, & quam maxime flexuoſo inteſtino duodeno, firmiter impactam hærere, ac inde ſucceſſive certa quantitate ad interiora & nervoſarum partium ſyſtema translatam, motus iſtos ſpaſticos febriles concitare. Hinc utique in perſanatione rationalis medici intentio eo dirigenda, ut peccans hæc materia attemperetur, obtundatur, eliminetur ipſiusque ulterior & largior affluxus ex glandulis ductibusque biliatiis cohibeatur. Et his certe indicationibus peritum corticis Peruviani uſum, ſi non ex toto, tamen maxima ex parte, ſatisfacere poſſe, exiſtimamus.

25. Largimur quidem, minus proficuum eſſe hoc antifebrile, quando prima corporis regio, redundante vitioſorum, præſertim viſcidorum, acidorum, & tenacium ſuccorum ſaburra obſeſſa, ut hos potius inviſcando, magisque immobiles reddendo, & ſimul adſtrictiva ſua vi alvinam evacuationem ſupprimendo, multum noceat, ut tum quidem non modo materia febrilis retineatur, ſed & dolores tenſivi & anxietates circa præcordia augeantur, quemadmodum in his, qui diuturna laborarunt quartana, ſenibus imprimis & pueris, nec non oggeſto crebrius & liberalius cortice multoties vidimus. Quare tutius tum omnino & conſultius eſt, hoc medicamentum vel plane omittere, vel non prius admittere, quam præmiſſis, quæ craſſos, viſcidos & tenaces humores attenuandi, incidendi & per alvi ſeceſſum evacuandi facultate pollent. Merentur hoc nomine laudem ex ſalium familia depromta, ſal ſcilicet ammoniacum depuratum, ſal digeſtivum Sylvii, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, ſal Glauberianum, Ebshamenſe. Potiſſimum tamen in vincendis chronicis febribus ſpectatæ virtutis ſalia ex aquis medicatis prolecta, ut Sedlicenſe, & Egranum, quippe quæ paulo majori doſi, ad unciam ſcilicet dimidiam, vel unam, in ſufficienti quantitate aquæ ſoluta, & aliquoties pro circumſtantiarum ratione oblata, à colluvie viſcidarum ſordium inteſtinorum canalem egregie expurgant. Magna quoque amarorum ad mucidos, tenaces, & acidos ſuccos incidendos, detergendos, ac evacuandos facultas, quorum in numero celebria ſunt extractum centaurii minoris, gentianæ rubræ, cardui benedicti, abſynthium, rhabarbarum, aloes rite prius condita & cicurata, quæ in lixivioſo aqueo menſtruo ſoluta & die vacuo, vel cum vino, vel cum ſpiritu vini oblata, egregie proſunt. His autem præmiſſis, cum ad intercipiendum nimium humorum vitioſorum ad primam regionem confluxum, tum ad facilitandum perſpirationis ſucceſſum, cortex noſter cum aliis, quæ operationem ipſius ſecundant, utiliter propinari poteſt.

26. Pari ratione, ubi cruditates ex male digeſtis & corruptis cibis cum bile ſuccoque ſalivali vitiatis, fomitem febris ſubminiſtrant, & ratio dictitat, & experientia confirmat, liberandas, ante ſpecificorum antifebrilium & roborantium uſum, eſſe ab illuvie tam acidorum, quam bilioſorum & corruptorum humorum, primas vias. Quod ut obtineatur, convenientiſſima ſunt blanda emetica, vel ἄνω ſimul & κάτω evacuantia, rejectis omnibus acrioribus draſticis purgantibus, & validis emeticis, quippe quæ ventriculo & nervoſis partibus admodum infeſta, vires dejiciunt, & motus efferos potius intendunt, quam minuunt. Nos, quam hunc in finem commendemus, habemus mannam, cujus uncia una, vel duæ, cum uno, vel duobus tartari emetici granis ſufficienti aquæ fontanæ quantitate ſolutæ clementiſſime, ſatis efficaciter tamen, ſurſum ac deorſum evacuant, ac, ut multiplici compertum habemus experientia, egregie intentioni ſatisfaciunt. Et hoc facto, majori cum fructu &. feliciori cum ſucceſſu, antifebrile noſtrum uſurpare licet.

27. Contra ea plurimæ dantur febrium ſpecies, ut bilioſæ, quartanæ & tertianæ æſtivæ, duplices, continuæ, gravibus & acerbis ſymptomatibus ſtipatæ, quæ plerumque poſt diuturnam præcalidam & ſiccam tempeſtatis conſtitutionem, à bile nimis intemperata, acri, calida & volatili incunabula trahunt. Ad hanc earundem materiam figendam, cicurandam, obtundendam ejusque copioſiorem ad inteſtina affluxum impediendum, cortex chinæ, præſertim in pulvere oblatus, abſorbentibusque ac nitroſis remixtus, egregie ex uſu eſt, eaque propter paucos poſt paroxyſmos propinandus. Sic multoties, largas bilioſas dejectiones, præſertim in corporibus bilioſæ naturæ & cholericæ conſtitutionis, felici admodum ſucceſſu erupiſſe novimus, diſcedente paullo poſt penitus febre.

28. Quod quidem, ſicuti experientia edocti ſcribimus; ita non minus eodem fundamento nitentes, de hoc cortice aſſerimus, quod perſpirationem fulciat ac promoveat, in quo, ſi non præcipuum, certe non minimum, intermittentes curandi, repoſitum eſt momentum. Hæc enim, ut ſupra diximus, ſaluberrima evacuatio, quando ſupprimitur & ſordes per eam evehendæ ad interiora recedunt, primordialem ſuppeditat intermittentium cauſam, eo magis, quo major reſtitantium recrementorum bilioſorum in ſanguine & humoribus eſt proventus. Deinceps eædem hæ ſordes, ob ſuccedentem parcius & languidius die poſt paroxyſmum vacuo hanc excretionem, copioſius denuo collectæ, palmariam repetentis paroxyſmi cauſam præbent. Ipſæ recidivæ non aliam accedunt ob rationem, quam quod materia febrem movens exitu præcluſa, uti potiſſimum fit, quando ſuperata vix febre corpus paulo liberius frigido & humido aeri, circa ſtagna aquarum, in humilioribus locis, & templorum concamerationibus, vel etiam borealibus ventis exponitur. Liberiori quoque æſtatis tempore cuticularis excretionis ſucceſſui tribuendum, quod æſtivæ tertianæ, & quartanæ, facilioris ſint ſanationis, quam autumnales, quin, diuturnæ & contumaciſſimæ, etiam quartanæ, per autumnum, hiemem & ver affligentes, accedente ſolſtitio æſtivo, ſponte, ſine medicina, conquieſcant. Hinc demum petenda ratio, quare, ut obſervationes fide dignorum auctorum confirmant, ſæpe ſola fortiori corporis, curſu, ſaltu, equitatione, ad ſudorem usque exercitatione, nec non prolecto in balneo ſudore, aut largiori vini potu, intermittentes admodum rebelles expugnentur & abigantur.

29. Tanta utilitas, tantaque neceſſitas hujus evacuationis in febrium eſt curatione, eaque propter, quod etiam hoc nomine cortex noſter laudem mereatur, penitius paullo evolvendum. Videtur quidem huic facultati obſtare, virtus ipſius adſtrictiva, qua cutis poros ſtringi potius, & perſpirationem ſufflaminari vulgo creditur. At vero, non pure & poſitive adſtrictivam, ſed potius ob admixtum amaricans & balſamicum ingrediens, roborantem virtutem noſtro cortici adſcribimus. Nam, utut eminenti facultate adſtringente dotata, cujus generis ſunt aluminoſa, vitriolica, & ex vegetabilibus radix tormentillæ, biſtortæ, ſi convenienti tempore & regimine in intermittentibus uſurpantur, non penitus ſpernendam habeant efficaciam, præſertim quando poſt eorum uſum decoctum vel infuſum calidum ſuperbibatur & fortiter corpus motu exerceatur; ſed tamen longe alia eſt ratio, natura & virtus roborantium, quæ non tam terrea, conſtringente, quam potius ſimul balſamico, amaro elemento, in ſolidas corporis noſtri à tono dejectas partes agunt, iis robur, tonum atque vigorem & potentiam motricem conciliando, ut motus fluidorum catholicorum vitalium, qui potiſſimum à ſolidorum motu pendet, per compagem corporis mere vaſculoſam, promtior, citatior, & expeditior fiat; quem nunquam non major & auctior, per inſenſilem tranſpiratio-

rationem, impuritatum excretio, ſummo cum fructu ſequitur, ut longe tutiora ſint puris adſtringentibus. Et profecto, quæ ex remediorum genere roborante & ſubadſtringente, paulisper balſamica virtute ſplendent ſimplicia, in morbis longis & difficilibus perſanandis, magna præſtare ſolent, & aliis longe ſuperiora ſunt. Hinc enim eſt, quod decocta herbarum, quæ vulnerariæ dicuntur, ut ſunt nominatim: fragaria, ſanicula, meliſſa, agrimonia, veronica, ſcabioſa, marrubium, pulmonaria, hepatica, ſcolopendrium, nummularia, plantago, millefolium, conſolida Saracenica, flores bellidis, hyperici, muſcus pulmonarius, polychreſtam & mirabilem certe, non tantum in vulneribus conſolidandis, verum etiam longis, inſanabilibus fere morbis, cachexia, phthiſi, ſcorbuto, ictero, hæmoptyſi, atque identidem febre quartana, ſanguinem depurando, viſcera obſtructa reſerando, nec non excretiones languidas promovendo, exſerunt effectum, quæ tamen non proxime in fluidas partes, earum vitia corrigendo, ſed potius in ſolidas, tonum & robur reſtituendo, agunt, atque ſic operationem ſuam exſerunt. Neque noſtro tempore, ſingularis corticis chaccarillæ virtus, qui paullo calidioris & plus, noſtro cortice, balſamicæ naturæ eſt, in ſiſtendis nimiis alvi fluxionibus, etiam dyſentericis, ignota eſt, qui cortex etiam decenter uſurpatus in febribus intermittentibus, item lentis, quæ ex ſtomachi & digeſtionis vitio proveniunt, curandis, non ſpernendam opem confert.

30. Eſt itaque tam ſalubris & ſpectata corticis chinæ virtus, ut roborando ſolidorum tonum, circulum ſanguinis, excretiones, maximeque inſenſilem, per cutis ſpiracula, egregie promoveat, eaque propter per ipſam experientiam confirmatum habemus, ab ejus uſu, mox virium accedere augmentum, vigorem corporis & animi reſtitui, appetitum antea emortuum reſuſcitari, cum omnimoda paroxyſmorum febrilium ceſſatione. Obſervarunt etiam hos inſignes & eximios effectus alii præclari medici, cujus rei teſtes citamus Listerum, Bohnium, Sydenhamum, Deckerum, Bergerum, Jones, Mortonem, D'Aquin, qui unanimi ſuffragio teſtantur, quod cortex egregie ventriculum roboret, appetentiam acuat, ac deficientem corporis calorem excitet, vires reficiat, nec ſolum perſpirationem promoveat, ſed etiam urinam, ſubindeque alvum, præſertim ſi recens ſit, moveat. Et perite demum adjiciunt: omnes, qui cortice in febribus hoc effectu uſi, à febre liberos manſiſſe, nec ullo inde oriente ſymptomate atque incommodo fuiſſe afflictos. Monendum tamen, has tam egregias operationes, non à ſola excretione cuticulari aucta, derivandas eſſe. Nam, non modo pluries à nobis obſervatum eſt, ſub largo etiam & continuo diebus vacuis ſudore, paroxyſmos nihilo ſecius repetiiſſe, nec vires, nec appetitum, inde accepiſſe incrementum, ſed & ipſa experientia compertum eſt, ea, quæ ſudorem movent efficaciter, ad ſiſtendos febriles paroxyſmos, non adeo eſſe apta atque conducibilia. Ingens quippe eſt differentia, inter ſudorem, qui ſæpius à virium proſtratione & dejecto cutis tono provenit, & inter perſpirationem auctiorem, quæ ex vegetiori ac celeriori ſanguinis per univerſum corpus circuitu, ex pulſuum vigore & æqualitate dignoſcendo, reſultat. Et hæc non tam poſitive ſudoriferis, motum inteſtinum calidum in ſanguine cientibus, procuratur, quam potius iis, quæ tonum ſolidorum, cordis, vaſorumque dejectum fulciunt & adducunt, quorum in numerum noſter quam maxime referendus eſt cortex.

31. Neque etiam noſtra fert ſententia, ſemper, & omni tempore unicum hoc noſtrum præſidium, roborando, & circulum ſanguinis, & perſpirationem augere, in iis, qui febre laborant, ſed utique opus eſt, ut corpus ſit diſpoſitum, viæ & excretoriorum tubuli patuli, nec ſpaſmo conſtricti, humores tenues & fluxiles, non craſſi, viſcidi & immobiles, ipſius quoque remedii virtus integra, nec à vitioſis primarum viarum ſuccis obtuſa, aut enervata. Eadem enim corticis noſtri eſt ratio, ac martialium bene præparatorum, quæ itidem adducendo ſolidorum tonum, ſicque univerſum ſanguinis & humorum progreſſum promovendo, egregios quidem in longis ac rebellibus morbis expugnandis præſtant effectus, non tamen ſemper & abſolute tales, ſed tunc demum, quando & ſolidorum, & fluidorum, apta & conveniens eſt ad aperiendum & excretionum ſucceſſum diſpoſitio. Atque adeo, quum roborando perſpirationem moveant ex marte confecta, in proclivi eſt ratio, quare flores ſalis ammoniaci martiales, nec non cum hæmatite parati modeſtiſſime uſurpati, in pulvere, vel cum ſpiritu vini in eſſentiam redacti, crocus martis tenuiſſimus, limatura martis in rubiginem verſa & in ſubtiliſſimum pollinem comminuta, ad compeſcendos, immo tollendos febriles motus, cum prudentia uſurpata, idem fere ac chinæ cortex, præſtare ſoleant, contra vero, quando empirice, nulla corporum, naturarum, circumſtantiarum & temporis ratione habita, ingeruntur, noxam inferant non levem.

32. Quæ quum ita ſint, ſpecioſum omnino videtur dubium, vel monitum: tutius forſan eſſe famæque & conſcientiæ medici magis conducibile, tam in quorumvis morborum, quam ſpeciatim intermittentium medicatione, penitus ab ejusmodi remediis, quæ tam exactam in applicatione, ne noxam inferant, exigunt circumſpectionem, abſtinere, & potius præcipuum ſanationis negotium naturæ committere, adhibitis duntaxat iis, quæ humorum intemperiem corrigunt eosdemque mobiles ac fluxiles reddunt. Sed tenendum utique, non ſemper tuto & cum bonis ægrorum rebus hoc fieri poſſe. Docet enim experientia, adeo rebelles & infenſas nonnunquam eſſe intermittentes, ut obſervato quantumvis exquiſito regimine, adhibitis quoque tutis & ſelectis remediis temperantibus, diluentibus, blande evacuantibus & diaphoreſin, finito paroxyſmo, elicientibus, nihilo tamen ſecius per complures menſes, quandoque integrum annum & longius perdurent, corpus emacient viresque penitus dejiciant. Quin, licet his febris vehementia tantisper fracta fuerit, ob magnam tamen diuturnitate inductam imbecillitatem, quæ Celsi effato omnibus morbis patet, accedente levi in vitæ victusque ratione errore, ex facili vel febriles motus, leviores quidem, recrudeſcunt, vel alii morbi, præſertim ſi copioſior cibus ingeſtus, cachexia febrisque lenta pullulant, ut etiam, qui minus favent huic noſtro febrifugo, ipſeque Baglivus *l. c.* fateri cogantur, in fine, quando febris vires per longum tempus contriverit, ad ventriculum totumque corpus roborandum, noſtrum uſurpari poſſe corticem. Et certe multi & magni morbi, præſertim qui ex abundantia & impuritate ſuccorum ſuccreſcunt, ſine medicina, ſola abſtinentia & inedia, feliciter arceri poſſent atque ſanari, ſed quia plures has moleſtias ſubire recuſant, venæ ſectio in auxilium vocanda, abſtinentia longe

ntutior. Providendum igitur, ut modo ſine noxa fiant omnia.

33. Aliud, quo multi, etiam periti medici, corticem noſtrum ſuſpectum reddere nituntur, argumentum eſt, quod ejuſmodi conſtringentia & roborantia motus & paroxyſmos febriles ſuſpendant quidem, cauſam vero & materiam febris non tollant, quæ poſtea vel recidivas, vel novos pejores morbos inducat. Verum ſuperius jam evicimus, ita comparatum eſſe chinæ corticem, ut, ſi recte, debito ordine aliiſque accommodis remediis nuptus, uſurpetur, febris etiam cauſam tollat, promovendo nempe perſpirationem deſtructumque tonum reſtituendo. Ad hæc incidunt ſæpe caſus, ubi motus morboſos, etiam febriles, relicta tantiſper cauſa, compeſcere & ad tempus tollere expedit. Tam atrociter enim quandoque ſæviunt paroxyſmi in tertiana, v. gr. continua & duplici, ut conſumtis ob vigiliam & jugem æſtum nimium viribus, corpus morbo diutius ſuſtinendo vix amplius par ſit. Hic omnino utile, immo neceſſarium eſt, infeſtos hos motus ad tempus ſuſpendere, quo majori cum fructu ad tollendam febris cauſam applicari poſſint remedia, tam corrigentia, quam evacuantiá, quæ ſub tanta inſultus febrilis vehementia, & turbata plane tamdiu motuum & functionum naturalium œconomia, vel nihil proficiunt, vel contrarium prorſus interdum exſerunt effectum.

34. Majoris momenti ad evertendum chinæ uſum excogitatum quorundam argumentum eſſe videtur, quod, teſte experientia plures febricitantes ab eodem exhibito in graves, eosque immedicabiles morbos; quales ſunt lentæ ac hecticæ febres, cachexia, hydrops aſcites & tympanitis, contractura, pathemata, in viris hypochondriaca, in fœminis hyſterica, nec non motus in pueris convulſivi & epileptici, præcipitati fuerint. Verum enim vero, quamvis non negandum ſit, periculoſas ejusmodi afflictiones intermittentes ſæpenumero ſubſequi, unde tamen id ipſum eveniat, non tam clare ſemper & plenarie liquet, ſed perveſtigatius paulo hujus rei ratio inquirenda venit. Propterea ſciendum omnino eſt, ante febrem plerumque humores & viſcera ad dictos morbos per ſe apta eſſe & diſpoſita; dein accedit etiam perverſa regiminis, diætæ & vitæ ratio, concurrunt graves animi perturbationes, & forſan quoque intempeſtivus plane & imprudens, ratione molis ſive doſeos & temporis, chinam exhibendi modus ſuum confert momentum. Quis itaque ſub tali rerum ſtatu & conditione circumſpectum pariter hujus corticis uſum pro ſola iniqui effectus cauſa agnoſcere, vel eundem in genere ſuſpectum, infidum & noxium reddere velit.

35. Præterea, ſatis omnino conſtat, ſummæ efficaciæ præſidia, venæ ſectionem, emetica, purgantia, opiata, mercurialia & martialia, item ex auro & antimonio parata, nec non ſalia volatilia animalium, balnea Laconica & medicamenta ſpirituoſa, ſi empirice & non cum judicio atque diſcrimine in uſum trahuntur, æque perniciem noxasque inferre poſſe plane lethales. Nemo autem facile hanc inde formabit concluſionem: ergo hæc omnia medico uſu carent & prorſus ſunt rejicienda, ſed ita potius argumentandum: quia tam promta ad juvandum, quam nocendum hæc generoſa ſunt remedia, ergo recte iisdem utendum. Longe majori vero jure eadem argumentatio valet in uſu noſtri corticis, qui ne quidem his magnæ activitatis remediis accenſendus. Illa quippe in complexu ſuo quidpiam fovent, quod exili mole ſubito ingentes in corpore ſuſcitat mutationes, hic autem non ita; ſed ſi effectum exſerere debet, majorem molem, ad uncias aliquot, ſucceſſive ſumendam, exigit. Neque etiam adverſum naturæ humanæ remedium eſſe corticem chinæ, ex eo recte colligitur, quod in morbis, ubi vires imbecilles nervorumque ſyſtema affectum, eximio cum fructu exhibeatur, ac ob id non modo in febribus, ſed &, experientia teſte, in alvi fluxu, vomitu, dyſenteria, malo hypochondriaco, hyſterico & podagricis doloribus, ad firmandum ventriculi, inteſtinorum & nervoſarum partium tonum, apprime ex uſu ſit.

36. Demum, id quidem omnes fere concedunt, ſuperata propemodum, naturæ auxilio, febre, ad compeſcendos, qui in habitum & conſuetudinem abierunt febriles motus, febrifugum noſtrum cum fructu uſurpari poſſe; quod vero ſtatim in principio, poſt unum vel alterum paroxyſmum tuto in uſum vocari poſſit, pernegant maxime iſti, qui naturam febre tanquam remedio ſapienti conſilio uti cenſent, ad amoliendas cauſas, quæ vitæ periculum ſtruunt, perſuaſi, optimam & ſalutarem naturæ intentionem hac ratione turbari. Sed ſupervacaneum plane eſſe hunc metum, experientia, optima medicarum etiam veritatum magiſtra omnibusque ratiociniis ſuperior, luculenter admodum docet. Nobis certe innumera fere nota ſunt exempla eorum, qui tertiana epidemica gravibusque ſymptomatibus invadente correpti, hac methodo feliciter ſanati ſunt, ut expurgata, poſt tertium vel quartum paroxyſmum, per ſuperiora & inferiora, efficaci medicina, corporis regione, altero poſt die antifebrile ex cortice chinæ electuarium, congrua doſi, ordine ac tempore, ſumſerint; & hoc facto, poſt ſecundam vel tertiam ſtatim acceſſionem, nullum amplius experti ſunt inſultum, ſed perfecte cum ſanitate in gratiam redierunt, præſertim, quando poſt hujus medicaminis uſum, corporis exercitatione perſpirationem auctiorem proritarunt & medicamenta roborantia ſtomachica ſimul uſurparunt. Atque etiam id genue affirmare poſſumus, nos frequentiori obſervatione didiciſſe, & longe difficiliori negotio, & longe majori cautione, corticem noſtrum febri opponi, ubi hæc aliquandiu per aliquot hebdomades, vel menſes, corpori inhæſit, quam ubi haud ita pridem illud invaſit; eo quod, quo diuturnior febris eſt, eo major recrementorum ex diſſolutione ſanguinis, per motum calidum inteſtinum, naſcitur copia, quæ poſtea ægrius & corrigitur, & educitur.

37. Idem nobiſcum cenſent præſtantiſſimi in arte viri, inter quos nominaſſe ſufficiet BOHNIUM, qui peculiari *diſſertatione de fuga febrium minus ſuſpecta*, id pluribus adſtruxit, nec non BERGERUM, qui in citata ſuperius docta *diſſertatione de chinchina ab iniquis judiciis vindicata*, ita apprime ad veritatem §. 9. ſcribit: *non poſſum probare vulgari medicorum cantilena ſeductam* SYDENHAMI *cautionem, ut ne præmature nimis antequam febris ipſa ſuo ſe marte aliquantiſper protriverit, in uſum hic cortex ducatur, ne ægrotantis vita periclitetur, ſi ſanguini omni fermentationis niſu ſe deſpumanti, derepente remoram injiciamus. Rectius* PADUS, DONZELIUS, LISTERUS, MORTONUS, JONES *& maxime* BOHNIUS, *docent, præmiſſis quidem ſi opus fuerit, evacuantibus, ac præſertim emeticis, mox ineunte morbo & antequam febris radices egerit & ſuccos viſceraque ac vires corporis labefactarit, uſu corticis vires*

illius

illius feliciter frangi & atteri. Hic nec recidivarum, nec illorum metus eſt malorum, quæ Baglivus *uſui corticis adſcribit, quum potius febris perverſæ curationi & corporis impuritati debuiſſet cauſam dare, quia recto corticis uſu egregie adjuvantis, cauſam illorum malorum una cum febre tolli, & ratio ſuffragatur, & experientia monſtrat, ita, ut laudatus* Bohnius *teſtetur, innumerabiles fere, quibus, ab initio morbi, corticem præbuerit eoque febrem ſanaverit, nihil damni percepiſſe.*

38. Ad rectum igitur, ſecurum & efficacem hujus medicamenti in febribus debellandis uſum ſtabiliendum & confirmandum, annectemus ultimo loco ſalutares quasdam cautiones & præceptiones, quibus rite obſervatis, non facile quispiam cortice noſtro nocebit.

I. Corticem chinæ non exhibere oportet, niſi primis viis, a multa vitioſorum humorum ſaburra, qua ſcatent, probe prius liberatis; id quod optime fit per ſalia deterſiva, vel ſola, in debita quantitate ſumta, vel cum accommodato laxante aut emetico nupta. Neque ad ejus uſum, præſertim in majori copia inſtituendum, facile deſcendendum eſt, ſi abdominis viſcera obſtructa, vel ſanguine & humoribus infarcta exiſtunt, ſed prius potius obſtructiones reſerentur, infarctusque expediantur, neceſſe eſt, quod per potum aquarum mineralium, per ſalia neutra & amara thermarum & acidularum, per rhabarbarina cum ſale tartari vel terra foliata tartari permixta, per juſcula cum radicibus & herbis aperientibus decocta, per ſufficientem motum corporisque exercitationem efficitur quamoptime.

II. Nec facile cura intermittentis cum cortice chinæ ſuſcipienda eſt in corpore aperte plethorico, cacochymico, cachectico & hypochondriaco, aut criticis ſanguinis evacuationibus ſuppreſſis; ſed præſtat omnino per ſanguinis decentes miſſiones, per elixiria temperata balſamica, pilulas balſamicas polychreſtas, interponendo ſalia neutrius generis amaricantia, impedimenta removere motusque iſtos febriles medicamenti inſtar ad hæc vitia ſubmovenda aptos impendere nec repente unquam ſupprimere.

III. Majori cautione opus eſt, ſi corpora, quibus exhibendum eſt noſtrum febrifugum, viribus ſanguineque exhauſta, ſi animi affectibus obnoxia, ſi ſenilia ſunt; nec non ſi ipſæ febres in hecticam continuam & lentam inclinant, ſi alvi obſtipationes, urinæ ſine ſedimento tenues incidunt, ſi hypochondria tument & febris autumnalis vel hyberna per longum jam tempus inhæſit: quod ſi accidit, expedit potius febriles, ſi præſto ſunt, motus lenioribus evacuantibus & roborantibus blande moderari, donec tandem, quod ſæpius fit, vel loci mutatione, vel exquiſitiori obſervato vitæ victusque regimine, vel aëre ſalubri, levi, ſereno & calido accedente paroxyſmi ſponte conquieſcant.

39. Quum ad rectum & ſalutarem noſtri medicamenti uſum multum omnino conferat, qua forma, doſi, tempore & ſub quo regimine exhibeatur, tenendum eſt:

I. Quod ad formam attinet, ante omnia corticem purum, ſolidum, bene ſapidum nulloque rancido vel vappido odore imbutum eligendum eſſe. Hic ipſe in minutiſſimum pulverem comminutus ſimplex in ſubſtantia, ſine ullo alius additamento in quovis vehiculo commodiſſime datur. Si quis autem hunc pulverem reformidet, cum ſola anua & ſaccharo in electuarium redactus deglutiri poteſt. Teſtari ego ſane certa exploratque fide poſſum, me efficaciorem ſemper præſtantioremque animadvertiſſe hunc corticem ſimplici hac methodo exhibitum, quam multis aliis ingredientibus permixtum varieque hinc inde mutatum. Ubi manifeſta ventriculi adeſt imbecillitas cum faſtidio pulverem aſſumendi, in infuſo cum aqua vel vino & ad gratum ſaporem cum pauxillo cinnamomi parato in forma potus Thée, facta pro lubitu edulcoratione, calide vel etiam frigide ad decentem quantitatem ſumatur. Dein, ſi febris biliosa magno cum æſtu juncta urget, ejus pulverem cum quarta nitri purificati parte remixtum exhibere præſtat. Ubi vero ob obſtructionis & viſcerum a viſcidis & crudis humoribus infarctus ſuſpicionem major ab eodem adſtrictio metuenda eſt, in forma vel ſolida vel liquida ſalia addenda ſunt lixivioſa, & inprimis alcalina, quæ adſtringentem corticis noſtri virtutem egregie corrigunt & cicurant. Poteſt hac ratione extemporalis liquor parari roborans & antifebrilis ſecuriſſimus, quando uncia una corticis chinæ & ſalis tartari drachmæ duæ in aquæ cum vino dilutæ libra una coquuntur. Denique ego quoque in arte exercenda ad domandos febrium inſultus optimo cum ſucceſſu uſus ſum ſequenti electuario: Rec. Rob Sambuci unciam unam, cortic. chin. drachmas VI. extracti fl. chamomill. vulg. nitri depurati, antimon. diaphor. ſingulorum drachmam unam ſemis, julepi roſarum q. ſ.

II. Quoad doſin hujus ſpecifici hæc monenda duxi: quod exceſſiva valde quantitate ad drachmam unam vel ultra pro una vice nunquam ſit exhibendum; ſed longe erit conſultius, diverſis vicibus unum alterumve tantummodo ſcrupulum die intercalari, finito paroxyſmo, intra trium horarum ſpatium, ſufficientem ſuperbibendo vel aquæ, decocti, brodii, vel cereviſiæ quantitatem, inter cibum quoque porrigere. Mirifice autem operationem hujus medicamenti adjuvat motus & exercitatio corporis, qua ſaluberrima ad febrem fugandam perſpiratio inſigniter promovetur & omnis ſuſpecta adſtrictio aut humorum coagulatio prohibetur.

III. Tempori proſpicitur, ſi curæ ad minimum per unam hebdomadem, dicta ratione inſiſtimus. Tum ſublata febre & appetitu redeunte ſemel quotidie, ac demum alternis diebus doſis noſtri corticis capienda erit.

40. Sequuntur adhuc aliæ in cura febris per hunc corticem neceſſario tenendæ cautiones:

I. Durante uſu, quando alvus adſtricta, ea primum non niſi clyſtere emolliente & leniter ſtimulante officii admonenda; haud vero tentanda per purgantia, ne recidivæ accedant, eo quod horum uſu perſpiratio retrahitur & humorum excrementitiorum affluxus ad inteſtina revocatur. Poſtea vero manna cum cremore tartari locum habere poteſt, nec non pilulæ balſamicæ Becherianæ, Stahlianæ, vel noſtræ, cum ſale quodam aperitivo, intermedio tempore & ſub finem propinatæ, ita tamen, ut poſt alvi ſubductionem, ſemper iterum exhibeatur doſis electuarii.

II. Diſcedente demum penitus febre, corpus aliquandiu in libera perſpiratione adhuc ſervandum, aer gelidus, venti boreales & ſeptentrionales, nec non omne externum frigus, loca humida, vappida vitanda, & uſurpanda elixiria amara, ſtomachica, roborantia, uti eſt elixirium noſtrum, quæ mane, vel in prandio ſumta, non modo ventriculum roborando, ſed excretionem per cutis poros fulciendo, egregie proſunt.

41. Ultimo loco non poſſum, quin peculiare, quod diſſertatio hæc experta eſt, fatum commemorem. Prodiit videlicet Francofurti ad Viadrum diſſertatio, de cortice chinæ noxio licet recto uſu in febribus, directe noſtræ oppoſita, in qua auctor intempeſtivo contradicendi ſtudio jam tum ſatis clarus chinæ corticem, licet ſumma cautione uſurpetur, infidum, ſuſpectum & in ſe noxium eſſe medicamentum multis, ſed plane frivolis & inanibus rationibus affirmare omni conatu contendit. Contra hæc quædam ex profeſſo quicquam movere vix operæ pretium duxi, quoniam in arte periti & recte judicandi facultate præditi viri ſterile & inane contradictionis argumentum cum præjudiciis pariter ac affectibus junctum ſponte deprehendere poterunt. Nihilo minus in gratiam juniorum medicorum, qui facile diverſia opinionibus confunduntur, perpauca hoc loco monere & attingere placuit.

42. Omne earum, quæ in memorata diſſertatione in contrarium adducuntur, rationum momeotum unice hypothefi notiſſima Stahliana innititur, animam rationalem motus febriles ſalutarem in finem, ad cauſam febris è corpore eliminandam inſtituere, qui nullo modo, præſertim adſtringentibus, inter quæ præcipue cortex chinæ referendus eſt, ſint cohibendi. Quum vero in ipſa hac noſtra diſſertatione jam ſatisfactum fuerit huic opinioni; eo magis ſane miror, auctorem veritatem facti, ſive experientiam innumeris caſibus & exemplis à medicis non modo Germaniæ, ſed aliarum quoque nationum peritiſſimis fideque d.gnis, per longum annorum ſpatium diverſis temporibus adſtructam & comprobatam, corticem videlicet Peruvianum in chronicis febribus, quæ nulla alia arte expugnari poterant, feliciſſime & ulla noxa fuiſſe adhibitum, ſola hypotheſi minus adhuc probabili in totum negare penitusque rejicere conari. Eſt enim à vera philoſophandi methodo prorſus alienum, ſolis ſibi mente fictis hypotheſibus vel rationum momentis experientiam æſtimare, aut medicaminis ſalutarem uſum metiri velle, cum potius, ſi ordine procedere velimus, veritas facti prius conſulenda ſit, & tum demum rationes inquirendæ hypotheſesque applicandæ veniant. Quapropter, Dnus Auctor diſſertat. quod ipſi incumbit, demonſtret, corticem noſtrum, etiam caute & circumſpecte adhibitum in febribus indiſtincte omnique tempore damnum attuliſſe. Quod meam attinet experientiam, ego quidem, ultra quinquaginta & quinque annos, in diverſis locis idque primum in Weſtphalia, ubi corpora craſſis ſuccis ſunt referta, morborum curationibus vacavi, certa fide affirmare poſſum, à cortice chinæ prudenter, & non adeo magna doſi dato me nec immedicabiles morbos, nec facile recidivas, ſi exacta acceſſerit vitæ ratio, obſervaſſe, ut potius conſpicuum inde & ſecurum effectum animadverterim. Id quod in meo ipſius corpore expertus ſcribo, quippe ter per ætatem meam febre intermittente pertinaciſſima detentus, omnibus aliis incaſſum adhibitis remediis, ſolo corticis noſtri recto uſu integræ reſtitutus ſanitati fui. Econtrario vero ſuſceptæ ab aliis medicis ſine cortice chinæ aut caſcarillæ febrium intermittentium curationes ſatis ſuperque me docuerunt, quod non ægri ſolum ſat diu macerati, verum etiam ſæpenumero in graves paſſiones chronicas præcipitati fuerint; imo, quod mirandum, ipſos ejuſmodi contemtores ad noſtrum remedium, quaſi ad ultimum refugium, ſæpe coactos vidi.

43. Sed ut ex ratione quoque pateat, an ita ſit, ut falſo dicitur, corticem chinæ etiam recte uſurpatum febriles quidem motus propter vim ſuam adſtrictivam deprimere, neutiquam vero cauſam febris tollere, neceſſarium erit, ut ipſum operandi modum hujus corticis penitius paulo inquiramus. Gaudet vero hic cortex particulis fixioribus, terreis, gaudet adſtringentibus & amaricantibus ſuis, quibus virtutem ſuam febrifugam exerere debet. Quis autem ſaniorum eſt, qui non perſpiciat, in his ipſis chinæ principiis aptum natum, ſi decenter uſurpetur, contineri remedium, ad ſubtilem bilis acrimoniam cauſticam, à qua maxime epidemice graſſantes tertianæ oriuntur, in primis viis antea prorſus infringendam, quam ad ſanguinis maſſam aut ex hac ad genus nervoſum delata univerſum nervorum ſyſtema ad truculentas tractiones ſpaſticas irritet. Deinde, quum roborans chinæ principium, qua partes relaxatas intendere, & à tono dejectas firmare valet, inter omnes plane conſtet, quid mirum eſt, quod auctiori reddito, præſertim die intercalari perſpirationis negotio, novo paroxyſmo materiam præbentes reliquiæ è corpore eliminentur & hac ratione totius febris impetus optime evertatur.

44. Nunc quidem ultro largimur, medicamentum hoc perverſo plane modo exhibitum, nullo ad plenariam morbi hiſtoriam, ad individui naturam, conſtitutionem internarum partium, ad cauſam febris aliasque morboſas diſpoſitiones & res circumſtantes, ad tempus, ordinem & doſin, habito reſpectu, inſignem corpori noxam, imo majora, quam antea fuerunt, mala affricare poſſit. Sed nihilo minus, quum ita, ut ſupra docuimus, argumentari haud liceat, ſponte exinde ſequitur, corticem noſtrum recto uſu prodeſſe, iniquum nocere. Cujus ratio in eo conſiſtit: ſi quando in majori & ſæpius continuata doſi data china obſtructiones minimorum vaſorum in viſceribus & copiam viſcidorum humorum in corpore ob fibrarum motricium craſſitiem & inertiam male diſpoſito offenderit, hoc caſu omnino propter vim adſtrictivam & ſimul incraſſantem malum augere & graves chronicas excitare paſſiones valet.

45. Atque hæc ſunt, quæ inpræſentiarum exponere placuit, eum maxime in finem, quo omnibus conſtaret, chinæ corticem, non tam ſuſpectum & pertimeſcendum in febribus aliisque morbis eſſe remedium, ut perperam a quibusdam creditur, ſed tutum, efficax & innocens, modo accedat medens, qui cum judicio & ratione ſua perficiat, nec ea propter noxam ſubinde emergendum medicamento, ſed vel perverſo uſui, vel erroribus ægrotantis, vel etiam neglectæ reliquiarum remotioni, merito eſſe tribuendam. Iis autem, qui præcepta rationalis medicinæ non ad amuſſim callent, auctor ſuaſorque ſum, ut ab omnibus heroicis pharmacis, & hoc etiam cortice, penitus abſtineant, ne plus noceant quam proſint.

DE

DE MEDICAMENTIS SELECTIORIBUS.

§. I.

Ad morbos propulſandos non multis & multiplicibus, ſed admodum paucis ſelectis natura opus habet remediis.

INgenioſe acutiſſimus ſui temporis Philoſophus *Helmontius* ſcribit: *Pauca ſunt, quæ medicum nobilitant.* Quemadmodum enim natura ad corporis conſervationem tuendam, perpaucis utitur artificiis, neque alimentorum copiam deſiderat: ita etiam ad propulſandos morbos certe non multis & multiplicibus, ſeu admodum paucis ſelectis tamen opus habet remediis. De hujus aſſerti veritate, nemo facile dubitabit, qui accurata facta penſatione conſideraverit, non admodum multos eſſe cauſarum morbificarum proximarum fontes, ex quibus ſymptomatum omnium ratio debeat derivari. Quum vero ſublata cauſa proxime ſanatio morbi conſequatur, inde facile quiſque perſpiciet, non operoſe conquiſitis variis copioſisque ad curandum opus eſſe auxiliis, quod certe ſolers & peritus Practicus optime intelligit.

Merito mirandum unde tantus remediorum numerus.

Mirandum hinc merito eſt, unde tantus remediorum numerus qualis viſitur in libris chymicis, pharmaceuticis, practicis, in medicinam irrepſerit, quum tamen ex tam innumerabilibus, quorum virtutes ſæpe ad cœlum uſque ſublatas vides, perpauca ſint, quæ & medentium & ægrotantium ſpem ac expectationem ſuſtineant atque tueantur.

Profluxit hæc quaſi rabies pharmacorum ex ſola ſolidioris theoriæ medicæ ignorantia.

Profluxit procul dubio hæc quaſi rabies pharmacorum ex ſola theoriæ medicæ ſolidioris ac veræ ignorantia. Nam quum exquiſita corporis noſtri, & eorum, quæ illud mutant atque afficiunt, ſcientia, veteres, ceteroquin non ſua laude defraudandi, plane carerent: hinc neque veras morborum cauſas, neque genuinas remediorum facultates perſpectas cognitasque habebant.

Exquiſita corporis noſtri ſcientia veteres plane carebant.

Poſtea vero quam noſtris temporibus per divina anatomiæ, chymiæ, neque minus philoſophiæ experimentalis & mechanicæ ſtudia, magnam lucem medica ſcientia, quæ olim figmentis & inanibus terminis penitus erat involuta, accepit, factum eſt, ut etiam therapia ad majorem perfectionem fuerit deducta.

Jam therapia ad majorem perfectionem eſt deducta. Et quiſque ſolidior medicorum non modo plurimas ineptas compoſitiones cum nauſea intuetur, ſed ſuperflua & inutilia medicamenta cognoſcit.

Jam enim facile quiſque ſolidior medicorum non modo plurimas ineptas compoſitiones cum nauſea intuetur, ſed & maximam partem ſuperflua & inutilia medicamenta cognoſcit, quibus commodiſſime vera medendi ſcientia carere poſſet.

Ex quo ſatis apparet praxin medicam noſtris temporibus perquam facilem eſſe.

Ex quo ſatis apparet, praxin medicam noſtris temporibus perquam facilem eſſe, quæ olim magno labore, ſumptu, apparatuque medicamentorum ſuſcipiebatur. Quod beneficium, ut certe maximum, unice nos debere meliori theoriæ medicæ, cujus incunabula ab anatomia & naturali philoſophia ducenda ſunt, nemo ſapiens negabit. Quam vero ante nos multi præclari viri in eo operam ſuam collocaverint, ut ex immenſa medicamentorum ſylva ſelectum quendam indicarent: non tamen ſine fructu fore arbitror, ſi in univerſa fere materia medica examinanda nos quoque rem compendii faciamus, & per pauca, ſelectiſſima tamen, & quæ omne in medendo punctum ferre poſſint, præſidia indigitemus. Quod in præſenti quum perſequi nobis conſtitutum ſit, ut benigniſſimum ex alto numen huic noſtro labori benedicat, demiſſe precamur.

§. II. Quum itaque ſelectiſſima tantum remedia compendio quaſi includere animus ſit, illum ſequemur ordinem, quo omnia remedia in certa quædam genera diſpeſcuntur.

Veteres ad evacuantia & alterantia maximam remediorum partem referebant.

Veteres ad evacuantia & alterantia maximam remediorum partem referebant, hiſce vero recentiores plurima ſpecifica, quæ peculiariter certam partem roborent, vel etiam morbum expugnent, adjecerunt, unde in medicina tituli cephalicorum, ſtomachicorum, hepaticorum, ſpleneticorum, cordialium, pectoralium recepti ſunt, & medicamenta ob virtutem, qua morbos ſanare perhibentur, antifebrilia, antiepileptica, antinephritica, antihypochondriaca, & id genus alia, mirifice laudata fuere.

Hiſce recentiores plurima ſpecifica adjecerunt.

Antifebrilia, antiepileptica, &c.

Hæc omnia & ſingula in quatuor claſſes commode diſpeſcuntur.

Hæc vero omnia & ſingula, & quæ amplius poſſunt excogitari, in quatuor fere claſſes & genera commode ex noſtra ſententia diſpeſcuntur, quæ ſunt evacuantia, alterantia, roborantia & ſedativa. Quemadmodum enim omnes, quæ morbos continent, cauſæ, vel quantitate vel qualitate ſive temperie aut motu peccant: ita etiam omnia remedia vel quantitatem vel qualitatem, vel motum reſpiciant, neceſſe eſt.

Quæ morbis quantitate peccantibus opponuntur Evacuantia.

Quæ intemperie delinquentibus alterantia vocantur.

Quoniam omnis, qui morbum ſuſtinet motus, vel vehementior vel languidior eſt, hinc illum ſiſtunt Sedativa, languidiorem reſuſcitant Roborantia.

Quæ morbis peccantibus quantitate opponuntur remedia, evacuantia, quæ in temperie delinquentibus, alterantia vocantur. Quoniam vero porro omnis, qui morbum ſuſtinet, motus vel vehementior vel languidior eſt, hinc illum ſiſtunt ſedativa, languidiorem vero reſuſcitant roborantia.

Dantur & remedia certæ parti magis amica.

Neque tamen negandum eſt, inter hæc quatuor genera dari quædam remedia, quæ certæ parti magis amica, certoque morbo ſanando magis ſint idonea, & ob id ſpecialem obſervationem mereantur. Teſtes rei hujus ſunt cantharides, quæ ſale ſubtili cauſtico efficaciſſime vias urinarias, veſicam vasque annexa afficiunt: parum vero in reliquis membranaceis partibus præſtant. Mercurialia remotis partibus admota, protinus fauces & ipſis annexarum partium glandulosum contextum afficiunt, quorum ingentem humorum copiam mox congerunt. Ex acidis ſpiritus ſalis pulmonum bronchiis maxime infeſtus eſt, mentha in vomitu ſiſtendo, caſtoreum in compeſcendis ex uteri vitio ſpaſmis, crocus in pulmonibus affectis, peculiare quid præſtant, nitro in refrenando ſanguinis fervore nihil datur excellentius. China Chinæ omnium antifebrilium facile princeps eſt. Camphoræ ſimile quid natura ſix arcendis inflammationibus poſſidet. Vino, ambra & cinnamomo ad roborandum nullum aliud comparari poteſt præſtantius.

Qualiadeſcribuntur. Appropriata igitur quorundam remediorum vires minime ſunt negligendæ.

Atque adeo appropriatæ quorundam remediorum vires longo uſu exploratæ minime negligendæ ſunt.

Ex evacuantibus ea proponemus quæ non modo ſecuritate, ſed & prompto effectu ſeſe commendant.

§. III. His perſpectis ſecundum methodum illorum, qui in therapeuticis quædam memoriæ prodiderunt, exordium faciemus ab ipſis evacuantibus, & quidem illis, quæ per partes ſuperiores celeriter vitioſorum humorum ſaburram foras projiciunt, & emetica appellantur. Ex his vero maxime ea proponemus, quæ non modo ſecuritate, ſed & prompto effectu ſeſe commendant. Notum enim eſt, quæ vomitum ciere ſolent, eſſe inter valentiſſima, adeo ut penetranti cauſtico & ob id virulento elemento plerumque agant: quod in ſpaſmos & convulſionem ventriculum eique proxime annexum inteſtinum conjicit. Prudens igitur medicus,

Digitized by Google

Veteres orientales leniſſimis ad vomitum utebantur. Stibiata & metallica neſciebant, aqua tepida cum pauco ſale, &c. contenti. Noſter ventriculus valentiora deſiderat. Hinc prioribus ſeculis ex ſtibio emetica arceſſebant. Ex omnibus vero tartarus emeticus maximum applauſum habuit.

maxime circumſpiciat neceſſe eſt, ut quo minori periculo, vel ſine ventriculi læſione hæc operatio celebrari poſſit, eo ſolertiori cum cura id negotii conficiat. Veteres orientales & calidorum climatum medici, leniſſimis ad vomitum provocandum utebantur, forſan quod horum populorum ventriculus longe ſenſibilior ac mobilior fuerit, quam in noſtris regionibus. Stibiata & metallica neſciebant, ſed aqua tepide liberalius hauſta, in quam modicum ſalis conjiciebant, vel ubi fortiore opus erat, oxymelle ſquillitico contenti erant. Noſter vero ventriculus ceu robuſtior, valentiora deſiderat, quia ſeptentrionales populi luxuriæ & intemperantiæ magis dediti ſunt. Hinc prioribus ſeculis, ubi chymia majori ſtudio excoli cœpit, ex ſtibio, cujus regulina pars impurioris mercurialis ſive arſenicalis ſubſtantiæ eſt, emetica arceſſebant: quare ſulphura, vitra, crocos variis modis ex antimonio parabant, atque ex illis diverſa concinnabant vomitoria. Ex omnibus vero maximum applauſum emeticus tartarus habuit, partim quod leviſſima doſi gratus & acceptus fuerit; partim etiam quod tutior ſit vitro & crocis ſtibiatis in ſubſtantia datis, quæ prout magis vel minus in ventriculi ſinu diſſolvuntur, ita differentem operationem nanciſcuntur.

Antimoniata emetica tutius imo expeditius ſuum faciunt officium, ſi non ſicca ſed ſoluta exhibentur. Ratio. Hinc vinum emeticum Rulandi aqua benedicta olim vocatum. Nos ſemper tartarum emeticum ſolutum in aq. menth. vel Cinnamomi uſurpavimus. Emetica ex vino data longe expeditius operantur. Si ventriculum tam per ſuperiores quam per inferiores vias deplere utile ſit, mannæ liberalis doſis cum granis aliquot tart. emetici convenit. Longe adhuc tutius emeticum eſt Rad. Ipecacuanhæ. Quæ expedite vomitum, interdum una ſedes movet, & citerius ipſo tartaro emetico ad operationem pervenit. Ab ejus uſu vires non ita elangueſcunt.

§. VI. Verumtamen attentiori experientia didicimus, antimoniata emetica longe tutius imo expeditius ſuum facere officium, ſi non ſicca ſed ſoluta, & ut vocant, in forma liquida exhibeantur. Perpetuo enim præſtat, metallica vel etiam, quæ viruleto agunt principio, nunquam concentrata vel in pulvere, qui difficilius in ventriculo ſolvitur, ſed diffuſa & diluta propinare, ne firmius inſidendo nerveis ventriculi membranis eas majori ſtimulo & roſione ad ſpaſmos & convulſiones univerſum nervoſum genus ſollicitent. Et hinc, certe non ſine ratione, vinum emeticum *Rulandi* aqua benedicta olim vocatum fuit. Nos tutiſſime ſemper tartarum emeticum ſolutum in aqua ſtomachica, ex.gr. menthæ, cinnamomi, quandoque pro morbi ratione purganti, ſudorifero vel antiſpaſmodico junctum in praxi magna cum felicitate uſurpavimus, imperando ut deſuper hauriatur calida butyracea cereviſia vel avenaceum decoctum. Obſervamus quoque ex vino & aliis vehiculis roborantibus emetica, immo purgantia, data longe expeditius, quam alias fieri ſolet, operari. At ſi prima regio ingenti vitioſorum humorum ſaburra ſordeſcit, uti in intemperantibus fieri ſolet, tunc utique tam per ſuperiores quam per inferiores partes eam deplere utile eſt, cui ſcopo maxime convenit mannæ liberalis doſis, decocta cum aqua, adjectis aliquot granis tartari emetici, ita enim & plures ſedes & vomitus moventur, quod ad præſcindendas intermittentium vires quam opportunum vidimus remedium. Quod ſi vero longe adhuc tutius expetas emeticum, minime ventriculo infeſtum, ſed quod potius eum roboret, ecce America hujus beneficii nos reddit participes, cum laudatiſſimam radicem Ipecacuannæ protulit, cujus pulvis ad ſcrupulum unum, vel in robuſtioribus ad drachmam ſemis cum pauxillo nitri in juſculo calido datus, expedite vomitum, quandoque etiam una ſedes movet: &, quod mirum videtur, celerius ipſo tartaro emetico ad operationem provenit. Obſervamus præterea ab ejus uſu non ita vires elangueſcere, quemadmodum ab aliis emeticis fieri ſolet, ſed potius eas quodammodo confirmari.

Suavi aromatico principio eſt inſtructa hæc radix. Cujus uſus ab autore commendatur.

Eſt enim ſuavi aromatico principio hæc radix inſtructa, unde etiam in diarrhœis, inque dyſenteriæ principio, ubi cetera emetica multum habent periculi, non ſine ratione, ob fructum & utilitatem quam prodit, magni æſtimatur. Quare ut in frequentiorem uſum inpoſterum remedium hoc tutiſſimum vocetur, auctor ſuaſorque ſum.

Magni quoque intereſt ut ſelectiora purgantia poſſideamus. Veteres valentioribus utebantur. Sed vehementer ventriculi, &c. tonum debilitant. In uno ſubjecto longe tenerior & ſenſibilior eſt ventriculus, quam in altero. Fœminis longe tenerior ventriculi textura quam viris. Infantes tenerrimum habent ventriculum. Hypochondriaci ſenſibiliſſimas habent primas vias.

§. V. Magni quoque in praxi medica intereſt, ut ſelectiora, quæ alvinas ſordes moveant, remedia poſſideamus. Neque enim iis carere poſſumus, quæ primas ſordes, magnorum morborum fomites, mature & quantum ſatis eſt, excludunt. Veteres qui leniora, ut rhabarbarum, folia ſennæ, mannam & tamarindos, ignorabant, valentioribus utebantur; ſed quantum periculi imo exitii hæc ipſa, præſertim imprudenter oblata, ſenſibilioribus ſubjectis procreaverint, dici vix poteſt. Vehementer enim ventriculi & inteſtinorum tonum debilitant, & labefactant. Etenim omnia quæ interne ſumuntur primo ad ventriculum, deinde ad inteſtina deſcendunt, hinc utique in has partes præcipuum effectum & quidem integra & nondum immutata ſua textura exerceant neceſſe eſt. Itaque ante omnia harum partium textura & ſenſibilitas diligentiſſime ſpectanda eſt, utpote, quæ ratione ætatis, ſexus, temperamenti, diſpoſitionis hæreditariæ & regionum multum variat. Negari enim nequit, in uno ſubjecto longe teneriorem & ſenſibiliorem eſſe ventriculum, quam in altero. Ita fœminis, quæ in univerſum partes corporis teneriores & delicatiores habent, longe tenerioris texturæ ventriculus eſt, quam ipſis viris, quo fit, ut etiam graviora pathemata ſpaſmodica, quam illi ſuſtineant, quare etiam minus vehementiora ferre poſſunt. Infantes tenerrimum habent ventriculum & ſubtilioris texturæ inteſtina; hinc à ſolo lacte per moram corrupto non modo atrocia tormina, ſed convulſiva ſymptomata facile experiuntur: quod in adultis vero rariſſime viſitur. Sciendum tamen eſt, quod interdum lactis viſcoſitas vehementiorem etiam acrimoniam pharmacorum obtundere ſoleat, pro diſpoſitione enim humorum in primis viis infantes à purgantibus varie moventur. Hypochondriaci ſenſibiliſſimas ut plurimum habent primas vias, unde anxietatum, flatuum, & ſpaſmorum ingens penes ipſos eſt copia. Huc accedit, quod ſæpiuſcule acidi corroſivi humores, quibus abundant, primam villoſam, quæ nerveam munit, tunicam eroſerint. In tanta igitur primarum viarum varietate, quam periti difficulter agnoſcunt, temerarii vero plane non intelligunt & negligunt, utique & famæ & conſcientiæ conſultum eſt, tutiſſima via perpetuo incedere, & non tam facile ad vehementia & inſecura prolabi. Nos omnia in totum fere purgantia acriora ab uſu removenda eſſe judicamus, ſola forſan radice jalappæ vel mechoacannæ, quæ mitior eſt, ſi neceſſitas urget, excepta. Hæc in electuarii formam, cum mercurio dulci, vel alio, ſi opus eſt, redacta, efficax ad detergendos & expellendos viſcidos humores fit medicina. Nihilo minus in exhibendo & prudentiam & moderationem medici deſiderat. Sique pillulis polychreſtis laxantibus majorem adjicere velimus ſtimulum, extractum panchymagogum Crollii, quod inſtar omnium eſſe poteſt, vel jalappæ reſina cum amigdalis contuſa, vel in ovi vitello ſoluta, ſive ſola ſive cum mercurio dulci miſta omne adimplebit punctum. Inter ea vero,

Omnia in totum fere purgantia acriora proſcribimus, ſola Jalappa vel mechoacanna excepta. Extractum Panchymagogum Crollii inſtar omnium eſſe poteſt. Vel Reſina Jalappa cum amygdalis contuſa vel in ovi vitello ſoluta omne adimplebit punctum.

Caſſia Tamarindi. Manna, Rhabarb. Aloe ſine magna turba alvum movent. Rhabarbaro ſunt præterea roborandi virtute. Ejus uſus eſt commendatiſſimus.

ro, quæ leniter ſine magna turba ac læſione alvum movent, & hinc veteribus benedicta vocantur, ſunt caſſia, tamarindi, manna, rhabarbarum, aloe, quorum quatuor priora veteribus fuere incognita, ſed poſt ſeculum decimum tertium demum ex Arabia ad nos adducta. Rhabarbarum vero, præter virtutem leniter alvum ducentem, ſimul relaxatos inteſtinorum villos roborat, unde non modo inmodicis alvi fluxionibus, ſed & in tono inteſtinorum penes hypochondriacos læſo, inque lienis & hepatis infarctu proficit. Gravidis quoque & puerperis, & ubi ingens ex iracundia in primis viis colluvies biliosa eſt, ejus uſus eſt commendatiſſimus: præſertim ſi in electuarium cum rotaceo ſaccharo vel ſyrupo, quod commodum eſt redigatur.

Manna & Caſſia admodum proficua ſunt.

Manna & caſſia, ubi acrimonia primas vias vel pectus obſidet, paulo majori doſi in decocto oblata, admodum proficua ſunt, quare in tuſſi, in catarrhalibus, rheumaticis, nec non arthriticis paſſionibus, item in melancholicis & hypochondriacis affectibus, ſi modo dulcia ferre poſſint, cum fructu adhibetur tale decoctum, quod recipit uncias tres vel quatuor mannæ & dimidiam portionem caſſiæ: non ſimul & ſemel, ſed ſucceſſive eſt exhibendum, interpotando decoctum hordei, vel cornu cervi. Ita enim acrimoniæ humorum proſpicimus, & ſine incommodo multas ſedes movemus.

Opportune hiſce ſalina adjiciuntur.

Opportune hiſce ſalina, ut nitrum & tartarus ſolubilis, vel carminativa, ut aqua corticum citri, vel eorum eſſentia adjiciuntur.

Tamarindi non modo alvum ſubducunt, ſed & bilis fervorem infringunt.

Tamarindi propter ſuavem, quo pollent acorem, non modo alvum aptiſſime ſubducunt, ſed & immodicum bilis fervorem infringunt, ſitimque ſedant, unde ubi febris vel præcalidus alius ex bilis copia aut fervore morbus alvi apertionem urget, hi merentur commendari. Commodiſſime vero dantur cum decocto cornu cervi, manna & ſyrupo acetoſitatis citri: ita enim gratiſſima redditur potio.

Senna quoque inter leniora laxantia meretur recenſeri, ſed quia meliora habeamus ab ejus uſu abſtinendum.

Senna quoque inter leniora laxantia utique meretur recenſeri, ſed cum paulo faſtidioſioris ſit saporis, & facile decocta tormina excitet, conſulo, ut, cum jucundiora & meliora habeamus, ab ejus uſu abſtineamus.

Virtute alias palmam præripit aloe ſuccotrina. Hæc Galeno fuit cognita.

§. VI. Virtute vero facile omnibus aliis palmam præripit aloe puriſſima, ut eſt ſuccotrina, quam veteres lotione, nos coctione probe corrigimus, & a ſulphure naturæ alieno liberamus. Hæc neque veteribus, præſertim *Galeno*, fuit incognita, *qui lib.* VIII. *de compoſ. Medicam. cap. 2. illam recte appellat medicamentum, quod vim balſamicam corroborantem & laxationem obtinet, & quod motus convulſivos à ventriculo ortos tollat, de quo legi poteſt Lib. de locis affectis cap. v.*

Aloes encomia.

Maxime omnium vero morbis, qui conſiſtunt in primis viis, opitulatur, utpote balſamica roborante & laxante ſua virtute viſcidos humores abſtergit, educit, acidos & vappeſcentes, putridos emendat, inteſtinorum & ventriculi tonum nimis relaxatum confirmat, & ſic primarum viarum ſpaſmis & flatulentiis quæ duo in hypochondriacis & hyſtericis miras ſolent facere tragœdias, cum effectu medetur.

In minori & refracta doſi, plus commodi quam in magna efficit.

Illud vero circa aloes uſum notari velim, quod etiam ſelectiores practicorum obſervarunt, eam in minori & refracta doſi plus commodi quam in magna efficere; unde peccarunt veteres quod in abundantiori doſi ad ſcrup. unum & amplius una vice eam exhibuerint. Ita enim non poteſt fieri quin periculoſe ad nimias effuſiones ſanguinis, ad hæmorrhoides, hæmorrhagias, hæmoptiſin, inque gravidis ad abortum diſponat.

Commendatiſſimus olim hieræ picræ uſus.

Profecto ſi unquam ullum remedium a veteribus magni æſtimatum fuit, quod fere omnes eorum compoſitiones laxantes, pillulasque maximi uſus ingrediatur, certe eſt aloe. *Galenus* hieram picram, cujus uſus olim fuerit commendatiſſimus, ex ea compoſuit; plerumque eam cum extractis herbarum v. gr. fumariæ, abſinthii, cichorei, rosarum, vel etiam cum reſinoſis temperatioribus, maſtiche, myrrha, ſuccino, gummi ammoniaco, vel aromaticis, ut cum ſpica celtica, xylobalſamo, croco, cinnamomo maritarunt.

Infinita præparantur ac proſtant ex aloe remedia.

Quo nomine commendari merentur pilulæ Avicennæ, Rufi, Aloephanginæ, Angelicæ, Marocoſtinæ Mindereri, Tartareæ Schrœderi, Cratonis, pilulæ peſtilentiales Plateri. At vero id vitii ſaltem in hiſce compoſitionibus animadvertitur, quod nimia in quantitate recipiant aloen, quæ ut plurimum duplum ponderis reliquorum adæquat,

Quorum pars ab autore diminuatur.

cum potius æquali tantum portione cum aliis ingredientibus eſſet miſcenda. Hac ratione enim fit, ut aloe refracta doſi cum extractis præſertim amaris & temperatis balſamicis mixta in roborando inteſtinorum tono, & alvo ſine moleſtia ducenda feliciſſimæ fiat operationis. Commodiſſime vero tales pillulas ingrediuntur ex extractis cardui benedicti, fumariæ, abſynthii, cent. min. cochleariæ, millefolii, agrimoniæ, ex gummatibus reſinoſis maſtiche, olibanum, benzoe, myrrha, ſuccinum, ſandaracha, ex purgantibus aloe roſata: extractum rhabarbari: ex roborantibus extractum Zedoariæ, cortex Chacarillæ. Hæc quiſque ſagacior facile invicem pro morbi ratione miſcere & formulam mutare poterit. Fiunt hoc modo pilulæ tam evacuandi quam roborandi fine in multis morbis longe præſtantiſſimi uſus.

De ſudoriferis vel diaphoreticis.

§. VII. Perſpectis iis quæ craſſiorem morbi materiam per ſuperiores & inferiores partes evacuant, veniendum jam eſt ad ea, quæ ſubtiliorem & agiliorem, noxiam è corporis ſphæra partem ejiciunt, cujus generis ſunt, quæ ſudorem vel perſpirationem paulo liberius movent, nam quo pejoris indolis eſt retardatum cutis excrementum, eo majori ſolertia convenit medico incumbere, ut longe utiliſſimam in morborum curatione tranſpirationem promoveat: quæ tutiſſima omni tempore in morbi nondum cognita indole via medendi eſt. Ex immenſa vero ſudoriferorum farragine tantummodo, more noſtro, ea propinamus, quæ & virtute & uſu ſeſe præ reliquis commendant.

Unicum ſal volatile C. cervi rectificat. vel admiſſione ſalis ſuccini neutrum factum, inſtar omnium laude digniſſimum eſt.

Unicum vero ſal volatile cornu cervi rectificatum, vel admiſtione ſalis ſuccini neutrum factum, inſtar omnium laude digniſſimum eſt, quod vel ſolida vel liquida forma, in quam facile ſpiritu vini redigi poteſt, exhibitum potenter ſudorem, ſi expedit, movet, præſertim quando cum vehiculo calido debitoque regimine propinetur.

Porro inter ſudorifera fulgent, Spir. Buſſi, de tribus, C. cervi balſamicus, &c. Nec non mixtura ſimplex Paracelſi, Bezoardica Michaelis.

Singulari quoque inter ſudorifera virtute fulgent ſpiritus Buſſi, ſpiritus de tribus, ſpiritus cornu cervi balſamicus, qui præparatur ex ſuccini pulveriſati unciis quatuor, balſami peruviani uncia una, cinerum clavellatorum unciis tribus, ſale volatili cornu cervi uncia una, ſalis ammoniaci unciis duabus, quibus menſura una ſpiritus vini rectificati affundatur, fiat extractio & deſtillatio. Præter hæc mixtura ſimplex *Paracelſi*, mixtura bezoardica *Michaelis* plus vel minus acidulata, præcipuam utique lau-

Ac etiam noſtra Eſſentia alexipharmaca.

laudem merentur. Neque alienum hoc loco eſſe exiſtimaverim, noſtram, qua hactenus cum fructu uſi ſumus, eſſentiam alexipharmacam, eo quo convenit candore communicare. Habet vero hæc radicis angelicæ, vincetoxici, pimpinellæ, enulæ, contrajervæ, carlinæ æqua portione ſumptarum unciam unam, herbæ ſcordii, cardui benedicti, ana manipulos duos, corticis chacarillæ, croci ana unciam ſemis, ſpiritus florum ſambuci, corticum citri ana libram unam: adjiciantur ſpiritus tartari rectificati unciæ tres, ſpiritus vitrioli uncia una, & liquoris noſtri mineralis anodyni unciæ quatuor; Hæc mixtura debita doſi oblata, in varii generis morbis, tam acutis quam chronicis paſſionibus, præſertim febribus mali & benigni moris, uſus & virtutis eſt deſideratiſſimæ.

Quæ uſus & virtutis eſt deſideratiſſima.

Quæ placidius agunt & diaphoreticorum nomine veniunt: ſunt C. cervi uſt. vel philoſ. præparatum cancrorum lapides, &c.

§. VIII. Inter ea vero, quæ placidius agunt, & roborando fibras curſum ſanguinis per corporis ambitum efficiunt liberiorem, & diaphoreticorum nomine veniunt, cornu cervi uſtum vel philoſophice præparatum, cancrorum lapides, mater perlarum, antimonium diaphoreticum, bezoardicum minerale, terra ſigillata, cinnabaris cujuscunque generis fuerit, præcipua ſunt, quibus, pro circumſtantiarum ratione, ad fervorem immodicum moderandum, nitrum: ad ſpaſmos & dolores ſedandos, pauxillum theriacæ cœleſtis adjici poteſt. Ex hujus modi pulvere perfacile præparabis miſturam, ſi aquæ bezoardicæ acetum deſtillatum & ſyrupus acetoſitatis citri admiſceantur. Neque hoc loco ad mitigandam inflammationis vehementiam pulverem expertiſſimæ virtutis oportet præterire. Componitur hic ex bezoardico minerali, nitro & camphora, ita nempe, ut ad bezoardici mineralis & nitri præparati ſcrupulum ſemis dimidium granum camphoræ adjiciatur. Hæc perpauca & ſelectiſſima remedia, ad diaphoreticum uſum ſola ſufficere poſſunt, adeo ut non opus habeamus innumeris ſpeciebus, pulveribus cordialibus, ſpiritibus, eſſentiis & tincturis bezoardicis & alexipharmacis, quorum farrago cum faſtidio in tot voluminibus pharmacopœorum & medicorum conſpicitur.

Pulvis expertiſſimus ex bezoard. minerali, nitro & camphora

Hæc perpauca & ſelectiſſima remedia ad diaphoreticum uſum ſola ſufficere poſſunt.

§. IX. Perluſtratis iis, quæ ſudorem & perſpirationem movent, remediis, ordo jam exigit, ut, quæ ſelectiora ſunt in diureticorum claſſe, recenſeamus: Primum genus eſt eorum, quæ ſalino quodam ſtimulo renale glanduloſum cribrum afficiunt, viasque urinarias aperiendo expediunt. Sunt vero ex hisce præcipua, quæ ex tartaro arceſſuntur, qualia ſunt ſal tartari, ejus terra foliata, tinctura tartari, tartarus ſolubilis, tartarus vitriolatus, liquor ex tartari ſale & nitro crudo paratus, hæc omnia non modo mucum renalem abſtergunt, ſed & ſtimulando majorem ſeri tartarei ſalſi tranſcolationem concitant. Solet vero potentioris virtutis eſſe tinctura antimonii ſic dicta acris ex ejus regulo per calcinationem cum nitro parata: cujus color perperam antimoniali ſulphuri adſcribitur, cum potius ardens & cauſtica ejus vis extreme alcaliſato nitro debeatur. Hæc tinctura paulo liberaliori doſi data cum convenienti vehiculo, egregie cachecticorum ſuperfluas ſeroſitates educit.

Selectiora in diureticorum claſſe. Tales ſunt ſal tartari, tinctura tartari, &c.

Potentioris virtutis eſt tinctura antimonii.

Quæ egregie cachecticorum ſeroſitates educit.

§. X. Alterum genus diureticorum ex ſubtili acri balſamica reſina ſuam operationem nanciſcitur. Utpote tenuiora balſamica peculiari virtute, non modo renes, ſed & veſicam reliquasque urinarias vias afficiunt, quemadmodum luculenter ea, quæ ex junipero, ſuccino & terebinthina parantur, id comprobant, & quod notabile, urinæ plerumque hæc ipſa violaceum quendam odorem conciliant. Nos vero pro delicatioribus ſpiritum balſamicum maximopere commendamus, cujus præparatio hæc eſt. Recipe ſuccini, maſtiches ſelectæ ana uncias quatuor, balſami Peruviani, balſami de Copaiva ana unciam unam, ſalis tartari uncias ſex, quæ pulveriſata exactiſſime miſceantur, poſtea libræ tres ſpiritus vini tartariſati affundantur, & prævia digeſtione fit deſtillatio, ita prodit ſpiritus balſamicus nervinæ, roborantis & ſimul diureticæ virtutis, facto præſertim ejus connubio cum ſpiritu nitri vel ſalis dulci. Ex vegetabilibus radix altheæ, eringii, petroſelini, ſelleri, laudem eximiam merentur. Tandem inter diuretica locum quoque inveniunt refrigerantia, quæ ſeceſſionem & quaſi præcipitationem quandam ſeri a ſanguine efficiunt. Hoc modo nitroſa, ut nitrum purificatum vel artificiale, quod ex ſpiritu nitri & ſpirit. ſalis ammoniaci præparatur, item nitrum ammoniatum operatur, ſpectat huc quoque ſpiritus ſalis probe rectificatus, & ex hoc præparata tinctura Morbii aperitiva. Inde etiam fit, ut ſerum lactis & omnia emulſiva, præſertim quæ ex ſeminibus quatuor frigidis conficiuntur, urinam provocare ſoleant. Quod etiam valet de fructibus refrigerantibus, ut ſunt fraga, mala perſica, quorum ſuccus acido-nitroſus valide refrigerans potenter urinam movet. Tandem ex animantium genere pulvis millepedum itemque tinctura cantharidum rite parata, ſale penetranti cauſtico, renales tubulos ſtimulando, urinæ fluxum faciunt liberaliorem.

Sunt remediora balſamica, quæ ex junipero, ſuccino & therebintina parantur.

Autor maximopere ſpiritum balſamicum commendat.

Ex vegetabilibus Rad. Althea, Eringii, &c. laudem merentur.

Nitroſa inter diuretica quoque locum inveniunt.

Nec non ſerum lactis & emulſiones.

Fraga & mala perſica potenter urinam movent.

Ex animalibus millepedia & Canthorides urinæ fluxum faciunt liberaliorem.

§. XI. Sunt adhuc alia evacuantium remediorum genera, quæ videlicet ſalivalem laticem valide commovent, ac per ſalivales glandulas & ductus largius exonerant, quorum uſus in lymphæ & glandularum vitio, non poteſt non eſſe laudatiſſimus. Nihil vero hoc in negotio, niſi cum mercurialibus rite paratis, poteſt effici, utpote quæ ſingulare quid in eo poſſident, quod mirifice lymphæ maſſam ad ſalivæ fontes, commoveant. Prompte id præſtat mercurius dulcis probe præparatus, mitius id efficit æthiops mineralis, mitiſſime vero cinnabarina agunt, quæ paulo largiori doſi uſu reperito oblata, ſi viſcidum ſerum ſtagnans reſolvendum eſt, in morbis gravioribus capitis non ſpernendum edunt effectum. Qua de re pulchram obſervationem attulimus in notis ad Poterium. Cæterum non ſicco pede præterire licet mercurium præcipitatum album, qui fit, quando ſpiritu nitri rectificato depuratiſſimus mercurius ſolvitur, poſtea cum ſpiritu ſalis ammoniaci præcipitatur in magiſterium, quod facta ſufficiente cum aqua dulci elotione, edulcorandum, ipſique æqua portione auri ſubtiliſſimus crocus admiſcendus eſt, qui pulvis cum ſaccharo roſaceo datus non modo in venerea lue, ſed & in aliis rebellibus lymphæ & glandularum morbis, magna præſtare ſolet officia. Si enim decenti methodo procedamus, ſine ullo ſalivæ fluxu tantum facta auctiore tranſpiratione, perſanantur.

Remedia quæ ſalivalem laticem valde commovent.

Quod prompte præſtat mercurius dulcis, mitius id efficit æthiops mineralis.

Pulvis ſingularis qui magna in lue venerea, &c. ſolet præſtare officia.

§. XII. Ex iis, quæ narium tunicam afficiunt, vel etiam ſternutamentum movent, quædam itidem ſeligenda ſunt: ex validioribus ſolus helleborus albus ſufficere poteſt. Quæ vero mi-

Ex validioribus ſternutatoriis helleborus albus ſufficere poteſt.

Mitius agunt Herba baſilicum, Majorana, &c.

mitiori gradu narium mucum colliquant, ſunt herba baſilici, betonicæ, majoranæ, marum verum, flores liliorum convallium, flores benzoes, extractum ligni guajaci cum aqua paratum: ex hiſce pulveres errhini præſtantiſſimæ virtutis, ſi caput a ſordibus mucidis purgandum eſt, confici poſſunt. Solenne jam eſt ſal volatile ammoniaci ſiccum cum oleo majoranæ vel florum aurantiorum aut cedro probe imbuere & naribus crebrius offerre, quod mire mucoſitatem colliquat, & vigorem ſenſibus affert.

Sequuntur Alterantia. Optandum foret ut ingens earum copia præſtaret.

At de hiſce potius eſt deſperandum.

Sed ea quæ manifeſto agunt principio perluſtrantur.

§. XIII. Evacuantia, quæ jam expoſuimus, ordine ſequuntur alterantia quæ inſenſæ & noxiæ humoris peccantis qualitati emendandæ magis dicata & deſtinata ſunt. Optandum vero vehementer foret, ut ingens eorum copia proſtaret, quæ materiam morbi ſæpe tenuiſſimæ & agiliſſimæ indolis proxime ſive mediate invertere ac immutare poſſent: utpote perniciosiſſimæ & periculo & vehementia notatæ paſſiones, non tam copiæ humorum peccantium, quam ſæpenumero tenuiſſimo vapori incunabula ſua atque originem debent, cujus maligni elementi indoles, celerem potius immutationem, quam operoſam e corpore evacuationem exigeret. At quum de hujus generis efficacibus remediis potius ſit deſperandum: hinc ſaltim ea, quæ obvio & manifeſto quodam agunt principio breviter ſtrictimque perluſtrabimus. Quoniam vero id, quod tenax, ſpiſſum, viſcidum & immobile in ſanguine & humoribus eſt, maxime liberæ ejus progreſſioni per minimos corporis tubulos, viſceraque & glandulas reſiſtit, & ad diuturnas & pernicioſas obſtructionea viam ſternit, hinc ea remedia, quæ humores craſſos attenuant & diſſolvunt, obſtructos, tubulos reſerant, ante omnia ſunt attendenda.

Salium præſertim neutrorum ac alcalinorum vires & virtutes.

Inter quæ nitrum fixum eminet.

Quod obſervatione confirmatur.

Eximie vero id præſtant ſalia, præſertim neutra & alcaliſata, quia ſtimulo, quo pollent, non modo fibras motrices ad majorem impulſum concitant, quo omnium optime craſſum dividitur, & immobile ad motum incitatur, ſed & immediato ſuo contactu viſcoſas & craſſioris molis partes diſcerpunt. Ex horum vero cenſu ſunt ſalia vegetabilium fixa, arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, ſolutio lapidum cancri, terra foliata tartari, nitrum fixum, ſal ammoniacum depuratum, quæ & aperiendo & reſolvendo in diverſis morbis ſe commendant, maxime omnium vero laudatiſſimum nitrum dictis his neutris ſalibus aſſociatum, incidendi & reſolvendi virtute pollet. Perquam enim curioſa eſt obſervatio, nitrum ſolutum coagulato & nigricanti ſanguini affuſum illum ex tempore reddere fluidum & floridum. Et quoniam peculiari ratione ſiccas & conſtrictas partes emollit & humectat, hinc obſtructionibus removendis remedium eſt accommodatiſſimum.

Præterea obſtructionibus removendis eſt accommodatiſſimum. Aquarum magna vis in chronicis morbis perſanandis.

In genere vero notandum hoc loco eſt, nihil potentius viſcidos humores incidere & obſtructiones reſerare, quam copiam fluidi, quod præſertim elemento activo armatum ad durum & compactum emolliendum & diluendum, omnium aptiſſimum eſt. Et hæc eſt ratio, cur aquarum ſalubrium mineralium tam frigidarum quam calidarum, nec non puræ ſimplicis aquæ, ſive frigidæ ſive calidæ infuſæ cum herba appropriata, in chronicis morbis perſanandis tanta ſit vis atque efficacia.

Ad Alterantia ſpectant omnia terrea alcalina.

§. XIV. Denique ad alterantia merito ſpectant omnia terrea alcalina, quæ, ſi quid aliud, prompte & expedite acidos, ponticos, corroſivos, primis in viis plerumque oberrantes humores, immutant atque invertunt, & vocari ſolent abſorbentia, quorum uſus in pluribus morbis longe eſt eximius. Quamvis vero complura, quæ acidum abſorbeant, in rerum natura proſtent remedia, nihilo minus unum præ altero corpori noſtro magis eſt amicum & conſymbolicum, & ſine noxa relicta operatur, quem in finem cancrorum lapides, ovorum teſtas & oſſa ſepiæ, ceu innocentia abſorbentia, maximopere commendamus. Ex ſalinis vero alcalinis oleum tartari per deliquium vel liquor fuliginis cum ſale tartari paratus & abſorbendi & aperiendi fine, debita doſi datus, reliquis omnibus facile eſt anteponendus.

Oculi cancri, ovorum teſtæ & oſſa ſepiæ ſunt innocentiſſima abſorbentia.

Ex alcalinis liquor tartari vel fuliginis in abſorbendo reliquis facile eſt anteponendus.

Materia tenuior & maligna in morbis emollientibus, &c. demulcenda eſt.

Qualia ad hoc præſtent.

§. XV. Delinquit in morbis ſæpiſſime materia quædam tenuior, mobilior, acris & cauſticæ indolis, ſummæ activitatis & veneni naturam imitans, quam utique corrigere, demulcere ac temperare oportet, quod omnium optime præſtant ſic dicta emollientia & inviſcantia, quæ viſcido quodam involucro tenuiſſimas acies involvunt, obtundunt, & hinc etiam contra validiora venena antidotum præbent. Præſtant vero hæc ex regno vegetabilium & animantium deſumpta; ſpeciatim vero pertinent huc omnes axungiæ, butyrum & lac animantium, gelatinæ oſſium; ex vegetabilibus flores ſambuci, malvæ, meliloti, verbaſci, chamomillæ vulgaris, millefolii, papaveris, ſemen lini, fœnigræci, cydoniorum, radix altheæ, liliorum alborum, crocus, ficus, paſſulæ, amygdalæ dulces earumque oleum, ſemina quatuor frigida majora, decoctum hordei, ad ſalſos & erodentes acres humores temperandos ac mitigandos, tam interno quam externo uſu virtutis ſunt præſtantiſſimæ.

Humoribus bilioſis, &c. temperantis, nitro nihil eſt præclarius.

Secundum locum obtinent acidula.

§. XVI. Reliquum jam eſt, ut etiam conſideremus, quænam maxime humoribus bilioſis, ſulphureis, & præcalidis temperandis conveniant: qua in re ipſo nihil eſt præclarius, utpote quod inteſtinam calidam humorum ebullitionem protinus ſiſtit ac deprimit, & præſentiſſimum refrigerium corpori adfert. Secundum locum obtinent acidula, quæ bilis nimium fervorem ac volatilitatem ſimili modo figunt atque enervant, ut ſunt ex ſelectioribus citri poma & ex ipſis paratus ſyrupus, item berberum, ceraſorum, rubi Idæi, fragorum, cydoniorum, granatorum ſucci & ſyrupi, aqua acetoſæ, acetoſellæ, ſpiritus ſalis, vitrioli vel nitri dulcificatus, tincturæ quatuor florum cordialium, ex quibus varia julapia & potiones refrigerantes poſſunt concinnari, in nimio fervore & æſtu ſanguinis atque humorum ſua laude non defraudandi.

Ex roborantibus quæ in corpore motum augent, ſunt confortantia.

§. XVII. Defuncti tractatione eorum, quæ præcipue fluidis partibus dicatæ ſunt, remediorum, jam nos accingimus ad ea, quæ ſolidas earumque tonum motum ac robur peculiari ratione afficiunt, & ſunt vel roborantia vel ſedativa. Illa fibrarum dejectum robur reſtituunt: hæc vero nimias & effrenes eorum motiones atque contractiones ſedant atque componunt, doloremque levant, & ſolent anodyna appellari. Ex roborantibus, quæ in univerſo corpore ejuſque ſolidis fibroſis partibus motum augent, eumque citatiorem reddunt, ſunt maxime ea, quæ materiam ſic dictis ſpiritibus ſeu fluidiſſimis & impetum facientibus partibus fœnerant, & ſubtili, ſuavi, naturæ amico, balſamico oleo & ſpiritu imbuta ſunt, & vocari ſolent confortantia.

Talia

Talia ſunt præcipue ex aromaticis. Ex animantibus & plantis.

Talia ſunt ex aromatibus præcipue cinnamomum, caryophylli, cardamomum, cubebæ, flores macis, nux moſchata, cortices citri, aurantiorum, pomorum chinenſium: ex balſamicis, benzoe, ſtorax, myrrha, maſtiche, opobalſamum, reſina ligni aloes, balſamus peruvianus, folia lauri, myrti: ex marinis ſuccinum & ambra; ex animantium genere moſchus, quæ analeptica & cordialia dici ſolent. In confortantibus vero principem locum tenet vinum ſubtile, potens & ſpirituoſum, quale eſt Rhenanum ejuſque ſpiritus: ex plantis, majorana, roſmarinus, ſerpillum, lavendula, ſpica noſtra, Indica & Celtica, flores chamomillæ vulgaris, meliſſa, mentha, quorum pleraque ſuave & ſubtile oleum præbent, quo ſpiritus & vires corporis noſtri mire reficiuntur.

Ex hiſce ſelectioribus ſimplicibus varia analeptica, &c. concinnari queunt.

Ex hiſce ſelectioribus ſimplicibus, varia poſſunt analeptica & confortantia, aquæ ſtomachicæ, carminativæ, confortantes, balſama apoplectica, aquæ apoplecticæ, balſamum vitæ, & embryonum, concinnari.

Præter hæc ſpiritus oleoſi volatiles, urinoſi, &c. Ut ſpiritus oleoſus Sylvii, &c.

§. XVIII. Præter hæc ſpiritus oleoſi volatiles, urinoſi ut & ſpiritus ſalis ammoniaci cum aliis aromaticis blandioribus probe eſſentificatus, ut eſt celebratiſſimus ille ſpiritus oleoſus Sylvii, & ſecundum ejus exemplar, ſalia volatilia oleoſa præparata, ſingulari roborante & tonica virtute gaudent, & in tono ventriculi dejecto, neque minus in cerebri & nervorum debilitate removenda, magno utique præſidio ſunt. Inter ſalia vero volatilia oleoſa, quæ naturæ theſaurus ſuggerit, camphora merito principem ſibi locum vindicat, quia ſubtiliſſimæ indolis eſt, & celerrime per univerſi corporis poros penetrat, uſuque tam interno quam externo in diſcutiendis ſtagnantibus humoribus, & abigendo inflammationum periculo, præſertim ſi amicum cum nitro conjugium ineat, nobiliſſimarum virium eſt medicina.

Inter hos Camphora principem ſibi locum vindicat. Quæ nobiliſſima eſt medicina.

Martialia ex roborantibus, quæ immediate agunt, palmam cæteris dubiam reddunt.

§. XIX. Ex roborantibus vero quæ immediate agunt in corporis noſtri fibras, eas levi conſtrictione roborando, palmam ceteris dubiam reddunt martialia, legitimo modo præparata atque adminiſtrata. Quemadmodum vero omne nimium naturæ eſt inimicum: ita etiam paulo fortiora ex martialibus præparata adſtringentia & vitriolacea plus damni quam emolumenti ſolent afferre. Sunt vero deſideratiſſimæ virtutis & operationis, quæ ex ſubtiliori ſulphuris & terræ martialis elemento componuntur; quo nomine tincturam florum ſalis ammoniaci martialium, cum hæmatite præparatorum, item tincturam martis Zwölfferi, Ludovici, & quæ cum ſucco Cydoniorum paratur, commendamus. Ex ſiccioribus ſola limatura ferri, in ſubtiliſſimum pollinem redacta, omnibus martialibus crocis, jure meritoque eſt anteferenda, quia terreo-alcalina & ſulphurea ferri craſis adhuc ſalva integra ac intacta in hac ipſa eſt. Ex compoſitis ſolus pulvis cachecticus *Quercetani* arridet. Sufficere hæc poſſunt ex martialibus, quibus ſi prudenter in chronicis paſſionibus debellandis & tono viſcerum roborando uti velimus, cetera omnia martialis & vitriolaceæ indolis commode poſſunt poſtponi.

Inter hæc præſtant tinct. flor. ſal. ammoniaci martialium, item martis Zwölfferi, &c. Ex ſiccioribus limatura ferri in pollinem redacta omnibus crocis eſt anteferenda. Ex compoſitis pulv. cachect. Quercet. arridet.

Chinæ cortex in febris impetu coercendo vix parem habet medicinam.

§. XX. Dantur adhuc alia ſpecifice roborandis partibus dicata ſimplicia, quæ pari ratione in certis morbis profligandis magnam exſerunt efficaciam. Exemplo ſit famigeratiſſimus chinæ cortex, qui in febris impetu coercendo, vix parem & ſimilem habet medicinam. Nullum vero dubium eſt, quin omnia, quæ hoc in negotio præſtat, adſtrictoria & roborante ſua facultate efficiat. Exemplo quoque poteſt eſſe, non ſatis laudatus chacarillæ cortex, qui aromatico balſamico & terreſtri inſtructus eſt elemento, inque roborando ventriculi & inteſtinorum tono & pectoris ex pulmonum nimia laxitate natis vitiis, medicamentum, ſi ullum, eſt certe maximopere commendandum. Habemus præterea ſpecifica, ſi ita loqui fas eſt, certas partes roborantia. Ita betonica & meliſſa peculiari modo dicatæ ſunt capiti, ſulphur, myrrha & crocus pectori, mentha ventriculo, plantæ amaræ hepati, lieni ſcolopendrium, renibus terebinthinacea, glandulis omnis generis ligna & omnia reſinoſa balſamica, oculis fœniculum, utero artemiſia, meliſſa & pulegium. Sunt vero adhuc plura alia non contemnendæ utilitatis ſpecifica, quorum tamen catalogum hic recenſere nimis ſupervacuus eſſet labor, ſed ſuffecerit pauca quædam in medio proferre. Ex compoſitis vero quæ roborandi viſcera parteſque ſolidas corporis interiores facultate gaudent, elixir ſtomachale *Michaëlis*, eſſentia abſynthii compoſita *Commerdingii*, eſſentia carminativa *Wedelii*, elixir balſamicum noſtrum, balſamum Anglicanum, balſamum vitæ noſtrum, eſſentia chacarillæ, ſpiritus balſami peruviani, aqua maſtichina, eſſentia ambræ, cinnamomi, aqua Anhaltina, aqua carminativa Schrœderi, aqua vitæ Matthioli, aqua apoplectica Sennerti, aqua Chemnicenſis, aqua vitæ mulierum ſingularem laudem & commendationem merentur.

Chacarillæ cortex maximopere eſt commendandus. Specifica certas partes roborantia ſunt. Betonica & meliſſa capiti: ſulphur, myrrha, crocus pectori: mentha ventriculo: plantæ amaræ hepati. ſcolopendrium lieni. Therebinthinata renibus: glandulis ligna, &c. oculis fœniculum: utero artemiſia, &c. dicata.

Dantur & multa roborantia compoſita.

§. XXI. Reliquum jam eſt, ut etiam ea remediorum genera perluſtremus, quæ effrenes & nimios motus ſiſtendi & ſedandi virtute inſtructa ſunt & in atrocioribus doloribus, inque gravioribus ſpaſmis & fibrarum conſtrictionibus, nimia quoque ſanguinis & humorum effuſione, locum inveniunt commodiſſimum. Recte vero hæc ipſa diſtinguere licet in univerſalia, quæ in univerſo corpore, ubicunque conſiſtant dolores, ſpaſmos & vehementiores motus ſiſtunt, & in particularia, quæ magis ſpecifice certis partibus & morbis ſuccurrunt. Ex illorum numero ſunt opiata, quæ principem facile inter dolorum ſedativa, locum inveniunt. Quum vero horum innumerabiles fere in pharmacopœis proſtent compoſitiones, hinc ſelectiſſimas tantum recenſebimus, quales ſunt theriaca cœleſtis in notis ad *Poterium* deſcripta, Pilulæ *Wildeganſii*, maſſa pilularum Starckii, diaſcordium *Fracaſtorii*, Laudanum per fermentationem cum ſucco cydoniorum paratum *Helmontii*, pilulæ è ſtyrace, è cynogloſſa, ſyrupus papaveris rhœados, papaveris albi, theriaca vulgaris, eſſentia theriacalis, quorum omnium uſus prudens & cautus in mitiganda ſymptomatum ferocia multa & magna præſtare ſolet. Neque mineralia ſulphure anodyno & ſedativo penitus ſunt deſtituta, ſed abundans id ipſum in marte & vitriolo conſpicitur, ex quo paramus ſingulari encheireſi, ſpiritum aromatici ſaporis & fragrantiſſimi odoris, cujus uſus opiatis longe tutior & præſtantior eſt. Sunt præterea inter ſedativa & antiſpaſmodica præcipua quadam laude conſpicua, quæ nobis præ cæteris ſuggerit regnum animale. Utpote omnes fere animantium partes exſiccatæ, ſulphureo quodam vaporoſo & volatili principio pollent, quo impetum motuum & ſpaſmorum refrenant. Ita ad capitis vitia raſura cranii humani, ungulæ alcis, pulvis lumbricorum terreſtrium, moſchus:

Remedia quæ effrenes motus ſiſtendi virtute inſtructa ſunt. Quæ in univerſalia & in particularia diſtinguuntur. Ex quorum numero ſunt opiata. Horum ſelectiſſima dinumerantur. Neque mineralia ſulphure anodyno & ſedativo penitus ſunt deſtituta. Præ cæteris regnum animale ſedativa & antiſpaſmodica ſuggerit.

in

Quæ recommendantur.

in pectoris affectibus vulpis pulmo, & ſperma ceti, item mandibulæ lucii piſcis, in immodicis ſanguinis profluviis, dens hippopotami: in uteri affectibus caſtoreum & pulvis ſecundinæ humanæ: in renum & articulorum gravi dolore lapis manati, in parturientium ſpaſmis fel anguillæ: in gravioribus ventris torminibus, raſura priapi cervi, nec non cor & hepar viperarum: in partium externarum contracturis, animantium axungiæ omnem laudem ſuperant.

In regno vegetabili plura quoque occurrunt, quæ vi ſedativa partibus ſuccurrunt.

Denique plura quoque occurrunt in vegetabilium regno, quæ ſedativa vi ſpecialiter partibus ſuccurrunt. Ita in capitis & cerebri affectibus pæoniæ planta, betonica, baſilicum, ſalviæ quoque flores, in pectoris morbis crocus, in graviori renum dolore & ſpaſmo fructus alkekengi, ſemen lycopodii, in ſpaſmis viſcerum abdominis pulvis millefolii: in ventris torminibus pulvis chamomillæ vulgaris & flavedo corticum aurantiorum: In ſtomacho male affecto, mentha & nuciſta, in uteri ſpaſmis crocus & galbanum laudem eximiam promerentur. In nervorum vitiis aquæ florum ſuaveolentium, ut ſunt primulæ veris, liliorum alborum, convallium, roſarum, tiliæ, pæoniæ, chamomillæ, acaciæ, ulmariæ, ſambuci, hormini, ſalviæ, florum aurantiorum præ ceteris omni laude & commendatione dignæ ſunt.

Horum catalogus.

Sedativa compoſita quæ ab auctore extolluntur.

Ex compoſitis vero ſedativis non citra rationem extollimus pulverem epilepticum Marchionis, ſpecificum cephalicum Michaëlis, pulverem-antiepilepticum D. Aquin, qui deſcribitur in pharmacopoea de Charras pag. 527. item pulverem contra rabiem ibidem deſcriptum, trochiſcos alkekengi, elixir uterinum *Zwölfferi*, quibus omnibus & ſingulis ſciens & prudens Medicus, pro morbi, ejuſque cauſarum ſubjectorum ratione cum fructu uti poterit. Hæc itaque ſunt ſelectiora à nobis propoſita remedia, quæ certe ſufficere poſſunt omnibus morborum generibus feliciſſime abigendis.

DE MEDICAMENTIS BALSAMICIS.

PRÆFATIO.

Dulciſſimum nomen balſami eſt.

DUlciſſimum nomen balſami eſt, quo non facile ullum in univerſa re medica gratius & acceptius reperitur. Siquidem tale medicamenti genus, quod ſuaviſſima fragrantia ſeſe commendabat, & quod fœdæ putredinis atque corruptionis vim, uſu tam externo quam interno à corporibus humanis arcebat, veteres medici balſami nomine inſigniverunt.

Mos erat antiquiſſimus condire cadavera.

Antiquiſſimus primum mos erat balſamis eorum, quibus vivis amore & obſequio devincti erant, condire cadavera, quo à corruptione vindicata ingens annorum ſpatium perdurarent. Et quum tanta ad putredinem, quæ mortis quaſi filia eſt, avertendam in balſamis efficacia animadverteretur, hinc ſapientiores judicare cœperunt eadem balſama, optima vitæ humanæ eſſe fomenta, quibus diu ſalva ac integra conſervaretur.

Hinc ſapientiores judicarunt eadem optima vitæ humanæ eſſe fomenta.

Unde ad vitam longius prorogandam vim ipſis ineſſe præſentiſſimam credebant, exiſtimantes à balſamicis rebus Spiritum ſeu calidum innatum in ſanguine fluctuans, quod Naturæ ac vitæ balſamum ſit, mirifice corroborari. Quicquid autem veri ſubſit tam ſpecioſo aſſerto, hoc tamen certiſſimum eſt in immenſo illo, quem providentiſſimus naturæ parens in omnibus regnis nobis ſubminiſtrat, remediorum apparatu, nulla præſtantiora, inque majorem uſum nata auxilia reperiri, atque ea, quæ balſami & balſamicorum nomen promerentur.

Nulla præſtantiora auxilia reperiuntur atque ea.

Hæc enim, cum viribus corporis quaſi conſymbolismum facientia, illas mirifice fovent, erigunt, recreant, robur partibus adferunt & vitales fluidorum motus egregie tuentur. Proſpexit certe divina, eaque ſapientiſſima benignitas humani generis ſaluti ac incolumitati præſtantiſſimorum remediorum infinita copia, prorſus ut nullum detur ex animantibus, plantis aut mineralibus, nullum etiam eorum, quæ in mari vitam degunt, quod non ſalutares & eximias ad morbos depellendos, vitæque integritatem ſuſtentandam, offerat vires. Neque venenum, alioquin humanæ naturæ infenſiſſimum, juvandi viribus eſt plane deſtitutum, ſi artifex eo prudenter uti ſciat.

Neque venenum juvandi viribus eſt plane deſtitutum, ſi artifex eo prudenter uti ſciat.

Attamen non uſdem ſingula pollent viribus, ſed aliud utique alio eſt præſtantius, naturæque noſtræ magis amicum & adcommodatum. Artis itaque & prudentiæ eſt, ex tanta ſimplicium neque minus compoſitorum remediorum multitudine, optima & convenientiſſima ſeligere, iiſque feliciter in vita tuenda, morbiſque depulſandis uti.

Pauca & ſelectiſſima ex naturæ penu ſunt depromenda.

Neque enim benigniſſimi conditoris intentio hæc fuit, ut omnibus & ſingulis, quæ in auxilium prompta ſunt ac diſpoſita, uteremur: ſed juvat pauca & ſelectiſſima ex tanto penu depromere, quibus, ceu inſtrumentis, medicus artifex ſcopum ſuum in præſervando & ſanando obtineat.

Balſamum & balſamica naturæ amiciſſima.

Quum vero ex tanta opem ſanitatemque promittentium copia & numero balſamum & balſamica, ceu naturæ amiciſſima, principatum meritiſſimo jure obtineant, commodum atque jucundum viſum fuit inaugurali ſpecimine optima balſamica, & quibus principiis agant, & quas eximias virtutes poſſideant, recenſere, inque ſalutem humani generis eorum uſum dirigere. Quod dum conamur, DEUS, fons omnis boni perennis & inexhauſtus ita faveat meditationibus noſtris, ut non niſi illud, quod verum bonum ac ſalutare ſit, indagando conſequamur.

§. I.

Nominis origo quæritur.

DIcturi itaque de præſtantiſſimis balſamis, ſeu balſamicis ſimplicibus quæ in humanum cedere poſſunt uſum: ut intelligatur quid ſit de quo ſermonem inſtituemus noſtrum, non inutile arbitrati ſumus primo de nominis origine, quæ nobis cognita ſunt, exponere: dein de quid per balſamum proprie intelligamus, ſubjungere. Quum vero balſami uſum primi, quantum ſcimus, habuerint homines Palæſtinæ & Phœnices oras incolentes, forte etiam his vicini Arabes & Ægyptii, ratio ipſa nos eo deducit

cit ut nominis originem ex indole linguarum, quibus oriens utitur, exquiramus. Sive igitur vocabulum ſit ſimplex, quod vero ſimillimum, & indoli Orientis convenientiſſimum eſt; ab בשם Boſem erit deducendum, Ebræis ad denotandum fragrantiſſimum & delicatiſſimum quodvis peculiariter inſerviente voce, cui aliæ gentes, quod in pluribus fecerunt, unicum elementum inſeruerunt; ſive compoſitam vocem cum aliis eſſe ſtatuamus, ex בעל שמן Baal ſchemen, quod dominum vel principem oleorum aromatumque denotat: Res tamen eodem redit, ut ipſa vis atque origo nominis documento ſit aromata, olea & reſinas omnium præſtantiſſimas, quæ & virtute & odoris ac ſaporis ſuavitate conſpicua præ aliis ſint, balſami nomen tantummodo tueri. Neque etiam nobis alia Balſami ac balſamicorum notio erit, quam ut per id vocabulum indigitemus tale remedium, quod ſulfureo reſinoſo ac oleoſo, ſuaviſſimo tamen, naturæque amiciſſimo gaudeat, quo agat, elemento. Duo itaque balſami requiſita ac characteres eſſe debere judicamus.

Quid per balſami vocabulum eſt intelligendum.

Primus eſt, quod corpus debeat eſſe maxima ex parte inflammabile, hoc eſt oleoſum vel reſinoſum. Secundo ſuaviſſimi odoris & penetrantis ſaporis ſit, neceſſe eſt, quibus de partium tenuitate ac virtute teſtimonium ſenſibus præbeatur. Quibus ſuppoſitis ſulphura & reſinoſa, nec non oleoſa corpora inflammabilia, balſami quoque conſiſtentiam præ ſe ferentia, ſuavi vero odore ac ſapore deſtituta, ex vere balſamicorum numero excludenda eſſe clariſſime apparet, adeoque naphtha, petroleum, aſphaltum, terebinthina, pix, reſina pini, oleaque terebinthinæ ac abietum, ſub cenſum noſtrum neutiquam venire debent, quæ, tametſi inflammabilia penetrantia corpora ſint, inque balſamandis corporibus vires egregias habeant: neque minus tam externo quam interno uſu ſalutatem in medendo efficaciam polliceantur: nihilo ſecius, quoniam ex ſulfure nimis forte, acri, penetranti, minus blando & naturæ amico conflata ſunt: hinc viribus quoque corporis noſtri fractis erigendis ac fovendis, pari ratione minime ſunt idonea. Deinceps neque proprie ſola ſuaveolentia, ut Zibethum, Moſchus, flores fragrantiſſimi, Jaſmini, Aurantiorum, hyacinthi, tuberoſi, &c. balſami vel balſamicorum nomen ſuſtinent, eo, quod non ſola ad balſamum conſtituendum ſuaveolentia ſufficit, quæ vaporoſo tenui ſulfuri debetur; ſed ut in oleo ſubtili, acri, inflammabili reſina iſthæc ſuavis fragrantia repoſita ſit, neceſſarium eſt.

Balſami requiſita & characteres.

Fœtida ex vere balſamicorum numero excluduntur.

Quoniam reſocillandis viribus minime ſunt idonea.

§. II. Num itaque in regno animantium verum balſamum detur, merito dubitandum eſt. Abundat vero hiſce & ditiſſimum eſt vegetabile regnum. Eſt autem antiquiſſimum & cui primum Balſami nomen impoſitum eſt, ipſum ſic dictum Opobalſamum Arabicum & Ægyptiacum. Hoc ex arbore humili in Judæa, Ægypto & Arabia naſcente, collectum fuit. Tota arbor erat fragrantiſſimi odoris, & ſauciata in cortice, ſuccum reſinoſum ſuaviſſimi odoris ac magnarum virium, quem opobalſamum dicebant, ſuppeditabat. Hujus arboris lignum Xylobalſamum, fructum vero Carpobalſamum veteres nominabant, ſucco autem ſeu lacrimis exſtillantibus opobalſami proprie conveniebat nomen. De hac arbore veteris Geographiæ princeps *lib. XVI. p. m. 525. ed. Genev.* ita ſcribit: » Hiericus eſt campus, ubi balſami viridarium, arbor eſt odorata » ſeu aromatica ac fruticoſa, cytiſo & terebintho » per ſimilis. Ejus corticem ſcindentes aut vulnerantes, ſuccum inde percipiunt tenaci lacti perſimilem. Suſceptus autem in conchis coagulatur; is capitis dolores & ſuffuſiones oculorum incipientes, & hebetudines mirifice ſanat, & pretioſus liquor eſt, eo quod hic loci » ſolum naſcitur. Concordat cum hac balſami deſcriptione *Proſper Alpinus*, plantarum Ægyptiarum optimus delineator, qui ita ſcribit in *tract. de plant. Ægypt. Balſamum arbuſcula eſt quæ creſcit ad altitudinem cytiſi, folia pauca gerens rutæ ſimilia, perpetuo virentia, vel etiam lentiſci foliorum æmula ſunt. Ramuli quoque ſunt odorati, gummoſi digitiſque contrectati, iis tenaciter adhærent, flores fert parvos, albos, acaciæ proximos ſumme odoratos, à quibus ſemina promanant flava, folliculis nigris ſubrufeſcentibus contenta, valde odorata, intuſque humorem flavum melli perſimilem habentia. Sapore ſuo amaro parumque acri linguam ferientia, opobalſamumque redolentia. Fructus vero terebinthi figuram ac magnitudinem æmulantur.* Notabile vero eſt, quod plures auctorum aſſeverent, arborem hanc Judææ non indigenam ſed inquilinam factam, quum olim multæ plantæ à Meccha, Arabiæ felicis oppido, in Palæſtinam, & hinc, Cleopatræ & Antonii temporibus, in Ægyptum tranſlatæ ſint. Plures ſunt hujus opinionis non amplius verum opobalſamum dari, nec uſquam gentium hoc, quod in Ægypto naſci ſolebat, inveniri. Nam qui venditur pro opobalſamo in capſulis, quæ cortices nucum ſunt, ex Balſamo Peruviano, Benzoe & Storace confectus illis videtur: quemadmodum *Pomet in hiſtoire des drogues p. 275.* indicat. At vero adhuc verum dari opobalſamum valde eſt credibile. Nam qui ex Meccha adducitur & balſamum de Meccha dicitur, in omnibus fere ab auctoribus deſcriptum opobalſamum adæquat. Eſt liquor oleoſus, inſtar terebinthinæ ſpiſſus, ſaporis & odoris penetrantis & gratiſſimi. Venditur quoque caro pretio, utpote unciæ unius dimidium duobus conſtat imperialibus. Ejuſdem quoque nobiſcum eſt ſententiæ *Cluſius in exoticis*, qui *Lib. X. §. 9. de balſamis p. 304.* ita ſcribit: *Arabia felix, quæ ſola balſami plantas ſponte naſcentes ab omni ævo protulit, ac etiamnum profert, legitimum balſamum præbet.*

Balſamis abundat regnum vegetabile.

Opobalſamum.

Xylobalſamum

Carpobalſamum.

Balſami deſcriptio.

Arbor balſamica Judææ non indigena ſed inquilina facta eſt.

Adhuc verum dari opobalſamum valde eſt credibile.

Cluſius ejuſdem quoque eſt ſententiæ.

§. III. Maximi vero ſemper habitum fuit hoc balſamum à veteribus, propter incomparabiles, quas fovet, virtutes, unde in nobiliſſima antidota receperunt, quæ tam pretioſa olim & rara fuerunt, ut pondus duplo argento, *Theophraſto, Plinio & Dioſcoride* teſtibus, penderetur. Neque hujus rei ratio difficilis eſt. Etenim arbor balſami parva eſt, unde non potuit uberem, ſed exiguam balſami quantitatem proferre, cujus virtus, quum mirifice æſtimata fuerit, pretium, ut creverit, neceſſe fuit. Et hæc quoque cauſa fuit, quare opobalſamum veterum vitiatum ſæpiſſime fuiſſe Cyprio terebintho, vel oleo lentiſcino expreſſo, à *Lobelio in animadverſionibus pag. 521.* commemoretur. Quum itaque Balſamum de Meccha longe delicatiſſimum, ſine ulla dubitatione verum ſit opobalſamum Ægyptiorum, & illud exquiſite ſecundum omnes notas referat: hinc ejus uſus in medicina utique vehementer commendandus eſt, utpote ex hoc, menſtruo ſpirituoſo, ſingulari encheireſi præparato, quo ambram etiam intime reſolvimus, diſſoluto, elegantiſſima pro uſu interno medicamenta poſſunt concinnari.

Maximi ſemper à veteribus, habitum fuit hoc balſamum & quia rarum etiam carum.

Balſamum de Mecha ſine dubio verum eſt Ægyptiorum opobalſamum.

§. IV.

Balſamum de Tolu ex America adfertur.

§. IV. Opobalſamum ordine & merito jure balſamum de Tolu excipit, quod noſtro etiam tempore multi opobalſamo ſubſtituunt. Hoc ipſum ex provincia novæ Hiſpaniæ inter Carthaginem & Nnmbre de Dio ſita, & quidem ex urbe Hiobi ſive Tolu adfertur, & ex arbore pino ſimili, teſtante *Raio* in *hiſt. plant. pag.* 1759. profluit. Colorem præ ſe fert aureum, odorem vero ſpirat Limoniis ſimilem, frictione, præſertim in vola manus inſtituta. Siccum vero & ſolidum eſt, pellucidum, & in Anglia, unde ad nos ejus cognitio emanavit, admodum caro conſtat pretio. Hoc balſamum in Spiritu Vini tartariſato rectificatiſſimo ſolutum, gratiſſimam non minus quam efficaciſſimam, ad plures internos & externos uſus, eſſentiam ſuppeditat.

Balſamum Peruvianum.

§. V. Sequitur jam nrdine balſamum, quod ex America novaque Hiſpania ſeu Mexico adducitur, ac Peruviani Indicique nomine venit, cujus diverſas ſpecies ac differentiam idem laudatus *Pomet. l. c.* recenſet. Statuitur vero illud communiter duplex, album nempe & nigrum. Illud optimum & primarium judicatur, balſamumque inciſionis dicitur, quia ſponte ex Hoiziloxi & Hernandez dicta, vaſtæ magnitudinis arbore, leni inciſione vulnerata, exſtillat, teſte Monardo. Limpidum eſt, & terebinthinæ habet conſiſtentiam, odoris fragrantiſſimi, eſtque rarius & carius nigro, ſed cavendum ne te ebinthina laricea adulteratum pro vero obtrudatur. Nigrum vero, cujus ingens quantitas ad nos adfertur, decoctis ex ramis, corticibus, foliis arboris, *Cluſio teſte, comment. in Monardem pag.* 302. paratur atque extrahitur. Genuinum coloris eſt fuſci, ſaporis & odoris penetrantis atque fragrantis, fluidum quoque prompteque totum Spiritu vini rectificatiſſimo diſſolvitur. Dolendum vero eſt & hoc ipſum balſamum noſtris temporibus, admixta ſtyrace ut videtur, liquida, aut forſan fæcibus, quæ à præparatione & coctione balſami Peruviani remanent, admixtis, peſſime adulterari adeo, ut genuinum vix amplius in officinis reperiatur. Falſum autem ab vero dignoſcere haud eſt difficile, ſiquidem illud craſſum & coagulatum eſt, ac penetranti odore & ſapore caret, & ægerrime tranſit io vini ſpiritum, ſed inſtar craſſi oleoſi magmatis remanet. Ex vero autem elegantiſſima medicamenta prodeunt. Primo enim ſolutum in ſpiritu roſarum rectificatiſſimo nobiliſſimarum virium eſſentiam conſtituit. Secundo, quando una pars hujus balſami cum æquali pondere ſalis tartari exquiſite in mortario miſcetur atque teritur & ſpiritus roſarum rectificatiſſimus adfunditur, facta in arena per alembicum deſtillatione tam fragrans & delicatus prodit ſpiritus, quo non facile medicina vidit præſtantiorem, præſertim ſi ad ſolutionem ambræ vel moſchi adhibeatur. Is interno uſu mire fovet ac recreat fractas vires, & generi nervoſo amiciſſimus, ad morbos, qui ab ejus imbecillitate naſcuntur, feliciſſime expugnandos facit. Poteſt cum eo ex tempore Syrupus balſamicus magni & multi uſus parari, ſi modo uncia illius uni libræ julepi roſarum admiſceatur. Commode bic ſyrupus cum aquis vitæ ſtomachicis & cephalicis miſcetur, neque minus potionibus & mixturis ſingularem gratiam conciliat. Cum aqua ſi deſtillatur balſamum Peruvianum ex veſica, eam non modo imbuit odore gratiſſimo, balſamum redolente, ſed & virtute nervina, diuretica quoque inſtruit, cujus aquæ uſus paullo liberaliori in quantitate inſtitutus, in affectibus chronicis, ex ſcorbuto & nervorum imbecillitate ortis, effectum laudatiſſimum promittit. Curioſum eſt, quod oleum aquæ ſupernatet, æthereum, longe ſuaviſſimum, quod prompte in ſe vini rectificatiſſimus ſpiritus recipit.

Album & nigrum.

Genuinum coloris eſt fuſci.

Peſſime adulteratur.

Præparationes multifariæ ex Balſamo Peruviano.

Balſ. de Copaiba naſcitur in Braſilia Rio de Fernbuc, &c.

§. VI. Ordo jam nos deducit ad famigeratiſſimi balſami de Copaiba perluſtrationem. Hoc in Braſilia naſcitur, & ex Rio de Janneiro, Fernamboucq & St. Vincent in noſtras terras per Portugalliam in lagenis terreis advehitur. Hujus color ex albedine in flavum abit, conſiſtentia fluida, reſinoſa, balſamica, uti terebinthina laricea eſt, ſapore acri & amaricante, ex arboris mediocris cortice læſo profluit. *Rajus* appellat hanc arborem balſamiferam Braſilienſem fructu monoſpermo. Duplex autem nobis apportatur balſamum, quale unum eſt liquor limpidus, ſtillans ex arboribus Americanæ provinciæ, Copaiba dictæ, ad medullam uſque perforatis, odoris fragrantis & gratiſſimi, ſaporis acriuſculi. Alterum vero craſſioris, inſtar terebinthinæ eſt conſiſtentiæ. Diſcrimen hoc autem dependet ex diverſo colligendi tempore. Illud enim quod ſtatim poſt arboris inciſionem primo effluit, eſt admodum clarum, album, odoris reſinoſi. Hoc autem quod ſequitur, magis aurei coloris & conſiſtentiæ denſioris eſt, quæ conſiſtentia ipſi balſami nomen conciliavit. Ex ultimum hoc eſt, quod nobis adportari magna copia in lagenis ex Portugallia diximus: alterum autem tenuius, magis rarum eſt. Hoc balſamum identidem cum tinctura tartari vel tinctura antimonii acri in eſſentiam redigitur, quæ in nervorum affectibus ſic dictis frigidis, & qui ex glandularum vitio atque nimia laxitate naſcuntur, adeoque in fluore albo, gonorrhœa, præſertim ſi cum vino Hiſpanico ſumâtur, præſtantiſſimæ eſt efficaciæ.

Apportatur duplex liquidum & craſſius. Utriuſque deſcriptio.

Liquidambra ſtillat ex arboris Mexicanæ cortice ſauciato.

§. VII. Simplicibus, quæ nobis balſamica remedia ſubminiſtrant, merito quoque liquidambra debet annumerari. Stillat ex arboris Mexicanæ, ſtyraciferæ dictæ, cortice ſauciato. Eſt liquor oleoſus, reſinoſus, pinguis, conſiſtentiæ ejus, qua eſt terebinthina Veneta, coloris ex flavo ruſeſcentis, ſaporis acris, aromatici, oleoſi, odoris fragrantis, ad ſtyracem calamitam accedentis, cujus eſſentia cum tinctura tartari vel ſpiritu vini tartariſato extracta, caput & univerſum genus nervoſum roborat. Deſtillatur quoque mediante aqua ex ipſa per veſicam oleum tenuiſſimum & fragrantiſſimum, quod uſu tam interno quam externo validiſſime ſe commendat.

Balſama ſolidiora ſunt Benzoe, Styrax, Ladanum, Myrrha, Maſtiche.

§. VIII. Perſpectis jam balſamis, quæ benigna natura nobis elargitur, liquidis: ordine jam ad balſama ſolidiora & ſicciora, cujus generis ſunt reſinoſa gummata, fragrantia, & ſuaviſſimo oleo prædita, provolvimur. Ex horum vero numero quam maxime Benzoe, Styrax pura calamita, Ladanum, Myrrha, Maſtiche eminent. Proveniunt quoque hæc ipſa ex arboribus, quæ balſamiferæ ſunt & perpetuo virentes, fervidiſſimo tempore ſauciato cortice. Stillat exinde humor tenax, qui humidioribus particulis ſolari æſtu ſublatis, paulatim ſoliideſcit: quare non immerito hæc reſinoſa Gummata balſama ſicca ſunt appellanda, quia in omnibus cum balſamis conveniunt, tota nempe inflammantur, ſuavem expirant odorem, penetrantis ſunt ſaporis, ſolvuntur, quamvis non ex toto, ſpiritu vini rectificatiſſimo, & oleum quoque per deſtillationem præbent.

Benzoe arboris Sumatrenſis eſt fœtus.

§. IX. Et primo, quod attinet ad Benzoen, hæc arboris Sumatrenſis benzoiferæ dictæ fœtus eſt. Puriſſima eſt alba & ſolvitur ſpiritu vini recti-

rectificatiſſimo in eſſentiam, quæ aquæ roſarum inſtillata, lac coſmeticum elegantiſſimum conſtituit. Gummi hoc per ſublimationem levi encheireſi in olla in flores adigitur. Si coquitur in aqua & decoctum inſpiſſatur, flores ſplendentes fundum petunt elegantiſſimi, qui non modo interne ad juvandam expectorationem in aſthmate & pulmonum infarctu ob ſubtilem acredinem egregie valent, ſed & nares vellicando ſternutamentum movent. Ceterum Benzoe eſt præcipuum ſuffumigiorum præſtantium ingrediens, & cum extracto Benzoes debite commixtum, adjectis quibuſdam oleis odoriferis, & momento Ziberhi, maſſam illam pro fumo delicatiſſimam Hiſpanicam conſtituit.

Præparationes ex Benzoe.

Styrax Calamita.

§. X. Similis naturæ eſt Styrax, Latine frequentius Storax dictus, qui ex arbore, in India, nec non jam in quibuſdam tractibus (*teſte Lobelio pag.* 429.) Gallicæ provinciæ ſuccreſcente, & quæ folia habet mali Cydonii, nuncum vero ſimilem ligno betulæ, ſtiriatim exſullat, unde ſtirax dictus eſſe *Lobelio*, quanquam non ſatis magno jure, videtur, puriſſima reſina lacryma ſtiracis dicitur, perquam odora, inque grana & glebas coacta. Hanc quoque ſolent *Calamitam*, cujus nominis rationem dat *Strabo lib. XII.* quod videlicet ex arbore in modum arundinis cavata & exeſa proflueret. *Conf. quoque Salmaſius ad Solinum pag.* 383. Impurior vero magma rubrum eſt, cui ſæpe paleæ, folia, &c. intermixta ſunt. Videtur hoc ipſum ex arboris partibus, ramis, cortice, radicibus, per coctionem extractum. Solemus ex hoc Storace elicere reſinam duplici modo, vel per expreſſionem, quando prius cum vini pauxillo maceretur ad humectationem, vel mediante ſpiritu vini rectificatiſſimo.

Ejus Reſina.

Maſtiche.

§. XI. Maſtiche reſina eſt pallide flaveſcens, pellucida, ſaporis reſinoſi, aromatici, odoris fragrantiſſimi, ſtillans ex cortice ſauciato arboris lentiſci bacciferæ, cujus ingens in inſula Chio proventus eſt. Chienſis autem hæc eſt optima, nam quæ in Gallia ſuccreſcit, magis eſt rudis & impura. Nos ſolemus ex Maſtiche magnæ virtutis ſpiritum parare, quando videlicet ejus partes duæ cum parte una ſalis tartari exquiſite miſcentur, & affuſo ſpiritu vini rectificato deſtillatio inſtituitur. Ita fragrantiſſimus ſpiritus elicitur, qui in roborando ſtomacho & nervoſo genere, in provocanda quoque urina uſum habet præeximium. Etenim ſal tartari optimam & convenientiſſimam corporum reſinoſorum clavem conſtituit, cujus beneficio ſubtile volatile oleum à craſſioribus & viſcoſis terreſtribus particulis extricatum, ſeparatum, ſuique juris redditur.

Ejus ingens in Inſula Chio eſt proventus.

Spiritus Maſtichis.

Ladanum ex foliis Ciſti in Hiſpania & Creta colligitur.

§. XII. Eſt quoque balſamicum reſinoſum concretum ipſum Ladanum, in ſpiras contortum, ſaporis amaricantis, odoris grati & fragrantis, præſertim ſi accenditur. Colligunt incolæ hoc gummi ex foliis Ciſti ladaniferi in Hiſpania & Creta. Multæ ſunt admixtæ arenulæ, eo quod arbores in arenoſis locis creſcant. Extrahitur cum ſpiritu vini reſina puriſſima, quæ vel liquida, vel in ſolidam formam redacta, roborante nervino effectu ſplendet, cujus uſum in gravibus & contumacibus cephalalgiis non ſine efficacia aliquoties experti ſumus.

Gummi Elemi exſtillat ex arboris Myrobalaniferæ in inſula Ceilon.

§. XIII. Succedit hiſce Gummi Elemi, quod eſt reſinoſum, lucidum, ex flavo albicans, inſtar ceræ ductile, ſaporis aromatici, fragrantiſſimi odoris, exſtillans ex cortice arboris myrobalaniferæ, quæ creſcit in inſula Ceilon. Incolæ accendunt in lampadibus, & eſt ipſis inſtar lucernæ. Deſtillant quoque ex hoc Gummi cum aqua per veſicam oleum penetrantiſſimum, quod in Gonorrhoea, vulneribus atque ulceribus interne & externe valde eſt proficuum.

Myrrha ſtillat ex arbore Pola dicta in deſerto Arabico.

§. XIV. Spectat ad Balſamica ſicca quoque Myrrha, præſertim purior, quæ maculas pallidas intermixtas habet, ſaporis acris & aromatici, odoris fragrantis. Stillat ex arbore baccifera Pola dicta, quæ creſcit in deſerto Arabico; videatur *Lobelius pag.* 429. Exhibetur hæc optima in ſubſtantia, cum ſaccharo canto mixta, ad omnem putredinem, præſertim pulmonum, arcendam. Ingreditur quoque compoſita præſtantiſſima Elixir Proprietatis, pillulas *Ruffi*, *Avicennæ* & magnifica veterum antidota, omniſque generis fere pillulas. Præſtat hanc ipſam in ſubſtantia quam in eſſentiis interne uſurpare, quoniam hæc paullo calidioris ſunt naturæ, & paullo fortiter ſanguinem exagitare ſolent. Temperantior vero eſt in ſubſtantia propter mucidas quaſdam gummeas partes admixtas. Ejus eſſentia in putridis ulceribus externo uſu non contemnendam ſe gerit.

Ex Myrrha multa præſtantiſſima parantur remedia.

Ligna quæ balſ. recondunt principium.

Inter hæc primas tenet lignum aloes.

§. XV. Conſideratis gummatibus & reſinis balſamicis, noſtra jam meditatio ad illa ligna, quæ balſamicum recondunt principium, deſcendit. Inter hæc vero primas omnium conſuetudine tenet lignum Aloes, quod Xylaloen alias vocant, totum reſinoſum, ſaporis aromatici & amari, odoris fragrantis ac grati, præſertim ſi in pulverem redigitur. Eſt arboris Indicæ, Calambach dictæ interior ſubſtantia. Ejus reſina ſpir. vini rectificatiſſimo extrahitur, in pillulas vel pulveres cephalicos adaptanda. Eſſentia vero reſinoſa ejuſdem efficaciæ cum tinctura martis permixta, tincturam martis balſamicam conſtituit, cujus virtus ad debilitatem viſcerum corrigendam, in hypochondriaco affectu magno pretio habetur. Præterea paravimus olim ex raſura ligni aloes per deſtillationem ex veſica aquam, cui ſupernatabat oleum odoratiſſimum, quod inſtar camphoræ in album coagulum frigore convertebatur. Hoc in ſpir. vini rectificatiſſimo diſſolutum, eſſentiam magnarum virium in roborando cerebro, nervorumque debilitate reparanda præbebat. Poſſunt hac de re legi ea, quæ in *Poterium p.* 437. commentati ſumus.

Præparata ex ligno aloes.

Lignum Rhodium creſcit in inſulis Canarienſibus.

§. XVI. Sequitur jam lignum Rhodium, cujus radix reſinoſa aromatici ſaporis odoriſque roſei fragrantiſſimi eſt. Creſcit in inſulis Canarienſibus, & oleum per deſtillationem præbet longe ſuaviſſimum; cujus uſus inter balſama ſuaveolentia celebratiſſimus. Neque tamen negandum eſt eſſent. rad. ligni Rhodii, neque minus ejus decoctum cum aqua, propter balſamicam, qua gaudet reſinam, in lymphæ vitiis indeque exortis morbis, inque ipſa lue venerea atque intima humorum corruptione, eximium præſtare effectum.

Ejus uſus.

Santalum citrinum

§. XVII. Lignum Rhodium ordine excipit ſantalum citrinum, quod reſina ſcatet fragranti; cujus luculentus teſtis eſt Spir. vini ab hoc ligno abſtractus, qui fere ambram redolet. Sique rectificato ſpiritu extractio fiat, atque eſſentia leni calore abſtrahatur, remanet liquor oleoſus fragrantiſſimus, qui Peruviani balſami conſiſtentiam habet. Ea propter hanc reſinam penetrantem, hujus ligni decoctum maximi æſtimandum eſt.

Ejus virtutes.

Cortex ligni Saſſafras. Peruvianus, Winteranus, Coſtus verus, reſinoſo quoque

§. XVIII. Ex corticibus balſamicis eminet maxime cortex ligni Saſſafras, Peruvianus, Winteranus, Chacarillæ, Coſtus verus, Chinæ Chinæ. Principio quoque reſinoſo balſamico & ſubadſtringente præditi ſunt, quod non modo ex ſapore & odore penetranti, ſed etiam ex eſſentia, atque

balſamico, &c. principe præditi ſunt. que oleo, quod laudati cortices per deſtillationem cum aqua fundunt, penetrantiſſimo, dignoſcitur.

Juniperi arbor vere balſamica eſt.

§. XIX. In noſtris regionibus Septentrionalibus arbor juniperi vere balſamica eſt, utpote non modo lignum & folia, ſed maxime ipſæ baccæ ſubtili & penetranti oleo ſcatent, quod ex hiſce mediante deſtillatione per veſicam, ingenti quantitate colligitur, & purum, neque adulterio vitiatum, egregie roborans eſt nervorum, & urinam, quod fere omnibus balſamis proprium, potenter movere ſolet. Paratur quoque ex ipſo ligno decoctum, non infimi ad ſcorbutum expugnandum uſus atque utilitatis. Verum enim vero præter jam dicta omnia illa à benigna natura nobis conceſſa ſimplicia, quæ odoris fragrantia & ſaporis penetrantia ſe commendant, ejuſdemque indolis olea ſuppeditant, ad balſamica ſeu balſama non immerito referri debent. Quid enim aliud ſunt olea ſubtiliora, ætherea, quam reſinæ liquidæ ſeu balſama liquida. Præcipuum enim, quo agunt balſama, tam liquida quam ſolida, elementum, & quod penetrantioris ſaporis, fragrantiſſimi, odoris & præcellentis in ſanando virtutis fons & ſcaturigo eſt, non aliud æque datur ac oleum tenuiſſimum, volatile, quo demto & detracto à corporibus, ipſa inutilia atque effœta fiunt.

Olea ſubtiliora, ætherea nil aliud ſunt quam reſinæ liquidæ.

Hinc omnia illa aromata quæ per deſtillationem oleum fragrantiſſ. exhibent.

Inter ſpecies balſamicas jure meritoque principem locum obtinent.

Ol. Caryophyllorum à Valerio Cordo opobalſamo ſubſtituitur.

§. XX. Quamobrem omnia illa aromata, quæ per deſtillationem oleum fragrantiſſimum & penetrantiſſimum exhibent, ut ſunt cinamom. caryophylli, nuciſta, macis, cardamomum, cubebæ, cortices citri, aurantiorum, inter balſamicas ſpecies jure meritoque primum ac principem locum obtinere, pro certo ponendum eſt. Eaque propter *Valerius Cordus in diſpenſatorio ſuo*, oleum Caryophyllorum in omnibus antidotis, quæ opobalſamum habent, jubet loco hujus ſubſtitui. *Vide Cord.* p.22. *ubi non habetur*, inquit, *noſtris temporibus Opobalſamum, Carpobalſamum & Xylobalſamum ſecundum eorum veram deſcriptionem. Verum quum experientia didicerimus, quod oleum Cinamomi & Caryophyllorum, ſecundum noſtram artem deſtillandi veteribus ignotam parata, in probis balſami veri & virtutibus ſimilia ſint* (*quare etiam pro Opobalſamo oleum Caryophyllorum in theriacam noſtram recepimus*) *non inconſultum eſſet, ſi quis pro Carpobalſamo Cubebas aut Caryophylla ſive Cardamomum recipiat, loco Xylobalſami lignum Aloes vide l. c. pag.* 59. & 62. Sunt itaque olea hæc aromatica balſama ſpirituoſa, ſubtiliſſima, quorum virtus & efficacia tanta eſt, quanta ab orientalibus balſamis aliis vix poterit expectari. Quicquid enim hæc ipſa agunt, id per oleum ſubtile unice præſtant, neque difficilis eſt modus hæc olea penetrantiſſima, liquidiſſima, in balſami conſiſtentiam vel etiam reſinæ formam reducendi, modo ſpiritus concentratus acidus, ut oleum vitrioli, debita encheireſi, admiſceatur.

Olea hæc aromatica ſunt balſama ſpirituoſa, &c.

Olea deſtillata exherbis aromaticis noſtratibus.

§. XXI. At vero in noſtris terris dantur quoque ſpirituoſa ejus generis balſama, quæ virtute non minus quam fragrantia orientalibus balſamis & oleis aromaticis palmam dubiam reddunt. Et hæc ſunt olea illa deſtillata, quæ ex herbis aromaticis fragranti odore & penetranti ſapore imbutis, deſtillantur. Et tales ſunt nominatim Roſmarinus, Lavendula, Spica, Majorana, Meliſſa vulgaris & Turcica, Baſilicum, Serpillum, Chamomilla Romana & omnes Menthæ ſpecies, aquatica, quam Balſamitam vocant, Calamintha montana, campeſtris, Mentha criſpa, Mentha ſarracenica, German. *unſrer Frauenmüntze* (vulgus etiam corrupte pronunciat *Morgen-Müntze*, pro *Marien-Müntze*) Origanum, quod Majoranam ſylveſtrem vocant. Quæ cum aqua debito modo deſtillata olea dant ſuaviſſima, & propter magnas virtutes commendatiſſima. Quum vero rariſſime pura in officinis proſtent, ſed adjecta in deſtillatione terebinthina adulterentur, accidit, ut paſſim venalia hæc olea virtutem, quam revera habent, in roborando nervorum aliarumque ſolidarum partium tono, non præſtent. Optime vero ſolvuntur & rediguntur in Eſſentias, de quibus jam olim Joſephus Quercetanus in pharmacopœa ſua reſtituta, in fine operis præclara hæc verba habet: *Artificium nuper in Germania inventum eſt olea penetrantia reducendi in Eſſentias gratiſſimas ac utiliſſimas, quæ propriis ſuis coloribus, odoribus ſaporibuſque nobilitantur, nulla accedente alia miſtione, quam Manna cœleſti optime depurata, quod harum rerum vires atque virtutes allicit, eaſque ſua admixtione exquiſitiſſime corrigit.* Nullum dubium eſt, quin menſtruum tantopere hoc loco laudatum, nullum aliud ſit, quam Spir. vini rectificatiſſimus ad diſſolutionem oleorum intimam l. a. præparatus.

Sicuti ſunt, Majorana Meliſſ. Roſmarin. Lavend. Baſilicum, omnes Menthæ ſpecies, &c.

Quæ debite deſtillata, olea dant ſuaviſſima.

Sed rariſſime in officinis pura proſtant; nam adjecta in deſtillatione terebinthina adulterantur.

Reducuntur in eſſentias gratiſſimas.

Sp. vini rectificatiſſimo.

§. XXII. Ex his dictis itaque adductis clariſſime apparere arbitror, nobiliſſima & ſelectiſſima vegetabilium regnum nobis elargiri balſama, quorum prudens in medicina uſus, mirabiles effectus in perſanandis morbis ac ſanitate vitaque cuſtodienda exſerit. Hoc vero ultimo loco non prætereundum eſt, plantas & arbores balſamicas, in ſolatium ac ſalutem generis humani maxime ab benigniſſimo conditore productas, externo quaſi charactere ac ſigillo notari, quo intus latitans corruptioni reſiſtens adeoque vere balſamica virtus optime dignoſcatur. Et id eſt quod perenent & perpetuo vireant fere hæ omnes. Verum enim vero circumſpiciendum quoque hic loci eſt, annon ſub terra, vel etiam ſub mari, balſama pro conſervanda humana natura, divina ſapientia repoſuerit. Igitur ſi paulo diligentius ibi conſtituta corpora inveſtigemus, deprehendimus utique duo ſicca balſama ſub terra condita, inque maria effuſa, quæ cum reliquis omnibus, ex vegetabilium regno depromptis, certare videntur. Sunt vero hæc in orientalibus locis delicatiſſima & maximo ſemper pretio habita Ambra, in borealibus autem terris ipſum Succinum: utraque nobis balſamica remedia præſentiſſimi effectus concedunt. Et ambra quidem gryſea eſt corpus reſinoſum fragrantiſſimum, quod totum à nobis peculiari menſtruo ſolvitur, inque eſſentiam redigitur commendatiſſimam, quæ ab omni præcipitatione ſive coagulo ambræ aliena eſt, vires proſtratas potenter erigit, recreat, & blanda ſua ἀναθυμιάσει dolores demulcet, placidumque ſomnum conciliat, aquis etiam ſpirituoſis & ſaccharatis, vel ſaccharo conditis admixta, mirabilem affert gratiam. Succinum vero, quod ſubtili fragranti oleo, partibus tamen terreſtribus & viſcidioribus intime immerſo, conſtat, ægerrime per deſtillationem in aqua dimittit ſuum oleum, ſed ignem deſiderat fortiorem & immediatum, cui tandem obſecundat, & copiam olei, ſed empyreumatici, fundit, quod nihilo minus bene depuratum ac rectificatum non ſine fructu in medendo adhibetur. Eſt vero nobis modus cognitus, quo ſuccini oleum fragrans, ſalva ſua textura elicitur, idque fit quando cum ſale tartari probe calcinato teritur, & affuſo Spir. vini R ſſimo deſtillatur, ita Spiritus fragrantia valde commendabilis obtinetur, in nervorum debilitatibus magnifaciendus. Hunc ſpiritum ſi denuo ſuccino puro, prius commixto cum ſale tartari adfundamus, eſſentia inde longe ſuavior & penetrantior vulgari exſurgit.

Duo ſicca balſama ſub terra condita.

In orientalibus locis Ambra.

In borealibus Succinum.

Ambra gryſea virtutes.

Succini Anatome.

Spiritus ſuccini cum alkohol vini præparatus.

Hæc naturæ balſama magna certe vitæ ac ſanitatis ſunt præſidia.

§. XXIII. Hæc itaque ſunt nobis cognita atque perſpecta naturæ balſama, magna certe vitæ ac ſanitatis præſidia, ex quibus medicus, artificio ſolidaque ratione præparare & componere alia admiſcendo, poterit optima remediorum genera. Quapropter etiam oleum a veteribus Græcis & Arabibus medicis, præſtantiſſimis ſuis antidotis admixta animadvertimus, ſicuti videre eſt in *Valerii Cordi diſpenſatorio*, *Pharmacopœa Auguſtana*, *Schrœderi Pharmacopœa*, idque genus pluribus pharmaceuticis libris. Solemniter vero ſpecies balſamicæ fere omnes recenſitæ Theriacam Andromachi itemque Mithridatium ingrediuntur. Habet vero maxime olim in uſu tales ſpecies, Meſue & Nicolaus, Medicorum Arabicæ ſectæ præſtantiores, præſertim pro ſcopo confortandi, ſicuti adparet ex deſcriptione aromatici caryophyllati Meſues, vide *Val. Cordi diſpenſ. pag* 71. Speciebus Diambræ *l. c. p.* 21. Cinamomi Meſues *p.* 27. Spec. Diaxyloaloes *p.* 57. Aurea Alexandrina Nicolai *p.* 84. Sp. Diacaſtorei Nicolai *p.* 92.

Omnia fere Theriacam Andromachi itemq. Mithridatium ingrediuntur.

Balſamica hæ ſpecies non ſine inſigni fructu ab antiquis medicamentis purgantibus adjiciebantur.

§. XXIV. Præterea balſamicæ hæ ſpecies non ſine inſigni fructu medicamentis laxativis & purgantibus ab antiquis adjiciebantur, utpote credebant purgantium vehementem vim naturæ eſſe inimicam, hincque corrigendam & naturam ſimul roborandam. Quapropter Electuarium Meſue, *vide Cord. l. c. p.* 199. diaſenna Nicolai *pag.* 207. hiera picra Nicolai *p.* 216. hiera ſimplex Galeni *p.* 237. Pill. de hiera compoſita Nicolai *p.* 237. Pill. hieræ picræ Rhaſis *p.* 231. Pillulæ aloephanginæ Cordi *p.* 251. lucis majores *p.* 214. ſpecies aromaticas balſamicas inſigni quantitate habent atque recipiunt. Et certe, niſi diſſimulare velimus, hæc compoſita veterum laxantia & purgantia, modo minorem quantitatem (quod in genere monere velim) haberent purgantium, præſertim aloes, ratione virium noſtris longe ſunt ſuperiora. Ex recentioribus pillulæ æſtimatiſſimæ de ſuccino Cratonis, catholicæ Poterii, & Becherianæ, ubivis jam famigeratiſſimæ, variis modis correctæ, non tanta pollerent efficacia, neque in tanta celebritate atque exiſtimatione eſſent, niſi parcior doſis purgantium, præſertim aloes balſamicis gummatibus & vegetabilium extractis aſſociata fuiſſent.

Ratio.

Et certe hæc compoſita veterum ratione virium noſtris longe ſunt ſuperiora.

Species balſamicæ egregia quoque ſunt ſtupefacientium & ſedativorum correctoria.

§. XXV. Stupefacientium & ſedativorum egregia quoque balſamicæ ſpecies ſunt correctoria. Hinc paſſim videbis opiatis has fuiſſe à veteribus admixtas, eo, quod crederent frigidiſſimam opii & narcoticorum vim iis cicurari, & ſpiritus ab hiſce ſopitos reſuſcitari. Et certe pilulæ de cynogl. non tam ſecuri eſſent uſus niſi radix cynogl. ſem. hyoſcyami albi & extr. opii, myrrham, olibanum, reſinam ſtoracis ſecum haberent. Neque pillulæ de ſtyrace ad acres humores demulciendos in tuſſi & catarrhis tam nobili uſu ſe commendarent, niſi ſimul olibanum, reſinam ſtoracis, myrrham, ambram caperent. Pillulæ Wildeganſii ob admixtum oleum caryophyllorum, myrrham & aloen longe tutiores aliis, ex opio confectis remediis, habentur. Laudanum opiatum Sydenhamii, cujus non modo in Anglia ſed & aliis Europæ regionibus, familiariſſimus eſt uſus, non parum adjectis aromatibus cinnamomo, nuciſta, caryophyllis ac vino Hiſpanico corrigitur. Elixir proprietatis ab Paracelſo inventum, & ex ejus ſpeciebus paratæ pillulæ Ruffi & Avicennæ per longa tempora famam ſuam ſuſtinuerunt, quia adjectione balſamicæ myrrhæ & croci catarthica illa vis aloes valde corrigitur & cicuratur. Optandum modo vehementer foret, ut omnia illa compoſita veterum, quæ aloe ingreditur, minorem ejus doſin ſuſciperent, quandoquidem hæc propter ſulfuream ac volatilem acredinem, qua pollent, valde ſanguinis & humorum maſſam exagitant, & in calidioribus ſubjectis, in majori doſi ſæpe plus nocumenti quam levamenti offerunt. Præterea aquæ & elixiria, ſic dicta, vitæ mulierum, balſama embryonum, aquæ apoplecticæ ſpirituoſæ, ſpiritus & balſama apoplectica, aquæ cephalicæ calidæ, quæ nobiliſſima ex balſamicis & aromatibus ac cephalicis herbis, ſubtili balſamico oleo gaudentibus, ingredientia habent, virtutem in excitandis viribus, in tono viſcerum & ventriculi corroborando inde potiſſimum mutuantur.

Exempla.

Quid foret optandum.

Aquæ apoplecticæ, elixiria, &c. ſuas vires & virtutes potiſſimum à balſamicis mutuantur.

Qua de cauſa veterum medicamentorum compoſitiones ut plurimum ſint inepta.

§. XXVI. Quum vero veterum medicamentorum compoſitiones, ob ignorantiam veræ theoriæ medicæ ut plurimum ſint inidoneæ atque ineptæ; quoniam notitia verarum morbi cauſſarum neque minus modi agendi medicamentorum deſtituebantur: hinc nullum dubium eſt, quin in ſereniore jam luce, rebus medicis noſtro hoc tempore fulgente, meliores etiam & ſelectiores formulæ medicamentorum poſſint concinnari. Et quum medicamenta balſamica quaſi univerſalia ſint naturam roborantia, atqui in omni morbo confortantibus opus ſit, hinc non inutile ſed jucundum viſum eſt, aliquot exempla balſamicorum heic loci recenſere. Primum vero omnium optime balſamica evacuantibus admiſcentur, ut draſtica eorum vis quodammodo corrigatur, addo etiam, ut naturæ in excernendo vis quodammodo adjuvetur, ac vires, quas ordinario evacuantia convellunt, conſerventur. Igitur optima ratione miſcentur cum emeticis. Ita aquam vitæ balſamicam emeticam in uſu habet Autor, quam non modo ægri cum ſumma voluptate accipiunt, ſed & operationem inde deſideratiſſimam experiuntur: ſiquidem & celeriter & cum magna virium tolerantia, & ſine appetitus vel ventriculi deſtructione, operatur. Poteſt vero ſequens huic ſubſtitui, quæ conſtat aquæ menthæ ſpirituoſæ, & aquæ cinnamomi, etiam cum vino deſtillatæ, ſingularum unciæ unius dimidio, quibus tartari emetici duo grana, ſyrupi autem balſamici una drachma immiſcetur. Fit potio inde gratiſſima, pro una doſi aſſumenda. Si quis vero in uſum trahere velit pillulas evacuantes, quæ roborante balſamica virtute nobilitatæ ſint, harum ſequens erit exemplum. Accipiantur extractorum aloes roſatæ, cardui benedicti & abſynthii, ſingulorum una drachma, extractorum rhabarbari, ladani, ligni aloes, itemque pulveris gummi benzoes, myrrhæ electæ, corticis chacarillæ; & denique balſami Peruviani atque nitri, ſingulorum drachma dimidia. Hæc inter ſe commixta fiant pillulæ, quarum unus ſcrupulus pro doſi ſufficiet. Si acriores in uſum vocandæ fuerint, addantur vel extr. panchym. Crollii, vel reſina jalappæ cum mercurio dulci probe permixta. Ubi vero morbi ratio infuſum purgans balſamicis junctum efflagitat, ſequens formula ſatisfaciet, quæ recipit fibrarum hellebori nigri, rhabarb. opt. rad. zedoariæ, de ſingulis ſemiunciam, agarici trochiſcati, cinnamomi, caryophyllorum, corticum ligni ſaſſafras, chacarillæ, citri, aurantiorum, duarum drachmarum æqua pondera. Addantur paſſularum minorum unciæ duæ, tartari crudi & ſalis tartari, ſingulorum tres drachmæ. Omnia debito modo mixta & comminuta, ſpiritus ſalis ammoniaci una drachma irrorentur, tan-

Hinc in ſereniore jam luce ſelectiores formulæ medicamentorum poſſint concinnari.

Omnium optime balſamica evacuantibus admiſcentur.

Optima ratione miſcentur cum emeticis.

Aqua vitæ balſamica emetica.

Pillulæ evacuantes balſamicæ.

Infuſum purgans balſamicum.

dem

demque vini tribus libris perfundantur. Poſſet tali formulæ non ſine fructu adjici martis limatura, quando ægro exhibenda eſt ex hypochondriorum malo laboranti. Neque incongrue balſamica ſudoriferis aſſociantur, adeoque eximiam laudem in movenda perſpiratione, atque ſudore eliciendo meretur ſal volatile cornu cervi bene depuratum, ſi cum eſſentia ſuccini, qualem ſuperius deſcripſimus, deſtilletur. Inde ſpiritus provenit penetrantiſſimus, quem ſpiritus balſami Peruviani nobiliorem reddit. Tanta eſt ejus præſtantia atque commendatio, ut non facile in ſudoriferis alius ipſi par ponendus ſit. Datur ad guttas 50. licet vero etiam ulterius progredi, ſi id quidem poſtulare videantur circumſtantiæ. Si quis vero balſamica reſinoſa ligna decoquere, inque formam liquidam redigere velit: procedat in huncce modum. Sumantur raſuræ lignorum ſantali, rhodii, juniperi, ſaſſafras, guaiaci, & radicis ſarſaparillæ ad æquale unius unciæ pondus, rad. pimpinellæ & angelicæ, nemque cinnamomi, caryophyllorum & raſuræ ligni aloes, ſingulorum drachmæ duæ: Inter ſe probe commixta vaſe clauſo, cum ſola aqua vel vino adjecto decoquantur. Complures chronici morbi largiorem urinæ effuſionem poſtulant: tum, ſi ullum aliud, certe hoc erit ſumme proficuum. Miſceantur invicem ſpiritus maſtichinus, ſp. balſami Peruviani, tinctura antimonii acris & ſpiritus nitri dulcis æquis portionibus. Ita medicamentum præparaveris, quod ad drachmæ unius dimidium cum ſingulari fructu offeres. Convenientiſſimum eſt in capitis nervorumque vitiis nares quandoque irritando mucum extrahere, vel ſternutamentum movere, quod obtinemus ſequenti remedio: ſume pulveris herbæ majoranæ & baſilici, ſingulorum drachmam unam, mari veri & raſuræ ligni aloes ana drachmam ſemis, fl. benzoes grana XII. eſſent. ambræ guttas x. olei caryophyllorum guttas IV. M. Sæpiſſime evenit ut in morborum curatione ſit virium habenda ratio, quæ omni modo fulciendæ ac erigendæ ſunt, quia nihil periculoſius & commodæ valetudinis reſtitutionem plus impediens dari poteſt, quam ſi virium robur penitus evaneſcat. Eo itaque fine convenit uti ſic dictis analepticis, ex quorum numero potiſſimum habemus, ſi eſſentias ambræ & moſchi, cum ſpiritu roſarum fortiſſimo paratas, cum ſpiritu balſami Peruviani æquali pondere miſceas, additis moderata proportione oleis cinnamomi, de cedro, bergamotti, meliſſæ turcicæ, & id genus aliis. Magna eſt ſalium volatilium oleoſorum fama, &, ſi recte utaris, efficacia. Ea ſi deſideras balſamica virtute imbuere, facile id efficies. Miſce tincturæ tartari & ſpiritus ſalis ammoniaci vinoſi ana unciam unam, his autem affunde olei de cedro, menthæ, macis & caryophyllorum, ſingulorum guttas x. Hoc medicamentum ad ventriculum roborandum & tonum inteſtinis reſtituendum insignes omnino vires poſſidet. Ipſum elixir ſtomachale, quod experientiſſimus practicus Lipſienſis *Michaelis* in frequenti uſu habebat, ex meris balſamicis compoſitum eſt. Vide deſcriptionem in *B. Hoffmanni theſauro pharmaceutico,* quem *clavi Schrœderianæ* adnexuit. Eodem quoque conſilio adornavimus noſtrum elixir balſamicum, cujus deſcriptionem in annotationibus ad Poterium pag. 186. & 882. communem fecimus, ex quo tempore in varias etiam Germaniæ officinas pharmaceuticas receptum eſt.

Nec incongrue balſamica ſudoriferis aſſociantur. Sal volatile c. cervi cum eſſentia ſuccini deſtillatum.

Decoctum ex balſamicis reſinoſis lignis.

Miſtura diuretica.

Pulvis ſternutatorius.

Eſſentia Analeptica.

Quomodo ſalia volatilia oleoſa virtute balſamica imbuantur.

Elixir ſtomachale Michaelis ex meris balſamicis compoſitum eſt.

§. XXVII. Ceterum illud notiſſimum eſt, quam egregie balſamica remedia ſe gerant in perſanandis glandularum vitiis, iiſque morbis expurgandis, qui ab earum nimia laxitate, humorum decubitu, vel immoderato ſeceſſu proveniunt. Unde in gonorrhœa & fluore albo ſumme ſunt proficua, quæ in ſequentem modum præparantur. Æquo pondere invicem commiſce tincturam antimonii acrem, eſſentias balſami de Meccha, de Copaiba, Peruviani, lignorum, ſingulatum ſemi unciam. Adde camphoræ drachmam. Monendum tamen hoc loco exiſtimo, neque hoc elixir, neque alia hujus generis in uſum prius vocanda eſſe, quam corpus neceſſariis evacuationibus ſufficienter præparatum fuerit. Si cui medicamentum, ſolida pilularum forma dandum commodius viſum fuerit, ex his adornet, nempe recipiat balſami de Copaiba, de Tolu, ſuccini, maſtiches, olibani, terra catechu, ſigillatæ, antimonii diaphoretici, coralliorum ana unam drachmam, olei ligni ſaſſafras decem guttas. Mixta hæc inter ſe cum ſyrupo balſamico in pilulas redigantur, quæ ad fluxum ſeminis cohibendum oppido ſunt efficaces.

Balſamica in gonorrhœa & fluore albo ſumme ſunt proficua.

Pilulæ ad fluxum ſeminis cohibendum.

§. XXVIII. Pectori quoque ſumme amica ſunt balſamica, quoniam infarctum pulmonum expediunt, expectorationem juvant, & debile veſicularum pulmonalium viſcus mirifice confirmant. Præſcribi in hunc finem poſſet formula, quæ recipit eſſent. benzoes, myrrhæ, balſami Peruviani, croci, nuciſtæ, tincturæ tartari, gummi ammoniaci, ſingularum drachmas duas, olei aniſi, macis, fœniculi ana guttas x addi etiam pro lubitu poſſet ſpiritus ſalis ammoniaci. Nec inconveniens fuerit pilulari formæ balſamica cum aliis ad eundem morbum facientibus includere, & aſthmate laborantibus porrigere. In exemplum ſit ſequens formula: Recipe gummi ammoniaci, myrrhæ electæ, benzoes, croci, balſami Peruviani, extracti enulæ, ſingulorum ſemidrachmam, addantur pulveris millepedum & nitri depurati ſcrupulus unicus. Si quis renum & veſicæ, calculo laborantium, vitiis ſuccurrere velit, non fruſtra ſane opem inſignem a balſamicis exſpectaverit, poſſetque ſequentem pulverem drachmæ unius pondere ſumendum, cum lacte amygdalorum vel brodio carnis exhibere. Formula hæc ſit: ſumantur ſeminum lycopodii & milii ſolis, nucleorum Perſicorum, pulveris glycyrrhizæ, lapidum cancrorum, ſuccini, maſtiches, ſingulorum drachma unica, adſpergantur aliquot guttis oleorum ligni ſaſſafras, macis & juniperi.

Pectori quoque ſumme amica ſunt balſamica.

Quæ in forma liquida, & pilulari ab auctore præſcribuntur.

Renum & veſicæ calculo laborantibus ſuccurrunt balſamica. Medicamenti formula.

§. XXIX. Quando mulierum menſtruæ evacuationes minus recte & ordine procedunt, ſive deficiant, ſive modum excedant: aut quando frequens abortio vel ſterilitas ſpem lætæ prolis affligunt: tunc roborare utique remiſſum uteri tonum oportet, ut ſuperandis & eliminandis vitiis natura ſufficiat, fœtuique fovendo & perficiendo idoneus ſit locus. Illud, noſtro quidem judicio recte obtinebit, ſi quis ſumat herbas meliſſæ, menthæ ſarracenicæ, veronicæ, pulegii, millefolii; flores roriſmarini, lavendulæ & ſalviæ, cujuſvis illorum quantum manu complectitur, & adjiciat æquis portionibus corticum citri & aurantiorum, nec non myrrhæ electæ & baccarum juniperi duas drachmas, hæcque omnia aquæ convenienti, quantitate, vel, quod præſtabilius videtur, vino perfuſa maceret. Judicabit prudens medicus ſi forte ægrotantium conditio efflagitet adjectionem laxativi, ex quorum genere rhabarbarum aut ſennæ folia commendationem præcipuam merentur.

In minus recte & ordine procedentibus mulierum menſtruis evacuationibus, valent meliſſa, mentha, Pulegium, &c.

Balſama vulneraria.

§. XXX. Reſtat jam de balſamis vulnerariis vel verbulo dicamus. Horum eoim in viſcerum varis læſione, vel partibus externis corruptis & deſtructis latiſſime patet incomparabilis utilitas. Communicabimus autem cum lectore noſtro unicum ad externos & internos uſus excellentiſſimum, quodque omnibus aliis, & ipſi famigeratiſſimo illi Anglico Locatelli dicto, longe præferimus. Sumimus autem eſſentiarum myrrhæ, ſuccini, gummi elemi, ſantali rubri, balſami Peruviani & Tolutani ſingulorum unciam unam, oleorum hyperico, ſummitaribus millefolii & momordicæ infuſorum, æquali ſingulorum pondere duas uncias. Ab his inter ſe mixtis leoiſſimo calore ſpiritum avocamus, eo autem, quod remanet, ante jam dicto fine & modo utimur. Paramus quoque eſſentiam vulnerariam, qua in ulceribus mundificandis & carne nova inducendis exterius utimur, ex millefolii, hyperici, myrrhæ, ſuccini, maſtiches, gummi elemi, balſami Peruviani & florum roſarum eſſentiis pari pondere conjunctis. Aliquando mel etiam non ſine fructu adjicimus.

Balſamum Anglico Locatelli longe præferendum.

Eſſentiæ vulnerariæ deſcriptio.

§. XXXI. Ceterum quanti pretii olim habita fuerint balſama arte compoſita, cum pro uſu interno, tum ad uſum extra corpus: ſatis ſuperque apparet ex *Euonymi* i. e. *Conradi Geſneri Theſauro de remediis ſecretis apud Andream Geſnerum* 1552. *Tiguri edito*, qui multo plures & excellentes quoque balſamorum compoſitiones ex aromatibus, reſinis & gummatibus fragrantis odoris paratas, & ab veteribus maximi habitas, proponit, ex quo libro clariſſime intelligitur eo tempore, quo chymia incepit florere & paullo diligentius excoli, balſama maxime omnium in uſu tunc fuiſſe, quæ per deſtillationem ex nobiliſſimis ingredientibus, quibus ſp. vini rectificatum & terebinthinam miſcebant, conficiebantur. Ex his unicum tantummodo exemplum, cujus Lullius auctor eſt, & quæ terebinthina carent, de reliquo autem ingredientia longe præſtantiſſima complectitur, edere ac recenſere volumus, quod ita ſe habet; nempe recipere jubet caryophyllorum, nucis moſchatæ, zingiberis, zedoariæ, galangæ, piperis, granorum juniperi, corticum citri, ſalviæ, baſilici, roſmarini, majoranæ, menthæ crispæ, baccarum lauri, pulegii, gentianæ, calaminthæ, fl. ſambuci, roſarum, amomi, ſpicanardi, ligni aloes, cubebarum, cardamomi, cinnamomi, calami aromatici, ſtæchados, chamædryos, meliſſæ, maſtiches, aloes epaticæ, ſeminis & fl. anethi: ſeminis artemiſiæ, ſingulorum unicam unciam. Hæc omnia jubet immittere in aquam vitæ quinquies vel ſexies deſtillatam, quæ pondere triplici ſpecies omnes ſuperet. Deſtillentur lento igne, ſic prodit aqua clariſſima & pretioſiſſima, de qua hi laudatiſſimi effectus recenſentur. Si fundatur in vulnus recens, non opus eſt alio remedio, ſed intra diem naturalem cum dimidio ad ſummum ſanabitur, modo non ſit mortale: omne ulcus malignum, vetuſtum, putridum, cancroſum, ſi iſta aqua lavetur, intra paucos dies ſanabitur. Si oculus laboret lippitudine vel ungula, intra paucos dies inſtillatum perſanabit. Si dolores ſint ex percuſſione vel caſu ſine ulcere, foveatur locus exigua ejus portione, intra tres horas dolor recedet. Internus ejus uſus tantum fuit æſtimatus, ut hæc ſcripta de eo legantur. Senibus juventutem recuperat, hominem moribundum, deſperatumque a medicis reſtituit, & quod ſi quis per annum quotidie paucas guttas biberit cum aqua fl. borraginis, anno exacto carnibus, ſanguine & toto corpore renovatus videbitur. Plura io hoc libro, optime certe compoſitionis balſama recenſentur, in quibus tamen id conſiderandum eſt, quod omnia fere terebinthinam habeant, quæ tamen propter nimium, quo ſanguinem exagitat, calorem, oleum naturæ minus gratum ſuppeditat, unde ex omnibus veterum balſamis & aquis ſpirituoſis terebinthinam illam expungendam exiſtimaverim.

Balſama quondam maxime omnium in uſu fuerunt.

Balſamum Lullii.

De quo mirabilia narrantur.

§. XXXII. Mentio hoc loco quoque, breviter tamen ſtrictimque injicienda eſt balſami liquidi ſpirituoſi, quod vitæ appellant, ab Dn. Autore inventi, cujus uſus multis in locis propter nobiles, quibus præſtat virtutes, celebratiſſimus eſt. Ubi totius compoſitionis ratio in ſolutione oleorum puriſſimorum, & balſamorum non adulteratorum, atque ingredientium debita proportione conſiſtit. Et hæc puritas ingredientium cauſſa quoque eſt, quare tantis viribus ſplendeat, quantæ in aliis compoſitis, quæ ſimilia habent, non facile reperiuntur. Sed quoniam de ejus uſu interno & externo peculiaris deſcriptio extat, nolumus in his recenſendis eſſe longiores.

Balſamum vitæ liquidum celeberrimum.

Ejus encomium.

§. XXXIII. Poſtremo res & ordo quoque poſtulat ut de virtute atque efficacia, quam balſamica, quæ audiunt, remedia foveant, noſtram ſententiam pluribus verbis exponamus. Dicimus autem hæc eſſe vere univerſalia ſeu polychreſta medicamenta, quorum tanta vis eſt, quanta in nullo alio auxiliorum genere animadvertitur, quoniam omnibus fere naturis quadrant, omnibusque remediis facile aſſociantur, neque minus vincendis morbis fere omnibus, aptiſſima ſunt præſidia. Etenim id habent præ aliis medicamentis balſamica proprium atque peculiare, ut naturæ humanæ admodum ſint amica, cum ea quaſi conſpirent, atque affinitatem habeant. Quod vel ex eo intelligitur, quando tam celeriter vires diuturno morbo, ſenectute aut alio accidente fractas atque oppreſſas à balſamicorum tempeſtivo uſu reparari atque reſtitui animadvertimus. Unde ad animi defectionem, quacunque etiam ex cauſſa fiat, ſuperandam, nec ullum ſibi ſimile in tanta remediorum farragine inveniunt. Paucis dicemus, hoc quod in nobis vitam præſtat, quod cordi arteriis & nervis, robur, pulſum ac tonum affert, principium ſive ſpiritum ſive animam aut naturam aut aliud quid appellare velimus, mirifice erigunt, excitant, conſervant, conſtituunt. Videntur enim in naturam ac indolem ſubſtantiæ illius mobiliſſimæ, quæ regendis noſtris membris præeſt, tranſire, quia vel odore admiſſa, tam ſubito cordis motum in ſyncope oppreſſum reſtituunt, ut ſatis admirari nequeamus. Eſt enim hæc indoles omnium earum rerum, quæ fragranti ac penetranti oleo conſtant, ut tam externo quam interno uſu vires corporis noſtri foveant, tueantur, & ſingulari corroborandi facultate inſtructa ſint: ſicut contra nil magis inimicum atque alienum eſt viribus atque vitalibus motibus, quos ſubito opprimit & extinguit, quam quod putridum & fœtidum eſt, & a ſuaveolentis maxime ſejunctum. Siquidem omnis putredo vitæ eſt inimiciſſima, & ubi hæc in corpore humano exoritur vel incrementum ſumit, mox vires omnes fatiſcunt, ac collabuntur, quem admodum in peſte, malignis febribus, ac ſphacelo internarum partium clariſſime deprehenditur. Atque adeo non ſine ratione ex balſamicis concinnata remedia, balſama, aquas, ſpiritus vitæ adpellarunt, quod cum vita utique proximum habent commercium.

Balſamica ſunt vere univerſalia medicamenta.

Naturæ humanæ admodum ſunt amica.

Et nos mirifice erigunt, conſervant, & reſtituunt.

Hæc omnium fragrantium ac penetrantium oleo conſtantium indoles.

Nil contra nobis magis inimicum quam putridum & fœtidum eſt.

§. XXXIV. Quum itaque motum robur ac to-

tonum præſtent univerſi corporis partibus, jam facile intelligitur, quod in iis morbis atque affe-

Quibus in morbis maxime valeant balſamica.

ctibus ubi vires & vitales motus deficiunt, aut viſcera ac partes ex nimia atonia & laxitate laborant, hæc remedia opem ferant præſtantiſſimam. Quapropter in cerebri ac nervorum imbecillitate, ſenſuum ac memoriæ debilitate, membrorum paralyſi, aphonia, hemiplexia, denique in anorexia, cibi faſtidio, vomitu, alvi fluxu, ventris torminibus, & quando flatus moleſtiam creant, in languore univerſi corporis, animique defectione, inque omnibus morbis ſic dictis frigidis, catarrhalibus, defluxionibus, tuſſi nimis humida, coryza, fluore albo, gonorrhœa, aſthmate humido, & in univerſum ubi robur addendum eſt partibus, numquam ſpem & fiduciam prudenter exhibentis medici fruſtrabuntur. Deinceps, quia nobiliſſima balſamica ſolidis noſtri corporis partibus, præſertim cordi & fibris muſculoſis, quæ fluidas movent atque impellunt, robur atque virtutem fœnerantur: hinc

Sunt certiſſima adverſus omnia morborum genera præſidia.

certiſſima ſunt adverſus omnia morborum genera præſidia atque præſervatoria, id quod ſequentem in modum dabimus demonſtratum.

Quod demonſtratur.

Quamdiu videlicet ſanguis atque humores, per univerſi corporis tubulos ac vaſa, prompto ac perenni motu feruntur, ac ſuperflua cum alienis per commoda colatoria & emunctoria ſejunguntur: tamdiu univerſum corpus & omnes ejus partes ſanitate gaudent, & officio ſuo rite defunguntur. Quamprimum autem iſte motus, vel in toto corpore, vel in certa ejus parte turbatus aut impeditus fuerit, neceſſariis ſecretionibus deficientibus protinus materia ac via ad morbos panditur ampliſſima. Non aliud vero majorem facile præſtat uſum ad humorum vitalem circulum tuendum, & perſpirationis quam utiliſſimæ negotium conſervandum, quam quod balſamica vi, principem illam cordis partem fir-

Maxime omnium a morbis contagioſis corpora vindicant.

mat atque corroborat. Maxime omnium vero nobiliſſima noſtra balſamica a morbis putridis & qui contagio & malignitate ſunt infames, corpora vindicant. Unde graſſantibus epidemicis malis, cum prorſus ſingulari fructu præ-

Præſertim alexipharmacis juncta.

ſervandi cauſſa adhibentur. Neque minus cum alexipharmacis juncta, dictis in morbis egregie ſuccurrunt, quod putredini reſiſtunt, vires erigunt, & circuitum humorum promovent. Et quia putredinem vitæ inimiciſſimam potenter corpore noſtro arcent, hinc in morbo illo vere putrido, qui ab impuriori venere naſci-

In lue Venerea & ſcorbuto cum utilitate uſurpantur.

tur, & ſcorbutico malo, quod ex aeris & alimentorum impuritate progignitur, non ſine certo fructu atque utilitate uſurpamur. Lignorum enim illa decocta, elixiria atque eſſentiæ, a balſamica ingredientium virtute, ſuam efficaciam mutuantur. Præterea & hoc illuſtre habent bal-

Suaveolentia pacatos motus reddunt, &c.

ſamica, præſertim ſuaveolentia, quod pacatos motus reddant, & exorbitantes componant, atque dolores ſedent. Unde in gravi capitis vel etiam dentium atque articulorum doloribus, ſolo tantum externo uſu ingens ſæpe ſolamen

Sæpe ſolo tantum uſu externo.

afferunt. Neque prætereundum eſt, quod laudatiſſima hæc medicamenta omnium fere vehementiorum, præſertim evacuantium, & ſopientium ſint correctoria, eorumque virtutem eximie roborante ſua facultate moderentur. Un-

Cum omnis evacuantibus & ſedativis feliciſſimum ineunt connubium.

de, ut ſupra innuimus, feliciſſimum hæc balſamica cum omnibus fere evacuantibus & ſedativis ineunt connubium. Ex quibus omnibus adparet, quanta laus ac virtus conſtet balſamicis, & quam eximio uſu ad ſanandos morbos idonea ſint.

§. XXXV. Verum enim vero, ſicut nihil ex omni parte perfectum atque beatum, neque ulla medicina vel præſtantiſſima, datur, quæ non poſſit, imprudenter adminiſtrata, nocere: Ita etiam nihil dubii eſt, quin ſine ratione ac prudentia hæc remediorum genera data nocumento eſſe poſſint. Namque ubi in corpore ingens

Aſt ſine ratione ac prudentia data nocumento eſſe poſſunt.

eſt ſanguinis prævalidi copia ac fervor, ubi motus ſunt aucti, pulſus celerior ac vehementior: ibi quum magis opus ſit fræno quam ſtimulo, motus efficere vel promovere non licet. Præterea & hoc habent incommodi ſuaveolentia, quod, ubi cerebrum ex quadam debilitate ægris dimittit ſanguinem, ſed vaſa potius capitis hu-

Quando minus congrua ſunt.

moribus turgent: tunc quoniam majorem decubitum efficiunt, minus congrua ſint, adeo ut dolores, torpores, vertigines, ſenſuumque oppreſſiones quandoque incrementa capiant. Ul-

Eorum virtus nondum ſufficienter ab omnibus medentibus explorata eſt.

timo loco hæc addere nobis commodum viſum eſt, quod virtus balſamicorum adhuc in re medica, ab iis, qui in artis operibus verſantur, non ſufficienter fuerit perſpecta atque explorata, quum certe plus efficaciæ in illis ſitum ſit, quam vulgo creditur. Deinde balſama illa ſpirituoſa, quæ olea ætherea, aromatica & cephalica conſtituunt, ac vulgo præſtant & venduntur, maxima ex parte falſata & adulterio corrupta eſſe, unde mirum eſſe medico non debet, ſi id, quod de-

Quæ vulgo ſiunt & venduntur maxima ex parte ſunt adulterata.

bebant, præſtare nequeunt. Tandem & illud monendum eſt, multum peccare in eo medicos, quod balſamica ſpirituoſis liquoribus quaſi obruant, dum fere ſemper ea cum ſpiritu vini miſcent, aut per deſtillationes ei copulant, quo ipſo illud fere tantum obtinent, ut nati-

In quibus medici circa balſama peccant.

va eorum vis maxime infringatur, & ejus loco virtutem vehementer calefacientem induant. Quo magis itaque ſibi relicta ſunt, eo majorem utique præſtare uſum jure meritoque cenſendum eſt. Et tantum de balſamicis nunc dixiſſe ſufficiat.

DE

PRÆSTANTISSIMA NITRI
VIRTUTE MEDICA.

§. I.

Quando benigniſſimum numen in rerum productione immenſæ ſapientiæ ſuæ gloriam generi humano voluit declarare; non modo innumerabiles & indole, ſpecieque plane differentes res condidit; ſed cuivis, nec venenis exceptis, proprias ac peculiares vires infudit, quibus in mortalium ſalutem, qui rerum naturalium cognitionem ſibi vindicarunt, medici cum fructu uti poſſint. Meditatione vero paulo diligentius circumducta deprehendimus, nonnulla dari corpora, quæ præ aliis ſingulari virium prærogativa atque eminentia ſunt inſtructa, quæ-

que in ſalutarem mortalibus uſum variis modis ac rationibus cedere poſſint præſentiſſimum. Quod ſi locus eſſet exemplis, poſſemus ex lapidum familia allegare ipſum magnetem, cujus in attractione ſerri; in converſione ac inclinatione ad polos; nec non in acus mirabili hoc lapide tactæ pro diverſitate reginnum à polis declinatione mirabilis efficacia omnem humanum captum ac rationem longiſſime exſuperat. Ex metallis caput extollere videtur mercurius, qui ſimile quid in tota rerum natura non habet: eſt liquor ſiccus, graviſſimus, ſaporis & odoris expers, nihilo minus penetrantiſſimæ in omnis generis corpora etiam ſolidiſſima metallorum virtutis, cujus deſtructionem fruſtra huc usque chymiæ filii moliuntur.

Enim vero ex ſalium tantum ordine placet jam producere Nitrum, cujus eximiam indolem ac proprietatem, nec non ſaluberrimum magnis in morbis uſum præſenti ſpecimine paulo attentius evolvere allaboravimus.

§. II.

Equidem jam olim ſuperioribus annis quædam de hac nobili materia commentati ſumus nihilo ſecius laboris pretium ac fructum doctrinæ non pœnitendum futurum exiſtimamus, ſi peculiares quaſdam obſervationes circa hujus ſalis naturam, uſum & modum operandi ingenioſioribus inſinuemus. Primum vero conſiderari oportet, nitrum eſſe ſumme volatilis & ſimul fixiſſimæ indolis. Volatilitatem arguit ejus geneſis, quæ ex aere elementorum ſubtiliſſimo, nec non ex materia proſapiæ animalis longe teneriori perficitur. Nitrum terræ fœtum eſſe, ex qua demum prodeat in aquas & fontes, fruſtra adhuc creditum & inter phyſicos male fundata opinio fuit. Etenim illud, cujus veteres multo ſæpius mentionem injecerunt, plane à noſtro inflammabili differentis eſt ingenii, ſiquidem ex hoc ne tantillum ignei volatilis ſpiritus elici poſſe, ſed extrema ignis tortura, ceu fixum ſal alcalicum remanere, chymiæ peritioribus non amplius eſt obſcurum: neque ulla obſervatione ſolida confirmatum habemus, verum nitrum inflammabile ex terra erutum, vel ex aqua fuiſſe productum. Qui thermarum & acidularum elementa ſcrutantur, ſine ulla ſolida ratione inter hæc nitrum collocant noſtrum, quo, ſi intellectum voluerint ſalem alcalicum, qui ab evaporatione aquarum ſalubrium multarum relinquitur, veterum potius nitrum quam noſtrum inflammabile eſſet dicendum. Inflammabile, quo nos hodierno tempore utimur, aerem ſerenum purum, cujus uſura omne animantium genus fruitur, natalem agnoſcit, adeo ut quo aer ſiccior, quo compreſſior ac ſerenior ſit, eo proventum nitri majorem, quo vero humidior, magisque rarefactus, eo minorem ejus copiam ſubminiſtret. Et hæc eſt cauſa, cur frigidiora Muſcoviæ loca & orientales ac boreales æſtivo tempore noſtram atmoſphæram occupantes venti copioſum & puriſſimum nitrum animantium excrementitiæ & putrefactæ aut alcalinæ terræ ingenerent. Meretur etiam attentionem, terram, ex qua nitrum fuerit extractum, in loco umbroſo cumulatam ſeptem ſemper annorum ſpatio de novo ab imprægnatione aeris nitrum copioſum præbere, utpote aeris fluidum tenerrimis ſulphureæ ſimplicis indolis moleculis imbutum eſſe, tot revificationes ſalium vitrioli, aluminis, ſalis cujusdam medii inſtar arcani duplicati, nec non generatio ſulphuris ex aëre pleniſſime evincunt.

Terra, quæ minera nitri eſt, tenerioris & ſulphureæ indolis eſſe debet, arripit ex hoc ipſo catholico fluido tenerrimum ſulphur & ſubtile æthereum acidum, quod demum collectum & unitum nitrum noſtrum, quod ſalium recte princeps dicendum, conſtituit. Et hinc jam amplius nullus dubitandi locus eſt, cur igni immiſſum totum volatile fiat, & deflagret, quemadmodum ejus ſpiritus ſive beneficio olei vitrioli, nitri texturam intime reſerantis, ſive cum ſimplici bolo deſtillatus & concentratior redditus totus in fumum incoercibilem, vel leviter aere ac calore admiſſo reſolvitur. Hujus ſpiritus penetrantia longe apparet illuſtrior, quando cum oleis deſtillatis paulo gravioribus, ut ſunt oleum cinnamomi, caryophyll. lign. ſaſſaſt. mixtus in apertiſſimam flammam reſolvitur, exiguo ſi experimentum rite ſucceſſerit, tam ſpiritus quam olei veſtigio relicto. Quamvis vero hoc modo ex mobiliſſimis aereo-æthereo igneis partibus nitrum ſit compoſitum, nihilo minus, quod mirum videtur, fixiſſimæ eſt indolis; ſtat in igne fuſum per aliquot horas ſine aliqua molis & ponderis diminutione, neque ipſa flamma poteſt ejus texturam reſolvere, quod tamen prompte fit, ſi vel pauxillum terræ ignitæ ſulphureæ fixæ maſſæ adjiciatur.

§. III.

Deinde & hoc eſt in compoſitione hujus ſalis mirabile, quod ex penetrantiſſimo volatili corroſivo acido nec non fixiſſimo igneo cauſtico alcali ſit conflatum. De ejus ſpiritus acidi volatilitate & penetranti corroſione, jam mentio facta eſt. Quomodo vero nitrum ferme totum levi encheireſi portione, videlicet æquali reguli antimonii adjecta per vehementiorem calcinationem in fixum cauſticum alcali muterur chymicis eſt notiſſimum. Præparari hac ratione ſolet Tinct. ſic dicta Antimon. acris, quæ inter diuretica haud difficulter omnibus palmam dubiam reddit; hæc pure eſt alcalina (quod patet evaporatione ſpiritus vini) tanti vero ardoris ac acrimoniæ, ut guttula etiam linguæ admota veſicam excitare idonea ſit.

§. IV.

Tertio loco ſingulare in nitro & hoc ipſum videtur, quod uti jam dictum, parari ex eo poſſit ſpiritus acidus ſumme corroſivus volatilis, & identidem ſal alcali fixum maxime cauſticum; nihilo minus virtute gaudeat eximia, ſepticam, adeoque virulentam corroſivam indolem omnium fere corporum tollendi, eamque in propitiam temperatam & ſalutarem reducendi. Regulinæ antimonii ſubſtantiæ, & quod cum hac participat ſulphuris antimonii vis vehemens atque emetica, iis qui leviter ſaltim chymiam ſalutarunt, non eſt incognita, & quam facile hæc ſola adjectione nitri in debita doſi per ignem in mite & temperatum remedium, blande ſudorem movens, transmutari poſſit perſpectiſſimum. Mercurii, arſenici, cobalti, wiſmuti, virulentia chymiæ peritiores nitro cicurare conſueverunt. Cupri ſaporem amarum metallicum ſtiptico-corroſivum una cum virtute draſtica nitrum cum vitriolo veneris convenienti quantitate mixtum & fuſum immutat. Ex animalium regno infecta pleraque ſale acerrimo veſicas exci-

citan-

citante conſtant, hujus vim perdomare nihil magis aptum eſt, quam mirabile noſtrum ſal, in forma ſicca, ſi intime cum ipſo miſceatur. Tuto ſic utilitérque cantharides, aliaque ſimilis notæ corpora ſine ullo damno offeruntur etiam ſenſibilioribus ad urinæ difficultatem expediendam, modo cum prudentia, cauſis mali perſpectis, adhibeantur, nihil vero periculi habent, ſi tantillum camphoræ, quæ inflammationis eximia victrix eſt, adjiciatur. Proſtant inter purgantium genera valde draſtica, quæ imprudenter ſumpta mire genus nervorum exagitant & ſæpiuſcule in ventriculi tunicis inflammationem movent: ex quorum cenſu ſunt gummi guttæ, ſcammoneum, reſina Jallapp. colocynth. & quæ ejuſdem ſunt naturæ e. g. elaterium, eſula, quæ etiam extrinſecus appoſita, veſicas excitant. Perit horum cauſtica vis vel certe mitigatur, quandocunque cum nitroſo ſale ineunt connubium. Et revera ſi ullum genuinum corrigens purgantium datur, quod æſtum, ſpaſmum, inflammationem à delicatis & ſenſibilioribus membranis avertuncat, certe nitrum eſt: aloe laxantis ac balſamicæ alioquin virtutis, per ſal acre ſubtile, quo pollet, non ſemel vaſorum anaſtomoſes ſuſcitavit, hæc vero benignior & propitia magis redditur nitri mixtura. Bilis omnibus animantibus ob vim ſuam deterſoriam amaram, balſamicam naturalem medicinam præbet, ſine qua nullum ex animantibus diu ſalvum ac incolume perſiſtere poteſt; hæc, ſi vitiatur congeſtione acrium ſordium in ſuccis retentarum, veneni partes implet, moleſta generis nervoſi inſultatione, plurimis, ardoris nempe, anxietatis, inquietudinis, enormis evacuationis, atrocis doloris indiciis manifeſtanda; ad hanc malitiam corrigendam, an ipſo nitro modeſta doſi ſumpto detur præſtantius remedium, merito dubitamus.

§. V.

Ulterius attentione perquam dignum eſt, nitrum eſſe ſal inflammabile, ſed tamen nihil hoc ipſo univerſum corpus noſtrum refrigerare potentius. Hujus frigoris ſenſus, ſimul ac linguæ admovetur, cognoſcitur; multo magis autem in vehementiſſima corporis incaleſcentia ejus effectus, interius ſi ſumatur percipitur, quapropter nitro nullum datur excellentius antifebrile, nullum, quod tam cito, tam tuto æſtum febrilem temperet & omnis ex eo pendentes effectus ſimul extinguat. Meretur hanc in rem adduci egregius locus ex Angel. Sala Myrotech. Sect. V. p. 778. Nitro in febribus quotidianis & chronicis tertianis item hemitritæo putrido maximo cum ſucceſſu utimur. Ægrotis enim convenienter ante purgatis, ſi bis aut ter duabus vel tribus ante paroxyſmum horis nitrum, ſervatis iiſdem in loco moderate calido offeratur, morbi ideam ita immutat, ut brevi ſequatur ſanitas. Uti vero omnia alia refrigerantia, ex quibus acida eminent, ſanguinem & ſuccos corporis noſtri inſpiſſant & coagulant, ita contra nitrum potius totam humorum maſſam fluidiorem reddit. Pulchrum eſt experimentum, quando ſanguini è vena emiſſo coagulato & nigricanti ſoluto nitri infunditur; protinus enim hæc ipſa inſtar liquoris alcalini ſanguinem reddit fluidiorem, nec non minio quovis elegantiorem colorem ipſi conciliat. Ex quo intelligitur, quam præſtans ſit ejus uſus ad deprimendum corporis æſtum, quamque longe magis exoptandus præ omnibus aliis refrigerantibus acidisque, quæ coagulationem humorum vitæ & ſanitati inſenſam inducere ſolent. Eam quoque ob cauſam nullum ſal videtur naturæ animantium magis congruum, quam laudatiſſimum noſtrum nitrum. Nota ſunt experimenta, quæ circa ſanguinis transfuſionem curioſiores olim inſtituerunt, varii generis liquores in animalium venas infundendo, ubi compertum fuit, ab acidis non minus quam alcalinis infuſionibus animalia fuiſſe extincta, diverſo quidem effectu, ſiquidem acida nimiam coagulationem, alcalia vero nimiam fluiditatem in ſanguine reliquerunt. Nitrum vero ſine ullo damno legimus injectum a *Malpighio in Tract. de Polypo cordis Tom. II. pag.* 383. qui fatetur, ſe nitri ſoluti 6. uncias cani robuſto in venas jugulares infudiſſe, nulla admodum inſigni mutatione ſecuta, præterquam quod urinæ copia ex eo major provenerit. Adeoque mixturæ ſanguineæ nitrum valde conveniens eſt. Quare *Verulamius in Hiſtor. vitæ & mortis* non dubitavit nitro aſſignare virtutem vitam prolungandi, ſi multo ſæpius ad 1. ſcrup. pro doſi exhibeatur. Quin videtur quoque hoc ipſum humano ſanguini formaliter inexiſtere, quod vel ex eo cognoſcitur, quod ſanguis exſiccatus & pulveriſatus carbonibus injectus, inſtar nitri injecti igneam quandam ebullitionem efficit.

§. VI.

Præterea adeſt ipſi nitro peculiaris vis ac proprietas putredinem a corruptibilibus arcendi. Cognitæ ſunt eximiæ in hac re vires ſalis communis: dubius vero ſum, an non nitro prærogativa præ ſale communi in præſervatione corporum ſit concedenda? Bene memini ego, me ante plures annos ſanguinem è vena extractum cum liquore nitri mixtum per longum tempus fluidum ſine ulla putredine eleganti ſpectaculo in thermometro multorum oculis expoſuiſſe. Neque prætermittendum eſt, carnes animalium nitro ſolo vel cum ſale communi mixto conditas diu elegantiſſimum colorem eumque rubicundum etiam poſt coctionem retinuiſſe; cujus phænomeni hæc videtur ratio, quod ſal iſtud ſanguinis in minimis vaſculis adhuc contenti colorem rubicundum magis exaltet. Ex hiſce carum fit, nitrum putredini, quæ ſæpe primis in viis conſiſtit, & in totius corporis ſphæram vires ſuas ſpargit, adverſum eſſe, & ea propter in putridis febribus, & in vermibus infantum cum fructu poſſe exhiberi.

§. VII.

Circa uſum medicum hoc maxime ſcire convenit, quod noſtrum ſal interne ſumptum omnis generis excretiones videlicet per alvum, per urinam, per ſudorem egregie promoveat. Unica nitri depurati uncia, ſoluta in aqua, alvum lubricat & nonnullis aliquot ſedes movet, quod majori effectu facit, quando infuſis vel decoctis laxantibus ex tamarindis & fol. Senn. manna, debita quantitate admiſcetur. Quod ſi liquor inferioribus partibus eſt infundendus, præſertim in febribus, nitri acceſſionem plurimum commendamus. Inter urinam moventia nullum medicamentum cognitum eſt, quod urinarias vias tam prompte expediat, & per has urinæ iter liberum reddat, nec non calculoſas æque diſſolvat concretiones, quam laudatiſſimum noſtrum ſimplex. *Penotus de Medicam. Chym. pag.* 57. calculoſis, & qui dyſuriam paſſi ſunt, ſive ſint adulti, ſive infantes, ſive robuſtiores, ſive languidiores mirifice ejus utilitatem commendat, adeo ut ſingulis 14. diebus ſi ſumatur, nunquam arenam in renibus naſci poſſe polliceatur: *Timæus in Conſil. Conſult.* 3. audivit Batavii a *Prævotio* nephriticum quendam diuturno nitri præparati uſu a calculo perfecte fuiſſe curatum, & *Gualtigius in obſerv. de Calculo pag.* 120. ſcribit: ſatis notum eſt omnibus, ſal prunellæ egregium eſſe auxilium pro præſervatione & curatione nephritidis. Confirmo id quoque, me ad doloris ex calculo ferociam domandam emulſionem ex variis ſeminibus cum nitro acuatam magno cum emolumento aliquoties adhibuiſſe. Transpirationem quoque liberiorem & auctiorem in nonnullis ſubjectis efficit; ubi videlicet vigilia, ſitis & immodicus æſtus urget; cutis cortice firmiter conſtricto ea propter, quia temperat ſanguinis æſtum, ſive inteſtinam percalidam par-

tium

tium ſanguinis agitationem: tali ratione omnia fiunt in toto corpore quietiora; partes nimiæ conſtrictæ relaxantur, & ita liber ſanguinis ad emunctorium cutis tranſitus reſtituitur. Videmus indies in praxi medica pulveres præcipitantes nitroſos in omni inflammatione & calore præter naturali ſudorem eximie movere, id quod ſecus fit in ſubjectis tegnioribus, frigidioribus cachecticis, quorum vis activa motrix in muſculis valde languida eſt, quam proinde calidioribus & activioribus magis excitare convenit.

§. VIII.

Eſt inſuper nitrum, egreg ... quo non opportunius inveneris, carminativ ... rum moleſtiarum ac damni ſtagnantes & ... ti interdum in ſpaſmo conſtrictis inteſtinis ... s producent, obſcurum practicis eſſe nequit, ut tot malorum auctores prompte diſſolvere & foras proſcribere artis ſæpius ſit. Ego, quod majori ſucceſſu felicitate ſe commendet auxilium quam nitrum, vel ſolum vel carminativis mixtum, non inveni; aperiuntur mox ab ejus uſu portæ inferiores & fluctuatione ac murmure flatus ſe oſtendunt, & felici exitu ac ſtrepitu ſe produnt; quod maxime fit, ut arbitror, fibrarum inteſtinalium conſtrictarum ſolutione & relaxatione; quapropter merito ejus uſus in colica ſpaſmodica, præſertim bilioſa & veteribus ſic dicta calida commendatur. Maxime omnium vero hoc remedium hypochondriacis & hyſtericis fœminis magnum præbet allevamentum; ſpaſmi enim & flatus in hiſce tantum tragœdiam ludunt & malorum ac ſymptomatum cauſa ac fons ſunt, quibus cunctis abigendis nitrum noſtrum admodum eſt idoneum.

§. IX.

Inter præclaras quoque laudes nitri no... ſá, ſed merito primo loco ponenda eſt virt... ... rionibus reſiſtens. Nullum vitium œco... ... iali magis inſidiatur, quam inflammatio, quæ in morbis peracutis uplurimum perimit, quando occupat ſtomachum, anxietas & inquietudo, ubi meninges dolor capitis, phrenitis aut convulſio, ubi pulmonum membranas, periculum ſuffocationis oritur; ſi quando in aliis interioribus partibus conſiſtit, internorum ardor cum extremorum perfrigeratione naſcitur. In viſceribus ſanguineis inflammatio facile abit in abſceſſus vel in gangrænam. Ad curandam itaque inflammatam partem, nitrum vel ſolum vel cum pauxillo camphoræ & aliis bezoardicis mixtum omne infert curationis punctum; ut quod hæc medicina non præſtat, nulla præſtare poſſe videatur. In praxi olim ſimilem pulverem habui familiariſſimum, qua de re legi poſſunt *animadverſiones meæ in Poterium.* Vidimus ſæpenumero in pleuritide, phrenitide, peripneumonia, angina, inflammatione œſophagi, ventriculi, eryſipelate, à tali pulvere aliquoties aſſumpto ardorem, dolorem, ſitim, vigiliam, delirium maxima ex parte ſimul & ſemel quieviſſe, blando madore per univerſum corpus, quod ante erat aridiſſimum, ſubſecuto. Extrinſecus quoque cum aliis mixtum inflammatis ſuccurrit partibus. Ita ſpiritus vini camphorat. rite paratus, cujus nota eſt, quando aqua affuſa non præcipitatur, ſolutioni nitri mixtus, addito aceto deſtillato, eryſipelas diſcutit, immaneſque dolores capitis abigit.

§. X.

Eſt inſuper nitrum inter ea, quæ ſpaſmis medentur, præcipuum. Quantas tragœdi... licæ nervoſarum partium conſtrictiones in ... poribus excitent, ii, qui morborum illor... cauſarum exquiſitiorem ſibi vindicarunt cognitio... m, norunt. Certe hoc haud adeo difficile poſſunt demonſtrare enormes illæ ſanguinis profuſiones, non aliam fere cauſam agnoſcentes, quam inæqualitatem circuli ſanguinis, dum ſpaſmo conſtrictis vaſis in parte quadam minoribus impetus ad alia vicina, eorumque ramos ruit, quos nimium diſtendendo, & eorum oſcula aperiendo, larga ſæpius in copia ſanguinem propellit: hac ratione hæmoptiſis, narium hæmorrhagia, nimius hæmorrhoidum fluxus, ſanguinis mictus & immodica ejus profuſio per uterum generatur. Hiſce vitiis ſi quis recte mederi vult, non alia curandi via debet procedere, quam ut conſtrictas ſpaſmo partes ſolvat, relaxet & liberum demum per has ſanguinis meatum ac tranſitum reſtituat. Huic intentioni, ſuffragante multiplici experientia, egregie ſatisfacit nitrum, cujus uſum jam tum ſaniores practicorum in ſcriptis ſuis adverſus hos morbos plurimum laudarunt: ita *Reverius Cent.1. obſ.* 94. in lochiis immodice fluentibus, *Cent.1. obſ.96.* idem auctor in exſuperante menſium fluxu, *Cent. 1. obſerv.* 94. in hæmoptiſi, *Cent. 1. obſerv.* 83. in hæmorrhagiis cum febre maligna, *Cent.2 obſerv.*18. nitri uſum mirifice extollunt. Et quoniam ſpaſmus frequens ſubinde cauſa eſt ſuppreſſæ ſanguinis ordinariæ excretionis, quæ fit, v. g. per uterum in fœminis, dum hujus partes conſtrictæ reſiſtunt ſanguinis ad uterina vaſa majori impulſui; hinc facile patet nitrum & tali in caſu ſuppetias ferre poſſe deſideratiſſimas, quare idem *Riverius* inſignis hujus remedii patronus in lochiis ſuppreſſis *Cent.1. obſ.* 80. *Grulingius* in diminutione menſium *obſ.*50. hoc ipſum magni faciunt. Dolores ſæpiſſime ſpaſmorum ſunt ſoboles & horribiles illi, qui calculi excretionem ſolent comitari, vel qui in inteſtinis conſiſtunt & pro coli affictione habentur aut pericranium occupant, nitri uſu feliciſſime vincuntur. *Welſchius Cent.2.* curatione ultima refert ſolo nitro innumeros milites epidemica & caſtrenſi cephalalgia laborantes quondam in Hungaria fuiſſe liberatos.

§. XI.

Hæc omnia tametſi in praxi quotidiana obvia ſint, & veræ experientiæ reſpondeant, nihilo minus non minus utile quam jucundum erit cognoſcere rationem & modum, quo laudabiles hoc remedium effectus in corpore humano præſtet ac feliciter perficiat.

Fateor, rem valde arduam eſſe, medicamentorum vires exquiſita ratione cognoſcere & demonſtrare, neutiquam tamen circa cognitionem rerum deſperandum, ſed ulterius ſemper progrediendum eſſe exiſtimo. Experientia enim innixa rationibus & judicium in medicamenti applicatione duo ſunt, quæ medicinæ veritatem & certitudinem in medendo adſtruunt atque confirmant. Faciemus hinc & in præſenti materia periculum, & videbimus, num ſupra memorati nitri effectus ex uno principio ſive agendi ſonte poſſint derivari. Ex omnibus præcipua nitri virtus eſt calorem exſtinguendi ſive refrigerandi ſanguinem, quod quomodo fiat oſtendendum eſt. Calorem omnem in corpore fieri ex ſanguinis particularum præſertim ſulphurearum inteſtino agitatiſſimo, mathematicis, motu vertiginis & circa axin dicto, inter phyſicos & medicos hactenus convenit ita, ut quo celerior & major hic motus ſit, a majori attritu ac preſſione ſanguinis, beneficio cordis & arteriarum, & fibroſarum partium corporis, pendens, eo major enaſcatur calor. Quicunque itaque motum hunc inteſtinum ſiſtere, is calorem quoque præter naturalem tollere novit; ſiſtitur hic motus, vel labefactatur, quando alia partium ſanguinis circa axin ſe moventium motus fit directo, eaque contraria, quæ eſt ſecundum lineas rectas, qui motus ſecundum modernorum phyſicorum & mathematicorum ſententiam frigoris cauſa eſt. Oſtendit id inter alia ludicrum illud experimentum, dum quan-

quando ore halitum foramine anguſto facto celerius emittimus, frigus producitur, quando lenius hoc fit calor oritur, quin imo non tam materiali principio, quam ſolius motus directioni, acceptum ferendum eſſe frigus artificialis eaque curioſa glaciei ipſa in æſtate ex aqua producto mediantibus ſalibus nitro, ſale communi, ſale ammoniaco demonſtrat.

Ineſſe autem nitro talem motum, ſive particulas ejus calore ſolutas motu ferri rectilineo, ex pluribus rationibus colligere eſt. Nitrum elaſticæ & expanſivæ eſſe virtutis efficacia pyrii pulveris demonſtrat, unice ex eo principio derivanda. Ea enim eſt elateris expanſiva natura, ut propellat a ſe verſus circumferentiam vi quadam motrice corpora, porro talem vim ineſſe nitro confirmat ejus mixtio cum ſanguine coagulato, qui mox exinde reſolvitur, fluidus evadit, ſubſequente colore coccineo & florido. Huic expanſioni nitri elaſticæ tribuendum quoque eſt, quod nitrum cum aqua fontana mixtum ejus frigus ſenſibiliter adaugeat; ex quo colligitur conveniens eſſe conceptui & rationi, nitrum in corpus ſumptum intra fluores expanſionem efficiendo, minuere inteſtinam ſanguinis partium percalidam agitationem, & hoc efficit non modo mox prima in regione calidam & inteſtinam acris bilis cum aliis ſuccis effervescentium & agitationem infringendo, ſed & in corde & pulmonibus partium ſanguinis ſulphurearum majorem ibi æſtum provenientem contemperando. Sedato ſic inteſtino calidiſſimo motu ſanguinis, relaxantur fibræ à nimio calore conſtrictæ, oſcula ac pori cutis clauſi aperiuntur, & ſic tranſpiratio redditur liberior, ut in corpore retentæ agiliſſimæ ſulphureæ partes exhalent, hac ratione calor & ſitis ſedantur, ſpaſmus tollitur, dolor levatur, & liber excrementorum nec non flatuum ex inteſtinis exitus præbetur. Accedit & hoc, quod mitigato calore corporis humidum conſumente hoc ipſum poſtea conſervetur, quod demum conſtrictas antea partes emollit & ulterius relaxat; ut adeo nitrum non modo refrigeret, ſed & humectet. Dictum quoque ſupra fuit, nitrum … vare corpora a putredine, ipſique eſſe contrari… ius effectus debetur identidem expanſivæ n… uni, quæ motum inteſtinum, unionem partium … n diſſolventem, in quo vis ac cauſa putredinis radicatur, extinguit, ut adeo ſimilem effectum cum frigore in conſervanda corporum textura præſtet. Meliorem ac magis diſtinctam explicationem harum rerum, ſi quis proferre poterit, facile cedere volumus.

§. XII.

Inquirendum ulterius eſt, unde peculiaris illa nitri proprietas, cauſticam & vehementem nonnullorum mixtorum indolem perdomandi, eamque manſuefaciendi, proficiſcatur, quemadmodum ſupra mentio facta eſt, de purgantibus vehementioribus, de infectis acerrimo ſale imbutis, de mineralibus, veneni naturam præ ſe ferentibus, quorum omnium vim vehementem ita temperat ac corrigit, ut terrere medicum propter periculum inde exſpectandum amplius nequeant. Ratio hujus effectus in eo videtur eſſe collocanda, quod omnia ea, quæ dicuntur agere virulentia, motu valde penetranti agitatiſſimo, partium acutarum & tenuiſſimarum, in nerveas tenſas ſenſibiliores fibrillas, eas nimium irritando, lancinando, rodendo, id perficiant; quo plus itaque hujus generis particulæ ſunt unitæ, & invicem ſibi arctius junctæ, eo plus virium, plus potentiæ exerunt; & contra, quo magis diviſæ, a ſe disjunctæ, eo plus virium deperdunt. Multiplici experimento confirmatam habemus hanc ſententiam, quod non ſolum omnis generis cauſtica, ſive acida, ſive alcalia ſint, ſed & ipſum ſublimatum, quo non datur fortius venenum, ſola ſufficienti quantitate aquæ communis injecta, diluta, pernicialem vim exuunt: ſimili ratione nitrum cum regulo antimonii calcinatum, dum expanſiva & reſolvente ſua vi, in igne à ſe invicem disgregat antimoniales particulas, illarumque arctiorem compagem diſſolvit, eaſque comminuendo ſubtiliſat, innocentem, benignam & diaphoreticam virtutem ipſis conciliat. Oportet autem, ut hæc diviſio & disjunctio partium ſufficiens ſit, & ideo duæ vel tres partes nitri ad unam partem reguli requiruntur; minori doſi ſi adjicitur, calx antimonii nauſeam vel vomitum excitantis virtutis non plane expers redditur; diaphoretica hæc calx bene præparata, modo cum anatica portione nitri & pulveris carbonum fundatur, reaſſumit mox vehementiam rurſus antea diviſis partibus arctius unitis atque collectis. Neque videtur a ratione alienum eodem modo, nitrum cum purgantibus draſticis & veſicantibus, probe mixtum, ſimili modo agere, videlicet earum partes a ſe invicem disjungendo, ac diſcontinuando.

§. XIII.

Ex his dictis & adductis jam apparet, quam nobile nitrum omnium draſticorum corrigens ſit, adeoque in praxi medica maxime utilitatis futurum; ita commodiſſime emeticis, purgantibus, diureticis, ſudoriferis fortioribus, admiſcetur, quare tutiſſimum fit emeticum, quando tartari emetici grana duo miſcentur cum lapidum cancrorum granis duodecim & granis tribus nitri: nec non purgantes pilulæ, quæ vario uſu ſe commendant energiæ emergunt, quando maſſæ pilularum Avicennæ, & Extracti Panchymagog. Crollii granis decem adduntur nitri grana ſex; ſi præſtans expetis diureticum, accipe millepedes & lapidum cancrorum grana duodecim & nitri purificati grana ſex. Si bezoardici mineralis grana duodecim miſcentur cum grano uno camphoræ & ſalis volatilis cornu cervi, nec non nitri granis quatuor, tutiſſimum habes ſudoriferum. Mercuriale ſi tutum deſideras, quod coagulum lymphæ & glandularum infarctum expediat, cinnabarim præparatam quamcunque, ſive antimonii, ſive nativa ſit, miſce cum nitro & aliis præcipitantibus, en! habebis medicinam in morbis chronicis deſideratiſſimam. Solemus quoque non ſine magno fructu ſedativis, quorum opium ceu præcipuum ingrediens eſt, ut theriacæ cœleſti, Laudano opiato, maſſæ pilularum de Cynogloſſa identidem nitrum & cinnabarim admiſcere; utpote hac ratione, ſoporoſa eorum vis plurimum corrigitur ac temperatur.

DISSER-

DISSERTATIO MEDICA
DE
CAMPHORÆ USU INTERNO
SECURISSIMO ET PRÆSTANTISSIMO.

§. I.

Medicamenta ſua etiam fata experiri, nemo facile, niſi rudis ſit hiſtoriæ medicæ, in dubium vocabit. Quid enim frequentius occurrit, quam quod non tantum diverſæ circa remediorum efficaciam apud medicos vigeant opiniones, ſed & quædam interdum ob mirabilem maxime, qua celebrantur, virium potentiam ad cœlum usque tollantur, quæ intervallo temporis ob noxam, quam forte crearunt, iterum culpantur & ad ima usque relegantur. Neque tantum ab antiquis præſtantiſſimis medicis maximopere commendata inque pharmacopoeis recenſita medicamenta compoſita præſertim hoc fatum ſuſtinent, ſed maxime noſtris temporibus, quibus medicina magis exculta & clariori luci eſt magnificæ famæ, quæ exſtiterunt remedia, paucis abhinc annis laudem atque exiſtimationem ſuam penitus ferme amiſerunt. Quanta enim famæ celebritas fuit paucis abhinc annis laudano opiato *Helmontii*, elixirio proprietatis *Paracelſi*, antihectico *Poterii*, aquæ benedictæ *Rulandi*, ſpecifico cephalico *Michaelis*, tincturæ ejus bezoardicæ, pulveri bezoardico *Sennerti*, ſpiritui oleoſo volatili *Sylvii*, tincturæ aperitivæ *Mœbii*, tincturis ferme omnibus martis, bezoardico ſic dicto ſolari, Joviali, Ceruſſæ antimonii, bezoard. minerali, panaceæ *Glauberianæ*, theriacæ cœleſti *Quercetani*, ſali viperarum *Tachenii* fixato, ſali volatili cornu cervi, chinæ chinæ, illis, qui in artis operibus indefeſſo ſtudio verſantur, notiſſimum eſt. Utpote hæc ipſa velut polychreſta & arcana ob mirabilem & pene divinam virtutem ipſis conceſſam recondebantur, quorum tamen fama atque exiſtimatio noſtris fermè temporibus periit atque exſpiravit, eo quod conceptam medentum ſpem maxima ex parte eluſerint. En miſeram artis noſtræ faciem, quæ nunquam fere ſibi conſtat, ſed ſemper innovatur, reformatur & immutatur! Nolo tamen hoc loco ipſa culpare vel accuſare remedia, quibus eximias vires agendi in ſubmovendis morbificis cauſis utique Numen benigniſſime indidit, ſed medicorum coarguo ignorantiam, inconſtantiam, inque judicando & applicando præcipitantiam: quorum alii, cum parum docti & ſolidi ſint & recte ratiocinandi uſu ac arte deſtituti, hinc in ſentiendo ſunt inconſtantes, huc vel illuc agitantur, inque diverſas partes facile diſtrahuntur: maxime omnium vero eorum opinionibus, quos fama vulgi, caſus, aut cæca fortuna forſan extulit, & qui in applauſu & exiſtimatione vivunt, inhærent. Alii in præceptoris & magiſtri ſui, quem ſæpius etiam ſorte nanciſcuntur, unice verba jurant, ejusque dicta quaſi Apollinis Delphici oracula æſtimant. Alii, dum a certi remedii uſu ſiniſtrum vel dextrum effectum obſervant, protinus hunc ſoli remedio, nulla aliarum cauſarum concurrentium habita ratione, quæ multum remedii virtutem modificant, adſcribunt, & hinc noxium aut proficuum in his vel illis evincendis morbis illud exiſtimant, ſique tantopere decantatum remedium votis & expectationibus non recte reſpondet, tunc mox ad alia ab aliis magnifice laudata, vel etiam ad exotica tranſcurrunt, quo efficiunt, ut nunquam recte notitiam remediorum facultatis atque potentiæ, quæ tamen ferè præcipuam therapiæ medicæ partem ſuſtinet, acquirant. Maxima itaque ſcientiæ & prudentiæ medicæ pars eſt, noſſe medicamenta, noſſe eorum facultates ac vires, neque minus eorum uſum ab abuſu recte diſtinguere, ita enim fiet, ut neque ipſis nimium laudis vel virtutis tribuamus, neque nimium detrahamus. Præfari hæc voluimus, cum noſtri inſtituti ſit de interno præſtantiſſimo camphoræ uſu noſtras obſervationes atque rationes exponere.

§. II.

Prius verò, quam de interno camphoræ uſu & ejus admiranda in compluribus morbis depellendis efficacia diſſeramus, quædam de illius origine, ſolo natali atque natura peculiari præmittenda eſſe cenſemus. Quod itaque ad ejus originem ac generationem attinet, eſt ipſa foetus arboris glandiferæ in India Orientali, cujus folia & radices tenerrima tali reſina ſunt impregnata, unde etiam arbor camphorifera adpellatur. Fuſiorem vero hujus arboris deſcriptionem exhibuerunt *Breynius in exoticis Plantis Cent. 2. & Kleyerus in Annotat.* Creſcit hæc arbor in Japoniæ ſylvis abſque cultura inſigni in abundantia, radicem habet craſſam, denſam, ſubruſam & ligneam, quæ admodum olet camphoram, cortex eſt inæqualis ac gryſei coloris, lignum vero ſolidum, ponderoſum, ſubfuſcum, oleoſo humore turgidum, & identidem camphoræ odorem de ſe ſpargit, rami oblongi, late expanſi atque diviſi foliis alternatim poſitis gaudent palmam longis & duos transverſos digitos latis, referunt Caſſiæ ligni folia & contritu fragrantiſſima camphoræ effluvia emittunt. Hæc arbor ad quercus altitudinem in India quandoque adſurgere dicitur. Perpetua fronde viret & ſub noſtro quoque climate culturam fert, modo ab acri gelu & ventis borealibus ſollicite defendatur. Eam non modo in horto medico Leidenſi, ſed etiam in famigeratiſſimo illo Schwebbelenſi, quem ingenti ſumtu adornavit generoſus Dominus de Munchhauſen, vidimus. Neque vero tantum in uno eodemque Indiæ loco pogignitur, ſed alibi quoque ejus proventus viſitur, utpote in Sumatra & in Inſula Borneo ſponte & copioſe in ſylvis creſcit, nec multum a Japonica diſtat. Quando inciditur hæc arbor, profluit oleoſus ſuccus, qui particulas camphoreas non paucas continet.

§. III.

Hæc itaque arbor camphoram nobis largitur, quæ non uno modo ex ipſa elicitur. Diſtinguitur autem camphora in nativam & factitiam, illa granulata eſt, & ex arborum trunco ſolis æſtu ſponte tranſſudat, vel ex fiſſo aut inciſo ligno prolicitur, & ea eſt rariſſima eſt: factitia vero, quæ ad nos in glebas & panes compacta transportatur ex radicibus, ligno, ramis ac foliis diſſectis ignis officio coctione extrahitur atque ſublimatur. Nativa maxime ex Sumatrana & Bornienſi arbore depromitur. Japonenſes vero per deſtillationem longe majorem ejus quantitatem obtinent, ſegmentis enim adfundunt aquam ſimplicem ſufficienti quantitate, & poſtea in veſica, quæ collo longo ac anguſto & capitello lato eſt inſtructa, deſtillationem adornant, in capitello vero ipſa camphora colligitur ac condenſatur, & ſi opus eſſe cenſetur, denuo ſublimatur, quo præ-

ſtantior

ſtantior puriorque evadat. Genes jam perſpecta, ac origine camphoræ, res poſcere videtur, ut in ejus quoque naturam ac indolem paulo penitius inquiramus. Perſecuturis vero excellentiſſimi hujus ſimplicis naturam & proprietates paulo adcuratiori indagine ac meditatione, in univerſa rerum natura vix ſimile ſibi aut par haberi jure pronuntiandum eſt. Quare etiam ob peculiares ſibi proprias vires ac qualitates, ad quod genus vel ſpeciem referenda ſit, nondum inter Medicos & Phyſicos eſt conſenſio. Veteres camphoram pro reſina habuerunt, eo quod ex arbore inciſa ſuccus elicitus inſtar reſinæ inflammabilis concreſcat: at vero, num ad reſinas camphora ſit referenda, merito dubitamus. Nulla enim ex omni reſinarum genere, ſeu natura talis ſeu arte præparata reperitur, quæ accenſa nullo cinere relicto tota in auras avolat: quid quod haud ulla datur reſina, quæ vaſe clauſo per ignem tota in altum elevatur. Ea enim eſt natura atque indoles reſinarum, ut vehementiori igne tractatæ, phlegma, ſpiritum & oleum fundant. Accedit, quod nulla ex reſinis nobis cognita ſit, quæ tam promte inſignem quantitatem ſpiritus vini rectificatiſſimi recipiat atque abſorbeat, quam camphora, cujus pars una exacte a ſpiritus vini rectificatiſſimi partibus duabus diſſolvitur.

§. IV.

Cum itaque camphora inter reſinas vix commodum inveniat locum, hinc recentiorum nonnulli in eam ivere opinionem, ut camphoram ſalis volatilis oleoſi poſſidere naturam adſeruerint, impulſi maxime ad hanc ſententiam ex eo, quod inſtar ſalis volatilis oleoſi accedente calidiore igne non modo tota in auras avolet, ſed & in clauſo vaſe, ne minima quantitate relicta, in ſublime feratur. Verum enimvero etiam hi ipſi mihi a veritatis tramite valde aberrare videntur, utpote nullum datur ſal oleo etiam inopme imbutum, quod in flammam abripiatur, vel quod cum rectificatiſſimo ſpiritu vini aut oleo quodam arctiſſimam ſubeat unionem. Et qui camphora ſalis titulum jure mereatur, cum ſolutionem in aqueis menſtruis penitus averſetur? Neque iſti rem accurata acu tangere mihi videntur, qui inter gummata illam collocant, quia & ſolutione & volatilitate plane cum ipſis nullam alit adfinitatem. Noſtra vero hæc eſt ſententia: camphoram nihil niſi oleum volatile tenuiſſimum eſſe, aſt coagulatum, non liquidum, id quod multis iiſdemque firmiſſimis rationibus corroborabimus. Primo enim multæ dantur ſpecies fragrantis odoris & ſaporis penetrantis, quæ ſubtile oleum, quod etiam promtiſſime ſub deſtillatione in veſica cum aqua fundunt, in ſe cuſtodiunt. Hac ratione non modo ex omnibus fere aromatibus, ſed etiam ex plantis oleo volatili turgidis, ut ſunt lavendula, majorana, mentha, roſmarinus, ruta, oleum deſtillatur, unde profecto non mirum eſt, camphoriferæ arboris partes tale oleum fundere. Secundo ſicuti omne oleum deſtillatum flammæ admotum mox accenditur atque totum avolat, & aterrimam fuliginem emittit: ita etiam idem fit cum camphora, quæ mox flammam concipit, tota avolat nigerrimo fumo exhalante. Dein, quemadmodum omne oleum deſtillatum in ſpiritu vini rectificatiſſimo præſertim tartariſato ſolvitur, adeo ut partes duæ ſpiritus unam partem olei v. g. lavendulæ, in ſe recipiant intimeque invicem uniantur: ita etiam idem experimentum cum camphora feliciter ſuccedit, dum nempe uncia una ſpiritus vini rectificatiſſimi promtiſſime dimidiam camphoræ unciam diſſolvit. Et quemadmodum ſolutioni oleorum cum ſpiritu vini peractæ adfuſa aqua oleoſas particulas præcipites dejicit: ſimili ratione ſoluta in ſpiritu vini camphora, menſtruo aqueo accedente, rurſus fundum petit & præcipitatur, mixtura inde turbida albeſcente reddita. Denique ſicuti olea deſtillata, quibuſdam ſaltim gravioribus aromatibus exceptis, propter levitatem aquæ ſupernatant: ita etiam camphora in omnibus aqueis liquoribus in ſuperficie hæret. Poſtremo camphoram cum oleis deſtillatis ſimilis ejuſdemque eſſe indolis, vel ex eo colligitur, quod illa in ſpiritu vini rectificato ſoluta & per alembicum deſtillata non ſimul tota evehatur, ſed in fundo cucurbitæ, niſi ulteriori deſtillatione in alembicum urgeatur, pars illius relinquatur, perinde ac fieri ſolet cum ſolutis oleis æthereis in ſpiritu vini rectificato, quæ deſtillationi ſubmiſſa, ſpiritum oleoſa ſubſtantia ſubtiliori quodammodo imbutum, ſundunt, potiori tamen olei parte in fundo cucurbitæ relicta, quæ ulteriori commiſſa igni ſeparatim in forma olei prodit. Hæc exactiſſima experimenta ſatis abundanter comprobant, maximam inter camphoram & olea deſtillata intercedere conformitatem. Quapropter non ſatis mirandum eſt, quam irrito & fruſtraneo conatu magni etiam Chymiatri oleum ex camphora deſtillatum eliciendum quæſiverint. Quo fine obtinendo & ſua ingenia & nobiliſſimum hoc ſimplex dire torſerunt atque adflixerunt: ignorabant enim hi lepidi camphoræ carnifices, ipſam jam dum oleum volatile & deſtillatum eſſe. Sicuti vero ridiculum eſt ex oleis deſtillatis oleum elicere velle, cum jam tale quid ſint: ita etiam ſi quis ex camphora oleum vult perficere, res merito paradoxa dici debet. Decepti vero omnes ſunt in eo, quod camphoram reſinam eſſe credebant, quæ ſicuti facile per deſtillationem oleum largitur: ita etiam hoc ipſum ex camphora eliciendum omni ſtudio curarunt.

§. V.

Verum enim vero non eadem, ſed diverſa camphoræ natura ab oleis deſtillatis videtur, cum hæc ſolida & ſicca, illa vero pinguia, fluida quoque & manus madefacientia ſint. Deinceps & in eo diſcrimen notabile obſervatur, quod oleum volatile denuo ex retorta vitrea per arenam deſtillatum, ſubtiliſſimum quidem largiatur oleum, ſed craſſum magma relinquatur: camphora vero tota in forma ſicca, nec ulla materia relicta, in auras abit. Quibus dubiis, ut ſatisfaciamus monendum eſt, dari quædam ſimplicia in vegetabilium regno, quæ volatilem illam ſulphuream & inflammabilem partem, quam in mixtione cuſtodiunt, non in forma pinguis olei, ſed in ſicca forma, non ſecus ac camphora elargiantur. Ita ſi florum roſar. cum ſale bene contritorum ac maceratorum magna quantitas cupreæ veſicæ immittitur & cum aqua deſtillatur, præter aquam fragrantiſſimam etiam oleum, quod ipſi ſupernatat album, coagulatum inſtar ſevi, elargiuntur odoratiſſimum, quod non ſecus ac aliud oleum in ſpiritu vini rectificatiſſimo diſſolvitur. Hujus olei delicatiſſimi hac ratione parati portionem poſſideo ſimili modo adhuc ante aliquot annos ex ligno aloës tale oleum deſtillatum inſtar camphoræ prolicui, ingentem nempe raſpaturæ ligni aloës odoratiſſimi ad libras decem accedentis ſumſi quantitatem, adfundi curavi aquam fluviatilem, qua per aliquot dies in temperato loco macerata fuit, poſtea adornata deſtillatione prodiit aqua, cui oleum ſiccum, album, odoratiſſimum miræ ſuaveolentiæ & penetrantis ſaporis ſupernatabat, & ad drachmas ſex minimum collectum fuit. Hoc reſolutum in ſpiritu vini rectificatiſſimo elegantiſſimum liquorem cephalicum præſtantiſſimi odoris & virtutis ſubminiſtrabat. Ex radice recenti camphoræ ſimile oleum, quod camphoram & ipſo odore & virtute æmulatur, deſtillari ex veſica poſſe mediante aqua *Hermannus in Collegio manuſcripto in materiam medicam* notavit. Ita porro ex cortice radicis Caſſiæ cinnamomeæ camphoram parari poſſe *Grimmius* docet in *Laboratorio Zeulanico*. Ex cortice vero radicis

arboris cinnamomiferæ oleum paratur liquidum, quod camphoræ & cinnamomi fragrantem odorem refert, & ex India ad nos tranſportatur, nullumque dubium eſt, quin ex aliis fragrantiſſimis corticibus, radicibus & gummatibus ſimile oleum ſiccum per deſtillationem haberi poſſit.

§. VI.

Quamvis vero camphora ad oleorum æthereorum claſſem perquam commode poſſit referri, quod ex antea adductis experimentis & rationibus ſatis ſuperque adparet: nihilo minus taliſmodi ſicca olea, ut camphora, præ pinguibus illis liquidis quaſdam peculiares & ſibi proprias facultates in ſinu ſuo recondunt. Multum enim inter ſe ratione volatilitatis ſeu tenuitatis partium differunt, nam camphora non modo igne ſubmiſſo, ſed & ſub moderate calido aëre tota in auras & quidem celeriter avolat & evaporat nullo veſtigio remanente: contra vero deſtillata olea tardiſſime avolant, emittunt ſaltim tenuiſſimas ſulphureas partes craſſioribus & viſcidioribus relictis, unde olea deſtillata vetuſta craſſeſcunt, adeo, ut terebinthinæ conſiſtentiam accedant. Quapropter etiam camphora, ne avolet, longe exactiori cuſtodia & conſervationis cura in vaſis muniri debet, quam ipſa olea deſtillata, quorum evaporatio non tam prompta & expedita eſt, ſicuti camphoræ. Hanc ob cauſam Pharmacopœi perperam ſuis rebus conſulunt, quod camphoram citra exquiſitam clauſuram libero ſic aëri committant, falſa traditione & opinione occæcati, quod adſperſio ſeminis lini ejus evaporationem impediat, cum tamen parum vel prorſus nihil huic ſcopo inſerviat.

§. VII.

Ex hoc igitur adparet, longe majori partium ſulphurearum inflammabiliumque tenuitate & exiguitate camphoram præ aliis oleis deſtillatis pollere, utpote quæ viſcido quaſi quodam & ramoſo involucro excipiuntur & cuſtodiuntur, quo camphora ſumme volatilis ac tenera caret. Hæc ſumma partium ſulphurearum tenuitas a viſcido pingui involucro liberata efficit quoque, ut camphoræ virtus ab olei cujuſdam deſtillati viribus longe multumque diſtet ac differat; nam utut camphora tota inflammabilis ſit, nihilo minus tamen in corpore noſtro calorem haudquaquam efficit, adeo, ut potius intenſiorem corporis fervorem ſiſtat, quocirca etiam à veteribus non calida, ſed frigida habita fuit. Etenim viſcidiores & ſecundum *Carteſii* doctrinam ramoſæ olei deſtillati partes ſulphur tenuiſſimum & inflammabile in carcere quaſi irretitum & concluſum habent, ut minus prompte per poros corporis evolare poſſit, ſed diutius in corpore maneat, unde etiam intenſiorem inteſtinum ſanguinis partium motum melius ſuſtinet atque tuetur. Qua de cauſa omnia olea deſtillata, gummata quoque, quæ inſignem olei quantitatem cuſtodiunt, ut ſunt gummi ammoniacum, myrrha, balſamum Peruvianum, ſagapenum, galbanum, quæ ſanguinis & humorum maſſam atque univerſum corpus mire exagitant, magnumque æſtum atque fervorem accendunt, ſiquidem particulæ ſulphureæ, æthereæ, quæ omnis inteſtinæ calidæ agitationis cauſa ſunt, anfractuoſo, viſcido & gummoſo contextu involutæ per majus temporis intervallum remanent, neque tam facile ab involucro hoc ſe poſſunt emancipare, quare effectus diutius perſiſtit ac durat: aſt ſecus fit in camphora, cujus partes per poros citiſſime avolant, hinc etiam una guttula olei cinnamomi plus calefacit, quam decem grana camphoræ. Quod vero viſcoſa, pinguis & ramoſa olei ſubſtantia volatilitatem impediat vel ex eo liquidiſſime patet, quod camphora in oleo amygdalarum dulcium expreſſo vel in oleo de cedro aut lavendulæ ſoluta, ſub liberiori quoque aëris acceſſu non facile in auras abeat, ſed ſub tegmine hoc oleoſo diutius ejus ſubſtantia contineatur. Et hæc forte fuit ratio, quare veteres ſemen lini ceu valde oleoſum camphoræ adjici curarunt, quo minus ejus volatiles partes in aerem ſecedant, quanquam hic effectus longe felicius obtineri poſſit, ſi modo camphoræ ſuperficies oleo amygdalarum dulcium inungatur, quod ad tutelam partium ſubtiliſſimarum plus, quam taliſmodi ſemen adjectum efficere poterit.

§. VIII.

Quod vero camphora volatilis, tenuiſſimi & inflammabilis ſulphuris copia imbuta ſit, vel unice ex ſequenti, eoque perpulchro experimento clariſſime evincitur. Noſtris enim temporibus ex urina fermentata debita encheireſi in Anglia præſertim paratus phoſphorus eſt celebratiſſimus, qui levi attritu lucidiſſimum ſine flamma ignem ſpargit, cujus cauſa ab acutioribus phyſicis in partium ſulphurearum motu inteſtino, celerrimo, verticillari non incongrue conſtituta videtur. Hic lucidiſſimus ignis non melius, quam beneficio camphoræ multiplicatur ac propagatur. Sumitur nimirum granum unum phoſphori & grana decem camphoræ adduntur: hæc invicem in mortario probe prius contuſa miſcentur, quo facto tota camphora fit lucidiſſima, quæ, ſi ſolvitur in oleo caryophyllorum, liquidus fit phoſphorus, quo ſine noxa & metu inflammationis, caro, cutis, crines, & veſtes inungi poſſunt, quod elegantiſſimum de nocte præbet ſpectaculum. Hujus vero lucis phoſphori per camphoram propagationis nulla alia ſubeſt ratio, quam quod camphora propter ſummam partium ſulphurearum tenuitatem ad inteſtinum lucidum motum producendum ſit aptiſſima. Id autem minus experiri licet in aliis oleis deſtillatis, ſi cum ſolo phoſphoro miſceantur. Atque adeo ex hoc etiam experimento peculiaris & eximia camphoræ proprietas ab aliis oleis deſtillatis diſtincta eluceſcit.

§. IX.

Hæc igitur partium ſulphurearum tam incomparabilis tenuitas in camphora efficit, ut ejus quoque uſus ſit ſingulariſſimus, neque aliis oleis deſtillatis proprius. Ita camphora in univerſa rerum natura nullum datur excellentius & magis diſcutiens remedium. Omnes enim humores in tubulis & poris ſtagnantes promtiſſime diſſolvit, partim poros obſtructos aperiendo, partim etiam fibras relaxatas animando, ut vel exhalent particulæ ſubſiſtentes, vel in motum ac circulum redigantur. Qua de cauſa in omni dolore, ſive iſte in pericranio, ſive perioſtio perſiſtat, ſpiritu vini camphorato nihil excellentius eſt. In omni præterea tumore abigendo, a quacunque etiam cauſa ſubortus fuerit, idem ſpiritus mirabiles fovet vires, namque tonum fibrarum roborando humorum curſum atque iter promovet. Denique in omni inflammationum genere, imo in ipſa gangræna convenientiſſimum eſt remedium, non modo enim præſervat ab his ſæviſſimis malis, ſed etiam, ſi eorum cohibitioni locus ſupereſt, nihil hiſce caſibus ipſa camphora exterius adplicata eſt præſentius, ſicuti id ſolertiores Medici & Chirurgi longo uſu atque experientia compertum exploratumque habent. Ejuſmodi vero efficacia roborans & diſcutiens in dolorum & inflammationum atrocia a nullo deſtillato oleo vel alia inflammabili ſubſtantia in rerum natura expectari vel obtineri poterit. Tametſi vero magna quoque oleis quibuſdam deſtillatis æthereis, ſi debite fuerint ſoluta, & roborandi partium tonum & fibrillarum exorbitantes motus ſedandi virtus inſit, ut non ſine fructu adhiberi poſſint: nihilo minus in inflammationum vi compeſcenda inque partis inflammatæ ardore extinguendo

cam-

camphoratus ſpiritus ceteris multis paraſangis præcedit.

§. X.

Utut vero à nullo facile medicorum ejus ſumma & mirabilis virtus ab uſu externo negari poſſit: nihilo minus plures medicorum extiterunt, & adhuc ſunt, qui ejus internum uſum admodum reformidant, & damno atque exitio facile eſſe poſſe ſibi perſuaſum habent, hinc veteres ea rariſſime & parca admodum doſi in medicamentis & formulis ſuis uti conſueverunt, nullam aliam forſan ob rationem, quam quod eam credebant calidiſſimam, quæ intenſam ſanguinis ebullitionem efficiendo æſtum atque delirium accendat. Alii contra eam valde frigidam rati venerem ipſam extinguere credebant, cum tamen effectus ille, qui frigiditati adſcribitur, cum intenſo calore, qui ab aliis camphoræ adſignatur, minime conveniat. Quidam nimis vaporoſam & caput & cerebrum exhalationibus opplentem eam habuerunt, unde affectibus, qui à cerebri nervorumque vitio originem ducunt, eam minus conducibilem medicinam judicarunt. Sed quod omnis hic metus inanis atque fruſtraneus ſit, quo boni illi de cetero ac eximii viri laborarunt, & quod camphora non inſecura, ſed optima medicina ſit, tum ratione & experientia, cum etiam auctoritate, quæ fulcimenta noſtræ artis ſunt, ſolide demonſtrabimus.

§. XI.

Quum vero ſecurum camphoræ uſum internum dicamus, primo omnium hoc vocabulum, ne offenſionis lapis fiat, dilucida expoſitione enucleandum eſt. Senſu itaque medico ſecurum illud audit, quod naturæ humanæ conveniens eſt, neque in copioſiori doſi datum, facile motus aut turbas in corpore excitat & periculum gignit. Inſecurum autem adpellatur, quod valenti agendi principio inſtructum in minori & proportionata doſi efficaciam exerit, in majori vero commotiones vehementes & excretiones enormes ſuſcitat. Ex his dictis tamen minime ſequitur: (quod etiam tyrocinia medicinæ edoctus capere poteſt) ſecura non poſſe nocere, quod per abuſum illorum utique ſolet contingere, quemadmodum etiam de inſecurorum utilitate non penitus deſperandum, ſiquidem quando recte, prudenter & tempeſtive adhibeantur, magna eorum vis & efficacia in perſanandis morbis proditur. Juvat tamen hanc diſtinctionem medicamentorum in praxi tueri eam ob rationem, ut quivis prudentior medicus intelligat, abuſum medicamentorum inſecuriorum & fortiorum plus periculi gignere, quam ſi quis benignis ſecuriſque abutatur; majori itaque cautione ac circumſpectione eſſe hæc adhibenda, facile nullus ibit inficias. Jam vero camphoram majori in doſi exhibitam plures æſtimant inſecuriorem, adeoque periculi minus expertem. *Crato* minus æquus camphoræ cenſor eſt, & fere ablegat eam in morbis ob dolores capitis, quos conciare putat, hinc robore maxime valentibus ſubjectis vix tria grana præſcribere auſus fuit. Sed præcipuus auctor hujus præjudicii mihi videtur Medicus alias & Chymicus magni nominis *Daniel Ludovici in Pharmacia*, quem poſtea multi Profeſſores, Doctores & horum diſcipuli non pauci uſque huc preſſo pede ſunt ſecuti. Hic in *Pharmacia hodierno ſeculo adplicanda Diſſertat. I. de Diaphoreticis vegetabilibus* camphoram calidiſſimam reſinam dicit, eamque volatilioribus, calidioribus ac vaporoſis medicamentis accenſet. Dicit porro de ejus operandi ratione, quod producat anguſtias, ſolutiones virium funeſtas, fruſtraneas ebullitiones, intenſioris æſtus & inſurgentis naturæ confuſiones & id genus alia. In eruditis, qui debilioris capitis ſunt, itemque in delicatioribus fœminis cephalalgias incompeſcibiles atque deliria ſæpe lethalia in febribus continuis, præſertim in earum ſtatu, ſecundum ipſius ſententiam excitat. Cum igitur tali modo inter calidiora remedia camphoram reponat citra manifeſtam ſufficientemque rationem, hinc multis eam exilioris virtutis medicamentis poſtponit. At vero (pace hujus viri dixerim) camphora minime eſt medicamentum calidiſſimum & noxium, quin potius prudenter, debito tempore & conveniente doſi exhibitum recenſita ſymptomata febrium feliciter tollit & protinus aufert; ſiquidem camphora ad ſcrupulum unum vel etiam ad drachmam dimidiam in ſpiritu vini diſſoluta & ſano homini exhibita cum ſufficienti vehiculo, quemadmodum experimentum multoties fecimus, corpori neque intentiorem æſtum aut calorem infert, neque pulſum adauget, ſed potius manifeſtum refrigerium præſertim circa præcordia præſtat. Multo minus vero adpetitum extinguit, ſitim movet, aut urinam coloratiorem reddit, quod tamen omnibus nimis calidis proprium eſt, hinc ad unciam ſpiritus vini ingeſtus vel unicus hauſtus vini generoſi plus caloris corpori, quam duæ drachmæ camphoræ inferunt. Quod ſi ergo ejuſmodi ſymptomata a camphoratis remediis forſan concitata fuerint, tunc ſane illum effectum magis calidioribus eſſentiis atque elixiriis, quibus camphora adjecta fuit, quam ipſi camphoræ adſcribendum jure cenſendum eſt. Camphora certe propter partium tenuitatem, qua pollet, cito è corpore avolat & intime poros ſubiens eoſque obſidens animando fibras inertes & relaxatas, non modo expeditiorem ſanguinis & humorum curſum facit, ſed & tranſpirationem valide adjuvat, tubulos obſtructos aperit & peregrinas atque naturæ inimicas partes expellit. Quod autem uſum internum camphoræ nonnulli reformident, eo quod venerem ſopiat atque extinguat, id minime experientiæ eſt conſentaneum. Novimus potius camphoram naturam roborando cupiditatem cœundi concitaſſe. Et notatu digna ſunt, quæ clariſſimus *Pauli in Obſ. 235. M. N. C. Dec. I. A. VI. & VII. eſt*, inquit, *in vicinis juvenis vegetus & ſanus, cui meo juſſu in omni fere cibo ac potu camphora per aliquot ſeptimanas à matre data fuit, ipſe tamen minime receſſit ab indole ſua puellarum amantiſſima.*

§. XII.

Nos ſumus ea in ſententia, quod in univerſa rerum natura ad ſubmovendam de corpore malignitatem, cujus naturam in penetranti putredine tam ſolidarum, quam liquidarum partium reponimus, vix ullum ſimplex camphora detur præſentius atque potentius: hinc & jure ſuo alexipharmacorum princeps dici meretur. Deinceps ad contagii ſive maligni miaſmatis morbifici vim infringendam, idemque mox ab initio de corpore propulſandum ſummum camphora eſt remedium. Morbi enim, qui contagio natales ſuos debent, ex putrido quodam vapore ſeu halitu in interiora corporis ſuſcepto fiunt, qui cum ſalivali latice in ore mixtus ad ventriculi & inteſtinorum ſinum deſcendens humores ibi ſtagnantes, ut ſunt bilioſi & ſalivales ad fermentationem ſubeundam faciles, penitus corrumpit, ipſiſque putredinem inducit, quæ poſtea fluidum corporis noſtri tenuiſſimum, quod maxime in membranis, nervis & fibris habitat, contaminat, unde ſolidorum vis motrix, tonus & robur perit, quod ſumma virium convulſio denotat, atque ſic humores & ſanguis tardius non modo circulantur, ſed & ad ſphaceloſam corruptionem inclinant.

§. XIII.

Quicunque itaque malignos contagioſos corpore arcere vult morbos, is vel ipſum putridum miaſma, vel quod ab ipſo corruptum fuit, ex corporis noſtri

ſphæra propellere omni ſtudio atque opera nitatur. Nihil vero ad hoc præſtandum aptius eſt camphora, utpote quæ oleo penetrantiſſimo omnes corporis poros pervadit ipſasque fibras motrices, è quibus ſolida componuntur, citra augmentum caloris armat, quo fit, ut fluida corporis noſtri promtiori curſu per omnes tubulos corporis ferantur, inde ſtaſes corruptivæ non modo impediuntur, ſed & illud tenue putridum ſanguini admixtum per glandulas & poros ſubcutaneos velut congruum omnis excrementi ſpirituoſi tenuis emunctorium expellitur. Unde etiam veteres ejus virtutem in peſte & malignia mirabilem agnoverunt. Quam ob cauſam non modo *electuarium antipeſtilentiale Kegleri*, ſed & *pulverem Pannonicum rubrum*, cujus virtus. quæ ab admixta camphora maxime dependet, in malignia expellendis febribus ſemper plurimi habita eſt, ingreditur. Habet quoque camphoram *mixtura ſimplex Paracelſi* & *famigeratiſſima Michaelis bezoardica tinctura*, de qua tamen illud monendum ducimus, quod, ſi commotio ſanguinis ab ejus uſu paulo concitatior fiat, is effectus non tam camphoræ, quam potius aliis admixtis radicibus calidioribus & ingredientibus debeat adſcribi. Quam potens camphora ſit in ſphacelo partium externarum quem profunda inflammatio minatur, avertendo remedium, vel medicæ artis & chirurgicæ elementa edoctis haud ignotum eſt. Quod ſi igitur tanta ejus laus eſt in ſphacelo partium externarum avertendo, quidni etiam ejus uſus internus ad interiorum ſphacelationem viſcerum præcavendam eadem ratione proficuus ſit? Quum vero ratio & ipſa experientia optima veritatum medicarum magiſtra adſtipuletur, merito concludimus camphoram in omnibus malignis putridis morbis, inque ipſa etiam peſte omnibus alexipharmacis eſſe præferendam.

§. XIV.

Huic noſtræ ſententiæ primo adſtipulatur *Minderenus in Lib. de Peſte Cap. XV. dum*, inquit, *noſtris laudibus inſigniter deprædicanda venit camphora: non mirabile modo, verum etiam forte & efficax alexiterium eſt.* Modum operandi ita explicat: *interno noſtro calore mox ignita & in corporis quaſi meditullio flagrans inquinatos ſpiritus, eosque tetros ac fœdo miaſmate pollutos aut inſpiratos veneni tabe aliqua contaminatos halitus jam cordi vicinos ac circa præcordia hærentes, exurit, & ſicco plane ac igneo calore pervadens partem expellit, partem combuſtione abſumit, partem corrigit atque emendat, partem per ſudorem pellit.* Neque *Johannes Crato in Epiſtolis medicinalibus à Schulzio edit. pag.* 103. diverſæ eſt ſententiæ, ſed potius hanc confirmat ita diſſerens: *adverſus peſtem multa, quæ pro certiſſimis habentur, fallacia ſunt, camphoram omnia remedia excellere re comperi.* Et idem Auctor loc. cit. ſequentibus utitur in febribus malignis nempe; *pulvere ex bolo armeniæ drachma una, camphoræ ſcrupulo uno, ambræ gryſeæ granis tribus.* Subſcribit huic etiam *Fernelius Lib. V. Methodi medendi Cap.* 21. ubi camphoram malignos calidos vapores extinguere ſtatuit. *Zvvingerus in Epiſtola ad Monavium inter Schulzianas num.* 246. camphoram cum ſpiritu vini ſolutam in peſte & malignis mirifice commendat. *Hartmannus* vero *in Pract. Chymiatr. pag.* 364. aqua antipeſtilentiali in peſte 1629. graſſante magno cum fructu uſus eſt & edidit hac de re germanicum ſcriptum. *Deſcriptio vero hæc eſt: Rec. Spiritus vini optimi libram unam, camphoræ unciam unam, croci orientalis ſcrupulum unum, ſolvantur & ſpiritus vini fit aurei coloris, qui ad cochlearia aliquot dandus eſt.* Hujus ſpiritus largiorem doſin ſuadet *Screta in Tract. de febr. peſtilent. pag.* 296. cumprimis inſtante criſi in malignis & quod miraculum præſtiterit adfirmat. Vidimus quoque ex *manuſcriptis Beati Wepferi*, illum in malignis ad drachmam ſemis pro doſi dediſſe ſummo cum fructu. Nullus vero facile fuit, qui majori doſi felicius illa in malignis & petechialibus febribus uſus fuerit *ipſo Riverio.*

§. XV.

Neque alienum erit hoc loco notabiliora circa ejus uſum ex Obſervat. & Hiſtor. *Riverii* recenſere. *Cent. I. Obſ.* 24. hunc caſum inſinuat: *juvenis ſedecim annorum, febre maligna laborans, maculis violaceis conſperſus cum delirio & alvi fluxu, ſumſit camphoræ grana duodecim cum pulveris ſudoriferi ſcrupulis duobus; copioſe ſudavit, delirium ceſſavit, alvi fluxus imminutus eſt, & optime ſe habuit.* Et porro *Cent. I. Obſ.* 29. hunc caſum adfert: *Juvenis febre maligna cum exanthematibus laborans die nona moribundus viſebatur. Dedi pulveris diaphoretici ſcrupulos duos, camphoræ grana duodecim cum aqua cardui benedicti, & tectus in lecto manſit per duas horas, non ſudavit, veſperi eadem portio fuit iterata & copioſe ſudavit, multo melius habuit & convaluit.* Denique *Cent. II. Obſ.* 18. hic caſus proponitur: *Vir quadraginta annorum febre maligna cum maculis lividis, hæmorrhagia, pulſu parvo & frequenti laboravit, præſcriptus fuit hic pulvis. Rec. Salis prunellæ unciam ſemis camphoræ ſemi drachmam, miſce, divide in quatuor doſes, quarum unam accepit ſingulis tribus horis, mane multo melius habuit, juſſit iterari pulverem & eodem die à præſentaneo vitæ periculo liberatus eſt, ac paucis poſtea diebus convaluit.* Et *Obſ. 62. Cent. II.* hic caſus legitur: *Juvenis viginti quatuor annorum febri maligna laboravit cum delirio, & circa undecimum diem motus tremuli & convulſivi nervorum viſi ſunt, adminiſtrata fuit venæ ſectio in fronte & dati fuerunt pulveres ex bezoardico minerali ad ſcrupulos duos, camphora granis duodecim cum aqua cardui benedicti ad uncias duas & evaſit.* Et *Cent. II. Obſ.* 64. hunc nobiſcum communicat caſum: *Mulier quinquaginta annorum febre maligna cum maculis latis violaceis laborans octavo die potionem diaphoreticam ſupra laudatam ſumſit & addita eſt ventri & pectori cum ſpongiis, pulſus inde factus eſt validior ac magis ordinatus & die undecimo parotis apparuit, quæ in ſuppurationem tranſiit & convaluit.* Ex *Cent. II. Obſ.* 73. idem ſequenti confirmat obſervatione: *filia viginti annorum febre laborans maligna, acceſſit circa undecimum diem delirium cum contractione nervorum in carpis manuum & lipothymia, ordinatum fuit julapium ex aqua cardui benedicti unciis tribus, aquæ theriacalis drachmis tribus, bezoardici mineralis ſcrupulis duobus, camphoræ granis ſex, qui julepi per biduum uſurpati fuerunt, mane & ſerò, hoc remedio intra paucos dies convaluit.*

§. XVI.

Ex his adductis jam liquidiſſimum eſt, camphoram in malignis præſertim eo tempore, ubi corpus critico motu in eo, quod ipſi inimicum ac pernicioſum eſt, expellendo occupatur, ſalutarem opem adferre, nullumque dubium eſt, quin laudatiſſima noſtra camphora adverſus peſtem tantopere commendatis omnibus remediis, modo debito tempore, quod caput praxeos medicæ eſt, exhibeatur, ſit ſuperior. Quam eximia laus *oleo* ſic dicto *peſtilentiali Heinſii*, cujus baſis camphora eſt, conſtiterit, obſcurum eſſe nequit. Huic viro ſtatuam Romæ ob praxin feliciter in peſte geſtam erectam fuiſſe communis eſt Doctorum traditio. Atque ſecundum noſtram ſententiam, ſi ulla

medicina

medicina præſertim camphora multum in peſte præſtare poteſt, modo non præpoſtere, ſed recte & ordine habita circumſtantiarum & temporis ratione ipſa utamur. Neque enim incognitum eſt, præſentiſſimam adverſus quendam morbum medicinam minus recte & inconvenienti tempore datam maximum nocumentum adferre, ſicuti id clariſſime in exhibitione chinæ chinæ ad curandas intermittentes animadvertimus. Inter fortiſſima alexiteria a viris doctis atque eximiis medicis camphora numeratur, quia putredini mirifice reſiſtit, ſed quod non ſemper exſpectationi & ſpei conceptæ effectus reſpondeat, hoc non remedio tanquam clavæ Herculis, ſed medico, qui Herculis clavam tractare ignorat, adſcribendum eſſe jure meritoque cenſemus. Nos hujus ſumus ſententiæ, delinqui maxime in eo, quod camphoram in peſte in exili admodum doſi præſcribant & majorem reformident. Deinde, quod calidioribus elixiriis & eſſentiis oleoſis ipſam admiſceant. Tum quod non convenienti tempore eam exhibeant. Nos ſub invaſione vel prima acceſſione mali neque minus circa criticum tempus ejus uſum convenientiſſimum judicamus, præſertim ſi cum acidis ceu vehiculis adminiſtretur. Hunc in finem in peſtilentialibus febribus ſequentem mixturam etiam atque etiam commendamus: ſumatur nempe aquæ acetoſæ & cardui benedicti ana uncia una, bezoardici mineralis drachma ſemis, camphoræ grana ſex, ſyrupi acetoſitatis citri uncia ſemis, detur pro una doſi.

§. XVI.

Præterea viſitur adhuc in camphora alia nobilis virtus putredinem & malignitatem lentam quidem, ſed admodum pernicialem ex corporis noſtri ſphæra propulſandi: talis eſt, quæ ab impuro coitu lymphæ ſuccis vitalibus, & poſtea ſolidis partibus oſſibus quoque affricatur. Exiguum quidem, ſed potentiſſimum omnium venenorum more eſt illud elementum, quod & virulentam gonorrhœam & luem ſic dictam veneream ejuſque atrociſſima ſymptomata ſuſcitat, intima corruptione & putrefactione ſuccos præſertim lymphaticos contaminando. Præcipuum igitur curationis momentum etiam in eo conſiſtit, ut putridum exterius ſuſceptum miaſma prima quaſi in herba ſuffocemus, illudque citius è corpore expellamus, neque minus id, quod putridum & corruptum fuit, a vitalibus ſuccis ſeparemus. Huic vero ſcopo obtinendo diu jam dudum ex omnibus naturæ regnis remedia quæſita & excogitata fuerunt, num vero camphora præſentius & excellentius adhuc fuerit repertum, ipſe uſus atque experientia addocet.

§. XVII.

Profecto ſumma in c[illegible]onorrhœam etiam veterem, item luem v[illegible]ndam medicina recondita eſt, qua [illegible]ales ſalivationes lignorumque decocta ba[illegible]onica omniaque alia ſunt inferiora. Neque [illegible]ma medico, cui fides indubia habenda eſt, no[illegible]atum eſt, quod præmiſſo conveniente alvum ductorio remedio ſola camphora ſoluta in axungia viperarum ad diram hanc luem perſanandam ſufficerit, id quod plurimis experimentis & exemplis edoctus aſſevero. Crediderim tamen mercurio fixato noſtræ præparationis, qui ſola diaphoreſi agit, camphoram decenti doſi adſociatam in tollenda luis hujus atrocia majores adhuc præſtare effectus. Hoc certa experientiæ fide poſſumus aſſeverare, quod in gonorrhœa curanda inque luis venereæ principio nihil præſentius camphora deprehenderimus, quare etiam non ſine ratione eſſentiis & elixiris contra gonorrhœam balſamicis, quæ ex opobalſamo, balſamo de Capaiba, balſamo de Peru, balſamo de Mecha, reſina ligni aloës, gummi Guajaco cum ſpiritu vini tartariſato præparantur, camphora adjicitur, utpote quæ mirifice horum virtutem acuit atque incendit, inque roborando glandularum tono & ſtaſibus corruptivis abigendis mirabilem efficaciam exſerit.

§. XVIII.

Deinde camphora non datur excellentius remedium contra internas inflammationes, quæ ſphacelum & interitum, ſi graviores ſunt, inque membranoſis partibus maxime conſiſtunt, minantur & maximum alunt periculum. Feliciſſimo vero connubio tunc conjungitur cum nitro, nam ſolam camphoram in inflammationibus, quibus maximus æſtus junctus eſt, non facile ſuaderem. Etenim, ubi magnus fervor urget, ſpaſmo plerumque conſtrictæ ſunt fibrillæ, & pori cutis clauſi ac coarctati: his apertis & ſpaſmo ſedato mox ſudor apparuit. Quum vero id feliciſſime exſequatur ipſum nitrum, quod quoque mirum refrigerat & hoc modo efficit, ut camphora felicius & obſtructiones reſolvere & materiam vitioſam in partibus inflammatis ſtagnantem diſcutere poſſit, metus enim eſt, ne poris arcte clauſis & cute aridiſſima exiſtente camphora interne quidem multum commoveat, ſed parum vel nihil prorſus promoveat. Quare in febribus continuis, quæ fere omnes aliquid inflammatorii habent, itemque etiam in inflammationum generibus ceteris, in pleuritide, phrenitide, angina, inflammatione uteri magno cum fructu ſemper in praxi uſus ſum camphora cum nitro mixta, adjecto pulvere bezoardico, ubi mox ab eorum adſumtione ratione æſtus, delirii, ſitis, & vigiliæ ingens alleviamentum ſecutum eſt. Tales quoque nitroſos & camphoratos pulveres acutus pariter ac prudens *Belgii Medicus Cran* in frequentiſſimo habuit uſu, ut ex ejus *Praxi Medicinæ reformata* adparet. Ita in phrenitide & mania hunc pulverem laudat: Rec. lapidis prunellæ grana quindecim, camphoræ grana quatuor vel quinque, laudani opiati ſemi granum, miſceatur & fiat pulvis. *Ab hoc pulvere*, ſcribit *pag.* 132. *loc. cit. miras aliquando vidi operationes in phrenitide & mania ita, ut ægri ipſi mutationem admirarentur.* In pleuritide & peripneumonia camphoram cum ſpiritu nitri vel etiam ipſo nitro & aqua papaveris rhœados mire quoque commendat. *conf. pag.* 197. & in renum inflammatione lapidem prunellæ ad grana duodecim cum camphoræ granis quatuor inficit & præſcribit. *conf. pag.* 207. & in febri conti[illegible] ſiti ſedanda grana tria camphoræ pulveribus [illegible] eſſe ſuadet, & talem pulverem in febre pe[illegible]iali cum bezoardico minerali quoque commendat.

§. XIX.

Deni[illegible]a in hæmorrhagiis valde periculoſis & [illegible]ſertim, quando febribus malignis jungun[illegible]præſtat vires. Hac de re elegantem locum habe[illegible]gerus in *Obſervationibus medicinalibus obſ.* 20. ubi ita ſcribit: *Nihil frequentius apud nos eſt in variolis, morbillis, & febribus petechialibus, quin & ipſa præterita anno* 1679. *peſte, quam hæmorrhagia narium quandoque ab initio, quandoque in ſtatu morbi ſuperveniens & quoniam rarius critica, ſemper, imo ſæpius ſymptomatica morbum non ſolvit, ſed potius exanthematum eruptionem impedit, ſpiritusque diſſipat, ægrumque debilitat, hinc omnibus modis ſiſtenda, vix autem melius & magis adpropriatum inveniri poteſt, quam ſperniola Crollii, cujus miram efficaciam ſemper tuto & optime ſum expertus.* Et confirmat hanc adſertionem obſervationibus anni 1685. *In hyeme puella duodecim annorum petechiis laborans corripitur hæmorrhagia narium, quam cum domeſticis remediis reprimere non potuiſſent, & tota nocte ſenſim ita ſtillaſſet ſanguis, mane vocatus ego, obſtupui conſpecta quantitate ſanguinis,*

tunc cum goſſypio pulverem ex colcothare vitrioli, ſanguine Draconis & terra ſigillata conſperſo obturavi nares, & exhibui ſperniolam ad ſcrupulum unum & poſt tres horas rurſus, & tertia vice reiteravi, ſic ſanguis non modo ſubſtitit, verum & petechiæ jam diſparentes erupere ſenſimque puella convaluit & adhuc vivit. Et porro anno præcedenti vocatus ſum ad fœminam, in quartum diem febre acuta maligna detentam, mane inſuper abortum paſſam, huic circa veſperam hæmorrhagia enormis supervenit, ut uſque ad nonam noctis plus quam dua libra ſanguinis effluxerint, cum valde debilis eſſet, exhibui ſtatim ſperniola ſcrupulum unum cum aliquot granis coralliorum præparatorum, at nares obturavit goſſypio atramento ſcriptorio imbuto, ita effecit, ut intra breve tempus ſiſteretur. Juſſi, ut ſingulis tribus horis pulvis reiteretur, ſic hæmorrhagia totaliter emanſa & illa convenienter tractata convaluit.

§. XIX.

Nec in hæmorrhagia narium ſolum, verum & in hæmoptyſi optimum ejus ſucceſſum idem Auctor expertus eſt. Componitur vero hoc medicamentum ex myrrha electa, thure, ſumendo uniuſcujuſque unciam unam, croci grana quindecim, camphoræ drachmam unam & dimidiam, qui pulvis aqua ſpermatis ranarum vigeſies vel trigeſies irroretur: ita tamen, ut ſemper prius ſponte exſiccetur. Confectio de hyacintho ejuſque ſpecies laudantur etiam in nimiis hæmorrhagiis, in malignis morbis & aliis, utut compoſitio ex pretioſis adeo lapidibus conflata curioſa videatur, quicquid tamen præſtat potiſſimum camphoræ intermixtioni adſcribendum. *Heurnius* ad omnem ſanguinis fluxum maximo cum ſucceſſu ſemper propinavit ſequentem pulverem *in notis ad aphoriſm. Hippocr.* Rec. ſeminis papaveris albi, hyoſcyami albi cujuſque drachmam, hæmat. corallia rubra cujuſque ſemidrachmam, camphoræ ſcrupulum ſemis: ſumat mane & veſperi ſemi drachmam. *Craen in Praxi reformata* in narium hæmorrhagia ſequentem pulverem maxime commendat Rec. lapidis prunellæ ſcrupulum unum, camphoræ grana tria uſque ad quinque, laudani opiati granum unum. item Rec. boli Armeniæ, terræ ſigillatæ, cujuſque grana quindecim, camphoræ grana quatuor. Camphora vero cum nitro in omnibus hæmorrhagiis magnæ eſt efficaciæ, ea [illegible]ime ob rationem, quod graves hæmorrhagias, [illegible] cauſis internis proficiſcantur nempe à viſcerum [illegible]eſenterii ſpaſmis & conſtrictionibus tanquam egregium antiſpaſmodicum cohibeat.

§. XX.

Præterea camphora in diſcu[illegible], qui hypochondriaca, hyſterica & co[illegible] correptos ſæviſſimis ſæpe ſymptomatibus [illegible], mirabilem præſtat opem. Dici vix poteſt, [illegible] quotidiana id docet obſervatio, quantam truculentiam in ventriculo & inteſtinis detenti atque incarcerati exerceant; nimia enim tunicarum ſenſibilium expanſione & diſtractione maximas anguſtias, anxietates, ſpaſticas nervoſarum partium conſtrictiones, quas excretiones ſuppreſſæ, & extremorum frigora inſequuntur, non ſine ingentis periculi & mortis metu concitant. Nihil hic opportunius eſt, quam ut penetranti medicina tonum ventriculi atque inteſtinorum dejectum, qui plerumque flatuum cauſa eſt, reſtauremus, quo vividiori reddito, non modo flatuum, ſed & humorum aliorum excrementitiorum ibi hærentium copia feliciter foras eliminatur. An vero quid præſtantius ad hunc ſcopum obtinendum ipſa camphora cum nitro mixta inveniri poſſit, eſt quod merito addubitemus? ſicuti enim nitrum cum camphora in pluribus caſibus feliciſſimum init conjugium: ita maxime id fit, ubi carminativam vim exercere debet, quia ſolum nitrum relaxando ſpaſmos & bilioſam acrimoniam partiumque calidam intemperiem temperando in vehementibus colicorum tormentis miracula præſtat, multo magis vero, ſi felici copula jungatur camphora. Meretur vero hoc medicamentum longe majorem laudem atque palmam, quam aliud ullum ex calidioribus præſertim concinnatum carminativum, eam ob cauſam, quod citra interni fervoris augmentum operetur, quæ virtus aliis calidioribus in flatibus diſcutiendis negata eſt. Varia vero forma ac modo in taliſmodi caſibus camphora poterit exhiberi, vel enim in liquidam aut ſolidam formam redigi poterit, ſi illam deſideras, ſequens formula ſelectiſſima laudem meretur: Rec. tincturæ tartari, eſſentiæ corticum aurantiorum recentium, ſpiritus nitri dulcis cujuſque drachmas duas, camphoræ grana decem, miſceantur, doſis ſunt guttæ quinquaginta vel ſexaginta, ſingulis duabus horis. Si vero ſpaſmi truculentiores urgeant, tunc caſtorina poſſunt admiſceri nempe eſſentia vel extractum ejus. Pulverem ſi expetas, ille ſequenti modo concinnari poteſt: Rec. lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, nitri purificati cujuſque drachmam unam, camphoræ grana decem, olei chamomillæ vulgaris non adulterati vel olei millefolii guttas ſex, miſceantur, fiat pulvis, doſis eſt drachma ſemis. Hæc duo magnarum virium ſunt remedia, quæ in hyſtericis compeſcendis pathematibus omnes fere numeros abſolvunt. Etenim hæc ipſa præter virtutem roborantem & flatus diſcutientem ſimul ſedativam & anodynam habent, quæ in ejuſmodi caſibus deſideratiſſima eſt.

§. XXI.

Eſt præterea camphoræ alia adhuc laudatiſſima virtus atque efficacia infuſa, ſanguinis nimirum excretiones conſuetas & naturæ ſolennes promovendi. Haud ignotum in foro medico eſt, quam gravia ſymptomata ſuppreſſas vel deficientes ordinarias ſanguinis periodicas in plethoricis præſertim fœminis evacuationes ſequantur, cum nihil certius, præſentius & celerius ſtatum ſanum in deterius commutare his ipſis poſſit. Neque vero tam facilis res eſt medico, opportuna medicina in ordinem taliſmodi ſalutares excretiones reſtituendi. Fateor vero ex omnibus tantopere ad id perficiendum laudatis remediis, nihil camphora eſſe excellentius, præſertim, ſi cum balſamicis & antiſpaſmodicis ſpecificis, quorum virtutem non parum accendit & auget, miſceatur. Noſtri moris eſt, hac uti mixtura: Rec. eſſentiæ myrrhæ electæ, ſuccini cujuſque drachmam ſemis. Eſſentiæ croci, caſtorei cujuſque drachmas duas, camphoræ drachmam ſemis, quæ mixtura præmiſſa venæ ſectione atque alvi ductione circa inſtans menſium tempus frequentius uſurpata eximio uſui erit. Obſervavimus [illegible]nti & continuato camphoræ uſu ſangu[illegible]ſſum longe tenuiorem & fluidiorem reddi[illegible]ſervavimus quoque homines obeſos & [illegible] quodammodo macilentiores factos fuiſſe, [illegible] argumento: hanc medicinam egregie humores craſſos & ſtagnantes attenuandi & diſſolvendi virtute gaudere.

§. XXII.

Eſt denique uſus camphoræ ſingularis atque eximius in morbis, qui veſicam infeſtant, quales ſunt dyſuria, ſtranguria qui ut plurimum vel à veſicæ calculo vel a viſcida tartarea in ejus cavitate ſtagnante ſaburra vel à ſeminali lympha corrupta & acri facta nunquam non proveniunt. Etenim à læſione ſubſtantiæ veſicæ putridus quidam corruptus fit humor, qui urinam præcipitat, ipſamque putridam efficit, quæ poſtea eximio ſenſu præditam urethram membranoſam lancinat atque dolore adfligit. Ad putridam igitur in veſica & urethra ſtagnantem materiam ſubmovendam fortiori quodam

quodam roborante & ſtimulante opus eſt. *Johann. Grœneveld* Anglus Medicus *tractatum* edidit Londini anno 1703. *de tuto cantharidum in medicina uſu interno*, qui in veſicæ vitiis, in ejus calculo, in gonorrhœa quoque virulenta cantharidum pulverem cum aliquot granis camphoræ mixtum præſcribit, ejuſque inſignem utilitatem non ſatis dilaudare poteſt. Cantharides ſolæ & ſibi relictæ ob ſal, quo pollent, tenue, penetrans cauſticum validiſſime veſicæ partes nerveo-membranoſas ſtimulant, & impactum viſcidum, acrem humorem excutiunt, quia vero metus eſt, ne inflammationem vel vaſorum apertionem efficiat, camphora adjicitur, quæ cauſticæ vehementiæ non modo optima correctrix eſt, ſed & ſtaſes inflammatorias impediendo facit, quominus periculoſa inflammatio ſubſequatur. Etenim camphora non tantum vehementiorum diureticorum, quæ erodente ſale prædita ſunt, vehementiam mitigat atque caſtigat, ſed & valentioribus acribus, purgantibus, quæ ſimili cauſtico acri ſale agunt ceu ſummum correctorium quam opportune admiſcetur, utpote omnia cathartica, ſi pauxillum camphoræ ipſis adjicitur, longe mitiorem naturam ac facultatem induunt.

§. XXIII.

Hiſce jam diductis ac demonſtratis, quod camphora ſit ſecuriſſima medicina, reliquum jam eſt, ut de ejus utendi ratione monita breviter adjiciamus. Quemadmodum vero nullum optimum etiam medicamentum ſemper juvat, quin potius improvide & intempeſtive datum nocet, ita etiam nulla hac in re camphora gaudet prærogativa. Nam & ratio dictitat & experientia confirmat, quandoque oriri ab ejus improvido uſu anxietates circa præcordia, cephalalgias augeri, adpetitum deſtrui. Fit hoc maxime in iis, qui infirmioris ſunt naturæ & facile à levi mutatione læduntur. Accidit quoque in iis, qui capitis & cerebri vaſa ſanguine & humoribus repleta habent ſeu ubi inæqualis humorum circuitus eſt, & cum impetu ſanguis forſan propter membranarum & vaſorum atoniam ad caput ruit, quod ex facie tumida & rubicunda, dolore capitis gravativo, vertigine, torpore, ſomnolentia adparet. Quo caſu utique omnia volatiliora & vaporoſa ſpirituoſa præſertim in majori doſi exhibita nocent. Quare etiam paralyticis, epilepticis & convulſionibus diris adflictis cum cautione & parca manu ſunt concedenda. Neque minus congrua præſertim in exceſſiva doſi ſunt plethoricis & repletis corporibus, utpote motum inteſtinum, in humoribus, quorum liberior curſus ac iter impeditur, efficiunt &, ut dici ſolet, movent, ſed non promovent, hinc anxietates & inquietudines vel producunt vel augent. Neque in alvi adſtrictione utilia ſunt, quia fibras inteſtinales ſiccando nimium efficiunt, quo alvus tardior deſcendat. Denique in omnibus acutis, ubi omnia interius fervent & ardent, humidumque deficit, cutis ſicca & torrida eſt & omnia conſtricta ſunt, ea remedia, quæ motum inteſtinum augent interius, nequaquam locum inveniunt. Præſtat etiam tali in caſu leniſſime agere & naturæ potius frenum, quam ſtimulum injicere: nam in acutis nihil præcipitandum eſt, ſed omnia moderate ac tempeſtive ſunt agenda. Quapropter in horum morborum augmento vel ſtatu cautiſſime procedendum eſt. Tutius in principio vel inſtante criſi, ſi natura eget ſtimulo, vel ſub declinatione, locum habent.

DE
VESICANTIUM ET FONTICULORUM
CIRCUMSPECTO IN MEDICINA USU.

§. I.

DUplex eſt, quod explicandum in præſenti ſuſcipimus, diſſertationis argumentum; unum quod veſicantium, alterum quod fonticulorum uſum medicum monſtrat. Ideo maxime ambo hæcce remedia conjungenda exiſtimamus, quia conveniunt in eo, quod externam requirant adplicationem. De utroque tamen ſeorſim agemus, incipientes à veſicatoriis.

2. Totum hominem morbum eſſe, vetus quidem & vera eſt paroemia, nec ulla in corpore humano pars, quæ non multifariis vitiis ac morbis pateat: ſed tam immenſa quoque ſummi Numinis benignitas, ut tota natura ſit medica, nec quicquam fere in tota rerum univerſitate, ipſo veneno, aut viliſſima fere quacunque re non excepta, quod medicinali non gaudeat virtute. Teſtes jam producimus cantharides, abjectum inſecti genus & muſcas vere venenatas, ſingularis tamen & mirabilis plane in graviſſimis etiam morbis, veſicatorio ſcopo perite uſurpatas, utilitatis. De harum uſu acris inter celebris nominis medicos viguit contentio, aliis ipſas ob virulentam nervoſas partes in vehementes præter naturam motus abripientem indolem, penitus è foro medico proſcribentibus; aliis contra ipſarum uſum in multis & valentibus morbis, reliquis omnibus incaſſum adhibitis, ſpectatiſſimum & in magno pretio ceu ſecretum habendum, contendentibus. Neminem certe in medica hiſtoria vel leviter verſatum latet, quam acriter de hoc argumento elapſo ſæculo in Italia HERCULES SAXONIA & ALEXANDER MASSARIAS, illo utilitatem, hoc noxam defendente, publicis ſcriptis decertarint. Et qui practica Medicorum ſcripta luſtrat, perſpicit ultro, ex recentioribus BAGLIVUM minus favere veſicantibus, quæ a SEVERINO, SEPTALIO, HOLLERIO, mirifice commendantur. Longe magis adhuc in determinando ſpecialiori cantharidum uſu in diverſum abeunt medentes, & quæ à quibuſdam in continuis, malignis & exanthematicis febribus, ad materiæ virulentæ prolectionem ad corporis corticem, quam maxime laudantur veſicatoria carpis manuum appoſita, ab aliis penitus rejiciuntur & pro graviſſimorum ſymptomatum, immo ipſius mortis cauſa, venditantur. Ne dicam, recentiores multos, poſt inventum ſanguinis circulum, veſicatoriorum æque ac fonticulorum uſum ſterilem plane cenſere atque inutilem. Quod vero maxime mirandum, neminem ex omnibus his invenies, qui non rationes in demonſtrationem afferat & ipſam experientiam demum confidenter in partes vocet, ut certe in difficili ſit judicare, cui tandem aſſenſus præbendus. Ut igitur veritas eruatur & quid cantharidibus tribuendum pateſcat, exuto omni auctoritatis aut alio quocunque præ-

judicio, methodo rationali utendum, & ex plurimis obſervationibus ac morborum hiſtoriis in veſicantium effectus, vires & facultates inquirendum, ac poſtea indagandi principia & modum, quibus ejuſmodi remedia agunt in corpus, certis atque indubitatis rationibus, eorum uſus ſalubris, vel inſalubris evolvendus & adſtruendus.

3. Agemus igitur de veſicatoriis, cujus virtutis quidem plura innotuerunt præſidia, ut euphorbium, flammula Jovis, ranunculus, ſuccus eſulæ variique generis inſecta, potiſſimum tamen cantharides, Germanis *die Spaniſchen Fliegen*, ſunt ſolenne illud inſtrumentum, quocum veſicatorius perficitur effectus. Quare miſſis aliis, has inpræſentiarum maxime diſquiſitioni ſubjicimus, inquirendo primum in earundem indolem, modum & principium agendi. Jam autem de cantharidibus aſſerere non dubitamus, eam illarum eſſe indolem, ut inter formalia referri mereantur venena. Venenum enim illud merito nobis audit, quod exili mole corpus ſubiens, nervoſas maxime partes ſubito & vehementer, tam interne, quam externe adoritur, ac tenui penetranti ſuo principio, brevi tempore magnas mutationes eaſdemque perniciosas inducit.

4. Talem vero cantharidibus ineſſe venenatam facultatem, plura ſunt quæ confirmant. Nimirum, is quem in corpore præſtant effectus, teſtatum primo facit, ipſas virulentum quoddam causticæ indolis recondere elementum. Etenim DIOSCORIDES jam notavit, eaſdem interius ſumtas renes & veſicam exulcerare, mictionem cruentam, pruritum in pudendis venerisque ciere ſtimulum. GALENUS *lib. IV. de med. ſimpl. facult. cap.* 18. monet: ne quis eaſdem deguſtare audeat, propter eroſionem interimentem. AVICENNA *lib. II. tr. II. de virt. medic. ſingul. cap.* 205. ipſis acrem, acutam, putrefactivam & adurentem facultatem conceptis tribuit verbis. Quibus addenda merito ſingularis BARTHOLINI *Cent. III. hiſt. anat.* 16. obſervatio, de devorato ex errore veſicatorio, quo fauces corroſæ & cruciatus circa veſicam exquiſiti fuerunt inducti. Inprimis BAGLIVUS *opp. pag.* 647. *ſeqq.* virulentam cantharidum naturam pluribus luculenter adſtruxit experimentis, memorans: binos canes, injectis in apertam venam jugularem per ſyringam duabus tincturæ cantharidum cum aqua cardui benedicti factæ unciis, primum aquea & viſcoſa vomuiſſe, poſtea humi cecidiſſe, vehementiſſime ſitiiſſe, alimenta reſpuiſſe ac demum convulſos periiſſe. Hinc etiam eſt, quod deleterius ipſarum effectus, nonniſi iiſdem fortiſſimorum venenorum antidotis, lacte nempe & pinguibus, obtundi poſſit atque præſcindi, ut quidem ex priſcis jam PLINIUS, DIOSCORIDES ipſeque CELSUS teſtantur.

5. Adhæc tenue admodum, ſubtile & maxime penetrantis indolis eſt id quod in cantharidibus deliteſcit elementum, ut vel extimæ corporis parti admotæ, prompte intima penetralia ſubeant ibidemque gravia multa inducant pathemata. Uberius hoc & quaſi totidem argumentis omnia ab auctoribus de veſicantium noxa paſſim annotata exempla evincunt. Inde enim mictum cruentum cum veſicæ exulceratione productum TIMÆUS *lib. VII. cap.* 20. ZACUTUS LUSITANUS, *Medic. princip. hiſt. lib. II. hiſt.* 117. PASCHALIUS *meth. cur. morb. cap.* 44. BRASSAVOLA *comment. ad aph.* 17. *lib. I.* perhibent. Deinceps HILDANUS *cent. VI. Obſ.* 98. 99. veſicatorium ex cantharidibus febres, dolores & urinæ ardores concitaſſe teſtatur. THONNERUS *lib. I. Obſ.* 20. convulſiones epilepticas in febribus inde derivat. BAGLIVUS *cap. II. de incommodis ab uſu veſicantium*, in iis qui graviter capite vulnerati, inde vomitum cum abolitione ſenſuum & vehementiſſimis convulſionibus, alios lethalibus frigidis ſudoribus perfuſos, ſequenti nocte convulſione mortuos, annotavit. Idem etiam *l. c.* meminit, quendam torminibus ſpaſmodicis cum febre moleſte laborantem, poſt appoſitum veſicatorium multum ſanguinis rubicundi per ſeceſſum excreviſſe & paulo poſt periiſſe. Neque minus RIVERIUS *Cent. VIII. obſ.* 88. cantharides externe applicatas gangrænam induxiſſe auctor eſt, quod etiam ROLFINCKIO in extrema ſenecture obtigiſſe ipſumque è medio ſuſtuliſſe conſtat.

6. Quod autem ſubtili hac & cauſtica cantharidum acrimonia exquiſitæ ſenſationis partes nervoſo-membranaceæ afficiantur & ex parte corrodantur, vel in vehementes ſpaſmodicos motus abripiantur, præter jam enumerata ſymptomata, ut ingentem ad urinam ſtimulum, veſicæ excoriationem, mictum cruentum, vomitum, intenſam ſitim, pulſuum celeritatem; is de quo jam agimus veſicatorius ipſarum effectus, quem in pulvere, cum ſaliva aut fermento panis in paſtam redactæ & applicatæ cum dolore exſequuntur, teſtatur. Subjectum enim hujus operationis non eſt externum illud, tenue, ſenſus expers & ex multis ſquammulis emergentibus inter interſtitia porulis conflatum corporis integumentum, ſed ſubſtrata huic proxime ſuprema & corticalis quaſi cutis, ex tenuiſſimis papillulis nerveis & fibris tendinoſis, nec non innumeris vaſculis, quæ fines ſunt arteriolarum, & partim humorem nutritium, partim ſalinum excrementitium, qui vel ſub vaporis forma in perſpiratione inſenſibili modo exhalat, vel ſudoris forma conſpectius ſtillat, vehunt, conflata ſubſtantia. Ad hanc dum tenuiſſimæ ſalino-acres cauſticæ cantharidum moleculæ penetrant, obvias nerveas fibrillas vellicant, tubulos humore plenos ſtringunt partim, ut advectum liquorem largius effundant, partim tenuiſſima eorundem oſcula corrodunt & exulcerant, ut non ſecus ac poſt ambuſtionem divulſis ac diſſolutis iiſdem, humor copioſe exſtillet. Qui quum ob copiam & craſſitiem exiles cuticulæ porulos permeare nequeat, abſcedente hac, ſubtus colligitur & collectus eandem in veſicam elevat.

7. Proprius quippe eſt hic agendi modus omnibus venenis, quæ penetrantiſſimæ indolis & tenuiſſimis particulis effectum exſequuntur, ut nervoſas, in quibus adhuc ſenſus & motus viget, partes aggrediantur & per ſpaſticas ſtricturas humorum congeſtiones, inflammationes, ac demum plane ſphacelationes efficiant. Et hinc utique ratio petenda, quod veſicatoria ex cantharidibus nec tam craſſo modo, ut actuale vel potentiale cauterium deſtruant & exedant cutaneam cum muſculari ſubſtantiam, nec in cadavere, nec membris ſenſu deſtitutis, veſicantem exſerant effectum, haud ſecus ac de arſenico albo, vitro antimonii & croco metallorum conſtat, quod vulneri, vel ulceri vivi corporis inſperſa, inſitam ſepticam vim efficaciter edant, in mortuo ſecus. Quare etiam attentiores practici non modo minus fauſti eventus, ſed & plane certum mortis ſignum eſſe perhibent, quando veſicatoria appoſita, in morbis præſertim acutis, veſicas non excitant, ſed effectu prorſus deſtituuntur, uti quidem inter alios auctor eſt FREIND *comment. de feb. pag.* 142.

8. Quum itaque cantharides in nervoſas corporis partes agant, & ſalubris ipſarum effectus non tam ab illa lymphæ, quam eliciunt per veſicas copia, quam potius a ſtimulo, quem nerveis fibrillis ad motum auctiorem & excutiendam incumbentem, quæ in vitio eſt, materiam inferunt, dependeat; in proclivi eſt judicare, eaſdem in illis affectibus, qui ex languore & imbecillitate motus proficiſcuntur, ubi ſtimulo & incitamento opus eſt, in corporibus temperamenti & naturæ ſegnioris, phlegmaticæ & melancholicæ conſtitutionis, habitus ſpongioſi & obeſi, nec non ſequiori

ſexu,

ſexu, item in regionibus ſeptentrioni vicinis, frigidis & humidis, eximii & ſaluberrimi eſſe uſus. Quum porro nervoſæ omnes corporis partes conſpectius conſpirent & mutuo annuant, ita ut ex una in alteram oblati medicamenti effectus prompte propagetur; identidem, luculenter patet, veſicantium ex cantharidibus virtutem, ex nervea quam proxime afficiunt cute latius diffundi & ampliſſimum illorum in variis remotarum partium vitiis eſſe uſum. Egregie hanc in rem ſcribit & veſicatoriorum virtutes in compendio exhibet Freind *l. c. pag.* 143. *Veriſimile eſt*, inquiens, *cantharides etiam cum cuti admotæ ſunt, altius pervadere. Aliter enim quomodo contingeret, ut in pleuritide, in peripneumonia in deſtillatione, in gravedine nervorumque diſtenſionibus, egregie valeant cantharides cuti appoſitæ? ut dolores coxarum præcipue, pervetuſtos tollant obſtructioneſque liberent? ut iis demum appoſitis, humores ſeſe ad perſpirandum magis accommodent, ut ſudores facilius fluant, ut puſtularum omne genus à cute promtius foras emicet?*

9. Sed, quo ſpectatiſſima veſicantium ex cantharidibus in variis morbis virtus teſtatius paulo pateſcat, è re omnino erit, ut, quid per experientiam de ea conſtet & in obſervatis medicorum paſſim annotatum, ediſſeramus. Nimirum, ut à capite ordiamur, inter eos qui magnifice admodum de cantharidibus ſentiunt, præter Septalium, Herculem Saxonia & Freindium eſt maxime Severinus, qui in *pyrotechn. chirurg. lib. II. cap.* 8. veſicatoriorum uſum ad plurimos affectus conducibilem tradit, eo quod revellant, divertant, attrahant & evacuent ſimul, non ſolum ex propinquioribus, ſed & remotioribus locis. Potiſſimum tamen in dolore capitis eſſentiali & contumaciſſima cephalalgia frequentiſſime applicanda ſuadet, ita quidem, ut capillitio deraſo, vel parti ſolum dolenti, vel toti capiti, in forma cucuphæ imponantur. Idem cenſet Hollerius, qui inter Gallos maxime & primus fere veſicatoriis uſus eſt, in *inſtit. chirurg. lib. III. cap.* 5. ubi de pyroticis agit, aſſerens: quod ope veſicatum, quas cantharides excitant, coxarii, podagrici, hemicranici, cephalalgici ſæpenumero releventur, viſcera repurgentur atque corpus a ſordibus & excrementis liberetur & ſexcenta vitia vetuſta contumaciaque percurentur. Neque minus incomparabilem opem veſicantia in contumaciſſimo capitis dolore præſtitiſſe uberius confirmat Septalius *in animadv. & cantion. lib. VI. caut.* 18. & 55. nec non Riverius *Cent. I obſ.* 37. Tulpius cephalalgiam periodicam per veſicatoria occipiti admota ſe curaſſe *lib. I. obſ.* 57. teſtatur. Et Muys in *prax. chirurg. rational. Dec. II. obſ.* 2. dolorem capitis, appoſito parti affectæ cantharidum pulvere cum ſaliva in paſtam redacto, ſequenti die evanuiſſe memorat. Quin ipſe Hippocrates veſicantium ad capitis cruciatum uſum innuiſſe videtur, dum *lib. I. coac. ſect. I. p.* 23. eruptionem capitis dolorem ſolvere prodidit.

10. Pariter in aliis capitis affectibus veſicatoriorum uſus ut laudatiſſimus a quamplurimis celebratur. In mania quidem Rolfinckius in *ord. & meth. cogn. cap. aff. diſſ V. pag.* 23. eadem ſumme proficua eſſe aſſerit, ſi ſcapulis, ſi brachiis admoveantur. In epilepſia idiopathica, deraſis capillis, per univerſum caput veſicantia applicare juſſerunt Septalius *lib. VI. cap.* 29. Riverius *Prax. lib. I. cap.* 8. Piso *de morb. ex collu. ſeroſ. cap. XIX.* hac cum præceptione, ut veſicæ diu ſerventur apertæ, quo continuo per eaſdem fluat humor. Sympathicam epilepſiam Trallianus herba lepidii veſicante, loco illi a quo aura frigida aſcendebat appoſita, abegit. Et quæ plura de veſicatoriorum in epilepſia ſalubri virtute conſignarunt Platerus *prax. lib. I. cap.* 2. Henr. *ab* Heer *obſ.* 20. Wedelius *amoenit. mat. med. lib. I. ſect. II. cap.* 6. In epilepticis infantum convulſionibus *Th.* Willisius de *morb. convulſ. cap.* 4. in nucha & pone utramque aurem veſicatoria apponere ſuaſit, quo per eadem, cum reliquo latice ſeroſo plures heterogeneæ & morbificæ particulæ ſimul effluant. In cujus confirmationem idem auctor *l. c. cap.* 3. exemplum affert puellæ, quæ, quum epileptico inſultu correpta in candentes carbones cecidiſſet, facies quidem & ſinciput tam miſere concremata ſunt, ut cranio cute & carne denudatis eſchara lata & profunda inuſta ſit, ſed ægrota interim quamdiu ulcera inuſta manarunt, paroxyſmis caruit, ſimulac autem ſanata ſunt, caducus rediit. Quo etiam referenda Hippocratis obſervatio, qui *lib. de morb. ſacr.* perhibet, ulcera capitis manantia ſi fiant pueris, eos a comitiali morbo liberare.

11. Accedunt ſoporoſi affectus, ipſaque apoplexia, ad quos diſpellendos quam maxime proficua celebrantur veſicatoria, ſed augenda doſis. Commendantur autem in ſoporoſis paſſionibus a Riverio *lib. I. cap.* 4. Septalio *lib. VI. caut.* 35. vertici & ſincipiti appoſita. Et licet Piso *de morb. rect. cogn. & curand. lib. I. cap.* 2. eadem in lethargo, cui febris complicata, damnet: Septalius tamen *lib. V. caut.* 44. in lethargo etiam ſymptomatico, in febre, peſtilentiali quoque, nullum præſtantius iiſdem ſe inveniſſe præſidium teſtatur; Sylvaticus vero tutiora ex ranunculo, quam cantharidibus parata judicat, propter urinæ ſuppreſſionem.

12. Ad oculorum porro vitia & mitiganda & abigenda ſpectata quoque veſicantium virtus. Ipſam cœcitatem Tulpius *lib. I. cap.* 10. veſicatoriis amplis ſemoribus appoſitis ſe perſanaſſe fidem facit; & in lippitudine mirifice eadem profuiſſe teſtis eſt Forestus *lib. I. obſ.* 11. In ophthalmia quoque egregii ſunt uſus, ſed obſervavi, quod in nucha non adeo conducant, ſed potius dolor inde augeatur, quum contra pedibus admota, ſæpe ſimulac humor ſtillare incipit, dolorem levent. Neque minus in gutta ſerena, ſuffuſione & cataracta, vel incipiente, vel acu jam depoſita, veſicas diu apertas geſtare ſuadet Riverius in *prax. lib. II. cap.* 10. Atrocem illum dentium dolorem veſicatoriorum uſu prompte componi memorant *Miſc. nat. curioſ. Dec. II. An V. pag.* 313. Paræus *lib. VI. cap.* 25. Scholzius in *conſil. med.* 72. §. 195. In tinnitu aurium & ſurditate recenti ad derivationem veſicam in primis colli vertebris palmæ amplitudine excitare jubet Rhodius *lib. I. cap.* 32. Ad abolendas fœdas, rubras & ardentes faciei puſtulas Paræus *opp. chirurg. lib. XX. cap.* 28. veſicantia laudat, & ad ulcerolas reſiccandas, idem remedium apprime conducibile judicat Platerus *Prax. lib. III. pag.* 619.

13. Præter capitis morbos in aliarum quoque partium vitiis eximie opitulantur veſicatoria. Nimirum, ex pectoris affectibus truculentum illud aſthma ſpaſmodico-convulſivum, præſertim ſi ex retrocedente, vel remanente podagra prognatum, egregie levari veſicis in ſuris excitatis, multiplici compertum habeo experientia, & idem confirmant *Miſc. nat. curioſ. Cent. I. & II. obſ.* 164. Vix vero ulla paſſio eſt, in qua tam conſpicuam opem præſtent veſicantia, quam dolores rheumatici & arthritici, potiſſimumque contumax ille & chronicus iſchiadicus dolor, nullam pariter aliam ob cauſam, quam quod ſerum acre nervoſis & tendinoſis partibus firmius impactum in motum cieant & ad evacuationem ſollicitent, uti maxime auctor eſt Laurentius *in annotat. ad Guidon. de morb. artic.* Lentilius certe in *Miſc. med. pract. I.* 285. conceptis ſcribit verbis: *in iſchiatide, reliquis non juvantibus, veſicatorium applico, ſed magnum, veſicam apertam teneo per integros octo vel decem dies.* Riverius autem roborans & veſicans emplaſtrum miſcet

prax.

prax. med. lib. XVI. cap. 2. & fortioribus utendum eſſe præcipit Paræus *lib. XVII. cap.* 23. id quod etiam inculcant M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 95. Huc quoque referenda, quæ Schefferus in *deſcript. Lappon. cap.* 27. *pag.* 351. prodidit, memorans: Lapponiæ incolas, quando dolorem articulorum perſentiunt, fungum betulæ inſtar placentulæ inhæreſcentem, ignitum loco affecto imponere, quo ulcus pravos ſuccos attrahat & dolores componat. Et licet ad podagram abigendam paſſim decantatiſſimum præſidium ſit moxa Indorum, Borrichius tamen *Vol. V. Act. Hafn. pag.* 183. eandem vix plus præſtare aſſerit, quam uſu recepta veſicatoria.

14. Neque minus ea veſicantium præſtantiſſima eſt facultas, ut humorem acrem malignum intus retentum, vel repulſum, ad extimum corporis corticem alliciant & damna inde oriunda arceant. Certe quam gravia pathemata ab internis partibus incumbente arthritica materia immineant, notiſſimum eſt; ad quæ omnia præſcindenda magnum utique veſicatoria ſunt præſidium, eamque ob cauſam magnopere dilaudantur a Pisone *obſervat. ſect. V.* Riverio *Prax lib. II. &* in M. N. C. *Dec. I. An. II. obſ.* 214. *An. VIII. obſ.* 34. Idem ſalubris effectus exſpectandus, quando materia acris cauſtica in variolis & morbillis, febre quoque petechiali, purpurata, quin ipſa etiam peſtilentiali, vel ob languorem retenta, vel ob ſpaſmum retroacta, nobilibus incumbit viſceribus & atrocia ciet ſymptomata. Potiſſimum, multiplici edoctus ſum experientia, infantibus ſucculentis, variolis aut morbillis, mox prodeuntibus, mox relabentibus, exoptatas tuliſſe ſuppetias veſicatoria, brachiis vel manibus admota, ipſa veſica, impoſito emplaſtro diapalmæ, per aliquot dies aperta ſervata. Laudantur hinc merito in variolis a Sydenhamo *opp. p. m.* 274. nec non Mortono, ſi non prodeunt, vel mox recedunt. Bartholinus quoque *Act. Hafn. Vol. III. obſ.* 36. repercuſſis variolis, quatuor brachiis & femoribus applicuit veſicatoria, coque facto, ipſæ redierunt, ſuppuratum & ſanitas ſequuta.

15. In febre petechiali hoc præſidium egregiæ pariter virtutis, ut eandem *Jo. Dan.* Horstius *epiſt. medicinal.* 10. vel juramento confirmet. Ex uſu quoque eſt in febre caſtrenſi, nec non peſtilentiali, præſertim ſi quicquam comatoſi complicatur. Ipſam peſtem veſicatoriis & arceri & ſanari auctor eſt Lottichius *obſ. lib. I. cap.* 7. cui aſſurgit Heurnius *de febr. peſtil. cap.* 19. cum Willisio *de febr. cap.* 13. nec non Septalius *l. c. caut.* 42. qui eadem extremis partibus, ſuris, femoribus & coxis applicare juſſit, ut virulentum humorem ad inferiores partes traherent. Mercurialis *de peſt. cap.* 26. in peſte, quæ anno MDLXXVI. & ſequenti Venetiis ſæviit, inter præſtantiſſima remedia fuiſſe veſicantia teſtatur. Inprimis eorum appoſitio ad excretionem cutaneam & eliciendos bubones & carbunculos, quibus prodeuntibus ſymptomatum ſævitia conquieſcere ſolet, commendatiſſima, cujus rei teſtes producimus Riverium *Prax. lib. XVII. ſect. III. cap.* 1. Sydenhamum *p. m.* 281. Hodges *de peſt. Londinenſ.* & Diemerbroccium *de peſte.* Pariter in bubone peſtilentiali eadem proficua judicat Heurnius *de peſt. cap.* 9. nec non ab Aquapendente.

16. Atque hi ſunt præcipui illi morbi, in quibus, ratione ſuffragante, experientia teſte & peritiſſimorum quoque medicorum conſenſu præſtabilis veſicatoriorum ad juvandum facultas. Interim, quum hæc remedia ob ſummam agilitatem & promtam in partes, exquiſito ſenſu præditas nervoſas actionem, tam proclivia ſint ad nocendum, quam juvandum: è re utique erit, ut quaſdam ad fructuoſam illorum in variis caſibus applicationem neceſſarias cautelas annectamus. Nimirum, ante uſum curata omnium circumſtantiarum habenda eſt ratio, ac non modo in morbi genium, ejuſdemque cauſas, ſed & ipſius corporis ægrotantis naturam & conſtitutionem ſollicite inquirendum, morbi quoque tempus conſiderandum & locus accommodus eligendus. Quod ſi enim corpus acutioris eſt ſenſus, æger à leviſſima cauſa animo movetur, magnaſque ex facili in corpore experitur mutationes, ſi porro ætas juvenilis, regio præcalida, tempeſtas fervida, habitus corporis ſtrictior & macilentus, corpus ſuccis & ſanguine ſartum, morbus etiam in paroxyſmo & impetu conſtitutus, vel locus cui apponitur admodum nervoſus, longe major motuum exacerbatio cum præſentaneo damno inde exſpectanda, & ob id abſtinere à veſicantibus tum conſultius. Hinc apprime utique ad veritatem ſcribit Aetius; *in ſegnioribus, ubi carnea moles, utile remedium veſicantia, in calidis autem & ſiccis corporibus & affectionibus, his ego non utor.*

17. Deinceps, ubicunque totum genus nervoſum vehementibus jam agitatur ſpaſmis, ut fit in febribus, acutis præſertim & inflammatoriis, & cauſa exorbitantium horum motuum non tam craſſa & materialis, quam potius tenuis atque ſubtilis, ubi vigiliæ aſſiduæ & deliria adſunt, vel imminent, ſumma inquietudo, corporis jactatio & præcordiorum anxietates urgent, multo magis, ſi accedunt tendinum ſubſultus & convulſiones, veſicantia penitus abſint. Nam nihil certius, quam, ut admotis his, quæ nervoſas partes ad ſpaſticas ſtrictutas magis exſtimulant, nec tamen cauſam tollunt, motuum impetus & anomalia cum irreparabili damno longe magis increſcat & plane lethales conſequantur convulſiones. Gravis hanc in rem teſtis eſt Baglivus *Prax. pag.* 102 perhibens: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida & indiciis magnæ viſcerum inflammationis, ſi applicentur veſicantia, omnia in pejus ruunt & magna ex parte moriuntur convulſi.* Idem perite monet Alpinus *de medic. method. lib. V. pag.* 173. *nunquam*, inquiens, *probare potui, in acutis febribus veſicantium uſum, quod calorem febrilem augeant, vigilias doloremque concitent & deliria inducant, coctionem impediant, non minus & motui humorum critico obſint, quum incertus ſit locus ad quem, vel per quem criſis eſt futura.*

18. An in febribus malignis veſicatoria conducant? vexatum inter medicos eſt dubium. Et nonnulli quidem maximeque Rammazzini in conſtitutione epidemica anni MDCXCII. XCIII. & XCIV. eadem minus proficua annotarunt, alii contra ipſa plurimum opis tuliſſe confirmant. Sed lis facile dirimenda. Nimirum, quando pulſus exiles & debiles micant, vires languent, ad ſoporem inclinatio, & corpora ſegnioris naturæ, ex uſu ſunt, ubi alia omnia, ſecus. Quare recte utique de veſicatoriorum his in febribus utilitate *Acta Vratislav. An. MDCC. pag.* 64. ſentiunt, *ſi*, verba habent, *corpora ſucci plena & plethorica, nihil fere effecerunt veſicatoria, ſed febres exacerbata, deliria & inflammationes aucta, majorque orgaſmus ſanguini inductus; ubi vero humores craſſi, viſcidi & ad ſoporem inclinatio, eximiam attulerunt utilitatem, ſed opus eſt, ut in principio ſtatim applicentur.* Riverius *prax. med. lib. XVII. cap.* 1. hanc adjicit cautionem: ut, ſi malignitas totum jam corpus occupavit, variis in locis ſimulque admoveantur, eandemque Galeni *lib. V. meth. med. cap.* 12. auctoritate confirmat.

19. Licet porro in varii generis doloribus, ut odontalgicis, arthriticis, eximie proſint veſicantia: nihilo minus tamen, quando corpus plethoricum & febris acuta conjuncta, ab iis abſtinendum. Idem tenendum de capitis doloribus, ſi ceu ſymptoma febrilibus commotionibus ſuperveniunt; quando vero ab humore

humore viſcido acti pericranio & membranis cerebri inhæreſcente oboriuntur, cum fructu, eoque magis in phlegmaticis corporibus, applicantur. Si contumax capitis dolor, aut alius affectus, amplum apponendum toti calvariæ raſæ veſicatorium, quod quidem veſicam non excitat, copioſum tamen viſcidum feroſum humorem ex poris cum levamine prolicit, uti quidem diſertis verbis auctor eſt WEPFERUS *in epiſt. ad* LENTILIUM, inſerta *Miſcell. medico-pract.* In iſchiadico quoque dolore, ut latum applicetur & veſica per aliquot dies aperta ſervetur, ex uſu eſt, quo tam diuturniori ſtimulo, quam liberaliori affluentis humoris ſubtractione, ipſum demum malum abigatur.

20. In apoplexia ſanguinea, quæ ſpaſmis infimi ventris, pulſu intenſo & reſpiratione auctiori ſtipatur, veſicantia exulent: in lenta autem & feroſa, ſenibus potiſſimum ab externo frigore familiari, egregiam ſpondent operationem. Pari ratione cum diſtinctione de veſicatoriorum uſu in hydrope ferendum eſt judicium. SEPTALIUS quidem eadem in hydropicorum cruribus applicari poſſe penitus negat, & in *animadv. med. lib. VII. caut.* 56. fidem facit, ſe quadraginta annorum ſpatio, quo medicinam fecerit, nullos unquam, quibus à medicis veſicantia admota, curatos vidiſſe, ſed ſemper fere gangrænas ſubſequutas curatu fere impoſſibiles. Verum in anaſarca, hydrope ſubito, ut ex menſium vel hæmorrhoidum ſuppreſſione, prognatæ, ſi viſcera adhuc ſunt ſalva, vires non adeo proſtratæ, urina non parca & tenuis & febris quoque deeſt, locum habere poſſunt; quandoquidem ipſa natura ſponte ſæpe veſicas excitat & per eaſdem a copia feri cum euphoria ſeſe liberat, tenendum tantum, quod veſicæ diutius per plantaginis vel braſſicæ folia aut alia, non cantharides, apertæ ſint ſervandæ & humor copioſior eliciendus.

21. Multum etiam refert, ut congruo loco applicentur veſicantia. Quando enim ſtimulo intenſiori & auctiori motu opus eſt, locis, qui exquiſitioris ſenſus & eminentius nervoſi ſunt, apponantur, nuchæ nempe, collo, pone aures, carpis manuum & genubus: contra ea ſi febris adeſt, pulſus valide & celeriter vibrant, morbi impetus eſt, vel etiam per periodos paroxyſmi ſpaſmodici, convulſivi, epileptici accedunt, in inferioribus minuſque acuti ſenſus muſculoſis partibus, furis, coxis & femoribus, eadem admovere magis expedit. Nunquam etiam imponenda parti, cui dolor, inflammatio & ſpaſmus inſidet, vel partibus exulceratis, quia ſtimulo ſuo dolores & pathemata exaſperant, tantum abeſt ut levent, & ſemper conſultius, ut non loco affecto & proximo, ſed remotiori ad derivationem adhibeantur.

22. Præſentiſſima quidem & maxima cantharidum ex veſicantibus facultas; ſed tota quoque ſua ſubſtantia, ut ſymptomata inde oriunda evincunt, fluidis & ſolidis corporis noſtri partibus ſunt adverſæ. Hinc utique quæſtio non infructuoſa: annon proſtent ejuſmodi remedia, quibuſcum deleteria ipſarum indoles poſſit corrigi, cicurari & perincioſus effectus præſcindi? Jam quidem tria ſunt potiſſimum, quæ per experientiam hunc in finem proficua innotuerunt. Primum eſt lac, cujus egregia cantharidum virulentiam coërcens virtus priſcis jam innotuit. Teſtem citamus ARETÆUM, qui primus quaſi cantharidibus externe uſus eſt, quum HIPPOCRATES interni tantum uſus mentionem faciat. Is enim *in curat. diut. morb. I.* 14. perite monet, ut triduo ante uſum lacti adſueſcat æger, ne veſicam lædant cantharides. Alterum ex iis quæ cantharides caſtigant, camphora; quæ ſi ipſis in pulverem tritis admiſcetur, medicina emergit, quæ interne innoxie non modo, ſed & magno cum fructu dari poteſt in lue venerea, gonorrhœa inveterata, calculo & bubonibus, uti pluribus adſtruit GROENEVELT in *tr. de cantharidum uſu interno.* Et tertium denique cantharidum correctorium acetum, quod acrimoniam illam volatilem ſalinam in ipſis ligat quaſi & contemperat, quo minus adeo diffundi & nervoſas partes exagitare queat.

23. Verum, quia hæc antidota ita ſunt comparata, ut ipſam cantharidum vim plus minus infringant & obtundant, cum diſtinctione utique uſurpanda, ne ſperatus deficiat effectus, & non addenda, ubi fortiori ſtimulo opus eſt. De acidis quidem MUYS in *prax. rational. chirurg. Dec. II. obſ.* 2. obſervavit, quod cum cantharidibus ſcopo veſicante admota, adeo hebetent earum virtutem, ut longe debiliorem edant operationem, quam ſi cum ſaliva in paſtam rediguntur. Hinc quando fibræ nimius exſtimulandæ tantum, & à validiori vellicatione periculum metuendum, utiliter cantharides cum fermento panis & aceto deſtillato ſubiguntur; id quod maxime ex uſu eſt in affectibus periodicis ſpaſmodicis & convulſivis, item in febribus intermittentibus, quas identidem egregie ſufflaminare ſolent veſicantia, quo etiam nomine ut potens antifebrile allium commendatur in *Miſc. Nat. Curioſ. Dec. II. An. IX. obſ.* 125. Camphora vero cantharidibus commodiſſime ſociatur in febribus malignis, petechialibus ipſaque peſte, ac tum quoque acetum & theriaca addi poſſunt, quorum virtus in his febribus ad corpus ab interitu vindicandum inſignis. Et lac exhibere tum maxime ex uſu eſt, quando periculoſa ſymptomata, ut mictus cruentus, vomitus, convulſiones, a cantharidum uſu ſuſcitata; quippe quod non modo cauſticam ipſarum acrimoniam hebetat atque obtundit, ſed & ipſas fibras mulcet atque laxat, quo minus infenſis ſpaſticis ſtricturis afficiantur. Hinc PLINIUS jam *Hiſt. Nat. lib. XXXII. cap.* 9. & 10. lac adverſus cantharides commendat, & CELSUS *lib. V. cap.* 27. eandem in rem ſcribit: *ſi cantharidas aliquis ebibit, panaces cum lacte contuſa, vel galbanum vino adjecto dari, vel lac per ſe debet.*

24. Poſtremo monendum etiam eſt, quod non ſemper opus ſit iis, quæ veſicas eliciunt; ſed quod ſæpius ſufficiant topica ex paulo acrioribus parata & lenius ſtimulantia, inprimis ſi locis, in quibus acutior ſenſus, ut nuchæ, carpis manuum & plantis pedum applicentur. Celebrantur hæc paſſim phænigmorum, rubefacientium, ſinapiſmorum, epiſpaſticorum & attrahentium nomine, & a veſicantibus gradu tantum differunt, haud ſecus ac laxantia a purgantibus, diaphoretica a ſudoriferis, errhina a ſternutatoriis, longe tamen ſecuriorem his præſtant effectum. Quare ſi vitium levius & deſiderata operatio mitioribus his impetrari poteſt; hæc adhibere utique magis è re eſt. Optima autem ex iis, quæ hunc in finem commendantur, ſunt ſemen ſinapi, piper album, allium, ſal volatile cornu cervi, ſal ammoniacum, caryophylli, terebinthina & ſuligo, item theriaca, quæ in epithematis vel emplaſtri formam redacta, in contumaci quartana, carpis manuum, in podagra & arthritide, ipſis locis affectis, in febribus malignis, plantis pedum, in motibus convulſivis & epilepticis, iisdem plantis pedum, vel etiam nuchæ, ſummo cum fructu admoveri poſſunt.

25. Alius adhuc exquiſitæ ſenſationis locus, cui cum omnibus nervoſis partibus conſenſus intercedit, eſt ſub axillis, ob grandiores ibi diſcurrentes nervorum ramos, glandulas nerveas & cutem ſuperinductam admodum tenuem. Huic minus commode & non ſine periculo gravioris noxæ imponi poſſunt veſicantia, quam optime vero ſtimulantia, inter quæ ceu tutiſſimum merito connumerandum ſemen ſinapi, quod linteo tenui incluſum, balſamo vitæ irroratum & ſub axillis geſtatum, ex frequenti obſervatione mea in affectibus capitis, qui ex atonia membranarum & vaſorum humo-

humorumque ſtagnatione proficiſcuntur, uti quidem ſunt affectus epileptici, paralytici, cephalalgiæ ſeroſæ, tinnitus aurium, auditus difficilis, oculorum vitia & defluxiones, inſultus vertiginoſi & apoplectici, præſtabilem confert opem. Ita enim & rubefacientia operationem ſuam exſequuntur, ut oſcillatorium nervoſarum fibrillarum motum ſtimulo ſuo intendendo, impellendis & dimovendis ſtagnantibus non modo ſerviant humoribus, ſed & motus vitioſos loco cuidam incumbentes derivent & aliorſum divertant. Hinc etiam, ubi nervis robur addendum & ipſarum motus reſuſcitandus, commode nervinis & balſamicis ſociantur, iiſdemque ſic locis nervoſis, plantis pedum, carpis manuum & ſub axillis appoſitis, efficacior & magis penetrans emergit operatio. De qua tamen non eſt ut in hac veſicantium conſideratione pluribus diſſeramus. Tranſimus potius ad alterum diſſertationis noſtræ argumentum explicandum, quod agit de fonticulis.

26. Ita quidem artificioſiſſima machinæ microcoſmicæ comparata eſt fabrica, ut in ipſa innumera diverſiſſimæque figuræ & ſtructuræ ſabrefacta ſint organa, quæ ad tuendam cum ſanitate vitam, arcendos etiam & percurandos graves morbos, utilium ſuccorum ſecretioni & præparationi, inutilium vero, ſuperfluorum & recrementitiorum excretioni, egregie ſerviunt. Nihilo tamen ſecius ſæpiſſime contingit, ut natura novos alios moliatur ductus novaque efformet emiſſaria, per quæ depravati, inſolentis & plane peregrinæ indolis ſucci, maxime ipſis in morbis, præſertim chronicis, denuo proguari, ſumma cum utilitate è corpore proſcribuntur. Abunde hoc teſtatum faciunt obviæ ſubinde in externis corporis partibus ulcerationes & facti per eas impuri & morbifici humoris fluxus, quibus ſuccedentibus corpus ſanum eſt & integrum, reſiccatis autem & cohibitis, illico graves & ancipites patitur morboſas paſſiones.

27. Scilicet, quem latet, quam egregie in puerorum infantumque ſalutem illa materiæ ſeroſæ & purulentæ per ſic dictam tineam, achores & favos evacuatio cedat, ita prorſus, ut ad arcendos æque ac perſanandos atroces affectus, cephalalgiam, epilepſiam, lippitudinem, ophthalmiam, catarrhum ſuffocativum & aſthma maximo ſit præſidio, imprudenter autem ſuppreſſa, omnia hæc invehat iterumque reducat. Per plicam, quam vocant Polonicam, qua, per cutis & radicum capillorum nimis laxatos meatus, copioſi viſcidi & impuri ſucci eliminantur, intolerabilem cephalalgiam, maniam, melancholiam, epilepſiam alioſque truculentos capitis affectus abactos, & viciſſim abſciſſa illa, iterum ſuſcitatos eſſe, innumeris certum & confirmatum eſt exemplis. Nobis quoque plures cogniti ſunt caſus, quod ulcera pedum, præſertim in ſcorbuticis & ſenilibus corporibus, aliquandiu manantia, aſthma ſpaſmodicum, motus convulſivos, dolores iſchiadicos, arthriticos diu infeſtantes, feliciter diſcuſſerint, & quod eadem mala, conſolidatis exulcerationibus, longe graviori quam antea inſultu repetierint. Nuperius admodum notatu hanc in rem digna fuit obſervatio in ſene fere octogenario, qui quum diu jam graviter dolente laboraſſet dyſuria, eryſipelate affectus eſt in pede, quod reliquit ulcus quotidie inſignem ſeri ichoroſi copiam fundens, tam ſalubri ſucceſſu, ut ex eo nunquam moleſtum amplius perſenſerit mictum.

28. Ut mittam id, quod omnibus, qui in artis exercitio verſantur, notiſſimum, apprime ſcilicet pro ſanitate eſſe, quando ex ſuccorum vitalium connubio ab internis nobilioribus partibus ad externum corporis corticem, materia corrupta, acris, deleteria amandatur, & ſcabies, purpura, gutta roſacea, phlyctænes, tubercula purulenta, quæ vocant *Schwären*, aliaque exanthemata ſponte efflorеſcunt, adeo, ut hoc pacto rebelles chronicæ paſſiones, febres intermittentes, præſertim quartanæ, affectus arthritici, epileptici & convulſivi, maximeque capitis & nervorum morbi ancipites, eximie & mitigentur, & penitus ſanentur. Hanc itaque inſignem extraordinariarum ejuſmodi evacuationum ſalubritatem quum perſpicerent medicorum ſagaciores, laudabili utique conſilio, providum hoc naturæ inſtitutum & ſequi & imitari animum induxerunt, ac per artificium in congruis locis excitarunt ulcera, quo per eorundem emiſſaria intus delitеſcentem & ad excretionem per conſueta emunctoria minus accommodum humorem ſic longe feliciori & faciliori ſucceſſu foras evocarent. Hinc merito repetenda fonticulorum origo, quorum quidem ſaluberrimus effectus & præſtans in medicina uſus ex allatis jam abunde patet: ut vero eo luculentius innoteſcat, quibus maxime in morbis, quibuſque cum cautionibus, hoc ſanitatis utendum ſit præſidio, plenius paulo atque curatius *de fonticulorum uſu medico* demonſtratum dabimus.

29. Fonticuli nomine quid in medicorum ſcholis inſigniatur, omnibus notum: ulcus nimirum cuti variis modis artificioſe inductum, quo per iſtud diutius apertum noxius in ſanitatis tutelam effluat humor. Hæc quidem fonticuli vox nullibi, quantum quidem novimus, in HIPPOCRATIS, CELSI, GALENI aliorumque ex veteribus monumentis reperiunda, modus tamen varii generis morbos per ulcera artificialia & arcendi, & curandi, a primis inde medicinæ incunabulis cognitus fuit. Perfecerunt id maxime priſci cauterio actuali, ignito nempe ferro, quo modo levius, modo gravius aduſſerunt cutem & ulcus ſic concitando humorem elicuerunt. Ipſe jam antiquiſſimus artis noſtræ parens HIPPOCRATES *lib. de intern. affect.* §. 19. ſi dolor ex coxæ acetabulo corripit & infra deſcendit indeque rurſus ad caput fertur, id fortiter premit, ut æger caput ſibi diffringi putet & oculi pituita repleantur, itemque totum corpus, adhibita incaſſum purgatione & lactis cura, ſuadet, ut in acetabulum coxæ cruſtæ urantur tres, ſub nates duæ, ſupra gena una, & ſupra malleolum una, quippe quæ nec morbum ſurſum, nec deorſum procedere permittant. CELSUS quoque *lib. VII. cap. 7. §. de pituita oculor.* in diuturnioribus oculorum vitiis cutis in capite inciſiones, nec non venarum aduſtiones commendat, cum cautela, ut antiqui cutis fines inter ſe committi impediantur. Quam frequenti porro in uſu ejuſmodi cauteria fuerint Methodicorum antiquiſſimis THEMISONI, ARCHIGENI aliiſque, paſſim confirmat COELIUS AURELIANUS, id quod etiam de Arabibus dicendum, uti potiſſimum ex RHASIS *lib. de affect. junct. tit.* 16. patet. Et hinc omnino factum eſt, ut plurimis ex veteribus fonticuli audiant cauteria, quemadmodum conſtat ex SOLENANDRO *ſect. II. conſ.* 13. item *Jo. de* VIGO *lib. VIII. cap.* 15. alii vero, ut AETIUS, RHASES, AVICENNA eoſdem communi ulcerum nomine inſigniant.

30. Probe itaque veteres utilitatem hujus per ulcera artificialia medendi rationis perſpexerunt, & poſt ipſos creber uſus & multiplex idem uberius confirmavit experientia. Fuerunt tamen, ex HELMONTII maxime & CARTESII ſchola prodeuntes, qui invento ſanguinis circulo, particularium ejuſmodi per ſetacea & fonticulos evacuationum nullum amplius uſum eſſe, aſſerere haud erubuerunt. At vero, una, quod dicitur experientia, plus profecto valet, quam centum acutiſſimæ rationes, ideoque id primo omnium agemus, ut ex probatiſſimis priſcis, æque ac recentioribus auctoribus obſervationes & exempla de præſtabili fonticulorum virtute colligamus & quaſi totidem argumenta in medium adducamus. Et in genere quidem

quidem quam ſpectata fonticulorum ad arcendos varii generis morbos ſit facultas, teſtatur Siculorum inprimis mos, qui teſte AQUAPENDENTE *oper. chirurg. Part. I. cap.* 95. etiamſi ſani ſint, ſibi tamen fieri fonticulum volunt, ut ſani conſerventur. Quin barbari Lybiæ populi, memorante HERODOTO *lib. IV.* puſillis ſuis quarto ætatis anno venas cervicis, ad avertendos morborum ipſis ſolennium inſultus uſſerunt; quibus addi merentur ea, quæ *Caſp.* BARTHOLINUS, *exercit. III. ad h. l.* diſſerit. Idem quoque moris fuit apud Italos, qui teſte RODERICO à CASTRO *de morb. mulier. lib. II. cap.* 2. frequentius quam ulla alia gens fonticulis utuntur, ita, ut SCIPIO MERCURIALIS *im Heb-Ammen-Buch, cap.* 26. fidem faciat, eoſdem ſtatim poſt baptiſmum infantum cervices ferro candente adurere, felici cum ſucceſſu, & AQUAPENDENS *chirurg. op. cap. VI. pag.* 44. perhibeat, Florentiæ potiſſimum vel plane nullos, vel paucos tantum puſillos, hanc capitis exuſtionem evadere.

31. Quod vero ad ipſam morborum curationem attinet, multiplex & varius in hac fonticulorum eſt uſus, & veritate utique nituntur in genere, quæ quidem AQUAPENDENS *operat. chirurg. P. I. cap.* 1. *pag.* 12. ſigillatim de fontanellis in capite prodidit: eoſdem nempe inprimis conferre ad capitis morbos frigidos & humidos, ut puta, ſcotomiam, vertiginem, capitis dolores ac defluxum ad oculos, nares, aures, columellam, fauces, dolorem dentium, gingivarum, gutturis & ad defluxum ad ſtomachum, nec non ad eos revellendos conferre, qui ad thoracem deſcendunt & membra ſpiritualia offendunt, phthiſin, aſthma, empyema & omnem ſpirandi difficultatem, denique etiam artuum potiſſimum dolores juvare. Jam ſi ſpecialius paulo morborum cenſum inimus, eminent hos inter maxime, qui caput obſideot, in quibus fonticulos maximum & mirandum præſtare auxilium SCULTETUS *armament. chirurg. tab.* 43. affirmare non dubitat. Et de doloribus quidem, qui caput ſæpe graviter infeſtant, luculenta paſſim proſtant teſtimonia, quod fonticulis & ſetaceis ad eoſdem levandos nihil ſit præſtantius. Sic GRAMMIUS *in M. N. C. Dec. I. A. III. obſ.* 81. meminit: fonticulum, in capite profundius inuſtum, virginem, quæ per multos annos cum atrociſſimis doloribus capitis, noctu maxime, miſere conflictata, ab iiſdem penitus liberaſſe. SOLINGEN *operat. chirurg. P. I. cap.* 1. *pag.* 3. in cephalalgia inveterata mirifice commendat fonticulum in capite excitandum. Neque minus WEPFERUS *obſ.* 41. ſuadet, ut ad cephalalgiam fonticulus in brachio conficiatur, quia ſenſim a loco affecto derivet, ſimul evacuet & ab apoplexia præſervet. Et idem auxilium ad hemicraniam *obſ.* 51. *&* 60. tollendam utile judicat. De ſetaceorum autem ſaluberrimo effectu multa potiſſimum prodidit HILDANUS, qui *Cent. IV. obſ.* 6. exemplum habet de adeo rebelli cephalalgia, ut nec internis, nec externis, nec ipſis narcoticis potuerit mitigari, ſetaceo autem facto ſenſim conquievit. Et *obſ.* 7. caſum exponit diuturni doloris, qui ſetaceo ſtatim levatus, & mutato ſetaceo in fonticulum, penitus abactus. Quibus accedit memorabilis RUYSCHII obſervatio XL. de cephalæa rebelli, quæ ſetaceo admoto ceſſavit, hoc conſolidato, recruduit, denuo excitato, rurſus evanuit, iterum coeunte, tertia adhuc vice repetiit.

32. In oculorum quoque affectibus ſpectatam eſſe fonticulorum & ſetaceorum virtutem, plurimis exemplis medicorum obſervata confirmant. De fonticulis fidem faciunt *Acta Hafn. Vol. III. obſ. XII. pag.* 23. *ſeqq.* quod puer omnimoda oculorum imbecillitate laborans, ut lucem ægre ferre poſſet, uno in brachio, altero in pede excitato, convaluerit. Alium, cui muſcæ & culices ante oculos verſari viſæ, fontanella in brachio viſus claritatem, evaneſcentibus muſcis, recuperaſſe. Er Chiliarcham viſus imbecillitate & acri defluxione oculorum cum rubedine afflictum, uſurpatis fruſtra omnibus ophthalmicis, a fontanella tam ſingularem percepiſſe fructum, ut ea, quæ antea vix perſpicillorum ope viderat, poſtea acute ſine his cernere potuerit. Neque minus WEPFERUS *obſ.* 180. ſe guttam ſerenam ſubito invadentem, veſicatoriis, ſetaceo, hisque demum coeuntibus fonticulo in brachio ſiniſtro percuraſſe, tradit. Inprimis tamen præſentanea in viſus vitiis pollent facultate ſetacea. WEPFERUS hinc non ſolum in imminente gutta ſerena *obſ.* 60. 80. 182. ſetaceum commendat, ſed etiam teſtatur, ſe quater eundem morbum hoc auxilio ſanatum vidiſſe. Pariter HILDANUS *Cent. I. obſ.* 41. duplex conſignavit exemplum ophthalmiæ poſt variolas ſetaceo diſcuſſæ; ubi ſimul notabilem affert obſervationem de puella, quæ præ defluxione & inflammatione oculorum viſum plane amiſerat, ſetacei autem beneficio, videndi facultatem in eo oculo, ubi tunicæ nondum exeſæ & corruptæ erant, recepit. Idem remedium *epiſt.* 67. in ſuffuſione incipiente ſuadet, & *epiſt.* 59. perhibet: ſe cuidam, qui viſum pæne perdiderat, eadem ratione, ita opem tuliſſe, ut elapſis jam decem annis, ſexagenario major, optime ſine perſpicillis videat. Quin ipſam fiſtulam lacrimalem trajecto in cervice ſetone, bis ſe conſolidaſſe idem gravis auctor *Cent. IV. obſ.* 19. memorat. Ut mittamus quæ SYLVATICUS in *conſiliis* de ampliſſimo hujus remedii in affectibus oculorum uſu paſſim annotavit.

33. Atrox ille epilepticus morbus, qui pariter in cerebri membranis ſedem obtinet & exinde univerſum corpus graviſſime quatit & concutit, hac noxiæ materiæ per ulcera artificialia ſubtractione, tam egregie, quam vix ullo alio auxilio & mitigatur & expugnatur. Jam dudum enim HIPPOCRATES *lib. de morbo ſacro*, ulcera capitis pueros à morbo caduco præſervare prodidit, & TULPIUS veritatem hujus effati in binis comperit puſillis, *lib. I. obſ.* 8. narrans: ulcera in capite ab epilepſia eoſdem liberaſſe, illisque occluſis, repetiiſſe iterum priorem morbum, ut neceſſum fuerit hiatus reſerare. ARETÆUS quoque *lib. II. de diut. cur. cap.* 4. hunc in finem commendat uſtionem, cui aſſurgit RONDELETIUS *meth. curand. morb. cap.* 36. ubi cauterium actuale in parte poſteriori capitis ſuadet, & addit, eſt præſtantiſſimum remedium. MONTANUS *conſ.* 50. refert: ſenem LII. annorum ſolis cauteriis in brachio ab epilepſia eſſe liberatum. Et CRATO *epiſt.* 118. *ap. Scholz.* Cauteria optima adverſus epilepſiam eſſe prophylactica, conceptis ſcribit verbis. Idem vero præſtans effectus à fonticulis & ſetaceis exſpectandus, Digna memoratu hanc in rem eſt obſervatio, quam conſignavit MECKREN de juvene, qui horrendis convulſionibus epilepticis miſere affectus, fruſtra ſumſit omnia antepileptica, ac demum inuſto cum cauterio actuali ſuturæ coronali fonticulo, ab inſultu tam trucis mali immunis factus. Epilepſiam quotidie accedentem per ſetaceum abactam vidit HILDANUS *Cent. I. obſ.* 41. Hinc magnifica paſſim in medicorum commentariis de hoc præſidio encomia, è quibus nominaſſe ſufficit FONTANONUM *lib. I. de morb. intern. curat. c.* 15. MARCELLUM DONATUM *hiſt. mirab. lib. II. cap.* 4. SEVERINUM *pyrot. chirurg. lib. II. P. I. cap.* 6. RIVERIUM *Cent. II. obſ.* 93. SYLVATICUM *Cent. I. conſ.* 42. 43. 45. 48. WEPFERUM *obſ.* 108. 117. 131. 125. 135.

34. Accedunt aliæ quæ caput infeſtant morboſæ paſſiones, quibus idem hoc præſidium egregie accommodum per experientiam compertum. Nimirum, fonticulos in melancholia, mania, catarrhis, paralyſi, cephalalgia aliisque prodeſſe fidem faciunt RONDELETIUS *meth. curand. morb.* HORSTIUS *lib. II. obſ.* 19.

GROSSIUS *de morb. cap.* VIGO *lib. VIII. c.* 15. MERCURIALIS *lib. I. cap.*27. CRATO *conſ.* 80. COELIUS AURELIANUS *lib. III. c.* 1. Potiſſimum in apoplexia utiles deprædicat NUMANN *de apopl. cap.*46. nec non FAUENTINUS *in med. empir.* De catarrhis capitis hoc pacto reſiccandis luculenta ſunt SOLENANDRI verba *conſ. XI. ſect. I. vix credi poteſt*, inquientis, *quam eximium in deſtillationibus ſit remedium fonticulus, ratio hoc ipſum docet, & frequens experientia facile comprobat.* Multus quoque eſt in commendando hoc auxilio WEPFERUS, quippe qui iſtud *in obſervat.* ſuadet in obtuſione capitis, hemiplegia, vertigine, aurium tinnitu, auditus difficultate, narium fœtore, memoriæ abolitione ejusque defectu, ozæna, genæ ulcere. Idem paſſim facit SYLVATICUS, ut *conſ.*38. *Cent. I.* in vertigine, 29. in gravitate capitis, *conſ.* 46. & 74. in melancholia, *conſ.*100. in catarrhis, *Cent. IV. conſ.* 23. in herpete menti, *conſ.*83. in aurium tinnitu; in locutione læſa *conſ.*28. vitiis gingivarum *conſ.*27. tuberculo in naſo *conſ.* 26. ulcere cancroſo narium *conſ.* 25. narium anguſtia *conſ.* 24. ſibilo & gravi auditu *conſ.* 21. gravi auditu *conſ.* 17. Quo etiam referenda obſervatio de ſalubri effectu fonticuli in polypo narium, inſerta M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.*28.

35. A capite deſcendimus ad pectus, inquiſituri, quid de hujus chirurgicæ medendi rationis uſu in ipſius affectibus, per experientiam conſtet. De hoc luculenta ſunt SCULTETI *tab.* 43. *armam. chirurg.* verba: fonticulos in thoracis, cordis & pulmonum affectibus magnum & mirandum præſtare auxilium. WILLISIUS allegatus in *Praxi Barbett. pag. m.* 121. *ad pectoris*, inquit, *morbos fontanellæ inter homoplatas, item in brachio, aut crure, ad humores verſus pulmonem affluentes, evacuandos, aut anticipandos, etiam propter eosdem illuc depoſitos avocandos, conducunt.* Inprimis ad phthiſin laudantur fonticuli a *Chriſt.* BENED. *theatr. tabid. pag.* 29. Et HILDANUS *ep.* 49. *fonticulorum*, ait, *beneficio, phthiſicos & ſemiphthiſicos, qui ſanguinem ſimul & pus exſpuebant, ſanatos fuiſſe, his meis oculis vidi.* Idem de ſetaceis affirmat *Cent. I. obſ.* 41. Quin *Cent. III. obſ.* 28. exemplum affert matronæ, quæ non ſolum materiam purulentam, ſed etiam ſanguinem exſpuit & in hecticam cum totius corporis extenuatione & virium proſtratione incidit, ſetaceo tamen cum omnium admiratione ſanitati perfecte reddita; nec non *epiſt.* 66. antiſtitem a catarrhis pulmonum tabem inducentibus ſetaceo liberatum eſſe, prodidit. AQUAPENDENS etiam *l. c. p.* 15. graphice ſcribit: *ego libere & ex animo teſtor, me in praxi vidiſſe empyematicum, quotidie puris catinum extuſſientem, per fonticulum ſanitati fuiſſe redditum.* De difficultate autem ſpirandi CAPIVACCIUS *conſ.* 97. *ap. Scholz.* tradit: quotidiana exploratum eſſe experientia, anhelitus difficultate vexatos, fonticulo in brachio incredibilem percipere utilitatem. Hinc ſæpe admodum in conſiliis ſuis adverſus pectoris morbos hoc remedium eximie ſuadet SYLVATICUS, ut *conſ.* 56. adverſus palpitationem cordis & ſpirandi difficultatem, *conſ.* 51. tuſſim & aſthma, *conſ.* 46. ad tuſſim, raucedinem & difficultatem ſpirandi, *conſ.* 39. 40. 42. 43. ad phthiſin, nec non *conſ.* 36. contra tuſſim & ſputum cruentum cum febre.

36. Ad morbos, qui in abdomine ſedem obtinent plurimos, fonticulos utiles eſſe perhibet SYLVATICUS, & eosdem *Cent. II. conſ.* 74. & 75. commendat ad dolores ventris, *conſ.* 92. in diarrhœa & dyſenteria, *Cent. III. conſ.* 3. 4. 8. in dolore colico, *conſ.* 26. in cachexia, *conſ.* 65. 67. 68. 69. in dolore renum, vitiis veſicæ & mictus, *conſ.* 92. 96. in nephritide & colica, *cent. IV. conſ.* 1. 2. in pollutione nocturna, *conſ.* 7. 9. 14. in affectibus hyſtericis, *conſ.* 19. 20. 28. 29. in fluore albo *conſ.* 40. in ſterilitate. Maxime omnium vero dignum eſt quod totum tranſcribatur SCULTETI *l. c. tab.* 43. teſtimonium de egregia fonticulorum in affectibus uteri utilitate, ita habens: *fonticulus in femore in hyſtericis affectionibus efficaciſſimus, revellendo & derivando, curavi eo mulieres, quæ ob ſuppreſſionem menſium uteri furores aliaque ſymptomata ſunt paſſæ*; cui addenda merito obſervatio in M.N.C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 46. de eximio ad fluxum menſtruum ex fonticulis præſidio. Neque minus egregie de fonticulorum in morbis infimi ventris uſu ſcribit WILLISIUS l.c. *fontanellæ*, inquiens, *in dorſo, ad nephritim & colicam omnem morbi fomitem anticipando eamque, dum ad tubos ſuos tendit, intercipiendo, egregie conferunt.*

37. Superſunt vitia, quæ artus externumque corporis ambitum obſident. Ex his primum commemorandi varii generis dolores. In coxendicis quidem afflictione dolenti pridem uſtiones commendavit HIPPOCRATES *ſect. VI. aph.* 60. & vix in ulla paſſione tam magnifice de fonticulorum & ſetaceorum uſu, quam in hac, ſentiunt ſcriptores medici. In hac ipſa enim magnopere prodeſſe fonticulos teſtatur SCHULZIUS M. N. C. *Dec. I. Ann. III. obſ.* 156. MERCATUS *lib. I. de rect. praeſ. art. med.* 115. *cap.* 16. FORESTUS *lib. XXIX. obſ.* 22. Inſtar omnium vero eſſe poterit SCULTETI *l. c.* teſtimonium, aſſerentis: ſe ipſum ſibi contra hoc doloris genus ſummo & feliciſſimo cum ſucceſſu fonticulum paraſſe inter principia muſculi gaſtrocnemii. *Quare*, pergit, *ſi in futurum in tali cruciatu iſchiadis diuturno, tam interna, quam externa remedia ſine ſucceſſu uſurpata fuerint, meo conſilio & bona ſpe ſalutis, ad hanc Chirurgiam tanquam ſacram anchoram confugiant.* Idem ſentit WILLISIUS l.c. ſcribens: *per fontanellam in inguine lumbaginam immanem, quibusvis aliis remediis obſtinatam, inque alio affectionem iſchiadicam inveteratam, feliciter olim ſanavi.* Neque minus HILDANUS *Cent. IV. obſ.* 75. dolorem iſchiadicum, cum pruritu totius corporis, fonticulorum ſolummodo uſu diſcuſſum eſſe, auctor eſt. Et idem remedii genus in eodem morbo dilaudat SYLVATICUS *Conſ.*88. & 90. Setaceo quoque per ſuras trajecto iſchiadicam paſſionem diceſſiſſe RIVERIUS *Cent. II. obſ.* 100. pluribus fidem facit.

38. Podagræ apprime conducere fonticulos SCHOLZIUS *epiſt. X.* SCHORERUS *tr. german. von Fontanellen*, nec non CAPIVACCIUS *ſect.* 1. *lib. V.* pluribus confirmant: & adverſus dolores artuum & arthrindē eosdem ex uſu eſſe non ſine ratione SYLVATICUS *Cent. III.* 99. 100. & 83. cenſet. Quin in M. N. C. *Dec. II. An. VII. obſ.* 189. narratur exemplum ruſtici, qui diu arthritide afflictus, ulcere, quod vocant *einen Schwàr*, in tibia demum affectus eſt, quod ad conſolidationem perducere noluit, ſed fonticulum ex eo paravit, tam ſalubri effectu, ut ab omni dolorum recurſu immunis poſthac manſerit. Pruritum manuum fonticulo in brachio ſuſtulit GLANDORPIUS, & pruritum ſcroti fonticulo in femore WEDELIUS, allegante FASCHIO in *diſſert. de fonticulis.* Denique etiam ad ulcerum antiquorum & mali moris conſolidationem magnum quoque in fonticulis repoſitum præſidium, ut etiam SCULTETUS *l. c.* plures, qui ulcera in tibiis habuerunt dyſepulotica, iiſdem ſe curaſſe tradat; & AQUAPENDENS *l. c. p.* 382. ſenem, tibiam mirum tumidam cum ulcere geſtantem, fonticulo ſupra genu in coxa ſanatum eſſe, perhibeat. Quibus omnino penitus reſpondent, quæ SYLVATICUS de fonticulis in ulcere ani, tumore ſcroti, doloribus & ulceribus ex inquinamento venereo, inurendis, identidem *in conſiliis ſuis* præcipit, & quæ in M. N. C. *Dec. I. Ann. III. pag.* 396. relata leguntur.

39. Tam ſpectata igitur in variis chronicis paſſionibus fonticulorum & ſetaceorum eſt, ipſa experien-

tia

tia teſte, virtus. Ex acutis autem potiſſimum in peſte eorundem uſus in commentariis medicis ut ſalubris deprædicatur. Teſtatur id proprio exemplo SCIPIO MERCURIALIS, nec non HILDANUS *Cent. VI. obſ.* 92. memorans: ſe peſte Bernenſi cum uxore quidem peſte correptum, ſed non adeo periculoſe laboraſſe, & cauſam rejicit in fonticulos, quos in cruribus geſtarint, quod fonticuli & ſetacea ſint præſtantiſſimum præſervativum tempore peſtis, ut in bina peſte obſervarit, ita ut ex viginti ſex, vix tres obierint, licet perpetuo circa ægrotantes verſati ſint. CLAUDINUS quoque *emp. ſ.* 197. neminem Venetiis peſte correptum fuiſſe refert, qui fonticulum in pede geſtarit. Hinc WILLISIUS *de febrib. cap.* 13. *fonticulos*, ait, *à cauteriis excitatos, adeo omnium pæne ſuffragiis præſervatoriis gratia contra peſtem uſurpantur, ut eorum uſus vulgo frequentiſſimus exiſtat.* Eadem eſt ſententia FINCKENAU in *diſſ. de fonticulorum uſu tempore peſtis*, qui eosdem præſervatorie & curatorie commendat. Præſervatorie maxime, quod ſemper aliquid de materia corrupta evehatur & ſic, quo minus omnimode à peſte corripiatur corpus, præcaveatur, idque ſe crebrius obſervaſſe ſcribit in iis, qui infecti tumores nacti, fonticulo excitato evaſerunt. Curatorie autem adhibendos eſſe tum, quando a contagio peſtifero aliquid ad glandulas delatum, & periculum, ne relabatur ad interiora, ideoque ipſi tumori inurere ſuadet fonticulum. Et quæ plura eandem in rem memoriæ prodita ſunt a KIRCHERO *de peſte*, FONSECA *conſ.* 49. DIEMERBROECK *de peſt. lib. IV. hiſt.* 110. FORESTO *lib. VI. obſ.* 15. QUERCETANO *lib. II. cap.* 2. nec non DOLÆO *encyclopæd. pag.* 426.

40. Adduximus hactenus ex probatiſſimis tam priſci, quam recentioris ævi auctoribus luculentas obſervationes, quæ inſignem uſum & ſetaceorum & fonticulorum in multis & valentibus morbis, iisque maxime chronicis, mitigandis, æque ac ſanandis, abunde confirmant. Jam ſequitur, ut hanc experientiam, ne fallax, ſed fida & certa ſit, ſolidis & firmis rationibus ſuffulciamus, & modum, quo ſalubris hic ſuccedit effectus, dilucide monſtremus, addendo demum utiles cautiones in applicatione ſtudioſe tenendas. Et primo quod attinet ad operandi rationem, hæc quibusdam multis obſcura adeo viſa fuit & imperceptibilis, ut ipſum remedium omni propterea uſu carere putarint. Autumarunt quippe, quum ſanguis & fluida perenni motu per vaſculoſam corporis compagem circumagantur, omnem illum qui ex fauciata, ſive per vulnera, ſive per ulcera, vaſculis effluit humorem, a ſanguine, mediante cordis & arteriarum impulſu, ad partes advecto, materiam & ortum naciſci, ita, ut qualis ſanguinis & ſeri ſit conditio ac ſtatus, etiam ſit illius ſucci, qui ex ruptis & diſciſſis fibris & canaliculis effluit. Jam autem ſuppoſito, quod corrupta & impura materia inſit ſanguini & corporis ſuccis, quæ morbi materiam præbeat, adeo tamen exiguum dicunt eſſe id, quod quotidie exſtillat, & præterea adhuc noxium cum utili & nutritio intime ſic eſſe mixtum, ut parum utilitatis ab hac excretione ſperari poſſit. Et quod maximum, longe commodius & efficacius ſerum morbificum, vel quantitate, vel intemperie perverſa peccans, per alia loca & emunctoria, uti per cutis cribrum, per renum tubulos, vel etiam per alvum, inteſtinales glandulas & excretorios hepatis poros, quin ipſas etiam ſalivales glandulas poſſe ſecerni & excerni, quam per ejuſmodi præter naturam plane novas & largiori evacuationi minus aptas vias.

41. Alii Philoſophiæ Carteſianæ & corpuſcularis præceptis imbuti, uti Muys *in prax. ration.* modum, quo fonticuli & ſetacea effectus ſuos edunt, mechanica prorſus ratione ita concipiendum eſſe contendunt, quod ſerum in omnibus omnino ulceribus, adeoque etiam fonticulis, ſtagnans foetidum primum fiat & corrumpatur, corruptum poſtea efformet poros & canaliculos in carnoſa & vaſculoſa ſubſtantia ſibi ſimiles, id eſt, qui figura ſua reſpondeant figuræ particularum impuri & corrupti in ſanguine humoris, ut adeo in tale ulcus nihil aliud emittatur & admittatur ab humoribus ex circulationis lege allatis, quam quod corruptum & à poculis ſuſcipi poteſt. Afferunt etiam in confirmationem experimentum, de filtro ex charta emporetica confecto, quod intinctum prius in aquam, & infuſa poſtea mixta oleo aqua, tantum aquam, oleo autem immerſum, indito eodem mixto liquore, nonniſi oleum tranſmittat. At vero, quam infirmis in genere argumentis nitatur, & quam longe à veritate diſcedat, illa à pororum figura deſumta ſecretionum ratio, nemo non novit; de experimenti autem allati veritate merito dubitandum, quum non modo alii illud contrario plane ſucceſſu, teſte *Cl.* WEDELIO, ceperint, ſed & nosmetipſi oleum & aquam ſimul per chartam emporeticam tranſudaſſe viderimus, licet prius vel oleo, vel aqua, eandem imbuerimus.

42. Quamvis vero non negandum, ſufficere in ſtatu naturali & ad tuendam valetudinem fabrefacta in corpore humano emunctoria impuris & ſuperfluis humoribus educendis, atque etiam excretiones per alvum, per cribrum cutis, renes, glandulaſas inteſtinorum & narium tunicas, ipſasque ſalivales glandulas ad curandos morbos multum facere & ſanguinem egregie depurare; nihilo tamen ſecius extraordinariæ per ulcera partibus inductæ evacuationes egregii ſunt uſus, effectu nempe non tantum evacuatorio univerſali, verum etiam particulari derivatorio. Etenim, quamvis exiguum ſit humoris ſeroſi, quod effluit; tamen quia fluxus & continuus & quotidianus, poteſt utique quippiam conferre ad imminuendam copiam ſeri præternaturalem. Derivatorius autem & particularis effectus longe eminentior eſt. Scilicet, cauſæ materiales, quæ motus præternaturales & turbulentos morboſos in corpore cient, ſunt potiſſimum ſtaſes & ſtagnationes ſanguinis, ſeri, vel etiam alius humoris in nervoſis & exquiſite ſentientibus locis, quæ vel acrimonia hoſtili rodente vellicant, vel copia ſua premunt & comprimunt, & ſic dolores, ſpaſmos, inflammationes, tumores & alia gravia ſymptomata cient. Et ſtrictius quidem loquendo, conſiſtunt hæ ſtaſes & ſtagnationes, præſertim ſeri, in vaſculis minutiſſimis capillaribus, quæ ex finibus arteriolarum ad latera emergunt, & ſuccum vel nutritium, vel excrementitium vehunt, in quæ ſi delabitur, vel etiam impetuoſe urgetur humor intemperatus nimis & præter naturam craſſior, obhæreſcit ibi, nonnunquam perrumpit & partem cui inſidet, moleſte afficit, ut variæ conſequantur morboſæ paſſiones, pro diverſitate loci qui patitur diſcrepantes.

43. Hinc ſi contigerit, ut pericranium totum à ſubſiſtente humore patiatur, atrox oritur capitis dolor, ſi dimidia tantum hujus pars, hemicrania, ſi circumſcripta regio, clavus. Ubi ſtagnans acris liquor in membranis, quæ inveſtiunt cerebrum, ſedem figit, epileptici, ubi in membranis ſpinalis medullæ, convulſivi præſto ſunt artuum motus. Quum principiis nervorum opticorum tenax incumbit, gutta fit ſerena, ſpinalis autem medullæ, paralyſis & hemiplexia. Quando humor ſanguineus in tunicis quæ oculi bulbum cingunt incarceratur, ophthalmiæ, & quando ſeroſus acris ibidem copioſius colligitur, vaſa diſtendit tandemque exſtillat, lippitudines, ſeri ſalſi, acris ſæpius corroſivi, cum dolore & ardore defluxiones ac viſu imminuto emergunt. Humores ſeroſi, vel lymphatici, membranis muſculorum nerveis firmiter inhærescentes, dolores preſſorios ſpaſticos moleſtiſſimos,

præſertim nocturno tempore, cum notabili frigoris ſenſu junctos excludunt, qui rheumatiſmi nomine veniunt, & plurima loca, ſolenniter vero homoplatas & humeros, infeſtant; & in affectis ſic partibus à lympha acri tanta eſt conſtrictio, ut ex iisdem ne gutta ſudoris profluat, licet totum reliquum corpus ſudore diffluat, ſi vero ſcarificantur, plus ſeri, quam ſanguinis extrahitur. Idem vitioſum & acre viſcidum ſerum intra membranas & ligamenta nervea & glanduloſa articulorum ſubſiſtens, pro locorum diverſitate eorumque diverſa denominatione, modo iſchiadicos, modo podagricos, modo gonagricos, nec non arthriticos parit dolores; in cutis autem tubulis & glandulis firmius detentum, impetigines, herpetes, lichenes, puſtulas ulceroſas, in facie guttam roſaceam & varos gignit.

44. Hiſce omnibus morbis, quia partim à firmius inhærente, partim & extravaſato humore fiunt, ulcera arte facta, quæ fonticuli audiunt, omnino ſuccurrere poſſunt, eo quod, facto ejusmodi in parte vicina emiſſario, corrupto & incarcerato quaſi humori, exitus paratur & facile præbetur. Nam in genere in excretionis, quæ per veſicatoria & fonticulos fit negotio, id merito tenendum eſſe arbitramur: non omnem ſecretionem & humoris excretionem intra vaſa & tubulos fieri mediante motu progreſſivo circulatorio, ſed per poroſam etiam partium ſolidarum ſubſtantiam, dum vaſorum alveis elapſus humor, calore & motu tonico extraordinario fibrarum ab una parte ad alteram dimovetur tandemque emovetur. Teſtatum hoc faciunt varia, quæ ſubinde obveniunt phænomena. Quando pedibus hydropicorum œdematoſis levis plaga infertur, brevi tempore magna quantitas ſeri extravaſati, hac data porta exſtillat, quod neutiquam per arteriolarum pulſum ejicitur, ſed ipſa ſua gravitate & motu fibrarum interno adjutum, elabitur atque prodit. Materia purulenta in abſceſſibus & ulceribus partium externarū collecta, ſolo teriore aut refrigeratione intenſiori, vel medicamento dolorem excitante reprimitur & transfertur ſæpe ad loca vicina & interna, non ſine periculo. Novimus glandularum colli & parotidum inſignes in infantibus & adoleſcentibus tumores medicamentis reprimentibus abactos, ubi humor deleterius è ſede pulſus ac in pectus delapſus aſthma convulſivum, immo ipſam phthiſin & ulcus pulmonum inſanabile fere excitavit. Et nihil quoque familiarius, quam quod materia ulceroſa in ſcabie humida, per poroſam fibrarum & vaſorum texturam repellatur cum præſentaneo ſubſequente damno. Quidni etiam humor interius obhæreſcens eodem modo per poros ad loca externa meare, foras propelli & excludi poterit? Certe copia ſeri, quæ in hydropicis per forte draſticum alvo excluditur, non adducitur, mediante pulſu, per arterias ad tunicas inteſtinorum glanduloſas, ſed veri eſt ſimillimum, quod per poros vaſorum foras intro ſpectantes & per poroſam partium fibroſarum ſubſtantiam ad inteſtina tranſeat. Atque adeo clariſſime patet: fonticulos non modo evacuationem humoris præbere univerſalem, id eſt, quæ ex tota ſanguinis & humorum maſſa procedit, ſed præcipue localem, ſive partialem & derivatoriam, dum ex intima ad extimas ad ſe quaſi alliciunt, trahunt vel etiam revellunt.

45. Nunc facilius explicanda venit cauſa, cur conſolidatio fonticulorum magno ſæpe conjuncta ſit cum periculo, ut non modo morbi priores ſublati repetant & recrudeſcant, ſed non raro etiam graviores, immo funeſti affectus, in aliis & remotis locis ſuboriantur. Uberius hanc noxam teſtatam faciunt peritiores medentum ex antiquis & recentioribus. CRATO longævus ille, felix & prudens medicus, in conſiliis & epiſtolis, quas collegit SCHOLZIUS *epiſt.* 174. item *conſ.* 221. ſcribit: *multis exemplis erudimur, quam graves ſubito affectus, immo mors ipſa, fonticulos, præſertim in pede clauſos, conſequantur.* Ex Arabibus RHASES *lib. de aff. junct. tit. XVI.* graviſſima ſæpe vidit ſymptomata fonticulo coeunte. LAELIUS à FONTE *conſil. pag.* 56. aſthma, MERCURIALIS *tom. IV. pag.* 175. podagram, HORSTIUS *lib. IV. Part. II. obſ.* 15. ſpirandi difficultatem cum anaſarca, coaleſcente fonticulo, annotarunt. Quumque ab antiquis pedum ulceribus ad conſolidationem perductis pulmones labe & ulcere affecti, multoties à Practicis obſervati ſint; nullum utique dubium, à fonticulis diu cum fructu geſtatis & intempeſtive clauſis, præſertim in impuris corporibus, quin idem poſſit contingere. Cauſa hujus effectus non alia videtur ſubeſſe, quam quod ab ulceribus, ſive arte, ſive ſponte factis, ob effluxum qui ſimul contingit humidi nutrini, debilis & imbecillis omnino pars cui inſident reddatur, ideoque, deficiente debito ad propulſionem toni robore, major fiat ibi affluxus & ſtagnatio humoris, qui tam copia, quam qualitate delinquens, ſi exitum ſortitur, pro ſanitate eſt, ubi vero ipſius excretio, viis & orificiis ductuum clauſis & conſtrictis, impeditur, remanet ob partium vicinarum infirmitatem, copioſior humoris ſeroſi affluxus & ſtagnatio, majorque ex longiori quiete accedit corruptio, unde non mirum eſt, in laborante parte, aut priſtinum virium reſurgere, aut, ſi humor inquinatus & malitioſus, vel vitalibus ſuccis immixtus manens, vel receptus iterum per poros in vaſa, mediante ſanguinis circulo ad alia loca defertur, peſſimas paſſim propullulare ægritudines. Nos certe ſæpius obſervavimus, poſt morbillos vel variolas in pueris oculorum acres defluxiones, quæ non niſi appoſito in nucha ſetaceo ceſſarunt, ſublato autem poſtea ſetaceo, protinus de novo oculos infeſtarunt.

46. Jam etiam facile ratio pateſcit, quare à tinea capitis, vel ſcabie humida in pueris perperam curata, inſultus epileptici, vel aſthmata convulſiva ſubnaſcantur, quæ poſtea appoſitis vel veſicatoriis, vel fonticulis in brachiis, aut pedibus, conquieſcunt. Novimus exempla, ubi à materia arthritica & podagrica ad internas partes relapſa, vel etiam non ſufficienti vigore expulſa, ſpaſmodicæ conſtrictiones diaphragmatis, ventriculi & inteſtinorum non levem formidinem inducentes, omnibus aliis fruſtra datis internis, appoſitis in brachio vel pedibus fonticulis, ſublati fuerunt. Neque certe experientiæ ſuffragio deſtituitur, phthiſin poſſe eodem pacto præcaveri, ſi nempe ortum trahit ex acri & impuro humore a partibus ſuperioribus capitis, faucibus, vel tumoribus glandularum internis & externis deſcendente ad pectus, & huic ulcere in coſtis, vel in ſcapulis excavato, via ad exitum paratur. Atque adeo luculenter utique innoteſcit: magni in arte medendi momenti eſſe medicationem, quæ ad ſeri impuri, non tantum evacuationem, verum etiam derivationem, immo revulſionem directa, uti quidem jam in ſanguinis miſſione aliisque excretionibus pridem eſt nobilitata.

47. Altioris indaginis quæſtio: qua ratione cauteria, fonticuli & ſetacea, partibus capitis externis applicata, apoplexiam ſeroſam, hemiplexiam, paralyſin, guttam ſerenam, cephalalgiam inveteratam, vertiginem aliosque graves admodum cerebri morbos, qui ab humore ſeroſo firmius inſidente imis cerebri partibus, originem trahunt, abigere & partes internas liberare queant? Jam vero experientia uberius confirmat, quod in his morbis ſetacea nuchæ injecta, vel cauteria applicata loco ubi ſuturæ coronalis & ſagittalis concurſus eſt, egregiam tulerint opem, potiſſimumque majores noſtri mirifice hunc in finem commendarunt fonticulum capiti, ubi ſuturæ committuntur, inductum, uti quidem patet ex AQUAPEND. *pag.* 12. 13. SOLINGEN *oper. Chirurg. P. I. c.* 1.

I. c. 1. Fieno *de cauteriis cap.* 22. Severino *lib. II. pyrot. chirurg. p.* 2. Sunt quidem nonnulli ex recentioribus, qui periculoſum modum applicandi cauteria tam actualia, quam potentialia, in hoc tam ſenſili & nervoſo loco, ubi in commiſſura ſuturæ coronalis & ſagittalis duræ matris & pericranii eſt connexio, cenſent, eo quod ob dolorem ibi quam facile poſſit inflammatio ſuſcitari. Verum ſruſtraneus eſt metus, propter multiplicem jam ab omni ævo innoxium & felicem uſum, & potius admodum credibile, quod dolor major, quem producit chirurgica hæc operatio, multum ad feliciorem operationem conferat, eo quod recenſiti capitis morbi à lympha glutinoſa, intra anfractus & membranas cerebri detenta & a torpore ſpirituum & motuum maxima ex parte oriuntur. Proſunt itaque hoc in loco appoſiti, non tam ad evacuandum humorem noxium intus latentem, quam potius ad totum excitandum & motum aliter determinandum, ut quod ſubſiſtit è loco ſuo dimoveatur, non ſecus ac ipſa veſicatoria, præſertim ea quæ cantharides habent, non tantum excernendo, verum etiam ſyſtema nervorum afficiendo motusque excitando, conducunt.

48. Singularis adhuc fonticulorum in arte medica uſus eſt, quod conditionem atque temperiem & fluidarum & ex parte etiam ſolidarum partium extraordinariam prodant ac detegant. Nimirum, firma & quotidiana conſtat experientia, quod, qui fonticulos gerunt a paulo diuturniori uſu inſalubrium & valde intemperatorum alimentorum, v. g. acidorum, ſalſorum, acrium, calidiorum, ut piperis, allii, moleſtas quasdam affectiones, punctiones, dolores, rubores, tumores & alia inſolita accidentia ibi percipiant. Crebrius quoque obſervatur, quod a graviori animi affectu, præſertim ira, triſtitia ac terrore, item ab inſigni & præternaturali temporum & tempeſtatum conſtitutione, extraordinaria quædam ſenſatio in locis, ubi fonticuli appoſiti, ipſiusque fonticuli inſolitus aſpectus, adſit. Præterea, quando in morbis intenſior ſpaſtica contractio, vel ſtomachum & inteſtina, vel diaphragma petit, ut in hyſtericis & hypochondriacis, item in colica convulſiva, aſthmate convulſivo, tunc ſtatim etiam compatiuntur fonticuli, ut vel exſiccentur & claudantur, vel dolorifice cum rubore afficiantur. Quinimmo præternaturalis ſiccitas, livor & pallor fonticulorum arguere aliquid damni in œconomia animali ſolet, & nihil familiarius eſt, quam quod ante mortem fluxus humoris per hæc ulcera plane ceſſet. Ex quibus quidem omnibus merito eliciendum eſt, tum ingentem partium fluidarum & ſolidarum in corpore humano dari conſpirationem & una parte affecta alteram ſtatim etiam pati, tum quod non ſecus, ac ex naturalium excretionum, quæ per veſicam, alvum & cutem fiunt, conſtitutione, ita etiam ex ulcerum & excerniculorum horum inſueta & extraordinaria conditione, ſanitatis & morborum indicia, fluidarum & ſolidarum partium natura, indoles atque conſtitutio a prudenti medico perſpici poſſit.

49. Neque etiam omittendus aut floccipendendus ille fonticulorum ſecundarius quaſi uſus, quem in corpore, cui jam inducti, in ſanitatis tutelam præſtant, dum præbent emunctorium, in quod velut incile confluit & rejicitur, ſi forſan corpus noxia & morbum minitans ſubiit materia. Et certe plura ſunt quæ hoc confirmant obvia ſubinde phænomena. Crebrioris quippe obſervationis eſt, loca illa, ubi fonticuli exiſtunt, præſertim in pedibus, ex facili tentari eryſipelate, ſive animi affectus, ſive alii errores commiſſi cauſam præbuerint. Attentior quoque docet experientia, ſuſcepto intus morborum epidemicorum contagioſorum ipſiusque peſtilentiæ miaſmate, protinus fonticuli excerniculum inde mutationem experiri & frequentiſſime inflammatorii quippiam cum dolore & rubore in ipſius confiniis comparere. Luculento utique indicio, autocratiæ naturæ tribuendum eſſe, ut ad partem hanc debilem & languidam humor, qui in vitio eſt & morbum minatur, ad promtam ſecretionem & felicem excretionem transmittatur.

50. Reſtat demum, ut expoſita fonticulorum operandi ratione, de recto eosdem uſurpandi & perite tractandi modo utiles pariter ac neceſſarias practicas regulas ſubnectamus.

I. Quando morbi capitis a congeſtione & impetu ſanguinis & humorum ad ſuperiora oboriuntur, fruſtraneus, vel plane noxius eſt fonticulorum uſus, ſed præſtat tunc potius ſanguinis, quam ſeri excrementitii, evacuationi invigilare.

II. Ubi dolores capitis acuti, item motus convulſivi & epileptici, tenera & ſenſibilia corpora diu detinent, minus tuto in locis ſenſibilioribus & nervoſis, ut in nucha, vel pone aures, vel in ſuturis admoventur cauteria & fonticuli, ſed ſi forſan indicatio eſt, melius brachiis vel pedibus imponuntur.

III. Non tam facile nec ſtatim, ad ejuſmodi moleſta & diu vexantia remediorum genera deſcendendum eſt, ſi res commodiori ratione expediri & cauſa morbi per præparantia, corrigentia & per naturales excretiones tolli poteſt, ſed tunc demum, quando hæc fruſtra adhibita, & morbus diutius partem afficit ac detinet, verbo: ſi læſio magis particularis, quam univerſalis eſt.

IV. Neque etiam in morbis externis his ſolum fidendum, ſed præmittenda, imo adjungenda, interna & alia externa, quæ morbo expugnando ſerviunt præſidia, quibus etiam adhuc paulo longius inſiſtendum, inprimis quando ſpes ſanitatis per eadem recuperandæ affulget.

V. In ſenibus, qui ſolenniter dyſcraſia ſalſa ſcorbutica laborant; item in ipſis ſcorbuticis, ad præcavenda, vel minuenda ſymptomata, non inutiliter parantur ejusmodi per artem ulcera, tutius tamen id fit in brachiis, quia facilius ibi inflammationes & ulcera tolli poſſunt; ſed ſi ſemel inducta, ſedulo providendum, ne forſan coeant aut conſolidentur, eo quod, quo magis corpus eſt impuris ſuccis refertum, eo majus periculum imminet, quando exitu præcluduntur & emiſſarium aboletur.

VI. Magnam cautionem conſolidatio & exſiccatio horum ulcerum deſiderat, ne inde gravius damnum emergat. Proinde non facile admittenda in ſenibus & adultis, ſed potius in adoleſcentia, juvenili ætate, & corporibus quæ adhuc creſcunt, ſique prius probe conſtiterit, omne vitium & omnem intemperiem maſſæ ſanguinis eſſe ſublatam. Hinc, antequam id fiat & poſtquam factum, temperantibus & evacuantibus commodis utendum, & pars ubi conſtitit fonticulus ſubinde ſpiritu vini camphorato inungendus, vel vino calido diligenter fovendus.

VII. In cachecticis & hydropicis corporibus non ſine periculo fonticulus excitatur, quia facilis eſt in ſphacelum tranſitus. Perite enim monet Aquapendens *operat. chirurg. P. I. pag.* 222. *Maximum*, inquiens, *imminet periculum dum fiunt, ne ſphacelus partem calore depauperatam apprehendat & occupet, qui brevi hominem interimat.*

VIII. Quando exulceratio, ut interdum fit in ſenibus & ſcorbuticis, circa partem, in qua geſtatur, naſcitur, vel etiam dolor & tumor urget, tunc epithema, quod aquam calcis vivæ, aquam florum ſambuci, l'eau d'arquebuſade, ſaccharum ſaturni & camphoram habet, cum fructu applicandum, quo in ejusmodi caſibus nihil præſtantius, nihil utilius.

IX. Incidit interdum, fonticulum nihil amplius humoris fundere, ſed ſicceſcere & conſolidationem ſubire, tum utile globulum ex cera viridi indere, vel ſi hoc fluxus non repetit, pauxillum emplaſtri veſicatorii admiſcere.

X. Quando caro ſpongioſa in cavo fonticuli ſuccreſcit, pulvis ex alumine uſto & mercurio præcipitato rubro compoſitus & inſperſus inſtar omnium eſt.

XI. Locus cui tutiſſime & quam optime inducuntur fonticuli, eſt inter ſpatium duorum muſculorum, vitando eorum tendines & nervos, ubi noſtro tempore inciſione lancettæ, rejectis omnibus cauteriis, tam actualibus, quam potentialibus, commode & cum minori dolore excitari ſolent.

51. Hæc itaque ſunt, quæ de præſtantiſſimo fonticulorum uſu medico ediſſerere placuit, ex quibus luculenter ſatis apparere arbitramur, quosdam inter celeberrimi nominis viros, ut Helmontium, Craanium, Bontekoe, Gehemam, Dælmannum, Albinum, Limmerum, multum erraſſe, qui veſicatoria & fontanellas è foro medico rejicere & pro remediis mortiferis venditare haud veriti ſunt. Neque minus ex hac noſtra rationali diſquiſitione modi, quo operantur ulcera hæc arte facta, irrationales illi mechaniſmi medici, quo optime noſtro tempore res medicæ ad rationes revocantur, oſores intelligent, ſterile & ignorantiam prodens molimen eſſe, in explicando ſalutari fluentium, & detrimentoſo coeuntium fonticulorum effectu, ad internum rationalem & moralem corporis noſtri œconomum confugere & loco cauſatum obſcura verba dare, uti quidem nuperius larvatus ille *Urſinus Wahrmund*, præjudiciis occœcatus contra præjudicia in therapia medica infeliciter pugnans fecit, quaſi poſſeſſor œconomiæ vitalis per fonticulos omnibus ſeſe exoneret purgamentis, quando autem contra vitalem conſuetudinem, inviro vitali principio iidem coaleſcant, exſpectandum ſit, quid vitaliter eventurum.

DE
OPIATORUM NOVA EAQUE MECHANICA OPERANDI RATIONE.

PRÆFATIO.

Nullum in tota vegetabilium familia reperies medicamentum, quod tam varia fata atque judicia medicorum ſubierit, & quaſi lapis offenſionis fuerit, quam opium.

Opium à quibuſdam pro puro puto veneno habitum.

Utpote nonnulli tam ex veteribus quam recentioribus illud pro puro puto veneno habentes ab uſu medico plane ejiciendum eſſe exiſtimant, experientia inducti, inde ſæpenumero accidiſſe ſoporem, torporem, ſtuporem, imo ipſam mortem utentibus, vel ad minimum morbos in pejus ex illius uſu abiiſſe. Ex adverſo dantur, & maxime ex recentioribus,

Ab aliis ceu divinum remedium prædicatur.

qui non verentur illud ceu divinum remedium ac præſidium prædicare, quo non detur præſtantius ac ſalubrius ad componendos dolores, ſomnum inducendum, & vires conſervandas, adeo ut quidam non erubuerint dicere, quod de Platero & Sylvio ajunt, qui ex altis quaſi tenebris hoc remedii genus protraxerunt, ſe nolle eſſe medicos, ſi opium non amplius proſtet. Et Sydenhamius in Ep. 1. pag. 339. item de dyſenteria pag. 209. laudat Deum omnipotentem, quod hoc remedium in miſeriarum ſolamen humano generi conceſſerit, quo non detur ſalubrius, quod vel pluribus malis emendandis proſit, vel eadem efficacius exſtirpet.

Opii Encomia.

Quin imo non defuerunt, qui pulchro atque eximio labore totos libros de opio in publicum emiſerunt, quibus maxime omnium ab inſectationibus aliorum id vindicare, & ceu tutiſſimum ac quaſi univerſale morborum remedium commendare, ſi prudenter adhibeatur, allaborarunt. Tametſi autem hoc loco animus non ſit opiatorum laudes, virtutes ac damna recenſendi, non poſſumus tamen, quin brevibus affirmemus, opii in medendo uſum eſſe maximum, & ejus quoque abuſum, quod omnibus validioribus peculiare eſt, nocentiſſimum, ita ut per accidens venenum evadere poſſit.

Ejus uſus in medendo maximus.

Imo non veremur experientia atque exemplis variis perſuaſi adfirmare, abuſum hujus remedii prævalere ferme vero hodierno tempore uſui, ſive plus damni ac detrimenti ab ejus improvido & præpoſtero uſu experiri morbo afflictos, quam utilitatis atque emolumenti. Quod tamen neutiquam imputandum nobiliſſimæ medicinæ, ſed potius medicorum imprudentiæ ac ignorantiæ, qua ſæpius efficitur, ut nobiliſſima remedia incurrant vituperationem. Quemadmodum autem in foro medico variæ proſtant autorum circa opiatorum efficaciam opiniones atque diſſenſiones; ita circa illorum modum agendi tanta deprehenditur ſententiarum diverſitas, ut certe quis neſciat, cujus partes ſequi debeat. Quandocunque autem illas accuratius perſpicimus atque examinamus, certe parum ſufficientes omnes, ſi verum fateri licet, nobis videntur hactenus receptæ de opiatorum & narcoticorum modo agendi hypotheſes.

De ejus agendi modo multi hallucinati ſunt.

At vero, ſicuti omnem operam atque meditationem hactenus eo impendimus ac direximus, ut ſimpliciſſimo mechanico motus principio difficillimas cauſas morborum, & perplexos remediorum effectus ſumma perſpicuitate evolveremus atque explicaremus: ita etiam Numine adſpirante in præſentia auſi ſumus, difficile hoc negotium ſuſcipere, circumſpecturi imprimis, annon ex ſanguinis motu anodynorum atque narcoticorum vis atque effectus in corpore humano paulo luculentius ſimpliciusque demonſtrari poſſit.

§. I.

§. I.

QUemadmodum autem illa hypotheſis, ſemper cenſetur melior aliisque præferenda, quæ pro fundamento habet principium intellectu facilius, perſpicuum, & ſimplex, cujus beneficio omnia phænomena, omnes effectus cujuſdam rei, cui applicari debet, apte & cum connexione deduci, explicari, confirmari ac perſpicua reddi poſſunt, nulla ingenii difficultate, vel dubitatione remanente: ita primum omnium incumbit neceſſitas illis, qui aptam hypotheſin, ſive congruum explicandi principium invenire volunt, ut omnes effectus, cunctaque phænomena accurate & attente notata, non omiſſa cujuſdam momenti circumſtantia, in medium afferant, quo poſtea debita facta hujus principii applicatione, ac collatione, ejus cum effectibus, quivis aptitudinem applicationis, & rei veriſimilitudinem dilucide cernere atque perſpicere poſſit. Quocirca etiam è re noſtra imo perutile arbitror eſſe, prius exponere notabiliores ab experientia depromptos effectus, quos opiata variis in corporibus, pro diverſa applicandi ratione, quoad doſin & tempus produxerint.

Neceſſitas illis incumbens qui aptam hypotheſin invenire volunt.

§. II. Primum itaque conſtat de experientia, omnia ex vegetabilium familia, quæcunque acriorem & diuturniorem ſpargunt odorem, corpori humano interne vel etiam tantum forinſecus adhibita movere ſomnum, ac ſomnolentiam & ſenſuum ſtuporem inducere. Sique in majori eadem copia & per longius tempus adhibeantur, ſoporem, capitis gravitatem, ſtuporem excitando, narcoticum effectum producere. Deinde notatu dignum eſt, omnia ſuaveolentia, & vaporoſa ad blandum ſomnum corpus provocare, quod valet maxime de floribus, v. g. roſarum, croci, lil. convall., primulæ veris, ſambuci, tiliæ, acaciæ, aurantiorum, jaſmini, lil. alborum, quorum aquæ ritè deſtillatæ, præſertim cum rore majali, eximiam in epilepſia & affectibus ſpaſmodicis præſtant virtutem impotentem effrænatumque ſpirituum tumultum ſedandi. Ad eandem claſſem ex animalibus referimus moſchum, zibethum, ex marinis, ambram, quæ certè anodynum effectum debita doſi oblata, etiam in epilepticis inſultibus graviſſimis non vice ſimplici præſtiterunt exoptatiſſimum. Ex adverſo notamus conſtanti experientia, quæ gravem, viroſum, fixum, & diutius remanentem exhalant vaporem, magis eſſe ſtupefactiva quo vires, ſenſus, atque mentis actiones inſigni modo debilitantur, infringuntur imo auferuntur, ex quorum cenſu ſunt papaveris, hyoſcyami, ſolani, mandragoræ ſpecies. Ex animalibus autem quæ graveolentia ſunt, uti caſtoreum, raſura ungularum, cornuum, animalia & inſecta quædam exſiccata, nunquam narcoticum facile corpori effectum, ſed tantummodo ſpirituum effrenem motum ligando, uti vulgaris fert ſententia, dolorificis ſpaſmis egregie opitulantur.

Quæ inter vegetabilia ſomnum inducere apta nata ſunt.

Suaveolentia ad blandum ſomnum inducendum valens.

Quæ gravem viroſumque exhalant vaporem, magis ſunt ſtupefactiva.

§. III. Tertio obſervamus, nullas res anodyno vel narcotico effectu præditas eſſe, niſi principio conſtent vaporabili, quod prout fixioris vel volatilioris indolis eſt, quo citius vel tardius vapor diſſipatur, diverſas etiam operationes producit. Unde nitro vel vitriolo, vis narcotica vel anodyna falſò adſcribitur, quamvis non negamus, hæc ritè parata & applicata in dolorum ferocia demulcenda præſtantiſſimæ efficaciæ eſſe, dum bilioſam in prima regione acrimoniam figunt atque enervant. Ex præmiſſis porro perſpicua eſſe poteſt ratio, quare opium non coctum longe promptius ſomnum moveat & dolores mitiget, quam ſi diuturna decoctione vaporabili ſuo principio orbatum fuerit: item cur ſemina hyoſc. papaveris, quoad oleoſam ſuam pinguem partem minus narcotica ſint, quam illorum planta, folia, flores, radices, quæ principio vaporoſo, reſinoſo, utut difficilius exhalante, conſtant. Et certum porro eſt, vapores, qui ex fixiori ſubſtantia evaporabili tamen, emergunt, gravius affligere cerebrum & vehementius motum ſpirituum ac ſanguinis ſiſtere, & exercitium actionum animalium ſuſpendere, quam ſi materia iſta evaporabilis ſit tenuiſſimæ naturæ, hinc aqua, ſpiritus opii, aqua florum pap. rhœad., nymphææ, longè mitiores ſunt, quam illorum extracta magis fixa & reſinoſa.

Opium crudum promptius ſomnum inducit quam coctum.

Ratio.

§. IV. Quarto experientia in praxi docuit quotidiana, opiata circumſpecte ſollerterque præparata & cum prudentia adhibita debita doſi ac tempore, præſertim in perſonis minus plethoricis & cacochymicis, ætate juvenibus & viris, temperamento ſanguineis & cholericis, ubi vires adhuc conſtant, & pulſus robur atque vim naturæ indicat, ſecuriſſima & exoptatiſſima eſſe remedia in graviſſimis doloribus, motibus convulſivis, ſpaſmodicis, nimiis ſanguinis vel ſeri profuſionibus, vigiliiſque aſſiduis. E contrario comprobavit frequentiſſima, proh dolor, experientia, & eventus feralis, opiata imprudentem nacta medicum multos homines interficere, vel in pejores affictiones illos conjicere, inprimis, ſi non correcta inque nimia doſi offerantur corporibus debilioribus, imbecillioribus, vel morbo maligno laborantibus, qui pulſum debilem & exilem habent, phlegmaticis, obeſis, plethorico-cacochymicis, & alvo adſtricta laborantibus.

Opiata in debita doſi ſunt ſecuriſſima remedia.

Imprudentem nacta medicum multos interficiunt.

§. V. Maxime omnium autem notabile eſt, quod opiata, omniaque narcotica, intempeſtive adhibita circa caput ac cerebrum & functiones animales potiſſimum effectum exſerere ſoleant noxium & præternaturalem. Quid enim frequentius eſt, quam quod horum uſum ſuperveniat capitis dolor gravativus, ſomnus gravis terriculamentorum ac phantaſmatum plenus, vertigo ut caput in ſublimi ſervari nequeat, ſenſuum torpor, rubor & tumor faciei, inflatio venarum capitis languor virium & impotentia motus? Quin imo adnotata etiam ſunt a peritiſſimis Viris adhuc graviora cetebri ſymptomata incautum opii uſum ſecuta, cujus generis ſunt, ſopor profundus, ſtupor, memoriæ extrema amiſſio. Merentur in confirmationem hujus rei, quædam fide digniſſimæ adduci autoritates, ex quibus palmam jure præfert *Williſius*, qui in *Pharmac. ration. part.* 1. *pag.* 292. notavit, à laudani pillula devorata illico quoſdam tam alto ſopore obdormiviſſe, ita, ut nunquam expergeſieri potuerint. Vixerunt quidem per tres aut quatuor dies, quoad pulſum, reſpirationem & calorem ſatis rectè habentes, nullis interim remediis nec vi externa ad ſenſum & vigiliam revocari potuerunt. Et porro ſcribit *eodem loco*: Obſervavi alios ab opio aſſumto mediocriter tantum imo interdum parum aut vix omnino dormiviſſe, quoad pulſum vero & reſpirationem & calorem mox deterius habuiſſe. Illi nimirum ſtatim ab hoc pharmaco aſſumto langueſcere, deinde anheloſi magis atque magis deficere ſolebant, nec cardiacis ullis illorum vigor inſtaurari potuit, quia ſenſim fatiſcentes vitam exhalarunt. Idem optimus *Autor lib.*

Ab intempeſtive adhibitis opiatis quænam exoriantur mala.

Williſii de hiſce teſtimonia.

lib. de anima brutorum, hanc recenſet hiſtoriam: vir robuſtus colica acerrime vexatus, ſedandi doloris cauſa multum opii incautè aſſumſit; mox autem conqueſtus eſt, onus ingens ventriculum aggravare, & duriſſime opprimere. Amici aquas cardiacas, vinum, & ſpiritus ardentes exhibent, ſed ſine levamine. Oppreſſio latius ſerpens circa præcordia languores & deliquia excitabat, uſque tamen vigil ille & mente conſtans, tandem ſpiritus magis ac magis ſatiſcere inclamans, expiravit poſt tres horas animam.

§. VI. Præterea quod cerebri, ſenſuum, nec non ingenii actiones opiatorum improvidus uſus lædat, ex ſingulari obſ. quæ recenſetur in *Miſc. N. C. Dec. I. A. 5. pag. 767.* animadvertere eſt. Quidam enim opium in magna quantitate ex erroer cum ſumpſiſſet, primo inſomnia gravia oboriebantur, cum linguæ uſu impedito. Poſt horam superveniebat vertigo, & circumgyratio, cœpitque caput turbari. Retulit etiam poſtea, ſe cum lecto in aëre ſuſpenſum fuiſſe viſum & quaſi volitare. Attonitus animus & ſui fere neſcius perſtitit; acetum acerrimum initio propinatum nihil acredinis habere dicebat, nec ſpiritum ſalis ammoniaci odorem habere percipiebat: pulſus erat ſuppreſſus: cum clauderet oculos, prorſus extra ſe poſitus videbatur, & propinabatur aqua apoplectica ſpirituoſa, qua hauſta, illico ſpiritus recreabantur, ſentiebatque ſe egregiè reſici. Poſtea ſenſit pruritum in toto corpore. *Stalpartius van der wiele obſ. XLII.* pag. 181. pulchre ſcribit: caveant atque obſervent ſedulo, quotquot curæ ſuæ traditos infantes cuſtodiunt, mulieres nutriceſque, ne illis, quamprimum moleſtia doloreve quodam afficiuntur, continuo ſomnifera propinent. Contingit enim ſæpenumero, ut hæc, quamvis non occidant, infantum cerebrum nervoſque tamen crebro uſu debilitent, artuum tremorem, paralyſimque, uti ipſa docet experientia, nec non ſtuporem iis excitent. Scio quoſdam, inquit *Williſius Pharm. ration. P. 1. pag. 191.* ab hoc pharmaco ingenii tarditatem & ſtupiditatem, alios etiam amentiam, contraxiſſe. Et idem eodem loco *pag.* 206. ſcribit: Novi quendam à laudani doſi majori, cum febricitaret, aſſumta, memoriam penitus amiſiſſe. *Tilingius de laudano opiato pag.* 103. mentionem hiſtoriæ ſequentis injicit: nempe famula loco theriacæ ſumſit laudanum opiatum, unde illico ſenſuum ſtupor & ſomnolentia per totam vitam illi adhæſit, memoria amiſſa, nec unquam priore valetudine recuperata. Et *Schneiderus de catarrho lib. IV. c.* 8. Me non fugit, cujuſdam Regis Indiæ filium uſu opii mentem memoriamque amiſiſſe.

Hiſtoria cujuſdam qui nimium opii devoraverat.

Stalparti de Opiatis Obſervatio.

Tiling de laudano opiato.

§. VII. Ex hiſce dictis clariſſime intelligi poteſt, quare experientia conſentiente & teſtante, opiata tam infeſta & noxia ſint capiti, quod experimur frequentiſſime in capitis gravioribus affectibus, nempe apoplexia, epilepſia, lethargo, paralyſi, memoria imminuta, vertigine, qui poſt opiatorum aſſumtionem ferme ſemper ingraveſcunt, & ad majus periculum accedunt. Ita refert *Bartholinus in Act. Hafniens.* ægram dolore capitis a narcoticis ſedato, ab eo tempore correptam fuiſſe vertigine, ſtupore & imbecillitate capitis. In viſus imminutione, auditus difficultate plane etiam horum uſus exulet. Ita memorabile eſt, quod ſcribit *Waldſchmidius in Diſſ. de opiatorum noxa:* Novi ait, mulierem, cui hæmorrhagia uteri extremum minabatur periculum, opiatorum uſu in cœcitatem incidiſſe, nullis cedentem remediis.

De Narcoticis Obſervatio Bartholini

& Waldſchmidii.

§. VIII. Opiata porro atque narcotica uſum ſenſuum rationiſque diſturbant, & amentiam atque delirium, ſæpe conciliant quod etiam valet de fixioribus iſtis ſtupefactivis, ſolano ſomnifero ſive baccia Belladonnæ, radice & ſemine hyoſcyami, mandragora, lolio, quæ devorata, teſtantibus obſervationibus, alienant mentem & in furorem agunt homines, adeo ut dæmoniaci facti videantur. In nonnullis mirabiles convulſiones & membrorum agitationes cum furore efficiunt, qua de re evolvi poſſunt Manhias de Lobel in novis ſtirpium adverſariis: it. Matthiolus in Dioſcoridem pag. 756. Wierus de præſt. dæm. lib. 7. c. 30. Olearius in Itin. Perſico. Timæus caſ. p. 310. In mania furorem plerumque augent: quare rectè *Helmontius de Lithiaſi* erroris coarguit eos qui maniam opiatis compeſcere ſatagunt, cum omne opiatum ſit in ſe amens, quia amentia nihil aliud præter ſomnium vigilans. Et lib. Retenta, pag. 82. id confirmat hiſce: narcotica vix ſomnum conciliant amentibus quadrupla doſi, ſed amentiam inſuper augent. *Freitagius lib. de opio cap.* 3. notat ex *Proſp. Alpino & ex Bellonio*, Ægyptios & Turcas veſci opio, ad comparandam alacritatem, audaciam, venerisque appetitum; addunt tamen bene opii hos devoratores, etſi ejus uſu recte valere, & minime lædi videantur, tamen frigidiores reddi, eorum functiones eſſe deteriores; ebrios & torpidos ferè perpetuo apparere; fieri comatoſos, ſtupidos, inconſtantes; modo affirmare, modo negare; adeo, ut caveant tractare & converſari; ut etiam in dicterium, convitio non abſimile, quod ſibi mutuo objiciunt, abierit; tu edisti opium; non aliter, quam cum noſtrates alicui temulentiam exprobent.

Narcotica homines in furorem agunt.

Opio veſcuntur Turca ad comparandam alacritatem.

Peſſima tamen inde oriuntur Symptomata.

§. IX. Præterea opiata motus vitales, nempe cordis & arteriarum valde ſiſtunt, & circulationem ſanguinis debiliorem ac languidiorem reddunt: Unde fere ordinario opium pulſum efficit imbecillem, reſpirationem difficilem, anxietatem circa præcordia, præſertim in iis corporibus, quæ ſanguine copioſo eoque craſſo abundant. Inde jam perſpicua reddi poteſt ratio, quare imbecilliora corpora, in quibus vires languent, & qui malignis morbis detinentur, ex facili ab opiatis aſſumtis trucidentur, dum ultima virium dejectio, ſyncope, & poſtea ipſa mors ſuccedit, unde lethales opii eventus paſſim animadvertere licet in obſervationibus. Ita febre ardente, referente B. Frid. Hoffmanno in M. M. pag. 370. laborans Phyſicus Hallenſis ad vigilias continuas ſiſtendas laudani grana aliquot ſumebat, & ſic æternam ſibi accelerabat quietem. Sic *Sanctorius Methodo vitandi* errores *lib. 8. c. XII.* ſcribit, ſe vidiſſe in finitimæ Hungariæ locis militem, qui cum ſumpſiſſet ſeptem opii pillulas confeſtim cum impetu ſpiritum traxiſſe, ut paulo poſt deficeret, & è vivis diſcederet. Commemorat quoque *Foreſtus l. 9. obſ.* 14. de cacochymico, cui cum imperitus medicus in dolore calculi ſtupefaciens exhibuiſſet opium, eo accepto non amplius vigilaſſe ægrum, atque ita, quem dormire voluit, excitare poſtea non potuit. Conferantur hanc in rem exempla, quæ extant apud Williſium cit. loco pag. 392. Sennertum prax. l. 6. p. 7. c. 1. Illud tandem mirabile eſt, quod opium ano immiſſum per ſuppoſitoria vel clyſteres multis mortem conciliaverit. vid. plura exempla *collecta in Tilingio* de opio *p. 46. it. in Sennerto* lib. 6. prax. parte 7. *c. 1. Nec non Marcello Donato* de *hiſtoriis medicis mirabilibus lib. 4. c.* 18. quod mea ſententia ex eo

Quo[illegible] [illegible].

Hujus rei Exempla ab Hoffmanno, Sanctorio, Foreſto, Williſio & aliis producta.

acci-

accidit quod ſphacelum, ſiſtendo & cohibendo ſanguinis motum, iſtis partibus inducit.

§. X. Ultimo loco non poſſumus, quin mentionem faciamus, opium in venerem armare, ac alacritatem crudelitatemque conciliare. Celebris ideo ejus uſus apud Turcas & Indos, qui ex puriſſima opii lacryma per fermentationem ſuum maslach faciunt, potum valde inebriantem & dementantem, quo utuntur prælium & fœminas inituri ad utraque prælia excitandi. Confirmat id ipſum relatio *Joh. Jac. Saar. Itiner. Ind.* Orient. *p.* 11. qui expreſſis verbis ſcribit, parare Indos in Bandam electuarium ex opio, quod Affion vocant, coloris cinericii, ſaporis dulco-amari, cujus uſu feroces fiant; Chinenſes vero in Batavia eo uti ad ciendam venerem, cujus uſu adeo veneris æſtro incitantur, ut per totam noctem veneri litent, ſæpe auſugientibus, nec ulteriorem vim ſuſtinentibus ſcortis. Vid. de hoc latius *B. D. D. Sachs, Tom. II. Ephm. Germ. obſ. 69. p.* 126. ubi & alii citantur. Et *Cl. Wedelius de Opio pag.* 129. ſcribit, experientia ſæpius deprehendimus, ab aſſumto opio in calidioribus, præcipue vero diſpoſitis, ortas fuiſſe pollutiones nocturnas cum tentigine, cujus rei plura exempla poſſemus in medium afferre, niſi nomina ægrorum propalare, religioni nobis duceremus. Hinc ſi cum ambra miſceatur, ſive in ſubſtantia, ſive in eſſentia, aphrodiſiacum conſurgit non contemnendum.

§. XI. Tandem etiam de modo corrigendi opii aliquid dicendum eſt. Nam certe ſicuti opio crudo raro fidendum, ita ſi recte præparatum & correctum fuerit, remedium præbet magnæ efficaciæ. Egregia ſunt verba Galeni, qui admodum cautus ac timidus in adhibendo opio fuit, quæ extant *lib. de theriaca ad Piſonem c.* 13. Quod opium per ſe potum exitiale ſit, neminem latere exiſtimo; ſi autem cum aliis nonnullis ſit præparatum, ægrotis ita ſubinde juvat, ut maxime ſalutiferum ipſis medicamentum eſſe videatur. Quæ cum ita ſint, ea demum ex noſtra ſententia opium emendant, quæ virulentam ejus vim imminuunt, quæ eandem temperant lenemque ac ſalubrem corpori efficiunt, quæ denique, quod primum præcipuumque puto, motum fibrarum langueſcentem ex opii uſu excitant. Nam cum opium, uti ex effectibus videmus, omnes motus ſpirituum & ſanguinis ſiſtere ſoleat, ſalutare utique eſt, talia opio admiſcere, quæ motus cient ac promovent. Hinc ex duobus hiice contrariis & repugnantibus invicem mixtis, neutrum quiddam & tertium ſingulare exſurgit, quod aperitiva & ſimul etiam ſedativa virtute pollet. Cumque illa, quæ motum vehementiorem inducunt corpori noſtro, omnium conſenſione ſint maxime ſudorifera, purgantia, ſpirituoſa aromatica, nec non ſalino-diuretica, hinc etiam commodiſſime cum ipſis miſcetur, qua mixtione medicamenta ſtupendæ & mirabilis virtutis & velut polychreſta & univerſalia exiſtunt. Et talis virtutis eſt theriaca Andromachi, à multis jam inde ſæculis probatiſſima: it. diaſcordium Frac. theriaca cœl. requies Nicolai, theriaca de citro, quæ tutiſſima & ſummæ efficaciæ in multis morbis, doloribus, fluxionibus, ſpaſmis præſidia ſunt. Deinceps cum purgantibus & quidem vel cum extracto aloes, uti fit in pill. *Wildeganſii*, velut & extr. hellebori & pulvere hellebori albi mixtum ſicuti in decantatiſſima pillularum *Starckii* vel *Matthiæ* maſſa contingit, magnæ famæ remedium concinnatur quod, uti ſæpius animadvertimus, alvum ſolutam præſtat ſudorem efficaciter movet, & nunquam facile torporem, inſomnia turbulenta, vertiginem, capitis torporem gravativum, ſicuti ſibi relicta opiata efficiunt, poſt ſe reliquit.

Mixtione tamen cum aliis medicamenta virtutis ſtupenda inde reſultant.

Denique cum tinctura antimonii tartariſata vel acri ex regulo parata, valde diuretica opium percommode ac artificioſe miſcetur, ſicque ſecuriſſima exinde provenit medicina. Tandem etiam ſpirituoſa, caryophylli, cinnamomum, ejuſque olea, it. vinum Malvaticum & Hiſpanicum egregie opiatorum noxam debellant, illudque convertunt in optatiſſimum auxilium. Qua de cauſa merito collaudari debet *Sydenhamii* laudanum liquidum, quod experientia certiſſima docente, tutiſſime in morbis, ubi ſedatione opus eſt, offertur. Dn. Præſes maximopere etiam commendat ſequentem ſpiritum per deſtillationem ex opio paratum.

Spirituoſa quoque Opii noxam debellant.

Auctor commendat ſpiritum per deſtillationem ex opio paratum.

℞. Vini Hiſp. menſ. unam.
Opii optimi unciam ſemis
Flor. papav. rhœad.
ſambuci ana pug. iii.
croci drachmam unam.
nuciſtæ
caryoph.
cinnam.
cardamom. ana drachmas duas.

Commixta & ex arte deſtillata ſpiritum præbent gratiſſimum ſapore & odore & virtute certe commendatiſſimum, qui ſummum nervinum antiſpaſmodicum & ſedativum eſt remedium. Doſis eſt cochleare unum.

§. XII. Perluſtratis itaque præcipuis opiatorum in corpore humano effectibus, venio jam ad indagandam rationem ac modum agendi narcoticorum & in ſpecie opii. Placet autem antea allegare ac recenſere præcipuas & a præſtantiſſimis medicis adhuc receptas hac de re ſententias. Quantum attinet veteres, hi ipſi ex occulta quadam venenata qualitate frigefaciente, & calidum innatum extinguente operari unanimiter ſtatuerunt. Ex recentioribus *Williſius P.* 2. *pathol. c.* 3. aſſerit, pharmaca hæc quoddam veneni genus eſſe, ſpiritus animales afflatu ſuo peſſundans & quaſi exſtinguens, ſanguine interim & partibus ſolidis plane illæſis. Et *pharm. rat. ſect.* 7. *c.* 1. ſcribit, ab opiatis ſpiritus affici & veneriari, ut a medicamenti velut afflatu, tanquam vinculis conſtricti illico ſuccidant & penſa ſua dimittant. Doctiſſimus Ettmullerus in diſp. *de Virtute Opii diaph. c.* 501. opiata ligare ſpiritus affirmat, & illis in caſibus, ubi ſpiritus animales, tanquam equi furioſi decurrunt, aut extra orbitam coguntur, ab opiatis coerceri & reduci. *Celeberr. Wedelius in tract. de opio*, condenſatione ſpirituum & pororum cerebri occluſione eorum agendi operationem explicat, dum ait: modus agendi opii conſiſtit in ἀναθυμιάσι ejuſmodi, quæ porulos cerebri a vigiliis nimiis apertos & dilatatos obſtruit, ac ſpirituum animalium effrenem influxum impedit, eoſdem quaſi coagulat & condenſat, adeoque ſuaviſſimam corpori conciliat quietem. Neque negamus, inquit, *l. c. pag.* 40. nervos ſtomachicos ſtatim in ſe recipere vaporoſum illud, præſertim cum opium ſulphur habeat maxime reſolubile in aceto, aqua & ſpirituoſis. *Cl. Gladbachius Prax. Med. idea nova* dicit, opium præſtare ſuam efficaciam ſale ſuo volatili, oleoque craſſo, quod reſolutum in ventriculo & ſanguine expanſum ramulis ſuis ſpiritus à fermentatione reſolutos involvit, quo minus ſanguis in ſe invicem inſurgere & efferveſcere poſſit. Hinc ſpiritus in ſanguine exultantes ſupprimuntur craſſiores, & pauciores in cerebrum deponuntur, qui nervos obſtruendo impediunt, quo minus veloci curſu in corpus ruere poſſint. Hoc dum fit, ſegnius è corde pro-

Narcoticorum agendi modus indagatur.

Veterum de re ſententia.

Uti & Williſii.

Ettmulleri.

Wedelii.

Gladbachii.

propellitur ſanguis, pulſus tardior evadit, & circulatio impeditur. Ex Carteſiana ſchola prodeuntes hanc de obſcuro hoc negotio fovent ſententiam, dicentes, quod valde peregrino ſuo, quem in ſanguinem & humores introducunt, æthere eoſdem quodammodo coagulare & in motu ſuo ſiſtere valeant, non obſtante ipſorum ſale volatili & ſubtili oleo, quæ alias motum in ſanguine majorem efficere potius videntur; hinc cum non tam vehemens amplius ſanguinis in partes obſtructas fiat motus, quantus antea, ideo dolor nonnihil mitigari debet: & probabile eſt, ſcribunt, quod ſal volatile ipſorum valde ſubtile ſed tamen ſatis acre, fibrillas aliquas partium ab invicem nonnihil reſolvere valeat, ita ut flaccidiores reddantur, quæ proinde motum non tam vegetum ad ſenſorium transferre poſſunt commune quam ante. Huic ſententiæ aſſenſum quoque præbet *Cl. Cranius*, qui *in tract. de homine pag.* 440. tradit, ſpirituoſas & volatiles opii partes, non ſecus ac ſpiritum urinæ ſpiritum vini rectificatum ſanguinem coagulare, unde poſtea ſopor oriatur, dolorem autem ſiſtere ob id, quoniam ſale volatili ſuo acri fibrillæ nervorum ſolvuntur, quæ tenſionem amittentes, actionem objectorum non poſſint deferre ad ſenſorium. Poſtremo dantur nonnulli, qui opii ſulphur acidum variis experimentis adſtruunt, & maxime ex eo, quoniam opium crudum affuſo oleo tartari per deliquium ebullitionem excitat. Hinc acido iſto ſanguinem coagulari & figi ſpiritus exiſtimant.

Carteſianorum.

Cranii.

§. XIV. Quandocunque autem præmiſſæ omnes circa opiatorum rationem agendi opiniones paulo conſiderentur exquiſitius, nemo non facili negotio perſpiciet, illas non probe quadrare & reſpondere effectibus antea memoratis ſolvendis atque explicandis. Et primum quantum ſpectat ad veteres illoſque, qui opium pro veneno habent, quod nativum calorem ſeu ſulphur & ſpiritum ſanguinis conclamato frigore ſuo uti loquuntur extinguat, paucis dicimus, opium etiam ipſo *Hippocrate* fatente θερμὸν eſſe, & ſulphure calido inflammabili conſtare, imo & extrinſecus admotum tumores emollire atque reſolvere, quod calidis proprium eſt. Multo minus autem autores hujus ſententiæ aptam rationem afferre poterunt, in quonam conſiſtat venenata illa qualitas, ſpiritus vitales extinguens. Et neſcio quomodo ſe expedituri ſint, ſi quis ipſis propoſuerit, theriacam *Andromachi*, cœleſtem, mithridatium, diaſcordium Fracaſtorii, quorum baſis opium eſt, a multis ſeculis habita fuiſſe pro alexipharmacis præſentiſſimis, & magnæ famæ remediis. Quin imo ſplendidiſſima & decantatiſſima in foro medico remedia, quæ panacearum nomine inſignita fuerunt, & adhuc laudem & famam ſuam in medendo ſuſtinent, maxima ex parte in compoſitione ſua recipiunt opium; ſicuti id videre licet in pillulis *Wildeganſianis*, quæ panaceæ ſolaris nomine venditantur, & Anglicis Starckianis aliiſque. Accedit & illud, quod opium ſit aphrodiſiacum præſentiſſimum, & feminis turgeſcentiam & membri inflationem efficiat, imo orientalibus populis alacritatem & audaciam in præliis adjiciat, quod prius etiam in aliis perſonis, ſi modeſte adhibeatur, notavimus. Tali in caſu autem ſpirituum majori excitatione, tantum abeſt, extinctione opus eſt. Et quamvis obſervationes variæ doceant, ab opio ſumto quoſdam eſſe mortuos, vel in graviſſima pathemata incidiſſe; exinde tamen nihil aliud eluceſcit, quam quod opium ſit corpus ſumme activum, & magna agendi potentia inſtructum. Et ſicuti omnia validiora remedia, quemadmodum id certum eſt de oleis æthereis, ſudoriferis, emeticis, purgantibus, mercurialibus, immodice adhibita, noxam imo mortem inducere poſſunt; ideo venena tamen neutiquam dicenda ſunt: ita etiam hoc ipſum valet circa opium.

Non probe tamen quadrant effectibus memoratis ſolvendis.

Quæ de cauſa.

§. XV. Jam qui exiſtimant, opium ſpiritus & ſanguinem coagulandi & figendi efficacia gaudere, potiſſimum propter ſulphur, quod in ipſo eſt, indolis acidæ, mea quidem ſententia falluntur. Et quamvis lubenter admittamus, opium crudum ad mixturam alcalinorum congredi, & mutationem in odore ac textura contrahere, propter acidum reſinoſis gummeis vegetabilium ferme omnibus extractis familiare, attamen neutiquam exinde colligere poſſumus, acidum hoc ſpiritus & multo minus ſanguinem figere & coagulare poſſe. Utpote compertum chymia eſt, omnes reſinas, gummata reſinoſa & ligna acidum ſaporem ſaltem cuſtodire, qui tamen minime vim reddit narcoticam. Sique ab acido opiatorum effectus proficiſcatur, certe oleum vitrioli aciditiſſimum, ſpiritus aceti concentratus, nitri, ſimileſque, inque majori gradu deberent exſerere effectus, quod tamen minus accidit. Deinceps, quis in aqua papaveris rhœados, opii, croco, ſemine papaveris, hyoſcyami, acidi veſtigium reperire vel oſtendere conabitur? Addimus & hoc, quod opium tinctura tartari reſolutum, in liquorem, acido ſic demto, nihilo ſecius vim ſuam ſoporiferam retineat. Et poſito, acidum opii ſulphur eſſe peculiaris naturæ figentis, quæ aliis acidis ſit negata: neutiquam tamen concipere quis poteſt, quomodo totam ſanguinis maſſam vel ſpiritus ceu fluidum mobiliſſimum, in motu ſuo ſiſtere vel coagulare queat. Neque plane huc quadrat experimentum, quo miſcetur ſpiritus urinæ rectificatus cum ſpiritu vini rectificatiſſimo, utpote hæc ipſa non tam coagulatio, quam potius præcipitatio eſt ſalis volatilis in poris phlegmatis contenti a ſpiritu vini rectificatiſſimo phlegma imbibente. Porro & intelligere nemo poteſt, quod opiata dolorem ſopiant, quoniam acredine ſumma, ſalina volatili, fibræ nervorum ſolvuntur, ut tenſionem debitumque ſenſum amittant. Tanti enim non ſunt illa ſpicula, ſi quæ dantur in opio, ut diſſolvere texturam nervorum vel membranarum debeant, ita dolores magis augerent, & ſalia volatilia, omniaque acria, uti ſunt piperata, cantharides ex eodem fundamento dolorum faces accenderent, quod tamen minime accidit. Tandem quicquid de æthere peregrino affertur, illud, quoniam non definiri poteſt, & ſenſibus & rationi quoque peregrinum eſt. Qui opii virtutem diaphoreticam & dolorem ſiſtentem ex ſale volatili oleoſo, quatenus acidum, tanquam principium dolorem materiale abſorbeant, derivant, *ſicuti* Buntekoe in ſuis ſcriptis tradit, ſolido quoque deſtituuntur fundamento. Pauxillum enim eſt ſalis volatilis oleoſi, quod in opio, mandragora, ſolano, papavere continetur & arte elicitur; deinceps quæſtio merito moveri poteſt, cur ſalia volatilia oleoſa majori doſi data non eundem effectum præſtent? Hac autem de re fuſius egimus in diſſert. de acido & viſcido pag. 52.

Opium Spiritus & ſanguinem coagulat propter ſulphur quod in ipſo eſt.

Ipſius acidum innocuum eſt.

Nemo intelligere poteſt quod opiata dolorem ſopiant, ſumma eorum acredine conſiderata.

Æther peregrinus eſt chimæra.

Qui ex ſale volatili oleoſo Opii vires derivant ſolido quoque deſtituuntur fundamento.

§. XVI. Qui ſibi rem melius tetigiſſe videntur, eorum ſententia eſt, quod opium vapore ſuo tenuiſſimo ſulphureo ramoſæ naturæ immediate agat in ſpiritus, & poros cerebri ac nervorum, illos obfuſcando & obnubilando, hos autem obſtruendo & occludendo. Unde facto impeditiori ſpirituum in partes muſculoſas & ipſum cor influ-

Aliorum magis veriſ imilis ſententia.

xu,

xu, ipſa ſenſoria tenſione ſua, quæ ad ſenſum requiritur, privari, ſanguinis & humorum circulum tardiorem fieri omneſque ſecretiones & excretiones ſegneſcere ac debilitari. Tametſi hæc omnia eximia ſint, merito tamen dubito, an cum re ipſa & effectibus opiatorum hæc conveniant, ac reſpondeant. Primo enim difficulter concipi poteſt, quo pacto ventriculi virtute ſoluti vapores tenuiſſimi opii in ſanguinem tranſeuntes ſeparentur rurſus à ſanguine in cerebro, & quomodo illi ipſi anguſtiſſimos ductus medullares & nervorum obſtruere poſſint, cum vaporoſum non ingrediatur peculiares ductus, multo minus autem obſtruat, vel tenuiſſimæ elaſticæ ſpirituum animalium lymphæ obicem in motu ac tranſitu ponat. Poſito autem, auram opii vaporoſam per poros arteriarum cerebri exhalare; ingreſſum tamen in corpora ſtriata & fundum cerebri, quo nervi oriri ſolent, ægre inveniet, & ſi forſan etiam has partes occupet, facilius tamen per horum poros rurſus diſſipari poterit. Unde non intelligo, quomodo explicari poſſit, quare opiata aliaque ſtupefacientia, diutius ſæpe perſeverantem torporem, capitis gravitatem, ſtuporem, vertiginem, capitis inflationem, memoriæ amiſſionem poſt ſe relinquant. Poſtea etiam quæſtio moveri poterit, quare alia ſuaveolentia & penetrantiſſimi ac copioſi odoris corpora ſimiles ſtupefactivos effectus uti hyoſcyamus, ſolanum, non præſtent, cum hæc ipſa minus vaporoſa eſſe ſoleant. Neque etiam commode explicari poterit, cur opium in certis perſonis aphrodiſiacum ſit, imo quandoque vigilias cum furore in nonnullis relinquat, & phantaſiam ac rationem perturbet, ſi pori cerebri à vaporibus occluſi & ſpiritus ab ipſis fuerint condenſati, non poteſt non debitus illorum influxus in partes impeditior fieri, quod tamen non contingere poteſt in vigiliis, in furore, ubi conſenſu omnium medicorum pori ſunt aperti & ſpiritus cum impetu ac furore diſcurrunt. Quod autem vapores etiam graviter olentes ſulphurei vim non habeant ſpiritus exſtinguendi, vel illorum motum ſiſtendi, vel ex eo apparet, quod ungulæ plumæque accenſæ hyſtericas & ſyncope oppreſſas vulgari & certiſſimo experimento excitare & motum potius ſpirituum reſtituere valeant. Aliquoties vidimus in febribus ardentibus & inflammatoriis opium etiam exiliſſima doſi exhibitum ægrotantibus conciliaſſe capitis perturbationem ac leve delirium cum ſubſequente longa hæmorrhagia, qua ipſum poſtea delirium fuit ſolutum. Difficillime autem hujus ipſius phænomeni cauſa deduci ac derivari poterit ex hypotheſi hac, quæ nititur vaporibus atque effluviis. At ſi hoc ipſum delirium, amentia & ſtupor cerebri a vaporibus in cerebro ſtagnantibus proficiſcerentur, certe ſudorifera & ſpiritus animales reficientia promptiſſime hos effectus tollerent, quod tamen minime accidit.

Quorum rationes hic in medium proferuntur.

Cur Opium in certis perſonis aphrodiſiacum ſit.

§. XVII. In tam arduo itaque & difficili negotio quid nobis vero ſimile videatur pauciſſimis depromere volumus. Primum itaque non negamus, principium, quo opiata aliaque narcotica agunt, eſſe ſulphur reſolubile & evaporabile, hoc eſt, quod debito humido ac calido accedente, in tenuiſſimos vapores & effluvia diſſolvitur. Sulphura autem commode ad tres claſſes reduci poſſunt: alia enim ſunt pinguia & unctuoſa, craſſa terra & copioſo humido referta, qualia ſunt omnia olea expreſſa, pinguedines, axungiæ, quæ ægre reſolvuntur in vapores. Alia ſulphura tenui quidem terra ſalinaque conſtant, ſed particulis acidis ligata, uti ſunt omnia reſinoſa, quæ tamen, ſi liberentur ab involucro ſuo ac nexu, quo intricata jacent, nimis ſubtilia & ætherea ſunt, uti ſunt omnia olea deſtillata. Alia porro ſulphura ſunt temperata ex humido, ſale, terra ſubtili ætherea plus minus fixiori; & talia omnia vaporem quodammodo craſſum & diu durantem exhalant, & ſuaveolentia ac graveolentia ſunt. Corpora itaque quæ tali ſulphure temperato conſtant, & non tam ſpirituoſis menſtruis, ſed & aqueis obtemperant, virtute anodyna & ſtupefactiva pollent. Idcirco quandocunque in corpus aſſumuntur, ſtatim in ventriculo ac inteſtinis per motum quendam fermentativum ac rarefactivum reſolvuntur, concurrente ſimul calore blando, menſtruo ſalivali & ipſo aëris fluido: particulæ autem ſolutæ ſulphureæ tenuiſſimæ partim per ſubſtantiam poroſam ſanguini, tubulis membranaceis ac nerveis immediate communicantur, partim etiam cum ipſo chylo & lympha via regia tranſeunt ad ſanguinem. Quando autem ſanguis tenuiſſimo vaporoſo principio imbutus accedit ad pulmonum viſcus, fit ibi iſtius major expanſio, tenuitas, elaſticitas propter partes aëreas elaſticas, juvante inſpiratione communicatas: Unde neceſſario ſanguis expanditur, & majus ſpatium acquirit. Nimium autem ſanguis inflatus, rarefactus & turgeſcens quandocunque accedit ad corticem cerebri & tenuiſſimos tubulos arterioſos piam matrem inveſtientes, accidit, uti tubuli iſti qui uti cognitum ex anatomicis, delicatiſſimis ac tenuiſſimis gaudent tunicis à ſanguine valde rarefacto ſupra modum diſtendantur & expandantur, ſicque ſyſtolen & contractionem efficiant debiliorem & tardiorem, unde non poteſt non circulus ſanguinis per caput & cerebrū fieri lentior & impeditior, cum in ſanguinis reductione per venas, arteriarum ſyſtole, & ſic ſequente impulſu ſemper opus ſit.

Sulphura ad tres Claſſes reduci queunt.

Ad pinguia, qualia ſunt Olea expreſſa.

Ad ſulphurea particulis acidis ligata, uti ſunt omnia Reſinoſa.

Tandem ad temperata tam ſuaveolentia quam graveolentia.

§. XVIII. Ab impeditiore autem reditu ſanguinis per venas capitis & arteriarum diſtenſione ac ibi ſtagnante ſanguine, cuncta phænomena atque effectus, qui ſequuntur opiatorum exhibitionem, commodiſſime deduci ac explicari poſſunt. Primo enim, dum ſanguis ſic impeditius per venas commovetur, particulæ aquoſæ tenues facile per poros ſecedunt, & blandum ac profundum ſomnum injiciunt. Sique uberius hoc ſerum a ſanguine digreſſum vicinas partes inundet, dolor capitis gravativus, torpor, memoriæ amiſſio, amentia excitari poterunt. Quando autem ſanguis nimis craſſus ſtagnat, vel acredine & inteſtino vehementi calido motu agitatur, tum varia phantaſmata, inſomnia turbulenta terroris plena, imo furores & vigiliæ exoriuntur. Exinde etiam perſpicua fit ratio, quare poſt opiata turgeant & intumeſcant capitis vaſa, facies rubicunda evadat, & hæmorrhagiæ narium quandoque ſubſequantur. Quando autem ſanguis hoc modo tardius volvitur per cerebrum, ſpiritus animales pauciores ſecedunt & generantur, quod dum evenit, debita tenſio ac tonus nervorum, qui fit a ſpirituum debito influxu, & ad omnem ſenſationem ſumme neceſſarius eſt, in partibus perit, unde indolentia originem ſuam trahit: & hinc quoque fluit ratio, quare ſpaſmi totius corporis, qui ab impetuoſo ſpirituum influxu dependent, remittant, & cum ſpaſmi nimii excretiones ſudoris, & urinæ item alvi, ordinario impedire ſoleant, accidit, ut poſt uſum anodynorum ſudor antea a tali cauſa ſuppreſſus alvus etiam & urina liberius fluant, & in ordinem redigantur. Et cum à nimio quoque ſpirituum influxu excretiones ſanguinis, it. alvi, ortum ſuum habeant; ideo opium ſiſtere & ſanguinis nimias & alvi pro-

Ex quibus cauſis cuncta Phænomena quæ Opiatorum exhibitionem ſequuntur commodiſſime explicari poſſunt.

Quorum ratio hic redditur.

profuſiones ſolet, dum ſpirituum influxum retardat & imminuit, quoniam ſanguinis debitus affluxus & refluxus in capite intercipitur. Et ex hoc fundamento liquet ratio, quare pulſus poſt opiatorum uſum fiat imbecillior debilior & tardior, cum omnium Anatomicorum conſenſu cordis motio à ſpirituum animalium influxu ſuſtentetur. Tandem ex eo intelligitur etiam, quare in defectu virium in motu humorum imminuto, febribus malignis, it. in omnibus capitis affectibus, apoplexia, vertigine, paralyſi, ſenſuum debilitate, deliriis, memoriæ amiſſione, qui omnes ab impedito circulo ſanguinis per caput proficiſcuntur, præſentiſſimum damnum ac noxam inferant, & dictos morbos periculoſiores reddant, quod valet etiam de omnibus debilitatis perſonis, obeſis, phlegmaticis, & ubicunque vires ac ſpiritus deficiunt, ubi unica improvida opiatorum doſis mortem arceſſere poteſt. Affectus aphrodiſiacus, quem opium in nonnullis exſerere ſolet, ex eadem hypotheſi prompte explicari poteſt, quippe ſanguis in toto corpore rarefactus, & impeditius circumvolutus expandit muſculos penis, unde membrum erigitur, cum non tantum a ſpirituum influxu, ſed ſanguinis majori appulſu & quadam remora membri erectio fiat.

Acidorum uſus inducta ab opiatis ſymptomata aufert.

§. XIX. Tandem nihil efficacius ab opiatis inducta ſymptomata aufert, & illorum noxam allatam corrigit, quam acidorum uſus, etiam jam notante hæc Plinio, & Manhiolo, quoniam nempe acida præſertim volatilia acutis ſuis ſpiculis motum fibris inferunt, partim etiam nimiam rarefactionem ſanguinis ſiſtunt, & vaporum ſulphureorum evolutionem impediunt. Purgantia quoque omniaque quæ in corporibus motum efficiunt opiatorum noxam debellant & morantur, quoniam his ipſis fibris ad motum incitatis ſanguinis ſtagnatio in capite minor fieri ſolet, unde etiam ſymptomata illa peſſima neutiquam expectanda ſunt. Poſtremo ad hujus ſentantiæ confirmationem multum contribuit hiſtoria curioſa, quæ extat in Lentilii Miſc. Med. practicis p. 223. ubi refertur, uſum ſeminis cannabini ſubſecutam fuiſſe dimidia hora tantam cranii expanſionem, ut chirurgus extravaſatum ſanguinem in vulnere per fiſſuras cranii eximere potuerit, quod prius non fuit factum. Quod autem ſemē cannabis habeat virtutem narcoticam, vid. Sim. Pauli in Q. B. p. 232. Imo datura a multis rerum indicarum ſcriptoribus pro ſpecie cannabis habetur, vid. Itiner. Olearii Orientale l. 1. c. 10. Unde eleganter concludit Lentilius à fumis opii cerebri ſubſtantiam turgeſcere, & majorem molem ac ſpatium in dimenſionibus acquirere, vid. Lentil. l. c. Præterea evidentiſſime actionem narcoticorum verſari in ſanguinis motu per cerebri vaſa impedita oſtendit diſſectio cadaverum à taliſmodi remedio demortuorum. Ita Joach. Curæus lib. 2. de ſenſu c. 17. p. 229. Nec non Lev. Lemnius de Occ. Nat. Mir. l. 2. c. 52. referunt in cerebri ventriculis ſanguinem inſtar glaciei coactum & congelatum fuiſſe inventum.

Hiſtoria curioſa rem magis explanans.

A Sanguinis & humorum rarefactione anodynorum effectus exponi poteſt.

§. XX. Poſtremo ex ſanguinis & humorum rarefactione atque expanſione anodynorum effectus commode exponi poſſe, vel ex eo comprobatur, quod ea ipſa, quæ in ſanguine & humoribus expanſivum & rarefactivum motum efficiunt, ſomnum inducendi potentia eximia quoque polleant. Ita a ſpiritu vini immoderate aſſumto, non ſomnus ſolum profundiſſimus, ſed & ſtupor maximus ſequitur. Et multoties obſervavit Platerus lib. 1. obſ. p. 27. hos, qui ſpiritum vini, ſeu aquam vitæ communiter dictam, immoderate ſumſerant, primum ſummopere accendi, poſtea attonitos ſtupere ac ſi opium bibiſſent, & ſtertere ad mortem uſque. Ambram, moſchum, crocum, camphoram, nuciſtam ſanguinem rarefacere, expandere, attenuare, & ſimul tamen effectus anodynos præſtare, res in propatulo eſt. Capitiluvia, pediluvia, balnea ad ſomnum blandum diſponere, in foro medico notiſſimum, quod tamen non alia ratione fit, quam quod expanſionem ipſis humoribus inducant, unde etiam habitum corporis turgidulum atque inflatum reddunt, ſicque lentius ſuccedit ſanguinis motus per caput, & placidus ſubſequitur ſomnus. Vaporoſa & odorifera, quæ ex floribus exhalant, ſomnum quoque movendi facultate pollent & inde carum ab odoriferis nimiis productum Strabo Geogr. l. 65. p. 535. teſtatur. Quandoquidē vapores ſulphurei, inſigni elaſticitate gaudentes per poros ſuſcepti in ſanguinē, ipſum dilatant, expandūt, & dictos effectus producunt. Experientia etiam oſtendit, ab exhalatione ardentium prunarum propter illud ſulphur ſylveſtre expanſum multos fuiſſe ſtupore & morte correptos eandem ob rationem. De his exempla paſſim occurrunt apud Autores. Quod autem in ſomno humores expandantur & ſimul totius corporis habitus, manifeſtiſſime apparet in dormientibus, ubi inflatio totius corporis & capitis perſpicitur, & advertimus in illis qui ſomno detinentur, tibialia, calceamenta, veſtes fieri arctiores. Inde ſequitur etiam ratio, quare tempeſtate auſtrina, æſtiva, calida & humida exiſtente, it. in hypocauſtis calidis, quæ cuncta manifeſto ſanguini rarefactionem inferunt, ſomnus plus obrepat, quam ſi tempeſtas fuerit borealis, frigida, ſerena, ſicca, quoniam ſub hac ipſa fibræ corporis ſunt ſtrictiores, humores condenſari, & ſanguinis promptior circulatio. Denique ex præmiſſis hiſce ratio perſpicua eſt, quare ſomno profundo oppreſſi excitari poſſint quam optime aqua frigida, vel melius aceto applicato regioni hepatis, genitalibus, dorſo, it. cur acida, ſuccus citri, acetum externe vel interne adhibita, commode ſomnum & ebrietatem arceant. Tandem illud monere neceſſarium ducimus, expanſionem iſtam ſanguinis & humorum, quæ ad ſomnum inducendum & indolentiam inferendam requiritur, multum variare, & non unius ejuſdemque indolis eſſe, prout nempe cauſæ illam excitantes differunt, ita profecto multum intereſt, à quibus remediis virtus anodyna & ſoporifera inducatur, ita ſi à ſuaveolentibus & talis modi corporibus, quæ ſulphur alunt naturæ blandum, ſpiritibus amicum proficiſcitur, non tam periculoſa metuenda ſymptomata ac damna ſunt. Quod ſi autem à vapore ſulphureo, fœtido, peregrino, naturæ & ſpiritibus infenſo ſuſcitatur, tunc certo majora nocumenta ſubſequuntur: Nam certum illud eſt, ſpiritus qui rectores & moderatores corporis noſtri ſunt, qui rationi & mentis functionibus ſerviunt, à ſubtiliſſimo ſanguinis vapore & tenuiſſima aëris elaſtica portione ortum ſuum trahere; hinc ex facili intelligitur, ſpiritus noſtros varie ab anodynis & narcoticis affici, immutari, adeo ut etiam opiata & narcotica non tantum in ſanguinem, verum etiam in ſpiritus immediate operationes ſuas exerant.

Ejus Exempla.

Ab exhalatione prunarum ardentium multi morte correpti ſunt.

Somno profundo oppreſſi excitari poſſunt aqua frigida vel aceto applicato

Cautiſſime offerenda ſunt Opiata.

Ex quibus jam allatis liquido conſtare arbitror, cautiſſime offerenda eſſe opiata in illis affectibus, ubi manifeſta ſpirituum debilitas, virium defectus & motus ſanguinis, præſertim in capite, imminutus eſt, unde in capitis morbis deliriis, in omnis generis febribus, præcipue inflammatoriis, plane hic dicta remedia exſulent vel cum cautione & prudentia adminiſtranda ſunt.

DE

DE
VERA MEDICAMENTORUM
IN MORBIS VIRTUTE ET EFFICACIA
RITE DIGNOSCENDA.

§. I.

HUmanæ ſapientiæ centrum in late patente utiliſſimarum ſcientiarum circulo conſtituendum in eo maxime terminari & figi conſtans philoſophorum effatum exſtitit, ut quis rerum omnium cauſas cognitas habeat atque perſpectas. Quare nec minus dubium eſt, optimum illum audire philoſophum medicum, qui rerum naturalium & quorumvis effectuum in naturæ gremio & corporis humani meditullio obſervandorum genuinas & authenticas excutere norit rationes. Ardua, fateor, & ſtupenda res eſt, phænomenorum phyſicorum aſſequi ductum huncque noſſe delineare; quandoquidem ſcientia noſtra, ſi rem ſolerter perpendimus, in exquirendis primitivis & originalibus cauſis, quæ principia tenent effectuum, nimis quantum inſufficiens, manca ac ſterilis eſt, cum tam anguſtis intellectus humanus contineatur terminis, ut à rerum principiis ſeu cauſis primis cognoſcendis prorſus excludatur. Vanus itaque & ſupervacaneus omnino conatus, vana æque gloriatio eorum, qui rerum primordia primasque cauſas in phyſicis & medicis mente ſua attingere geſtiunt. Ut enim, quod res eſt, dicamus, quanta quanta noſtra eſt ſcientia, tam φύσεως in genere, quam mechaniſmi humani in ſpecie, conſiderationem concernens, ſeu quos unum in alterum inducit effectus, jam attente explorabimus, hosque non ex primis, ceu remotis, ſed ex proximioribus, ut ſenſu obviis, principiis deducemus, demonſtrabimus.

2. Quapropter ille demum medicus recte ſuam locat operam, qui relictis metaphyſicis cauſarum primarum ſpeculationibus, eorum, quæ vitam & ſanitatem obfirmant, nonniſi nota & in ſenſus incurrentia rimatur, quibus veritates incognitas elicere & pandere valeat, & ſic quidem rationalis medici & practici tuebitur nomen. Quo abſunt, qui miſſa omni ratiocinatione, quæ tamen ut in aliis diſciplinis, ita maxime in medicina, omnis acquirendæ notitiæ clavis ac anima eſt, nudæ tantum experientiæ mancipiorum inſtar inhærent, quo fit, ut in facienda medicina inque aſſignandis remediorum effectibus mirum & miſerum in modum implicentur aliosque implicent perplexi. Ut enim ratio ad evidentiam & veritatem rei nos unice deducit, ita ſola experientia, hoc fulcro deſtituta, credulitatis & falſæ opinionis eſt feraciſſima, ipſosque medentes reddit incertos ac fallaces. Quod non clarius in ulla medicinæ parte, ac in ſumme utili, remedia ad ſanitatis negotium ſubminiſtrante therapeutica elucet, ubi ad indagandos effectus horumque perſpiciendas rationes animi ſolertia undiquaque præſens requiritur. In hac inſigniter errant, in hac fallaciam cauſæ ut cauſæ haud infrequenter committunt, alienam nimirum, quid quod contrariam & erroneam, remediis vindicando virtutem.

3. Ingentem, turpe dictu! negligentiam vel potius ignorantiam circa hoc argumenti genus exſtitiſſe, ingenue largimur. Quot, quæſo, hactenus non tribuimus vires ad ſuperlativum gradum & divinas usque certis remediis, & ſimplicibus & compoſitis, tam chymicis quam Galenicis, ad certos domandos morbos conſtanter deprædicatis? Quantisne virtutibus ſplendent plantæ earumque radices, folia, flores? Quantis encomiis ſplendent ex mineralium regno petita medicamina! Evolve ſcripta chymica, botanica, pharmaceutica, ne practicis exemtis, & ubivis pollicitis ſpeque ditiſſima, ſed quæ praxin dein ſuſcepturos præter omnem exſpectationem fruſtrantur, invenies & re accuratius trutinata ſolidoque ratiocinio & circumſpecta obſervatione ad decantatos effectus inquirendos adhibita, energia egentiſſima non ſine tædio conquires remedia. Nihil ſane majoribus premitur difficultatibus, at nihil quoque majori gaudet uſu, quam ſcrutinium remediorum. quibus emineant virtutibus, veriſne an falſis, quas providens rite diſtinxerit artis peritus. Cujus rei neglectus ſola ac unica cauſa & occaſio fuit tantæ, proh dolor! empiricæ luis & miſeriæ, craſſæque in medendo ignorantiæ, nullo fere conſilio, ſi non auxilio, corrigendæ. Quivis enim ſe fingit medicum, vel medicamentum probatum adverſus certum morbum jactitat, modo ſemel vel bis ab eo propinato conſpiciat ægrum convaleſcentem, cum tamen ad ipſam ſanationem re ipſa nihil contribuerit. Hinc quoque iſta calamitas, cur tantam farraginem & numeroſiſſimam remediorum ſylvam in libris inque officinis poſſideamus, & tamen præ nimia copia, ut *Tantalus* in aqua, ſelectorum penuria laboremus.

4. Quod vitium cum jam panicum ſit, non poteſt non in ſanitatis & ſalutis humanæ cedere detrimentum. Hoc vero cum merito cordi habeamus, dictis rationibus jam permoti, non inutilem laborem judicavimus, ſi veram methodum ac viam monſtraremus, qua genuinæ ſuæque vires & vera efficacia in medendi methodo conſtent medicamentis, unaque fallaciæ, quæ in allegandis effectibus fieri ſolent, detegantur, virtutesque remediorum ab operatione naturæ, quæ plerumque ſola optima morborum exiſtit medicatrix, diſtinguantur, & hac ratione evitetur, ne vehementiam ac vim morbi habeamus pro effectu remediorum. Ita certiſſimam concepimus ſpem, fore, ut omnis empiriæ fons diſpateſcat & verum fundamentum therapeutices, in quo conſiſtat, ſubſtituatur atque corroboretur.

5. Ut autem paulo preſſius & apertius inſtituti noſtri mentem declaremus, ſententia noſtra hæc eſt, perpaucas adhuc cognitas eſſe vires remediorum, quibus firmiter inniti & fidere poſſit praxin exercens, ſed pleraſque eſſe fictas, falſas, imo adhuc dum in *Democriti* latitare puteo. Quod quidem aſſertum primo intuitu paradoxon & a ratione alienum haberi poſſet, cum tanta copia numerusque vix determinandus ſupperat remediorum. Hoc tamen majorem mirationem injicit, quod pauca eaque vera adverſus morbum cognoſcamus præſidia horumque vires teneamus, alias certe nullam videmus neceſſitatem, tantum numerum tantamque ſyllogeo ſtruendi remediorum. Veriſſima enim hæc & unica cauſa eſt tam ampliſſimæ farraginis formularum & medicamentorum, quæ paſſim deſcribuntur, citantur & miris laudibus extolluntur, quod nemo recte attenderit vel intellexerit remediorum efficaciam, in quo proprie ſit conſtituta, & quod reapſe paucorum veras virtutes habeamus perſpectas. Unde cum his vel illis magnæ famæ remediis adver-

Digitized by Google

ſus morbos utebantur practici, nec is, quem anxie exſpectabant, effectus ſtatim ſequebatur, mox ad alia delapſi, nova condere vel ab aliis condita & commendata in uſum vocare ſunt annisi. Quæ cum & ipſa ipſorum votis non reſponderent, ſed inopiam ubique & defectum proderent, ad alia rurſus animus converſus eſt, etiam ad ipſa exotica, quorum modo fama perveniebat ad aures, qua ratione ſons perverſæ iſtius medendi methodi ſcaturiebat. Et ſane nihil ad diſtinendam ægrotantium incolumitatem excogitari peſtilentius, nihilque ad praxis rationalis incrementa promovenda inveniri poterit perniciosius, quam tanta varietas, tanta copia & numerus, quæ artem exercentem non poſſunt non remediorum reddere incertum, hæſitantem, dubium. Ut itaque jam ex iſto errorum labyrintho emergamus, & fundamentum hoc omnis empiricæ, irrationalis praxeos deſtruamus, opus maxime omnium eſt, ut clariſſime demonſtremus, nullum effectum formalem aut virtutem quandam inhærere remediis, ſed omnem, quam in corpore humano exerunt, demum ab ipſo obtineri. Hoc ſi argumentis comprobaverimus, tum ſplendida laus remediorum in certis morbis ad certos fines commendatorum unico quaſi ictu cadit ac diruitur omnis.

6. Nulla unquam ſententia in propaganda re phyſica & medica majorem ſterilitatem & noxam, quam hæc ipſa, attulit, quod veteres exiſtimarent, vires, qualitates & effectus rebus ineſſe corporeis, dum non modo certis mixtis aſſignabant calidum quoddam, frigidum, humidum vel ſiccum temperamentum, ſed & ulterius progreſſi, virtutem aperitivam, inciſivam, venenatam, alexipharmacam, huic vel illi parti amicam, ſtomachicam, pectoralem, hepaticam &c. ipſis tribuebant, perinde quaſi rebus talis indita eſſet virtus & qualitas. Ex quo falſo fundamento innumeri iſti errores in praxin irrepſerunt, quos dextre & ſolide primus omnium perſpexit & detexit Cartesius, demonſtrans, has qualitates & facultates omnes non eſſe quidditativas, abſolutas rerum entitates, ſed relativas & ſub relatione ad alia. Unde non ſine ratione hæc ſenſu minus philoſophico ſumi ipſi videbantur, quod e. g. ſaccharum ſit dulce, arſenicum venenum, camphora quod ſit calida.

7. Non equidem negari poteſt, hos effectus rerum, qui ſunt naturales, ſuis teſtari de cauſis, interim tamen illi non confundendi ſunt cum ipſis cauſis, neque putandum, corpus quoddam per ſe aptum eſſe ad ullum formalem effectum producendum. In phyſicis enim res ita comparata eſt, ut actiones & effectus corporis omnes, quicunque fuerint, in alio producantur, reſpectu cujus ſequuntur effectus. Ita v. g. nullus motus poteſt confici ab uno corpore in ſe conſiderato, ſed neceſſe eſt, ut, ſi motus fieri debeat, ſemper præſto ſint duo, unum agens, alterum patiens, & dum unum in alterum agit, & hoc illius actionem recipit, tum demum reſultat inde motus, qui effectus eſt duorum corporum, unius agentis, alterius actionem recipientis vicem ſuſtinentis. Quapropter ſapienter dictum fuit à veteribus: nullum corpus per ſe moveri, ſed omnem motum proficiſci ab alio. Paucis ut conficiamus, ad motum requiritur movens & mobile. Male itaque dicitur: motum inhærere uni corpori, qui potius effectus eſt duorum.

8. Quum autem omnes effectus, virtutes ac vires, quæ in tota rerum natura viſuntur, & ſpeciatim in corpore vivo, animato producuntur, non niſi motus ſint ſpecies, nec ſine motu unquam concipi queant aut percipi, facile jam apparet, iſtos effectus, qui remediis vendicantur & in certa motionis ſpecie conſiſtunt, non poſſe uni adſcribi corpori, ſed duo minimum expoſci. Ita v. g. calor, qui ſenſationis ſpecies eſt & in corpore animato efficitur, formaliter non poteſt tribui ipſi igni, bene autem hoc dici poteſt, quod celerrime moventis naturam habeat. Idem hoc applicari poteſt ad ipſa remedia vel etiam venena. Illud enim audit remedium, quod certum effectum exſerit in corpore humano, ſive purgantem, ſive anodynum, ſive vires reſtaurantem. Venenum quoque dicitur id, quod ſubito deſtruit & ſubvertit motus vitales. Jam facile concipi poteſt, quod iſti effectus cum in alio corpore debeant ſiſti, non ipſi inhæreant remedio vel veneno, utpote quæ agentis tantum munus obeunt. Sed tum demum eos ſubſequi, quando hoc agens alio corpori ſe involvit.

9. Veteres philoſophi rem accurate definiverunt hoc axiomate: corpora non agere ſecundum ſphæram activitatis, ſed receptivitatis, & ad edendum effectum non ſufficere tantum cauſam, ſed etiam ipſius ſubjecti diſpoſitionem legitimam requiri. Hæc ſi nobiſcum conſiderato animo pervolvamus, ultro ſequitur, nos in falſa eſſe opinione, qua ſingularem virtutem ſine debita conſideratione ſubjecti, adverſus hunc vel illum morbum edomandum ipſis aſſignamus remediis.

10. Duo ſunt probe advertenda, ut ſalutaris vel noxius ex remediis ſic dictis in corpus invehatur effectus, ipſum nempe corpus, quod pharmaci loco propinatur, & ipſum quoque corpus humanum. Hæc ergo invicem erunt conferenda, hic proportio quærenda & indaganda, ut certus, quem medicus intendit, ſequatur effectus. Nihil adeo certi quoad virtutes & effectus decernere vel definire poſſum, niſi ſemper facta relatione ad corpus humanum, quod cum varium ſit, varia pariter ab uno remedio viſitur efficacia & operatio. Ita vomitorium ex regulo antimonii eductum, quale Munckii eſt, diverſis admodum operationibus conſpicuum eſt, dum nonnunquam iners plane atque inefficax deprehenditur, ne ad nauſeam quidem ventriculum diſponens, in aliis autem, utut eadem fuerit doſios menſura, enormiſſimas ab ejus uſu vomitiones ad lipothymiam uſque excitatas vidimus. Hydropici rarius moventur a vomitoriis, quod ipſis cum quartanariis commune eſt. Aeſtate inſuper expeditior per ſuperiora fit egeſtio, quæ hyeme coactior.

11. Non minus quoque ſudorifera præſertim fortiora & calidiora non unam ratione ſubjecti in operando ineunt viam, ſed plane quandoque aliam, imo alienam. Cujus rei ſufficiens dabunt argumentum plethorici & cacochymici, quos à ſpiritu cornu cervi & tinctura bezoardica volatili affectus ſoporoſos, guttam ſerenam, imo paralyſes incurriſſe triſtis loquitur experientia. Ejusdem cenſus fortiora diaphoretica ſub initium variolarum & morbillorum uſurpata febri calcar addunt, delirium & epilepticos motus ſuſcitant, & non raro ægrotos mortali vinculo exſolvunt. Idem fere efficiunt ſalia volatilia, præſertim oleoſa, quæ in febrium intermittentium curatione ſiniſtre adhibita has ipſas tertianas, vel ſi tertianæ fuerint ſimplices, duplices vel continuas reddunt, quod etiam valet de ſudoriferis, acribus, calidis: in plethoricis quoque largius ſumta capitis dolores ut & hæmorrhagias poſt ſe trahunt; vidimus tamen ipſa hæc ſalia aromatica inter cibos pauca doſi exhibita hæmoptyſi, imo hæmorrhoidali fluxu nimium exhauſtis egregium attuliſſe ſolatium.

12. Quod ſi pedem promoveamus & ad purgantia accedamus, eadem horum circa effectus ſuos erit conditio. Ita v. g. notum eſt, purgans gialapium diverſiſſimos edere effectus, prout inter ſe differunt ſubjecta, adeo ut unus certus, neceſſarius & perpetuus ipſi nunquam queat adjudicari. Quod ſi enim illius optimi & reſinoſi tantillum ſumamus, hoc juveni feroſo datum eum fortiter purgabit, quod tantum abeſt, ut in affectu hypochondriaco & in febre quartana præſtet,

ut

Digitized by Google

ut potius non modo deſtituatur ſucceſſu, ſed & tormina excitare aptum ſit. Eadem porro doſis in bilioſo ſubjecto & tempore autumnali metu præſentis hypercatharſeos non vacabit, quæ in plethorico & obeſo præter tormina & paralyſin ipſam accerſere valebit, imo infanti data ſi non necem ipſam conciliabit, plane tamen ſtomachi tonum dejiciet viresque proſternet, prout alias in his, qui debilioris ſunt ſtomachi, emetica inſignitur virtute, quid quod ſæpius advertere licet, unum idemque purgans in uno ſubjecto, diverſis temporibus oblatum, differentes a ſe invicem ſiſtere effectus. Ita in genere notamus, catharticum tempore æſtivo vel verno exhibitum majori eminere virtute, quam hyemali, minori adhuc, quando die prægreſſo acidi cibi fuerint aſſumti, quæ contra intenditur ſalſis, acribus eduliis prius ingeſtis.

13. Ad hæc diverſa regionum indoles, ut varie homines temperat, ita varie ſigillabit virtutem medicamentoſam, dum, ut purgantium exemplis id explanare pergamus, hoc quod in certa doſi ſumtum Weſtphalum ruſticum nonniſi debite ad purgationem invitabit, natione Gallum vel Aulicum delicatioris vitæ, tenerioris pariter conſtitutionis, ut Militicum, propemodum dabit eadem doſi internecioni. Denique in affectibus, ubi horrendis ſpaſmis & anxiis contractionibus inteſtinorum membranæ exagitantur & convelluntur contumaxque alvi præſto eſt adſtrictio, ibi lane nunquam expediens alvum, ſed adaucta ſymptomatum ſævitia magis conſtipabunt, quali in caſu clyſter oleoſus vel juſculum oleoſum cum manna conditum optatiſſimum producet effectum. Illud autem maxime tenendum eſt circa aloeticorum uſum, quæ largiori doſi conceſſa in ſiccis alvum procurabunt occluſam, minore autem & refracta lubricam & emollitam. Quis ergo non perſpicit, ab uno ſimplici diverſiſſimos induci effectus; quis autem ſibi poterit imaginari, omnea hos effectus formaliter jam dum latitare in purgante, quod potius ad diverſe agendum eadem ſeſe ſemper habet ratione, adeoque diverſitas cauſæ non in hoc, ſed in ſubjecto individuali, quod actionem recipit & reciproca agendi facultate inſtructum eſt, plenarie quærenda erit ac determinanda. Quæ ſubjecti ratio cum diverſimode ſe habeat, in aprico eſt, diverſam, imo ſæpe contrariam unius purgantis evenire operationem.

14. Tanti profecto refert pharmacum cum prudentia ex juſtis rationibus illius uſum colligente adhibuiſſe, quod & de ſimplici illo nitro, omnino erit tenendum. Inſignis equidem ejus efficacia eſt in cholericis, & ubi humorum maximus eſt orgaſmus, dum calorem febrilem & præternaturalem egregie deprimit, ſudorem promovet; at vero in febribus malignis, ubi pulſus fatiſcit viresque deficiunt, eadem mole porrectum, excretionem ad peripheriam corporis & exanthematum eruptionem magno cum periculo retardat. Eſt quoque porro notatu digna obſervatio illa practica, nitrum in nonnullis ſubjectis laxare alvum, in aliis autem, ubi nimia bilis acredo & ardens in inteſtinis inflammatio abſcondita eſt, idem remedium magno pollere uſu & fluxum talem nimium cum ſucceſſu cohibere. Opiata, ut ulterius progrediamur, nimias ſanguinis excretiones compeſcere, ſat abunde conſtat; ſunt tamen quam plurima exempla, ubi hæc in uſum vocata non modo ſanguinis per uterum effuſiones, ſed & per venas hæmorrhoidales effecerunt atrociores. Præterea opium omniaque anodyna in quibusdam placidum procurant ſomnum & inordinatum ſpirituum motum deliriumque ſedant & componunt; in aliis autem plane contrarios producunt effectus, ut vigilias perpetuas & delirium, ſi non adſit, introducant, vel ſi jam præſens, gravius reddant. Eadem opiata conveniente doſi ſubminiſtrata largum ſudoris profluvium certis in ſubjectis certisque in morbis efficere res nota ac vulgata in foro medico eſt, quæ tamen ipſa in cachecticis & frigidis morbis non modo ſudorem, ſed & tranſpirationem ſic dictam inſenſibilem penitus ſiſtunt, ut inde in hecticorum colliquativis ſudoribus magno cum fructu adhibeantur.

15. Videamus jam & conſulamus experientiam ratione ſuffultam, num alia medicamenta unum operandi modum unumque ſic effectum inferant. Inter hæc non infimum locum obtinent martialia & vitriolacea, quæ vi ſua adſtrictiva agere videntur ideoque alvum in quibusdam plane conſtringunt; hæc ipſa tamen ſæpiſſime alvum laxam reddunt & inſtar purgantis irritant. Ita porro in nonnullis appetitum erigunt, quem in aliis deſtruunt, item ſpaſmodica pathemata in quibusdam ſubtrahere ſolent, quæ in aliis ab iisdem fiunt diriora. Quid notius eſt, quam quod amara & balſamica hypochondriacos egregie ſolentur: interim ſæpe accidit, ea ipſa ardores internos, phlogoſes & anxietates in iisdem augere. Salia media, duplicata, ut ſunt nitrum vitriolaceum, ſal digeſtivum Sylvii &c. hypochondriacis & quorum prima regio ſcatet magna humorum colluvie, apprime utilia ſæpius deprehenduntur, nihilo minus nec deſunt exempla, ubi dicta ſalia moleſtiſſimas cardialgias excitarunt. Acida volatilia & fixiora etiam in ardentibus, bilioſis febribus, in malignis quoque ſævientibus uſum habent re vera non contemnendum; melancholicis autem & hypochondriacis ferme omnibus nitrum quantum nocent.

16. Ea, quæ ſubtili & balſamico eminent oleo, ut ſunt terebinthinacea, juniperina, urinæ fluxum movent & calculo reſiſtunt; haud deſunt tamen exempla, ubi memorata diſpoſitionem calculoſam, in quibus antea non fuerat, unice introduxerunt. Quam diverſus remediorum mercurialium ſoleat eſſe effectus, attentis practicis non poteſt eſſe ignotum; quædam enim ſubjecta ea optime ferunt, alia alvi irritationem perſentiſcunt, alia glandularum ſalivalium ſtimulationem, alia gingivarum putredinem inde concipiunt. Huc quoque referri poſſunt ex mineralibus ſulphura varii generis, ſolutiones metallorum mitigatæ, ſolutio auri, veneris &c. quæ pro diverſitate ſubjectorum, vel vomitus, vel alvum, vel ſudorem movent, quinimo in aliis plane nihil operantur, ubi contra in aliis effectus ſequebatur exoptatus. Plura, ſi non innumera, poſſemus recenſere & in medium proferre exempla & obſervationes, quibus fuſius diſpaleſceret, quam diverſum, imo alieniſſimum & contrarium unum remedium ſæpius in eodem ſubjecto, diverſo tempore vel alia doſi exhibitum, tanto magis autem in illis individuis, quoad ſexum, ætatem, temperamentum, clima admodum diſtinctis, eodem licet morbo decumbentibus, excitet effectum. Sed nobis prolixiores eſſe haud æque licuerit, cum ex iis, quæ huc uſque ex attenta praxi deduximus & tetigimus, ſufficienter eluceſcat, efficaciam illam, quam remedia producere dicuntur, minime ipſis inhærere medicamentis, ſed eam demum reſultare ex actione remedii & reactione, quæ in varia temperie, mixtione varioque patrium fluidarum in corpore motu conſiſtit, in corpore noſtro exantlata.

17. Ex allatis itaque conficitur, ſtolidam & perverſiſſimam eſſe viam ac methodum, qua nonnulli medicorum incedentes remedio huic vel illi certam & infallibilem contra hunc vel illum morbum decernunt efficaciam, illudque jam plenis buccis commendant, eblaterant, & ad cœlum usque extollunt, nullo habito reſpectu individuorum, nulla habita ratione circumſtantiarum, &, ut canis è Nilo, generalem medicinæ ſuperficiem generalibus theorematibus linia-

Digitized by Google

tam lambentes, omnem medicinæ practicæ molem exhauſiſſe, ſibi imaginantur. Certe, ſi rem, uti eſt, detegere velimus, nihil niſi ignorantiam ſuam aperte profitentur, vel contra conſcientiam agentes homines decipiunt & pecuniam fraudulenter emungunt. Minime nobis animus eſt, damnare in totum omnem uſum omneſque vires remediorum, neque etiam cenſemus, non dari talia remedia, quæ in pluribus affectibus magnum & copioſum habeant uſum ac fructum, ſed hoc ſaltim improbamus & monemus, quod in genere non poſſint certæ vires remediis adſcribi, ſed ſemper proportio ineunda ſit cum individuis, hæcque una conſideranda & referenda veniant; unde omnes ſic generaliter aſſignatas panegyres floccipendimus, deteſtamur & ex medicina rationali exeſſe deſideramus.

18. In eo profecto cardo totius empiriæ vertitur, ut commendare & venditare velimus certa adverſus morbum in quovis ſubjecto remedia, & niſi hac in parte hos errores eorumque laſifundium inquirendo evertamus & peſſimæ huic conſuetudini audacter obviam eamus, non aliam quoque praxin, quam mere empiricam exercemus ac profitemur. Sed proh dolor! quanta empiria, quam perverſa medendi ratio abunde & undiquaque conſpicitur in tot libris & ſcriptis eorum, qui docti & rationales nominati geſtiunt, quanta formularum, quaſi vero normularum, copia, quanta jactantia virium ſpargitur & diſſeminatur, quibus ſane omnibus veræ & ſolidæ medicinæ majus decrementum, quam ullum incrementum portendere & ſpondere poſſumus. Haud quaquam enim generoſa remedia deficiunt, neque unquam arcana amplius tam anxie quærenda vel indaganda ſunt, unicum ſolum arcanum eſt, & quod re vera arcanum eſt, empiricis ſumme neceſſarium, prudens applicandi ratio, qua ſuus quibuſque remediis conſtat & in ægrotis ſuccedit optatus & deſideratus effectus. Qui enim illam novit, is determinare norit vires, qui contra ea non inſtructus eſt, in vanum jactat remedium & potius obeſt eodem, quam prodeſt.

19. Ad prudentem autem applicationem non ſufficit ſuperficialiter & ex cortice quaſi noſſe medicinam, ſed ex phyſicis, anatomicis, mechanicis & chymicis principiis elementa agendique modum ducere ac derivare debet medicus, nec non ipſius ſubjecti naturam, corporis ſpecialiſſimum mechaniſmum, motuum morboſorum morem ac conditionem & cauſarum quæ eos excludunt, indolem noſſe ac demonſtrare, nam ut GALENI verbis utar *l. 3. meth. c. 7.* in initio reperiundis: *remediorum inveniendorum initium ex morbi natura deſumendum eſt, cum abſurdum ſit, aliud eſſe quod curatur, & aliud quod curationem præſcribit*, & ſic demum recte judicari poterit, quo remedio, quo tempore & qua doſi utendum & quamdiu cum eo ſit continuandum. Hic eſt finis & verus terminus, quo genuinus medicus disjungitur ab empirico vulgari.

20. Jam vero ſatis ſuperque apparet, medicum, ſi naturæ ductum in medendo probe aſſequi & ſcire velit, quænam remedia in hoc vel illo caſu utilia vel noxia ſint futura, non acquieſcere debere in generali illa & trita virium in remediis reperiundarum aſſignatione, cum illa ipſa, ut evictum dedimus, quam multis involuta ſit fallaciis; ſed ad alia longe graviora ipſi deſcendendum eſſe, quæ eum in aſſignandis remediorum virtutibus circumſpecte adhibendorum reddant confirmatum, quod hujus noſtræ diſſertationis erit argumentum. Antequam autem ad hoc negotium pertractandum nos ſpecialius accingamus, è re fore judicavimus percurrere quædam polychreſta, generoſa, authentica & hiſce temporibus valde celebrata remedia, ad oſtendendum, quam infirmo ſubinde ſtent talo, quamque fallaces & ancipites ſint eæ vires ipſis vulgo adjudicatæ.

21. Decantata itaque expoſituri, haud ignoramus, quanti ab omnibus ferme æſtimetur & unanimi conſenſu aſſeratur & tranſcribatur, cinnabarim nativam vel antimonii eſſe verum antidotum & ſpecificum contra epilepſiam, hac inductis opinione, quod ob ſulphur antimonii virtus ipſi indita ſit anodyna ſpiritusque coercens. Verum enim vero, ſi experimenta ſolerter & attente inſtituamus, hæc nos docebunt, quod ſola cinnabaris nil prope effatu dignum exhibeat in epilepſia infantibus ſolemni, æque parum in ea, quæ variolis & dentium dolore inducta fuit, uti nec in idiopathica confirmata, quibus in affectibus quantumvis maxima doſi conceſſa nunquam probavit quendam effectum, ſed potius gravando ventriculum, anxietatibus cauſam præbet. Neque ſpecificum ſic dictum *Michaelis* cephalicum ob cinnabarin ſuam poſſidet virtutem, ſed potius ex aliis ingredientibus, anodynis, antiſpaſmodicis & acidum infringentibus illa deducenda venit; quod pariter ſentimus de Panacæa Anwaldina, quæ in affectibus ſpaſmodicis, epilepticis non rejicienda eſt, interim tamen illius vires non a cinnabari, ſed à radice pæoniæ proveniunt. Deinde vero cinnabaris minime agit ob ſulphur, ſed hoc arctis tenetur compedibus, ut ægerrime, etiam fortiſſimis lixiviis, ab ejus vinculis poſſit ſeparari. Quod vel ipſe arguit odor, quo nulla de ſe cinnabaris effluvia ſpargit, cum tamen anodyna virtus ex volatilitate & *ἀναθυμιάσει* ſulphuris debeat accerſi. Eſt nihilo minus utique cinnabari ſuus uſus atque effectus, quæ epilepſiæ convenit, at non omni, tantummodo illi, quæ v. g. a contuſione externa capitis vel a ſuſcitata ſtaſi ſeri, vel coagulatione ſanguinis in vaſis proficiſcitur. Cinnabarina enim non minima, ſed plena doſi exhibita eaque iterata ſalivationes exprimunt, ſanguinis ac lymphæ motum per vaſa accelerando, citra tamen exquiſitum calorem aut tumultum, unde demum evenit, coagulum ſeri diſſolvi & ſic deſideratum effectum ſubſequi, quod tamen in epilepſia ab alia cauſa ſuborta non valet. Plura, quibus de hoc cinnabaris in affectibus ſpaſmodicis effectu hic referendis ſuperſedemus; videantur in meis *Animadverſion. ad Poterium.*

22. Inter ea, quæ alexipharmacorum titulo deſignantur, à longo jam tempore pro penetranti alexipharmaco habiti ſunt ſpiritus & ſal volatile cornu cervi, eboris & ſpiritus cornu cervi ſuccinatus, quorum virtus in peſte, febribus petechialibus & malignis à practicis magni cenſetur. Sed rem accuratius trutinantes ſolidamque experientiam conſulentes deprehendimus, aſſertum illud multis laborare præjudiciis & exiguum, vel plane nullum, dictis in affectibus habere uſum, quod in nupera, ante aliquot annos graſſante peſte ſatis edocti ſumus, ſiquidem omnia illa, quæ ſanguinem nimis impellunt ac commovent medicamenta in hujus generis morbis, funeſto dramate haud vacant, ideoque cum illis caute eſt mercandum, & illo tantum in caſu ſunt admittenda, ubi natura oneri impar partes ſui mixtum deſtruentes ad corporis habitum amandare & exanthemata ſeu maculas formare non valet, vel quando talia recrementa priora veſtigia relegunt: ibi ſane obſervatum fuit, quod naturam nimis languidam ad excernendum heterogeneas partes quodammodo ſtimulent & animent; in reliquis vero vel plane nullum, vel non niſi debita circumſpectione, locum inveniunt.

23. Secus vero res ſe habet cum illis præſervandi gratia ab inſtante quodam miaſmate contagioſo, in malignis & putridis morbis uſurpatis, quo tempore eorum quendam uſum eſſe non ibimus inficias, cum omnia ea, quæ circulum ſanguinis illibatum ſervant & tranſpirationem debito modo adjuvant, humores vitales à multis peregrinis impuritatibus & excrementis activis liberent; quæ ſi retinentur, circulo humorum

exiſtente languidiore, tum ad malignitatem & corruptionem ſubeundam proxima eſt via. Quandocunque autem hæc corruptio profundius inſinuata & immerſa fuit ſuccis corporis humani, tum cavendum potius ab iis eſt, quoniam motu ſuo inteſtino, inteſtinum putredinoſum motum adauget viruſque propagant, ubi contra acida, terrea, quæ his contrariam exſerunt operationem, curandis dictis morbis egregie ſubveniunt.

24. Univerſale magis alexipharmacum venenorumque antidotum creditur Theriaca tam vulgaris quam cœleſtis, quæ non niſi ad certam eorum ſpeciem reſtringitur & reducitur. Quod autem ad omnium venenorum claſſem utriuſque virtus extendenda non ſit, obſtat, quod in iis, quæ humorum & ſpirituum motum ſufflaminant & narcoſi agunt, ut & in fermentativo & putredinoſo motu à venenis ſanguini illatis, qualis in morbis malignis, peſte, ictibus animalium viſitur, enervandis locum ſuum haud tueantur, ſed ſaltim, ubi acrimonia volatilis, penetrans, cauſtica irritando & vellicando fibras nerveas exercet & ſpaſmos gignit, ſicuti accidit in mineralibus arſenicalibus & hujus cenſus aliis, quamvis tamen & ibi non omne punctum abſolvant, ſed oleoſa & pinguia theriacalibus longe ſint præferenda.

25. Ut omnibus morbis propria medici quæſiverunt præſidia, ita & febribus propellendis ſic dicta febrifuga a recentioribus maxime deſtinantur, quorum primicerias quaſi ducit China chinæ ceu probatiſſimum & infallibile adverſus omnis generis febres remedium ſpecificum, quod dum firmiter ſibi perſuaſerunt, fit ut plures, ſi quem febri decumbere audiunt, mox illoris, quod ajunt, manibus, omni inſuper habito reſpectu cauſarum & circumſtantiarum, ad ipſam ceu ſacram anchoram confugiant & ſola hac febres ad Indos usque agere moliantur, ſed magno ſæpius cum ægrotantium vitæ diſcrimine. Largimur utique, cortici huic egregiam ineſſe vim motus febriles inhibendi & ſiſtendi bilia acria figendi, præſertim in tertianis & bilioſis febribus, at niſi prudenter & cum ratione, ſed promiſcuè ipſum offerimus, certe majus damnum quam commodum juſte exſpectandum habemus, quod recidivæ pejores, febres lentæ, viſcerum contumaces oppilationes & tumores ceu ferales nuncii abunde teſtantur. Eſt ipſi ſuus uſus, quando non alia ratione quam vi ſua adſtrictiva tonum excretorium vaſculorum & fibrarum muſculoſarum dejectum excitat & reſtaurat, unde, cum humores expeditiorem circulum recuperant, & per evacuatoria inutiles ac ſuperflui humores educuntur, feliciſſime ſic & perfecte curatur febris.

26. At vero, cum notum ſit, adſtringentia non ſemper effectum aperitivum poſt ſe relinquere, h. e. circulum ſanguinis & humorum adaugere & excretionis negotium ſartum tectumque ſervare, ſed perſæpe motus retardare & refrænare, tantoque magis, ſi humores tenaces, viſcidi & ad motum inepti ſunt, ſi præterea ſpaſmodica quædam fibrarum conſtrictio adeſt & medicamentum magna mole exhibere neceſſarium videtur, cuivis in promtu erit colligere, quod tum graviores metuendi veniant morbi, & id plerumque accidit in febribus quartanis auctumnalibus & aliis intermittentibus refractariis, perſonis melancholicæ temperiei maxime moleſtis, imprimis autem ſub febrium initia, ubi motu ſuppreſſo humores incraſſantur & obſtructiones obfirmantur. Non contemnendum autem ſpondent effectum in tertianis continuis exquiſitis intermittentibus in perſonis ſenſibilioris texturæ & bile affluentibus æſtatis tempore ſuborti, ſi jam per aliquod tempus æſtus febris deferbuerit, ſic enim excretiones hinc inde egregie ſollicitant & ſolidam curationem reddunt, quale quid etiam in minori doſi & longe tutius præſtant tincturæ martiales, uti eſt illa *Zwölfferi*, & eſſentia amara cum liquore martiali maritata, quibus ſæpenumero olim tutiſſime intermittentium pertinaciam ſubegi, qua de re conferri poſſunt meæ *Animadverſiones in Poter.*

27. Præter ſuperius memorata antepileptica non minus deprædicant ex animali regno deſumta, & ex his præcipue pulverem lumbricorum terreſtrium & ferre omnes animalium partes exſiccatas, ignis violentiam non expertas, quorſum etiam ſpectant ungulæ, dentes & cornua animalium, quæ ſingula in ſiſtendis inſultibus epilepticis peculiarem & mirabilem vim poſſidere dicuntur; ſed minime hæc eſt univerſalis & à vero longe abſunt, qui in epilepſia a quacunque cauſa orta eundem ſibi effectum promittunt. Nunquam enim tali in caſu, ubi cauſa materialis præſens eſt, v. g. ſi ſanguis extra vaſa in cerebro obhæreat, ſi primæ viæ ſaburra acidorum corrodentium humorum infarctæ ſint, ſi virulenta, acris quædam materia nervos in morbis pungat ac vellicet, operæ pretium faciunt, ſed potius tum, quando ex cauſa quadam immateriali, animi affectu, terrore &c. ortum fuerit malum itque ſimplici proclivitate ad talem motum ratio epilepſiæ conſiſtit omniſque materialis cauſa morbum fovens ſublata fuit, revera tum prudenter data faciunt quandoque, ut malum illud, quod per plures annos tragœdiam hanc luſerat, nunquam recrudeſcat.

28. Antidyſentericum præſentiſſimum hodiernis temporibus creditur eſſe Hipecacuanhæ, Peruviæ nativæ plantæ radix, pluribus id ex Gallia atteſtantibus, qui magnum ex ejus uſu lucrum captarunt. Notum eſt, hanc radicem etiam in aliis corporibus, ſi largiori doſi offertur, nauſeam & vomitionem creare ſale aculeato tenui, quo pollet. Ita HERMANNUS in febrium intermittentium curatione ipſam præſcripſit in infuſo cum vino. Ea propter non omni tempore, non in omnibus ſubjectis, non ſub quavis cauſa quadrat in dyſenteria, ſed potius noxam perperam adhibita radix infert. Nos cenſemus, dyſenteriæ cauſam eſſe bilem, viſcidiorem quidem & tenacius adhærentem, at ſalibus & ſpiculis acerrimis & cauſticis refertam, quæ infenſiſſima irritatione mucum inteſtinorum omnem abradit, inflammationem & ſpaſmos ſuſcitat. Hanc igitur ſi ſtatim in principio ex ſuperioribus eliminamus, uti vomitum in diarrhœis & dyſenteriis conducere ex *aphor.* 15. *Sect.* 6. *Hippocr.* patet, in quo non tantum vomitum ſponte ſupervenientem, ſed & arte ſuſcitatum comprehendi GUIL. PISO non ſine cauſa ſtatuit, omnino fit, ut prima quaſi in herba jugulemus hunc affectum vel mitiorem reddamus. Quod ſi vero jam adſint inflammationes periculoſæ, inteſtinorum exulcerationes, quis ſibi perſuadere poterit, tunc temporis hanc radicem collaturam eſſe tam inſigne emolumentum, ac ſub initia morbi, utut præceſſerint jam dum ſanguinolentæ excretiones. Qua tamen ipſa carere poſſumus, ubi alia ſuppetunt, quæ idem & majori quidem cum ſecuritate exequuntur, ammonialia volo fixiora rite parata, emetica virtute dotata, quibus ſolis quondam per Dei gratiam medelam attuli non minus præſentaneam quam ſecuram.

29. Radix Niſi, quæ cariſſimo emitur pretio & ex remotiſſimis oris ad nos affertur, habere putatur præſentiſſimam virtutem non modo analepticam, ſed & alexipharmacam, qua non detur in rerum natura excellentius ſimplex; ſed vana res eſt omnis. Longe præferimus aromatum, cinnamomi, caryophyllorum & cardamomi virtutes, & in alexipharmaco ſcopo ipſam etiam radicibus vincetoxici, angelicæ, imperatoriæ &c. poſtponimus. Gaudet equidem ſale quodam tenui ſulphureo acri, quo ſpiritus exſuſcitat, motus languidos erigit; ſed quod ſingulare quippiam præ aliis poſſideat, id quemvis attenta praxis docebit, qua expertus ſum, quod radicis illius infuſio cum

aqua

aqua calida facta, quam loco Thée aſſumendam ſuaſi, in defectu virium non magnum dederit ſolamen.

30. Caſtoreum ceu ſpecificum antihyſtericum à multis retro ſeculis conſtantiſſime habitum fuit, quaſi in momento motus uterinos componat. At vero, ſi tanta vis huic remedio inſita eſſet, cur quæſo tam pertinax & chronicus hic eſt affectus, graviter per plures annos ægras femellas torquens. Non dubitandum eſt, ipſum vaporoſitate & delinitione ſua ſulphurea ſpaſmos ſopire & dolores ſic ſubtrahere, quod tamen ad breve temporis ſpatium perdurat: nequaquam enim cauſam, quæ nervis altius impacta eſt, maxime omnium autem in hypochondriis radicatam ſuſtollit, ut longe alia hinc opus ſit procedendi via, ſi omnem huic rebelli malo ſubnaſcendo præſcindere velimus occaſionem.

31. Fabam S. Ignatii hoc etiam tempore à plurimis medicorum ceu antepilepticum & antifebrile celebrari quis ignorat. At vero, ex relatione peritorum virorum, qui hac ipſa adverſus memoratos morbos uſi fuerunt, ſcribimus, non leves ex ejus uſu anxietates præcordiorum & anguſtias ventrisq; tormina fuiſſe ſubſecuta, & licet quandoque his ſuperatis febrilis inſultus, imo epilepticus, fuerit remotus, quod tamen non ſemper contingit, inſignem tamen remanſiſſe virium imbecillitatem. Quare in ea ſumus opinione, hanc fabam naturæ noſtræ maxime eſſe inimicam & lenem recondere virulentiam. Cujus rei ſimile argumentum præbent venena mitiora vel in minori doſi oblata, qualia ſunt mercurialia & arſenicalia, magnes quoque arſenicalis, quæ febriles, imo convulſivas commotiones quandoque compeſcunt, non alia de cauſa, quam quod truculentos ſpaſmos & irritationes aliis in regionibus corporis noſtri efficiant, unde accidit, naturam quaſi ibi occupatam priſtinos motus non amplius inſtituere in ſolitis partibus, ſed derivari ſpiritus & motus morboſos ad partes a veneno tactas, & hac ratione quandoque habitu ſuo excidere, ut in integrum deleatur paroxyſmus, quod ipſum tamen rarioribus dubiique eventus ac periculo plenis, phænomenis accenſendum eſt, nec niſi in ſolo p. n. inordinato motu immaterialis & formalis rationem habente ſuccedit, quod ſi ſecus, & materialis pernicioſa cauſa anomalos motus inferens præſto fuerit, ut juſta indicatione, ita rationali deſtituitur exſpectatione.

32. Inter ſpecifica remedia hactenus deprædicata haud exigua certis in locis fama claruit liquor quidam acidus, ut variolarum antidotum certiſſimum, adeo ut eo devenerint, non poſſe varioloſum amplius mori. Cui magno theſauro, uti vulgo fit, inhiantes veram ejus editionem captabant omnes; in quo cum ſæpius fruſtrarentur, habuit & hoc medicamenti genus ſuum fatum, ut ejus præparationes valde differant, multique in Haſſia cum pharmacopæi tum medici habeant compoſitionem eamque pro genuina commendent. Utut ſe habeat, omnes, quot hactenus videre contigit, in eo conveniunt, quod ex acido minerali ſint conflatæ. Huic autem remedio omnem gloriam adimere nolumus, ſed potius ſuum ipſi uſum vendicamus, in eo tamen diſcrepantes, quod pro infallibili medicamento venditari nequeat, quaſi nullus ex variolis, hoc adhibito, mortem obeat, cum in epidemicis variolis ante aliquot annos hic locorum graſſantibus multa in contrarium exempla viderimus.

33. In confeſſo eſt apud omnes peritos, in variolis peccare ſal quoddam tenue volatile cauſticum veſicatorium, quod in cantharidibus, purgantibus & emeticis cuivis innoteſcit; porro juvenes maxime & ſanguineos, ſi variolis corripiantur, intenſiſſimas incurrere ſanguinis & ſpirituum commotiones, has vero ab acidis cohiberi certiſſima quoque res eſt. Nullum hinc eſt dubium, ſi in principio adhibeantur, magnam hæc præſtare efficaciam, at vero quando malignitas fuerit complicata, i. e. ſanguis & humores ad putredinem vergunt, vires labaſcunt, motus humorum imminuitur, imo tota M.S. peregrinis cauſticis ſalibus ſtipata eſt, ut vel in nimia copia erumpant, vel ſalia iſta ſucco nutritio, qui deficit, obvolvi & emolliri nequeant, quod in cachecticis & melancholicis accidit, certe ipſum hoc remedium tunc non ſufficiet ſalibus iſtis morboſis in humoribus jam dum oberrantibus invertendis.

34. Ut panacearum ſeriem ulterioribus explicemus, noſtra diſquiſitione haud indignæ ſunt famigeratiſſimæ illæ pilulæ Wildeganſii, quæ ſub titulo panaceæ ſolaris circumferuntur, cujuscunque generis morbis tam chronicis quam acutis expugnandis habitæ pares. Concinnantur hæ ex opio cum aloe auroque fulminante aliisque ingredientibus mixto, quibus narcotica opii virtus corrigatur & cicuretur, ut in ſecurum tranſeant opiatum, quod motum ita temperat, ne omnes excretiones penitus intercipiantur, ſed primæ viæ apertæ & tranſpiratio libera ſervetur, quæ vera earum operandi eſt ratio. At vero, quam plures dantur morbi, in quibus quantitas humorum excedit, circulus imminutus eſt, ſtaſis primas tenet, vaſa turgida & inflata ſunt, viſcerum obſtructiones adſunt, ubi nec hæc, nec alia ſedativa locum habere poſſunt. Eadem noſtra eſt ſententia de pilulis Starckii ſive Matthiæ Anglicis.

35. Sulphura mineralium, præſertim antimonii, metallicis ſubtilioribus particulis nobilitata & omni venenoſo, ſtimulante principio orbata, magnum in medendo ſpondent uſum; pauca enim doſi excretiones ad peripheriam corporis promovent, & in diſpoſitis alvum quoque expediunt, unde non inutiliter tam in acutis quam chronicis morbis adhibentur, & inter tuta diaphoretica reponuntur. At nec hæc omne punctum abſolvunt, utpote plurimi morbi a plethora oriuntur, qui remedia diluentia, humectantia, viſcidos humores incidentia requirunt, ubi motum exacerbare non modo ſupervacaneum, ſed & abſonum eſſet, unde prudentiam in applicando merito conſulimus, cum aliam conſiderationem & tractationem humores fluxiles & mobiles, aliam vero craſſi & immobiles involvant.

36. Acceſſum jam facimus ad fallaces liquores ſolares, aura potabilia varii generis, auro ſi non abundantia, aureum tamen effectum fœnerantia, quæ ex auri calce ſalibus oleoſis reſoluta & poſtea in ſpiritu vini extracta conficiuntur, & paucos, modo dextre illa præparare quis noverit, ſumtus requirunt, dum pauca magnis ampullis horum liquorum erogandis grana auri ſufficiunt. Dici enim vix poteſt, quam aurum prævie ſolutum per liquorem ſe diffundat. Proſtant inde variæ tincturæ, ſelectis nominibus ornatæ cum in Anglia, tum etiam Germania percelebres. Ne vero empiricorum more res agere & tractare videamur, lubenter concedimus, præconia illa ex auro paratis vendicata quodammodo relinquenda, nec veterum chymicorum & medicorum his de rebus ſenſum plane reprobandum eſſe. Cum enim aurum inter metalla nobilius, mercurio fixiori, valde tamen activo gaudeat, & more aliorum metallorum, ſalia maxime temperata continentium, in pauca doſi virtutes ſuas exhibeat, quis ipſi ſoluto & debite dein edulcorato energiam ſuam denegare poſſet?

37. Conſiſtit autem auri efficacia maxime in eo, quod metallico ſuo, ſimpliciſſimo, activo mercuriali principio, ſpiculis ſalinis armato cum chylo ſanguini inſinuato, non modo in primis viis, ſed etiam per totum corpus vaſa excretoria nerveasque membranas animet & irritet, ut ſic totus circulus ſanguinis ac humorum promtior & excretiones liberiores fiant idque ſine tumultu, ſine calore p. n. peragatur; & cum ſanguinis circuitus promotus multis iisque graviſſimis mor-

morbis medeatur, ſatis perſpicitur, & hanc medicinam recte adhibitam plurimum poſſe. At vero, ut omnia reliqua, ita & hæc recto uſu ſunt determinanda, nec promiſcue in omnibus morbis & ſubjectis convenire arroganter dicenda; alias mehercle imprudenter & inconſiderate ſic adhibita hæc medicamenta potius diffamantur, quum effectu, qui de ipſis jactabatur, ea fruſtrari homines videant.

38. Noſtra itaque eſt ſententia, illa nil efficere poſſe, ubi motus ille eſt improportionatus v. g. ad ſaburram movendam, ad excludendos viſcidos hmores per alvum, ad ſanguinis quantitatem imminuendam, neque ubi jam contractio quædam adeſt ſpaſmodica, ipſo nempe in paroxyſmo; quæ extra paroxyſmum optime conveniunt, quatenus cauſam, excrementitia nimirum ſalia eliminando, tranſpirationem liberam reddendo, hæmorrhagias ſiſtendo & convulſiones avertendo, præſcindunt. Nil itaque ſolidi præſtabunt in affectu hydropico, cachectico, ſcorbutico, podagra inveterata, aſthmate convulſivo, calculo, malo hypochondriaco & hyſterico, contracturis, & ubi anxietates, diarrhoeæ, vomitus ventriſque tormina infeſtant, niſi alia accedant debitaque doſi, & reiterata quidem, debitoque tempore propinentur, & revera tunc temporis, quando humores redduntur fluxiles, in perſonis cholericis, tenerioribus, tempore remiſſionis vel intermiſſionis, præmiſſis prætermittendis præparantibus &c. tuto nec ſine effectu poſſunt exhiberi.

39. Veneris tincturæ, quæ ſub ſpecioſo titulo & hodie pro tincturis martialibus venduntur, quantumvis ex marte præparentur, a venere tamen, cujus contagio & enti primo omne debent, omnis dependet effectus, variis id teſtantibus experimentis. In refracta enim doſi propinatæ eodem modo, quamquam non eadem ſecuritate, ut alia medicamenta ex auro parata, agunt, dum irritando in toto corpore motus augent humoreſque fortius impellunt, & hac ratione excretiones adjuvant, unde in variis morbis chronicis, epilepſia, vermibus, ſanguinis impuritatibus, febrilibus inſultibus non de nihilo ſunt. Quorſum etiam ſpectant cryſtalli cœruleo elegantiſſimo colore ſplendentes, efficaciæ in epilepſia ex lacte corrupto generata haud ſpernendæ.

40. Nunc demum de mercurialibus quoque, quibus a magnis Chymiatris divina vis tribui ſolet, aliqua adhuc erunt ſubjicienda. Indubium eſt, mercurium inter omnia mineralia & metalla quoad agilitatem & efficaciam maxime eſſe penetrantiſſimum, qui in exili mole validiſſimos motus magnoſque effectus in corpore humano edere ſolet, id quod mercurii crudi vel externus, vel internus uſus in lue venerea curanda affatim teſtatur. Id tantum incommodi hoc generoſum remedium habet, quod facile veneni induat naturam, præſertim ſi ſalia acria, quæ ejus amplexus mire appetunt, in corpore noſtro accedant, quod præcaveri poteſt, ſi cum auro, quod mercurius fixiſſimus eſt, vel cum ſulphureo quodam corpore, v. g. jove, ſulphure antimonii combinetur, & debito calore digeſtivo temperetur ac ſubigatur, qua ratione in ſumme efficax tranſit medicamentum, quo adhuc eximiori dotabitur virtute, ſi prius probe depuretur, qualem purificandi modum tradit *Philaletha in Introitu aperto ad occluſum regis palatium.*

41. Hoc certe medicamentum, ſi ullum, potentia valet in corpore motus, non tamen deſtructorios, excitandi, dum immediate agit in nervos & ſpiritus, minime autem proxime in ſanguinem & humores, uti alia calida & ſudorifera, vim ſuam exerit. Cum itaque omnium humorum & ſanguinis motum in toto corpore reddat auctiorem, illeque circulus intenſus incongrua expellendo, obſtructiones recludendo unice corpus ſanet; facile liquet, rebellium morborum ſanationi hoc prudenter adhibitum ſatisfacere poſſe; operatur autem potiſſimum per tranſpirationem, quam promovendo vires ſuſcitat, caloremque, eum tamen non exceſſivum, per totum corpus efficit, adeo ut ejus operatio fiat quaſi in inſtanti, mox enim ægrotantes ab exhibitione talis remedii, ut & auri rite ſoluti, virium quoddam incitamentum majuſque robur perſentiunt. Hinc ſi ullum medicamentum reperiatur, quo mirabiles effectus in morbis poſſunt produci, maxime hoc ipſum eſt; tantum quod ejus decens præparatio longum temporis ſpatium & indefeſſum exigat laborem. Verum enim vero, nec ejus uſus ubique quadrat, quem reſpuunt & admodum abhorrent magna virium debilitas, teneri ſubjecti conſtitutio, ſanguis calore hectico vel febrili reſolutus, inflammationes, exulcerationes & corruptelæ viſcerum, alvi fluxus, vomitus; quibus in caſibus ſi mercurialibus rem noſtram agere ſuſciperemus, magis tum noceremus, quam prodeſſemus.

42. Poſtquam hactenus celebratiſſimorum remediorum, quibus Herculeas operas communi empiria præſtare volunt vulgares medici, univerſalibus remediis, panaceis, ſpecificis, eſſentiis divinis &c. mire delectantes, mentionem & verum uſum injecimus, jam tempus foret, ut produceremus exotica illa proximo abhinc tempore ſummis encomiis ad nos delata: ita v.g. herba ackmellæ ceu certum ſpecificum contra calculum, Pietra del Porco ceu tutiſſimum alexipharmacum, & mures marini tanquam ſolamen præſentiſſimum affectuum hæmorrhoidalium commendantur; ſed cum de eorum uſu partim ex experientia, partim ex relatione aliorum, quod pollicitationibus effecta reſpondeant, & quod in aliis quoque reperiatur idem effectus, nihil certi determinare valeamus, ſicco quod ajunt pede illa lubenter tranſibimus.

43. Unum adhuc ſupereſt, ut brevibus tangamus, quod quondam magnam ſui fecit exiſtimationem, curam nimirum per ſympathiam, quæ ceu certum & infallibile medium multis affectibus medendi tam in aulis principum, quam à magis viris prædicabatur. At vero, hæc ipſa certe in ſe nihil valet, niſi quod fortior imaginatio quoſdam effectus, maxime autem ſudorem, in iis, qui ſenſibilioris ſunt naturæ & ab animi motionibus facile occupantur, producat. In cujus rei certitudinem inquiſiturus ego ipſemet experimenta inſtitui, excrementa, nimirum urinam, cum pulvere iſto famigeratiſſimo, qui ex vitriolo, ſale communi & terris compoſitus erat, coquendo. Secutus equidem eſt effectus ſudorificus, at quod notatu dignum erat, etiam in aliis perſonis tum ægrotantibus, quorum cum urina coctionem talem non celebraveram; in ea autem verſabantur ægroti opinione, ac ſi experimentum hoc cum ipſorum urina fuiſſet factum. Plane itaque infidum eſt & per accidens tantum quandoque aliquos poſt ſe relinquit effectus.

44. Ex merito ſic, ut opinamur, empiria notata, ſupereſt, ut vexatiſſimam hanc in foro medico quæſtionem agitemus ac ſolvamus: num detur medicina univerſalis? Ad quam prævie reponimus; cuivis ex ſuperius adductis ſatis conſtare, talem neutiquam dari poſſe, utpote tale remedium, quod quoſvis ſanet morbos, inveniri ſtolida eſſet aſſertio. Intelligenda itaque res ita eſt: an tale detur remedium, quod tuto in omnibus morbis poſſit præſcribi, & quo ſolo etiam morbus alias ſanationem non admittens ad eam poſſit deduci? quod neque poſteriori hoc ſenſu locum habet. Nam quamvis non negemus, dari remedia multi & magni uſus, fieri tamen non poteſt, ut ad unam claſſem referri valeant, quoniam in affectibus & paroxyſmis ſæpius occurrunt motus ſanguinis & ſpirituum exorbitantes & effrænes, qui ſunt ſiſtendi, cohibendi, demul-

cendi. Deinde, dantur etiam ex adverſo morbi, ubi motus ſunt languidi, debiles, imminuti, qui ſunt excitandi, promovendi.

45. Præterea, medendi ars generalibus indicationibus multis de cauſis, & impedimentis variis obſtantibus nec comprehendi, nec iis acquieſcere poteſt. Primum enim niſi in corpore adſunt ſpiritus, qui motus efficiant, nil juvabunt ea, quæ excitabunt, illi ſiquidem proxime & immediate conſtituunt impulſus in machina noſtra; ubi ergo nullus motus per artem introduci poteſt, nullus ſtimulus proficit, ſed tum ea neceſſaria ſunt, quæ materiam & pabulum ſpirituum largiuntur, neque etiam ſufficiunt ſpiritus & ea quæ ſpiritus ad motum inſtigant, ſed materia debet adeſſe mobilis, in certa quantitate eaque non nimia, alias motus eſt improportionatus, neque in minima, alias deficit & languet. Deinde vero, humores quoque debent eſſe conſtituti debita in qualitate & temperie, qui ſi nimis fuerint denſi, inſpiſſati, craſſi, fixi, nullus ſubſequitur motus, utut ſtimulus & cauſa motus ſufficiens adſit. Ad hæc viæ quoque debent eſſe apertæ, liberæ; unde licet motus adſit, viæ vero compreſſæ & conſtrictæ aut obſtipatæ fuerint, tum motus magis incongruus erit, & ſæpius magis nocebit quam proderit. Revera enim, quod quantitatem auget humorum, non poteſt eam adimere, & quodcunque humores conſiſtentes reddit, illos non poteſt ſubtiles, tenues, ſulphureos & fluidos efficere.

46. Ex quibus omnibus juſte concluditur, non unum ad amuſſim ſufficere remedium, ſed plura diverſi generis diverſæque naturæ & indolis concurrere debere ad obtinendam ſanationem, quæ quum teſte experientia non conſpirent in unum effectum, certe unum remedium haud quaquam par erit. Tandem vero, qua ratione unum remedium temperiem ſanguinis conſervare poſſit, non videmus, *cum ſpiritus vitæ*, ut Rolfinckius loqui amat *in Chym. in artis formam reducta, à variis cauſis lædatur, ideoque nec una ſufficiat medicina, ſed plures, ut removeantur plura hæc impedimenta.* Quemadmodum enim non unum alimentum ſufficit, quod corpus conſervet, ſed præter fluidum aereum temperatum alimenta ac potus varii generis vigorem ac ſanitatem conſervant: ita etiam diverſæ naturæ eſſe debent, quæ reſtituant, quod deſideratur, & detrahant, quod abundat & luxuriat, quo debita harmonia, temperies & proportio non modo in mixtione humorum, verum etiam in eorum motu producatur, quæ uti fundamentum eſt vitæ ac ſanitatis; ita etiam fundamentum ac ſcopus debet eſſe omnis Therapiæ & curationis.

47. Ex eo jam perſpicitur, quantam ignorantiam profiteantur, & quanti deceptores ſint ii, qui hominibus perſuadent, dari certa adverſus morbos particularia & univerſalia remedia: quod ſi ita eſſet, carere poſſemus ſtudio medico & phyſico, & facillimus labor eſſet curandi. At profecto res non adeo levis eſt, nec cadit vera medicina in idiotas, niſi per accidens, cum ſola natura, vel medicamenta ex mero accidenti cœco impetu adhibita operantur. Stat ergo ſententia Ciceron. *l.2. de legib.* quod, uti juris diſciplina non haurienda eſt ex edictis judicum, tabulis XII. ſed ex intima philoſophia; ita quoque medicina non ex formulis medicorum, ex ſolo uſu, ſed ex rerum naturalium ſtudio ducenda ſit, qua duce vix medicus errare poteſt.

48. Ex prolixa hac medicamentorum ſerie, quam brevi, quantum fieri potuit, orationis filo proſecuti ſumus, clariſſime apparere arbitramur, talia remedia nunquam inveniri poſſe, quibus in ſingulis morborum curationibus certo confidere audeamus, ita ut omni tempore & in quibuſcunque individuis optatum præſtent effectum. Generoſa, imo polychreſta dari & haberi, ſecura pariter, quæ certis in morbis, quid quod in pluribus deſideratiſſimam opem conferant, remedia, id omni modo largimur, agnoſcimus & experimur. At, omnia illa non niſi relativa ſunt, relatione nempe nitentia ad cauſas morbificas ut & individua, unde eſt, quod prudentiam medendi & applicandi expoſcant. Medicorum enim eſt, omnes tam prævias, quam concomitantes circumſtantias probe inquirere, ponderare, naturam medicamenti cum genio morbi, & quidem in tali individuo comparare; quod ſi neglexerint, quid aliud quam mera & temeraria Empiria exſurgit? Interdum quidem accidit, ſi aut fortuna adjuverit temeritatem & ab ejus farinæ medicis in mortem vel ſanitatem propinatum remedium, aut ſi forte concedente morbo illud profuerit, ut inde magna, imo divinæ propemodum ſcientiæ fama in vulgus dimanet; ſed, quamvis hic bonus & fauſtus eventus ex temere adhibitis medicamentis per accidens ſuccedat, eo tamen, ſi non alio nomine tota res culpanda erit, quod noxa, quæ debita prudentia adhibita evitari poterat, ægrotorum afferat ſalutem.

49. Quod ſi igitur lapſam & quaſi in ruinam omniumque contemtum conjectam medicinam velimus erigere & priſtino ſuo nitori reſtituere, veramque rationalem praxin & certam demonſtrativam medendi rationem firmare ac ſtatuminare, ante omnia opus eſt, ut affectuum conditiones & remediorum operationes in variis individuis, variiſque morbificis cauſis & caſibus probe attendamus. Profecto in eo differt vera praxis à vagabunda empiria, & verus medicus ab indocto & circumforaneo, quod ille certo ſcit, tam à priori quam à poſteriori, quæ damna & incommoda & quæ utilitas ac fructus ſalutaris in ſubjecto ægrotante ſperari poſſit à medicamento. Hic autem vagabundus & confuſus ſemper fluctuat, nil certi determinare poteſt.

50. Si quid itaque commendandum eſt, quod ſolidam praxin efficit quodque medicinam evehit, nil certe eſt excellentius, quam attente & ſolerter cum ſuis circumſtantiis obſervare & annotare diverſiſſimos effectus remediorum in his vel illis individuis, locis diverſis, certis anni temporibus, certis in morbis & eorum progreſſu. Sic enim periti viri deprehenderunt, bonos in praxi eos feciſſe progreſſus, qui morbos primis annis obvenientes cum omnibus circumſtantiis memoriæ & litteris probe mandarunt, conſignato ſemper ſucceſſu ac eventu remediorum. Optandum eſſet, ut omnes, qui medicinam faciunt, id monitum curæ cordique haberent, in quo ſane omnis praxeos felicitas & auſpicatus ſucceſſus agendi conſiſtit. At vero, res non tam facilis & ſuperficiaria eſt remediorum vires ac facultates recte explorandi, plura & majora ſunt, quæ ſcrutinium hoc utiliſſimum morantur: non minima enim prudentia eſt, diſtinguere effectus remediorum ab effectibus ſolius naturæ, quandoquidem in morbo non tantum medicamenta agunt, ſed & natura ipſa agit ac ipſius quoque morbi vis non parum addit.

51. Quum itaque hinc facile confuſio, errorum mater, gliſcat, quatenus nempe fallacia cauſæ ut cauſa admittitur, quodque naturæ & morbo tribuendum, ipſi medico falſo adſcribitur, quod & Pechlinus *in ſuis obſervationibus* memorat, dum, *Frequens*, inquit, *eſt in medicorum ſcholis fallacia cauſarum & adeo quidem propria, ut neminem adhuc unum cognoverim eorum, qui ad praxin ſe adjecerunt*, *qui cum vitio hoc non uſque ſit colluctatus*; omni modo è re fore judicamus, regulas & monelas quaſdam hic annectere, quæ tractationi huic lucem affundere queant. Primum ergo paucis ediſſerimus, quod naturæ effectus ſæpius ab ignaris medicis habeantur pro operationibus medicamentorum & pro actionibus ſuis venditentur, id optime notante Galeno *l. 2. de medicament. Facult. p. 21.* quo loco ait: *Sæpe propriam cujuſque medicamenti*

menti vim obſcurari neceſſe eſt, ubi fallentem aliunde qualitatem acceperit. Ita v. g. accidit, in variolarum principio vehementiſſima eſſe ſymptomata, & delirium ipſasque convulſiones accedere; ſi quis ipſa hæc ſymptomata, quæ vigore & natura morbi ita fiunt, aſſerat medico, vel medicamento purganti, quorum uſum hæc ſubſequuntur, is magnum ipſi inferet injuriam, & contra, quum circa diem quartum omnia fiunt pacata & tranquilla, ferocia ſymptomatum remittit, ſi tum alius medicus gloriari velit, ſuis datis remediis hæc ſe ſuſtuliſſe, is certe inanem gloriam aucupatur, quæ potius victrici naturæ in acceptis ferenda eſt.

52. Ex febribus intermittentibus eæ, quæ auctumno & hyeme invadunt, ſua natura ac indole curationis negotium difficilius reddunt. Si quis autem hanc curandi difficultatem in medicum rejicere velit, etiamſi optima illuc facientia porrexerit remedia, is certe rei ignarus maxime errabit, & vice verſa, quandocunque quiſpiam circa tempus vernum & auctumnale, febris vehementia deferveſcente, omnem curandi gloriam certis tum temporis adhibitis remediis velit arrogare, is falſam ipſis tribuet virtutem: tali enim tempore vigorem nacta natura ipſamet par eſt proſcribendæ materiæ febrili per tranſpirationem aliaque excretoria, tanto magis, ſi idoneum ipſi ſuppeditas ſerat medicamentum. Frequenter quoque in febribus malignis continuisque evenit, ſymptomata adeſſe graviſſima, præſertim in ſtatu, quæ ſua ſponte ſæpius ceſſant, vel etiam circa dies ſic dictos criticos, ſeptimum, nonum vel undecimum pejora fiunt: quando itaque melior vel pejor exſurgit ſtatus, quis adſcribet hos medico vel medicamento effectus? Adhæc, de febribus inflammatoriis, & præſertim peripneumonicis conſtat, has primis temporibus graviter affligere decumbentes, ſed die quarto ſolvi ſputo cruento & die ſeptimo plerumque ſudore terminari, ipſius naturæ robore. Perperam jam faciet is, qui remiſſionem morbi ſua prudentia & medicatione vel remediis tum temporis datis procuratam eſſe glorietur.

53. Quandoque contingit, febres continuas, variolis etiam & morbillis ſolennes, certis temporibus non adeo mali eſſe moris, quo caſu vel ſola natura omnem medicinæ paginam abſolvit, vel tantillo adjuta, quod ſagaciſſimus motuum naturæ obſervator SYDENHAMIUS non otioſe perſpexit. Si jam medicus offert remedia, quorum nulla adeo erat neceſſitas, ipſe interim morbus placide decurrit, & tum exinde velit concludere, ſe datis medicamentis illud præſtitiſſe, certe decipietur. Sic dantur quandoque quartanæ æſtivæ, quæ ſanguineos & juvenes prehendunt, ex ſervidiſſimo aëre ſubnatæ, in quibus china chinæ, ſalia abſterſiva & regulus antimonii medicinalis egregiam ferunt opem, quam ſi quis credat univerſalem, & dicta remedia ceu ſpecifica & quæ infallibiliter ſanent in omni febre commendet, is tempora & temperamenta diſtinguere haud novit; cum enim illic natura morbi benignior & mitior ſit, facilius quoque obſecundat remediorum energiæ. Sic v. g. videmus juvenes paralyticos facilius, ſenes ægrius ſanitati reddi, quod certe non ſolis remediis, quæ contra affectum illum diriguntur, debetur, ſed potius in ipſo naturæ vigore cauſa eſt quærenda.

54. Idem quoque obtinet in Chirurgicis ratione vulnerum, quæ in ſanguineis & benignum ſeu dulcem ſanguinem foventibus levi data opera ad conſolidationem perducuntur, contra quam in melancholicis, cachecticis, ſcorbuticis fit, quos ob ſanguinis dyſcraſiam graviora ſymptomata manent, ut adeo effectuum diverſitas ex unguentis & emplaſtris impoſitis non unice ſit derivanda. Ita porro phthiſis vera in ætate juvenili orta, v. g. ex hæmoptyſi & pleuritide male curata, ſalva reliquorum viſcerum *integritate*, medelam admittit, quæ in iis, quorum viſcera ſcirrhoſa & obſtructa ſunt hincque naturæ vires vacillant variis ſpaſmis attritæ, haud æque ſperanda eſt, nec facile eadem remedia oppoſita quid proficient, quod iterum argumentum præbet dextri vel ſiniſtri eventus ex ipſa natura decidendi.

55. Demum vero quid frequentius, quam febribus ardentibus complicari diarrhœam, ægrorum ſalute in ancipiti verſante, quam in medicamenta mox propinata & medicum rejecturus utrisque faceret injuriam. Taceo, quod ſæpius morbi chronici ſub uno climate obſtinati curam eludant, mutato cœlo, ſub alio, accedente alia inſuper diæta, ſtationem ſuam derelinquant. Maximopere itaque errant, exſolutionem morborum à natura perpetratam ſuis, quæ præſcripſerunt, remediis pompoſe adjudicantes, cujus opinionis falſitatem per ſexcenta alia, ſi per ſpecialem morborum claſſem ſigillatim percurrere animus eſſet, facili negotio evincere poſſemus.

56. Quis quæſo ex dictis jam non colligere poterit, effectus naturæ & medicamentorum probe ab invicem eſſe diſtinguendos, & non raro naturam, nullis adjutam remediis, aut levi ſaltem medicatione morbum profligare, & hoc jam eſt illud fulcrum, ille clypeus, illa anchora, ſub cujus favore latitare, perſonas ſuas agere & famam venari poſſunt ſumme ignorantes, ita ut per naturam ſint medici, minime vero per artem ſuam ac rationem, naturæ opera pro ſuis audacter venditantes, quo ſtratagemate & ſagaces quandoque medici naturam & tramitem morbi, quem curant, probe intelligentes, hæc ipſa, quæ a natura efficiuntur, ad captandam famam & gloriam, in ſua, ut facile eſt morborum ignaris imponere, transferunt remedia ſuæque vendicant prudentiæ. Deceptiones itaque in nulla re frequentius & facilius contingunt ac in medicina, ubi alias etiam prudentiſſimi falluntur, quum, optime notante PECHLINO *in ſuis Obſerv. aliquando in medicina eveniant, quæ evenire nec poſſe nec debere juratus crederes, adeo aliena illa ſunt tum à ſcopo medici, tum medicaminis effectu; nunc etiam quæ ſperas & fingis animo futura, non eveniunt, aliter quam oportet.* Conſ. BAGLIV, *Prax. med. l.* 1. *cap.* 2. §. 4. Sed candoris & veritatis amans hæc omnia non curat, ſed tanto ardentius inquirit & ſeparat, quid ſolius naturæ opus ſit, & quid per naturam medicamenta operentur, quod alias ſibi relicta haud daret effectum. Nam natura ſemper etiam per medicamenta operatur, ſed hoc maxime loco in quæſtione eſt, quid natura ſola poſſit efficere, & quid non, niſi per adjuncta medicamenta, & tum certi ſumus de probata remediorum virtute.

57. Quo pacto vero ad illam cognoſcendam pervenire poſſimus, monita quædam ceu regulas ad medicamentorum agendi modum inveſtigandum & determinandum coronidis loco adjicere neceſſarium duximus, ut quæ hactenus dictorum erunt conſectaria. Primum igitur ægre facienda ſunt experimenta circa remediorum efficaciam in morbis acutis & continuis, ubi maximus jam dum naturæ eſt fervor, vel in bonum vel in malum ceſſurus eventum. Dicimus, obſcuram hic fieri genuinam remediorum virtutem, quod hæc naturæ, tum in faſtigio poſitæ, viribus implicentur & involvantur. Aliter ſeſe res habet cum morbis chronicis, obfirmatis & contumacibus v. g. epilepſia inveterata, quæ a ſola natura haud excutitur; hinc ſi medicamento diſpellatur, nullis metuendis reduviis, tum certe magna vis adſcribi poteſt illi pharmaco contra eam in hoc vel illo ſubjecto directo. Pari modo febres intermittentes rarius a ſola natura ſanantur, quæ ſi identidem remediis tollantur, tuto tune his cauſa curationis eſt adſcribenda.

58. Porro

Digitized by Google

58. Porro mania ſoli naturæ nimis gravis eſt, ut ab ea ſuperari valeat, quam ſi medicamenta ſuſtulerint, ea utique haud exiguam reportabunt conſiderationem. Spaſmodicæ partium contractiones, cardialgiæ, ſingultus, vomitiones, palpitationes, & quæ innumera alia ſymptomata hypochondriacos & hyſtericas diu graviterque exercentia, ſi certis remediis ceſſent, his ſua efficacia eſt relinquenda. Malum ſcorbuticum inveteratum & lues venerea ſunt affectus graviſſimi, quos ſola natura non vincit; quod ſi autem certa medela ipſis pareiur, quis non in medico vel remedio hoc poſitum eſſe dixerit. Hæmoptyſis, nimius menſium fluxus, fluor albus, mictus cruentus ſolius naturæ auxilio non facile cedunt, quos qui ſolide curaverit, macte ſua laude dignus erit. Hydrops vel aſcites vel anaſarca non ſaneſcit ſolius naturæ ope, cujus curationis fructus in medicinam omni modo redundat. Moleſtiſſimus ille podagricus affectus, bis per annum ad minimum ægros divexans, ſi a ferocia ſua deſiſtat, nec amplius revertatur, tum curatio non eſt de nihilo, nec tam naturæ quam medico tribuenda. Oculorum vitia, pannum v. g. exulcerationes partium, capitis tineam, ſcabiem ſiccam vel humidam, & omnes alios in exteriori corporis ambitu conſpicuos morbos, ſola natura rarius excutit, quorum peracta ſanatione ſi ægri valeant, quis remediis hoc acceptum ferre nollet?

59. Quiſquis ergo gloriari cupit de certa remedii efficacia, de medicamento magnæ efficaciæ noviter invento, huic, niſi in memoratis morbis eodem ſe quid præſtitiſſe demonſtraverit, non facile fides eſt habenda; ſcimus enim, quanti referat medicamentum in paroxyſmo exhibuiſſe, quod extra ejus momentum nihil forte effatu dignum ſiſteret, in quo a Pechlino non diſſentimus, quando in ſuis *Obſerv. p.* 17. ſcribit: *Non in alio magis medici boni prudentiam conſiſtere, quam in temporis, aut momenti illius æſtimatione, quo natura jam ipſa ſolvere ſe geſtit, ſiquidem illa obluctante κενὰ πάντα*; hoc ipſum tamen remediorum explorationem relinquere incertam agnoſcimus, cum in febribus continuis & morbis acutis, nec non in paroxyſmis chronicorum motus maxime ſint vegeti & intenſi, qui ſæpius bonum in finem cedunt, & dolores, ſpaſmos, febriles commotiones ac ſymptomata his annexa averruncant. Omnis itaque eorum operatio, quæ in ejusmodi caſibus divulgatur, valde dubia eſt, ſi non infida, cum medicus ſuis remediis motus exſuſcitare hisque corpus humanum reſarcire debeat, non natura ſola, alias immergitur errorum labyrintho.

60. Deinde quoque, ut certior evadat de remediorum virtute peculiari ac ſpecifica, non ſufficit, ut ſemel vel bis talis ſequatur effectus, ſed ſæpius iterata confirmandus obſervatione. *Multi ſiquidem*, quos merito ſagaciores eſſe admonet Baglivius *lib. 1. Praxeos medicæ c. 5. §. 1. & 8.* quodque in initio hujus diſſert. notavimus, *ob fauſtos eventus ſemel aut bis obſervatos ex aliquo remedio, vel potius ob innatam quandam proclivitatem tum laudandi, tum fingendi ad libitum medicamentorum vires, ita erga remedium aliquod afficiuntur, ut putent, illud unum ad curandos quosque morbos ſummam vim ac veluti imperium obtinere, ſed progreſſu temporis re melius perſpecta illud particulare & inſtabile, non vero commune ac perpetuum fuiſſe animadverterunt.* Non equidem ſtatim deſiſtendum aut deſperandum eſt de remedio, quando non in eodem morbo eadem operatio ſequitur, nam cauſa morbi & ſubjectum variat, ſed neceſſe eſt, ut medicus, ſi accuratam medicamentorum notitiam habere cupiat, totius morbi hiſtoriam cum adjectis circumſtantiis & remediis uſurpatis graphice concinnet, qua ratione minime eſt dubitandum, ſi ſimilis quoad omnia occurrat, eandem exſpectandam eſſe virtutem & ſe ſpeciales vires in hoc vel illo morbo experturum. Utinam hac methodo inſtructam generoſiorum remediorum haberemus cognitionem, ad quam quis ſine improbo obſervandi ſtudio non pervenerit, niſi medicaſtrum agere ſuique officii negligentiam præ ſe ferre videri velit.

61. Porro medicamentum exploraturus, hoc ſolum adhibeat, non cum aliis mixtum, ubi ad ingredientibus ad compoſita argumentari haud licet. *Doloſum enim eſt*, juxta Walæum *p. 49. uti compoſito, ubi ſimplicia ſufficiunt. Compoſita enim ideo inducta videntur, ut medicamentum præcipuum aliorum additione abſcondamus.* Impoſſibile quidem eſt, ut unum remedium omnibus ſatisfaciat, interim tum, cum exhibet ut agat, non adjiciat alia, quæ vel infringere vel augere vim poſſunt, unde dubitatio poſtmodum injicitur de virtute ejus genuina. Quod ſi vero medicamentum compoſitum ſit, cui tanta vis tribuitur, hoc non cum aliis jungatur, vel ſi certa methodus curandi venditatur, ea etiam bene erit attendenda, nec pro lubitu varianda, alias nihil certi inde elicere poſſumus. Optandum foret, ut gloriari poſſemus in praxi medica, plures nobis notos eſſe ſpecialiſſimos effectus in variis individuis remediorum heroicorum, ita majori felicitate, certitudine & fama ſalutem promoveremus ægrotorum. Sed proh dolor! pauca nobis nota ſunt remedia, idque culpa perverſæ methodi: nam cum variis compoſitis pro varietate individuorum pugnamus, quum ipſi medici ſibi contrarientur, hicque hanc, ille aliam eligat methodum, quales autem obſervationes & quales effectus certi ſint, experientur medici.

62. Adhæc requiritur ad inſtituendum medicaminis examen, ut debita doſi certoque tempore detur & convenienter continuetur: ſunt equidem qui ſciunt certum adverſus morbos remedium, ſed quoniam debitum tempus non attendunt, deſideratus effectus haud reſpondet. Quo faciunt ea, quæ leguntur in Diſſertatione ſuperiori *de prudenti medicamentorum continuatione.* Nunquam enim vires innoteſcent remedii, quod non pro ratione individui vel morbi ſub debita doſi & ad certum tempus uſui deſtinatur: crebra enim mutatio remediorum medicinæ peſtis eſt, quæ certitudini in arte medica comparandæ admodum officit. Ad quam vitandam medicus non ſtatim à medicamento deſiſtat, memor moniti Hippocr. *Sect. II. aphor.* 52. dati: *omnia ſecundum rationem facienti, ſi non ſuccedant ſecundum rationem, non eſt tranſeundum ad aliud, ſi manet, quod ab initio viſum eſt*; ſi gravia ſupervenianr ſymptomata, ipſi prudenter dijudicandum erit, an a vehementia morbi vel medicamenti illa ſint arceſſenda, quod ipſi conſtabit, ſi pluribus experimentis id ſcit effectum. Nec facile à cognitis uſitatisque remediis ut ſecurioribus ad incognita & vulgo dictas panaceas abripi ſe patiatur, ubi *nil temere experiri* medicum admonet Hippocr. *l. 6. Epid. Sect. 2. text. 29.* ſed bene fundata ratiocinatione, ſumma id exigente neceſſitate, ad alia demum accedat, quod & antiquiores medicos à ſe non alienum duxiſſe Celsus auctor eſt, *qui non quodlibet ægris inculcaverunt, ſed cogitarunt, quid maxime conveniret, & id uſu explorarunt, ad quod conjectura adducti ſunt.*

63. Si quod autem præter exſpectationem impedimentum cum ratione medicamenta præſcribenti & de reliquo agenti interveniat, aut longe aliud occurrat phænomenon, ſubinde quidem cogitet, memor illius ex Celso, *morborum in iiſdem hominibus alias atque alias eſſe proprietates, & qui ſecundis aliquando fruſtra curatus eſt, contrariis reſtitui.* At ſic diverſum ſuo quem intenderat ſcopo advertens effectum ſimul ſollicite inquirat, num relationi ægrotantium tuto fidere poſſit, ut qui non raro ipſo inſcio alterius cujuſdam acciti medicamen-

camen-

camentis uſi priorem auxium reddant; de reliquo etiam animæ & imaginationis maxime ſubinde variantis vires in ſigillandis remediorum effectibus non inſuper habeat, qua de re miras eleganter annotavit hiſtorias PECHLINUS *in ſuis obſerv lib. III.*

64. Demum certa ille in experiundis medicamentis incedet via, qui elementa eorum activa, quibus agunt vel agere poſſunt, a priori cognoſcere annititur. Cui tentamini non modo manus porrigit ipſe ſapor & odor, qui de elementis activis, ſale & ſulphure teſtantur, ſed potiſſimum ſubvenit analyſis chymica, variis per ignem adornatis deſtillationibus, ſolutionibus per artem, aut mixtionibus, reductionibus cum variis liquoribus celebratis, quibus omnibus naturam, indolem ac principia medicamenti detegere non minus curioſum quam fructuoſum exiſtit. Et ſi quis à priori cognoſcit remedium v. g. mediante ſapore, illico eo ſolo noſcere poterit quaſdam illius vires.

65. Propterea, ſi ex metallis & quidem mercurialibus deſumtum eſt medicamentum, operabitur minima in mole; ſi eſt ex marte, virtute adſtrictiva & roborante; ſi ex venere, irritativa; ſi ex ſaturno, conſtringente pollet; ſi ſulphureum eſt minerale, præter virtutem anodynam ſanguinem promotum a centro ad circumferentiam pellet; ſi ex regulo antimonii vel arſenico fuerit paratum, graviſſimas & vehementes excitabit commotiones. Vegetabilia omnia agunt ſale acri cauſtico veſicatorio, vel reſina balſamica temperata, vel ſale volatili oleoſo, vel principio anodyno, vel oleo æthereo, calido, vel ſale nitroſo abſterſivo, vel terreis, fixis particulis, aut acidis, vel principio conſtringente. Animalia autem virtutem ſuam exſerunt vel ſale ſuo volatili, vel terra alkalina, vel principio vaporoſo oleoſo, narcotico. Longe vero excellentius & ſpecialius ſenſibus noſtris ſiſtentur per varia experimenta chymica.

66. Quæ agendi principia ſi quis ſolerter rimetur & accurate calleat, & præterea ex phyſiologicis & pathologicis morbi characterem deſignet, ſymptomatum rationem & ſubjecti ægrotantis idioſyncraſiam & ſpecialiſſimus motus attente evolvat, is mehercle ex analogiſmo juſte colligere & determinare poterit, quæ vires, an ſalubres, an noxiæ, ex remediorum uſu ſint exſpectandæ, quæ nec ſuo deſtituentur eventu & uſu magis magisque confirmabuntur ſolerti, & tum longe certius & ſecutius procedet, ac ille, qui ſolam conſulit experientiam & cæta rationem via incedit producta & obliqua: *diſcit* enim hic, ut PLINIUS inquit quodque HIPPOCRATES *in lege ſua* maxime conqueritur: *periculis noſtris, & per experimenta impune mortes agit.*

67. Denique vero & ultimo, cum ad morborum indolem, tum ad medicamentorum efficaciam indagandam, inſerviet exactior quædam ipſius ſubjecti ægrotantis rationе ſuæ conſtitutionis cognitio; non enim omnia omnibus uni eodem morbo detentis conveniunt, quod humorum temperies valde diſcrepet & hinc variam medicamenta naneiſcantur operationem. Habent quæque temperamenta imo individuata ſua mores, morbos & peculiarem ad hunc vel illum motum ſuſcipiendum proclivitatem, ut hinc non ſine ratione jam ab antiquis *ἰδιοσυγκρασίας* ſtudium injunctum fuerit. Quam clariorem inſuper dabit ſexus conſideratio, ut qui diverſam ſæpius tractandi methodum expoſcit, quando ſpaſticarum commotionum & phantaſiæ imperium in fœminarum præ virili cadit. Nec quidem negligenda ſunt ætatis, vitæ generis, anni temporum, tempeſtatum, morborum prægreſſorum, regionum, aliorumque ad conſuetudinem ſpecialem pertinentium momenta, quæ ſingula ut in concinnanda obſervatione deſiderantur, & verum obſervationum uſum conſtituunt; ita ſuis quæque exemplis comprobentur.

68. Quodſi ſic memoratas circa ſubjectum circumſtantias, & circa medicamentum tempus exhibitionis, doſin, applicandi modum ratione vehiculi medicus probe annotaverit, tum demum indicati & exhibiti ſic medicamenti obſervet effectum, qualis mutatio contingat, an illa viſatur in evacuationibus quas promoveat vel etiam ſiſtat, an vero in incremento virium vel robore functionum animalium, diverſa pulſus vel urinæ conditione, aut appetitus vel ſomni reſtitutione conſiſtat. Hac methodo genuinas medicamentorum explorabit virtutes, & ſcientificæ Praxeos non imaginariam, ſed experientiæ omnino ſuperſtructam & firmam ſibi comparabit ideam; & inde eſt, quod medicum ſic comparatum *fortuna minime egere, illam reſpicere aut exſpectare, ſed & cura fortunam & cum fortuna recte facere* egregie aſſerat *de arte medica* HIPPOCRATES noſter *de locis in homine text. 58.* imo *illum fortuna in facienda arte penitus imperare velle, qui medicamentorum certas ac in morborum curationibus non fallentes cognovit facultates*; tum pergit: *deinde vero quid opus eſt medicinæ fortuna, ſi enim morborum medicamenta clara ſunt & manifeſta, velut equidem arbitror, non exſpectat ſane fortunam ad ſanandos morbos, ſiquidem ſunt medicamenta.* Quibus omnibus ut medicamentorum virtus ad ipſam morbi naturam refertur & ex mutuo inter ſe habitu ſolide determinatur; ita accuratæ theoriæ cum praxi rationali connubium indiſſolubile merito infertur & ſtatuminatur.

D E

COGNOSCENDA CORPORIS

HUMANI NATURA EX EFFECTU REMEDIORUM.

§. I.

DEjecit quidem jam dudum indefeſſus ſolertiorum medicorum labor commune illud omnis Empiriæ fulcrum, fallaciſſimum commentum: exiſtere in rerum natura talia corpora, quæ ex insita quadam virtute ſpecifica, certum morbi genus, quodcunque illud etiam corripuerit ſubjectum, & à quacunque cauſa ortum traxerit, tollere poſſint atque profligare. Verum enim vero licet detrimenta compendioſæ hujus praxeos jam ſatis ſuperque ſint detecta; nihilo minus magna adhuc mortalium pars, brevitate hujus ad ſanitatem reducentis viæ magnopere delectatur: hincque multi, cum viderunt, hoc vel illud remedii genus in morbo quodam commodam aliquando præſtitiſſe operam, prompti inveniuntur, ad fingendam ſibi compendiariam huncce morbum abigendi methodum. Quam primum enim morbus, reſpectu ſymptomatum, ex parte tantummodo ſimilis ingruit, ſtatim ad idem tanquam ad ſacram anchoram refugiunt auxilium, & facta falſiſſima à particulari ad univerſale concluſione,

ſione, illud, quod uni vel alteri profuit, omnibus conducibile, non ſine præſentaneo ægrotantium credunt detrimento.

2. Tantum vero abeſt, ut finiſter, qui medicamenta empirice ita applicata utplurimum ſequitur eventus, tales medicos erroris ſui arguere valeat; ut potius plurimi tam ex nobilium quam plebejorum numero de illis rebus, quæ medicamentorum titulo ornantur, perverſe ſentiant, quod ex ſe & ſua natura ſint ſalubres, nequaquam vero ad damnum perniciemque corpori inferendam aptæ atque proclives. Quanta autem ex putrida hac empiricæ ignorantiæ ſcaturigine indies propullulent mala, copioſiſſima eaque triſtiſſima teſtantur exempla. Id quod optime norunt illi, qui ex indefeſſa attentione practica didicerunt, medicamenta non abſolutas, ſed certa ad ægrotantis corpus facta relatione limitatas poſſidere vires; quique porro prudenti medicamentorum analyſi phyſico-chymica cognoverunt, plurima illorum, ſi quædam forſan ex iis, quæ univerſalium & auro productorum nomine circumferuntur, excluſeris, talia continere principia, quæ in corpore noſtro non otioſe jacent, ſed varias in ſolidis fluidisque illius partibus eorundemque motu producendo mutationes, activam ſuam vim, & tam ad juvandum quam nocendum promtitudinem ſatis ſuperque produnt.

3. Quum itaque empirica talis, & ſine omni habito ad ſubjectorum cauſarumque differentiam reſpectu inſtituta praxis, ſanitatem ipſamque vitam hominum tantis exponat periculis: certe illi mihi ſingulari ac immortali laude digni videntur, qui ſecuriorem pandunt viam, ſedulo inculcando neceſſitatem, ſuppeditando ſimul media differentiam individualem rite cognoſcendi, indolem genuinam, cauſasque morborum veras judicioſe eruendi, & ſic tandem prudenter inveniendi, quid cuique noxium quidque ſalutare. Quantum ego quidem hactenus potui docentis munere functus nunquam non ad id curam intendi, ut demonſtrata morborum origine ac genio ſelectiſſima ipſisque cauſis morborum removendis apta remedia ſuppeditem, ex horum vero operatione ac effectu maxime omnium eruam, qua ratione ipſius morbi indoles ægrotantisque natura rite inde cognoſci poſſit ac debeat. Quod ſcrutinium pragmaticum quum magni in re medica ſit momenti eximiæque utilitatis, dignum æſtimavi, quod paulo fuſius in præſenti ſpecimine pertractetur.

4. Paradoxum forte meum videbitur inſtitutum, quod ex effectu remediorum, cognitionem corporis humani indolisque morborum deſumendam ſuadeam; cum tamen ipſe paulo ante faſſus fuerim, omnem remediorum applicationem, niſi prius hæc omnia probe explorata fuerint, temerariam eſſe, empiricam atque periculi plenam. Quo itaque objectionem hanc in ipſo ſtatim limine removeam, clarius mentem meam hac de re explicare atque declarare placet. Utique ego cum omnibus medicinæ rationalis amatoribus firmiter ſtatuo, quod certa atque ſufficiens corporis morbique cognitio, omnem medicamentorum, inprimis vero validiorum exhibitionem ſemper præcedere, hæcque in illa fundata eſſe debeat. Id quod ſuo jam tempore optime cognoverat ARISTOTELES: ille enim medico, quem, ut ſibi in morbo quodam auxiliatrices porrigeret manus, vocari juſſerat, dum hic ſtatim, nulla antea adducta cauſa & ratione, pharmacum vellet propinare, his verbis negligentiam exprobraſſe dicitur: *Numquid bubulo mederi putas? rationem ediſſere, cur mihi neceſſe ſit pharmacum bibere, ſi me facilem vis & obſequentem tibi habere.*

5. Longiſſime itaque a mente mea aberrarent illi, qui ex diſſertationis hujus titulo falliſſimam, & a me, & à veritate alieniſſimam extorquere contenderent opinionem, quaſi liceret medico ad ægrorum vocato; naturam illius ſtatim medicamentorum ope explorare, aliis & tutioribus idem illud cognoſcendi poſthabitis atque neglectis ſignis. Certe ſi ullum aliud experimentum medicum, hoc quam maxime, ſecundum magni HIPPOCRATIS effatum, *Aphor. I. Sect. I.* eſſet periculoſum. Et dolenda ſane miſerorum illorum conditio, qui, dum ægrotant, in hujus farinæ medicos incidunt: juſtiſſimam enim obtinent cauſam priſcas illas ſapientis repetere querelas: *Diſcunt periculis noſtris, experimenta per mortes agunt, medicoque tantum hominem occidiſſe ſumma impunitas eſt.* Minime itaque illuc præſens mea tendit pertractatio, ut tali modo effrenatæ empiricorum audaciæ frena ulterius laxet, ſed potius ut injiciat. Mecum enim fuſius oſtendere conſtitui, quomodo medicus ſolida ſcientia limatiorique judicio inſtructus, ſi ad mutationes illas, quas medicamenta in corpore ægrotantis producunt ſollicite attenderit, pulcherrimam ſæpe obtineat occaſionem, intimius adhuc abditos & reconditos naturæ cognoſcendi receſſus. Cum enim ad feliciorem curationem ſumme neceſſaria ſit accuratior ægrotantis ejusdemque conſtitutionis notitia; certe omnia quæ nos ad eandem ullo modo perducere poſſunt, ſedulo quoque erunt attendenda.

6. Minime igitur credat medicus, ſe officio ſuo jam ſatisfeciſſe penitus, omnisque jam ſatis exploraſſe, ſi ad ægrotum accedens illius tetigerit carpum, & ex HIPPOCRATIS præſcripto ex eo ſciſcitatus fuerit, *qua patiatur; & ex qua cauſa; & quot jam diebus: an venter ſecedat, & quo victu utatur?* adjiciendæ enim multæ adhuc aliæ quæſtiones, ex quibus nec illa omittenda, num patiens jam quibusdam uſus fuerit remediis, quænam illa fuerint, & quem habuerint effectum? Et hæc quæſtio rarius quidem attenditur, utiliſſime tamen & peropportune noſtris præſertim temporibus inſtituitur, quippe hodie medicus non facile ad infirmum, præſertim ex plebe curandum vocatur, qui non jam variis, amicorum & aliorum ſuaſu, uſus fuerit medicamentis. Inprimis vero, ſi miſeræ conditioni illorum ſuccurrendum, qui morbis chronicis, complicatis, varioque medentium & medicamentorum incongruorum uſu corruptis, vexantur, nunquam præſidium aliquod vel ſolamen ex artis ſuæ penu depromere illisque porrigere poterit medicus, niſi ad ea, quæ ſub priori perverſa medicatione fuerunt adhibita, omni cura reſpiciat, & illorum quoque remediorum, quæ ipſe indicationibus quantum poteſt accommodate præſcribit, operationem atque effectum ſollicite obſervet, & quid ulterius ſuſcipiendum exinde judicet atque concludat.

7. Ut vero ordine procedam, aliqualem tituli explicationem præmittere placet, ut eo clarius conſtet, quo ſenſu illa ſint accipienda, de quibus in præſenti acturus ſum. Facile quidem huic labori ſuperſedere poſſem, cum quilibet ex allatis jam facile perſpicere queat, quid per naturæ vocabulum intellectum velim. Quo vero omnem verborum ambiguum ſenſum removeam, mentem meam clarius detegam. Paucis itaque moneo, me ſub naturæ nomine hoc loco nihil aliud intelligere, niſi quod communi & in vulgus noto ſenſu denotare ſolet, conſtitutionem nempe corporum internam, ſive diſpoſitionem individualem; quo ſenſu multi dicere aſſolent, ſe robuſtiorem, alii ſe debiliorem poſſidere naturam, medicosque ordinarios aliis idcirco præferunt, quod experientia edocti naturam ſuam melius jam cognoverint. Eſt itaque natura ex remediorum effectu cognoſcenda mihi nihil aliud, quam peculiaris & ſpecialis quædam, quam quilibet homo ſigillatim poſſidet, partium ſolidarum & fluidarum inter ſe invicem mutua proportio, & exinde reſultans ad motus & fun-

& functiones tam naturales quam præternaturales diſpoſitio.

8. Quod quilibet homo peculiari proportione ſolidorum & fluidorum inter ſe invicem gaudeat, prolixiori non indiget probatione; cum quiſque qui corpus ſuum in relatione ad aliorum corpora paulo accuratius conſiderat, ſe ipſum facile de veritate hac convincere queat.

9. Neque illud, quod ex hac peculiari proportione in quovis individuo ſpecialis quædam ad motus diſpoſitio reſultet, adeo abſconditum, abſtruſum atque ignotum eſt, ut longa & operoſa demonſtrationum ſerie & argumentorum concatenatione opus habeat. Dum enim experientia quotidiana docet, illos homines, qui tendines craſſiores, vaſa capaciora, muſculoſque compactiores, ſolidiores & ex durioribus fibris ſibi invicem arctius junctis compoſitos, laudabiliumque humorum temperato influxu irrigatos obtinent, majorem ſemper ad motus quoſcunque & vehementiores quoque labores ſubeundos diutiuſque continuandos poſſidere diſpoſitionem & promtitudinem; quam quidem illi, in quorum corporibus ante dicta contrario modo ſeſe habent, qui nempe teneriores nervos, tendines graciliores, minora & anguſtiora vaſa, carnemque molliorem, flaccidiorem & laxioris compagis nacti fuerunt: cuilibet facile conſtabit, diverſam hanc corporum ad naturales motus diſpoſitionem non aliunde elici, quam ex diverſa ſolidorum & fluidorum conſtitutione & proportione, hanc nimirum inferre corporibus debilitatem, quæ nihil aliud eſt, quam motuum languor, defectus atque inertia, illam vero ipſis largiri robur atque vires, ſive quod idem, vigorem motuum atque energiam.

10. Facilis pariter erit negotii, ſi modo ad ea, quæ experientia rurſus ſuppeditat adminicula rite attendimus, illius quoque aſſertionis agnoſcere veritatem, quod ſcilicet peculiaris quoque ad præternaturales motus diſpoſitio pariter ex ſingulari ſolidorum & fluidorum proportione proveniat. Videmus enim indies, multos ſub ingenti illo morborum rerumque nocentium numero, nihilominus plena & perfecta frui per plures annos ſanitate, nullamque prorſus motuum ſuorum naturalium ab injuriis externis reportare perturbationem morboſam: multos vero miſeram continuo vivere vitam, quotidie fere variis malis, doloribus, tumoribus, inflammationibus, ſpaſmis, fluxionibus vexari atque exagitari. Obſervamus porro certis in ſubjectis peculiarem & propriam quaſi ad hunc vel illum morbum propenſionem. Sic fœminæ nonnullæ, ex percepto ſuaveolentium, ut moſchi, zibethi vel jaſmini odore, in vehementiſſimos ſpaſticos imo convulſivos motus abripiuntur; pluribus aliis ſummo cum delectamento & virium refectione crebrius iis utentibus. Illi ex eſu quorundam ciborum, quos hi ſine ullo incommodo concoquunt, inſignem ſtatim ventriculi reportant gravitatem, præcordiorum anguſtia, torminibus, flatibus & alvi obſtructione adficiuntur.

11. Porro, nocentiſſimæ, inſenſiſſimæ & ſumme activæ illæ res, quæ cauſam morborum epidemicorum & contagioſorum conſtituunt, non omnes, qui eundem aërem particulis hiſce noxiis refertum & inquinatum hauriunt, indiſcriminatim hiſce morbis ſubjiciunr. Notatu hac de re dignum mihi videtur cl. RAMAZZINI *in Diſſert. de Peſte Viennenſi pag. m.* 707. prolatum judicium. Quum plura prius tam ex ſua ipſius quam aliorum experientia, & inter illa ex CARDANO *de Peſte Baſilienſi* adduxiſſet, quod, peſtis ſæviſſima, dum urbem hanc civibus ſuis pene depopulata eſſet, Italos, Hiſpanos aliaſque nationes exteras, quæ tunc in urbe aderant, vix attigerit; in hæc tandem erumpit verba: *Hanc nimirum habent epidemici morbi naturam, ut eos, quibus eadem humorum prava diatheſis, quæcunque ſit cauſa, ſive ab aëre, ſive ab aquis, aut alimentis ortum habuerint, facili negotio corripiant.* Inprimis vero epidemici & ex communi quadam cauſa producti morbi, diverſo ſuo, quem in diverſis ſubjectis ſortiuntur, decurſu atque exitu, nos clariſſime docent; magnam quidem interdum morbum cauſis ineſſe, motus naturales invertendi vim atque potentiam, hanc tamen nunquam eſſe abſolutam, ſed varie ſemper, peculiari & ſpecifica partium ſolidarum ſtructura, fluidarum craſi, proportione & diſpoſitione, modificari, limitari, atque determinari.

12. Videmus illud inprimis, quando varioloſa febris certis in locis infantilem ætatem hoſtiliter aggreditur: in nonnullis enim, qui juſta ſolidorum & fluidorum gaudent proportione, conſueto tempore, certoque ordine, placide ſatis atque tranquille eruptio, ſuppuratio & exſiccatio ſuccedunt, & ægrotantes brevi tempore integram & plenam recuperant ſanitatem; in aliis vero, quorum corpora impuris repleta ſunt ſuccis, & vel hæreditaria vel acquiſita imbecillitate labotant, graviſſima & eruptionem & ſuppurationem concomitantur ſymptomata, ſub quibus plures vel miſere pereunt, vel, ſi forſan aut ipſius naturæ, aut remediorum auxilio ex mortis faucibus eripiuntur, ad alia graviſſima diſponuntur mala, ut multis quoque jam exinde præterlapſis annis cum atrociſſimis affectibus, veluti internis apoſtematibus atque abſceſſibus, externis fœdis cancroſis & exedentibus ulceribus, tanquam triſtiſſimis varioloſi morbi reliquiis ipſis ſit conflictandum. Et ſic quoque omnes alii morbi multo mitius decurrunt, ſi in corpore benignos, dulces atque temperatos humores, vireſque & robur offendunt; gravius vero affligunt, ſi horum loco multæ ſordes, inquinamenta varia, viriumque penuria præſto ſunt.

13. Uti vero illæ res, quæ cauſas morborum conſtituunt, non abſoluta gaudent nocendi potentia; ſic quoque illæ, quæ in numerum remediorum receptæ, limitata & relativa tantum juvandi virtute inſtructæ deprehenduntur. In omni enim remediorum effectu, ſive proficuus ſive noxius ille fuerit, plures concurrunt cauſæ, quarum nexus ſollicite ſemper conſiderandus. Cum enim omnium medicamentorum efficacia non niſi motu abſolvatur; motus vero unius corporis productum eſſe nequeat, ſed demum ex actione & reactione diverſorum reſultet; quilibet facile perſpicit, quod omnis remediorum effectus non unice dependeat ab activa illorum vi, ſed quod ad eundem, & ſtructura corporis & ipſa materialis morbi cauſa multum conferre debeant.

14. Clariſſime hujus argumenti veritas eluceſcit ex effectu, quo magneſia nitri, tutiſſimum illud ad acidas primis in viis ſtabulantes impuritates educendas præſidium, hypochondriaco malo laborantes ſolatur. Eſt enim illa nihil aliud, quam ſubtiliſſimus calcis vivæ flos, qui per ſe omni laxante virtute deſtituitur, ſi vero præſente in primis viis copioſo acido aſſumitur, promte cum eodem congreditur, quo facto ex hiſce duobus, tertium quoddam exſurgit corpus, quod ſalibus illis neutris, quæ vel arte parantur, vel in fontium nonnullorum aquis reperiuntur effectu eſt ſimillimum: tunc enim particulis ſuis ſalino-amaricantibus & acribus tunicas inteſtinorum irritat & ſtimulat, quam irritationem poſtmodum excipit frequentior promtiorque fibrarum tam longitudinalium quam orbicularium reciproca contractio & dilatatio, ſive, quod idem, auctior periſtalticus motus, à quo deinde vegetior ſordium alvinarum oritur excluſio. Ex quibus liquido, ut ego arbitror, conſtat, effectum hujus medicamenti laxantem à trium cauſarum dependere nexu. Magneſia enim hoc tantum præſtat, ut acidum imbibat, acidum vero terram hanc calcaream inſipidam

dam ſpiculis armat acribus, quorum ſtimulo poſtmodum fibræ inteſtinorum officii ſui, quod quidem jam antea ſed ſegnius præſtiterant, admonentur, ut nunc illud promtius, vegetius & efficacius abſolvant.

15. His itaque præmiſſis ad ſpecialiorem Thematis pertractationem deſcendo. Quod ſi enim illud prius evictum, quod cujuſlibet hominis individualis conſtitutio, morborumque ſpecifica indoles, multum conferant, ut certus quidam medicamenta exhibita excipiat effectus, quodque omnis effectuum horum diſcrepantia atque diverſitas, non ex eſſentia remedii, ſed ex natura ægrotantis morbique qualitate, tanquam à cauſa efficiente proveniat; quisque facili negotio perſpicit, optime à diverſimode ita alteratis remediorum effectibus ad diſpoſitionem individualem, tanquam ab effectu ad ejus cauſam, & à diverſitate effectus ad diverſitatem cauſæ poſſe concludi. Cum vero omnes veritates practicæ in arte medica multo majus pondus roburque ab experientiæ ſuffragio obſervationumque fide, quam ex nudis talique fulcro deſtitutis ſpeculationibus accipiant, nolo & ego in præſenti tempus iiſdem conſumere, ſed percurrendo diverſa remediorum genera, nonnulla ex illis accuratiori & ſpecialiori conſiderationi ſubjiciam, ita quidem, ut, recenſitis prius, quos experientia teſte, ediderunt, diverſis effectibus, oſtendam, quantum ex hac effectuum differentia, de ſolidorum & fluidorum conſtitutione & proportione, diſpoſitioneque ad motus, tam naturales quam præternaturales, ſagaci ſcrutinio indagari queat.

16. Produco hunc in finem primo in conſpectum evacuantia, & ex illorum numero inprimis ea, quæ ſordes in ventriculo & duodeno potiſſimum contentas motu horum inverſo ſuperius per os ejiciunt, & emetica medicis audiunt. Si itaque horum effectus, quos in diverſis ſubjectis edunt, paulo curatius conſideramus, tantam in illis obſervamus differentiam, quæ nos manu quaſi ducere poterit ad cognoſcendam ſpecialem corporum conſtitutionem, tanquam differentiæ hujus genuinam cauſam. Sic enim, ſi emetica ſubjectis ætate diverſis adhibentur, diverſiſſimus quoque obſervatur effectus; idem enim emeticum, quod ſufficit ventriculum infantis vel pueri ad ſubverſionem & vomitum concitare, id ætate provectioribus ſub eadem doſi exhibitum vel inſufficientem, vel plane nullum edit effectum; illud vero, quod huic ætati vomitum ſine noxa movet, in ſenio conſtitutis non abſque periculo exhibetur, imo nonnunquam veneni loco eſſe poterit. Quo ipſo egregie confirmatur veritas illa, ex aliis quoque indiciis nota, quod nempe corpora noſtra, pro differentia ætatis & annorum, ratione virium & roboris quoque differant. Dum enim emetica nonniſi ſpaſmo agunt, quem ſpiculis ſuis acerrimis tunicis ventriculi, fibras illarum nerveas irritando & lancinando, inducunt; neceſſario in illis fortiorem validioremque edere debent effectum, quorum fibræ uti in toto corpore, ſic etiam in ventriculo ſunt teneriores, ſenſibiliores, minus robuſtæ, & idcirco ad reſiſtendum non ita idoneæ, quam quidem in illis, qui ſolida poſſident robuſtiora, per temperatum ſanguinis & lymphæ ſubtilioris influxum juſto tono & viribus tum ad motus naturales abſolvendos, tum ad inordinatos ab externis objectis imminentes ſuperandos, inſtructa.

17. Nec vero illam tantum differentiam, quæ ratione ætatis humana intercedit corpora, emeticorum effectus indicat, ſed eam quoque prodit, quam unius ejuſdemque ætatis homines ex aliis cauſis obtinent. Sic enim unum idemque emeticum hominibus in eadem ætate conſtitutis æquali doſi eodemque tempore exhibitum, effectus edit longe quoque diſcrepantes. Liceat mihi exempli loco emeticum quoddam, ut ita dicam diæteticum proferre, cum vomitoria pharmaceutica non facile uno tempore eademque doſi plures ejuſdem ætatis & cæteroquin ſani homines aſſumere ſoleant. Conſiſtit illud in poculis compotantium vino vel cereviſia repletis, quæ licet omni ſtibio careant, optimo tamen jure emetica dicenda, dum repetitis vicibus pleno hauſtu à ſtrenuis Bacchi cultoribus, in perniciem potius quam, ut propinando dicunt, in ſalutem ventriculo reluctanti ingeruntur. Alius enim à longe minori potus ingeſta mole ventriculum ſuum ita diſtendi percipit, ut vi illius expultrici non amplius reſiſtere valeat; alius, qui multo majorem ingurgitavit copiam, ne nauſea quidem, multo minus vomitu afficitur; alius nauſeam ſentit moleſtiſſimam, vomitum vero anxie etiam deſideratum, ſtimulo quamvis adhibito, excitare nequit. Alius, qui ex illorum forſan numero, qui quotidie ejiciendo non vorandi, ut Celsus *libr.* 1. *cap.* 3. dicit, ſed bibendi facultatem moliuntur, peracto jam vomitu plura adhuc exhaurit pocula, nihilque ſe exinde debilitari oſtendit; cum alii ita enerventur, ut ſomno deperditas recuperare vires neceſſe habeant, imo inſequente die magnam appetitus viriumque perſentiant proſtrationem.

18. Ex his itaque diverſiſſimis affectibus, qui nimiam per copioſiorem potum ventriculi diſtenſionem excipiunt, multa commode deſumi poterunt, conſtitutionis individualis indicia. Sic enim illum, qui minori ventriculi diſtenſione ad nauſeam vomitumque commovetur, non tantum ventriculum ſenſibiliorem, ſed totum nervoſum genus debile & levi accedente ſtimulo in anomalos motus proclive poſſidere, non ſine ratione concluditur, id quod de illis quoque valet, qui ingentem virium & appetitus imminutionem poſt vomitum experiuntur. Robuſtioribus vero annumerandi erunt illi, qui majorem ſine nauſea & vomitu perferre poſſunt ventriculi diſtenſionem, & qui peracto vomitu, nec appetitus, nec virium ſingulare quoddam ſentiunt detrimentum. Monendum tamen, quod, antequam ex dictis effectibus de individuali conſtitutione formetur judicium, aliæ quoque res concurrentes prius probe ſint attendendæ, & inprimis ſollicite illuc reſpiciendum, num ſubjectum longa conſuetudine ad hunc vel illum effectum fuerit diſpoſitum, quæ omnia, ſi non tantum præſenti in caſu, ſed etiam circa aliorum remediorum operationem rite ſemper obſervarentur, multum omnino lucis afferre poſſent, ad detegendam peculiarem illam vim motuum ſolidorum & fluidorum, & quo uſque actio illorum atque reactio à juſta temperie, proportione & æquilibrio recedat.

19. Emetica melancholia hypochondriaca laborantibus exhibita interdum nullum plane edunt effectum; ſin vero præmittantur illorum uſui abſorbentia & alcalina, vel ſi una cum infuſo ex manna propinantur, facilius feliciusque operationem ſuam abſolvunt. Clariſſime hoc ipſo diſcimus, melancholiam ſic dictam hypochondriacam multum foveri ab acidis cruditatibus, quæ ob deſtructum ventriculi & inteſtinorum tonum in illorum cavitate copioſe generantur. Quod enim hæ ipſæ impediant emetica, quo minus ſuam perficere poſſint operationem, primo exinde patet, quod acida extra corpus noſtrum quoque maximam vim poſſideant, principium ſumme activum & ſubtiliſſimum emeticorum figendi & deſtruendi; ſecundo, quod adhibitis prius antacidis, ut abſorbentibus alcalinis, vel etiam manna, quæ pariter dulcedine ſua acidum eximie corrigere atque invertere poteſt, vomitoria vegete ſatis atque efficaciter officio ſuo ſatisfaciant, & ingentem ſæpe corruptorum humorum colluviem per os ejiciant.

20. In ictero emetica nonnunquam ægrotantes in præſentaneum vitæ diſcrimen perducunt, imo interdum

hunc

hunc ipſum morbum ante nondum præſentem, in corpore diſpoſito excitant: nonnunquam vero optime conducunt, imo unicum ad hoſtem hunc è corpore ejiciendum evadunt præſidium. Diverſiſſimum iterum hoc loco emetica ſortiuntur ſucceſſum, perniciosum ſcilicet & ſumme quoque ſalutarem atque proficuum; quo ipſo aperte ſatis produnt, non unius ejuſdemque, ſed diſcrepantis plane indolis hujus effectus eſſe cauſam. Quod ſi enim noaius illorum oblationem ſequitur effectus, indicium ille præbet non contemnendum, ictericum malum a ſpaſmodica ventriculi & annexi duodeni, in quod cholodochus ductus bilem exonerat, conſtrictione, & præcluſo hoc modo bilis in inteſtinorum canalem influxu, ortum ſuum habuiſſe. Si ergo partibus hiſce ſpaſmo jam adfectis major adhuc emeticorum ſtimulo inducitur criſpatura & contractio, cauſa icterum producens non tollitur, ſed potius confirmatur atque augetur. Imo, ſi validius fuerit vomitorium, in tantam interdum ventriculus abripitur ſpaſmodicam conſtrictionem, ut ſanguis intra illius tunicas exinde incarceretur & periculi plena oriatur inflammatio.

21. Si vero bono cum eventu adhibentur in ictero emetica, aliam plane indicant huncce morbum excitaſſe cauſam, imo illa ipſa, quæ tali in caſu horum remediorum ope ex corpore cum euphoria eliminatur copia viſcidioris & craſſioris biliosæ ſaburræ, bilis in inteſtina influxum, non ſpaſmo tunicarum duodeni fuiſſe interceptum, ſed illam propria ſua viſciditate, qua ductus ſuos atonia laborantes obſtruxerat, exitum ſibi præcluſiſſe teſtatur. Dum itaque emeticorum ope, quæ uſque virtutem ſuam ad biliarios uſque ductus extendunt, nervoſi hi canales, ad majorem oſcillationis & contractionis gradum animantur, illud quoque, quod in illorum cavo hæret, promtius eliminant, ſicque emetica dum cauſam tollunt, ipſum morbum ex voto pellunt. Sed ſufficiant hæc, quæ de emeticis huc uſque diſſerui, quamvis enim plura adhuc ſuperſint, ad ulteriorem argumenti hujus illuſtrationem ea eorum effectu deſumenda, nolo tamen longius illis inſiſtere, ſed me potius converto ad ea, quæ contentas in inteſtinorum cavo recrementitias ſordes inferius per alvum eliminant, & quæ ſi vehementius & impetuoſius illud efficiunt purgantium, ſi vero mitius id præſtant, laxantium & lenientium nomine inſigniri ſolent.

22. Quod purgantia illa draſtica attinet, quæ principium tenuiſſimum cauſticum & virulentæ indolis poſſident, rarius quidem illa noſtris temporibus à judicioſo & conſcientioſo medico vocantur in uſum: Interdum tamen ea eſt morborum contumacia, ut, dum mitiora omnia eludunt, ad potentiora & ſic dicta heroica medicamenta, magna vero cum circumſpectione ſit deſcendendum. Hinc ex horum quoque effectu corporum naturam indagandi mihi relinquitur occaſio. Sic enim experientiæ teſtimonio conſtat, purgantia validiora ad aquas hydropicorum evacuandas vulgo adhiberi, docet vero illa quoque, nonnunquam bono, nonnunquam vero malo illud ipſum fieri cum ſucceſſu, clariſſimo iterum documento: non unam eandemque hydropicorum ipſiusque morbi eſſe naturam. Dum enim exhibito acriorum purgantium ſtimulo, & illius ope ad majorem motum contractionemque concitatis nervoſis & membranoſis partibus ſalubris aquæ impetratur evacuatio, nulla ſubſequente virium proſtratione & nova humoris inundatione, leviorem tantum ſubfuiſſe cauſam, lentiorem nempe per abdominis ſumme debilitata viſcera, ſanguinis atque lymphæ progreſſum, atque ex horum ſtagnatione exortam ſeri per vaſorum poros in abdominis cavum muſculorumque interſtitia ſeceſſionem, indicio eſt. Si vero & hoc in caſu plus valet arte malum, & draſticis his adhibitis in pejus ruit miſera hydropicorum afflictio, à graviori illam ſuſtentari cauſa, aquarumque copiam ea ruptis, ob viſcerum & glandularum obſtructionem plenariam, vaſis lymphaticis, tanquam ex fonte nulla arta exantlando, profluere, non obſcure concludere licet.

23. Quo rarius vero purgantia locum inveniunt, eo crebrius contra laxantia & lenientia ob moderatiora & temperatiora quibus agunt principia, vocantur in uſum, ita quidem, ut præſervationis quoque gratia à multis certis anni temporibus uſurpari ſoleant; quo ipſo vero medicus, qui curioſiori animo præditus, pulcherrimam ad cognoſcendam & perſcrutandam diverſam hominum naturam, obtinet occaſionem. Adhibui hac quoque in parte, ſicuti in aliis omnem, quam potui ſolertiam: dum enim olim Regio juſſu pueris quibuſdam ejuſdem fere ætatis, eodemque & vitæ & victus genere educatis, tempore vernali infuſum quoddam laxans præſcripſiſſem, & poſtmodum ex ſingulis operationis quærerem ſucceſſum, diverſiſſimos infuſum præſcriptum deprehendi ediditſſe effectus, quos non ſolum ipſe totidem diverſæ naturæ ſubjectorum indicia conſideravi, ſed & aliis exempli & incitamenti loco in ſcriptis meis propoſui, ut ſimili quoque diligentia ad illa reſpiciant, quæ ad cognoſcendam corporis noſtri naturam aliquid conferre poſſunt.

24. Recordor hac occaſione, dum quondam aliqua aquæ cujuſdam fontis & ex ea excocti ſalis ad me tranſmitteretur portio, ut meam de illa, facto eaamine chymico, declararem mentem, me nonnullis auditorum meorum hujus ſalis amaricantis & nitroſi ſaporis præbuiſſe doſin, ut ſuo ipſi corpore virtutem illius laaantem eaplorarent, ubi pariter ſub relatione effectuum magna occurrebat differentia, aliis enim bis, aliis crebrius aperuerat alvum, & quidem vel cum vel ſine torminibus; nonnulli poſt aſſumtionem hujus ſalis nitroſi magnam, alii vero exiguam, vel plane nullam ſenſerant refrigerationem. Sic quoque memoriam ſubit, practicum quendam fœminæ, corporis laxi & ſpongioſi, pilulas præſcripſiſſe laxantes balſamicas, quæ ipſi alias familiari in uſu, & quas ſæpius jam, ſubſequente leniſſima alvi apertione, aſſumſerat, inexpectato nunc cum ſucceſſu; creberrimæ enim hac vice illarum uſum eacipiebant dejectiones, ingenti anxietate, torminum atrocia, & virium proſtratione ſtipatæ.

25. Cauſa hujus nimii effectus minime in eſſentia & compoſitione remedii erit quærenda; quod enim ſi eſſet, alio quoque tempore pari cum vehementia operationem ſuam debuiſſet abſolvere; ſed potius ad præſentem hujus fœminæ variis ex cauſis alteratum & immutatum internum ſtatum erit reſpiciendum. Notum vero eſt, leniſſima quoque laxantia draſticorum purgantium acquirere vehementiam, ſi corpori exhibeantur, cujus in abdomine contenta viſcera ſpaſmis obſeſſa, & quod impuris & acrimonia infectis ſuccis valde repletum eſt. Tunc enim laxantium ſtimulo multo vehementius criſpantur nimium jam ob ſpaſmum oſcillantes inteſtinorum fibræ, & provocatus hoc ipſo acrium & impurorum humorum ad inteſtina irritata affluxus, non tantum vim remedii laxantem valde intendit atque auget, ſed dum diutius quoque continuat, ceſſante etiamnum medicamenti ſtimulo, illius effectum ſuſtentat atque producit. Et talem quoque eo tempore hujus fœminæ fuiſſe conſtitutionem, ex exacerbato & nimium aucto exhibiti laxantis effectu conjicere licet; imo clariſſime patet, ſi inſuper conſideremus, quod circa inſtans menſtrui fluxus tempus fuerit exhibitum, cum hæc ſanguinis excretio nunquam ſine ſpaſmodica inferiorum partium affectione contingere ſoleat, & quod adhibitis poſtmodum

Digitized by Google

congruis remediis, excrementitia & acrimoniæ non expers purpurata materia per cutis emunctorium fuerit expulſa.

26. Progredior nunc ad illud remediorum genus, quod ſeroſum & ſalino-tartareis particulis refertum, in renali vero cribro à maſſa ſanguinis ſeparatum humorem, per urinarias vias è corpore eliminat. Horum vero cenſum multa ſunt, quæ ſubeunt, neque unius ejuſdemque, ſed diverſæ plane indolis res. Aliæ enim relaxando, criſpando relaxatas fibras, aliæ diluendo & demulcendo, aliæ incidendo & diſſolvendo viſcidiores & craſſiores humores, urinæ excretionem facilitant liberiuſque promovent, clariſſimo iterum documento: diverſiſſimam corporum eſſe naturam morborumque indolem, quibus per tam diſcrepantis virtutis remedia provocatus urinæ fluxus convenit atque conducit.

27. Sic in illis, quibus anodyna, antiſpaſmodica & relaxantia diureſin movent, urinæ excretionem à ſpaſmodica viarum urinalium constrictione impeditam ſufflaminatamque fuiſſe certiſſimum eſt; ſi vero roborantia & ſtimulantia hunc præſtant effectum, à relaxatis nimium & à tono motuque, qui in ſano & naturali ſtatu hiſce in partibus viget, dejectis urinali ſe- & excretioni dicatis organis, urinæ exitum interceptum fuiſſe, non eſt dubitandum. Diluentia vero & quæ incidente & reſolvente virtute inſtructa, quando diureticum præſtant effectum, aperte produnt, morbi cauſam in defectu ſufficientis fluxilitatis humorum ſecernendorum eſſe quærendam: materia enim ſecernenda, ſi juſto craſſior viſcidiorque exiſtit, ad vaſa capillaria, ex quibus potiſſimum excretoria conſtant, pertingere non poteſt, vel ſi vi quadam atque impetu ad ea propellitur ipſiſque intruditur, in anguſtiſſimis hiſce canaliculis ſubſiſtit, lentore viſciditateque ſua obſtruit patentia alias illorum orificia, ſicque conſuetas, & ſanitati admodum proficuas ſe- & excretiones impedit atque ſiſtit.

28. Diureticis his ſubjungam ea, quæ ſubtiliores ſeroſas ſalino-ſulphureas recrementitias ſordes ſub ſudoris nomine per cutis ampliſſimum excretorium evacuant.

29. Quod validiora attinet ſudorifera, vehementer illa humorum circulum intendunt, ſanguinemque in ingentem commotionem & orgaſticam expanſionem abripiunt: ex quo facile arguere licet, quod ex illorum quoque effectu multa atque præclara de ſanguinis humorumque conſtitutione & motu deſumi poſſint indicia. Suffragio quoque ſuo illud indies confirmat experientia. Sic enim multi ex vulgi & indoctorum numero, aſſumta ſemel tantum validioris ſudoriferi doſi, didicerunt, ſe calidioris eſſe naturæ, ſanguinemque poſſidere in orgaſticas ebullitiones aliis multo procliviorem. Quanto magis itaque ſolidiori ſcientia inſtructus medicus ad cognoſcendam corporis naturam ex illorum effectu perduci poterit.

30. Notum eſt inter alia, quod magna ſæpe ſanguinis abundantia in corporibus ſpongioſioris habitus, quæ copioſis prædita vaſis, per longum tempus, ſine ullo exinde percipiendo incommodo, latere poſſit, id quod veteres plethoram ad vaſa nominarunt: aſſumto vero calidiori quodam pharmaco, ſtatim apertius occultus hic inſidiaſque ſtruens hoſtis ſuam prodit infeſtam præſentiam: aucto enim cordis & arteriarum motu & per medicamenti ſulphureo-oleoſas particulas in orgaſticam & inteſtinam commotionem abrepto ſanguine, tota illius moles mirum expanditur; hinc dum majus affectat ſpatium, vaſorum in quibus decurrit latera ultra eorum reſiſtentiam diſtendit, ex hoc ipſo contractioni illorum nimium reſiſtens, omnia illa periculi plena producit ſymptomata, quæ à majori ſanguinis abundantia, plethora nempe ad vires dicta alias provenire ſolent.

31. Neque minus circumſpecta illa methodus, qua rite obſervata, Alexipharmaca ſic dicta remedia ſummum graſſantibus morbis contagioſis & peſtilentialibus ſunt præſidium, & qua neglecta, maximum quoque afferunt damnum, cauſam nobis præbet contagii indolem corporumque ad illud ſuſcipiendum diſpoſitionem inquirere. Communi ſcriptorum de peſte teſtimonio conſtat, illa, graſſantibus morbis contagio & malignitate infeſtis, prophylacticum habere effectum, qui quidem non aliunde dependet, quam quod cordis & arteriarum motum ob aëris valde vappidi minuſque elaſtici uſum mœroremque & mortis metum languidiorem valide augent, atque intendunt, maſſamque humorum ab impuris ſeroſis & in corruptionem pronis inquinamentis ope ſudoris, quem fortiter movent, promte liberant; luculento teſtimonio, maximam contagioſos morbos ſubeundi diſpoſitionem, conſiſtere in partium ſolidarum, nervoſarum inprimis & vaſculoſarum imbecillitate, fluidarumque impuritate. Optime quoque cum ſucceſſu in principio morborum contagioſorum, præmiſſa quadam medicina emetica, exhibentur; maximo vero cum damno, ſi jam per tempus aliquod ſuſceptum contagium corporis penetralibus altius ſeſe inſinuaverit. Ex quibus patet, miaſma tale per os ſuſceptum & cum ſalivali latice in ventriculum delatum, promte quidem ad ſanguinis humorumque maſſam tranſire, in principio tamen illius adhuc eſſe indolis, ut per cutis poros ope largioris ſudoris evacuari queat, brevi vero temporis ſpacio ab ipſis corporis noſtri impuris ſuccis illam induere naturam, ut per cutis emunctorium ſub ſudore excerni renuat, ſed plane peculiare excretorium deſideret, glanduloſas nempe vel muſculoſas corporis partes, in quas nempe ipſius naturæ ſalutari motu bubonum vel carbunculorum forma deponitur & evacuatur.

32. Infelix porro, quem medicamenta ſudorifera, vel regimen calidius in varioloſa febre producunt effectus non ſatis docet, fermentum quoque varioloſum non ita eſſe comparatum, ut per ſudorem evacuari poſſit, nec velociſſimum maximeque intenſum ſanguinis circulum illius ſe- & excretionem ullo modo promovere, ſed plures potius evolvere & generare ſordes, illas partibus exquiſitioris ſenſus altius infigere, maſſamque ſanguineam, non ſecus ac fluvium quamdiu magna cum celeritate undas ſuas rapidiſſime volvit, nihil admixtarum ſibi ſordium deponere: tunc vero optime depurari poteſt, quando paulo lentius procedere tardiuſque moveri incipit. Multa quoque ex ſpirituoſorum & ſalium volatilium frequentiori & nimio uſu, ſub præcedentis ſeculi fine reſultantia damna affatim docuerunt, cauſam illam morborum univerſalem ex acido & viſcido deſumtam maxime eſſe inſufficientem.

33. Longe excellentiori virtute, ampliori quoque & univerſali fere uſu ſe commendant diaphoretica; quippe quæ multo moderatius placidiuſque genitas in corpore ſubtiliores ſeroſas ſordes per cutem inſenſibiliter educunt. Pauciſſimi certe occurrunt morbi, in quibus corpus noſtrum à placida hac & tutiſſima diaphoreticorum virtute producta excretione non inſigne levamen ſummumque ſentiat auxilium. Ut vero & hoc remediorum genus ad præſentem applicemus ſcopum, pauca ex illis perluſtrationi noſtræ ſubjicere volumus; & primo quidem tutiſſimum illud ad diaphoreſin movendam præſidium, corporis nempe ſub libero & temperato cœlo moderatam exercitationem. Conſideramus itaque plures, qui & ſanitatis & recreationis cauſa ſub aëre temperato amœna perambulant loca; licet enim omnes pari paſſu incedant, citius tamen alii, alii tardius incaleſcunt, & ad ſudorem

Digitized by Google

rem commoventur, nonnulli ſudore madidi atque perfuſi redeunt, cum tamen plures ſicco corpore revertantur: certo iterum documento, ad hanc quoque excretionem diverſimode diſpoſitam eſſe corporis noſtri naturam; quæ quidem diſpoſitio à variis oritur cauſis, utplurimum tamen ea corpora, quæ tam promte ſudore diffluunt, ſpongioſioris ſunt habitus, cutem poſſident teneram atque laxiorem, ſanguinemque in venis alunt copioſo ſero refertum: illa vero quæ intus genitas ſubtiliores ſordes inſenſibili magis tranſpiratione quam aperto ſudore excernunt, cutem carnemque plerumque obtinent denſiorem ſanguinemque recondunt nec nimis copioſum nec nimis ſeroſum, ſed aliquo modo craſſiorem, firmiori nexu, meliorique particularum mixtione gaudentem.

34. Notabile porro eſt; quod venæ ſectionem nonnunquam excipiat liberior tranſpirationis ſucceſſus, nonnunquam vero poſt emiſſum è vena ſanguinem protinus ceſſet vel ſegnius minimum procedat cuticularis hæc excretio. Inquirenti in diverſiſſimorum horum effectuum cauſam, pulcherrima iterum ſeſe objicit corporum differentem naturam cognoſcendi occaſio. Si enim ventilatione ſanguinis facta promovetur diaphoretica vel quævis alia cutanea excretio, certiſſimum præbet prægreſſæ nimiæ ſanguinis abundantiæ indicium, & natura hoc ipſo, inſtituto medici qui venam ſecare juſſerat tacite quaſi applaudit, quod educto ſuperabundante ſanguine, ſolida & fluida ad temperiem atque æquilibrium conſervationi ſanitatis ſumme neceſſarium iterum reduxerit; hinc novis inſurgit viribus, & cum cor & arteriarum canalis antea non ſuffecerit ad tantam molem rite regendam, nunc demto ſuperfluo pondere, illud, quod reliquum eſt, eo vegetius circumagit, ſordeſque ſub lentiori circulo ſenſim conceptas, tranſpirationis ope per cutis emunctorium eliminat. Quod ſi vero per ſanguinis evacuationem impeditur ſaluberrima hæc peripherica excretio, inopiam potius quam copiam fluidi hujus purpurei præſentem fuiſſe indicat. Hinc ſi magis adhuc per imprudenter inſtitutam venæ ſectionem corpus ſanguine & viribus ſpoliatur, non poteſt non cordis & arteriarum motus valde langueſcere: latera enim vaſorum non ſufficienter expanduntur atque dilatantur; quare debiliorem illorum diaſtolen languidior quoque excipit ſyſtole, & deficiente hoc modo vegeto humorum ad corporis peripheriam cutiſque emunctorium appulſu, tranſpiratio eximie læditur, & in ſalubri ſuo decurſu impeditur. Similem fere virtutem diaphoreticam nonnunquam exſerit magnæ virtutis & ex aëre progenitum ſal inflammabile nitrum, item aquæ frigidæ potus, dum nempe infringendo & imminuendo nimium, qui corpus adurit, febrilem æſtum, impedit, ne nimium exſiccetur ſanguinis maſſa, neque orgaſtica ſua expanſione ulterius elateri vaſorum reſiſtat, ſyſtalticamque illorum vim imminuat.

35. Antequam evacuantium claſſem penitus deſero, breviſſimæ adhuc diſquiſitioni ſubjiciam illa medicamenta, quæ lymphaticos corporis noſtri ſuccos vehementer commovent, & ſalivam per ductus glandularum faucium & oris copioſe fundunt. Propria eſt & unice atque ſpecifice quaſi competit hæc virtus mercurio variis modis præparato & corpori applicato. Hujus enim ſubtiliſſimi ſummæque mobilitatis globuli ſpiculis ſalinis armati, glanduloſa & vaſculoſa lymphæ receptacula intime penetrant, ſolidorumque fibras nerveas fortiter ſtimulando & criſpando, contentam in illis lympham in vehementiſſimum abripiunt motum, magnamque ſalivalis humoris copiam, per patentia in ore & faucibus ductuum ſalivalium oſtia, ſub continuo ptyaliſmo è corpore ejiciunt. Quo majorem vero circumſpectionem mercurialia requirunt, eo crebrius tamen generoſo hocce remedio inſcitia illiusque comes audacia abutitur, triſtiſſimisque confirmat exemplis, illud in imperiti manu idem eſſe, quod gladius in manu furioſi. Non ſolum enim ad curandam veneream luem ſæpius indiſcriminatim, neglectiſque ſumme neceſſariis cautelis adhibetur; ſed haud raro eo uſque progreditur empirica temeritas, ut in aliis quoque affectibus difficilioribus & contumacioribus, quorum cauſam plane non attingunt, ægros ſialagogis fatiget, hoſtemque incognitum ſub excitato profuſo ſalivæ fluxu exſpuere cogat, inani & fallaci ipſis inſinuata ſpe, malum hac methodo radicitus & ut dicere aſſolent ex fundamento poſſe exſtirpari. At vero infelix qui brevi ſequitur effectus, inſcios iſtos & rem malitioſe gerentes homines graviſſimi ſui, ſed ſero arguit erroris.

36. Econtrario prudentiori ac circumſpectiori medico inde ſuppeditatur occaſio ex damnis ab aliis inductis ſecuriorem ineundi viam, ſuamque medendi methodum morbo atque ſubjecto omni ex parte reddendi accommodatam. Dum enim inter alia vidit, mercurium vivum nullam fere in corpus noſtrum agendi habere potentiam, niſi ſalibus prius fuerit ſolutus, illorumque ſpiculis armatus, itemque tutiora mercurialia, ut mercurium dulcem, ſola admixtione & trituratione cum ſale quodam alcalino vel neutro, tantas acquirere vires, ut interdum veneni ad inſtar totam œconomiam motuum pervertere valeat: non ſolum ipſe penitus à mercurialium uſu abſtinet, ſi corpus, quod curandum ſuſcepit, multas ſalinas bilioſas & acres ſordes vel primis in viis, vel in ipſa humorum maſſa recondit; ſed & exinde prudenter concludit, quod plurima damna, quæ mitioribus & rite præparatis mercurialibus, minus convenienter applicatis, inferuntur, ex neglecta hac ſumme neceſſaria circumſpectione profluxerint, quodque corporis humani natura ſub illis morbis, in quibus mitiora mercurialia corroſivam & deleteriam induunt indolem, ſalium fertiliſſima ſit productrix; cumque illud maxime in ſcorbuto, arthritide, ſcabie & podagra eveniat; hoc quoque mercurialium effectu evincitur, non omnem Pathologiam ſalſam eſſe rejiciendam, multoſque affectus, quos alii ex ſola ſanguinis abundantia proficiſci autumant, potius ab humorum impuritate, acrimonia & ſalina intemperie & generari & ſuſtentari.

37. Miſſis evacuantibus ad illud remediorum genus me converto, quod ſub ampliori roborantium titulo multas includit ſingularis energiæ ſpecies, ex quibus primum produco ea, quæ analeptica & confortantia in ſcholis medicorum audiunt. Duplici vero modo hæc ipſa depreſſas & imminutas corporis noſtri vires erigunt atque augent: nonnulla enim ex illis ſubtiliſſimo ſuo atque fragrante, blando tamen naturæque amico ſulphure, tenuiſſimum illud in cerebro à ſanguine ſeparatum & in nervis undulans liquidum ad promtiorem motum inque ſingulas partes vegetiorem influxum diſponunt atque concitant; nonnulla vero ſubſtantia ſua alimentoſa, gelatinoſa dulci & moderate ſpirituoſa defectum illorum ſuccorum reſarciunt, ex quibus mobiliſſimum nervorum fluidum erat conficiendum atque elaborandum. Quod priora concernit, agunt illa principio tenuiſſimo, calore promte in exhalationes & effluvia reſolubili, quæ naribus ſuſcepta ſuaviſſimum odoris ſenſum nervis, tunicam internam pituitariam copioſe & ſatis aperte percurrentibus, imprimunt; hinc exterius tantum naribus admota ſuaveolentia, confortantem exſerunt virtutem, imo ipſius cordis motum ſub ſyncope ad tempus ceſſantem egregie reſuſcitant.

38. Nonnunquam vero eadem medicamenta in ſequioris ſexus perſonis ex longinquo etiam talem producunt effectum, qui ſatis ſuperque prodit, illas miſero hyſterica afflictione laborantium numero

pariter eſſe adſcribendas. Sæviſſima enim interdum moſchi, zibethi, jaſmini, roſarum, & ambræ fragrans odor in fœminis nonnullis excitat ſymptomata: dum præter dolorem capitis anxiamque præcordiorum conſtrictionem, potens eſt ſyncopen, imo convulſivas & ſpaſticas tractiones in locis quoque diſſitis producere. Quæ omnia non obſcure innuunt, talia corpora debilioris eſſe naturæ, nervoſumque illorum ſyſtema ad ſubeundos anomalos & ſpaſticos motus maxime diſpoſitum. Prudenter itaque & circumſpecte agit medicus, qui, dum cernit, lenioribus hiſce tantas in ejuſmodi corporibus excitari poſſe turbas, à validioribus medicamentis & inprimis ab illis, quæ ad ſpaſmos producendos apta nata ſunt, omni cura in ſanandis hyſtericarum afflictionibus abſtinet, & diæteticis potius temperatiſque roborantibus dejectum partium, inprimis ventriculi & inteſtinorum tonum erigere & reſuſcitare ſtudet, liberumque ſanguinis circuitum per abdominis viſcera & præcipue uterina vaſa reſtituere contendit.

39. Non minoris momenti indicia de corporum conſtitutione deſumi quoque poſſunt ex illorum effectu, quæ alimentoſa ſua & nutritiva facultate virium largiuntur augmentum. Cum enim omnes corporis noſtri ſolidiores partes à fluidis incrementum ſuum accipiant: fluida vero, quorum magna indies portio conſumitur, per alimenta ingeſta conſerventur atque reſtituantur, neceſſe eſt, ut fluida æque ac ſolida aliquam cum alimentis tam quoad quantitatem, quam qualitatem retineant conformitatem. Quod quantitatem humorum & inprimis ſanguinis concernit, non melior certe ad eandem perſcrutandam, datur via, ac ſi ſollicite ad alimentorum, quo quilibet veſcitur, indolem & quantitatem, conjunctumque vitæ genus, num otioſum vel laborioſum, reſpicimus.

40. Fluit ſane ingens illa, quæ integras nationes intercedit corporum differentia, ſi cœli aëriſque excipias ſtatum, quoad maximam partem ex fonte commemorato, victus nempe vivendique conſueto genere. Sic Galli qui cibis mollioribus, carnibus valde gelatinoſis & vario artificio, quo palato arrideant, præparatis, juſculis maxime nutrientibus, vinoque dulci frequentius utuntur, ad concipiendam ſanguinis humorumque abundantiam ſunt promtiſſimi, eamque ob cauſam ad ſubeundos inflammatorios alioſque ex nimia ſanguinis copia vaſorumque repletione oriundos affectus quam maxime proclives. Hinc quoque hujus gentis medici & frequentiores & largiores ſanguinis miſſiones inſtituunt, imo in febribus aliquoties hoc auxilii genus cum bonis ægrotantium rebus repetere non dubitant.

41. Porro præſidia modo dicta alimentoſa & nutritiva quam optime nos perducunt ad cognoſcendum ingentem illum virium lapſum roboriſque imminutionem, quam morborum plurimi, vel præſentes corpori noſtro & inprimis ventriculo inducunt, vel jam abacti congruiſque præſidiis eliminati poſt ſe relinquunt. Sic enim frequentiſſime videmus, ſi parentes vel amici ægrotantibus illis, quos ſingulari amore proſequuntur, in ipſo acutarum vigore, ad reſuſcitandas, ut autumant, ſumme depreſſas dejectaſque vires, nutrientia valde & alimentoſa virtute inſtructa juſcula renuentibus quoque obtrudunt; vel ſi, quum à morbo quodam graviori convaluerunt, illorumque appetitus, ut plerumque fit, fortior majorque eſſe aſſolet, perverſo huic, minimeque à rationali quodam principio in corporis commodum excitato ciborum deſiderio indulgentes liberaliori manu varia alimenta copioſe porrigunt, quod nihil aliud hoc ipſo efficiant, quam quod viribus ſuis ſpoliatum ventriculum cruditatibus obruant, præſentemque morbum hoc ipſo graviorem raddant atque periculoſiorem, vel delaſſatum corpus denuo in eundem affectum, quem modo ſuperaverat, imo in deteriorem adhuc conjiciant. Neque minus inſigne nutrientia hæc præſidia de corporum impuritate præbent documentum. Multi enim licet optimo utantur cibo atque potu, nihilo minus èlanguido atque emaciato incedunt corpore, triſtique exemplo comprobant HIPPOCRATIS *Sect.* 2. *Aphor.* 10. contentum effatum: *Corpora impura, quo plus nutriveris, eo magis læſeris.*

42. Roborantium ex numero diſquiſitioni noſtræ adhuc ſubjicienda illa, quæ adſtringentis ſunt naturæ, fibraſque languidas nimium atque flaccidas arctius adducendo atque ſtringendo, partibus corporis noſtri deperditum reſtituunt tonum. Multa ſane tria illa ſic dicta medicorum regna nobis ſuppeditant, quæ vel majori vel minori gradu pro principiorum ſuorum differentia talem edunt effectum. Quo vero brevitati ſtudeam, unicum tantum ex vegetabilium regno deſumtum præſenti applicabo ſcopo. Eſt illud famoſiſſimus, ex Peruviana regione ad nos delatus Chinæ cortex. Quantum enim febrifugi hujus ſingularis plane effectus ad detegendam febrium intermittentium genuinam indolem, corporumque iiſdem vexatorum differentiam, conferat, præſtantiſſimorum medicorum loquuntur ſcripta. Placet hanc in rem illa adducere verba, quibus Celeberrimus RAMAZZINI *Orat. VIII. p. m.* 107. uſus eſt: *Non abſimili ratione*, inquit ibi, *Peruvianus cortex, celebre illud febrifugum, cujus noſtra hac ætate tam frequens, niſi forſan nimius & imprudens eſt uſus, nondum meditullius febris naturam nos attigiſſe palam fecit, cum ſat virium habuerit, ut omnium antiquorum de natura febris ſyſtemata è ſuo gradu dejiceret, & recentiorum quoque ideas omnes, quæ de hoc affectu hactenus prodiere, non parum dubias reddiderit.*

43. Verum enim vero, non ad refutanda tantum, quæ minus recte de febrium indole concepta fuerunt commenta, febrifuga hujus corticis virtute uſus eſt, ſed ulterius quoque ex remedii hujus differenti effectu febricitantium naturam internarumque partium conſtitutionem explorare ſtuduit. Eximium nobis hac de re reliquit documentum *in Deſcriptione Conſtitutionis Epidemic. anni* 1690. *p. m.* 149. Ibi enim inter alia quæ noxia vel proficua in affectibus tunc temporis graſſantibus deprehenderat, corticis Peruviani quoque mentionem injicit, & non ſolum candide fatetur, non admodum ſalubrem ejus in conſtitutione hac fuiſſe uſum; ſed ſemet ipſum quoque inſauſto cum ſucceſſu nobili cuidam virgini, quæ per 40. dies cum tertiana duplici conflictata fuerat Chin. Chinam præſcripſiſſe. Illam enim, poſtquam ex vino infuſam reſpuiſſet, ad tres dies ſtupidam & comatoſam evaſiſſe, cum pulſu adeo exili, ut vix percipi potuiſſet; donec tandem ſoliti paroxyſmi redeuntes ſtuporem diſcuſſerint. Ubi in mox adjecta epicriſi ex inſalubri hujus remedii uſu concludit, maſſam ſanguineam hujus virginis multis cruditatibus fuiſſe refertam, craſſioremque habuiſſe conſiſtentiam, ideoque ad promtum motum circuitumque minus fuiſſe aptam; ſublato itaque fortiori, quem à febre acceperat, impulſu, quandam veluti in vaſis ſtagnationem functionumque torporem inde fuiſſe obortum, quæ vero reſtituto iterum ſanguini velociori motu, redeunte febrili æſtu omnia feliciter diſparuerint.

44. In genere vero illud probe obſervandum, non omnibus indicationibus nominatum corticem ſatisfacere, hinc aliis præſidiis ante ejus uſum omnia ſunt removenda obſtacula, liberandæ prius primæ viæ ab inhærentibus viſcidis, acidis bilioſiſque cruditatibus, maſſa quoque humorum à ſordibus vindicanda, ſanguinique liberior per viſcera, inprimis in abdomine contenta, reſtituendus circulus, ſpaſmorum quæ juncta eſt vehemen-

vehementia compeſcenda atque mitiganda; & tunc demum, ſi febriles motus ex aſſuetudine relictaque debilitate adhuc infeſtant, febrifugo modo laudato & debita doſi congruoque tempore exhibito ſiſtendæ atque profligandæ. Certiſſimum itaque ex felici hujus remedii effectu, dum nempe febris poſt ejus moderatum uſum plenarie ſilet, nullæque recidivæ, nec alia ſubſequuntur mala, deſumi poterit indicium, corpus nunc a colluvie ſordium ſufficienter eſſe depuratum, viſcera abdominis ab obſtructione liberata, glandulas reſeratas & liberum ſanguini per omnes partes reſtitutum progreſſum. Si vero, aſſumta jam aliqua hujus corticis portione, nihilominus inſiſtit febrilis ſpaſmus, vel alia ſequuntur incommoda, nequaquam ulterius hujus remedii uſus eſt continuandus; ſed potius exinde prudenter colligendum, materiali febrium cauſæ nondum ex aſſe fuiſſe proſpectum, viſcera nondum plenarie reſerata, ſanguiniſque & humorum motum nondum in juſtum ordinem & ad ſufficientem libertatem eſſe productum. Confirmant hæc quæ modo attuli *in Medic. Syſtemat. Tom. IV. Sect. I. cap. 2. de Febr. Quartan.* conſignata verba: *Si his* (congruis nempe paulo ante deſcriptis præſidiis) *febris non diſceſſit, indicium fuit, infarctus viſcerum, aut obſtructionis glandularum in abdomine.*

45. Subiungam hiſce defectum virium reſarcientibus, motuſque excitantibus medicamentis, aliud, & diverſæ quidem plane indolis remediorum genus, illa nempe pharmaca, quæ fluidorum ſolidorumque motum illiuſque ferociam componunt atque ſiſtunt, dolores & ſpaſmos ſopiunt, & vigiliis morborumque atrocia fatigatis & delaſſatis corporibus placidum conciliant ſomnum. Præſtat hæc omnia quam maxime opium, vario modo præparatum, correctum, variiſque compoſitionibus immixtum, cujus virtus ab antiquiſſimis jam temporibus nota fuit atque explorata. Rarior quidem noſtro ævo, quo multo ſecuriora & tutiora innotuerunt anodyna, uſus opiatorum eſſe ſolet; aſt, ſicuti nunquam deſunt, qui in clariſſima & ſerena luce cœcutire non erubeſcunt, ſic quoque imprudentum audacia nondum deſinit, valentioribus pharmacis ægrotantes vita & ſanitate ſpoliare, quæ mitioribus atque lenioribus perfacile potuiſſent conſervari. Plures certe infauſti opiatorum effectus in recentiorum quoque ſcriptis reperiuntur, quos & ipſe in artis exercitio ſæpius animadverti; ex quorum numero præſenti ſcopo illum tantum breviter accommodare lubet, quem aliquoties me obſervaſſe *in Med. Syſtem. Cap. VII. pag.* 227. *in Scholio* §. 12. his verbis teſtatus ſum: *Non ſemel ſed aliquoties, quod ſancta fide teſtari poſſum, ab immoderato adſtringentium & opiatorum uſu in diarrhœa vel dyſenteria fluxu coercendo, vel cohibendo intermittentium impetu, moleſtiſſimum hypochondriacum, quod in fœminis hyſtericum dicitur malum, & quod per omnem fere reliquam ætatem homines miſere exercuit, enatum animadverti.*

46. Certe, niſi me omnia fallunt, ſiniſter hicce upiatorum effectus, qui tamen ſubito hypochondriacum hyſtericumque malum, in corporibus, quæ antea ab utroque plane immunia vixerant, producere poteſt, de genuina hujus mali indole, veraque illius ſede optime inſtruere convincereque poterit. Si enim, in quo omnes unanimiter conſentiunt, opiatorum nociva & deleteria vis exinde potiſſimum dependet, quod principio ſuo halituoſo vaporoſo-ſulphureo tonum partium nervoſarum & exquiſitioris ſenſationis deſtruant, robur atque vires motrices labefactent atque imminuant: certe nec aliunde infauſta hæc hypochondriaci mali ab improvido opiatorum uſu facta excluſio deducenda erit, quam quod ventriculi & inteſtinorum tunicas, quibus maxime opiata & ſedativa vim inferunt, à robore ſuo atque tono, per ſpaſmos præcedentes jam ſatis imminuto atque deſtructo, penitus tandem dejecerint. Ex quibus luculenter eluceſcit, primariam hujus moleſtiſſimi mali cauſam veramque illius ſedem non alibi eſſe quærendam, quam in ingenti inteſtinorum & ventriculi atonia, ex qua poſtmodum tanquam ex genuino ſuo fonte reliqua omnia, quibus hypochondriaci vexantur, propullulant ſymptomata.

47. Ultimo tandem & colophonis loco unicum ad hæc ex anodynorum & ſedantium effectu, de ſingulari iſchuriæ ſpecie deſumtum adjiciam judicium. Obtulit ſe mihi quondam inter alias difficiliores pariter ac rariores conſilii dandi cauſa ad me miſſas morborum relationes ſingularis quidam affectus, dignus omnino, quem paulo accuratiori ſcrutinio ſubjiciamus. Quum vero ejuſdem completam hiſtoriam in *Medic. Conſult. Part. VIII. Dec. V. Caſ. III. pag.* 334. in publicum uſum omnium jam expoſuerim perluſtrationi, integram denuo repetere minus neceſſarium æſtimans ea tantum huc transferam, quæ proprie ad inſtitutum pertinent: Fœmina nempe calculoſa, variiſque ſpaſmorum inſultibus ob nervoſarum partium inſignem debilitatem diu laceſſita, inopinato dolore dextri lateris corripitur, cumque à calculo illum provenire crederet, medicamentum anodyno-antiſpaſmodicum aſſumſit; quoquidem dolor diſcuſſus, ſed in ejus locum ſucceſſit iſchuria, ſeu plenaria urinæ ſuppreſſio; quæ quidem hac vice poſt tincturæ tartari & pilularum laxantium uſum internum ceſſavit; aſt præterlapſo ſub variis ſpaſmodicis afflictionibus aliquot ſeptimanarum ſpatio, rediit dolor iſte gravativus lateris, illumque denuo ſequuta multo pertinacior iſchuria. Fruſtra ad ea, quæ ſub priori inſultu profecerant, recurrebat ægra, præſidia: & licet multa poſtmodum applicareotur antiſpaſmodica & anodyna, ut clyſteres emollientes antiſpaſmodici, balnea, pulveres & potiones antiſpaſmodicæ & anodynæ, minime tamen his ipſis per novem jam dies occluſæ urinales viæ potuerunt aperiri atque reſerari, unicum ſolamen percipiente ægra ex clyſterum & pilularum laxantium uſu, quarum quippe ope ingens ſemper ſeroſi humoris quantitas per alvum, & aliquot urinæ guttæ per ordinariam viam fuerunt eductæ. Ex tam fruſtraneo itaque tot remediorum anodynorum & antiſpaſmodicorum uſu genuinam veramque hujus affectus cauſam felici cum eventu erui, atque in ſuppeditato conſilio reſcripſi: iſchuriam hanc non a ſpaſmodica viarum urinalium conſtrictione, ſed à contrariæ plane indolis provenire cauſa, nimia nempe tubulorum renalium & ureterum flacciditate & atonia, motuſque, qui alias in his quoque partibus viget & contenta in ipſis liquida ſtrenue propellit, inertia atque defectu. Suaſor itaque fui, ut ab ulteriori anodynorum, antiſpaſmodicorum & emollientium uſu penitus abſtineant, & ea potius adhibeant, quæ confortante & roborante virtute debilitatis hiſce partibus deperditum reſtituant tonum, imo, quæ leviori ſtimulo elanguidum reſuſcitent amiſſumque revocent motum. Fecit hæc omnia ex præſcripto patiens, & haud ita multo poſt de felici exoptatoque ſucceſſu me reddidit certiorem.

48. Habemus certe in enarrata morbi hiſtoria inſigne ſalubertimi ex remediorum effectu deſumti conſilii exemplum, quod ego eo lubentius colophonis loco diſſertationi huic adjicere volui, cum clariſſimum exhibeat documentum, non otioſa fructuſque expertia me in illa pertractaſſe, ſed talia potius, quæ rite obſervata in praxi medica uſus eſſe poſſunt ampliſſimi.

FRIDERICI HOFFMANNI OPUSCULA PATHOLOGICO-PRACTICA, VARII ARGUMENTI.

DISSERTATIO MEDICA

DE ÆTATIS MUTATIONE MORBORUM cauſa & remedio.

§. I.

INGENS quidem morborum, quibus mortalium genus ſubinde affligitur, eſt numerus; ſed immenſa quoque Numinis miſericordia factum, ut innumera paſſim in univerſa rerum natura ad eosdem tam arcendos, quam ſanandos, proſtent auxilia. Etenim non modo illa tria ſic dicta naturæ regna amplum ſuggerunt apparatum rerum, quæ ſalutari & medicinali pollent virtute, ſed & ipſa elementa, quæ omnium naturalium, & maxime vivorum corporum, conſtituunt naturam, ejus indolis ac virtutis ſunt, ut accommodatam adverſus multos & difficiles morbos præbeant medicinam, teſtantibus id clare ſatis puris aquarum fontibus, maximeque iis, qui acidularum & thermarum nomine inſigniuntur. Catholicum illud, aëreo-æthereum, quod vitam fovet ac ſuſtinet, fluidum, tam ſalubrem in ſinu fovet facultatem, ut multæ longæ ac rebelles ſint paſſiones, quæ non niſi aëris mutatione ſaneſcunt. In ipſis alimentis, quibus omnes ad vitam & ſanitatem ſervandam perpetuo indigemus, vis recondita eſt medicinalis, & jam pridem vel experientiæ ſuffragio in comperto habemus, depromta ex diætetico fonte remedia in vincenda morborum difficilium pertinacia, iis quæ è pharmacia petuntur, Galenicis æque ac chymicis, longe eſſe anteferenda, uti quidem vinum, lac, ſerum lactis, jura & gelatinæ carnium, decocta avenacea, hordei, axungiæ animantium, olea expreſſa, planum faciunt teſtantumque.

2. Neque vero tantum in iis, quæ extra corpus poſita ſunt, ſalubris & medicamentoſa latet virtus, verum, ita etiam á ſummo opifice ſapientiſſima illa corporis humani ſtructura eſt fabrefacta, ut ad morbos expugnandos non mediocre ſymbolum conferat, eaque propter ipſi quandoque morbi medicina ſint & adverſus morbos præſidium. Luculento exemplo ſint febres, in quibus motuum intenſiorum beneficio ſæpenumero non modo cauſæ, quæ febrem excitando perniciem intentarunt, amoventur, ſed & multæ graves & chronicæ paſſiones, uti epilepticæ, convulſivæ & ſpaſmodicæ, abiguntur & corpus firmiorem ſanitatem, majus robur majoresque vires acquirit. Quod quidem ſicuti in febribus, nec non ſanguinis excretionibus, à varia conditione varioque motu fluidorum evenît; ita non minus in ſtructura, conformatione atque textura ſolidorum ſingulare latitat artificium, quod in medicatione morborum præcipuum ſæpe curationis punctum abſolvit. Emicat id, ut mittamus alia, ſub mutatione ætatum, cujus magna vis eſt tam ad inducendam morborum diſpoſitionem, quam eorundem ſanationem; utrumque non aliam ob cauſam, quam ob mutatam ſub ætatis periodorum temporis decurſu ſolidorum fabricam atque texturam. Quod penitius noſſe, quum in arte noſtra magni ſit momenti, dignum curatiori indagine mihi viſum fuit hocce argumentum fuſius evolvendum.

3. In perquirenda igitur ſalutari mutatæ ætatis adverſus morbos efficacia, haud abs re erit præmittere nonnulla, de proxima hujus effectus cauſa, ſolidis nempe corporis noſtri partibus earumque natura, actione atque ad vitam & ſanitatem tuendam, ad morbos ingignendos eosdemque rurſus abigendos potentia.

Veteres,

Veteres, ac inter hos maxime GALENUS, cum iis, qui ex poſteris preſſius ipſius veſtigiis inſtiterunt, neglectis plane ſolidorum vitiis, à fluidorum tantum labe, intemperie, vel corrupta ac depravata indole, omnium fere morborum ortum ac cauſas derivarunt. Hinc ſi monumenta eorum, qui poſt GALENUM per multa ſæcula medicinam opere & ſermone agitarunt, evolvimus, vix quicquam aliud in explicanda morborum generatione invenimus, quam ſanguinis abundantiam & inopiam, bilem flavam, vel atram, aut pituitam eminentem, vel horum quatuor humorum intemperaturam, vel eorum putredinem, vapores inſenſos & præternaturales humorum in partes fluxiones, quibus poſtea medendi methodum accommodarunt, unice in corrigendis, vel evacuandis, intemperie, aut vitio laborantibus humoribus, occupatam. Reliquæ, quas in dogmatica morborum diſquiſitione tradunt cauſæ, mera grande ſonantia ſunt nomina, humidum radicale, calidum innatum, potentiæ attractrices, expultrices, retentrices, antipraxiæ viſcerum, idioſyncraſia, ſympathia, venenata qualitas, & id genus plura, quæ tamen ad intelligenter explicandam morborum geneſin & invenienda congrua adverſus hos præſidia, nullius plane uſus ſunt atque momenti.

4. Jam quidem priſcis medicorum facile condonandum, quod in vitæ, ſanitatis & morborum cauſis eruendis cæcutierint, & alienas prorſus foverint opiniones, quum ipſos non modo exquiſitior corporis humani ſtructuræ notitia & genuina partium functio, ſed & vitalis ille humorum in circulum abiens motus, omnium in corpore actionum fundamentum, latuerit. Noſtris vero temporibus, poſt divinum illud circuli ſanguinis multaque alia præſtantiſſima inventa, in luce palpare non amplius licet, ſed ægre merito ferendum, quod pathologica doctrina à plurimis recentiorum, ſuperiori etiam adhuc ſæculo, non melius fuerit exculta, quæ tamen unica & vera rationalis & tutæ therapiæ baſis eſt. Fuerunt enim, qui licet non ex quatuor morboſis Galenicorum humorum, ex aliis tamen non minus gratis ſuppoſitis fluidorum vitiis, morborum duxerunt incunabula, acido ſcilicet & viſcido, pituita, bile & acido, acrimonia varia, ſalſedine, dyſcraſia ſalino-ſulphurea, ſcorbutica impuritate, morbificis fermentis, ſuccorum craſſitie, plenitudine, venenata qualitate, ſpirituum obſuſcatione, fixitate, male poſthabito perverſo habitu & vitio ſolidorum.

5. Neque etiam noſtro hoc ævo ferendum eſſe exiſtimamus, quod docti quidam & celebres medici in explicandis medicis rebus, & maxime quidem morborum ætiologia, nova quædam principia, ſeu mavis nomina, quæ plus eſſentiæ ſubſtantiarum ſpiritualium & intelligentium, quam rerum corporearum quadrant, obtrudere & infeliciſſidere introducere contendant, dum vitæ & mortis, ſanitatis & morborum cauſam, quin hos curandi facultatem, in ſpirituali quodam, interno vitali ſenſu, cognitione & intentione prædito ac motus ad certum finem, certo gradu dirigente principio conſtituunt, & inter materiales morborum cauſas, excluſa fere omni falſa pathologia, præter humorum abundantiam, admittunt fere nihil. Ens enim ejuſmodi metaphyſicum & deprompta inde abſtruſa principia, ex ſententia noſtra nullius ſunt uſus, eo quod minus ſufficiunt claris & diſtinctis in pathologicis eliciendis conceptibus, qui tamen ad omnem veritatem & demonſtrativam cognitionem requiruntur, neque etiam formandis accommodis curandi indicationibus ſerviunt. Hinc rectius utique ejuſmodi amplectenda eſſe principia cenſemus, quorum ductu ex cauſis proximis, ſenſui & rationi obviis, in pathologicis ratiocinatio & in therapeuticis medicatio adornatur, quæ potiſſimum ſuppeditat, ſolidorum & fluidorum, è quibus corpus coagmentatum, natura, vis atque operatio mutua intimius cognita, quam recentiores mechaniſmi nomine efferunt.

6. Et profecto juſta nobis ſuppetit cauſa reprehendendi eos, qui ad occulta ejuſmodi principia & ſterilia nomina confugiunt, quum ex perquiſitiore ſolidorum cognitione, plurima in medica doctrina perquam facile ac commode enodari & ad rationes revocari queant. Adducemus in exemplum inevitabilem moriendi neceſſitatem. Hæc quidem inventu non adeo difficilis eſt iis, qui rerum corporearum naturam callent; illis vero, qui hac deſtituuntur, abſtruſa mirum videtur, ut etiam ad ſpeculationes à corporis natura plane alienas delabantur, quaſi tum energia principii vitalis vacillet, deficiat iſtudque à motu in corpore ſuſcitando deſiſtat. In corpore potius, non ſpirituali ente, cauſa interitus quærenda, mutata ſcilicet ſtructura ſolidorum, quæ regunt, movent & impellunt fluida, quæ ſaluberrimas ſecretiones atque excretiones ſuſtentando, mortem morboſque avertunt. Jam ipſis ſenſibus manifeſtum eſt, carnes, tendines, ligamenta, oſſa, vaſa, longe flexiliora, poroſiora eſſe & molliora in junioribus, in annoſioribus vero & decrepitis duriora, compactiora & ſolidiora, ductibus & poris coarctatis, reddi; unde vel domeſtico experimento conſtat, longe intenſiori coctione annoſiorum animantium carnes indigere, quam juniorum, ut molleſcant. Quum igitur ingraveſcente ætate fibræ non modo rigidiores & duriores evadant, ſed & pori, ductus & canaliculi anguſtentur & coaleſcant, ex neceſſitate utique mechanica fit, ut utiliſſimæ nutritioni, viribus ac robori ſervientes in corpore functiones, ſecretio ſcilicet roſcidi nutritii ſucci, fluidi ſpirituoſi in cerebro & ſpinali medulla, liquoris chyloſi in villoſa inteſtinorum & ſeminalis in teſtium canaliculoſa ſubſtantia, minuantur ac ſufflaminentur. Dein, quum pariter minima illa vaſcula, quæ impurarum & ſuperfluarum partium emiſſioni maximeque cuticulari excretioni ſerviunt, lapſu temporis collabantur minuſque patula ſint, remanent recrementa ac vitales ſucci inquinantur. Utriſque vero junctim penſitatis, non mirandum eſt, morbos ipſamque mortem ſenſim neceſſario gigni atque demum induci, quemadmodum id latius, primus quod ſciam deduxi in *med. rat. ſyſtem. tom. I. Sect. I. cap. I.* nec non *diſſert. de fato phyſico & medico.*

7. Cognita hac neceſſaria mortis, in mutata ſolidorum textura conſtituta cauſa, in proclivi eſt rationem reddere, quare ante diluvium adeo longævi fuerint homines, ob ſubtiliora ſcilicet, tenuiora & temperata à craſſioribus & feculentis partibus immunia, quibus uſi ſunt, elementa, quæ poſt univerſalem inundationem inter ſe commixta, impuriora facta atque corruptioni magis obnoxia. Facile exinde quoque cauſa eluceſcit, quare incolæ regionum montanarum, qui ſubtiliori ac puriori äere, aquis & alimentis purioribus fruuntur, uti in Helvetia, Bohemia, & in Italia Alpibus vicino tractu, graviores ætate fiant iis, qui in depreſſis locis aërem & alimenta infecta atque inquinata hauriunt. Neque minus id ad uſum hinc decerpere licet, quod ad vitam ſanam & longam conciliandam nihil aptius ſit aëris puri & temperati, potus limpidi ac tenuis & ciborum mollium ac facilis ſolutionis uſu, lenibus frictionibus & inunctionibus poros ſimul apertos ſervando & perſpirationem eliciendo.

8. Quam ſingularis porro utilitatis exquiſitior ſolidarum partium & aptitudinis earundem ad motum tam recipiendum, quam propagandum ſit cognitio, ad plurima in pathologicis clare & diſtincte explananda, luculenter confirmant morbi ſic dicti hæreditarii. In vulgus quippe notum eſt, parentes phthiſicos, hypochondriacos, calculoſos, podagricos, epilepticos, melancholicos, quin haud raro hydropicos & cachecticos, gignere infantes ad eoſdem morbos proclives & iiſdem plerumque obnoxios. Hujus cauſam ſi quis idea-

rum

tum ſeminalium, ſpirituum, vel principii vitalis peculiarem labem, vel diſpoſitionem ſuggerere velit, is certe verba dabit ſterilia, quæ ad intelligenter explicandum & invenienda remedia uſus ſunt plane nullius. Fundamentum potius nativorum ejuſmodi morborum in vitiata ſtaminum, fibrarum & vaſorum, è quibus corpus coagmentatum eſt conformatione, illarum nimia ſive laxitate, ſive ſtrictura & tenſione, ac horum nimia vel amplitudine, vel anguſtia, ab ipſis parentibus connata, reperiundum. Hæc vero qui novit atque perpendit, facile judicabit, morbos per nativitatem in liberos tranſlatos, difficulter ſanationem recipere, eo quod omnium ſit difficillimum, ſolidæ cujuſdam partis conformationem aliam facere & immutare. Habebit quoque perſpectum, à parentibus morboſis prognatis, exquiſitam vitæ victusque ſervandam eſſe rationem, ne deliteſcens ſolidæ partis labes ex fluidorum vitio invaleſcat & in morbum erumpat apertum.

9. Eadem hæc alia atque alia ſolidorum quoad habitudinem fibrarum, vaſorum, pororum, nervorum ac minimorum ductuum, in unione & cohæſione, textura atque ſtructura, vera præterea cauſa eſt, quod unus altero robuſtior, facilius ægrotet, facilius quoque vel difficilius ſaneſcat, nec non ratione animi mobilior ſit, vel torpidior & ad hos vel illos animi affectus magis, vel minus proclivis. Verbo: hæc ſolidorum ſtructuræ diverſitas, eſt cauſa diverſitatis operationum in functionibus animalibus, vitalibus & naturalibus. Vulgo quidem, ſecundum GALENUM ipſiusque ſectatores, hæc temperamentis, ſive ſanguinis & humorum temperiei & intemperiei adſcribuntur, ſed abſonam & à veritate alienam hanc eſſe opinionem, vel ex eo clare pateſcit, quod actiones illæ, quæ temperamentis, ſanguineo, cholerico, melancholico & phlegmatico, vulgo tribuuntur, mutare & corrigere arduum & vix ſit integrum, quod tamen, ſi natura & temperies fluidorum earumdem cauſa eſſet, facillime, mutato aëre, victu & vivendi genere, fieri poſſet. Contra ea ipſa experientia uberius confirmat, nihil magis tam ad mutationem ipſius ſic dicti temperamenti & actionum corporis ſecundum ipſam naturam, quam etiam ad morbos ipſorumque productionem conferre, quam ætatem ejuſdemque viciſſitudines. Ratio pariter in procinctu eſt, quia videlicet labentibus annis, interea temporis ſolida, per quæ fibroſa ſtamina, membranas, vaſa, nervos, ligamenta, tendines & oſſa intelligimus, immutantur, eaque propter in motu, tam progreſſivo, quam ſecretorio & excretorio, ipſa quoque temperie fluidorum, ingens contingit mutatio.

10. Antiquiſſima hinc jam priſcorum Philoſophorum fuit ſententia, certis annis & quæ ex his conficiuntur ætatibus, occultam & plane peculiarem ineſſe virtutem immutandi hominis valetudinem & corpus ad varios morbos ipſamque mortem diſponendi. Scitum potiſſimum hanc in rem eſt VERULAMII effatum: *hæc inteſtina illa calamitas, quam nulla ars, nulla humana induſtria effugere, ſed ne reprimere quidem poteſt. Etenim ſi cui ab ortu temperato vel* ÆSCULAPIUS *præſit, qui illum ab iis, quæ foris ſunt, aut quæ intro ſumuntur cauſis, ſalvum & incolumem ſic tueatur, ut nullum inde corpus detrimentum capiat; is tamen à ſemetipſo ſuaque ſponte magis magiſque conficietur conſumeturque, donec extremum vitæ ſpiritum edat. Illuc diem contendit, plurimas hoc interim ſpatio mutationes neceſſario ſuſtinet. Has qui annorum ſpatiis & intervallis dimenſi primum diſcreverunt, ſimul ætates appellarunt, ut ſit ætas id vitæ curriculum, quo luculenter corporis conſtitutio per ſe ſuoque ſtatu mutatur.*

11. Maxime omnium vero ſeptenario multum detulerunt numero, & annos numerantes ſeptimum quemvis vocarunt climactericum, quaſi ſingulorum lapſu homo tanquam per gradus & ſcalas ad perfectionem viriumque robur, & retrogrado poſtea curſu ad decrementum rurſus vitæque interitum vergeret. Nec ſine ratione. Potiores enim in corpore humano mutationes exſerunt ſe ad ductum numeri ſeptenarii. Scilicet ter ſeptima hebdomade embryo in utero primum motum edit & ſex ſeptima ad partum eſt paratus. Infante in lucem edito, ſeptimo menſe dentes exitum moliuntur, atque erumpunt; bis ſeptimo menſe ſtomachi ea firmitas facta, ut cibum capere & digerere poſſit; ter ſeptimo menſe pedes in inceſſu, & lingua in loquela officio fungi incipiunt; ſeptimo anno primi decidunt dentes, mentiſque & ſenſuum internorum operationes cum ingenii viribus ſeſe primum exſerunt; bis ſeptimo anno pili in pube creſcunt, in fœminis menſes exſolvuntur, in teſtibus quoque adoleſcentum ſpermatici liquoris ſecretio inchoat, & utriſque potentia generandi accedit. Inde ad ter ſeptimum uſque annum corpus in longitudinem & caput in magnitudinem excreſcit debitam, barba in mento comparet, & animæ facultates ſeſe magis produnt. A vigeſimo quinto ad trigeſimum quintum annum, corpus in amplitudinem extenditur, oſſa magis ſolideſcunt, membra nanciſcuntur firmitatem ac robur, & corpori maxima eſt agilitas animoque & ingenio vigor. Tum perſtat idem corporis robur ad quadrageſimum usque nonum annum, quo ſenſim diminuitur, in fœminis menſium fluxus ſubſiſtit, in viris potentia generandi deficit, & ingraveſcente magis ætate, ſub ſenectute ſucceſſive vires decreſcunt animi, ingenii & corporis, actiones vitales, naturales & animales labaſcunt, donec demum penitus concidant.

12. Propius vero noſtrum inſtitutum & ſcopum maxime medico-practicum tangit, quod ab hac ſolidarum corporis noſtri partium, quoad texturam, ſtructuram & conformationem, in figura & magnitudine per ætates, ſive certas annorum periodos, facta immutatione, peculiaris in certis partibus cuivis ætati propria ad producendos morbos emergat diſpoſitio. In quo quidem illud inprimis obſervatione dignum videtur, quod hinc oriundi ætatum morbi à capite & ſuperioribus incipiant, & poſtea per gradus quaſi ad inferiora deſcendant, & collum, fauces, pectus, præcordia, hypochondria, imum ventrem, pelvim & partes extremas occupent. Ratio hujus obſervati in proclivi & hæc eſſe videtur. Scilicet, quemadmodum ſapiens natura, in efformando embryonis utero incluſi corpuſculo ſic verſatur, ut primum caput cum cerebro ipſaque ſpinali medulla, poſtea thoracem, abdomen & partes externas ad perfectionem ſuam perducat, ita etiam eadem hæc extra uterum occupata primo omnium eſt, ut caput ad juſtam ſuam magnitudinem & perfectionem provehat, poſtea pectoris elaborationem intendat & œconomiam motuum vitalium recte inſtruat, ac demum ad reliquas inferiores partes rite perficiendas & ad juſtam magnitudinem ac proportionem traducendas omnem laborem atque operam conferat. Hæc autem quum nonniſi expandendo & dilatando debito modo canales & eorum diametros, tonum & robur fibris motricibus conciliando & majori ſanguinis ac humorum copia affluente perfici queat; neutiquam mirandum eſt, ſi hæc omnia non ſecundum regulam, ordinem & proportionem rite fiunt, ſed humores plus juſto ad partes amplianðas & nutriendas adducuntur, iique minus temperati & mobiles ſunt, vel forſan à debitis ſuis viis deflectunt & alias ſedes aliaque loca occupant, varias ex humorum ſtagnationibus, ſtaſibus, morboſas affectiones in partibus pullulare ac infeſtare.

13. Is autem eſt naturæ proceſſus & hic morborum ætatum proventus. In infantibus caput quam

maxime

maxime tam quoad externas, quam internas partes patitur. Tunc enim variæ in facie exulcerationes, achores, ſavi, in ore aphthæ, in oculis & auribus humiditates, in nariom cavo coryzæ obſervantur, nullaque ætas tam facilis & promta eſt ad concipiendam levi ex cauſa, uti ex ſolo lactentis matris terrore, epilepſiam, quam hæc ipſa infantilis. Circa menſem ſeptimum, quum ordinario naturæ curſu dentes prorumpere incipiant, à dolore & vellicatione nervoſarum in gingivis fibrarum, totum ſyſtema nervorum per conſenſum irritatur & valide afficitur, unde in difficulter dentientibus pavores, vigiliæ, febres, convulſiones epilepticæ, oppreſſiones pectoris, ventris tormina, cum nimio alvi profluvio, vel interdum ejus conſtrictione, obſervantur. Qualia generis nervoſi præternaturalia pathemata, ob ſummam in infantili corpore imbecillitatem, à lacte copioſo, ſtagnante, corrupto, corroſivo reddito, quam facile proveniunt & plures etiam infantes interficiunt. In pueris dein uſque ad decimum quartum annum, tinea in capite, tumores glandularum in collo, in nucha parotides tumefactæ, acres oculorum defluxiones, aurium & narium fluxus interdum purulenti, tuſſes ferinæ, convulſivæ, inflammationes anginoſæ, in quibuſdam ſcrophulæ obſervantur. Ob ligamenta quoque adhuc valde laxa & flexilia luxationes, in humeris præſertim & vertebris dorſi, & gibboſitates facile, accedente cauſa quadam externa violenta, proveniunt. Et quum in hac ætate valde dulces & temperati ſint humores, quibus lumbrici in inteſtinorum tenuium anfractibus promte nutriuntur & ſuccreſcunt, ab horum morſu importuno ſæpe epilepticæ & convulſivæ artuum agitationes infeſtare ſolent.

14. Circa decimum quartum poſtea annum, ſanguis paullo tenuior, calidior & copioſior redditus, efficit, ut pili prorumpant in pube, ut teſtium quoque fabrica elaboretur inque eorum minutiſſimis canalibus ſuccus lymphaticus ſpirituoſus ſeminalis ſecernatur, in fœminis vero uteri vaſculoſa compages amplietur, canales tortuoſi explicentur, ſanguinem ſuperabundantem recipiant eundemque nimis accumulatum demum eructent. Circa hanc ætatem, quæ pubertatis nomine venit, major vigor majuſque robur accedit partibus ſolidis, vox etiam ſonora redditur, ſique ſanguis non liberum per uteri oſcula invenit exitum, ſed refluit & regurgitat ad ventriculi & inteſtinorum tunicas nerveas, nec non vaſculoſa abdominis viſcera, gravia & varia ſæpe femellas premunt incommoda, ut ſunt vagi æſtus, inappetentia, virium dejectio, corporis laſſitudo, tabeſcentia & id genus plura. A decimo quarto ætatis anno uſque ad vigeſimum primum, quæ adoleſcentiæ periodus, in ſubjectis habitu corporis ſpongioſiori, pluribuſque & exilibus vaſis præditis, eaque propter ad plenitudinem ſuccorum ipſa natura proclivibus, ſanguis paullo majori impetu fertur ad caput, unde in adoleſcentibus dolores & exæſtuationes capitis, aurium tinnitus, narium ſiccitates & hæmorrhagiæ, dolores quoque oculorum, immo interdum phrenitides, præſertim ab incitatiori ad ſtudia impetu, vel gravi animi affectu, ſuboriri & hanc ætatem graviter infeſtare ſolent.

15. In juventute, quæ à vigeſimo quinto uſque ad trigeſimum quintum annum porrigitur, in thoracis cavitate plures ſedem obtinent paſſiones. Tum quippe præter tuſſes ſiccas & defluxiones acres ſalſas ad epiglottidem & arteriam aſperam, hæmoptyſes, pleuritides veræ & ſpuriæ, vomicæ, tubercula pulmonum, abſceſſus, phthiſes, hecticæ, tabes, aſthmata convulſiva, cordis vehementes & crebræ palpitationes ſeſe produnt. In juventute enim cordis atque arteriarum major potentia motrix elaſtica ſyſtaltica ſuccreſcit, pulſus fit validior, ipſeque ſanguis magis attenuatur & inteſtino valde fervet motu, inde uberior ſanguinis calidi portio, quam promte & facile in arterias laterales, quæ ordinario lympham vehunt, urgetur, & vel ſtaſin ibi concipiendo firmam, vel nimium diſtendendo & aperiendo vaſcula, jam nominatos morbos excludit. Obſervatum quoque per frequentem diſſectionem corporum morbis defunctorum eſt, in juvenili ætate concretiones polypoſas membranaceas in vaſorum cordi vicinorum cavitate, frequentiſſime generari & ad pectoris morbos, præſertim funeſtos & incurabiles, multum conferre, atque cordis contumaci palpitatione, pulſu intermittente, inæquali, ingenti ſpirandi anguſtia, anxio & preſſorio in præcordiis dolore, ceu certis indiciis, ſeſe prodere. Quod autem in juvenili & virili ætate familiariores fiant polypi, quam in aliis, hæc videtur ratio, quod tum validiori cordis & arteriarum impulſu, craſſiores & graviores ſanguinis & ſuccorum partes, longe facilius & arctius compingantur, coeant & concreſcant.

16. Poſt annos juveniles ſequuntur viriles, quos nonnulli à trigeſimo quinto ad quinquageſimum uſque nonum annum computant. Hac in ætatis periodo, ſummus vigor & valor partium ſolidarum, promtior quoque ſuccorum progreſſivus motus & calor intenſior eſt, unde fit, ut accedentibus aliis cauſis externis ſanguinem nimium commoventibus, vel etiam ſubito in motu ſiſtentibus, febres inflammatoriæ, acutæ, ardentes, phreneticæ, eryſipelaceæ, arthriticæ, nephriticæ oboriantur. Hoc quoque temporis ſpatio, ob increſcentem perfecto jam corporis incremento, ſuccorum copiam, in diſpoſitis ſanguis per hæmorrhoidalia vaſa effertur, minuſque rite exſolutus, varia inducit incommoda, moliminum hæmorrhoidalium nomine paſſim nota. Poſtea notabiliter, in ſexu præſertim ſequiori, decreſcit ac minuitur vis ſyſtaltica vaſorum infimi ventris, neque amplius prodit menſium fluxus, ceſſatque vis generandi, tum pariter in viris, ab anno ſcilicet quinquageſimo ſexto, ad ſexageſimum tertium, lentior fit ſanguinis circuitus per hepar & ſanguinea corporis viſcera, ac non modo in fœminis, ſed & viris, exſurgunt illi morbi, qui à motu lentiori & ſegniori progreſſui ſanguinis per viſcera eorumque ab humoribus ſtagnantibus infarctu proficiſcuntur. In viris maxime, qui antea hæmorrhoidali fluxui aſſueti, eundem non amplius experiuntur, pullulat nephritis, calculus renum, icterus, colica convulſiva, cachexia, hydrops, quartana, morbus niger, hæmorrhoides cœcæ, vel etiam nimium fluentes, mictiones cruentæ, nec non apoplexia.

17. Poſt annum ſexageſimum tertium, ad ſeptuageſimum ſeptimum & quæ ſequuntur annos, tonus ſolidorum longe magis frangitur, partes incipiunt ſicceſcere, rigeſcere tubulique anguſtari. Hinc vero perſpiratio minuitur, remanent impuri ſucci, quibus ſanguis & ſuccus nutritius inquinatur & ingens fit acrimoniæ ſalinæ proventus, qua ſerum imbuitur, ut morbi ſeniles & decrepitæ ætati familiares inde pullulent, quales ſunt marcor cum rugis, ſcabies ſicca, pruritus circa anum, virium languor, dyſuria, ſtranguria, teneſmus, veſicæ calculus, impotentia virilis, podagra nodoſa. Quin ſuccreſcit ſenſim dyſcraſia ſcorbutica adeo corruptiva, ut partes extremæ in ſenibus etiam leviter læſæ, facile tangantur ſphacelo, vel hic etiam ſponte oriatur.

18. Per omnem igitur ætatis flexum peculiares quidam morbi, ob ipſam corporis, maximeque ſolidarum ipſius partium, mutatam habitudinem, infeſtant, quos inter noſtris quidem in oris frequentiſſimi ſunt, quos hactenus enumeravimus. Nec tamen dubitamus, quin in aliis locis & regionibus, longius à nobis remotis aliaque temperie gaudentibus, aliæ adhuc ætatum paſſiones, & hæ quoad ſymptomata à no-

ſtris

ſtris diverſæ, ſint ſolennes. Patet hoc ipſum jam ex HIPPOCRATIS monumentis, qui quidem *Sect. III. aph.* 24. ad 31. morbos cuivis ætati proprios atque conſuetos longa enumeravit ſerie, & primus hanc veritatem ipſa experientia habuit perſpectam; ſed non omnes, quorum mentionem injicit, in iis, qui zonam temperatiorem incolunt, obſervantur, nec iiſdem, quibus in calidiori tractu, incedunt pathematibus. Neque etiam cenſendum eſt, in omnibus ætatibus, omnibusque individuis, ſemper ita exacte præſto eſſe hos morbos, ac diximus, ſed experientia utique teſtatur, pro temperamentorum, ſolidarum partium & habitus corporis varietate, majori, vel minori fibrarum ſenſibilitate, diverſa etiam vitæ victuſque ratione, vel anticipare, vel poſtponere, majori aut minori vehementia invadere, nec non has, vel illas partes magis occupare ac detinere.

19. Quemadmodum vero quævis ætas ad ingignendos certos in his vel illis partibus morbos conſpicuam vim habet atque potentiam; ita viciſſim notatu dignum eſt, quod hæc, vel illa vitæ periodus, à pathematibus quibuſdam, reliquis ſolennibus, ſecundum ſuetum naturæ ordinem, immunis ſit. Sic experientiæ calculo conſtat, infantes & pueros capitis quidem morbis & epilepticis maxime convulſionibus frequentiſſime affligi; ab inſultibus tamen paralyticis, apoplecticis, nec non ab affectibus ſoporoſis, hemiplexia, vertigine, melancholia & inſania, liberos eſſe. Ratio hæc ſubeſſe videtur. Poſtremi hi capitis affectus à nimia ſanguinis & humorum congeſtione, à ſpaſticis partium imi ventris, vel etiam externarum conſtrictionibus producta, ortum trahunt, eo quod inde vaſorum cerebri nimia fit diſtenſio, ſanguinis in iiſdem ſtagnatio, infarctus, corundemque demum ruptura cum ſubſequente humoris effluxu. In infantibus vero & pueris humores magis ſeroſi, quam ipſe ſanguis redundat, parteſque ſolidæ flaccidiores atque remiſſiores ſunt, ut ſanguis non tanto impetu ad caput poſſit urgeri. Pari ratione in puerili & infantili ætate conſtituti, à pleuritide, tam vera, quam ſpuria, hæmoptyſi, phthiſi, hectica, pulmonum abſceſſibus, vomicis & inde reſultante tabe ac tuſſi purulenta, minus infeſtantur; eo quod omnes hæ paſſiones, & abundantiorem, & tenuiorem ſanguinem, cum intenſiori in vaſa thoracis impulſu requirunt, quæ in teneris ejuſmodi non præſto ſunt corporibus. Neque etiam infantia & pueritia ſpaſmis præcordiorum & hypochondriacis, hæmorrhoidibus, & inde oriundis incommodis, nephritidi, calculo renum, arthritidi, chiragræ, podagræ, ictero & ſcorbuto patet. Tum enim corpus magis perſpirabile eſt, quam in virili & ſenili ætate, humores quoque tenuiores expeditius feruntur per viſcera abdominis, quam ſi ſpiſſiores facti ſunt ſub ſenio.

20. Contra ea adultior ætas hoc habet ſingulare, ut non facile corripiatur morbis infantum, tinea ſcilicet, achoribus, favis, tumoribus colli & parotidum, aurium fluxu, item epilepſia & motibus artuum convulſivis. Senum etiam grandævorum pathematibus minus patent, qui ætate conſiſtunt & vegeti ſunt. Potiſſimum periculum ſphaceli ex cauſa interna ipſis non imminet, eo quod in ipſis ſucci magis defecati promte circumaguntur & ipſarum quoque fibrarum tonus vegetior eſt. Nec ulcera ſcorbutica cacoëthea hos tam frequenter detinent, quam ſenes, in quibus ob excretiones minus rite ſuccedentes cutiſque ſpiracula minus pervia, humores impuri & ſulphurea ſalſa diatheſi imbuti, facile ulcera ſordida inducunt. Qui vero ætate magis ſunt provecti, nec hæmoptyſi, nec phthiſi, nec febribus ardentibus, nec ſynochis, nec malignis, facile implicantur. Neque etiam hos torquent familiares illæ juvenibus ac viris, in noſtris maxime ſeptentrionalibus oris, ſtricturæ ac ſpaſmi diaphragmatis & ventriculi cum pathematibus ex vitio hypochondriorum, vel ſyſtemate nervorum præter naturam affecto. In juvenibus quippe major adeſt toni intenſio, fibræ magis tenſæ & ad dolorificas ſpaſticas criſpaturas magis proclives; in ſenibus vero ob rigiditatem fibrarum & fluidi nervei, quod ſenſum & motum diſpenſat, inopiam, non tantæ, nec tam promtæ corrugationes & ſtricturæ in nervorum & fibrarum ſyſtemate oboriri queunt. A vermibus quoque ſenes non experiuntur incommoda, ob ſuccos valde acres, ſalſos & impuros, qui verminoſæ progeniei minus favent, ſed potius adverſantur. Non minus grandævi à peſte aliiſque contagioſis morbis raro tentantur, quia eminens apud ipſos prima in regione acor, & in venis acrimonia ſalſa, ſubtilitati & tenuitati, qua contagium motu inteſtino ſeſe propagare ſolet, multum reſiſtit ejuſque deleteriam vim reprimit atque infringit. Tenendum tamen in genere: hæc omnia ita quidem communi maximeque ſolenni more accidere, extra ordinem vero, licet rariſſime, fieri omnino poſſe, ut regula patiatur exceptionem, ac ſenes puerorum, vel juvenum & virorum, hi viciſſim ſenum morbis obnoxii ſint, tum maxime, quando eminens error in diæta & vitæ ratione admiſſus fuerit, vel hæreditaria diſpoſitio, aut alia quædam externa valida cauſſa acceſſerit.

21. Sicut autem porro ætatis mutatio magna pollet potentia ad inducendam corpori morboſam *diſpoſitionem*; ita eundem annorum vitæ decurſum hanc iterum tollere, per ipſam conſtat experientiam, adeo, ut id, quod pueris, adoleſcentibus & juvenibus moleſtum fuit, ingruente ſenio, ceſſet atque exſpiret. Teſtatur id luculentis verbis HIPPOCRATES *Sect. II. aph.* 20. *quibus*, inquit, *quum juvenes ſunt, ventres humidi, his ſeneſcentibus ſiccantur, quibus vero juvenibus ſicci ſunt, his ſeneſcentibus humectantur.* Rationem hujus obſervati veteres & inter hos, optimus ille HIPPOCRATIS interpres, MERCURIALIS, hanc afferunt: in juventute intemperies calida acerrimæ bilis procreatrix eſt, à quo læviora fiunt inteſtina & alvus fluxa, in frigida vero ſenectute, pituita eminet, ceſſat alvi laxitas & durities ſuccedit. Contra ea ubi in juvenili ætate, ob perſpirationem auctiorem & firmiorem ventriculi atque inteſtinorum tonum, alvus ſicca eſt, accedente ſenectute humectatur, ob lentiorem tum factam & impeditiorem perſpirationem. Anguſtatis enim & ſiccatis in ſenili corpore vaſorum & cutis ſpiraculorum oſculis, ſucci non rite eadem ſubeunt, ſordibuſque perſpirandis præcluditur exitus, quo fit, ut humida hæc recrementa ad alia corporis excernicula refluant, ibidemque collecta molliant, humectent & exeant, ex quo utique cauſa petenda, quod ſenes multum tuſſiant, ſpuant, mingant, per alvum dejiciant, crebriuſque catarrhis & coryzis exerceantur.

22. Adverſus ipſos etiam morbos mutata ætas præſidio eſt, eoſdemque felicius, quam ulla medicina abigit. Illuſtre hanc in rem HIPPOCRATIS eſt teſtimonium *Sect. III. aph.* 28. ita habens: *plurimæ affectiones pueris judicantur partim in quadraginta diebus, partim in ſeptem menſibus, partim in ſeptem annis, partim ad pubertatem accedentibus. Quicunque vero pueriles morbi perdurant, nec deſinunt, quum ex ephebis egreſſi ſunt, aut fœminæ, quum menſtruales eſſe inceperunt, conſeneſcere conſueverunt.* Potiſſimum de epilepticis motibus idem gravis auctor hoc paſſim aſſerit, quod per ætatem ſanentur, ab hac vero non abacti, ægrius vel plane non tollantur. Sic enim *Sect. II. aph.* 45. diſertis perhibet verbis: *juvenibus comitialium liberationem faciunt mutationes, maxime ætatis, & aëris, & regionum victuumque. Sect. VI. aph.* 7. ita prodidit:

quibus

quibus epilepſia ante pubertatem contingunt, mutationem accipiunt, quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, iis plerumque commoriuntur. Et *lib. prædict. art. XVI.* hæc habet: *difficillime à morbo ſacro liberantur, in quibus à puero contigit morbus, & ſimul ad virilem ætatem pervenit.* Eadem pariter CELSI ſententia eſt, qui *lib. II. cap. II.* hunc in modum fatur: *ſi quæ genera morborum in infantem inciderunt, ac neque pubertate, neque primis coitibus, neque in fœmina primis menſtruis finita ſunt, ferè longa ſunt.* Hinc etiam de CALIGULA Imperatore narrat SUETONIUS, eundem ætatis beneficio, ab epilepſia fuiſſe liberatum.

23. Si cauſſam rimamur hujus effectus, hæc utique videtur veri ſimillima: deſiderari ſcilicet ad gignendum epilepticum morbum, non tantum certam in fluidis intemperiem, ſed & peculiarem pravam in ſolidis, præſertim cerebro ejuſque vaſis, membranis & nervis diſpoſitionem, ut non modo humor morbo excludendo aptus, ibi ſubſiſtere ſedemque figere poſſit, ſed & ſyſtema membranarum & nervoſarum partium ad concipiendos ſpaſmos & contractorios convulſivos motus habile ſit atque diſpoſitum. Jam vero humidiora cerebri & nervorum ſtamina ante pubertatem facile admittunt humorum ſtagnationem, atque etiam ob teneritudinem ad convulſivas motiones mobiliora ſunt magiſque proclivia, eaque propter, ante ſeptimum præſertim annum, uti recte notavit DURITUS, & epilepſiæ & horrendæ interdum artuum convulſivæ tractiones, agitationes & diſtenſiones invadunt, quæ tanto gravius tantoque diutius infeſtant, quanto magis a cauſis externis, inordinato & incongruo victu, animi motibus, aut mentis fatigationibus foventur. Superatis autem pubertatis annis, quando ab admixto ſanguini & lymphaticis ſuccis genituræ virilis, ut ita loqui liceat, ſpiritu, ceu fermento, omnes ſolidæ corporis partes, ipſaque cerebri ſtamina, tonum intenſiorem majuſque robur adipiſcuntur, excretiones quoque, harumque potiſſima perſpiratio, liberius ſuccedunt, evenit, ut vel naturæ beneficio ſua ſponte, vel adhibita quadam leni medicina, truculentæ illæ paſſiones deſinant atque exſpirent. Recte enim HIPPOCRATES *lib. de morb. ſacr. art.* 13. hanc rationem reddit: *poſtquam*, inquiens, *viginti anni præterierε, venæ plenæ ſunt & cerebrum magis compactum eſt atque adſtrictum, quare non defluit in venas humor; ſi vero defluxerit, ſanguinem non ſuperat, multum ac calidum exiſtentem.* Quod ſi vero facta hac per ætatem partium ſolidarum & fluidorum progreſſus mutatione, epilepſia poſt vigeſimum quintum, & qui ſequuntur, annos, perſiſtit, vel etiam tum demum oboritur, vix perfecta ſperanda eſt medela, ipſo jam fidem faciente CELSO *lib. II. cap. VIII.* ſic diſſerente: *morbus comitialis poſt annum vigeſimum quintum ortus ægre curatur, multoque ægrius is, qui poſt quadrageſimum annum cœpit, adeo ut in ea ætate aliquid in natura ſpei, vix quicquam in medicina ſit.*

24. Neque vero tantum in epileptico malo, verum etiam in aliis gravibus & difficilibus capitis morbis, illa quæ annorum lapſu in corporis partibus contingit mutatio, auxilio eſt, in phrenitide ſcilicet, melancholia, paralyſi, inſania, memoriæque debilitate, nec non convulſivis artuum motibus. Ea enim, probe monente MERCURIALI *in prælect. Patav.* perpetua quaſi HIPPOCRATIS fuit conſuetudo, ut quando uno exemplo plura ſimilia docere vult, illud ſemper ſeligat, quod frequentius, difficilius & notius eſt. Unde quum in allegatis locis exponere ſibi ſumſit, quantum in morborum curatione valeat ætatis mutatio, epilepſiam in exemplum produxit, neutiquam excluſis aliis morborum convulſivorum ſpeciebus, nervorumque & capitis affectibus, in quibus functiones animales & ſenſitivæ turbantur. Sic igitur concludendum: ſi in epilepſia, ubi omnes functiones ſenſuum internorum penitus perduntur, ut ſuperato inſultu nec præteritorum memoria ſuperſit, ætatis mutatio medelam præſtat, multo magis convulſiones & convulſivi motus aliique capitis, qui ſenſus internos non adeo lædunt, morbi eadem cedent.

25. Nobis certe plurima nota ſunt exempla puerorum, qui à vermibus, adoleſcentulorum, qui ab immatura venere, iracundiæ affectu & ſtudiorum intemperantia, in convulſivos artuum motus, phrenitides & inſanias inciderunt, & adhibitis quantumvis ſpectatæ virtutis remediis, acidulis, antepilepticis, cauteriis & balneis, graviter iiſdem detenti fuerunt, poſt annum vero decimum, nonnulli etiam poſt vigeſimum primum, ſponte, ſine medicina, accedente præſertim aeris mutatione, prorſus convaluerunt. Novimus quoque, impuberibus quibuſdam tantam fuiſſe memoriæ membrorumque imbecillitatem, ut nec diſtincte loqui, nec firmum tenere gradum, nec memoria quicquam comprehendere potuerint, ſuperatis tamen pubertatis & maxime vigeſimo primo annis, membris externis vigorem ac firmitudinem, intellectui quoque ac memoriæ aciem acceſſiſſe, priſtinaque penitus evanuiſſe vitia. Similiter multi animo obverſantur caſus de tinea capitis, ſalſis ad oculos defluxionibus, glandularum colli tumoribus, aurium fluxibus, pertinacibus coryzis & acribus ad epiglottidem deſtillationibus, quæ omnem medicorum eluſerunt operam, poſt pubertatis autem periodum, præſertim juncta loci victuſque mutatione, vel ſponte ceſſarunt. De quibus tamen omnibus hiſtorias, quarum nobis ſuppetit numerus, hic inſerere, brevitati ſtudentes, ſuperſedemus.

26. Quam variis, difficilibus & contumacibus paſſionibus ſemellæ pubeſcentes, antequam menſium experiuntur profluvium, attententur, res tam clara eſt, quam quæ clariſſima, omnes tamen hæ affectiones, ſimul ac tributum lunare decimo quarto anno perſolvunt, exſpirant penituſque diſparent. Paucos ante dies veritatem hujus obſervati nobis confirmavit generoſa puella. Fuerat hæc prima ætate floridi ſemper adſpectus & vegeta, accedente vero decimo tertio anno, tuſſim continuam, vomitionem, laſſitudinem totius corporis, inappetentiam, lentum calorem ac gliſcentem febrem, incurrebat, quæ ſecta in pede vena magis increſcebant, donec ipſa natura, medicamentis temperate balſamicis, laxantibus & ſtomachicis adjuta, menſtruum ſanguinis ſtillicidium inducens, exoptatam afferret medelam, prioribus penitus evaneſcentibus pathematibus. Adoleſcentes crebrioribus nocturnis pollutionibus diu afflictos mirumque debilitatos novimus, qui nihil levaminis à probatæ alias virtutis præſidiis experti, ſed vigeſimum primum annum ingreſſi, leniſſimis remediis, maxima ex parte ſponte, ab hoc liberati ſunt incommodo. Pari ratione ſunt nobis inter exempla juvenes noviter matrimonium ineuntes, qui ſemen non continere potuerunt, ſed ad contactum fœminæ illico dimiſerunt, elapſis vero aliquot annis, moleſtum hoc & in conjugio infeſtum pathema diſceſſit prorſus atque evanuit.

27. Neque etiam hoc loco prætereundum eſt id, quod ad illuſtrationem & confirmationem hujus noſtri argumenti apprime facit obſervatum. Multis ſcilicet exemplis confirmatum habemus: virgines nubiles ſævis & rebellibus ſic dictis hyſtericis, ſpaſmodico-flatulentis ac convulſivis pathematibus fuiſſe exagitatas, nec prius ad ſanitatem potuiſſe perduci, quam quum viro collocatæ eundem expertæ ſunt. Primis enim coitibus, quibus etiam CELSUS *lib. II. cap.* 2. magnam ſolvendi morbos tribuit virtutem,

plane peculiaris in ſolidis & fluidis partibus inducitur mutatio. Spiritus quippe, ut ita loquamur, genituræ virilis, elaſtica & expanſiva facultate pollens, in interiora uteri admiſſus, occluſa vaſorum oſcula aperit atque expandit, ut liberior ſanguinis per uterinam compagem fiat circuitus, ac in ipſis fibris motricibus novi oſcillatorii & ſyſtaltici motus ac impetus oboriantur, quorum miniſterio ſubacti & emendati morbidi ſucci deſerunt latibula, eliminantur, & reſtituto ſimul debito ſanguinis progreſſu, ſanitas redit.

28. Hæc autem omnia, quæ hactenus pluribus expoſuimus, apertius confirmant, vix ullam inter medicas doctrinam, tantum lucis in cauſarum, quæ morbos gignunt, inveſtigatione & hos arcendi ac curandi ratione, afferre, quam hanc, quæ de morbis ætatum horumque vera origine, tractat. Hæc enim luculenter docet, præcipuas & proximas morborum cauſas non tantum à fluidorum vitiis & perverſis motibus, verum etiam, & quidem potiſſimum, à ſolidorum labe eorumque prava diſpoſitione, textura & conformatione dependere. Hæc identidem tradit, in ſanandis etiam morbis, præſertim longioribus & difficilioribus, medicationem non tam ad humorum correctionem & emendationem, quam potius ad ſolidorum vitia corrigenda & ſubmovenda, ab artifice perito per congrua & efficacia auxilia eſſe dirigendam. Nam profecto, vix dici poteſt, quantum ad morbos tam arcendos, quam curandos valeat, illa, quæ in ſolidis corporis partibus contingit mutatio. Hac quippe non modo fibræ & membranæ nervoſæ & muſculoſæ aliam texturam, ſtructuram & conformationem adipiſcuntur, ac vel ſubtiliores & teneriores, vel craſſiores ac denſiores, vel etiam magis tenſæ, aut remiſſæ redduntur, ut alios motus oſcillatorios & ſyſtalticos, eoſque vel majores, vel minores, edant, ſed & ipſa vaſa & canales fluida vehentia, tum contrahuntur, anguſtantur & clauduntur, tum elonguntur, ampliantur & aperiuntur, ut novam plane figuram atque flexuram nanciſcantur, & fluidorum motum aliter etiam diſpenſent ac dirigant.

29. Et certe, quod tamen obiter tantum hoc loco tangimus, medicamenta, & ipſa quoque venena, teſtatum faciunt, adeo immutari poſſe ab ipſis ſolidorum naturalem conditionem, ut univerſi corporis integritas inde graviter luat. Novimus exempla, quod à rebus, quæ venenatæ ſunt naturæ, ut emeticis, mercurialibus, arſenicalibus, narcoticis, opiatis, validius quoque adſtringentibus, debitus ſolidorum, maxime ventriculi, inteſtinorum & nervoſarum partium tonus, penitus fuerit labefactatus atque deſtructus, ut corpus poſtea nunquam ſanitatem perfectam recipere potuerit, ſed ſemper infirmum, cauſarium ac debile manſerit. Hinc viciſſim illum medentum præſtantiſſimum & peritiſſimum merito cenſemus, qui per remedia, quæ immediate & proxime in ſolida agunt, eorundem vitiis auſpicato ſuccurrere morboſque depellere novit. Abſolvitur hoc tam ſalubri effectu tantopere celebratorum ſpecificorum, ſi quæ dantur, adverſus certos morbos virtute & efficacia: referenda huc quoque illa magnarum virium pharmaca, emetica, antimonialia, ſudorifera, mercurialia, anodyna, veſicantia, balnea, quæ imprudenter uſurpata, maximam ſolidis affricare poſſunt labem, vitæ ſanitatiſque periculo ſtipatam, provide contra atque perite adhibita, præſentanea & efficaciſſima pollent ſalubri facultate.

30. Inter ea vero, quæ ex hac rationali morborum ætatum diſquiſitione in uſum medico-practicum elicienda, hæc adhuc merito referri debent. Scilicet tum felici & fructuoſo labore curationem rebellium morborum, capitis præſertim & nervorum, medentem aggredi, quando inſtante hoc termino accedit, quo ſolidorum in melius fit ob ætatis rationem mutatio, ipſaque natura molimen ſecundat, uti maxime eſt, anno ſeptimo, decimo quarto & vigeſimo primo. Quando vero ſuperatis his annis, infantiles, pueriles, vel juveniles morbi nihilo minus eadem perſiſtunt atrocia, nec ſolvuntur, certo eſt indicio: eoſdem fore maxime diuturnos ac contumaces, quin plane inſanabiles. Recte enim Mercurialis *prælect. Patav. pag.* 271. ſcribit: *illis temporibus natura in motu eſt, & ſua ſponte materiam morbi expellit, cui ſi medicus auxilietur remediis, quibus ars utitur adverſus hos morbos, & illi non ſuperantur, tunc non amplius, natura veluti quieſcente, curantur, ſed in longum protrahuntur.* Dein artis operibus manum admoturus diſcat hinc: epilepſiæ aliorumque gravium morborum curationem in ætate infantili & puerili, non tam in eo poſitam eſſe, ut per pharmaca fluidorum vitia, pravam ſcilicet qualitatem ac intemperiem, vel eorundem nimiam molem corrigat & mutet, quam potius, ut ſolidis partibus aliam ſcheſin & texturam, per congrua medicamenta & ſpecifica ſic dicta antepileptica inducat, quæ tum certe non prorſus laude ſua defraudanda, eo quod infantili ætate nondum adeo firmatus ſolidorum tonus emendationem facilius, quam in ſeneſcentibus admittit.

31. Demum, quum hi ætatum morbi tam rebelles ſint tamque multi; quiſque vel ultro perſpicit, plus utique ſtudii atque operæ impendendum eſſe iiſdem præſcindendis ac avertendis, quam quidem huc uſque à medentibus factum; id quod etiam detectis & cognitis veris eorum cauſis perficere non adeo eſt arduum. Scilicet pueriles morbi & infantiles à nimia fibrarum laxitate & ſuccorum nutrientium abundantia proveniunt; ideoque recte concluditur: ad arcendos ipſos temperata nervina, roborantia & blanda laxantia atque diuretica optima eſſe præſidia. Affectiones, quæ adoleſcentes, juvenes, nec non viros detinent, ſanguinis calidioris copiæ, intenſiori ſolidorum motui nimiæque humorum ad certas partes congeſtioni, ortum debent. Hinc ad declinandum earum inſultum apprime conferunt, tam diætetica, quam pharmaceutica, quæ nimium æſtum & ebullitionem ſanguinis contemperant, ut ſunt aquea diluentia, nitroſa, nec non tempeſtivæ ſanguinis miſſiones, rejectis omnibus calidioribus, ſudoriferis, exagitantibus, validioribus purgantibus, vehementioribus quoque animi corporiſque exagitationibus. In ſenio qui infeſtant morbi, à nimia fibrarum ſiccitate & rigiditate, tubulorum anguſtia, & ſecretionum atque excretionum impeditiori ſucceſſu pendent. Omnia igitur intemperata, tam in victus, quam pharmacorum adminiſtratione evitanda, nimis videlicet calida, frigida, acida, ſalſa, tanto magis exſiccantia, adſtringentia & tonum fibrarum minuentia; contra ea ſalubritatis laudem ferunt merito omnia temperata, ex medicamentis diaphoretica, laxantia, nutrientia, ſtomachica, roborantia, ex alimentis, quæ facile digeruntur, vimque emolliendi, humectandi & temperandi habent. Quod ſi vero jam impetunt ac præſto ſunt hi morbi, non penitus omittenda ſunt remedia, nec concedendum, ut morbus libere ſæviat, ſed occurrendum potius iis, quæ cauſam leniendo ejuſque vim ſenſim infringendo, naturam adjuvant, ſemperque, quo ipſa vergit, ducunt.

DE

DE SALIUM MORBOSORUM GENERATIONE IN CORPORE HUMANO.

§. I.

TOtam rerum naturam ſalibus diverſiſſimi generis eſſe refertiſſimam, & non tantum in macrocoſmo, ſed & in microcoſmo ex diverſis mixtionibus, combinationibus, nec non efficaciſſimo motus inſtrumento nova quotidie progenerari & produci, eaque invicem converti ac immutari, & ubivis ferme ſalia in producendis effectibus atque phænomenis præcipuam cauſam exiſtere, nemo, niſi qui hoſpes in phyſicis, chymicis atque medicis eſt, in dubium vocabit. Natura enim nunquam quieſcit, ſed perpetuo viciſſitudines & alterationes parit. Motus enim, qui per vocabulum naturæ hic exprimitur, ſemper ſtatum rerum mutat, mixtiones, conjunctiones ac ſeparationes efficit, & diverſiſſimas ex uno ſubjecto formas producit, adeoque verus ille ſalium genitor eſt dicendus. Hic enim ex inſipidis & ſalium expertibus ſolo actu immateriali producit ſapida & magnæ efficaciæ corpora. Ita ex inſipida aqua pluviali & tenera terra vegetabilia ſuum augmentum ſumunt, & ſulphure ac ſalibus diverſi ſaporis ac virtutis imbuuntur, quæ non niſi terrei & aquei principii variæ a motu alterationi, diviſioni, attritioni, & translocationi debentur. Animantia nullo alio ſucco quam inſipido, ſenſu medico, dulci ac gelatinoſo roſcido nutriuntur, nihilo minus, analyſi chymica teſte, ſalium volatilium ac ſulphuris maximam quantitatem largiuntur. In artificialibus, chymicis ac phyſicis mediante fermentativo putredinoſo motu nec non ignis & caloris efficacia, aëriſque libero acceſſu, ex corporibus mixtis, diverſi generis ſalia volatilia, fixa, acida, ſpiritus ſulphura non modo de novo produci, ſed & invicem tranſmutari poſſunt, quod innumeris experimentis, ſi temporis & inſtituti ratio poſceret, comprobare poſſemus.

2. Primogenium autem & ſimpliciſſimum ſal quod natura primum producit, & quod fons eſt reliquorum omnium noſtra ſententia eſt tale ſal, quod ad acidi naturam accedit, hoc varia mixtione cum corpuſculis terreis & aqueis, & pro varietate inteſtinæ ætheris agitationis in varia ſalia convertitur, ſicuti id olim deduxi & demonſtravi. In aere videtur tale ſal acidæ indolis manifeſtiſſime, dum in terris pinguibus calcareis concentratum & mixtione denuo cum ſubtiliſſimis hujus terræ partibus intime ſociatum abit in ſal ſulphureum, elaſticum, inflammabile, quod vocatur nitrum. Aluminoſas terras jam ſale privatas coctione, per annum libero aeri commiſſas, denuo magnam quantitatem aluminis præbere, res eſt certiſſima. Neque ignotum eſt, mineras ſulphureas, quæ in Anglia & Haſſia reperiuntur, in aere diu retentas in elegans vitriolum concreſcere. Præterea quoque manifeſtum in aere acidum oſtendit experimentum, quandocunque ſal alkali vel cineres clavellati ſicco & ſereno aeri per longum tempus objiciuntur; tum enim ſal mediæ naturæ, amaricantis ſaporis inſtar tartari vitriolati in ſatis ingenti quantitate generatur, quod debita encheireſi commode poteſt ſeparari. Hoc ſale univerſali imbuti maxime ſunt venti orientales & ſeptentrionales, ſerenitatem atmoſphæræ noſtræ inferentes, quare hiſce flantibus, præſertim tempore æſtivo, longe uberior dictorum ſalium eſt proventus, ac ſi auſtrini vel occidentales dominantur. Et hinc etiam probabile eſt, incommoda & morboſas diſpoſitiones, quæ corpora humana accipiunt à diu regnantibus hiſce ventis, non modo ab eorum rigiditate, ſiccitate, ſed & a materiali ſimul influxu dependere.

3. Tandem etiam acidi ſalis copiam in atmoſphæra noſtra oſtendit aliud ſingulare phænomenon nempe fulguris & fulminum productio: hanc ſobolem eſſe ſulphuris, quoad naturam atque effectus vulgari ac minerali ex omni parte ſimilis nullum ſubeſt dubium. Odor etiam ſulphureus penetrantiſſimus, inflammabilitas, ſulphur in aere præſens eſſe minerali analogon abunde demonſtrat. Unde autem id habeat ſuam originem jure meritoque venit in quæſtionem. Vulgaris ſententia eſt, hoc ipſum ex ſubterraneis cavernis & ſpeluncis evaporare, & in atmoſphæram mediante calore elevari. At vero non ſine ratione dubitandum eſt, ſolarem calorem tantæ eſſe efficaciæ, ut ex intimis terræ meatibus ſulphureas partes à mineris ſeparare poſſit, quæ non niſi ingenti ignis, uti notum eſt, tortura ſequeſtrantur ac ſublimantur; ſed potius ſtatuo ſulphur hoc, quod fulguris materiam conſtituit, eſſe valde affine minerali, & ex mixtione de novo in aere produci ac generari. Certum enim eſt, quod ex reſinoſis corporibus cum oleo vitrioli mixtis, debita encheireſi ſulphur perfectum inflammabile poſſit obtineri, & tale quoque eduxi & ſublimavi, quod in omnibus tam colore quam conſiſtentia inflammabilitate, odore, ſimile eſt vulgari minerali, ex opio & oleo vitrioli per deſtillationem in retorta. Quum itaque in aere acidum illud univerſale ad naturam acidi ſulphurei & vitriolici multum accedat, inque maxima quantitate ibi generetur, nec non exhalationes reſinoſæ, ex arboribus reſiniferis nunquam deficiant, præſertim fervente tempore æſtivo, hinc veritati conſentaneum eſt, ex harum cum acido intima mixtione concretum propullulare ſulphureum. Ex quo conſequitur, non modo ſalia, ſed & ipſa ſulphura in macrocoſmo poſſe progigni.

4. Quemadmodum autem in toto macrocoſmo, inque animantium ac vegetabilium regno, magna copia ſalium productorum conſpicitur: ita etiam naturam microcoſmicam ad generationem ſalium & ſulphurum valde idoneam deprehendimus atque diſpoſitam. Notatu autem perquam dignum eſt, quod utut homo veſcatur multis rebus acido impraegnatis, utut etiam aerem, continuo hauriat, qui ſalis hujus univerſalis non expers eſt, nihilo minus acidi ſalis veſtigia extra ventriculi regionem in corpore ſano non reperiantur, quandoquidem omnes hominis partes tam fluidæ quam ſolidæ exſiccatæ & igne tractatæ, copiam ſalis volatilis & olei, non autem alterius generis ſalis momentum ſuppeditant. Quod autem animale regnum ſalium volatilium copiam miniſtret abundantiſſimam, non aliæ cauſæ adſcribendum eſt, quam motui inteſtino aereo æthereo, qui in animantium ſuccis actuoſiſſimus & vividiſſimus eſt, & acida ſpicula cum oleoſis mixta, quæ in alimentis ſufficientiſſime deprehenduntur perpetuo attritu, diviſione, ſubtiliat, & ex fixis partibus ſumme volatiles, ex acidis vero alkalinas reddit. Quod autem ex acido & oleo item ex rebus ſale volatili expertibus, rapidiſſimus motus ignei & aerei fluidi, ſal volatile quoddam progignere queat, clariſſime

docet. fuligo, utpote ligna in vaſe clauſo cremata nil niſi acidum, ſtagma & oleum fundunt; quod ſi autem in aere aperto accendantur & vapores concentrentur in fuliginem, & ſi hæc denuo in retorta deſtilletur, ſal volatile vere urinoſum in ingenti copia inde prolicitur.

5. Tametſi autem in iis partibus, quæ proprie ad humani vivi & ſani corporis conſtitutionem ſpectant, nulla alia ſalia quam volatilia oleoſa arte produci poſſint, nihilo minus quæ ſecernuntur & ex homine excernuntur, ſalibus præſertim mediis tartareis, ammoniacalibus, ſulphureis ſoeta & imprægnata ſunt. Nullus enim ferme humor eſt excepto muco, qui ſecretioni & excretioni ad extra deſtinatus eſt, qui non participet de manifeſta ſalſedine plus minus cum ſulphure mixta. In ſudore, bile & urina, nemo negabit ſalſedinem: ſalivam etiam recondere tenue quoddam ſalinum elementum, variis evinci poteſt experimentis. Ex dictis igitur patet, ſalia ut extricata & in ſe conſiderata libera, non eſſe principia conſtitutiva corporis noſtri vera, neque ad nutritionem vel ad ſpirituaſcentiam proxime idonea exiſtere.

6. Verum enim vero, concludere quis ex dictis poterit, ſi ſalia non conſtituunt & ingrediuntur corporis noſtri humores, alimenta & medicamenta, quæ ſalinæ proſapiæ ac virtutis ſunt, eſſe noxioſiſſima & potius ex corpore excludenda, quam in illud recipienda. Neutiquam tamen hæc ſuccedit argumentatio, ſed potius ſtatuimus, ſine ſalibus nec vitam nec ſanitatem ſartam tectamque ſervari poſſe, unde non modo in alimentis, ſed & medicamentis præcipuum ea ipſa inveniunt locum. Monſtrat experientia, quod ii homines, qui à pane, quod ſubtile continet acidum, qui à ſale communi inter cibos, qui ab acidis, acribus condimentis, vino etiam abſtinent, & nil niſi inſipida nutritiva ingerunt, ægritudinibus atque variis incommodis perpetuo ſint obnoxii, adeo ſcorbutico ſic dicto morbo, alvi quoque obſtructionibus, catarrhis, rheumatiſmis & multis chronicis morbis, viſcerumque obſtructionibus plus pateant, quam illi ipſi, qui exceſſum in dictis hiſce rebus committunt. Certe ſal commune balſamum corporis noſtri eſt, & non tam ſaporis cauſa adjicitur, quam ut defendat ſanguinem & humores à putredine. Neque minus acidum blandum in pane, item condimenta aromatica ſanitatem egregie conſervant ac tuentur. Ex medicamentis ſalia tam media quam alkalia fixa & volatilia ad ſanitatem recuperandam principem locum obtinere, uno ore peritiores medentum affirmabunt.

7. Etenim, utut non ea præſertim, quæ acidæ & ſalſæ indolis ſunt, ingrediantur fluidas vel ſolidas corporis noſtri partes, nihilo minus quoniam irritando ac ſtimulando fibras motum accelerant ſanguinis & humorum, excretiones quoque per debita emunctoria promovent, viaſque apertas ſervant, viſciditates ſolvunt, neque minus humores ad fluxilitates diſponunt, atque etiam ciborum diſſolutionem adjuvant, omnino egregie ſanitati ac vitæ velificantur. Et hæc eſt ratio cur ipſa natura quoſdam humores à ſanguine ſecretos uti v. g. ſalivam, lympham inteſtinalem & gaſtricam nec non bilem principio ſalino refertos, antequam excernantur, uſui impendat, & cum alimentis denuo miſceat non modo ut debite diſſolvantur, verum etiam ut chylus extractus & ſic conditus eo melius per vaſa & emunctoria corporis poſtea propellatur. Salia itaque ad ſanitatem cuſtodiendam egregie conferre extra dubium eſt.

8. E re itaque erit jam demonſtrare, qua ratione ipſa ſalia morborum cauſas conſtituere poſſint. Meretur autem hunc in finem perpendi inſignis & celebris locus ſcite ab HIPPOCRATE *in tr. de priſca medicina* notatus. *Eſt*, inquit, *in corpore humano & amarum & ſalſum & dulce & acerbum aliaque ſexcenta, quæ pro copia & viribus habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutua inter ſe contemperatione neque cernuntur, neque quenquam moleſtia afficiunt. At ubi horum quicquam ſecretum fuerit & per ſe exſtiterit, tunc & conſpicuum fit, & hominem moleſtia afficit.* Hæc & alia ſi præpotentia fuerint & ſupra naturam humanam, adeo ut ab ea ſuperari non poſſint, id lædere cenſuerunt & tollere conati ſunt priſci medici. Quo textu prudentiſſimus ſenex ſalia, quæ ordinario ſive materiali proxima aptitudine, ſive formali actu inſunt humoribus, quamdiu probe inter ſe temperata & mixta ſunt, non judicat pernicioſa, ſed tantum ſi exceſſu peccant, ſi extricata, intemperata & præpotentia ſint, ut naturæ humanæ non correſpondeant, adeoque nec bene vinci & evacuari poſſint, tunc hominem lædere & morbos parere edixit. Operæ itaque pretium eſſe arbitramur, paulo curatius inquirere, qua ratione ſalia tam copia quam qualitate ac virtute corpori noſtro inſenſa adeoque morboſa generentur atque producantur. Jam autem ſi omnia externa, quæ materialiter in corpus noſtrum influunt, & ad ejus conſtitutionem faciunt, examinemus, liquidiſſime deprehendimus, primo aerem ſalium eſſe minus expertem, ut in ſuperioribus deduximus, deinde in plurimis etiam eſculentis & potulentis non tam materiali diſpoſitione, ſed potius ipſo actu formali ſalia & ſulphura ſapore & virtute ſatis conſpicua inſigni in copia adeſſe. Namque nullum ferme cibum aſſumimus, qui non ſalino vel aromatico ſapore ſit impræegnatus: in cerevisiis & vinis manifeſtum ineſſe acidum neminem latet. Quod ſi itaque intempeſtive inque nimia & exceſſiva quantitate ſalia diverſi generis, fixa & volatilia vel acria ſulphurea ingerantur, quis dubitabit, ſanguinem & humores non inde ſalina potentia imbui atque impregnari.

9. Verum reſtat adhuc alius modus, quo ſalia in corpore noſtro poſſunt accumulari, nempe per motum inteſtinum, quo agitatiſſimo ſanguinis & humorum partes inter ſe cientur ac volvuntur. Nam natura microcoſmica ex inſipidis & omnis ſalis expertibus ſalia per dictum modum, fabricat ita, ut quo major ille, vehementior atque intentior ſit, eo major ſalium progenies cernatur. Animantia omnia utut ferme inſipidis veſcantur, nihilo minus eorum excrementa ſalibus abundare notiſſimum eſt. Tempore æſtivo cum omnia calent, in febrili quoque intenſa ſanguinis commotione univerſa, quæ ſecedunt excrementa per alvum, urinam ſulphure & ſale extraordinarie abundant, adeo, ut in hectico morbo tota ferme ſanguinis & humorum maſſa in excrementa viſcoſa ſalinæ ac ſulphureæ indolis reſolvatur. Ex hiſce dictis itaque patet, ſalia quoad quantitatem non tantum per externam immiſſionem, ſed & per ſpecialem in ſanguine ex inſipida materia mediante motu generationem in corpore poſſe augeri.

10. Jam autem, quum ſalia, uti ſupra dictum eſt, non directe corporis noſtri materiam & ſuccos bonos ingrediantur, utut officium quoddam, ſi in moderatione ſint, adhuc præſtare poſſint; quare provida natura certa conſtruxit colatoria ac quaſi cribra ex diverſiſſimis canaliculis ratione diametri & ſtructuræ compoſita, per quæ illa ſalinæ indolis excrementa ratione conſiſtentiæ craſſioris vel tenuioris diverſa ordinario ſecernuntur. Inter hæcce autem emunctoria principem obtinet locum cutis, quæ ratione fibroſæ arctioriſque ſtructuræ tantum halituoſum idque tenuiſſimum ſerum ſalſo-ſulphureum tranſmittit. Renes canaliculis paulo amplioribus aqua, muco

ac

Digitized by Google

ac oleoſa pinguedine ſalia terreſtria tartarea evehunt. Secretoria adhuc majoris diametri hepatis vaſa ſecedente prius fluxili per vaſa lymphatica lympha, craſſum ſalino-ſulphureum bilioſum humorem ex ſanguine per venas viſcerum abdominis reliquorum redeunte ſequeſtrant. Hæc ſunt ſolennia illa ac præcipua ſalium ſulphureorum emunctoria, quæ ſi non rite ſuo funguntur officio, id eſt ſecernenda non ſecernunt & excernunt, vel quod ſanguis non debito motu ad ea appellat, vel quod ipſa obturata, infarcta obſtructa ſint, fieri aliter nequit, quin remanente illa excrementorum ſalino charactere imbutorum colluvie vitales illi fluores, qui dulces, temperie benigni eſſe debebant, ſalſi acres & intemperati evadant, & ſic fœcundam matrem ac materiam morborum conſtituant. Talis ſanguinis ſtatus dicitur cacochymia, vel impura ſalſa ſulphurea dyſcraſia. Et quoniam ipſa ſalia ratione indolis aſſumptorum ipſiuſque aeris multum inter ſe variant, atque pro mutua inter ſe facta mixtione & motu inteſtino differente, proque diverſo vitio emunctorii plane diſſidentem atque alienam indolem & facultatem nanciſcuntur; hinc non adeo mirandum eſt, ſi acria cauſtica ſalia ex aliis benignis producantur.

11. Quod quidem adſertum, ut eo clarius pateat, conſultum fore arbitror, id ipſum notabilioribus quibuſdam confirmare obſervationibus, quas inter maxime omnium memorabilis eſt CVII. quæ exſtat in Dec. II. A. II. M. N. C. ubi ex vena in brachio ſecta ſanguis exiliit, cujus unica guttula ad denudatum brachium cecidit, cum maximo doloris & ardoris ſenſu, ut vulneratus ad ejulandum fuerit coactus. Exuſſerat enim non tantum cuticulam excitata in ea veſicula, ſed etiam ſubjectam cutim cum eſchata, phlebotomum autem in cuſpide livido onctum colore tam friabilem reddidit, ut levi attritu in particulas abierit, unde juvenis per alvum, urinam, vomitum, tuſſim, non tantum ſanguinem, ſed etiam caruncula membranulis & venulis conſpicuas egeſſit. SENNERTUS *Tr. de Conſenſu & diſſenſu Chymicorum Lib. I. C. XVI. p.* 16. Urinam ſcorbuticorum lintea corrodentem vidit, item DORING *Tr. de ſcorbuto p.* 109. Sanguinis admodum cauſtici etiam mentio fit in BONETTI *Medicina ſeptentrionali part. II. L. II. Sect.* 22. *obſ.* 2. Porro urinam acerrimam induſium bidui ſpatio erodentem annotat *Salmuth. Cent.* 2. *obſ. IV.* Neque minus memorabilia ſunt, quæ ſcribit *D. Wolfius* de lacte ex mamma puerperæ profluente, cujus acrimonia mammarum propinqua loca eroſit & ulcera ipſis induxit, ut fuerit opus vaſculis admotis excipere illud, & ſubinde ex illis effundere. Vid. *obſ. LXXII. Dec. II. anno VIII. M. N. C.* Plura exempla excrementorum & humorum ſale refertorum infra recenſebimus.

12. Placet jam brevius determinare quænam copioſæ ſalium generationi in corpore noſtro maxime velificentur; inter hæc autem principem locum obtinet plenitudo ſive nimia humorum copia, quæ ſemper ratione virium motricium ſive roboris muſculorum in quovis individuo debet menſurari. Quod ſi enim proportio illa inter movens & mobile læditur, adeo ut copia ſanguinis & humorum reſiſtat potentiæ ac virtuti loco motrici, muſculorum, ita ut non ſatis valide & velociter pro debita conſervanda craſi circulentur humores, fit ut ob tardiorem motum à fluiditate & tenuitate ſibi debita deflectant, & craſſi, rudes & viſcoſi evadant. Lenti autem & craſſi humores obſtructionum poſtea promptiſſimi fiunt fabri, dum in minutiſſimis capillaribus tubulis hærent, illos obſtipant, infarciunt, unde emunctoria & colatoria publica excrementitios humores non rite ſeparando inutiles ſalſas ſcorias, impuritatem & cacochymiam efficiunt. Et hinc fluit ratio, quare morbis ex intemperie & dyſcraſia ſalſa ortis ii, qui ſedentariæ vitæ dediti ſunt, & qui ſunt mollis ſpongioſi habitus corporis & delicatulis cibis ſeſe ſaginant, catarrhis, defluxionibus, rheumatiſmis valde ſunt obnoxii. E contra agricolas, bajulos, nautas laboribus deditos rarius cacochymia & ex hac obortis morbis videmus vexari, utpote abſtinentia, exercitatio & motus corporis plethoram abſumit, humores attenuat, fluxileſque reddit, ſicque ab intemperie ſalſa præſervat. Spectat huc aphoriſmus HIPPOCR. *XI. Lib. II.* veritate ac utilitate commendatiſſimus. *Corpora impura quo magis nutriveris, eo magis læſeris.* Per impuritatem hic intelligitur intemperies viſcido-ſalſa, quæ ex emunctoriorum obſtructione & officio neglecto, ordinario ſolet oriri. In tali itaque corpore, ubi magna alimentorum & ſuccorum copia oneratur, augentur cruditates, obſtructiones, & inde creſcit intemperies & cacochymia.

13. Deinceps veriſſime monet HIPPOCRATES *de priſca med.* non modo ex plenitudine, ſed etiam ex inanitione gravia oriri mala, eſtque ex iis præcipuum magna ſuccorum impuritas. Quod ſi enim ex ſanguinis defectu, qui ob varias cauſas & maxime ob enormes effuſiones fieri poteſt, pauci ſpiritus generantur, & ubi pauci ſpiritus, languidus ac imbecillis motus eſt, neceſſario hinc conſequitur, circulum ſanguinis, & debitam quoque ſecretionem inutilium ſalſarum partium fieri languidiorem; præterea ſub defectu ſanguinis ipſe non ad vaſa capillaria in extremo habitu corporis & in emunctoriis potiſſimum ſita non poteſt contingere: unde cum ea non ſufficienter expanduntur, & aperta ſervantur, ſed cum tempore ſubſident & contrahuntur, fit ut ſcirrheſcentiæ & calloſitates atque obſtructiones viſcerum inde oriantur, quæ immedicabiles magnæ impuritatis & ſcorbuticæ quoque genitrices certiſſimæ fiunt. Præterea dantur adhuc aliæ cauſæ, quæ proventum ſalium morboſorum ſecundant. Et hæ ſunt certi morbi & inter eos præſertim febres, quæ cum magno motu ac calore ſunt ſtipatæ. Mediante enim febrili percalida commotione & ſucci corporis alias benigni ac leni copioſa, manifeſta & excrementitio-ſulphurea imbuuntur ſalſedine. In tertianis quidem continuis id manifeſto conſpicere licet, in quibus mirabile omnino eſt, quanta bilioſi humoris copia per alvum, imo per vomitum, & urinam, quæ a bilis miſcela ſaturatiſſime tincta eſt, indies egeratur, qui de novo ſemper ex motu inteſtino adaucto generatur; quod vel ex eo clariſſime efficitur, ſi chinæ chinæ debita doſi atque adminiſtratione vel alio quodam remedio ſiſtente ac roborante febriles paroxyſmi per aliquot dies compeſcuntur: tum enim mox copioſæ iſtæ per alvum & urinam ejectiones ceſſant. In hectica pinguis illa ſaturate rubicunda urina, ſputum perpetuo ſalſum, fæces acres & fœtidæ nullum alium quoque agnoſcunt ortum, quam quod inteſtina illa vehementi calida particularum ſanguinis commotione, terreum illud ac mucidum ſanguinis inſipidum ſulphuris, ac ſalis ſchema induat. Nil frequentius in praxi eſt, quam quod mox poſt febres perpeſſas, graves colici dolores, rheumatiſmi, tuſſis catarrhales defluxiones ſalſæ aſperam arteriam & oculos infeſtent, ſcabies itidem & ulcera oriantur, quæ nullam aliam cauſam agnoſcere videntur, quam quod ſub paroxyſmis morboſis & vehementibus humorum commotionibus ſalſedo inſignis bilioſa in ſanguine fuerit producta, quæ niſi debite temperetur, & per congrua evacuatoria elimineur, multas paſſiones excitare potens eſt.

14. Tandem etiam medicamenta multum conferunt ad ſalium in corpore augmentationem. Quod ſi enim alimenta ſalſis rigidis partibus plena, nec non calidis ſulphureis particulis ſtipata corporis partibus & maxime

maxime ſolidis infeſta ſunt, ut catarrhi ſalſi, raucedines, oculorum defluxiones, odontalgiæ inde oriantur, arthritici paroxyſmi incrementum accipiant, & ſcorbutica ulcera omnia inde exacerbentur, quidni etiam medicamenta, quæ adhuc activioris indolis ſunt, ſalſa & acria augebunt intemperiem ſanguinis ſalſam? Toties obſervavimus in ſcabie præſertim ſicca, in ſcorbuticis & arthriticis doloribus, in odontalgicis etiam affectibus omnia remedia, quæ notabili ſalſedine, calore, acredine notata fuerunt, aucta ſemper pathemata fuiſſe & dolores, roſiones, exulcerationes atrociores exinde factas. Etenim non ſolum ſalia manifeſta, ſed & ſpirituoſa ad ſalium morbificorum geneſin ſymbolum ſuum addunt. Si enim motus inteſtinus concitatior ſalia producit, facile exinde fluit, omnia calida & ſpirituoſa, quoniam motum hunc ſanguinis calidum mirifice augent, ſalibus quoque producendis ac generandis apta & idonea eſſe.

15. Cum autem ſalia in microcoſmo, uti notum eſt, non unius ejuſdemque ſint indolis, & viribus quoque & effectibus mirum quantum diſſideant, neque in ſtatu ſano & morboſo inter ſe conveniant; hinc perutile fore judicamus, accuratius paulo determinare, cujuſnam naturæ ſalia in corpore humano præter naturam abundare ipſique infenſa eſſe poſſint, quæ certos morbos foveant atque progignant, quænam porro certis individuis ratione ætatis, temperamentorum, habitus corporis, vitæque generis valde diſtinctis, magis vel minus ſint familiaria, & quibus partibus hæc vel illa ſalia, plus vel minus noceant. His enim perſpectis eo melius ac felicius in enodandis & explicandis morborum & ſymptomatum cauſis ipſaque medicina cum ratione applicanda progredi poterimus. Ante omnia vero circumſpiciendum eſt, quænam ſpeciatim ſalia in corpore humano, ſive in ſtatu ſecundum ſive præter naturam verſetur, reperiantur. Primo autem aſſerimus, ſal acidum purum, liberum & extricatum ſapore & virtute tale in corporis noſtri ſuccis, qui motu circulari circumvolvuntur, non inveniri. Ea enim acidi conditio eſt, atque indoles, ut propter ſpicula ſua, quibus conſtat, acuta, facillime cohæreat, & ſeſe intime fixis terreſtribus immobilioribus, & pinguibus particulis, quibus ſolet irretiri, & quas in motu ſuo inteſtino ſiſtere ſolet, aſſociet: unde dependet ratio, quare acida concentratiora cum terreis oleoſis pinguibus mixta coagulentur, & in maſſam ſive ſalinam ſive in reſiniforme vel aliud craſſum magma coagmententur, unde etiam ſal acidum in copia ingeſtum, quando cum ſanguine noſtro miſcetur, naturam ſuam non retinet, ſed pro varia partium inter ſe facta miſcela, vel in ſal neutrum ſalſum ammoniacali ſimile, vel in tartareum vel in acre tranſmutatur. Quapropter nullus facile artifex ex ſanguine vel partibus ſolidis animantium producere poterit acidum formale. Equidem mentionem facit *Cl. Vieuſſens* in peculiari epiſtola ad Lipſienſes acidi, mediante argilla ex ſanguine humano exſiccato ignis calore propulſi. At vero probe monitum eſt à *Cl. Pitcarne* in Diſſertationibus ex argilla, quæ per ſe propter ſulphur, quod alit minerale, acidum ſtagma fundit, hujus ſpiritus acidi ortum eſſe derivandum. Non negamus acida ſanguinis & humorum craſin invertendi nec non partibus ſolidis & nerveis nocendi efficacia pollere, nihilo minus formale acidum tale morborum cauſam proximam & immediatam, uti communis eſt opinio, conſtituere, & ad hoc abſumendum ferme totam medendi methodum debere eſſe directam negamus, quod olim jam deduximus.

16. Deinceps neque in corpore humano purum datur alkali, ſive fixum ſive volatile. Acida ſalia magis ſunt univerſalia & pura exſtant in mineralibus ac vegetabilibus, alkalia autem præſertim fixa magis artis ſunt effectus, & purum ſal volatile urinoſum ſine prævia putredine & ſine combuſtione nunquam offenditur, multo minus ſal alkali fixum, quod tantum per combuſtionem ex vegetabilibus neque ex omnibus, ſed ex iis tantum, quæ ſal acidum, particulas terreas & ſulphureas in debita mixtione cuſtodiunt, in abundantia paratur. Hinc alkalia ſive fixa ſive vegetabilia ſint, mixturæ ſanguinis ſunt plane contraria, ſicuti patet clariſſimo exemplo ex chirurgia infuſoria deſumto, ubi liquore alkalino ſive urinoſo ſive fixo in venam animalis vivi injecto, non ſecus ac ab acido liquore infuſo, mox animal interficitur, ea tantum differentia, quod ſanguis fluidus & floridiſſimus ab injectione ſalis volatilis urinoſi, fixus autem coagulatus & craſſus nigricans ab infuſo acido fuerit repertus.

17. Præcipua autem ſalia, quæ tam in ſano corpore, quam in eo, quod indolis morboſæ eſt, occurrunt, potiſſimum ſunt media neutra, & quidem vel tartarea vel acria ſalſa, quæ tam copia quam volatilitate & tenuitate, differentes morboſos, exhibent effectus. Quemadmodum autem in ſuperioribus & alibi etiam latius deduximus, acidum quaſi primam reliquorum ſalium in macrocoſmo eſſe matrem & originem: ita etiam ſtatuimus, acidum ſalium plurimorum, quæ in corpore humano tam in ſtatu naturali, quam præternaturali reperiuntur, præcipuam eſſe cauſam. Tametſi enim illud purum in ſanguine & vitalibus ſuccis non reperiatur, nihilo minus in primis viis & maxime ventriculi & inteſtinorum canale in ſtatu ſecundum & præter naturam illud purum deprehendere licet. Nam acidum naturale temperatum ac modicum ventriculo & primis viis non eſt hoſtile, ſed potius appetitum, digeſtionem & alimentorum reſolutionem egregie adjuvat, unde etiam acida remedia, qualia ſunt vinum, ſucci acidi & panis, qui ſubtile acidum recondit, ventriculi actionem egregie juvare & promovere ſolet. Quod ſi autem acidum illud propter nimis acida ingeſta nimium & exceſſivum ſit, vel ſi humores in ventriculo diu morantes & peregrinum acorem induant præternaturale illud fit & morborum cauſas miniſtrat.

18. Ad generationem autem hujus ſalis acidi exceſſivi diſpoſiti ſunt maxime infantes lactantes & pueri. Lac enim, uti notum eſt, facillime mora acorem concipit, quod etiam accidit in ventriculo infantum, ſi nimium lacte nutriuntur, illudque per alvum non bene excernitur & hoc præcipua morborum, quibus infantes ſubjecti ſunt, cauſa eſt. Tormina & eroſiones in inteſtinis, maximeque in colo efficit, unde alvi adſtrictiones ſpaſmodicæ, epilepticæ & convulſivæ agitationes corporis dependent. Quod autem acidum in iis delinquat, ex eo apparet, quod plerumque fæces viridiſſimo colore, qui ex bilis & acidi mixtura naſcitur, tinctæ ſint. Nam acidum corroſivum v. g. ſpiritus vitrioli cum bile mixtus viridem colorem inducit. Quapropter infantilibus in morbis egregiam efficaciam præſtant omnia alkalina, terrea, abſorbentia, oleum tartari per deliquium, tincturæ tartari & clyſteres oleoſi demulcentes. Porro in ætate puerili, ſexu fœminino & tempore autumnali, maxime ob eſum fructuum horæorum ingens aceſcentia in primis viis præſto eſt. Unde deducimus, quod ad cruſtam lacteam, achores capitis, ad fluxiones in auribus & oculis infantilis ætas valde ſit proclivis. Acidum enim in ſanguinem delatum lympham coagulat, ſalſam reddit, glandulas obſtipat, tranſpirationem impedit & prædicta mala certo certius infert. Qua de cauſa etiam omnia, quæ acidum in primis viis abſorbent, quæ humores temperant, fluxiles reddunt, humorumque excretionem promovent, dictis in affectibus emolumentum præſtant egregium. Verminoſa diſpoſitio, quæ

quæ ætati puerili infantili & adoleſcentibus per quam familiaris eſt, identidem lentori, aceſcentiæ atque corruptioni humorum debetur. Utut enim acida penetrantia vermibus noceant, lenia tamen bene ferre poſſunt: ubi autem acidum in primis viis hoſpitatur, ibi bilis, quæ antidotus vermium eſt, deficit, ibi calor eſt temperatus, ibi alvi contenta ex inteſtinis non ſufficienter propelluntur, nauſea oritur, ſaliva in os fluit, phlogoſes laborantes patiuntur, & quandoque forti appetitu gaudent. Quoniam itaque acidum ad vermium generationem confert, hinc hypochondriacorum inteſtina, præſertim in ſexu ſequiori aſcaridum copia ſæpius ſcatere deprehendimus.

19. Acidum porro exſuperans inque primis viis congeſtum ex acidorum nimio uſu maxime in phlegmaticis, phlegmatico melancholicis, vitæ ſedentariæ & lucubrationibus addictis, ac imbecillibus ſubjectis pathematum hypochondriacorum cauſa remota præcipua exiſtit. Notum namque eſt, quod alvi adſtrictio & obſtructio plerumque præcedat vel etiam comitetur malum hypochondriacum, quæ tamen a nulla re magis, quam ab acidis aſſumtis fovetur. Acida porro in ſanguinem delata impediunt tranſpirationem, ſerum reddunt viſcidum & ad motum ineptum; unde circulatio per viſcera præſertim abdominis fit tardior, & ſic obſtructiones hepatis, lienis, indeque dyſcraſiæ ſalſæ, acres, corroſivæ, ſpaſmorum autores, promtiſſime generantur. In hypochondriacis autem acidum corroſivum prima in regione plerumque oberrare, non modo ructus ſed & vomitus acidi virides patefaciunt, idque vera cauſſa eſt, quod purgantia etiam fortiora emetica effectu ſuo ſæpius fruſtrentur, & martialia ſicca aſſumta mox nigerrimas fæces efficiant. Et hinc quoque deducenda eſt pulverum martialium energia, utpote qui præcipitando & abſorbendo primarum viarum acidum, atrocium pathematum levamentum afferunt egregium.

20. Illud autem obſervatione dignum eſt, quod, utut frequentius tales ægroti abſorbentia aſſumant, adeo ut omne acidum abſumtum videatur, nihilo minus acor in os mox regurgitet, & priora pathemata repetat. Hoc vero mea ſententia exinde deduci debet, quod, tamerſi acidum in inteſtinis ſit ſaturatum, illud tamen, niſi excernatur per alvum propter affluentem ex glandulis inteſtinalibus novam lympham, mora acidam factam, quæ coagulatum jam in partibus terreis acidum reſuſcitat, mox reſuſcitatur; non ſecus ac videmus, oleum vitrioli ſali communi affuſum, vel ſpiritum vitrioli ſaccharo ſaturni admixtum ex ipſis leni ignis calore acidum rurſus expellere. Unde optimo conſilio poſt abſorbentia & martialia aſſumta ſubjungi debent evacuantia, ut ſimul illud acidum evacuetur. Rarum eſt quod refert *Ill. Boyle in Chymiſta ſceptico p. 68.* de milite hypochondriaco lapides & fruſtula devorante & ita conſumente, ut alvi excrementa arenoſa ſecuta fuerint lapidibus ab acido ſtomacho in arenulas reſolutis.

21. Quod autem de hypochondriacis dictum eſt, illud etiam de hyſtericis valet. Acidum enim plerumque eſt hujus morbi cauſa remota, & poſtea etiam malo jam ſuſcitato humores ſeroſi ad aceſcentiam valde inclinant, qui rodendo, vellicando, digeſtionem turbando, flatulentias, cardialgias multaque alia incommoda pariunt. Febrem lentam poſt intermittentes curatas ſæpius obſervavimus, adeo ut metus fuerit hecticæ, niſi præſentiſſimum levamen a lenioribus emeticis ægrotantes fuiſſent experti. Ita pariter aliquot exempla in praxi notavi, ubi colluvie humorum viſcidorum viridium evacuata, calor febrilis mox fuit mitigatus & dolores pedum oſtocopi remiſerunt; quod medicamentum aliquoties repetitum, ſaburram removendo, febrem feliciſſime curavit.

22. Deinceps acidum in prima regione coacervatum in phlegmaticis, phlegmatico-melancholicis, maxime in ſexu fœminino, & ſub vita ſedentaria diſponit ad menſium ſuppreſſionem, quæ mille malorum origo eſt. Quotidianæ enim eſt experientiæ, ad ordinarium ſanguinis fluxum inhibendum, chloroſin & cachexiam inducendam & innumera mala proferenda, fœminis præter acidorum & aceti &c. uſum nihil eſſe nocentius. Hæc enim in ſanguine delata, ejus ſulphur, quod matrix vitalis caloris ac ſpirituaſcentiæ eſt, figunt, deprimunt, enervant, lentiorem humorum curſum efficiunt, & ſic cacochymiam viſcido ſalſam impuritatemque magnam, pathematum variorum productricem ingenerant: quam ob cauſam & illi, qui ordinario patiuntur fluxum hæmorrhoidalem, omni ſtudio ſibi cavere debent ab intempeſtivo acidorum uſu præſertim tunc temporis, quando fluxus inſtat. Ex iis jam patet, utut non ſemper cauſa materialis morborum proxima ſit acidum, ex remotis tamen principem locum obtinere.

23. Denique acidum in maſſam ſanguinis & humorum delatum, & cum partibus ſulphureis terreis nuptum, degenerat in ſal ſalſum, quod ſi non rite per univerſale illud ſanguinis evacuatorium cutim nec non per renes ſecernitur & è corpore exterminatur, ulteriore commotione inteſtina acre ſimul factum & ad glandulas ſubcutaneas delatum, facit ibi roſiones, pruritum tenuiſſimarum fibrillarum, dilacerationem variaſque exulcerationes, ſcabiem, phymata, & cutis defœdationes. Et ſcabies illa humida in adoleſcentibus vitæ ſedentariæ deditis, præſertim ſi fructibus horæis ventriculum onerant, nullam aliam habet cauſam, quam acrium ſalium erodentium in ſero viſcido abundantium quantitatem. Longe autem moleſtior ſcabies ſicca eſt, & in melancholicis, ac ſenibus, quibus ſerum roſcidum deficit, inſigni utplurimum pruritu ſtipata. Quapropter in utroque caſu omnia, quæ ſalia diluunt, eorum acrimoniam temperant, emunctoria, præſertim cutim aperiunt, indicatiſſima & certiſſima ſunt præſidia. In humida autem ſcabie valde proficui deprehenduntur pulveres abſorbentes circa tempus noctis adhibiti. Externe ſaturnina, terrea & quæ leniter exſiccant egregiam fœnerant utilitatem, ut perſpicuum exinde fiat, quare in dictis affectibus cuncta, quæ ſalibus motum & acredinem conciliant, ut ſunt ſpirituoſa, calidiora, ſalſa, &c. majores & acerbiores inducant eroſiones.

24. Cumque acidum ſecundum noſtram ſententiam ſit fundamentum reliquorum ſalium morboſorum, hic pro differentia ſanguinis & ſuccorum in varias non modo ſpecies tranſmutatur, ſed & pro diverſitate partium, quas affligit, peculiares producit morboſas adfectiones. In ætate juvenili & virili, præſertim in ſanguineis & ſanguineo-cholericis excretiones per tranſpirationem impeditæ, & alimentorum acido exſuperantium crebra aſſumtio, inque edendo intemperantia, morbos a ſale acri proferunt; ex quorum cenſu ſunt arthritis vaga, rheumatiſmi, odontalgiæ, catarrhi, tuſſes, diarrhœæ. Haſce ægritudines plerumque eſſe epidemias, & ſub certis anni temporibus & tempeſtatibus dominari, conſtans eſt experientia. Præcipue autem generantur poſt cœli ſtatum auſtrinum & humidum, quem ſi boreales venti vel frigora excipiunt, protinus una nocte diſpoſitos dictæ paſſiones invadunt, vix aliam ob rationem, quam quod ſub cœli ſtatu humido ſpirituum, qui ex aere ſumunt pabulum vigor pereat, parteſque fibroſæ & muſculoſæ flacceſcant, ſicque ob lentiorem ſanguinis circulum copioſa impuritatum excrementitiarum fiat collectio quas majori motu & impetu facto venti boreales, qui rigiditatem partibus ſolidis, elaſticitatem fluidis conciliant, ſive in emunctoria ſive in

partes membranaceas hinc inde pellunt; unde poſtea, quum proportio ratione quantitatis vel qualitatis cum eorum poris non reſpondeat, fiunt ſtimuli, roſiones, quas ſequuntur, ſtaſes, congeſtiones, dolores, febres aliaque ſymptomata. In coryza ſal tenue acre per ſternutationem ipſumque guſtum ſeſe exſerit efficaciſſime. In odontalgicis defluxionibus, quæ ſæpius dimidiam partem capitis occupant, non raro tam ſalſa acris lympha per nares & fauces defluit, ut valde acris percipiatur. Haud aliter comparatum eſt cum iis fluxionibus, quæ oculos cum rubore & tumore infeſtant, ubi ſæpius tanta acredo ſeſe offert, quæ non tantum guſtu percipi poteſt, ſed ipſam quoque cutim faciei erodit. In arthriticis & rheumaticis doloribus ſal tenue bilioſum corroſivum plerumque peccat, & inſenſibiliſſimis partibus cruciatus maximos ſuſcitat. Salinum autem in his affectibus eſſe principium ex eo argumentari licet, quod a tranſpiratione prohibita, vinorum potu & acidorum aſſumtione nec non magna ciborum intemperie, in ſubjectis debilioribus, veneri deditis & otio aſſuetis perfamiliares ſint iſti morbi, qui per leniora diaphoretica, tranſpirationem liberiorem promoventia, per temperantia, demulcentia, lac & ſerum lactis curantur; quum contra omnia ſalſa, acria, calida, tam ex alimentorum quam medicamentorum claſſe ſumme deprehenduntur hoſtilia.

25. In diarrhœis, quæ plerumque ſunt epidemiæ & ab intercepta tranſpiratione in intemperantiæ deditis corporibus ſuſcitantur, ſal bilioſum ſalſum ex habitu corporis ad inteſtina præcipitatum, roſiones, irritationes nimiaſque excretiones producit. Quis autem hic vellet dubitare ſalinum acre ſtimulans, ſulphureum principium eſſe accuſandum? quoniam omnia purgantia, quæ diarrhœam artificialem efficiunt, ob principium tale ſalinum ſulphureum acre operantur. Monſtrat id quoque ipſa cura, dum omnia demulcentia, acrimoniam temperantia, incraſſantia & quæcunque tranſpirationem in cute liberiorem & expeditiorem reddunt, opem ferunt præcipuam: quod etiam valet de dyſenteria, ubi tanta corroſivorum humorum ſæpenumero indoles eſt, ut ipſæ membranulæ inteſtinales plane erodantur.

26. Ulterius acidum in ſenili ætate & in ſanguine terreſtri craſſo, ſub diæta viſcida & dura exſuperans degenerare ſolet in ſal tartareum, quale ex terra fixa, oleo & acido conflatur. Hoc ſi non debite per congrua evacuatoria ejicitur, varias tartareas calculoſas, præſertim in renibus & veſica, tam urinaria quam biliaria producit concretiones. Præterea ſtranguriam efficit, quæ ideo ſenibus & calculoſis valde eſt familiaris. Quod ſi autem tale ſal tartareum reſolutum ad glandulas & membranas articulorum pedum præcipitetur ibique hæreat, dolores lancinatorios & podagricos cauſatur. Podagra enim, præſertim fixa, nodoſa, tophacea, omnium conſenſu, à ſale tartareo fixo terreo oritur; unde ratio dependet, quare hypochondriaci & calculoſi podagra facile afficiantur: quin imo juncturarum ligamenta a ſabulo tartareo ibi ſubſiſtente eroſa in ſectionibus cadaverum ſæpius fuerunt reperta, imo ex ipſis tophis quandoque tartarea terrea materia exemta. Neque rei medicæ peritos fugit, in articulis podagricorum ſæpe colligi & quandoque veſicatoriorum uſu effundi ſumme corroſivæ indolis liquorem; & quod acidorum & viſcidorum abuſus, calculoſam & podagricam diſpoſitionem corporibus ingeneret; unde omnia antacida terrea & quæ ſalina tartarea excrementa ex corpore educunt, nimiam calculoſæ vel etiam podagricæ materiæ geneſin impediunt.

27. Nullus autem morbus majori ferocium ſalium copia ſtipatus eſt, quam ipſe ſcorbutus. Unde hic morbus oriatur, non nemini in medicis paullulum verſato notum eſt, quod nempe ex defectu ſpirituaſcentiæ ſanguinis, ejuſque tardiori circuitu, viſcerum obſtructione & hinc vacillante excretionum negotio pronaſcatur: quare fœcundiſſima ſcoriarum ſalino-ſulphurearum progenies fit, quæ dolorum, ulcerum malignorum, ſpaſmodicarum contractionum, nimiarum defluxionum & excretionum, præcipuam cauſam materialem fovet. Et ſicut ex alimentis, ſale copioſo prædiris hic adfectus potiſſimum naſcitur: ita quoque per ea ipſa exacerbatur. Plura autem ſunt, quæ clariſſime docent, in ſcorbuto mirabilem ſalium peccare copiam. Argumento poteſt eſſe ſola urina, quæ ſaturato rubicundo colore tincta mingitur; &, quoniam ſalium copia ſcatet, ponderoſior eſt ſani hominis lotio, & non modo evaporatione facta, ſed & per præcipitationem cum oleo tartari per deliquium, magnam copiam mucidæ ſubſtantiæ exhibet. Urinam in ſalem lixivioſum coagulatam vide in *Act. N. C. Dec. I. A. II. p.* 162. 141. cryſtalliſatam deſcribunt identidem Miſcellanea *Dec. I. A. VI. & VII. p.* 93. arenoſam *Dec. I. A. II. p.* 35. ſabuloſam perhibent *Dec. II. A. X. p.* 44. & urinæ corrodentis exemplum *Dec. II. A. VIII. p.* 157. Urinæ viridis RHODIUS meminit *Cent. III. obſervat.* 21. Et quoniam ſalſugine ſucci corporis noſtri referti ſunt, hinc omnia ea, quæ diluunt & temperant, plus efficaciæ in medendo ſpondent, quam omnis volatilia, acria & ſpirituoſa, quæ dum, experientia teſte, ſalia acuunt, iiſque penetrantiam addunt, & exacerbationem ſymptomatum efficiunt. Eam ob cauſam cavendum quoque eſt, ne ſcorbutici tractentur mercurialibus. Notum enim eſt, hæc ipſa ſalibus corporis aſſociata inſignem acquirere corroſivitatem & cauſticitatem, unde ſæviſſima non ſecus ac à formali veneno naſci ſolent ſymptomata. Luem quoque veneream & virulentam gonorrhœam à principio cauſtico oriri nemo facile negabit, ubi tamen notandum, quod in hoc morbo non modo ſalia ſimpliciter vi rodente cauſtica agant, ſed ſimul inteſtina putredinoſa motione in partes ſolidas & corporis noſtri ſuccos graſſentur, adeo ut abominandæ iſtæ, quæ his affectibus familiares ſunt, partium & oſſium eroſiones non tantum à ſale erodente, ſed & a motu putrefactorio deſtructivo ſint deducendæ.

28. Probe autem hoc loco tenendum eſt, quod ſalia, quæ in ſcorbuticorum ſanguine ac ſuccis regnant, non ſint domeſtica neque unius ejuſdemque generis, ſed ſtatuimus potius, ſalia illa impura in corpore retenta, toties facta, repetita & aucta inteſtina motione, fermentatione & variarum partium inter ſe mixtione prorſus in alterius ſchematis ſalia mutari, quæ lixivii acris calcinati ſalis & ſimilium qualitates & vires exſerunt.

29. Tandem etiam in variis morbis ſal tenue, cauſticæ & acris indolis accuſandum venit, quod ob penetrantiam & ſubtilitatem, ſtimulando hinc inde fibras nerveas & per corpus vagando, maxime noxium & pernicioſum eſt. Taliſmodi generis ſal extra corpus deprehendimus in validioribus purgantibus, emeticis, in venenis quampluribus, in cicuta, cantharidibus, araneis, bufonibus, arſenico, mercurialibus &c. Et quemadmodum ſecundum noſtram ſententiam acidum primum ſalium conſtituit fundamentum, ita quoque aſſerere non dubitamus, tale cauſticum volatile primum ſuum ortum ab acido habere, quod vel ex eo apparet, dum ſalia alcalia omnium purgantium & cauſticorum vim, debita commixtione facta, egregie infringunt atque enervant. Tale ſal quoque generatur in corpore noſtro & in variolis, morbillis, purpura manifeſto conſpicitur, licet gradu virulentiæ & acredinis valde differat.

Cog-

Cognoſcitur ejus effectus ex cutis eroſione puſtuloſa, pruritu maximo, ex vomitu, diarrhœa, cardialgia, urina cruenta, ſtranguria, ſternutatione, tuſſi & ſalivatione, quæ ſæpiuſcule eruptionem in cute antecedere ſolent & comitari. Porro etiam nos certiores reddit de hoc ſale ipſa cura, quæ maxime in diluitione & ſpiculorum acrium contemperatione verſatur; contra omnia, quæ humidum abſumunt, ſalia commovent, exagitant, perniciosiſſima ſunt, & præſens damnum inferunt. Inter morbos quoque, qui ex principio ſumme ſubtili cauſtico oriuntur, merito referenda quoque venit peſtis, quæ halitu ſumme tenui ſolet propagari. Et quoniam mox vertiginem, ſyncopen, anxietates, nauſeam, cardialgias, imo in ipſo ventriculo, uti nota ſunt exempla, eſcharas producere ſolet, de cauſticitate non dubitandum eſt. Venena enim, quæ ſimili principio operantur ex vegetabilibus & mineralibus, iiſdem ſymptomatibus infeſta ſunt, tantum quod hoc venenum, quoniam ex regno animali deſumtum eſt, facilius inteſtina motione propagetur, quod circa alia venena non accidit. Neque mihi peſtis & febrium petechialium miaſma agere videtur, corruptionem putredinoſam ſanguini introducendo, utpote in ſanis corporibus, quæ etiam peſtis invadit, ſucci, qui in circulatione perenni exiſtunt, non tam in inſtanti in putredinem rapi poſſunt. Nullum enim fluidum, quod fortiter movetur, ad putredinem concipiendam aptum eſt, neque etiam tam ſubito ea in corpus poteſt introduci, ut prædicta ſymptomata ſtatim ab ea producantur. Præterea carbunculi & bubonis peſtilentialis exortus id ipſum clarius videtur demonſtrare: hæret enim ibi principium ſumme activum lancinans, ſummoſque dolores procreans, quod ſpaſmodica contractione ſanguinis ſtagnationem efficit putredinemque ſphaceloſam inducit. Morbi autem maligni, qui à cauſa interna fiunt, plerumque ex diſpoſitione ſanguinis putredinoſa originem ſuam agnoſcunt. Tandem etiam tale virulentum ſal penetrans & cauſticæ indolis generatur in corpore noſtro ex ſordibus recrementitiis retropulſis, ſive id fiat per externa refrigerantia, repellentia, ſive per anodyna aliaque perperam adminiſtrata remedia, & locum maxime habet in ſcabie, in achoribus capitis, variolis, morbillis, purpura, arthriticis, podagricis doloribus, eryſipelate &c. quod in diſſertatione de generatione veneni in corpore humano fuſius deduxi.

30. Ex hactenus dictis & adductis clariſſime apparere arbitror, plures ac graves morbos foveri ac ſuſtentari à ſalibus, & ex illis non ſolum oriri, verum etiam per remedia falſa exaſperari. Neque tamen in ea ſumus ſententia, ac ſi tantum ſalia materiam morborum internorum præbeant, ſive eorum omnium cauſam conſtituant. Multæ enim & graviſſimæ ægritudines excitantur, ubi principium ſalinum nullum invenit locum, quandoquidem ex ſtaſi, extravaſatione & motu humorum impedito, inflammationes, ſpaſmi, dolores, convulſiones, febres, ſenſuum motuumque abolitiones fiunt frequentiſſime, ipſa quoque putredo ac corruptio, quando partes corporis viſceraque infeſtat, pathemata ſumme periculoſa excitat, adeo, ut in morbificis cauſis non modo ad qualitatem ſalino-ſulphuream, ſed & ad quantitatem peccantem & motum præſertim impeditum, & putredinoſum ſit reſpiciendum. Interea tamen negari non debet, nec commode poteſt, ſalia ex morbificis cauſis eſſe excludenda. Equidem varia proſtant dubia, quibus hæc doctrina poſſit labefactari, quæ brevibus adhuc perpendere lubet. Palmarium eſt, quod dicant: ſi ſalia morboſa præſentia ſunt in certi individui ſanguine, cur non omnes tales morbos, qui fiunt à ſalibus, v. g. podagram, ſcorbutum, calculum, ſcabiem, diarrhœam producunt, cum tamen calculus, arthritis, podagra ſint morbi certarum tantum ætatum. Verum enim vero non omnia promiſcue ſalia quoslibet morbos progignunt: alii enim foventur ab acido, alii à ſalſo ſale, alii à tartareo fixo, alii a cauſtico. Neque deinceps omnis ætas, vel omne temperamentum & quodcunque vitæ genus ad talia ſalia, quæ ad certum morbum gignendum requiruntur, ſunt diſpoſita, nec omnes partes corporis æqualiter ſunt conſtitutæ, ut æque facilius adficiantur a cauſa morbifica ſalina; ſed cum partes differunt ſtructura, accidit etiam, ut principium quoddam noxium huic parti non noceat, alteri grave damnum inferat. Quemadmodum itaque morbus quidam ſalinus, non a quocunque, ſed certo tantum & determinato ſale proficiſcitur, & quævis ætas, temperamentum, vitæ genus certa etiam ſalia proferunt: ita etiam non cuivis ætati, temperamento, vel vitæ generi omnis morbus ſalinus quadrat. Nam ad morbi cujusdam geneſin non una cauſa remota ex naturalibus & non naturalibus ſufficit, ſed plures in unum principium materiale morboſum debent conſpirare. Poſtremo etiam hoc ſolet urgeri: ſi ſalia morborum ſint fabri, eaque morboſa in corpore ſemper ſint præſentia, cur non ſemper etiam affectus morboſos prodant, cum tamen experientia doceat, plurimos morbos periodice recurrere & plane quandoque intermittere & remittere. At vero non ſemper ſequitur: poſita cauſa poni & ſequi etiam effectum. Habemus præſentiſſimum exemplum in purgantibus, quæ cauſtico quidem ſale inteſtinorum fibrillas irritant, nihilo minus tamen in corpus ingeſta, excretiones per alvum & tormina non continuo, ſed temporis certo intervallo efficiunt, adeo ut intermedio tempore nihil incommodi & moleſtiæ ab iis mentiatur, ſalis hujus purgantis licet non deſit in irritando efficacia. Quis autem eſt, qui exinde velit argumentari, ſi talem irritationem non perpetuo ſequitur effectus excretionis; ergo ſal in purgante non perpetuo in inteſtina agit. Patet itaque, ſalia in corpore peregrina poſſe conſiſtere, ut ut non ſemper ex ipſis fluat operatio: nam ad certum effectum ſeu motum & excretionem præſtandam, ſemper inter movens & inter mobile requiritur proportio, quæ ſi deeſt nullus ſequitur motus. Deinde opus eſt diſpoſitione ad receptivitatem cauſæ agentis, imo non modo receptivitas, ſed & diſpoſitio ad reagendum debet conſiderari. Hinc, ponamus exemplum, quandocunque cauſa acris ſtimulans in eadem activitate præſens, nec dolorem nec ſpaſmum, nec excretionem efficiat, tunc culpa non in ipſam cauſam materialem eſt rejicienda eaque neganda, ſed in id quod motum recipere & reddere debet, nimirum fibras ſpiritu animali turgidas. Minime itaque video, ſi fibræ membranaceæ & muſculoſæ poſt diuturnos ſpaſmos ad tempus in robore ac tono ſuo debilitentur, &, quum ſpiritus non amplius æquali niſu in eas influant, relaxentur, cur motus non poſſit feriari, præſertim cum aperte perſpiciamus, in fibris omnium relaxatis & non ſufficienti copia ſpirituum turgidis nullum motum reddi nihilque ſentiri: contrario autem, ſi rurſus ſucceſſive ſpiritus influunt & ad partem debilitatam tendunt, utique hos vim motus ſui rurſus imprimere. Hæc mechanica ſi probe attendantur, non amplius difficile erit judicatu, cur præſentibus licet cauſis morbificis motus morboſi non ſemper præſentes ſint, ſed certis temporibus quidam ex iis revertantur. Quod autem nonnullis individuis ſpirituoſa, etiam in exceſſiva quantitate aſſumta, item acria volatilia non manifeſtum damnum vel morbos ſalinos dictos inferant, nulla alia ratio eſt, quam quod in ſanis corporibus, ubi humores ſunt fluxiles inque perpetuo motu & evacuatoria aperta conſtituta, ſuperflua hæc ſalia partim per alvum,

par-

partim per ſudorem & urinam rurſus ejiciuntur. Deinceps ſæpius accidit, quod error in rebus non naturalibus commiſſus uni individuo non noceat; imo & hoc accedit, quod ætas, temperamentum, anni tempus, cælum aliaque externa ſymbolo quaſi quodam in eundem lædentis cauſæ effectum conſpiret, atque tunc promtiſſime effectus morboſus ſequatur, quod tamen minime contingit, ſi ita ſint comparata, ut effectui ac operationi morboſæ peccantis materiæ ſint contraria.

31. Pauciſſimis adhuc attingere juvabit, quæ ad præſervationem & curam morborum à ſale oriundorum aliquo modo ſpectant. Primo itaque monendum arbitror, cum acidum & viſcidum ſanguinis motui progreſſivo valde reſiſtunt, & ſic plurium excrementorum ſalino-ſulphureorum in ſanguine accumulationi occaſionem & ſimul materiam eorum præbent, hæc eſſe fugienda; & quoniam ex nimia ſuccorum abundantia naſcitur cacochymia, hinc abſtinentiam & motum convenientem, item, ſi opus eſt, venæ ſectiones & purgationes debito tempore inſtitutas mirifice ab iſtis morbis præſervare judicamus. Porro quoque omnia ea, quæ ſanguinem fluidum & tenuem reddunt, quæ circulum debite promovent, tranſpirationemque liberam ſervant, ea & curant & ab iiſdem præſervant. Nec denique negligenda ſunt medicamenta, quæ obſtructiones glandularum & viſcerum veteres potenter reſerant, ex quibus eminent, martialia, antimonialia, ſulphurea, thermæ acidulæ, utpote quæ ad eradicandos diuturnos iſtos morbos effectum ſpondent præſentiſſimum. Sed hæc circa hanc materiam, dixiſſe ſufficiant.

DE PUTREDINIS DOCTRINA, EJUSQUE AMPLISSIMO IN MEDICINA USU.

§. I.

SI quis demonſtrationes conficere & veras ac ſolidas phænomenorum & effectuum, qui in medicina obveniunt, rationes apposite & intelligenter reddere velit, is plures ex phyſicis veritates antea cognitas perſpectaſque habere debet. Veritatem enim adhuc incognitam detegere, vel doctrinam quandam clarius explicare nemo facile poterit, niſi illud, quod quærit vel explanare inſtituit, ex veritatibus jam notis cognitiſque ſcienter eruere didicerit; quandoquidem veritatis ea eſt indoles iſque character, ut non modo mentem ad aſſenſum cogat, ſed & frugifera ſit, ſeque multiplici uſu propaget, & uberrima aliarum veritatum ſit genitrix. Uti vero quævis diſciplina ulterius excolenda ſuas ipſi congruas & reſpondentes ſupponit veritates atque principia domeſtica: ita doctrina medica, ſi in formam ſcientiæ redigi debet, non niſi veritatibus & fundamentis phyſicis jam jam detectis & publicam aſſenſionem habentibus, ad ulteriorem perfectionis gradum evehitur. Dici enim vix poteſt, quam eximio uſu atque utilitate ſtudium anatomes paulo diligentius excultum, quod mechanicam corporis humani ſtructuram ejuſque partium contextum monſtrat, neque minus paulo ſubtilior rerum phyſicarum & chymicarum per experimenta inſtituta contemplatio atque motuum ex mechanicis ſcientia incrementis artis medicæ provehendis inſerviant. Niſi enim quis hiſce diſciplinis earumque principiis atque præceptis probe imbutus ſit, is certe nunquam ſolidas, quæ intelligi & demonſtrari poſſunt, cauſas in medicina afferre, vel ſolidi quid in explicandis rebus præſtare poterit. Nam qui his deſtituti ſunt ſcientiis, illi loco demonſtrationum & veritatum nomina tantum rerum, obſcuros & confuſos terminos, qui intelligi nequeunt, in medium proferunt, atque adeo ſermonem in medicina, non vero medicinam tradidiſſe videntur. Qui vero ſpeculationum ſuarum fundamenta ex hypotheſibus depromunt, ii quidem melius agunt, & veritates quaſdam in aprico ponunt, quæ tamen tantum ſunt probabiles, & omnibus phænomenis explicandis minus ſunt idoneæ. Optima itaque ea eſt in medicina philoſophandi ratio, ubi quis ex ſimplicibus, claris atque jam probatis rerum principiis phyſicis, chymicis, mechanicis, vitæ, mortis, morborum & ſanitatis reſtituendæ cauſas dare atque inveſtigare conatur, & partim analytica, partim ſynthetica methodo incedit, dum motuum in genere cauſas, leges, materiæ indolem ac vires ex ſelectis quibuſdam phænomenis atque experimentis in phyſicis deducit, & ex his deinde per ſyntheſin motuum microcoſmicorum cauſas, leges, ſanguinis & humorum indolem, conſtitutiones & vires tradit & derivat. Quam vero inſignem uſum atque eximium utilitatem veritates in phyſicis ac chymicis jam cognitæ in rebus medicis explicandis præſtent, exemplo putredinis fuſius oſtendere atque demonſtrare allaborabimus.

2. Cum itaque nobis conſtitutum ſit, quam eximium doctrina de putredine in medicina habeat uſum, & quam ſcitu hæc ipſa neceſſaria ſit omnibus, qui hac in arte proficere volunt, pluribus argumentis paulo plenius atque uberius tradere. Primo omnium conſultum nobis viſum fuit, putredinis indolem, cauſas & effectus ex ipſis phyſicis & chymicis fontibus paulo altius accerſere, ut poſtea hujus doctrinæ utilitas in applicatione rerum, quæ ad medicum ſpectant uſum, eo clarius innoteſcat. Ordiemur vero ab ejus non tam nominali, quam reali definitione, eo quod omnes rerum definitiones ejus indolis atque uſus ſint, ut ceu principia demonſtrationum conſiderari debeant. Corporis igitur putredo nihil aliud eſt, quam intima partium, ex quibus mixtum corpus conſtat, ex unione & nexu ſuo diſſolutio cum fœtido & volatili halitu juncta, totam mixti craſin, proprietates & vires immutans.

3. Corporum diſſolutio rectiſſime in ſuperficialem & intimam ſive radicalem diſtinguitur: in illa tantum corpus in tenuiſſimas partes, ex quibus aggregatum eſt, dividitur atque diſcerpitur, quarum ſingulæ adhuc ſuam indolem atque virtutem, nec non proprias & ſpecificas qualitates ac vires retinent. Exemplo poterit eſſe ſolutio auri cum aqua regis adornata, in qua etiamſi aurum in ſtupendæ exiguitatis particulas ſeu atomos fuerit reſolutum, quod exinde patet, dum ejus aliquot guttæ integram libram ſpiritus vini alio ſapore imbuere poſſunt, tamen ex præcipitatione,

quæ

quæ fit cum ſale quodam ſive lixivioſo, ſive volatili, corpuſcula hæc auri naturam perfecte in ſe retinuiſſe apparet. Intima vero & radicalis ſolutio ea habetur, qua partes corporis è nexu, & ſitu ſuo dimoventur, atque arctiſſima mixtione, à qua eſſentia & ſpecifica corporum differentia dependet, penitus exſolvuntur, ut in aliam prorſus texturam & habitum transformatæ, novas plane qualitates atque vires induant. Atque ejuſmodi intimæ ſolutionis exemplum ſolutio ciborum in ventriculo & inteſtinorum canale exhibet, in quo à ſubtiliſſimo illo menſtruo univerſali microcoſmico ſalivali, & caloris animalis influxu intima alimentorum mixtio & textura ita diſſolvitur atque deſtruitur, ut ſapore, odore, colore, conſiſtentia & cæteris omnibus qualitatibus ablatis novus chylus & fœculentiæ alvo eliminandæ exſurgant. Pariter intimæ ſolutionis exemplum conſpicimus in fermentatione vegetabilium, dum dulces uvarum & fructuum horæorum ſucci beneficio fermentationis dulcem & temperatam ſuam naturam plane deponunt, & in liquorem acido-ſpirituoſum ſive vinoſum inebriantem immutantur. Ad hanc itaque ſolutionis intimæ claſſem referri etiam debet putredo, cujus natura & effectus in ea conſiſtit, ut corporis mixtionem & ab hac dependentem formam, qualitates atque vires plane extinguat.

4. Cauſa hujus diſſolutionis intimæ tam fermentativæ, quam putridæ, eſt motus inteſtinus partium humidarum & copioſus materiæ agitatiſſimæ calidæ influxus. Nam ſicuti nulla unquam poteſt fieri ſine humido corporis ſolidi ſolutio, ita etiam ſine aqua, quæ primum humidum eſt, nec fermentatio, nec putredo perficitur. Eſt enim aqua univerſale menſtruum, quod non modo poris corporum ſeſe altius inſinuat, ſed etiam, quia ejus partes in continuo inteſtino motu conſtitutæ ſunt, eorum partes, quæ variis modis mixtæ & unitæ ſunt, disjungere, & de loco ac ſitu ſuo deturbare poteſt. Multo vero felicius id præſtat, ubi à calore adjuvatur, qui non niſi rapidior materiæ ætheræ cœleſtis motus eſt, magna expanſiva, à centro ad circumferentiam propellente, potentia inſtructus. Humidum itaque in materiam fermenteſcibilem & putreſcibilem dum agit, partes tam ſalinas, quam ſulphureas & terreas reſolvit, in ſe recipit, eaſque in ſimilem fluiditatis motum abripit.

5. Utut vero fermentatio & putrefactio in eo conveniant, quod utraque a motu inteſtino humidi & calidi elementi fiat, tamen differens valde eſt earum effectus. Nam fermentatione ſpiritus ſulphureus inflammabilis, putrefactione vero ſpiritus urinoſus volatilis producitur, & inde fit, ut putredo ſemper fœtorem comitem habeat. Deinde notandum eſt, animalium ſuccos nullam admittere fermentationem, neque ex iis ſpiritum inflammabilem vinoſum præparari poſſe, cum vegetabilia hac ſola gaudeant prærogativa, quæ tamen non ſecus ac animantia putredinem concipiunt. Ratio vero, cur animantia eorumque partes tantummodo putreſcant, nunquam vero ex iis per fermentationem elici inflammabilis ſpiritus poſſit, unice in vegetabilium differente ab animantibus mixtione quærenda eſt: quandoquidem hæc in ſuam mixtionem præter oleum etiam acidum admittunt, quod etiam ex iis deſtillatione elicitur, cum in animantibus tale non reperire liceat, utpote quæ magis oleo & terra ſubtiliori volatili, quæ igne ſalſedinem induit, fœta ſunt. In fermentatione itaque vegetabilium a motu inteſtino calido primo ſolvitur acidum tartareum, quo, dum deinde in partes ſulphureas & oleoſas incipit agere, non modo mutua hac actione & reactione efferveſcentia concitatur, ſed & copioſus penetrans vapor exſurgit atque in auras fertur, & denique mutua combinatione partium acidarum & oleoſarum acido-ſpirituoſus ſive vinoſus liquor emergit. In putrefactione vero, ubi acidum deficit, principium oleoſum & ſulphureum una cum ſalino volatili ſtatim abripitur, neque ab acido figitur aut corrigitur, ſed libere cum tetro fœtore avolat inque auras difflatur; utpote experimentis chymicis certo conſtat, fœtorem ab oleoſo ſulphureo principio & ſale volatili proficiſci. Clariſſimum exemplum habemus in ſulphure minerali, quod inodorum eſt, ſi vero igne cum ſale lixivioſo funditur, ingratum accipit odorem. Eodem modo ſi ſulphur minerale cum calce viva & ſale ammoniaco deſtillatur, ſpiritus perpetuo fumans elicitur. Quod ſi itaque ſal volatile oleoſum fœtidum ex animantibus elicere velimus, opus eſt, ut ea vel putrefactioni ſubjiciamus, vel igne fortiori, ut comburantur, tractemus, ita & oleoſæ & volatiles partes a contextu aliarum partium, in quibus irretitæ hærebant, liberantur.

6. Diximus in ſuperioribus, humidum & calidum eſſe præcipua motus diſſolutorii in putrefactione & fermentatione inſtrumenta, adeo, ut abſque illis neutra harum perfici queat. Ex hiſce jam ſequitur, corpus in putredinem alias valde proclive, non meliori ratione ab ea defendi ſalvumque & integrum ſervari poſſe, ac ſi humiditatem & calorem removeamus. Qua de cauſa etiam fit, ut corpora probe exſiccata nunquam putredini & corruptioni ſubjecta conſpicere liceat. Carnes ſuillæ & bovinæ, per fumi halitus & aeris flatum exſiccatæ, non facile putreſcunt: quod ſi vero maceratione in aqua humiditatem recipiunt, ſub calido mox aere facile ruunt in putredinem. Frigoris quoque ea eſt peculiaris indoles, ut corpora a putrefactione tueatur, idque non alia ratione quam quod motu quodam rectilineo partes premat & arctiſſime inter ſe conjungat, ut è ſitu ſuo non facile poſſint dimoveri, cum potius calor id habeat, ut motu vorticoſo & circa axem poros ampliet, expandat, & partes à centro ad circumferentiam propellat.

7. Cum vero humiditatis abſumtio varia ratione poſſit perfici; varii etiam modi dantur conſervationis corporum à putredine. Ita conſtat experientia, rectificatiſſimum vini ſpiritum conſervandis corporibus maxime eſſe idoneum, ſi in eo detinentur, & quidem ob hanc rationem, quia videlicet humiditatem, quæ vegetabilibus & animantibus ineſt, ex interioribus eorum poris & partibus promte imbibit & abſorbet, hinc etiam corpora antea mollia indureſcunt; felicius vero res ſuccedit, ſi aliquot vicibus novus ſpiritus dephlegmatus affunditur. Et utut per olea deſtillata & per balſama liquida corporum balſamatio, ſive à putredine conſervatio, adornari queat, tamen iis omnibus rectificatiſſimus ſpiritus longe multumque anteferendus eſt, eo quod penetrantioris eſt naturæ, atque in intima corporum facilius, quam corpus reſinoſum balſamicum, ſeſe inſinuat.

8. Præterea alius adhuc datur modus, corpus à corruptione præſervandi, nimirum per ſalia, inter quæ maxime eminent ſal commune & alumen, quæ egregie etiam humidum recipiunt, quo abſumto fibræ carneæ duriores redduntur. Hæc ſalia quo magis ſunt pura & exſiccata, eo felicius hunc præſtant effectum. Et quoniam alumen propter copioſas particulas terreſtres ſimul conſtringentem facultatem obtinet, qua partes inter ſe invicem firmius uniuntur & connectuntur; hinc beneficio lixivii, ex alumine & ſale communi præparati, omnia humani corporis viſcera per plures annos integra conſervari poſſunt.

9. Notandum eſt, humida corruptibilia, ſi continuo agitantur motu, non facile in putredinem abire, ſtagnantia vero & putreſcentia, uti videmus in aquis paludoſis,

paludoſis, facillime corruptionem admittere. Etenim calor & humiditas dum continuo in particulas quieſcentes agunt eaſque afficiunt, facilius earum mixtionem diſſolvunt ac deſtruunt, ac ſi locum & ſitum ſuum perpetuo mutant, ubi actio & mutatio caloris magis eſt tranſitoria, quæ contra in quieſcentibus magis conſtans & permanens eſt. Videmus etiam, vegetabilia humiditate imbuta atque in ingentem molem ac acervum congeſta, longe facilius incaleſcere inque putredinem abire, quam ſi ſparſa jacent, ubi à putredine immunia manent. Cujus rei hanc ſubeſſe rationem putamus: ſi in acervum collecta fuerunt, effluvia à motu humidi & inteſtini calidi excitata in liberum aerem evehi & exſpirare nequeunt, ſed coercita, concluſa & in ſe quaſi redeuntia, motum inteſtinum putredinoſum accelerant, tantum abeſt, ut eum imminuant. Nihil vero magis corruptionem à rebus corruptibilibus arcet & incipientem aufert ac diſſipat, quam liberioris aeris, præſertim ſicci & frigidi, afflatus ac tranſitus. Denique & illud obſervatione perquam dignum eſt, quod putredo incipiens ſe valde multiplicet ac ſubito ſe diſſeminet ac diffundat; agit enim inſtar ſeminii ſeu fermenti, quod in ſimilem putredinoſum motum congeneres & vicinas maxime partes cito abripit: quemadmodum id clare videmus in rebus fermenteſcibilibus, ubi parum fermenti maſſæ farinaceæ vel vegetabilium ſuccis additum, eos mox in ſimilem fermentationis motum conjicit.

10. Evoluta ſic paulo ex fontibus phyſico-medicis putredinis natura, geneſi atque effectu, longe facilius jam erit hæc, quæ jam diximus, in corpore noſtro ad uſum medicum applicare, in quo illud ſingulare & plane mirabile occurrit explicandum, quare animantium corpora, inque iis contenti ſucci, in ſe & ſua natura putredini concipiendæ admodum apti, humido & calore adhuc præſente, & quamdiu viva animantia exiſtunt, eam non ſubeant, ſed integra, ſalva & à corruptione immunia perſiſtant, cum tamen ſtatim poſt mortem celeriter in putredinem ruant. Atque in eo conſervationis vitalis ratio maxime poſita eſt, cujus cauſam utique paulo exquiſitius inveſtigare diligentis ac ſciſcitabundi medici eſt. Falluntur ii quam maxime, qui in ſpiritu aut balſamo quodam vitali & calido innato hujus admirandæ conſervationis cauſam quærunt. Quandoquidem pro veris cauſis hic tantummodo allegantur termini, qui rem nullam ſignificant, & hinc quoque nihil explicant. Falluntur etiam, qui ſale & ſulphure, quod vitalibus ineſt ſuccis, id conſervationis negotium confici autumant. Indubia namque & plane infallibili conſtat experientia, neque ſalina, neque ſpirituoſa, neque medicamenta balſamica, copioſius etiam in corpus humanum aſſumta, tantum valere, ut avertere putredinem poſſint, ut potius ad hanc promovendam non parum conferant. Videmus enim corpora ſcorbuticorum, quorum ſucci ſalinis & ſulphureis partibus abundant, facillime in corruptionem ſphaceloſam incidere; quapropter utique hujus durationis vitalis aliæ afferendæ & inveſtigandæ ſunt cauſæ. Jam vero obſervamus, ſanguinis & humorum valde corruptibilium maſſam, quamdiu perenni ac jugi progreſſivo motu ac circuitu per compagem corporis mere vaſculoſam circumvolvitur, à corruptione eſſe immunem; quamprimum autem hi ipſi humores, extra motum & circulum poſiti, in partibus ſolidis quieſcunt aut ſubſiſtunt, paratam ipſis eſſe putredinem, quæ mox ſeſe diffundit, atque ad vicinas partes adhuc ſinceras ſerpens, iiſdem mortem & ſphacelum inducit. Et quandocunque etiam ipſe ſanguinis circuitus penitus ſufflaminatur ac tollitur, quod fit in morte, è veſtigio ſequitur putredo, ceu mortis indivulſa comes ac pediſſequa, niſi a frigore vel cauſa alia externa violenter arceatur.

11. Ex hiſce apparet, ſolum ſanguinis itum ac reditum eſſe præſtantiſſimum illud balſamum, quod corpora animantium à corruptione defendit atque tuetur, quo motu ſalvo atque integro corpus omnes putredinis injurias eludit. Id vero maxime omnium inquirendum venit, utrum hic ſanguinis fluxus ac refluxus ſolo progreſſivo motu id perficiat, an potius aliæ cauſæ cum hoc motu in circulum eunte ad hunc effectum præſtandum conſpirent, quod vero maxime videtur conſentaneum. Nam per continuum & perennem illum ſanguinis circulum & progreſſum motus partium, ſanguinis mixtionem conſtituentium, inteſtinus calidus, qui diſſolutoriæ eſt naturæ, valde increſcit, & ſanguinem ac ſuccos temperatos non modo conſumit, ſed & ſenſim paulatimque in ſalſos ſulphureos & excrementitios convertit. Ex quo patet, illum ipſum progreſſivum motum ad deſtructionem potius, quam conſervationem ſanguineæ mixturæ, tendere, id quod clariſſime intenſior in febribus æſtus teſtatur, ubi ob velociorem ſanguinis motum major fit inteſtina partium agitatio & major accenditur calor, qui & corpus & ejus ſuccos atque vires non modo conſumit & deſtruit, ſed & eos in copioſas excrementitias partes, quæ partim per cutim, partim per urinam & alvum foras debent proſcribi, reſolvit. Accedit & illud, quod cum aere, eſculentis & potulentis plures a mixtura ſanguinis alienæ & in corruptionem pronæ partes in ſuccos vitales ſubinde irrepant, quæ ſi intus retineantur, non poſſunt non ex ſua natura mixtionem ſanguinis nativam & benignam turbare atque deſtruere. Inſuper ſub ipſo etiam vitali actu & motu perpetuo corruptibiles aptaſque ad putredinem inducendam materias in ſanguine generari animadvertimus. Quare ipſa ratio dictitat, quod hæ partes vitæ infenſæ, ne damnum mixturæ ſanguineæ inferant, continuo ſeparari, ſecerni & è corporis ſphæra eliminari debeant.

12. Et inde quoque eſt, quod naturæ benignitas in artificioſiſſima animantium ſtructura tot innumera efformavit ſecretoria & excretoria organa, quorum ope non modo fixioris, ſed & mobilioris & agilioris naturæ, & ſalſæ ſulphureæ, aqueæ & aereæ indolis excrementa continuo & non interrupto actu à ſanguine & humoribus vitalibus ſequeſtrantur. Quem in finem conditum eſt à natura vaſtum illud viſcus, hepar, quod in ſecernendis ſcoriis ſulphureis aduſtis ſalinis & ſeroſis partibus nunquam non occupatum eſt. Tum innumerabiles hinc inde in corpore glandulæ extant, conglomeratæ, quæ ex infinite parvis tubulis coagmentatæ laticem ſubtiliorem valde fermenteſcibilem, ſalivalis naturæ, continuo ſecernunt, qui officio ſuo defunctus è corpore eliminatur. Cutis tota tubuloſa & poroſa univerſale & publicum quaſi eſt emunctorium, quo ſeroſæ & ſulphureo-ſalſæ ſub humoris ſpecie excrementitiæ partes foras proſcribuntur. Renes ſeri ſalſi ſulphurei craſſioris colatoria ſunt, ac per inteſtina craſſa fœculentæ ſordes & alvi purgamenta evacuantur.

13. Verum enim vero, ad mixtionem humorum vitalium conſervandam, non ſola ſufficit perpetua partium inutilium ſeparatio, ſed opus eſt alio adhuc ad vitam & ſanitatem tuendam præſidio, de quo altum apud autores noſtri ævi eſt ſilentium, idque in nova ſuccorum blandorum & temperie gaudentium acceſſione poſitum eſt, qui in locum eorum, qui corrupti ſeceſſerunt è corpore, ſurrogari & ſubſtitui debent. Ex quo aperttiſſime videmus cauſam, quare homines & animantia, ne putredinem intus concipiant, atque ut vitam tueantur, alimenta ſemper aſſumere debeant, ex quibus rurſus boni nutriendiſque viribus apti,

apti, temperati, dulces ſucci, quales ſunt chyloſi lactei, generentur: nam ſine eorum acceſſione & novo affluxu vita & vires diu durare nequeunt. Igitur vita conſervatur, & mortifera putredo a corporibus animantium per aſſumta & excreta, per ingeſta & egeſta optime avertitur. Ubi in genere notari velim, in adultis, & quæ non amplius indigent auctione, corporibus excretiones æquales eſſe debere ingeſtis, ſi proſpera & æquabili valetudine gaudere velint.

14. Firmum itaque & inconcuſſum ſanitatis fundamentum, in eo conſiſtens, ut omnis materia corruptioni proxima & quæ corpori interitum & deſtructionem minatur, continuo removeatur, plura eaque utiliſſima corollaria & theoremata in medicum & practicum uſum nobis ſuppeditat. Primo ex hiſce jam allatis veritatibus mortis, & quæ eam ſequitur, putredinis, vitæ inſenſiſſimæ rationem formalem & proximam cauſam elicere poſſumus, quæ eſt deſtructus ſanguinis motus & progreſſus, indeque enata putredo & corruptio, quæ vice verſa plerumque eſt cauſa totius circuli deſtructi atque ipſius mortis: quandoquidem frequenti & paulo attentiori corporum, morbis ſive acutis, ſive chronicis defunctorum, diſſectione conſtat, manifeſtam ſemper & conſpicuam mortis cauſam reperiri, dum vel viſcus aut pars nobilis interna, vel etiam plures partes, per vim morbi ab extravaſato vel ſtagnante humore corruptæ & putredine vel ſphacelo tactæ adpareant. Frequentiſſime vero accidit, ut in iis, qui ſubita morte extincti ſunt, vel morbis gravibus chronicis, difficilioris paulo cognitionis, perierunt, ex variis fibris & membranis concreta corpora, quæ medici polypos nominant, intra majora vaſa & potiſſimum cordis ventriculos, vel etiam duræ matris ſinus reperiantur, quæ liberum ſanguinis iter impediendo turbandoque vitam tollunt.

15. Quum itaque præcipuum medici officium in eo verſetur, ut vitam longam præſtet, corporis integritatem ſervet, ac denique mortem præmaturam & morbos ad eam ducentes avertere quærat, non aliter certe id fieri poteſt, quam ut putredinem & corruptionem a partibus internis & externis arceat. Hoc vero non meliori modo ipſe perficere poteſt, ac ſi omne conſilium & operam eo dirigat, ut ſanguinis circulum liberum per univerſi corporis tubuloſam ſtructuram conſervet, omniaque impedimenta huic motui contraria removeat.

16. Plura vero ſunt, quæ liberum hunc ſanguinis progreſſum pervertendi atque impediendi potentia valent: quorum in numero præcipuum locum tenet nimia ſanguinis & humorum abundantia, quæ vi multum reſiſtente nimiaque expanſione elaterem fibrarum cordis ejusque auricularum infringit atque minuit, ut valde tarda & ſegnis fiat progreſſio, ex qua tandem, niſi cito ſuccurramus, humorum ſtagnationes, viſcerum infarctus, obſtructiones, indurationes, humorum extravaſationes, & partium corruptelæ putredinoſæ vel apoſtematicæ prodeunt. Hac tarda ſanguinis & humorum progreſſione excretiones imminuuntur, præſertim ea, quæ fit perſpiratione, & maxime humorum bilioſorum, qui magna in quantitate quotidie in hepatis tubulis, ſecernuntur; unde ingens cacochymiæ, ſive varii generis impuritatum in ſanguine fit proventus.

17. Quam infeſta vero eſt conſervationi noſtræ vitali plethora, tam frequens quoque & familiare iis eſt vitium, qui ſpongioſo habitu præditi laute vivunt & dulci otio & quiete fruuntur; maxime vero omnium fœminæ præ viris plus ſanguinis quam ad nutritionem & vitam eſt neceſſarius, colligunt. Ne igitur exuberans illa ſanguinis & humorum copia ſanitatem lædat, vel vitæ periculum minetur, ſapientiſſimo ſtructuræ machinæ noſtræ artificio factum eſt, ut à ſtagnatione & copia humorum talis præter naturam & ordinem motuum fiat in vaſis & partibus nervoſis diſpoſitio, cujus beneficio natura ab inſenſa ſanguinis redundantia ſe liberat, in tenera ætate ordinario per nares, in fœminis per uterum, in viris per ani venas certis & ſtatis periodis ſuperfluum, qui in vitio eſt, ſanguinem evacuando. Quandocunque itaque ſolennes & ſalutares ejusmodi minuendæ ſanguinis plenitudini dicatæ excretiones variis de cauſis deficiunt, minuuntur, vel cum violentia quadam cohibentur, ilias malorum exoritur, ita ut niſi cito ſuccurras, corpus omnis generis morbis tam acutis quam chronicis pateat, quod in *Tom. II. Medicinæ ration.* fuſius expoſui. Vidimus non ſemel fœminas ſanguine abundantes, ex cohibito per terrorem menſium fluxu, accedente refrigeratione, vel validiori purgante admiſſo, brevi tempore ex ſphaceloſa partium corruptione extinctas, ubi ſtatim poſt mortem totum corpus intumuit, fœdiſſima putredine cum magnis veſicis hinc inde emergentibus correptum.

18. Ecquis itaque ex his, quæ jam à nobis dicta ſunt, non intelligit, à ſola ſanguinis benigni abundantia putredinem & mortem generari poſſe; ad quam avertendam non convenientius eſt auxilium, quam ſanguinis miſſio, vel excretionum conſuetarum ſanguinearum reſtitutio. Quod ſi quis autem venæ ſectionibus non ſit adſuetus, vel ab iis natura abhorreat, & talem agat vitam, talique victu fruatur, qui nimiæ copiæ ſanguinis ingenerandæ convenit, natura vero in excretionibus otioſa vel iners ſit, vel plane deficiat, hunc oportet alio modo tractare ipſique proſpicere, ne in gravem vel etiam lethalem à putredine oriundum morbum incidat. Ea enim, quæ nimiam ſanguinis & humorum copiam detrahunt, pro ratione circumſtantiarum, adhibenda ſunt, cujus generis ſunt labor & exercitatio corporis, abſtinentia, cibus & potus tenuis, balneum, laxantia, infuſa theiformia, & decens aquarum mineralium, ut thermarum & acidularum, uſus.

19. Quæſtio jam incidit, num etiam ex inopia & defectu ſanguinis putredo lethifera in corpore humano ejusque partibus ſubnaſci poſſit? Equidem diverſi generis cauſas diverſos & diſſimiles effectus producere debere, judicandum videtur; attamen in negotio vitali cauſas morbi contrarias in eundem effectum & generationem unius morbi conſpirare poſſe, variis exemplis confirmare poſſemus; ſed ſatis jam nobis erit hoc loco demonſtrare, quomodo nimia ſanguinis abundantia & nimia ejus inopia corruptionem lethiferam humoribus partibusque ſolidis inferre poſſit. Diximus ſupra, ſanguinem luxuriantem faciliime in vaſis ſtagnare & facile quoque impurum reddi, ob imminutas ab eodem plethora ſecretiones & excretiones, quæ ſanguinem à ſordibus impuris & inquinamentis, in corruptionem pronis liberant & tuentur. Idem pariter fit à ſanguinis boni defectu; nam quemadmodum ab ejus naturali & convenienti quantitate omnis generis tubuli aperti ſervantur: ita ab ejus inopia concidunt, coeunt, anguſtantur, vel tandem penitus occluduntur, unde nec benigni alibiles ſucci ad ſolidas partes accedere, neque ſufficiens fluidi mobiliſſimi in cerebro generari poteſt copia, unde vires ingens capiunt decrementum. Accedit & illud, quod impulſus ſanguinis à corde & arteriis earumque debita diaſtole, qualis obſervatur in pulſu, à ſufficienti quantitate ſanguinis proficiſcatur, ſub cujus defectu non poteſt aliter fieri, quam ut pulſus valde fiat debilis & languidus, ipſeque ſanguis per vaſa minima capillaria viſcerum non

debite propellatur, ſed hinc inde in viſceribus, ut ſunt pulmones, lien, hepar, ſubſiſtat, & corruptiones, cachexiæ, febres lentæ & hecticæ ſequantur.

20. Non vero expeditior ad putredinem & ex ea oriundos morbos via eſt, ac ſi viribus per immodicas ſanguinis profuſiones, per gravem antecedentem morbum, aut diuturnos animi affectus, triſtitiam, vel etiam famem, conſumtis, homines nimia voracitate & avidiſſime ciborum copiam ingerunt, qui cum nec poſſint à natura corporis valde languida ſatis recte digeri & utile ab inutili ſecerni, ingens non ſolum fit vitioſorum humorum in prima regione colluvies, ſed & valde impuris & corruptibilibus ſuccis vaſa ob impeditas excretiones replentur, atque ad febres malignas putridas, vel etiam hecticas lentas, magna fit diſpoſitio. Obſervatione quoque certa & indubia conſtat, morbos perniciales illos caſtrenſes, febres nempe malignas petechiales, morbum Hungaricum, diarrhœam atque dyſenteriam mali moris autumnali maxime tempore, & quando caſtra relinquere cœperunt, graviſſime militiæ deditos affligere, & longe lateque infeſto contagio ſerpere. Cujus rei non alia ſubeſt cauſa, quam quod æſtate ſub diurno calore, nocturno frigore & continuis fatigationibus, vigiliis, fame, vel etiam corruptis eſculentis ac potulentis & vires & bonum ſanguinem amiſerint, & hujus loco venas & primas vias multis corruptis ſuccis confertas habeant, qui ad putredinem ſubeundam admodum ſunt faciles, atque in febribus acutis lethalem ut plurimum ſphacelum partibus internis inprimunt.

21. Expoſita ſic horum, qui malignitate infeſti ſunt, morborum cauſa, quæ eſt ſuccorum & ſanguinis benigni defectus, & ex eo contractus perquam facilis ad putredinem tranſitus, exercitatior quisque & intelligens medicus clare & evidenter jam perſpicit, nihil periculoſius eſſe, quam ex morbis vel aliis de cauſis imbecillia corpora, quæ juxta *Celſi* effatum morbis putridis patent, nimia ciborum, præſertim qui mali ſucci ſunt, copia replere; ſed præſtat tali in caſu ſenſim paulatimque abſumtum ſanguinem reparare, & cruditates inde evenientes vel per regionem alvinam, vel per cutim clementer evacuantibus educere, & inſuper digeſtionis negotium ac ſtomachi vim concoctricem temperatis roborantibus & ſtomachicis acuere & corroborare, qua methodo longe optime graves ex putredine & corruptione humorum metuendæ ægritudines poſſunt præcaveri.

22. Datur adhuc alius modus celerrime in ſanis etiam, integris florentisque ætatis corporibus mortiferam putredinem inferendi, idque fit per ſubminiſtrata venena, præſertim ea, quæ ſunt cauſticæ indolis, quorum in numero ſunt arſenici factitii tres ſpecies, vel etiam purgantia acriora, aut emetica ex antimonio validiora. Hæc nimia doſi data, niſi cito convenientibus auxiliis violentiſſima eorum operatio impediatur, brevi tempore per truculentiſſimos partium nervoſarum ſpaſmos & per illatam partibus nobilioribus putredinem enecant. Cadaveribus diſſectis ſtatim ſphaceloſæ maculæ in ventriculo & inteſtinis cum teterrimo fœtore oculis ſeſe offerunt; utpote hujus generis venena vehementiſſime partes nerveas & vaſa ventriculi conſtringendo, inflammationes in ſphacelum abeuntes producunt, qui eo infeſtior vitæ eſt, quo plus nervo-membranoſas partes obſidet, ut ſunt ventriculus & inteſtina, quæ cum ſyſtemate earum partium, quæ exquiſitiſſima ſenſatione & vivido motu inſtructæ ſunt, amicabilem habent conſenſum, ſimilesque in motus inordinatos eas rapiunt. Id vero maxime mirandum eſt, quod valde frigida potio in corpus, calore & ſudore diffluens, ingeſta pernicioſiſſima ſit & venenum æmuletur, non raro ſphacelum & mortem, cum celeritate quadam inferendo: & quamvis non ſemper tam funeſtus ſequatur eventus, habemus tamen aliquot exempla in promtu, ſolum frigidum potum, corpori calefacto immiſſum, mortem intuliſſe, ubi diſſectio corporis viſcera ſphaceloſa oſtendit. Ita ante aliquot annos Sereniſſimus Princeps quidam, in florentiſſima ætate conſtitutus, a vehementi corporis exercitatione totus ſudore perfuſus, duas menſuras frigidæ cereviſiæ ſimul & ſemel hauſit, inde ſummo languore, nec non anxietate præcordiorum conatuque vomendi & frequenti animi deliquio correptus, quarto die convulſionibus obiit, ubi poſt ſectionem non modo pars ventriculi ſphacelo correpta, ſed & lien & ſiniſter pulmo in fœtidiſſimam & inſtar atramenti nigerrimam, putrilaginem reſoluta fuerunt reperta. Cum enim viſcera ex vaſorum minutiſſimorum congerie fere tota ſint conflata, quam facile locum & occaſionem dant ſtagnationibus & infarctibus ſanguinis patent; copioſo itaque accedente ad ſanguinem, ob calorem & motum valde tenuem & fluxilem, actu frigido liquore, non mirum eſt, ſi ſanguis ſtatim in coagulum denſetur, inque vaſis firmiter incluſus putreſcat. Non datur hoc in caſu præſentius auxilium, quam ſi mature & tempeſtive poſt ejusmodi grave diæteticum erratum motu, ſive equitatione, ſive vectione, corpus exerceatur, aſſumta prius ingenti quantitate potus calidi ſive theiformis ex floribus bellidis, chamomillæ vulgaris, cardui benedicti, veronicæ, ſcordii &c. quo infenſum illud vitæ coagulum impediatur, ſanguinisque liber circuitus per vaſa promoveatur. Unde videmus, quam ſimplicia, efficaciſſima tamen ſint ad mortem triſtiſſimam avertendam præſidia.

23. Inter affectus, ex putredine funeſtos, morbus ab Hippocrate niger dictus jure meritoque debet recenſeri, quo incidente non modo per ſuperiora humores atro colore tincti, ſed & fœtidiſſima purgamenta per alvum ſecedunt atque feruntur. Notandum hic eſt, vomitum cruentum & nigrum rarius eſſe lethalem, ſi vero ſanguis copioſior ex venis inteſtini ilei ruptis ad ſtercora inteſtini coli delabitur, ibique non ſtatim ejectus, ſed ſubſiſtens, in motum putredinoſum cum ipſis alvi excrementis abripitur, intolerabilis fœtor fit, qui brevi hominem exanimat. Nam, noſtro judicio, qui ex hoc morbo extinguuntur, non ex profuſione ſanguinis, quæ non tanta eſt ut valde debilitare, vel ipſam mortem inferre poſſit, ſed ex ſola putredine, quam ſanguis cum excrementis mixtus conſtituit, vita privantur. Siquidem fœtidiſſimus ille vapor naturæ humanæ inimiciſſimus eſt, utpote qui ob ſubtilitatem ſuam intime ad fluidum, quod membranoſas ac nervoſas partes animat, motusque & ſenſationes gubernat, inficit, contaminat, ac penitus deſtruit, unde eſt, quod vires, quarum origo non alia niſi ſubtiliſſima & puriſſima humorum conſtitutio eſt, mox vacillare & tandem penitus deficere incipiant, quemadmodum id in ſphacelo & cancro exulcerato externarum partium videmus, ubi non niſi putredo, ad intima penetrans, ſpirituum animalium agilitatem tollendo, homines jugulat.

24. Inter morbos, qui putredinem, vitæ hoſtilem, fovent & maligni vocantur, ſunt maxime peſtis & febres petechiales, quæ interdum vehementia peſtem ſuperant, licet contagio peſti ſint inferiores; ſiquidem hi ipſi miaſmate, quod non niſi putredinoſum fermentum eſt, propagantur & cum corpore communicantur. Nam quemadmodum exigua moles maſſæ, jam jam putredine correptæ, rebus corruptibilis indolis admixta, protinus eas putredine inficit & ſeſe mirifice propagat: ita etiam tenuiſſimus ex peſte vel ex febre petechiali infectis emiſſus & ab aliis corporibus aëris vehiculo ſuſceptus vapor, partim immediate per patulos oris & naſi tubulos ac poros ad ipſam ſanguinis maſſam, partim etiam cum ſaliva deglutita & alimen-

tis

Digitized by Google

tis ad ipſas primas vias tranſit, celerrime ſe multiplicat, & totam humorum maſſam tandem coinquinat, peſſima ſymptomata producendo. Quod vero dictorum horum morborum eſſentia & natura in putrefactione conſiſtat, id ſumma virium omnium proſtratio, pulſus valde debilis & inæqualis, carbunculorum & bubonum abſceſſus, exulcerationes fœtidiſſimæ, excrementa alvina fœtentia, & maculæ per totum corpus diſperſæ nigræ & lividæ, quæ non niſi ſphacelationis ſpecies ſunt, & corporis poſt mortem intumeſcentia ſatis abundeque indicant. Et utut hæc miaſmata etiam ſanos & qui temperatum ſanguinem in venis alunt, homines infeſtent, id tamen ordinario obſervare licet, quod in corporibus cacochymicis, quorum prima regio pravis humoribus obſeſſa eſt, majorem vim atque perniciem exerceant, eo quod humores offendant jam ad putredinem & corruptionem pronos, cujus naturæ maxime ſunt ſalivales, qui facile in motum fermentativum conjiciuntur. Atque ex hiſce jam facile patebit ratio, cur peſtis maxime in pauperes graſſetur, & quare illi, qui fame premuntur & inordinato victus generi adſueti ſunt, hiſce putridis morbis quam maxime ſint obnoxii. Dyſenteria, variolæ, morbilli, purpura ſi malignitatis ſpeciem referunt & plures necant, non aliunde malam indolem ſuam, quam à pravis humoribus & ſuccis ad putredinem inclinantibus & corruptis atque a pravo corporum habitu, accipiunt.

25. Evoluta ſic peſtis & malignorum morborum ac febrium natura, quæ vel in ipſa putredine, aut facili in ipſam tranſitu conſiſtit, facillimum jam erit prudenti medico, apta remedia & commodam iis utendi viam ac methodum tam ad præſervationem, quam ad curationem invenire. Nullum enim ad præſervandum tutius ac convenientius eſt auxilium, quam bona diæta & prudens vitæ regimen, ne nimia alimentorum, præſertim corruptibilium, copia ventriculus oneretur. Deinde circumſpiciendum eſt, ut ſalutares, quibus ſanguis optime depuratur, excretiones expedite fiant & rite ſeſe habeant. Ita enim miaſma, ſibi ſimile non inveniens, vel plane nihil operatur, vel feliciorem progreſſum & exitum morbi efficit. In ipſa curatione cane pejus & angue vitanda ſunt illa, quæ motum inteſtinum ſanguinis & humorum augent, uti ſunt omnia ſic dicta alexipharmaca & calida bezoardica ac ſpirituoſa, quæ ad putredinem diffundendam & accelerandam plus juvant, tantum abeſt, ut eam impediant. Exulent quoque omnia alcalina, volatilia, fœtida, oleoſa, quippe quæ nonniſi putredinis producta ſunt; contra vero acida, quæ figendo partes oleoſas & volatiles, putredini mirifice reſiſtunt, longe optima in peſte ſunt medicamenta. Quo ſpectant etiam terrea bezoardica, & quæ blande corpus in diaphoreſi conſervant, utpote cum non præſentior via ſit ad putredinem, quæ jam incepit, removendam & partes ſubtilioris & fermenteſcibilis naturæ evacuandas, quam cutis emunctorium, inter quæ primas tenent analeptica, quæ vires reſtaurant & circuitum ſanguinis promovent. Terrea vero & bezoardica id habent peculiare, ut ſanguinis mixtionem quodammodo conſervent, & quo minus tam cito diſſolvatur impediant.

26. Spectant etiam ad morbos malignos febres hecticæ, quæ ea putredine non tam activa, ſed lentius procedente & quaſi domeſtica & vires depaſcente naſcuntur: has ipſas ex abſceſſibus corruptis & in ſphacelum abeuntibus viſceribus, hepate, pulmonibus, ortum traxiſſe, anatome corporum his morbis defunctorum teſtatur. Et hæc partium internarum corruptela cauſa quoque eſt, quare difficilem vel plane nullam hæ febres ſanationem admittant.

27. Denique nec illud prætereundum eſt, quod pleræque ea acutis febres non alia ratione, quam putredine, mortem inferant: teſtantur id ſectiones ſtatim poſt mortem inſtitutæ, ubi intolerabilis fœtor, qui non niſi ex putrefactione oritur, deprehenditur, & plerumque etiam ventriculus & inteſtina vel alia viſcera nobiliora ſphacelo correpta inveniuntur. Cum vero ingenerandæ putredini & ſphacelationi internarum partium nihil magis reſiſtat, quam ſtaſin ſanguinis impedire & illius æquabilem circulum conſervare: quare omnis medentis intentio eo dirigi debet, ut ea medicamentorum genera præſcribantur, quæ ſanguinis progreſſum conſervant, vires reſtaurant, & tranſpirationem promovent, qualia maxime ſunt temperatæ mixturæ bezoardicæ, quæ e. g. aquas florum acaciæ, ceraſorum nigrorum, cardui benedicti, roſarum, cinnamomi ſive vino, acetum deſtillatum, ſyrupum acetoſitatis citri, mixturam ſimplicem, cancrorum lapides, antimonium diaphoreticum, cornu cervi philoſophice præparatum, cinnabarin nativam vel vulgarem complectuntur, quarum uſui diutius inſiſtendum, neque concedendum eſt, ut alvus diu clauſa maneat, quia putridæ ſordes, ex univerſo corpore ad inteſtinorum canalem translatæ, ibi per conſermentationem pejores factæ, fomitem putredinis præbent. Hoc vero artis & conſilii eſt, ita proſpicere primarum viarum evacuationi, ne plus detrimenti inferamus. Nunquam tamen huic ſcopo fortiora ſtimulantia inſerviunt, ſed non niſi blande & leniter laxantia & inteſtina eluentes clyſteres adhiberi debent, idque non omni, ſed remittentis morbi tempore.

28. Jam oritur quæſtio pragmatica, an camphora, quæ putredini tam vehementer reſiſtit, ut etiam ad ſphacelum & gangrænam externam nihil ipſa præſtantius inveniatur, & hanc ob cauſam alexipharmacorum princeps vocetur, ad cohibendam putredinem tuto uſurpari poſſit? Nos hac de re ita ſentimus: camphora oleum quidem eſt ſubtiliſſimum, ſed coagulatum, admodum evaporabile, in eo tamen ab aliis oleis deſtillatis differt, quod hæc longe majorem æſtum ſanguini concilient, quam camphora, quæ mox tranſpirat, cum illa ob viſcidam naturam & tenaciorem contextum diutius poris & partibus immorentur, quod experimento confirmari poteſt: nam à drachma dimidia camphoræ, in drachma una ſpiritus vini ſoluta, & interne a ſano homine ſumta, refrigerium potius in internis partibus, quam æſtus percipitur, nec pulſus intenditur vel urina rubicunda fit; ſi vero viginti guttæ olei cinnamomi vel caryophyllorum, in ſpiritu vini prius ſolutæ, aſſumuntur, notabile caloris & pulſus augmentum obſervatur. Plurimum itaque, imo ſummopere in malignis commendamus interne camphorata tam ad inflammationes, quam malignas febres ſanandas, idque non ex theoria vel vana ſpeculatione, ſed ex ſolida ratione & experientia ſuademus, quæ obſervatio in uſu omnium remediorum, quæ virtute excellunt, & efficacia inſigni pollent, merito adhibenda eſt. Nimirum ſub vigore & exacerbatione morbi, ſi cutis vel omnia excretoria ſpaſmo conſtricta ſunt, & interiora valido æſtu uruntur, præſertim ſi corpus ſimul juvenile eſt & ſpirituoſis aſſuetum, ab iis abſtinere præſtat. Commodiſſime initio uſurpantur, ſi opus eſt, per vomitum prima regione purgata, cum pulvere bezoardico cinnabarino & ad aliquot grana admixto nitro purificato cum regimine ſudorifero. Novi plurima exempla, ubi quidam maligna contagioſa febre certis indiciis videbantur correpti, qui hoc remedio mature ſemel vel bis adhibito, ſubſecuto ſudore, ea toto à malo hoc liberati ſunt. Tempore remiſſionis ſub cute madida, pulſu debili, viribus proſtratis camphora additis bezoardicis acidulis magno erit adverſus malignitatem præ-

præſidio; urgente delirio nihil præſtantius eſt nitro, ſi modico camphoræ armatum fuerit. Viribus inſuper à vehementia morbi exhauſtis, ut pene vacillare, nec ſanguini movendo ſufficere videantur, aliquot grana camphoræ, in oleo amygdalarum dulcium ſolutæ, egregie iis reſtaurandis conveniunt. Deinde in febribus, ab inflammationibus partium internarum ſubortis, camphora refracta doſi ad granum dimidium vel unum pro doſi cum nitro miſcenda & repetiis vicibus uſurpanda eſt, qualem pulverem in gravi peripneumonia ſummo cum fructu ſæpius uſurpavi.

29. Sequitur nunc, ut paulo diligentiori proſequamur indagine, quare ſcorbutici vel etiam ſenio confecti tam facile ex levi cauſa externa, vel etiam ſine hac, ex interno ſanguinis vitio in ſphacelum fere ſemper funeſtum prolabantur. Dicimus id fieri ob ſanguinem valde in putredinoſam corruptionem pronum atque proclivem, ſiquidem ſcorbutus eſt ſumma ſanguinis impuritas, ſive cacochymia, a copia partium ſalino-ſulphurearum, quæ ob imminutas excretiones remanent, humores benignos & temperie gaudentes inquinant, eorumque mixtionem deſtruunt, ſuborta. Sanguis itaque ejuſmodi impuritatibus repletus, quam facile labitur in putredinem, quare etiam fit, ut in ſcorbuticis ſæpius oris, faucium vel etiam aliarum partium prave cum ichore fœtido exulcerationes incidant, gingivarum caro tumida fiat & putreſcat cum ſummo oris fœtore & lividis ac in cœruleum colorem vergentibus maculis, inferiores corporis partes corripientibus, quæ non niſi levioris ſphacelationis indicia ſunt. Non itaque mirum videri poterit, quare ex leviſſima cauſa ſanguis in partibus ſubſiſtens in putredinem ſphaceloſam mortiferam abeat, & cur a cauſa, ut loquuntur, interna oriens ſphacelus nullam admittat ſanationem. Etenim ſanguis in corruptionem proclivis a putredine, partem quandam jam obſidente, protinus totus inficitur, ut medicamenta etiam efficaciſſima periculum avertere nequeant. Senibus etiam & internarum & externarum partium ſphacelatio valde eſt familiaris, idque ob hanc rationem, quoniam ii cum ſcorbuticis multum habent commune, ſiquidem ob denſitatem & rigiditatem fibrarum, quas per ætatem contrahunt, omnis generis ſecretorii & excretorii tubuli anguſtantur, & minorem accipiunt diametrum, unde ſecretiones laudabilium humorum, ſucci nutritii in poris partium appoſitio & ſucci fluidiſſimi in nervoſas partes influxus labaſcunt, totiusque corporis robur & partium vigor minuitur, corpus ſiccum atque aridum fit lentoque marcore contabeſcit. Cum vero etiam in hac ætate declinante ob coarctata emunctoria & excretiones imminutas ſalſæ & acidæ in primis viis accumulantur ſordes, hinc ſanguis ſenum ſalibus ſcorbuticis repletur, indeque eſt, quod pruritus, ſcabies ſicca, urina rubra, calculoſæ concretiones in renibus & veſica, tophaceæ in podagra, catarrhi, tuſſes, rheumatiſmi, ſtranguriæ, partium exulcerationes huic ætati ſolennes & familiariſſimæ ſint. Jam apparet ratio, quare etiam cum ſcorbuticis illud commune habeant, ut eorum partes tam internæ, quam externæ ſphacelationi ſint obnoxiæ. Vidimus à leviſſima externarum partium læſione, v. g. a veſpæ punctura, à leviori contuſione, à diſciſſione clavi pedis ſphacelum in ſenibus obortum: vidimus etiam decrepitæ ætatis viros, ex dolore cardialgico, colico, à levi errato in diæta concitato, brevi mortuos, dubio procul ob nullam aliam rationem, quam quod in iis partibus, quas dolor occupavit, ſtaſis ſphaceloſa ſuborta fuerit.

30. Quamobrem, quoniam humorum cacochymia & ſcorbutus, item ætas ſenilis tam gravibus iisque putridis & periculoſis morbis patent, ſi quis ſe immunem ab hiſce malis ſervare velit, is ab omnibus, quæ impuritatem ſanguini inferunt, ſibi cavere debet; maxime omnium vero ipſi ſenes, qui jam ſemiſcorbutici ſunt, ab omnibus iis, quæ ſcorbuto ingenerando apta ſunt, abſtinere debent, cujus generis ſunt cibi ex mari, qui non adeo congruos corpori noſtro ſuccos præbent, carnes & cibi fumo indurati, ſalſi, & omnia ex alimentis rancida, corrupta & ſemiputrida, alimenta valentioris ſucci, ut ſunt legumina, vita ſedentaria & omnis laboris expers, aer nebuloſus, frigido-humidus, gravis, aquæ graves, aſperæ vel ſemiputridæ, habitatio & dormitio in locis humidis, diuturna cura & triſtitia, excretionum conſuetarum neglectus, nimius uſus acidorum & ſpirituoſorum, quæ omnia uti nunquam utilia & imbecillioribus maxime nociva ſunt, ita quam maxime, ut ſenes ea evitent, neceſſe eſt.

D E

USU ANATOMES IN PRAXI MEDICA.

§. I.

QUi ad civilem prudentiam animum adplicuerunt, hiſce in eo maxime elaborandum eſt, ut præcipuam illius partem, geographiam recte adſequantur, eo quod hujus ſtudio illa doctrina mirifice augetur atque illuſtratur. Parem in medicina utilitatem præſtat anatomia ſeu corporis humani notitia, qua ornatus ſi quis artis noſtræ ſacra accedit, non poteſt non feliciter iisdem operari. Non ſufficit vero in geographiæ ſtudio, locorum ſitus & poſitus eorumque fluvios & montes noſſe, niſi & cetera, quæ hanc doctrinam inprimis commendant, ingenio comprehendantur. Scire enim oportet, quale ſit incolarum ingenium, quales mores & inſtituta, quibus artibus, quibus commerciis iidem delectentur. Scire porro oportet, quibus copiis regio adfluat, quinam plantarum atque animantium ſit proventus, quænam aeris aquarumque conditio, quales denique lapides & mineralia intra abſtruſa terræ viſcera ibi recondantur. Hæc ubi quis in geographiæ ſtudio obſervaverit, ubi in hiſce poſuerit operam, is certe ſingularem ſibi inde fructum in addiſcenda politica pollicebitur. Simile quid in anatomia adnotandum eſt, cujus exquiſitior ac elegantior cognitio non nudum unius alteriusve viſceris ſitum, non magnitudinem, non colorem, non figuram ordinemque inteſtinorum complectitur, ſed latiſſime fines ſuos extendit. Neceſſarium enim eſt, peculiarem ſummoque artificio compoſitam cujusvis partis ſtructuram, curatius noſſe, quemque illa uſum, quod officium corpori præſtet, quæ illi connexio cum aliis membris ſit, qualemque vim ac virtutem mirabili plane ratione ceteris iisque remotis partibus infundat, probe tenere.

2. Atque talis anatomiæ ſcientia, firmiſſimum utique fundamentum eſt, quo medicina tuto inniti poteſt univerſa, & quo revulſo, rationalis medicarum rerum explicatio vacillat, praxis periclitatur, imo tota denique medicina corruit. Equidem anatomiæ in chirurgia uſus adeo exploratus eſt, quem nemo temere, niſi in arte medica parum verſatus, negabit; hæc enim medicinæ pars, ſi recte feliciterque debet exerceri,

ceri, exquiſitam externarum partium poſtulat cognitionem, adeoque anatomiæ beneficio plurimum præſtat & ad ſummum evehi poteſt faſtigium. De eo tamen a medicis, qui exercendæ magis arti, quam eidem cognoſcendæ vacant, poſſet dubitari, num anatomia in praxi uſum aliquem polliceatur? Nos, abſit invidia verbis, ita omnino cenſemus, medicum ſolidum peritumque anatomia maxime fieri, adeoque illa carere minime poſſe. Quod ut uberius, præſertim noſtro ſæculo, quo poſt ſpiſſas ſuperiorum temporum tenebras clarior ſcientiis lux adfulſit, confirmetur, uſum anatomes in praxi hac diſſertatione adſeremus, dignitatem hujus argumenti paulo fuſiore ſtilo perſecuturi.

3. Rem ipſam itaque adgredimur, eorum primum argumenta conſideraturi, qui de anatomiæ excellentia ſecus judicant, parum illi in praxi medica utilitatis tribuentes. Hi quidem ut ſuam confirment ſententiam, in corpore noſtro naturam, per quam animam intelligunt, conſtituunt. Ex hac omnes motus, ceu primo fonte profluere, penes hanc omnium effectuum, qui in corpore accidunt, arbitrium eſſe exiſtimant, cum ipſum corpus mere paſſivum ſit organon, & ad recipiendos illos motus tantum diſpoſitum. Illam eſſe dicunt, quæ corpus ſalvum ac integrum præſtet, quæ a morbis tueatur, quæ ſi teneant morbi, eosdem depellat. Quippe hanc, quum exquiſita corporis notitia prædita ſit, certo ordine, menſura, tempore, gradu ac loco certumque in finem agere, ut non modo ſervando corpori, ſed & morbis, ſi qui infeſtent, propulſandis ſufficiat: ſiquidem plebeji & imperitiſſimæ etiam gentes, quæ nec herbas, nec alia in auxilium morborum noſſent, ſolius naturæ beneficio convaleſcerent. Ex quo concludunt, in eo maxime medico eſſe adlaborandum, ut ſolius naturæ virtutem, vias ac intentionem, neglecta corporis, quod mere paſſivum ſe haberet cura, cognoſcat. In cujus quidem rei confirmationem illud adjiciunt, & fuiſſe olim & floruiſſe medicinam, cum anatomia & phyſica parum excultæ fuerint: imo medendi ſcientiam in nonnullis ſuperaſſe noſtri temporis ſollertiam, licet illius ætatis medici, ſimplicibus contenti, metalla & mineralia ceterosque remediorum adparatus ignoraſſent. Et de anatomia quidem, ut ejusdem laudes imminuant, addunt, ſummum etiam omnibusque numeris abſolutum anatomicum, licet omnes muſculos eorumque texturam promtiſſime intelligat, in eorum tamen curatione, ſi quid vitii in illos incidat, æque minus proficere, quam illum, qui nec primoribus labris hanc medicinæ partem deguſtaverit. Animam enim eſſe, quæ partes corporis componat, quæ mirabilem illam texturam moliatur, quæ, ſi quid fractum, ſi labefactatum ſit, reſtituat & medeatur, fruſtra medico ſuccurrente. Quum itaque in animæ poteſtate hæc omnia ſint repoſita, nihil ex anatomia commodi in praxin medicam redundaret.

4. Enarratis igitur his argumentis, quæ contra anatomiam adferunt, propoſiti noſtri ratio exigit, ut diſcuſſis illis, anatomiæ dignitatem atque amplitudinem ab illorum objectionibus vindicemus. Ac primum quidem paucis dicendum videtur, quid per naturam veterum intelligi debeat. Majores utique noſtri, alioquin ſapientiſſimi, licet & ingenio & longo rerum uſu plurimum valerent, rationali tamen medicina & naturali ſcientia, ne dicam, inferiores noſtro ſæculo erant, ſed illa plane deſtituti ſalutarem artem ſolis effectibus & experimentis metiebantur. Inde eſt, quod illis temporibus medicina rudis traderetur, quia nobiliſſima doctrina de corporum natura & motu ſepulta quaſi jacebat, chymia vero plane ignorabatur, ut ideo quoque venia tribuenda ſit illius ſeculi ſimplicitati, quæ tot ſomnia & inaudita nomina nobis reliquit. Varia enim jactitabant entia activa, materiam paſſivam inertem ſtatuebant, & corpus noſtrum ceu merum inſtrumentum intuebantur. Animam porro vel naturam ens incorporeum & ſapiens, ratione inſtructum, omniumque, quibus corpus valet, motuum rectorem ac principem credebant. Quod fundamentum cum adſererent, neceſſarium omnino erat, ut, cum principium incognitum obſcurumque eſſet, omnis etiam ſcientia ac demonſtratio collaberetur. Ex qua autem re quantum detrimenti ars medica ceperit & quantum è contrario praxeos incrementum inde impeditum fuerit, cum præſentis ſæculi luce non obſcurum eſſe poteſt, tum a nobis infra explicabitur. Etenim quum ex principio incognito nec virtutes nec effectus rerum corporearum, quæ mirabili tamen modo in nos agunt, explicari atque demonſtrari potuerint, facile adparet, quantæ illis temporibus incubuerint tenebræ, quoniam in medicis rebus exponendis maximam partem ad ignoram naturam, ceu aſylum unicum confugiebant. Majori ergo jure noſtro ſæculo gratulandum puto, quo ſaniori philoſophia edocti ſumus, omne corpus, qualecunque etiam ſit, in actione eſſe, & per motum nihil aliud, quam *exſuperantiam* actionis virtutisque in duobus corporibus ſignificari. Duo enim corpora dum activa illa vi, quæ ab initio a ſummo conditore ipſis indita & impreſſa eſt, ſibi invicem reſiſtunt, alterumque alteri cedit, motus exiſtit, & ubi æqualis harum actionum vis contigerit, quies oritur; imo ipſi motus, qui ſingulari ordine, menſura, proportione atque tempore fiunt, non aliunde quam ex ſola corporum inter ſe agentium reſiſtentiumque combinatione & ſitu eveniunt. Mirabile enim eſt, quam eximii effectus vel ex ſolo corporum ſitu producantur. Cujus quidem rei ſimplex exemplum eſſe poteſt vectis, nam ad ordinatos corporum motus non opus eſt incorporeo externo principio, multo minus prudentia quadam naturæ, quæ movendi inſtructa ſit facultate; ſed ipſis etiam corporibus potentia data eſt motrix, quæ pro illorum diſpoſitione & augeri & imminui poteſt.

5. Quum proinde in rebus arte factis tam mirabiles tamque accurati effectus ex ſola corporum actione profluant, multo magis id accidat neceſſe eſt in illis machinis, inque abſolutiſſimo illo opere, quod ſummus ille artifex Deus compoſuit. Hominis enim corpus, quod divina effinxit manus, tanto nobilius tantoque excellentius eſt ceteris machinis, quæ humana ſolertia innititur, quanto excellior anguſtiorque homine Deus, benigniſſimus ejus conditor celebratur. Hoc itaque corpus, quum compendium quaſi ſit omnis artificii, pulcherrima ratione conſtructum, omnibus fere legibus mechanicis, ſtaticis, hydraulicis, opticis reſpondet, adeoque omnes motuum ſpecies cum admiratione ſui repræſentat. Eo magis hinc adnitendum eſt medico, ut ejusdem machinæ texturam diligentiſſime ſcrutetur & exploratam habeat rationem motuum, qui in corpore excitantur, & quos aer, cibi & medicamenta corpori conciliant. Quæ ubi recte quis comprehenderit, naturæ indoles latere minus poterit, atque ex attentiore corporis contemplatione facile adparebit, illam vitæ ac ſanitatis eſſe autorem eandemque medicamentorum operationes ceterosque motus moderari. Atque ſi hoc modo natura, uti etiam debet, intelligitur, firmiſſimum habemus munimentum, cui tota medicina recte inſiſtit, aliorum ſomniis erroribusque non commovenda. Neque hac ratione ignorare poteſt medicus, quid benignior, quid pejor ſit natura, quid vita, quid ſanitas & morbus, quid ipſa denique mors denotet, neque fallere illum poteſt curationis & virtutis in medicamentis ratio.

6. Quodſi igitur natura, uti veteribus dicere placuit, morborum *medicatrix* adpellatur, nihil aliud intelligitur, quam ipſum corpus, ſingulari artificio ad certos motus edendos conſtructum. Quippe hoc ſolidarum fluidarumque partium, ex quibus conſtat, beneficio nec non virtute elementorum ciborumque motus promtos ac ordinatos edit, qui non vitam ſolam tuentur, ſed & ad tollendas morborum cauſas plurimum conferunt. Quare ut hæc pulcherrima corporis fabrica recte cognoſcatur, ut abditæ etiam partes oculis pateant, anatomiæ diligentiſſime opera danda eſt, eo quod hæc unice adcuratam corporis noſtri tradit cognitionem. Deinceps corporis machina nec ſubſiſtere nec vitam tueri morboſque elidere poteſt, niſi externis præſidiis, aere, victu remediiſque ſuſtineatur; unde facile quiſque videre poteſt, medicinæ neceſſitatem exinde comprobari. Hæc enim ſuccurrit naturæ, hæc motus, quos molitur, conſiderat & moderatur, hæc quid ſecundam, quid adverſam valetudinem præſtet, perſpicit, eademque providet, ut quæ inimica corpori ſunt, evitentur. Et licet multi dentur, qui proſperam ac diuturnam vitam etiam ſine medicis conſecuti ſunt, minime tamen ſine medicina i. e. ſine remediis, ſine victu commodo ad eandem pervenerunt. Quo minus quis eo inſolentiæ proceſſerit, ut temere adfirmare audeat, ſolam naturam ſufficere morborum curæ, cum illa ſola in pluribus acutis & chronicis morbis curandis parum vel nihil valeat, niſi medici manu adjuvetur. Minime itaque ſufficit, hunc longo rerum uſu variisque experimentis eruditum eſſe, vel ea, quæ proſint vel noceant, quibus ſignis morbus infeſtet vel deſinat ſcire, ſed oportet eum quoque rationes expendere, & his innixum morbos judicare, eorum eventus prædicere, & curationem prudenter inſtituere. Quam quidem viam ſi quis ingreditur, hanc curationis methodum ſi ſervat, in arduo ſanitatis negotio adeo non erraverit, ut ſalutarem ægrotis opem non ſit præſtiturus. Satis enim conſtat, experientiam nudam & medico & ægrotanti ſæpius imponere, ideoque ſub tanto cauſarum concurſu rationem adhibere præſtat, ut vera cauſa inveniatur. Inde medicina emergit rationalis, quæ philoſophiæ præceptis rite inſtructa longe anteponenda eſt ei, quæ anguſtis experientiæ terminis circumſcribitur. Rectæ vero rationi ſuperſtructa medicina non ea ſolum, quæ in re medica occurrunt phænomena, ex certis principiis deducit approbatque, ſed ipſam etiam praxin adjuvat, ſaluberrima miniſtrans præcepta, tutam ac facilem medendi viam inveniendi. Equidem non negandum, medicinam experientiæ ſuos debere natales, ſolidæ tamen rationi acceptum ferendum eſt, quod eadem liberalius jam floreat, & ad hoc, in quo jam conſtituta eſt, faſtigium emerſerit. Ad hanc autem medicinam rationalem ut perveniamus, anatomia ſumme eſt neceſſaria, ſine cujus præſidio fruſtra illam nobis pollicemur.

7. Equidem anatomia directe & immediate ægrotos non curat, plurimum tamen confert, ut curatio tutius jucundiuſque perficiatur. Quam in rem eleganter ſcribit CORNEL. CELSUS *in præfatione p. 13. Quam*, inquit, *multa ſint, ad ipſas artes proprie non pertinentia, tamen eas adjuvant, excitando ingenium artificis.* Itaque iſta quoque rerum naturæ contemplatio, quamvis non faciat medicum, aptiorem tamen medicinæ reddit. Pari ratione nec anatomia medicum conſtituit, eundem tamen ornat & adjuvat, & ſalubribus præceptis, quibus in praxi egregie proficere poteſt, inſtruit. Nam ad errores in praxi detegendos, ad adplicanda remedia, & ad prudentiorem prognoſin nihil utilius commodiuſque eſt ipſa anatomia. Quæ omnia in noſtra diſſertatione uberius exſequemur.

8. Placet vero initium capere a divino illo ceterisque omnibus longe præſtantiori invento, ſanguinis circulo. Ex quo divino munere detecto quanta medicinæ lux adfulſerit, & quam atroces inde tenebræ ab hac arte depulſæ fuerint, non difficile eſt judicare. Nam cum ex adcuratiori corporis inſpectione pateat, ſanguinem ceteroſque humores partium ſolidarum muſculorumque pulſu ac tono continuoque per innumeros tubulos motu circumvolvi, manifeſto inde, quid vita ſit, edocemur. Ex quo ſimul intelligi poterit anatomiæ præſtantia, ſi perpendere velimus, quantum veteres, qui utiliſſimæ hujus artis culturam neglexerunt, in definienda vita adeo hallucinati fuerint, ita prorſus, ut mera ſibi ſomnia & nugas de re tam neceſſaria imaginati fuerint; unde eſt, quod cauſam vitæ, animæ vel naturæ actionem in corpus, ſpiritum vitalem, cordis flammulam, calidum innatum, quatuor humorum temperiem, ſpirituumque inſitum & influum eſſe ſtatuerint. Quæ figmenta cum nullius ſint uſus, uno quaſi ictu conciderunt, ſanguinis circulo in lucem prolato, qui quamdiu corpus perenni flumine perluit, ipſo ſenſu teſte, vita adeſſe dicitur. Hujus quippe ſalutaris motus officium eſt, ut corpus corruptioni alioquin valde opportunum, ſalvum & ab omni labe integrum præſtet. Neque enim ignorare oportet, vitam corporis noſtri proprie ac formaliter non eſſe durationem ſeu conſervationem mixti, quoniam, ſi hac ratione vita ſuſtineretur, lapidi vel pani etiam, quamdiu huic mixtio ſui conſtaret, vita tribui poſſet; ſed vita rectius eſt perennis actio & motus, cujus præcipuus effectus eſt, ut à tetra corruptione corpus præſervetur. Scilicet, uti putredo nihil aliud eſt, quam motus inteſtinus ab externo principio excitatus mixturamque partium deſtruens, ita etiam nulla re perinde inhibetur, quam motu intrinſeco, qui à progreſſivo promovetur. Iſque motus circumfuſo aeri, externæque ejus in intimam ſanguinis mixtionem ac craſin actioni mirifice reſiſtit, ſiquidem corpus ſtatim ejus injuriis patet, ſimulac fluidæ partes illius conquieſcunt. Incredibile vero eſt, quantum utilitatis egregium hoc inventum, ut rei medicæ univerſæ, ita maxime pathologiæ & therapiæ attulerit. Quippe ex hoc diſcimus, nihil vitæ eſſe infeſtius, nihilque valetudinem magis adfligere, quam ea, quæ hunc ſalutarem ſanguinis motum impedire, vel turbare ullo modo valent. Unde haud ſollicite circumſpicienda cauſa eſt, cur frigus vehementius corpori adeo ſit inimicum, cur frigidus potus corpori æſtu ſoluto ingeſtus ſpiritum ſæpius elidat, hominemque exanimet. Patet etiam exinde, cur concretiones polypoſæ intra oſcula vaſorum cordis pulmonumque hærentes, ſanguinis iter intercludendo, repentina inopinataque morte ſuffocent. Ex eodem ſanguinis motu ratio nobis conſtat, cur venena corpori tam ſint infeſta, quod noſtro quidem judicio vix alia ratione accidit, quam quod ſpaſmorum atrocitate vaſa conſtricta perennem ſanguinis circulum intercipiant. Cognoſcimus porro inde, omnia acida, viſcida & alimentorum copiam vitæ corporique eſſe infenſam, quod vitalem corporis ſuccum craſſum vel copioſum reddendo, liberum ejus motum cum præſenti valetudinis damno remorantur. Quæ cum ita ſint, facile nobis inde optima valetudinis vitæque prorogandæ præcepta elicere poſſumus; quippe is, qui vitam diuturnam proſperamque adpetit, hujus inventi beneficio facile videt, in eo ſibi elaborandum maxime eſſe, ut perennis ille ſanguinis motus ſalvus incolumiſque conſervetur. Unde vitanda ſunt, quæ ſanguinem coagulant, aut quæ eundem, ut propter abundantiam minus recte vaſa tranſire poſſit, nimium augent. Sicut contra illa unice commendari debent, quæ vitalem hunc laticem fluidum reddunt, uti ſunt ſalia volatilia, aroma-

romatica, infuſa herbarum balſamicarum calida, quæ motum debitum corporis optime tuentur. Imo exinde judicatu facillimum eſt, ſanguinem, ſi nimium adfluat, eſſe imminuendum, adeoque ſanguinis miſſionem ceu ſummum præſidium, merito hoc fine adhiberi.

9. Deinceps quoque ex anatomia, ceu ſonte uberrimo, facile cauſam haurimus, cur omnibus mors certa atque neceſſaria, nec ullis evitanda remediis impendeat. Vita nempe, quæ perpetuus fluidorum motus eſt, non temperie tantum fluidorum abſolvitur, ſed ſolidarum maxime motu velut ſultura quadam ſuſtinetur. Jam ubi adpropinquat ſenectus, fibræ motrices ſenſim indureſcunt, craſſæque & immobiles fiunt, pori occluduntur, & vaſa opplentur; unde fibræ, tenuiſſimo nervorum fluido parum recte animantur, rigidæ minusque flexibiles & ſanguini per corpus propellendo fiunt ineptæ. Accedit, quod ſpiraculis in cute obſtructis, excretiones retardentur, ſordibusque intra corpus adcumulatis cacochymia primum, mox ipſa mors inevitabili ſorte conſequatur. Quod dum adcuratius conſideramus, facile nobis vitam diuturnam conſequendi ſuppetit ratio, optimeque perſpicitur, eo præcipue adnitendum eſſe, ut ſucci corporis ſubtiles tenuesque ſemper maneant, ne fibræ inde craſſitudinem & rigiditatem induant, porique obdurentur. Cui fini mirifice inſervit motus & exercitatio corporis, qua fluida corporis noſtri egregie conſervantur. Referri huc porro debet aer ſubtilis & temperatus, aqua levis & tenuis, item vinum tenuiſſimum ac temperatum, victus, qui non multum terreſtris compactæque ſubſtantiæ habet, levis & facilis animique tranquillitas. Hæc ubi diligenter cuſtodiuntur, ubi ad has leges valetudo componitur, non poteſt non illa protrahi diutiſſime. Neque eodem fine omittenda eſt crebrior venarum ſectio, quæ quantum ad vitam producendam valeat, ex hoc invento identidem comprobatur. Satis enim conſtat, hoc remedio ſanguini, qui copia ſua redundat, ſectum per corpus curſum reſtitui, cum alioquin propter abundantiam craſſior factus, ſuum per corpus iter tardius explicet. Neque verendum eſt, ut hoc remedio vitalis ille fons exhauriatur, ſiquidem compertum eſt, veteres non ad uncias, ut hodie fieri ſolet, ſed ad integras libras ſanguinem ſine ulla ſingulari noxa detraxiſſe, Galeno id bene adnotante.

10. Anatomiæ porro beneficio exploratiſſima nobis eſt formalis mortis cauſa, quæ, utcunque etiam è vita tollat hominem, intra quatuor omnino claſſes concluditur. Adeſt enim vel inflammatio partium nobiliorum, uti meningum, pulmonum, ventriculi, ac inteſtinorum; vel ſanguis aut ſerum extra vaſa ſeceſſit, uti in cerebro, thorace, & abdomine fieri ſolet. Vel etiam viſcus porro aliquod corruptum eſt, vel polypus intra cordis pulmonumque vaſa hærens, liberiori ſanguinis curſui obicem ponendo, hominem ſtrangulavit. Hiſce quatuor cauſis omnes omnis temporis homines extincti ſunt, & quotquot eorum incideris, unam ex his ſemper reperies. Et inflammatio quidem in acutis, corruptio viſcerum & ſeri ſanguinisve extra vaſa ſeceſſio in chronicis morbis mortem adfert, polypus vero repentinæ mortis cauſa plerumque obſervatur. Quæ quidem cauſæ & illud demonſtrant, mortem nihil aliud, quam ſanguinis circuli eſſe everſionem. Et ex eadem contemplatione ſequitur, illum, qui mortem præcavere tentat, eo reſpicere oportere, ne partes corporis internæ inflammentur, ne labem & obſtructionem viſcera contrahant & ſanguis vel ſerum extra vaſa ſua delabatur.

11. Idem fundamentum, quo nihil in re medica præſtantius utiliusque eſt, clariſſime cauſas ſanitatis explicat & abunde ſatis comprobat, illam haud aliunde, quam ex libero & moderato ſanguinis humorumque circuitu & juſta excretionum progreſſione derivandam eſſe. Ubi enim ſanguis tranquillo placidoque & diſpoſito curſu per corpus fertur, tunc non modo diverſa illa elementa invicem recte miſcentur, ſed inutilia etiam, &, quæ tam copia quam qualitate nocent, extra corpus ejiciuntur. Ita omnes actiones ſecundum naturæ ordinem & regulam procedunt, ita ſanitas & ejus vigor conſervatur. Errant proinde, qui vitam in excretionibus verſari adſerunt, quod vita, nulla excretionum habita ratione poteſt deſinere, imo experimentis conſtat, plurimos mortalium ſub ipſis excretionibus interire. Quapropter rectius adfirmamus, ſanitatem a ſanguinis circulo dependere, qui ubi valet, & ordinate corpus tranſit, excretiones etiam illibatas præſtat, quæ contra, langueſcente illo, vel per morbum imminuto intercipiuntur. Neque enim quisquam morbus eſt, ubi excretiones non adfligantur; imo ſæpe ægrotos non tam his impeditis quam nimium procedentibus decedere videmus, uti quidem in acutis paſſionibus, in hectica, dyſenteria ſimilisque generis morbis obſervare licet. Atque ideo is medicus officio ſuo convenientem ſe gerit, qui in curatione morbi non ſanguinis tantum circulum, ſed excretiones etiam, præſertim tranſpirationem intuetur.

12. Quum vero fluida corporis noſtri ſæpius de die corpus tranſeant, & natura ubique congrua excernendis ſordibus emunctoria conſtituerit, ut eadem aperta ſemper ſerventur, providere oportet. Ita enim ſanguis ſubtilis, purus ac temperatus redditur, & quæ ſomitem morborum præbere poterant, ex corpore eliminantur. Inter hæc autem emunctoria, quorum plura in corpore ſunt obvia, primas tenet cutis, &, quæ hujus ope per inviſibilia foramina, ut CELSUS inquit, perficitur tranſpiratio. Hæc quid corpori præſtet, quantumque conſervandæ valetudini inſerviat, vel exinde conjicere licet, quod per hanc plures cum mole tum virulenta qualitate noxiæ ſordes exeant, quam per reliquas excretiones omnes. Ex quo manifeſtum eſt, nihil æque morbis occaſionem præbere, quam ſi excretiones ſupprimuntur, maximeque ſordium exſpiratio inhibetur. Unde recte curat, qui, cum origo cauſæ ipſum non fallat, excretiones reſtituit, & obſtructa emunctoria, malignis ſordibus promptum facilemque exitum moliendo, recludit. Longe vero optimum eſt, motu auctiore id perficere, qui cum in acutis paſſionibus, præſertim febribus præſens ſit, facile ratio patet, cur, qui ejusmodi malis detinentur, ſolius naturæ beneficio, medico parum admodum juvante, plerumque ſaneſcant. Intenſior enim ille motus cauſam morbi expellit, emunctoria reſerat, humoresque reſolvit, & intra breve ſpatium valetudinem reddit. Quod aliter evenit in longis morbis, in quibus dum tarde cunctanterque motus fiant, arte excitandi augendique ſunt, ut naturæ imbecillitati hoc modo ſuccurratur. Ideoque in ejusmodi malis juvant ſudorifera, martialia, amaſa, ſalina, purgantia, item thermæ & acidulæ; quorum remediorum virtus unice exinde deducenda eſt, quod fortiori motu obſtructiones ſolvant, & excretionibus reſtitutis fluida in ordinem ac numeros redigant. Par ratio eſt, cur motus, cur aquarum ſalubrium thermarumque potus, item aeris cælique clementia egregie diuturnos morbos allevent, plurimumque in iis evellendis valeant.

13. At cum nobiliſſimum hoc inventum veteres ignoraverint, minus mirari debemus, varios eos in praxi errores commiſiſſe. Ut alia omittamus, notum omnino eſt, quam ſolliciti, imo religioſi fuerint in venis incidendis, ſalſo perſuaſi, hanc vel illam venam proprie capiti, cordi, hepati vel certæ parti eſſe conſecratam, eamque in hujus partis morbo pertun-

di oportere. Quæ ſomnia, procedente tempore, quo anatomia ſubtilius cœpit excoli, plane exſpirarunt; ſiquidem edocti ſumus, duplicem tantum V. Snis uſum, evacuatorium atque derivatorium celebrari; quorum ille in adfluentia ſanguinis adhiberi debet, parumque refert, quam venam aperias: in hoc vero, ſeu derivatorio ſufficit, in ſuperiore vel inferiore corporis parte, prout morbi ratio exigit, ſanguinem educere.

14. Ex anatomia quoque conſtat, quatuor illos humores eorumque intemperies ceu morborum cauſas falſo a veteribus fuiſſe propoſitas. Illi enim humores nusquam in corpore adparent, adeoque ruat neceſſe eſt illorum medicina, quam in tam lubrico fundamento conſtituerunt. Inde enim eſt, quod illorum medicamenta maxima ex parte purgantibus validis abſolverentur, dum purgantia, uti vocabant *electiva* ſibi fingebant, ex quibus aliud bilem, aliud melancholiam vel pituitam educere arbitrabantur. Ac licet facile concedamus, ex his etiam remediis, uti in ceteris alterum alteri præſtare, & in certis morbis certisque ſubjectis elidendæ morbi cauſæ magis convenire, ſicut hac de re latius olim egi in *diſſertatione de medicamentis ſpecificis*, minus tamen probanda eſt illorum ſententia, quod hæc ſanguinis circulo, ex quo unice vitæ morborumque ratio fluit, manifeſto adverſatur. Nam quod validius fortiusque purgat, illud omnes humores, quicunque corpori inſident, ſeu viſcidi ſeu bilioſi ſint, ejicit, unde & in eo peccabant, quod tam frequens ipſis fuerit valentiſſimorum purgantium uſus. Galeni enim, maximeque Hippocratis ætate non locus erat clementioribus laxantibus, ſed helleboro, colocynthide, ſcammonio & elaterio ſimilisque commatis purgantibus ægri torquebantur. Quæ tamen medicamenta, experientia teſte, corpori noſtro ſunt pernicioſiſſima, tantum abeſt, ut ſingularem opem adferant. Hæc enim inteſtinorum tonum ac robur, quod ad tuendam vitam ſumme neceſſarium eſt, ſolvunt, ſpasmodicis membranarum conſtrictionibus vires infringunt, bilis balſamum evacuant, & humorem, qui per cutim ſecedere debebat, ab ambitu corporis ad centrum provocando, ſalutare excretionum opus interturbant. Neque alia hujus erroris cauſa fuit, quam anatomiæ ignoratio & contemtus, quæ poſtquam ſuas eluctata eſt tenebras, & hos errores denudat, & ut ab iis caveamus, ſaluberrime nos inſtruit.

15. Dein, quid ingens illa medicamentorum copia, quæ in immenſam prope ſylvam excrevit, aliud demonſtrat, quam intempeſtivum in praxi ſtudium & vanam induſtriam? Quid enim volunt tot cordialia, hepatica, ſplenetica, uterina, antepileptica, anthelmintica ſingulisque corporis partibus dicata remedia, niſi ut aperte conteſtentur, medicum, cum in tanta remediorum adfluentia verſetur, ne paucorum quidem vires ſatis intellexiſſe. Paucis enim ſelectisque auxiliis curantur morbi, quæ dum ignorarunt veteres, neceſſario tantam remediorum molem, tamque ineptas, inutiles & contrarias conſarcinarunt ſpecies. Accedebat, quod eorum ævo generoſa remedia nondum innotuerint, ut ſunt ſalia volatilia, ſalia neutra, rectus anodynorum uſus, item quæ ex marte, antimonio & mercurio adparantur medicamenta, unde & chronicis malis expugnandis parum apti erant, aut quid in ejusmodi morbis auxilii adferebant, id victu, abſtinentia, ſanguinis miſſione, frictionibus, balneis, exercitationibus, aeris mutatione, ferro denique & igne præſtabant. Neque mediocriter curam juvabat ipſa cœli ratio, ſub quo degebant priſci medici; quippe in locis illis calidis, ut in Græcia & Italia non tam altis radicibus defixi morbi inhærebant, adeoque vel mediocri accedente cura evincebantur. In acutis vero paſſionibus ut ubique plus natura, quam ars ſibi vindicat, ita nec dubium eſt, quin apud veteres ejusdem beneficio cœlique & aeris clementia celeres iſti morbi fuerint curati. Quod itaque non ſimili remediorum ſegete nos indigeamus, quodque facilis, tuta paucisque auxiliis curandi ratio nobis contigerit, anatomiæ in acceptis ferendum eſſe judicamus. Nam cum in omni valetudinis genere id maxime medicus debeat curare, ut proportio ad vaſa & vires, temperiesque & mixtio humorum conſervetur, & ut iidem in ſuo circulo retineantur, excretionibus rite procedentibus; facile conjicere licet, quam pauca ad hoc ipſum perficiendum requirantur remedia.

16. Propoſita igitur jam ſanguinis circuli in praxi utilitate, pergimus ad ceterarum partium conſiderationem, quam illæ in praxi uſum promittant, explicaturi. Siſtemus vero primum velamentum corporis noſtri cutem, cujus texturam ſi ex anatomia penitius inſpicimus, vulgi circa eandem errores facile evitare & egregie inde in curatione adjuvari poſſumus. Deſinunt in cutem varia vaſa, tendines & nervi, quibus intertextæ ſunt minimæ glandulæ ſeu villoſa corpuſcula, eo fine, ut ſerum craſſum, ſalſum agiliſſimumque aereum principium inde ſeparetur. Quam ſtructuram ſi practicus recte intelligit, ex facili videre poteſt, per cutim, quæ tenuiſſimis partibus excernendis conſtituta eſt, colluviem viſcidam & bilioſam, in primis viis reſidentem inique prorſus expurgari. Ubicunque igitur ejusmodi humoribus ventriculus & inteſtina turgent, uti quidem in febribus intermittentibus, in quartana, in hyſterico & hypochondriaco morbo accidere ſolet, ſedulo fugere oportet medicum calidiora, & quæ ſudorem fortius provocant medicamenta. Hæc enim alvum, quæ tamen maxime moveri debebat, omnino non movent, ut eandem potius adſtringant, ſordium colluviem a centro ad totum ambitum corporis pellendo eademque cum ſanguine commiſcendo. Idem pariter ſumma cum cura vitandum eſt, ſi bilis ex ſubita iracundia ſuos egreſſa alveos ventriculum vel inteſtina inundavit, quippe ſi calidioribus commota ad ſanguinem tranſit, veneni naturam atque noxas æmulatur, cum præſenti ægrotantis diſcrimine. In tali itaque caſu recte ſuo defungitur officio medicus, qui molem iſtam humorum ventriculo & inteſtinis inſidentem per contigua loca lenibusque laxantibus evacuare ſatagit.

17. Minus contra hanc evacuandi rationem congruere, cum ſalinæ, cauſticæ & ſubtiles ſordes ſanguini & lymphæ ſunt admixtæ, eadem anatomica obſervatione erudimur. Hiſce enim per cutim parari debet exitus, ideoque curandum, ut pori convenienter calore & remediis aperiantur. Idque in omnibus morbis, ubi ejusmodi ſordes peccant, animadvertere oportet, quales ſunt eryſipelas, ſcabies, purpura, petechiæ, variolæ, morbilli, arthritis, podagra &c. præſertim ſi exanthemata retro in corpus abierunt. Quæ omnia confirmant, medico, qui miniſter naturæ eſſe debet, in hoc addiſcendo nihil melius quam anatomiam opitulari. Quoniam autem cutis propter nervos ac tendines, qui in illam terminantur, molliſſimi exquiſitiſſimique eſt ſenſus adeoque facillime conſtringitur, practico exinde illud ſuccurret, vitanda eſſe diligentiſſime, quæ poros ſtringunt & ſalutarem corporis tranſpirationem impediunt. Idque inprimis obſervare oportet, ubi impuris ſalſisque ſordibus ſanguis abundat, ſolliciteque providendum eſt, ne acris & noxia materia, quæ per cutem exſpirare debebat, imprudenter intra corpus & ad ſanguinem retro pellatur. Quo fine abſtinendum eſt a frigidis, ab unguentis, emplaſtris, humidis, ceterisque quæ cutem contrahunt omnibus: quod obſervare maxime convenit in exanthematicis malis, in ſcabie, arthritide,

tinea

tinea capitis, lepra, eryſipelate, item in ſudoribus criticis, quia metus eſt, ne incauto talium rerum uſu in perniciem ægrotum præcipitemus.

18. Proxima cuti pinguedo eſt, à cujus contemplatione non ſine fructu artem exercens dimittetur. Nam hæc cum alias partes liberalius, alias parcius inveſtiat, exquiſitam tradit rationem, qua externa remedia ſeu topica, ut vocant, recte adplicari debeant. Ita v. g. parum is adlevabit iſchiadicos dolores, qui naribus vel femori auxilia externa admovet, quoniam ob abundantiam adipis muſculorumque craſſitudinem medicamenti vis adfectam partem minus penetrare valet. Neque melius fecerit, qui ſtomachi morbos repreſſurus emplaſtra ſtomachica abdomini vel ſterno imponit, quod hæc remedia ob pinguedinem, qua abdomen turget, parum ibi operantur. Illud proinde ex anatomicis præceptis tenere oportet, adplicandis topicis eas convenire corporis partes, quæ minus robuſtioribus muſculis & nimia pinguedine conteguntur. Quare optima ſunt nervea & tendinoſa loca, uti plantæ pedum, volæ carpique manuum, tempora, nucha, commodumque etiam eſt, ſub axillis, ſub genibus ejusmodi remedia imponere, unde mirificam illorum vim per totum corpus experimur. Ubi itaque in æſtu ac fervore nimio refrigerandum corpus eſt, præſtat his partibus, quas recenſuimus, acidula clementerque reprimentia admovere, quorum uſu corpus egregie refocillatur. Idem fieri oportet in compeſcendis febrium ſpaſmis, quo in caſu roborantia & ſubadſtringentia emplaſtra nuchæ temporibusque & manuum carpis non ſine fructu adplicantur. At ubi confirmandum eſt nervoſum genus, juvat identidem nucham, ſuturas capitis & tempora blandis balſamicis & corroborantibus fovere. Ubi vero torpens nervorum vis excitanda, vel viſcoſus humor intra partem aliquam defixus avertendus eſt, veſicatoriis nuchæ adplicatis optime id perficitur. In lue porro venerea & ſcabie, quæ mala opportuna ſæpe ſalivatione tolluntur, optime tutiſſimeque movetur ſaliva, ſi ſub axillis ejusmodi remedia imponuntur.

19. Pari felicitate ac prudentia in adhibendis topicis uti poterit medicus, ſi accuratiorem umbilici notitiam ſibi adquiſiverit. Notum quippe eſt, circum umbilicum, qui per ſe ſenſibiliſſimus eſt, lineam albam poni, in qua concurrunt tendines eximii, ut clare inde eluceat, hanc partem corporis ſubtiliſſimo omnino ſenſu præditam eſſe, ideoque cum toto corpore conſpirare. Memorabile enim eſt, omnes partes corporis nervoſas, ſi validius irritantur, vel alio modo adficiuntur, totum ſimul corpus, ob nervos mutuo perpetuoque nexu per univerſum corpus diſperſos, commovere. Quare non mirandum eſt, remedia umbilico admota, virtutem ſuam non intra ſpatium illud continere, ſed eandem in remotiſſimas etiam partes diffundere, eximiis per umbilicum nervis diſcurrentibus. Ita vel domeſtico experimento conſtat, butyrum inſuſum avellanæ magnitudine umbilico inditum infantibus alvum movere. Imo quoque ſi vermes inteſtina vexant, inunctus felle taurino inſpiſſato cum unguento de arthanita & oleo colocynthidis mixto umbilicus inteſtina ad vermes ejiciendos ſtimulat. In colica convulſiva, graviſſimo alioquin malo, mirifice ſedantur atrociſſimi dolores, ſi aliquot zibethi granis umbilicus illinitur. Neque minus levamenti expectandum eſt in urinæ ſuppreſſione, ſi umbilicus oleo terebinthinæ diligenter fovetur, quippe urina inde mirifice cietur, cum arteriæ umbilici veſicæ lateribus jungantur.

20. Facilius autem partium interiorum morbi ac curationes in notitiam venient, ſi quis earum ſedes atque ſitus recte conſideraverit. Scimus igitur, ventriculum maxima ex parte ad ſiniſtrum latus inclinare, orificiumque illius ſuperius ſpinæ dorſi adnecti, cum inferius contra cordis ſcrobiculo contegatur. Ex quo manifeſto adſeritur, acutiſſimum illum dolorem, qui perperam à corde adpellationem traxit, ex ventriculo omnino provenire, & cardialgiæ ſedem non in ſiniſtra ventriculi parte, quæ male illi dolori adſignatur, ſed in dextra potius reſidere. Præter ipſum enim ſitum doloris, qui ſub ſcrobiculo cordis urit, vel exinde etiam id adparet, quod bilis, quæ frequenter hunc adfectum excitat, huic quam ſiniſtro orificio vicinior ſit, unde etiam ii, qui hepatis obſtructione laborant, frequentiſſime hoc malo detorquentur. Jam cum ipſe dolor ad dorſum usque pervagetur, neceſſe eſt, ut ſiniſtrum etiam oſculum ſimul patiatur. Oſtendit igitur anatomia, emplaſtra, externa ſpirituoſa, balſamica & quæ ventriculo corroborando ſedandisque doloribus inſerviunt, ſcrobiculo cordis & ſiniſtro lateri ſub coſtis ſpuriis eſſe adplicanda. Perſpicimus etiam inde, optime hunc adfectum levari poſſe ab iis remediis, quæ humorum acredinem temperant, & flatus bene diſcutiunt. Quoniam porro ventriculus, uti ex anatomia conſtat, ſub diaphragmate ſitus eſt, ſæpius accidit, ut à ſola ejus inflatione ſumma excitetur anxietas ſpirandique difficultas; quo in caſu ignarus anatomiæ medicus vehementer erraverit, ſi pectoralia dulcia & emollientia adhibet, in pulmonibus cauſam mali poſiturus, ſed removenda potius eſt cauſa, quæ eſt craſſa pituita & inflatio, ſpaſmique ventriculi ſunt tollendi, quod leni ſæpe emetico laxantibusque optime peragitur.

21. Coli ſitus & ſinuoſa ejus textura, quam ex anatomiæ contemtu ignorabant veteres, & ipſos & plurimos ex recentioribus ita feſellit, ut tumores maxime ſiniſtri lateris, qui ex flatibus & ſcybalis intra flexuras coli detentis in malo hypochondriaco naſcuntur, ex lienis vitio arceſſerent. Hi ſi didicerint, ſub diaphragmate jacere lienem, eundemque propiorem eſſe ſpinæ, facile tam gravem errorem evitaſſent. Notum enim eſt, hypochondriorum dolores, ardores, tumoresque ſub coſtis ſpuriis, maxime in ſiniſtro latere adparere. Accedit, quod lien minore ſenſu polleat, & propter magnitudinem, qua moleſtus plerumque eſt, gravativo fixoque magis dolore vexet, cum in hypochondriaco malo acutior quidem dolor, ſed qui citius tranſit, omnino obſervetur. Quæ cum ita ſint, clare patet, in curatione illius mali clyſteres carminativos, & qui acrimoniam humorum diluunt, nerveasque coli membranas deliniunt, ceteris omnibus remediis merito anteferri. Quo loco nec prætereunda ſunt emplaſtra carminativa, quæ ſiniſtro lateri impoſita, tonum coli roborando, eximium in hoc malo præſtant adlevamentum.

22. Ingenium medicorum, qui paulo rudiores in anatomia ſunt, aliud interdum malum torquet, quod ex colo identidem proficiſcitur. Quandoque enim accidit, ut in dextro latere circa ilii coſtam ſubitus & atrox dolor cum contumaci alvi adſtrictione invadat. Cujus mali cauſa inde petenda eſt, quod coli ibi principium ſitum ſit, idque eodem loco ex ſatis robuſtis membranis atque ligamentis conſtet, ut eo promtius ſtercora ſurſus protrudere poſſit. Ubi vero imbecillioribus perſonis ex morbo graviore tonus ac robur hujus inteſtini imminutum fuerit, flatus & excrementa ibi retenta illud diſtendunt, tumorem mentiuntur, ſummisque cruciatibus ægrotum conficiunt. Cauſa igitur mali demonſtrat, unice hic auxilio eſſe cataplaſmata carminativa ex ſeminibus & herbis carminativis parata & aptiſſimum quoque eſſe, clyſteribus oleoſis inteſtina eluere, quod hi, dum coli principium ſubeunt, ſordes egregie emolliunt & foras ejiciunt.

23. Graviſſimi ſæpe dolores circa umbilicum infeſtant, qui in ilio exiſtentes perverſe pro colicis a quibusdam

dam medicis, qui expertes anatomiæ ſunt, habentur. Frequens certe hoc malum eſt, frequentius tamen Hippocratis ſæculo, qui ſæpe hujus, colici autem doloris nunquam meminit. Idque inde accidere videtur, quod cœli beneficio in Græcia hæc paſſio, uti & hypochondriacum malum facile evitari potuit. Proinde in cura valde expedit, hunc inteſtinorum ſitum recte perſpexiſſe, quia verendum alioquin eſt, ne fruſtra huic morbo medicinam moliamur. Nam cum in colico dolore clyſteres omnino conveniant, minus tamen in ilii dolore eosdem juvare tanto minus dubitaveris, quanto clarius eſt, clyſteres ultra coli valvulam nunquam pervenire. Quare in hoc adfectu fruſtra ad clyſteres pervenitur, ſed conducit potius, externe emplaſtra & unguenta, interne oleum amygdalarum dulcium cum oleo aniſi mixtum adhibere. Recte etiam dantur theriacalia & quæ ex caſtoreo parantur, medicamenta, quoniam hiſce ſpaſmorum ferocitas egregie ſedatur.

24. Qui inteſtini recti ſitum, & hujus arctiſſimam cum veſica connexionem tenet, eum non ſugere poterit ratio, cur in urinæ difficultate, præſertim ſi à læſione vel calculo accidat, perpetuus teneſmus adſit, & in eodem malo alvus ſæpe ſuperne delabatur. Reddet idem & facile rationem, cur verſa vice in teneſmo veſica ad reddendam continuo urinam ſtimuletur. Tali itaque in caſu probe examioandum eſt, an veſica, an inteſtinum rectum laboret, ne, fallente cauſa, ſecus cedat curatio. Male enim veſicæ admoverentur remedia, ſi recto inteſtino malum inhæreret.

25. Æque neceſſarium eſt veſicæ ſitum perpendere. Poſita hæc eſt in ipſo ſinu ſive pelvis ſuperiori parte, jungiturque oſſi, quod pubi ſubeſt. Hæc ſpecioſas copioſasque & carneas fibras oſtendit, quarum contractione urina redditur, quæ contra, ubi ex nimia humoris copia veſica diſtenditur, fibrarumque elater relaxatur, ibi ſupprimitur. Uode in adlevando hoc malo diſcimus, pubis regioni admovenda eſſe remedia, quæ fibras ad contractionem ſollicitant, ut hoc modo urinæ fluxus reſtituatur. Proinde non contemnendæ virtutis in boc malo ſunt olea, uti ſcorpionum, juniperi, item allium, cepa toſta ceteraque remedia, quæ collapſum veſicæ tonum excitant & corroborant.

26. Ad veſicam ureteres feruntur, qui obliquo itinere ſupra muſculos pſoas poſteriori veſicæ parti inſeruntur. Hi cum ex fibris muſculoſis & tendinoſis contexti ſint, à calculo intra illos deſidente acriter irritantur. Quo igitur ab hac etiam anatomica contemplatione doctior recedat medicus, ſcire omnino licet, vitandum hic eſſe oleum juniperi, terebinthinæ, balſamum ſulphuris & illius generis auxilia, quæ pellendo juvant, quoniam in hoc malo relaxare oportet partes ſpaſmo conſtrictas, quo majori commodo ad olea expreſſa, ut oleum amygdalarum dulcium, nucis moſchatæ, oleum liliorum albor. ſcorpionum, ſeminis papav. carvi & cetera tranſire convenit, quippe hæc lumbis & ureterum regioni illinita mirifice dolores conſopiunt.

27. Ejusdem momenti utilitas exinde ad curandos morbos fluit, quando egregios illos nervorum plexus, varias arterias, venas & tendines conſideramus, qui circa dorſalem ultimam & primam lumborum vertebram meſenterio implicantur. Inde enim facile auguramur, acutum illum dolorem, qui in principio febrium intermittentium in variolis, morbillis, item in paſſione hyſterica ceterisque acutis paſſionibus adoritur, non a renum calculo derivandum eſſe, uti plerumque ſolet, ſed à plexibus potius nervoſis meſenterii merito deduci. Quippe ſi bi diſtenti & vellicati fuerint a flatibus intra inteſtina hærentibus, vel à ſanguine ibi ſtagnante, dolor in ſpina dorſi, germanice in *Kreutz* oritur. Peritiſſimum olim practicum in extinguendo hoc malo frequenti in uſu emplaſtrum ſpermatis ranarum cum oleo hyoscyami & camphora habuiſſe novi. Contra narcoticis adſtringentibus remediis, item ſaturninis emplaſtris pro auxilio pernicies ægrotis poteſt accelerari. Et ejusmodi quoque remedia ad ſedandum menſtruorum fluxum adhibita eundem non tam cohibuiſſe, quam cum ſumma pernicie plane intercepiſſe, ſanguine ad alias partes vi medicaminis inclinata, ſæpius mihi obſervare licuit.

28. Deſcendimus jam ad intimam viſcerum fabricam, ut exinde doceamus, quantum lumen ſacemque praxi anatomia præferat. Ut à pulmonibus igitur initium faciamus, ſatis liquet, hoc viſcus, cum ex meris vaſis conſtructum ſit, ſanguine mirifice abundare, quippe per hoc innumerabiles vaſorum propagines flexu multiplici & tortuoſo ſerpunt, continuo itinere branchia amplectentes. Ipſa quoque arteria pulmonalis, qua ex dextro cordis ventriculo in pulmones ſanguis effunditur, majorem amplitudinem refert ipſa aorta. Prætereа pulmonalis vena tot mirabiles ramos per hoc viſcus diſpergit, ut, ſi injiciatur liquida cera, inſignis vaſorum numerus inſpicientium oculis ſe offerat. Quod argumento eſſe poteſt, eos morbos, qui pulmones male habent, maxime ex ſanguinis ſtagnatione ejusque per hoc viſcus motu impedito provenire. Loquuntur id hæmoptyſis, peripneumonia, pleuritis, phthiſis ceterique fere morbi omnes, qui in hoc viſcus incidunt. Quibus recte perpenſis, evidens eſt, in pulmonum malis venæſectionem non ſuccurrere ſolum, ſed neceſſariam omnino eſſe, & cum ad ipſam curam tum ad præſervationem ſingularem præſtare opem. Atque hinc ſatis commode cernimus, omnia remedia, quæ ſanguinem, qui intra hoc viſcus colit, ſolvunt fluidumque reddunt, in pulmonum malis merito prædicari. Inter quæ remedia excellunt inſuſa calida, quæ ex herbis balſamicis, & ſubtile ſal nitroſum continentibus, parantur. Perſpicuum etiam inde eſt, in ejusmodi malis nihil infeſtius nihilque pernicioſius eſſe, quam acida adſtringentia, ſtyptica, viſcida, & quæ ſanguinem in curſu ſuo impediunt, adhibere. Et quoniam pulmonem aſpera arteria intrat, eaque intetius membrana nervoſa circumdatur, hinc neceſſe eſt, ut omnia acida & acria in pectoris adfectibus, quippe noxioſiſſima, ſollicite fugiantur. Hæc enim non tantum majorem ſanguinis copiam alliciunt, quæ tamen jam præſto eſt, ſed quod peſſimum eſt, ſanguinis etiam motum ſiſtunt.

29. Sequitur, ut hepatis ſtructuram oculis ſubjiciamus, quod viſcus, ſi ullum aliud, ſanguine turget, & varia vaſa, quorum numerum inire difficile eſt, oſtendit. Imo ipſæ glandulæ, quæ hepar ſubeunt, nihil aliud ſunt, quam innumeræ vaſorum propagines, quæ à vena portæ & cava ortæ membranaceas cellulas ovalis figuræ convolutæ efformant, uti probe adnotat vir omni laudis genere abundans *Vieuſſens in novo vaſorum ſyſtemate p.*219. Glandulæ enim hepaticæ, muſcum quaſi exprimunt, qui ex variis vaſculis varie intertextis & cohærentibus invicem coagmentatur. Quodſi itaque perpendimus, in hepar maximam ſanguinis partem ex liene, omento, ventriculo ceterisque inteſtinis per venam portæ exonerari, hanc vero debito carere pulſu, facile intellectu erit, hoc viſcus maxime ſtagnationibus ſanguinis & iis malis, quæ inde ſequuntur, obnoxium eſſe. Fatiſcentem enim ſanguinis motum per hoc viſcus excipiunt obſtructiones vaſorum, infarctus atque indurationes, & plurimi ex chronicis malis inde oriuntur. Nam ſi per venam portæ pariter ac per cavam clauſum eſt ſanguini iter, repetit viſcera, unde exierat, & ad lienem, pancreas, meſenterium ceteraſque partes derivatur. Quo

fit,

fit, ut, dum ibi reſidet, vaſa diſtendat, membranasque nerveas irritans varia ſpaſmodica mala & obſtructiones excitet. Inde lympha extra vaſa elabitur, inde tumores, hæmorrhoidum fluxus, vomitus cruentus, morbus niger & alia tot malorum agmina adoriuntur. Ut ejusmodi igitur mala à corpore arceantur, ex anatomia prudens medicus ſine ullo negotio intelliget, caput curationis hoc eſſe, ut ſanguinis motus per hoc viſcus liberior reddatur. Unde auxilio ſunt acidulæ, thermæ, aquæ ſalubres liberalius epotæ, item omnia amara, ſalina, ſalia fixa neutra, & ut breviter dicam, omnia, quæ fluidum ſanguinem præſtant, quæ robur ſolidis addunt, ſanguinisque circulum priſtinæ integritati reſtituunt. Cumque ſanguis uberiori copia accumulatus, uti ſæpe fieri ſolet, vehementer noceat, non arduum eſt judicare, ſanguinis detractionem malis hujusmodi egregie auxiliari, eo quod hæc ſanguinis abundantiam, quæ extendendo vaſa infeſtat & obſtructiones parit, ſalutari eventu imminuit.

30 Porro in anatomia hepar diaphragmati adnecti deprehendimus, quod ſingulari providentia ab autore naturæ eo fine factum eſt, ut diaphragmatis motu, quod reſpiratione crebriore fit, hepar ſimul concuſſum ſanguinis motum imbecilliorem alioquin adaugeat. Quod indicio eſſe poteſt, ſalubrem medicinam in ejusmodi morbis motum eſſe, & merito exinde geſtationem, vectionem, equitationem ceterasque motus ſpecies ægrotis imperari. Si quis ulterius etiam perpendit, vaſa hæmorrhoidalia, quæ ſecundum coli longitudinem & rectum inteſtinum exporriguntur, à trunco venæ portæ quam remotiſſima eſſe, omnem vero adſcenſum ad perpendiculum, uti dicunt, difficulter peragi, non poteſt non inde intelligi, quod, cum ſanguis difficilius per venam portæ abdominisque viſcera tranſeat, facile ſtagnet, & ruptione vaſorum facta, præſertim ſi ſpaſmi inſuper corripiant, ſanguis per venarum ora profundatur. Utile inde eſt, in ejusmodi adfectu ſolidas partes roborare, ſanguinisque motum per diluentia reſtituere, omnibus interdictis purgantibus acribus, aloeticis, & adſtringentibus, quippe quæ inteſtinum rectum irritando, in pejus ſalutarem alioquin hunc fluxum conjiciunt.

31. Satis jam dictum de hepate, ideoque ad ipſum uterum digredimur, cujus penitior conſideratio non parum momenti adfert ad curandas muliebris ſexus paſſiones. Eſt uterus, anatomia teſte, viſcus identidem ſanguineum, quod præter muſculoſam fibroſamque ſubſtantiam inſigni vaſorum multitudine abundat, quæ ex hypogaſtricis ſpermaticisque vaſis flexuoſo itinere in eum deferuntur. Et cum vaſa hæc variis nexibus invicem ſibi alligentur, atque implicentur, fieri omnino oportet, ut ſanguis propter anfractuoſos iſtos canales, præſertim ubi mole nimis turget, minus expedito circuitu per hanc partem volvatur. Ex his facile adſequi poſſumus, quod, ſi ſanguis ibi ſtagnet, minusque recte per tortuoſos venarum anfractus revertatur, graviſſima omnino mala impendeant. Quippe effuſiones inde ſanguinis, concretiones ſanguineæ viſcidæ, quæ polyporum nomine veniunt, & innumera denique mala, velut ex fœcundo matris ſinu enaſcuntur. Inde quoque frequentiſſimi abortus, hydropes, tumores, cachexiæ, obſtructiones, & quicquid denique malorum ſequiorem ſexum adfligit, oriuntur.

32. Quæ cum ita ſint, liquido affirmant, ſummo ſtudio ea omnia vitanda eſſe, quæ ſanguinis motum retardant, uti acida, ſtyptica, adſtringentia, quia his omnibus hæc mala exaſperantur. Uſui contra ſunt, quæ ſanguinem ſubtilem, floridum tenuemque efficiunt, partesque ſolidas firmant, ut vitalis humor eo promtius ſalutari flumine corpus irriget. In quem cenſum referenda ſunt balnea, ſalia volatilia oleoſa, amara balſamica, quæ medicamenta tempeſtive prudenterque adhibita, in dictis adfectibus opem certe non contemnendam pollicentur. Neque aliter ſentiendum velim de venæ ſectione, quæ ab abortu ceterisque malis egregie tuetur.

33. Lienem jam accedimus, ex illius textura, quid anatomiæ praxin juvet, perluſtraturi. Adnotavit jam olim D. Spigelius, variisque experimentis hodienum adſeruit anatomicorum, quos noſtra ætas tulit, facile princeps Ruyschius, lienem ex copioſiſſimis vaſis arteriis & venis componi. Quod nonnullos ex recentioribus eo adduxit, ut viſcus hoc pene vaſculoſum & quaſi ſanguineam glandulam exiſtimarent. Nos certe inde facile videmus, lienem aptum eſſe natum ſanguini, qui craſſior ad illum accedit, attenuando, ut ſubtilior longe floridiorque ad hepar deferatur. Quibus cognitis manifeſtum omnino eſt, quanta noxa valetudini immineat, ſi lien obſtruitur, ſi intumeſcit, & ſanguine infarcitur, quia inde ſanguis craſſus & viſcoſus ad ceteras partes tranſit, & dum per anguſtias vaſorum non bene progreditur, ibidem deſidet variaque mala machinatur. Ex quo in praxi illud annotari poteſt, contra ejusmodi mala nihil æque valere, nihil paratius eadem tollere, quam ea remedia, quæ ſanguinem fluidum reddunt, vaſa recludunt, obſtructiones reſerant, tonumque ſolidorum corroborant. Hiſce enim efficitur, ut languens ſanguinis motus excitetur, & expeditius iter ſuum abſolvat, & illibato curſu in orbem feratur. Ad diſcutiendum ergo viſcoſum ſanguinem prodeſt potus ſalubris aquæ liberalior, & in promtu eſt ratio, cur thermæ & acidulæ in ejusmodi morbis juvent, omnibusque auxiliis longe ſint ſuperiores. Jam cum etiam ſolidarum partium tono circulatio ſanguinis adjuvetur, hic vero tonus diſtentione vaſorum langueſcat, facile adparet, leniter adſtringentia, uti ſunt martialia & ſic dicta ſplenetica, in hujusmodi adfectibus non eſſe negligenda.

34. Inter ſanguinea viſcera merito & renes numeramus, quorum cognitio in praxi utiliſſima minus à nobis debet præteriri. In his enim ſecretio ſeri talis a liberiore ſanguinis circulatione per hoc viſcus unice dependet, quem ſanguinis motum per renes celerrimum eſſe duobus maxime compertum eſt argumentis. Primum enim arteriæ emulgentes non multum diſtant a corde, in quo ſyſtole arteriarum vehementiſſima eſt, deinde liquida, quæ intra corpus adſumuntur, brevi ſpatio per veſicam deſcendunt. Idque in calido inprimis potu accidit, uti infuſo Thee veronicæ item cerevifia tenui, ex quorum potu copioſa mox urina effunditur. Quæcunque igitur mala renes vexant, uti ſunt exulceratio, inflammatio, calculi dolor, urinæ ſuppreſſio vel profluvium, ex ſanguinis ſtagnatione proficiſcuntur. Diſcere inde poteſt practicus, ſanguinis abundantiam, ſeu plethoram horum malorum cauſam eſſe, adeoque iisdem optime ſanguinis detractione ſubveniri. Diſcimus etiam inde, thermas, acidulas, item infuſa calida ex herbis veronicæ, hederæ terreſtris, & alia quæ coagulatum ſanguinem diſſipant, in renum malis convenire.

35. Peculiarem etiam animadverſionem deſiderant membranaceæ corporis partes, quia multum intereſt harum ſtructuram, quippe quæ ſubtiliſſimo ſenſu inſtructæ ſunt, a medico intelligi. Sunt vero hæc viſcera, quæ ex membranis maxime conſtant, ventriculus, œſophagus, inteſtina & veſica. Nempe ex anatomia colligitur, eas partes, quæ ex membranis conſtructæ ſunt, parum ſanguinis vehere, easdem vero multis nervorum ramis fibrisque carneis eo fine inſtructas eſſe, ut & contrahere & relaxare ſe poſſint. Quibus de cauſis ad ſpaſmos promtæ parataeque ſunt, unde ſanguis

guis per preſſas ac impeditas venas ſegnius progrediens facillime ſtagnat, & peſtifera inde mala producit. Videmus enim inflammationes exinde ortas periculoſiſſimas, quoniam partes nerveæ totum genus nervoſum propter incredibile illud nervorum commercium ſimul irritant & adficiunt, ita, ut graviſſima ſymptomata plerumque conjungantur; quippe huic malo adſunt febres acutæ, vigiliæ, cibi faſtidium, internarum partium ardor, externarum frigus, inquietudo, convulſiones, animique alienatio. Emergit etiam inde hoc, quod quo nobilius præſtantiusque ſit membrum, eo gravior ac periculoſior exiſtimari debeat inflammatio, tantoque magis adniti, ut mature imbecillitati jacentis ſuccurratur. Cujus doctrinæ ratio demonſtrat, ad defendendum ab hoc malo corpus ea expedire remedia, quæ tonum atque vires harum partium tuentur, & nec adſtringunt, nec nimis relaxant. Inter quæ laudare juvat nervina, temperata balſamica, item infuſa herbarum calida, ſalia volatilia oleoſa, eſſentias alexipharmacas &c. Opus etiam eſt, ut ſanguis, ſi abundat, detrahatur, & contra omnia purgantia, vomitoria, ſtyptica, opiata, ex victu acida, viſcoſa & quæ frigore corpus vexant, removeantur, eo quod ejusmodi res, fibras ad ſpaſmos ſollicitando, facile hoc malum provocant.

36. Ut ſpeciatim vero ſtrictimque aliquid de ventriculo dicamus, dignitas & amplitudo hujus viſceris exigit. In quo cum cetera tum hoc inprimis memorabile eſt, quod in ſuperiore cavitate ſiniſtræ partis vaſa ſanguinea brevia tenuiſſima membrana muniantur, carnea & villoſa exinde tenuiſſima ibidem exiſtente. Ex quo dilucide liquet, cur in malo hypochondriaco & obſtructione lienis hæc vaſa copia ſanguinis diſtenta facile rumpantur, & per os copioſum ſanguinem effundant. Qui cruentus vomitus familiaris etiam fœminis eſſe ſolet, non alia de cauſa, quam quod ſanguis, qui per menſtrua exire debebat, retentus & ad ventriculum delatus vaſa hæc primum diſtendat, deinde plane dirumpat. Porro fundus ventriculi & inferius ejus oſculum, item duodenum craſſa admodum & villoſa tunica teguntur, qua nervea, eaque ſenſibilis tunica inveſtitur, ut ideo minus mirari debeamus, cur hæ inteſtinorum partes reliquis ſenſu omnino cedant, cum anatomica demonſtratio illas tunica hac deſtitutas doceat. Quod prudenti quidem naturæ inſtituto factum eſſe conſtat, ne bile vel alimentis, quæ in his partibus maxime morantur, irritata hæc tunica ſanitati ſit moleſta. Unde & in praxi illud intelligi poteſt, ſalina purgantia & quæ clementer alvum provocant, nihil in ejusmodi morbis proficere, ubi moles acidæ vel bilioſæ materiæ ventriculi fundo, duodeno, jejunique principio inſidet; quippe hæ partes, ſenſu hebetiore præditæ ſtimulos ejusmodi remediorum non ſentiunt. Nihil vero educendis his ſordibus, quæ altius inhærent aptius eſt, quam lenia emetica; etenim hæc ſulphure & ſale ſubtili cauſtico, quo conſtant, villoſam tunicam penetrant, & nerveam irritando, facile ſpaſmodicam in his partibus contractionem efficiunt, unde ſordes, quæ intra eas deſident, vi remedii eliciuntur.

37. Dum de duodeno loquimur, non inutile fuerit, texturam ejus accuratiorem, paucis adhuc ſatis exploratam, breviter explicare. Imitatur duodenum ſacculum & parvum quaſi ventriculum refert, ea naturæ providentia, ut bilis ex ductibus ſuis in hoc inteſtinum effuſa longius ibi morari poſſit, quo eo melius cum cibis, quod ad ſanitatem apprime neceſſarium eſt, commiſceatur. Quæ cum ita ſint, nihil eſt dubii, quin ex hoc ſacculo magnus morborum fiat proventus, ſi bilis copioſior ibi hæret, & ſi præſertim motus languet, mora longiore corrupta virulentam naturam induit. Certum omnino eſt, & urgeo unice, quod ſcio, hujus rei animadverſionem, in hoc ſacculo graviſſimorum malorum cauſas contineri. Quo præcipue intermittentes tertianas ardentesque & bilioſas febres, item dyſenteriam, diarrhœam & cardialgiam referre licet. Deliteſcit etiam ibi materia maligna, quæ in ſanguinem poſtea tranſlata variolas, purpuram, variique generis dolores ſuſcitat. Ex quo haud temere colligitur, non exoptatius præſtantiusque in ejusmodi malis, vel ubi ab iisdem metus eſt dari præſidium, quam ut leni emetico ille morborum fomes exhauriatur, ne evacuatis diligenter ſordibus, ſanguis iisdem commaculetur. Pertinent huc etiam nitroſa abſorbentia abſterſiva, quæ proxime in materiam morbi agunt, ejusdemque aculeos infringunt.

38. Nefas foret neceſſarium corporis noſtri humorem, bilem hoc loco præterire, cujus copia in corpore merito miranda eſt, cum in ampliſſimo hoc viſcere generata per duo itinera inteſtinis infundatur. Cujus quidem rei non alia cauſa eſt, quam quod hic humor ſumme neceſſarius ſit corpori, dum duodenum & prima inteſtina ſubeundo, cum chylo miſcetur, contentaque ad exitum proritat. Unde & commode addiſcimus, bilem plurimum ſanitati conferre, eandemque ſi corrupta eſt, aut deficit, varia mala excitare. Quod argumentum cum prolixa diſſertatione perſecutus ſim, ſupervacuum eſſe exiſtimo, huic diutius immorari. Illud tamen exinde commodi in praxin fluit, omnia, quæ bilis defectum, ejusdemque temperiem & balſamicam amaritudinem reſtituunt, optima valetudinis tuendæ eſſe præſidia. Quapropter digna laude ſunt amara extracta abſynthii, centaurii minoris, cardui bened. extracti aloes & hujus cenſus alia. Sicut enim bilis ſecundum naturam conſtituta, inteſtinorum motum roborat, & excretionem alvi debito motu adjuvat, acidumque & viſcidum incidit, & ſic a frigidis maxime morbis corpus tuetur; ita nec dubium eſt, quin amara, adjectis balſamicis, in ejusmodi malis inſignem præſtent uſum. Jam nec ratio deeſt, cur hæc remedia cachexiæ, hydropi, malo hyſterico & hypochondriaco egregie opitulentur.

39. Non alienum jam erit, de lymphæ circulo, & quid idem in praxi præſtet, paucis diſſerere. Et primo quidem ſcire oportet, lympham ſeu tenuiſſimam lectiſſimamque ſeri partem, ab arteriis ſeparari, per vaſa vero lymphatica ad ductum thoracicum & ad cor revehi, ea intentione, ut ſufficiente humore ſanguis irrigetur. Ex quo illud attendimus, debito fluido corpus inprimis noſtrum ſuſtineri. Chymicis enim ſtaticisque conſtat experimentis, vitalem noſtrum fontem unam tantum partem ſolidi, undecim vero humidi continere. Proinde fluidum omnino præcipuum elementum eſt ſanguinis, quo hic conſervatur, quo ita diluitur, ut per anguſtos vaſorum tubulos commode pervolvatur. Neque ignotum inde eſſe poteſt, quid fluidum, etiam copioſiſſime adſumtum ad bonam valetudinem faciat, quod quo levius, quo ſubtilius & tenuius ſanguinisque mixtioni non alienum eſt, eo præſtantius jure habebitur. Quem in finem ſagacius examinare aquas debet medicus, ut ſciat, quæ in potum maxime dandæ ægris ſint, & quæ valetudini conducant. Neque minus inde perſpiciet, ad ſanguinem craſſum reſolvendum nihil æque valere, quam humidi abundantiam & hinc in pertinaciſſimis etiam malis, uti ſunt, quæ ex obſtructionibus viſcerum & ſanguinis viſcoſitate naſcuntur, acidulas & thermas optimam ferre opem, ſed ut majori in copia hauriantur, neceſſe eſt.

40. Anatomica lymphæ contemplatio illud etiam docet, lymphæ curſum, quem ratio inſtituit, eſſe difficillimum. Cui negotio ut ſolertia naturæ ſuccurreret, vaſa lymphatica multis diverticulis inſtruxit, dum

dum glandulas conglobatas, per quas tranſeunt vaſa lymphatica, fibris nerveis corroboravit, ut earum robore & impulſu tanto promtius lymphæ curſus ad cor peragatur. Inde enim eſt, quod ſollertiſſimus vaſorum lymphaticorum ſcrutator NUCKIUS recte eas cum ſiphonibus conſerat. Quod ſi itaque hic motus langueſcit, ſi lympha viſcida ſit, vel vires deficiunt, ipſa lympha circa glandulas ſubſiſtit, easque obſtruit. Ipſa vero lympha dum conveniens ipſi motus deeſt, corrumpitur, vappeſcit & multis iisque gravibus malis occaſionem ſubminiſtrat, qualia ſunt, quæ ex impuritate lymphæ fiunt & deformando atque erodendo cutem ſe produnt. Inter quæ lepra, herpes, puſtulæ, ſcabies, ſcorbutus, lues venerea &c. numerantur. Conſiderata igitur ejusmodi morborum cauſa, quam ſine anatomia nunquam adſequimur, commode medicus admonetur, in iis curandis lymphæ inprimis circuitum eſſe reſtituendum, i. e. glandulas obſtructas eſſe aperiendas, ut lymphæ motus augeatur. Ideoque in ejusmodi caſu non venæ ſectiones, non purgantia, non abſorbentia vel ſalia juvant, ſed validiora oportet adhibere, quæ penetrant, quorum textura ſalva & incolumis manet, & quæ ſtimulando fibras, vaſa & glandulas recludunt. Hæc autem regnum minerale ſuppeditat, uti ſunt ſulphura metallorum, antimonialia, mercurialia, quorum mirabilis in glandulas & lymphæ motum vis non ſatis poteſt deprædicari.

41. Lymphæ circulus ſi impeditur, præſertim ab hepate obſtructo, vaſa lymphatica intumeſcunt primum, deinde etiam rumpuntur, unde ſerum extra vaſa in copia delatum varias hydropis ſpecies producit, quæ pro diverſitate partis diverſis nominibus inſigniuntur. Ex quo manifeſto demonſtratur, ægre hos morbos curationem admittere: quam difficile enim ſit, indurata viſcera emollire & diſrupta conſolidare vaſa, non multa indiget probatione.

42. Accedimus jam ad cerebrum nervorumque ſyſtema, ut & ex horum conſideratione anatomiæ in praxi uſum confirmemus. Et veteres quidem has partes frigidas appellarunt, non quod ipſis non calor ſuus conſtet, ſed quia cum aliis membris collatæ pauciore ſanguine perfluuntur. Senſu porro in ſe & ſua ſubſtantia caret cerebrum, unde & facile elucet, minus conferre his partibus ſanguinis in corpore paucitatem, ſicuti videmus, ſub ſanguinis miſſione, ſub largiore ejus fluxu animum deficere, manifeſto documento, his partibus inde ſuum quaſi pabulum ſubtrahi. Diſcimus exinde, calidiora cerebro inprimis eſſe amica, quia hæc, membranis robur addendo, circulum ſanguinis celeriorem promtioremque per cerebrum efficiunt. Quare non laude carent ſic dicta cephalica, uti ſunt olea deſtillata ex herbis aromaticis parata, item balſama apoplectica & ſalia volatilia oleoſa. Nam ſi membranis cerebri minus roboris ineſt, facile in iis ſanguis detinetur, unde graviſſimi adfectus proveniunt. Hujusmodi ſunt apoplexia, aphonia, melancholia, viſus auditusque difficultas, gutta ſerena, incubus, inſomnia terroris plena, affectus ſoporoſi, ſenſuumque & motuum imminutio. Quam egregie autem morbos roborantia depellunt, tam infeſtæ contra cerebro ſunt ejusmodi res, quæ nimiam laxitatem frigus torporemque ipſi inducunt: Quo ex numero ſunt vaporoſa, aer humidior, copioſior ſomnus, animi adfectus & inprimis mœſtitia, & quæcunque ſulphure vaporoſo caput feriunt, ut fere opiata, narcotica, nec non acida, refrigerantia fructusque autumnales. Proſunt contra ſalia volatilia oleoſa balſamica, ex quibus eminet balſamum noſtrum liquidum, quod cum ex optimis & genuinis oleis, quæ difficulter alibi reperias, compoſitum ſit, in cerebri nervorumque adfectibus cum mirifico levamine in ſubſidium vocatur. Pari ratione inde admonemur, in malis, quæ ex capite nervorumque obſtructione proveniunt, uti paralyſis eſt, externa remedia balſamica non tam debilitato membro, quam principio nervorum & nuchæ recte ſuperimponi.

43. Supereſſet jam ut in ampliſſimam de nervis doctrinam excurreremus, ſed ſufficiet, paucis hanc doctrinæ partem attigiſſe. Certe ſi quid ex anatomia medicum ſcire expedit, nervorum mirabilem ſtructuram & conſenſum accurate teneat neceſſe eſt. Niſi enim hac ornatus eſt notitia, non diſcernere poteſt, unde originem habeant ſymptomata, & quæ mala per conſenſum tantum adficiant. Unde quos errores in praxi admittere poſſint medici, non difficile eſt intellectu. In genere enim monendum eſt, cauſam morbi curandam eſſe, & ſiniſtre facere eum medicum, qui ignarus anatomiæ, neglecta cauſa ad ſymptomata oculos deflectit. Symptomatum vero non alia ratio eſt, quam quod partes nerveæ intime inter ſe conſpirant, unde mirificus iſte conſenſus excitatur: nam mirabile certe eſt, quod una parte nervea commota, totum ſimul corpus concutiatur. Ita a graviori remotæ etiam partis dolore, a nervo vel tendine læſo, a dolore calculi, a dolore colico, ilii &c. febres, deliria, convulſiones & alia atrociſſima proficiſcuntur mala.

44. Intercoſtalis ramus & par octavum omnes fere corporis partes pervagantur, ex quo plerumque accidit, ut capitis adfectus, epilepſiam, apoplexiam, item contuſionem capitis, vomitus, diarrhœa, aſthma, alvi conſtrictio, urinæ ſuppreſſio & præcordiorum ſpiritusque gravitas excipiant. Idem in paſſione hypochondriaca vel hyſterica evenit, in hac quippe ſi a flatibus, vel ab acri materia plexus nervoſi meſenterii, ventriculi & pulmonum nervi trahuntur, ſtrangulatio faucium, cordis palpitatio, vertigo, capitis dolor, animi defectio, cervicis dolor, aſthma, catalepſis & convulſiones imminent. Nihil ageret hic medicus, qui ſymptomatum habita ratione contra hæc remedia pararet, cum tamen, ſi cauſam ſatis perſpectam haberet, tanta malorum moles unico ſæpe carminativo clyſtere, vel antiſpaſmodico medicamento poſſit removeri. Dolori ex calculo ſæpius vomitus, colicus dolor, ſtupor femoris, teſtis retractio, quandoque etiam, quod magis terrere poteſt, epilepſia, & ſumma præcordiorum anxietas jungitur, quo caſu non alia cauſa ſubeſt, quam quod intercoſtales & paris octavi nervi veſicam atque renes ingrediuntur. Neglectis itaque ſymptomatibus, ad calculi dolorem cura hic convertenda eſt medico, quo levato & cetera mala exſpirabunt. Ad quem ſcopum impetrandum balnea, unguenta oleoſa & blanda anodyna commendamus, ut relaxatis viis dolor ſopiatur.

45. Æque neceſſaria obſervatio eſt circa vermes, qui ſi inteſtinum ileon occupant, membranam ejus nerveam arrodendo, ſævos in pueris ſpaſmos & convulſiones excitant. Quæ tamen ſymptomata facile ceſſabunt, ſi medicus, cognita malorum cauſa, remedia recte ſuppeditat, & lumbricos per anthelmintica enecare ſatagit. Eroſionem veſicæ à calculo infeſti ſæpe dolores, teneſmus, cibi faſtidium, vigiliæ, ſudoresque frigidi conſequuntur. Si ad cauſam mali, anatomiæ beneficio, animum advertimus, facile adparebit, ad propellenda tot mala curam in ſubmovendo calculo defigi oportere; quod optime impetramus oleoſis & balneis, vel ſi nimium urget malum, de calculo perita manu extrahendo eſt cogitandum.

46. Longum foret, & reliquarum partium meminiſſe, quæ ex mirabili illo nervorum vinculo, quo invicem arctiſſime connectuntur, graviſſimis tormentis cruciantur. Ex re tamen noſtra erit, pauca de hoc argumento adduxiſſe. Ita dentium dolorem, dentitionem difficilem in pueris, atrociſſima mala, ut

diarrhœa, tuſſis, febres, alvus adſtricta, præcordiorum gravitas, convulſiones & alia comitantur: quæ ſymptomata cum tantum non opprimant ægrotum, ſtatim remittunt, ſedato dolore, vel evulſo etiam dente, qui negotium faceſſebat. Mirum vero eſt, quam atroces cruciatus inflammatum ventriculum comitentur, quia hæc corporis pars eximiis inſtructa nervis totum ſimul corpus adficit. Inde ab adſumto veneno, ab acri materia intra ventriculum latente cardialgiæ intolerabiles, deliria, anxietates funeſto ſæpe eventu excitantur. Internæ porro partes, maximeque pectoris regio, exæſtuant & velut flamma extorrentur, externæ contra frigent, pulſus denique venarum inæqualiter moventur: quæ ſymptomata cum gravia & truculenta ſint, medicum quidem terrere quam maxime poſſunt, omnia tamen decedunt, ſi ventriculo conſulitur, ejecto per oleâ vel per lac veneno, ſive materia acri convenientibus auxiliis attemperata. Neque minus in vulneribus tendinum id evenit, quippe nonnunquam ex læſo manus vel pedis digito, ex clavo imprudenter exciſo, ingens malorum agmen concitatur. Tum enim ſpasmi cynici, convulſiones, dolores & alia ſymptomata exercent, quæ ſummum ſæpe periculum ægroto minantur. Remittit tamen hic ſymptomatum furor, ſi tempeſtivo remedio nervorum dolor mitigatur.

47. In hyſterica paſſione, ſolemni fœminis malo, ægræ velut apoplexia vel fulmine tactæ proſternuntur, dum ob nervos paris octavi & vagi, qui uterum ſubeunt, membranæ cerebri ſimul adfectæ ſpaſmo corripiuntur. Ut taceamus reliqua mala, quæ, quum infeſto agmine in hoc adfectu ægrotas adſpectant, non aliunde proveniunt, quam quod nervi continua ſerie per totum corpus ejuſque partes extenduntur.

48. Ex hoc mirifico nervorum conſenſu accerſenda ſæpe ratio eſt adfectuum, in quibus bilis non immerito arguitur. Nam cum plexus hepaticus nervorum & qui ad veſicam felleam fertur, pylorum, pancreas & duodenum ſimul percurrat, ratio in promtu eſt, cur irritato ventriculo bilis cum ex ductibus tum ex cyſtide prorumpat, & quare icterus ipſum ventriculum ſimul adficiat, ad nauſeam ac vomitum eundem ſtimulando.

49. Ureterum quoque & veſicæ magna eſt conſenſio, quod iidem nervi per has partes indiſſolubili vinculo pervagantur. Unde ſi ureterum principium ex calculo vel ſpaſmo dolet, non raro, urinæ ſuppreſſio, ſtranguria & fruſtranea mingendi cupiditas adſociatur.

50. Sed ſatis jam huic argumento de nervorum conſenſu immorati ſumus, quod tamen, ſi omnia perſequenda eſſent, diutius nos moraretur. Interim & ex hoc habebit medicus, quod diſcat, & in quo proficere poſſit, ut cauſam morbi a ſymptomatibus recte diſcernat. Ceterum qui plura de hoc legere cupit, adeat diligentiſſimum hujus rei ſcriptorem *CL. Vieuſſens*, qui effuſiore ſtilo hanc de nervis doctrinam pertractavit. Licet vero omnia, quæ adduximus, ſatis ſuperque anatomiæ in praxi uſum comprobent, chirurgia tamen, ſi in hujus contemplationem deſcendere placeret, magis eundem comprobatura eſſet. Hujus enim effectus inter omnes medicinæ partes evidentiſſimus eſt, cum contra in internorum morborum curatione dubitari ſæpe poſſit, medicinæ an naturæ beneficio ſecunda valetudo contigerit. At in ea artis parte, quæ manu curat, oculis ſtatim deprehenditur, medici imprimis manu ægrum adjuvari. Unde facile adparet, quantum ex chirurgia laudem ferre poſſit medicus, qui anatomica corporis ſcientia imbutus hanc ad uſum rite transferre novit. Plura de anatomiæ in chirurgia uſu non addo, quum hæc materia tantæ ſit dignitatis, ut peculiarem poſtulet tractationem.

DE MORBIS FOETUUM IN UTERO MATERNO.

§. I.

TAm miſera ac ærumnoſa generis humani conditio eſt, ut non modo innumeris malis per vitam homines crucientur, verum etiam, ut intra carceres uterinos adhuc concluſi fœtus, antequam vitali hac aura fruantur, & lucem aſpiciant, a malis atque ægritudinibus non immunes ſint. Ita nihil familiarius eſt, quam ut fœtus in utero, ex gravi præſertim matris affectu, convulſionibus & inordinatis membrorum agitationibus, matre id abunde perſentiente, diſtorqueantur. Inſuper ipſa experientia addocet quotidiana, peculiaribus morbis eos in utero affligi, & afflictos in lucem prodire. Tanta vero matrum cum fœtibus, quos utero gerunt, eſt conſenſio, ut hi illis intime compatiantur, adeo, ut non modo, ad omnem gravem animi affectum matris, triſtitiam & iram, teneræ fœtuum fibrillæ, in anomalos motus concitentur, ſed quod magis eſt, à forti imaginatione eorum, quæ in ſenſus inciderunt, formatio partium plane impediatur, turbetur, ac vitietur, ſimilesque characteres ac imagines, quas mater in cerebrum recepit, tenello infanti certis in partibus affricentur. Ex quibus abunde diluceſcit, magnam eſſe ſympathiam ac affinitatem matris cum fœtu quoad partes ſpirituoſas impetum facientes, ſive ipſam animam, ut loquuntur, ſenſitivam. Similis quoque conſenſus manifeſto deprehenditur, inter fluidas, humidas, ac ſolidas matris partes: unde ſi ipſæ conceperunt vitium & dyſcraſiam, ipſi infantes mox in utero labem inde luunt, ſimilibusque morbis afficiuntur, vel extra uterum degentes ad eosdem affectus, qui ſucceſſu temporis ſeſe exſerunt, diſpoſiti ſunt. Hæc omnia cum profundius paulo mecum meditatus fuerim, placuit affectus hos morboſos, qui infantibus in utero familiares eſſe ſolent, recenſere atque evolvere; præſertim cum hanc materiam ſpeciali labore tractatam nondum mihi videre contigerit. Spe nitor firmiſſima, fore, ut opus hoc, & labor, non ſine utilitate, atque emolumento proximi eſſe poſſit.

2. Princeps autem noſtra erit intentio, ex fide dignis auctoribus & obſervationibus hiſtorias atque exempla afferre variorum morborum, quibus fœtus in ipſius uteri ergaſtulo laborarunt, & afflicti fuerunt,

Digitized by Google

runt, quorum poſtea ortum ac cauſas ſpecialius, quantum fieri poteſt, inquirere, & qua ratione inpoſterum averti poſſint, exactius paulo perſcrutari lubet. Primum autem morbum variolarum, quo gravida corripitur, ſæpe in ipſum fœtum tranſire deprehendimus. Ita *Hildan. Cent. IV. Obſ.* 56. duo inſinuat exempla fœtus nempe maſculini, itemque fœminini varioloſorum, qui a matre tali morbo laborante, prodierunt: ſimilem caſum refert Thom. *Bartholm. Cent. IV. hiſtor.* 50. *ubi anno* 1656. in Dania illud accidiſſe tradidit. *Foreſtus* quoque auctor fide dignus obſervavit *libro* 5. *Obſ.* 44. *p.* 196. fœtum à variolis non fuiſſe immunem. Ita etiam *Mœllenbroccius in Miſcell. Natur. Curioſ. Dec. I. p. I. p.* 131. hanc dedit obſervationem; generoſi cujuſdam viri uxor, cum ante variolis laboraſſet, filiam peperit veſtigiis variolarum conſpicuam. Unde liquet ipſam adhuc in utero materno, ſimul cum matre, variolis fuiſſe affectam. *Miſcell. Nat. Curioſ. Dec.* II. *An. VI. Obſ.* 61. hanc recenſent hiſtoriam: juvencula quædam gravida, dum detenta eſſet variolis, enixa eſt fœtum, in toto corpuſculo variolis plenum. Plura evolvi poſſunt exempla in *Dec. I. AN. I. Obſ.* 53. *u. Rhodii Cent. III. Obſ.* 83. *in Bartholini Cent. III. epiſtola* 85. At vero illud non perpetuo contingere, ut mater varioloſa infantem in utero talem quoque reddat, præclare oſtendit *Borrichius in Act. Med. Hafnienſibus vol. V. Obſ.* 75. adducens exemplum infantis, qui ſine variolis à matre, quæ graviſſime iſtis laboravit, excluſus fuerit. Prout etiam fœtum in clauſtro materno hærentem variolis corripi matre ab iiſdem immuni, *Joh. Fernelii* teſtimonio inprimis conſtat, qui *libro II. de abditis rerum cauſis Cap.* 12. *Sæpe*, inquit, *deprehenſum, prægnantes maturos fœtus ediderunt hac lue perfuſos, quarum aliæ nihil omnino foris, aliæ non niſi multis poſt diebus, incommoda ſenſerunt*, idque proprio ſuo exemplo *Franciſc. Mauriceau lib. I.* de morbis gravidarum *cap.* 2. comprobat. Morbillorum morbo infantes quoque in utero materno affligi identidem experientia comprobat. Ita Baroniſſa de K. ultimo imprægnationis menſe corripiebatur morbillis periculoſiſſime, reſtituebatur quidem feliciter per convenientia auxilia, attamen fœtus, qui ſtatim prodibat, maculas rubras oſtendebat, *vid. Dec. II. An. III. Obſ.* 97.

3. Majus adhuc & atrocius malum eſt, lues venerea, quam ex corporibus gravidarum transfuſam in fœtus legimus, qua de re conſuli poſſunt *Dec. II. An. VI. Obſ.* 61. & *Monſ. Gervais Ucay, vid. Probleme Curieux XII. dans le nouveau traité de la maladie venerienne.*

4. Perquam familiaris quoque & communis morbus eſt ipſis fœtibus cum matre icterus, quem puerum in utero matris contraxiſſe *Panorolus Pentecoſt. IV. Obſ.* 43. *p.* 137. recenſet. Curioſa eſt obſervatio 57. *Kerkringii*, quam narrat hoc modo: mater ictero laborans, octavo gravidationis menſe peperit mortuum puerum, ſed ita flavum, ut de cera factus, non partus humanus videretur, ſic, inquit, eum poteſtatis meæ factum ſeco, pro ſanguine humorem fellis inſtar flavum reperio, eumque diligenter, lagena exceptum ſervo: ad oſſa ut perventum, ea ſic erant, eodem humore, eodemque colore flavo imbuta, ut ſi non ipſe ſecuiſſem corpuſculum, illudi mihi, atque arte tinctum fuiſſe putarim. Eſt penes me etiamnum plena iſto ſanguine lagena, eſt ſceleton ipſius pueri, non minus rara ſui compoſitione, quam colore iſto viſendum. Vix credes fucum abeſſe, niſi ſinceritatem meam ex aliis, quæ hic narro, & in muſeo ſervata oſtendo, comprobaveris. vid. *Obſ.* 57.

5. Quod attinet ad febres intermittentes, eæ ipſæ quoque, ſi matres gravidæ illis laborant, in prolem tranſire ſolent. In hujus rei confirmationem meretur adduci egregius locus ex *Fernelio*, qui exſtat *Path. lib. I. cap. XI.* ſi gravida medio geſtationis tempore quartana febri afficitur, partum edi, qui diu poſtea quartana febri conflictabitur, atque ſi nono ea menſe phrenitide prematur, prolem gigni in pleuritidem proclivem, quemadmodum & ejus, cui abſceſſus ex octavo menſe præruperat, filium in omnem vitam habuiſſe purulentas aures, unde intelligi poteſt, non modo prima conformatione ex ſemine, verum etiam toto geſtationis tempore, tum ex materno ſanguine, tum ex aliis humoribus, atque alimentis morborum proclivitates in fœtum contrahi. Similem obſervationem conſpicies in *Dec. II. An.* 5. *Obſ.* 44. fœminam nempe cujuſdam militis invaſerat pertinax quartana altero ſtatim menſe, ultimis menſibus ante & poſt paroxyſmum embryonem maxime inquietum, tremulum, & ab uno in aliud latus ſeſe volutantem manifeſte ſenſit, ut triſtem ſibimet ipſa prædiceret eventum, tandem ſuperato eodem terribili paroxyſmo circa decimam veſpertinam peperit filiolam, quæ una eademque hora, una cum matre febre iſta miſere affligebatur, & tenerrimo corpuſculo, ſeptimam uſque in ſeptimanam, graviſſimos hos ſuſtinuit inſultus. Hujuſmodi exempli ipſemet quoque memini quod ante 10. annos in conſulis primarii Aſcanienſis uxore gravida quartana laborante notavi, cui remediis opem tuli; quæ filium enixa eſt, per longum tempus eadem febre correptum. Illud autem obſervatione erat dignum, quod brevi poſt partum matrem deſeruerit, *Dan. Puerarius* medicus teſtatur, *Genevæ*, recenſente *Barthol. Cent. IV. Ep.* 86. *p.* 488. obſervatos à ſe infantes, qui in utero materno febricitarunt, certiſſimis cum indiciis, & quorum demortuorum totius corporis habitus maculis quibuſdam rubris & lividis diſtincti fuerint. Meretur quoque adduci hic hiſtoria, quam recenſet *Gockelius Dec. II. An. VI. Obſ.* 131. Fœmina quædam binos ante puerperium menſes, tertiana exquiſite laborans, curata vero, juſto tempore puellam peperit cum cuticula puſtuloſa, quam paulo poſt lenaria velut excoriatio excepit, haud ſecus, ac ſi fervida aqua macerata eſſet cutis, cuticula vero regenerata fuit medicamentis oleoſis, in ſpecie oleo lini tepefacto.

6. Hydropicum quoque tumorem in fœtum ex vitio matris derivari poſſe, experientia teſtatum facit. Ita uxor gravida ex ingenti terrore propter incendium ſiti moleſtiſſima urgetur, quam cereviſiæ ſecundariæ largiori potu abigere tentavit, decimo autem poſt die enixa eſt filiolam hydropicam, quæ, medicamentis nihil quicquam conferentibus, paucis poſt diebus hydrope periit. Hydrocephalus, uti eſt affectus familiaris & quaſi proprius infantibus, ita proſtant exempla, eum in utero jam radices ſuas ſumſiſſe. Sic *Blancardus in Collect. Phyſ. Med. Cent. I. Obſ.* 73. *fol.* 65. ſe in ſeptem menſium abortu inter duram ac piam matrem magnam aquæ ſanguineæ latentem quantitatem animadvertiſſe memorat. *Balduin. Ruſæus de extractione fœtus Cap.* 23. ſe puerum quendam vidiſſe hydrocephalo laborantem ſcribit, cui mortuo in lucem prodeunti caput toto corpore fuit gravius. *Joh.* LEDELIUS *Miſcell. Curioſ. Dec. II. A. II. Obſ.* 178. exemplum habet pueri maſculi, cui recens nato caput hydrocephalo obſidebatur, cujusque non multo poſt mortui cerebrum non excedebat calami ſcriptorii craſſitiem, quo ſeparato, loco ventriculorum oſtendiſſe ſe, ait, amplam quaſi veſicam limpidiſſima & inſipida aqua repletam, quantitate uncias L. excedente. Simile exemplum exhibet *Frid.* RUYSCHIUS *in theſ. anatomic.* adjuncta icone elegantiſſima.

7 Recenſendum quoque eſt egregium exemplum de veſicæ calculo, qui in ipſo infante intra uterum concretus fuit; ante viginti nempe & quod excurrit

Digitized by Google

annos, Sereniſſimi Ducis Zeizenſis Mauritii uxor ex renali calculo magnos ſubinde dolores perpeſſa, peperit filiam principem, quæ mox à partu atrocia tormina experta fuit, præſertim in mictione, tertia ſeptimana moriebatur, aperto corpore in veſica inventus fuit calculus inſtar nuclei mali perſici majoris. Nullum hic dubium eſt, jam in utero, lapidem accepiſſe ſua rudimenta ac principia: extra uterum enim, tam brevi temporis ſpatio tantæ magnitudinis lapis gigni vix poterat.

8. Nullus autem affectus familiarior ſolet eſſe proli in utero, quam epilepſia, utpote ſubinde experiuntur gravidæ, à vehementi animi motu ſeu terrore ſeu ira ingentes jactationes ac volutationes fœtus in utero, ut ſæpius ipſæ exinde deficere videantur. Multo magis autem illud ipſum apparet, ſi mater, quæ utero gerit, ſæviſſimo hoc morbo corripitur. Memorabilis hinc eſt caſus, quem inſinuant *Miſcell. Nat. Cur. Dec. I. A. III. Obſ.* 106. fœmina ultra quartum menſem gravida epilepſia corripiebatur crebra, effluebat ei poſtea è pudendis albicans humor teterrimi odoris cum ipſorum tumore anxietate ingenti, inguinum doloribus, & ſumma virium proſtratione; exiſtimarunt ſœtum eſſe mortuum, mox autem motum fœtus percepit ægra vehementiſſimum & ſimul ac fuerunt propinata epileptica, convulſivum motum ſœtus ſenſit, tandem convulſa his graviter in paroxyſmo peperit filium, & ab eo tempore, nec mater, nec filius ſenſit inſultus. Majorem adhuc conſiderationem meretur obſervatio, quam allegatam habemus *Dec. II. A. IV. Obſ.* 15. *Miſc. N. Cur.* Fœmina ultimis geſtationis menſibus, de moleſto admodum & ſæpius reciprocante ſœtus motu conquerebatur, præſertim cum inde ita defatigaretur, ut non raro animi deliquiis proxima, hic motus ſubſultorius ſuos quaſi rythmos obſervans, quoties percipiebatur, toties matris abdomen percutiebat, ſingulis diebus ter ad minimum hunc paroxyſmum illa ſuſtinebat. Effectum tandem eſt medicamentis acredinem obtundentibus, ut ceſſante motu hoc convulſivo, fœtus abſque violentia naturaliter ſeſe moveret, ſanusque aliquot poſt ſeptimanas in lucem mitteretur.

9. Ultimo loco memorandum etiam aliquid eſt de malo, quod non adeo raro contingit: quando nempe infantes in lucem eduntur inteſtinis, vel etiam viſceribus extra naturalem abdominis cavitatem propendentibus, in abdomine circa umbilicum facta ruptura, tale quid ante XII. annos obſervavi Halberſtadii in infante, qui naſcebatur ſine apertura ani, & ſine diſtinctione ſexus, magna autem moles inteſtinorum, flavo obſcuro colore tinctorum, propendebat extra corpus, quæ erat inteſtini coli portio, cum dimidia parte ilei, mirifice erant expanſa, & ſucco fœtido, obſcure nigricantis coloris referta tertio die moriebatur infans, baptiſmo prius accepto. Similis caſus ante aliquot annos Querfurti à Dn. SCHAUMBURGO Practico & Phyſico ibi egregio animadverſus eſt. *Blancardus lib. de morbis puerorum Obſ. XI. lib. I. fol.* 299. meminit infantis, qui inteſtinis extra abdomen propendentibus natus erat. *Et Elzholzius de conceptione tubaria* ita ſcribit: fœmina primipara vivum enixa eſt puerum prope umbilicum in ſiniſtro latere rotundo tumore, & caput infantile magnitudine multum ſuperante, deformatum. Ut vero appareret, quid intus aleret tumor ille, apertio fuit conceſſa, ubi portionem magnam inteſtinorum incluſam deprehendimus, copioſa flaveſcente aqua abdominis viſcera, cæterum naturaliter ſe habentia nec ulla labe deturpata, circumfluente. Innotuitque una cum peritoneo tendinoſam illam muſculorum abdominis partem, quæ lineam albam conſtituit, fuiſſe diruptam, ſicque per datam portam erumpentibus inteſtinis extenſioni aptam cutis ſubſtantiam ceſſiſſe. Dantur etiam exempla, ubi à cauſa externa & violenta fœtibus in utero læſio quædam ac vitium accedere poteſt, maxime in conformatione partium ſolidarum. Ita hiſtorias legere licet, ubi infantes pronati fuere cum umbilicali hernia, ſive potius ejus prominentia, quæ nihil aliud ſolet eſſe, quam umbilicalis funiculi maxima dilatatio, nam aperto hoc, illico in conſpectum venit peritoneum. Vitium tale evenire poteſt, ſi geſtationis tempore lapſa fuerit mater, vel ventrem duro corpori admoverit: qua de re legi meretur *Stalpart van der Wiel Cent. II. Obſ.* 23.

10. Reſtat jam, ut etiam hoc loco quædam recenſeamus exempla, quibus corroborari ac demonſtrari poſſit, perverſum ac concitatum ſpirituum animalium motum per graves animi affectus inſigne damnum & atrocia ſymptomata inferre poſſe fœtibus. Sicuti autem nullus pernicioſior generi humano affectus, & præſertim gravidis eſt, quam terror: ita etiam ultra modum infeſtus ſolet eſſe tenerrimis in utero fœtibus. Ita *in Miſcell. Curioſ. Dec. II. A. X. Obſ.* 18. *Sommerus* recenſet hiſtoriam, ubi mater ſexto menſe prægnans, graviſſimo terrore perculſa, omnibus viribus deſtituebatur, & omnis fœtus motus per viginti quatuor dies diſparebat, ut inter propriarum virium extremam jacturam de vita ſœtus actum eſſe mater indubie crederet. Interim continua analepticorum interna & externa applicatione, poſt tres ſeptimanas ſœtus tremore quodam intercalari animulam ſupereſſe adhuc docebat, & ſemper cum matris anxio dolore, poſt hæc ſucceſſive veri fœtus motus redibant. Memoratu quoque digna eſt *Obſ.* 83. *Dec. I. A. II. Miſcell.* gravida nempe circa initium noni menſis inopinato metu percellitur propter incendium in urbe, dum illa ab eo temporis momento male ſe habere cœpit, motumque infantis per triduum nullum ſenſit, ſequentibus vero diebus admodum debilem, variis uſurpatis roborantibus octavo die peperit filium bihorium tantum viventem, cujus totum ſiniſtrum latus a capite uſque ad calcem colore flammeo conſpiciendum erat. Recenſenda hoc loco etiam eſt *Obſ.* 61. *Dec. I. A. II.* dum nempe gravida partu jam inſtante & valde conſternata, ut in lipothymiam incideret, paucis diebus elapſis filium curvis manibus ac pedibus enixa eſt.

11. Tandem etiam animam, ſpecifice per varias ideas objectorum externorum & fortem impreſſionem matris characteriſatam, ſimiles effectus & ſtupenda phænomena in infantibus producere, res eſt in foro medico notiſſima, & nolumus in hujusmodi exemplis numeroſiſſimis recenſendis prolixiores eſſe, ſed potius candidum lectorem remittimus *ad Marci à Kronland lib. 1. idearum operatricium Cap. IV. Saxii Gammarologiam Curioſam lib.* 11. *Cap. IV. p.* 596. *ad Thom. Fienum de viribus imaginationis. Schrad. Diſp. de viribus imaginationis maternæ in fœtum, it. Harderi Apiarium p.* 340. *ad. A. I. Dec. III. Miſcell. Obſ.* 117. *it. Stalpart van der Wiel Cent. II. Obſ.* 36. *de nævis maternis.*

12. Variæ ſuperius adductæ ægritudines & affectiones, quibus confflictantur fœtus in utero materno, ita ſunt comparatæ, ut exactiſſimam conſenſionem atque harmoniam & communicationem matris cum fœtu addoceant. Utpote tota formatio, nutritio, vita, ac ſanitas infantis in utero dependet à vita & ſanitate matris; ſine matris enim arctiſſima unione progigni ac produci nunquam ſœtus poterit. Tanta autem eſt communio, ut anima matris cum anima fœtus conſpiret, & nullum dubium eſt, quod ſenſationes, perceptiones, ac paſſiones in matris ani-

anima excitatæ tranſeant quoque in ipſum infantem, ſicuti id perverſæ phantaſiæ effectus luculenter loquuntur. Conſentit quoque motus ſpirituum ſeu fluidi tenuiſſimi nervei in matre cum motu ſpirituum in infante, ſeu ſimilis ſpirituum motus matris efficitur in infantibus, quod liquidiſſime conſpicitur in motibus convulſivis irregularibus ſpirituum agitationibus miniſterio affectuum animi, qui in omnibus ſimiles ſunt in ipſis infantibus. Quocirca eo minus dubium erit, quod motus & circulatio ſanguinis, ejusque temperies ac craſis in matre, exacte quoque correſpondeat cum ſanguinis motu ac temperie in infantibus, adeo ut ſi hic temperatus placide & æquabiliter moveatur, talis circulatio & motio quoque in ipſis fœtibus deprehendatur, & vice verſa, ſi intemperies ſubeſt, ſi motu agitatur ſanguis irregulari morboſo, eundem quoque teneri in utero infantes experiantur.

13. Quivis tamen hic facile perſpiciet, quicquid vitii in motu ac craſi contraxerint ſpiritus ac humores in matre, id gravius perſentire infantes, adeo ut quod illis præſentaneam noxam non infert, hiſce maximum damnum, ac læſionem affricet. Quod etiam manifeſtiſſimum apparet in vehementi ac firma impreſſione ac phantaſia matris, quæ tenellis fibrillis ac ſtaminibus ſuam determinatam motus efficaciam imprimit, minime autem partibus matris robuſtioribus ac validioribus. Unde etiam familiare eſt, à terrore incommodum mox accedere infanti, quale quid matres in tanto gradu non percipiunt. Sed propoſiti noſtri ratio poſtulabit paulo accuratius conſenſionem illam matris cum fœtu, inquirere ac indagare.

14. Primum autem pro certo ac comperto habendum eſt, ſicuti omne animal, ita etiam præſtantiſſimum omnium hominem progigni ex ſolido principio, nempe veſicula membranacea, cui tenuiſſimus lymphaticus, ſpirituoſus liquor incluſus eſt, & vocatur ovulum fœmininum, in quo omnia lineamenta ac rudimenta animalis compendio præexiſtunt, quæ tandem expanſivo ſimilis materiæ genitalis motu inteſtino fœcundata, ſucci nutritii debito acceſſu evolvuntur ac viſibilia redduntur. Equidem diverſiſſimæ inter eruditos de abſtruſo & a ſenſu remotiſſimo formationis negotio proſtant ſententiæ. Quæ quoniam tantum probabilitate nituntur, inter ſe, ut cum iis rebus accidit, non exacte conveniunt, minime autem has omnes adducere & examinare noſtrum propoſitum eſt: perpaucis tamen non poſſumus non commemorare, eorum ſententiam nobis minime arridere, qui exiſtimant, in ovario Evæ totum genus humanum delituiſſe: neque nobis concipiendam eſſe recentiorum quorundam opinionem, quaſi Deus corpuſcula innumera organica, quæ ſervire poſſint propagationi vegetabilium & animalium, in prima creatione produxiſſet ſtupenda exiguitate donata, eaque hinc inde in fluidis natare ſicque in corpora recipi. Non enim perſpicere poſſum, quomodo conciliari cum hiſce hypotheſibus poſſit, quod infantes non tantum lineamentis & partium conformatione valde ſimiles parentibus generentur, ſed & diſpoſitionem ad ſimiles morbos, inclinationes, vitia, & virtutes acquirant, & poſtea, quod maximum eſt, quod ſola phantaſia matris evertere, immutare, & deturbare poſſit totum formationis negotium, etiam in fœtu jam aliquot menſes adulto & vitali. Multo minus autem nobis perſuadere poſſumus, quod productio prima organicorum horum corporum ex principio fluat interno, notitia, intellectu, intentione prædito, quod ſecundum has ſpirituales affectiones dirigat ac moveat materiam; quoniam ſecundum noſtra principia hæ affectiones ſunt tantum propriæ ſubſtantiis immaterialibus & libere agentibus, non autem corporeis & ex neceſſitate quadam ſuas operationes edentibus. Tacemus, quod ratio, intellectus, ac voluntas per ſe nullum jus quoddam habeant ſeu directionis, ſeu immediatæ motionis in corpora, ſed ſaltim quod ea potentia ſeu potius imperium limitatum ex ſingulari beneplacito ad certos actus tantum homini à Deo ſit conceſſum. Statuimus ego animam, quæ format corpus, quæ illud conſervat, quæ varias ac ſpecificas motiones in ipſo efficit, eſſe fluidum tenuiſſimum in actuoſo motu exiſtens, quod veteribus ætheris ac ignis nomine venit. Hoc enim, non ut in craſſiori mechaniſmo, ſimplices tantum ab agentibus externis recipit motuum impreſſiones, & ex his facit reactiones, ſed ut tenuiſſimum, innumerabiles ſpecificas ſecundum numerum & ordinem impreſſiones ab organicis creaturis a Deo in creatione prima conſtructis recipit, retinet, & ſecundum hos motus organicos & regulares commovet & diſponit aptam præſentem materiam. Hæ ſunt noſtræ rationales cogitationes, & ſi quis meliores afferre poterit, nobis nemo, niſi iniquus cenſor, vitio vertet, ſi illas deſerimus, & alias amplectamur, quod omnes ingenui viri ſemper in phyſicis & probabilibus fecerunt. Ex hoc principio facillime deducemus, qua ratione non modo morboſæ partium diſpoſitiones, fluidorum temperiei vitia, inclinationes transfundantur in liberos, verum etiam, quo pacto motus in anima adſueſacti vel firmiſſime ab objectis externis in ſenſoriis impreſſi potentiam agendi certas in materiæ partes, retineant. Hæc omnia autem fieri mechanice, id eſt, phyſice, naturaliter, & ex quadam neceſſitatis lege in corporeis ſubſtantiis, libere & aperte dicimus ac profitemur.

15. In ovulo autem fœcundato, corpus organicum infantis, utut exiliſſima mole latet, ulterius nempe extendendum, evolvendum, atque viſibile reddendum eſt. Nam exiguitas corporis ordini atque organicæ partium conformationi nihil derogat. Videmus id manifeſto in minimis inſectis, v. g. acaro, qui non niſi oculo armato exacte conſpici poteſt: in quo tamen & muſculos & canales, cavitates, humores, ac ſpiritus, ſummo artificio ac ordine compoſitos eſſe nemo phyſicorum facile in dubium vocabit. Quin imo in primorum menſium abortibus obſervare ſæpenumero licuit embryones inſtar formicæ natantes in cryſtallina lympha, veſicula concluſa, qualem obſervationem perelegantem notavit *Cl. Bergerus in Lib. de Natura humana. p.* 468. Ante omnia itaque opus eſt, ut augeatur hoc organum extenſione, & continua ſucci nutritii, blandi, gelatinoſi, lymphatici acceſſione. Hujus autem copia à matre ſubminiſtratur, adeo, ut non ſecus, ac aliæ matris partes, totum infantile corpus ſucco alibili, & quidem delibatiſſimo, nutriatur. Ingens quidem adhuc viget inter phyſiologos controverſia, qua ratione & quibus viis humor ille alibilis matris communicetur cum ipſo fœtu, ubi alii, & quidem veteres mediantibus vaſis umbilicalibus ex placenta transferri iſtum ſuccum ad corpus fœtus aſſeverarunt. Deinceps ſurrexerunt alii, qui non tantum per umbilicum, ſed per os nutriri infantem humore intra amnium collecto, profitebantur. Recentiores autem, ex quibus primum nominandus *Stalpart. van der Wiel*, repudiata veterum de nutritione fœtus per umbilicum ſententia, unice contendit, fœtum nutriri & creſcere ſucco tantummodo per os ſumto. Temporis autem ac inſtituti ratio hic non permittit, exactam trutinam præſentis argumenti inſtituere: nihilo minus non poſſumus non fateri, admodum dubiam nobis apparere nutritionem ſolummodo per os, quoniam in ipſa membrana chorii ac amnii accuratiſſime inſpecta nulla vaſcula arterioſa vel venoſa, aut alia conſpiciuntur, hinc qua ratione ſuccus poſſit

hic advehi, penetrare non poſſumus. Accedit maxime illud, quod provida natura, in elaborando ſecundinarum corpore primo tempore ſit admodum occupata, ut non incrementum ſingulare fœtus animadvertatur, antequam placenta uteri inſignis molis fuerit utero annexa.

16. Statuendum itaque potius eſſe exiſtimamus, placentam eum in finem maxime eſſe formatam, ut recipiat ex oſculis arteriarum & glandulosâ uteri ſubſtantia lymphaticum probe digeſtum alibilem ſuccum, eumque, ſi non detur alia via, per poros venularum ab extra intro ſpectantes cum ſanguine fœtus intime miſceat ac uniat. Præter hunc uſum alium adhuc placentæ uterinæ aſſignamus, qui in eo conſiſtit, ut vicem gerat pulmonum, non ut ſanguis refrigeretur & ventiletur, ſed ut tranſeundo per capillaria innumera vaſa, attritione intima facta exacte, quoad ſua principia miſceatur ſicque tenuis, fluidus, ſpirituoſus ac calidus evadat, utpote pulmonum uſum non refrigerare ſanguinem, uti veteres ſtatuerunt, ſed ſpiritualſcentiam ipſi conferre à præſtantiſſimis viris, SYLVIO, MAUROCORDATO, CHARLETON, BORELLIO, SWAMMERDAMIO, BOHNIO probe notatum eſt. Nam ſi accurate perſpicimus placentæ ſubſtantiam & ſtructuram, ex meris membranaceis cellulis & innumeris vaſorum ramificationibus affabre conflata eſt, & quoniam paucus vel plane nullus ſanguis pulmonum vaſa intrat, neceſſe fuit, ut in illud viſcus, illorum vices gerens, derivaretur ſanguis; ubi tamen non negandum, quod ſimul ibi roſcidi & lymphatici ſucci acceſſione, per glandulas ac poros communicati, ad vitam & nutritionem ſuſtentandam imbutus redeat ad tenellum infantem. Merito autem talem uſum placentæ negamus, qualem nonnulli affingunt, exiſtimantes, aëreas partes, per eam ſanguini inſpirari, quibus certe non opus fuit, cum humores, ſubtili aëris elaſtici portione jam ſubactos & retentos à matre recipiat infans. Cæterum tamen non inficiabimur, non impoſſibile eſſe, ultimis inprimis menſibus, ſuccum quendam, qui continetur intra cavum amnii & variam habens originem, qua de re conſuli poteſt Bohnius in Circulo anatomico, in patentiorem oris, œſophagi & ventriculi cavitatem impelli & per totum corpus ſic diſtribui. Nam per os aliquid humoris ab extra in inteſtina ingeri copia ſuccorum, quæ obſervata fuit in ſuperius memorato infante, qui clauſa alvo & urethra inteſtiniſque extra abdomen propendentibus natus fuit, perſpicere licet, utut non ad nutriendum corpus ſpecifice ut opinamur deſtinatus ſit.

17. Ex dictis illis facile colligitur, magnam intercedere conſenſionem matri cum fœtu, ratione hujus nutritionis, cujus materiam infans recipit à matre. Quamvis enim non immediate ſanguis maternus per arterioſos vel venoſos canales ex matre derivetur ad corpus fœtus, neque ſpiritus animales ſeu fluidum nerveum immediate & directe feratur ex matre ad infantem, nihilo minus cum ſuccus ille, quo alitur, & extenditur & vitalis fit infans, delibatiſſima & defœcatiſſima ſanguinis materni ſit portio ac quaſi quinta eſſentia, ſpirituum animalium copia ſufficienter perfuſa, (nam non crudum, non indigeſtum, non actuoſitatis expers eſſe debet, illud quod nutrit, ſed optimum, ſubtile, depuratum ſpirituoſum ac temperatum;) ratione hujus ſucci maxima illa conſenſio matris cum fœtu, non tantum in rebus corporeis, ſed in immaterialibus ac ſpecificis motionibus fiat neceſſe eſt. Niſi enim in ſucco illo alibili, qui per placentam fœtui committitur, inſit fluidum elaſticum animale, quod in cerebro ac nervis maxime ſubſiſtit, non poſſemus cauſas atque ortus ducere ac derivare paſſionum atque pathematum, quæ fiunt ex terrore, vel ita matris in ipſis fœtibus, neque phantaſiæ matris effectus in infantibus utero concluſis rite explicare. Equidem non diffitemur, harum rerum explicationem, quoad τὸ διότι admodum eſſe difficilem, quoniam hæ res à ſenſibus alieniſſimæ, & ſubtiliſſimi mechaniſmi ſunt, hinc temerarium hic eſſet pro ſimplici & nuda veritate, meditationes hac de re venditare, & uſque ad extremum vitæ halitum defendere, ſed ſufficiat ſi modo non tale aliquid ſtatuamus, quod ſano conceptui refragetur, quod non miſceat principia inter ſe, & tollat ſpiritus ſtricte ſic dicti, & corporis ſumme neceſſarias differentias.

18. Statuimus itaque animam, quæ format, movet & conſervat corpus in animantibus tenuiſſimam eſſe fluidam ſubſtantiam motus agitatiſſimi. Omnes autem vires cujusvis ſubſtantiæ creatæ immateriales ſunt, id eſt, ipſi effectus, qui fluunt ex creaturis in alias creaturas non ſunt materiales, non extenſi, ſatis tamen activi, adeo, ut non niſi immateriali ratione concipi queant: & ſicuti craſſum corpus vim alterius immaterialem in motu recipit, & ſecundum hanc reagit, id eſt, novum motum inchoat: ita quo tenuiora & fluidiora ſunt corpora, eo magis ſunt apta, ab aliis corporibus innumeras impreſſiones in ſe recipere, & propagare, uti id manifeſto videmus in vorticibus luminoſis, ſonoris, qui ex inſtanti per aërem & ætherem ferri ſolent; quid ni etiam exinde colligendum erit talem mobiliſſimam ſubſtantiam, veteribus igneam dictam, in fibrillis cerebri ac nervorum exiſtentem, innumerabiles impreſſiones motuum ab objectis externis in variis ſenſoriis recipere, & ſecundum has, poſitis omnibus requiſitis, ordinatos & determinatos motus efficere. Et quemadmodum in fluidiſſimis corporibus excitati motus luminoſi, pernіciſſime transfunduntur ac propagantur per magnum ſpatium, ita etiam motus in anima, ſeu fluido mobiliſſimo ſuſcitati per totum corpus penetrant, imaginem & impreſſionem ſpecificam efficiunt, quale quid percipimus in animi affectibus totum corpus alterantibus, ut ideo nullum dubium ſit, ſpeciales, & quaſi ſigillatas in certa figura ac magnitudine vires has motrices immateriales per totum abripi corpus, non ſine operatione & activitate, niſi valde ſit reſiſtens mobilis materia. Ex hac ratione explicari debet radiatio illa ſpirituum, qua CARTESIUS exponere ſolet phantaſiæ effectus: hinc perſpicuum erit, ad effectus iſtos ſtupendos, qui per phantaſiam accidunt infantibus, deducendos, non opus eſſe ut advocemus in ſubſidium proprietates ac potentias ſpiritibus ſtricte ſic dictis competentes, nempe intellectum, intentionem, directionem ac notitiam.

19. Morbi autem, qui ex humoribus ſeu materno ſanguine & ſero oriuntur, non aliam agnoſcunt originem, quam ſuccum nutritium matris, quo fœtus nutritur, à temperie ac indole ſua blanda debitaque mixtione deflectentem: quod ſi enim vitales matris fluores impuri ſunt, variis excrementitiis ſalinis & ſulphureis ſordibus viſcidis deturpati, quod fit ex vitio diætæ, circulatione debiliore, & excrementorum ſecretione in matre impedita, non poteſt aliter fieri, quin ſuccus nutritius infantis ſimilis naturæ ac indolis fiat, eoſdemque imo graviores effectus morboſos in infante, quam in matre producat.

20. Sed ut paulo ſpecialius progrediamur in explicandis ac enodandis affectuum infantum in utero cauſis operæ pretium eſſe exiſtimamus. Primum quod attinet ad morbum variolarum, hic infantes in utero facile corripere poteſt, ſi mater eodem laborat: etenim a ſale tenui, ſulphureo, cauſtico à maſſa humorum & ſanguinis, quin imo à partium ſolidarum, quibus implicitum diu latuit, nexu ac involucris liberato, originem ſuam ducit; quod vehiculo

lym-

lymphæ per totum corpus diſtribuitur, & ſpaſmodicas contractiones, anxietates, irregulares ſanguinis & ſpirituum motiones efficit, donec relaxata cute vigore motus muſculorum, præſertim cordis, ad habitum corporis propellatur. Idem cauſticum principium, mediante lympha communicatur quoque ex facili ipſi fœtui inque eo ſimiles commotiones morboſas excitare aptum eſt, donec etiam vigore cordis intrinſeco relegatur ad relaxatam infantis cutem. Eodem modo morbillorum morbus, qui ex ſimili mitioris tamen acrimoniæ elemento conſtat, pronaſcitur, & vitium præcipue in ſero ac lympha complectitur. Multo magis autem putredinoſa ingens deſtructio lymphæ ac ſanguinis in lue venerea & accumulatio multarum ſalino-acrium cauſticarum partium infeſta ac exitialis erit tenellis infantibus.

21. Quartanam ex matre tranſire in fœtum curioſe ſuperioribus obſervationibus notatum fuit. Nam febrem, maxime intermittentem, eſſe irregularem ſpirituum commotionem, & fibrillarum muſculoſarum ſpaſmodicam, præſertim in principio, externi habitus corporis coarctationem, quam poſtea citatus ac vehemens motus cordis & arteriarum, & conſequenter progreſſivus motus ſanguinis velocior, plane tamen inæqualis, ſub vigore morbi & æſtu ſubſequitur, ut ſymptomata ac phænomena ſatis teſtantur, notiſſimum eſt. Revertitur autem hic motus per periodos, & quidem quarto die, quoniam materiæ febrilis, procul dubio cauſticæ, acris, ſalino-ſulphureæ indolis ad ſpaſmos ſpiritus ſtimulantis activitas, quæ in certa quantitate ac qualitate, antequam motum inordinatum in ſpiritus inchoare queat, conſiſtere debet, ad vigorem & ſtatum illum requiſitum, propter ſanguinem valde viſcidum, qualis ſolet eſſe in quartanis, non prius pervenire & efficaciam nocentem exſerere poteſt, quam die quarto. Ex quibus jure meritoque concludimus, cum ſimilis ſanguinis & ſuccorum viſcida intemperies quartanæ nutrix & ſuſtentatrix in infantibus deprehendatur non ſecus ac in matre, nec non principium illud materiale ſulphureæ acris indolis, quod ex tranſpirationis impeditæ, vel excretionum prohibito officio generatur, tali ratione communicari etiam cum ipſo infante. Unde ratio in promtu erit, quare infans in lucem editus diu adhuc febri hac corripi poſſit.

22. Qua ratione autem icterus matris in infantem derivetur, res adhuc facilior conceptu eſt. Tinctura enim bilis flava, ſulphurea non in ſanguine, ſed in lympha ac ſero conſpicitur. Jam ſi firmiter ſupponamus, non ſanguine, ſed ſucco lymphatico, nutriri fœtum in utero, neceſſe eſt, ut flava hæc tinctura à lympha non tam facile rurſus ſeparanda, amandetur etiam ad ipſum infantem, ejusque corpus ſimili colore afficiat. *Amatus Luſitanus curationum medicarum Cent. V. fol.* 71. refert; mulierem quandam ab epoto medicamento, cui admixtus crocus erat, duas puellas coloris lutei peperiſſe. Experimentum etiam fecit *Cl. Hertod*, cani geſtanti in utero alimenta croco copioſe condita offerens, catelli erant de nigro ad albedinem variegati coloris, excepta abdominis regione, hinc inde ſeſe volutantes, in quibus albidiores cutis particulæ, plenarie croceo colore tinctæ fuerant.

23. Cachecticas & hydropicas gravidas fœtus in lucem edere œdematoſo tumore turgidos, obſervationes ſupra adductæ loquuntur. Ratio etiam hujus rei facilis videtur: etenim hydrops ex ſpirituaſcentiæ defectu, circulatione ſanguinis & conſequenter tranſpiratione impedita, & glanduloſorum viſcerum infarctu à ſeri copia, naſcitur. Qualis autem ſanguis & lympha matris, & qualis ſpirituum conſtitutio, quale robur partium, talis etiam ſpirituum, humorum, ac ſolidarum partium diſpoſitio ac ſtatus erit in ipſo infante, & conſequenter ſimilis ad morbos proclivitas. Ex hiſce quoque non difficilis explicationis eſt, quare calculoſæ concretiones in veſica, quibus affligitur mater, in infantibus etiam recens natis deprehendantur, utpote ex ſero, tartareis, terreis ſalibus ad coagulationem aptiſſimis, impregnato, in ſubſtantia renali, vel veſica læſa promtiſſime calculi generantur, tale ſerum tartareum ad infantem tranſire & ſimiles effectus edere poſſe, res omnis dubitationis expers eſt.

24. Epileptici inſultus & omnes ſpirituum inordinatæ commotiones, ſpaſmos & convulſiones hinc inde in partibus diſpoſitis efficientes, lubentiſſime ex matre proficiſcuntur in infantem, motus enim facilius penetrat, quam qualitas vitioſæ materiæ; unde quotidiana docet experientia, ad omnes animi commotiones, & nervoſi generis pathemata vehementia, debilitari & affici ultra modum infantes; & quamvis nervi non pertingant ad ipſum infantem, fluidum tamen illud elaſticum actuoſiſſimum, quod in nervis exiſtit, tranſit in ſuccum albilem & ſic cum infante communicatur. Si enim lac & ſalivam ingreditur illud fluidum, quidni etiam in ſuccum corporis noſtri puriorem, ſubtiliorem tranſibit. Jam autem morſus animalium rabidorum, ira percitorum, luculenter comprobat, ſpiritus communicationem habere cum ſaliva, & terror quoque nutricis, qui ſæpenumero ſugentibus infantibus lethalis eſt, clariſſime demonſtrat, a commercio ſpirituum ipſum lac non eſſe immune.

25. Dari etiam caſus experientia abunde docet, ubi gravidæ laborant ex vehementi morbo fœtusque edunt vitales & primo intuitu ſanos, qui tamen brevi poſt graviter ægrotant & moriuntur. Ita proxime talem nobis hiſtoriam communicavit *Excellent. Dn. Lichtenhanius, Archiater Saxonicus*, referens, illuſtrem matronam partui jam proximam correptam fuiſſe variolis, tunc temporis epidemice graſſantibus, quæ die ab invaſione tertia præſente enormiſſima hæmorrhagia enixa eſt fœtum vivum quidem, & nullis maculis conſpurcatum, qui tamen ſexta poſt nativitatem die, convulſionibus moriebatur, ſphacelo in viſceribus hinc inde apparente. Non poteſt enim aliter fieri, quin matris ſucci vitales conſpurcati ſimilem characterem ſanguini fœtus imprimant: qui autem non illico, ſucceſſive tamen, virulentiam ſuam prodit.

26. Ultimo loco ſubjungenda quædam ſunt circa ſigna, ex quibus judicium formare licet, fœtum in utero eſſe imbecillem ſeu morboſum: & audiendus hac in re primo omnium eſt *Hippocrates* qui *Sect. V. Aphor.* 52. ſcribit. *Mulieri utero gerenti, ſi lac fluat è mammis copioſe, fœtum imbecillem ſignificat. Si vero firmæ ſolidæque mammæ fuerint, valentiorem conceptionem indicant.* Hic canon non deſtituitur ſuo ratiocinio, & experientia quoque corroboratur. Quod ſi enim gravidæ ultimis menſibus præter morem ſolitum magnum affluxum lactis ſentiant ad mammas, indicium eſt, non tanta in abundantia amplius ſanguinem cum ſucco fluere in uterum, ſed ex quadam cauſa præternaturali vaſa uterina compreſſa, & conſtricta eſſe, ut hac ratione intercipiatur illius affluxus. Hinc neceſſe eſt, ut impetus copioſi ſanguinis ad mammas, ceu corpora flaccida diſtenſibilia, derivetur; unde, materia ſpirituum & alimenti infantibus ſubtracta, neceſſario hi debent fieri imbecilliores. Ex adverſo etiam ſi mammæ in gravidis nimis fuerint extenuatæ, pariter indicium eſt fœtus imbecillioris & intermorituri, ſicuti id in ſubſequenti *aphoriſmo* magnus *noſter Hippocr.* præclare confitetur: nam ſi mammæ, quæ alioquin à motu fœtus ad extremum uſ-

M 4 que

que geſtationis tempus, à lactis copia, ſolidæ eſſe debent, non ſenſim & pedetentim, ſed ſubito extenuentur, indicium maximum eſt, oportere ſubeſſe cauſam & vehementem mutationem in ſanguinis & ſpirituum motu præceſſiſſe, dum vel ipſe in aliis partibus ſtagnat, inflammationem parit, vel ob defectum ſpirituum & virium, chylus non generatur, vel ad mammas vehitur; uno verbo, omnes extenuationes gravidarum ſubitæ periculi non ſunt expertes. Quod etiam innuit laudatiſſimus *Hippocr. aph. 55. ejuſd. Sect.* dum inquit, quæ geſtantes uterum febribus corripiuntur aut vehementer ſine evidente cauſa extenuantur, eæ difficulter cum periculo pariunt, aut abortientes periclitantur. Nam extenuatio illa non leve virium in ſanguine, & robur deſtructum indicat. Ubi enim cacochymia eſt, ibi non poteſt conſiſtere virium robur: quandocunque autem corpus matris vitioſis humoribus abundat, vel inteſtinus calidus depaſcens humidum motus in ſanguine cuſtoditur, fieri non poterit, quin mater & fœtus ſit imbecillior. Quandoque autem accidit, ut mulieres gravidæ extenuentur, quia fœtus nimium conſumit alimoniam matris; unde etiam non ſine ratione ſcribit *Hippocr.* quod tales fœminæ cum periculo pariant, quia cauſæ neceſſariæ ad partum facile tolluntur, ut ſunt robur matris, viæ apertæ, molles, ac lubricæ.

27. Præterea vel exceſſivus vel deficiens motus infantis in utero, ſignum eſt certiſſimum vel morboſi vel imbecillis fœtus. Motus enim plane languidus vel nullus ſi percipitur, extremam debilitatem ſignificat, qui ex imminuto affluxu boni ſucci ex matre, & defectu ſpirituaſcentiæ in ſanguine, naſcitur; ſi autem nimiæ & vehementes obſervantur commotiones & jactationes membrorum infantis in utero, infallibile indicium eſt, convulſionibus agitari tenera membra.

28. Poſtremo ea conſideranda quoque veniunt, quæ magna facultate pollent fœtum morboſum in utero efficiendi. Ex omnibus autem hic obtinet principatum aer, & quidem tempeſtas aëris, præſertim in hyeme, nimis humida, auſtrina, ſuccedente vere ſicco & aquilonio. Magnæ conſiderationis hac de re eſt *Aph. XII. Sect. II. Hippocr.* Si hyems, inquit, auſtrina & admodum pluvioſa fuerit, ver autem ſiccum & aquilonium, mulieres, quibus vere imminet partus, ex quacunque cauſa abortiunt, aut ſi pariunt, imbecilles aut morboſos partus edunt: ita ut vel ipſi ſtatim intereant, vel tenues, vel valetudinarii vivant. Ratio hæc eſſe videtur quando hyems flatibus meridianis, auſtro nimirum, Africo, euronoto, & libonoto conſtat, & cœlum juſto magis pluvioſum, tranſpiratio & circulatio ſanguinis in gravidis, quæ ordinario plethoricæ ſunt, languidior & depreſſior eſt, tali vero ratione, copioſi, pituitoſi, crudi in corpore generantur humores, qui, accedente aere frigidiori, vento aſpero boreali, ex ambitu & cortice corporis ad interiora ipſumque uterum magis truduntur, & urgentur. Unde dum nimiam relaxationem uteri, infarctum & ſanguinis impeditum motum efficiunt, non modo cauſam præbent abortus, ſed & infirmum & morboſum reddunt infantem. Aeris itaque tempeſtates in culpa ſunt, ut fœtus reddantur morboſi, & ut certum anni tempus noxium ac funeſtum quibusdam prægnantibus ſit. Egregie hoc inſinuat *Thom. Barthol. Hiſt. Anatom. Cent. III. Hiſt.* 59. Primis anni 1654. inquit, menſibus ſatis calidis, poſt æſtatem æſtuantem Haffniæ plerisque prægnantibus male ceſſit graviditas, calidioris cœli vitio. Petechiis enim plurimæ occubuerunt, & gravidarum periculum ſecuturam peſtilentiam præſagiebat. Infectus certe & intemperie quacunque vitiatus aer à matre attractus facillime tenellum fœtum vel in utero enecat, ſuffocat, vel ſi robuſtior eſt, ut inquinatum ſibique noxium aerem fugiat, ante ſtatum tempus expellit. Hinc aliæ prægnantes eadem hyeme primis menſibus abortierunt, aliquæ poſtremis, magno propriæ vitæ diſcrimine, aliæ petechiis infectæ, una cum fœtu expirarunt, aliæ epilepſia convulſæ, quæ ſine intermiſſione miſeras comprehendens paucarum horarum ſpatio è medio ſuſtulit.

29. Secundo loco & ciborum aſſumtio, exceſſus vel defectus, ſive nimia ſatietas & abſtinentia, matrem & fœtum ad morbos diſponere ſolet. Nimia enim alimentorum copia, gravidis ſemper eſt inſalubris, quæ ſua natura ad ſtatum plethoricum & cacochymicum inclinant. Succorum enim copia non rite ſubigi, circulari, & a ſuperfluis evacuari poteſt. Unde impurus atrabilis ſuccus naſcitur, qui totum nutritionis negotium in fœtu pervertit. Nimia autem abſtinentia, vel inedia, ſubtrahendo ſpiritibus & corpori neceſſarium pabulum, non poteſt non eſſe fœtibus ſumme exitialis. Meretur hic adduci, quod Johann. Meursius Vir Clariſſ. *lib. 1. de urbe Leidenſi Cap. XII. p.* 58. habet, dum ingentem famem, qua illius urbis incolæ tempore obſidionis Hiſpanicæ afflicti fuerunt, latius deſcribit, & inter alia hæc refert: ægrotantibus & puerperis, quæ lactarunt, in dies ſingulos buccellatum ad quadrantem libræ adpenſum, nonnullis in ipſo utero fœtus inedia exſtinctus & abortum multæ fecerunt. Ante omnia acidorum uſum eſſe noxium annotarunt medici, vid Garmann. *A. II. Dec. I. Obſ.* 149. fructus horaei & crudi penitus ab uſu excludantur. Infantes enim naſci exinde ſolent laborantes defluxionibus catarrhalibus, narium obſtructione, anxia reſpiratione, ut de vita periclitentur, qua de re vide *Miſcell. Cur. Dec. II. A. X. Obſv.* 83.

30. Affectus animi immoderatos & intempeſtivos, quod concernit, quantum ii noceant corporibus humanis, & imprimis tenellis matrum fœtibus, dijudicari facillime poterit. In inſtanti enim hi ipſi labem inferunt fœtibus, & nulla cauſa ſolennior eſt, & celerius abortum procurare ſolet, quam vehemens terror, & diuturnus mœror, angor, & triſtitia.

31. Hiſce jam diſcuſſis, è re fore judico, quædam addere ex therapeutico fonte, quibus tam matri, quam fœtui infirmo ſuccurrere poſſimus. Non autem noſtri propoſiti eſt, curam ſpecialem cujusvis affectus, quo gravida laborat, texere vel commendare, ſed ſaltem eo noſtra tendit intentio, qua ratione fœtus imbecillitas averti, & ſi ea præſens ſit, emendari poſſit. Primo omnium itaque moderationem & mediocritatem in ſex rerum non naturalium uſu commendatiſſimam ſibi habeat gravida, & occaſiones affectuum & phantaſmatum omni modo ac ſtudio evitet, ſique ſanguine abundans eſt, neceſſe eſt, ut plethora & cacochymia avertatur circa medium geſtationis tempus per debitam venæ ſectionem, quæ ſolet intempeſtivam fœtus expulſionem præcavere. Alvus quoque quotidie reſpondeat, eaque ad ſuum officium revocanda ope clyſteris emollientis, ſive leniori rhabarbarino paſſulato aſſumto pharmaco.

32. Denique ſtudeat maxime omnium virium conſervationi, cui fini ex fonte pharmaceutico inſerviunt analeptica, mitiora aromatica, carminativa, balſamica, eſſent. ambræ, ſi ferri poteſt, cum balſamo vitæ noſtro & ſpiritu nitri mixta; item pulveres ex C. C. præparati: coralliis, unicornu animali, ebore; externe aquæ vitæ, hungaricæ, balſam. & ſpiritus apoplect. regioni abdominis ſunt applicandi. Si vero convulſionibus videtur infans in utero agitari,

ri, aquæ antiſpaſmod. ex floribus, pulvis marchion. ſpecificum cephalicum Michael. mixtura ſimplex, propinanda erunt. In univerſum autem tenendum, ab omnibus fortioribus purgantibus, ſudoriferis, medicamentis calidioribus, opiatis, penitus abſtinendum eſſe, quocunque etiam affectu laboret gravida; ſed potius blande ac temperate ſemper agendum erit, ne damnum ac noxam inde infans in utero contrahat.

DE
DENTIBUS EORUM MORBIS
ET CURA.

§. I.

QUemadmodum nulla ad conſtitutionem machinæ noſtræ artificioſiſſimæ faciens pars eſt, quæ non luculentiſſime ineffabilem magni opificis ſapientiam atque benignitatem demonſtret: ita etiam dentes, illorumque ordo & ſtructura opus identidem Dei miraculoſum oſtendunt. Primum circa illorum naturam illud maxime occurrit notabile, quod cunctas animantis partes duritie & durabilitate vincant longiſſime. Unde etiam, TERTULLIANO teſte *lib. de reſurrectione*, antiqua pietas dentes ob perennationem poſt multos centum & mille annos ſub terra voluit recondere, pro indegrando corporis in reſurrectione ſeminario. Qua de re latius videri poteſt GALENUS *de oſſibus p.* 480. Deinde, quando admirandum illum ordinem & perpulchram ſeriem, qua in utriusque maxillæ extremitatibus lyræ ad inſtar poſiti ſunt, contemplamur, non poſſumus, quin & in hoc providentiſſimæ naturæ ſolertiam admiremur. Ita enim ipſos locatos conſpicimus, ut ſuperiores cum inferioribus committi queant, non tamen omnes ſimul & ſemel, ut variari actus poſſint inciſionis & contuſionis ciborum: commiſſis enim molaribus, anteriores ſuperiores transgreſſi, inferiores tegunt, coeuntibus anterioribus, hiant molares, quiete & actione utrinque mutua intercedente. Mirabile hoc artificium, ſufficiens jamdudum viſum fuit GALENO *loc. cit.* naturæ calumniatores, qui artificiola ejus opera fortuito atomorum concurſui adſcribebant, exinde refutare. Concinnum & longe utiliſſimum hoc organon ſive molam microcoſmicam, ſine qua maſticatio alimentorum, quæ tamen ad vitam longam, bene monente HELMONTIO *in tractatu de victus ratione*, multum facit, legitima fieri nequit, in præſenti, paulo penitius perſcrutari, illorum naturam, ſtructuram, connexionem & uſum, nec non qua ratione lædi, & quibus remediis reſtitui queant, expendendo, apud animum conſtituimus.

2. Omiſſo autem omni curioſo & prolixo, minusque utili nominis ſcrutinio, ſaltim, quod dentes quaſi edentes olim nominati fuerint, ſub principio ſtatim dentium deſcriptionem quandam exhibebimus. Sunt itaque dentes partes corporis oſſeæ, ex ſubſtantia duplici, una duriſſima & quaſi lapidea, altera molliori, oſſea tamen conſtantes, intus cavitate quadam inſtructæ, maxillarum alveolis per gomphoſin inarticulatæ in uſum maſticationis, melioris loquelæ & ornatus. Primum itaque notandum: dentes gaudere diverſa ſubſtantia, exteriori, quæ eſt duriſſima, inſtar lapidis, utut de natura lapidis non participet. Experimento enim clariſſime oſtendere id poſſumus, dum integer dens humanus, immiſſus ſufficienti aquæ fortis quantitati per aliquot horarum ſpatium promtiſſime diſſolvitur, remanente pauciſſima, glutinoſa, quæ ſulphurea & pinguiuscula dentis portio videtur, ſubſtantia. Solutioni quando ad ſaturationem debitam affunditur oleum tartari per deliquium, candidiſſimum exſurgit magiſterium in uſibus medicis cum illo, quod ex dente apri, aut ungula alcis fit, conveniens. Hanc chymicam mechanicam non inſtituere & perficere licebit cum ſilicibus & lapidibus genuinis. Eſt autem tam dura & ſolida exterior dentium ſubſtantia, ut ſub vehementiori attritu & concuſſione cum ferro ſcintillulas copioſiſſimas edat, quod tamen tantum valet de dentibus molaribus grandiorum animalium, qui propter magnitudinem magis reſiſtunt. Lapidea hæc dura pars obſervatur tantum in illa portione dentium, quæ extra gingivas prominet, & inſtar corticis & involucri inveſtit oſſeam dentis partem: radices quippe dentium, quæ in alveolis & ſub gingivis latitant, oſſeæ tantum naturæ, & hinc non tam candidi, ſplendidique coloris ſunt; quam externa pars, prominens libera à tegmine. Duriſſima autem eſt externa, ut non tantum ab omni injuria & læſione immunis ſit, verum etiam, ut inciſioni & confractioni durorum alimentorum eo melius inſervire queat. Materia interior oſſea facilius propter poros laxiores diſſolvi & conſumi poteſt, unde etiam externo cortice duriore tegitur, ne forſan particulæ acres corroſivæ ciborum illam ipſam lædant ac deſtruant. Hæc itaque eſt, quæ in carie maxime læditur & afficitur: cortex enim raro ab acri corroſivo ſucco conſumtus viſitur totus, ſed ſaltem quoad partem. Deinde differt etiam ſilicea dentium pars corticalis exterior ab interiori, ipſa ſtructura: in illa enim obliquo ſitu in circellos terminantur ſtriæ; altera autem interior, mollior, & præcipua, qua dentes conſtant, pars ex multis fibrarum planis ſecundum longitudinem ſibi firmiter ſuperinductis conſtructa eſt. Patent ſingula plana reſolutione facta per longam oſſium macerationem; integræ namque oſſeæ reticulares bracteæ evelluntur, qua de re legi meretur MALPIGHIUS in *anatome plant. p.* 19.

3. Diximus in definitione, cavitatem quandam reperiri ipſis in dentibus, quæ etiam luculentiſſime ſe oſtendit, quando ſecundum longitudinem per medium dentem diſſecamus, ubi obſervamus, ſingulas dentis radices cavitate eſſe donatas, quæ autem ſatis inſignis eſt in ipſa baſi, ſeu ea, quæ ex gingivis eminet, parte. In cavitate enim dentis, ex quocunque animante ipſe ſit, ſemper & perpetuo reperitur ſubſtantia quædam mucoſa, membranacea, ſeu funiculus quidam mucoſus, forma veſicæ oblongæ ex tenuiſſimis vaſis ſanguifluis, membranis nerveis, & glutinoſa quadam ſubſtantia compoſitus, qui etiam uſque ad extremitatem dentis pertingit, ibi membranulis quaſi magis conſtrictis quodammodo durior & rubicundior apparet. In fœtibus & pueris ipſa hæc cavitas ſatis ampla

ac magna eſt, tenui ſquama, notante EUSTACHIO *tr. de dentibus* ad ſeptimum annum inſtar favorum apum circumſepta, quæ tamen in adultis magis imminuta eſt. In pueris hoc cavum refertum eſt mucoſa materia, circumſepta membrana, quæ quoad exteriorem ſuperficiem rubicunda, interius magis alba apparet, & hic ipſe mucus tandem convertitur in ipſam dentium ſubſtantiam, & genuinum illorum nutrimentum exiſtit. Videmus enim, quo magis dentium ſubſtantia ſolideſcit, ac firmior evadit, uti in adultis, eo pauciorem deprehendi hunc mucum, & vice verſa in infantibus, quorum dentes ex tenuibus lamellis conſtant, copioſum reperiri. In vitulinis dentibus, & maxime in illo, qui vulgo *der Milch-Zahn* dicitur, hanc materiam commodiſſime oculis luſtrare licet, in ſuperficie ejus veſtigia ſanguinis ſub rubedine aliquali ſubinde ſe repræſentant, quam etiam compreſſa materia mucoſa manifeſto evomit.

4. Hiſce decurſis, placet jam formationem & generationem dentium paulo penitius inſpicere. Hic autem primo annotandum venit, dentes omnes, non ſecus ac reliquas partes, ſtatim in utero accepiſſe rudimentum, ibique jam dum eſſe efformatos. Αὐτοψία enim anatomica hic omnem exſuperat rationem. Pulcherrime ſcribit EUSTACHIUS *de dent. c.* 15. ſe plures maxillas fœtuum, tam abortivorum, quam maturorum aperuiſſe, ibidemque dentes inciſores, caninos, & tres molares adhuc molles, tenuiſſimo interſtitio oſſeo disjunctos obſervaſſe, quibus ſingulis folliculus mucoſus & tenax, extrema parte perforatus, unde mucro dentis pullulantis procedit, fuiſſet appenſus. Imo his artificioſe ſeparatis, novus iſte, licet exiguus, adhuc ordo abſconditus latuit, qui quaſi germen eſt pro renovatione ordinis prioris, uti latius id dicto loco deſcribit; imo poſteriores & extraordinarios dentes, quos ſapientiæ communiter vocant, in calvariis demortuorum adhuc latitaſſe, teſtis eſt ANDREAS VESALIUS *de corp. hum. l.* 1. *cap.* 11. Eadem ratione COLUMBUS *l.* 1. *c.* 10. in abortibus ſeptem & octo menſium, item in recens natis demortuis exiguos dentes in ſuis alveolis invenit, & ex ipſis eruit. Ex hiſce dictis facile intelligitur, nullos de novo dentes creari, quando priores decidunt, ſed dejectis prioribus, latentes ſaltim ſuccedere; unde fabula eſt, in ſenio de novo creari quosdam dentes, quando nimirum decrepitæ ætatis homines, vel cum ſummo vel ſine dolore pariunt dentes. Hiſtorias vide in M. N. C. *Dec. II. anno IV. p.* 73. SCHENCKIO *obſerv. med. p.* 215. LAURENTIO *in anat. p.* 728. SERIZIO *diſp. de dent.* EUSTACHIO *loc. cit.* BARTHOLINO *in anat. p.* 728. HELMONTIO *arcan. Paracelſ. p.* 740. Ceterum illud notabile eſt, inciſores præ ceteris in fœtibus laminam ſeu ſquamam candidam ſolidiuſculam, caninos vero minorem, nec ita ſolidam poſſidere; molares autem tenuiſſimam, & fere chartaceam: quare non mirandum eſt, ſi quidam citius, quidam tardius, ſuum adipiſcantur complementum, & eodem ordine, quo in utero quoad rudimenta ſunt, diſtincti egrediantur. Vid. EYSSONIUS *de oſſibus infant. cap.* 3. *p.* 51. Apparent autem ordinario in homine primum inciſores, menſe ſeptimo, vel ſerius, decimo, item poſt anni curſum: canini nono aut decimo menſe, maxillares vero ante ſecundum annum, & ſecundo anno producuntur, nonnullis citius ſuperiores, nonnullis inferiores. Decem autem in utraque maxilla rurſus excidere ſolent, quatuor nempe inciſorii, duo canini, & quatuor maxillares, & excidunt quarto, quinto & ſexto anno. Novi vero ſeu ſuccedentes, vel circa ſeptimum, vel circa decimum quartum annum erumpere ſolent. Conferatur huc BARTHOLINUS *in anat. p.* 728. VERHEYEN *anat. p.* 224. 225. & FORESTUS *lib.* 14. *obſerv.* 3. *in ſcholiis.*

5. Dictum antea fuit de materia dentium alimentari, quod ſit mucoſa. Deprehendimus id ipſum non tantum in puerorum dentibus, ſed magis adhuc in fœtibus & abortibus, ubi tres ſeſe partes exhibent, folliculus membranoſus, aut potius mucoſus, totum dentem includens, facile ab eo ſecedens, à baſi æque ac radice perforandus: radix mucoſa, pellucida, vaſis ſcatens, compreſſa ſanguinem ſudans, cavitate notabili prædita, ſucceſſu ætatis a circumferentia ad centrum magis magisque oſſeſcens, ita tamen, ut levis cavitas ſemper remaneat; & baſis ipſa candidæ ſquamæ tenuis & excavatæ ſimilis. Vid. BLASIUS *in anatom. contract. pag.* 100. Mucoſa & glutinoſa hæc materia verum pabulum ac alimentum dentium eſt, quo creſcunt, extenduntur, & ſoliditatem acquirunt. Solida produci ex fluidis experientia multiplici comprobatum conſtat. Teſtantur id oſſa corporis ſolidiſſima, quæ nonniſi ex ſucco terreſtri, fluido tamen, ſanguinis ortum ſuum habent; lapides creſcere ex aquis ſtillaticiis in ſubterraneis fornicibus, notiſſima apud curioſos res eſt. Aquam communem liquore certo petrifico affuſo, ſucceſſu temporis, quoad partem indureſcere ac in lapidem converti poſſe, noſtrum eſt experimentum. Eadem ratione nullum dubium eſt, mucoſam illam materiam in dentibus contentam cedere in ſubſtantiam ipſorum oſſeam. Comprobat inter alia hoc ipſum analyſis chymica, dum mediante machina, quæ ab inventore dicitur Papiniana, noſtra autem induſtria longe majori perfectione & effectu ſplendet, non tantum omnia oſſa, ſed & ipſi dentes brevi ſpatio emolliri, inque ſuccum gelatinoſum reſolvi poſſunt, remanente terreſtri quadam mucoſa ſubſtantia, ut adeo hac ratione elementa oſſium clariſſime demonſtrari queant. Certiſſimum enim eſt, non ſecus ac alias corporis ſolidas partes ipſa componi ex ſucco gelatinoſo; terreſtriori tamen & craſſiori, cum minus ſolidæ ac molliores partes, v. gr. fibroſæ ex fluido gelatinoſo ſucco, in quem etiam omnis caro machina Papiniana reſolvitur, conſtent. Originem mucoſa dentium alimentaris materia habet ex ipſo ſanguine, & advehitur mediantibus ramulis arteriolarum minutiſſimis, ex carotide externa oriundis, per ipſius dentis poros. Antea jam dictum fuit, materiam hanc mucoſam in dentibus repertam membrana contineri ſatis valida, quæ copioſiſſimas vaſorum ſanguiferorum & advehentium, & revehentium ramificationes repræſentat. Intenſa autem hujus membranæ rubedo præcipue apparet in infima parte, cavitatis dentis brutorum. Ratio hinc facile deducenda eſt, quare è dente carioſo ſerum ſæpius ſanguineum exſtillet, ſive ſuctione evocari queat, manifeſto indicio: ſanguifera vaſa in ipſam dentium cavitatem penetrare. Mea itaque ſententia ex poris arteriolarum cribratur & tranſſudat ſuccus lymphaticus pellucidus, qui in membranæ cavitatem effuſus, illic ſubſiſtit, & ſucceſſive concreſcit, quoniam vaſa dubio procul lymphatica, quæ juxta SCHENCKIUM *anat. part. hum. corp. p.* 2. *c.* 6. cavitatem dentis intrant, tenuiorem & liquidiorem partem abſorbent & revehunt, remanente craſſiore, & ad concreſcendum aptiore, quæ primo in ſuperficie & circumferentia longo tranſpiratu ſolideſcit, cujus poſtea interſtitiis, novus ſuccus affuſus, tandem ſucceſſu temporis majorem ſoliditatem conciliat. Revera enim oſſeæ dentis partes nutriuntur ſucco, qui per poros advehitur. Videmus nutriri oſſa, quoniam tendines & cartilagines temporis diuturnitate oſſeæ redduntur, & oſſa molliſſima in infantibus duriſſima tandem evadunt. Oſſeus denique ſuccus, qui ex ipſis oſſibus fractis tranſſudat, facillime concreſcit, & ad callorum generationem, quibus mediantibus oſſa glutinantur, facit. Statuendum itaque eſſe exiſtimamus, oſſa

non

non tantum ad juſtam menſuram augeri, ſed ad ſenium usque nutriri, dum nova ſemper materia alimentaris per vaſa ſanguinea accedit. Et hæc eſt ratio, cur acceſſu novæ materiæ in infantibus aucti & extenſi dentes, tandem protrudantur ac ex gingivis appareant. Dentes autem continuo creſcunt, alioquin ex continua attritione & manducatione cito forent contriti, ſicut gutta cavat lapidem: quantum ergo atteruntur, tantum rurſus augeſcunt. Quando autem dentes vel deficiunt, vel excidunt, ſuccus ille pro dente augendo in alveolum vacuum delatus, ipſum oſſea ſubſtantia replet, gingivali carne, etiam duriore reddita, ut dentium vices aliqua ex parte ſupplere poſſint.

6. Perſpecta hactenus dentium generatione ac nutritione; reſtat jam, ut explicemus, unde dentes ceu oſſa ſentiendi vim obtineant. Sentiunt autem dentes non eatenus, quatenus oſſei ſunt: abſurdum enim eſſet, oſſibus ſenſum adſcribere velle, qui adeo duri ſunt, ut vix igne ac ferro ſint domabiles, ſed quatenus ſingulis dentium radicibus per porulos minimos in hominis adulti præſertim inciſoriis & caninis vix conſpicuos, in majoribus autem brutis ſatis obſervabiles, tenues nervorum ſurculi, qui ex quinta ſecundum enumerationem recentiorum prodeunt, implantantur. Nervuli hi cum vaſis ſanguineis ope membranæ velut in funiculum conſtricti ſub dentibus decurrunt, & dentium cavitatem ingrediuntur. Horum nervolorum ſurculorum, utut minimorum, ſenſibiliſſimorum tamen gratia dentes duntaxat, evidenti inter oſſa ſentiendi facultate donatos credimus. Noverat namque rerum opifex, cum dentes nudi crebro variis alterationibus, roſionibus, fractionibus exponantur, illos plus cæteris oſſibus enutriri, & incrementum longiore vitæ tempore accipere debere, unde ipſis nervos dedit, ut influxu ſpirituum pro majore accretione juvanda & nutritione gauderent. Nervi autem, qui per maxillam tam ſuperiorem, quam inferiorem tranſeunt, ac ipſis dentibus implantantur, ab ipſo quinto pari originem ſuam habent. Diſtribuitur nimirum hic nervus in varios ramos, quorum primarii hi ſunt, unus ophthalmicus, qui oculi orbitam ingreſſus adnatæ oculi tunicæ, glandulæ lacrymali, palpebris, muſculis naſum ſurſum moventibus, item frontis muſculis ſuas fibrillas impertitur. Craſſior ac interior propago hujus rami ophthalmici per foramen peculiare in orbita, calvariam juxta criſtam galli ingrediendo, craſſam meningem penetrat, ac ſubinde è cranio exeundo per foramen oſſis cribriformis naſum ingreditur, & per membranam ejus diſtribuitur. Alter ramus quinti paris maxillaris è cranio per tertium foramen emergit ramulis variis conſpicuus, quorum primus poſtquam ſurculos muſculo maſſeteri, gingivarum carni & radicibus dentium maxillæ ſuperioris per foraminula conſpicua eis in poſtica impertit maxillæ parte, ſinum peculiarem oſſis infimam orbitæ partem conſtituendis ſubit, & ubi primum ex ipſo per foramen, peculiare ipſimet orbitæ ſubditum egreſſus eſt, modo in tres, modo in quatuor dividitur propagines, quæ utrinque faciei tegumentis, labro ſuperiori, muſculo infimam naſi partem ad latera ducenti, nec non interno ipſius naſi muſculo, fibrillas plures largitur. Alter ramus deorſum recta fere tendens circa poſticam ductuum ſeu canalium ad fauces tendentium regionem in duas propagines dividitur, quorum ſuperior ad membranam pituitariam, quæ ſinuum ſphenoideorum, ethmoideorum, frontalium ſinuum & maxillarium interiora obducit: inferior vero per foramen peculiare parti oſſium palati inciſum tranſit per carnem peculiarem & ſpongioſam palati oſſibus ſubſtratam, ubi minimi ramuli dentes anteriores ſuperioris maxillæ, mea ſententia, etiam ingrediuntur. Ramus tertius maxillaris inferior ſeu guſtatorius dictus per quintum utriusque lateris foramen emergit, in tres inſignes propagines finditur, quarum prima ac interior, utrinque linguæ lateri, paulo ſupra radicem illius ſubjicitur, & per mediam linguæ regionem & glandulas maxillares trajicitur. Secunda propago ſinum intra os mandibulæ inferioris excavatum ingreditur, ubi plures exſerit fibrillas, quo dentium radices penetrant, & cum nervus hic ad radicem quinti dentis molaris pertingat, per foramen in antica parte maxillæ exit, & anterius ad labium ejusque muſculos excurrit. Tertia propago rami ejusdem majoris glandularum parotidem ſubit, & in ipſa terminatur. Cognita ſic ramificatione paris quinti, in promtu erit deducere inferius, quomodo dentes per conſenſum etiam alias partes afficiant, & quare medicamenta naribus, temporibus, item poſticæ parti maxillæ inferioris applicata in ſiſtenda odontalgia inſignem habeant efficaciam.

7. Quod numerum dentium, illorum magnitudinem, figuram & officium attinet, dentes ut plurimum triginta duo numerantur, una ſerie in utraque maxilla ſedecim inſtar juſtiſſimæ choreæ ſiti, in fœminis vero ſæpius quatuordecim. Natura communiter homini concedit dentium pluralitatem, ita diſpoſitam, ut in qualibet mandibula detur unus dentium ordo, quo nimirum eo melius alimenta comminuantur & ad chylificationem præparentur. Quæſtio hic moveri poſſet, an ex frequentia dentium vitæ longitudo brevitasque dijudicanda ſit? Notatum enim jamdudum eſt ab *Hippocr. lib. VI. epidem. ſect. 6. t. 2. Qui longæ vitæ ſunt, plures dentes habent.* BARTHOLINUS *in inſtit. anat. p.* 730. *Paucitas*, inquit, *dentium & ſignum eſt materiæ inopiæ, & debilis vis formatricis, aut cauſa eſt, quare cibi non bene præparari queant, unde concoctio prima & ſecunda quoque vitiatur.* Plura vide in *M. N. C. Dec. I. an. VI. & VII. obſ.* 138. & SCALIGERO *de ſubtil. ad Cardanum.* Plures adiunt dentes, & quidem diviſi, quo ſtatuto tempore non uno impetu omnes, quod valde dolorificum eſſet propter dolorum augmentum, ſed diviſim è torulis ſuis egredi poſſint, deinde dum unus ab officio ſuo deficit, nec huic variis de cauſis amplius præeſſe poteſt, facile ceu rebellis ſine alterius adhuc ſani læſione ejici queat, quæ omnia minus feliciter contingerent, ſi omnes dentes unum os continuum facerent, læſa enim illius tunc aliqua parte totum corpus facilius afficeretur neceſſe eſſet. Magnitudine dentes in homine ſunt mediocres. Ratione figuræ & officii varia adepti ſunt nomina, quorum quatuor medii priores inciſorii vocantur, ſunt enim lati & acuti, quo oblatum ipſis cibum mordendo cultri modo promte abſcindant dividantque, vocantur etiam riſorii, quod inter ridendum primo denudentur, item lactei, *die Milch-Zähne*, quoniam primi prodire ſolent: dein ſequuntur canini, qui inciſoriis proximi ſunt, ſuntque utriusque maxillæ duo, baſin habent amplam, & radicem longam, in fine autem a gingivis remoto, acuti ſunt, ut ſi quid propter duritiem, ab inciſoriis non præſcinderetur, hoc illi confringerent: ipſis hoc nomen inditum eſt, quod exſertis canum, qui hos multos habent, dentibus correſpondent, vulgo etiam dicuntur oculares, quod evulſi oculis moleſtiam creant, de cujus rei cauſa vulgo diſceptatur. Alii arbitrantur, quod ad orbitam oculorum radice ſua maxima pertingant, cum tamen vix infimam alarum naſi partem tangant. Alii dicunt, nervum ex orbita oculi inferiore, qui per foramen maxillæ egreditur, ad dictos dentes portione quadam propagari, quæ ſententia videtur probabilior, ſed quoniam dentes canini maxillæ inferioris portionem iſtius nervi non admittunt, ideo nec dici

poſ-

poſſunt oculares. Poſt hos maxillares ſeu molares quinque ab utroque latere habentur ampliores, aſperiores & lata, ac inæquali baſi conſpectiores, ut eo melius omnia aſperitate ſua conterere queant in lævorem exactum, quæ ab inciſoriis inciſa, & à caninis diffracta fuerant. Interdum in utroque latere quinque molares occurrunt, interdum quatuor: nonnunquam quatuor à ſiniſtris, quinque vero à dextris: vel contra in ſiniſtris quinque, ex dextris quatuor: vel infra quatuor, ſupra autem quinque, quam differentiam potiſſimum pariunt poſtremi dentes, quos plerique genuinos vocant, etiam ſi Cicero ita molares vocaverit. Sunt autem illi, qui primum poſt pubertatem, venerisque uſum, hominibus cum maximis ſubinde cruciatibus prodeunt: id quod medici parum obſervantes, aut alios dentes evellunt, aut humorum vitio eos infeſtari ſibi perſuadentes, ægros captatoriis, atque id genus aliis pharmacis obruunt; cum dolore affectis nullum, levi gingivarum ad poſtremum dentem ſcarificatione, ac interdum oſſis pertuſione, præſentius remedium adferri poſſit, id quod ipſe etiam expertus ſum, cui trigeſimus ſecundus dens ætatis meæ vigeſimo ſexto anno ſuccrevit. Hactenus verba VESALII, *de corp. hum. fabrica l. I. p.* 34. Quoad colorem dentium, is quo candidior eo melior eſt, & ſanitatis dentium certius indicium; impediunt vero candorem illum negligentia, ſenectus & morbus, vid. BARTHOLINUS *anat. p.* 729. cui adſtipulatur VERHEYEN *in anat. p.* 6. *&* 225. inquiens: *colorem flavum & nigrum*, non, niſi præter naturam, & ordinarie per corruptionem accedere. In juventute vero usque ad annum circiter trigeſimum dentes albiſſimi ſunt, & deinde tendere ſolent nonnihil ad flavedinem, quæ cum majore ætate intenditur, redditurque color albus obſcurior, eo tamen nunquam, niſi præternaturaliter ſpoliantur & ætates dentium ſecundum colores HELMONTIUS diſtinguere docet. Variat tamen hic color etiam ratione climatum, hinc auſtrales, dentes nitidiores habent borealibus, Æthiopum & Ægyptiorum candor & ob aëris benignitatem, & Nili ſanitatem, cæteris palmam præripit, quod idem HELMONTIUS animadvertit, nec non PETRUS JOHANNES FABER, *ac* PROSPER ALPINUS *de medicina Ægyptiorum* ita ſcribens: *Ægyptiorum dentes juventutem ſuam ſervant & vigorem, nec cariem ſentiunt, nec dolorem.*

8. Dentes ad unum omnes maxillarum finibus, quos alveolos, foſſulas & præſepiola vocant, cuneorum ſeu clavorum in modum, beneficio articulationis, γομφώσιος dictæ firmiſſime infiguntur, ut nequaquam in duriorum ciborum comminutione vacillent aut commoveantur. Cæterum dentes omnes non paribus collocantur in maxillarum alveolis radicibus, inciſorii ſingulis immittuntur, canini quoque habent ſingulas, quæ inciſoriorum radicibus multo altius inſeruntur: tantoque majores ſunt, quantum caninorum robur excedit, unde & inter inciſorios, duo medii altioribus hærent radicibus, quoniam latiores grandioresque ſunt, quam duo laterales caninis proximi. Molares radicibus inter ſe variant, ſuperiores, maxime poſteriores duo ternis ſubinde infiguntur, inferiores autem duabus præditi ſunt, partim quoniam ſubſtantia maxillæ ſuperioris mollior & rarior eſt, quam inferioris, unde duabus radicibus tam firmiter inhærere non poſſunt, partim quod inferiores gravitate ſua incumbant in radices, contra ac ſuperiores, qui penduli ſunt, adeoque pluribus indigent vinculis. Reliqui molares ſuperiores canino denti ſuccedentes duas radices, inferiores autem unam ſaltem habent. Cæterum non prætereundum eſt, puerorum dentes imperfectis & mollibus, & quaſi medulloſis conſtare radicibus, unde vacillantes, & præcipue inciſorii unguibus, aut filo denti circumdato eximi poſſunt. Illud autem adhuc porro obſervationem meretur, radices dentium ligamentis membranaceis, nerveis interius omnes cinctas eſſe, quibus dentes loculis ſuis firmiter affiguntur, externe autem firmiter ambit ac unit dentes gingivalis ſubſtantia, quæ caro eſt dura, ex fibroſis lamellis juxta ſe poſitis, conflata, infinitis vaſculis ſanguineis intertexta, unde etiam rubedine intenſa fulget. Præterea copioſis membranulis, glandulis atque nervorum ramis ſcatet, unde ſenſilis eſt, & ſubinde humiditate irrigata obſervatur, hæc caro inſtar valli dentes cingit, & inſtar muſculorum ipſos roborat, unde gingivali carne vel exeſa, vel nimis relaxata aut flaccida reddita, dentes facillime excidunt & vacillant. Membrana autem illa, quæ radices dentium & illorum partem, quæ obvelata eſt, inveſtit, bene monente CLOPTON HAVERS *in oſteolog.* non eſt continuatio perioſtii maxillaris, ſed potius ea propagatur, quæ gingivas contingit, ac univerſo ori communis eſt, & revera glanduloſa, quæque non cum gingivis terminatur, ſed quam primum ad extremas earum oras pervenit, intorquetur, & intra alterum gingivæ & dentis latus reflectitur, oſſea vero in alveolum deſcendit, & immediate illis dentium partibus adhæret, quæ in alveolis ſituantur. Nonnullorum dentium radicibus in ſpecie in maxilla ſuperiore, una cum hac membrana aliquid duræ & carneæ gingivarum ſubſtantiæ communicatur, per quam dentes eo firmius in loculamentis ſuis affixi & annexi ſunt. Et quamvis dentes ipſi de communi perioſtio haud participent, alveoli tamen eo gaudent, & cum ipſa membrana, quæ dentes tegit, coaleſcit, ut unam quaſi conſtituere videatur.

9. Poſtremo de uſu dentium pauca adhuc monenda eſſe arbitror. Diximus in definitione, non tantum ad maſticationem ciborum, ſed etiam ad vocis expreſſionem ipſos conducere. Primarius autem uſus eſt maſticatio, ceu ciborum ſolidiorum inciſio, fractio & comminutio, ad quam omnes dentes requiruntur, quapropter omni tempore dentium magna fuit æſtimatio. Egregie MOEBIUS *in fundament. med. cap.* 9. oſtendit, quod non ſolum Deus in lege Moſaica ſervum, cui dominus dentes effregiſſet, manu mittendum mandaverit, ſed & veteres plumbeum odontagogon in Apollinis templo ſuſpenderint, ne eos evellerent poſteri, niſi carioſos & ſumme mobiles, plumbeoque inſtrumento ceſſuros. Turcæ itidem, MENAVIO ſcriptore ITALO *lib.* 3. *cap.* 22. referente, non, niſi impetrata regis licentia, dentes extrahere auſi fuerint. Secundarius uſus eſt vocis articulatio, dum valli inſtar linguæ aerique refluenti objiciuntur, hinc infantes, dum dentes non habent, vagitum edunt, qui duos aut tres, muſſitant, qui plures, diſtinctius loquuntur, imo, qui aliquot amiſerunt, vocis læſionem incurrunt. *vid.* LINDANUS *in phyſiol.* Præter duplicem hunc uſum etiam ad ornatum faciunt, nam ingrata eſt facies, cui gelaſinus abeſt, quare & incolæ occidentalis Indiæ ſtulte agunt, qui ornatus gratia anteriores dentes ſibi evelli curant. Videatur ea de re HIERONYMUS BENZO *de rebus Indicis.* Deformes etiam habentur, qui nigricantes & carioſos habent.

10. Poſtquam hactenus, ut arbitror, ſatis copioſe & enucleate dentium ſtatum ſecundum naturam conſideravimus, quali gaudeant ſubſtantia, qua ratione generentur, quomodo & quibus viis nutriantur, unde ſuum habeant ſenſum, quomodo alveolis ſuis firmiſſime incluſi ac connexi ſint, promtum ac facile jam erit, illarum læſiones morboſas, ſtatumque præternaturalem perſpicere, & illius varias cauſas tam mediatas, quam immediatas eruere.

11. Quo-

11. Quoniam autem dentium pathologiam ſpecialius perluſtrare animus eſt, conſultum fore arbitror, omnes dentium affectus diſpeſcere in eos, quibus dolor jungitur, qui dolore vacui ſunt, nec non in illos, qui ex vitiata nutritione, vel ex nervorum aut ligamentorum, & gingivæ, quæ juxta dentes eſt, debilitate aut vitio oriuntur. Primum autem occurrit communiſſimum illud dentium vitium, ratione ipſorum ſubſtantiæ, nempe caries aut exeſio, quam non tantum ſæpius gravis dolor, mutilatio, ſed & fœtor putredinoſus, verminoſa progenies, & fiſtularum generatio ſubſequitur. Originem ſuam habet caries à cauſa potiſſimum interna, dum mucus iſte gelatinoſus, qui dentium cavitatem replet, ob lympham impuram ſcorbuticam, acredine & ſalſugine quadam erodente imbuitur, unde non ſecus ac caro ex lympha ſalſa impura nutriente deſtruitur, corroditur, in ulcuſcula abit, dens quoque ob vitioſum nutrimentum emollitur, corroditur ac ſucceſſive deſtruitur. Quod autem non ſinguli dentes à lympha tota corrupta illud vitium patiantur, ratio hæc eſſe videtur, quod ſingularis debilitas vaſorum, quibus dens conſtat, aut diſpoſitio ab externa cauſa accedat neceſſe eſt. Inchoat enim plerumque caries dentis ab extra per parvum quoddam nigricans punctulum ſeu foraminulum, præſertim in maxillaribus, qui latiores ſunt, & in medio ſucceſſu temporis ſubſtantia corticali abſumta cavitates quaſdam acquirunt, quibus adhærentes ciborum reliquiæ mora acriores redditæ, motu putredinoſo inteſtino facillime oſſeam dentium ſubſtantiam excavare atque diſſolvere aptæ ſunt: ſimulac autem in parte quaſi vacuum quoddam ſpatium factum eſt, protinus ad illud invitatur major humidi ab intra influxus atque acceſſus, & ita ſucceſſive totus ferme dens conſumitur, ut fruſtulatim excidat, id quod mutilatio dicitur; accidit autem hæc anterioribus dentibus abſque prævia excavatione, ſed cuniculi carioſi exitum non invenientes librorum, latera eorum ſtatim diffindunt.

12 Quando ſanies carioſi dentis per anguſtum foraminulum libere ſatis effluere nequit, & verſus radices inferius agit ipſoſque alveolos & maxillam aggreditur, oritur fiſtula, quamvis etiam ipſa non ſemper ex dente carioſo originem ducat, ſed ſæpius etiam in maxilla incipiat, in ipſoque dente terminetur, & illum demum reddat carioſum. Hiſtoriam talem fiſtulæ ZWINGERUS *in M. N. C. Dec. II. an. VII. obſ.* 233. refert, ubi ex dente carioſo fiſtula, & ex fiſtula iterum plures dentes carioſi facti ſunt; poteſt etiam hanc in rem legi *diſputatio Argentoratenſis de genæ fiſtula, in dentem carioſum terminata.* Excavatis dentibus fœtor ſupervenit teterrimus, iſque ex ſanie dentis carioſi cadaveroſa, quæ ex ciborum reliquiis in cavitate putredinem ſuſcipientibus oritur: ſanies enim dentis ſalino - ſulphurea motu inteſtino vehementi inſtructa agit in ipſos ciborum reliquias intimam unionem partium diſſolvendo, ex quibus conſtant, unde putredo, quæ nihil aliud eſt, quam diſſolutio elementorum corpus conſtituentium, mediante motu inteſtino vehementiori, exſurgit, cujus perpetuus ac individuus comes eſt ipſe fœtor, qui ex ſeceſſione & evaporatione particularum tenuiſſimarum ſalino- ſulphurearum producitur. Sub putredine tali fœtida dentis conſpicitur ſæpius verminoſa progenies: nihil enim magis facit ad generationem vermium, quam motus inteſtinus putredinoſus, utpote qui ſeminia verminoſa actuat, vivificat atque expanſiva virtute ſua brevi tempore ipſa inſecta excludit, multumque illa nutrit. Nolumus jam hanc litem decernere, an inſecta talismodi verminoſa ſemper ſupponant ſeminium quoddam, an vero juxta veterum æquivocam generationem ex diſpoſita quadam materia mediante motu inteſtino putredinoſo ſaltem produci queant; placet tamen in illuſtrationem hujus rei memorabiles duas adjicere obſervationes. Retulit nempe nobis ante aliquot annos *Profeſſor Lipſienſium*, reparatum quondam fuiſſe in collegio principum majori hypocauſtum quoddam & vermem, inſignis longitudinis & craſſitiei in trabe tegumentum hypocauſti ſuſtinente carioſa facta repertum, qui figuræ monſtroſiſſimæ, dimidiam trabis longitudinem fere adæquavit. Altera ibidem annotata fuit. Ovum quoddam rubrica tinctorum infectum integrum, nec ullam fiſſuram oſtendens, per totam æſtatem linteis involutum & ſuperſtratum in ſcatula aſſervatum eſt. Accidit autem, ut linteis opus habens ſcatulam aperiret, quo facto, magna formicarum ad inſtar, alatorum vermiculorum quantitas evolabat, acidiſſimo interim odore omnibus linteis imprægnans, tandem ovo conſpecto, in baſi aperturam offendit, ex qua animalcula dicta egrediebantur; diffracto demum ovo, vermiculos caſeoſis illis non diſſimiles, alatis nigris ſuccedentes, ac in albumine nidulantes, (de vitello autem nihil amplius apparebat,) in conſpectum veniebant. Quemadmodum autem nulla pars humani corporis eſt, in qua non vermes generari poſſint, uti obſervationes in FORESTO *lib. XIV. p.* 330. aliisque teſtantur, ita non video, cur in dubium vocandum ſit, in dentibus illos non progigni, cum quotidie cibis veſcamur, qui verminoſo inquinati ſunt ſeminio: confirmat id quoque ipſa experientia, cum ex ipſis dentibus evulſis carioſis diſtractis, vermiculi extracti fuerunt, quam in rem evolvi poſſunt SCHULZIUS & PECHLINUS, *M. N. C. Dec. I. an. IX. X. p.* 433. HOLLERIUS, *in perioche ad lib. V. Galenus de compoſ. med.*, JOANNES AGRICOLA *in not. ad Joh. Popp. de tartaro*, SALMUTHIUS *obſ. med.* Confer præterea FORESTUM *pag.* 399. SCHENCKIUM & ETTMULLERUM *in praxi p.* 66. *a & b. tt. p.* 822.

13. Ex vitioſo nutrimento, quod non tam dentium, quam gingivarum eſt, perficitur quoque generatio lithodonti ſeu lapidis dentalis, tartari dentium vulgo dicti. HELMONTIUS gingivas, ipſis dentibus nutrimentum ſuppeditare putat, quod ſi in excrementum vertitur, & ex læſis gingivis emittitur, circa dentes ipſum indureſcere, cum jam tum aliqualem ſuſceperit determinationem ſive potentiam dentalis duritiei. Noſtra ſententia hæc eſt, tartarum dentibus adhærentem, productum eſſe partim ſaliva terreſtribus, tartareis & viſcoſis partibus ſtipata, partim etiam lympha gingivalis impura tartarea, quæ ſubinde dentes humectando, ſucceſſive ipſis viſcoſas tartareas partes apponit: hic tartarus propter acredinem ſuam paulatim ipſam dentium ſubſtantiam conſumit, & nigredinem, quæ propter poros copioſiores inductos lucem ſuffocantes oritur, ipſam cariem inducit. Cæterum hic dentalis lapis, ſpiritus ſalis affrictu in momento reſolvitur ac abſtergitur, indicio, terra alcalina ipſum conſtare. Solet hic affectus familiariſſimus eſſe infantibus, qui lacticiniis viſcoſis & ſaccharatis veſcuntur, item ſcorbuticis, arthriticis, nephriticis, hypochondriacis, non aliam ob rationem, quam quod illorum ſerum ſcateat impuris terreſtribus tartareis copioſis partibus, quo circa ex hiſce concludendum eſſe exiſtimo, inſpectionem gingivarum merito commendandam eſſe medicis, quoniam harum ſtatus ſeri ac lymphæ ſtatum nobis indicat luculentiſſime.

14. Accedimus jam ad illos dentium affectus, qui ex vitio ac imbecillitate nervorum naſcuntur, & primum occurrit dolor, qui interdum crudeliſſimus percipitur in tota dentis ſubſtantia, imo in gingivis & vicinis partibus, tota ſæpius maxilla. Membranam enim licet tenuem, exquiſitiſſimi tamen ſenſus per cavitatem dentium diſperſam eſſe, nec non nerveam tunicam, ipſas gingivas, alveolos & radices imme-

Digitized by Google

diare cingere, ex phyſiologicis ſufficienter notum eſt; quando itaque ipſa ſanies carioſi dentis, fibrillas membranaceas in medulla dentis contentas aggreditur, dolor excitatur truculentus. Unde experientia quotidiana deprehendimus, raro excitari odontalgiam, niſi dentes exiſtant carioſi. Defluxio enim quæ è capitis vertice per tempora in maxillas ruit, dentem, qui exeſus eſt, in eum maxime inſilit. Interdum etiam dentibus ſalvis ac integris dolor ſe manifeſtat una cum rubore, tumore, pulſatione arteriolarum, facie rubicunda, perpetuo ſalivæ ſtillicidio, calore præternaturali & febriculoſa quadam ſanguinis commotione, aſſiduaque vigilia, quæ cuncta ſymptomata arthritidem quaſi dentium & partium vicinarum inflammationem patefaciunt. Invadit ſæpius hic affectus plethoricos, ſcorbuticos, & quibus ſolennis evacuatio ſanguinea, in fœminis per menſes, in viris per hæmorrhoides aut per omiſſionem venæ ſectionis cohibita & ſuppreſſa fuerit, hinc gravidæ ob ſtatum plethoricum, cui cacochymia ſæpius ſe aſſociat, valde obnoxiæ ſunt huic affectui. Fit nimirum à decubitu ſeri acris circa radices, gingivas ac membranas dentium ſtagnantis, quandoque cum affectu eryſipelaceo, qui cutem externam faciei & ſubſtratos muſculos, & glandulas parotides infeſtat, jungitur odontalgia, & ſpaſmodica partium conſtrictione ipſos dentium nervos in conſenſum trahit. Cæterum notiſſima veterum diſtinctio eſt odontalgiæ à cauſa calida vel frigida, quæ etiam ſano ſenſu poteſt admitti: calida dicitur, quæ cum fervore ac æſtu in ſanguineis, plethoricis, cholericis, ætate exiſtente juvenili vel virili, cum ſymptomatum ac febris vehementia invadit, facie rubicunda, & vaſorum intumeſcentia. Ex cauſa dicitur frigida, ſi corpora cachectica, ſubjecta ſeroſa, ſenes, fœminas adoritur & cum facie pallida, pulſus debilitate, tumore œdematoſo jungitur: & notandum in genere eſt, quando odontalgia proficiſcitur ex cauſa calida, acerbiores, breviores tamen exiſtere dolores, quando ex humore frigido, remiſſiores, aſt diuturniores fieri. Secundo loco attentione dignum eſt, odontalgiam, quæ cariem dentis pro cauſa agnoſcit, magis eſſe continuam, ita tamen, ut occaſione multiplici externa & interna excitetur & exacerbetur, quæ autem eſt inflammatoria, & à decubitu ſeri viſcidi acris ſuboritur ac arthriticis, rheumaticis, hypochondriacis, plethoricis, & qui conſuetas narium hæmorrhagias non patiuntur, familiaris eſt, cum febriculoſo horrore, capitis gravitate, corporis laſſitudine, faciei diſtenſione per periodos invadere ſolet, & certo quoque tempore finitur. Simile quid hic affectus, ratione invaſionis, ratione cauſarum, ſymptomatum, & curationis habet cum eryſipelate, arthritide, podagra, rheumatiſmo; adeſt nimirum in hiſce omnibus inflammatoria ſeri vel ſanguinis congeſtio cum ſpaſmodico dolore, tumore, rubore, ardore, pulſatione conjuncta, quæ debitam diſſipationem & reſolutionem requirit.

15. Neque hoc loco ſilentio prætereundus eſt ille dolor, qui è proruptione dentium ſuſcitatur in infantibus ac pueris, præſertim quando canini, qui præ reliquis ſatis duri ac acuti ſunt, unde germanicis *die Spitz-Zähne* dicuntur, gingivalem carnem pervadere nituntur. Profecto enim longe majori cruciatu atque moleſtia hi prodeunt, quoniam acutius gingivas afficiunt, quam molares majores & obſtuſiores. Unica doloris cauſa eſt perruptio, lancinatio & irritatio gingivalis carnis, quæ ex variis fibris, nervis ac membranis contexta eſt, unde ex hac irritatione exſuſcitatur dolor, ex dolore dein, qui ſemper cum ſpaſmo & impetuoſo ſpirituum animalium per ſyſtema nervoſum commotione junctus eſt, proficiſcuntur atrocia dentientibus ſupervenire ſolita ſymptomata, quæ recenſet divinus *Senex Sect. 3. Aphor. 25.* inquiens: *cum dentire cœperint, gingivarum moleſti pruritus, febres, convulſiones, diarrhœæ oriuntur, maximeque cum edunt caninos dentes, & qui inter pueros craſſiſſimi ſunt, alvoque adſtricta.* Quibus tanquam frequentioribus junguntur etiam vigiliæ, vomitiones, ſalivatio crebra, aſthma, tuſſis. Et ordinario adeſt major horum ſymptomatum imo convulſionum truculentia, quo major ad eas diatheſis ex utero materno, nutrice morboſa aut prægnante, lacte in ventriculo coagulato, aut in putrilaginem acidam aut amurcam degenerante, pultibus ferventibus, aëris frigidi admiſſione, capitis aliarumque partium ulceribus aut exanthematibus ſubito evaneſcentibus, lumbricorum in inteſtinis præſentia, accedit. Plura hac de re legi poſſunt in WILLISIO *lib. de morbis convulſionis pag. 54. & 58.*

16. Tranſitum jam facimus ad illos affectus, qui ex vitio nervorum, illorum nempe reſolutione ac ligamentorum laxitate dependent, & primus dicitur vacillatio: vacillant autem dentes ob duplicem rationem, vel vitio dentis proprio, vel ratione gingivarum; ratione prioris cauſa vacillationis proxima eſt vinculorum ſeu ligamentorum laxitas, flacciditas, corroſio & ruptio. Ratione poſterioris vero ſunt vel gingivæ in tono reſolutæ, vel in unitate ſolutæ, idque vel in ſimplici cruentatione, *in den Zahn-Bluten*, vel in putrida ſimul, epulice *oder die Mund-Feile* dicta.

17. Ligamenta laxantur & flacceſcunt narcoticorum & opiatorum ope, unguento hyoſcyami aliiſque, quale exemplum M. N. C. *Dec. II. an. 2. pag.* 273. ſuppeditant, 2. à violentia externa, caſu, ictu, rerum durarum obviatione, alaparum inflictione &c. idque periculoſius in anterioribus, quippe qui ob radicem ſimplicem facile vacillant inciſores imprimis parum profunde inhærent, vid. anatomici & FORESTUS *lib. XIV. obſ.* 12. ad quam violentiam externam & rerum durarum mordicatio pertinet, inprimis ſi nucleos ceraſorum, prunorum dentibus diffringere quis ſtudeat. 3. a convulſionibus laxatur e. g. in ſtridore & colliſionibus dentium, quod infantibus familiare, de quo FORESTUS p. 405. in colliſione inprimis, *wenn ſie mit den Zähnen Knirſchen.* 4. Ob defectum nutrimenti in convaleſcentibus, interdum & in ſenibus, confer etiam FORESTUM p. 413. Ligamenta ſeu fibroſi illi hamuli porro corroduntur & mortificantur ab acri corroſivo quocunque, ſive ſit tartarus & caries, ſive ſcorbutica affectio, ſive mercurii reliquiæ. Sic EUSTACHIUS *de dentibus* non ſemel ex defluxionibus, quibus dentes obnoxii, in præſepiolis tantam materiæ gypſeæ, quam ETTMULLERUS *in praxi p. 68.* pro tophi dentalis uberiori incremento habet, copiam coacervatam invenit, quæ vincula laxarit, ac tandem ipſos dentes extruſerit, quem in SCHENKII obſervationibus allegatum vide. In ſcorbuto vero acre peregrinum, ex gingivis corroſis ad dentis radices & ligamenta elabens, eandem corroſionem inducit. Mercurius firmitati dentium infenſiſſimus eſt, ubicunque enim poros invenit, (invenit autem ob tenuitatem etiam in ſubtiliſſimis) ibi ſe inſinuat, & corrodere incipit, nervis inprimis ac ligamentis infeſtus: huc facit BOYLEI obſervatio, *tract. de poris cap. VII.* qui mercurii guttulam in dentis alveolo invenit ab inunctione mercuriali reliquam, quæ & dentis elapſi cauſa fuit; eundem effectum aquæ coſmeticæ mercurio imprægnatæ ſæpiſſime producunt, de quo FORESTUS & ETTMULLERUS plura habent. Tandem violentia externa ligamenta etiam rumpuntur, ſi non omnia, ſaltem plurima, ut leviter ſaltem adhuc alveolis dens adhæreat, idque vel per dentiducia extractionem, vel per ictum, vel per excuſſionem, aut

per

Digitized by Google

per caſum. Gingivas quod attinet, illæ in tono ſuo plerumque reſolvuntur vel odontalgiis ceſſantibus; propterea, quod inflammatæ antea intumuetant; nam omnis caro inflammata poſtmodum flacceſcit, vel à ſalivatione ceſſante, gingivis antea non ruptis, ſed rareſcenóbus ſaltem. Unitas earum ſoluta in ſimplici ſaltem cruentatione fit, ſi ſaliva acri charactete infecta, ſive ſimplici ſive ſcorbutico, gingivarum carnem in ſpongioſitatem ac tumorem attollit, unde modo leviter tactæ rumpuntur & ſanguinem fundunt. Jam longe facilius erit de dentium caſu & defectu diſſerere: dicitur autem caſus quando vel vacillatione, vel vi externa excidit dens. Defectus eſt, quando propter ætatem prioribus novi non ſuccreſcunt.

18. Devolvimur jam ad ſtuporem dentium, qui peculiare quaſi quoddam doloris genus eſt, quando nimirum membrana dentes inveſtiens ſenſu quodammodo privatur. Cauſa petenda eſt maxime ab acido auſtero aſſumto, vel etiam per vomitum rejecto, unde hypochondriacis ex acido & auſtero laborantibus hic affectus valde familiaris eſt, vid. *M. N. C. Dec. II. an. VII. pag.* 142. Quo de morbo etiam legi meretur FORESTUS *lib. XIV. obſ. IX. pag.* 406. Supereſt ſtridor dentium ſeu eorundem crebrior colliſio: eſt peculiare convulſionis genus a ſpaſmo reciproco muſculorum in genis abductioni & adductioni mutua opera inſervientium, qui aliquali convulſivo motu affecti, ſtidorem talem inferunt. Cauſæ ſunt, quæcunque ad convulſiones aliquid conſerre poſſunt e. g. frigus intenſiſſimum, dolores ex vermibus, ex dentitione difficili, ſuppreſſio catameniorum, circa quam conſuli poſſunt ETTMULLERUS *in Praxi pag.* 70. & FORESTUS *obſ. IX. pag.* 460. Hæc circa dentium pathologiam hoc loco ſufficiant.

19. Poſtquam diverſos in ſuperioribus conſideravimus dentium affectus, illorumque cauſas expoſuimus, reſtat jam, ut ſingulis ſeorſim convenienti medendi via & remediis ad cauſas tollendas potentibus aptiſſimisque occurramus. Primum autem in conſiderationem merito venit ipſa dentis caries, ſive ejus deſtructio ac corruptio ſanioſa, ubi illud notandum, cariem ſeu corruptionem & mortificationem dentis nec ulla arte vel remedio reparari poſſe. Quod enim corruptum & mortuum eſt, uti videmus in ſphacelo, illud ad integritatem & vitam minime poteſt revocari; nam quod ſphaceloſa putredo & corruptela eſt in carne, illud caries eſt in oſſibus. Interim tamen eo allaborandum eſt, ne illud malum quod in principio ſæpenumero leve & exiguum eſt, ulterius ſerpat & vires acquirendo, totum dentem deſtructione afficiat. Si enim ſemel inceperit caries in dente, propter putredinem, quæ ſubinde ſeſe multiplicat, & continuo partem rapidiſſimo ſuo motu inficit, maxime ſi aëris ceu fluidi gravis penetrantiſſimi, vehementiſſimi, vehementi in motu inteſtino exiſtentis, liber fuerit acceſſus, non deſiſtit, donec totum os conſumſerit; quinimo obſervamus, quod caries, dente uno conſumto, etiam alterum vicinum adoriatur & ſimili labe afficiat, huic itaque corruptiuni ponenda ſunt obſtacula. Ea autem omnia, quæ alias cariei oſſium magno cum effectu opponi ſolent, qualia ſunt euphorbium, camphora, oleum cochleariæ, caryophyllorum hoc loco inſufficientia deprehendo; hanc potiſſimum ob rationem, quoniam partim commode non applicantur, partim etiam acceſſione ciborum & continuæ ſalivæ virtute ſua imminuuntur. Illud unicum expertiſſimum pro conſervatione dentis, qui jam excavatus & carie tactus fuit, deprehendi remedium, nimirum curavi parari ex plumbo maſſulas & molleculas, quæ exactiſſime cavitaö dentis reſpondebant, illasque decenti applicatione intruſi. ita ad multos annos dens ſervatus fuit integer, quod feliciſſimi effectus eſſe ſum expertus; impeditur nimirum hac ratione, ne reliquiæ ciborum intrantes dentis cavitatem in putrilaginem abeant fœtidiſſimam, quæ non tantum ulterius depaſcit oſſeam dentis ſubſtantiam, verum etiam male olente odore totum palatum imbuit. Addimus etiam, quod plumbum ſaniem iſtam cadaveroſam acidam acrem ſubſtantia ſua alcalina temperet, corrigat, immutet, uno verbo: fermentum ſic dictum ulceroſum penitus deſtruat, nec non ulterius aeris liberum aditum præpediat.

20. Notiſſimum in foro medico eſt, nullos gravioribus conflictari doloribus dentium, quam qui dentes exeſos & excavatos alunt, in illos enim, cum via jam pateat, fluxio ſeri acris magis inſilit & irritando membranam nerveam, quæ cavitatem dentis interiorem inveſtit, crudeles dolores efficit. Ut itaque taliſmodi dens carioſus nunquam amplius dolore afficiatur, optimum arcanum hoc eſt, applicetur nempe cauterium actuale, & hujus beneficio comburatur membrana interior nervea, per quam ſentit dens. Accidit hæc operatio ſine ullo dolore & citra ullum periculum: quod non tantum in me ipſo, ſed & in compluribus individuis illud tentaſſe teſtor, inſtrumento ſingulari hunc in finem elaborato, auſpicatiſſimo ſemper cum effectu, cavitati poſtmodum dentis intrudenda eſt maſſa, ut antea dictum fuit, plumbea. FORESTUS *lib. XIV. p.* 410. actuale cauterium applicat per cannulam, & dentes vicinos cera vel re ſimili munit. Inſtrumentum huic fini aptum communicat SCULTETUS *in armament. chirurg. appendice p.* 5. In genere hic tenendum, actuale cauterium potentialibus, cujuſmodi ſunt oleum vitrioli, aqua fortis, caput mortuum vitrioli, longe præferendum eſſe, hæc enim ſimul deſtruunt dentium texturam & fauces lædunt, illud autem humiditatem dentis nimiam exſiccando, & ſimul fermentum, ut vocant extinguendo, juvat, adeoque ex duplici effectu merito laudatiſſimum eſt.

21. Accedimus jam dentis extractionem, circa quam etiam nonnulla merentur animadverti: aſſerimus autem dentium extractionem aliquando non juvare vet neceſſariam non eſſe, quandoque periculoſam eſſe, interdum autem ſumme neceſſariam. Non juvat, quando inflammatio & exulceratio, non tantum dentem & gingivam, ſed & totam viciniam, ob congeſtionem impurorum ex corpore humorum ibi factam, occupat: quando enim nullum in dente vitium eſt manifeſtum, tunc dolor minime tollitur dentis extractione. Non neceſſaria etiam eſt in odontalgia ex dente carioſo, quoniam, uti ſupra innuimus, dens ſervari & caries ulterior nec non dolor dentis ex carie generatus, præcaveri poteſt, debita cauterii actualis applicaöone. Periculoſa eſt in extractione dentium caninorum, qui ſatis longam ac latam radicem habent, cui implantatur portio nervi, qui ex foramine orbitæ prodit, unde facile dolor acutus vel inflammatorius oculorum, & cephalalgia excitari poteſt. Confirmat id quoque obſervatio notabilis HIGHMORI *in diſquiſit. anat. c. 2. p.* 1. Larga quoque hæmorrhagia ab extractione dentium, qui altius inſident alveolis, præcipue in plethoricis, menſibus inſtantibus, ſcorbuticis, febre ardente laborantibus obvenire poteſt, quæ etiam mortem poſt ſe trahit. Exempla videri poſſunt apud HIGHMORUM, HOLLERIUM, *comment. in ſect. 2. lib. 2. aph.* 18. PLATERUM & ROUSSETUM *lib. de hom. primordiis, & hyſtericis affectibus.* Cavendum quoque eſt, ne dens eo tempore evellatur, quo caput dolet & congeſtio nimia ſanguinis eſt ad caput, aut crudelis dolor urget: quia tuno cum omnia irritata ſunt, atrociora ſymptomata creantur. Plures cautelas circa evulſionem obſervandas tradit RIVERIUS *prax. med. L. VI. c.* 1. Si hæmor-

rhagia enormis ſit à dente evulſo, caput mortuum vitrioli admovere oportet. Periculoſa identidem eſt extractio, præcipue dentium molarium, præſertim in maxilla ſuperiori exiſtentium duorum, nempe penultimi & ſuccedentis tertii, non tantum quod ternis ſubinde infigantur radicibus, adeoque major læſio carnis gingivalis metuenda ſit, ſed maxime, quod maxillæ os ſimul facillime dilacerari poſſit. In hujus rei illuſtrationem ſequens hiſtoria plurimum faciet. Acceſſit ad me ante aliquod tempus generoſiſſima fœmina, quæ conquerebatur de fiſtula exiſtente in maxilla ſuperiori, in illa parte, ubi penultimus dens, qui extractus erat ante annum ob doloris atrocitatem, poſitus erat, ab hoc tempore ſtatim, dicebat ægra, non conſolidatam ſe obſervaſſe cavitatem, & ex hac perpetuum materiæ ſeroſæ effluxum in os habuiſſe. Admittebat hæc cavitas ſtylum tres tranſverſos pollices longum & quando applicandum fuit huic cavitati pro fine conſolidandi balſamum Peruvianum, vel aliud remedium penetrantis odoris, ſenſit illud ipſum ægra in naribus efficaciſſime, quaſi illud ab extra naribus fuerit immiſſum: obſervavit porro, quando nares non bene fluebant, accumulari & incrementum ſumere effuſionem materiæ ſeroſæ per illam ipſam notatam cavitatem, & vice verſa, quando dicto in loco non bene profluebat mucoſa materia, in naribus excretio fuit adaucta. In conſilium vocavit celebres & peritiſſimos multorum locorum medicos & profeſſores, nec non chirurgos expertiſſimos, qui unanimi ferme ore dixerunt eſſe fiſtulam, in cujus ſanationem ordinarunt uſum thermarum, decoctorum exſiccantium ex lignis & radicibus confectorum, nec non purgantia. Uſi quoque fuerunt externis balſamicis, traumaticis, conſtringentibus, ſed ſine omni effectu. Chirurgi inciſione curandam eſſe putarunt, ſed quomodo hanc celebrare potuiſſent, lubentiſſime voluiſſem edoceri. Hæc omnia cum mihi narraret, & à me peteret auxilium, ſtatim edixi non eſſe fiſtulam, ſed per violentam extractionem læſam fuiſſe maxillam ſuperiorem & inſignem illum ſinum ſeu cavernam aut antrum accurate à Cl. HIGHMORO l. c. deſcriptum, (quod pituitaria ſatis valida tunica pro muci ſecretione inſtructum eſt, & in ipſas nares exitum ſuum habet,) apertum fuiſſe. Et hoc ipſa generoſa fœmina confirmat cum ediceret, radici dentis extracti adhæſiſſe materiam ſolidam, ſatis copioſam & pumicoſam, ſtatim in capite ſceleti ipſi ægrotanti monſtravi, quam tenuis ſit, circa illum ſinum in fine, ubi radix inferitur, ſubſtantia alvearis penultimi dentis, & qua ratione hac læſa ſtylus poſſit admitti uſque ad orbitam oculi, item, quomodo in nares terminetur. Itaque impoſſibilem eſſe ſanationem plenariam judicavi præcipue in fœmina ad ſenectutem inclinante, nec ullam chirurgicam operationem, aut ullam medicinam internam, locum habere poſſe, ſed juſſi tantum, ut cavitas illa plumbo occludatur, ne aër libere accedens ad ſinum illum, majorem putredinem ac corruptionem efficeret. Ceterum uſum balſami vitæ, ut ipſum attrahat naribus commendavi, quibus remediis etiam optime ſe habet.

22. Neceſſaria autem extractio dentis eſt in fiſtulis, ſive illæ ex tumore inflammatorio gingivarum & maxillæ rupto dentem carioſum efficiente, ſive ex dente carioſo & putrido, non mature exemto ortum ſuum habeant, eum in finem, ut ſanioſæ materiæ præbeatur exitus. Legi meretur hac de re FORESTUS *lib. XIV. p.* 394. Etenim neceſſe eſt, ut materia hac ratione exitum inveniat, quæ alias à ſtaſi majorem acrimoniam & erodendi vim concipit. Accidit ſæpius, ut cum dente ſimul evellatur callus, & ſanguinis profluxus ex fiſtula ſubſequatur, unde felix ſubſequitur curatio, qua de cura videri poteſt SENNERTUS, *lib. 2. prax. part. 1. c. X.* MARC. AUREL. SEVERINUS *chirurg. efficaci part. 2. c. I.* 120. GUIDON. de CAULICO, *it.* FORESTUS, qui aliquot hiſtorias curatarum fiſtularum una cum cautelis præſtantiſſimis conſignavit, duas nimirum deſcribit gingivarum fiſtulas ex dente carioſo *Lib.* 14. *obſ.* 17. unam ex gingivarum inflammatione dentes carioſos reddente, libro eodem, *obſ.* 15. unam quoque partis externæ, ita ut in barbam virus manaret, *obſ.* 7.

23. Quando dentes carioſi ac putridi vermibus præbent hoſpitium, dolor ſubinde pruriginoſus, arrodens, cum nulla aut pauca ſalivatione obſervatur, notante id doctiſſimo FORESTO *in obſervationibus lib. XIV. p.* 339. Odontalgia ex vermibus orta difficulter ſaneſcit, & ægre domari poteſt; ſpernere enim ſolet omnia ſpecifica alioquin odontalgica, accerſenda itaque talia ſunt, quæ ſingulariter verminoſæ progeniei adverſantur, quem in finem laudatus FORESTUS *l. c.* decoctum colocynthidis, pilulas ex aloe & myrrha, item pulverem contra vermes commendat. Quidam fumum hyoſcyami ad eliciendos vermes laudant, ſed noxas hujus ſuffitus deducit egregie HAGENDORNIUS, *in hiſt. med. p.* 395. tutior eſt fumus ſabinæ. CLAUDERUS *in M. N. C. Dec. II. an. 5. p.* 304. evulſionem dentis ſuadet, at vero nunquam ad extremum hoc præſidium eſt refugiendum, niſi duriſſima adſit neceſſitas. Ceterum tartarea & tophacea materia, quæ ſcorbuti, & lymphæ impuræ ſoboles eſt, & ſubinde dentibus firmiſſime cohæret, non melius *tolli* & amoveri poteſt, quam operatione chirurgica, per certa inſtrumenta ex chalybe, hunc in finem affabre confecta. Etenim abſtergendus & abradendus tartarus ille eſt, ne cariem, inſignem fœtorem, abominabilem nigredinem & vermes producat; ſi levius ſaltem adhæret, pulvis ex oſſe ſepiæ, cornu cervi uſto, teſtis ovorum calcinatis, tartaro vitriolato, iride florent. & moſcho paratus, ad dentium dealbationem, & à tartaro corroſivo purgationem commendari meretur. Ita etiam ſpiritus vitrioli, cum ſyrupo cochleariæ & violarum ſubactus medicina non ſpernenda eſt, ad tartarum mucoſum à dentibus auferendum; prudenter tamen adhibeatur, ne ipſa oſſea dentis ſubſtantia ſimul in corruptionem abeat.

24. Accedimus jam ad dolorem inflammatorium, quo maxilla cum dentibus à decubitu ſanguinis vel potius ſeri acrioris affici & ſæpe graviter ſolet corripi. Commendamus hoc loco omnia illa, quæ alias inflammationibus ſolent opponi, nimirum ante omnia materia ibi hærens per blandam diaphoreſin eſt diſcutienda, & enormes dolores, qui quandoque febrem, vigilias aſſiduas, inſignes cephalalgias, imo convulſiones producunt, blandis anodynis & nervinis componendi ſunt. Quando corpus eſt plethoricum, vel ſolennis & conſueta evacuatio ſanguinis ſuppreſſa eſt, ſanguinem educere convenit, ſive ex brachio, ſive ex lingua, inciſis venis raninis. Ita fœminam plethoricam largiſſima venæ ſectione in pede à ſæva odontalgia ſtatim liberabat THONERUS *cap. XI. obſ.* Poſtea diaphoretica cum anodynis mixta in uſum vocentur, qualia ſunt diaſcordium Fracaſtorii, roob ſambuci, camphora, nitrum, theriaca cœleſtis, eſſentia ſcordii, aqua Fl. ſambuci, tinctura bezoard. mixtura ſimplex, eſſ. caſtorei, anodyna, cinnabaris, quæ ſub varia forma adhibenda & ſubinde continuanda ſunt, expectando ſemper lenem ac moderatam diaphoreſin ac diſcuſſionem, hæc enim ingraveſcenti febri ſimul obviam eunt. Abſtinendum autem merito eſt à regimine impetuoſe ſudorifero, utpote quod ſanguinem vehementer commovendo ardorem, dolorem & ſymptomata magis adauget, & vires ipſas præmature deſtruit. Externe ad diſſipationem doloris & tumoris convenientiſſimi ſunt ſacculi ex ſpeciebus diſcutientibus & ſale volatili oleoſo & ſulphure eva-

porabili

porabili demulcente conſtantibus, parati, calideque applicati, ſunt autem ejuſdem generis flores chamomillæ ſimpl. & roman. ſambuci, meliloti, papaveris rhœados, herba card. bened. chæreſolii, hyſſopi, hormini, ſemen aniſi, carvi, anethi, baccæ junip. camphora, crocus, ſuccinum, farina ſabarum, ſal commune, nitrum, quæ omnia potentiſſima ſunt reſolventia & diſcutientia; præterea ab omnibus frigidis tam ſiccis quam humidis eſt abſtinendum. Dein interne, ſi dolor atrociſſimus eſt, pilulæ WILDEGANSTÆ & MATTHIÆ, quæ ex opio ceu baſi, & purgantibus ac diaphoreticis conſtant, & opium præſtantiſſime correctum exhibent, circa tempus præſertim nocturnum in uſum vocari poſſunt. Ipſi in paroxyſmo, quando dolorum ferocia urget, ſpiritum vini camphoratum, vel balſamum vitæ ad guttas aliquot in nares attractum ex tempore & inſtar incantamenti inducias doloribus facere ſæpius obſervavi, quamvis non continuas; cujus ratio hæc eſſe videtur, quoniam ramus nervi ad narium membranas pertingens, ex eodem provenit trunco: nimirum ex quinta conjugatione nervus ad dentes fertur. Thus quoque in balſamo noſtro vitæ ſolutum & cum goſſypio denti dolenti admotum, item cum aqua Caroli cephalica gingivarum frictio opem adfert præſentiſſimam. Ad mitigandum vero dolorem clyſtere nil eſt præſentius. In ſtatu cacochymico, purgantia, ſpecifica etiam ex gumminibus, mercurio dulci, ſale ſuccini, reſina ligni guajaci, extracto aloes, parata, & per epicraſin purgando forma pilularum exhibita, ſumme erunt proficua.

25. De cætero in deliberationem hoc loco venit, an cauteria vel veſicatoria in odontalgia alicujus ſint uſus & fructus. Practici non ſatis deprædicare poſſunt ſingularem eorum uſum in graviſſima odontalgia. Notum eſt anthelici auris aut muſculis temporum affecti lateris applicari hunc in finem cauteria, vid. ZWINGERUS *in ephemerid. l. c. obſ.* 233. Alii moxam circa tempora apponunt, cujus loco clariſſimus FRANKIUS fune inflammabili carpto, *geſchabten Lunden*, conſilio *B. Scretæ*, præſtantiſſimi medici utitur, vid. *M. N. C. Dec.* 2. *ann.* 1. *obſ.* 27. In odontalgia periodica non minus feliciter SPIGELIUS uſus eſt cauterio actuali, quo eam anthelicis partem, quæ ſuperiorem tragi immediate contingit, incidere, vulnuſque debite conſolidare ſolitus eſt. Loco cauteriorum potentialium ſpecifice inſervire queunt ranunculus nemoroſus, raphanus ruſticanus & alia. Alii contuſi ad cubitum applicatione veſicas excitatas, eiſque odontalgiam ſedatam *M. N. C. Dec.* 2. *ann.* 9. *pag.* 221. narrant. Ita etiam ranunculi nemoroſi JACOBUS WOLFFIUS *M. N. C. Dec.* 2. *ann.* 7. *pag.* 351. meminit, qui cum ſpiritu vini contuſus, brachio lateris affecti, groſſi magnitudine in parte carnoſa applicatus, veſica relicta, dolores ſedat: plumbaginis ſeu dentariæ radix contuſa & carpo manus impoſita per noctem relicta, mane maculam plumbeam relinquit & dentium dolorem diſſipat, quod ETTMULLERUS *in praxi pag.* 824. ceu verum experimentum allegat. Idem ex BARTHOLINO de raphano cubito applicando, aliiſque ſale volatili acri gaudentibus *M. N. C. Dec.* 2. *anat.* 4. *pag.* 181. 182. tradunt. Linimentum quoque ex octo cantharidibus, tribus allii radicibus & theriaca cum linteolo flexuræ cubiti admovendum enarrant *M. N. C. Dec.* 2. *anat.* 5. *pag.* 335. Alios allii ad hunc finem applicandi modos ex PLATERI obſervationibus *lib.* 2. *pag.* 371. & 375. & *Paræi Chirurgia*, *lib.* 16. *cap.* 25. eædem ephemerides communicarunt. Quantum vero veſicatoria in dolore dentium conferant, teſtantur obſervationes in dictis miſcellaneis paſſim occurrentes. Noſtra ſententia eſt, non inutiliter nec ſine fructu in graviori odontalgia, præſertim ſi ex ſero acri corroſivo, nervum obſidente, oriuntur, dicta remedia applicari poſſe, partim ut ipſam peccantem materiam foras ejiciant, partim etiam, ut motum enormem impetuoſum ſpirituum ex dentium membranis in alium locum derivent. Veſicatoria dicta, nec non nervina antiſpaſmodica & anodyna optimo cum ſucceſſu pone vel ſub aures applicantur, ob hanc rationem, quoniam arteria una cum nervo & vena ſub aurem maxillam inferiorem ingreditur, & ſecundum ejus longitudinem in omnium dentium inferiorum radices diſſeminatur. Commodiſſime itaque hoc loco ſerum acre affluens avocatur & divertitur, vel etiam impetuoſus ſpirituum per nervum motus compeſcitur. Ob eandem rationem firmior compreſſio pone maxillam inferiorem digitis facta, ipſo in doloris dentium paroxyſmo dolorum ferociam ex tempore ſiſtere ſolet. Præterea obſervamus in praxi, temporibus, item infra orbitam applicata emplaſtra ex nervinis & antiſpaſmodicis facta, nominatim maſtiche, balſamo de Peru, extracto caſtorei, camphora, oleo nucillæ, croco, & in graviori caſu, oleo hyoſcyami expreſſo, addito ſimul opio, promtiſſime & repente auxilium ferre, quoniam ramus nervi ad muſculos temporales tranſiens ejuſdem originis eſt cum nervis, qui ad dentium cavitatem feruntur, & nervus ſub orbita ſtatim egreditur in maxilla ſuperiori dentes anteriores.

26. In dentitione ſeu proruptione dentium difficili, quæ convulſiones, febriculas & diarrhœas in puſillis infantibus ſæpenumero poſt ſe trahit, præter interna antepileptica, antiſpaſmodica, præcipitantia & maxime hoc in caſu æſtimatum uſum gelatinæ cornu cervi in potu diſſolutæ una cum eſſentia papaveris rhœados, liquor noſter anodynus mineralis ad aliquot guttas frequentius datus omnibus palmam præripit. *Paræus l.* 23. *chirurg. c.* 67. ſcalpello gingivas aperire juſſit antequam lethalia ſigna ſuperveniant: quod remedium exoptato cum ſucceſſu aliquot ſuis liberis, præſentibus *Feureo*, *Altino*, *Curtino*, Medicis regiis & Guilelmo chirurgo applicavit. Inciſio poteſt fieri ſcalpello *mit einem Federmeſſer*, non phlebotomo. Externe prodeſt, ipſa illa in parte, ubi dens prorumpere conatur & tumorem, dolorem ac ardorem gignit, ficum per medium diſſectam applicare, vel etiam mucilaginem cydoniorum cum vitelli ovorum momento, aqua roſacea & ſyrupo violarum diſſolutam, vel adhuc melius cerebrum leporinum, quod ſpecifice à peritiſſimis hunc in finem commendatur, adhibere.

27. Quando dentes vacillant ex gingivarum conſumtione, corruptione, vel exulceratione ſcorbutica putrida, nec non nervorum imbecillitate, non neglectis internis antiſcorbuticis, ſanguinem & lympham depurantibus lignoſis, radicem mali auferentibus, externe quoque, quæ gingivas mundant & firmant, in uſum trahenda ſunt. Laudo autem inſtar omnium in gravi gingivarum eroſione, fœtore & exinde emergente dentium debilitate, liquorem præſtantiſſimum ſequentem: recipe maſtiches, myrrhæ, gummi elemi ana drachmas duas, herbæ ſcordii, hormini, ſalviæ, ſol. myrthi ana pugillos duos, florum roſarum rubrarum pugillos tres, aluminis drachmam unam & dimidiam caryophyllorum drachmam, vini rubri gallici uncias octo, ſpiritus vini camphorati unciam unam: debito calore fiat extractio; filtratis poteſt addi pro re nata ſpiritus cochleariæ. Hic liquor ſæpius teneatur in ore & gingivis immediate applicetur, ac dici vix poteſt, quam valide ab ulteriori putredine gingivas defendat, dentes firmet, & carnem conſumtam de novo generet. Poterit tamen eodem fine eodemque fructu etiam adhiberi eſſentia balſami Peruviani cum liquore noſtro balſamico & mellis

roſati portione remixta, quæ inſignem mundificantem & roborantem obtinet virtutem. Quandoque rebellis gingivarum adeſt ulceratio, & expertiſſimis remediis cedere renuit, ſed remanent ſemper ulcera gingivarum ſtillantia & aperta, ubi bene inveſtigandum eſt, an non ſubſit dentis caries, in quam ulcus deſinit, quo in caſu caries radicitus tollenda, vel ipſe dens carioſus extrahendus eſt. Ceterum ad dentium ab omni nigredine, carie, & tartaro præſervationem, nec non ad gingivarum firmitatem utiliſſimum erit, interdum mane, jejune os colluere & dentes fricare vino, cui infuſum fuit ſalvia, quod etiam ſenibus, quibus dentes ex imbecillitate nervorum vacillant, nec non illis, qui fœtum anhelitum habent, etiam atque etiam commendandum eſt. Quando deficiunt dentes, & in alveolis nulli amplius ſuperſunt, medicus regenerationem nullam novit, ſed curam palliativam inſtituit, ac per artem chirurgicam naturæ defectum nonnihil ſupplet, dentes ex ebore aut dente hippopotami, comedendi tempore exemtiles, ſubſtituendo, quo tamen artificio non maſticatio, ſed loquela ſaltem adjuvatur, & ornatui conſulitur. Alligant vero & devinciunt tum inter ſe, tum ad proximos ſanos & integros, præcipue quidem aureo aut argenteo filo, ſin minus, etiam lineo, ut ex *Hippocrate Paræus l.* 2. *c.* 3. adducit. Alii pectine eburneo alligant, & exemplum de *Merulo Alexandrino A. Benedictus*, *l.* 3. *cap.* 22. qui ſibi dentes, cum excidiſſent, aureo filo ad pronunciandum alligavit, enarrat. Hiſtorias vero de excuſſis dentibus ſubito repoſitis & iterum innatis, item illius fœminæ nobilis, quæ pediſſequæ ſuæ ſanum dentem illi avulſum ſibi deficientis loco reſtitui curavit, idque cum felici novæ radicationis ſucceſſu, tum ipſe *Paræus* priorem caſum enarrans, *l.* 16. *c.* 26. tum ETTMULLERUS *in Pr. p.* 65. quoque in dubium vocant. Conferatur præterea RIVERIUS *in obſ. comm. p.* 357. *vel* 685. & BORELLUS *I. obſ.* 10. *p.* 18.

28. Quando fluxus ſanguinis ex gingivis exulceratis vel ſcorbuto affectis vehemens & nimius eſt, quem aliquoties annotarunt Practici, ita ut etiam periculum poſt ſe trahat, præter interna diaphoretica, acrimoniam temperantia, ſanguinis ebullitionem ſiſtentia, externa malactica & fortiter glutinantia ſuadenda ſunt. Expertum ac fidum deprehendimus ſpiritum vini rectificatiſſimum, eſſentiam ſuccini bene ſaturatam, vel etiam liquorem, ex decocto corticum granatorum, flor. balauſtiorum & ſyrupo granatorum acidorum paratum: his enim egregie ſanguinis profuſio ſiſtitur. Si enormis eſt hæmorrhagia, ut coerceri non commode poſſit, rectiſſime deveniendum eſt, annotante *Tulpio in obſervationibus*, ad applicationem fungi dicti Boviſt.

29. Ex illis, quæ dentium ſubſtantiæ nocentiſſima ſunt, merito primam in conſiderationem venit frigidum, hoc enim, juxta *aphoriſmum* 28. *lib.* 5. HIPPOCRATIS: *bellum indicit dentibus, nervis, cerebro, dorſali medullæ*. Quandoquidem frigus partes exſangues vel etiam ſenſu eximio præditas valde lædit, dum ſtrictura pororum & vehementi ad lineam rectam ætheris motu (in quo eſſentia frigoris verſatur) reſiſtit libero ſpirituum transfluxui, proinde in omni dentium graviori dolore & quacunque illorum morboſa diſpoſitione, ut vehemens evitetur frigus, autor ſuaſorque ſum; unde facies ſemper, præſertim in paroxyſmo potius caleat, nec externum frigus genas libere tangat. Exinde proficiſcitur ratio, quare dolor ex dente excavato notabiliter remittat, ſi cavitas illa globulis plumbeis vel fruſtulis nucis moſchatæ repleatur. FORESTUS *lib.* 14. *obſ.* 11. ob metum ingredientis aëris ex dentibus laboranti conſulit, ne ore aperto dormiat, nec multum loquatur, qua ratione etiam colluriones oris cum aqua frigida nunquam, ſemper cum calida inſtituantur. Altera parte nimium calidum minus quoque feliciter confert dentibus, ex ſententia ipſius HIPPOCRATIS *lib.* 5. *aph.* 16. *Exceſſivum calidum carnium laxationem & nervorum infirmitatem affert, ſpiritus enim nimio calore diſſipantur, unde fibræ laxantur*, quia nervorum robur, quod maxime conſiſtit in mediocritate ſiccitatis, perit. Quapropter ſcorbutici & qui largas dentium hæmorrhagias patiuntur & ipſorum vacillationem habent, exceſſiva calida & ſimul humida omni ſtudio ac modo evitent. Scite inquit *ſchola ſalernitana: pultes ferventes faciunt corrumpere dentes.*

30. Secundo loco dentium texturæ inimiciſſima ſunt omnia acida, præſertim corroſiva, hiſce enim non tantum ipſis ſtupor conciliatur, verum etiam tota illorum ſubſtantia ſucceſſive diſſolvitur atque deſtruitur, quo nomine ſpiritus nitri omnium nocentiſſimus, utpote qui brevi tempore ſolidiſſimum dentem in liquorem convertere judicatur. Perperam itaque medici conſulunt illis, qui candidos dentes deſiderant, ut utantur hiſce ſpiritibus, etenim non poteſt non exinde deorum friabilitas & deſtructio ſubſequi. vid. TIMÆUS à GULDENKLEE *caſu medicinal. lib.* 40. *cap.* 1. unde non audiendus hic MONTANUS, qui *in conſultatione medica III.* illa in dentium dealbatione ad coelum extollit. Interne etiam acida in copia aſſumta, uti vina & cereviſiæ aceſcentes, dum acredinem ſcorbuticam ſanguini & lymphæ ingenerant, ad corruptionem ac cariem dentium & gingivarum eroſionem magnum contribuunt ſymbolum. Præterea omnia viſcoſa, lacticinia, caſeoſa, dulcia, ſaccharina, dentibus minus amica ſunt, partim quod elementa ſanguinis ſcorbutici ſuppeditent, partim etiam, quod craſſitie particularum gingivarum ſubſtantiæ adhæreant & fœdo lentore illam obducant, liberamque præpediant tranſpirationem. Nulla enim exiſtit pars, quæ non propter nutritionem neceſſaria egeat tranſpiratione, unde cernimus ab hiſce dictis, tophaceam materiam, corruptionem & nigredinem dentibus accedere. Deinde nimis acria, ſalſa, aromatica, alliacea, ſpirituoſa nocent dentibus, breviter: omnia quæ lympham nimia ſalſedine atque acrimonia inquinant, ſeu ad ſcorbuti geneſin faciunt, nutrimentum quoque dentium & gingivarum depravant.

31. Cæterum dentium ſubſtantiæ infenſiſſima ſunt ipſa mercurialia, tam intus, quam extus adhibita, quandoquidem videmus ab illitu mercurii ad conciliandam ſalivationem in morbis chronicis rebellibus, inſignem vacillationem ac nigredinem dentibus, gingivarum carni autem fœtidiſſimam corruptionem & laxationem accedere, partim propter mercurii corrodentem vim cauſticam, acceſſu ſalium ſactam, partim etiam, quod copioſis humiditatibus glanduloſas & nerveas partes, relaxando ipſorum fibras, repleat. Denique nec illud ſilentio premendum eſt, opiata certam dentium exiſtere ruinam, qua de re conſuli poſſunt M. N. C. *Dec.* 2. *ann.* 2. *obſ.* 163. ſpirituum enim influxum ſiſtendo, ad vacillationem & lapſum dentes diſponunt. In inſigni inflammatione facile gangrænam & ſphacelum ac mortem ipſam inducere poteſt opium, quale exemplum in FORESTO *lib.* 14. *obſ.* 6. *in ſcholiis* legitur. Nocent primario ſenibus, pituinoſis, quia ſtupiditatem, vertiginem & gravedinem inducunt, teſtante id obſervatione SALMUTHI *Cent.* 3. *obſ.* 32. Dicunt etiam, dentifragibulos ſemine hyoſcyami ac opio extractionem facilitare poſſe, quo circa ad ipſa deveniendum non eſt, niſi graviſſimo exiſtente dolore: & ſemper conſultius eſt, ipſa præſcribere cum purgantibus, diaphoreticis vel alexipharmacis mixta, quam ſibi relicta. Fumus tabaci in aſſuetis propter vim anodynam ſimulque diſſipantem

gravi

gravi in odontalgia non diſſuadendus eſt, correſpondente hic undiquaque experientia. At vero immoderatum ejus abuſum vacillationem & præmaturam dentium jacturam inferre poſſe ob narcoſin, non ibo inficias. Poſtremo, circa pulveres dentifricios illud meretur notari, quod male illi faciant, qui pulveribus aſperis, v. g. paratis ex ſilicibus calcinatis, pumice, coralliis &c. ad dentium dealbationem ſubinde utantur, ſiquidem his ipſa ſubſtantia dentium conſumitur & tandem atteritur. Præſtat itaque ab illis abſtinere, & ſaltim uti ſubtiliſſime pulveriſatis lap. cancr. conchis præparatis, oſſe ſepiæ, quibus admiſceri poſſunt pulvis nuciſtæ, iridos, maſtiches, alumen & parum moſchi. Hic egregie dentem purificat, firmat, detergit & gratum ſimul facit anhelitum. Tali pulvere, ſi fieri poteſt, poſt quemlibet paſtum fricandi dentes ſunt, non tamen duriter, ſed ſumendæ radices malvæ majuſculæ, ſeu altheæ eæque bene mundatæ aceto roſaceo immergantur, hinc iiſdem in extremitate contuſis in fibras & pulvere dentifricio conſperſis dentes à ſordibus blanda attritione liberandi ſunt. Sed hæc de dentium morboſorum therapia in præſenti ſufficiant.

DE
BILE MEDICINA ET VENENO CORPORIS.

§. I.

SApientiſſimum *dictum eſt* HIPPOCRATIS: *per quæ vivimus & ſani ſumus, per ea etiam ægrotamus.* Luculentum hujus adſerti res ſic dictæ non naturales præbent documentum; ſicuti enim aëre, cibo & potu, motu, ſomno ac quiete homo neceſſario utitur; ita, ſi vitium iis rebus ineſt, graves inde ac morboſas adflictiones corpori ingenerari, eſt certiſſimum. Verum enim vero non ſolum hoc ipſum de iis rebus, quæ corpori noſtro externæ ſunt, valere arbitror, ſed de iis quoque, quæ intrinſecus proxime ad vitam tuendam & ſuſtentandam conferunt, ut ſunt ſanguis, lympha & ſpiritus animales. Uti enim ex horum debita indole, temperie, mixtione, motuque vitalium functionum pendet integritas; ſic etiam eorum à naturali ſtatu deflexio & morboſa proxima via ex horum labe ac vitio peti ac derivari debet. Plura quoque in corpore deprehenduntur, quæ quanquam non proxime, neceſſario tamen ad ſanum corporis ſtatum magnum addunt momentum; ex quo facile intelligi poteſt, ex ipſorum vitio ac labe ſanitatem vehementer perverti, & occaſiones ac cauſas morbis ſuccreſcere. Exempli loco inſtar omnium nobis ſit bilis, quæ quam perutilis imo neceſſarius ad vitam & ſanitatem cuſtodiendam ſit liquor, nemini ſolidioris medicinæ perito incognitum eſſe poteſt, quod & ejus in quovis animante, etiam minutiſſimo declarat præſentia, ſiquidem nec ullum bilioſo humore deſtitutum animal invenies. Et profecto, ſi rem recte exprimere velimus, bilis in corpore animantium genuinum corporum eſt medicamentum à natura prudentiſſime elaboratum, ut per hoc omnes morboſæ adflictiones avertantur, earum cauſſæ præſcindantur, & vitia, ſi quæ adſint, corrigantur; ſicque corpus per liquoris hujus virtutem ac plane incomparabilem energiam vivum ac ſanum conſervetur, id quod infra uberius demonſtrabimus. Cum itaque tantus uſus tantaque in corpore ſano ſervando ſit præſtantia, dum ipſius quaſi univerſalis ac naturalis eſt medicina; quidni, ſi ipſa vel deficit vel depravata eſt & a debita ſua temperie ac craſi deflectit, ingens ad morbos producendos naſcatur occaſio. Et quanquam a ſapiente antiquitate magno præſertim medicinæ parente bilis inter morborum cauſſas fuerit relata; nihilo tamen minus noſtris temporibus fateri cogimur, quibus omnia vel ex acido, viſcido, acri, vel ex archæi aut erroneæ animæ aut prudenti motu deducunt, vix amplius in cenſum morbificarum cauſſarum bilem venire; cum tamen plurimæ eæque graviſſimæ adfectiones ex bilis vitio ſuas trahunt natales, in quibus maxima medicamentorum virtus ac energia in bilis emendatione, generatione vel evacuatione conſiſtere debet. Quemadmodum enim bilis ſi ſufficit pro vera ac genuina corporis medicina eſt habenda; ita & ea medicamina, quæ ad bilem temperatam & naturalem reddendam accommodata ſunt, omnium eſſe præcipua, in iisque inveniendis & rite applicandis palmarium medici munus verſari, quisque facile adſenſu ſuo comprobabit. In præſenti itaque nobis conſtitutum eſt, bilem tam ſecundum naturam ceu univerſalem corporis medicinam, quam præter, naturam, ceu plurimorum morborum cauſſam atque originem conſiderare.

2. Præcipuum & vere unicum hepatis eſſe officium, ex ſanguine per venæ portæ truncum & arteriam hepaticam ac glanduloſos ejus acinos mechanica quadam ratione activum illum ſalino-ſulphureum humorem, qui bilis nomine venit, filtrare & tranſcolare, res inter anatomicos & medicos eſt certiſſima. Equidem propter innumera, quæ ibi conſpiciuntur, vaſa lymphatica lymphæ ſecretioni ac diſpenſationi hepar præeſſe non inepte quidam judicant; ſed ſecundarium hoc eſſe officium, quisque qui res ac circumſtantias rite conſiderat, facile perſpiciet. Aliter enim minus fieri poteſt, cum craſſiuſculus liquor ex ſanguinis maſſa debet ſeparari, quin per tubulos & poros amplioris orificii, quam fluida tenuioris conſiſtentiæ exigunt, ea contingat ſecretio. Jam vero ipſe ſenſus & ratio ſuadet mechanica, per quos liquor craſſiuſculus tranſire poteſt, per eoſdem quoque facilius tenuiorem una pervadere poſſe liquorem. Non itaque exiſtimandum, bilem tali forma & conſiſtentia ab hepatis glandulis & ſanguine ſeparari, qualis dein ex hepatis viſcere per ductus biliarios effluere conſpicitur; ſed potius valde fluida & diluta cum lympha influit, & à glandulis recipitur; ubi poſtea nova quaſi evenit ſeparatio; ſiquidem per vaſa illa lymphatica, quæ glandulis adſiſtunt, tenuis & aquoſa pars fluit, remanente ſpiſſiori craſſiuſcula bilis ſubſtantia, quæ ob orificiorum anguſtiam axcluditur. Recipitur vero ab amplioris diametri tubulis hepaticis, qui per totam hepatis ſubſtantiam, injectione cum cera teſte, diſperſi ſunt, bilioſis, & partim immediate ad duodenum, partim ad capſulam fertur biliariam.

3. In eo quidem inter ſe anatomici diſſentiunt, unde biliaria veſica hepati ſubnexa accipiat bilem. Alii enim tunicam glanduloſam ex ſanguine, per cyſticas arterias advecto, eam ſeparari exiſtimant; alii minimos tubulos bilem advehentes fundo veſicæ implantatos eſſe ſtatuunt; & denique alii certos ductus cyſti hepaticos, per quos immediate bilis ad hoc receptacu-

lum ducatur, affirmare ſuſtinent. Verum enim vero quid de hiſce opinionibus ſentiendum ſit, ſequens à Cl. BOHNIO aliisque inſtitutum experimentum declarabit: in aperto ſcilicet cane omnis è veſica bilis expreſſa ductusque cyſticus ligatus eſt, & nihilo minus in ſubjecto aliquamdiu ſuperſtite aliquid bilis in veſica expectarunt non obſtante hoc vinculo, negatoque folliculi fellis cum poro hepatico commercio: at nihil fellis, ſed loco hujus tantillum ſanguinis congrumari deprehenderunt. Hinc recte potius accuratiores ſtatuunt, bilem, quam cuſtodit cyſtis heparica, natales ſuos petere ab ipſo ſolenni ductu hepatico. Horum enim ductuum commercium apertiſſimum eſt, flatu enim per cholodochum immiſſo, & cyſtis & ductus hepaticus inflatur: rurſus tubulo immiſſo in hepaticum biliarem canalem & hepaticus & cyſtis & cholodochus eodem diſtenditur flatu. In homine etiam aliisque animantibus ductus hepaticus cyſticusque in unum abeunt canalem. Jam vero ſi conſideramus veſiculæ felleæ ſitum; fundus ejus in decliviori loco, cervix vero & collum ac bilioſi ductus in ſublimi poſita ſunt, & hinc eſt probabile, quando bilis per porum cholodochum propter ejus obliquam inſertionem inter tunicas duodeni, præſertim ſi hoc ipſum vacuum fuerit, a maſſa chyli tardius deſcendit, relabi hanc ipſam in ſubſtratam veſiculam, præſertim ſi ea minus referta eſt, donec hæc compreſſione inteſtinorum vel propria contractione rurſus exprimatur. In bove id videtur manifeſtiſſime, ubi ductus hepaticus ita in veſicæ collum hiat, quod valde tendineum ac nervoſum eſt, ut eadem facilitate bilis ad veſicam deſcendere quam per ductum communem ad duodenum amandari poſſit. In eodem ſubjecto, quod viſu mirabile eſt, papillula quædam in interiore membrana cyſtidis fere in medio conſpicua eſt, & protuberat, ſimili fere modo, uti ductus in inteſtino apparet duodeno. Papillula hæc orificium eſſe videtur ductus, qui inter veſicæ membranas fertur, & protuberantia hæc valvulæ munere fungitur, ne ſemel eructata bilis eandem repetat viam, per quam erat egreſſa.

4. Verum enim vero, non parum differt bilis veſicæ & hepatica, nam illa longe eſt craſſior, acrior, amaricantior, & colore ſaturatior; hæc vero magis eſt fluida, diluta atque minoris amaritiei. Unde & quem in uſum talem bilis in veſica ſubeat mutationem, negotii excellentia paullo accuratiorem diſquiſitionem poſtulare videtur. Ut vero id ex voto cedat, ante de veſicæ felleæ ſtructura quædam dicenda veniunt. Obſervamus vero, ex variis membranis cyſtidem eſſe conflatam, quarum interior in omnibus fere ſimilis eſt tunicæ villoſæ duodeni; obſervantur porro ibi varii ſulci, lacunæ & valvulæ conniventes, glandulas vero notare non licuit. Dein membrana, quæ ſequitur, valde eſt ſpongioſa & quaſi veſicularis ex variis pelliculis, quibus aëreæ bullulæ inhærent compoſita. Nullum dubium eſt, quod hæc originem ſubminiſtret copioſis vaſis lymphaticis, utut etiam plurima horum in cyſtide ex hepate immediate prodeant. Tertia tunica eſt muſculoſa ſive fibroſa, nerveam vero & tendinoſam in veſicæ fundo ejuſque cavitate haud conſpicere licet: ejus collum vero & ductus tam hepaticus quam cyſticus tunica firmiori tendinoſo nervea ſunt conflati. Extima tunica eſt a peritonæo, inter quam & muſculoſam arterioſi & venoſi ductus ſparſi videntur. Cervix veſicæ valde eſt anguſta, qualis anguſtia in veſica fellis bovina aperte viſitur, minime autem ibi valvula notari poteſt. Talem ſemilunarem & cochleæ in modum extenſa, multis rugis aſperam in ſubjectis humanis annotarunt BAUHINUS & SPIGELIUS. Ego fateor ejuſmodi valvulam in humanis cadaveribus me non deprehendere potuiſſe; probe autem notabilem anguſtiam non rectilineam, ſed obliquam & curvam ſulo etiam propter obliquitatem reſiſtentem. Et hæc anguſtia nullum alium uſum habere videtur, ac ne bilis ſemel egreſſa craſſior in cyſtidem regurgitet, per quam tamen bilis hepatica tenuior commode tranſit.

5. Interior tunica veſicæ villoſa non ſecus ac ea, quæ in duodeno eſt, quaſi colatorii ſeu filtri vicem gerit, & tenue illud aquoſum bilis fluidum ſecernit vaſisque lymphaticis infundit. Non enim negandum eſt, hæc ipſa, quæ in veſica & circa hanc perreptant, ſaporis amaricantis lympham cuſtodire; quin imo in ſtatu præternaturali multæ teſtantur obſervationes, ex poris tunicarum veſicæ inſignem bilis tenuis copiam tranſſudaſſe. Quoniam vero hæc tunica tenuiorem bilis partem ſeparat, relicta craſſiorem conſiſtentiam & amarorem acquirit. Præterea propter tunicam carneam & nervos quoque eximios & ſenſu gaudet veſica & motu, maxime vero omnium ductus ejus biliarii, qui tunica valde robuſta & nervea ſunt inſtructi; hinc quoque graves dolores & ſpaſmi in iis oriuntur. Bene igitur notante VIEUSSENS in *neurographia p. 376.* ex nervi intercoſtalis dextri plexu hepatico ſemilunari ſex emergunt fibræ, quarum tres inferiores ac minores veſiculæ felleæ vaſis cholodochis, pyloro, duodeno & pancreati impenduntur, ut ibi debitum tonum & conſtrictionem præſtent, unde etiam harum partium magna conſenſio derivatur, nullumque dubium, quod non tantum pondere bilis deſcendat ad inteſtina, ſed proprio ductuum motu adjuvetur. Sedulam cæterum ductus cholodochi inſertio meretur attentionem; qui inter tunicam exteriorem & interiorem unciali fere longitudine prorepit, & tandem meatu rotundo in ejus cavitatem ſe aperit.

6. Prius vero quam inſignem bilis in corpore uſum ac neceſſitatem, ejuſque vitia ac noxas exponamus, neceſſarium eſſe duco, quædam de ejus natura ac indole inſtitutis cum ipſa experimentis præmittere, ut dein eo melius de variis phænomenis ac vitiis judicare valeamus. Primo omnium vero ipſos ſenſus in teſtimonium citare placet, cum ex ſapore & odore ſimplicis cujuſdam, principiorum, ex quibus mixtum aut compoſitum, naturam dijudicare poſſimus. Univerſale id eſt, quod cujuſvis animantis bilis ſapore intenſe amaro prædita ſit, adeo ut unica guttula bilis in dimidiam aquæ unciam immiſſa ſuam diſpergat amaritiem. Jam vero apud omnes artis chymicæ peritos in confeſſo eſt, ex intima ſulphuris mixtione quodammodo terreſtris cum ſale amarum naſci ſaporem. Cujus vero naturæ hoc ſal ſit diſpiciendum nunc eſt: quantum cernere animo & per experimenta licet, acidum cum terreſtri alcalina ſulphurea materia intime junctum conſtituit mixturam amaram; ita ſpiritus vitrioli ſulphureus acidus cum ſale tartari vel nitro fixo coagulatus exhibet ſal neutrum, ſaporis amaricantis, uti in tartaro vitriolato & arcano duplicato, licet acetum vini valde ſulphureum coralliis & cancrorum lapidibus affuſum ſal elargiatur medium, quod ſaporis eſt amariuſculi. Conſtat porro ex chymicis, amariſſima v. g. aloen, colocynthidem, abſynthium, penetrantiam ſaporis mixtura alcalinorum ſalium multum deponere; id quod etiam de bile animantium valet, non obſcuro documento, acidum ad amaricantis ſaporis conſtitutionem non parum conferre, quo enervato omnis ſimul ſapor perit. Dein & hoc experientiæ eſt, amara vegetabilia præ reliquis copioſum ſal per incinerationem exhibere. Certum vero illud, quod geneſis ſalis alcalini fixi ex intima combinatione acidi ſulphuris & terra fiat, ſicuti id olim fuſius in *differt. de generatione ſalium* demonſtravimus.

7. Præterea ſapor bilis in lingua conſtantiſſimus & penetrantiſſimus eximiam ejus activitatem ſatis ſuperque prodit; omne enim quod penetrat & latius ſe diffundit ſubtilis eſt naturæ. Inter alia vis ejus valde pe-

netrana

netrans ex eo conſpicitur : quando enim aliquot guttulæ tunicæ ventriculi aut inteſtini inſtillantur, flaviſſimus mox inducitur color, nec ulla arte extergendus. Nec minorem ejus penetrantiam piliopæi animadvertunt, dum ad nigredinem pilis inducendam bilem bovinam cum iis rebus miſcent, quæ atramentoſum exhibent colorem. Croceus quoque color valde explicabilis admodum ſubtilis & activi ſulphuris eſſe poteſt, ſi illud adhuc axioma chymicum valet : colorem realem eſſe flavum vel rubicundum ex ſulphure. Quam maxime vero bilis elementa deſtillationes ejus & mixtiones patefaciunt. Its unciæ duodecim bilis bovinæ uncias undecim dant phlegmatis, nullius plane ſaporis; ex reſidui uncia una prolicitus poſtea ſpiritus odoris ingrati ac empyreumatici, qui cum ſpiritu nitri expedite effervefcebat & ſyrupum violarum viridem in ſignum naturæ alcalinæ efficiebat, ſundebat ſimul olei quicquam ſimilis cum ſpiritu indolis & efficaciæ. Caput mortuum terreum, quod in retorta reſtitabat, drachmas duas cum dimidia pendens per incinerationem fixi ſalis manifeſto alcalini drachmam dedit unam. Ex quo allato experimento patet, quam magna copia aquæ ingrediatur bilem; quod ex eo elucelcit, dum bilis in extractum redigi poteſt : unciæ enim duæ bilis bovinæ, ſi leni calore inſpiſſantur, non ultra drachmam unam extracti ſpiſſi concedunt. Quin imo ſi bilis inſtrumenti ſtatici beneficio ponderetur, unciæ quatuor bilis reſpectu aquæ pure deſtillatæ vix ipſi drachmis duabus præponderant. Quod ſi vero extractum bilis bovinæ cum ſale tartari anatica portione miſcetur, & dein invicem in retorta vitrea ex arena deſtillantur, tunc ſpiritus urinoſus manifeſto alcalinus prodit, qui vehementem ebullitionem cum quovis acido ſuſcitat; ſublimati ſolutionem lacteam, ſyrupi vero tunicæ viridem efficiens, id quod ſalibus volatilibus urinoſis eſt ſolemne. Ratio vero cur ſal tartari additum ſpiritum magis alcalinum volatilem & urinoſum producat, hæc eſſe videtur; ſalia calcinata alcalina intimius oleoſorum contextum aggrediuntur, acidumque deſtruendo ſulphur magis volatiliſant & alcaliſant. Simile quid in deſtillatione fuliginis, ſuccini & tartari videre licet, quæ ſi ſolitaria deſtillantur, ſpiritum oleoſum acidum obtinemus, ſi vero prius cum ſale fixo miſcentur, ſpiritus prodit valde urinoſus ac oleoſus.

8. Accedimus jam ad mixtiones, quarum uſus in corporum elementis ac virtutibus explorandis maximus eſt. Obſervatione itaque conſtat, bilem cum nullo acido effervefcere, excepto ſpiritu noſtro fumante flammifico. Contrariatur hoc vulgari experientiæ, cum bilis ſtatuitur alcalina. Neque bilis bovina cum oleo vitrioli concentratiſſimo efficit ebullitionem, nec viridem mox colorem acquirit, quod etiam multorum opinioni refragatur, ſed potius ſequitur turbatio, coagulatio & præcipitatio. Spiritus vero ſalis, quod notabile eſt, bilem reddit ſpiſſiorem quam ſpiritus nitri & vitrioli, & minime a ſpiritu nitri coagulatur. Quando ſpiritus ſalis ammoniaci concentratus cum calce viva factus bili admiſcetur, exaltatur ejus color, fit ſaturatior & mixtura manet diaphana. Equidem phænomena conſpiciuntur, ſi experimentum cum oleo tartari per deliquium inſtituatur. Scire autem hoc loco oportet, miſcelam alcalium ſaporem ejus amarum valde imminuere. Quando cum ſyrupo florum tunicæ aut violarum bilis permiſcetur, non emergit mixtura viridis, ſed talis color, qui ex flavo & rubicundo elici ſolet, naſcitur. Spiritus quoque vini rectificatiſſimus bilem quodammodo turbidam reddit, diaphaneitate amiſſa; exiguum autem inde præcipitatur, & ſpiritus valde amaricans evadit. Forte è contrario & craſſum ſaccharum ſaturni cauſſatur coagulum, bili exigua etiam quantitate adſperſum. Bilis vero inſpiſſata affuſo oleo vitrioli non effervefcebat, ſed amittebat nigricantem colorem & luridus inde factus; mixtura olebat peſſime. Noſter ſpiritus fumans flammificus movebat cum extracto bilis effervefcentiam valde calidam cum ingente ſpuma fumoque rubro; extractum autem ſolvebatur in mucum, quod ab oleo vitrioli piceum magis coagulum induebat; totum fere extractum cum ſpiritu vini item aqua ſolvebatur. Ulterius bilis extractum ſiccatum flammæ commiſſum fluebat, nec ſtatim ignem concipiebat, ſed humiditate avolante ardebat, odoremque ſalis fœtidi volatilis in auras ſpargebat, cinere relicto, multo ſale alcalino, ſapore teſte, imbuto.

9. Hiſce experimentis & hæc adjicienda eſſe puto. Bilis ſcilicet bubula ex folliculo recenter deſumta diaphana eſt & valde fluida; quandocunque vero per aliquot horas libero exponitur aëri, ejus diaphaneitas turbatur, craſſior evadit, odorem mutat, & ſucceſſu temporis acquirit fœtorem. Dici enim vix poteſt, quam facile brevi temporis ſpatio ipſo ſanguinis citius bilis abominabilem fœtorem concipiat : id quod argumento eſſe poteſt, uti omne animantium fluidum, ita & hoc ex partibus conſtare, quarum unionem ac mixtionem inter ſe ſolus aëris calor ſejungit. Deinceps & illud notandum, ſerum ſanguinis vel lympham cochleari inditam ſub leni calore in offam abire gelatinoſam; quod fruſtra cum bile tentatur, quæ minus calore coagulatur, eam ob cauſſam, quod lympha nutritia eam non ingrediatur. Quod uſum tandem bilis mechanicum attinet, is omnino in ſordibus pinguibus veſtium extergendis & picturis purificandis eſt egregius : nec minus pictores ad colorem exaltandum eam adhibere ſolent. Cæterum interne quoque ſel bubulum clyſteribus inditum egregie alvum ſtimulat; & a nonnullis aliorum quoque animantium bilis in epilepſia, quartana, partu difficili & ſpaſmis hyſtericis cum fructu adhiberi ſolet.

10. Et hæc ſunt experimenta, quæ cum bile bubula tantum inſtituimus; non tamen diffitemur, aliorum animantium bilem quodammodo differre, nec ſemper ejuſdem animantis bilem omni tempore ejuſdem naturæ eſſe ac indolis. Humanæ bilis copiam, quoniam in manu noſtra non fuit, deſtillationi ſubjicere non licuit; differentiam tamen, reſpectu bilis bovinæ, in eo poſitam eſſe arbitramur, quod nonnihil ſpiſſior ac craſſior ſit; quo fit, ut ab aqua forti affuſa, itemque à ſpiritu vitrioli fortiori calore admoto effervefcat, viridisque mixtura fiat; promtius quoque à ſpiritu vini rectificato coaguletur. Nullum hinc dubium eſt, quin bilis humana principio ſalino-ſulphureo longe ſaturatior aliorumque animantium bile ſit activior. In univerſum hoc notari vellem : quo calidiora ſunt animalia, eo activiorem poſſident bilem.

11. Præfata hæc experimenta ſatis ſuperque docent, bilem non puræ eſſe naturæ alcalinæ; unde non cum quovis acido, niſi fortiori effervefcit, utpote omne alcali ſive terreum ſit, ſive ſalinum cum quovis acido etiam leniſſimo ebullit paratiſſime. Dehinc diſcimus, bilem eſſe oleoſæ naturæ ſulphureæ, ideo etiam ardet; pure tamen ſulphurea non eſt, alias cum ſpiritu nitri vel noſtro fumante æſtuoſa excitaretur effervefcentia. Ea enim eſt oleorum ſubtilium natura, ut, ſi cum hiſce confundantur, ebulliant; quare bilis potius liquor valde temperatus eſt, qui ex particulis oleoſis, terreis, aqueis, ſalinis, volatilibus conſtat. Et ut paucis nos expediamus, amarus ille bilioſus ſuccus, quoad mixtionem ac craſin ſuam in omnibus fere ſimilis eſt ſuccis herbarum amaricantium, maxime omnium vero centaurii minoris, nec ejus extractum multum ab inſpiſſata bile differt, ut omnes hæ plantæ ex ſulphure, ſale alcali terreo ſunt compoſitæ. De his etiam illud conſiderari meretur, quod ſucci hi depurati & ſimili modo tractati ac deſtillati, cum menſtruis acidis alca-

linis

linis ſpirituoſis mixti, ſimilia fere phænomena in omnibus exhibeant, ut certo certius credendum ſit, intimas horum ſimplicium partes quoad mixtionem, craſin ac virtutem eſſe easdem. Et hinc patet ratio, cur amaricantium plantarum extracta & eſſentiæ in bilis defectione, & qualitate deperdita corrigenda ac reſtauranda tam ad morbos præcavendos quam eosdem curandos divinum quaſi præbeant auxilium.

12. Perluſtrata ſic bilis natura ac indole, proximum nunc eſt, ut ad elaborationem & generationem ejus in corpore cognoſcendam nos convertamus. Primo omnium igitur hoc dicendum eſt, bilem non ſub tali forma ac ſchemate, qualis in receptaculis, ejus poro nimirum hepatico & cyſtide fellea apparet, ſanguini inexiſtere; nam nec ſanguis nec ſerum amaricat, nec in ſtatu ſano flavum eſt, quod vero contingit, quando bilis cum ſero miſcetur. Qua de cauſſa nullum eſt dubium, ejus materiam duntaxat in ſanguine contineri; quod etiam non incredibile eſt: ſulphur enim, terra, ſal, phlegma, & mucus, ex quibus bilis mixta eſt, in ſanguine reperiuntur copioſiſſime. Notum vero ex chymico-mechanicis eſt, corporum qualitates, virtutes, odorem & ſaporem unice dependere à variarum partium mixtione, unione, poſitione ſive, ut loquuntur, craſi ac textura, cujus mutationem & deſtructionem ſaporis, odoris, conſiſtentiæ & virtutis ſequitur mutatio. Quapropter peculiaris mixtio partium ſanguinis pinguium, ſalinarum terrearum & aquearum inteſtini motus beneficio, à conſortio ſanguinis & ſeri prius avulſarum, dein invicem conjunctarum, bilem conſtituit. Minus vero nobis probabile videtur, bilem immediate ex chyloſis partibus, ſive iis, quæ ſuperficialiter tantum inhærent ſanguini coagmentari; ſed ea eſt noſtra ſententia ex intimiori ſanguinis nexu omnes has partes diverſas mediante inteſtino motu diſcerpi atque reſolvi, quæ unione poſtea facta bilem conſtituunt. Unde clariſſime videmus, copioſæ bilis generationem in iis ſubjectis fieri, ubi motu inteſtino calido ſanguis vehementius exæſtuat; hinc cholerici, juvenes, qui corpus exercent, victuque calido utuntur, magnam bilis poſſident copiam; ſenes contra, infantes, phlegmatici, otioſi & torpidi, bilem aquoſam, dilutam & inertem fovent. In confirmationem hujus ſententiæ luculentum nobis præbent teſtimonium febres ardentes, continuæ, tertianæ, in quibus magna bilis exundantia, ob motum inteſtinum vehementem, ſanguiniſque nexum diſſolventem, producitur. Mirum enim eſt, quanta quotidie dictis in febribus bilis abundantia in urina, alvi fæcibus & egeſtis per vomitum conſpiciatur, quæ quoque ratio eſt: quare veteres bilem hanc, quæ excernitur, cauſſam febris habuerint, quæ tamen potius ejus eſt productum. Obſervamus e. g. in tertiana, quod, quo vehementior ſit & diutius duret, eo bilioſiora ſint excrementa. Nec natura bilis copiam gignere deſinit, quandiu febris præſens eſt. Tollitur vero vel tantummodo ſiſtitur ac ad tempus famigeratiſſimo chinæ chinæ cortice ſupprimitur, fit enim, ut, pauco tempore elapſo, urinæ flammeus color pereat, diluta & aquoſa fiat, alvique ſcybala ad naturalem redeant colorem; ſimul ac vero febris revertitur, mox ea omnia rurſus conſpiciuntur. Ex quibus recenſitis ſatis ſuperque elucet, motu inteſtino calido ipſum ſanguinem in hunc aliosque liquores excrementitios reſolvi. Id quod etiam hecticæ & latentes febres teſtantur, ubi ipſe ſanguis continua & præcalida exæſtuatione tandem conſumitur ac in bilem & excrementa convertitur. Inter alios, quamvis paucos, qui hoc animadverterunt, adduci meretur HILDANUS, qui in *ſelect. medic. pag.* 71. hæc habet: *mirabile* eſt, *quod copioſiſſima bilis nonnunquam evacuatur, nec tamen poſt obitum veſica vacua inveniatur. Nullum eſt dubium*, inquit, *ſanguinem ab æſtu inflammatorio exuri in bilem.* Ulterius obſervamus quod quo magis abſtinemus ab alimentis, & corpus motu agitamus, eo majorem bilis proventum fieri: & contra ſub otio ac copioſo victu ejus generatio valde impeditur atque retunditur.

13. Perſpecta hactenus ac demonſtrata bilis origine ejuſque genetrice cauſſa; ſequitur nunc, ut diſpiciamus, quomodo particulæ per motum inteſtinum a ſanguine avulſæ in liquorem coeant bilioſum, quod à ſanguinis tardiori per hepar progreſſu derivamus. Ad meliorem vero hujus rei declarationem ea, quæ ſequuntur, mechanica axiomata ſupponimus. Primo miſcibilia, quo magis agitantur celerrimeque moventur, eo magis eorum particulæ dividuntur. Secundo, in quo minores mediante motu diviſæ ſunt partes, eo majori ſtringuntur nexu, & difficilius a reliquis ſeparantur, quia major eſt in parvis, quam in magnis corporibus ſuperficies, & ob molis parvitatem decreſcit illa vis, qua unum fluidum ab altero ſejungi nititur. Ex quo illud conſequitur, particulæ inter ſe coeunt, colliguntur & facilius à mixtione heterogenearum partium recedunt, uti id clariſſime videmus in ſanguine extravaſato, ubi mox, deficiente motu, ſerum a ſanguine ſeparatur. Cum itaque notum ſit ex anatomicis, tardiſſimum in hepate eſſe ſanguinis circuitum, quoniam vena portæ, quæ pulſu eſt deſtituta, vehitur & minimis ramificationibus per hepatis parenchyma diſperſis adducitur, in quo quidem arteriarum imitatur indolem, ſed cum deſit motus impetus, ſanguis in hoc viſcere tardius movetur, & per conſequentiam in omnibus viſceribus, quæ vaſa habent ex vena portæ, lentior ac tardior debet eſſe progreſſio. Liquet hinc ratio, quare hepar, lien, pancreas, meſenterium & inteſtina plerumque ſedes ſint graviſſimorum chronicorum morborum; dum in his partibus facile obſtructiones, indurationes, ſtaſes ſanguinis, inflammationes & corruptiones fieri poſſunt. Quapropter cum in hac vena ſanguis particulis dulcibus chyloſis ſit orbatus, craſſiores, ſulphureæ, ſalinæ quaſi calore aduſtæ cum mucilaginoſis & lymphaticis ſub tardiori motu in unum coeunt, colliguntur ac ſecernuntur, per quam novam unionem ac mixtionem, novus ſchematiſmus, nova craſis noviusque ſapor & color emergit. Non dubitari tamen poteſt bilem novam ex ſanguine ad eam, quæ eſt in cyſtide vel in poris ſucceſſive magis ſpecificari, ut quaſi fermenti loco ſit. Uti enim ſanguis inteſtino ſuo motu chyli novi tranſmutationem in ſanguine adjuvat, & uti acetum, vinum affuſum in acetum convertit; ita bilis accedente ſimili ſucco ex ſanguine formam ſimilem ac texturam inducit facillime.

14. Poſtquam itaque naturam & indolem bilis ejuſque generationem inveſtigavimus, oportet jam ad rem ipſam & inſtitutum noſtrum propius accedere & demonſtrare, bilem eſſe pernobilem omnis generis animantium medicinam. Id quod hiſce comprobabimus argumentis. Primo enim nullum animal in rerum natura datur, quod hoc liquore ſit deſtitutum; non reperitur tantum in quadrupedibus, volatilibus, ſed etiam in minimis inſectis. Et quamquam veſicula fellis quibusdam deſit; minime tamen carent hepate & ex hoc ductibus bilem vel ad inteſtina vel ventriculum vehentibus. Secundo bilis neceſſitas in animantibus exinde videtur maxima, quod tam magnæ molis viſcus, quod tam eximium in abdomine obtinet ſpatium, à provida natura eum tantum in finem elaboratum ſit, ut bilem ſecernat atque diſpenſet; hoc autem viſcere nullum animal carere certum eſt. Tertio ex anatomicis animadverſione dignum eſt, in plerisque & nobilioribus animantibus bilem ad duodenum duplici via ac ductu ex hepate deferri; nam præter hepati-

hepaticum, qui bilem proxime ex hepate fert, cyſticus etiam ductus, & hi plerumque junguntur & in unum communem coaleſcunt, qui cholodochus dicitur. Ex hoc profecto non ſatis miranda Numinis elucet providentia; nam cum ille humor ſit præſtantiſſimus, quo nec ullum animal carere poteſt; factum eſt, ut ſi quando unus ductus fuerit obſtructus, per alterum tamen ſalvum & apertum balſamicus hicce liquor adfluere poſſit: vel etiam ſi certo tempore in nimia quantitate elaboretur, ipſa ne deperdatur, ut in diverticulum abeat, ibique pro futuro uſu tamquam promtuario conſervetur. Quarto, quod bilis non inutilis corporis noſtri ſit liquor, ex eo manifeſto elucet, dum in omnibus animantibus mox a ventriculo primum inteſtinum ingreditur, ibique ciborum maſſæ affunditur. Si igitur excrementum & naturæ humanæ eſſet heterogeneum, ſapientiſſimum Numen proxime potius in inteſtinum colon vel rectum detruſiſſet, ne chylum, ceu ſpirituum, ſanguinis & totius corporis pabulum, peregrinis ſuis ſordibus atque quisquiliis inquinaret. Ultimo loco ejus inſignis quantitas, quæ ſecundum nonnullorum ſententiam Borelli præſertim ſingulis diebus ad libram unam ſeſe extendit, præcipue in majoribus animantibus plane peculiarem uſum atque neceſſitatem demonſtrat.

15. Et quamquam hæc, quæ prolatæ ſunt, rationes probabilitate potiſſimum nituntur; nihilo tamen minus ad bilis utilitatem adſerendam ſufficiunt. Ut igitur rem aliquanto clarius explicemus, primo ceu indubium ſupponi oportet, quod vita noſtra multo magis ſanitas in jugi ac perenni, temperato ac æquabili ſanguinis & humorum per corpus motu conſiſtat. Hic motus jure ſuo ac merito vitalis appellatur, corpus enim a putredine defendit, ipſique integritatem & durationem præſtat, nutrit & id ipſum quod inter animam & corpus eſt, commercium tanquam hujus inſtrumentum ac vinculum reſtaurat; quam diu itaque hicce humorum curſus ſalvus ac liber eſt, tam diu vita ac ſanitas adeſſe dicitur; ſimul ac vero hic motus ceſſare incipit, variæ mox ægritudines, actionum corporis depravationes, dolores, putredo & ipſe tandem interitus ſubſequuntur. Is vero ut illibatus ſervetur, opus omnino eſt, ut ſanguis ſit fluidus, quo anguſtias minimorum tubulorum tranſire queat. Dein ut particulæ ſanguinem conſtituentes heterogeneæ in intima mixtione & unione ſint poſitæ, in hoc enim genuina ſanguinis craſis ac textura conſiſtit. Eſt autem experientiæ, nihil magis huic texturæ adverſum eſſe, quam quod, tenax, viſcidum, acidum eſt; hæc enim fluiditati officiunt, nec facile in motum inteſtinum cientur, nec intimam cum aliis ſubeunt miſcelam. Quem vero fugit, nos varii generis eduliis ac alimentis veſci, quæ multum acida viſcidi, ac tenacis principii in ſuam recipiunt mixturam, ex quibus non alius niſi craſſus, viſcoſus, male miſcibilis, minusque fluidus chylus & ſanguis poſtea emergere poteſt. Præterea ad vitam non tantum ſanguis ad circulationem diſpoſitus ſufficit, ſed motu etiam ſeu motore opus eſt; motus enim maxime de eſſentia vitæ ac ſanitatis eſt. Conſtat porro, fibras corporis noſtri, quæ motrices ſunt ſeu ad motum & conſtrictionem idoneæ ſtimulante quodam promtius meliusve ſuo officio fungi, i. e. ſi corpus extraneum in motu exiſtens activitate & penetrantia in eas ipſas agat. Videmus enim odorem ſaltem penetrantem, quem vinum, ſpirituoſa & ſalia volatilia de ſe ſpargunt, mox totius corporis motus labaſcentes erigere. Tali itaque motore naturali naturæ quoque opus eſt, qui perpetuo ſolidas corporis partes ad debitum motum ac impulſum inciter, ſine quo nec circulatio fieri, nec vita & ſanitas ſubſiſtere poteſt.

16. Hiſce conſideratis, videbimus nunc quo pacto bilis corporis noſtri ſit naturalis ac polychreſta medicina, & qui fiat, ut hæc omnia ad fluiditatem & motum ſanguinis neceſſaria præbeat ſubſidia, quibus morbi ac ipſa mors avertatur. Supra autem oſtendimus, bilem eſſe valde activæ & penetrantis indolis humorem; dum ex partibus ſulphureis oleoſis cum ſale volatili & fixo mixtis ſit compoſitus; temperatæ tamen ſimul naturæ propter partium aquoſarum & terreſtrium admixtionem. Hic liquor partim penetrantia, partim textura ſua omne id, quod ex ventriculi ſinu & viſcidum, craſſum ac acidum elabitur, incidit, temperat ac corrigit, & quod maximum eſt, ad ſubtiliſationem, & blandam chyli & dein ſanguinis ſpirituaſcentiam permultum contribuit. At vero nullum eſt dubium, non modo in ventriculo, ſed & in tenuibus inteſtinis ipſa alimenta intimam ſubire ſolutionem ac fermentationem, qua eorum nexus, unio ac mixtio quoad intima diſſolvitur & deſtruitur, ſapore ſatis, odore mutato, ac conſiſtentia teſtante. Jam vero notum eſt, quando rebus in fermentatione exiſtentibus ſpirituoſæ & activæ indolis admiſcentur, liquores motu inteſtino eos intime ſolvi, egregiamque ſpirituaſcentiam fermenteſcibilibus addere. Idem contingit, quando bilis in fermentatione alimentis exiſtentibus affunditur, utpote non modo acidi & viſcidi ſit correctio & ſubactio, ſed & ſimul ipſi maſſæ chylofæ blanda conciliatur ſpirituoſitas, ut hac ratione chylus ſubtilis, ſpirituoſus, temperatus ac ſapore dulcis evadat. Quod vero bilis fermentationis actum in inteſtinis ſubeat, ex eo colligi poteſt, quod ſuam penitus deponat amaritiem: fermentativus enim inteſtinus motus partium unionem craſin ac texturam, à qua ſapor & qualitas pendet, intime diſſolvit ac plane invertit. Bilis itaque in primis viis chylum præparat, ut aptus & diſpoſitus fiat ad circulum vitalem obeundum & ad nutrimentum toti corpori præſtandum, quo ſine humore chylus craſſus, crudus male ſubactus & ad motum progreſſivum ineptus evadit, qui ad maſſam ſanguineam delatus, non levem ad morbos diſpoſitionem ingenerat.

17. Chylus balſamo ſpirituoſo ſic conditus, & ad ſanguinem accedens intimius immiſcetur; fluida enim quo ſunt ſubtiliora, magisque diviſa, eo facilius in intimam mixtionem admittuntur; & contra, quo craſſiora ſunt fluida, eo facilius a heterogeneorum copia diſcedunt. Chylus quoque ſtimulo quodam & ſale armatus, fibrarum in toto corpore motricium tonum & impulſum egregie adjuvat & excitat, ut hinc circulatio fiat promtior & expeditior, quæ ſub fibrarum debito vigore maxime ſalva perſiſtit. Quapropter non ſine ratione a veteribus ut & recentioribus bilis corporis balſamum audit, non quod immediate balſamica ſua vi diſpoſitionem ac putredinem avertat, ſed quod ad liberum & expeditum ſanguinis circuitum multum conferat. Hic enim circulus optimum eſt corporis balſamum, quo vigente corruptio in corpore aliena eſt; ſiquidem motus progreſſivus perpetuusque motus fluiditatis & ſpirituaſcentiæ putredinoſo motui reſiſtit. Præterea ſub motu iſto circulari multæ ſuperfluæ excrementitiæ partes, quæ ad corruptionem inducendam pronæ ſunt, per debita & congrua evacuatoria eliminantur.

18. Reſtat adhuc alius bilis in primis viis uſus magni etiam æſtimandus; nempe hæc ipſa moderatum ipſis inteſtinis præbet ſtimulum, quo ad debitum motum periſtalticum, qui ſumme neceſſarius eſt, & ad chyli in vaſa lymphatica expreſſionem & remanentium fæcum propulſionem continuandam, excitantur. Certum eſt, quod tonus debitus inteſtinalis, qui in æquali ſyſtole & diaſtole conſiſtit, ad ſecernendum id, quod inutile eſt, multum contribuat; excrementa enim ſi minus debite ejiciuntur, magna certe ſanguini & lym-

Digitized by Google

lymphæ non modo accedit impuritas, ſed & ad ſpasmodica pathemata diſpoſitio fit præſentiſſima. Bilis igitur in ſtatu ordinato & naturali maſſæ chyloſæ affuſa excrementorum promovet ejectionem, idque partim acrimonia irritante, partim elaſtica ſpirituaſcentia quam chylo fœnerat, præſtat, nec non chyli & acidi abſumtione.

19. Quod bilis corpori noſtro medicinæ inſtar ſit excellentiſſimæ, quæ à morbis præſervet, & omnem ad eos diſpoſitionem arceat atque exſtinguat, ſufficienter à nobis ſtabilitum eſſe credimus. Nihilo minus egregiam noſtræ adſertioni confirmationem addit magna ſalubritas eximiaque virtus in præſervandis & tollendis multis incommodis amarorum medicamentorum. Expoſitum eſt ſupra quanta ratione mixtionis, craſeos inter bilem & extracta ac ſuccos herbarum amaricantum præſertim centaurii minoris intercedat harmonia ac adfinitas. Jam vero indubitata praxis quotidie docet, non dari ipſis remediis amaris præſtantiora, tutiora, & naturæ magis conformia magisque experta tam ad morbos præſervandos quam curandos. Elixir proprietatis ipſaque aloe cum extractis amaricantibus additis gummatibus balſamicis in formam redacta, item eſſentiæ & extracta abſynthii, centaurii minoris, fumariæ, gentianæ polychreſta & tuta ſunt, ut fere omnium chronicarum paſſionum præſidia non ſolum ad præſervationem, ſed & morborum curationem ſint exoptatiſſima, quibus medicina carere nequit. Medicina enim multis carere poteſt remediis, neutiquam autem amaris. Et revera iis plus quam ſalibus volatilibus, ſpirituoſis & oleoſis & fixis terreis præſtamus; nam naturæ magis ſunt conformia, magis temperata & blande ac ſucceſſive correctionem & emendationem inſtituunt; ſi modo, quod probe notandum, eorum uſus ad tempus continuetur. Et ut paucis dicamus: amara ſunt optima remedia, quia idem, quod bilis, præſtant; ea enim, ſi bilis deficit, regenerant & reſtituunt, inertemque & pravam corrigunt. Nec in eo fallimur, dum naturam imitamur providentiſſimam, hæc quoniam amarum elaborat, quæ medicina corporis eſt præſervatrix; hinc & nos errare non poſſumus, ſi etiam amaris utamur.

20. Tandem & hæc reſolvenda venit quæſtio, num detur bilis circulatio? Primus qui hanc ſententiam in medium produxit, eſt BORELLUS, *lib. de motu animalium*, qui cum judicaret, bilem corporis noſtri utiliſſimum humorem maxima quantitate quotidie ex ductibus in inteſtina prolabi, adeo, ut intra horæ ſpatium aliquot unciæ defluant; talis vero copia ex ſanguine generari non poſſit; hinc maximam ejus partem ſanguini rurſus per venas meſeraicas adfundi, quæ ad inſtar hirudinum bilioſum humorem exſugendo, ipſum per venam portæ rurſus in hepar advehant. Præterea plures bilis particulas activas chylo immiſceri, quæ dein ad ſanguinem accedentes novam materiam ac bilis pabulum præbeant. Eadem ſententia ante aliquod tempus Lugduni Batavorum in peculiari diſſertatione de *motu bilis circulari* eſt propoſita. Hic ipſe auctor in ea eſt ſententia, quod ad minimum viginti quatuor horarum ſpatio unciæ ſex bilis in inteſtinum duodenum infundantur, id quod experimento in cane inſtituto comprobat; & hanc bilis quantitatem in hepate poſſe generari minime exiſtimat, niſi ipſius ſtatuatur circulatio; in homine vero ſingulis diebus libram integram ſecerni. Dein argumentum ab amplitudine venarum meſaraicarum deſumit, quæ tanta eſt, ut non ſolum ſanguini vehendo, ſed & alii humori etiam ſit deſtinata. Poſtea id quoque embryonis meconio comprobat, quod bilem in inteſtinis ſtagnantem eſſe judicat: ſed quoniam hoc illi quantitati bilis, quæ quotidie ad inteſtinum fluit, non reſpondet, eam igitur ipſam poros rurſus venarum meſaraicarum ingredi judicat. Has putat ad hoc negotium eſſe aptiſſimas; quoniam ope tubuli flatus in venam meſaraicam immiſſus in inteſtina ingrediatur; imo in animalibus pennatis, quæ vaſis lacteis carent, chylus per venas meſenterii deferatur.

21. Verum enim vero plura ſunt, quæ ad credendum minus nos adducunt. Primo enim quod tanta bilis copia in homine ſeparetur, nondum firmo comprobatum eſt argumento. Ponamus autem hanc quantitatem eſſe certam, hujus tamen generationi & ſeri copiam ſufficere poſſe arbitramur, quæ ſubinde à tanta alimentorum gignitur. In hæc vero cum perpetuus motus calidus agat, neceſſe eſt, ut rurſus in varii generis ſalſas & excrementitias partes reſolvantur. Nam utut omnia alimenta inſipida ac ſale deſtituta aſſumantur; nihilo minus quotidie magnus ſalium ſulphureorum in urina & bile conſpicuorum fit proventus, quorum copia inteſtinæ tantum ſanguinis commotioni debetur. Cum itaque urina tantam ſalis, ſulphuris, pinguedinis & muci contineat copiam, quam quotidie excerni videmus, & ex ſanguine, non autem immediate ex alimentis proveniat; quidni materiam ex ſanguine ſufficientem bilis accipiat non video, adeo, ut circulari quodam motu non opus ſit. Nec in embryonibus bilis in tanta generatur quantitate, ob motum inteſtinum valde temperatum & à ſordibus bilioſis in viſceribus matris jam depuratum: neque pondus huic ſententiæ addit venarum meſaraicarum amplitudo; venæ enim in toto corpore ſemper ſunt majores arteriis, & quando ſanguis per hepatis ramos non tam expedite per ramos venæ portæ tranſit, quam ut adferatur per arterias, hinc accumulatus ibi nimium vaſa diſtendit. Inſuper nec ullo experimento comprobatum eſt, in venas meſaraicas aliquid humidi in homine ex inteſtinis recipi, & cur eadem bilis non æque poros vaſorum lacteorum, utpote patentiores, ſubeat, perſpicere non poſſumus. Multo minus autem concipiendum eſt, bilem ſucco chyloſo immixtam ſpecifice deinde à venis meſaraicis ſine chyli admixtione rurſus ſeparari. Porro ipſa bilis inteſtinis mixta fermentationis & intimæ ſolutionis actu in tenuibus plane immutatur, ejus craſis diſſolvitur, amaritiem deponit & formalis bilis eſſe deſinit. Nihilo ſecius non negandum eſt, ſulphureas & ſpirituoſas bilis partes fermentatione reſolutas rurſus tranſire in ſanguinem, ſed non ſub forma bilis: neque diffiteri poſſumus, ſi bilis nimium in duodenum, vacuo exiſtente ventriculo & inteſtinis, effunditur, uti quandoque accidit in ſtatu præternaturali, ejus portionem in ſubſtantia in venas lacteas recipi poſſe. Nam ſi medicamentis amaris in copia adſumtis id conceditur, cur non etiam id de bile ſuperabundante valeat minus perſpicio.

22. Cum in ſuperioribus demonſtratum fuerit, bilis neceſſitatem & utilitatem in corpore noſtro eſſe maximam; imo genuinam ejus medicinam naturalem & univerſalem exiſtere; facile apparet, quando ea vitio laborat ſive id in quantitate, ſive qualitate perverſa vel motu conſiſtat, maxima incommoda & diſpoſitiones ad morbos, imo ipſas ægritudines ex eo in corpus noſtrum redundare debere. Primum itaque in conſiderationem venit, num bilis abundans recte quoad qualitatem & temperiem ſe habens damnum corpori adferre poſſit? Ad hæc reſpondemus, non facile abundare bilem bonam & laudabilem noſtris in regionibus, ubi aër craſſior, cereviſiam incolæ bibunt, & aquæ non ſubtiles ac tenues ſunt. Nihilo minus non negamus, in juvenili ætate, æſtate fervente, ex vini, aromatum & dulcium abuſu nimiam bilem deſcendentem ad inteſtina & cum ſanguine rurſus mixtam, præſertim ſub parciori alimentorum ſolidorum uſu nocere poſſe. Notum quippe eſt, optima medicamenta

activa,

activa, ſi nimia in quantitate ſumantur, quod etiam valet de amaris, noxam adferre poſſe: & ita quoque bilis exſuperans præcalidam intemperiem ſanguini inducit, & ad hæmorrhagias, animi adfectus, inflammationes, vomitiones, diarrhœas & tabem diſponit. Delinquit autem magis defectu, ad quem ætas ſenilis, infantilis temperamentum ſeroſum & pituitoſum, nimius refrigerantium & opiatorum uſus, crebra venæ ſectio, vita ſedentaria, diſpoſitio ad cachexiam, ſæpius iterata purgatio, & virium ex longo morbo defectio contribuunt. Hic bilis defectus, probe notante HELMONTIO, ad cachexiam, hydropem, hypochondriacum malum & graves chronicos morbos diſponit. Perite hanc in rem ſcribit FERNELIUS *in pathol. non pauci inquit, è vivis erepti ſunt, in quibus non alia interitus cauſſa apparuit, quam quod folliculus bile omnino eſſet exhauſtus.* Et MOEBIUS *in fundamentis phyſiolog.* de tribus infantibus tabe mortuis refert, quod in horum cadaveribus ne veſtigium quidem bilis inventum fuerit, & à nimio purgantium uſu id factum eſſe judicat. M. N. C. Dec. II. obſ. 224. mori illum neceſſario debuiſſe confirmant, qui per crebras vomitiones bilem è corpore ejecit.

23. Deficit vero quam maxime bilis in inteſtinis, quando orificium ductus cholodochi calculo vel ſpaſmo conſtrictum fuit, quam adfectionem gravia & plura pathemata inſequi ſolent. Ordinario fit icterus; nam, cum exitus ad inteſtina non detur, in hepate vero ejus generatio non ceſſet, aliter fieri non poteſt, quin non modo ad veſiculam fellis, quam mirifice diſtendit, ſed & ad ductus biliosos & glandulas hepatis ruat, ubi ob nimium factam diſtenſionem & pororum apertionem per vaſa lymphatica tranſit in ſanguinem, totamque feri maſſam flavo illo fœdo colore, in toto corpore apparente imbuit. Ingentem autem eſſe quantitatem, quæ ex hepate in ſanguinem transfluit, exinde judicare poſſumus, quoniam urina craſſa, bilis colorem æmulans & linteamina etiam croceo colore tingens mingitur. Jungitur inſimul ictero alvus adſtricta, fœces fiunt albæ cum torminibus & flatulentiis, dolor adeſt in dextro hypochondrio gravativus, vel etiam valde acutus & ardens, vomitus, nauſea, appetitus proſtratio & cardialgia præſertim ſi calculus in ductibus hæreat, vel bilis extravaſetur. In ſuperioribus enim traditum fuit, quod ductus biliarii valde ſint ſenſiles & nervoſi; ſi itaque hi ductus vel à calculo, vel à bile ſtagnante nimium diſtenduntur vel vellicantur; ventriculus ſimul, œſophagus & inteſtinum duodenum in conſenſum trahuntur. Plura ſunt quæ id confirmant, quod ductus biliarius ejusque orificium in duodeno conſtringatur, & ob id icterus, qui tamen facilius evaneſcit, generetur. Sæpiſſime in hypochondriacis, in hyſtericis, colica atroci laborantibus, item ab iracundia graviori flavum colorem per totum corpus diſpergi deprehendimus, cum dolore in ſcrobiculo cordis preſſorio, verſus hypochondrium dextrum, ubi duodenum, pylorus, & hi ductus ſunt, utpote, orificio vel à flatibus clauſo vel à ſpaſmo conſtricto, bilia ad ſanguinem regurgitat. Optime huic malo antiſpaſmodica, carminativa & humorum acrimoniam demulcentia medentur; unde etiam SYLVII experimento crocus, opiata, lac, emulſio cannabina in tali caſu juvant egregie; minus vero calida ſudorifera, ſtimulantia & aperientia conveniunt. Jungitur quoque ſæpiſſime febri ardenti bilioſæ & cauſo, tertianæ quoque, ſive ſit continua ſive intermittens aut duplicata, icterica paſſio, quæ non aliam quoque habet originem, quam quod viæ ad duodenum vergentes biliariæ conſtrictæ vel obſtructæ ſint. Sæpius in febre ardente ſeu cauſo inflammatio eſt duodeni ejusque partis pancreatis, quæ ipſi adhæret, nec non pylori, præſertim quando ex gravi ſuppreſſa iracundia, ſuperingeſto potu frigido, fuerit orta. Hinc nullum eſt dubium, quin ob inflammatam hancce partem & tumore ac dolore & ſpaſmo obſeſſam ductus compreſſi bilis adfluxum ad duodenum præpediant. Porro ex praxi notum eſt, venena adſumta, viperarum & canis rabidi morſum ſæpe icterum ſubſequi; cujus rei non alia videtur cauſſa, quam inflammatio & ſpaſmus in ventriculo & inteſtinis tenuibus fortior, qui ſimul bilis ad inteſtina vias occludit.

24. Quandocunque pertinacior eſt ductuum bilioſorum obſtructio; tunc veſica biliaria à bilis largiori influxu mirum in modum diſtenditur. Dein ob ſtagnationem & quietem craſſiores & mucidæ particulæ ſeparantur, colliguntur & concretioni bilioſæ præbent occaſionem. Bilis porro pars tenuior & acrior per poros veſicæ felleæ nimis ampliatos tranſſudat, & tormina, cardialgiam, vomitus graviſſimasque ventriculi & inteſtinorum conſtrictiones, ut & convulſiones excitat; cujus rei exempla in *Stalpart van der Wiel* Cent. I. obſ. XLVII. legi poſſunt. Quod enim bilis ex cyſtide ſua tranſſudare poſſit, confirmat inter alia TULPIUS obſ. lit. cap. 27. ubi hiſtoriam adfert prægnantis, in cujus cadavere aperto præter abſceſſum meſenterii a partu diſruptum, colon tam libere flavæ bili innatare repertum fuit, ut cochleari eam inde eximere licuiſſet. Simile quid D. MELCH. FRIBE *Ephem. Nat. Curioſ. German. Dec. an. 3. obſ.* 100. de auriga febre continua ardente defuncto refert, in ejus cadavere exenterato inter cætera ſe obſervaſſe, è cyſtide fellea adhuc integra & illæſa, ovo columbino majore, tenuiorem bilis portiunculam duorum vel trium tranſverſorum digitorum ſpatio circum circa ſuperas, inferas & adjacentes partes undiquaque croceo colore tingentem, irrigantem ac ita corrodentem exſudaſſe, ut partes ea illinitas & tinctas putredinem non ſolum acquiſiviſſe manifeſto conſtiterit, ſed & præter hepatis ſubſtantiam magnam hypochondrii partem inficiendo rodendoque putridam, illæſa plane biliaria veſicula, reddiderit.

25. Bilis porro in motu ſuo, repleta cyſtide muco vel calculo, vel etiam in collo veſicæ hærente, quam maxime turbatur; tunc enim bilem hepaticam non recipit, ſed hæc ipſa majori quantitate, quam opus eſt, influit in duodenum; quæ non neceſſaria eſt, ſi ventriculus ab alimentis vacuus eſt: quod ſi vero ille iis repletus eſt, tunc hæc bilis minime ſufficit, ſed propulſione liberaliori ſpiſſioris magiſque ſaturatæ ex cyſtide bilis opus eſt, ut eo felicius chylificationis & ſpirituaſcentiæ abſolvi poſſit negotium. Et talis tempore paſtus bilis defectus multas cruditates acido-viſcidas, quæ ad tormina, alvi adſtrictionem, cachexiam & hydropem diſponunt, progenerat. Jenæ olim enſifabrum ſectum fuiſſe memini, qui dum viveret per integrum vicennium graviſſimis torminibus ſenſu ardoris circa ſcrobiculum cordis & cardialgia fuit vexatus. Veſicula biliaria miram habebat ſtructuram; cujus amplitudo & longitudo erat maxima, & 3646. grana bilis coagulatæ partim piſi, partim globuli forma ibi reperiebantur. Frequentes etiam ejuſmodi in ſtatu ſunt dolores & dextri hypochondrii, vomitus, icterus, & paſſiones colico-hyſterico-ſpaſmodicæ, de qua re videatur *Cl. Dn.* STEINII *lithographia p.* 45. Et quod hydrops ſæpenumero talem à calculo veſicæ repletionem conſequatur CNOEFELIUS M. N. C. *Dec. I. an.* 3. *obſ.* 260. confirmat. It. D. GEORGIUS FRANCUS *Dec. II. an.* 6. *obſ.* 194. ex alterius medici obſervatione caſum militis cujuſdam, pectoris hydrope demortui, comprobat, in cujus poſt mortem diſſecti cyſtide fellea calculus, unciam dimidiam & drachmam ſemis pendens fuerit repertus. Aeger hic durante morbo de dolore graviſſimo in hepatis regione

valde fuerat conqueſtus, ut neque erectus ſtare, nec ambulare, ſed usque ad vitæ terminum curvus in lecto ſedere fuerit coactus.

26. Accidit vero bilem ingenti in quantitate & extra ordinem ex ductibus hepatis in inteſtinum præternaturaliter ejici, ubi, ſi præſertim qualitate ſimul peccet, multa incommoda creat, variaque ſymptomata producit. Evenit id potiſſimum à gravi iræ excandeſcentia, tunc magno impetu, convulſis fibris muſculoſis tam veſicæ quam ductuum, non modo oris amaritiem, nauſeam, appetitum proſtratum, cardialgiam, ſed etiam vomitum parit, vel ventris tormina & bilioſam diarrhœam excitat; ubi notandum, quod ſi mox excernatur, periculi res expers eſt, ſi vero magis iracundia fuerit ſuppreſſa vel cohibita, accidit ſæpe, ut commota bilis in cavitate inteſtinorum hærens non excernatur, ſed ad ſanguinem perveniat, & febres, acerrimas convulſiones, ſpasmos, & dolores procreare ſoleat. Maxime omnium vero corpori inducitur noxa, quandocunque ſudorifera calida, vel ſpirituoſa volatilia ſuperingeruntur; quo fit ut bilis impura copioſe ad maſſam ſanguinis delata, inque partes nerveas & membranas propulſa incommoda periculoſa creet. Qua de re elegantiſſimum in HIPPOCRATE *in lib. de veteri medicina* §. 34. locum habemus: *Ubi*, inquit, *cum amaritudo quædam diffuſa fuerit, quam bilem flavam appellare ſolemus, quales ſtatim anxietates & æſtus & impotentiæ occupant: verum ubi liberati fuerimus ab illa & purgati aut ſponte, aut per medicamentum, ſi modo tempeſtive quid ipſorum fiat, manifeſto & à doloribus & à calore liberamur. Quando autem tempore fuerit elevata & cruda, meraca ac intemperata nulla arte neque dolores neque febres ſedare poſſis. Et quos quidem acuta, acriſque ac æruginoſa bilis adfligit, quales mox rabies & morſus viſcerum ac pectoris & deſperatio.* Bene hic monet *Hippocrates*, quod bilis intemperata hæc faciat: nam ſi plus juſto temperata ira in inteſtinum immittitur, hæc non adeo nocet, ſed potius remedio eſt frigidis; paſſim id *Hippocrate* in ſcriptis notante.

27. Conſiderabimus jam porro, quinam morbi ex bile perverſa & ad ſanguinem traducta fiant. Inter hos autem præcipue febres, & quidem ſic dictæ bilioſæ, tertianæ duplices continentes recenſeri merentur. Et quamvis ipſæ febres bilem generent; nullum tamen eſt dubium, quin etiam à bile vitioſa oriantur. Conſentientem hac in re habemus HIPPOCRATEM, qui *lib. de natura humana* §. 27. ſcribit: febres plurimæ à bile fiunt, præſertim continens quotidiana, tertiana & quartana. Primo enim non dubitari poteſt, & aſſenſum quoque apud antiquitatem invenimus, febrium plurimarum, præſertim intermittentium, ardentium & ſic dictarum cholericarum propriam ſedem & originem in prima eſſe corporis regione, circa præcordia, inteſtina tenuia, jecoris cava, lienem, pancreas, omentum, utpote in hisce locis ordinario ſanguinis tardior eſt circulus, generatio fit impuritatum, & corrupti acres humores ex pancreate in inteſtina influunt, & non modo pathemata ordinario in hypochondriacis ſpasmodico-febrilia, ſed & ſupra dictas febres excitant. Siquidem ſymptomata, quæ has febres comitari ſolent, plerumque dicta in regione incipiunt, quod maxime ventriculi & abdominis inflatio, dolor dorſi, anxietas, nauſea, vomitio, & alvi adſtrictio teſtantur; & quoniam ſenſibili quadam parte in corpore ſpasmo adfecta, omnes reliquæ in univerſo corpore facile in conſenſum trahuntur; hinc horror, rigor in corporis ſuperficie, frigus, dolor externarum partium convulſivus & pandiculatio ex primarum viarum irritatione originem ſuam agnoſcunt. Quin imo ipſæ diarrhœæ, dejectiones per vomitum bilioſæ, urina flammea, ſitis inexſtinguibilis, ardor intenſiſſimus, tuſſis ferina ſtomachalis, faucium eroſio, nec non levamen ex refrigerantibus, præcipitantibus bilis acrimoniam demulcentibus nitratis, lenioribus evacuantibus; & è contrario noxa, quam volatilia, calida, oleoſa, acria inferunt, præſentiam vitioſæ bilis in primis viis & maſſa ſanguinea adſertum noſtrum ſufficienter declarant & confirmant. Inſuper & illud obſervamus, quod corpora bilioſa juniora & ad iram proclivia ex facili in febres exardeſcant; aliquoties quoque annotavimus, illos qui antea bilioſis adſuetis diarrhœis criticis fuerunt obnoxii, ſi ſequenti anno non eveniunt, harum loco febribus tertianis, cum morſu, dolore & ventriculi roſione corripi, quæ vomitu atque alvi dejectione materiæ bilioſæ flaveſcentis & copioſæ ſubortis ceſſare ſolent.

28. Præter alia elegantiſſimus locus ſententiam noſtram confirmans exſtat in HIPPOCRATE, qui lib. *de adfectionibus* §. 11. ſcribit: *ubi febris adeſt, ſitis fortis, lingua aſpera & nigra, color bilioſus eſt, & ſputa bilioſa, & æger extrinſecus frigidus ſit, intrinſecus valde calidus, ibi conducunt frigefacientia & morbus ſit à bile, cum mota intra corpus firmata fuerit.* Plerumque tales febres ſeptimo die ceſſant. Nec minus harum febrium ſolutiones ſententiam noſtram confirmant; plerumque enim per criticum icterum, quo corripiuntur, maxime ſeptimo die tertiana continua laborantes, ſine ullo gravitatis tenſionis aut doloris in hypochondrio dextro cenſu, ceſſare ſolent. Perite HIPPOCRATES ait *lib. de morbis* §. 6. *febrienti ac bilioſo in tempore foras diſperſa bilis bonum.*

29. Veteres & maxime HIPPOCRATES, item FERNELIUS pro auctarum febrium cauſſa bilis putredinem accuſant, quare hic in *Patholog. de febribus* p. 6. ſic ſcribit: *bilis putreſcens in febre acrem malignamque qualitatem adipiſcitur; eaque acceſſionis motu quaſi turgens impetu fertur, affatimque in præcordiorum membranas irruit, iis ſane argumentis, quæ de tuſſi ſicca, de oſcitatione, de ſuffocatione, de anxietate, de præcordiorum diſtenſione, de dolore, de nauſea, de vomitu & de albis tenuibusque urinis protulit.* Et certe bilis eſt humor, qui dum ſtagnat & ſubſiſtit, facile putreſcit. Jam vero nihil magis ipſi naturæ noſtræ microcoſmicæ adverſum eſt, nihilque magis ejus vigorem imminuit, ejusque motus turbat ac pervertit, quam quod corruptum & putridum eſt: unde malignarum febrium originem in cachecticis, phlegmaticis, a bile copioſa, in primis viis corrupta, non ſine ratione deducimus. Quinimo ſi putredo a bile in primis viis conſiſtit, hæc miaſma peſtis, febrium malignarum, petechialium, variolarum, morbillorum, dyſenteriæ aliorumque contagioſorum morborum facile recipit, multiplicat & activum hoc reddit. Unde ea, quæ vomitu, purgatione colluviem ex primis viis evacuant, uti ſunt acidula, limum, nitrum, ſpiritus vitrioli & nitri dulcis, elixir proprietatis cum acido egregie contagio morbisque malignis reſiſtunt. Ulterius paroxyſmorum in febribus intermittentibus novam originem bilis impura, de nova generata, facile ſuppeditat; hæc, ſi in ſufficiente quantitate adeſt novum procreat paroxyſmum: unde patet ratio, quare in intermittentibus data evacuantia, præſertim quæ ſine ſpasmis agunt, & tonum inteſtinorum non lædunt, uti ſunt pilulæ amaræ, ſalia neutra in copia data, mercurius dulcis: item quæ bilem minus acrem corrigunt, ut nitroſa & corruptionem ejus arcent, uti amara terrea, china chinæ & tonum partium nervoſarum, ne nimium ad ſpaſmodicas contractiones pronæ fiant, roborant, optime harum febrium cauſſam ac radicem præſcindant.

30. Tandem & hoc ſingularis conſiderationis phænomenon ponderandum venit; facile nimirum concipi poteſt,

Digitized by Google

poteſt, ſub omni febrili æſtu non modo bilem copioſam generari, ſed maxime vitioſam ob humorum dyſcraſiam ſanguinisque circulum non recte ſeſe habentem. Hæc bilis neceſſario in inteſtina fluit, & ſi non evacuatur, ibi ſubſiſtit & in venas lacteas ipſumque ſanguinem tranſit; neceſſario ad majora incommoda occaſionem præbet. Qua de cauſſa in omnibus febribus alvus aperta admodum eſt ſalutaris, ſive arte fiat ſive natura: unde ſi alvi jungitur hiſce febribus adſtrictio: videmus inde naſci purpuram, aphthas, inflammationes oris & faucium, varii generis exanthemata, quorum nulla alia eſt cauſſa, quam quod humores, præſertim bilioſi corrupti, ſub præternaturali & febrili ſanguinis commotione nati, in ſanguinem accedentes foras in partium extrema conjiciantur. Notandum hoc loco eſt, quod purpura, quæ morbus maxime æſtatis eſt, & corpora impura, qualia utplurimum gravidarum ſunt, & ſcorbutica infeſtat, & ſæpe die ſeptimo nono ſuccedere ſolet, multis in acutis febribus ex humoribus bilioſis primis in viis oberrantibus potiſſimum naſcatur. Unde omnia quæ acrimoniam temperant & leviter evacuant, a purpura præſervant, & eam quoque tollunt, præſertim ſi diaphoretica leniora cum acidis nonnunquam debito modo ac methodo interponantur. Nam in puerperis utplurimum ex neglecta lochiorum & primæ regionis evacuatione oritur purpura, quæ, ſi non rite tractatur, necat.

31. Ad alios etiam morbos devenimus, quorum origo commode a bilis vitio deducitur, & ex his eſt eryſipelas, præſertim ſi alvus cohibita & tranſpiratio fuerit impedita. Nihil enim magis bilem vitiat, eamque impuram & ſalibus cauſticis refertam reddit, quam ſolennis per ſuperficiem corporis prohibita evacuatio. Quandocunque igitur talis bilis cauſtica in primis viis exiſtit, horrorem anxietates & vomitus parit; poſtea in ſanguinem recepta motu febrili, utplurimum die tertio, foras ejicitur. Eodem modo dolores arthritici, podagrici, qui ſecundum veteres ex cauſſa calida oriuntur, ſuſtentantur potiſſimum primarum viarum vitio, ex bile vitioſa effluente, quæ ad ſanguinem delata dolorum illorum omnium cauſſa eſt; dum ſal illud cauſticum ad articulorum membranas præcipitatur. Et hæc eſt ratio, quare podagricorum inſultus doloribus ventriculi, anxietatibus, nauſea, appetitu proſtrato utplurimum oriuntur, unde tunc temporis, qui ſine tumultu primas vias evacuare ſcit, ſimulque acrimoniam humorum temperare, is certe egregie vias hiſce doloribus præcludit, eosque mitigat.

32. Illud quam maxime etiam attentione dignum eſt, hæmorrhagias, quæ ſive conſueto vel ſtato tempore contingant, ſive criticæ & ſymptomaticæ in morbis fiant, ſuum potiſſimum in primis viis habere principium. Ibi enim flatulentiæ percipiuntur, anguſtiæ, conſtrictiones, dolor gravativus preſſorius in hypochondriis, in dorſo, alvus eſt adſtricta, partes extremæ frigent, & poſtea ſanguinis impetus ad partem quandam ſive ad caput ſive ad pulmones ſive anum ſive uterum fertur. Optima autem præſidia, quæ nimium fluxum ſedant & præſervant, ea ſunt, quæ alvum blande aperiunt, ſimul tonum inteſtinorum reſpiciunt, & bilem temperatam balſamicam reddunt, uti ſunt rhabarbarina, pilulæ Becherianæ, Marocoſtinæ, elixir noſtrum amarum balſamicum correctum, ſalia volatilia oleoſa repetita ſed parciori doſi data. Ad acredinem vero & volatilitatem bilis cauſticæ temperandam nitroſa & pulveres præcipitantes omne ferunt punctum.

33. Jam quæſtio exſurgit, an non ex hiſce circumſtantiis commode quis argumentari poſſit? bilem vitioſam in primis viis accumulatam, in diſpoſitis corporibus occaſionem & ſtimulum, illis ſpaſmis primarum viarum præcedentibus, præbere hæmorrhagias. Et hoc loco illud notandum eſt, quod ſtatæ ac conſuetæ ſanguinis excretiones, ſicut & arthritici morbi, catarrhales oriantur autumnali maxime tempore vel etiam vernali menſe Martio, Octobri; cujus rei non alia cauſſa inveniri poteſt, quam quod fibrarum tonus æquabilis ab aeris inæqualitate tunc pereat, & ſic æquilibrium fluidorum & ſolidorum, in quo ſanitas verſatur, pereat: item quod à tranſpiratione prohibita ſalia illa excrementitia activa, quæ per poros ejiciuntur, maxime ad bilem tranſeant, ubi unita vi ad inteſtina deſcendunt, multaque pariunt incommoda.

34. Ante omnia vero ex bilis vitio, acredine ac corroſivitate, ob admixtas plures ſtimulantes heterogeneas & corroſivas partes, in ipſis inteſtinis graves defluxiones ſuſcitantur. Nam diarrhœæ, cholera, vomitiones enormes, ventris tormina & dyſenteria inde naſcuntur. Accuſant hic veteres ut & recentiores bilem æruginoſam porraceam praſſini coloris, qui bilis color præternaturalis apertè monſtrat craſin ac mixtionem bilis, ab acido corroſivo ipſi admixto, eſſe deſtructam: bilem enim ab acido viridem acquirere colorem certum eſt, & fæces virides in infantibus, quæ ubi adſunt acidi ex lacte corrupti ſufficientiam teſtantur; nam ab acido color perit & morbus inducitur. Hippocrates *lib. de natura hominis p.* 282. jam dudum bilem viridem atro notavit calculo ita ſcribens: *viridis bilis juxta hepar manens ubi ſuper ebullit, humani corporis corruptio eſt & novus ac inutilis ejus inquilinus.* Teſtantur quoque obſervationes practico-anatomicæ viridem bilem memoratorum morborum cauſſam eſſe; ita Diemerbroccius *in anat. p.* 44. teſtatur: ſe in forti diarrhœa bilioſa viridi mortuo folliculum fellis viridiſſima bile repletum, ad ovi gallinacei magnitudinem intumuiſſe, deprehendiſſe. Idem *Auctor p* 115. ſcribit: in ſectionibus cadaverum in noſocomio noſtro mortuorum ſæpe bilem viridiſſimam æruginoſam & ſubnigricantem in ipſo fellis folliculo demonſtravimus: imo in filiola Dn. Ulych alvi fluxu æruginoſo mortua, & poſt mortem coram plurimis medicis à me aperta folliculum felleum ad ovi gallinacei turgidum & æruginoſa bile infarctum invenimus: quod ipſum etiam in aliis quibusdam infantibus ſimili diarrhœa exſtinctis obſervavimus, uti & in aliquibus, quibus cholera morbus vitæ finem impoſuerat: a Pechlino *exercitatione de purgantibus p.* 494. bilis hepatica ſæpe viridis nigra & plumbea reperta eſt. Teſtatur quoque in nobili ſtudioſo melancholico variolis mortuo, bilem in folliculo fellis ſpiſſam & nigram inſtar picis obſervaſſe, id quod etiam olim in maniaco diſſecto vidi. Apud Bontium *de medicina Indorum pag.* 194. legitur, quod in puero aſthmatico dyſenteria mortuo veſicula fellis, humore atro inſerta, fuerit inventa; quæ nigredo non aliam agnoſcit cauſſam, quam copioſum acidum admixtum, quod mora ex ſtagnatione bilem reddit nigram. Patet jam ratio, quare dictis in morbis, inque eorum principio leniora emetica rhabarbarina, item pulveres præcipitantes nitroſi, lac, ſerum lactis, oleum amygdalarum dulcium, clyſteres anodyni & emollientes ut & cremor hordei omnem impleant paginam: tiam bilis acerrima & cauſtica reddita, inſtar veneni ſymptomata movet. Notabilis eſt *obſervatio* 36. quam inſinuat Borrichius *in Act. Med. Haffn. Tom. III.* ubi juvenis ſymptomatibus vexatus fuit quaſi à veneno adſumto; ventriculi nempe eroſio ac acerrima bile ſequuta eſt. Idem *Auctor* ſcribit: ipſa bilis, uti & alii humores; ita non raro corpus adficiunt, ventriculumque infeſtant, ut crederes venenum eſſe adſum-

rum, certe malignam qualitatem acquiſiverunt, qua cruciatus incredibiles membranis cæteriſque partibus ſenſibilius imprimunt, & eas erodunt, miſerumque in modum vellicant. Quod bilis tam corroſiva evadat, ut inſtar aquæ fortis ejecta in terram ebulliat, vid. BORELLI *Obſervatio I. Cent. II.*

35. Ex hiſce dictis & adductis clariſſime apparere arbitror, bilem noſtri corporis utiliſſimum eſſe humorem, & venenum quoque, ſi vitio laborat; adeo per bilem ſanos eſſe homines & ægrotare: hinc in pathologia nec non in medendi methodo & indicationibus ante omnia ad hunc humorem ejusque ſtatum reſpiciendum eſſe, utrum nimirum vel quantitate vel qualitate vel motu delinquat. Nam certe plurima remedia, quod præſtant in morbis ſanandis, id ex ſerunt ut bilem vel deficientem augeant, vel ſuperfluam educant, vel vitioſam emendent & corrigant, motumque ejus ad inteſtina in ſtatu legitimo conſervent. Exenim pauca remedia agunt in ſanguinem & humores, pleraque vim ſuam exſerunt in primas vias, ibique vitioſos humores, inter quos principatum tenet bilis, quique mineram & cauſſam occaſionalem & materialem motuum morboſorum conſtituunt, proxima via emendant, quemadmodum id potiſſimum valet de emeticis, de laxantibus, abſorbentibus, acidis, nitroſis, temperantibus, emollientibus, amaris, ſalibus fixis, martialibus roborantibus & id genus aliis.

DE SALUBRITATE FEBRIUM.

§. I.

PErmoleſtos & ſæpe exitiales diverſi generis morbos, quibus ſubinde affligi ſolent corpora, in pœnam generis humani a juſtiſſimo Deo eſſe datos, nemo facile inficiabitur; nihilo minus infinitus Dei amor, ſicuti nihil per ſe mali efficit vel tribuit mortalibus, ſed ſemper ſub ſpecie acerbi & mali præſidium bonum ac remedium recondidit, quod luculentiſſime apparet in afflictionibus ſpiritualibus, quæ chriſtianis utplurimum medicinæ & ſaluti ſunt; ita etiam mirabilem ſuam benignitatem in eo oſtendit, quod morboſas corporis afflictiones, quibus nunquam non homines in hac vita impetuntur, ſapientiſſime ſæpenumero dirigat & convertat, in corporis ſanitatem & vindicationem ejus ab interitu. Tam mirabilis enim benigna & divini conditoris in rebus corporeis adminiſtrandis eſt œconomia, ut ſub eo, quod nobis ſenſu & primo intuitu videtur noxium & perniciale, noſtra ſalus lateat, adeo, ut cauſam habeamus, propitium Numen non modo in proſperis, ſed & in iis, quæ adverſa ſtatuit mens humana, celebrandi ac collaudandi. Illuſtri exemplorum numero ex arte medica depromptorum aſſertum hoc ſtabilire & confirmare poſſemus, ſi ſcopus inſtitutæ ſcriptionis id permitteret; hoc ſaltem dicimus, quod febriles ſanguinis commotiones, quæ plurimis & chronicis & acutis, affectibus aſſociantur, ejus ſint naturæ ac indolis, ut profligandis & exſtinguendis morbificis cauſis inſerviant, adeoque plus utiles & ſalutares, quam detrimento corpori ſint humano. Et hoc eſt quod de præſenti ſub divina gratia & aſſiſtentia inſtituimus pertractare.

2. Ante quam ulterius in confirmationem hujus noſtræ aſſertionis deſcendamus, è re fore judico, ut oſtendamus, autoritatibus perantiquis ſententiam noſtram non deſtitui. Ipſe *Hippocrates*, graviſſimus & ſapientiſſimus ſcriptor toties in ſcriptis ſuis inculcat, febrem certis morbis, de quibus inferius fuſe agemus, ſupervenientem eos ſanare. Ipſe etiam *Celſus* diſertis verbis *Lib. II. C. VIII.* ſcribit: *ipſa febris, quod maxime mirum videri poteſt, ſæpe præſidio eſt.* Nam & præcordiorum dolores, ſi ſunt ſine inflammatione, ſiſtit, in dolore ſuccurrit, & diſtentionem nervorum rigoremque ſi poſt ea cœpit ex toto tollit, & ex difficultate urinæ morbum tenuioris inteſtini ortum, ſi urinam per calorem movet, levat. Deinceps febris à cordata antiquitate non inepte lucta motus & certamen naturæ adverſus cauſam morbificam & vim morbi dicta fuit, quo indicare volebant, eſſe rem non noxiam, ſed potius ſalutarem; nam illud quod pugnat adverſus hoſtem vitæ, qui cauſa morbifica eſt, non poteſt in ſe & ſua natura eſſe pernitioſum. Quibus ex rationibus permotus ipſe *Cl. Lindenius in ſelectis Medicis p.* 148. non ſatis poteſt mirari, cum tot exempla *hujus* apud *Hippocratem* exſtent, eſſe etiam hodie, qui *Campanellæ* id commentum autumant, & novitatis nomine damnant, ceu profectum ab homine non medico. Ipſe enim *l. VII. de ſenſu rerum c. II.* nullum febrem eſſe morbum, ſed remedium erga morbos contendit. Ejus ſententiam quoque ſecutus eſt & brevibus compoſuit Joh. de Mey in commentario Philoſ. Cap. V. loco V. Ex recentioribus autem *Cl. Anglus Sydenhamius* id agit potiſſimum in ſuis ſcriptis, ut febrem pro naturæ conamine & inſtrumento habeat, quo partes putæ ab impuris ſecernuntur, quo cauſa morbifica exterminatur & expellitur. *Vid. Præfationem & Sectionem I. Cap. IV.*

3. Ex quo intelligitur, optima ratione jam olim M. *Hippocratem Lib. II. Epid.* ſcripſiſſe, prudentia medici eſſe aliquando febres accendere. Denique quid magis confirmat noſtram ſententiam, quam firma illa & conſtans veterum in eo conſenſio, naturam eſſe optimum medicum, optime ſanare & ſolvere morbos, eamque, ut *Galenus* exprimit, adverſus morbificam cauſam impetu valido inſurgere, & decretoria excretionesque vehementer moliri, & concoctione, tandemque vacuatione à lethalibus morbis ægrum liberare. Ille enim impetus, ille motus, illa lucta, qua ceu inſtrumento natura morborum cauſis medetur, quid aliud eſt quam febris? unde recte concluditur, hanc ipſam eſſe inſtrumentum, cujus beneficio natura corpus ab interitu, quem cauſa morbi molitur, vindicat, eamque expellendo & ſubigendo corpus ſanitati reſtituit.

4. Equidem febris ab omnibus medicis tam priſcis quam recentioribus ſemper habita fuit pro morbo, & ipſe *Hippocr. l. de flatibus Sect. III. p.* 80. febrem communem morbum, qui aliorum morborum & præcipue inflammationis comes ſit, appellat; neque diſſentit ratio: Febris enim eſt motus ſanguinis & humorum præter naturæ ordinem inſtitutus, qui actiones corporis & mentis lædit & labefactat, imo qui mortem,

tem affert & exitio eſt. Nam pauci moriuntur niſi cum febre, attamen non impedit, quo minus idem diverſo reſpectu poſſit eſſe morbus & ſimul etiam remedium tam ſuæ ipſius cauſæ quam aliorum morborum. Et hoc eſt, in quo admirari & celebrare debemus, ut in præfatione diximus, divini Numinis providentiam & benignitatem, qui machinam noſtram tam affabre & tam concinno ordine conſtruxit, ut viribus ac mediis ſuis ſe ipſum defendere non modo queat contra injurias ipſi interitum minitantes, ſed & ut ipſi motus, ceu effectus cauſæ morbificæ, ejus naturæ & genii ſint, ut ipſi cauſæ tollendæ, cæteris paribus, ſufficiant & adverſus eum directi ſint, adeoque effectus ut ipſius cauſam deſtruere poſſit & jugulare. Quo autem hæc ſaluberrima in arte medica materia recte intelligatur & in uſum ægrotantium ex merito tractetur, opus eſt, ut paulo penitius breviter tamen ſtrictimque naturam & eſſentiam febris, qua ratione à natura producatur, inveſtigemus, & deinde definiamus, quænam febres & in quibus morbis ac quo tempore & ſub quibus circumſtantiis ſalutarem & utilem effectum in medendo præſtare queant.

5. Quam vulgaris morbus eſt febris, & qui ferme omnibus ſeſe aſſociat corporis humani effectibus, tantis difficultatibus & obſcuritatibus involutam ejus cognitionem hactenus fuiſſe, nemo qui rerum medicarum gnarus & peritus eſt, poterit inficiari. Quot enim celebres ſcriptores extiterunt, tot ferme proſtant de febre opiniones atque hypotheſes. Nolumus longiores eſſe hiſce in rebus recenſendis, cum in plurimis tum in præcipuis opinionibus tradendis, operam locaverim in *annotationibus Poterii, de febribus.* Hoc ſaltem loco illud attingemus, ex motu ſpirituum ſanguinisque circulo, ſicuti vitæ & ſanitatis ratio pendet, ita omnium affectuum internorum, imprimis febrium ortum ac cauſas ex eodem fonte recte peti & explicari debere, unde dicimus febrem eſſe motum muſculorum præcipue autem cordis concitatiorem cum inæquali ſanguinis circulo, caloris & pulſus naturalis, nec non excretionum immutatione junctum, certis temporibus remittentem vel intermittentem.

6. Eſt nempe nobis febris motus auctior & validior in ſyſtemate muſculoſo. Motus conſenſione medicorum perſpicaciſſimorum in corpore noſtro fit ſubſtantia tenuiſſima, fluidiſſima, quam alii ſpirituum nomine indigitare ſolent, alii principium vitale appellant, & originaliter exiſtit in ſemine, reconditur in ſanguine & ab externo fluido ambiente & ſpirituoſis alimentis poſtea ſuſtentatur. A veteribus natura dicitur, item anima purpurea, calidum innatum, omnisque motus tam inteſtini, quam circularis cauſa eſt, omniaque membra movet, & genuinum exiſtit animæ in ſentiendo & ratiocinando inſtrumentum. Hoc vehementius, hoc celerius in nervis & fibris muſculoſis, quæ palæſtræ motuum ſunt, movetur, ſicuti liquidiſſime id fieri videmus ſub ſpaſmis cutis, aliarumque partium internarum, ſub pulſu cordis aucto frequentiori majorique calore. Rectiſſime enim cum *Helmontio* ſtatuimus in *libro de febribus Cap. I.* quod calor ille febrilis non ſit materiæ peccanti proprius ſive ejus effectus, ſed ſit effectus ſpiritus ſeu principii impetum facientis in nobis, qui uti omnis caloris naturalis in ſtatu ſano, ita & febrilis immediata & primaria cauſa efficiens eſt; ubi tamen probe notandum, in eo nos ab ipſo diſſentire, quod cauſam febris materialem tantum dicat occaſionalem, materialis phyſici influxus & concurſus ad febrem expertem, ſed tantum occaſionem præbere archeo intelligentia prædito, qui non aliter ac objecto iracundiæ extrinſecus ſuggeſto, propria vi & thymoſi ſeſe accendat, & peregrinum hoſtem adoriatur atque expellere nitatur, ſed potius non denegamus vim & potentiam agendi & movendi cauſæ morbificæ, quæ in principium vitale ſeu ſpiritus inordinate agendo, ex mechanica quadam neceſſitate ſuſcitat illum impetuoſum, qui in corde, arteriis & muſculis viſitur, motum. Eſt enim motus ille morboſus effectus ex utriusque principii agentis & reagentis, tam principii morboſi activi, quam naturæ, ſeu principii moventis vitalis in corpore noſtro. Quo ſenſu utique admitti poteſt, fabrum & auctorem febrium eſſe ipſam naturam, ſeu archeum.

7. Ratio autem noſtri inſtituti poſtulat, paulo penitius determinare, quo pacto materia febrilis in ſpiritus nervorum & membranarum agat, & qualis effectus ſive reactio hanc operationem inſequatur, ipſaque ſymptomata & pathemata febribus communia progignantur. Aſſerimus autem, omnem motum in corpore noſtro, qui fit in fibris muſculoſis activum eſſe ſyſtalticum ſeu contractorium, unde præternaturalis, vel in hujus motus relaxatione vel intenſione conſiſtere debet; intenſio ſolenni nomine ſpaſmi venire ſolet, qui ſolito validior & diuturnior fibrarum muſculoſarum contractio eſt. Ejusmodi ſpaſmus omnium fere affectionum præternaturalium & morboſarum commotionum prima & fundamentalis cauſa eſt, quæ plurimos & diverſos poſt ſe trahit effectus, utpote vix morbus conſpicitur, ubi non ſpaſmi ſubſint & ſuam ludant tragœdiam. Eminentius id quoque contingit in febribus & caloris exceſſivi generatione, ubi ſpaſmi circuli ſanguinis inæqualis, inordinati & aucti pulſus aliorumque accidentium cauſa ſunt. Quemadmodum enim, ſi tonus muſculorum & pulſus cordis moderatus eſt, inque debita proportione & temperamento conſiſtit, tranquille & placide humores vitales circumvolvuntur, ſecernenda & ſuperflua ejiciuntur & quæ ſervari debent, in vitæ ac ſanitatis commodum retinentur: ita mox ad vitiatum tonum muſculorum ſeu ſpaſmum motumque cordis inordinatum totus complexus & ordo motuum vitalium totaque œconomia ſecretionum & excretionum turbatur atque pervertitur.

8. Evidentia autem ſigna & effectus ſpaſmodicæ fibrarum muſculoſarum & membranarum contractionis, quæ in intermittentium initio aperte, languidius & remiſſius in continuatum remiſſione viſuntur, varia ſunt, tam pro diverſitate individuorum, quam ipſarum febrium. Potiorem tamen catalogum percenſere, è re fore ducimus. Viſitur quam maxime inter initia paroxyſmi cutis, quæ exquiſito ſenſu pollet & omnium conſenſione tactus organon eſt, ſumme conſtricta ubi pori laxiores contrahuntur, inque tubercula cutis, ut anſerina ſolet, attollitur, vaſa, quæ valde tumida & repleta ſanguine erant, diſparent, detumeſcunt, rubedo in livorem convertitur & turgeſcentia totius habitus corporis ſubſidet ac deprimitur, horripilatio, rigor, refrigeratio, præſertim in partibus extremis moleſte afficiunt. Præterea cutis, quæ antea erat madida, evadit ſicca & arida; ſudor, qui ante aderat, mox ſupprimitur. Verum enim vero non ſubſiſtit hæc fibrarum & vaſorum compreſſio & conſtrictio tantum in ambitu & cortice corporis, ſed in interiora quoque porrigitur, qua de re teſtari poteſt copioſa ſub hoc tempore, præſertim in lentis & continuis, urinæ limpidæ aquotæ emiſſio, alvi contumax adſtrictio, flatuum retentio, nulla clyſterum admiſſio, præcordiorum anxietas, nauſea, diſpoſitio ad vomitum, dolor ingens in medulla ſpinali & lumborum regione: quæ cuncta abunde deſignant, ventriculum & inteſtina, nec non ipſos renes & vaſa hepatica, ſpaſmum & conſtrictionem præternaturalem pati. Neque ſubſtantiam cordis, arteriarum & muſculorum a tali ſpaſmo, qui in ſpi-

ritibus radicatus totum corpus conſenſione afficit, immunem eſſe docet pulſus iſte parvus, frequens, durus, debilis, qui ab inſufficiente & minus libero ſpirituum influxu oritur. Differunt hæc omnia, uti diximus gradu, differunt etiam tempore acceſſionis, in intermittentibus in principio viſuntur hæc ſymptomata, in continuis in ſtatu & etiam reliquo tempore ſæpius intercurrunt, nec tempus nec tenorem neque proportionem ſervant. Et certe nulla erit febris, ubi non talia pathemata attentus, diligens & peritus medicus intermixta eſſe annotabit. Perquam diligens autem harum rerum ſcrutator & obſervator fuit *Helmontius*, qui in *Lib. de febr. Cap. IX.* memoratu digna prodit ſequentia. In quo ſane pars, cui inſidet materia febrilis primum ſe contrahit in rugas, quod ſentitur facile in præcordiis. Parti vero obſeſſæ totum genus venoſum collaborat, ſtrictim ſe arctat, contractis fibris obliquis. Inde namque rarus durus atque minutus pulſus, frigoris index atque opifex. Hanc enim corrugantem ſtricturam venarum quisque febriens ſi in ſe animadvertat, facile dignoſcet & penitius naturalem etiam bene valenti. Nam etſi ſcrotum laxum propendeat, ſtatim tamen atque ſcoria humana ad ſphincterem delabitur corrugatur ſcrotum ſua ſponte. Naturale eſt itaque venis & partibus primario affectis ſeſe in rugas contraxiſſe. Cum igitur venis paſſim aſſocientur plerumque arteriæ, neceſſe eſt pariter has obliqua cum venis convulſione contrahi.

9. Sunt autem ſpaſmi præcipua tam rigoris quam caloris febrilis cauſa. Hiſce enim ſanguinis & humorum circulus inæqualiter per corporis partes movetur & diſpenſatur, adeo, ut quædam partes ſanguine turgeant, quædam exſangues ſint, per quasdam celerius, per alias impeditius moveatur, unde quædam horrore & frigore tentantur, quædam fervent & incaleſcunt. Et hic ſanguinis motus inæqualis à ſpasmo eſſentiam febrium quam maxime abſolvit. Nullus autem tam ex veteribus quam recentioribus rectius & terſius rem tetigit, quam ipſe noſter *Hippocrates* in *Libro de flatibus*. Locus autem, quo hæc tractantur, notabilis hic eſt: obſtructo, inquit, in inferiori ventre in univerſum flatus percurrunt (per flatus hic ſpirituum irregulares motus, qui ſpasmos efficiunt, intelligit, ut ex antecedentibus patet) & ad ſanguine refertas corporis partes elapſi eas refrigerant, videlicet conſtrictione impediendo ſanguinis affluxum. At refrigeratis his locis, in quibus fontes & radices ſanguinis radicantur, uti ſunt cor & hepar, per univerſum corpus horror penetrat. Univerſo autem ſanguine perfrigerato, totum quoque corpus horror occupat. Hanc igitur ab cauſam primum horrores ante febrem oriuntur, & quo majori copia flatus irruperint, talis quoque rigor conſequitur. A pluribus quidem & frigidioribus vehementior, à paucioribus vero minusque frigidis, minus quoque vehemens. Cum horroribus autem corporis quoque tremores ad hunc modum contingunt. Sanguis enim præſentem horrorem metuens per totum corpus perreptat, & ad maxime calidas partes concurrit. Atque hi ſunt ejus ſaltus. Deſiliente autem ab extremis corporis partibus ſanguine, & viſcera & carnes contremiſcunt. Aliæ enim corporis partes copioſo ſanguine refertæ, aliæ exſangues ſunt. Atque exſangues quidem ob frigus minime conquieſcunt, ſed concutiuntur, quod eas calor deſtituerit. Quæ vero ſanguine replentur, ob ſanguinis copiam contremiſcunt & inflammationes excitant. Neque enim fieri poteſt, ut ſanguinis copia conquieſcat. Confirmat hanc ſententiam *Libro 2. de morbis Sect. V. p. 15.* Sanguine in ſe coeunte & condenſato dum venæ contrahuntur, corpus contrahunt & tremorem excitant, quod ſi modo minus in ſe coeat ſanguis, hoc modo rigor appellatur, horror autem dicitur quod eſt debiliſſimum. At vero quod poſt rigorem neceſſario major aut minor febris prehendat, ſic ſe res habet. Cum ſanguis per quandam vim (id eſt per motum cordis & arteriarum auctiorem) incaluerit, rurſusque in ſuam naturam abierit; nempe ex ſtatu frigoris in calorem, quod pituitæ & bilis ſanguini permixtum eſt, (motu vehementiori) ſimul incaleſcit, ſanguisque ſe ipſo multo calidior evadit. His igitur percalefactis poſt rigorem ad ſanguinis caliditatem febrem ſupervenire neceſſe eſt. Hoc loco graviſſimus auctor totum proceſſum febris ejusque generationem ex principiis mechanicis & motuum legibus accurate deſcribit, an vero à recentioribus melior harum rerum explicatio proficiſci queat, merito dubitamus.

10. Neque *Eraſiſtrati*, vetuſtiſſimi medici opinio de febrium generatione parum ab *Hippocratis* jam memorata ſententia abludit. Ipſe enim, notante *Celſo pag. 5.* hanc fovet ſententiam: videlicet ſi ſanguis in eas venas, quæ ſpiritui accommodatæ ſunt (id eſt arterias) transfunditur & inflammationem, quam græci φλεγμονὴν nominant, excitat, eaque inflammatio talem motum efficit, qualis in febre eſt. Et *pag. 17.* mentio fit rurſus *Eraſiſtrati*, qui transfuſo in arterias ſanguine febrem fieri dixit, idque nimis repleto corpore. Quibus diſerte inæqualitas ſanguineæ circulationis in omni febrili commotione indicatur. Nam rigor, qui ordinario fervorem febrilem antecedit, ſpaſmi ſpecies eſt, quo venarum tubuli capillares conſtricti liberum ſanguinis ex arteriis tranſitum & regreſſum ad cor, ceu fontem quadantenus impediunt, unde regurgitante eo ipſo ad arterias & cordis ſiniſtrum ſinum, ubi copia ſua premens liberiorem ſpirituum influxum invitat, pulſationes creſcunt: quare eleganter noſter *Hippocrates* hæc exprimit, dum *libro de flatibus l. c.* ſcribit: ſanguis vi pulſus dum calidus exiſtit, per anguſtam viam (nempe arterias) tranſire celeriter nequit, quod multa remorentur, quæ impediunt & obſtruunt, eamque ob cauſam pulſationes contingunt, & ad hunc modum febres fiunt ac dolores.

11. Ex quibus adductis luculenter apparere arbitror, frigus quod in febribus, præſertim in partibus extremis percipitur, a deficiente ſanguinis ſufficientis influxu & ejus motu inteſtino languidiori dependere, corporis autem quæ ſequitur incaleſcentiam auctiorem habere inteſtinum motum.

12. Cum autem febris eſſentia maxime radicetur in inæquali ſanguinis motu & ex eo dependente frigore, horrore, calore, aliisque ſymptomatibus, operæ erit pretium, ut tradita jam refrigerationis geneſi, caloris ortum ac cauſas ſcrutemur. Nolumus autem jam hic eſſe longiores in recenſendis & refellendis aliorum circa hanc rem ſententiis, ſed placidum lectorem unice *ad diſſertationem de caloris naturalis & præternaturalis cauſis* duobus abhinc annis habitam remittimus. Hoc loco ſaltem ſententiam noſtram, quam hactenus ſuſtinuimus & defendere ſemper parati ſumus, ne alios ulterius offendat, explicatiorem reddere in animum induximus.

13. Eſt nempe ſolennis & non indigna accuratiori ſcrutinio medico quæſtio, an à circulo ſanguinis aucto iſta vehementia caloris oriatur. Primus mihi hanc ſententiam ſuſtinuiſſe viſus eſt BORELLUS *in Tract. de motu animal. pag. 357.* Scite inquit: propriiſſima affectio & character febris eſt pulſus & ad commotionem vehementem cordis & arteriarum conſequitur incaleſcentia. Et hoc verum eſſe conſtat ex univerſali fere omnium conſenſu, atque evidenti ratione & experientia fundatur, quia videmus, quod poſita vehementi cordis concuſſione & motione, paulo poſt ſubſequitur in toto corpore animali nova quædam caliditas,

quæ

quæ prius non aderat, ut patet in ira & vehementi commotione corporis, ſimiliter ablata tali motione cordis, ſcilicet diminuta, contracta & tardius facta, ſubſequitur tepor, rigor & frigiditas, quæ prius non exiſtebat per corpus animalis, ut contingit in frigore & in rigoribus quartanæ. Poſtea addit *eod. loco p.* 339. hæc verba: quod ex pulſatione vehementi & concitata muſculi cordis, ſanguis, qui continetur in qualibet pauſa & quiete ejus repletur, effuſus à vena cava impelli intra arterias usque ad extremas ejus capillares extremitates debeat eodem concitato motu, quo cor contrahitur, ut patet ex legibus circulationis ſanguinis. Similiter evidentia ſenſus conſtat à vehementi & concitata circulatione ſanguinis per totum corpus animalis excitari fervorem, caliditatemque de novo, quæ prius non exiſteret, cujus originem haud quaquam ex motu, ut motus eſt, nempe progreſſivus, peti debere cenſeo, ſed potius ex ipſa ſanguinis natura; continet enim ſanguis ſpiritum ſeu oleum, ſeu potius igneas particulas ſopitas, quæ ſi diſſolvuntur à vinculis, quibus nectebantur, ut indolem ſui motus exercere valeant, tunc caliditatem ſenſui oſtendent.

14. Proxime itaque præfatus Autor calorem ſanguinis noſtri deducit a motu inteſtino partium tenuiſſimarum ſulphurearum ſanguinis adaucto. Nam conſenſu omnium philoſophorum recentiorum calor nil niſi rapidiſſimus partium ſulphurearum motus eſt: neque etiam dubitandum, inteſtinam hanc per calidam ſanguinis partium commotionem augeri à circulari motu celeriori facto, quem non modo vehementia, ſed & frequentia & plenitudo pulſus demonſtrat. Pulſu enim frequenti, vehementi ac pleno præſente, non poteſt non ſanguis velociori motu per tubulos corporis cieri, ſicque calor, ſenſu & experientia teſte, augeri. Neque etiam dubium, quod non modo in ſtatu ſano, aucta vehementia & magnitudine pulſus ob corporis fortiorem motum animique commotionem, ſanguinis circulus & cum eo calor increſcat, ſed & in ſtatu læſo imo ipſis in febribus, præſertim tertiana intermittente & continua, nec non ardente & ſynocha, maxime in ſtatu eadem ſpecies pulſus circulationem celeriorem, nec non ſanguinis exinde ortam incaleſcentiam majorem demonſtret. Non tamen id univerſale eſt, neque ubicunque calor præternaturalis in ſanguine, ibi etiam circulum ſanguinis citatiorem eſſe mea aſſertio fuit, aut adhuc eſt. Profecto enim non ſolus auctior circulus ſeu motus progreſſivus ſanguinis motus inteſtini calidi unica cauſa eſt, ſed plures adeſſe poſſe, quæ ſanguinis minimas partes in vehementem concitant motum verticoſum, utut impeditior ſit circulus, non levia momenta ſuadent. Notum enim eſt, non modo in malignis, ſed & in compluribus febribus adeſſe calorem conſueto intenſiorem ſeu præternaturalem, ubi pulſus non vehemens ſive fortiter manum tangentis percutit, neque magnus, ſed tantum celer ſeu frequens, parvus, imo debilis, qualis pulſus minime arguit ſanguinis per cordis muſculos tranſitum celeriorem. Deinceps ipſæ ſtaſes ſanguinis inflammatoriæ in pulmonibus aliisque viſceribus, quæ nunquam concomitatæ ſunt interno anxio ardore, ſiti & calore, extremis partium refrigeratis, luculentiſſime teſtantur, non omnem calorem exceſſivum à motu progreſſivo auctiori ſanguinis ortum ſuum habere. Et certe nihil magis in praxi notandum occurrit, quam quod intolerabilis & mire anxius ardor intra corpus concluſus maxime tunc temporis moleſtet, quando corporis extrema obſtipata, contracta, arida & exſucca ſunt: & ex adverſo minus moleſtum eſſe illum ardorem, qui habitum corporis occupat, ſive qui ad extrema vergit, vulgo dicunt, *die Hitze ſchläget aus*, utpote hic ipſe liberiorem ſanguinis circulum per habitum corporis, ille autem impeditiorem ejus motum per partes internas deſignat, ubi perpetuo ea notabilis differentia ſervanda eſt, quod ſub interno calore ſemper majus adſit periculum, ſub externo autem major ſanationis ſpes adfulgeat.

15. Deinceps per ipſam quoque conſtat experientiam, ea omnia, quæ ſanguinem fluxilem reddunt ejusque motum ac circulum ad partes extremas invitant, ut blandus ſubſequatur ardor, quod fit ſub pulſu pleno ac celeri, aucti circuli ſanguinis teſte, præſentiſſime depromere & exſtinguere permoleſtum corporis ardorem, adeo ut felix ille medicus ſit, qui aliquot horas ante paroxyſmum, conveniente adhibito medicamento corpus ad ſudorem diſponit, ita enim ſemper mitior paroxyſmus ſuccedere ſolet. Arbitramur ideo, vero eſſe conſentaneum, ſub calore inteſtino partium fluidarum corporis multa ſuſcitari effluvia igneæ naturæ, hoc eſt in agitatiſſimo motu conſtituta, quæ, ſi libere avolare per corporis ſpiracula poſſunt, calori magnum pabulum ſubtrahunt. Hæc autem ſi remanent, quod fit circulo diminuto & tranſpiratione impedita, neceſſe eſt, ut in ſanguinem redeundo, motum calidum inteſtinum reduplicent & mirifice augeant. Deprehendimus enim calorem, qui extra corpus humanum excitatur, plus ex motu reflexo inteſtino partium agilium in ſe redeunte, quam ex motu progreſſivo proficiſci. Manet itaque illud firmum & inconcuſſum, caloris eſſentiam conquieſcere in motu partium ſulphurearum concitatiſſimo, eum autem ſub omni progreſſivo motu auctiorem per impulſum & attrituram ad poros fibrasque partium ſolidarum vehementem fieri, minime tamen ſequitur, ubi calor intenditur, ut ſemper id eveniat aucta progreſſione, ſed a retentione exhalationum calidarum & nova repercuſſione in idem ſubjectum ille ſæpenumero provenit, uti in gravioribus inflammationibus & hectico calore apertiſſime patet.

16. Verum enim vero, qui ex circulo ſanguinis intenſiori caloris febrilis geneſin derivant, eo nituntur fundamento, quod pulſus celer, qui febrium pathognomonicum ſignum & indivulſus comes eſſe ſolet, teſtimonium certiſſimum afferat motus progreſſivi ſanguinis auctioris, magnaque ſit differentia inter celerem & frequentem pulſum, à practicis minime confundenda, quorum hic magis in ſtatu ſecundum naturam, nec non ætate juvenili, motu corporis vel animi aucto, à vino aſſumto, ut & in cordis palpitatione & aſthmate locum inveniat, adeoque non genuinum febris ſignum ſit, licet pulſus celer nunquam à febre abſit.

17. Promeruit hæc non noviter inventa aſſertio quodammodo accuratiorem conſiderationem atque inveſtigationem, idque non tam ideo ut de caloris febrilis geneſi certiores evadamus, ſed & ut pulſuum natura exactius cognita, determinare poſſimus, quid de controverſia diu inter eximios medicos agitata, an pulſus frequens magis quam celer, ſit nota eſſentialis commotionis febrilis, judicandum ſit. Suſcepi id laboris libero animo, ſine ullo reſpectu quendam refutandi vel aliis moleſtiam creandi, & obſervata omni modeſtiæ, quam nunquam non profiteor in ſcriptis meis, lege. At vero præter omnem ſpem noſtram, quod dolemus, olim longe alia intentione, quæ à nobis procul abfuit, excepta controverſia fuit, uti rerum inter ſe collatio docebit.

18. Quapropter uti firmius mihi animus perpetuo fuit & eſt, cum nullo ob rerum inveſtigationem congredi in diſputationem maxime contentioſam, ſed tantum ipſas res ſine ullo reſpectu, à quibus proficiſcantur, libere ac placide tractare: ita etiam nemo mihi vitio vertet, ſi in materia controverſa non ex merito reſponſum dederim, probe reputans, litibus

ac jurgiis animos magis exulcerari, veritatem autem magis ſupprimi quam inveſtigari; nihilo minus in gratiam veritatis, ne mihi fiat injuria, brevibus, data hac occaſione mentem clarius explicare conſtitui, ut quivis planius intelligere poſſit, num conſentanea veritati fuerit & ſit mea ſententia, nec ne?

19. Quæſtio autem prima ventilata hæc eſt, an magna inter pulſum celerem & frequentem ſit differentia, & an certo reſpectu unus idemque dici poſſit? Poſtremum jam olim aſſerui & clare deduxi in *diſſertatione de pulſibus*, neque diſſimulare poſſum, hunc laborem magis ex profeſſo & clarioribus conceptibus tractatum fuiſſe in *diſſertatione de pulſibus*, quam factum fuit in ea *de cauſis caloris*, ubi leviſſime ſaltem tetigi hoc argumentum. Attamen nemini hæc licentia, cum iniqua ſit, tribuenda erit & concedenda, ſi quis poſteriores labores, qui limatiores & accuratiores ſemper eſſe ſolent prioribus, cum iis, quæ arte non ex inſtituto dicta ſunt, conſerendo, extrahat, & inde miſceat quædam pro lubitu in refutationem alterius.

20. Sed ut ad rem deveniamus, ante quam ſolvamus quæſtionem, ſupponenda quædam eſſe exiſtimo. (1) Convenit inter mechanicos, frequentiam non motum in ſe & ſua natura ingredi, cum motus poſſit fieri & abſolvi, qui non ſit frequens, id eſt qui non repetitur, ſed potius omnis motus in ſe eſt vel celer vel tardus, id eſt qui breve vel longum tempus requirit, vel magnus vel parvus eſt, reſpectu molis, quæ movetur, vel vehemens vel debilis reſpectu virium motricium. (2) Supponendum eſt, pulſum cordis & arteriarum eſſe motum continuum, videlicet ſine ulla ſenſibili quiete vel mora diaſtolen arteriarum, quæ tangentis manu percipitur, ſyſtolen ſequi, & ſyſtolen rurſus diaſtolen: talismodi ſpecies motus eſt quoque pendulorum vibratio, cujus reciproca ab uno latere ad alterum motio continua eſt, & fit non interrupto certo quietis ſpatio. (3) Motuum ſingulorum celeritas, præſertim impulſus, ægrius niſi ex ſpatii æſtimatione, quod mobile percurrit, inter ſe comparari & diſtingui poteſt. Ceterum hoc verum eſt, quod motus celerrimus cum motu valde tardo comparatus, in ipſam perceptionem etiam cadat, quod nunquam negavimus, ſed hic difficultas hæret, quomodo celeritatem motuum vel pulſuum, inter ſe gradu non nimis remoto differentium velimus dijudicare, an id ex ſingulis ictibus, an potius ex numero repetito illud ipſum ſit colligendum? Manifeſtiſſimum exemplum habemus in pendulo, in quo ratione gradus celeritatis differentes vibrationes, pro diverſa fili, ex quo ſuſpenditur, ſumtione ægerrime à ſe invicem diſtinguere licet, niſi quis ex frequentia, id eſt ex numero vibrationum, per certam temporis menſuram, majori vel minori illud ipſum conjiciat.

21. Ex hiſce præmiſſis liquide fluit, unum quidem pulſum poſſe eſſe celerem, qui tamen non ſit frequens, adeoque celeritatem & frequentiam eſſe res diſtinctiſſimas, quarum hæc numerum plurium motuum, illa autem unius motus intenſionem certo tempore indicat. Poteſt itaque celeritas eſſe ſine frequentia, ſed frequentia motuum ac pulſuum, qui ſine ulla interjecta mora diverſis rationibus fiunt, non poteſt eſſe ſine celeritate ſingulorum pulſuum. Nam cum motus ille ſit continuus, impoſſibile eſt, ut ille numerus poſſit creſcere, ſive pauco tempore multi motus fieri, niſi quivis motus ſigillatim breviori temporis ſpatio abſolvatur, id eſt celerior ſit. Ex eo ſequitur, nullum dari frequentem pulſum, qui non ſit celer, & frequentiam ceſtari de celeritate & raritatem de tarditate ſingulorum pulſuum, imo eſse celeritatis affectionem, frequentiam. Nunc quæſtio oritur, ſi certent medici, quale quid maxime factum à *Sylvio*, *Deuſſingio*, aliisque, num pulſus celer, an potius frequens ſit eſsentialis febribus, ſive, quod idem eſt, ſi quis dicat non confundi debere à practicis pulſum celerem & frequentem, eamque diſtinctionem in praxi habere inſignem uſum, quid ſentiendum? Conſiderato nec præcipitanter repoſuimus, quæſtionem eſse de nihilo, nec habere uſum diſtinctionem hanc in praxi, modo non confundatur vehementia pulſus cum celeritate, ſed frequentem pulſum eſse celerem, ſive unum eundemque eſse pulſum. Lapis autem offenſionis hic exſtitit, unum eundemque eſse pulſum celerem & frequentem; ſed quis ex lectione *diſſertationis de pulſibus* non clariſſime videt, illud ipſum prædicatum non eſse intelligendum hac ratione, ac ſi celeritas non diſtincta ſit à frequentia, ipſa natura rei, ipſo conceptu, ſed tantum ratione effectus, ratione judicii medici, ratione cognitionis morborum, unum eſse idemque, ſi quis dicat, pulſum in ægrotante celerem eſse, ac ſi dicat pulſum frequentem eſse. Hanc fuiſse noſtram ſententiam & verba plane detorta eſse in alienam prorſus ſignificationem, quisquis, qui attente & ſine præjudicio perleget diſsertationem de pulſibus, ſtatim judicare poterit. Neque ſine ratione lectionem hujus diſsertationis, quæ argumentum in praxi egregium & nunquam, ut arbitror, antea ſatis excuſsum tractat, rerum medicarum peritis commendare erubesco.

22. Sed ut propinquius ad rem ipſam accedamus, hoc imprimis teſtat diſcuriendum, an pulſus celer, qui ex frequentia recte judicatur, indicet ſemper circulum ſanguinis auctum? Res eſsèt ſalva & omnis dubitationis expers, ſi oſtendi poſset, celeritatem pulſus involvere ſimul magnam copiam virium motricium, ſive ſupponere magnam vim, ſive fieri ex magna virtute ſyſtoles cordis. Secundo ſi ſemper celeritas includeret magnam molem mobilis ſanguinis, ſponte utique tunc ſequeretur, ſi motus eſset ſatis validus isque ſæpius repetatur pauco tempore, & ſimul promoveat ac impellat magnam quantitatem ſanguinis, quod tunc longe velocior etiam fluxus & refluxus ſanguinis procederet, quam qui eſset ſub pulſu tardiori debili & parvo. Verum enim vero, cum perſæpe illud, quod movet celeriter, exiguæ molis ſive debilis efficaciæ ad movendum ſit, nec cum omni celeri pulſu arteriarum juncta ſemper ſit plenitudo, magnitudo ſive repletio arteriarum, ſed ſæpiſſime paucus ſanguis impellatur in vaſa, neque ſemper vehementia, quæ ex virium motricium quantitate naſcitur, celeritati, qua tamen opus eſt, ſi ſanguis debeat celerrime ſuum per vaſa circulum abſolvere, ſocietur, ideo, ut opinor, recte concluditur, quod ubicunque & in quibuscunque ſubjectis, ac febribus & quocunque tempore pulſus celeritas cum magnitudine & vehementia juncta eſt, ibi intenſior & auctior ſit ſanguinis circulus & major quoque calor, minime autem ſequitur, ut in iis febribus & morbis, ubi celeritas cum parvitate & debilitate ſociatur, ſicuti fit plerumque in malignis, in principio intermittentium & potiſſimum tunc temporis, quando natura in maximo diſcrimine verſatur, ut, inquam, adſit ibi auctus ſanguinis circulus: quare nec calor internus anxius, ſitis cupiditas, ab eo eſt deducenda.

23. Ex hiſce jam dictis probeque conſideratis & intellectis quivis non poteſt non percipere, me celeritatem pulſuum in febribus nunquam negaſse, multo minus cum ſtatuerim, celerem & frequentem certo reſpectu pro uno haberi poſse, animum habuiſse refutandi alterius hypotheſin, cum meæ ſententiæ è directo non ſit contraria, ſed in eo tantum verſetur differentia, an ubicunque pulſus celer obſervatur, etiam velocior ſanguinis circulus ſit, omnisque corporis calor tantum ex progreſſivo motu derivari debeat. Et hoc eſt, quod adhuc ob argumenta non levis momenti ne-

negavi, donec hoc negotium clarius fuerit ab altera parte deductum.

24. Tractavimus hactenus cauſas horroris, rigoris ac frigoris, quæ nunquam non in febribus obſervantur & præcedere ſolent: explicata etiam eſt caloris indoles ac geneſis & demonſtrata duplicis generis motuum in febre reciprocatio, quorum unus ex partibus externis vergit introrſum ad centrum, alter ex partibus internis ad circumferentiam corporis extrorſum; ſupereſt jam, ut paucis determinemus, an a cauſis mere phyſicis, an vero ſimul moralibus dependeant, & quem in finem vergant & deſtinati ſint hi motus. Ut itaque primæ quæſtioni ſatisfiat, ſtatim monendum ducimus, animam in cogitando & ratiocinando plane incorpoream maximam potentiam habere in principium vitale corporis noſtri, ſive ſpirituum motum, quem vel augent, vel imminuunt varieque determinant; quod nunquam ſapiens, qui pathematum animi & imaginationum vires cognitas habet, & qua ratione motum & craſin partium fluidarum, nec non ſolidarum configurationem mutent, probe tenet, negavit, adeo ut etiam nullum dubium ſit, ex cauſis mere intentionalibus moralibus febrilem quandam commotionem poſſe in corpore ſuſcitari, ſed hoc eſt maxime determinandum, an non ex mere phyſicis cauſis ſine moralitate agentibus, ſine ſpontanea directione motus talis modi aucti febrilis ex cauſis mere phyſicis ſæpiſſime contingat febris. Primus qui cauſarum moralium intentionalium, quæ certum in finem tendunt, & tantum ex occaſione certi objecti ſuſcipiuntur, ab agente interno ſive archeo in ſcenam produxit, *Helmontius* fuit, adeo ut cauſas phyſicas morborum in claſſem moralium reducere nimium intempeſtive intenderit; videatur ejus *Liber de morborum ortu & de febribus*. Nos ſemper fuimus ea in ſententia, ubi cauſæ notæ & explicationes per res ſenſibus obvias & phyſicas reperiuntur vel reperiri poſſunt, & ex corporum affectionibus phænomena accerſi, in iis ad incognita & incorporea non eſt deveniendum vel properandum. Etenim probe hic ſervandum eſt, antiquiores ſollicite naturæ effectus ab animi operationibus diſtinxiſſe: nunquam enim legitur, animam eſſe morborum medicatricem, quod tamen dicitur de natura.

25. Natura antiquis ipſis motuum cauſa & principium eſt, cognitionis & perceptionis autem fons & principium anima ipſis dicitur, cum natura ab *Hippocrate* plane indocta & intelligentia expers pronunciëtur. Elegans locus hac de re exſtat in *Cœlio Aureliano l. 1. de paſſionibus acutis, pag.* 39. dum meminit Aſclepiadis, qui animam cœtum ſenſuum ſalutavit, prætereaque dixit, omnia in corpore noſtro fieri neceſſitate & nihil ſine cauſa, & naturam nihil aliud eſſe, quam corpus vel ejus motum, & non ſolum prodeſſe naturam, ſed etiam nocere. Enim vero anima ſive ſit ſenſitiva ſive ſimul rationalis, (quæ in hominibus principium directionum & motuum voluntariorum in animantibus eſt,) nihil tamen percipere poteſt ſine ideis, id eſt ſine motibus ab objectis externis impreſſis, hi autem tantum variis ſenſoriis eum in finem conſtructis recipiuntur. Ubi itaque deficiunt ſenſoria varia, ibi quoque perceptio & directio motuum deficit, (nam tactus ad cauſarum materialium morbificarum indolem, figuram, motum, noxam & vires pernoſcendas plane inſufficiens eſt,) hinc facile etiam intelligitur, directionem in morbis ſpecialem motuum indoli morbificæ cauſæ correſpondentium ab anima ſuſcipi neutiquam poſſe.

26. Veriſſimum quidem, naturam numeri, ordinis, temporis & locorum eſſe obſervantiſſimam, ſicuti id in formatione, nutritione corporis, conformatione, ſanatione morborum & excretionibus conſpicitur: at vero id non ex peculiari rerum, quibus cum agit, intelligentia & arbitrio pro lubitu motus hos vel illos inſtituendi eoſque in hunc vel illum finem, cujus plane ignara eſt, dirigendi profluit, ſed potius ordinatiſſimi hi certum in finem effectus unice ab artificio mechanico, & coordinatione corporum in ſe agentium & reagentium, ſub certa menſura, gradu, proportione, derivandi ſunt, quod vel ex eo ſatis perſpicue intelligi poteſt, cum hos ordinatos motus per meras actiones corporeas pro lubitu ſuſpendere, augere ac immutare poſſumus. Præterea apertiſſimum exemplum habemus ſtructuræ organicæ & ordinatiſſimæ in vegetabilibus, quorum magnum ordinem ac artificium præ ſe ferens fabrica non ab intelligente quadam facultate, ſed a mere neceſſaria, non tamen ordinis experte motus efficacia dependet. Sed hæc uberius deducere, non pertinet ad præſentem inſtitutionem. Hoc autem, quod diſſimulare non poſſum, pro re maximi momenti, & quaſi fundamenti loco in medicina recte tractanda habendum eſt, videlicet ne confundamus effectus morboſos, qui ex meris cauſis neceſſariis fluunt, cum iis, qui liberum & immateriale quoddam agendi principium junctum habent, ſicuti id patet in animi affectibus, ubi inter hunc & morbum ingens intercedit differentia, dum morbus is proprie dicitur, ubi cauſæ agentes mere ſunt corporeæ, affectus autem animi nuncupatur, ubi vitio laborat animus, utut effectum ſæpe in corpore morboſum producat.

27. Ex hiſce dictis concludimus, febrem non eſſe ſalutarem eam ob cauſam dicendam, quaſi natura materiam interius intelligat noxiam, eamque pro diverſa qualitate noxæ certa proportione ac gradu motus per certa loca ac certo tempore ex corporis ſphæra amoliri nitatur. Concedi hoc poteſt de anima, certo objecto, quod extrinſecus obvenit, iraſcente, neutiquam autem commode hoc applicari poteſt ad motus pure mechanicos: nam quemadmodum animi affectus & morbus; ita etiam ira & febris differunt, non autem omnis febris immaterialem & idealem animæ actum vel perceptionem ſupponit. Non poteſt itaque commode dici febris res ſalutaris & utilis, bonum in finem excitata, cum natura, imo anima noſtra ſenſitiva plane ignoret conditionem cauſarum morbificarum, viarum, locorum, & fines quoque rerum, quæ internæ exiſtunt, neſciat. Eſt itaque noſtra opinione febris, non motus in ſe ſalutaris dicendus, neque reſpectu principii ſive cauſæ efficientis, neque reſpectu finis, ſive effectus, quia ſæpenumero naturæ humanæ hoſtilis, imo funeſtus eſſe ſolet, ſed tantum quoniam effectum quandoque præſtat mere ex accidenti ſalutarem. Meretur hoc ipſum illuſtrari exemplo, nempe conſtrictio firmior ſpaſmodica tunicarum ventriculi & inteſtinorum ab emetico vel purgante producta non in ſe res bona & ſalutaris eſt, cum plane ſit præternaturalis adeoque morboſa & graviſſimorum ſæpe ſymptomatum auctor, nihilo minus dum colluviem impuram, viſcidam, corruptam ex iis locis exſtirpat, eſt & ſit ratione hujus effectus res ſalutaris. Ita etiam porro ſpaſmus partium internarum, qui hæmorrhagias ſpontaneas progignere ſolet, in ſe non res proficua eſt, quoniam ſæpe lethales cauſatur effuſiones ſanguinis, effectum autem hunc & quidem per accidens ſalutarem efficit, quando ſanguis adeſt in copia, nec nimium evacuatur. Sic etiam res comparata eſt cum febre, quæ in ſe conſiderata non utilis vel ſalutaris dici meretur, utpote vel dimidiam mortalium partem jugulat atque interficit, nihilo minus effectu ſalubri perſæpe gaudet, dum perfectæ integritati ac ſanitati corpus impurum morboſum reſtituit.

28. Operæ pretium autem eſt, ut paulo ſpecialius

lius determinemus, in quibus ſubjectis & quo modo ac ratione febris ſalutarem præbeat corpori medicinam. Primum autem omnium ſciendum eſt, cauſam, quæ ſuſcitat febrilem in muſculoſo ſyſtemate commotionem, eſſe ſæpiſſime non modo nimiam ſanguinis & humorum abundantiam, ſed & impurarum & excrementitiarum partium viſcidarum tam in primis viis quam in vaſis collectionem, quæ duplex cauſa, cum à circulo ſanguinis impedito tum à colatoriorum & emunctoriorum infarctu atque obſtructione proficiſci ſolet, quemadmodum evenit id plerumque in omnibus ardentibus, ſynocha bilioſa, tertiana continua, catarrhali & hujus generis aliis. Ad expellendam itaque talis modi corpori inſidias ſtruentem cauſam armat ſe ipſa natura non ex libero quodam arbitrio, ſed ex neceſſitate quadam phyſica, per actionem hoſtilis & peccantis materiæ ſtimulata, tam motu ſpaſmodico partium extremarum & membranacearum, quam motu muſculorum & præcipue cordis per majorem ſpirituum influxum aucto. Motu enim opus erat tam inteſtino calido, quam progreſſivo ſeu circulari intenſiori ac fortiori, ut ſub languidiori hoc duplici motu progenerari & copia & qualitate infeſti humores è corpore ejiciantur, obſtructionibus prius ſolutis, præparatisque & diſpoſitis ad id humoribus. Scite enim & non ſine magna ratione veteres morbi ſanationem per naturam fieri ſcripſerunt primo *πεπασμῷ* id eſt maturatione & coctione, dein *ἀραιώσει* hoc eſt diſcuſſione & rarefactione, & tertio *λύσει* hoc eſt ſolutione & excretione, vid. HOLLERIUS *in ſcholiis ad Aphor.39. Hippocr. p.*181.

29. Per coctionem autem & maturationem intellexerunt pathologicam, quæ eſt adaptatio materiæ excrementitiæ ad excernendum, ſicuti coctio phyſiologica eſt adaptatio materiæ ad nutriendum. Cum enim crudi, rudes & partim immobiles & ſecretoriorum poris minus correſpondentes humores morboſi ſint, præparandi hi prius ſunt ad exitum, nempe materia viſcida incidenda, abſtergenda, craſſa fluxilis reddenda, intemperati & acres humores temperandi & corrigendi ſunt, quod maturationis & coctionis vocabulo deſignavit ſapiens antiquitas, quæ non cruda, ſed cocta tam natura quam arte è corpore expellenda eſſe ingenioſe ſuadebat.

30. Quoniam autem excretio peccantis materiæ minus commode fieri poteſt, niſi viæ prius ſint liberæ & emunctoria aperta, hinc obſtructiones diſſolvendæ ac ſtagnantes & hærentes in vaſculis capillaribus & excretoriis fixi humores reſolvendi ſunt ac colliquandi. Quibus effectis commode poſtea ſuccedit quantitate peccantis materiæ excretio.

31. Hi ſunt præcipui modi ac rationes, hic eſt proceſſus ſolennis, hic ordo, quo utitur natura in ſanando morbo, ſeu auferenda morbifica cauſa è corpore. Id autem omne exſequitur unico inſtrumento, motu.

32. Motus autem ſanguinis duplex eſt, alter inteſtinus partium ſulphurearum calidus, alter progreſſivus ſeu circularis. Utroque opus eſt, ut illud, quod noxium & perniciale in corpore eſt, præparetur ad exitum & poſtea ejiciatur. Certe non ſolus ſufficit motus ſanguinis circularis, utut intenſior & auctior ſit, niſi ſimul comitem habeat inteſtinum auctum, ſive incrementum caloris. Et tametſi non negari poſſit, quod calor nimis exceſſivus in febribus damnum afferat corpori, nihilo minus, uti motu progreſſivo aucto, ſic etiam auctiori inteſtino calido eget natura ad expugnandam cauſam febrilem. Quid enim felicius humorum glutinoſitatem & viſcoſitatem diſſolvit quam calor? quid ad obſtructiones a craſſa amurca inductas reſerandas, ad emunctoria obſtructa expedienda, opem ſpondet promtiorem, quam calidus & fluidus ſanguis? quid exſuperantem ſanguinis & humorum copiam citius imminuit, immobile & craſſum fluidum reddit, quam calor? unde non ſine magna ratione veteres calorem febrilem utilem judicabant ad concoquendam, id eſt incidendam, attenuandam & excretioni paratam reddendam materiam peccantem. Et quod calor moderatus, in ſe conſideratus res ſit corpori maxime proficua & ſalutaris, vel ex eo ſatis ſuperque apparet, quod calidioris temperiei homines, juvenes etiam, & qui motu corpus exercent & calidis potibus utuntur, rarius paſſionibus chronicis & viſcerum obſtructionibus obnoxii ſint. Et hæc quoque eſt ratio, cur omnes intermittentes febres etiam ipſæ quartanæ, teſte *Hippocrate*, ſi æſtate invadunt, longe breviores ſint, facilioremque ſanationem adminant, quam ſi autumni vel hiemis ſoboles ſint: illæ enim ſponte ſæpe menſe Junio, quando aer eſt fervidiſſimus, ceſſare ſolent, quin imo, quo major in paroxyſmis febrilibus percipitur calor, eo citius febris ſolvitur, & contra languidus & lentus fixam morbi ſedem ac radicem arguit. Equidem ad infringendam hanc ſententiam reponi poteſt, quod tales effectus non tam calori, quam circulo ſanguinis aucto, cujus individuus comes ſit calor, adſcribenda veniant. Verum enim vero, utut circulatio ſanguinis intenſior non fiat ſine incremento caloris, nihilo minus tamen, uti ſuperius dictum, non omnis calor cauſam in corpore agnoſcit circulum auctum; ſiquidem ſæpiſſime ſub pulſu languido & frequenti extrema frigent, interiora ardent, cum linguæ ſiccitate, nigredine & inexplebili ſiti. Deinceps motus inteſtinus uti natura plane diverſus eſt a progreſſivo: ita etiam diverſo gaudet ad vitam effectu, neque, ſi ſola circulatio & excretio inutilium partium abſolveret vitale negotium in animantibus, opus eſſet certa temperie, mixtione ac moderatione elementorum ſanguinis & maxime ſulphuris (quod inteſtini motus fundamentum eſt) ad conſervandam vitam & ſanitatem, quod tamen ſtatuere abſonum eſt.

33. Quapropter non inepte dictum fuit ab antiquitate, vitam conſiſtere in calore, item calore naturam pugnare adverſus cauſam morbificam, & nullum reperiri animal, ubi non calidum quoddam ſubſtantiale in ſanguine & ejus ſuccis lateat; utpote ſine motu inteſtino calido nulla generatio, nulla vita, nullus motus vitalis perfici poteſt. Neque hoc loco ſequitur, nullum eſſe calorem, qui non ad ſenſum tactus ſit percepibilis. Nam hominis ſenſus non ſolus eſt judex & norma caloris. Motus, qui eſt inteſtinus calidus, dici poteſt partim reſpectu frigoris, partim ratione effectus, præſertim rarefactorii, ut adeo ad infringendam hanc ſententiam frivola ſit iſta oppoſitio, quod piſces ſine calore vivere poſſint. Calore autem opus eſt in animantibus, ut ſpirituaſcentia humorum hoc ipſo promoveatur, humores fluxiles ſerventur, & omnes pori patuli & aperti maneant, tam nutritionis quam neceſſariarum excretionum ergo. Qua de cauſa GALENUS *de uſu part. lib. XIV. cap. VI.* calorem non inconcinne appellat naturæ primum inſtrumentum. Eadem ratione natura in expugnandis morbis optimum in finem utitur calore fortiori, ſicuti id patet in febribus. Hoc ipſo enim non modo ſubigitur & attenuatur vitioſa materia, ſed & ad excernendum idonea redditur. Enimvero non negari hoc loco poteſt, magnum intenſum fervorem multum præpedire evacuationes & maxime per ſudorem, adeoque hoc reſpectu plus nocere quam prodeſſe; nihilo minus ſi rem diligentius examinamus, natura non ſola evacuatione ſanat morbos, ſed potius ſola ſæpius diſſolutione & rarefactione humorum ſine ulla excretione materiæ morbum tollit, imo prius materiam, ſi excernenda eſt, ad excretionem diſponit, coquit, vias

aperit,

aperit, quod commode præſtatur calore, utpote non tam in evacuatione quam in correctione cauſæ morbificæ noxiæ conſiſtit cura. Unde noſtra opinione ii admodum falluntur, qui ſibi perſuadent, illud ipſum, quod ſtatu morbi peracto circa declinationem diebus criticis excernitur, & per emunctoria corporis excluditur, pro cauſa morbifica habendum eſſe: de hoc quidem non dubitandum, quod evacuationes, legitimo tempore & debita quantitate in febribus ſuccedentes teſtentur de convaleſcentiæ ſtatu & optimum ſignum victricis naturæ præbeant, quoniam omnia jam eſſe pacata & tranquilla in corpore, circulum ſanguinis jam rurſus liberum & æquabilem ſeu ſecundum naturam eſſe reſtitutum, ſpasmodicas partium contractiones ceſſare deſignant, unde liberiores fiunt evacuationes, & quidem materiæ non modo morbificæ ad exitum diſpoſitæ, ſed & aliorum excrementitiorum humorum, qui ſub irregulari iſta febrili commotione humorum in corpore generati fuerant, quo circa utique proficuæ ſunt & ideo non ſiſtendæ vel cohibendæ tunc dictæ criticæ evacuationes. Probe enim tenendum eſt, cauſas morbificas agere potiſſimum ſpaſmo, ſub ſpaſmo autem turbari circulum ſanguinis, æque ac debitum excretionis negotium. Quapropter ſi evacuationes rite procedunt, bonum hoc præbet medico indicium, cauſam morbificam eſſe expugnatam, motus morboſos jam eſſe ſedatos & ad naturalem ſtatum jam rurſus univerſa tendere. Nam ſimul ac incipiunt evacuationes debitæ ſub reſtituto ſanguinis circulo, quales ſunt criticæ non autem ſymptomaticæ, protinus etiam morbi vis remiſſa conſpicitur. Ex quibus allatis liquido patebit mens noſtra circa ea, quæ olim diximus in *diſſertationis de cauſis caloris præfatione*, & omnis bonus & æquus lector ac cenſor judicabit utrum mea aſſerta adhuc inconcuſſa permanſerint ac firmo ſtent talo, vel an in contrarium allatis argumentis confutata fuerint?

34. Dicimus itaque, febrem eſſe ſalutarem corporis noſtri medicinam, quod in hac ipſa motu calido inteſtino nec non impulſu ſanguinis aucto & celeriori ac vehementiori per omnis generis tubulos facto, cruditates viſcidæ attenuentur, diſſolvantur, obſtructiones glandularum reſerentur, ſtagnantes humores in ordinem redigantur, corrupti & quantitate peccantes evacuentur, nimiumque exceſſivum humidum diſcutiatur, adeo ut febris ſæpius egregia medicina corporis ſit depuratoria & evacuatoria. Meretur autem perutile hoc argumentum, ut non modo firmis autoritatibus, ſed & experientiæ irrefragabili fide corroboretur. Unde primo omnium magni noſtri HIPPOCRATIS placita atque dicta circa hanc materiam evolvere & circumſpicere animus eſt. Ipſe vero *l. V. aph.* 70. ſcribit: Qui quartana corripiuntur, non admodum convulſionibus tentantur, ſi vero tentantur, ſuperveniente quartana liberantur. Ex nullis ſiquidem febribus nulla magis ſaluti hominibus eſt, quam tertiana & quartana, quod etiam vulgo notum eſt: hæ ſi recte percurrunt tempora, neque nimis diu perſeverant, nec in ætate plane decrepita & viribus conſumtis fiunt, ſanguinem egregie depurant & obſtructiones circa meſenterii venas potenter tollunt nec non humores concretos, congelatos, craſſos & viſcidos, qui variorum ſpasmorum cauſæ ſunt, reſolvendo, auferunt, & nervos præhumidos exſiccant, nimis reſolutos ac laxos firmant & roborant, unde vulgi perſuaſio, quod quartanæ magnum robur ingenerent corpori, ita ut is, qui tertiana vel quartana fuerit correptus, intra aliquot annos degat liber & immunis ab omnibus morbis. Spectat huc etiam *aphoriſmus* 26. *ſect. II.* qui hic eſt: *febrem convulſioni accedere ſatius eſt, quam convulſionem febri.* Probe hic attendendum, quod convulſio a repletione, id eſt copia humorum, non à qualitate materiæ acris & cauſticæ orta eſſe debeat, quoniam motus tam inteſtinus quam progreſſivus denſam illam, viſcidam & compactam materiam, quæ nervis & cerebro inſidet & in primis viis continetur, attenuat & diſcutit. Pulchre autem hic notat HOLLERIUS *in ſcholiis in aphoriſm. eundem*, quod non quævis febris convulſionem ſolvat, ſed moderata nec nimis debilis, nec nimis vehemens maligna, quæ vires exſolvit. Mirabile antea eſt, quod graviſſimus noſter *Autor l. VI. in Epid. Tom. VII.* ſcribit: quartanam à melancholia, epilepſia, lepra, liberare & ſcabiem etiam abigere. Alunt nempe hi ſæviſſimi morbi ferme eandem cauſam cum quartana, & oriuntur ex ſanguinis viſcidi & impuri ſtaſi circa abdominis viſcera, nec non lienis, hepatis & pancreatis infarctu ac induratione, cum vero motus febrilis in quartana probe adminiſtratus, obſtructiones pertinaces & veteres motu diſſolvat, fit, ut radicibus evulſis iſti graviſſimi morbi ceu effectus tollantur. Memorabile hoc loco eſt, quod circa ſanationem ſcabiei & circa quartanam refert LANGIUS *epiſt.* 16. *l.* 1. *p.* 20. dum inquit: Vidi plus centies, ſcabiem & per aliarum febrium & præcipue quartanæ criſin exortam ſponte exoleſcere, citra omne medicamentorum ſubſidium. Quod autem ad epilepſiam attinet, magnus HIPPOCRATES alio loco, nempe *l. V. Epid. port. VI.* ſcribit: *à quartana correpti magno morbo, id eſt comitiali non* rapiuntur, quod *ſi vero* ante *capiuntur, quartana ſuccedente liberantur.* Hoc aſſertum diſerte confirmatur *aphor.* LXX. *Sect. V.* qui hic eſt: Qui *febris quartanæ dominatu* tenentur, haud *facile convulſione infeſtantur*; quod ſi ante laboraverint, ſuperveniente quartana morbo illo *defunguntur*.

35. Neque adeo difficile eſt, rationem hujus experientiæ invenire. Minime enim obſcurum eſt, ſed unanimis fere practicorum ſententia, chronicam epilepſiam in obſtructionibus & inde reſultantibus impuritatibus partim viſcidis radicari, quas natura per ſpaſmum univerſalem, qui principaliter in meningibus cerebri oriundus per totius corporis muſculos penetrat, & epilepſia dicitur, excutere nititur. Tales autem obſtructiones, nec non humores viſcidos, qui liberum ſanguinis circulum per vaſcula capitis impediunt, reſolvit, diſcutit & foras ejicit calor ac horror quartanæ. Certe enim valido talis modi fibrarum motu, impetuque ſanguinis majore, qualis ſub febrilibus paroxyſmis conſpicitur, plus efficitur in removendis obſtructionibus & excutiendis humoribus ſtagnantibus, quam alia medicina præſtantiſſima, ſive ſit ſudorifera, ſive aperiendi & evacuandi facultate celebris. Quod autem ii, qui quartana prius detenti fuerunt, non facile incidant in epilepſiam, ex eodem fonte fluit, quoniam quartana, legitime adminiſtrata liberat corpus, ſolvendo obſtructiones, ab iis cauſis, quæ epilepticum morbum inducere potentes ſunt.

36. Præterea etiam leviorem apoplexiam febris diſcutit, quorſum ſpectat *aphor. V. l. V. Hippocr.* qui eſt: *ſi quis ebrius repente obmuteſcat, convulſus moritur, niſi febris incidens eum corripiat.* In ebrietate à copia vini præſertim generoſi aſſumta corpore minus perſpirabili contingere poteſt, ut plus juſto caput repleatur ſanguine copioſo, qui arterias & venas plexus choroidei nimium diſtendendo, ſpirituum meatus intercipit. Accedens autem motus ſanguinis in febre celerior obſtructa in cerebro vaſa aperit, nec non materiam ſtagnantem in ejus poris, ſive aquoſa ſive viſcida ſit potenter diſcutit.

37. Tandem etiam magnus noſter Hippocrates febrem ceu peculiare remedium ad hypochondriorum vitium tollendum æſtimat, dum *l. VI. aph.* 40. ſcribit. *Quibus ad hypochondria dolor eſt ſine inflammatione, ſed*

ſed vel ab obſtructione, vel à ſpiritu *flatulento, vel ab* intemperie inæquali *frigida, iis febris* ſuperveniens dolorem ſolvit. Perpetuum hoc eſt apud *Hippocratem*, quod quicunque morbi ab obſtructionibus & viſcida amurca, nec non viſcerum infarctu proveniunt, commode ſolvantur febre, quoniam motus in febre tam inteſtinus quam progreſſivus major attenuat, incidit & reſolvit materiam immobilem eamque fixam & ſtagnantem ad evacuationem diſponit ac præparat. Vidi ſæpius in praxi, quod pathemata hyſterica & ſpaſmi in fœminis etiam vetulis poſt emanſionem menſium abdominis climata pervagantes ſuſcitati ab ipſa natura febre efficaci calore & horrore ſtipata, fuerint ſublati. Et ſi rem paulo accuratius penſitamus, iſti inſultus ſpaſmodici & febriles, qui hypochondriacis perquam familiares ſunt, præſertim autumnali & hyemali tempore, egregie inſerviunt, ſordibus excrementitiis in maſſa ſanguinis & humorum concervatis per emunctoria è corporis ſphæra eliminandis.

38. Quod autem febris ſalutare ſit naturæ, quo ſe liberat & vindicat à præſenti periculo, commodum inſtrumentum, vel ex eo clariſſime evincitur, quod magna colluvies in corporibus collecta ſeri puri, ſive ſalibus excrementitiis biliosis acribus tincti, quæ non poteſt non eſſe magno oneri naturæ, commode motu naturæ valido febrili, in muſculoſo genere concitam, per convenientia & peculiaria emunctoria proſcribi ſoleat, ſicuti id manifeſto videmus in febribus catarrhalibus, rheumaticis, arthriticis, nec non eryſipelare, variolis, morbillia & purpura, ubi nunquam non febrilis quædam commotio, & hanc ſubſequens critica & ſalutaris evacuatio ſubſequitur. Denique nihil magis contingit, quam quod ſanguinis ſtagnationem vel extravaſationem ſubſequatur febris, quæ dici ſolet inflammatoria, quam ſecundum noſtram ſententiam, non præmeditate & deſtinate ex quodam arbitrio libero anima ſuſcitat, ad humorem ibi ſtagnantem & corruptioni proximum ſubmovendum, ſed mechanicum potius & neceſſarium hunc eſſe effectum aſſerimus, dum ipſa materia peccans & quantitate & qualitate hoſtili irritante & premente, ad motionem exorbitantem principium illud, quod in membranis & muſculis eſt, movens ſtimulat, qui motus poſtea auctus utut præternaturalis egregie, modo recte à medico attemperetur, inſervit diſcuſſioni & reſolutioni ſanguinis eccentrici. Poſſet hoc prænobile argumentum, quod in totam praxin ſeſe diffundit, fuſius tractari, ſi permitteret id inſtituti ac temporis ratio. Hoc tamen ex dictis ſufficienter perſpicuum eſſe arbitror, recte dictum eſſe a noſtro *Hippocrate* aliiſque ſapientiſſimis veteribus, naturam eſſe optimam morborum medicatricem, nempe per motum intenſum & auctiorem, qui eſt febrilis. Patet quoque, quam veriſſime ſcripſerit *Aſclepiades*, notante *Celſo* in *C. IV. l. III. de diverſis curationum generibus*, ſe ipſa febre præcipue uti in morbis ad remedium. Et idem hoc repetit *Sydenhamius*, dum in operibus ſuis febrem naturæ inſtrumentum, quod partes impuras à puris ſecernit, appellat.

39. Ex dicta hac doctrina ſequentia perutilia profluunt in praxin medicam. (1) cum febris tam utilem præſtet corpori effectum, probe animadvertant medici, ne ſtatim ipſo in limine ſupprimere ac cohibere quærant inſultus febriles, quod in continuis & acutis febribus, nempe variolis, morbillis, eryſipelare, podagra, præſentiſſimum periculum, imo ipſam mortem inducere ſolet, in intermittentibus vero tales citius ſuppreſſæ febres, ipſa atteſtante experientia, in graviſſimas viſcerum obſtructiones, & inde reſultantes lentas febres, hecticam, hydropem, nec non convulſivas ſpaſmodicas affectiones cum maximo ægrotantium damno deſinunt. Tota nempe medentis prudentia in eo mihi verſari videtur, ut probe diſcat diſcernere motus naturæ febriles, qui bonum effectum præſtare poſſint, & ſalutares ac critici habendi ſunt ab iis, qui perniciales, ſymptomatici ac noxii ſunt. Illos utique non immediate ſiſtere, ſed potius, ſi languent, promovere, ſi nimii ſunt moderari debet. Nunquam autem plenarie ſiſtere vel nimium etiam intendere eos debet, ſed illa intentio ejus principalis & optima ſit, ut, ſi poteſt, cauſam morbificam, quæ ſuſcitat hos calidos motus, aggrediatur eamque removere ac imminuere quærat. Imprudenter itaque illi faciunt, qui china chinæ, quæ divitum, ſi recte uſurpetur, remedium eſt, item opiatis, neque minus vi ſtyptica præditis abutuntur in intermittentium curatione. Peccant utique in eo medici, qui rem plane perniciosam febrem judicantes, cum tamen ſit effectus bonæ cauſæ, eam mox ſupprimere laborant, nec melius agunt, quam illi qui evacuationem ſanguinis per uterum vel hæmorrhoides mox adſtringentibus cohibent, unde non niſi peſſima ſequi ſolent ſymptomata. Nunquam itaque medicus ſupprimere intendat febrem, ſed tantum animum advertere debet ad cauſam profligandam, & quando hanc non poteſt commode tollere, moderanda eſt febris, quæ præparationi & expulſioni cauſæ morbificæ etiam dicata eſt.

40. Secundo: ex præfata doctrina ſequitur, omnia remedia & alimenta, quæ nimium refrigerant, humores coagulant, viſcoſitate, aciditate, nec non anodyna virtute ſanguinis motum retardant, non modo inutilia, ſed potius noxia eſſe ad febres tollendas; potius eo reſpicere debet medicus in cura, ut humores fluxiles reddat, & circulum ſanguinis per omnia evacuatoria promoveat: unde recte HELMONTIUS *l. de febribus c. IX.* diaphoretica ſola eſſe febrium appropriata atque ſpecifica remedia pronunciat. Neque alium in finem, vel venæ ſectiones vel evacuationes aut alterationes varii generis in febrium curationibus conducunt, quam quod tantum liberam circulationem & tranſpirationem adjuvent. Quod ſi enim hoc verum eſt, quod plerumque febres ex tranſpiratione impedita & circulo ſanguinis imminuto oriantur, neceſſe eſt, ut non niſi circulo & tranſpiratione adaucta reſtitui debeant. Patet quoque porro ex prædicta doctrina, quod medicamenta tunc temporis commodiſſime propinentur, quando natura ipſa eſt in motu. Ita enim facilius natura, arte adjuta exoptatos præſtat effectus. Inſignis hanc in rem locus memorandus eſt ipſius HELMONTII, qui *l. de febr. c. IX.* ſequentia habet: ſi ipſo die acceſſus & hora opportuna propinantur remedia, ſæpe unica vice multas febres mittunt. Eſt iſta nempe opportunitas in ſpatio horulæ ante paroxyſmum, quantum ſcilicet exigit actuatio medicaminis & ſtomacho vacuo. Nam ſi detur diebus quietis intermittentium, vel dudum incepto paroxyſmo, dum medicamen non præſentit naturam ſibi auxiliantem, tam ad actuandum ſive animandum, quam ad expellendam materiam occaſionalem febris incaſſum propinatur. Imo tunc angit medicamen magis, quam juvat, quatenus naturam, dum quieſcere mallet, ad proſcriptionem ſtimulat.

41. Deinceps addiſcimus ex deducta doctrina, malum eſſe ſignum, ſi gravis cauſa vel obſtructio præſens eſt; lenta tamen ſeu levior febris adſit, ſive ſi febrilis motus non reſpondeat cauſæ; unde recte dictum ab HIPPOCR. *Aph. IV. l. 40.* Nunquam bonum eſt, ſi modo caleſcat modo frigeſcat corpus, hoc enim diuturnitatem morbi indicat. Patet quoque ratio, quare in debilitatis corporibus & ubi motus ad extra non ſatis ſunt liberi, nullæ genuinæ evacuationes, ſed metaſtaſes & apoſtaſes difficilis laboris ſuccedant.

Obſer-

Obſervamus & illud in praxi, quod iſtæ febres longe pejoris & malignioris naturæ ſint, quæ non calore, pulſu, & ſiti ſe exerunt, quam ſi hæc exceſſivo utut in gradu adſint; nec ſemel in praxi annotavimus, ſi lento gradu incedentibus febribus ſuperveniat calida febris cum horrore, optimum eſſe recuperandæ ſanitatis ſignum.

42. Ex hiſce jam allatis tandem concludimus cum ipſo HIPPOCR. *l. II. Epidem. Prudentis medici eſſe, aliquando febres* accendere. Nam uti inquit *l. XVII. Epid.* Quicquid natura facit ſponte, id medicus facit arte, ſuadet autem talis febris excitationem manifeſto *aphor. XXI. l. V.* dum dicit: *in tetano ulceris experte, juvene bene habito, ætate media, frigida quam copioſa profuſio* calorem *nativum revocat, hujusmodi* autem hæc *nempe tetanum calor ſolvit.* Confirmat hoc curationis genus *l. III. de morbis* his verbis: *Aquam frigidam plurimam ſuperfundito*, & poſt ea *veſtimenta tenuia, pura &* calida ſuper integito, *ignem autem tunc* non adhibeto, hoc auxilium & ad τέτανος & ad ὀπιςτότονος adhibeto. Nempe aqua frigida quando ſuperfunditur corpori juvenili in media æſtate, poris & fibris conſtrictis rigor ac horror fit, & repellitur ſanguis ad interiora ſicque ſollicitans cordis muſculos excitat motus vehementiores, qui valde proficui ſunt ad tollendas chronicorum morborum cauſas. Semper enim & neceſſario, uti loquitur HIPPOCRATES *l. II. de morbis Sect. V. p.* 15. poſt rigorem major vel minor febris ſupervenit. Nolumus ejusmodi curationis genus copioſius reprehendere. Illud ſaltem dicimus, quod longe tutius ſit, medicamentis validioribus, quæ motum injungunt ſanguini & humoribus, cauſas morborum chronicorum removere. Et hinc luculentiſſime patet ratio, quare decens uſus, decoctorum lignorum, thermarum acidularum, ſalivantium, ſudoriferorum, diaphoreticorum, in chronicis & radicatis paſſionibus expurgandis, tanta vi tantaque efficacia polleat.

43. Cæterum clariſſimum eſt per experientiam, nec non plures hinc inde conſignatæ obſervationes practicæ teſtantur, vehementi iræ affectu, quandoque graviſſimas & chronicas paſſiones fuiſſe ſublatas; cujus rei ratio non aliunde accerſenda eſt, quam quod in ira non ſecus ac in febre ſanguis & humores cum quodam impetu moveantur, luculenter id oſtendente pulſu vehemente celeri corporis incaleſcentia & reſpiratione citatiori. Meretur in hujus rei confirmationem adduci egregius locus ex VALERIOLA ex *obſ. med. IV. lib. II.* qui ita ſcribit: memini, inquit, & fide ſancta aſſerere poſſum, quartana affectum Jacobum Bannum, virum probitate inſignem, in vehementem *iram* meo conſilio a ſuis accenſum, curatum extemplo fuiſſe, cum nullis antea medicamentis ceſſiſſet morbus: & porro ſcribit: ego mirum quid vidi in conſobrino meo Joh. Sobirario & teſtari plena fide poſſum, hic cum Avenione convulſus plures annos conſtitiſſet, ita, ut contractis poplitibus ingredi non valeret, repentina ira eaque vehementi percitus, in famulum quem plagis cedere nitebatur, irruendo ita corpus exagitavit, ut confeſtim, diſtentis crurum nervis ac poplitibus emollitis, ſine ullo doloris ſenſu, incedere & rectus ſtare poſſet, quum incurvo corpore annos plus minus ſex conſtitiſſet: dein per omnem vitam ſanus evaſit, ut quem non operoſa medentium manus, non accurata medicorum diligentia, non ulla medicamentorum genera curare potuerant, ſola ira, naturam exagitans, perſanavit, ut in hoc noſtro cive Arelatenſi, eveniſſe ſcimus, qui à reſolutione alterius partis immedicabili, terroris ac iræ potentia, animam vehementer moventibus, curatus miraculo fuit. Præterea plenariam paralytici reſtitutionem ex ſola iracundia, PAULINI *in faſcic. obſerv. ad Acad. Nat. Curioſ. Dec. II. A. VI. annexo.*

DE
SITU ERECTO IN MORBIS PERICULOSIS
VALDE NOXIO.

§. I.

CUm de teſtimoniis & obſervationibus medicorum hac de re colligendis ſollicitus eſſem, vix unum deprehendere mihi licuit, qui pauciſſimis verbis annotaverit ſitus erecti in morbis periculoſis noxam. Videtur tamen eam jam attendiſſe Divus Senex Hippocrates, qui, ſicut in colligendis & conſignandis aliis ad veritates medico-practicas ſpectantibus circumſtantiis diligentiſſimus fuit & accuratiſſimus, maximamque reliquit copiam rerum fuſius indagandarum, ab ipſo aphoriſtice tantum propoſitarum: ita etiam hac de materia egregium & notatu dignum, brevem licet, reliquit locum *in prænotionibus: Ceterum*, inquit, *erectum ſedere velle malum eſt in acutis, peſſimum autem in peripneumonicis pulmone inflammato.* Quem locum ab auctoribus quibusdam, cum de ſignis morborum acutorum prognoſticis funeſtis atque lethalibus agunt, allegatum quidem, nequaquam autem vel propriis obſervationibus confirmatum, vel ſolidis illuſtratum rationibus reperio. Ita videlicet SENNERTUS *Inſtitut. Lib. III. Part. III. C. V.* inter ſigna prognoſtica ab actionibus læſis deſumenda recenſet quoque ſigna a decubitu ægrorum, magis vel minus naturali ac conſueto, depromi ſolita, eaque auctoritate Hippocratis prognoſtica confirmat, & cum illis citatum quoque locum allegat, ſed citra ullam illius explicationem.

2. Ita etiam CELSUS *Lib. II. de medicina Cap. IV.* ubi de malis ægrotantium ſignis agit: *Gravis*, inquit, *morbi periculum eſt, ubi ſupinus æger jacet porrectis manibus & cruribus: ubi reſidere vult in ipſo acuti morbi impetu, præcipueque pulmonibus laborantibus.* Ex hiſce vero locis id tantummodo patet, citatos quidem auctores *Hippocratis* auctoritatem, ex parte etiam propria forſan experientia edoctos, ſitum ægrotantium erectum in morbis acutis tanquam malum atque funeſtæ prognoſeos ſignum agnoviſſe, & quod peſſimi eventus præſagium ſecum ferat; ſed minus manifeſtum eſt, num ſitum erectum mali ejusmodi eventus peſſimorumque ſymptomatum cauſam agnoverint. Id quod etiam ſuſpicari licet de perſpicaciſſimo ceteroquin BAGLIVO, qui ea, quæ à modo citatis auctoribus generatim ad morbos acutos applicata fuere, ad pleuritidem ſolam reſtringit, *Cap. de pleuritide* di-

dicens: *Si cum mala reſpiratione æger erectus ſedere velit in lecto, nec in lecto decumbere poteſt, quia ſibi ſuffocari videtur: lethale id eſſe vidi in pluribus. Erectum igitur ſedere velle in morbis acutis pulmonum, pernicioſum ac ferme lethale.*

3. Cum igitur adducta loca medicorum ad prognoſin formandam præcipue reſpiciant, neque ſufficiant ad veritatem hiſtoricam aſſerti hujus ſtabiliendam, dum ſitum erectum in morbis periculoſis, eorumque ſtatu ac vigore valde pernicioſum, peſſimorumque ſymptomatum cauſam eſſe affirmo, atque hujus rei rationem inveſtigare annitor; neceſſarium erit, ut ipſas obſervationes easque ſelectiores inſeram, & fundamenti loco præmittam, ut poſtmodum rationes & cauſas repentinæ cataſtrophes, ſæpenumero occurrentis, rite poſſim enodare. Prima autem obſervatio virum ſiſtit L, & quod excurrit annorum, ſuperiore anno, quo febres petechiales multos in urbe infeſtabant, correptum eadem febre ex ipſo contagio oborta. Placide & moderate ſuccedebant omnia usque ad diem ſeptimum; vires non adeo erant proſtratæ, mens ſemper conſtabat, neque deficiebat penitus ſomnus, neque urina erat ſine ſedimento, pulſuum vero aderat debilitas, cum celeritate quadam juncta. Circa ſeptimum diem ipſæ maculæ in corpore conſpiciebantur, alvus per totum morbi decurſum bis, vel ſemel minimum, ſingulis diebus aperiebatur: ad hanc itaque deponendam æger ſurrexit è lecto, & paulo diutius verſatus eſt in ſella perforata, bene tamen munitus tegumentis. Conqueſtus hinc fuit de animi defectione atque debilitate virium; hinc depoſitus fuit in lectum; extrema, manus nempe & pedes, refrigeſcebant, & inhorreſcebat quoque cutis. Ab hoc tempore peſſime ſe habuit: maculæ enim vix conſpiciebantur, & erant lividiores. Secuta eſt proſtratio virium, de ſpirandi anguſtia conquerebatur & de preſſione circa pectus; vix capiebat ſomnum, & deliria ac male cohærentia interdum ſermoni intermiſcebat; pulſus etiam valde parvus & contractus deprehendebatur, & omnia erant mutata in pejus, nonoque die è vita deceſſit.

4. Altera hiſtoria idem confirmans juvenem ſiſtit viginti & aliquot annorum, conſtitutionis obeſioris & ſpongioſioris corporis, variolarum morbo laborantem, qui morbus cum gravi dolore dorſi & capitis, ac quodam delirio, ſecundo ſtatim die ſuperveniente invadebat. Circa diem quartum, ceſſantibus omnibus his ſymptomatibus, variolæ prodibant copioſiſſimæ, quæ nullo periculoſo ſymptomate ſtipatæ erant usque ad nonum diem, niſi quod de ſummo incendio & dolore manuum fuerit conqueſtus, ubi ingens conſpiciebatur puſtularum ſuppuratio. Ob dolorem itaque, ardorem atque anxietatem petiit ab adſtantibus, ut vellent ipſum dimittere è lecto, ac prope lectum ad dimidium horæ ſedebat in ſella probe tectus, ut ne minimum aeris frigidi acceſſum percipere potuerit. Poſtea vero ſimul & ſemel ob debilitatem & virium defectionem petiit, ut in lectum rurſus deſcenderet, à quo tempore facies, quæ antea erat valde turgida & rubicunda, cœpit detumeſcere, ſalivæ fluxus etiam, qui antea copioſus erat, imminui. Nox ſubſequens plane erat inſomnis, reſpirationis erat magna anguſtia atque difficultas, pulſus plane erat mutatus, debilis & inæqualis: ſæpe ſtimulabatur ad urinam edendam, ſed parum ſecedebat; loquebatur male cohærentia, & ex improviſo correptus convulſionibus moriebatur.

5. Tertius caſus fere idem nos docebit occaſione ſtudioſi è generoſa familia nati, annorum vix viginti. Hic absque gravioribus ſymptomatibus variolas experiebatur; ſiquidem ſtato tempore circa quartum diem erumpebant puſtulæ, quæ ad ſuppurationem placide quoque perveniebant. Noctes non erant plane inſomnes; erat vero tenerioris conſtitutionis, & de debilitate & laſſitudine conquerebatur per totum morbi decurſum. Pulſus erat languidus cum aliquali frequentia junctus, alvus paulo magis adſtricta: die octavo inflammationem quandam, ſed leviorem in faucibus paſſus eſt. Medicus ad aperiendam alvum, quæ jam per ſex dies clauſa erat, præſcripſit clyſterem emollientem, ſalino ſtimulo, non adeo tamen forti, armatum, à quo infuſo dejectiones habuit; ſed cum tertia vice paulo diutius extra lectum verſaretur in alvo dejicienda occupatus, tota ejus facies erat livida, & conquerebatur de animi & virium collapſu ſubito, & vomendi quaſi conatu mox deducebatur in lectum, & pedes, qui paululum erant refrigerati, calidis integumentis operti fuerunt; non ita multo poſt præter omnium opinionem graves accedebant convulſiones, quibus intra decem horas, poſtquam ſurrexit è lecto, periit.

6. Neque minus mihi adhuc alii, quos & ipſe expertus ſum & plures practici mecum communicarunt, noti ſunt caſus, quibus ſitum erectum in ægris, purpura rubra laborantibus, non minus funeſtum deprehendi. Inter quos quam maxime notabilis eſt ille, quem novi de puerpera de cetero robuſta & optimæ conſtitutionis, annorum XXX. cui primiparæ lochia placide & ſufficienter quidem fluebant, ſed febris ſuperveniebat continua; exacerbationes tempore veſpertino & per noctem ſervans, cum anxietate præcordiorum, ſudore ſatis copioſo, atque urinæ parciori excretione. Succedebat poſt aliquot dies purpura rubra, quæ, exhibitis licet diapnoicis privativis ac lenioribus, ſed adhibito ab adſtantibus præpoſtero regimine nimis calido ac poſitive diaphoretico, copioſiſſime efflorefcebat, ita ut totum corpus inſtar cruſtæ obſideret, omnesque extremitates occuparet. Ægra de cetero notabilem virium defectum non patiebatur, nec delira erat, quamvis a ſomno expergiſcens aliquando non adeo promte ſui conſcia eſſet. Medicus die à puerperio undecimo mane illam viſitans, reperiebat erecte ſedentem in lecto, & quidem dorſo juſto minus lectulis obtecto, nec tamen plane illis deſtituto. Sermonem faciebat ægra cum medico, & diſtincte prægreſſæ noctis ſymptomata referebat, ac inſuper maritum præ mœrore ægrotantem ipſius curæ commendabat. Purpura ubique locorum non modo erat conſpicua, ſed etiam in pectore ruberrima, ut nihil circa ejus efflorefcentiam deſiderari poſſet; pulſus erat frequens, plenus & ſatis æqualis; urina ſedimentum monſtrabat pallide roſeum, nec adeo paucum. Cum autem per dimidiam circiter horam in hoc ſitu permanſiſſet, præter omnium adſtantium opinionem in momento delirare incipiebat, & mox lipothymica evadebat; quapropter medicum, qui vix ad ædes ſuas reverſus erat, revocarunt; hic rediens mox adſpiciebat purpuram, eamque per univerſum corpus rubram, nec ullo modo recedentem animadvertebat, excepta regione præcordiali, in qua ad volæ manus majoris magnitudinem omnem ruborem amiſerat & alba apparuerat, oculi caligine erant obducti, & intra horæ quadrantem ægra exſpiravit. Id quod repetitis vicibus obſervare licuit in ægris purpura correptis, & quidem ſemper cum notabili illo phænomeno, ut, purpura in toto corpore manente rubra, portio ejus in ſcrobiculo cordis & regione præcordiali albeſceret, mortemque ſubitaneam comitem haberet.

7. Primus vero omnium hanc maximi momenti in praxi medica obſervationem annotavi, ejusque mentionem feci in *diſſertatione* Anno 1699. habita, quæ *hiſtoriam febris malignæ epidemicæ petechialis Halæ graſſantis* ſiſtit, §. XI. hiſce verbis: *Obſervatum*

ſæpius

ſæpius à nobis fuit, non modo in hac graſſante febre, ſed etiam in aliis malignis, quod, ſi ægrotantes diutius in erecto corpus teneant ſitu, ſive ſurgendo ſive in lecto ſedendo, morbi vehementia mirifice mox adaugeatur & increſcat, ut etiam mors interdum brevi fuerit ſubſecuta. Sentiunt ægrotantes à tali ſitu ingentem mox debilitatem, animi deliquium, extremorum frigus, anxietates circa præcordia; quia uno maculæ in cute, quæ erant conſpicuæ, mox ſeſe abſcondunt, cum maximo, quod ſequitur periculo. Verum enim vero non tantum in morbis acutis & periculi plenis, ſed & in chronicis quibuſdam exitium minantibus valde pernicioſus obſervatur ſitus corporis erectus, atque capitis maxime diuturnior in linea recta elevatio. Plura obſervavi hydrope conſummato vel phthiſi cum febre hectica ægrotantium & valde debilitatorum exempla, qui, cum paulo diutius extra lectum in ſella capite erecto ſe detinuiſſent, non modo ſummam & extremam mox experti ſunt debilitatem, animique defectionem, ſed & interdum non ita multo poſt placide exſpirarunt. Sed hæc ſufficiant pro veritate hujus rei hiſtorica declaranda, cum ex adductis caſibus & obſervationibus ſatis clare appareat, quam noxium & infeſtum ſit in morbis acutis, æque ac in longioribus ac diuturnis paſſionibus, præſertim ægrotantibus vi morbi valde debilitatis, in ſitu erecto corpus diutius tenere, adeo, ut, quod valde mirandum, ipſa mors ſæpius ſubſequatur. Ordo jam poſtulat, ut pro confirmanda phænomeni hujus veritate etiam veras, genuinas atque ſolidas rationes & cauſas adducamus, ex quibus clare & evidenter appareat, erectum corporis ſitum tantam poſſe habere vim atque potentiam, ut tam funeſtos dictis in morbis, & ſub commemoratis circumſtantiis, corpori effectus poſſit inferre.

8. Cum vero omnes veritates in rebus medicis theoreticæ è ſanguinis circulo, qui univerſæ medicinæ rationalis principium eſt ac fundamentum, deduci atque derivari debeant; videbimus, num etiam inde hujus peculiaris & plane mirabilis phænomeni cauſas veras & adæquatas deducere poſſimus. Primo itaque morborum acutorum natura explicanda erit, ut qualem mutationem in vigore ſuo ſanguini, qui vitæ ac virium vera & materialis cauſa eſt, inferant, appareat; deinde quoque adjiciendum erit, qua ratione corporis & capitis ſitus erectus viribus debilitandis, imo circulo ſanguinis libero & æquabili turbando & deſtruendo, atque funeſtis ſymptomatibus arceſſendis, quadret atque accommodatus ſit.

9. Per morbos acutos, in quibus minus convenit diutius erecte ſedere vel è lecto ſurgere, intelligimus eos, quorum natura & eſſentia in motibus tam ſolidarum quam fluidarum partium inordinatis & valde auctis continetur; quorum in numero maxime ſunt febres, & quidem eæ, quæ omni intermiſſione vacant, ubi continua, per totum tempus morbi, adeſt motuum acceleratio & vehementia tam eorum, qui in corde & arteriis, quam qui in ipſo ſanguine & humoribus fortiter motu progreſſivo & inteſtino agitatis, conſpiciuntur. Quam infeſta vero vitæ ſit hæc motuum inordinatio & quantam vim habeat, omnes functiones, quæ ſecundum naturam fiunt, invertendi & deſtruendi, id non modo experientia fere quotidiana, ſed & ratio ſatis evidenter declarat. Quid enim ſolennius eſt, & frequentius in praxi obſervatur, quam quod, qui febribus acutis, ſive maligni ſive benigni moris ſint, paulo diutius detinentur, præſertim ſi illæ ad *ἀκμὴν* vel vigorem devenerint, in ſummam prolabantur virium debilitatem, ut omnes corporis functiones valde labefactaræ appareant: tum neque ſenſibus internis neque externis mens recte fruitur, quod male cohærentes ſermones ex phantaſia corrupta indicant. Adſunt præterea continuæ vigiliæ, cum corporis inquietudine ſummaque anxietate junctæ, appetitus conſtans eſt proſtratus, corpus valde emaciatum & conſumtum videtur, omnis generis excretiones non recte ſe habent, urina mutata eſt, os plane aridum & exſuccum ſiti continua premitur, alvus conſtipata, vires penitus vacillant, pulſus arteriarum ſunt minores, debiles, inæquales & accelerati.

10. Horum graviorum ſymptomatum in hiſce febribus non alia reddi poteſt ratio, quam motuum, qui in partibus ſolidis ac fluidis celebrantur, nimis adaucta vehementia, qua humores, qui vitam & vires tuentur, & functionibus ſecundum naturam præſunt, plane in craſi, mixtione & textura ſua immutantur, corrumpuntur & deſtruuntur. Quandoquidem hæc ſufficienter in phyſiologicis adſtructa & demonſtrata veritas hic quoque adduci & applicari meretur, quod nempe, ſi maſſa ſanguinis & humorum debita ratione quantitatis & temperaturæ, proportione gaudeat, & æquabili, libero ac moderato partium ſolidarum, præſertim cordis & arteriarum pulſu, atque impulſu, per compagem corporis partium mere tubuloſam & vaſculoſam circumferatur, tunc non modo vita & vires ſibi conſtent, ſed & omnes functiones rite ſeſe habeant. Nam vires, vitæ & ſanitatis natura motuum atque ſanguinis & humorum temperie unice continentur & conſervantur: ſiquidem, quæ temperata ſunt, omnia vitam & vires tueri, certa & conſtanti obſervatione comperimus. Catholicum aeris mobiliſſimum fluidum, ſine quo nullum ſubſiſtere poteſt animal, nec nimis frigidum, nec nimis calidum aut humidum, ſed purum & temperatum, vitæ ac viribus maxime favet & patrocinatur. Omnia, ex ſolidis & liquidis quæ aſſumuntur, quo magis ad blandam & amicam accedunt temperaturam, eo aptiora ſunt magisque convenientia ad corporis nutritionem, ad ſuſtentandas vires, omnesque animi & corporis functiones perficiendas; cum è contrario omnia, quæ intemperata ſunt, ut nimis ſpirituoſa, calida, acida, pinguia, acria, ſalſa, viſcida & tenacia, ſanitatem & vires admodum lædant & ad morbos diſponant. Inſuper, quam benigna & amica naturæ corporis animantium ſit juſta & laudabilis ſanguinis & humorum temperies, vel ex eo clare apparere arbitror, quod benigniſſima parens natura, ineffabili illa & ſapientiſſima machinæ animantium ſtructura tot organa ſecretoria & emunctoria, & inter ea plurima & ampliſſimi uſus viſcera conſtituerit; quorum officii ratio vix ulla alia eſt, quam ut primo intimæ variarum tam ſolidarum, quam fluidarum, quæ ſanguinem conſtituunt, partium mixtioni & fluiditati inſerviant; deinde ut partes intemperatas ac ſuperfluas nominatim ſalſas, acres, ſulphureas, viſcidas, aqueas, ſeparent ac ſecernant, easque tanquam plane inutiles & noxias è corpore ejiciant atque proſcribant, ut intemerata ſanguinis & humorum maſſa permaneat.

11. Jam vero explicanda erit ratio, cur ſanguinis juſta temperies & quantitas ad ſuſtinendam vitam corporisque integritatem tantam energiam obtineat. Notum alias eſt, vitæ & ſanitatis naturam libero & æquabili ſanguinis & humorum progreſſu, & per vaſorum ſyſtema circulatione contineri, eo quod hoc præſente omnes & ſingulæ in corpore noſtro, quæ fiunt, functiones recte & ſecundum ordinem ſeſe habeant. At vero ſolidorum motus, qui fluida regunt & moderantur, non aliam originem atque cauſam agnoſcunt, quam ipſa fluida, ſanguinem nempe atque in eo contentam ſubtiliſſimam & nobiliſſimam, aereo-ætheream ſubſtantiam. Equidem illi, qui nec corporum nec motuum naturam ac vires intelligunt, aut ſpirituum a corpore diſcernere norunt, neque, quales potentiæ motrices & mechanicæ inſit diverſæ corporum ſtructuræ, experimentis ſatis edocti ſunt, nihil

corporeum in movendis ſolidis animantium partibus admittere volunt, ſed potius ad plane ignota, & quæ nec definiri nec explicari poſſunt nomina, quæ pro veris motuum cauſis venditant, confugiunt, uti ſunt innatum calidum, archeus, natura, ſenſus naturæ, vel natura ſenſu & ratione prædita, quæ percipiens eorum, quæ amica vel hoſtilia corpori ſunt, pro horum æſtimatione varie in conſervationem corporis motus dirigat. Verum enim vero non negamus rem clariſſimam, ad certas nempe perceptiones & cogitationes certos & determinatos quoque in quibusdam partibus enaſci motus. Ecquis vero facultatis ratiocinandi gnarus inde concludere audebit, ergo perceptiones ſunt cauſa efficiens horum motuum; ergo omnes motus, qui etiam præter voluntatem fiunt, a perceptionibus iſtis & operationibus animæ dependent: & porro, ergo omnes iſti motus à nulla alia cauſa, quam ab hac dicta proficiſcuntur. Cui enim niſi hoſpiti in phyſicis & medicis ignotum erit, operationes, quæ animæ tribuuntur, nempe perceptiones, inclinationes varias, ingenii quoque vigorem & vires, & ſic dictos animi affectus, à ſanguinis & humorum temperie, à circulo & motu libero maxima ex parte dependere. Deinde quotidiana conſtat experientia, ad aeris, ad alimentorum mutationem, & pro diverſis rebus noxiis & alienis, imo venenatis, vel etiam ſalutaribus, motus tam ſolidorum quam fluidorum pro lubitu accelerari, retardari, immutari, & actiones partium corporis labefactari poſſe. Itaque non opus eſt, ut cauſas manifeſtas ſenſui & rationi obvias relinquendo ad entia plane ignota, & quorum natura & actio in corpus noſtrum ne ullo quidem ſolido argumento demonſtrari poteſt, in allegandis motuum vitalium cauſis confugiamus. Noſtra ſententia hæc eſt: cor partium moventium in corpore animantium princeps, tubuli arterioſi, & omnes canales, qui fluida vehunt, ſtructura mechanico geometrica gaudent, quæ in motum conſtrictionis & dilatationis, ſive ſyſtoles & diaſtoles ab ipſo ſanguine in vaſis contento, & à fluido ejus tenuiſſimo, quod in cerebro ſecretum per nervos & nervoſas membranas vehitur, animatur, & vigorem recipit. Etenim fluidorum ea eſt natura, ut eorum partes inteſtino ſemper gaudeant motu, adeo, ut quo tenuiora ſint, eo majori virtute & potentia movendi, reſiſtendi & expandendi inſtructa ſint, ut videmus in aere, æthere & igne. Fluida itaque corporis noſtri agunt in ſolidas partes, easque peculiari modo ad modum conſtructas movent, & ſolida motu agitata agunt rurſus in fluida, eaque impellunt & propellunt, & hac actione mutua ſolidorum in fluida, & fluidorum in ſolida, circulus ſanguinis & humorum vitalis abſolvitur. Cauſa enim motuum, qui celebrantur in corpore humano, vitalium, ipſe ſanguis eſt, mobiliſſima & ſubtiliſſima aereo-æthereo elaſtica ſubſtantia refertus, quæ una cum ſubtiliſſima & puriſſima lympha, in cerebri vaſculoſo cortice ſecreta, per tubulos medullares, & nervorum meatus ac poros, in membranas non modo nerveas, ſed & muſculoſas influit, inque iis ſenſationis ac motus ſyſtaltici omnisque toni ac roboris, quo partes inſtructæ ſunt, cauſa & auctor exiſtit. Neque enim ulla pars corporis noſtri eſt, ſi ſenſu gaudet, ſi motu ac robore pollet, quæ non influxu ſanguinis arterioſi & fluidi nervei opus habeat, atque adeo vaſis ſanguineis & nerveis membranis inſtructa ſit; quorum tam neceſſarius eſt uſus, ut ligato nervo vel arteria partis cujusdam, protinus ejus ſenſus, motus quoque & nutritio, auferatur. Motus cordis, qui præcipua & princeps circulationis ſanguinis ipſiusque vitæ cauſa eſt, identidem non modo ab affluxu ſanguinis copioſi, ſed ab influxu fluidi, quod nervi vehunt, dependet. Quare ſi vel fluidum ſubtiliſſimum in cerebro deficit, vel per animi affectus ejus motus turbatur & invertitur, aut nervi ad cor tendentes in animantibus præſcinduntur; ſtatim machina illa cordis impulſoria quieſcit, omnique motu deſtituitur, & corpus vita privatur.

12. Ad motum itaque cordis, arteriarum, omniumque partium activum & ſyſtalticum, quo ſanguinis & humorum progreſſio & circuitus perficitur, neceſſario liquidi cujusdam, ex cerebro & nervis provenientis, puriſſimi & mobiliſſimi ſufficientem influxum deſiderari, rem extra omnem dubitationem poſitam eſſe exiſtimo: unde ſi vel liquidum hoc inquinatum, vel impurum eſt, vel inſufficiens, aut plane deficit, non mirum eſt & cordis motum ceſſare, & ab eo dependentem vitam quoque tolli. Hisce ſuppoſitis, ad clariorem obſervationum, quas ſupra adduximus, explicationem jam paulo facilius & felicius pervenire licet. Propoſitum nempe eſt in ipſis obſervationibus practicis, in morbis periculoſis & maxime acutis, uti ſunt febres continuæ, præſertim exanthematicæ, inque earum ſtatu, ſitum corporis erectum periculi pleniſſimum eſſe, adeo, ut etiam inopinatam mortem accerſere poſſit. Si itaque rationem hujus peculiaris eventus inquirere paulo accuratius velimus, primo omnium neceſſe eſt, ut quid febrium acutarum natura & quid erectus ſitus in earum vigore ad tantum vitæ periculum conferre poſſit inveſtigemus.

13. Jam vero perquam notum eſſe omnibus, qui febrilis caloris indolem atque effectum penitus perſpectum habent, arbitror: nihil magis benignam & blandam ſanguinis humorumque vitalium temperiem ac mixtionem deſtruere, invertere, & dulces ac inſipidos fluores in ſalſos, ſulphureos, nimis calidos, excrementitios humores convertere poſſe, ut plane inepti fiant ad omnes motus & functiones in corpore præſtandas, quam nimium & præcalidum in febre particularum ſanguinis motum inteſtinum. Accedit, quod ſub nimio & præcalido æſtu ciborum appetentia penitus proſtrata ſit, & nulli boni & laudabiles, nutritioni & vitalibus motibus præſtandis idonei, ſucci in eorum locum, qui ſub febrili ardore deperditi fuerunt, ſubſtitui poſſint. Denique neque illud prætermittendum eſt, acutas illas, easque exanthematicas atque malignas febres a materia ſæpius valde virulenta, & quæ putridæ, fermenteſcibilis indolis eſt, excitari, a qua longe facilius ſuccorum vitalium naturalis & naturæ amica σχέσι atque craſis deſtruitur. Jam vero inverſa & deſtructa ſanguinis boni, qui utique & motuum vitalium theſaurus & fundamentum eſt, in morbis acutis textura, non mirum eſt, vires motrices vacillare ac deficere, cordis & arteriarum motum languidiorem fieri, circulumque ſanguinis ſegniorem, & robur cordis omniumque partium deficere, quod maxime in ſtatu & vigore harum febrium conſpicitur, ſub quo etiam ob virium motricium defectum, & propter ſtaſin & ſtagnationem ſanguinis in partibus principalioribus, cerebro, pulmonibus, ventriculo, & ſubſequentem inflammationem ſphaceloſam ordinarie ægrotantes moriuntur: utpote in principio febris, ubi non tam diu æſtus maſſam ſanguinis deturbavit, non tanta virium defectio, quam in ſtatu, in quo jam per ſeptem dies & ultra vehementia febris continuavit, obſervatur. Videmus itaque in vigore febrium maſſam ſanguinis, ex qua fluidum nerveum, & omne illud, quod partes muſculoſas in motum excitat & animat, materiam & ortum ſuum trahit, plane corruptam, & depravatam eſſe, ut non mirum ſit, vires, motus, & omnes actiones, quæ vitam ſuſtinent, multum periclitari, motumque etiam cordis, à quo ſanguis pellitur ad caput, valde imbecillem fieri.

14. Ex

14. Ex hiſce itaque, quæ à nobis jam dicta & adducta ſunt, facile liquet, perpendicularem corporis ſitum in eo ſtatu, ubi cordis motus valde exiguus & contractus eſt, admodum perniciosum & periculi plenum eſſe, eo quod ſemper & perpetuo ſub tali corporis poſitura aſcenſus corporis gravis ad perpendiculum difficilis ſit, multo vero magis, ubi vis impellens & movens cordis impar eſt ſanguini ad caput & cerebrum protrudendo. Igitur exinde jam liquido conſtat, ſi cerebrum ſanguine deſtituitur, ex quo prodit fluidum illud, viribus motricibus ad ſolidas corporis humani partes regendas & movendas inſtructum; ſi porro etiam ipſe ſanguis in acutis iiſque malignis febribus plane corruptus & depravatus eſt, ceſſare penitus fluidi nervei, quod quaſi, ſecundum Verulamium, rota ſuprema eſt, quæ omnes corporis noſtri partes circumagit, ſecretionem, & inde animi defectionem atque ſyncopen fieri, vel minimum circulationem ſanguinis longe debiliorem reddi; tranſpirationem quoque & excretiones inde imminui. Quam exitioſa vero in acutis febribus ſit inertia motuum vitalium, & debilior ſanguinis circuitus, vel plane ejus interceptio, exinde judicare licet, quia motus ſanguinis ad cutem, quæ præcipuum corporis emunctorium eſt, & quo ſordes in febribus excrementitiæ ejici & morbus ſolvi ſolet, inde turbatur, & valde imminuitur; unde videmus poſt ſitum corporis erectum paulo longiorem in febribus externum habitum corporis palleſcere, conſtringi, collabi, reſrigeſcere quoque, cumque poros ac meatus occludi, quod cum ita contingat, non modo excretio noxiæ materiæ, quæ per cutis peripheriam fieri adhuc debebat, impeditur, & materia è corpore eliminanda intra illud detinetur, ſed &, quæ jam factæ erant, invertuntur. Hinc enim fit, ut petechiales maculæ vel plane diſpareant ac retrocedant, vel liveſcant & colorem cœruleum contrahant. In purpura, quæ rubra erat, totus ille ambitus rubicundus ſimul & ſemel palleſcit, purpura ipſa albeſcit, aut ſub conſtrictione cutis paulo fortiore repente evaneſcit; morbilli cito diſparent cum totius ambitus externi corporis pallore ac refrigeratione, variolis idem evenit, dum puſtularum ambitus, alias rubicundus & floridus, palleſcit, aut liveſcit, puſtularum incrementum ſufflaminatur, earumque ſuppuratio impeditur, aut materia ſuppurata retropellitur, ut puſtularum ſuperficies vel concidat foveasque formet vel indureſcat, corneamque duritiem repræſentet.

15. Sordes itaque excrementitiæ è corpore ejiciendæ, ſed hoc modo retropulſæ, humoribus iterum permiſcentur, atque non modo motum inteſtinum corruptorium ac diſſolutorium illis inducendo mixtionis diſſolutionem funeſtam minantur, ſed etiam cum humoribus ad partes interiores nobiliſſimas, præcipue nervoſas, delata, hic loci motus ſpaſticos producit, qui promtiſſime in ſpaſmos univerſaliores ac convulſiones degenerant, ſub quibus ejusmodi ægrotantes ordinarie & ut plurimum moriuntur. Hæc itaque cum ita ſe habeant, luculenter ſatis inde patere arbitror, quare tam noxius deprehendatur ſitus corporis erectus, in morbis periculi plenis, & præcipue in febribus exanthematicis; & quam neceſſarium conſequenter ſit medico practico, ut hanc quoque notatu digniſſimam obſervationem in praxi probe attendat, damnaque, quæ ex hacce corporis poſitura in ejusmodi ægrotantes redundare poſſunt, tempeſtivo conſilio avertere ſtudeat. Diſſuadendus igitur omnino eſt ſitus corporis erectus, atque ſedulo monendi ægrotantes, qui vel ejusmodi morbo acuto, prout ſunt febres continuæ, præſertim exanthematicæ, laborant, vel etiam quorum vires ex diuturniori quodam & chronico affectu, uti ſunt phthiſis & hectica, valde jam debilitatæ & proſtratæ apparent, ne in horum affectuum ſtatu & vigore lectum atque decubitum in eo deſerant, ac vel in lecto vel in ſella quadam erecti per aliquod tempus ſedere, inque hoc ſitu diutius commorari cupiant: caveat ſibi quoque medicus, ne hoc tempore clyſteribus, præſertim ſtimulo ſalino fortiori munitis, multo minus aliis purgantibus fortioribus, alvum nimis ſollicitet, atque hinc crebrioribus dejectionibus ægro occaſionem præbeat, è lecto ſurgendi, ac in erecto ſitu diutius permanendi, multo potius, ſi alvus jam per ſe, absque ulla ſtimulatione, fluida exiſtat, eam ſub decubitu deponendam ſuadeat. Denique ſi forte aliquando ex improviſo in ejusmodi morborum ſtatu ægrotum in ſitu erecto deprehendat, conſultum erit, analepticis aut confortantibus eidem ſuccurrere, viribusque valde labefactatis ac debilitatis aliquatenus reficiendis ac reſtaurandis operam dere, ut adeo ex omni parte dicta funeſta ſymptomata, quæ diuturniorem in ſitu erecto commorationem conſequi ſolent, quantum fieri poteſt, præcaveantur & avertantur, ægrorumque ſalutari & ſanitari reſtituendæ omni modo proſpiciatur.

DE
CRISIUM NATURA EJUSQUE EXPLICATIONE
RATIONALI.

§. I.

PRimus, & qui omnium optime, ſcitu non minus utilia quam neceſſaria de criſibus & diebus criticis eorumque effectu in febribus prodidit, ipſe eſt *Hippocrates*, quem plures poſtea & inter hos *Galenus* ejusque aſſeclæ ſecuti quidem ſunt, tantum autem abeſt, ut hanc doctrinam longe utiliſſimam experimentis ac obſervationibus auxerint, ut potius in nonnullis eam pervertendo deturpaverint. Placet itaque ipſum fontem, à quo utilia hæc in artem medicam promanarunt, *Hippocratem* nimirum adire, & ſcientiam de criſibus inde haurire, eamque & experientia & ratiociniis ſtabilire, ut dein facillimum ſit, ſuperflua nec non defectus ac erroneos conceptus, circa hanc materiam occurrentes, clarius intueri. Primum vero perquam dignum eſt obſervatione, vocabulum criſeos πολύσημον eſſe & varie tam a veteribus quam recentioribus accipi. Alii enim ſæpiſſime pro ipſa noxiorum in corpore excretione ut HIPPOCRATES ſumunt, qui *lib. de arte* corrupti oſſis excretionem criſin appellat. Alii ut GALENUS *Comment. in aph. 13. ſect. XI.* criſin pro ſecretione humorum noxiorum facta in febri accipiunt; Heſychio enim & Suida notante auctore LANGIO *lib. 1. epiſt. 37.* τὸ κρίνειν ſequeſtrare & veluti per cribrum aliquid excernere denotat. Alii denique non raro pro ipſo motu critico & maxima actionum in corpore perturbatione, ſive, ut loqui amant, certamine naturæ cum morbo ſumunt, ubi terminus à quo ſtatus morbi, terminus ad quem ſalus & mors eſt.

GALENUS *ſect. 2. aph.* 13. criſin vocat, ſubitam ac repentinam in febre mutationem ad ſalutem vel mortem, ſive in melius vel deterius. Vulgus vero medicorum ſæpenumero criſin cum die vel tempore critico confundit.

2. Quoniam vero HIPPOCRATES primus eſt, qui de diebus criticis & criſibus facit mentionem, non inconſultum erit, hic allegare, quo ſenſu ipſe hoc vocabulo fuerit uſus. Teſtantur autem ejus præclara monumenta, criſeos vocabulum ab ipſo communiter fuiſſe acceptum, de judicio nimirum, quod format & formare debet ex morbi circumſtantiis & ſubjecti natura, de morbi eventu ſive fauſto ſive infauſto, unde criſis bona vel mala, fida vel infida exſurgit. Et *lib. de adfection.* §. 8. ita ſcribit: *judicare in morbis eſt, cum morbi augeſcunt aut minuuntur, aut in alium morbum tranſeunt aut deſinunt.* Dehinc familiariſſime hac voce denotat n..rbi ſolutionem, hinc clare de *præcept. ſect.* 12. *tom. III.* ait: Κρίσις ἐςὶν ἀπόλυσις νόσυ, criſis eſt morbi exſolutio. Paſſim quoque in ſcriptis *Hippocraticis* hæ formulæ lectori occurrunt; hic morbus vel hic æger die ſeptimo vel decimo quarto perfecte judicatus eſt, i. e. morbus ſolutus & æger convaluit.

3. Ut autem verum & evidentem de criſi morborum acutorum conceptum nobis formare queamus; res ipſa poſcere videtur, ut omnia criſeos requiſita recenſeamus. Primo itaque tantum locum habet, & dicitur de morbis acutis & ſpeciatim febribus continuis: λύσις enim chronicis magis adfectionibus competit. Dein criſis certis tantum morbi diebus inſtituenda eſt, inter quos ſolennes ſunt à morbi initio ſeptimi, & ſemi-ſeptimi, reliqui dies parum vel nihil ad criſin faciunt. Denique hiſce diebus de tranſitu morbi ad ſalutem mortem vel alium morbum medicus judicat. Tandem criſin decretoriis diebus ex certis ſignis medicus inſtituit, inter quæ non modo urina & excretiones, ſed & ipſe pulſus & vires ægri attendi debent. Et hæc ſunt, quæ, mea ſententia, legitimum de criſi medica in morbis acutis abſolvunt conceptum; quidve prudens antiquitas per eam intellectam velit, deſignant. Quanta itaque hæc elegantiſſima doctrina in praxi ſe commendet, facile colligere licet: quid enim præſtantius? quam quod, natura providentiſſima ſic dirigente, ſtati ac certi dies à medico obſervandi ſint, in quibus præcipue ad id, quod præſens, præteritum, quodve futurum eſt, reſpiciendum, & ex his de morbo judicium eſt inſtituendum.

4. Primum vero ex HIPPOCRATIS, quæ nobis reliquit, ſcriptis perſpicua loca adducemus, quæ clare demonſtrabunt, quibus diebus criſes fiant in febribus. Primus eſto, qui exſtat *de diebus judicatoriis* §. 9. *judicantur*, inquit, *febres quarto die, ſeptimo undecimo, decimo quarto, decimo ſeptimo & vigeſimo primo; ex his autem acutis quædam etiam trigeſima, deinde quadrageſima, poſtea ſexageſima.* In *lib. aphoriſm. ſect. II. aph.* 23. & 24. hæc habet: *acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur, ſeptimæ quarta judex eſt, alterius hebdomadæ octava principium eſt; conſideranda vero undecima eſt; hæc enim quarta eſt ſecundæ hebdomadæ. Conſideranda rurſus decima ſeptima; ipſa enim eſt quarta quidem à decima quarta, ſeptima vero ab undecima.* Idem auctor *lib. de prænot.* §. 20. hæc notabilia profert: *placidiſſimæ febres & ſignis ſecuriſſimis nitentes, quarto die deſinunt aut prius. Malignisſima vero & ſignis horrendiſſimis orientes, quarto die aut prius recidunt. Primus igitur ipſarum inſultus ſic deſinit; ſecundus autem ad ſeptimum producitur, ſextus ad vigeſimum.* In *lib. III. de præſag.* 7. & 8. *morbos advertere à prima die oportet, atque ſingulos dierum quaterniones obſervare; ſic enim haud obſcure ſcies, quo ſe converſurus ſit morbus.* Febres ardentes epidemicæ judicabantur bono ordine in ſeptem ac decem diebus; it. *lib. de ſeptimeſtri partu* §. 6. hæc profert: *dies maxime inſignes in pluribus ſunt primi & ſeptimi multum potentes in morbis, & multum in fœtibus; nam plurimi abortus in his diebus fiunt;* & §. 8. hæc habet: *medicum, qui ægrotorum ſalutem recte conjectare velit, animadvertere quidem oportet & contemplari omnes dies; ex paribus vero decimum quartum, vigeſimum octavum & quadrageſimum ſecundum, hic enim terminus ponitur. Contemplari autem oportet per ternarios ac quaternarios.*

5. HIPPOCRATIS igitur ſententia eſt, ut ex ſuperioribus adductis clarum fit, acutas & continuas febres ſolvi & terminari debere ſeptenis diebus, ſi horum morborum ſalutaris ſit ſolutio. Ea vero ſolutio per evacuationes aut per ſudorem, aut per urinam, alvum, ſanguinem, ſputum fit, ſufficientes, & quidem criticis dictis diebus, hinc etiam criticæ vocari ſolent; excretiones hæ, ſi aliis diebus contingunt, minus ſalutares habentur, ſed ſymptomaticæ eſſe ſolent. Egregia ſunt, quæ circa hanc rem in medium adfert HIPPOCRATES §. 37. *ſect. IV. ſudores febricitanti ſi inceperint boni ſunt tertia die & quinta & ſeptima & nona & undecima & decima quarta & decima ſeptima & vigeſima prima, & vigeſima ſeptima & trigeſima prima & trigeſima quarta; hi enim ſudores morbos judicant: qui vero non ſic fiunt, dolorem ſignificant longitudinem morbi & recidivas.* Conſentientem hac in re habet GALENUM, qui *de diebus judicat. qui ſudores manant diebus indicantibus non criticis, laborem ſignificant & diuturnitatem morbi, nam judicatoria non judicantia aut ſunt funeſta aut certe ſiniſtri judicii.* Idem *in eodem libro* ſcribit: *in duodecimo & decimo ſexto die nullum judicatum vidit, in ſexto judicantur ægri cum difficilibus ſymptomatibus & periculo non mediocri imperfecte & obſcure* i. e. excretiones tum temporis ſunt periculoſæ. Illum vero HIPPOCRATES ſudorem maxime judicat ſalutarem, qui febrem in diebus judicatoriis ſolvit, uti ſcribit *lib. de Coac.* §. 4. & eum malum, qui cum febre in acuto morbo conſiſtit. Quo cum etiam conſentit *aphoriſm.* 65. *ſect. VI. febricitanti ſudor oboriens febre non remittente malum; moram enim trahit morbus, & multam humiditatem ſignificat.*

6. Salutarem vero futuram criſin & morbi ſolutionem critico die ſecundum HIPPOCRATEM deſignant, urinæ probe coctæ i. e. quæ tenues nec albæ nec copioſæ fluunt, ſed ſaturatæ ſunt, conſiſtentiam habent & ſedimentum deponunt. Notabilis hac de re locus in HIPPOC. *lib.* 1. *epid. ſect. II.* §. 56. exſtat: *cruda & incocta*, inquit, *& in malos abſceſſus converſa in febribus aut judicationis ſublationem, aut dolores, aut diuturnitatem, aut mortem, aut eorundem recidivas ſignificant.* It. *ſect. IV. aph.* 71. *quibus ſeptima die morbi judicantur, his nebulam habet urina, quarta die rubram & alia ſecundum rationem*: it. *aphor.* 72. *quibus urinæ pellucidæ, albæ, malæ, maxime autem in phreniticis apparent.* De ſignis bonæ criſeos ex urina memorabilia etiam notavit in *Coac.* §. 5. *in principio urina in febre albam habens & levem ſubſidentiam, firmatam celerem dimiſſionem ſignificat; ſubrubra & ſubrubram ſubſidentiam & levem habens, ſi ante ſeptimum diem prodeat, ſeptimo die liberat: poſt ſeptimum vero tardius aut omnino poſt tempus aliquod diuturnius. Et quæ in quarto die nubeculam ſubrubram habet, ſeptimo liberat, ſi reliqua juxta rationem habeant. Cæterum tenu s & biliosa & vix tenuem & exiguam ſubſidentiam habens, & quæ ad melius ac deterius mutatur, diuturna eſt. Hæc autem diutius conſequens aut temporis diuturnitate circa judicationem trahente, periculo non vacat: aquoſa vero & alba perpetuo in diuturnis morbis difficulter judicat & ſecura non eſt. Lib. III. epidem. ſect. II. æger quartus ſecundo die ſurdus cum urinis albis tenuibus & pellucidis,*

quum

quinto die mortuus eſt; & *ſect. III. æger quartus*, ſcribit, *cum urinis tenuibus & albis, quarto die moritur phreniticus.*

7. Fit etiam ſolutio febrium quandoque per ſanguinis eruptiones vel etiam per alvinam excret onem die critico; qua de re apud HIPPOCRATEM eximius locus eſt *lib. I. epidem. §. 115. in febribus ardentibus populariter graſſantibus, quibus bene ac large ſanguis per nares erupit, per hoc maxime ſervabantur, & nullum novi, qui in hac conſtitutione mortuus eſſet, ſi recte ſanguis profluxiſſet: in Philiſco enim & Epaminone ac Sileno quarta ac quinta die parum de naribus ſtillavit & moriebatur. Sanguis autem plurimis erupit maxime adoleſcentibus & in vigore conſtitutis, & talium plerique perierunt, quibus ſanguis non erupit: ſenioribus vero ad morbum regium res devenit, aut alvi ipſis turbatæ ſunt, aut dyſenterici facti.*

8. Acuti pectoris adfectus, uti eſt peripneumonia cum febre per ſudorem æque ac ſputum vires ſuas demittunt. Graviſſimus auctor noſter *lib. de diebus judicat.* de febre pleuritica hæc habet: *judicatur morbus ſeptima die, longiſſimus decima quarta.* De peripneumonia ibidem ſcribit: *ſymptomata patitur æger minimum diebus quatuordecim ad ſummam viginti uno, & tuſſit hoc tempore vehementer, & una cum tuſſi purgatur, primum quidem ſaliva multa ac ſpumoſa, ſeptima vero & octava die, ubi febris in vigore fuerit & humida ſit peripneumonia, craſſior minus, non. Nona vero & decima cum virore pallida ac ſubcruenta; duodecima autem usque ad decimam quartam multa & purulenta. Atque hoc in his contingit, quorum natura & corporis adfectiones humida ſunt & morbus fortis eſt. Quorum vero & natura & morbi conſtitutio ſicca eſt, in his minus.*

9. Conſiderata hactenus febrium ſolutione, quæ diebus criticis variarum excretionum beneficio fieri ſolet, jam res & ordo quoque poſtulat, ut de imperfectis criſibus & ſolutionibus, quæ fiunt per abſceſſiones, ſive, ut *Hippocratico* vocabulo utamur, apoſtaſes & decubitus in aliis præſertim extremis partibus quædam dicamus. Hos inter abſceſſus merito numeranda ſunt eryſipelata, bubones, dolores arthritici, & tumores, maculæ, puſtulæ boni & mali moris, purpura, variolæ, & hujus generis plura exanthemata; hæc ipſa ſecernit etiam natura ſtatis diebus, & ſæpe magno cum emolumento, nempe cum febris & ſymptomatum mitigatione, utut non ſufficiente & plenaria. Quod ad eryſipelas attinet, notum eſt, quod hoc ipſum vehemente febre invadat, quæ tumore apparente in cute poſtea ſolvitur; & quod HIPPOCRATES ipſum eryſipelas inter abſceſſus judicatorios referat *ex lib. II. epid. ſect. III. §. 59.* luculenter apparet, dum ait: *quæcunque ſine ſigno judicationis judicatori diſparent, male judicatæ ſunt, velut eryſipelas ancilla Polymarchæ.* Deinceps criticis febrium ſolutionibus etiam artuum, genuum ac coxendicum dolores ac tumores ſubjungit *de judicationibus & Coac. I.* Ita *lib. III. epid. ſect. I. ægrotus tertius die vigeſimo coxa dextra dolore non quidem perfecte judicabatur.* Denique inter abſceſſus, ſive quæ ſub cute abſcedunt, recenſet tubercula & putreſcentia, & quæ ſuppurantur, puſtulas quoque, uti videre eſt ex loco, qui exſtat *l. II. epid. §. 45.* nullum dubium, quod hic etiam morbilli & variolæ ſubintelligantur. Inter abſceſſus merito quoque tubercula ſive tumores circa aures refero, in quos tandem febres reſolvuntur, id quod ab auctore noſtro, qui *ſect. I. lib. I. epid. §. 10. tubercula*, inquit, *circa aurem alteram multis erant, plurimis ex utrisque citra febrem erecte obambulantibus, quibusdam vero etiam parum incaleſcebant. Fiebant autem hæc adoleſcentibus, juvenibus in vigore conſtitutis & ex his plurimis, qui circa palæſtram exercebantur.* Notabiliſſimus vero locus eſt de iis, in quæ febris abſcedit, *in lib. de victu acut. §. 35.* dum loquitur de febris ardentis certo genere & addit: *ſi non ſanguis ex naribus fluxerit, aut abſceſſus circa collum fiat aut crurum dolor & ſputa craſſa ſpuerit, aut coxæ dolor aut pudendi livor; non judicatur, & teſtis intenſus judicatorium ſignum eſt.* Nec minus carbunculus peſtilentialis inter abſceſſus recenſeri meretur, qua de re *lib. VIII. epid. §. 55.* legi poteſt.

10. Deſumſimus hactenus doctrinam & hiſtoriam de criſibus & diebus criticis ex ipſo Hippocrate, qui primus eam nobis detexit ac revelavit; hunc preſſo pede inſecutus eſt *Galenus* fideliſſimus Hippocratis imitator, qui in omnibus fere hanc doctrinam confirmat, & dierum criticorum præſertim ſeptimi naturam ac potentiam ſalutarem mirifice extollit, ſextum vero infidum & ſuſpectum pronunciat, & hunc tyranno, illum regi aſſimilat, quoniam ille levat, hic ſemper diſcrimen affert & cum difficillimis ſymptomatibus & imperfecte & ſiniſtre judicat, de qua re legatur *lib. I. de diebus decretoriis.* Illud vero ſingulare habet *Galenus*, quod nonum diem etiam inter criticos ſalutares referat, unde *loc. cit.* proponit, ſe conſpexiſſe per experientiam æſtate quadam plus quam trecentos homines acute ægrotantes univerſos vel ſeptimo vel nono die criſin habuiſſe. Porro notabile eſt, cum ſcribit, ſe neminem periſſe vidiſſe, qui præcedentibus coctionibus criſin habuerit. vid. *lib. III. de criſibus cap. 3.* & quod nunquam criſis ſit, niſi magna perturbatio præcedat & ſubito ac vehementiſſime natura a morbo irritetur; unde ſemper in ſtatu eam fieri pronunciat, ſemperque præcedentem diem & noctem graviorem eſſe dicit, nec ullum à morbo liberari, niſi ubi aliqua evacuatio effatu digna aut abſceſſus aliquis contigerit: hinc criſin nominavit, quando morbus per excretionem vel abſceſſum finitur. Cæterum ipſe GALENUS *lib. de diebus decretoriis*, principes criticos vocat ſeptimum, decimum quartum, vigeſimum, in quibus plures ſanari, quam mori declarat. Secundum dierum criticorum ordinem vocat contemplabiles indices internuncios, quod in hiſce criſeos futuræ in ſeptimo die ſigna eluceant, ſi nempe excrementa fuerint cocta, & hi dies ſunt ſemi ſeptimi i. e. dies inter ſeptimum & tertium, reliquos dies inter indices & vere criticos dixit intercalares vel etiam provocatorios, quod naturam ad excernendum proritent, & ejuſmodi ſunt in prima ſeptimana tertius & quintus, reliqui dicuntur vacui, quia nec decernunt, nec indicant, nec provocant. Medicinales vero, quia illis diebus ægris mederi, iisque cathartica citra periculum exhibere poteſt medicus; & hoc apertis verbis *divinus ſenex lib. IV. de morbis* expreſſit: *quicunque*, inquit, *febre continua correpti cathartico diebus paribus uſi ſunt, hi nimium purgati ſunt nunquam: at qui diebus imparibus cathartico ſunt uſi, nimium ſunt purgati & multi perierunt. Dies hos quidam criticos artificiales vocant, quod arte medica judicent;* i. e. ſolvant. vid. *Laurent. p. 110. de criſibus.*

11. Poſtquam itaque tam ex *Hippocratis* quam *Galeni* præclaris monumentis ea, quæ de morborum acutorum criſibus & diebus criticis utilia & neceſſaria tradiderunt, delibavimus; antequam de iis noſtrum judicium interponamus & eorum, quæ veritati & experientiæ conveniunt, rationes aptas reddamus, utile erit, ut eos auctores & illorum argumenta, qui hanc doctrinam in dubium vocarunt, producamus atque conſideremus. Primus ex veteribus fuit *Aſclepiades*, hic teſte CÆLIO AURELIANO *lib. I. cap. 14.* ſtatuit: non eſſe in paſſionibus ſtatos dies, quos criſimos appellant, etenim non certo aut legitimo tempore ægritudines ſolvi. Huic vetuſtiſſimo auctori aſ-

ſentitur quoque CELSUS, qui *lib. III. c. IV.* diſerte ſcribit: *eſt de diebus dubitatio, quoniam antiqui potiſſimum impares ſequebantur, eosque tanquam dum de ægris judicaretur κρισίμους nominabant. Id Aſclepiades ut vanum repudiavit, neque in ullo die, quia par imparve eſſet, his vel majus vel minus periculum eſſe dixit; interdum enim pejores dies pares ſunt. Non nunquam etiam in ipſo morbo dierum ratio mutatur fiuntque graviores, qui remiſſiores eſſe conſueverunt; verum in his quidem antiquos tunc celebres admodum Pythagorici numeri fefellerunt; dum hic quicunque medicus non numerare dies debeat, ſed ipſas acceſſiones intueri.* Inter recentiores HELMONTIUS qui *lib. de tempore* §. 53. criſes in praxi ſedulo perſtringens: *notavi*, inquit, *quod nusquam ſit criſis, ubi medicus artis ſuæ gnarus morbum ante criſis exſpectationem ſuſtulit. Etenim ut natura ordinariis gaudet motibus, iisque adſueta eſt, & unitate virtutis motricis gubernatur lubens: ita quando totum morbi negotium ſuis tantum incumbit humeris, ſtatas ipſa ciet criſes, quas alioqui medelæ anticipat bonitas pravitasque retardat vel perdit. Sic nempe dies criſeos decimus quartus in quadrageſimum prolatus eſt. Boni ergo & fidelis medici eſt criſes negligere, præſtaretque ægros medente caruiſſe, quotquot per criſin evadunt, multo magis, quarum criſis tardior eſt. Idem de febrib. cap.2. §. 8. verus ergo medicus ante criſin morbum ſuperare debet, ſin ſecus egerit, medicæ artis auxilio nihil penitus adſcribi poterit. Si enim criſis*, infert Cl. LANGIUS *Miſcell. quæſt.* 4. *in morborum curationibus exſpectanda medicina profecto ſupervacaneum ſeu inutile magiſterium erit; quia totum medendi negotium naturæ quaſi unice non vero arti, nec ejus profecto hac ratione committitur.* Ejusdem ſententiæ eſt *Faber*, qui *panchymag. tom. III.* medico incumbere docet, ut morbo ante criſin & ſine criſi medeatur. Accedit huic *Comes de Fliſco* qui in *lib. de fato* aperte profitetur, in praxi numerum hunc dierum non ſemper obſervari, & ſæpius aliis etiam diebus criſes fieri.

12. Sunt præterea alii, qui quidem exiſtentiam ac uſum dierum criticorum in dubium vocant, obſervationem tamen hanc in Græcia ſaltem, non vero in noſtris regionibus locum invenire exiſtimant. Ita Cl. WALDSCHMID. in *fundament. med. de criſi* dicit: *notandum venit nos non admodum curioſos eſſe debere in rimandis cauſſis criticarum mutationum, cum in noſtris regionibus & hoc noſtro tempore tales criſes non amplius fiant; hinc etiam prædictiones noſtræ in morbis acutis non adeo certæ ſunt nec indubitatæ fidei, prout apud Hippocratem inveniuntur; ubi alia phænomena nobis raro vel nunquam conſpicienda apparuere.* Et *Eichſtad. pæd. aſtron. ſect. III. p.* 372. *in noſtræ Germaniæ regionibus & præſertim ſub noſtro polo & in ſolo noſtro rarius criſes perfecte ad ſalutem eveniunt.* It. HOLLERIUS in aphor. Hippocr. *in frigidis & borealibus regionibus rarius exſpectantur criticæ exactæ evacuationes.* Cauſam quod ſpectat, cur in noſtro climate tam raro obſerventur exquiſitæ, criſes, diebus criticis evenientes, non nulli in ipſam regionum temperiem rejiciunt. vid. WEDEL *in diſſert. de diebus criticis.* Neque ab hac ſententia diſſentire videtur BAGLIVUS *p.* 140. *in prax. medica*, qui fatetur in Græcia perfecte ſuccedere criſes in acutis morbis, non vero ita in noſtris ſeptentrionalibus regionibus. Id quod adſcribendum putat aëris puritati & tenuitati illius regionis, ut & adjacentis orientis valde elaſtici; cum noſter aer aqueis & craſſis impuritatibus fœdatus, humores quoque corporis magis impuros nunquam non faciat, ut ad debitum criſeos ſive deſpumationis officium nunquam poſſint pervenire.

13. Reſtat jam, ut cauſas effectuum mirabilium dierum criticorum in acutis ſecundum veterum maxime ſententiam & mentem adducamus. Plurimi vero in eo conveniunt; motuum criticorum cauſam efficientem non aliam eſſe, quam naturam corporis, animam ſive principium motuum in corpore noſtro, quod regit & totam machinam gubernat, quod tollit morbos, quod ut *lib. VI. epid. ſect. V.* exſtat, à nemine informatum eſt, nec quicquam didicit, ea tamen, qua decet, quæ fieri & ubi fieri debent, efficit, quod cum morbo committitur, nec extremum certamen detrectat, magno impetu inſurgens, noxium à bonis ſecernit, per debitas vias debito & convenienti tempore bonum & neceſſarium in finem, & tales efficit commotiones & tali proportione ac gradu, qui præſenti materiæ morbificæ quadrat, idque ex ſe & ſua natura libere, non coacte ex cauſis externis neceſſariis ceu res incorporea, quæ à rebus corporeis nec affici nec alterari poteſt. Nonnulli ceu cauſſam remotiorem naturam adjuvantem aſtralem influxum præcipue lunæ adjiciunt, prout nimirum hæc planetas ſalutares vel infauſtas adſpiciens ſigna zodiaci ingreditur.

14. Poſtquam igitur ex veterum ſcriptis criticorum dierum & criſium hiſtoriam variasque de eorum effectibus deduximus ſententias, proximum nunc eſt, ut & noſtram ſententiam, quidve veri falſique huic doctrinæ inſit, exponamus, & an dies critici, & quare tam eximium uſum, ut veteres voluerunt, in praxi medica habeant, doceamus. Quoniam vero ad veritatem in rebus phyſicis & medicis indagandam ſemper eminet experientia, quæ omnis veritatis, quæ in facto conſiſtit, & ratiocinationis medicæ primum fulcrum ac fundamentum eſt, quare etiam in hac materia ea primum nobis conſulenda eſt. Qua de cauſa, quæ nos, omni auctoritatis præjudicio exuto, circa ſolutionem febrium, præſertim certis ac ſtatis diebus attente obſervavimus, candide proponenda ſtatuimus. Primo experientia indubitata certum eſt, ephemeras ſebres viginti quatuor horis, ſynocham quarto vel ſeptimo die cedere plerumque per ſudorem vel hæmorrhagiam. Pleuritis ſeu peripneumonia levior & mitior fit circa diem quartum, per tuſſim ejecta materia cruenta, circa ſeptimum plerumque ſolvitur ſudore & liberiori expectoratione; gravior vero extenditur ad decimum interdum quartum diem, & ſi ulterius procedit, in empyema mutatur. Ventriculi eryſipelas, quod febre indicatur leipyria, per ſuperiora vel inferiora evacuatione, ſudore quoque vel quarto vel ſeptimo die dimittit. Febris inflammatoria hepatis ſeptimo undecimo vel decimo quarto die partim ſudore partim etiam alvi profluvio exſolvitur, ſi pars nempe concava hepatis fuerit inflammata. Conjunguntur inflammationibus internis viſcerum narium ſtillicidia, quandoque ſalubria, ſed rarius vel plane non perfecte morbum ſolventia. Tertianæ ſimplices ſeptenis circuitibus ſponte ſua ſæpiſſime recedunt. vid. *lib. de judic.* §. 4. Ardentes febres bilioſæ ſeptimo plerumque aut die decimo quarto ſudore & alvo liberiori ſolvuntur. vid. HIPPOCRAT. *l. c. de judic.* §. 4. Petechiales ſeptimo, undecimo, decimo quarto, nonnunquam etiam, licet rarius vigeſimo primo demum virulentiam ſuam exuunt. Peſtis quarto, ſeptimo vel undecimo die, ſi ſervatur æger, truculentiam relinquit: & uno verbo pleræque febres continuæ ſeptimo, undecimo, decimo quarto die ordinarie finiunt. Et febres malignæ & peſtilentiales plus alvina excretione, quam ſudore finiuntur, uti ego ſæpe & GALENUS *lib. de atra bile cap. IV.* it. GERHARDUS *Columba in lib. de febr. peſtilent.* mirifice excretionis alvinæ effectus in harum febrium ſolutione commendat, ubi ſcribit *pag.* 231. *quod in illa conſtitutione peſtilenti fere omnes, quibus alvus copioſe ejecit, licet cum ſignis cruditatis fuerit, tandem liberatos fuiſſe. Procedente enim*, pergit, *alvi fluore indies coctionis ſigna ſuperveniebant, morbus evadebat clementior, & tandem alvi fluore perſeverante, fideliter & integri ægri judicabantur.*

15. Quod

15. Quod attinet ad febres earumque commotiones, quæ quidem non penitus ſolvuntur, ſed miniores tamen fiunt, apoſtaſi ſeu decubitu noxiæ materiæ in partibus corporis facto, hæ temporis ratione ſic ſe habent. Eryſipelas cum febre vehementiſſima invadit, ſed die ſemiſeptimo i. e. inter tertium & quartum diem propulſa materia ad ambitum corporis plane quieſcit. Variolæ, morbilli adoriuntur corpora cum vehementibus ſymptomatibus intenſaque febre; hæc vero die ſemiſeptimo, propulſata cauſtica acri materia ad corporis corticem, mitior non modo fit, ſed ſimul acerbiſſima ſymptomata conquieſcere ſolent. Febres purpuratæ, acri pernicioſo humore ad corporis ambitum relegato, circa quartum diem omnem acerbitatem ſymptomatum deponunt. Petechiæ quarto vel ſeptimo die cum levamine quodam ſemper prodeunt. Febres arthriticæ, ſi vehementes ſunt, mox miteſcunt, ad artus acri cauſtico humore delato. Febres bilioſæ die ſeptimo vel nono vel undecimo vel decimo quarto, ictero ſuperveniente, ad apyrexiam perveniunt; hinc recte Hippocr. *de judic.* §. 10. *deſinente febre ardente, ſi accedat morbus regius, non ſolet amplius exſudare, neque uſquam alibi abſceſſum facere, ſed ſanus fit.* Bona etiam & ſalutaris apoſtaſis eſt tumor in meatu auditorio, & ex eo proveniens ſurditas, quæ in Hungarica febre, & acutis cum cephalalgia & delirio junctis, ſi die critico ſupervenit & conſtans eſt, plerumque fauſtiſſimum convaleſcentiæ ſignum præbet, id quod jam olim ſuo tempore etiam notavit Hippocrates *ſect. II. aph.* 60. Ratio hujus peculiaris obſervationis in promtu eſt; naturæ enim robuſtæ indicium eſt, quando ad partes extremas ignobiliores & emunctoria, quale hic ſunt glandulæ meatus auditorii, humorem ſine dubio viſcidum ſulphureum propellit: unde clare poterit intelligi propoſitio Hippocratis *lib. de judic.* §. 11. *quibus in febribus aures obſurduerunt, his non ſoluta febre inſanire neceſſe eſt. Solvit autem ſanguis è naribus erumpens aut alvus bilioſa egerens, aut dyſenteria arrodens aut coxarum aut genuum dolor.*

16. Tandem nec hoc præterire poſſumus, quod in noſtris regionibus valde familiares in febribus acutis ſint metaſtaſes, ubi natura imbecillior facta non ſanguinem vel humorem peccantem è corpore foras expellit, ſed ad partes internas ſub temporibus criticis & extra ea amandat. Sunt vero hæ metaſtaſes omnes fere exitioſæ; nam ex ſtagnatione, quæ exitioſorum ſymptomatum, & præcipue lethalitatis fons ac cauſa exiſtit, naſcuntur, fiuntque ſic phrenitides, convulſiones, tendinum ſubſultationes, ſopores & ſiderationes, quæ à ſanguine copioſo in vaſis cerebri ſtagnante, originem ſuam petunt. In pectore etiam inflammationes & ſuffocationes à congeſto ibi ſanguine finem vitæ faciunt: ſimili modo in faucibus, œſophago ejusque orificio a ſtaſi ſanguinis ortæ inflammationes anginoſæ, aphthæ cum oris ardore & ſiti inexplebili, deglutiendi difficultas plerumque lethum prænunciant. Hippocrates *ſect. IV. aph.* 50. in febre continua difficultatem ſpirandi cum delirio lethale ſignum æſtimat. Ib. *aph.* 52. involuntariam lachrymarum emiſſionem, difficilem quoque deglutitionem dictis in febribus lethalem febris notam perhibet. Ea enim jam ſtagnantem & extra circulum conſtitutum in dictis ſanguinem indicant.

17. Denique circa ſolutionem febrium, ipſa vera & firma aſſentiente experientia, ſalutarem ſequentia merentur obſervationem. I. In cujusvis febris ſalutari dimiſſione & ſolutione circa diem criticum vel in ipſo vacuatio notabilis ſive per ſudorem ſive per alvum ſemper fere contingit, eaque ſatis liberalis, ut quandoque per aliquot dies duret, & præſente hac imo ſub hac & poſt illam pulſus fieri ſolet ſedatior, vires creſcunt, animus vigorem acquirit, erectior fit, ſomnus evadit quietus, & calor membra deſinit. II. Quandocunque largæ evacuationes vel extra dies criticos vel in illis contingunt; vehementia vero morbi & ſymptomatum non decreſcit, ſed potius in eodem ſtatu permanet vel increſcit, tunc peſſimum indicium eſt. III. Obſervatio conſtans & frequens eſt, ſicuti fauſta ſolutio morbi & ſymptomatum hæc eſt, quæ fit diebus criticis cum levatione & evacuatione: ita omnes evacuationes, quæ hiſce temporibus non inſtituuntur, utut primum corpus levare videantur, non ſunt tutæ ſed ſuſpectæ; unde Hippocrates *ſect. V. lib. II. epidem.* perpetuo ea damnat, quæ levant diebus non criticis. IV. Obſervatur, ſi variolæ morbilli, petechiæ, purpuraceæ maculæ mox primo vel ſecundo die inſultus prorumpunt, eas eſſe notæ peſſimæ. V. Urinæ copioſæ tenues nullo febris continuæ tempore ſalutares obſervantur. VI. Ante exanthematum propulſionem, & ſic dictas abſceſſiones a partibus interioribus ad exteriora, fere ſemper major vehementia & ſymptomatum exacerbatio motuumque turbatio contingere ſolet; unde canon Hippocratis *aph.* 13. *ſect. II.* veriſſimus eſt; quod *ante criſin nox præcedens gravior, poſt eam vero quietior ſit.* Hoc ipſum vero non perpetuo verum eſt de perfecta & plenaria febris ſolutione: hinc morbi ſolutionem non poſſe fieri ſine præcedente exacerbatione morbi & ſymptomatum, & naturæ perturbatione majori, non conſtans regula eſt. VI. Quanquam in febre continua acuta nunquam plenaria ſymptomatum ſit intermiſſio: locum tamen quædam habet remiſſio, quam nova poſtea ſymptomatum exacerbatio & incrementum ſequitur, & hanc ſæpe horripilatio cum rigore quodam præcedere ſolet; ſub qua tam apoſtaſes quam metaſtaſes ſunt metuendæ. VII. In genere illud tenendum eſt, quod principium numerationis in criticorum dierum computatione, non a laſſitudine, decubitu, vel mala ægri diſpoſitione ſit faciendum, ſed a motu febrili, qui ex horrore, pulſus mutatione, dum nempe frequentior fieri incipit, cognoſcitur, qui celeritatem ſingulorum pulſuum, quæ febrium ſignum conſtituit pathognomonicum, manifeſtat; uti hoc ipſum fuſius & accuratius in *diſſertatione de pulſuum theoria & praxi it. de ſalubritate febrium* oſtendi. VIII. Quamvis quaternarius & ſeptenarius dierum ſemper majoris conſiderationis ſint quam reliqui: nihilo tamen minus non ſemper in hiſce locis *Hippocratis* & *Galeni* reſpondet obſervatio, e. g. quod quartus indicet ſeptimum, undecimus decimum quartum, ſed quandoque ſigna coctionis in urina non ſemper in hiſce, ſed in aliis demum fiunt atque viſuntur; oportet potius in omnibus diebus ægri ſtatum, vires atque excretiones contemplari. IX. Febres ardentes bilioſæ, it. inflammatoriæ cum vehementia ſymptomatum ſtipatæ, in ſubjectis præſertim ſenſibilioribus, criſes juſto tempore ſemper habent perfectiores, quam malignæ putridæ in ſubjectis impuris cacochymicis debilibus ortæ, quarum intra quatuordecim dies terminus quidem eſt: ſed non tam accurata tempora & dies ſervant criticos.

18. Verum enim vero non tantum diebus criticis ſolvuntur morbi, ſed in hiſce etiam ſæpius exacerbantur & ægrotantes non raro pereunt; unde eſt obſervatio & ſeptimo, undecimo & decimo quarto die inflammatoriis, variolis, petechiis aliisque epidemicis acutis febribus multos interiiſſe: nihilo ſecius tamen plures nono, quam ſeptimo die moriuntur, plures imparibus diebus quam paribus. Copioſæ evacuationes per ſudorem, urinæ tenues & copioſæ, cum pulſu parvo debili, frequenti & deliriis mortem prænunciant. Notavimus, ſubjecta quo calidiora & ſenſibiliora ſunt, quo calidius clima & quo morbi vis vehementior,

eo

eo citius morbum vel in melius vel in pejus ſolvi; tardius vero procedere criſes in ſubjectis languidioribus, phlegmaticis, in frigidis & paludoſis regionibus, ſub minori morbi vehementia, victu pleno, craſſo & carneo; in tali ſtatu recidivæ etiam familiariores & in alios morbos facilior eſt tranſitus.

19. Porro & illud notabile, quod, uti bene monet *Hippocrates* lib. II. epid. §. 20. in quietis & conſtantibus temporibus & annis tempeſtiva præbentibus, boni ſtatus & judicatu facillimos fieri morbos; in inconſtantibus vero inconſtantes & qui difficulter judicantur. Hæc ita intelligenda ſunt, quando anni naturalem ſuam conſtitutionem ac temperiem bene ſervant, & tempeſtates non extraordinariæ & præternaturales contingunt; tunc & vegetabilia & animantium corpora bene ſunt diſpoſita; ſique morbi in ejuſmodi temporibus contingunt, ordinariam ſuam indolem, morem ac genium ſervant, unde etiam conſuetis ſymptomatibus ſtipantur & legitime ſua tempora percurrunt, ſolennibus quoque criticis diebus ſolvuntur: ſi vero anni tempora à naturali ſua indole deflectunt & plane contrariam ac alienam adſumunt, unumque in aliud transmutatur, æſtas autumno ſimilis, hiems tepida, vel æſtatis naturam referens, cœlumque diu nebuloſum ac humidum, ventis deſtitutum permanet; tunc & irregularem & plane ordinariam craſin ac temperiem fluores animantium accipiunt; inde pejores, inſuetis ſymptomatibus ſtipati, naſcuntur morbi, qui difficillime judicantur, quoniam ſecundum ordinariam naturæ legem & curſum non procedunt. Et hujus ratio in promtu eſt: aër enim, ipſius *Hippocratis* effato, eſt dominus & auctor maximus eorum, quæ in corpore noſtro fiunt, is elaſticitate ſua robur & tonum non modo ſolidis, ſed & ſpirituaſcentiam & expanſivam vim fluidis partibus elargitur, unde ſanguinis & humorum circulum & ab eo neceſſarias & integritatem corporis conſervantes excretiones diſpenſat atque moderatur. Neque dubitari poteſt in regionibus calidioribus, inque aere tenuiori & humores eſſe fluxiliores & mobiliores, & corpora ad tranſpirationem magis apta; hinc criſes & criticas acutorum ſolutiones plus in iis obſervari, quam in regionibus humidioribus, & ubi aer elatere deſtitutus non limpidus, ſed peregrinæ indolis effluviis eſt imbutus. Hac enim ratione non modo criſis retardatur nec ita ſenſibiliter fit, ſed & ordinarii naturæ motus certis temporibus adſtricti multum turbantur; unde non ſine ratione nonnulli magni viri vel de criſibus in noſtris regionibus dubitare, vel eas non tam accuratas eſſe, quam in Græcia pronunciare auſi fuerunt, inter quos nominandus eſt *Caſparus* HOFFMANNUS, qui in *Inſtitut. med. p.* 620. criſes apud nos eſſe rariſſimas exiſtimat. Neque *Baglivus* in *prax. med.* diffitetur, in Græcia, ubi aer purior, regulares ejuſmodi criticos motus plus habere locum, quam Italia. Verum enim ſedula & aſſidua obſervatio docet, utique etiam in noſtris regionibus eas dari, ſed profecto inter anni tempora, regiones, victum, ægrotantium naturas & inter ægrorum tractationem a medico differentiam attendi debere; ſiquidem hæc omnia mirum quantum limitant, & ordinarios naturæ in morbis motus modificant. Quare & *Galenus* optime monet in *lib. de dieb. decret.* quod diem criſeos cognituro agnoſcenda ſit ætas, natura, anni tempus, locus & pulſuum cognitio.

20. Conſentiunt in eo omnes fere medici ſaniores, quod præpoſtera medendi methodo vel errore in diæta commiſſo criſes vel anticipari vel poſtponi vel imminui queant: ita præclare diſſerit SENNERTUS *de diebus criticis in inſtitut. lib. III. part. III. cap. 2. Si æger aliquem notatu dignum errorem commiſerit, non levis eſt ſuſpicio, eam criſin, quæ bono critico die. e. g. ſeptimo futura eſt, vel anticipato tempore citius, vel motu retardato tardius ut ſexto vel octavo die eventuram.* Clarius vero id exprimit *Proſper* MARTIANUS *comment. in lib. de morbis ſect. II. p.* 174. *continuo*, inquit, *medicamentorum refrigerantium uſu (propter febrem) incraſſatis humoribus corporibusque denſatis ſpontaneæ evacuationes ſæpe prohibentur, ut hæc non levis ſit cauſſa, cur noſtris temporibus tam raro fiant criſes, quæ antiquis erant frequentiſſimæ.* Præclara quoque ſunt, quæ hac de re Cl. BAGLIVUS *in praxi med. p.* 254. ſcribit: *mirari deſinant practici, ſi hodie nec frequentes nec perfecte ſuccedant criſes, uti olim in Græcia; ſiquidem illi Græcarum legum ignari vel obtrectatores à principio morbi ad declinationem usque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, ſpirituoſis aliisque imprudenter & intempeſtive exhibitis medicamentis ægrotantem fere conficiunt; ideo impoſſibile eſt, ut humores per tam diverſas medicamentorum ſeditiones diſtracti, ad critica deſpumationis negotium ſtato tempore diſponantur, ſed aſſiduis confuſionibus agitati, loco criſeos perfectæ in metaſtaſes præternaturales deſinant, atque hac de cauſſa nec criſeos, nec dierum criticorum, nec aliorum demum naturæ motuum regulas ab antiquis traditas in febribus obſervabimus.* Quapropter idem auctor non ſine experientia refert: *in ruſticis, & qui medicorum opera non utuntur, manifeſto documento hujuſmodi criſes ſive deſpumationes peccantis materiæ, per ſudorem, alvi fluxus, urinam, aliasque naturæ vias perfici, & motu prorſus ordinato fieri.*

21. Cum itaque ſatis abundeque non modo auctoritate probatiſſimorum in arte noſtra virorum & recentiorum, ſed & experientia indubitata veritatis magiſtra, doctrina de criſibus & diebus criticis ſtabilita ac fundata ſit, uti ſupra deduximus, reſtat adhuc, ut in horum natura mirabilium effectuum cauſſas perſcrutemur. Recte quidem *Galenus in lib. de dieb. decret.* fatetur, deſumtam hanc doctrinam tantum eſſe ex experientia non vero ex ratione, & captum inquiſitio accurata cauſſarum hujus mirandæ in natura operationis ſuperare videtur; nihilo tamen minus, aliorum repudiatis opinionibus, eo annitamur, ut, quæ vero proxima videntur, aptis ratiociniis explicemus atque proponamus. Exordiamur à veteribus, unanimi fere conſenſu cauſſam criſium & dierum criticorum efficientem naturam eſſe exiſtimabant, quam omnium actionum in corpore principium credebant, quæ ſingulari agendi ſcientia prædita, certo tempore, ordine, gradu, proportione mediisque utatur pro cauſſæ morbificæ diverſitate motusque convenientes cauſſæ & objecto ad certum finem inſtituat, nempe conſervationem corporis certo tempore, & certis mediis ſive organis eos dirigat. Quapropter agens illud, quod tanta prudentia movet ac regit omnesque motus tam in ſtatu ſano, quam morboſo juſtis ac convenientibus mediis perficit, ens eſſe reale, liberum, incorporeum ſcientia agendi præditum exiſtimant; maxime vero ex ejus effectu nempe motu eſſentiam ejus incorpoream judicant. Nam motum putant in ſe & citra actum in corpore, vel dum in corpore fit, aut in corpus agit, non poſſe dici aut intelligi aliquid corporei, ſed ab eſſentia corporis ſit ſeparatum, & numquam cum corpore exiſtat neceſſario, corpusque ſine illo poſſit ſubſiſtere, adeoque ad corporeitatis formam, ſicuti quantitas, magnitudo, figura non faciat. Hinc ſpirituale quid hujus motus cauſſam eſſe, præſertim ordinati & regularis in corpore, colligunt; maxime quod nec alterationes humorum materiales, nec aeris varius ſtatus vel diæta vel medicamenta motus naturæ ordinatos minimum alterare aut invertere poſſit: ex eo vero ſpiritualem ejus inprimis vim æſtimant, quod ſolis phantasmatibus & fictionibus, mentis, perverſio ordinis ac directionis horum motuum poſſit

per-

perfici. Hanc itaque naturam temporis etiam eſſe obſervantiſſimam credunt i. e. certo ac determinato tempore actiones ſuas inſtituere, in formando, perficiendo, ſanando, homine conſervando, cauſſis morborum corrigendis, expellendis, juſto cum tempore per congrua emunctoria præſenti materiæ quadrantia e. g. humores viſcidos & bilioſos per alvum, tenues acres per corporis habitum, ſalſos & ſerum ſuperfluum per renes, exundantem ſanguinem per vaſorum oſcula, bilem volatilem acrem per vomitum expurgat. Dehinc naturam hanc liberrime in perficiendis notabilioribus & ſolemnioribus effectibus ſemper ſeptenarium numerum dierum, menſium & annorum ſeligere adfirmant. Et hæc veterum fuit ſententia communiſſima, quæ revera nihil aliud infert, quam quod mirabiles illi & ordinati effectus cauſſam habeant, ſimilem à qua illi proficiſcantur, quænam autem illa ſit? cujus naturæ ſit? an ſcientia & rerum notitia ſit inſtructa? an vero citra notitiam & cognitionem hi effectus ab ordine ſive artificio & neceſſario ac phyſico cauſſarum agentium hæc profluant? de hoc merito eſt quæſtio.

22. Nullum dubium eſt ordinem, in quibuscunque rebus obſervatum, ſemper cauſſam ipſo ordine priorem ſupponere, hujus nempe ordinis auctorem, uti v. g. horologii cauſſa artifex eſt; illud vero urgendum eſt, num effectus ordinati proxime ab ipſo ordine ſive mechanismo in natura poſito, ſive an a cauſſa prima ſive ordinis auctore, ſcientia & notitia imbuto, proxime ſint derivandi? exemplo manifeſto eſt horologium, ubi quod index accurate monſtret horas, non proxime ab artifice, ſed ab ordine & artificio deduci debet, quod cauſſa proxima & immediata hujus effectus eſt; ita etiam illud ad corpus noſtrum applicare licet, in quo ordinatiſſimos effectus in nutritione, augmento, perfectione corporis, in excretionibus, motu ſanguinis, & morborum curatione videmus. Merito hinc quæſtio eſt, an hi a Deo ordinis primo & perfectiſſimo auctore, ſive a cauſſa ſubalterna anima, an vero potius ex ordine, ſtructura, & mechanismo corporis proxime ſint deducendi? Nos in ea ſumus ſententia, ſi in rebus & medicis effectus proxime ex cauſſis corporeis mechanicis, in ſenſus incurrentibus poſſunt demonſtrari, non opus eſſe, ad cauſſas primo obſcuras & plane incognitas, ſpiritum, animam vel ad eorum ſympathiam, antipathiam, terrorem, furorem, errores ſive ad morales intentiones ac directiones refugere. Dein ſentimus, quamvis omnes effectus, qui fiunt in natura, à priori & ad ſenſum & captum hominum clariſſime oſtendi nequeant, quomodo nempe fiant mechanice ob humani intellectus circumſcriptos limites: ex eo tamen minime ſequitur, non fieri eos à mechanica, ſed à cauſſa ſpirituali. Urgemus hoc maxime & inſtantiſſime, ut medicus & phyſicus cauſſas ſemper proximas & phyſicas ſcrutetur; hæ enim ſcientiam pariunt & demonſtrationem; non vero ad ſpirituales, metaphyſicas incognitas ac plane inutiles eſt confugiendum.

23. Nemo quidem ſanæ mentis negare poterit, in corpore noſtro artificioſiſſime conſtructo, principium etiam inhabitare, cujus natura & operatio à motu & corpore plane eſt ſeparata; uti eſt perceptio, cogitatio, directio motuum, voluntas, quæ ſine corpore ſubſiſtere poſſunt, & cum ejus motu non habent convenientiam. Conſtanter vero negamus & pernegamus, motum ſive potius principium, a quo motus ſive localis, ſive inteſtinus in corporibus fit & dependet, non ad eſſentiam corporis ſpectare; ſiquidem non poteſt corpus ſine operatione & operationis principio concipi; creatura enim mere paſſiva, quæ non principio agendi inſtructa eſt, non ens reale phyſicum ſed rationis eſt. Nunquam itaque corpus ſubſiſtit & exiſtit, nec concipi poteſt ſine principio interno motus innato, quod cauſſa eſt virium & potentiarum motricium, quas in alia corpora exercet. Ubicunque igitur corpus eſt, ſeu ſubſtantia extenſa, ibi præſens eſt motus, niſus, preſſio, actio unius corporis in alterum: & ubi machina ſive corpus organicum, ibi motus ad certum ſcopum ordinatus eſt. Noſtrum corpus machina eſt artificioſiſſima, quæ ex decenti & concinna partium impetum facientium, fluidarum & ſolidarum diſpoſitione actiones edit, id quod in conſervatione corporis per digeſtiones, mixtiones ſe- & excretiones, motus progreſſivos inteſtinos nutritionemque ſatis conſpicitur. Hos vero motus non immediate anima in fibris motricibus perficit; ſed hæc tantummodo certas motuum ſpecies in organis percipit, intelligit, diſtinguit, comparat, inque voluntati ſubjectis, partibus motibus imperat. Maxime omnium vero illud magnum commercium notari meretur, quod Deus in homine inter animam & motus corporis conſtituit; utpote illa non quidem motus præſtat immediate in corpore; modificare tamen eos & turbare exiſtit idonea. Luculentum exemplum præbent animi adfectus & gravidarum phantasmata, quæ quantam potentiam in ſanguinis & humorum motum habeant, notiſſimum eſt. Contra etiam motus fluidorum operationes animæ, mores videlicet, paſſiones, mirifice diſponunt, ſicuti id ex diverſa temperamentorum, ætatum, populorum, victus natura clariſſime poteſt demonſtrari. Quapropter nec dubitari debet, motus in corpore longe diſtinctos eſſe ab actionibus animæ, & ſanguinem & fluida non ſe paſſive habere, ita, ut ab anima regantur, ſed potius hæc fluida actionem ſuam exſerunt in animam. Et ut paucis me expediam, quid clarius & manifeſtius? quam quod ab aere, potu, victu morbi fiant, vita conſervetur, deſtruatur., ſanitasque reſtituatur. Quid certius? quam quod ſtructura partium ſolidarum in ætatibus, temperamentis, diſpoſitione hæreditaria differens ad hos vel illos morbos diſponat; cum tamen hæc omnia nullum plane reſpectum vel communionem cum anima habeant; ut hæc igitur paſſive ſe habeant eſt neceſſe.

24. Cæterum quod in quibusdam actibus, & quidem præcipuis ſolemnioribusque juſtum tempus obſervetur, hoc inprimis mechanismi præſentiam & neceſſitatem arguit; ordo enim exquiſitus & accuratus in actionibus viſitur, ubi mechanismus fundamentum eſt. In macrocosmo id videmus, ubi notabiles ſunt reciprocationes mari, ſtati venti & pluviæ quibusdam in locis, temporum & tempeſtatum revolutiones, plantarum progerminatio, fœcundatio, fructificatio, quæ ſingula certo tempore fiunt, certumque tempus requirunt. Elegit vero hujus univerſi ſapientiſſimus conditor liberrime præſertim in microcosmo numerum ſeptenarium, in quo multi ſolennes & mirandi ſane effectus producuntur, qua de re in *diſſertatione de annis climactericis* fuſius egimus.

25. Appellavit veneranda antiquitas hunc numerum perfectum, plenum, ſacrum, maſculum, ob magnos, qui in illo fiunt, effectus, id quod ſatis infinitam artificis ſapientiam, in natura noſtra microcoſmica poſitam, prædicat. Non vero exiſtimandum eſt, in ipſo hoc numero hanc hærere potentiam, quod nonnullis veterum placuit; ſed ita res eſt concipienda: ad certos in rebus corporeis effectus producendos certa & ſpecifica proportio cauſſæ agentis ſive actionum requiritur; jam vero omnes actiones phyſicæ nil niſi motus ſunt, ideoque certa proportio, certus numerus motuum ad certum effectum eſt neceſſarius: menſura enim & numerus motuum conſtituit tempus, & tempus nil eſt, niſi certus motuum numerus; hinc certæ actiones certum requirunt tempus. Et ut hoc ad noſtrum inſtitutum accommodemus v. g. ut

ut in inflammationibus certa proportio ſtagnantis ſanguinis in vaſis diſſolvatur, eluatur; certa potentia & numerus motuum eſt neceſſarius, quibus ſanguis ex corde & arteriis ad partem adfectam impulſus, eam ab obſtructione liberat: ſic autem Deus noſtram effinxit machinam, ut ad hoc negotium perficiendum ſeptem dies, & in his, qui fiunt, ſanguinis circuitus impendantur, hinc ſeptimo die acutæ & inflammatoriæ febres ordinario ſolvuntur. Variolarum, morbillorum, petechiarum, purpuræ materiam eſſe acrem cauſticam, tot moleſtæ irritationes, in genere nervoſo & membranoſo factæ, ſatis ſuperque teſtantur: hæc vero ut contemperetur mixtione aliarum partium ex ſanguine, & ſic ad ſecretionem ad habitum corporis idonea reddatur, certum tempus requiritur, quod trium & quatuor dierum ſpatio abſolvitur; quo elapſo mox peccans materia interna deſerit & ad exteriora progreditur. Miaſma in peſte & contagioſis febribus ſummæ & penetrantiſſimæ putredinis materia eſt, quæ ſanguini commixta vel ſimilem in totum introducit motum putredinoſum, & ſic lethaliter corpoream deſtruit mixtionem, vel ipſa correcta è corpore eliminanda eſt, quod quidem ut fiat, juſtum requiritur tempus, ſive ſufficiens motus ad corrigendam & nocentiſſimam materiam evacuandam. Eodem modo, quando ex ſtagnantis humoris putredine in viſcere febris oritur ſimiliter certus appulſi ſanguinis putredinem eluens & abſtergens motus eſt neceſſarius, qui certis numero pulſationibus cordis & arteriarum, quales nempe & quot fiunt ſeptimo vel undecimo die, perfici debet. Plures ardentes ex bile acri cauſtica oriuntur, ad quam temperandam, corrigendam, & ut veteres loquebantur, ad ejus coctionem & maturationem idem tempus requiritur. Hanc Deus, ut *Plinius* ait in *Hiſtor. natural.* morbis poſuit legem, ut quaternario & ſeptenario numero finiantur.

26. Quod vero hoc definito tempore facta morbi ſolutio, non ab anima ſeu natura tanquam principio incorporeo intelligente, ſed a mechaniſmo proveniat, vel exinde colligere eſt, quod criſes tales vel anticipent vel poſtponant, irregulares fiant, ſi victu æger peccet, ſi perverſa medicina morbus tractetur, & ſi cauſſa morbi ſit inſueta ac inſolentior: quapropter etiam pro annorum diverſitate, tempeſtatum, regionum, ac ſubjectorum variant. *Riverius in inſtitut.* ſcribit: motum & diſpoſitionem in cauſſa eſſe, ut criſis nunc citius nunc tardius, nunc diebus intercalaribus accidat, prout humorum benignorum vel malignorum celerior eſt coctio. Quapropter ſi cauſſa morbi non adeo maligna eſt, ſeu motus ordinarii non turbantur, aut perverſa diæta vel medicina ſiniſtra pervertuntur, ſi corpora bene perſpirabilia, nec adeo impura ſunt, ſi aer purus, ſerenus, elaſticus eſt, tunc criſes juſto tempore & ordine procedunt.

27. Quæſtio jam non ſine ratione naſcitur, cur criſes plenæ & perfectæ diebus maxime criticis fiant, & quod criſes bonæ ſint, quæ cum remiſſione ſymptomatum & evacuationibus fiunt: nam, ut *Galenus* habet: nulla criſis bona fit, niſi effatu digna præceſſerit evacuatio. Explicatur nempe id hoc modo; naturam ſeptenarii numeri obſervantiſſimam ex tempore omnibus viribus contra morbi cauſſam inſurgere, quam emollire & foras pellere ſtudet; quoniam corporis noſtri conſervatio & duratio per excretorios actus maxime ſuſtinetur, & ſic à putredine ſeu morte defenditur. Ad quæ reſpondemus, animam quidem cognitione eſſe præditam, ſed non naturam, quæ medetur morbis, & nullius rei conſcia, ex neceſſitate tantum agenda agit; hinc etiam ea nec cauſſam morbi intelligit, nec ob id certamen, luctam aut febrem inſtituit, ſed hæc omnia ex pura mechanica ratione pendere arbitror, dum ſolæ cauſſæ externæ e. g. balnea poros claudentia, liquores heterogenei infuſi in venas, diſtenſione & punctione membranarum, febriles ſpaſmos excitare poſſunt. Dein non negandum eſt, quando vita pro integritate ſtructuræ aut mixtionis ſumitur, excretione hanc conſervari; quoniam vero vita magis actum ſignificat i. e. ſanguinis & fluidorum circularem motum, qui etiam proximum corporis cum anima vinculum eſt, non vero integritas mixtionis; nec non omnium actionum in corporibus animantium ipſarum etiam excretionum fons eſt, quæ mixtionem integram & ſtructuram ſervant; facile patet, non excretiones tantum vitæ ſuſtinendæ cauſſas eſſe attendendas, neque ex ſuppreſſis excretionibus morbos tantum naſci, nec iis reſtitutis eos ſanari. Ecquid enim manifeſtius eſt, quam ſanguinis effuſione nec non per polypos, ligaturas, coagulationes, ſanguinis circuli interceptione; vel motuum per venena turbatione, ſalva manente textura ac mixtione partium, vitam auſferri? Quapropter non omnes, quæ morbum pariunt, cauſſæ ita comparatæ ſunt, ut putredinem tantum indicent, & excerni debeant vel poſſint; ſed ſæpiſſime qualitas exiguæ materiæ nocentiſſima, quæ correctionem & præparationem ad excretionem indicat, vitæ maximas ſtruit inſidias, ſæpe etiam non tam expellenda, quam materia peccans eſt reſolvenda.

28. Et ſane magni erroris imprudentiæ coargui poſſit natura, quod in febribus tam vehementes motus, reſolutionis & excretionis ergo, faciat; cum notum ſit excretionem nec non ſecretionem non melius atque felicius ſuccedere, quam ſi non nimii & effrænes, ſed moderatiores paullo ſint fluidorum motus. Sententia itaque noſtra eſt; excretiones, quæ fiunt, diebus criticis ſolvuntur, non cauſam eſſe ſoluti, quam potius victi jam morbi ſignum; dum nempe natura quieta reddita, & deſinentibus in fibris irregularibus & ſpaſticis motibus, jam liberalior ad emunctoria corporis ſanguinis & humorum etiam impuritate, quæ in morbo gignitur, non carentium appulſus & ſecretio fit expeditior. Nam ſi copioſiſſimæ etiam excretiones extra criticos dies & in ipſis, ſine dolorum levamine & vitium augmento, fiunt, nullius tamen ſunt efficaciæ, adeo, ut etiam cum largis excretionibus mors interdum eveniat, manifeſto documento, non excretionem eſſe, quæ morbum levat. Qua de re omnes evacuationes, quæ non in & cum morbi decremento fiunt, ſymptomaticæ vocantur: criticæ vero, quæ ex virium augmento & naturæ robore & vigore oriuntur.

29. Excretiones per urinam copioſæ, nec non urinæ tenues aquoſæ, ſudores quoque largi ſine alleviatione ſymptomatum nunquam tutæ ſunt, veterum ac recentiorum auctoritate & experientia id ſatis monſtrante; teſtantur enim morbi materiam nondum eſſe ſubactam, alias ſymptomata quieſcerent, ſed mixturam ſanguinis ejusque vinculum cum ſero deſtrui, fluidas & aquoſas partes à craſſioribus ſeparari; unde etiam copioſæ tenues urinæ, probe id olim annotante *Hippocrate*, delirium præſagiunt; ſanguis enim craſſior ſactus, ſubtracto ſero & præſertim ſub impulſu arteriarum languidiori, facile in meningum vaſculis ſtagnat, & phrenitidem ingenerat. Quandocunque vero abſceſſiones v. g. variolæ, morbilli, petechiæ, citius, quam ordinatum tempus poſtulat, mox primis diebus erumpunt, infauſtum omen eſt, ſiquidem materiam copioſam & non bene coctam & temperatam denotat.

30. Docent jam adducta hactenus, excretiones in diebus criticis non eſſe cauſas ſolutionis morbi, ſed potius effectus ſuperactæ jam cauſæ morbificæ. Manifeſtum habemus exemplum in paroxyſmis intermittentium, ubi ſudores, qui in paroxyſmis fiunt,

ſunt, nihil juvant; quando vero cunque in declinatione contingunt, utilitatem præſtant, non quod materiam formalem febris ejiciant, ſed quod teſtentur de motibus irregularibus & ſpaſmis ſebrilibus jam ceſſantibus. Nihilo minus & multas excrementitias ſordes, quæ in ipſo morbo prognatæ ſunt, ſecum evehunt. Quin imo obſervamus in omni graviori dolore, non prolici ſudorem, ſimul ac vero ille libere fluit, indicium ſublati doloris eſt, toni fibrarum relaxati & circuli ſanguinis liberioris redditi.

31. Ex jam dictis & expoſitis clare apparet utique obſervationem criſeos, criticorum dierum fundamentum in natura habere & uſum in praxi medica; ſicuti enim nihil fit & producitur ſine tempore, ſed omnis effectus certo tempore eget: ita, ut cauſa morbifica corrigatur & ad evacuationem præparetur, certum requiritur tempus. Nam ſicut ad generationem cauſæ morbificæ definitum tempus eſt neceſſarium: ſic & ejus correctio & propulſio è corpore ſimili modo certo temporis ſpatio conficitur. Contingunt vero hæ alternationes, correctiones, & materiæ morbificæ immutationes ſeptimo, ſemi-ſeptimo, undecimo, decimo quarto die ſecundum naturæ curſum ordinarium. Quicunque itaque medicus contra hunc ordinem agit; i. e. qui ante tempus, quod natura requirit ad morbi materiam ſubigendam, cum impetu & vi agit, & morbum expugnare ſtudet, is & præpoſtere & temere agit, & errat. 2) Quando materia coquenda & temperanda eſt, & expulſionem moliuntur, eumque in finem volatilibus, ſudoriferis, venæ ſectione medici utuntur; hi contra naturæ legem peccant, & non leve damnum inferunt: naturæ enim lex medico quoque lex eſt. 3) In diebus criticis & circa hoc præſtat à fortiter evacuantibus abſtinere, ne forſan in alia inconvenientia loca à congruis emunctoriis excernendi humores deriventur. 4) Si natura in expulſione imbecillis eſt prudenter juvanda; evacuationes enim, ſi fiunt à naturæ robore & victo jam morbo, utiles ſunt; dum corpus a multis excretionibus noxiis, quæ ipſo tempore febrili tam in vaſis, quam inteſtinorum tubulis progeneratæ fuerunt, liberant, alioquin non bene ſuccedentes evacuationes recidivas facile inducunt. 5) Evacuantia & moventia juxta HIPPOCRATIS canonem *ſect. II. aph.* 25. mox in principio febris obtinent locum, ſi materia turgeat, i. e. ſi ſanguis copioſus & vaſa, primæque viæ impuris ſordibus ſcatent; quales depletiones naturæ mirifice ſuccurrunt, & impedimenta curæ malique fomenta tollunt. 6) Quando vero prudens medicus ob materiæ malignitatem, motus naturæ irregulares periculoſas metaſtaſes obſervat: tunc nullo temporis reſpectu habito ſanguinem reſolvere, ad alia loca derivare, & ejus ſtagnationem per providam laxationem, venæ ſectionem, diaphoreſin, externa diſcutientia, quandoque per ſectionem ſub lingua vel narium ſcarificationem impedire debet. Hic enim criſin exſpectare, cum mortem ſigna certiſſima ſignificent, eſſet veſaniæ; unde ſæpius vidimus, alvum ſtimulantia innoxia, ut & ſalina nitroſa cum auro fulminante mixta, cum circumſpectione data inexſpectatos tali in caſu fauſtiſſimos ſucceſſus edere. Sed hæc de criſibus adduxiſſe ſufficiant.

DISSERTATIO MEDICA

DE

CERTO ET RATIONALI MORTIS IN MORBIS PRÆSAGIO.

§. 1.

TRia potiſſimum ſunt, quæ medicum, ſi officio ſuo recte defungi velit, commendant, eumque perfectum & omnibus fere numeris abſolutum reddunt. Primum, ut ex accurate notatis obſervationibus veras morborum, quibus humanum genus adfligitur, origines & cauſas evolvat atque indaget, ut morborum primordiis mature opportunis auxiliis, ne in actum erumpant, occurrere poſſit, vel etiam, ut hiſce cognitis ſalubria dare poſſit præcepta, ne homines in morbos tam facile incidant. Alterum eſt, ut morbos ratione genii ſui, & pro differenti corporum ægrotantium natura, probe cognoſcat, & ad eos tollendos apta auxilia & remediorum genera inveniat. Tertium eſt, ut prudens de morbi eventu, vel etiam de medicamentorum operatione atque effectu judicium proferre ſciat. Quamvis autem hoc poſtremum non directe ad finem artis obtinendum pertineat: non tamen eſt dubium, quin non parum ad artis certitudinem & æſtimationem medici conferat. Quamobrem præclare ſtatim in principio *Prænotionum* HIPPOCRATES, artis prognoſticæ facile princeps, hunc in modum diſſerit: *Medicum prænotionem adhibere optimum eſſe mihi videtur, prænoſcens enim & prædicens apud ægrotos & præſentia & præterita & futura & quæ ipſi ægroti delinquunt, exponens fidem usque fecerit, quod ægrotorum res magis cognoſcat. Quare audebunt homines ſe ipſos medico committere.* Hiſce addenda etiam ſunt, quæ *Libr. II. prædictor. Sect. III.* prodidit, dum ait: *in prædictionibus medici illius probe memores eſſe debent, quod ſi cui ſucceſſerit prædictio, is apud ægrotum intelligentia præditum in admiratione fuerit. Si vero quis aberrarit, ſupra hoc, quod odio habetur, forſaſſe etiam inſanire videbitur.* At vero, quam excellens & divina fere hæc præſagiendi in morbis ſcientia eſt, tam difficilis, tam infida, incerta & dubia ea deprehenditur, adeo, ut non immerito judicium de morborum eventu formandum in difficillimis ſit, id quod inter alia optima rerum magiſtra docet experientia, dum medicorum etiam peritiſſimi ſæpius in prædicendo morbi eventu mirum falluntur, adeo, ut ſubinde ægrum, de cujus ſalute ſecuri fuerunt, interire videamus. Neque hoc diffitetur ipſe *Hippocrates*, dum omnes prædictiones in morbis acutis rationa ſalutis & mortis incertas pronuntiat. Atque etiam, ob difficultatem hujus ſcientiæ, inter conjecturales artem medicam viri ſapientiſſimi, & inter eos maxime medici, reponere non dubitarunt, & vulgus incertitudine harum prædictionum non modo artem noſtram incertam judicat, ſed & medicos inde contemnit.

2. Fatendum quidem eſt, vix ullam medicinæ partem tam incertam & dubiam eſſe, vel tantis laborare difficultatibus, quam judicatoriam, quæ à Græcis

προγνωστικὴ vocatur; ego tamen non plane deſpero, fore, ut in ſcientiæ formam etiam hæc ipſa redigi & certis regulis univerſalibus ſive axiomatibus, imo definitionibus firmari poſſit, ſi modo, quæ neceſſaria ſunt ad hanc obtinendam, recta præſidia & media adhibeamus. Ante vero, quam hæc ipſa indigitemus & nobiliſſimam hanc materiam paulo penitius excutiamus, non alienum erit, exponere primum cauſas, quæ impediverunt, quo minus ad ſcientiam hæc ars pervenire potuerit. Inter has itaque primo loco obſervationum defectum ponere licet; nam ſicut accurate conſcriptæ & completæ obſervationes & morborum hiſtoriæ primum & verum artis noſtræ conſtituunt fundamentum, ex quibus diſcere & depromere licet, quid in rerum natura fiat, quinam effectus in hoc vel illo morbo producantur, & quæ mutationes in corporibus ab his vel illis rebus humanis contingant: ita etiam perfectæ & plenæ obſervationes nobis circumſtantias, materiam atque occaſionem recte judicandi ſubminiſtrant. Ex his igitur omnibus probe collatis medicus, judicandi non modo facultate, ſed & principiis artis veris mechanico phyſicis & anatomicis inſtructus, non modo præteritorum & præſentium, ſed & futurorum cauſas adæquatas & veras inquirit & invenit, ex quibus poſtea ingens periculum morbi, vel mortem ipſam, aut etiam ſalutem & convaleſcentiam optime prædicere poterit. Cum vero veteres non ex integris morborum hiſtoriis & obſervationibus, ſed ea paucis tantum circumſtantiis ſuas regulas prognoſticas, quarum maxime copia in *Hippocratis* & aliorum, qui ejus veſtigia ſequuntur, monumentis reperitur, deduxerint, non mirum eſt, eas rarius reſpondere, ſed ſæpius potius fallere. Deinceps, quia veteres vera medicina rationali carebant, cum neque vitæ, neque morborum aut mortis, in quo poſita ſit, naturam atque cauſam intelligerent, & ſtructuræ corporis humani atque ea ea pendentium motuum ignariſſimi eſſent, non poterant etiam ea obſervationibus, licet pleniſſimis, veras cauſas ac notas & ſigna futuri eventus, ratione ſalutis & mortis, multo minus operationis diverſæ remediorum exinde convenienti modo ac ratione elicere. Ex quo utique ſequitur, veteres, uti ceteras, ita etiam hanc medicinæ partem mere empirice tractaſſe; quod ita explicandum mihi videtur: ſi quis e. g. febre acuta laboravit & ſub his vel illis ſymptomatibus mortuus eſt, idque aliquot vicibus obſervavit, ſtatim inde formarunt regulam, hæc ſymptomata eſſe mortis indicia. Quoniam autem hæc ipſa pro diverſitate ſubjectorum, morborum, regionum, temporum etiam morbi mirifice variant, hinc innumerabilia fere, apud veteres præſertim, conſignata ſunt præcepta, quæ tamen rarius reſpondent, adeo, ut etiam princeps hujus artis magiſter, qui fuit HIPPOCRATES, ob incertitudinem ejus, tandem exclamare non veritus fuerit: *prædictiones in acutis ratione ſalutis & mortis admodum ſunt incertæ.*

3. Ut igitur nobiliſſima hæc de morbis divinandi ſcientia majorem lucem & incrementum accipiat, & cum tempore inter ſcientias locum inveniat: in morbi proceſſu vel hiſtoria omnes fere ponderandæ ſunt circumſtantiæ. Neque enim ſufficit morbum vel etiam ejus cauſas noſſe, ſed maxime omnium notitia corporis ægrotantis accurata ſcitu eſt neceſſaria. Multum enim refert ſcire ad recte judicandum, quæ ætas ægrotantis, quæ vires, quis viſcerum ſtatus, qualis ſanguinis & humorum ſit conſtitutio, quis corporis habitus, quæ vitæ ratio præceſſerit, quod anni tempus, firmum an imbecille ſit corpus, genus nervoſum an ad motum anomalias & ad ſpaſmos proclive ſit, nec ne. Deinde etiam oportet ſcire, quænam morbi ſint tempora, in quibus hæc vel illa pathemata aut affectiones incidunt. Præterea inquirendum eſt, qua methodo quis curatus fuerit, an error ab ægrotante vel medico commiſſus. Ex hiſce probe cognitis demum judicium formandum eſt, quænam ſigna vel ſymptomata ſub his vel illis circumſtantiis, in hoc vel illo ſubjecto ſalutarem vel funeſtum habeant eventum. Accidit enim ſæpiſſime, ut certum ſymptoma ejuſdem morbi in hoc corpore lethale, in altero minime lethale ſit. Ita ſæpius videmus, infirmos, in quorum numero ſunt ſenes, & qui morbo præcedente, vel etiam inedia aut animi diuturno affectu fracti ſunt, ſi dolore ex calculo vel etiam colico corripiuntur, ſub leviſſimis ſæpe ſymptomatibus, quæ nihil periculi habere videntur, & quæ impune robuſti ferunt, fatis cedere. Idem quoque obſervare licet in acutis paſſionibus, ubi ſæpe, qui graciliores ſunt corpore, & partes exquiſitius ſentientes habent, in acuta febre graviſſimis anxietatibus, doloribus, vigiliis cum delirio etiam junctis & vehementi ſiti torquentur, & tamen evadunt; quum ex adverſo, qui ſpongioſioris ſunt habitus corporis, qui viribus fracti ſunt, ex eadem febre decumbentes, non adeo de incommodis quibuſdam, neque de ullo dolore, aut ſiti, aut vehementi æſtu conqueſti, levi accedente externa corporis refrigeratione & delirio, in ſtatu morbi moriantur. Deinceps quod attinet ad morborum tempora, utique horum conſideratio multum confert magnamque vim habet ad phænomena in morbis dijudicanda. Ita notum eſt, epilepſiam ſæpiſſime, præſertim in ætate infantili, variolarum initiis ſine ullo periculo & noxa accedere: cum tamen hic affectus in vigore morbi funeſtum certiſſime declaret eventum. In eodem variolarum morbo inter initia phrenitis ſæpius in juvenili corpore obſervatur omni vacans periculo. Quodſi vero circa nonum vel undecimum diem infeſtat, in propinquo mortem eſſe ſignificat. Atque ideo probe omnia ſunt in prognoſi ſecernenda, diſtinguenda, ponderanda. Quare ſapientiſſimum eſt monitum illud HIPPOCRATIS, quod extat *Libr. Prædictor. II.* §. 3. *conſulo, ut medici quam prudentiſſime agant, tum in reliqua arte, tum in hujuſmodi prædictionibus.* Nam certe medicus nulla re turpius, quam ejuſmodi vanis & temerariis vaticiniis, voculas hominum incurrit, vel apud vulgus in contemtionem adducitur, præſertim, ſi quis ceu moribundus deſeritur à medicis & poſtea convaleſcit, vel ſi ſpes fruſtrâtur & moritur quidam, de quo medicus plane fuit antea ſecurus. Novi medicos, qui juramento confirmant ægros non morituros, qui tamen elapſis aliquot horis extincti fuerunt.

4. Igitur ego ſum hac in ſententia, utut prognoſticandi ars valde difficilis ſit: maxime omnium tamen eſſe laborandum medico, ut certa aliqua ſigna & notas futuræ mortis cognoſcat, id quod etiam obtineri poſſe non deſpero. Nam illud negari nullo modo poteſt, omnes eventus, ſive ad ſalutem ſeu mortem ſpectent, à certis & adæquatis & proportionatis cauſis proficiſci, neque ſine iis fieri poſſe. Quod ſi itaque cauſas, cur homo per morbum mori neceſſario debeat, probe noſcat, earumque cauſarum indicia, quibus ſe manifeſtare debent, in ægrotante probe obſervet; nullum eſt dubium, quin ea eorum præſentia futurum eventum prævidere poſſit. Simili ratione ſi quis probe ſciat medicus, quo modo, quo tempore, quibus viis aut excretionibus morbus ſolvatur & homo ad ſanitatem perveniat, utique ex iis præſentibus confidenter, nec ſine certa ratione, ſalutem futuram conjicere poterit. Hiſce poſitis jam ſtatim præeximium illud monitum adjungere licet, quam perverſe agant medici, qui antequam ſatis certas futuræ ſalutis vel mortis habeant vel habere poſſint notas, nimis temere & inconſiderate ſtatim inter initia vel progreſſum morbi judicium de ejus eventu interponunt.

Nam,

Digitized by Google

Nam, ſi ullum quid, certe hoc fallit, à morbi nempe principio ad ejus finem non eſſe firmum judicium ferendum. Sæpe enim leniſſime morbus incipit & mitiſſime videtur procedere, ſed ſi ad ſtatum pervenit, brevi omnia in pejus ruunt.

5. Illud vero, antequam ulterius progrediamur, ſciendum eſt, minime hanc mentem eſſe noſtram, ac ſi medicus, ineunte vel progrediente morbo, ejus eventum ratione ſalutis & mortis prænoſcere poſſit, quod vulgus putat, & ſubinde judicium à medico hac de re poſtulat; ſed hoc urgemus & intellectum volumus, dari certas notas atque indicia, quibus tum in acutis, tum in chronicis paſſionibus funeſtum eventum prævidere & declarare poſſimus, ut vero hoc præſtemus, expectanda eſſe illa tempora, quibus hæc indicia ſe prodant. Deinde quoque aliud eſt morbum, num multum habeat periculi, declarare, aliud eſt, mortem ſequuturam prædicere. Illud quidem ex ægrotantis natura & viribus morbique genio vel in principio ſtatim conjicere licet; hoc vero non certo prænuntiare poſſumus, niſi vera mortis indicia præſto ſint. Quænam vero ſint illa, de quibus certi & ſecuri eſſe poſſimus, futuræ mortis in quovis magno & dubiæ ſpei morbo indicia, illud nobis jam excutiendum eſt. Priuſquam vero illud adgrediamur, non alienum, ſed maxime è re erit, mortis theoriam ejuſque veras cauſas paulo accuratius evolvere, quo poſtea eo melius ratio eorum, quæ dicturi ſumus, appareat.

6. Veteres uti ſolidis ratiociniis in re medica prorſus deſtituti erant, ita certe inanis eſſet labor, ſi quis ex eorum monumentis diſcere vellet, in quonam mortis natura atque eſſentia poſita ſit. Nam illi nihil aliud adferunt, quam quod vita in calidi innati & humidi radicalis temperamento, mors vero in exſtinctione horum conſiſtat. Verum cum hæc nihil niſi obſcurum conceptum in mente humana relinquant, certe nihil circa præſens negotium ſolidi exinde vel demonſtrari vel inveniri poteſt. Poſtquam vero noſtris temporibus per rerum naturæ ſtudium ac contemplationem, neque minus per ſolertiſſimam corporis humani, beneficio anatomes, ſtructuræ indagationem, diſciplinæ medicæ maxima lux acceſſit, & nobiliſſimum, imo divinum illud circulationis ſanguinis inventum manifeſtatum fuit, vitæ & mortis rationem non amplius in obſcuro eſſe poſitam clariſſime intelligitur. Nam quemadmodum perenni & libero ſanguinis & humorum circuitu corpus, putredini alias in ſe & ſua natura valde obnoxium, ab omni corruptione vindicatur & integrum durat, omneſque actiones tam naturales, quam animales ſalvæ permanent, robur quoque tam animo, quam corpori præſto eſt: ita circulo illo penitus deſtructo, non modo omnes & animi & corporis vires perire, eorumque functiones omnes ceſſare & corpus protinus in putredinem ruere animadvertimus. Ex quo intelligitur, mortem tunc adeſſe, & recte pronuntiari de corpore, ſi fluidorum progreſſivus ille & in circulum abiens motus ita extinctus eſt, ut nulla arte vel ratione amplius revocari poſſit. Sicuti vero ille fluidorum circuitus à cordis, arteriarum & omnium canalium, qui fibris nerveis motricibus inſtructi ſunt, motu, impulſu & tono dependet; ita etiam mortis cauſa non aliunde, quam à cordis & arteriarum pulſu, neque minus à thoracis motu ſive reſpiratione penitus deſtructa derivanda eſt. Quomodo vero ille motus in morbis ex toto intercipiatur, illud jam venit explicandum.

7. Quemadmodum itaque morborum propria ſedes, ita etiam mortis cauſa non rectius, quam ab arte anatomica, ſive accurata inſpectione corporum morte extinctorum, petenda eſt. Jam vero, ſi corpora, morbo quocunque etiam extincta, anatomico cultro ſubjicimus, ſtatim evidentes mortis cauſæ ſenſibus & intellectui ſeſe manifeſtant. Nam ſive quis ex morbo acuto ſive ex chronico fuerit mortuus, ſemper partis cujuſdam corruptio quædam putredinoſa, cum ingenti fœtore juncta, in conſpectum venit. Vel enim ſemper & ubique in nobiliori quadam parte interna, ſive in ventriculo & inteſtinis, ſive intra cerebrum ejuſque membranas, ſive in hepate, utero, renibus, liene aut pulmonibus, corruptio quædam putrida & ſphaceloſa offenditur, quæ naribus vix tolerabilis eſt, & hæc ipſa vel ex ſanguinis ſtaſi ſive inflammatione, quæ mortem in acutis ingenerat, vel ex ſtagnatione aut extravaſatione ſanguinis & humorum in præcipuis cavitatibus, capite videlicet, thorace aut abdomine, enata deprehenditur; quod ultimum maxime fit in morbis chronicis, ubi viſcera, præſertim in thorace, abdomine, aut pure aut ſero extravaſato corrupta conſpiciuntur. Nunquam enim diſſectio corporum fit ex gravi quodam capitis morbo, v. g. apoplexia, epilepſia, lethargo defunctorum, ubi non vel ſtaſin ſanguinis inflammatoriam & ſphaceloſam in meningibus videre licet. Idem animadvertimus, ſi quis ex graviſſimo pectoris morbo diem ſuum obiit. Nam in pleuritide profunda & peripneumonia tota pulmonum vaſculoſa compages ſanguine corrupto infarcta & obſtructa eſt. Si quis ex phthiſi perit, pulmo ex purulentis tuberculis obleſſus, vel ejus major pars pure corrupta & exeſa deprehenditur. In convulſivo aſthmate ordinario ingens collectio aquarum in thorace finem vitæ facit, inque catarrho, qui ſubito jugulat, ſuffocativo in pulmonum bronchiis vel ſeri vel ſanguinis collectio, aëris liberum egreſſum & ingreſſum impediens, reperitur. Si quis vero mortis cauſas in morbis chronicis, qui ſedem & domicilium in abdomine ſuum fixum habent, perſcrutari velit, is ſemper in cachexia & hydrope induratum vel corruptum hepar & omentum cum magna extravaſatione ſeri inveniet. In morbo ſic dicto nigro Hippocratis valde funeſto lien utplurimum magnus, infarctus & corruptus, neque minus extravaſatio ſanguinis in ventriculi atque inteſtini ilei cavitate conſpicitur. In paſſione iliaca pæne mortifera, in atrociſſima colica, cholera, dyſenteria, cardialgia lethali inflammatas, ſphaceloſas & eroſas cum ſummo fœtore ventriculi ac inteſtinorum partes invenire licet. Quem atrox ex calculo, in urethere firmius hærente, dolor interficit, is inflammatum maxime ventriculum habet, viis quoque & ductibus urinalibus ipſiſque renibus male affectis & corruptis. In morbis uteri, qui fœminas necant, ipſe vel inflammatus vel exulceratus aut ſphacelatus, vel extravaſato ſero corruptus ſeſe conſpectui offert.

8. Quod attinet ad paſſiones acutas, inter quas principem locum habent febres, quæ plures mortalium in flore ætatis è medio tollunt, & vitæ humanæ inimiciſſimæ ſunt: eæ profecto nulla alia ratione homines perimunt, quam partium internarum, præſertim internarum, ventriculi, inprimis inteſtinorum, meningum, inflammatione in ſphacelum deſinente, hæc enim nuſquam non in febre enectis reperitur. Neque alia ratione venena, cujuſcunque etiam generis ſint, quam ſphaceloſa inflammatione, quæ primas maxime vias infeſtat, interficiunt, quæ etiam mox diſſectione facta ſenſus incurrit, adeo, ut hæc veneni adſumti certiſſimum inter alia præbeat indicium. Ubi vermes vitam tollunt, inteſtina identidem eroſa & inflammata oculis ſeſe offerunt. Ex quibus ſatis clare apparere arbitror, nunquam mortem facile contingere, niſi hæc ipſa à putredine & corruptione partis cujuſdam internæ proficiſcatur, ita prorſus, ut putredo vitæ inimiciſſima & mortifera recte dici poſſit. Nam ſicut vitales ſanguinis motus penitus extinctos totius corporis putredo certiſſime ſequitur: ita illa

ipſa etiam eſt plerumque adæquata, vera, ac fere perpetua mortis cauſa, quæ vel externas partes, quod rarius, adgreditur, vel internas, quod frequentiſſime fit, partes obſidet: atque adeo vere adfirmare poſſumus, vix unum ex mille hominibus ſine ſphacelo mori. Jure autem hic excipimus eos, qui violenta morte pereunt, vel qui ex polypo, orificia vaſorum claudente, ſubito extinguuntur. In ceteris vero omnibus, ſi poſt mortem aperiuntur, corporibus fœtida putredo, nares moleſtiſſime feriens, percipitur.

9. Verum enim vero quamvis mortis cauſas evidentiores ſemper deprehendere liceat in defunctis & diſſectis corporibus: ſapienter tamen hoc loco monendum eſſe ducimus, ne ipſas mortis cauſas cum morborum cauſis confundamus, quod ſæpiſſime contingere animadvertimus. Nam pluribus medicis id in more poſitum eſſe video, ut, ſi quis ex periculoſo decedat morbo, corpus aperiendum eſſe ſuadeant, & quando poſtea internæ partes ſphacelatæ & corruptæ ſeſe ſiſtunt, hæc omnia adſtantibus monſtrant, & proponunt, non potuiſſe ob tantam læſionis vehementiam ægrum ullo modo ſervari, cum tamen manifeſto cauſas mortis cum cauſis morbi hac ratione confundant: ſiquidem illud maxime in quæſtionem venire debet, annon illæ, quæ mortem produxerunt, cauſæ convenientibus atque in tempore adhibitis auxiliis potuiſſent averti; qua ratione errores ſuos, ſi quos forſan commiſerunt, ſatis callide & aſtute apud ignaros tegere & occultare ſciunt. Quum itaque mortis ratio ſive natura in præſentanea & putrida corruptione ſita ſit, ſapienter hic inferre licet, ſi quis ſervare velit ægrum, omni modo & cura laborandum eſſe medico, ut opportunis auxiliis & remediis corruptionem ſphaceloſam, quæ nunquam non a ſtaſi & ſtagnatione humorum proficiſcitur, præcaveat atque avertat, omniaque ea evitet, quæ ullo modo ad putredinem promovendam aliquid conferre poſſint.

10. Sed ut propius ſcopum noſtrum attingamus, qui in eo vertitur, ut ex indiciis & ſignis quibuſdam futuram hanc corruptionem advertamus & prænuntiemus, evolvendæ utique ſunt cauſæ, per quas corruptio hæc mortifera intus gignatur. Uti enim in rerum natura nullus effectus fit ſine ſuis certis & proportionatis cauſis; ita etiam pro certo adfirmare licet, certas dari hujus corruptionis in morbis cauſas, ex quibus præſentibus ratio prognoſeos rectæ demum deducenda eſt. Prius vero, quam meditatio noſtra ad explicationem harum cauſarum deſcendat, paucis ſaltem placet exponere, cur putredo vitæ humanæ tam inimica ſit, ut etiam levior & non adeo magna ſphacelatio, in parte ventriculi vel inteſtinis exiſtens, ſubita morte hominem perimat. Id itaque hac ratione fieri nobis videtur: vitalis ille motus & circuitus ſanguinis, a quo omnium functionum corporis integritas pendet, ſolidorum impulſu, robore & potentia motrice eorumque viribus ſuſtentatur; hic autem non, ut quidam ſentiunt, ab ente quodam materiæ experte, ſed potius a ſubtiliſſimo, quod in ſanguine & nervis eſt, fluido, ejuſque influxu in has partes dependet, quod vel hoc unicum experimentum ſatis luculenter confirmat, dum nervo vel arteria, quæ ad partem abit, ligata vel præciſa, omnis motus, ſenſus & nutritio ejus perit. Deinde quod robur & vires partium à materiali quodam principio proveniant, vel illud documento ſufficienti eſſe poteſt, quod inedia non modo vires pereant, ſed & quod, congruis datis alimentis, vires conſumtæ mox recuperentur. Jam vero in tota rerum natura nihil tam perniciosius reperitur, quod tam cito vires & robur adimat corpori, quam putredo, uti videmus in ſphacelo, in cancro exulcerato, qui brevi tempore & vires & vitam adimunt. Ecquis itaque negare auſit, intus conceptam putredinem, præſertim ſi ſeſe diffundat & incrementum ſumat, intime tetrum ſuum vaporem in partes maxime nervoſas & motrices fibras diſpergere, qui, cum tota ſua natura fluido illi, quod motus regit ſolidorum, adverſus ſit, illudque corrumpat & quaſi extinguat motus ſyſtoles & diaſtoles, tonumque & motum fibrarum penitus auferat.

11. Duplex igitur datur in morbis iter ad mortem: alterum eſt nimis ſubitum & præceps, idque fit per vehementes partium nervoſarum conſtrictiones, quæ vel ex inflammationibus oriuntur, vel inflammatorias ſtaſes ſubinde novas in morbi vigore ingenerant, ad ſphacelum & mortem tendentes, quod maxime contingit in febribus & paſſionibus acutis; alterum eſt paulo lentius & ſucceſſive fit ex viſcerum corruptione, humorum ſtagnatione & extravaſatione, idque præcipue in morbis ſic dictis chronicis obtinet. Quod attinet ad generationem mortis in morbis acutis ſive febribus, illa plerumque evenit per ſpaſmos vehementes, qui inflammationem ventriculi vel inteſtinorum, aut membranarum cerebri & mortiferam corruptionem poſt ſe trahunt. Eſt enim ſpaſmus naturæ humanæ & vitæ ſemper & ubique infenſiſſimus, eo quod humorum & ſanguinis motum à circumferentia & ambitu corporis ad interiora convertit & dirigit, & ſaluberrimas excretiones, quæ vitæ & ſanitati patrocinantur, impedit & cohibet. Præterea ſpaſmorum ea eſt potentia, ut liberum & æqualem ſanguinis circuitum, in quo ſanitatis *ratio poſita* eſt, impediant, eumque inæqualem reddendo nimias congeſtiones ſanguinis in nobilioribus partibus, præſertim in capite, corde, ventriculo & inteſtinis efficiant, quæ ſi non ſuperantur à natura per commodam diſcuſſionem & reſolutionem, corruptio & mors certiſſime ſequuntur. Nam in omni motu ſic dicto naturæ, ſive febre, duplicis generis motus junctus occurrit, & probe attendi & a ſe invicem ſecerni debet: alter eſt valde pernicioſus qui fit à circumferentia ad centrum, & hic eſt ſpaſticus, ſemper morboſus, qui ad deſtructionem naturæ & motuum vitalium tendit, & frigore, rigore, horrore & pulſu parvo, debili atque anxietate ſeſe manifeſtat; alter eſt valde ſalutaris, qui ſpaſmum ſubſequitur & huic contrarius eſt, atque a centro ad circumferentiam dirigitur, ſive ab interioribus ad exteriora vergit, & calore ac pulſu celeriori & validiori ſeſe manifeſtat, & hic quaſi interna naturæ medicina eſt, corpus ab omni deſtructione vindicans, cujus beneficio exitiales illæ ſpaſticæ partium ſtricturæ reſolvuntur, laxantur atque inflammatoriæ ſtaſes diſcutiuntur, tubulique excretorii antea clauſi & conſtricti feliciſſime aperiuntur. Hic eſt ille motus, quo veteres naturam medicatricem indigitarunt, cujus miniſterio morbi vincuntur, homo convaleſcit & mortis periculo eripitur: hic etiam eſt, ſub quo nemo moritur, quod potius fit ſub ſpaſmo, qui ipſi eſt contrarius. Quicunque itaque ex medicis horum motuum ſibi oppoſitorum, unius quidem ſalutaris, alterius vero pernicioſi, genium, potentiam, effectus & mutuas eorum actiones & relationes probe novit atque cognoſcit, is magna cum ratione & prudentia in morbis agere, ſapienter pericula prædicere & fauſtos eventus prænuntiare optime valet, is quoque veterum phraſeologias medicas v. g. febrem eſſe naturæ pugnam cum morbo, & convaleſcentiam fieri ſi morbus naturam ſuperet, perquam facile intelliget. Nam ſi ſpaſmi, inflammationes, congeſtiones ac ſtaſes ſanguinis, in ſe mortales, à motu calido, reſolutorio, febrili, certo interpoſito tempore, non digeruntur ac diſcutiuntur, ſed illæ ſuperiores ſunt, tunc utique ſuccumbit natura, & ægrum mori oportet. Cum vero dentur certa indicia, quibus & victoria naturæ ſuper morbum & morbi ſuper

naturam

naturam prævideri & dijudicari poſſit; liquido apparet, artem illam præſagiendi, quæ προγνωστικὴ a græcis dicitur, certis utique niti fundamentis.

12. Viſum itaque nobis eſt, effectus & indicia illa ſpaſmorum lethiferorum non facile fallacia in acutis hoc loco breviter ſtrictimque exponere, quæ ſi circa dies ſic dictos criticos, corpore a morbo debili reddito, apparent, nec evaneſcunt, aut incrementa ſumunt, certus de ſiniſtro morbi eventu poterit eſſe medicus. Neque vero exitiales hi ſpaſmi tantum in una parte, ſed in pluribus ſeſe manifeſtant. Igitur ſi rigor cum frigore circa morbi vigorem obſervatur, vel ſæpius recurrit, ſi corpus non æqualiter molle, ſed durum, calidum & aſperum eſt, & exanthemata à ſpaſmo cutis retrocedunt vel minuuntur, ſi exteriora horrent & frigent, ſi fonticuli vel ulcera præſentia nihil amplius humoris emittunt, indicia certe hæc ſunt, quæ nihil boni portendunt, ſed potius ſummum mortis periculum minantur: quia propter cutis ſpaſmos ſanguinis & humorum motus verſus interiora peſſimas inflammatorias congeſtiones facile ſuſcitat, & impedit, quo minus morbida materia perſpiratione è corpore poſſit expelli. Pergunt plerumque ſpaſmi in acutis morbis etiam ad alia excretoria, vias nempe urinarias, alvinas, quarum conſtrictione efficiunt, ut urina tenuis & aquoſa reddatur, & alvus plane dura, tenſa & occluſa ſit. In quibuſdam ob urgentem ſpaſmum frequens mejendi & deſidendi eſt deſiderium.

13. At vero gravius imminet periculum, & ſpaſticæ illæ contractiones interiores & nobiliores, quæ motibus vitalibus vacant, partes infeſtant. Nam pulſus parvus, contractus, celer & durus, item inæqualis & intermittens, non aliunde, quam à ſpaſtica & convulſiva strictura nervorum, qui in cordis fibras & tunicas arteriarum deſinunt, proficiſcitur, & ſemper in ſtatu morbi plurimum periculi oſtendit. Ejuſdem peſſimæ notæ reſpiratio crebra, anxia & difficilis eſt, ſi in critica tempora incidit; nam ſicut, ſapientiſſimo *Hippocratis* effato *in Prognoſticis*, facile ſpirare magni momenti eſt ad ſalutem in omnibus morbis, ita ſpiratio crebra & ægra in acutis nihil boni unquam oſtendit. Si nervos præcordiales feralis exercet ſpaſmus, ſummæ anxietates, inquietudo & jactatio corporis, crebraque lecti & ſitus mutatio contingunt. Si idem ſpaſmus œſophagi & ventriculi membranas nerveo-muſculares occupat, ad vomendum conatus, regurgitatio potionis, item ſeri limpidi ex faucibus non infrequens extruſio, difficultas in degluriendo atque inexhauſta ſitis cum oris & linguæ ariditate ſe produnt, ſique in conſenſum duodenum rapitur, flavo colore corpus maximeque facies tingitur. Ubi vero profundior ſpaſmus totum genus nervoſum graviter concutit atque convellit, ad ultima jam ventum eſſe, indicio ſunt nares acutæ, collapſa tempora, frigidæ languidæque aures, oculi concavi, cutis circa frontem dura & intenta, color niger aut perpallidus, quibus facies Hippocratica, certa mortis index, deſcribitur. Deinde nervorum diſtentionis, quæ ſemper in acutis terribilis, juxta *aph. VI. ſect. IV.* indicia ſunt, ubi æger ſupinus cubat, eique genua contracta ſunt, ubi deorſum ad pedes ſubinde delabitur, ubi brachia & pedes nudat & inæqualiter diſpergit, ungues digitique pallidi ſunt, ſique manibus floccos legit, fimbriaſque diducit, vel in adjuncto pariete, ſi qua minuta eminent, carpit. His quoque adjungi debent ſubſultus tendinum, quæ omnia ſi apparent, in propinquo mortem eſſe denunciant.

14. Quamvis vero plurimæ ex acutis internam quandam partis inflammationem pro cauſa, agnoſcant, atque ob id periculo non careant: ſæpiſſime tamen in ipſo vigore & vehementia morbi inflammationes novæ & quidem in ventriculo, vel in membranis cerebri ſupervenire conſueſcunt, quæ nunquam non valde terribiles ſunt & mortis prænunciæ. Atque hæ inflammationes, vel ſeparatæ, vel ſimul junctæ, non modo in malignis, petechialibus, contagio infeſtis ac caſtrenſibus febribus, ſed & in aliis acutis, ſynochis, ardentibus, purpuraceis, variolis, morbillis circa ſeptimum, nonum vel undecimum diem ſupervenientes, certiſſime hominem perimunt. Cognoſcitur vero inflammatio ventriculi ex eo, ſi magnus æſtus, & quaſi incendii ſenſus, cum acuto dolore circa præcordia eſt, & locus circumſcriptus tactu durus, extrema inalgeſcunt, ſummaque anxietas & inquietudo jungitur, ſique omne, quicquid vel medicamenti vel potionis aſſumitur, vel protinus vomitu ejicitur, vel retentum ſummam creat moleſtiam augetque anxietatem. Quandoque tanta eſt inflammatio, ut per œſophagum ad ipſas fauces tranſeat, quæ ardentibus dolorificis puſtulis obſidentur, & viſcido putrido muco continuo obducuntur, quæ omnia futuræ mortis præſagia ſunt. Altera inflammatio, quæ ſæpiſſime huic jam dictæ jungitur, & brevi ante mortem accedit, adhuc periculoſior, membranarum cerebri eſt, quam Græci phrenitin vocant, quæ plerumque aſſiduam & pertinacem vigiliam, capitiſque vehementem dolorem ſequitur. Eam prænunciare ſolent præcedens rigor, urinæ copioſæ & tenues, aurium tinnitus, fortis pulſatio in capite, paucæ ſanguinis ex naribus ſtillæ. Ejus vero præſentia his ſignis innoteſcit: rubicundi, flammei & truces ſunt oculi, alienatio eſt mentis, verba ſine ſenſu & ordine proferuntur, interrogati omnia aliena reſpondent, lacrymæ ſæpe effunduntur involuntariæ, dentibus ſtrident & nulla amplius humidi eſt appetentia. Convulſio, ſi phrenitidem ſequitur, haud dubia ſignificatio mortis eſt. Hæ ſunt principaliores afflictiones, quæ homines in acutis jugulant. Hoc mortis genus per vehementes inflammationes & ſpaſmos maxime ſubeunt temperamenti ſic dicti ſanguinei, cholerici, vel ſanguineo-cholerici, ætate juvenes & viri, teneriori ſenſu præditi, ad iram proclives, habitu corporis macilenti & conſtricti, & qui victui valde ſpirituoſo indulſetunt.

15. Aliud genus mortis obeunt etiam in acutis & continuis febribus, qui repleti & ſpongioſi ſunt habitus corporis, phleginanci, & qui vel per morbos, inediam aut diuturnam triſtitiam, vel ſanguinis profuſiones vires exhauſerunt. Nam hi non tam per vehementes ſpaſmos & gravia ac dolorifica pathemata è medio tolluntur, quam potius ex motuum imbecillitate atque defectu partiumque atonia, roboreque & viribus dejectis vitam finiunt. Atque in ejuſmodi caſibus ſtagnationes ac ſtaſes humorum ac ſanguinis in putridam corruptionem ſtatim in principio inclinant. Et hi morbi, quia lenibus incedunt ſymptomatibus, ſæpiſſime fallunt medicorum ſpem, eorumque præſagia eludunt; unde etiam ob non tam evidentem, ſed magis occultam perniciem difficilis ſunt judicii, & malignis annumerari ſolent. Cognoſcuntur vero his indiciis: cum levi frigore & horrore oriuntur, ſed ſumma ſtatim inter initia virium eſt proſtratio, pulſus languidus & frequens ſimulque contractus, in ſitu erecto facilis eſt animi defectio, urina tenuis & ſine ſedimento, nullus ſomnus, ad eum tamen perpetua inclinatio, quem etiam major virium proſtratio & mentis alienatio ſequitur, de nullo dolore, ſiti vel magna moleſtia conqueruntur, nihilominus valde inquieti ſunt, jactantur, ſique extrema algeſcunt & pulſus incipit deficere, neque in carpo manuum amplius percipitur, mortis in vicinia ægros eſſe poſitos rectiſſime colligitur. Quamvis vero & hi homines non ſine inflammatione ventriculi & membranarum cerebri moriantur; ea tamen non

tam gravibus ſpaſmis & ſymptomatibus juncta eſt, ſed facilis ad corruptionem eſt tranſitus.

16. Cum vero omnes inflammationes demum in necroſin ſive ſphaceloſam corruptionem terminari ſoleant, non alienum videtur & hic ſubjungere quaſdam notas, quibus tranſitus inflammationis in ſphacelum ſignificetur. Sunt vero hæ ſequentes: internus quidam frigoris ſenſus percipitur, & dolor ante acutus & acerbus circa caput vel inferiores partes ſubito deſinit, & mens antea delira ad ſe quodammodo redit, virium vero defectus major fit; pulſusque ex toto deficit, vel valde inæqualis, anguſtus & intermittens eſt, & alvus antea fortiter clauſa ſe aperit vel præter voluntatem fluit, vultus fœdus ac pallens apparet, tempora, cervices & pectus gelido ſudore madent, extremæ corporis partes refrigeſcunt, pulſus plane deficere cœpit, borborygmi ac ſonitus in ventre oriuntur, & liquida immiſſa quando deſcendunt, ſonum emittunt, tamquam cavo & profundiori vaſi immitterentur. Hæc omnia mortem præ foribus eſſe manifeſto demonſtrant, quia ob ſphacelum, vires ſumentem, ſumma partium atonia & extremus virium lapſus adeſt. Si quando ſanguine nimium redundantes ſubito ex ſphacelo interno vita decedunt, aliquot poſt mortem elapſis horis horrendum in modum venter intumeſcit, & magnæ veſicæ oriuntur, & facies plumbea ac viridis fit, intolerabilis fœtor adeſt, atque ex ore ſæpius & naribus male olens cruor ſtillat.

17. Eſt adhuc aliud mortis genus, quod, qui ex gravibus pectoris vitiis ægrotant, ſubire debent, idque eſt ſuffocatio, qua pereunt & anginoſi & peripneumoniaci, catarrho ſuffocativo laborantes, & quos aſthma convulſivum & thoracis hydrops jugulat. Hi morbi non modo omnis aëris ingreſſum & egreſſum in pulmones liberum intercipiunt, ſed & ſanguinis per pulmonum vaſa circuitum ex uno ventriculo ad alterum tollunt. Nam angina, quæ muſculos laryngis internos occupat, & Græcis cynanche dicitur, ubi neque in cervice, neque in faucibus quicquam vel tumoris vel ruboris conſpicitur, ſimul tamen ſummi doloris tormentum & vehemens febris eſt, citiſſime per ſuffocationem necat, tum profecto, ut verbis utar Lommii *Lib. II. Medic. Obſerv.* oculi vertuntur & rubent & veluti iis, qui ſtrangulantur, prominent, vox impedita nihil ſignificat & qualis catulorum eſt, tenuis editur, os apertum hiat frigidi aëris cupidum, ex eoque ſpumans ſaliva movetur, lingua exeritur; potui datus liquor per nares remeat, ipſe æger totus inquietus eſt, crebro & cubili exilit, tandem vero ſtrangulatu atque ſyncope oppreſſus perit. Ita etiam præfocatione occidit peripneumonia, nam ſi nihil plane exſpuitur, ſed magna adeſt & anxia ſpirandi difficultas atque anguſtia, inquietudo, ſputum intus in pectore ſtrepit, pulſus inæqualis & intermittens fit, & alvus infirmis jam viribus funditur, & quod tuſſi rejicitur, ſpumoſum modo cruentum, modo flavum eſt & ſimul continua vigilia urget & phrenitis ſequitur, frigidique aëris hauriendi cupiditas maxima eſt, æger lubenter ſupinus & erectus cubat, nam in nares reclinatus enecare præfocatione videtur, quinto vel etiam ſeptimo die ad ſummum certa mors ſequitur.

18. Qui aſthmate ſic dicto convulſivo moriuntur, hos identidem ſuffocatio perimit, quod vitium naſcitur plerumque ab hydrope thoracis, ſubito per ruptas hydatides orto, quando nimirum ingentes inundationes aquarum pondere ſuo diaphragmatis motum & liberam pulmonum expanſionem impediunt, ut nec aër ingredi, nec ſanguis opportune eos tranſire poſſit. Oritur etiam hoc malum, quando tunica bronchiorum glanduloſa interior, multis & magnis glandulis obſita, ita anguſtatur, ut nec ſpiritum in pulmonibus contentum elidi, vel novum recipi patiatur. Sæpe etiam ſpaſmus convulſivus tam fortiter bronchia convellit & coarctat, ut ſtrangulatione ægri miſere intereant. In omnibus hiſce vitiis ſumma anxietas atque inquietudo, tremulaque adeſt ſpiratio, pulſus inordinatus & inæqualis, & ſibilus ac ſtrepitus in pectore percipitur, nec uno in loco conquieſcere poſſunt, & nil, niſi ſpumoſum quidpiam aut cruentum è pectore extunditur; extremis tandem corporis partibus inalgeſcentibus ſyncope & ſuffocatione pereunt. Idem fit in catarrho ſic dicto ſuffocativo, qui maxime ſenes, imbecillos atque infantes perimit, & plerumque à paralyſi nervorum pneumoniacorum naſcitur. In hoc vitio identidem ſpiritus cum ſumma difficultate, anguſtia & anxietate trahitur, & bronchia humore à ſanguine ſecedente replentur, & quia nihil ſputi excernitur, aër admiſſus magnum ſtrepitum ac ſonum edit, donec tandem ex aëris defectu æger ſuffocetur. Præter hæc jam dicta certa adhuc mortis indicia ſunt, pulſus intermittens, parvus & ex toto deſinens, quod ſæpe aliquot horas ante mortem fit. Sæpiſſime etiam turbatio ſupervenit cum extremorum frigore. In phthiſicis, ubi magna in pulmone cavitas exeſa ingentem purulenti humoris copiam recipit, ſi ob imbecillitatem virium non ejicitur, ſed expectoratio ceſſat, mors brevi ſequitur.

20. Expoſitis iis morbis eorumque lethalibus ſignis, qui ſuffocatione necant, proximum erit, *ut quoſdam* adhuc acutos, qui & inflammatione & *vehementioribus* ſpaſmis hominem è medio *tollunt*, perſequamur, & quibus ſignis futura mors prævideri & prædici poſſit, exponamus. Febris cum purpura alba, quæ lymphæ valde vappeſcentis & corruptæ ſoboles eſt, ſi in fine adſociatur aliis acutis febribus, item variolis, morbillis, vel etiam in puerperio poſt lochia ſuppreſſa accedit, nunquam expers eſt periculi, necat autem utplurimum per inflammationem interiorum partium, præſertim ventriculi & inteſtinorum. Funeſtum indicium eſt, ſi æſtum præcordiorum ſummamque anxietatem internus frigoris ſenſus cum pulſu parvo, debili, inæquali excipiat, purpura diſpareat, animi defectio, mens turbata & ſpiratio difficilis ſit. Variolæ ſi ſtatim primis diebus cum gravi dolore lumborum & delirio invadunt, & mox ſecundo die exanthemata in cute apparent aſpera inſtar purpuræ cum maculis, & die quinto & ſexto poſt plenam eruptionem pulſus non ſedatior fit, ſed in eadem celeritate permanet, & totum corpus puſtulis obſitum eſt; raro in juvenili ætate evaſiſſe quenquam ſcio. Ardentiſſimus vero circa nonum diem ex exulceratione manuum dolor omnia ſtatim, quæ ſpem ſalutis facere videntur, ſæpe immutat: nam vehementiſſimus ille & æſtuoſus dolor, univerſum genus nervoſum ſpaſmis afficiens, ſummas parit anxietates, jactationes corporis, puſtularum ſubſidentiam: poſtea reſpiratio difficilis, mentis turbatio, convulſio & pulſus parvus languidus ſupervenientes brevi interficiunt.

21. Quicunque à veneno validiſſimo emetico aut purgante ſumto moriuntur, hos identidem inflammatio ſphaceloſa è medio tollit: diſſectorum anatome id reſtante. Mortis vero futuræ præſagia ſunt, ſi ardores internos & ſummas anxietates pulſus valde parvus & inæqualis vel plane deficiens ſequitur, cum ſudore frigido, delirio & convulſione, quam à medicamento purgante concitatam ipſe Hippocrates *ſect. VII. aphor.* 25. & multis aliis in locis, mortiferam pronuntiat. Qui ex dolore a calculo vita decedunt, in iis plerumque inflammatio lethalis ventriculi & meningum ſupervenit. Nam ſi vomitum & acutiſſimum dolorem febris ſequitur cum magna anxietate & ſiti vehementi, & poſtea ſingultus & delirium cum extremorum frigore accedit; non diu ſuperſtes

æger

æger erit; in cholera, ſi acuti dolores & torſiones incidunt, & ſupra infraque magno impetu humores præſertim virides prorumpunt, & ingens afficit bibendi cupiditas, & facies flaveſcit, pallida fit, pulſuſque parvus atque conciſus eſt, non ſine periculo morbus eſt. Si vero pulſus quoque totus concidit, & crura contrahuntur, frigidæque ſudationes fiunt, animaque deficit, inflammationem in ſphacelum tranſiiſſe non leve indicium eſt. Dyſenteria ſi poſt alium morbum homine jam infirmo oritur, raro æger ſervatur: facilis enim eſt tunc tranſitus inflammationis in ſphacelum. Peſſimum adeoque ſphaceli indicium eſt, ſi tormina acuta ſubito ceſſant, & æger refrigeratur ſummaque adeſt virium proſtratio. Singultus, cardialgis, præcordiorum æſtus atque anxietates ſumma utplurimum præcedunt, & perniciem ventriculi inflammationem indicant. In paſſione iliaca, ubi acutiſſimi ſunt dolores cum contumaci alvi conſtrictione & vomitu aſſiduo, etiam male olente, ſi ſingultus, delirium, gelidus ſudor, extremorum frigus, nervorum diſtentio accedit, ea omnia certiſſimæ mortis nuncia ſunt, id quod jam dudum obſervavit Hippocrates *ſect. VII. aphor.* 10. dum ait: *ab ileo vomitus, ſingultus, convulſio aut delirium malum.* Eodem modo etiam atrociſſima & convulſiva colica necat. Tam acerbus ſæpenumero dolor in inteſtino recto à ſtagnante ſanguine hæmorrhoidali urget atque affligit, ut non modo inflammatio, ſed & lethalis ſphacelatio hoc inteſtinum occupet, ſub qua excrementa propter inteſtini putredinem fœtidiſſima prodeunt, pulſus frequens & debilis cum ſumma ſequitur virium proſtratione, & ipſe ſphacelus ſæpius ad partes externas atque ſcrotum ſerpit, animi defectio tandem & brevi poſt mors ipſa ſuccedunt.

22. Plures in partu, vel poſt eum, itemque in puerperio mori fœminas notiſſimum eſt: quare etiam de funeſtis mortis indiciis ac præſagiis quædam dicenda ſunt. Si mulier vel propter pravum ſitum infantis, præſertim grandioris, continuis ſpaſmis, doloribus ac laboribus per aliquot dies aſſiduis atque ardoribus ſimul junctis internis vehementibus, quos pulſuum celeritas oſtendit, valde defatigata eſt; accidit ſæpius, ut in partu, vel etiam poſt eum, repente dejectis viribus, in animi forte deliquium vel affectum apoplexiæ ſimilem, propter pulſus præſentiam, incidant, & nulla arte vel ope vires & vitam recipere poſſint. Mortis indicium eſt, ſi affectus ad aliquot horas perdurat, neque penetrantiſſima medicina, qualis eſt ſpiritus ſalis ammoniaci cum calce viva paratus & oleo rutæ eſſentificatus, in nates intruſa, excitari poſſunt. Si facies ipſo in paroxyſmo colorata manet, indicium eſt, ſanguinem, ex vehementioribus ſpaſmis nimio impetu ad cerebrum delatum, hoc malum apoplectico per omnia ſimile produxiſſe, & plerumque poſt obitum ex ore & naribus ſerum ſanguineum fœtidum effluit. Si parturientes, fœtu adhuc in utero mortuo, exſpirant, ſæpius ille poſt mortem ob jam nimis relaxatas vias & interiorem fermentativum motum foras ex utero propellitur. Quæ in puerperio è vita diſcedunt fœminæ, ac utplurimum, retento impuro ſanguine, qui poſt partum ex utero ſalutariter per aliquot dies prodire ſolet, graves dolores antea patiuntur, quos ſi non excipit effuſio lochialis ſanguinis, ſed fluxus magis ſtipatur, uteri plerumque inflammatio & febris ſequitur valde exitioſa. Illam incendium ab inferioribus locis uſque ad cordis regionem vergens manifeſtat: ſique magna anxietas, virium proſtratio, inquietudo & omnis appetitus dejectio jungitur, poſtea ſenſus internus frigoris cum horrore accedit, ac pulſus frequens, parvus ac debilis jungitur, & viſus incipit obfuſcari; in propinquo mortem ex ſphacelo eſſe hæc ſignificant. Plurimæ ex puerperis integra mente mori ſolent, nam hæc antea turbata paucis ſæpe ante mortem horis ad ſe revertitur, ut imperitiores rem penitus in vado eſſe ſibi perſuadeant: ſed ex pulſu moribundo prudentiores proximi exitii indicium deſumunt. Si quando ob nimiam ſanguinis poſt partum & in puerperio profuſionem lentus cum pulſu frequenti & debili calor aſſidue urget, neque etiam poſt ſomnum mane ſedatur, & juncta eſt plenaria inappetentia viriumque dejectio, circa exitum puerperii, i. e. ſexta ſeptimana, ſyncoptica mors plerumque ſuccedit.

23. Cancro exulcerato nemo facile ſervatur propter ſummam corruptionem, quam ſanies nigra, tenuis, odore abominabilis teſtatur; lenta eſt febris & vires indies decreſcunt, ſomnus anxius, laborioſus vel nullus, donec tandem animi defectio & mors ſequatur. Accidit interdum, ut inflammationes in exterioribus partibus conſiſtentes, cujus generis ſunt eryſipelata, podagra, chiragra, retrocedant, atque ad interiora pellantur, ac cito hominem rapiant. Neque vero id aliter fit, quam inflammatione & ſphacelatione ventriculi aut inteſtinorum. Major pernicies eſt, ſi in peſte carbunculi vel bubones retrocedunt vel non ſatis prodeunt: nam tunc in certo vitæ periculo homo verſatur: horrore enim homo concutitur, ſumme anxius & inquietus fit, æſtus cum exterioribus algeſcentibus regionem ventriculi occupat, ad vomendum eſt cupiditas, vel etiam ſingultus accidit, poſtea ſub mentis turbatione & ſyncope homo exſpirat. Si quis ex nimia ſanguinis profuſione, quale quid contingere poteſt ſelici abortu, in hæmoptyſi, in cruento vomitu, vel morbo nigro *Hippocratis*, aut gravi hæmorrhagia in febribus moritur, is quidem ex animi defectione ipſaque ſyncope vitam amittit; ſed tamen notabile eſt, quod plerumque vehemens ſitis, inclinatio ad vomitum & pulſus cum debilitate, frequentia & artuum diſtentione præcedat, indicio, ſanguinem in partibus interioribus, ventriculo, capite ſubſiſtentem movere adhuc quoſdam ſpaſmos; nam ſitis ex ſpaſtica ſtrictura tunicæ glanduloſæ œſophagi utplurimum oritur. Morbi, quibus infantes pereunt, ſunt utplurimum ſpaſmodici & convulſivi, inflammationem & ſphacelum præſertim ventriculi, inteſtinorum aut capitis, poſt ſe trahentes; nam ex acutis doloribus facile in epilepſiam & convulſiones, febres atque aſthmata incidunt. Si epilepticus paroxyſmus unus alterum conſequitur, & alvus antea fortiter clauſa ſponte jam dimittit excrementa valde fœtida & nigra, vox clangoſa & ſingultuoſa fit, totumque corpus ardet, in propinquo exitum eſſe judicare licet.

24. Reſtat jam, ut mortis præſagia in quibuſdam etiam morbis chronicis exponamus. Hos inter vero eminent maxime hydrops, cachexia, ſcorbutus, maraſmus, hectica, phthiſis ac tabes. Qui hiſce decumbunt, lente tranſeunt ad mortem, propter lentius procedentem viſcerum ex humorum ſtagnatione aut extravaſatione corruptionem, quæ, quoniam nulla arte averti poteſt, certe mortem ingenerat. Indicis vero viſcerum corruptorum in inferiori ventre, adeoque mortis ſecuturæ, ſunt appetitus in totum proſtratus cum eorum etiam averſatione, quibus ſani valde delectati fuerunt. Deinde lenta febris ſi incrementa ſumit & celerior pulſus evadit: qui nunquam non corruptionem internam indicat. Denique ſumma virium cum reſpiratione difficili proſtratio, ſomnus valde laborioſus & plus debilitans, quam reficiens. Hæc ſi diutius adfligunt & nullis remediis miteſcunt, certo mortem præſagiunt, maxime ſi corpora ſunt ſenilia, vel ex morbo præcedente in ejuſmodi chronicam paſſionem delapſa. Hæ ſunt quædam communes & exitiales chronicorum notæ: non alienum vero erit, quaſdam in certis morbis ſpecialiores adjicere. Itaque quod attinet ad phthiſin, peſſima & mortem indicantia ſigna ſunt, ſi totum corpus tabe

conſumtum eſt, ſi aſſidua atque hectica febris urget, facie rubicunda, ſi profluit alvus, ſudor colliquativus eſt ſique pedes intumeſcunt, ſi ſputum ſupprimitur, pallidi ungues, oculi concavi & nares acutæ fiunt. Si ex aſthmate diuturno cordiſque palpitatione, vel ex induratione hepatis poſt quartanam hydrops ſequitur, non facile ſervari poſſe hominem certo pronunciari poteſt, ſique urina pauca, turbida, rubra redditur, omen eſt valde pernicioſum, ſique ſuperiora gracileſcunt, & facies inſimul flaveſcit, præſagire mortem aliquot menſes antequam accedat, haud dubioſe licet, quæ etiam certiſſime ſequitur, febre aucta & reſpiratione difficiliori reddita. Quicunque ſæpius, & maxime ex motu corporis & animi vehementiori, fortem & contumacem palpitationem cordis ſentiunt, & poſtea aſthma convulſivum vel hæmoptyſin aut hydropem incurrunt, iis diu ante mortale periculum præſagiri poteſt, multoque magis, ſi quandoque animo delinquunt. Nam horum omnium cauſa polypoſa in cordis vaſis concretio eſt, quæ nulla medicina tolli poteſt, & tandem hos morbos, concurſantibus aliis cauſis, funeſtos ingenerat, ſique ſubito & ſine cauſa manifeſta & frequenter incidit animi deliquium, identidem cauſa ejuſmodi polypus eſt, & mortem, ſi frequenter incidit, repentinam inferre ſolet. Quiſquis enim ſæpe multumque ſine evidenti occaſione animo deficit, hunc recte *Hippocrates* innuit ſubito mori conſueviſſe.

25. Si hepar corruptio ſphacelоſa & mortalis occupat, tum faſtidium adeſt cibi, maximeque carnis, frequens & multa eſt ſitis, febris, virium dejectio, ſingultus, & vomitu ſubinde extunditur ſerum vel flava bilis & corpus ſenſim contabeſcit: quibus in caſibus poſt mortem jecur plane ſphaceloſum, nigrum obſervavi. Ventriculi exulceratio longum etiam & lethalem morbum producit, & cognoſcitur, ſi ſumma anxietas & vomitus cibum adſumtum excipit, quæ vitia, dato medicamento quodam acri ſalino aut ſpirituoſo, augeſcunt, corpus contabeſcit, pulſus ſemper celer eſt, extrema partium rigent & quandoque horrent, fonticuli clauduntur, & ſomnus parvus & laborioſus fit. Hi tertio vel quarto menſe demum moriuntur, & diu ante mortem prædicere poſſumus. In cachexia ſi totum corpus fit tumidum, inflatum, pallidum, ſi ciborum adeſt faſtidium & crebrior male olens vomitus urget, & pauca per alvum feruntur, urina cruda & pauca, reſpiratio difficilis & totum corpus male olet; poſtea ſi frequens pulſus accedit & reſpiratio difficilis, mortem aliquot menſibus prænuntiare licebit, quæ eo certius ſequitur, quo ægrotus majora errata in diæta, in nimio potu commiſit, vel mœſtitia animi diuturna fuit fatigatus.

26. His jam expoſitis è re eſſe duco, quædam adhuc eximia ac ſalutaria præcepta & monita ad prognoſin inſtituendam ſubjungere, quæ inter maxime eminet illud, quod probe morbi ſpaſmodici chronici à paſſionibus acutis diſtingui debeant. Nam ſæpiſſime in hypochondriacis & hyſtericis ejuſmodi pathemata occurrunt, quæ in acutis paſſionibus lethalem effectum denunciant, in illis vero minus periculi alunt. Quid enim frequentius eſt, quam quod ſub paroxyſmis maximas anxietates ſpirandique anguſtias cum extremorum frigore, urina aquoſa, pariantur, pulſu exiſtente parvo, debili, ſæpiuſque animi vehemens deliquium accedat, quæ tamen omnia brevi exſpirant, & ſine periculo tranſeunt. Deinde probe morborum tempora ſunt diſcernenda; nam ex iis omnibus ſignis, quæ modo attulimus, funeſtis, ſi quædam vel etiam plura ſub initio & primis morbi diebus apparent, inconſiderate certe agerent, qui ſtatim mortem præ foribus eſſe exinde judicare vellent. Aliud vero eſt, ſi viribus à nimio calore, vigilia aſſidua, inappetentia, anxietate dolore per plures dies fractis & exhauſtis funeſti ejuſmodi ſpaſmi, & ab iis oriunda ſymptomata, prodeant, maximeque iis temporibus, ubi morbus alias ſalutariter ſolvi ſolet, quod ordinario fit circa dies impares, ſeptimum, nonum & undecimum. Poſtea magna ſemper eſt habenda ratio corporum, quæ ægrotant, & maxime æſtimandum, utrum ex imbecillibus, an robuſtis ſint; nam illa ſemper magis periclitantur, quam quæ conſtitutionis robuſtioris & validioris ſunt. Imbecillibus vero ratione ætatis ſenes & infantes, ratione corporis ſtructuræ, qui ſpongioſi, repleti, multiſque & exilibus vaſis inſtructi ſunt, annumeramus, neque minus, qui à parentibus debilibus ac morboſis procreati ſunt, it. qui præcedente morbo diuturno, vel immodicis ſanguinis profuſionibus ac diuturna inedia, vel animi affectu, mœſtitia & cura, inquieta meditatione vires amiſerunt. Referimus huc etiam puerperas, & qui ex vitioſa diæta vitæque regimine & excretionibus ſuppreſſis ingentem impurorum humorum copiam intra vaſa ſibi contraxerunt. Nam in iis omnibus invalidis corporibus facile dolorum vel inflammationum ad mortiferum ſphacelum tranſitus eſt. Poſtremo etiam illud adjiciendum puto, ut probe ſemper attendamus, num à cauſis quibuſdam nocentibus, externis, per iram, terrorem, corporis refrigerationem, aut cibum pernicioſum, vel per medicamentum vehemens & virulentæ indolis ea, quæ apparent ſymptomata, ſuſcitata fuerint. Quæ omnia ita etiam ſunt comparata, ut in morbis in ſe periculoſis & corporibus invalidis in mortalem perniciem ægros conjicere mortemque accelerare poſſint. Si tamen in morbo minus periculoſo, & corpore robuſto, pernicialia ejuſmodi adſunt ſymptomata, non ſtatim penitus ſunt extimeſcenda. Poſtremo plurimum etiam refert ad prognoſin feliciter inſtituendam, principia morbi invadentis probe expendere. Nam omnis morbus, qui ſtatim in principio vires tollit, pulſu valde frequenti exiſtente, nihil boni portendit; eo quod & infirmiores vires, & ſuccorum impuritatem & pravam dyſcraſiam ſanguinis, clarius manifeſtet. Sed hæc de nobiliſſima hac materia dixiſſe ſufficiant.

DE
DUODENO MULTORUM MALORUM
CAUSSA.

§. I.

Dicturi de duodeno, idque mille malorum ſedem adſerturi, neceſſarium omnino arbitramur, ut, priusquam altius in ejus explicationem deſcendamus, paucis præmoneamus, in præſenti diſſertatione minime id nobis eſſe propoſitum, ut hujus ſententiæ autores nos profiteamur, quippe falſo nobis hanc gloriam vindicaturi. Debetur hæc potius immortalis memoriæ medico Sylvio, qui ante aliquot luſtra totam medendi ſcientiam truncam ac debilem adhuc principio quippe firmo ſtabilique deſtitutam, in ampliorem decorem repoſuit, & omnem fere curandi

rationem

rationem hoc fundamento confirmavit. Is itaque fuit, qui primus omnium hanc viam vidit, viſamque longius omnino perſecutus eſt, & triumviratu humorum, bile, pituita, ſuccoque pancreatico corpus regi profeſſus, ac ex eorum temperie mixtioneque & clementi efferveſcentia non digeſtionis modo, ſed ipſam quoque vitæ atque ſanitatis rationem deduxit. Sicut è contrario ex horum etiam intemperie, & nimia eorundem abundantia vel defectu omnes omnium morborum cauſas imo ſanandi rationem naſci contendebat. Quæ cum ipſe, latius uberiuſque in ſua praxi perſecutus ſit, & ſpeciatim *lib. praxeos p.* 174. perſequatur, ſupervacuum nobis videtur, prolixius eadem enumerare.

2. Fuit itaque hæc *Sylvii* ſententia, quæ, ut lucem adſpexit, ingenti excepta eſt adplauſu, primum quod nihil obſcurum, imaginarium, & nihil de veterum ſomniis retinebat, deinde quod ex ipſa rerum natura, velut ex fonte deducta, claro exploratoque inſiſtebat fundamento. Eadem tamen, poſteaquam altius examinari cœpit, quam prius conſecuta erat laudem, magna ex parte deſtitui, illius nævos, anatomia & phyſica denudantibus. Nempe enim minus latere poterat iis, qui hiſce in ſtudiis verſati erant, impetu magis, quam diligenti ratione eo adactum fuiſſe *Sylvium*, ut *efferveſcentiam ſuccorum*, uti loquitur, in duodeno adfirmaret. Quam opinionem ut argumentis tueretur, bilem pure alcalinam omnino adſerebat, quod quam falſum ſit, vel ex eo liquet, quod adfuſo etiam validiſſimo acido, quale eſt ſpiritus vitrioli, illa non efferveſcat, in flavam potius ac mucilaginoſam offam coaleſcens. Quod idem ex eo colligere licet, quod, ubi ſpiritum nitri, qui æque vehemens acidum eſt, adjeceris, idemnidem coaguletur, & viridi adſumto colore, quam leniſſime commoveantur. Neque minus erraſſe videtur, quod ſuccum pancreaticum, ceu acidum adſeveraverit, cum anatomicis conſtet experimentis, hunc, quodcunque etiam alcali adfundas, nullo modo cum eo efferveſcere, nedum cum bile conflictari. Imo exciſo pancreate vitam ſpirituumque incolumem manere animantibus, CL. BRUNNERUS in *libello erudito de pancreate* demonſtravit, quo unico experimento non mediocriter hæc SYLVII opinio adfligitur.

3. In eo vero magnum errorem admiſit, quod ex hoc triumviratu vitæ ſanitatiſque rationem explicaverit, & ex eodem univerſam medicinam tam theoriam quam praxin quaſi à capite arceſſiverit. Neque enim potentem ſatis eſſe hanc ſententiam, plura teſtantur, quæ cum ad explicationem rerum naturæ & ad ipſum remediorum uſum pertineant, minus tamen ex hoc principio derivari poſſunt. Ut enim taceam, de iis morbis, qui in certas ætates temperamenta familias & tempeſtates incidunt, ſatis ſuperque conſtat, ex tabidi canis morſu, ex putrido miaſmate peſtis, dyſenteriæ luis venereæ, imo ex ſola animi perturbatione gravia oriri mala, quæ ſine prævia humorum corruptione ægrotantem conficiunt. Porro experientia confirmatum eſt, ex ſanguinis abundantia, ejuſque extra vaſa ſeceſſione, item ex viſcerum vitio & ægrotare plures & iiſdem intercipi, cum manifeſto argumento, graviter eum erraturum, qui in his morbis triumviratum culpæ accuſaret. Quæ quidem omnia eo fine a nobis dicta ſunt, ut adpareat, hanc SYLVII ſententiam utilem alioquin, explicandæ toti medicinæ nunquam ſufficere. Quanquam autem neque univerſalis ſit, neque explicata ſatis: non contemnenda tamen obſervatio eſt, ſed ſuam etiam utilitatem eamque amplam pollicetur, modo curam adhibeas, ne *Sylvium* ſecutus, nimium ejus fines extendas. In quo uti ille Vir erravit, ita tamen illius ſententia probatur, & ita nos idemnidem probamus, quod plurimi ex chronicis malis in duodeno exiſtant, ibidemque generentur. Et hoc quidem eſt, quod in præſenti diſſertatione meditamur, hanc *Sylvii* ſententiam, quæ fere exolevit, revocaturi & ſaniore eam ſenſu explicaturi. Natura nempe mortalium hoc quoque nomine prava & ſiniſtra eſt, ut novas dictorum ſententias, quæ aliquid utilitatis habent, minus recte intueantur, quippe primo cum impetu ad eas ruentes, mox, ubi effectus non reſponderit, eaſdem deſtituentes: adeo, uti in ceteris rebus mortalium, ita hic eſt arduum omnino, modum tenere. Quod idem ſatum *Sylvii* ſententia ſuſtinuit, quæ ubi primum in lucem prodiit, avidiſſime excepta fuit, mox ubi non in omnibus reſpondit, (neque enim reſpondere poterat) eodem conſenſu deſtituta ac repudiata fuit; cum tamen revera, multum veritatis ſuo loco & pretio æſtimandæ in medendi methodo hac in hypotheſi occuletur. Nos itaque jam in eo occupati erimus, ut hypotheſin a *Sylvio* primo propoſitam noſtro vero tempore partim neglectam, partim ſuppreſſam vindicemus, & quaſi ex tenebris in lucem revocemus.

4. Eſt vero hæc noſtra ſententia firma ac ſtabilis primum tenuium inteſtinorum, quod duodeni nomine venit, ab uſu & officio reliquorum inteſtinorum plane eſſe remotum atque diſtinctum, adeoque ſingularem conſiderationem mereri. Provida namque natura non contenta ventriculum ſuperiorem & majorem condidiſſe, ſed ipſi quoque adjecit ventriculum minorem, & quemadmodum in primo & majori ingeſtorum magis rudis & ſimplex fit ſolutio: ita in ſecundo & minori fit magis intimior & chymus plus elaboratur, miſcetur & attenuatur. Sicuti vero hujus inteſtini uſus maximi eſt æſtimandus, ita ex adverſo, ſi vitio laborat, ſi muneris ſui obliviſcitur, ſedes ac diverſorium & ſomes fit multorum magnorumque morborum. Ut vero hujus adfirmationis veritas magis conſtet clariorque ea fiat, placet jam ex ipſis anatomicis paulo ſubtilius & diligentius duodeni ſtructuram ac fabricam, & ex hac ipſum uſum ejus æſtimare.

5. Nobis nempe, uti antea dictum, duodenum videtur parvus ac ſuccenturiatus ventriculus, & magna digeſtionis alimentorum officina. Primum vero ventriculi requiſitum eſt, ut gaudeat flexura ſive curvatura & habeat fundum, in quo paulo diutius ingeſta hæreant ac commorentur. In eo vero anatomici ferme omnes conſentiunt, quod duodenum ab orificio ventriculi dextro incipiens inſignem verſus ſpinam repræſentet flexuram. RIOLANUS *in Enchirid. anatomic. Patholog.* duodenum ad ſpinam complicari dicit. Idem ſentit BLANCKARD *in Anatom. p.* 410. *duodenum*, inquit, *à pyloro verſus ſpinam ſub ventriculo excurrit, fere circa meſenterii centrum, deinde lumborum vertebris per ligamenta membranoſa jungitur, atque ſic ulterius ob brevitatem, nulla circumgyratione facta, circa renem ſiniſtrum, ubi jejuni anfractus inchoantur, terminum conſequitur.* Eodem modo HORNIUS *in Microcoſ. duodenum*, inquit, *à ventriculo incipit & facto deorſum parvo flexu recta fertur ſpinam verſus, cujus vertebris lumbaribus tranſverſim incumbit fere circa meſenterii centrum.* Et MUNYKS *Lib. de re anatomic. p.*36. hæc habet: *tenuium inteſtinorum primum à duodecim digitorum menſura duodenum veteribus tranſverſim incumbit: ductum admittit biliarium, atque pancreaticum, habetque ſibi annexam latiorem pancreatis extremitatem. Ubi circumvolvitur, inteſtinum jejunum appellatur.* VESALIUS *in Anatom. p.* 379. de duodeno hæc propoſuit: *ex humiliori orificio ventriculi, quod è ſua elatiori & dextro ipſius lateri proxima conſiſtit ſede, principium inteſtinorum exoritur, illive orificio, ubi id craſſiori ſua ſubſtantia introrſum protuberat, continuatur, ut ſimul atque è ventriculo prodit in poſteriora retortum ſub ſede ventriculi poſteriore ſecundum dorſi dextrum latus recta deorſum proficiſcatur, in*

nullos

nullos omnino anfractus revolutum. Errant itaque plures ex anatomicis, qui duodeni terminum ibi conſtituunt, ubi ductus biliarii, vel pancreatici in homine orificium in duodeno proſtat. Rectius vero ibi finis eſt ponendus, ubi flexura duodeni deſinit & in anfractus incipit convolvi. Unde rectiſſime VERHEYEN *in Anatom. p.* 41. ſcribit: *duodenum ab orificio ventriculi dextro initium habens, verſus ſpinam reflectitur, atque in latere ſiniſtro, ubi anfractus incipiunt, terminatur.* Et optime quoque HORNIUS *in Opuſcul. Anatomicis: duodeni finis ubi ſit non ſatis eſt determinatum apud Autores. Nam qui* 12. *digitorum longitudinem, à qua nomen habet, in eo reperiri volunt, non ad inſertionem pori biliarii, reſpicere debent, ſed potius terminum ejus in ſiniſtris quærere, ubi jam in gyros volvi incipit inteſtinum.* Et HIGMORUS *in Anatom. p.* 27. finem quoque duodeni ſtatuit, ubi hoc in gyros incipit convolvi.

6. Alterum requiſitum ventriculi eſt, ut ejus cavitas ſit ampla & capax, jam vero utut capacitas duodeni longe minor ſit ea, quæ in ventriculo deprehenditur; nihilo minus multum reliqua inteſtina amplitudine ſuperat. Unde VESALIUS *in Anatom. p.* 379. veriſſime ſcribit: *Duodeni pars ſub ventriculi fundo, ad dorſum proxime adligata, inter diſſecandum capacior, ampliorque reliqui inteſtini ductu occurrit.* VESLINGIUS quoque laxitate & amplitudine inſigni præditum aſſerit. Quod etiam DIEMERBROEK adfirmat *p.* 153. dum ait: *quotidiana anatomica obſervatio oſtendit, hoc inteſtinum non nunquam laxitate & amplitudine inſigni præditum reperiri.* Vehementer itaque errant illi Anatomici, ex quorum cenſu eſt *Bartholinus*, *Bauhinus* & *Blanckardus*, qui exiſtimant, duodenum reliquis tenuibus craſſius quidem eſſe, ſed anguſtius. Deinceps quod duodenum gaudeat munere ventriculi vel ex eo innoteſcit, quod ejus textura, præſertim interna eadem ſit cum ventriculo. Habet hic tunicam glanduloſam ac villoſam, ex qua continuo ſudat atque diſtillat ſuccus ſolvens fermenteſcibilis: eadem tunica viſitur vel potius continuatur in duodeno. Hæc non ſeparat liquidum ex inteſtinis, nam nullæ ſunt viæ vel ductus patentes, ſed potius ſecernit ſuccum à ſanguine ſimilis indolis cum menſtruo ſic dicto ventriculi. Illud vero maxime memorabile, quod duodenum, præter tunicam glanduloſam cruſtaceam, innumeris parvis glandulis inſtructum ſit, quæ, ſeparata tunica villoſa, in nervea poſitæ ſunt, & viſui occurrunt. De hiſce WEPFERUS *in Hiſtor. cicut. aquatic. p.* 190. ita ſcribit: *in duodeno plurimas inſignes glandulas ultra palmi latitudinem à pyloro diviſim ſparſas inveni, quæ detracta tunica fibroſa quaſi conglomeratæ apparent, dimidiati ſeminis cannabini magnitudine, quæ aqua macerata mucum ſtillabant copioſe etiam octavo adhuc poſt mortem die.* Harum glandularum inventor celebratur Clariſſimus BRUNNERUS *vid. Miſc. Natur. Curioſ. Dec. II. ann.* 5. *p.* 464. Glandularum harum officium ſine dubio non aliud eſt, quam ut lympham menſtrualem ſecernant atque in cavum duodeni infundant. Ulterius ventriculi requiſitum præcipuum ac palmarium eſt, intimam diſſolutionem ingeſtis præſtare, eorumque nexum ac mixtionem ſolvere, & hæc ſolutio maxime viget in hujus fundo, ubi diutius hærere ſolent contenta. Gaudet eo quoque privilegio & prærogativa imo majori noſter ventriculus præ ſuperiori: hic enim accipit tantum fermentalem ſuccum ex tunica glanduloſa ac villoſa, ille vero præter hanc tunicam & glandulas ſpeciales, obtinuit peculiares quoſdam inſignes ductus, qui largo flumine fluida ſolventia magnæ activitatis infundunt. Influit nempe ſuccus bilioſus parciore quidem quantitate ex cyſtide, majori vero ex hepate & ejus ductibus biliariis, manifeſto indicio, quod tanti ſucci copia & uſum præſtet egregium. Simili ratione ex magnitudinis eximiæ pancreatica glandula emergens ductus lymphæ ſolventis fermenteſcibilis ingentem quantitatem advehit: quod etiam de magno & ſingulari ejus uſu teſtimonium eſſe poteſt. Perquam vero dignum notatu eſt, quod hi duo ductus in homine ambo concurrant & horum orificia in papillam deſinant, quæ directo fundo flexuræ duodeni ſuperpoſita, quod ſæpius in anatomia annotare mihi licuit, ut ex ſuperiori loco ſic guttatim in ſubſtratam chyli maſſam deſcendentes, mirabilis virtutis menſtruum illud microcoſmicum univerſale, vere balſamicum conſtituant, quod ex bile, quæ fluidum alcalino-ſulphureum eſt, ac ſucco pancreatico tenuiſſimæ ac ſpirituoſæ indolis compoſitum eſt.

7. In ventriculo tantum fieri ſolet ingeſtorum diſſolutio, nulla vero ſeparatio vel ſeceſſio fluidi ad ſanguinem, unde omnium conſenſu ventriculus lacteis vaſis eſt deſtitutus. Simili modo in duodeno nullæ viæ vel venæ lacteæ obſervantur, nihil itaque ſeparatur, quod fit in aliis inteſtinis, præſertim in jejuno, & cum quoque in finem meſenterium non pertingit ad duodenum, cui alias cetera tenuia adhærent, & quod fulcrum non modo ſolet eſſe vaſorum lacteorum, ſed & liberiorem tranſitum ipſis præbet, potius duodeni interſtitium occupat inferior & eminentior pars pancreatis cum meſenterii centro, quod vertebris firmiter alligatum. Centrum vero meſenterii dicitur, ubi ex aortæ trunco arteria in meſenterium fertur, ubi etiam plexus inſignis nervoſus ex ſpinali medulla ad meſenterium ac inteſtina prolabitur, nec non ex trunco venæ portæ ramus dexter ad meſenterium abſcedit.

6. Hæc omnia adducta clariſſime evincunt, jure meritoque duodenum quod dicitur, in claſſem magis eorum, quæ ventriculi nomine gaudent referendum eſſe, quam in numerum inteſtinorum, quæ magis vacant ſecretioni quam digeſtioni. Et certe non leve occurrit dubium, an non in duodeno ceu ventriculo ſuccenturiato plus vigeat digeſtionis negotium, quam in ipſo primario, ubi cruda modo & rudis ſaltim ſolutio videtur peragi: in noſtro vero fit magis intimior, ciborum maſſa hic magis elaboratur, rectificatur, major partium attenuatio, & major ſpirituaſcentia locum invenit. In ventriculo ſuccus tantum lymphaticus cum reliquiis ciborum acidulis præſens eſt; in noſtro vero præter hunc ſuccum affluit adhuc alius penetrantis & activæ naturæ, qui longe excellentius, tenax viſcidum pingue, quod eſt in ciborum maſſa, diducit, diſſolvit, & ſe intime cum ingeſtis miſcet, quod vel ex ſolo flavo excrementorum colore abunde apparet. Hoc vero conſideratione maxime dignum eſt, nullum dari ex animantibus, quod deſtitutum ſit hac inteſtini flexura, ſive quod non gaudeat parvo illo & ſuccenturiato ventriculo. Nullum quoque datur animal, ubi non ſuccus bilioſus in vaſto hepatis viſcere genitus, in magna copia affundatur duodeno, perſpicuo argumento, naturam prudentiſſimam maxime omnium occupatam eſſe, ut hanc eſſentialem corporis partem, & ad vitam ac ſanitatem tuendam ſumme neceſſariam recte conſtrueret ac efformaret. Unde facillimum eſt judicatu, quantus uſus ſit hujus prænobilis partis, quantumque eadem ad univerſam corporis œconomiam tuendam conferat. Et quemadmodum uſus ampliſſimus & longe maximus eſt illius; ita etiam ſi vitium vel defectus in illud incidit, ſi intemperie menſtruales ſucci laborant, ſi debitus tonus hujus eximiæ partis læſus vel deſtructus fuerit: magna inde turbatio in univerſa corporis œconomia & ingens malorum proventus exſurgit. Præſentis igitur inſtituti maxime omnium erit, inquirere, quomodo in hoc inteſtino ceu parvo ventriculo plurimæ

cauſæ

cauſæ morbificæ, ſi præter naturam eſt adfectum, elaborentur & progenerentur. Et in eo laudandi quoque mihi *Helmontius & Sylvius* videntur, qui urgent maxime in ſcriptis ſuis, ſcaturiginem plurimorum morborum ibi ponendam ac quærendam eſſe.

9. Diximus in ſuperioribus, omne principium morborum materiale, quod cauſæ morbificæ nomine venit, non in humoribus, qui jugi intra vaſa feruntur circulo, locandum eſſe, utpote humores nunquam nocent debito motu provoluti: nam hac ratione, non modo a corruptione alieni manent, ſed & nullam partem laceſſere vel lædere ſufficienter poſſunt. Quapropter ut humor à naturali ſua indole deficiat, ut alienus fiat & corrumpatur, ut denique corporis partem lædat atque offendat, opus eſt quiete, opus eſt ſtaſi ac ſtagnatione. Jam vero nulla pars in univerſo corpore nobis videtur aptior ad ſtagnationem, ad corruptionem fovendam, atque conſequenter ad generationem cauſarum morbificarum, quam ea pars, quæ flexuram habet, quæ ventris nomine venit, in qua propter flexuram diu hærere ac ſubſiſtere poſſunt humores, in quam claſſem jam præter ventriculum etiam referendum eſt duodenum. Solent enim humores maxime corrumpi & à natura blanda ac amica in inimicam nocentemque primo ſola ſtagnatione, deinde aliarum heterogenearum rerum mixtione degenerare.

10. Alienam plane indolem & virulentam naturam mora induunt humores, ita etiam bilis, ſi quies ipſi conceſſa eſt, maxime effertur. Inde jam olim atro carbone notata fuit ab HIPPOCRAT. *de natur. human. p.* 282. qui ita ſentit: *viridis bilis juxta hepar manens ubi ſuperebullit, humani corporis corruptio eſt ac noxius atque inutilis corporis humani inquilinus.* Non aliud hoc loco intelligitur, quam quod bilis, ex ſtagnatione in duodeno ductibus biliariis corrupta, corpori noſtro ſit nocentiſſima. Similis locus hac de re extat *Lib. de Medic. veter. p.* 34. qui hic eſt: *cum amaritudo quædam diffuſa fuerit, quam bilem flavam adpellare ſolemus, quales ſtatim anxietates & æſtus & impotentia occupant; verum ubi liberati fuerimus ab illa & repurgati, aut ſponte, aut per medicamentum, ſi modo tempeſtive quid ipſorum fiat, manifeſto & à doloribus, & à calore liberamur. Quando autem tempore eodem elevata fuerit, & cruda eſt meraca ac intemperata, nulla arte neque dolores neque febres ſedaveris. Et quos quidem acuta acrisque ac æruginoſa bilis affligit, eos mox rabies & morſus viſcerum ac pectoris corripit deſperatio? Non ſedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & proſternatur, & aliis permiſceatur.* Qui elegantiſſimus locus abunde declarat, quam graves affectus corruptam bilem ſoleant conſequi.

11. Primum vero ſermonem facere placet de bilis præternaturali ſtagnatione, ad quam non modo bilis ſegnities, & defectus partium ſalino-ſulphureatum in illa, ſed & tonus & motus periſtalticus hujus inteſtini labefactatus plurimum contribuit. Deficiente enim hoc motu periſtaltico bilis, quæ continuo effluit, ingenti in copia adcumulata & congeſta in hac parte, mirifice inteſtinum diſtendit, qua de re notari meretur locus ex DIEMERBROECK *p.* 53. *in Anatom.: quotidianæ*, inquit, *anatomicæ ſectiones docent, hoc inteſtinum non nunquam amplitudine inſigni præditum reperiri, atque tunc majori à ſuccis fermentaceis acrioribus vitioſis in illum delabentibus, hincque validis inductis fermentaceis effervescentiis, à quibus non ſolum ipſum valde diſtenditur; verum etiam moleſti rugitus, magni dolores, lancinationes, ſummæque anxietates in viventibus oriuntur.* Ita *Miſcell. Natur. Curioſ. Dec. II. ann.* 2. *pag.* 186. obſervant, in cachectico veſicam biliariam hepari annexam, bile plane vacuam; inteſtinum vero duodenum, humore bilioſo repletum adeoque dilatatum fuiſſe, ut quaſi burſam referret, qua humoris libra ad minimum contineri potuiſſet, cum enim ſectione præpropera aperiretur, plus quam dimidium humoris craſſioris è flavo nigricantis effuſum, & nihilo minus in ipſo ſuperſuiſſe 12. amplius cochlearia. Sæpiſſime accidit, bilem in duodeno plus juſto accumulari & ipſa ſtagnatione & diſtenſione multa pathemata excitare, videlicet dum inteſtinum vehementer diſtenditur, non modo tunicæ, quæ exquiſito ſenſu pollent, affliguntur, ſed & rami plexus meſenterici tenduntur, nec non, vaſis ſanguineis compreſſis, congeſtio ſanguinis fit circa truncum venæ portæ & initium arteriæ meſeraicæ: ſequitur hinc fixus in lumborum prima vertebra dolor, præcordiorum anxietas, appetitus dejectio, ſomni & virium defectus, alvique adſtrictio. Obſervavimus ſæpius, ejuſmodi pathemata in corporibus imbecillioribus, in fœminis, quibus menſes defecerant, hypochondriacis, in intermittentibus præpoſtere ſuppreſſis, in diætæ aberratione, præſertim poſt iracundiam. Et tali in caſu parum efficiunt ſtomachica carminativa, abſorbentia, laxantia, multo minus anodyna, quæ potius noxioſiſſima obſervantur: ſed optimo conſilio, emetico cum cautelis adminiſtrato, oportet primam regionem à ſuccis bilioſis ſtagnantibus deplere. Dum hæc ſcribimus, occurrit nobis caſus viri in hac civitate honeſtiſſimi, qui paulo imbecillioris naturæ, per vitam ſedentariam & continuos labores, quos ratione officii laudatiſſime adminiſtrat, ingentem humorum impurorum copiam circa primas vias colligere ſolet. Is ſi ventriculus plus juſto alimentis difficilioris ſolutionis aggravatur, premitur anxietatibus, circa præcordia anguſtiis, phlogoſi, dolore circa ſcrobiculum cordis & circa latus dextrum; cibos porro reſpuit, corpus laſſatur, ſomnus parcus, & flavo fœdoque colore tingitur cutis, & hæc ſymptomata ſæpius recurrunt. Rhabarbarina cum abſterſivis ſalibus & aperientibus mixta, non inutilem locarunt operam, ſed paulo tardius curam confecerunt, quæ plerumque ad tres ſeptimanas extendebatur. Hæc ante paucos dies a nobiliſſimo ægroto mihi expoſita, me fallere non poterant, quin re probe penſitata atque examinata judicarem, ſtagnationem bilioſorum humorum in duodeno, maxime in cauſa ac culpa eſſe. Unde leniſſimum emeticum ad ſaburram horum humorum expediendam porrigebam. Æger, qui præcedente nocte integra vehementiſſimis cruciabatur ſymptomatibus ſine omni ſomno, altero mane ſumit emeticum ex gr. j. tartari emetici ſoluti in aqua menthæ: mox quatuor vomitibus menſura imo ultra bilis craſſæ, obſcuro flavæ viſcidæ in vas ſtanneum rejicitur, quos vomitus ſubſequuntur quatuor alvi dejectiones. Hac peracta operatione ſimul & ſemel ceſſant ſymptomata, appetitus cum ſomno redit, anxietates omnes remittunt, & cum morbo redit in gratiam. Quæ unica morbi hiſtoria nos edocet, quam inſigni efficacia ſit emeticum, ſi mali cauſa deliteſcit in primis viis.

12. Deinceps bilis in duodeno ſtagnatio alvi excitat tarditatem; meretur enim notari, quod, ſi motus periſtaltici defectio ſit in primo inteſtino, reliqua etiam una patiantur, ut tardior fiat contentorum progreſſio. Accedit quod bilis ceu ſtimulus inteſtinorum retenta, difficiliorem contentorum progreſſum per inteſtinorum anfractus efficiat. Confirmat hoc ipſum inter alia obſervatio, quæ extat *in Miſcell. N. Cur. loco citato.* Præterea in duodeno ſubſiſtens cum liquore pancreatico atque ingeſtorum muco flatus excitat, qui lumborum dolores atque anxietates movent, & nephriticam colicam imitantur. Elegans hanc in rem eſt *Obſervatio* 57. PECHLINI, qui inquit: *obliquus aſſurgens tenuium illa pars lienem verſus acutiusque inde reflexa vel ſitus ingenio efficit, ut diutius ibi hæreat, quicquid juſto viſcoſius allabitur, ſive pitui-*

ta

ta ſit, ſeu lympha pancreatica ſive bilis ſeu denique flatus. Periclitatur autem quam maxime hic locus in fœminis, ut quæ aſotica horæorumque fructuum ingluvie cruditatibus fermentationibusque flatulentis copioſam miniſtrant materiam, in illa inprimis corporum per balenatios, imo & ferreos thoraces ſtrictura. Equidem cum ſucci importunius efferveſcentes ſpatium requirant ſolito majus, in quo libere ſe expandere poſſunt, accidit, ut compreſſo illo hypochondriorum angulo, quem dilatari oportebat, & ſucci & flatus ibi hæreant & fixa ſede novis corruptelis & fermentationibus viam aperiant. Eodem modo diſtenſio duodeni à flatibus producere ſolet fixum dolorem chronicum in lumbis, id quod ſuo tempore jam notavit Sylvius; qui dolorem, lumbos quaſi perterebrantem, in eo loco fieri exiſtimat, ubi confluxus bilis & ſucci pancreatici exiſtit. Notum eſt febrilium inſultuum initia plerumque fieri cum dolore fixo lumborum, eo in loco, ubi centrum meſenterii vertebris alligatum eſt, cui validis & firmis membranis cohæret quoque duodenum, unde non mirum, violenta expanſione harum membranarum, exquiſitiſſimi ſenſus expanſione facta, vicinos nervorum plexus ad ſpaſmos ſollicitari. Porro ſtagnant tam ſolida quam liquida in ventriculo & duodeno, ſi ſpaſmodice hoc inteſtinum conſtringitur, quo fit, ut omnis tranſitus ad reliqua inteſtina præcludatur. Experientia quondiana conſtat, alimenta tam ſolida quam liquida ante triduum aſſumta magna in quantitate ejici, imo ebrios ſæpius poſt duodecim horas miram liquidi aſſumti quantitatem reddere: qua de re eximium locum habet HELMONTIUS *Lib. de febrib. cap. X. Si pylorus*, inquit, *nimia errat ſtrictura, potus ibidem nonnunquam toto triduo perſeverat, atque tandem plus unico vomitu rejicitur, quam per biduum ſit aſſumtum.* Hæ ſpaſmodicæ conſtrictiones efficiunt, ut non modo humores corrupti, ſed & flatus ſubſiſtant in hypochondriacis & hyſtericis, unde in febrilibus inſultibus anxietates, inquietudines, oppreſſiones ſpiritus, dolores circa ſcrobiculum cordis, circa lumbos, nauſea vomituſque exoriantur. Et hæc ſtrictura duodeni icterum ſæpiſſime efficit, dum nempe criſpatura & fortiori contractione tunicarum duodeni ductus cholodochus, qui itinere obliquo ferme digiti minoris longitudine tranſit, coarctatur vel comprimitur, ut ſic minus deſcendere bilis ad duodenum poſſit, unde reſtagnans bilis tam in ductibus biliariis, quam in cyſtide, non modo dolores & ſpaſmos efficit, ſed & per vaſa lymphatica in ſanguinem rediens fœdum illum flavumque colorem externo corporis cortici adſpergat.

13. Sunt plures alii affectus, qui ex intemperie & corruptela bilis & ſuccorum confluentium in duodeno præparantur; uti ſunt febres præſertim intermittentes omnes, inprimis tertianæ continuæ, lentæ, ardentes, cholericæ, variolæ, morbilli, diarrhoeæ, dyſenteriæ, cardialgiæ, tuſſes graviores chronicæ, arthritides, dolores vagi & hujus generis plura. Corrumpuntur vero humores in hoc loco non tantum ſtagnatione, ſed & commixtione cum aliis ſuccis excrementitiis impuris, qui ad bilem redundant & ſuccos ibi hærentes vel ex ventriculo vel ex maſſa ſint ſanguinea. Ex ventriculo ſæpe acidi, pontici, corroſivi ex alimentis ejus naturæ vel ex diuturna majora ibi geniti humores ad duodenum tranſeunt, cum bile miſcentur & ibi moram trahentes bilioſum balſamicum humorem mirum in modum dejiciunt atque deturpant. Bilis vero admixtione ejuſmodi acidi non tantum coagulatur, & corroſiva evadit, ſed colore etiam ſuo mutato, æruginoſum ac viridem habitum induit. Talis in duodeno exiſtens, roſione & vellicatione io vicinis partibus tam ventriculo, quam inteſtinis ſenſibilioribus graves dolores, tormina, ſpaſmodicas criſpaturas, in infantibus facillime convulſiones & epilepſiam ſuſcitat. Malum itaque ſignum eſt, ſi in hiſce excrementa deſcendunt viridi colore tincta, quæ ſæpius tam corroſiva ſunt, ut linteamina inde exeſa atterantur. Ab eadem bile æruginoſa ſtagnante tuſſes ſtomachales chronicæ & ferinæ, non modo in infantibus, ſed etiam adultioribus oriuntur. Eædemque ſæpe intermittentibus & hypochondriacæ affectioni ſe aſſociant, quo in caſu omnia dulcia, pectoralia plus damni quam emolumenti afferunt; & talis tuſſis, tam de die quam de nocte ſubinde recurrens, certas periodos ſervare ſolet. Infringitur enim quodammodo acidum corroſivum, alimentorum ſucco adfluente, quo minus graviter ſubjectas partes vellicare poſſit. At ubi hic ſuccus recedit, in reliqua membra diductus, relinquitur corroſivum, quod, priore impetu reſumto, tenerrimas membranas duodeni flatibus diſtentas, corripit, quæ deio in conſenſum trahunt diaphragma plexus meſentericos ſtomachales, pneumonicos, & ſic violenta fit tuſſis, quandoque cum vomitu & ſuffocationis metu, propter ſequeſtrationem & affluxum ſeri viſcidi in bronchia pulmonum. Tales ferinas tuſſes brevi tempore feliciſſime ſolo pulvere ex lap. cancror. compoſito curavi, adjecto oleo aniſi, pro doſi drachmam unam binis de die vicibus offerendo. Infantibus hoc adflictis malo leniora emetica it. infuſa rhabarbarina cum manna colluviem iſtam viſcido-bilioſam detrahendo inſignes ferunt ſuppetias.

14. Talis cauſtica bilis io flatus reſoluta ſæpe in remotis partibus atrociſſima producit ſymptomata. Notabilis eſt *Obſervatio River. Cent. 2. obſ.* 8. Dolor acerbus ſingulis noctibus affligebat poſt primum ſomnum, incipiebat in latere ſiniſtro, & ad anteriorem partem thoracis & poſteriorem ad latus ſiniſtrum & ſcapulas extendebatur, tanta vehementia, ut ſubito excitatus in nulla decubitus forma conſiſtere poſſet. Perſeverabant iſti dolores uſque ad matutinum tempus & tunc temporis quieſcebant, tota die non amplius apparentes. Optime judicat Riverius, cauſam eſſe flatus, qui ex illuvie pravorum crudorumque humorum in primis viis, ob pravam victus rationem congeſtorum, a calore intenſiori facto in ſomno oriuntur. Sæpius notavimus in plethoricis, & qui avidius comedunt, quod certis horis in ſomno poſt factam digeſtionem expergiſcantur, magna cum aoxietate, anguſtia circa præcordia & quaſi metu ſuffocationis, quibus venæ ſectio, emetica & abſtinentia à cœna præſentiſſimam opem attulerunt. Quandoque etiam effectus pravorum iſtorum ſuccorum in duodeno primiſque inteſtinis ſtagnantium uſque ad caput ſe exerunt, & cephalalgias, vertiginem, torporem omnium ſenſuum, imo apoplecticos inſultus ibi machinantur. Vomitum bilis, quæ inſtat aquæ fortis ebulliebat, fuiſſe cauſam hemictaoiæ *Borell. Cent. 2. obſ.* 1. teſtatur. *Laborabat quidam tertiana & gravi capitis dolore pungente ac lancinante, dimidiam capitis partem occupante, vomitorio ſumto ejecit libram unam bilis porraceæ & rurſus pari quantitate, ſequenti acceſſione reddita omnis capitis dolore liberatus fuit. Vid. River. Cent.* 1. *obſ.* 27. Nuper generoſus Vir hic locorum poſt ſanguinis detractionem liberalius per aliquot dies vino ſemet invitare cœpit, adſumtis etiam ſubinde oſtreis aliiſque, quæ difficilius concoquuntur. Inde languere primum cœpit, mox paulatim ſeneſcente adpetitu, ipſe ſuper menſam, cui conviva adhibitus fuerat, ſubito ſummo præcordiorum æſtu corripitur. Sequitur vehemens frigus torporque & animi defectio, omnibus inſuper ſenſibus velut extinctis. Injecto clyſtere alvus ſexies dejicitur, & inde parum allevatus, poſt paucos dies lectum reliquit, mox eodem adfectu, quamvis mitiore, in convivio oppreſſus, & ciborum faſtidio & virium languore eidem adhuc adhærentibus.

Digitized by Google

rentibus. Tandem deprehenſa mali cauſa, lene obtuli emeticum; quod ubi adſumſit, ingentem viſcidæ materiæ viridiſque bilis per ſuperiora & inferiora rejecit, exhauſto inde mali fonte præſenti periculo exemtus cum gaudio in hæc verba erumpebat: *Es iſt als wenn ich neu gebohren wäre.* Neque dubium eſt, quin omnia hæc ſymptomata à bile porracea, ventriculi orificia irritante, orta fuerint.

15. Vertigo quoque, æque moleſta paſſio in hoc duodeno domicilium ſedemque ſibi conſtituit. Et inde eſt, quod jejuno ventriculo cum nauſea oriſque amaritie hic adfectus corripiat, ſicuti idem contra, adſumtis cibis, mitigatur. Ex vitio etiam ſtomachi epilepſiam adnotavit Galenus, non ſine conjectura, bilis in duodeno noſtro velut in cubili deliteſcentis. Memorabilis quoque morbus eſt, quem ex eadem cauſſa profectum ante aliquot annos habui, qui ſic eſt. Comes quidam ex Saxonia, turbato ſtatu perterritus, huc conceſſerat. Is in conſilium me vocans conqueri cœpit de adfectu graviſſimo, quo per annum fere laboraverat. Ipſe alioquin plethorico-cacochymicus erat, quem habitum ex diuturno mœrore, victus vitio vitaque ſedentaria ſibi contraxerat. Itaque hic ſinguliſ fere noctibus circa horam tertiam & quartam acerbiſſimis doloribus excruciabatur, qui circa umbilicum primum emicabant, mox hanc regionem emenſi ad dorſum, noviſſime ad ipſa præcordia inclinabantur, ita conſtricto ægro, ut jam jam ſtrangulandus extrema meditaretur. Accedebat ſumma anxietas, ſenſuum torpor, ſæpe etiam epilepticæ contractiones, & hæc ſymptomata, ubi alvus adſtrictior erat, omnia intendebantur. Clyſteribus carminativis & clementer laxantibus imo emetico ſubventum ægro fuit, quæ remedia mirifice levarunt illum, quamvis ipſum malum, quod nimis altis radicibus inſederat, non expugnare potuerint.

16. Apoplexiam porro ſæpe in ventriculo & duodeno generari, præter frequentes obſervationes Helmontius teſtatur, ſolerter hanc illius mali latebram ſubodoratus. Aperte enim ſcribit in libro, in quo morborum ſedem in anima ſenſitiva ponit, recentem apoplexiam ſæpius vomitu rebuſque aromaticis ſe curaſſe. Quod identidem confirmat *Cl. Wedelius in pathologia dogmatica, p.* 135. clariſſime teſtatus, regularium Jenenſem, qui in apoplexiam inciderat, adhibito remedio pleniſſime fuiſſe reſtitutum. Nempe crebra experientia loquitur, quod, qui ſanguinis alioquin abundantia laborant, circa æquinoctia tempore plenilunii & hiemali, ex iracundia vel intemperantia, apoplectico inſultu opprimantur, adfectum ſæpe præcurrente vomitu, ſæpe eundem concomitante, qui tamen tetro atroque colore tinctus adparet.

17. Ex hac colluvie humorum, qui in ventriculo ac duodeno adcumulari ſedent, alia quoque ac graviora mala deſcendunt. Inter quæ primo loco ponimus lentas febres, quæ ex intermittentibus, ſæpe etiam ex acutis generantur. Nempe ubi illæ, nimis feſtinanter, nec expurgatis ante primis viis, adſtringentibus, ex quorum cenſu china chinæ eſt, ſiſtuntur, tunc colluvies ſordida, intra ventriculum detenta, facile gravioribus malis præbet occaſionem. Quod identidem accidere poteſt, ſi poſt acutum atque diuturnum morbum avidius cibi adſumuntur, quibus digerendis, cum ventriculus morbi vehementia debilitatus minus ſufficiat, non poteſt aliter fieri, quam ut materia novo morbo præparetur. Ex horum numero, uti diximus, ſunt febres lentæ, quæ hiſce ſignis adpropinquant: vexat corpus calor lentus cum pulſu celeri & frequenti, adeſt laſſitudo languorque virium, ſudor nocturnus, & corporis macies. Ubi igitur originem hujus mali recte cognovimus, facile videmus, minus convenire in hoc adfectu refrigerantia, quæ adeo non juvant, ut potius perniciem ægrotis adferant. Tentanda potius cura eſt ſalibus abſterſivis & lenioribus emeticis, laxantibus & amaris medicamentis, quæ in hoc malo unicum præſidium ægrotis pollicentur.

18. Hactenus quidem dictum à nobis, quomodo bilis per ſtagnationem admixtoque eidem acido vitiata graves multoſque morbos excitare poſſit, jam inſtituti ratione adacti de eo ſolliciti erimus, ut quæramus, quomodo naturalis ejus conſtitutio ac craſis ab aliis admixtis partibus retexi ac corrumpi poſſit. Itaque omnino recte ſtatuimus, maxime id fieri à ſuppreſſione aliarum excretionum & præſertim tranſpirationis. Jam primum ſatis conſtat, quam ſalutaris, quam neceſſaria vitæ ſanitatique ſit hæc per cutem evacuatio, quippe quæ univerſi corporis ac ſanguinis emunctorium recte appellatur. Per hujus nempe poros omnia exſpirant, atque exhalant, quæ ſuperflua & inimica naturæ à vitali ſanguinis circulo velut purgamenta rejiciuntur. In hoc cenſu eſt principium ſalino-ſulphureum, ſubtile aereo aqueum, quod ubi intra corpus retinetur, fontem noſtræ vitæ ſanguinem nempe facile inficit, atque corrumpit. Inde eſt, quod hac exſpiratione intercluſa, plures graviſſimique morbi prodeant, maxime omnium febres cujuſcunque generis, & quæ cum exanthematibus criticis conjunctæ ſunt.

19. Rationem vero hujus rei ut reddamus in genere adnotandum eſt, ab inhibitis excretionibus humores corporis noſtri maxime lædi, idque inprimis accidere ab intercepta tranſpiratione. Ubi enim acerrimæ ſordes exitum non inveniunt, occluſis poris, in corpus inclinatæ ad lympham atque bilem redeunt, quæ inde alienam plane naturam ſortitur. Atque hæc corrupta hoc modo, ubi in inteſtina delabitur, ibique non mature eliminatur, ſed ſubſiſtit & ſtagnat, ipſa mora deterior adhuc reddita, immutata magis ſcheſi illius, ſeminarium exiſtit morborum præſertim febrium. Unde non ſine ratione judicamus, in duodeno periodicorum morborum maxime febrium ſemina deliteſcere, hac in re merito *Clariſſimo Medicorum pari Sylvio Helmontioque* accedentes. Quorum ille paſſim in ſcriptis ſuis hoc argumentum tractat, duodenum ceu ſedem multis morbis adſignans, hic autem *l. de febb. cap.* 17. diſerte hæc ipſo veritatis ſtylo conſignavit. *febris*, inquit, *habet virus, quod circa pylorum & paulo infra hunc hoſpitatur. Et cap. X. n.* 3. hæc ſcribit: *nidus febrium eſt in primis officinis, extenditur ſcilicet à pyloro ad duodenum.* Conſentit huic ſententiæ magnus Galliæ medicus FERNELIUS, qui *lib.* 6. *c.* 7. nidum intermittentium circa ſtomachum, duodenum & pancreas adſerit. Harum igitur febrium ſedes recte in duodeno conſtituitur, ſiquidem ex corrupta lympha & bile velut in officina hic adornantur. Præcedit plerumque tranſpiratio ſuppreſſa, plethora, robur ventriculi ac inteſtinorum ex intemperantia debilitatum, quibus rebus corruptio hæc maxime adjuvatur. Si enim tranſpiratio non reſpondet, bilis ſordibus commixta vitium capit, eademque ſi tonus ventriculi ſegneſcit, intra inteſtina detinetur, deficiente natura ad eam excernendam. At ubi ſubſiſtit & corrumpitur, non in hac ſolum regione tyrannidem exercet, ſed ad ſanguinem delata novam malorum ſcenam pandit, membranaceas nerveaſque corporis partes variis ſpaſmis doloribuſque adfligendo.

20. Diximus ſupra, intermittentium præſertim tertianæ ſedem in ventriculo & duodeno eſſe, id quod & ipſa ſymptomata confirmant, quæ hos adfectus eoſque incipientes comitantur. Principio enim harum paſſionum flatus durifieſque abdominis, dolor dorſi fixus, nauſea, præcordiorum anxietas & inquie-

inquietudo exercent. Mox remittente frigore, accedit vomitus, color faciei flaveſcit, corpus calore exæſtuat, ſiti nullo liquore reſtinguenda ora exuruntur, urina fertur flammea, & quod à purgantibus per alvum dejicitur, flaviſſimum colorem repræſentat. Junguntur ſæpius bilioſi vomitus, interdum etiam viſcidi & ab adſumta china chinæ, præſertim in iis corporibus, in quibus duodenum bilis abundantia turget, alvus ſæpiſſime bilioſa deſcendit. Cujus rei hæc omnino ratio eſt, quod hoc remedio tonus inteſtinorum langueſcens alioqui reſtitutus motum identidem periſtalticum augeat, ſordes, quo pollet, robore expellentem. Nonnunquam icterus ſe adſociat, bile ad ſanguinem, à quo ſalutari modo antea rejecta fuit, redeunte. Magna hæc omnino ſymptomata intermittentibus, majora utique tamen eadem ſunt in tertianis continuis, & gravius utroque malo in ardentibus, quas cauſonas Græci vocant, intenduntur. In cauſa enim bilis acerrimæ copia infeſto ſtimulo membra exagitans, & inde eſt, quod omnia, quæ bilis acrimoniam eluunt, quæ ejus ſtimulos obtundunt, quæ primarum viarum ſordes abſtergunt, hiſce morbis unico adjumento ſint. Ejuſmodi ſunt leniora emetica, nitroſa ſalina & abſorbentia, quæ in ejuſmodi morborum cura merito ſuo celebrantur.

21. Et hæc quidem remedia in omni ejuſmodi paſſione avide amplectenda ſunt, minus tamen ſufficiunt, ſi pertinacius intermittentes inſiſtunt exemplo quartanæ. Hic enim pertinacia mali remediis non cedens altius radices jam egiſſe, & in ipſis viſceribus reſediſſe adfectum indicat: ſiquidem manifeſtum inde eſt, hepar, pancreas & lienem obſtructione laborantes, ſuccum tam bilioſum quam pancreaticum continuo rivulo inteſtina ſubeuntem, corrumpere, fomitem mali inde ſubminiſtrantem. Itaque ubi ejuſmodi caſus incidit, non ſatis eſt, dictis remediis ægrotantem tractare, ſed validiora adhibere oportet, quem in cenſum referenda aperientia fortiora, ſalia, & quæ ex rhabarbaro, ex marte mercurioque dulci conſtant medicamenta. Neque tamen removenda interim ſunt emetica, quæ ſæpius etiam in ipſa viſcera, ſordes in iiſdem detentas expellendo penetrant. Laudem proinde invenit pulvis Riverii feliciſſimi practici, qui, cum & per alvum & vomitum vim ſuam exerat, hiſce morbis egregie opitulatur, quippe hoc vel centies quartanam ſuſtuliſſe paſſim in obſervationibus ſuis, quas ideo legendas commendamus, atteſtatur. Eandem curam deſiderant febres intermittentes, quæ circa tertium ſubinde diem exaſperantur, quippe & hæ identidem ex bile acri corruptaque naſcuntur. THONNERO *lib.* 1. *obſ.* 8. *p.* 10. id ipſum comprobante.

22. Contemplati igitur febrium naturam ac ingenium, ad eos morbos accedimus, qui per exanthemata ſeſe manifeſtant. Placet vero primam nominare purpuram, morbi genus, quod aliis regionibus parum notum, longe lateque in hiſce terris dominatur. Idque aliis maxime morbis, iiſque jam fere inclinatis jungitur, non aliam ob cauſam, quam quod exſiccatis per febrilem fervorem inteſtinis, alvo identidem exareſcente, materia corrupta bilioſa in primis viis minus corrigatur, quæ tandem magis corrupta nec per medicamenta rejecta cum ſanguine miſcetur, & hocce malum molitur. Eam, quam propoſuimus, cauſam vel illud etiam confirmat, quod purpura ſæpe accidere ſoleat, ſi diutius alvus adſtricta fuerit, neque clyſteribus neque mollioribus laxantibus exſoluta: eadem quoque infantes ſæpe invadit cum vomitu, diarrhœa, febri, tuſſi & dentitione difficili. Adeſt præter hæc mala immodica ſitis, præcordiorumque anxietas & vigiliæ. Naſcitur etiam hoc malum ubi venæ ſectio, cui alioquin adſuevit aliquis, per tempus fuit intermiſſa, & finitur maxime purgatione, ideoque ſedulo in hoc adfectu providendum, ut alvus ſemper reſpondeat. Sunt, qui hoc malo correpti largum de nocte ſudorem fundunt, ſunt, qui matutino tempore id patiuntur, dantur etiam, qui ſingulis annis chronica purpura laborant, cum non obſcuro indicio vitii in hepate & bile deſidentis. Juvat itaque in ejuſmodi caſu, per vomitoria & laxantia clementiora inire curationem, quippe quæ medicamenta optimam locant operam, ſiquidem & hoc malum à bile acri ſtagnante ſæpe proficiſcitur. Simili modo perpetuos ſudores cum pruritu curatos fuiſſe, ſolertiſſimus vir P. BORELLUS *cent.* 2. *obſ.* 36. adnotat, adhibito nempe vomitorio & abſtinentia à vino.

23. Ipſa porro arthritis & podagra in hoc chronicorum morborum ſtabulo deſidere videntur. Adoritur nempe hic adfectus hypochondriacos & debilioris naturæ homines, qui velut hæreditate quadam laxam mollemque membranarum texturam acceperunt. *Hi* itaque maxime proclives ad hoc malum ſunt, præſertim verno & autumnali tempore, quia hiſce tempeſtatibus, propter aeris inæqualitatem varietatemque tranſpiratio maxime læditur, ſalibus inde tartareis, quibus ejuſmodi corpora ſcatent, ſegnius per urinam procedentibus. Unde hæc, exitu ipſis intercluſo, ad humorem bilioſum & ſalivalem pancreaticum confluunt, primam regionem variis malis divexando. Talia ſunt flatus, præcordiorum dolor, alvi ſegnities, dolor circa lumbos oberrans, febrili motu ſimul concomitante. Quod vero in primis viis cauſa mali lateat, vel exinde adparet, quod leniore ſæpe emetico ſub adventum mali dato, adfectus ſi non ſupprimatur certe mirifice adlevetur. Eleganter hanc in rem diligentiſſimus Hippocratis Commentator MARTIANUS: *in arthriticis*, inquit, *doloribus, ob acorem in ventriculo peccantem, à doloribus correptos memini, qui ab iiſdem liberati vel levati fuerunt, ubi acida evomuiſſent.* Quod identidem comprobat *Sylvius*, aperte ſcribens, hanc curam per vomitionem utiliſſimam arthritidi, multiſque eandem a ſe confirmatam experimentis. Imo eadem ratione non paroxyſmum tantum imminentem ſublatum, ſed & novi impetus ſemina extincta fuiſſe, idem eodem loco ſcriptum reliquit. vid. p. 786. Adſentitur huic HILDANUS *centur.* 6. *obſ.* 84. Vomitorium principio podagræ datum omnem dolorem abſumere legitur. Ipſe quoque in notis ad Poterium obſervavi, in principio exhibitum vomitorium impetum arthritidis retudiſſe, idemque altero die repetitum ſimilem effectum præſtitiſſe. ALPINUS *in Medicina Ægyptiorum p.* 110. obſervat, multos ſe vidiſſe, qui cum a podagra calculique doloribus excruciati fuiſſent, crebro uſu vomitorii egregie adjuti fuerint.

24. Solent etiam ab iracundia multa atque graviora mala oriri, non alia de cauſa, quam quod bilis copioſe in duodenum ex ductibus biliariis effuſa, genus nervoſum membranaſque graviter adficiat, multa inde mala excitando. Si enim nimium redundat bilis, neque per alvum, neque per vomitum rejecta, multas anxietates, oris amaritiem, nauſeam vomendique conatum & alia mala creat. Proſunt igitur in hoc adfectu abſorbentia, rhabarbarina, leniora laxantia & emetica, ſpirituoſis ſalibus volatilibus infuſiſque calidis diligenter evitatis.

25. Eryſipelas, variolæ, hæmorrhagiæ, aphtæ, diarrhœæ, adfectus hypochondriaci & hyſterici, febres malignæ petechiales eandem ſedem agnoſcunt, duodenum nempe, ſiquidem in hoc ex bile lymphæque putridæ ſtagnatione oriuntur. Unde & illud fluit in praxin, primæ regionis rationem maxime eſſe habendam. Quod argumentum cum latius uberiuſque ſim complexus *in diſſertatione de bile medicina & veneno corporis*, nos brevitati conſulturi, ampliori explica-

explicationi ſuperſedemus, ad illam diſſertationem lectorem remittentes.

26. Quod praxin & viam medendi attinet morborum, qui in duodeno & prima regione ſedem fixerunt, facile ex dictis apparet, emetica diligenter præparata & prudenter exhibita hiſce morbis unice auxiliari. Emetica ſunt generoſa & valida remedia, quorum virtus fere omnibus reliquis medicamentis præferenda. Et ſi medicus ſolidi quid præſtare poteſt, certe emeticis id efficere valet. Sæpe enim unico remedio magnus tollitur in principio morbus, & qui emeticis non utitur, nec iis recte uti novit, ille noſtra quidem ſententia veræ praxeos ignarus eſt. Opus eſt vero emeticis, ſi ventriculus & duodenum impuris humoribus ſcatent, ut ſtatim in limine materia peccans ejiciatur. Perniciosum enim eſt, per tam longum inteſtinorum canalem & per inferiora evehere, cum ad ſanguinis maſſam facilius pertranſire poſſit. Et quod maximum eſt, purgantia pleraque materiam, in ventriculo & duodeno ſtagnantem non aggrediuntur, nec commovent, nec promovent; ſed in hiſce partibus parum operationis exercent magis inteſtina tenuia excitando. Ratio ex ipſis anatomicis poteſt peti: gaudet, uti notum eſt, ventriculus & duodenum cruſta glandulosa, ſub qua nervea jacet, per quam minus penetrare purgantium ſpicula poſſunt & nerveam pungere, utpote quæ fixioris & minus vehementis ſunt indolis: melius autem ipſam emetica ſtimulant, quæ ſunt penetrantioris & agilioris ingenii. Præferimus tamen ſemper liquida ſolidis, utpote quæ non in una parte ventriculi hæreot, ſed ubique æqualiter ſeſe diffundunt, & propter virtutem ſuam facilius & majori cum euphoria operantur. Secundo commendamus in morbis, qui duodeno & inteſtinis inſident ea omnia, quæ tonum roborant, motum periſtalticum conſervant, tonum labefactatum adaugent, & ſic alvum ſolutiorem præſtant. Hujus generis ſunt ſalia deterſiva v. g. arcanum duplicatum, terra ſoliata tartari, it. medicamenta amara cum temperatis gummatibus & reſinis mixta, rhabarbarina, ſuccinata, myrrhata, aloetica. Qui enim curare morbos chronicos, & eos, qui in primis viis ſiunt, avertere tentat, hic ante omnia motum periſtalticum reſpicere debet, quo ſalvo, quod patet ex alvi debito officio, cetera facilius ſubiguntur. Deinceps ad morbos in duodeno ſubortos, eliminandos maximi facimus abſorbentia & præcipitantia, quæ acorem atque acrimoniam infringunt: horum uſus certe maximus in medicina. Si fuerit bilis nimis calida, acris, volatilis; nitroſa acidula præſentiſſima ſunt remedia, quæ eam corrigunt atque emendant. Eadem ſi iners, ſi nimis viſcida aſt, elixiriis amaris balſamicis reſtitui debet.

27. Ultimo ſciendum eſt, iis in morbis, quorum cauſa deliteſcit in prima regione, quæ impuris multis humoribus repleta, minus quadrare ſudorifera, calidiora, & ſalia volatilia, utpote hæc ipſa non tantum materiam peccantem magis attenuant, ſed & in maſſato ſanguinis & humorum nocentiſſime inſerunt; cum tamen potius per ſuperiora & inferiora eliminanda ſit. Placet mihi locus SYLVII *prax. med. p.* 445. *quandocunque prima regio ſcatet impuris humoribus ſudorifera non ſunt adhibenda, quia ſudor non excitatur niſi ſanguine commoto univerſo, qui tunc quoque ſolito fit fluidior, unde cum ipſo, quaqua verſum facilius & citius & abundantius feruntur, quæ vis ſanguini admixta.* Peccatur hac in re toto die, dum ante evacuationem primarum viarum calida propinantur, præſertim ſudoriſera cum regimine. Denique improbamus & illud, quod prima regione impuris humoribus repleta, multi anodyna adhibeant, cum tamen in tali caſu illa perniciosiſſima. Nam materiam nocentem in centro tenent, quæ tamen erat evacuanda; tertio illud maxime tenendum, quod, ſi materia peccans in primis viis latens, jam ad maſſam ſanguineam atque ad ipſum habitum corporis tranſiit, ſicuti in eryſipelate, variolis, arthritide accidit; tunc caute adhibenda emetica, quæ materiam a peripheria ad centrum trahendo graves affectus, convulſiones & gravia ſymptomata excitare poſſunt. Ideo hiſce tunc abſtinendum eſt, & abſterſivis lenioribus vel etiam clyſteribus utendum, illis potius in initio morbi & extra paroxyſmum locum habentibus.

DE

IGNORATA UTERI STRUCTURA MULTORUM

IN MEDICINA ERRORUM FONTE.

§. I.

IN perquiſitiore ſtructuræ uteri indagine, primo utique loco commemoranda eſt notabilis immo mirabilis illa fibrarum muſculoſarum, nec non vaſorum, è quibus uterina compages contexta, vis, ſeu potentia elaſtica, quæ in eo potiſſimum conſiſtit, quod ejus fibræ & vaſa incredibilem in modum diſtendi & explicari, iterumque contrahi & ſponte ad priſtinum ſtatum redire poſſint. Patet id quam maxime in utero gerentibus, dum à fœtu, nonnunquam gemino, cum magna ſecundinarum & liquidorum mole in uteri cavo concluſo, mirum in modum officina hæc attollitur & ampliatur, excluſis autem ſub partu contentis, ſubſidet rurſus ac ita coarctatur, ut vix centeſima ratione molis & magnitudinis pars remaneat. Et quamvis plures adhuc in animantium corporibus ſunt ſolidæ partes, quæ nonnunquam à vi interius urgente mirifice diſtenduntur, & ceſſante eadem, iterum ſeſe contrahendo, priſtinum ſpatium & naturalem molem recipiunt, quemadmodum in cute & ſcroto hydropico tumore diſtentis, item in ventriculo & inteſtinis flatibus turgidis ſubinde obſervare licet; longe tamen major magiſque conſpicua tam dilatandi, quam corrugandi & contrahendi in utero humano eſt potentia. Accedit vero & illud, omnemque fere captum exſuperat, quod licet uterus, qui extra graviditatis ſtatum, figura & magnitudine vix pyrum æquat, in tam eximiam molem excreſcat, hac tamen ampliatione non tenuior reddatur, aut craſſities tunicarum in incredibili iſta expanſione minuatur, ſed potius eadem maneat.

2. Deinceps nulla in univerſo corpore pars tam numeroſa vaſorum copia eſt inſtructa, quam uterus. Ex his enim primæ ſunt arteriæ & venæ ſpermaticæ, quæ ovaria contingunt, ac in ſundum uteri copioſiſſimis ramificationibus feruntur, ibique terminantur,

& digeſtio reſtitueretur, & alimentis eupeptis ac euchymis, quæ bonum & temperatum chylum ingignunt, depreſſa erigeretur ſanguificatio, ſponte utique, hac reparata, utero ad officium redeunte.

9. Quum vero porro uteri ſabrica ratione texturæ, ratione virtutis expanſivæ & contractilis, ratione quoque exilitatis & amplitudinis vaſorum, non in omnibus una ſit eademque, ſed quoad ætatem, hæreditariam & nativam partium ſolidarum conſtructionem, vitæ quoque genus & victus multum varient: medici omnino eſt, in dijudicandis & curandis ex uteri vitio morbis, ipſius diſpoſitionem & naturam probe ſcrutari, & cognita eadem, poſtea accommoda præſidia opponere. Nihil certe in praxi medica ſolennius eſt, quam ſi tributum lunare a virginibus, vel teneri oribus fœminis male ad calculum ſolvitur, ſanguinis miſſionem ſuadere, eaque admiſſa, medicamenta menſes pellentia, & quidem quæ vehementiorem turgeſcentiam & commotionem in ſanguine ſuſcitant, præſcribere; a quorum tamen uſu in longe deteriorem ſtatum ſubinde conjiciuntur miſeræ, dum urgeant jam chloroſi ſubinde convulſiones & artuum diſtenſiones, vel lentæ ſebres, graves cephalalgiæ aliæque paſſiones aſſociantur. Quod quidem ob nullam aliam rationem fieri arbitramur, quam quod deficiens, vel parcus menſtrui fluxus ſucceſſus ſæpiſſime à tenſa fibrarum uteri ſtrictura vaſorumque nimia exilitate, ut ab allabente ſanguine ægrius diſtendantur, ortum trahat. Id enim multiplici obſervatione in artis exercitio compertum habemus, virgines juniores & tenellas, acetariorum abuſu, nec non frigido aere liberius paulo ad inferiora admiſſo, dum ſæpe nudis ferme natibus, frigido ſolo inſident; difficulter ſanabilem & gravibus ſymptomatibus ſtipatam menſium anomaliam ſibi contraxiſſe.

10. Proinde ſi hæc ſubeſt cauſſa fruſtra utique, quin cum damno, propinantur pellentia, quippe coarctatis & obſeratis viis & in celerem motum ac ebullitionem coacto ſanguine, major adhuc obſtructio, gravior infarctus ſanguiniſque ad partes nerveas nobiliores regurgitatio, ſpaſmorum & convulſionum ſæpe procreatrix, ſubſequitur. Neque venæ ſectio in pede, quæ alias ad levanda ſymptomata admodum proficua, multum confert, ſed ſæpius ob majorem, quem proritat ad uterum, appulſum, obſtipationem obfirmat, & quo minus è vaſculorum extremis cruor effluere poſſit, efficit. Unicum potius auxilium in fontibus & balneis tepidis emollientibus, ſtrictas fibras laxantibus repoſitum, eumque in finem laudatiſſima eſt virtus balnei ex ſola aqua pluviali, leviſſima & puriſſima parati, vel ſi naturale expetis, omnium accommodatiſſimum balneum ex aquis thermalibus Tœplicenſibus, ſulphuratis dictis, tempeſtive admiſſum. Interne vero, rejectis omnibus calidis, acrioribus, balſamicis, optimum in potu thermarum erit præſidium; vel ſi occaſio ſoterios fontes adeundi non ſuppetit, commendationem quam maxime merentur ſalia neutra incidentia, aperientia & blande urinæ & alvi fluxum ſimul elicientia, cum ſufficienti liquido ſumta. Quorum cenſum inprimis ſubeunt borrax, ſal Sedlicenſe, terra foliata tartari, ſolutio oculorum cancri, arcanum duplicatum; in bilioſis nitri ſpectata eſt efficacia: ſin vero acido obſeſſæ ſunt primæ viæ, liquor ſalis tartari, in quo nonnihil maſſæ pilularum balſamicarum ſolutum, opem fert exoptatiſſimam.

11. Quemadmodum vero menſium defectus, vel eorum imminutus fluxus ex arteriolarum uteri potiſſimum anguſtia, compreſſione & ſtrictura proficiſcitur: ita immodica ſanguinis è genitalibus effuſio, à vaſorum & ſinuum, quos eadem in uteri ſubſtantia efformant, nimia amplitudine, relaxatione, tono dejecto & impeditiore inde facto ſanguinis per venas ad cor reditu, ortum trahit. Neque enim ulla pars corporis hepate excepto eſt, ubi tam difficilis curſus & regreſſus ad fontem obſervatur, quam in ipſo utero, id quod non tantum ob perpendicularem hujus partis reſpectu cordis ſitum contingit, verum etiam maxime, quod vaſa inprimis venoſa, uti jamjam meminimus, complicata quaſi mirum tortuoſo repratu per ejus compagem diſcurrunt. Quumque præterea tam propter extenſionem uteri à fœtu, quam venarum & ſpermaticarum & hypogaſtricarum anfractuoſum ductum, expeditus ſanguinis reflui curſus admodum retardetur: facile jam patet ratio, cur diameter venarum uterinarum, duplo amplitudine arterias ſuperet, ut prona adeo inde elici poſſit conſequentia, quadruplo majorem quantitatem ſanguinis venis uteri quam arteriis contineri. Quod ſi itaque venoſi, quibus uteri compages referta eſt, ſinus, plus juſto a cruore craſſo ſtagnante diſtenduntur, obice hoc poſito, ſanguis per arterias validius appulſus, præcluſo in venas tranſitu, copia ſua & impetu vaſculorum orificia nimium diſtenta, tandem divellit, ut dehiſcant, & contentus humor largiter effluat.

12. Ex hoc jam facile intelligi poterit, quare virgines rarius nimium menſium fluxum, fœminæ vero, quæ pepererunt, item quæ fœtum geſtant, haud raro enormem uteri hæmorrhagiam patiantur, quæ etiam ſæpiſſime in gravidis vera abortus cauſſa eſt. Perquam enim notum eſt, non facile abortivam fœtus excluſionem incidere, niſi præcedente largo & impetuoſo ſanguinis profluvio. Scilicet quandocunque in gravidis vaſa uteri venoſa à copioſi ſanguinis affluxu, ultra modum diſtenduntur, & ſanguis in cellulis hærens grumeſcit & coagulatur, non modo arteriarum orificia, ſed etiam ipſi ſinus nimium infarti, aperti, accedente ſimul convulſivo uteri & partium vicinarum motu, ſine quo non facile abortus contingit, ſanguinem cum imperu eructant, uterus flacceſcit, placenta ab ejus filamentis & vaſorum hiatibus ſecedit, ac demum fœtus ſecundo vel tertio ab hæmorrhagia die ſubſequitur excluſio.

13. Et hinc eſt, quod gravidæ, ſi ultimis geſtationis menſibus natura abortum cum enormi hæmorrhagia molitur, ſummum ſæpius vitæ diſcrimen incurrant, quod etiam non raro accidit, ſi maturi jam fœtus excluſionem præcedit largius ſanguinis profluvium. Funeſtis enim quamplurimis exemplis confirmat experientia, & matrem & infantem graviter inde periclitari, quinimo niſi embryo è clauſtris prodeat, utroſque propter incompeſcibilem ac lethalem hæmorrhagiam perire. Quamdiu enim infans partui maturus, vel immaturus adhuc embryo, in uteri loculamento detinetur, is non modo cum ſuis vaſis admodum eſt diſtentus, ſed & canalium orificia ab impetuoſiori ſanguinis eo appulſu latius adaperta, largiorem ſanguinis copiam fundunt & cruor perpetim manat: contra vero enixo fœtu, licet hiantia, ob avulſam, qua antea obducebantur, ſecundinam, vaſorum ora, ſanguinem ſubinde copioſe effundant, ceſſante tamen matricis expanſione, diductæ antea aperturæ ſimul concidunt, oſcula anguſtiora fiunt, iiſdemque coeuntibus tandem ac clauſis, ſanguinis effluxus ſiſtitur. Quare ſi ejuſmodi in caſu matrem ſervare & funeſtum vitalis liquoris profluvium compeſcere animus eſt, nihil certe conſilii ſupereſt, quam ut fœtus mortuus aut chirurgico miniſterio promte extrahatur, aut abortus medica arte tempeſtive procuretur: id quod etiam pluribus BOHNIUS *in diſſertatione de abortu ſalubri* confirmat.

14. Quamvis autem paulo vehementior animi affectus, inque primis terror, vel impenſior ſanguinis à motu ſortiori, a balneo nimis calido, aut aſſumto pharmaco

purgante, emetico, ſudorifero, aut ſic dicto emmenagogo, commotio & rareſactio, frequentes abortionis cauſſæ ſint: attamen niſi vaſa uteri nimium à ſanguine copioſo laxata, diſtenta, infarcta, & matrix ad ſpaſtico-convulſivas motiones concipiendas valde prona exiſtat, nullus facile metus erit abortus. Quapropter etiam erroribus, tam vulgi, quam plurimorum medicorum, is quoque annumerandus, quo autumant, dari certa & indubitatæ efficaciæ abortiva pharmaca; quum tamen experientia prorſus refragetur, qua conſtat, a prægnantibus meretricibus largas venæ ſectiones, medicamina purgantia, emetica & menſes pellentia, validiora etiam, ſæpe ſine ullo effectu, ad expellendum fœtum adhiberi, ac viciſſim, ſi matrix ad conceptum præmature exturbandum diſpoſita, accedente levi tantummodo cauſſa, illum protinus ſequi. Et profecto ſingulare divinæ providentiæ atque ſapientiæ documentum hoc præbet, quod in omni rerum univerſitate non abſoluta ejuſmodi, quæ ſemper abortum provocandi potentia pollent, reperiantur media, ea quod ſi eſſent, innumera utique in tanta hominum ſceleſtorum multitudine patrarentur homicidia.

15. Nihil vero frequentius accidit, quam ut quæ abortum jam perpeſſæ ſunt, levi de cauſa, eodem tempore recurrente, in eum rurſus incidant. Pariter experientia compertum eſt, plerumque inſignes ſanguinolentas inſtar ovi gallinacei maſſas, una cum copioſo cruore, ante abortivam excluſionem ex utero gravidarum elidi, luculento argumento, à præcedente abortu robur & elaterem uteri ejuſque vaſorum valde fuiſſe debilitatum, ut non tam cito in priſtinum ſtatum redire potuerit. Nam uteri ad tam frequentem abortum diſpoſitio, unice in nimia relaxatione & dilatatione vaſorum quærenda eſt, quæ ut tollatur vaſorumque tonus reparetur, niſi cito prudens medicus primis diebus vel hebdomadibus poſt abortum aut legitimum partum, blandis videlicet laxantibus & temperatis balſamicis ac roborantibus, aliquoties reiteratis, aut congrua diæta, vel, ſi ſanguinis copia urget, tempeſtiva ejuſdem primis ſtatim, ſi conceperunt, menſibus è vena ſecta imminutione, laboret; difficulter ſane hæc vitioſa uteri conſtitutio tollitur ac emendatur. Plerumque enim, quod probe notandum, nimia quoad vaſa & vires ſanguinis redundantia, cui maxime omnium, quæ ſpongioſioris habitus corporis ſunt, quæ ſegnioris ſunt alvi & in otio degunt, fœminæ patent, cauſſam omnino materialem prœmaturæ expulſionis ſubminiſtrat. Quapropter ſi non ſapienti & quaſi provido naturæ conſilio primis impregnationis menſibus ſanguis, quod frequenter accidit, conſueto tempore ex regione uteri exteriore profluat, vel ob inappetentiam, nauſeam, ventriculi ſubverſionem & præcordiorum anxietates, tanquam ſymptomata in principio valde familiaria, parcior fiat ciborum aſſumtio, vel niſi pro differenti exundantis ſanguinis ratione, venæ ſectio plus vel minus reiteranda inſtituatur, ipſaque alvus congruis remediis ſolvatur, raro fœtus ad maturitatem pertingit, & ad legitimum uſque partus terminum in utero conſervatur.

16. Accedit alius non minoris momenti & communis ferme in praxi vulgari & minus rationali medica eorum error, qui nimiam ſanguinis menſtrualis, vel etiam lochialis in puerperis aut abortientibus, per uterum profuſionem, vel per crebrius in manu inſtitutas venæ ſectiones, vel per liberalius exhibita refrigerantia, poſitiva adſtringentia aut opiata & narcotica, imprudenter ingenti cum ægrotantium damno cohibere tentant. Hac enim perverſa ratione medendi & remediis incongruis, naturale robur, tonus & elater non modo uteri, ſed & ſolidorum univerſi corporis valde minuitur, & major atonia inducitur, ut malum vel non ſanetur, vel gravius fiat. Quin potius, quod quidem forſan pluribus παράδοξον videbitur, qui non cum & ex ratione in medendo agere ſueſcunt; confirmatius aſſerimus: eandem methodum eademque fere remedia, quibus menſes imminutos & ſuppreſſos revocamus, ad eoſdemque quoque nimium & ſupra modum fluentes compeſcendos, & ad naturalem ſtatum traducendos, eſſe utiliſſima. Multiplici ſane experientia confirmatum habemus, decenti uſu thermarum, acidularum, balneorum ex herbis nervinis, vel etiam emollientibus concinnatorum, clyſterum uterinorum, nec non medicamentorum ex marte paratorum pilularum ſic dictarum balſamicarum, Becherianarum, vel ad earum imitationem paratarum, aut pediluviorum, item ſalis deterſivi nitroſi, menſium & nimium, & imminutum fluxum feliciſſime fuiſſe ſanatum. Nam in utroque malo dejectus uteri tonus eſt, vaſa cruore diſtenta, circulus ſanguinis per uterinos canales non liber & expeditus, ſed infarctu, obſtructione & ſtagnatione interceptus, quibus tollendis vel corrigendis, prædicta utique remedia admodum ſunt idonea.

17. Sed pergimus ad aliud vitium uteri, quod ex eadem, quam memoravimus, matricis ſtrictura, derivandum. Videlicet tortuoſus implicatuſque innumerorum in uteri compage vaſorum eſt reptatus, lentus ſanguinis admodumque difficilis per eadem curſus; eaque propter non mirandum, tot & tam variis diverſæ figuræ, magnitudinis & ſtructuræ excreſcentiis, tam carneis, quam fungoſis, ex prava nutritione oriundis, obnoxiam eſſe hanc præ aliis partem, quæ vel externam ejus ſuperficiem, vel internam cavitatem, cervicem, aut etiam vaginam obſident, & nonnunquam adeo augeſcunt, ut graviditatem mentiantur. Crebrius etiam quam ullibi maſſæ fibroſæ ſanguinolentæ, nec non ex membranis coagmentatæ polypoſæ concretiones, in canalium uterinorum alveis gignuntur, quæ deinde vel enormi uteri hæmorrhagiæ, quam abortio ſequitur, vel ſterilitatis cauſſam ſuppeditant. Communi nomine progenita ejuſmodi in utero concrementa dicunt molas; quarum quidem plures oppido ſunt ſpecies, à cl. Lamswerde in molas nutritionis & generationis diſtributæ; ne tamen, quod facile fit, confundantur, earundem diſcrimen paullo clarius hoc loco exponere non erit incongruum.

18. Ac primo quidem ſecundina, cum tenello unius, vel etiam duorum menſium fœtu, per abortum excluſa, ab ignaris pro mola habetur, quia coagmentatum ex carne fruſtum refert. Deinde, utut rarius, maſſæ globoſæ, in ipſo utero enatæ, & quæ haud raro graviditatis ſuſpicionem faciunt, ac ſæpe in vita functis reperiuntur, vel etiam aucto peculiariter uteri motu & conſtrictione eliduntur. Porro nonnunquam accidit, ut perpeſſo abortu, vel ſuperato etiam legitimo partu, aliquot menſibus poſt, à fœminis, quæ gravidæ judicabantur, maſſæ ſolidæ carneæ, variæ magnitudinis & figuræ ejiciantur, quæ dum deforme corpus, & animalculi cujuſdam, ut talpæ, muris majoris, aut alius ſpeciem repræſentant, à ſuperſtitioſa plebe incantamento tribuuntur, ac molæ eſſe perhibentur, quin à plurimis medicorum pro præternaturali conceptu, ex ſemine imbecilli ac morboſo prognato, venditantur. Hæ ſæpius per annum & longius in utero geſtantur, & propter varia pathemata gravidis ſolennia, veri embryonis conjecturam cient, ac quandoque decimo demum vel undecimo menſe extruduntur. Sed firmo utique fundamento cl. Ruyschii nititur ſententia, qui in *obſervat. anatomico-chirurg. XXVIII. & LVIII.* perhibet: uterina hæc concrementa, ex relictis poſt fœtum excluſum

ſecun-

ſecundinæ fruſtulis, cum uteri vaſis firmius connexis, generari, quæ ſanguinis appulſu nutrita, increſcant, & lapſu temporis duriora & compactiora facta, pro varia uteri compreſſione diverſas quoque figuras nanciſcantur. Sæpe enim fit, ut ſecundinæ prodeant dilaceratæ, quare non inconſultum eſt, ipſas poſt partum probe inſpicere & examinare, an integræ, vel divulſæ ſint; quandoquidem ſi portio quædam remaneat, gravibus pathematibus objicitur fœmina, eaque propter tum maxime laborandum eſt, quo reſtitans fruſtum cito expellatur, quod nos ſæpius aut convenienti clyſtere, aut pilulis balſamicis, feliciſſime præſtiriſſe recordamur. Frequentioris tandem obſervationis ſunt ex ſanguine & fibris membranoſis coagmentatæ maſſæ, à nonnullis polypi dictæ, quæ in diductis ac dilatatis uteri gravidi vaſis prognatæ, & demum fortiori matricis ac vicinarum partium niſu foras propulſæ, crebrius abortum cauſſantur, eundemque vel antecedunt, vel comitantur, vel ſubſequuntur.

19. Cognito ſic malorum diſcrimine, perſpecta quoque earum origine, facilius nunc curioſam iſtam quæſtionem, a pluribus acrius agitatam, dirimere licet: num ſcilicet virgines molam geſtare poſſint? Nam haud difficulter quiſque intelliget, eas molas, ſive maſſas carneas, quæ ex relicta ſecundinæ parte aucta originem ſortiuntur, in iis, quæ virginitatem illæſam ſervarunt, neutiquam ſuccreſcere poſſe. Neque etiam fruſta iſta fibroſi & coagulati ſanguinis, quæ molæ vel polypi cenſentur, in virgineo utero, cujus vaſa valde exilia & anguſta ſunt, ſed in gravidis potiſſimum generantur, & in parturientibus ſolenniter obſervantur. Minime vero inſuetum aut impoſſibile eſt, fungoſa corpora, tam in exteriori ſuperficie, quam etiam in ipſa cavitate matricis virginum, perpeſſa videlicet prius externa quadam violentia, ut lapſu ex alto in abdomen, poſſe produci; quemadmodum conſtat fide BARTHOLINI *cent. I. hiſt.* 97. item HORSTII *de morbis mulier. libr. IV. obſ.* 39. Pariter id quoque non negandum videtur, ſed rationi utique nec non experientiæ admodum congruum eſt, conjugatas, vel etiam viduas, provectioris ætatis, quinquagenariis majores, ſanguineas & ἐυσαρκες, ſubſiſtente dudum jam menſtrua ſanguinis per uterum purgatione, carneas & ſanguinolentas moleculas, pugno interdum æquales, molliores aut duriores, cum enormi ſanguinis fluxu edere poſſe, ejuſmodi exemplum prodidit MARCELLUS DONATUS *lib. IV. cap.* 25. *pag* 451. JOH. RHODIUS *cent. III. cap.* 53. nec non RODERICUS a CASTRO de anu ſeptuagenaria.

20. Ob difficiliorem & valde tardum ſanguinis per uteri vaſa, & maxime ſpermatica, quæ in varios cincinnos, pampinos vitium æmulantea, contortos implicatoſque divaricantur, regreſſum, & hinc longiſſimum ad vitalem cordis fontem iter, fit quoque, ut in utero & connexis ipſi partibus, tubis nempe & ovariis, copioſæ interdum ſeri inundationes & tumores aquoſi exoriantur. Nunquam enim citius & promtius fluida & aquoſa pars a ſanguine ſecedit, quam ubi lentior minuſque expeditus ejus per viſcera tranſitus eſt, quemadmodum id clare patet in hepate; & ob hanc cauſſam etiam non facile numeroſiora, quam in hepate ac uteri ſubſtantia & adjacentibus ei partibus, vaſa lymphatica reperies, quæ a largiori decubitu & affluxu lymphæ diſtenta, magnas in veſicas, quæ hydatides Græcis dicuntur, explicantur, quibus demum diſruptis, nonnunquam ſubito hydrops gignitur, & mira ſeri quantitas effuſa cavitatem abdominis occupat. Ita permultas hydatides in uteri confiniis poſt partum difficilem reperit SALMUTHIUS *cent. I. obſ.* 38. & in hyſterica fœmina gravida diſſecta PECHLINUS *obſ.* 19. In cornubus ac tubis uteri ingentem aquæ copiam nonnunquam colligi, fidem facit TULPIUS, *obſervat. lib. IV. obſ.* 45. exemplo fœminæ, quæ in utroque uteri cornu, novem circiter aquæ puriſque libras, incluſas innumeris veſicis, geſtavit. Plura ejuſmodi exempla vide apud SCHENCKIUM *lib. III. obſ.* 6. 7. & ROLFINCKIUM *de organ. genital. cap.* 20. nec non SYDENHAM *de hydrope*. Eandem quoque in rem apprime facit HARDERI obſervatio, perhibentis: in fœmina ruſtica repertum eſſe non ſolum ovarium ſiniſtrum aquæ ſubſalſæ & fœtentis libris duabus oppletum, ſed etiam annexam eidem tubam Fallopianam notabili hydatide obſeſſam. Et noſmetipſi ante viginti annos ex gravi in hypogaſtricam regionem lapſu, annotavimus in quadragenaria ſubortam ibi intumeſcentiam, cum dolore tenſivo, quam aquæ limpidæ largum profluvium, cum ſanguine menſtruo primum prodiens, excepit, quod poſtea ceſſante etiam ſanguinis ſtillicidio, per anni dimidium continuavit, ita, ut quotidie minimum libra una efflueret, donec ægra, incaſſum adhibitis variis medicaminum generibus, tabe lentaque febre penitus confecta, obdormiſceret.

21. Neque etiam adeo inſolens, ſed aliquoties à nobis obſervatum eſt, ſub ingravidatione ſimul occultari hydropem; & hinc fit, ut ſæpius medici in dijudicatione fallantur. Vidimus vero ejuſmodi fœminas gravidas, hydrope ſimul laborantes, poſt partum copioſioris ſeri effluxu ſervatas, alias autem humore ſcilicet in cavum abdominis jam effuſo interiiſſe. Inprimis memoratu dignum eſt, quod PLATERUS *lib. III. obſervat. pag.* 620. prodidit de muliere quadam, quæ quoties uterum geſſit, toties detenta fuit aſcite. Quin immo ipſe ſæpius per Dei gratiam feliciter ſanitati reddidi fœminas, ex cachexia, inordinata victus ratione & menſium defectu contracta, intumeſcentiam univerſi corporis prolapſas, & ſumma ſpirandi anguſtia, ſomnolentia viriumque defectione afflictas, quibus ab uſu pilularum balſamicarum noſtræ compoſitionis & ſalis aperitivi, non tam per alvum, quam per uterum, & catameniorum tempore, & etiam extra illud, larga aquarum quantitas diu ſeceſſit, qua exſoluta, ſenſim paullatimque gravia pathemata, à longo tempore ægras excruciantia, conquieverunt. Et hanc ob cauſſam quoque in ea verſamur ſententia, hydropicos tumores in fœminis plus ex uteri, quam hepatis vitio ſubnaſci, & facilius quoque abigi ac perſanari, quam ubi hepar ſimul affectum eſt, eo quod liberior & apertus ſero ſtagnanti per uteri oſtia patet exitus.

22. Hiſce jam expoſitis, facilius nunc erit perſpicere rationem, quare virgines æque ac conjugatæ, tam frequenti, & tam diuturno moleſtiſſimo ſeri variæ conſiſtentiæ variique coloris, ex utero & ejus vagina profluvio, divexentur. Nam quia tonus & motus uteri, qui æquabili fibrarum ejus criſpatura & remiſſione continetur, tam facile læditur, debilitatur & dejicitur, prætereaque tardus admodum per circumflexa & in ſerpentinos ductus porrecta uterina vaſa ſanguinis & humorum curſus, lentior quoque ſanguinis per venas valvulis deſtitutas regreſſus eſt; perfacile utique, non ſolum infarctus & ſtagnationis ſanguinis ac ſeri in matrice oboriuntur, ſed ipſe etiam ſeroſus & lymphaticus humor ſegniori progreſſu lenteſcens, tandem exitum ſibi parat, ac per paſſim in utero & vagina obvia orificia effunditur. Communis quidem plurimorum auctorum eſt ſententia: ex lacunis GRAAFII, ſive ſoveis circa urethram conſpicuis, & parvis ibi conſiſtentibus glandulis, humorem hunc excerni; at in his lacunis, nullum, quod ſetam admittat, foramen facile reperire licet, ſed potius ad utrumque latus orificii & per totam vaginæ ſubſtantiam lacunæ apparent plures, quæ quam facile ſetæ ad digiti dimidium aditum concedunt, earumque ductus preſſi liquorem ſemini haud diſſimilem plorant.

Vid. HEISTERI *Compendium anatom. pag.* 81. & 82.

23. Verum enim vero, utut relaxatæ hæ glandulæ ſtillare poſſint humorem paullo copioſiorem; tamen neutiquam hæ ipſæ unicam & genuinam fluoris albi ſedem conſtituunt, ſed longe plures dantur meatus, è quibus materia fluoris albi, nec non liquoris ſeroſi impuri, in puerperis cum & poſt lochiorum fluxum manentis, ortum trahit. Et licet RUYSCHIUS glandulas in utero unquam viſas eſſe, aut demonſtrari poſſe neget, nullum tamen dubium eſt, quin ex iſtis oſtiolis, quæ ſub menſium fluxu ſanguinem fundunt, ſerum etiam exitum moliri poſſit. Perquam enim notatu digna eſt, cel. FANTONI *anat. C. H. pag.* 186.. obſervatio, qua fidem facit, quod flatus per venas uteri in cavum matricis & vaginæ, ac viciſſim ex hoc in venas adigi poſſit atque tranſmitti. Deinde etiam teſte GRAAFIO & HORNIO, pori & foraminula in cervice uteri conſpiciuntur. Nec prætereunda ſunt, quæ VERHEYEN *in Anatomia C. H. cap.* 33. *cf. tabul. XVII. fig.* 2. 3. prodidit, quod ſcilicet in utero, in aqua macerato & per aliquod temporis ſpatium in blando calore detento, in interiori non modo vaginæ ſuperficie, plurima corpuſcula globoſa, & alibi quidem racematim ipſi inhærentia, alibi vero per eam diſſeminata, ſed in inferiori quoque parte cavitatis uteri, ſimilia corpuſcula viderit, eademque pro glandulis, ſeroſo pituitoſi humoris ſecretioni inſervientibus, non immerito habenda eſſe exiſtimet.

24. Quam leve autem hoc malum primo intuitu videatur, ut tantum pro coryza habeatur, tam contumax eſt, tam ægre admittit curationem, ipſoſque medicos torquet atque fatigat; quod quidem noſtro judicio hanc potiſſimum ob rationem fieri arbitramur, quia plerique medentum, cauſſam tantummodo a depravata ſanguificatione, depreſſa ſanguinis ſpirituaſcentia ac prædominio ſeri deducunt, & reparando, remiſſo uteri tono, ac promovendo expedito per hoc viſcus ſanguinis progreſſu minus intenti, nonniſi remediis anticachecticis & ſerum educentibus, purgantibus, contra illud pugnant, omiſſis roborantibus ſummopere neceſſariis. Nos potius ad debellandum refractarium hunc affectum quam maxime commendamus uſum pilularum balſamicarum, quæ ad imitationem Beccheri, ex amaris extractis, gummatibus balſamicis temperatis, refracta doſi extracti aloes & hellebori nigri, concinnatæ ſunt, præſertim ſi cum martiali medicamento propinentur. Suademus quoque ut loco potus ordinarii bibant ægræ decoctum ex ligno lentiſci, radice ſarſaparillæ, raſura ſantali citrini & rubri, paſſulis minoribus, cornu cervi, & ſemine fœniculi paratum. Opus tamen etiam eſt, ut exterius vel ſuffitus balſamici, ex maſtiche, ſuccino, olibano, tacamahaca & cinnabari artificiali mane & veſperi admittantur, vel etiam in ipſum uterum mediante ſiphone ſpargatur aqua ſic dicta d'arquebuſade, aut liquamen, ex radice ariſtolochiæ, herba artemiſiæ, matricariæ, agrimoniæ, argentinæ, myrrha, maſtiche, foliis myrthi, floribus roſarum rubrarum, cum vino rubro decoctis, quippe quod, non ſolum in uterum injectum, ſed etiam frequentius regioni pubis cum linteis applicatum, admodum proficuum eſt. Hiſce vero omnibus præferenda omnino ſunt balnea illa nativa, quæ ob martiale, quo dotata ſunt, elementum, roborandi facultate pollent, ut ſunt maxime aquæ Lauchſtadienſes, præſertim ſi in illis herbæ nervinæ, uterum efficaciter roborantes, cujus generis ſunt meliſſa, mentha, origanum, ſerpillum, horminum, chamomilla Romana, majorana, bulliant, quandoquidem hæc, poſt balſamicorum uſum & corpus expurgatum, iterato uſurpata, non modo in hoc affectu, ſed & in aliis ex uteri vitio provenientibus, effectum præſtant longe ſaluberrimum, eo præſtabiliorem ac certiorem, ſi interius ſimul aquæ temperatæ minerales potentur.

25. Sed ſicuti hactenus expoſita uteri vitia, potiſſimum ejus atoniæ & laxitati ortum debent: ita certe plura etiam ſunt mala, quæ ex nimia & ſpaſtica ejuſdem ſtrictura originem trahunt. Id enim matrix cum omnibus partibus, quæ eandem cum ipſa ſtructuram, ex fibris ſcilicet muſculoſis & nerveis, obtinent, commune ſervat, ut ſubinde ſtringatur & ſpaſmo corripiatur, quin nonnunquam convulſivo plane motu agitetur. Ut vero maxime omnium in orificio uteri interno, quod ſenſu exquiſitiori præditum, motuum remiſſio, ſic etiam intenſus nimis ac præternaturalis rigor animadvertitur, utpote quod, ex fibris magis nerveis, ſpirali ductu connexis, contextum eſt. Nam interdum nimia ejus conſtrictio reddit difficilem & laborioſum partum, quæ niſi balneis, unguentis vel fotibus emollientibus prius tollatur, fœtui exitus penitus præcluditur. Deinde admiſſo improvide ad inferiora, maximeque uteri confinia, in fluxu lochiali vel etiam menſium frigore, eundem illico non ſine periculo ſiſti, indubiæ experientiæ eſt. Idem effectus incidit à terrore, cujus uti magna vis in conſtringendis, præſertim externarum partium fibris & tubulis eſt; ita maxime illa obſervatur in uteri nervoſo-muſculoſa ſubſtantia ejuſque partibus, & frequentiſſimam abortionis, vel etiam nimii, aut ſuppreſſi menſtrui vel lochialis fluxus, cauſſam ſuggerit. Emetica porro, purgantia acriora & omnis generis venena, magnam quoque utero mutationem inducunt, & ſpaſmos in uterina compage ſuſcitantia, in ſenſibilioribus facile ad abortum diſponunt.

26. Neque præterea dubium eſt, quin non modo ad fœtum & ſecundinam, ſed etiam ad molas & maſſas coagulati cruoris, ex ſinu uteri exturbandas, opus ſit intenſiori uteri ſyſtaltico, ſeu conſtrictorio motu ac robore, ita nempe, ut fundo uteri arctius ſtricto ac corrugato, collum ejus & vagina dilatetur. Ubi itaque in parturientibus ex virium defectu hæc intenſio motus & toni conſtrictorii vigor deficit, ibi utique analeptica, inter quæ eminet cinamomum & ejus oleum, aut aqua ſpirituoſa, & alia quoque roborantia, ut eſſentia ſuccini, myrrhæ, balſamum noſtrum vitæ, ſpiritus oleoſus Sylvii, bezoardicus Buſſii, vel pelleotia, ut borrax, apprime ex uſu ſunt, quinimo commendantur eum in finem à multis medentum vomitoria, quo iiſdem fibræ ad motum auctiorem extimulentur. Contra vero quando ſpaſmo & convulſivo motu, qui ſæpe ante partum vel in ipſo infeliciſſime ſitum fœtus naturalem invertit, ante partum, vel in ipſo concutitur uterus, & omnia æſtu ac calore fervent, improvide admodum & cum damno à medicis ejuſmodi ſpirituoſa ingeruntur, quia excluſionem magis impediunt, & febrem vel delirium puerperis accerſunt quin potius præſtantiſſima eſt antiſpaſmodicorum & ſedativorum virtus, quæ motuum impetus placant atque componunt, è quorum numero ſunt crocus, caſtoreum, fel anguillæ, pulvis viperarum, ſecundinæ humanæ, lumbricorum, maſſa pilularum Wildeganſii, anthera liliorum alborum, aqua florum uliæ, ſambuci, acaciæ, liliorum alborum, primulæ veris, aliaque id genus plura. Juvat quoque in tali caſu in ſanguine plenis imminente partu venam ſecare, & quidem in brachio, ne compreſſis à redundante cruore in infimo ventre nervis, motus tam in utero, quam muſculis ad fœtus expulſionem facientibus, cohibeatur ac impediatur. Eadem ferme medendi ratio ineunda, ſi in doloribus à nimia ſtrictura, quam dolores abdominis in puerperis indicant, fluxus lochiorum non ſine ſumma pernicie retinetur. Hoc enim ſi contigerit, nullo modo pellentibus, ſed potius motus ſedantibus profluvium elicien-

eliciendum, eoque nomine merito utique ETTMULLERUS ex opio præparata in docte & practice conſcripta diſſertatione *de vi opii diaphoretica* commendat. Si vero ob conſtrictoriam uterinarum fibrarum vim remiſſam ac deficientem, impurus & ſtagnans ſanguis, poſt partum ex utero non rite expurgatur, præter interna excernendi humoris effluxum cientia, ſpectata certe eſt efficacia clyſterum ex herbis uterinis, abrotano ſcilicet, pulegio, roremarino, artemiſia, meliſſa, floribus cheiri concinnatorum, adjecto nonnihil maſſæ pilularum balſamicarum.

27. Viget itaque in uteri compage motus & conſtrictorius & relaxatorius, quem ſi quis appellare velit periſtalticum, is, meo quidem judicio, non errabit. Dum enim una pars corrugatur, altera explicatur, quo reciproco motu quam optime omne præternaturale in utero contentum excutitur. Certe quod mulieres de flatibus ex utero prorumpentibus ſæpius conquerantur, indicio eſt, tenacem humorem, qui calore in vapores reſolvitur, in uteri ſinu hærere, & adhuc in ejus ſubſtantia motum ſuccedere. Deinceps hunc alternantem uteri motum, nonnunquam haud ſecus quam in ventriculo ſub vomitu fit, inverti, ex eo patet, quod ſanguis menſtruus vel etiam lochiorum, per vaginam fluere ſolitus, quandoque per tubas Faliopianas in abdominis cavitatem lethali eventu urgeatur ac effundatur; quale exemplum conſignavit RUYSCHIUS *in obſervat. anatomico chirurg. obſ.* 84. 85. Accedit & perquam notatu dignum illud eſt, quod ſtricto arctius uteri fundo, & relaxata nimis inferiori ejus cum vagina parte, matrix ipſa ita contorqueri ac ſubverti poſſit, ut ſæpius obſtetrices decipiantur, & conjecturam capiant, reſtare adhuc in ſinu fœtum, qua de re RUYSCHIUS *l. c. obſ.* 93. legi meretur. Quin imo præternaturali & inverſo uteri ab exterioribus ad interiora motui, mea quidem ſententia, tribuenda utique ſunt gravia illa & funeſta ſymptomata, quæ puerperas ſæpe exercent, ut febres, dolores acuti, convulſiones, deliria, lethales apoplexiæ, exanthemata purpuracea, rubra & alba, eo quod cuncta hæc ſanguini corrupto per uterum expurgando, ad interiora repreſſo, & paſſim in partibus ſtagnante, ortum debent.

28. Dignus certe eſt, qui notetur locus HIPPOCRATIS, graphice ſatis mala hæc ex intercepto libero ſanguinis per uterum tranſitu, delineans, & ita habens: *refluens ſanguis ab utero & premens ſeptum tranſverſum, retracto utero, præfocationem, in caput irruens, inſaniam, epilepſiam, catochos, apoplexiam, occupans thoracem, tuſſiculares affectus, irruens in cor, palpitationes & tremores cordis, nonnunquam ſyncopes, in nervos denique, facit ſtuporem, immobilitatem & reſolutionem.* Atrocia enim illa pathemata, quæ hyſterica vulgo dicta, gravius ſæpe fœminas exercent & cum ſymptomatibus mali ſic dicti hypochondriaci ſpaſmodico flatulenti admodum conveniunt, potiſſimum uteri vitio debentur; quandoquidem magnus omnino utero cum præcipuis corporis partibus intercedit conſenſus, qui non tam a nervorum communione & mutua conſpiratione vitioſorum in nervoſis partibus motuum, quam potius a vaſorum ſanguiferorum ſyſtemate, & turbato in eodem ſanguinis itinere eſt accerſendus. Nam quemadmodum in hypochondriacis, quando ſanguis per hepatis viſcus ægrius tranſiens, ad eas partes, ad quas venæ portæ rami pertingunt, præſertim nervoſas, ventriculum & inteſtina redundat, preſſione & diſtenſione ſpaſmos cum graviſſimis ſymptomatibus ſuſcitat: ita etiam idem contingit in fœminis, quando per uteri compagem non libere fertur ſanguis, ſed ſtagnans tardius progreditur, & ad corporis penetralia, ventriculum & maxime inteſtina, thoracem, & caput regurgitat, ubi pro diverſitate partium, vehementer lædit earum functiones & varia, eaque ſatis atrocia ſymptomata inducit. Quapropter medici periti & ſagaciores, in omnibus, quæ fœmininum ſexum affligunt, malis, maxime ad uterum & menſium ſucceſſum, nec non qualis motus & curſus ſanguinis per matricis vaſa ſit, reſpicere & eo potiſſimum curandi rationem dirigere debent; quum contra illi, quod communiter fere fieri aſſolet, perverſa incedant via, qui ad tollenda hæc pathemata varia præſcribunt remedia, negligendo cauſſam & originem, unde ea proveniunt.

29. Reſtat adhuc ut de conſenſu uteri cum inteſtino recto & vaſis hæmorrhoidalibus quædam addamus. Ac primo quidem in conſideratione ſympathiæ uteri cum hæmorrhoidalibus venis, notandus utique eſt anatomicus error, etiam illis communis, qui hæmorrhagias & hæmorrhoidale negotium ubique crepant, dum autumant, internas hæmorrhoides, quæ venæ portæ propagines ſunt, ramos ſpargere ad ipſum uterum, & maxime ad vaginam; quum tamen autopſia anatomica, uti cl. SALTZMANNUS *in diſſertat. de vena portæ* dilucide monſtravit, falſam eſſe hanc aſſertionem doceat, & teſtatum faciat, hæmorrhoidales tantum externas ad matricem & vaginam copioſos dimittere ſurculos, cum internis per mutuam anaſtomoſin connexos. Interim cognito hoc vaſorum nexu, in proclivi eſt rationem reddere, quare in fœminis, quæ ſanguine abundant, is non modo per uterum, ſed etiam quandoque per ani venas exitum affectet, eodemque præcluſo, à ſtagnante cruore non tantum tubercula, cœcæ hæmorrhoides dicta, oriuntur, verum etiam plura incommoda, dolores ſcilicet preſſorii fixi in oſſe ſacro, aliaque ſymptomata, iis familiaria, qui ſuppreſſo hæmorrhoidum fluxu laborant, moleſtiſſima ſuccedant. Deinde id quoque experientia compertum eſt, in fœminis annoſioribus, quæ non amplius menſtruam patiuntur purgationem, ſæpenumero, ſi non venarum ſedis ſtillicidium, conatum tamen & niſum ad illud variis malis, ſuppreſſa hac evacuatione, ſolennibus ſtipatum, ſuboriri. Eidem quoque vaſorum connexioni tribuendum, quod frequentiſſime primis ſtatim à partu diebus nodoſæ protuberantiæ vaſorum hæmorrhoidalium in ano ardentem dolorem excitantes prodeant, quæ omni procul dubio à niſu & preſſione fortiori, quam parturientes ſuſtinent, copioſius ſanguinem ad uterum & ejus vaſa urgente, originem trahunt.

30. Quod vero ad vaginæ conſenſum cum inteſtino recto attinet, is quidem clarius ex eo pateſcit, quod membranæ utriuſque tam arcte connexæ ac plane concretæ ſint, ut vix provida ac ſuſpenſa manu ſine dilaceratione divelli poſſint ac ſeparari. Et hinc utique ratio ducenda, quare teneſmus, qui dyſenteriæ laborantibus ſolenne eſt ſymptoma, facile vaginam ad prolapſum diſponat, quin ipſum abortum proritet. Hinc porro eſt, quod ſuppoſitoria acriora, præſertim ex validioribus purgantibus parata, ad abortum provocandum multum valeant, nec non quod molarum vel ſanguinis grumeſcentis ex utero excluſionem, imo ad revocandum ſuppreſſum menſium & lochiorum fluxum, clyſteres ex uterinis, nervinis ac lenius ſtimulantibus concinnati, deſideratiſſimam præſtent opem.

31. Coronidis loco quaſdam cautelas & regulas egregii in praxi uſus ſubnectere lubet.

I. Nihil majorem uſum præſtat in gravidis, eaſque ab incurſu magnorum morborum munit, ac fœtum ſanum vegetumque reddit, quam venæ ſectio in ſanguine plenis, aliquoties circa tertium, ſeptimum & nonum menſem repetita.

II. Error eſt, venæ ſectionem in pede gravidis eſſe perniocioſam, eo quod abortum proritet.

III. Uti-

III. Utiliter ſæpe ſanguis mittitur, ſi dolores dorſi urgent, ſi pathemata hyſterica, vel etiam dolores iſchiatici affligunt.

IV. Venæ ſectio in lochiorum fluxu ſuppreſſo, reſtitante etiam in corporis penetralibus purpura, præſtolans mortis periculum ſæpe abigit.

V. Menſium & ſuppreſſorum ut & imminutorum cauſſa ſæpius eſt plethora, quæ ſanguinis miſſione tollitur, ita, ut admiſſa ea, mox arteriæ validius pulſent, & ſanguis liberius per uterum feratur.

VI. Quando febris ſive continua, ſive intermittens, gravidam vel puerperam corripit, ſanguinis miſſio nunquam noxia, ſed ſæpius ſumme neceſſaria eſt.

VII. Primis ſtatim à puerperio diebus, pilulas balſamicas exhibere convenit, quarum uſu & lochialis fluxus promovetur, & multæ impuræ ſordes tempore graviditatis collectæ, per alvi ſeceſſum exturbantur.

VIII. Paſſulata, mannata, rhabarbarina & tartarea, in gravidis magis locum inveniunt, quam alia laxantia.

IX. Ad tollendam ſterilitatem, unica hæc eſt indicatio: ut tonus utero reddatur, & ſanguinis motus per matricem cum menſium fluxu in ordinem redigatur.

X. Morbi fere omnes ex uteri vitio, ſi mitigandi vel ſanandi, venæ ſectionem, pilulas balſamicas leniter laxantes, balnea, tam nativa, quam artificialia, martialia recte præparata, lenia antiſpaſmodica, carminativa, nec non uſum temperatarum mineralium aquarum exigunt.

XI. Cortex chinæ, accommodis aliis, inprimis pulveri florum chamomillæ, nuptus, prudenter in febre intermittente & congruo tempore exhibitus, etiam gravidis non nocet, ſed ſummo præſidio eſt.

XII. Refractarii morbi ex utero frequenter poſtulant externa, ſuffitus, injectiones, clyſteres uterinos, fotus, epithemata, balnea, quo ad partem affectam virtus medicamentoſa eo citius pertingere poſſit.

XIII. Gravidis & puerperis exquiſita diætæ, victus vitæque ratio ſervanda.

XIV. Frigus & internam refrigerationem, per medicamina purgantia & omnia acida adſtrictiva, nimios quoque cibos, omni ſtudio, quæ uterum gerunt, vel partu defunctæ, evitent. Uti vero quies corporis puerperis amica, ita gravidis eadem inimica, & corpus ſubinde moderate exercere præſtat.

DE MORBIS CERTIS REGIONIBUS ET POPULIS PROPRIIS.

§. I.

AUreum certe monitum eſt magni illius HIPPOCRATIS, quod merito omnibus, qui praxi medicæ operantur, curæ cordique eſſe debet & in principio libri *de aere, aquis & locis* his verbis exſtat: *quicunque artem medicam integre aſſequi velit, primum quidem temporum anni rationem habere debet, quantum potentia quodlibet eorum valeat; dein ventorum, qui in unaquaque regione ſunt indigenæ; poſtea aquarum facultates cognoſcere debet. Deinde urbium ſitus & natura aquarum nota ſit. Porro conſideranda terra ipſa nudane ſit & æſtuoſa vel alta & frigida. Hominum inſuper diæta perquirenda, qua maxime capiantur, an bibuli ſint & lurcones & otio dediti, aut exercitiis variis utentes & tolerantes laborum, ciborumque plus appetentes, quam poculorum; ex his enim ſingula ſunt inveſtiganda. Nam qui hæc omnia probe, quantum fieri poteſt, cognoverit, aut horum plurima, eum non latere poſſunt, cum in urbem etiam ſibi ignotam venerit, neque morbi regioni peculiares & patrii, neque communis regionis natura, quæcunque tandem ea fuerit, ut non poſſit in cognoſcendis dubius hærere aut errare, ſicubi ad morborum medicationem adhibeatur.* Morbi videlicet ſunt duplicis generis, quibus maxima pars hominum perit, alterum eſt epidemiorum, qui ex communi aeris vitio & tempeſtatum mutationibus trahunt originem, certiſque temporibus graſſantur & magnas edunt ſtrages: alterum genus eſt endemiorum, qui certis populis & regionibus familiares ſunt, vitæ generi, victui, aeri, exhalationibus, aquæ, vino, cereviſiis certis locis peculiaribus, adſcribendi. Hæc duo morborum genera in eo conveniunt, quod in unoquoque plures ſimul eodem morbo corripiantur; differunt vero, quod epidemici à mutatione tempeſtatum, ventorum potentia, & ſiderum influxu fiant, adeoque ad certum tantum tempus durent; endemii vero à cauſſa patria, indigena, fixa nempe oriantur, unde etiam per complures annos iidem fixi perſeverant. Placet in præſenti de endemiis morbis materiam pertractare, ubi non modo eos morbos, qui in Europa, ſed & reliquis orbis terrarum partibus familiares ſunt eo, quo fieri poteſt, compendio recenſebo.

2. Endemios morbos cuique regioni proprios expoſituri initium merito capimus à nobiliſſima mundi, quam inhabitamus, parte Europa. Primum vero montes & excelſa loca examinabimus, ubi in conſiderationem merito ſtrumoſus colli tumor venit, montanis nonnullis populis frequentiſſimus. Oritur hic ipſe non ut vulgaris eſt ſententia, ex nivalibus aquis, quæ alibi etiam ſunt, ſed potius ex aquarum potu, quæ per calcarios montes tranſeunt atque rudes ſunt, graves & copioſam calcariam terram intus recondunt, quare certi fontes dantur ſtrumoſi, ex quibus hauſtæ aquæ ſtrumam colli producunt. Huic malo vero inprimis ſunt obnoxii Helveti, Rhæti, Valleſienſes. MUNSTERUS *in coſmograph. lib.* 3. ſcribit: *in Helvetia Valleſia adeo ſtrumoſi ſunt homines, ut ſtrumæ pondus ſermonem impediat, ac fœminæ lactantes illas poſt tergum perinde ac ſaccum rejiciant, ut ne infantibus potum appetentibus ſint impedimento*; quod & cl. WAGNERUS *in hiſt. nat. Helvet. p.* 141. confirmat. Apud Rhætos in vicis *Ziccrs vis Trimmis & Sonders* aquæ quoque reperiuntur, quarum potu monſtroſis tumoribus ſeu ſtrumis incolarum colla deformantur, & his gignendis aptiſſimæ ſunt, ſive potentur, ſive cibis coquendis adhibeantur. Nec id tantum illic natis incolis vernaculum vitium eſt, ſed etiam advenis, qui ſi collo etiam anſerino graciliore advenerint, & aliquot annos de his aquis potaverint, guttura eos velut

taurorum

taurorum colla, quibus palearia dependent, referre videbis. Ab his igitur homines maxime deturpantur, loquelæ etiam ipſi vitium infertur, ita, ut riſum ſpectatoribus ac auditoribus movere ſoleant; verum infimæ ſortis homines apud Rhætos vitium hoc naturæ decorum ducentes, cæteros ſtruma carentes, colla anſerina per ſarcaſmum appellant. In pago Flach, Tigurinæ ditionis, fons reperitur, cujus aquæ potæ ſtrumas colli producere ſolent, hinc vulgo ſtrumarum fons, *der Kropff-Brunn* appellatur. Verum non tantum Alpium, ſed & Pyræneorum montium accolis hic affectus accidit. Præterea Corinthiæ Syriæque accolis, teſte ORTELIO *ad tab.* 92. familiaris eſt, item ſudetum accolis in tractus Schmiedebergenſis pago Steinſeiffen. vid. BICMANN *in hiſtor. geograph. n.*356. apud quos tamen malum hoc fere deſiit, dum fontibus quibuſdam, quos cauſſam ejus ſenſerunt, nunc abſtinent. In urbibus quibuſdam Hercyniæ metallicis, videlicet Wildemann & Andreasberg nulla fere obſervatur mulier, quæ non ex ſtrumoſo gutture laboret, utuntur nempe aquis metallicis crudis *Stoll-Waſſer* ſtillatitium lapidem ſecum ferentibus. In Tranſylvaniæ urbe, dicta Cronſtadt, ſtrumæ ex potu aquarum ſunt frequentiſſimæ. Confert multum ad generationem hujus mali aer frigidus in montoſis regionibus penetrantiſſimus, qui ſuccos, in glandulis cuti ſubſtratis, circa arteriam aſperam facile incraſſat, eorumque liberum impedit tranſitum, unde tubuli, vaſcula & pori ſucco viſcoſo infarcta tam grandem ſiſtunt tumorem. Fœminæ vero magis ſunt obnoxiæ ſtrumis quam viri, quia ordinario, præſertim ſi gravidæ exiſtant, in puerperio laborent vel vaſa & fibræ circa mammas & colla extendantur. Obſervatur & ſimile quid poſt ipſum conceptum, dum vaſa circa collum ampliora fiunt, unde veteres novæ nuptæ exploraturi virginitatem thalamum ingreſſuræ collum filo metiebantur. Catullus in nuptiis Pelei:

Non illam nutrix orienti luce reviſens
Heſterno collum potuit circumdare filo.

3. Ad Galliam jam nos conferimus & quidem Narbonenſem, hujus incolis perquam familiare eſt hydrocele & ſarcocele. Fiunt hi tumores, quando ſanguis per venas ſpermaticas tardius recurrit, ibique ſtagnat, unde vel ſerum à ſanguine ſeparatur, & fit in ſcroto teſtiumque membranis decubitus, vel ex ſucco viſcido ſeri carnoſa & fungoſa fit excreſcentia, unde melancholicis, ſenibus & vitæ ſedentariæ deditis quandoque hic affectus accidit. Cur Narbonenſes huic malo obnoxii, nucum caſtanearum uſus immodicus cauſſa eſſe videtur, quarum in hac regione maximus eſt proventus; quorum alimentorum frequenti uſu lympha & ſanguis craſſus fit, qui poſtea per venas tenues, quales ſpermaticæ ſunt, ſitus perpendicularis tardiſſime circulatur. Cæterum Galliæ populis febres tam intermittentes quam continuæ, malignæ putridæ & lentæ hecticæ familiares & plerumque ferales ſunt. Multum quoque ad hos morbos contribuit cibus eorum valde humidus & carnium copioſus eſus, nec non fructuum autumnalium liberalior ingurgitatio, victus ſalis expers, aquæ potus parciorque vini uſus: quibus rebus ſanguis valde tenuis redditur, multæ ſeroſitates accumulantur, quæ ſi in corporibus ſpongioſis, robore fibrarum deſtitutis, & ſub aere auſtrino non ſufficienter purgantur, ibi ſtagnant & ad febres, ulcera & phthiſin diſponunt. Præterea lumbrici immanis magnitudinis huncce populum adoriuntur, & non modo infantes, ſed & adultos vexant, quorum cauſſa victus eſt præhumidus, ciborum nutrientium copia atque aquarum potus.

4. Nunc quoque de Anglorum morbis vernaculis dicemus. Multa certe morborum genera præſertim autumnali tempore hujus inſulæ incolas invadunt; maxime vero hanc nationem Londinum inhabitantes gravedines, raucedines, tuſſes, fluores albi apud fœminas, dyſenteriæ malignæ, febres, variolæ familiariter adfligunt. Hiſce malis ingenerandis haud parum atmoſphæra humidis vaporibus maris repletaur & cœlum nubilum confert; ex omnibus autem nil magis ipſis ferale eſt, quam tabes pulmonalis, & totius corporis fœda & miſerabilis corruptio, cui conſumtionis nomen impoſuere, quo malo tertia fere pars hominum Londini è medio tollitur. Languent vires, reſpiratio eſt difficilis, tuſſis continua, & in diſſectis cadaveribus pulmones, tuberculis ſcirrhoſis repleti, obſervantur. Hujus mali generationi multum velificatur aer denſus & fumo lithanthracum refertus, qui in ore tenerrimas nerveo-membranaceas pulmonum veſiculas receptus corrugat, conſtringit, ut facile ibi copioſus & viſcidus ſanguis hærere poſſit. Laborant vero hoc vitio item pulmonum inflammatione nobiles magis, divitiiſque innutriti, quam è plebe homines; idque ea de cauſſa, quia illi in otio altiſſimo & omnium rerum abundantia affluentes genio ſuo indulgent, carnes gratiſſimi ſaporis ac ſucci edunt, & vina è Canarienſibus inſulis advecta dulcia bibunt, unde regendo ſanguini copioſo, & ſecernendis inde excrementis, natura præſertim in ſpongioſiore imbecilliore corpore non ſufficit; ſanguis vero abundans viſcidus & impurus in molli & vaſculoſo pulmonum viſcere facillime decumbit & ſtagnat, modoque dicta mala progignit. Phthiſeos enim & Anglicorum morborum cauſſa à repletione inprimis fluit, tanto magis, quanto minor ſanguinis mittendi Anglis cura eſt. Præter talem pulmonalem alius adhuc morbus ipſis eſt patrius, rachitis dictus, in occidentalibus maxime Angliæ locis ſolemnis. Puerilem nempe ætatem invadit, adeo, ut in illis annis conſtituti macrocephali fiant, cum laxa compage membrorum, turgido abdomine, prominentibus oculis, imbecilli corpore, corpora porro ſunt ſpongioſa atque incurvantur. Cauſſa hujus maxime in ſyſtematis nervoſi & membranoſi imbecillitate, flacciditate, ſpirituum defectu & in ſucci nutritii diſtributione inæquali hæret. Hinc etiam rachitis dicitur, quaſi ſpinæ dorſalis affectio, propterea quod præcipuam ibi ſedem mali fixam eſſe exiſtimant.

5. Progredimur nunc ad Italiam ſpectaturi ibi morbos patrios. Neapoli præter luem, quæ pro morbo non putatur, niſi per gummata ſeſe exſerat, morbi endemii ſunt roſeolæ ſive maculæ rubræ mox viſibiles mox inviſibiles. Scorbutus alias in Italia non viſitur, quia hic morbus impuræ ſalſæque lymphæ eſt progenies. *Bartholinus* cent. V. ep. 49. has maculas ædibus & victui adſcribit, illis quidem celſioribus & à ſole minus illuſtratis, huic vero ob carnem bubulam, ſuillam & braſſicam, quam avide incolæ ingurgitant. Venetiis hæmorrhoidali fluxu & hinc pendentibus incommodis, cœcis dolentibus varicibus, variſcis, ficubus frequentius vexantur, inde ſanguiſugæ quam maxime in uſu ſunt, adeo, ut non raro ani fiſtulas ſibi contrahant. Cauſſa merito vinorum Italicorum liberaliori potationi adſcribitur; & in genere illud tenendum eſt, earum regionum incolas, ubi vina maxime dulcia lætius proveniunt, hæmorrhoidibus fluentibus magis eſſe expoſitos, quam qui in terris vino ſterilibus habitant, & in quibus aquæ vel cereviſiæ bibuntur. Sanguinem enim ejuſmodi vina gignunt, eumque in orgaſmum ſeu turgeſcentiam facile conjiciunt; unde ob diſtentas nimium vaſorum tunicas per totius abdominis viſcera tardior fit ſanguinis progreſſio, & hinc ad venas ſedis regurgitatio, per quas ordinario longus & perpendicularis ille aſcenſus difficilis eſt. Romanis febris ſemi-tertiana valde cognata eſt, notante id etiam ſuo jam tempore

GALE-

GALENO *lib. I. de morb. vulg. comm.* 2. qui ſumma cum gloria Romæ vixit prope forum Agrippæ, qua nunc itur ad Pantheon. Docta de hac febre ſunt verba FONTANI *in ſchol. ad Dodon. de ſemitertiana: per hanc febrem*, inquit, *læditur ventriculus & inprimis ejus partes nervoſæ & hepar, ideo jure meritoque inter mortiferos morbos numeratur.* Hæc ſæpe degenerat in hecticam & hydropem propter obſtructiones magnos ut *Cous* noſter *Epidem.* 3. §. 1. obſervat. In hanc febrem proclives ſunt eccleſiaſtici, nobiles, aulici, juvenes, & qui deſidem vitam luxurioſamque agunt, & cœlo calido fruuntur, ideoque frequentes ſunt in Æthiopia. Victus omnis delicatus & lautus in otioſis hominibus ſanguinis gignit abundantiam, à qua multæ eæque graviores, propter viſcerum infarctus obſtructioneſque, paſſiones oriuntur. *Aſclepiades* apud *Cæl. Aurelianum lib.* 2. *c.* 10. febres una cum mentis & corporis oppreſſione, nec non lethargicas contingere ſolitas refert. Aquæ enim Romano in agro parum etiam ſalubres ſunt præter eas, quas per aquæ ductus Mæcenas deduxit in urbem. Accedit quod ipſa Roma æſtivo tempore ſalubritate coeli minus gaudeat, idque eo inprimis, quia urbs ſuper antiquæ rudera Romæ exſtructa eſt: illa autem multas cavernas comprehendunt, ubi ab antiquis Romanis non ſine ingentibus ſumtibus cloacæ fuerunt ædificatæ; ſi Tybris igitur ſeſe effundit, aqua haſce cavernas intrat, ut ideo propter vapores aer minus ſalutaris eſſe poſſit. Serpentes quoque magno in numero in hiſce inveniuntur cavernis, dein & tota Roma ſilice non eſt ſtrata, ſed adeo pulverulenta diebus canicularibus eſt, ut propter pulverem & muſcas, quæ procul dubio ex cavernis prodeunt, in publicum prodire non liceat.

6. Hetruriæ incolis valde familiaris epilepſia eſt, ideoque recens natis infantibus inurunt caput, uti tradit BALTHASAR *de Vias in ſylva regia*: qui mos etiam veteribus Thuſciæ & Lybiæ populis jam olim fuit uſitatus, teſte *Mercuriali lib.* 2. *var. lect. c.* 2. Arabes quoque medici hodierno tempore graviſſimos & fere incurabiles capitis morbos, ut apoplexiam, hemicraniam, lethargum, omnibus aliis irritis, ferro candente tractant, quo in hoc vel illo capitis loco, non ſine præſtantiſſimo effectu. inuſtiones faciunt. Apuliæ, incolæ, *Baglivo* teſte, ardentiſſimis febribus, pleuritidi aliiſque morbis inflammatoriis ſunt obnoxii. Multum contribuit ſanguinis copia, quæ ex victu lauto gignitur; incredibilis enim ibi eſt telluris ubertas, & carnium cujuslibet generis copia, qua nulli Italiæ parti eſt inferior. Vina ibi omnia nigra, flagrantia ac potentia ſunt, tantaque caloris in illis regionibus eſt vehementia, ut plurimos in ſummam impatientiam dementiamque ſæpe actos videas. Specialis etiam Apuliæ morbus eſt morſus tarantulæ, qui æſtivo, & præſertim eo tempore eſt noxioſiſſimus, quo hæ beſtiolæ coeunt. Sequuntur hunc adfectum angor cordis, aphonia, pulſuum oppreſſio, extremorum nigredo, frigidus ſudor, quæ omnia ſymptomata ex truculenta nervoſarum partium conſtrictione oriuntur; nam venenum tarantulæ in activiſſimæ ac pernicioſiſſimæ motionis inſtar ignis materia conſiſtit, quæ intime penetrando, motiones hinc inde in genere nervoſo ſpaſmodicas violentas excitat. Quam optime hac de re ſcripſit BAGLIVUS *in diſſert. de tarantula.*

7. Tranſeamus jam ad Hiſpaniam, præcipuam Europæ partem. Obſervatur hic valde familiaris melancholia hypochondriaca, quæ merito, ſummæ pigritiæ, otio, ſedentariæ vitæ & profundis ſpeculationibus adſcribi debet; accedit & illud, quod veneri nimis immaturæ indulgeant, & parum vini bibant; unde ſanguis craſſus terreus, ablata parte ſubtiliore, qui in hypochondriis damna adfert, in capite vero multa phantaſmata & imaginationes efficit. Deinceps fluxus hæmorrhoidalis in viris, in fœminis menſium fluxus creberrime viſitur, quod à ſanguine craſſo & fœculento viſcera abdominis infarcta ſunt; unde æqualis & libera ſanguinis diſtributio impeditur, quo fit, ut cum impetu ruat, & in partibus extremis ſtagnet, ibique vaſa diſrumpat. Divitum & procerum plerique, quos Grandes vocant, apoplexia, procul dubio ſanguinea, pereunt ob lautum victum, vini generoſi potum & quotidianum ſuccoladæ uſum, quæ omnia ſanguinis conciliant copiam. Notabile autem eſt, quod ſcabies & ſcorbutus ibi non reperiatur, utut carne ſuilla recenti quotidie veſcantur; aer nempe in Hiſpania eſt ſubtiliſſimus & penetrantiſſimus, & aqua ibi leviſſima, ac victus ſalis expers. A tranſpiratione igitur laudabili, poriſque apertis fit, ut rudes illæ craſſæque ſeri particulæ exhalent, quæ intra poros & glandulas cutis alias ſtagnant, & puſtulas illas efficiunt.

8. Pergimus ad Belgii fœderati provincias, inprimis Hollandiam, ubi ſcorbutus endemius morbus eſt, qui partim à victu duro, piſcibus marinis, carnibuſque infumatis, partim ab aere denſo nimis humido & peſſimis aquis ſuos mutuatur natales. Præter hunc morbum in hiſce provinciis frequentiſſime ex renum & veſicæ calculo laborant, nec unquam ullibi tam crebet hic adfectus, in omni etiam ætate, viſitur, quam in Belgio, nuſquam etiam ob hanc cauſſam meliores lithotomi propter operationis frequentiam degunt, quam ibi. Hujus calculi veſicæ cauſſam in immoderatum lacticiniorum & caſeorum cum acetariis abuſum rejicimus, quæ fercula ſingulis fere diebus menſis apponuntur; quantum autem ad concretionem calculoſam lacticiniorum & acidorum abuſus faciat, medicæ artis peritis probe perſpectum eſt, utpote calculi elementa & concretionis materia ſunt terreum atque aqueum.

9. Accedimus ad maris Baltici incolas, Danos, Suecos, Norwegos, Pomeranos, Livonos, Curlandos, ubi ceu communis morbus & fere inquilinus ſcorbutus graſſatur, qui per dolores artuum, membrorum laſſitudinem atque torporem, maculas, gingivas putridas & tumores ſeſe manifeſtat. Hic adfectus quam notus eſt his populis, tam ignotus eſt antiquis; nec ullibi fit hujus mali mentio neque apud Arabes neque apud Græcos; & perperam locus *Hippocratis* lic. 2. prædict. ad hoc malum trahitur, ubi auctor de lienibus magnis, oris graveolentia, & tibiarum exulceratione agit. Minime tamen exiſtimandum antiquis temporibus ipſum non exſtitiſſe, ſed de novo ante aliquot annos eſſe natum; credibile potius eſt, cœlum *Hippocratis* hunc morbum non agnoviſſe: ubi enim aer valde tenuis & calidus eſt, ubi dura & ſalſa exulat diæta, ibi quoque hic morbus ſilet, unde in tota Græcia, Italia, Hiſpania, etiam Gallia fere incognitus eſt, niſi in quibuſdam locis Galliæ Narbonenſis, ad maris oram ſitis; propter aquas impuras ſalſas, paluſtres, & circa Raguſam Italiæ, quæ hujuſmodi generis aquas alit, quandoque exiſtit. Eſt igitur hic morbus frequens modo dictis populis & regionibus arcticis, quæ à gradu 55. uſque ad polos porriguntur, propter aerem denſum, frigidum, humidum, victum ſalſum, durum, piſces marinos, aquas crudas, ex quibus omnibus ſanguis fixus terreſtris, balſamo & ſulphure benigno deſtitutus elaboratur, qui ad obſtructiones corruptionemque valde eſt proclivis. Cæterum nullum dubium eſt, quin hic morbus jam inde ab antiquis temporibus in his terris regnaverit; licet hiſtoricorum teſtimoniis non probare poſſimus, quod nimirum nulla jam exſtant ſcripta de hiſce populis compoſita; ſed veteres medici, qui in Græcia, Arabia & Italia vixerunt atque ſcripſerunt, illarum ſaltem natio-

num

rum morbos ſcriptis reliquerunt, horum populorum affectibus omiſſis. Quod vero marinus aer, craſsa diæta, otium ac impuræ aquæ ſcorbutum ingenerent, navigantes manifeſtum præbent documentum, qui omnes fere hunc morbum reportant, licet ſub alterius climatis ſint incolæ, & ſub alio cœlo navi vehant. Neque prætereundum eſt hos populos arthritide etiam, paralyſi, hydrope infeſtari, quæ cuncta ſymptomata mali ſcorbutici ſunt fructus.

10. Illud vero admiratione dignum, quod præter ſcorbutum in Dania, Suecia & Livonia febres maxime ſint familiares, cum è contrario in Norwegia, Islandia, Lapponia & Finnia plane exulent, & fere ſint incognitæ. *Schefferus in deſcriptione Lapponiæ* cap. 7. ſcribit; quod Lappones commodiſſima utantur valetudine, & morbos pleroſque ignorent, nullaque peſtis, nullæ febres acutæ vel ardentes apud ipſos deprehendantur, cujus rei rationem reddere allaborabimus. Novimus nempe in calidiſſimis regionibus peſtem graſsari, ibique ordinario ſuos habere natales. Peſtis enim eſt penetrantiſſima putredo, quæ mirifice a motu activiſſimo calido, inteſtino, humidoque generatur & promovetur; ea propter quoque in frigidiſſimis locis, ubi omnia ſunt concentrata, quieta, motu inteſtino activo deſtituta, putredo, nec radices agere, nec peſtis excitari atque propagari poteſt. Quod ad febres attinet, ſunt hæ ipſæ nihil aliud, quam intenſiores ſanguinis & humorum agitationes ac commotiones, à tono fibrarum motricium & muſculorum maxime cordis & arteriarum adaucto, factæ, unde quo fibræ ſunt ſenſibiliores, ad motum & impulſum aptæ, eo facilior ad febres eſt proclivitas. Et hæc eſt cauſsa cur cholerici temperamenti homines, juvenes viri, calidum clima inhabitantes, plus ſint obnoxii febribus quam ſenes phlegmatici, melancholici, & frigido ſub cœlo viventes, qui magis fibris tenſis, immobilibus, conſtrictis & inſenſibilibus gaudent. Facilis inde fluit ratio, cur in Lapponia, Islandia & Norwegia febres non obſerventur; immobilitas nempe & fibrarum rigiditas, quæ in horum corporibus eſt, minus apta ad tremulos & elaſticos fibrarum motus & ſpasmos exiſtit, quales ad generandam febrem, tam horrorem quam calorem requiruntur. Ratio quoque ex dictis evadet clarior, cur ad febres tam domandas quam ſupprimendas efficaciſſimus ſit internorum adſtringentium uſus, ex quorum claſse ſunt china, parata vitriolata, martialia, aluminoſa, radices vegetabilium ſtypticæ; item cur adſtringentia & in forma emplaſtri roborantia v. g. mixta ex alumine, terebinthina, herba rutæ, aceto carpis manuum plantiſque pedum applicata, potenter febriculoſos inſultus diſcutiant, quoniam nempe hæc omnia fibras valde rigidas efficiunt.

11. Præterea Lapponibus, Finnis, Norwegis, eodem *Scheffero* teſte, frequentes ſunt lippitudo & ophthalmia, unde non raro cœcitas evenit; quarum cauſsa eſt, quod à prima ætate in fumo verſari coguntur, quo tuguria illorum æſtate & hieme abundant; quam noxius autem ſit fumus oculis, ſale acri plenus, eſt notiſſimum. Deinceps peripneumonia & dolor in dorſo & capite in his oris quam maxime dominari ſolet. Cauſsa tribuenda ſanguini craſso & denſo, qui à frigore externo in minimis muſculorum tubulis, inque pulmonum vaſculis tenuiſſimis, facile ſiſtitur. Neque reticendum eſt in omnibus provinciis borealibus ſphacelum, ex levi etiam externa membrorum læſione, facillime generari. In promtu eſt ratio, ſphacelus nempe ex ſanguinis circulo in membro vel parte aliqua deſtructo naſcitur. Impeditur vero & deſtruitur ſanguinis progreſsus, ſi ipſe denſus eſt, craſſus, terreſtris, ſpiritu & virtute deſtitutus, qualis horum populorum ut & ſcorbuticorum eſt.

12. Aliud adhuc malum vexat illos, qui boreales plagas incolunt, quibus Ruſſi, Tartari &c. annumerandi ſunt. Perniones nempe ibi ſunt ſeu ulcera & puſtulæ à frigore ſubortæ; non rarum quoque eſt à frigoris immanitate nares & aures decidere. Strictiſſimum enim gelu, motu rectilineo vehementiſſimo, omne, quod ſubtile quodque in fibris motricibus ſpirituoſum eſt, exſtinguit; unde flaccidæ hæ fiunt & ferme emoriuntur, ſtaſesque humorum & inde perniones atque ſphacelationes naſcuntur. Solemne ipſis eſt remedium, partes frigore aduſtas nive fricare donec ſtupor ceſset, & ſenſus redeat; tum demum ſucceſſive igni admovent, id quod, ſi prius accidit, valde eſt damnoſum. Frigus enim motu ſuo flaccidas fibras, ſi quidquam adhuc ſpirituoſi ineſt, plus excitat, quam calor, qui reliquias elaſticæ ſpirituoſæ materiæ ulterius diſſipat. Cæterum notandum, quod hi populi exilioris ſint ſtaturæ, animalia etiam boves cornibus deſtituti, vix aſini magnitudine pares, propter immane gelu conſtringens, & ſucci nutritii æqualem diſtributionem impediens.

13. Polonicam gentem jam & illi vicinam Lithuaniam accedimus, ubi notiſſimus & vernaculus morbus eſt, qui plica appellatur. Conſiſtit hæc in magnitudine capillorum præter naturam aucta, qui, in ſcirrhos inexplicabiles concreti & conglutinati, monſtroſam præbent ſpeciem. Hos ſi ſecant, ſanguis cum dolore capitis, viſus læſione, & perſæpe cum vitæ periculo effluit; & hoc adfectu maxime Judæi laborant. Morbi hujus cauſsa valde perplexa & difficilis videtur, nihilo minus eam, quantum fieri poterit, indagare allaborabimus. Primo multum ſordidum vitæ genus confert, cui hi populi addicti ſunt, dum raro crines pectunt, in humidis & depreſſis locis dormiunt, & ſpiritum vini liberaliſſime ingurgitant. Suum quoque ſymbolum aquæ contribuunt, hinc non male *Gehema in epiſt. ad Bontekoe de plica Polonica pag.* 10. ſentit, hærere vitium in nonnullis Poloniæ aquis, ut ſi vel potentur, vel corpus iis abluatur, plicam producant, quemadmodum id duorum militum exemplo comprobat, qui cum in ſtagnum aliquod corporis lavandi cauſa ingreſſi eſsent, vix immerſo in undas capite, multas ibi plicas contraxerunt. Nos ſupponimus quoddam vitium hæreditarium, quod in nimia pororum & bulborum capillorum ſub cute in capite conſiſtit; unde ſuccus nutritius craſsus & glutinoſus prava diæta ex crudis aquis productus, calore, quem potus ſpiritus vini conciliat, urgetur ad tubulos capillorum, ex quorum poris exſudat, & monſtroſam illam intricationem efficit.

14. Hungariam ingredimur, quam veteres Pannoniam & Illyricum appellarunt. Graviter hæ gentes affligi ſolent podagra & arthritide, quæ ex abuſu vini ſpirituoſi lautaque diæta naſcitur. Ingens quoque ibi pediculorum eſt copia, ut plebeii & milites contra hoſce vermiculos ſeſe defendere nequeant. Multum ad hæc mala calida & humida ſoli natura confert. Obſervatu dignum *Conringius* ſcribit *in theſaur. rerum publ.* quod pene tota Hungaria præſertim inferior habeat ignem ſubterraneum, quod ex eo apparet, quando prope Drawum vel Danubium ſcrobes effodias, poteris ibi ſudare & balnea parare, & quoniam regio ſimul eſt aquoſa, perpetuæ ibi ſunt evaporationes, quæ faciunt, ut aer minus ſit ſalutaris, qui morbos putredini aptos creat, quæ & pediculorum generationi favet. Ex hoc fonte promanat etiam geneſis febris ſic dictæ Hungaricæ, cum ſummo capitis dolore, agrypnia, cardialgia, deliriis & angina ſtipatæ. Milites ordinario hoc malo adfligi ſolent, qui humi cubant, & diætam irregularem habent. Accedit, quod de die intenſus ſit æſtus, nocte autem ſummum frigus, unde tranſpiratione prohibita,

facilior ad corruptionem ſanguinis fit tranſitus. Præterea ex alio morbo Hungari laborant, qui Cremer ipſis dicitur, quando nauſeam vel ex cibo vario inordinate ſumto, vel ex potu nimio ſibi contrahunt, ſtatim palmam manus in parte domeſtica fortiter fricant, hancque partem dolere dicunt. Interim ſi aqua cordiali reficiuntur, ſtatim diſparet. Alter quoque, quem Strint vocant, ſemper in ore eſt, & omnem vel in ore, gutture vel ano tumorem inflammationem, Strint vocant. vid. M. N. C. dec. I. an. I. p. 5. 6.

15. Jam noſtram perluſtrabimus Germaniam, quæ merito in eam, quæ ſeptentrionem & quæ auſtrum ſpectat, partem debet diſtingui; in illa ſcorbutus & ex eo pendentia mala dominari ſolent; nec ullus fere morbus eſt chronicus, cui ſeſe nihil ſcorbutici adſociet. Valet hoc maxime de ſuperiore Germania & Weſtphalia, ubi Batavorum more halecibus, petaſonibus, aſellis, oſtreis, piſcibus marinis atque id genus pulpamentis delectari cepimus. In Weſtphalia rariſſime febres malignæ petechiales viſuntur, frequens ibi eſt peripneumonia, ſcabies frequentiſſima, ſanguinem alunt nimis craſſum, qualis fit ex copioſa carne porcina infumata, tenui cereviſia, pane groſſiori vulgo Bonpournickel & abuſu ſpiritus vini; hic ſanguis in pulmonibus ſtagnans inflammationes cauſſatur graviſſimas, & minus à ſordibus purgatus ſcabioſum efficit morbum: hiſce morbis præ reliquis patent, qui otio ſunt dediti & vitam nec motu nec labore exercent, qui egregium tam ſcorbuti quam ſcabiei eſt remedium. Holſatiam qui incolunt non longævi ſunt; abundant enim ſoli ubertate, hinc lautior diæta ipſis copioſum ingenerat ſanguinem. Verum paludoſa eſt regio, præſertim Ditmarſia, qua hinc inde aquæ ſub agris ſtagnant, & crebras ex mari experiuntur inundationes, unde febres petechiales & malignæ complures homines corripiunt atque auferunt. In parte auſtrali Germaniæ Sileſia, Franconia, Auſtria & Suevia, ubi tenerior eſt victus & vinum bibitur, phthiſis, arthritis, febres ardentes, hæmorrhagicæ excretiones & inflammationes crebro obſervantur. In Miſnia, præſertim Lipſiæ ſingularis eſt adfectus, qui aliis regionibus plane incognitus, familiariſſime invadit incolas, præcipue fœminas puerperas, quibus ſæpe eſt exitio. Dicitur is morbus purpura, quæ in rubram & albam dividitur, maculæ enim miliaceæ in cute ſumma rubræ vel albæ, pulicum morſibus ſimiles, cum cutis aſperitate, pruritu, præcedente febre, cum ſummis anxietatibus prorumpunt. Quandoque hoc malum petechiis, morbillis, variolis, febribus aliis continuis ſeſe aſſociat, ubi quando omnia circa declinationem videntur ſalva, demum hoc malum propullulans tragicum eventum ægroto adfert. Soboles eſt ſeri putridi vappidi, ſique hariolari licet, culpa & cauſſa delicato & tenero vivendi generi aſſignari poteſt, dum otium, dulcia & placentas amant, quæ nullibi majori in copia viſuntur, quam in Miſnia, & in iis, qui eam circumjacent, locis. Nullum enim dubium eſt, quin ſerum inde valde viſcidum & impurum evadat. Et cum gravidæ ſint ordinario plethoricæ & cacochymicæ, hinc in iis majorem tyrannidem ſimilis victus exercet. In infantibus etiam peculiaris obſervatur valetudo: corripit nempe hanc ætatis teneritudinem tabes, ut macie confecti tanquam ſimulacra hominum appareant, vulgo quidem faſcino contactos pueros eſſe putant, ſed qui naturæ abdita perſcrutatunt, in cute vermes crinium nigrorum vel chordarum forma, latitare obſervarunt, & ſi cutis melle vel in balneo loco calido fricatur, prorumpunt, frigore ſi condenſatur, intus ſe condunt, vocari ſolent comedones, quod quaſi debitum naturæ nutrimentum intercipiant. Legatur de hoc morbo *Sennertus lib. V. praxeos part. I. cap.* 24. Ulterius & illud notari meretur, quod in nulla regione tam ſuperſtitioſi & creduli ſint, ubi adfectus præſertim atrophicos convulſivos à naturali cauſſa, ſcorbuto vel vermibus proficiſcentes, incantationibus & faſcino dæmoniaco adſcribere ſolent. In Hungaria etiam eadem ſuperſtitio hominum mentes tenet.

16. Germania jam perluſtrata nos ad Græciam, Macedoniam & Thraciam convertimus: pauci ibi ſunt morbi præſertim chronici, pauci etiam ibi reperiuntur medici. Tenue enim cœlum, & aquæ limpidiſſimæ obſtructiones, indurationes viſcerum glandularumque infarctus minus ferunt; nihilo minus tamen febres acutæ, aliæque, dyſenteriæ, phrenitides ſunt frequentiſſimæ, ad quas ingenerandas fructuum horæorum præſtantiſſimorum item vini generoſi ſuaviſſimi abuſus multum confert. In mari Aegeo & ejus inſulis epilepſia exercet imperium, quod etiam HIPPOCRATES in *lib. de morbo ſacro* docet. Conſtantinopoli omnibus annis dira graſſatur peſtis, quæ ordinario verno incipit tempore, & circa menſes autumni frigidos Octobrem ac Novembrem deſinit. Cauſſam & ortum indagaturis plurima nobis occurrunt, quæ hanc luem promovere videntur. Plurimum urbis amplitudo, quæ incredibilem hominum multitudinem continet, mari fere ubique cincta eſt, adeo, ut muri eo affundantur; aer itaque exhalationibus aqueis refertus valdeque humidus eſt, cœlum vero & clima admodum calidum: humidum vero & calidum aerem ſobolem eſſe putredinis adeoque peſtis, quæ, omnibus conſentientibus medicis, putredo eſt penetrantiſſima. Accedit incolarum deteſtanda ſordities, dum ſqualores & omnis generis excrementa in plateas projiciunt, unde aeris infectio & exinde magna morborum vis oritur. Præterea à vino abſtinentia, cujus uſus Mahometana lege ipſis interdictus eſt, ad corruptionem corpus præparat; ſi ullum præſtans datur alexipharmacum, & quod magis putredini reſiſtit, certe moderatus vini uſus eſt. Addimus & hoc, quod apud ipſos mos ſit quotidie balneis & lavacris mollibus foveri, quæ quantum fibras relaxent corpusque humectent, & virtutem ſanguinis ſuffocent, inter omnes conſtat. Accedente igitur miaſmate in corporibus ad corruptionem diſpoſitis & ad fomitem contagioſum recipiendum præparatis, truculentum hunc morbum propagari, facile poteſt intelligi. Eadem ratio eſt, cur Smyrnæ, Aleppi idem malum ferme perpetuum ſit. Conſtantinopolitanos porro incolas continuo podagricis doloribus excruciari ex Nicephoro Calliſto HIER. MERCURIALIS *lib. V. c.* 24. tradit. Eodem morbo ceu peculiari malo Athenienſes affici idem loco citato teſtatur. Illud vero admiratione dignum Conſtantinopoli luem veneream plane exulare; cum tamen hæc gens in libidinem ſit effuſiſſima, ſuæ alienæque pudicitiæ maxime prodiga. Damus vero hanc rationem, quod fœminæ, à quibus ſcaturigo mali fluit, poſt veneream *συνουσίαν* ſemper ſe lavantes, impuras ſordes eluant & abſtergant. Idem veteres meretriculas in uſu id habuiſſe vel ex MARTIALIS *lib.* 2. *epig.* 50. conſtat.

17. In Aſiam trajicimus. Exordium vero à diffuſis Indiæ regnis capimus, ubi magna morborum endemiorum eſt varietas. Notabilis eſt adfectus admodum moleſtus, Berberi dictus, qui ſpecies paralyſeos ſeu tremoris eſt: motum enim ſenſumque manuum ac pedum, imo quandoque totius corporis depravat & tremere facit. Vitium hæret in nervis, quos lentus viſcidusque humor implet, quod malum auctores à maxima inæqualitate aeris deducunt, quæ hic locorum obſervatur, de die exiſtente intolerabili ſolis fervore, de nocte vero maximo frigore, dum nempe ex prima regione aeris vapores intenſiſſimo calore per diem elevati nocte decidunt, qui ſub dio cubantes idque ſine tegmine vehementiſſime affligunt, in rarefactos

refactos per calorem poros frigore altius intrante, ſerum incraſſante, poroſque obſtruente, unde fibris & muſculis vigor & elater tonusque perit. Eſt etiam frequens his gentibus malum Mordehi dictum, quod nil niſi ventriculus depravatus eſt. Perpetuus æſtus & inde excuſſus corpori ſudor copioſus, & ſuperveniens frigus ventriculum valde debilitat; jam ſi nimio cibo & potu maxime veſperi ſe implent, non poſſunt niſi depravate cibum concoquere: eandem ob cauſſam diarrhœa vulgaris curatuque difficilis ibi morbus eſt. Denique ſpaſmodica colica iis evenit, quia ingluviei & crebræ ſpiritus vini ingurgitationi plus juſto indulgent, à qua aquas bibentes ſunt immunes.

18. Singularis quoque ſpaſmi ſpecies illis populis eſſe ſolet communis, dum ſubito homines rigidi & ſtatuæ inſtar permanent, & vel in anteriorem vel poſteriorem corporis partem muſculi involuntario motu trahuntur. Accedit quandoque ſpaſmus cynicus, dentium ſtridor inconditumque murmur; latius hac de materia BONTIUS *de medicina Indorum* videri poteſt. Quod mali genus ex copioſo bilioſo ac ſulphureo ſanguine venit, quia ſanguinis miſſio & nitroſa ſunt auxilio. Præterea hiſce regionibus conſueta eſt diarrhœa, quæ utplurimum necat: hujus cauſſam fructibus Indicis, quibus ſi quis oryza vel pane non caute veſcatur, vix hocce defugiet malum, non ſecus ac in Gallia & Hiſpania, qui uvas ſine pane avidius comedunt, ſtatim dyſenteriam incidunt. Præcipuam etiam cauſſam hujus mali modo laudatus adſerit BONTIUS *pag.* 127. potus aduſti copiam, quem Arack appellitant & quod Chinenſes ex oryxa admixtis holothuriis in mari fluctuantibus, conficiunt, quæ Belgice Quaben & Quallen vocari ſolent. Hæc holothuria tam acris ſunt caloris, ut attactu cutem exulcerent ac veſicas inducant. Notandum & illud, quod febres contagioſæ malignæ raro, peſtis vero numquam viſatur in India, variolæ autem ipſis ſunt contagioſæ. Tertianæ ſimplices & duplices ſunt communiſſimæ, carnes, juſcula & ova ſummo ſtudio febricitantibus interdicunt. Aer valde ſubtilis temperatusque morbos ex putredine & peſtem non admittit; intermittentes vero ex transpiratione prohibita à frigore nocturno fiunt, præſertim poſt vitia in diæta.

19. In inſula Ceylon & præcipue in regno Jaſnapatnam hieme febres & ventris tumores, ex ſalſis crudis & calcareis aquis ſuborti, regnant. hiems ipſis valde eſt pluvioſa, inde tranſpiratio impeditur. In Malabarenſes vero variolæ ſumma ſævitia graſſantur, BALDÆUS *in deſcriptione inſulæ Ceylon & Malabariæ* ex humido anno & fructibus autumnalibus earum vehementiam atque malignitatem derivat. Apud Chinenſes Japponenſes frequentia ſunt oculorum vitia, lippitudines, cataracta, cœcitates, quæ mala ex oryza decocta calide ſic devorata, quam loco panis quotidie comedunt, derivantur. Valde enim viſcica ſic generatur lympha craſſusque ſanguis, qui per tunicas & tubulos capillorum, quando cum impedimento circulatur & ſtagnationem efficit, oculis varia inducit incommoda, cœcitatem, cataractam, lippitudines, & quæ alia ſunt oculorum vitia. Et ut exemplum ab equis deſumamus, conſtat ſane, ex facili cœcos nimium avena & hordeo ſaginatos & poſt fortiorem laborem, nimiamque in curſu agitationem fieri. Arthritis & podagra rara in Sinenſium regione ſunt, quod illi forſan populi continuo calido potu fruantur, qui aperta ſervat emunctoria, tranſpirationem promovet, & impura tartarea ſcorbutica ſalia è corpore ejicit. In inſula Formoſa, quæ calido & humido cœlo tegitur, peſtis eſt morbus periculoſiſſimus, qua graſſante incolæ ædes ſuas relinquunt, & in altiſſimos avioſque montes ſe recipiunt, qui immunes ab hoc malo propter ſubtiliorem aerem putantur; incolæ bibunt aquas optimas, & nil niſi plantas & fructus comedunt, nec prius domos repetunt, donec aere correcto peſtis deſævierit. Vid *Georg. Pſamanaa Zaeat deſcript. de l'Isle de Formoſa en Aſie cap.* 27. Clariſſime ex dictis apparet, vappidum calidum neque ventis expurgatum aerem peſtiferam corruptionem excitare poſſe, ſubtilem vero & ſerenum optime peſti reſiſtere. Mirandum illud, quod arthritides & febres intermittentes, eodem auctore teſte, plane ibi ſunt incognitæ, quod forſan temperantiam incolæ inſigniter colant ab ingluvie luxuriaque longe remoti, a quibus has paſſiones oriri perquam notum eſt.

20. Eadem in inſula variolæ vim ſuam adeo exſerunt, ut raro quis exiſtat, quin hocce malo corripiatur. Plerumque fere tertio ætatis anno iis ita innoxie adfliguntur, ut raro puer aliquis iis auferatur. Superatas variolas rubor per totum corpus reſtitutorum diffuſus, & incolis Schiptio dictus ſequitur. Is morbus longe variolis ipſis eſt periculoſior, cum vehementi æſtu conjunctus, & ita infantibus infeſtus, ut ni probe curentur, in ſummum vitæ diſcrimen ſæpius adducantur. Mulieres graviore cum periculo edunt partum, quam quidem Europæ puerperæ eam ob cauſſam, quod corpus nunquam exerceant, ſed ut Græcæ olim mulieres ſemper intra domos ac interiora latitent conclavia. Lues venerea ibi ignoratur, quia ipſis polygamia eſt conceſſa, & adulteria commiſſa graviter puniuntur.

21. Goæ urbe principe Luſitanorum in India morbus valet, Mordexyn vocatus, ſubitus ac improviſus cum nauſea vomituque perpetuo, quod malum commune eſt multisque funeſtum. Venerea lues morbus ibi univerſalis & patrius eſt, ſine ulla infamiæ nota. Calculo ac hernia plurimi item laborant, præſertim mariti, quod continuo aquam potant, milleque laſcivias exercent cuticulam curantes. Craſſum ibi ventrem fœdo abdomine multi trahunt, reliquis, qui expertes ſunt hujus dedecoris, illis irridentibus & per jocum Barrigos i. e. maximos ventres appellantibus. Cauſſa hujus mali eſt ſacchari dulciumque intemperans uſus, cui hi homines adſueti, & quod plerumque ſemper nudi maxime poſt prandium in porticu ſedent, de qua re ſuſius tractat LINSCHONT. *in itin. p.* 44.

22. In Armenia oculorum doloribus vehementiſſime incolæ adfliguntur, cujus mali cauſſa ea eſſe videtur, quod per totam hiemem, quæ per octo integros menſes ibi extenditur, in fumo, fornacibus deſtituti, verſantur, per quos fumus poſſit evolvi. Nocet igitur hic maxime illorum oculis, ut lippitudinibus, cataractis aliisque oculorum vitiis ſemper ſint obnoxii, teſte *Carolo de Piacenz. miſſionario in Congò in itin.* pag. 237. Cæterum & illud monendum, quod nulli medici in Armenia inveniantur, ſed ſi qui illis forte appulerint, maximi æſtimentur ſuſpicianturque. Podagra etiam exercentur Armenii, quia plus vini quam aquæ potant.

23. In Perſia calculus & podagra vix obſervantur, quia ibi lege Mahometana vino plane abſtinent Perſæ: calculum vero ex potu vini immoderato naſci ii demonſtrant, qui in regionibus vino fertilibus habitant, ut Rheni incolæ, Franci Auſtriaci aliique. In inſula Laar, Gamro dracunculi inveniuntur, de quibus infra agemus.

24. De Tartaris ultimo loco aliquid addendum, quod nimirum cœci per aliquot a partu dies maneant, quod ita intelligendum, non quod vera cœcitas obducat oculos, ſed quod palpebra ſuperior, propter muſculos nimium laxos & extenſos per aliquot dies oculos clauſos teneat.

25. Progreſſum jam facimus ad Africam, ubi primum ſeſe offert Ægyptus, cujus regionis morbi ſunt ſca-

bies, lippitudo & cœcitas. Alexandriæ multæ mali moris febres incolas autumno extorrent; hieme vero oculi lippientes exercent, qui per totum annum durant. Alexandriæ variolæ graſſantur valde contagioſæ. Vulgares etiam ſunt hydroceles, pneumoceles item melancholia hypochondriaca. DAPPERTUS optimus de Africa ſcriptor *p.* 127. *& ſeqq.* optime hæc vitia, ex aeris intemperati ſqualidi, evaporationibus Nili repleti, uſura deducit. Stagnantibus etiam impuris aquis, quas in ciſternis habent, & turbidæ Nili aquæ potui, denique dulcibus fructibus crudis balneisque adſcribit. Accedit diuturnus æſtus, nocturnum vero frigus, quibus omnibus ventriculus depravatur, ſpirituoſusque ſanguis depreſſus ad corruptionem pronus fit. Hoc inprimis tenendum eſt, peſtem raro in Ægypto vitio aeris inexiſtere, quæ potius ex nimia Nili inundatione originem trahit. Eo enim flumine per longius tempus obruente ſolum, tota regio paludoſa ſtagnanti mari ſimilis evadit, quod accedentibus auſtris & vehementiore ſolis æſtu in putredinem abit, & modo dictam luem excitat. Accidit etiam, ut aer natura loci jam calidus, excedente alveum ſuum plus juſto Nilo, & altius terram tegente, nimis humidus fiat, & exinde peſtis exiſtat cauſſa: tantum enim abeſſe credo, ut hæc lues ex aere nimium calido hac in regione oriatur, ut potius hoc ipſo ſæpe exſtinguatur. Elephantiaſis etiam, ALPINO teſte, *de medicina Aegyptiorum lib. I. cap.* 4. eſt familiaris Ægyptiis, ſicut etiam Arabibus & Javanis, de quibus videatur diſputatio *Dn. Albini*; illud vero malum à victu inſueto præſertim carnis aſininæ & potu Nili turbido deducunt, cui ſententiæ ſubſcribit GALEN. *l. I. de facult. aliment. it. Avicenna fen.* 3. 4. *tract.* 3. *c.* 1. *& Lucret. lib VI.*

Eſt elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in medio neque præterea unquam.

26. Circa Æthiopiam hoc memorabile, quod mulieres ibi facillime pariant, in genua procumbentes ad effundendum naturæ opus, uti diligentiſſimus rerum Æthiopicarum ſcriptor LUDOLFUS *in hiſt. Æthiop.* refert. Eandem fortitudinem & robur in Braſilienſibus fœminis laudat BARLÆUS *in libr. de rebus in Braſilia geſtis* ita ſcribens: *nec Europæ more in hebdomadas quinque aut ſex puerperia trahuntur; verum altero à partu die ad opera laboresque firma, quamvis puſilla, corpora redeunt*; ſæpius audivi & legi de ancillis Indicis in Batavia Hollandis ſervientibus, quod poſt partum ipſæ in profluentem aquam abeant, ſeque infantesque ſuos ſine ullo ſanitatis periculo lavent.

27. Qui in Guineam navigant & in caſtello S. Joris de Mina degunt, per aliquot milliaria plerumque vermibus per totum corpus vexantur, magis tamen Æthiopes quam Germani. Tanta vero vehementia ſævitiaque hujus mali eſt, ut prætemavigantes etiam adfligat, quibus prurire ſtatim incipit cutis, partim in brachiis & pedibus, partim in obeſioribus corporis partibus multaque carne tectis. Prodit mox puſtula modo unius modo trium piſorum magnitudinem exæquans, quæ ab ipſo verme non perrumpitur, ab accerſito tonſore rei hujus perito tempeſtive cognita diſſecatur. Apparent tunc in aperta puſtula duo parvi pili, qui cum candidi ſint, & capiti inhæreant, barba vermis vocitantur. Excitata puſtula aqua eſt referta, ex qua matutino veſpertinoque tempore vermis extrahitur. Si obeſiori loco inſederit & ad membri longitudinem ex puſtula prominuerit, ſæpius accidit, ut totus & una quidem vice extrahatur. Ipſi illi vermes longitudinem ſæpe unius ulnæ referunt, colore nivem exæquantes, tactu frigidi ſunt, licet calida ex carne exeant, craſſitudine filum paullo robuſtius exſuperant. Si in pedibus ſedem fixerint, adeo muſculis venisque involvuntur atque implicantur, ut non toti, ſed per fruſta educantur, colligente ſe exinde magno in cruribus tumore atque cutis materia. Quæ ut erumpere poſſit, fontanellæ incidendæ ſunt, vel alio modo exitus puri parandus, quo fit, ut multa inde pedum vitia, ſæpius etiam claudit atem ægri incurrant. vid. DEMMERSAN *Itin. Indic.* Meminit etiam hujus morbi PLUTARCHUS *ſympoſ. cap.* 9. qui erudite admodum de hoc malo ita ſcribit: *qui mare rubrum accolunt, ut Agatharchides teſtatur, novis adfliguntur morborum ſymptomatibus, quæ parva ſunt & dicuntur Dracontia. Hæc ſuras & brachia exedunt & ſeſe inclinant & proſpiciunt, contrectata vero ſeſe rurſus illatebrant ac fugiunt; complicata vero in muſculis phlegmones intolerabiles excitant.* Plura de hac materia legi poſſunt apud WELSCHIUM *in diſſert. de vena Medinenſi apud* LUDOLF. *in hiſt. Æthiop. &* HIERON. MERCURIAL. *V. L. lib.* 2. *cap. XX.*

28. Dracunculorum cauſſam invenire res certe eſt difficilior, paucis tamen ut nos expediamus, vero ſimillimum eſt a corruptione aquarum id fieri malum. Supponimus cum PISONE *in H. N. l.* 2. *c.* 16. ſub æquatore & calidiſſimis locis aquam ſcatere omnis generis vermiculis, præſertim puteales ſtagnantes, quos ſol fervore ſuo fovet atque excitat. Nullum inde dubium, quin quando aquæ hæ avidius potentur, vel etiam poſt æſtum poris apertis aquæ immerguntur pedes, ſemina muſculorum atque cutis intrent interſtitia, quæ ibi quieta calore humido temperatoque foventur ac nutriuntur. Non novum apud nos quoque tale vermium genus eſt, qui ſub cute in cervis, vitulis aliisque animantibus, germanice vocantur *Engerling*, hoſpitant, & cutim ita exedunt, ut tota inde fiat pervia. Tangit hoc malum juniora maxime animalia, quæ inde conficiuntur macie.

29. Reſtat adhuc America, de qua etiam pauca circa endemios morbos exponere licet. Memorabilia ſunt, quæ nobiscum communicavit *Baro de la* HONTAN *nouveau voyage dans l'Amerique ſeptentrionale Tom. II. pag.* 144. Incolæ Americani adeo robuſto compactoque corpore ſunt, ut paucis morbis ſint obnoxii: nulla ibi membrorum reſolutio, nullus calculus & hydrops obſervatur. Tanto major vero admiratio tam vegetæ ſanitatis in agreſtibus his corporibus eſt, quanto minor ipſis cura eſt ſervandæ valetudinis, quam etiam nimiis corporis exercitationibus, ſaltatione, venatione, militia temperamentique per diem crebra mutatione debilitare videntur. Pleuritis interdum illos affligit, cujus curandi morbi norunt remedium: maxime vero variolæ in Canada verſus ſeptentrionem, & verſus meridiem lues venerea graſſantur; prior morbus per hiemale tempus propter impeditam tranſpirationem periculoſus eſt, poſterior per Ilinoſenſium fluviique Miſſiſſipi tractum vulgatum malum eſt. Magnam quoque hominum copiam in Canada ſpiritus vini abuſus interimit; abſumtus enim, ex nimia hujus potus ingurgitatione, nativus calor omnes fere illi morbo implicat, quem conſumtionem vocant. Cæterum medicamenta non magni æſtimant, vomitoriorum & venæ ſectionis uſum irridentes. Singulis autem fere hebdomadibus ſudare ſolent, ita quidem, ut ſani & diffluentes ſudore per æſtatem fluvios ingrediantur, & per hiemem in nivem ſe immergant.

30. In inſula Cuba, Jamaica & Hiſpaniola ſerpentes & ſcorpiones morſu plurimis nocent, contra quod malum ita ſeſe defendunt. Partem nempe adfectam ligant, ipſamque aliquando ſcarificant, imponentes poſtea theriacam, quam etiam intus corpus adſumunt, intus etiam pulverem ex corde & hepate ſerpentum ad ſcrupulum unum devorant, quibus non ſolum a morſu horum animalium ſeſe præſervant, ſed & facile ſe curant. In Peruvia endemia eſt venerea

lues,

Digitized by Google

lues, ibi primum excitata, poſt novi orbis inventionem inque Europam anno 1494. advecta, & primum in Neapolis obſidione viſa eſt. Præter hanc turpitudinem accuſant humanæ carnis, lacertarum, piſcium ſtigide comeſtorum uſum, qua de re legi poteſt Dn. TETRI *hiſtoir. des Antilles tom. II. Tract. V. cap.* 2.

31. Hæc ſunt, quæ de morbis certis populis ac regionibus ſamiliaribus ex noſtris notatis & obſervationibus communicare voluimus Judicet lector benevolus phyſices ſtudium, ad medicinam quam utile ſit, & quod ex iis rebus, quibus vivimus corporeis nempe & mechanicis, ægrotemus, reſtituamur & moriamur.

DE

LÆSIONIBUS EXTERNIS,

ABORTIVIS, VENENIS AC PHILTRIS.

TAnta artis ſalutaris dignitas eſt atque poteſtas, ut non modo ad vitam cum ſanitate tuendam morboſasque afflictiones perſanandas ſalutaria ſuppeditet conſilia atque auxilia, ſed & Jureconſultis, in gravioribus caſibus, ubi de hominis vita & morte, famæ & felicitate agitur, viam monſtret & fundamentum ſuggerat, cui innitentes, ipſi poſtea, quod juſtitia poſcit, decernere poſſint & exſequi. Nemo enim non novit, Juris peritos ſemper, & quidem merito, medici exquirere judicium, quando tragicus quidam incidit caſus, & delictum in vitam & ſanitatem alterius admiſſum eſt, atque etiam prout medicum hoc fert deciſum, pœnam a judice vel graviorem, vel mitiorem infligi. Quod quidem medicorum officium forenſe, quum verſetur circa res maximi momenti, ipſi omnino ſerio ſunt monendi, ne præcipitanter aut temerario, ſed ſumma cum prudentia, circumſpectione ac deliberatione eodem perfungantur, neque etiam ex opinione aut hypotheſi quicquam decernant, ſed ex certis & inconcuſſæ veritatis fundamentis, medicis æque ac chirurgicis judicent, omniaque firmis ac demonſtrativis rationibus corroborent. Nam egregie non minus quam vere monet TULPIUS *lib. IV. cap. VII. plurimum*, inquiens, *intereſt, ſententiam ſuam haud leviter ferre, nedum in tam gravi caſu amicitiæ aut hoſtilitati quicquam dare, quin potius ſoli veritati litare, quæ ut ſemper recta ſit, nunquam non juſta ac DEO grata eſt. Sit tibi religio nunquam judicem in fraudem elicere. Neque enim minores pœnas DEO dabit, qui inſontem damnat, quam qui ſontem dimittit.* Quare ſi forſan in re majoris momenti medici & phyſici ad judicandum requiſiti minus aptos ad hoc ſeſe ſentiant, ſatius eſt & conſcientiæ melius conſulunt, ſi aut peritiores ſimul in conſilium vocant, aut judicium ſuſpendunt & rogant, ut Facultati medicæ acta ad judicium ferendum tradantur. Non enim Juriſconſulti, ut judices, ſed ipſi medici per deciſum ſuum abſolvunt, aut condemnant, ac ſi in promendo hoc ſalluntur, ille ſupremus judex non minus ſanguinem, per injuſtam rei abſolutionem, inultum, quam inſontis perperam damnati effuſum, certe vindicabit. Ipſi vero etiam Jureconſulti, ea propter ſunt monendi, ne ſemper privatis medicorum & phyſicorum fidant reſponſis, quippe qui ſæpe non ſufficienter anatomica, chirurgica & rationali medica ſcientia ſunt inſtructi, ſed ut potius conſcientiæ rationem habentes, ab integro quodam collegio judicium rogent, antequam decretoriam ſuam ferant ſententiam. Deinceps medici in reddendis judiciis ſæpe in eo delinquunt, quod licet non ſalſa, ea tamen afferant, quæ minus ad rem faciunt. Evenit hoc, uti novimus, haud raro quando acta ſine quæſtionibus traduntur: medici autem attente acta non perluſtrant, nec ea propter quid potiſſimum in quæſtione ſit & determinandum norunt, ſed dubia dubiis, rationes ſteriles rationibus, allegata allegatis cumulant & æquivoca dictione efferunt, quod tamen certo definiendum, ut poſtea judicibus, rerum medicarum plerumque ignaris, difficile ſit, vel allata intelligere & ex ambagibus in viam redire, tantum abeſt, ut in uſum ſuum inde quicquam depromere poſſint. Ex quo quum errores ſæpe & confuſiones oboriantur, ſemper omnino eo allaborandum eſt medico, ut poſt curatam actorum perluſtrationem contentorumque conſiderationem, in quo cardo rei verſetur, perſpiciat, ſententiam ſuam perſpicue & ſuccincte promat, eandemque ſolidis, claris & ad rem facientibus argumentis confirmet. Sed tum hæc, tum alia, medicin forenſi, tam facienda, quam vitanda, in hac diſſertatione uberius evolvere & monſtrare nobis conſtitutum eſt, ita tamen, ut ſelectas tantum obſervationes, de *læſionibus externis, abortivis, venenis ac philtris* excerpamus: omniaque luculentis ex experientia depromtis exemplis illuſtremus ac confirmemus.

Obſervatio I.

Cadaveris inſpectio abſolute eſt neceſſaria, quando homo aſpectu ſanus, ita ab altero læditur, aut vulneratur, ut paulo poſt, vel intra horæ ſpatium, è vita diſcedat.

Scholion.

Nonnulli quidem ex celeberrimis JCtis, ac inter hos etiam FELTMANNUS *de inſpect. cadaver. cap. LIV. §. IV.* ea in opinione verſantur, ac ſi tum non opus eſſet inſpectione & judicio de abſoluta lethalitate, quum ipſe effectus idem jam clariſſime demonſtraret. Sed tum etiam nihilo minus inſtituendam eſſe ſectionem & in mortis cauſam inquirendum, rationes urgent graves. Agitur enim hic de hominis vita, in quo negotio probationes debent eſſe quam clariſſimæ, oculis autem & manibus, plus credendum eſſe, quam opinionibus, perhibuit jam HIPPOCRATES. Deinceps utique accidere per experientiam conſtat, ut quispiam leviter, vel minimum non abſolute lethali modo læſus; exacto tamen exiguo temporis ſpatio non ex læſione, ſed deliteſcente interius alia cauſa intereat. Memini adhuc ruſtici Weſtphali, qui menſæ aſſidens, & ab uxore contumelioſis verbis exceptus, fruſtum panis Weſtphalici, quem vocant Bonpurnickel, iratus arripuit, & in uxoris triclinio exeuntis ſiniſtrum latus conjecit, eo cum effectu, ut illico male haberet, & poſt aliquot horas inter animi deliquia obiret. Sectione facta, lien quidem diſruptus & aliquot ſanguinis coagulati & congrumati menſuræ in abdominis cavo comparuerunt: ſed fœmina diu jam antea aſpectu fuerat pallida & in iram prona, ipſe quoque lien diſruptus ingentis & præternaturalis erat magnitudinis. Hinc recte a medico judicatum: ob vaſa adeo diſtenta, tunicasque per ſe tenuem nimium

expanſam, facile diſſiluiſſe lienem, nec ab ictu hoc, ſi flatus ſuiſſet naturalis, potuiſſe diſrumpi. Quo JCti permoti, marito non ordinariam, ſed extraordinariam, fuſtigationis pœnam decreverunt. Alium in dextro latere baculo aliquoties percuſſum, poſtea in ſiniſtrum latus cecidiſſe & brevi poſt obiiſſe, novi, ubi poſt mortem interius lien aliquot fiſſuris hians & copioſus coagulatus ſanguis in ventre inventus, exterius autem in latere ſiniſtro nulla ſugillatio, ſed in latere dextro apparuit. Neque tamen hæc mortis cauſa plagis, ſed potius facto poſt eas lapſui tribuenda fuit, eo quod lien in homine totus ex vaſis ſanguiferis copioſis eſt coagmentatus & ob membranarum, quibus cingitur, tenuitatem facile poteſt rumpi, ex quo poſtea ſuccedit ſanguinis effuſio lethalis. Halberſtadii accidit, ut viro juveni, quadrato & robuſto ſanguineo, inter rixas cum ſodalibus caput percuteretur cum cantharo ligneo, isque inde in lectum ob crapulam delatus mane inveniretur mortuus. Inſtituta ſectione, vix levis ſugillatio & cutis ſauciatio à plaga obſervata, nec in capite, nec aliis corporis viſceribus quicquam præter naturam inventum. Sed diſſecto tandem corde, ingens in conſpectum prodiit polypoſum concrementum, arteriæ pulmonali firmiter impactum. Quod quia oſtium pulmonali arteriæ clauſit, per iram & crapulam ſanguinem valide fuiſſe commotum, polypum è dextro cordis ventriculo abruptum, pulmonali arteriæ intruſum, ſanguinis curſum interceptum, & ſic ſubitam mortem inductam tuli judicium. Caveant igitur medici, ne perfunctorie inſpiciant cadavera, nec eas tantum partes, quas proxime tetigit vulneratio, ſed ut vicinas etiam, imo totum corpus omnesque ipſius partes, examini ſubjiciant, quo ſic tandem mortis veram & adæquatam cauſam inveniant.

Obſervatio II.

Læſiones abſolute lethales, oppido paucæ ſunt in genere, ſed plures in ſpecie, in alio ſcilicet atque alio individuo.

Scholion.

Læſio per ſe & abſolute lethalis in genere ea dicitur, quæ vitam omnibus, ſemper & neceſſario adimit, cujuscunque ætatis, temperamenti, ſexus & corporis conſtitutionis ac roboris ſint, licet etiam optima quævis tempeſtive adhibeantur præſidia. Sic lethiferæ ſunt paucæ læſiones & tantum eæ, quæ vaſa ſanguifera majora circa cor, pulmones & viſcera interna afficiunt, quando cor ipſum perfoditur, caput & cerebrum circa nervorum principium, medullam oblongatam & ſpinalem, gravius læditur, aut ibi effuſus humor colligitur, nec ulla arte diſcutiendus, nec educendus, ſed putreſcendo necans. Multæ viciſſim occurrunt læſiones, quæ licet in genere non ſint abſolute mortiferæ; in illo tamen, in quod inciderunt, individuo, moriendi neceſſitatem imponunt abſolutam. Nam ex vero ſcribit CELSUS *lib. V. cap. XXVI. confert etiam aliquid & ætas, & corpus, & vitæ propoſitum, & anni tempus. Quia facilius ſaneſcit puer, vel adoleſcens, quam ſenior, valens, quam infirmus; neque nimis tenuis, neque nimis plenus, quam ſi alterum ex his eſt, integri habitus, quam corrupti.* Res patebit exemplis. Senex ſeptuagenario major graviter in pede dextro, à glande plumbea trajecta vulneratur, tibiæ & fibulæ os frangitur &, inſignis ſuccedit hæmorrhagia. Adeſt quidem illico chirurgus peritus, qui ſanguinis fluxum compeſcit, & vulnus ſecundum regulas artis tractat: nihilo minus accedit corruptio, ſphacelatio & quinto die mors ipſa. Lethum igitur intulit vulnus; non tamen in genere fuit abſolute lethale. Sphacelus enim externus efficacibus remediis cohiberi, vel etiam pars illo affecta amputari & ſic, ne latius ſerpat putredo, poteſt impediri. At, in juvenili, robuſto & valido corpore, id quidem commode perficitur, minime vero in ſene, viribus fracto, cujus ſucci jam in putredinem proni, in quo ſphacelati pedis amputationem ob virium defectum & hæmorrhagiam ſubſequuturam inſtituere non licet; quin licet operatio tentaretur, metus tamen eſſet, ne in tanta ſuccorum impuritate, ſphacelosa corruptio repullularet; quum non inſolens ſit, vel levem inciſionem & læſionem tendinis, ex abſciſſo pedis clavo, ſphacelationem anuliſſe lethalem. Quare rectum omnino judicium: vulnus deſcriptum in hoc individuo fuiſſe abſolute lethale, quia nulla certa demonſtratione poteſt evinci, quod ſanationem ullo modo fuiſſet admiſſurum. Eadem ratio etiam aliorum eſt vulnerum: neque enim medicus, nec chirurgus, vulnus tantum curant & vitam ſervant, ſed ipſius corporis natura, ſive partium ſolidarum & fluidarum diſpoſitio, optima & potiſſima, uti morborum internorum, ſic etiam læſionum externarum, eſt medicatrix; quam medens, ſi deficit, juvare, ſ. blevare & impedimenta optati ſucceſſus removere debet. Hæc ſi non ſatis valens eſt, ſed per ætatem, nativam & hæreditariam diſpoſitionem, per morbum prægreſſum crebrioresque animi affectus, languida eſt ac debilis, ſucci impuri, fibrarum robur remiſſum, corpus molle & ſpongioſum, læſiones inflictæ utique facile fiunt abſolute lethales, licet medicus, chirurgus & adſtantes omnia, quæ ex uſu ſunt, contulerint.

Obſervatio III.

Vulnera utplurimum lethalia & propter naturæ bonitatem in quibusdam tantum ſanata, in aliis cum lethali eventu occurrentia, non per accidens lethalia cenſenda.

Scholion.

Nihil in foro medico frequentius, quam ut mortuo vulnerato, rei defenſor ſuſpectam vulneris lethalitatem reddere nitatur, idque, quamvis graviſſimum, per accidens lethale fuiſſe contendat, allegatis ex medicorum obſervatis multis raris, ſanationis fere miraculoſæ exemplis. Sed magna inter vulnus ut plurimum, & per accidens lethale intercedit differentia. Nam læſio per accidens lethalis ex ſe & ſua natura nunquam ad mortem inferendam eſt ſufficiens, & in robuſtioribus æque ac infirmis ſanationem recipere poteſt, ob intervenientes autem fortuitas quasdam cauſas, ad eventum lethalem deducitur. Cauſæ etiam, quæ mortem procurant, nec a læſionis, nec læſi natura dependent, ſed non naturales ſunt & ab extra accidunt. Sic quando muſculus temporalis aut pericranium læditur, id quidem non moriendi infert neceſſitatem, ſed ſanationis commodiſſimus eſt locus. Interim quando læſus frigori, vel urenti calori affectam partem exponit, aut impetuoſius animo movetur, nec non quando in plethorico venæſectio omittitur, aut chirurgus perperam medicationem inſtituit, & acria atque ſtimulantia admovet, mors excipit & læſio fit per accidens lethalis. Longe vero alia ratio eſt illarum læſionum, quæ graves & ad interficiendum ſunt ſufficientes. Nam ſi quandoque ſanatæ commemorantur, id non vulneris levitati ſanitatem admittenti, ſed peculiari prorſus naturæ robori eſſe tribuendum. Contra ea, quando lethalem ſortiuntur eventum, naturales & intrinſecæ indeclinabiles, à vulneris & corporis debilioris natura pendentes, cauſæ ſubſunt, nec læſio ea propter tantum per accidens lethalis eſt habenda. Exſtant exempla, qui à vulneribus inteſtinorum tenuium, ventriculi, diaphragmatis, hepatis, ob validum minusque exquiſiti ſenſus corpus convaluerunt. Plures viciſſim eodem modo

vulne-

vulnerati occubuerunt, licet nec in curatione, nec vitæ victusque regimine quicquam utile omiſſum, & nocivum admiſſum eſt, ea quo lethalis eventus poſſet derivari, tantum quod non tam eminens fuerit virium robur, & ſuperando tam gravi vulneri ſufficiens. Miraculoſa etiam ſunt nonnulla eaempla de cerebri cum membranis ipſius vulneribus, è quibus ſucceſſive magna cerebri portio exiit, quæ tamen in plebejis & robuſtis hominibus ſanationem recepit. Sed ſi ejusmodi vulnera corpori accidunt, ſolito tantum robore pollente, tanto magis ſenili, aut infantili infirmo, nunquam non necant, nec ob rara ſanationis exempla in his propter accidens pro lethalibus venditanda.

Obſervatio IV.

Dantur læſiones in ſe & ſua natura non, ſed tamen abſolute lethales, quia ad ipſas ſanandas non eſt acceſſus.

Scholion.

Non quidem omnia inſanabilia vulnera, ſunt abſolute lethalia. Proſtant enim exempla eorum, qui in hepate & inteſtinis vulnerati, per longum adhuc vitæ tempus, læſionem non conſolidatam circumtulerunt. Nihilo minus verum manet, quod læſiones inſigniores, uti ſunt in vaſis ſanguineis, niſi medicina admoveri poſſit, neceſſario fiant lethales. Nam ſi quis in ſuprema femoris parte profundius paullo fuerit ſauciatus, & vaſa ibi diſcurrentia ampliora diſſecta, omnino lethale eſt, quia ob profunditatem ſtipticum nec applicari, neque diſſectum vas ligari poteſt, ſed vitam cum ſanguine effundi indeclinabile. Novimus etiam quendam tam leviter in abdomine fuiſſe ſauciatum, ut via pollicis craſſitie penetrarit gladius, rite quoque vulnere tractato, bene habuiſſe, functionesque iterum expedite ſucceſſiſſe; poſt quatriduum autem ex improviſo langueſcere & animo linqui cœpiſſe, viribusque indies magis concidentibus, ſexto die animam eaſpiraſſe. Diſſecto poſt mortem cadavere, notabilis cruoris io abdominis cavo copia fuit inventa, quæ ea diſciſſo omenti vaſe ſenſim profluxerat. Nemo ſane vulnus hoc inflictum per ſe lethale, ſed ampliari, ſanguinis ſtillicidium compeſci, vel vas ſauciatum ligari potuiſſe judicabit. At chirurgus conjicere non potuit, inprimis in principio, quum nullum urgeret ſymptoma, quod & quale vas, in omento præſertim, fuerit læſum. Et licet etiam chirurgus ſectione ampliationem tentare voluiſſet: procul tamen dubio æger, nihil mali præſentiens, renuiſſet; ne dicam ejusmodi inciſionem ſemper periculi eapertem eſſe. Atque adeo io morali hac, non phyſica, ſanandi impoſſibilitate, quid decernendum ſit, quæſtio altioris indaginis JCtis decidenda venit.

Obſervatio V.

Quandoque eaigua admodum eſt læſionis nota: mors tamen inde ſubita ſequitur.

Scholion.

Obverſantur animo plures ejusmodi caſus. Memini adhuc quendam pugno fortius in ſcrobiculo cordis percuſſum, qui illico concidens, adhibitis fruſtra analepticis, ſub animi deliquiis periit. Poſt mortem, nec corruptio, nec ſphacelus, nec ſanguinis eatravaſatio, nec ulla vaſis ruptura viſa, ſed tantum macula nigricans thaleri ambitu in diaphragmate fuit, ubi enſiformi cartilagini connectitur. Mors cito ſequuta, plagam hanc ipſius cauſam fuiſſe prodit, ſed quo pacto tam levis, uti viſa fuit, læſio id efficere potuerit, primo intuitu in difficili eſſe videtur. Verum diaphragma pars exquiſitius ſentiens eſt, ejusdemque actio ad reſpirationem, quæ cum vita pari paſſu ambulat, eſt abſolute neceſſaria. Ob ſenſum igitur acutum pugni percuſſione ſpaſmus ſepto huic eſt inductus, qui non modo ad univerſum nervoſarum partium ſyſtema propagatus, ſed & diaphragmatis motum ſufflaminavit; quo ceſſante, neceſſario & pulmonum & cordis motus cum vita ceſſavit. Interim neutiquam abſolute aſſerere vellem, ejusmodi ictum, ſemper eundem, vel ſimilem tantum in corporibus producturum fore effectum, quæ, non adeo ſunt ſenſibilia & ad ſpaſmos concipiendos diſpoſita. Leve etiam erat vulnus, quod militi in ventre circa umbilicum tantum per integumenta erat gladio inflictum, quod tamen intra quatriduum erat lethale. Nam quum, accepto ictu, vehementer adhuc cum adverſario rixaretur & corpus commoveret, ſub ioſpiratione fortiori omenti particula in vulnus fuerat intruſa. Chirurgus pinguedinem vulnus claudentem eſſe putans, non repoſuerat, ſed emplaſtrum tantum appoſuerat, nullumque periculum adeſſe declararat: hinc omenti incarcerata portio abiit in ſphaceloſam corruptionem, quæ latius ſerpens, eadem labe abdomen totum contentaque in ipſo viſcera tam ſubito affecit, ut æger quarto die interierit. Chirurgus culpam declinavit eo, quod omenti portio non ea vulnere apparuerit, ſed inter membranas & muſculos abdominis hæſerit, ubi dijudicare & diſcernere non potuerit, an profunde penetrarit vulnus, an vero occluſum fuerit omento. Interim reus, quia læſio intra quartum diem & fatalem terminum mortem attulit, capitis ab JCtis eſt damnatus, juſte, an injuſte, nobis non eſt definiendum. Neque prætereundum leve illud aſpectu diaphragmatis vulnus, quod inter binas ultimas coſtas in ſubſtantiam ſepti ibi accreti via ad duos digitos transverſos gladio obtuſo fuerat inflictum, ſine ipſius perforatione, & ſine notabili ſanguinis effuſione, poſt aliquot tamen horas ſub cœlo frigido lethale, eo quod violentus inde diaphragmati ſpaſmus inductus, quo reſpiratio non modo intercluſa, ſed & vaſa ampliſſima per diaphragma tranſeuntia compreſſa, ut ſanguis in laxa meſenterii compage & inter adipoſam renis dextri tunicam, perrumpere fuerit coactus. Quin quandoque nec læſio, nec inſtrumentum lædens, externo aſpectu morti inferendæ videntur apta, & læſus tamen brevi periit. Novimus fiſtula tenui terrea fumigationi tabaci ſerviente, orbitam oculi inter pocula ex improviſo fuiſſe pertuſam, & quia os tibi tenuiſſimum & cerebrum ejusque baſis propinqua, citam à læſione ſubſequutam eſſe mortem.

Obſervatio VI.

Læſio per ſe non lethalis, ſæpe ex ignorantia, aut defectu chirurgi, mortem infert.

Scholion.

Non adeo infrequens hoc eſt in foro & praxi medico chirurgica, nec adeo multum temporis effluxit, quum facultati medicæ acta transmiſſa, de vulnere cæſim inflicto in externa parte cubiti, ita ut eminens oſſis humeri portio abſciſſa, cum cute & carne eſſet pendula. Commode hæc læſio potuiſſet perſanari, ſi remota abſciſſa parte, hæmorrhagia in loco obvio cohibita, balſamum vulnerarium applicatum, & epithemata diſcutientia defenſiva fuiſſent admota. Sed quia chirurgus fruſtum pendulum iterum adducendo, viam ad ſiſtendum ſanguinis ſtillicidium præcluſit, emplaſticis ſuppurationem impedivit, nec defenſiva appoſuit: non modo cum ingenti virium lapſu hæmorrhagia ſæpius recruduit, ſed & ob ligatam arctius, ne ſanguis irrueret, ſupernam brachii partem, infra vulnus illud perfrigeratione & necroſi affectum eſt, ac læſus undecimo die exſpiravit. Poteſt etiam contingere,

ut vas majus arterioſum, vel venoſum diſcindatur, in tibia, aut brachio, ubi commodus alias delegandi locus eſt. Læſus autem quia extra urbem, aut in pago degit, ubi chirurgus, vel nullus, vel non peritus obtinendus erat, ob hæmorrhogiam, per remedia alias & artem compeſcibilem; ſub his vero circumſtantiis nimis effuſum & lethalem, periit. Quæſtio eſt, an percutiens plecti poſſit pœna capitali? Interim ſi forſan chirurgus etiam nonnihil, quod utile eſſe potuiſſet, in vulnere lethum inferente omiſiſſet, ea propter ipſi tamen ſoli non illico mortis cauſa tribuenda, ſed ſemper læſi corporis conſtitutio conſideranda, & videndum, an, etiamſi omnia ex arte exquiſite fuerint confecta, ipſe potuiſſet ſervari, vel ſecus? Atque etiam ſi caſus fuerit dubius, utrum læſi naturæ, an chirurgi medicationi fatalis eventus ſit adſcribendus, medicum collegium, corporis vulnerati robur & rationem ignorans, in chirurgum mortis cauſam per accidens conjicere nequit; licet reprehenſione & pœna dignum judicet ipſum, quod non omnia, ad ſanationem ex arte proficua, contulerit.

Obſervatio VII.

Lethalitas vulneris, ex temporis, quo læſus ſupervivit, diuturnitate æſtimari nequit.

Scholion.

Eſt quidem ſecundum legum civilium conſtitutionem novum dierum ſpatium, ille fatalis terminus, ex quo abſoluta vulneris lethalitas judicatur: vulnus vero per accidens lethale, interea mortem inferre poſſe, ſupra jam docuimus. Et quod in vulnere abſolute lethali funeſtus eventus longius, ad aliquot interdum hebdomades, protrahi queat, uberius per experientiam conſtat. Exemplo ſit vulnus veſiculæ felleæ, quod abſolute eſt lethale, cito tamen non necat. Diu enim adhuc ſuccedere poſſunt cordis & arteriarum, vitam ſuſtinentes, motus, & bilis exigua copia deſtillans aliquandiu in abdominis cavo, vita ſuperſtite, fluctuare. Sed quia vulnus nulla arte conſolidandum & bilioſus humor continuo in abdomen effunditur, temporis diuturnitate nimis augetur, & non modo tunicas inteſtinorum arrodit, ſed & alia viſcera corrumpit, atque adeo lentam mortem, poſt menſem & ultra neceſſitate affert indeclinabili. Nec diſſimilis vulnerum œſophagi, ventriculi & inteſtinorum eſt ratio, quæ quum non proxime vitalem ſanguinis progreſſum turbent, non cita mors excipit, ſed poſt aliquod demum tempus, ob ſenſim factam ſucci alimentoſi & chyloſi exſtillationem, corruptionem cum morte inferentem, ſequitur.

Obſervatio VIII.

Mortis cauſa in renunciatione curate diſtinguenda à cauſa lædente, ſemperque videndum, an illa, ceu effectus, ita comparata, ut adæquata ſit huic, tanquam cauſæ efficienti.

Scholion.

Hoc ſi obſervatur, facile patebit, an læſio per ſe attulerit mortem, an vero cauſa eandem induxerit alia. Nonnunquam enim læſis, eodem modo ac ſanis, accidit morbus, ex quo, quum moriuntur, cauſa perperam læſioni tribuitur. Erat adoleſcens, qui baculo in pectore circa quartam & quintam coſtam, cum levi duntaxat ſugillatione percuſſus, tertio die prævia horripilatione incidit in febrem; cui acceſſit tuſſis ſicca, reſpiratio difficilis, & quarto die ſanguinis ſputum, quod tandem ſubſtitit & ſeptimo die æger occubuit. Poſt mortem in dextro latere, ubi percuſſus erat, corruptus cruor & magna ſeri in pericardio colluvies inventa; orta inde diſceptatio eſt, annon ex illata læſione obierit. Sed per inquiſitiorem patuit, tum temporis epidemium fuiſſe inter juniores pleuriticum morbum, nec dubium eſſe, quin adoleſcentulus eodem decubuerit, quia non modo ordinarium pleuritidis veræ ſymptoma, ſputum quarto die cruentum, adfuit, ſed & cauſæ morbo huic inducendo aptæ, ut ita gravis & ſuperingeſta frigidæ larga potio, ionotuerunt. Plurimum itaque refert, ut medicus probe in circumſtantias inquirat omnes, quæ ad lethalem eventum conferre potuerunt, quo certus ſit, nullam aliam cauſam, quam læſionem, intuliſſe lethum. Ante viginti circiter annos ordini medico hujus Academiæ tradebantur acta, cum annexo baculo ex ligno betulæ, craſſitie pollicis, quo fœmina in collo & humeris percuſſa, paullo poſt interierat; inventis quidem in collo & humeris plagarum veſtigiis, ſed in capitis exterioribus, nulla adſuit ſugillatio, fiſſura vel fractura; in cerebri autem ventriculis aliquot cochlearia ſanguinis extravaſari viſa ſunt. Medicus, qui ſectioni præfuerat, extravaſationem abſolute lethalem fuiſſe edixit, quia nec per remedia pharmaceutica, nec chirurgica, removeri potuerit. Defenſor ſuſpectam hanc relationem eam ob rationem reddidit, quia læſa viva & ſatis adhuc valida aliquot milliaria pedibus emenſa ſit, quod facere non potuiſſet. Quare judices a binis in Saxonia collegiis medicis academicis rogarunt judicium, quæ vero in partes tranſierunt, & abſolutam lethalitatem aſſeruerunt. Quum vero nobis tandem traderentur acta, vidimus, à teſtibus depoſitum fuiſſe, defunctam menſium ſuppreſſione, & ſæpe etiam colica convulſiva laboraſſe, poſt verbera quoque de ingenti ventris dolore eſſe conqueſtam. Unde pronunciavimus: mortis cauſam fuiſſe quidem ſine dubio ſanguinem in ventriculos cerebri effuſum, ſed quod hæc mortis cauſa, proxime & immediate à plagis fuerit inducta, id eſſe in quæſtione, nec ullo modo poſſe demonſtrari. Percuſſionem enim tantum in collo & humeris factam non tanti fuiſſe, ut potuerit in capitis interioribus tam lethiferum inducere effectum, ſed fœminam procul dubio interiiſſe apoplexia; dum commoto per iram ſanguine, eodemque per dolorificos in ventre ſpaſmos ad caput impetuoſius tranſlato, tenera plexus choroidei vaſcula diſſiluerint, ſanguinemque effuderint.

Obſervatio IX.

Medicus in relatione ſua claras tantum & certas ſententiæ rationes allegare debet; neutiquam vero rerum conjecturis & præſumtionibus plus tribuere.

Scholion.

Nuperius admodum id factum eſſe à medico veterano ipſe reminiſcor. Secuerat is fœtum per abortum ſeptimo menſe excluſum, jam tum quidem perfectum, ſed flaccidum & quaſi tabidum, comparente nulla in capite totoque corpore lethalis læſionis nota, pulmonibus etiam in aqua ſubſidentibus. Mater ex furtiva venere gravida occuluerat, & graviditatem negarat, quinto menſe poſt frequentes vomitus & anxietates, ob diætam inſalubrem inciderat in tertianam, eamque poſt binas hebdomades piperis, & radicis imperatoriæ ex aqua ardenti uſu profligarat. Poſtea carceri mancipata de capitis dolore, languore artuum, appetitus proſtratione, nec non dolore iſchii & ſiti fuerat conqueſta, ad quam fallendam aquam frigidam copioſe ingurgitarat. Elapſis aliquot diebus acceſſerant ventris tormina, & aquoſus humor continuo è genitalibus ſtillarat, donec tandem fœtum primum, ac poſtea ſecundinas, temoris arbitris, ſub atrociſſimis doloribus excluderet. Medicus igitur in relatione ſua judicavit, ex circumſtantiis in fœtu obſervans probabili ratione eſſe concludendum

Digitized by Google

dum, matrem per multa pellentia fœtum exturbare voluiſſe, hoc autem jam nimis adulto, irritum fuiſſe molimen, interim ſubtractum embryoni eſſe alimentum, ut contabuerit, tandemque vivere deſierit. Sed in actis nihil plane fuit reperiundum, quo potuiſſet confirmari, matrem abortiva aſſumſiſſe & veri potius fuit ſimillimum, ex inſalubri diæta ſuccos redditos impuros, & poſt tertianam non recte tractatam ſucceſſiſſe lentum morbum, ſanguinem & ſuccos laudabiles conſumentem, fœtuique ſubtrahentem, demumque per terrorem & iram ob incarcerationem, abortum eſſe inductum. Quare ejusmodi in caſibus omnino neceſſarium, ut inquiſitione finita, acta collegio medico tranſmittantur? Sic enim ex teſtimoniis ſæpe circumſtantiæ innoteſcunt, quæ ad deciſionem categoricam, abſolutionem, aut condemnationem, multum faciunt, quæque medicum renunciantem à principio latuerunt.

Obſervatio X.

Medico, qui curationi læſi defuncti præfuit, in propria cauſa teſtanti, non ſemper fides habenda.

Scholion.

Medicus, qui læſo medicatus eſt, hoc pereunte, abſolutam plerumque incuſat vulneris lethalitatem, ne ſe ipſum inculpet, quaſi quicquam ad vitam ſervandam omiſerit, aut quod noxium admiſerit, licet ſæpe culpæ non expers ſit, inprimis quum pauci ex junioribus, præſertim medicis ac phyſicis, ſufficienti polleant experientia, ut ſciant, quomodo graviter læſis per interna & externa recte ſit ſuccurrendum. Compertum id exemplo cujusdam habeo, in pectore, duobus transverſis digitis infra mamillam dextram, vulnerati. Effluxerat ex hoc vulnere per aliquot dies ſanguis purus, ſanie poſtea remixtus, ſed non adeo copioſus, medicus & chirurgus deficiente ſputo cruento, non ex pulmonum viſcere, ſed ex vulnere in obeſo corpore prodire materiam putarant, vulnusque poſt tertiam hebdomadem ad conſolidationem deduxerant. Sed conſolidato ipſo, tuſſis ſucceſſit, ſpiratio difficilis, cum lento calore, copioſis ſudoribus matutinis, & æger poſt quartam hebdomadem fatis ceſſit. Diſſecto cadavere, dextra thoracis cavitas magnam puris continuit copiam, totusque ibi pulmo fere corruptus, niger & putridus comparuit, & procul dubio ſanies, per conſolidationem exitu præcluſa & ſanguini remixta, mortis cauſam præbuit. Alius in pulmone vulneratus, parum ſanguinis ſputo rejecit, cui medicus decoctis traumaticis & adſtringentibus occurrit, eoque cohibito & phthiſis, pulmonis ulcus, tandemque poſt duos menſes mors ipſa ſucceſſit. Medicus curationis artifex inſanabile fuiſſe malum teſtatus eſt; ego vero aliter ſenſi. Nam ea tantum pulmonis vulnera ſunt lethalia, quæ vaſa majora lædunt, non vero levia, minores canales ſaucientia. Proſtant potius exempla, de pulmonum vulneribus, ſubſequente ſputo cruento, tuſſi & difficili reſpiratione, quæ tamen perfecte ſanata ſunt. Quin Tulpius *lib. II. cap. XVII. pag.* 219. memorat: fruſtum pulmonis uncias tres pendens fuiſſe abſciſſum, ſine vitæ diſpendio. Et Pechlinus *in hiſt. vuln. thor. art. XXIII.* non tantum vulnus pulmonum; ſed & partem lobuli deciſam obſervavit, ægro convaleſcente. Quare culpa potius in uſurpata ſputum cruentum ſiſtentia rejicienda, quibus ſanguis ſubſiſtens, in putredinem abiens phthiſicum morbum genuit.

Obſervatio XI.

Pulmonis in aqua ſubſidentia, non eſt infallibile fœtus in utero mortui ſignum.

Scholion.

Embryonem in utero non reſpirare, res eſt indubia. Pulmonis etiam vaſculoſum veſiculoſumque viſcus ab aere atmoſphærico expandi aptum, ea propter in uterino clauſtro collapſum, minus ſpatium occupare, & ob id aqua ſpecifice gravius in hac ſubſidere, & viciſſim, poſtquam extra uterum aer gravitate & elaſticitate ſua irruens, compagem omnem diducit, majus ſpatium explere, aqua levius reddi ac ſupernatare, id pariter certum. Sed quod medici infanticidio imputam indubium venditarunt fœtus in utero mortui ſignum, ſubſidentiam, id non adeo certum, ſed fallax eſt. Novimus enim infantis jam per aliquot hebdomades extra uterum vivi, & a matre melancholica ſuffocati, pulmones, aquæ injectos fundum petiiſſe. Ratio hujus obſervationis in proclivi eſt: in ſuffocatis ſcilicet, ob interclusum ſpiritum, ſanguis ex uno ventriculo non poteſt transferri ad alterum, ſed in pulmone congeritur, vaſcula numeroſa farcit, coagulatur & præternaturalem gravitatem viſceri huic conciliat. Medici itaque, qui ſectione præeſt, officium eſt, ut pulmonum corpus probe perluſtret, & diſpiciat, an vaſa ſanguine craſſo ſint farcta, quod in embryone non accidit.

Obſervatio XII.

Non dantur pharmaca, ſimpliciter & abſolute natura ſua talia, quæ abortum procurant, ſive fœtum immaturum utero expellunt.

Scholion.

Abortiva pharmaca per ſe & ſua natura talia, quæ ſi non in omnibus gravidis, tamen in plerisque fœtum expellunt, ut purgans alvina ſtercora, emeticum ſaburram è ventriculo & duodeno, diuretica urinam, ſudorifera ſudorem, plane negamus. Creditur hoc quidem vulgo & etiam à quibusdam medicis perhibetur, uti jam olim ab Hippocrate, Dioscoride & Plinio factum fuiſſe, literarum monumenta docent. Paſſim etiam hoc nomine nota ſunt varia pharmaca, maximeque ſabina, ejus extractum & oleum, oleum terebinthinæ, balſamus ſulphuris terebinthinatus, baccæ lauri, myrrha, crocus, elixir proprietatis Paracelſi, nec non purgantia acriora & emetica, item ſanguinis miſſiones iteratæ, & tertio præſertim & quarto menſe inſtitutæ. Neque negandum, ab his in copia uſurpatis, protitatum quandoque fuiſſe abortum. Sed quod hoc non ſemper, ſed raro & ſub certa tantum corporis diſpoſitione cooperante contingat, aſſerimus. Obſervarunt jam celeberrimi medici, Rolfinckius, Ludovici & B. Wedelius, multas vomitoriis, purgantibus, emmenagogis validioribus, nec non venæ ſectione uſas, fœtum nihilo minus legitimo partus tempore ſanum ac vegetum excluſiſſe. Quot ſunt fœminæ, quæ ſecundo vel tertio menſe perpetuam vomitionem experiuntur, neque tamen abortiunt. De venæ ſectione tertio menſe inſtituta perhibet Hippocrates, quod abortum ciat: ſed multas novi fœminas, ſemper abortientes, niſi venæ ſectionem ſub graviditate bis vel ter inſtituant. Abortus potius per convulſivum uteri motum ſuccedit, nec unquam accidit, niſi hæmorrhagia ex ruptis in utero vaſis præceſſerit. Quare, niſi talis in utero adſit diſpoſitio, ut fibræ ipſius ad concipiendos convulſivos motus ſit apta, & vaſa a ſtagnante & infarcto ſanguine facile perrumpantur, abortus fit nullus. Si vero viciſſim adeſt hæc ad abortum diſpoſitio, is levi ex cauſa, per impenſiorem corporis & animi commotionem, per oneris geſtationem, lapſum in terram, uſum medicamenti ſpirituoſi exæſtuantis, per morbum, præſertim febrem, ſine cauſa alia manifeſta, inducitur, tanto autem facilius,

cilius, ſi purgans, aut emmenagogum validius fuerit aſſumtum. Quin impotentiam hanc pharmacorum fœtum expellendi conſpectius arguit, quod ne quidem ejusmodi medicamenta ſint, quæ menſes certo cieant, aut quacunque alia corporis ex parte ſanguinem emoveant, niſi intrinſeca quædam adſit diſpoſitio atque proclivitas. Atque adeo, quum abortus ſine hæmorrhagia contingere nequeat, hanc autem in omnibus proritare non liceat, abortum etiam indiſcretim provocari non poſſe, patet. Divinæ potius ſapientiæ ac providentiæ tribuendum, quod non abſoluta ejusmodi facultas & efficacia medicamentis indita, qua cædes innumeræ & infanticidia plurima patrari fuiſſent homines improbi atque perverſi. Poſſet quidem noſtro huic aſſerto contrarium videri HIPPOCRATIS in *jurejurando* præceptum: ut medici à peſſis vulvæ ſubdititiis abortivis caveant. Verum nec HIPPOCRATES deſcripſit, nec noſtro hoc tempore nota ſunt medicamenta, quæ ſine inflammatione & eroſione id præſtare poſſent. Atque etiam credibile eſt, in Græcia & calidioribus regionibus, fœminas fuiſſe teneriores & ad abortum magis proclives, in noſtris autem robuſtiores eſſe minusque exquiſiti ſenſus. Notent autem hactenus allata Jureconſulti ac Judices, qui ſecundum legum criminalium rigorem, abactionem partus vitalis ſtudio patratam, infanticidium cenſent, eodemque modo utrumque delictum puniendum eſſe putant, quum licet animus malignus non abfuerit, ipſa etiam corporis natura & morboſa diſpoſitio ad effectum obtinendum, plus contulerit, quam medicamentum ipſum. Teneant quoque in eodem hoc negotio, partum vitalem a medicis tantum haberi illum, qui vivus extra uterum aeris & alimentorum uſu poteſt durare, non vero embryonem quinque aut ſex menſium, cujus partes nondum eam firmitudinem & perfectionem adeptæ, quæ ad circulationem humorum, ſive vitam ſuſtinendam, ſunt neceſſariæ. Si vero vita eo ſenſu accipienda, ut denotet illum cordis ſanguinisque motum, quo fœtus in utero nutritur & augeſcit, primo hic ſtatim menſe adeſt. Quod ſi per abortum ejicitur fœtus, an poſſit pro infanticidio haberi? nos quidem juris naturalis doctoribus determinandum relinquimus.

Obſervatio XIII.

Medicamina, quæ fœminis ſterilitatem, aut viris impotentiam conciliare apta ſint, in rerum natura non exiſtunt.

Scholion.

Vulgaris, ſed falſa eſt opinio, dari in rerum natura nonnulla, quæ generationem in utroque ſexu impedire poſſint, ſeminis virilis vim extinguendo, & conceptionem fœminæ impediendo. Veteres jam naturæ conſulti DIOSCORIDES, PLINIUS, PAULUS AEGINETA, nec non SCHOLA SALERNITANA, tribuerunt ejusmodi virtutem rutæ, agno perperam caſto dicto, quum ἄγνος jam denotet caſtum, nec non camphoræ. Sed hæc inter fabulas veterum, ſolida & rationali phyſices ſcientia deſtitutorum ſunt referenda. Saluberrima potius & præſtantiſſima eſſe hæc variis in morbis remedia, nec unquam hunc ab ipſis obſervatum eſſe effectum, per experientiam conſtat. Multo minus autem veritati reſpondet, quod de camphora circumfertur, quaſi odore impotentiam conciliet, quum TACKENIUS fidem faciat, Veneriis pharmacopœum ſublimaſſe camphoram; ipſius tamen uxorem præter morem crebrius peperiſſe. Neque etiam ullis medicamentis caſtitas, ſed animi continentia & objectorum declinatione obtineri poteſt, quæ ſenſus movere & ad libidinoſos actus pellicere apta eſt. Nec à contrario argumentari licet, quum medicamina venerem excitantia & ſemen augentia proſtent; eapropter etiam dari, quæ venerem extinguunt & ſemen minuunt. Illa enim, uti vinum generoſum, decoctum ſuccoladæ, piper, oſtreæ, radix ninſi, ſatyrionis, ita ſunt comparata, ut partim copioſum & ſpirituoſum chylum, ex quo poſtea ſemen uberius & vividius, ingignant, partim etiam ſeminales veſiculas & partes genitales ſtimulent, ex quo coeundi cupido oritur. De his autem, licet non negandum ſit, ſine cerere & baccho, veteri dicterio, frigere venerem, & eſſe nonnulla, ut nitroſa, acida & refrigerantia, quæ ſanguinis inteſtinum motum & chyli proventum minuendo, veneris ſtimulos obtundunt; longe tamen alia ratio eſſe debet eorum mediorum, quæ viris impotentiam & fœminis ſterilitatem afferre poſſunt. Ad hoc enim obtinendum non ſufficit, ut ſeminis proventus minuatur, ſed ut penitus per ea tollatur, quæ aut ſeminalia vaſa cum teſticulis prorſus conſtringunt, & paralytica reſolutione afficiunt, & in fœminis, ut non modo ſanguinis orgaſmus ſedetur, ſed & ejus effluxus ad ovaria & uterum prorſus intercipiatur. Hujus virtutis media exiſtere merito negatur, niſi forſam ſint venena, quæ tamen non tantum generandi potentiam, verum etiam totius corporis integritatem labefactant & deſtruunt, idque morbis obnoxium reddunt, in quibus ſemper languet venus.

Obſervatio XIV.

Multa pro venenis habita, talia non ſunt, & multa venenata non æſtimantur, quæ tamen ſunt.

Scholion.

Si relicta DIOSCORIDIS & PLINII monumenta evolvimus, plura in venenorum claſſem relata eſſe offendimus, quæ virulentam naturam non habent. Sic communiter toxicis annumerantur ſanguis tauri, calx viva, vitriolum, antimonium crudum, auripigmentum, argentum vivum, nec non à quibusdam adamantis & vitri pulvis, quæ tamen ſine noxa aſſumi poſſunt. Mercurius quippe currens non modo innoxie, vel ad libram, ingerendus, ſed & præſtabilis eſt virtutis, adverſus truculentum paſſionis iliacæ malum, per ipſam conſtat experientiam. Antimonium crudum ad ſanguinem repurgandum, ſudorem movendum & arthriticos atque rheumaticos dolores abigendos, tam in pulvere, quam decocto oblatum, ſpectatæ virtutis eſt remedium. Sed quando ignem experitur, eoque ſulphurea pars aufugit, & metallica mercurialis, in regulum & vitrum abiens, remanet; tum demum virulentam & emeticam facultatem nanciſcitur. Calx viva ex aqua decocta, optimum præbet tam internum, quam externum remedium. Pulverem adamantis eodem modo inteſtinorum tunicas, ac vitrum diſcindere, eaque propter necare, ſapit fabulam. Auripigmentum quod veteres dixere arſenicum, hodienum à quibusdam perperam habetur pro arſenico flavo, quod ex cobalto & ſulphure conficitur, quum hoc ſit artificiale, illud nativum. Falſo etiam hoc auripigmentum venenum cenſetur lethiferum, quum experientia doceat, illud innoxie ab animantibus & hominibus deglutiri poſſe: quod potius ſimilis fere naturæ & craſeos cum antimonio crudo eſt, ipſiusque mineralis draſtica portio ita particulis ſulphureis ligata eſt ac involuta, ut fibras nerveas minus arrodere & lancinare queat: certum enim eſt, pinguia, ſulphurea & oleoſa, intimius venenis, etiam corroſivis, mixta, deleteriam eorum vim prorſus cicurare. Summum illud venenum arſenicum, ſi cum æquali portione ſulphuris vivi miſcetur, ambo igne liquata abeunt in maſſam rubicundam, eoque adeo venenata virtute orbatur, ut cani ſine damno poſſit offerri. Neque minus error eſt, fontes veneno poſſe infici

inſici & venenatos reddi. Creditum id fuit, imperante *Carolo IV.* quum peſtis ſæviret mirifice & imputatum eſt Judæis, quod fontes intoxicarint, qui ea propter Germania expulſi & in deſerta relegati ſunt. Sed phyſicarum, chymicarum & medicarum rerum gnarus, rerumque corporearum vires callens, ultro fatebitur, nec in rerum natura dari. nec per artificium ejusmodi res parari poſſe, quæ hunc præſtent effectum. Falſiſſima etiam eſt traditio, tam penetrans & ſubtile venenum confici poſſe per artem, quod chartæ illitum, epiſtola huic inſcripta reſignata, legentem illico interficiat. Quod antiquiſſimis temporibus uſuale fuit venenum, eſt cicuta ejusque ſuccus inſpiſſatus; ac noſtro tempore in veneficiis plerumque adhibetur arſenicum: quod, quia inſipidum, clanculum potuſt ingeri; quum ſublimatus mercurius corroſivæ ſit virtutis, eaque propter non commode occultandus. Deinceps ſunt in rerum natura nonnulla, quæ quidem plerumque venena eſſe non putantur, ſed tamen vim necandi habent præſentiſſimam. Horum in numero eſt maxime carbonum vivorum fumus, qui in loco humiliori concluſus, ſyncope, ſuffocatione & apoplexia, brevi, licet ratione fere inſenſibili, necat. Confirmata eſt deleteria hæc vis innumeris fere exemplis, incognitam vero etiam celebribus eſſe medicis, teſtatum fecit tragicus ille caſus, qui Jenæ noſtra memoria accidit, de quo meum de *vapore carbonum vivorum nocentiſſimo* ſchediaſma, nec non in *Tomo II. Medic. rat. ſyſtem.* hoc de argumento expoſita legi poſſunt. Eundem venenatorum, licet plerumque eſſe non credantur, cenſum ſubeunt, ſaturnina, ſaturnus ipſe, ipſius fumus, lithargyrium, minium, & ceruſſa. Quamvis enim non cito & in minori doſi interficiunt, lenti tamen veneni vim habent, & aliquoties data, certam adducunt mortem. Graves illi & atroces morbi, convulſiva colica, paralyſis & aſthma convulſivum, quibus metallurgi graviſſime excruciantur, non aliam habent cauſam, quam fumum ſaturni cum aere hauſtum. Is enim non modo in pulmones deſcendit, eosdemque ſtringendo & exſiccando reſpirationi facit ineptos, ſed & in ventriculum defertur, ibique cum acido primarum viarum permixtos, facultatem contrahit infeſtam, nervoſas fibras & tunicas cum minimis vaſculis conſtringentem, quæ graves morbos, ipſamque tandem mortem inducit, uti primus ſolide evicit STOCKHAUSEN de *noxio lithargyrii fumo.* Sunt quidem ex medicis nonnulli nocentiſſimæ in ſaturno virtutis ignari, qui ad cohibendum ſeminis ſtillicidium, ipſum quoque hecticum calorem, præparatum ex hoc metallo ſaccharum & antiphthiſicam Grammanni tincturam laudant. Sed peritiores obſervarunt, inde alvum valide fuiſſe adſtrictam, & colicam convulſivam cum atrophia inductam, eaque propter uſus horum jam fere penitus exolevit. Ex omnibus autem hactenus allatis, id teneant medici: ut circumſpecti in ferendo de veneficiis ſint judicio.

Obſervatio XV.

Arſenici validiſſimi ſpecificum antidotum res ſimpliciſſimæ, pinguia nempe & oleoſa, cum lacticiniis, ſufficienti copia data.

Scholion.

Obſervatio hæc per ipſam experientiam eſt certiſſima. Ponamus vero, porrexiſſe malitioſum hominem cuidam cum alimentis arſenicum, licet non ſufficiente ad necandum doſi, ſed incipiente cum doloribus ventris & nauſea veneni operatione, pœnitentia ductum, ad medicum currere, veneficium manifeſtare & impenſe rogare, ut ſuppetias ferat: medicum autem minus peritum ad exturbandum è ſtomacho venenum præbere emeticum ſtibiatum, eoque ſpasmum ventriculi & veneni vim intendere, toxicatum tandem ſtomachi inflammatione & ſphacelatione ſic perire: quo in caſu mors non tam veneno, quam medici ignorantiæ tribuenda. Tum enim opportune adhuc deleterius effectus per certiſſimum oleoſorum antidotum potuiſſet præſcindi, ſed artifex ignarus vomitorio vim veneni adauxit potius, quin dubium omnino eſt, annon forſan ſola natura veneni parce oblati vim ſuperaſſet, ſi non datum fuiſſet emeticum. Eſt igitur dignum meditatione JCtorum argumentum, quo cum certa demonſtratione ex æquo decernatur: an, & quali pœna, tam medicus, quam veneficus, afficiendus?

Obſervatio XVI.

Pharmaca amorem conciliantia non dantur certa.

Scholion.

Vetus, ſed erronea, in civili quoque Jure obvia, eſt opinio, dari philtra, ſive pocula amatoria, quæ etiam venenis a quibusdam annumerantur & priſci *Poetæ* effato;

Nocent animis vimque furoris habent.

Hujus virtutis varia à RODERICO à CASTRO in *Med. polit pag.* 218. nec non à SYLSTR. RATTRAI in *adit. ad ſympath. rer.* recenſentur inter quæ potiora ſemen virile, ſanguis menſtruus, cerebrum felis, item pulli aſinini, virga lupi, ſcincus marinus, ſpuma in equarum inguine ex ſudore generata: verum hæc omnia non ſunt venena, neque etiam ullo modo odium, vel amorem conciliare poſſunt. Nec in levi habendum hoc creatoris beneficium, quo res deficiunt, quarum abuſus maximus & damna forent graviſſima. Efficaciſſimum philtrum amabile objectum, quo adeo ſæpe abripitur phantaſia, ut amor ſequatur plane inſanus. Mirum certe, a ſolo aſpectu, aut tantum concepta animo imagine, femellæ venuſtæ, illico genitales partes ſanguine & ſuccis copioſe affluentibus irrigari & quaſi animari. Quæ phantaſiæ vis utique tanta eſt, quanta in medicamento nullo eſt ad ciendos venereos ſtimulos. Non quidem negandum eſt, gloriari nonnunquam improbos homines, quod per media naturalia amorem procurare queant. Sed ſubleſta eorum fides, & dubitandum merito, quod unquam id effecerint, ac nonniſi ubi jam in cerebro diſpoſitio quædam, & occultus quidam amor in animo delituerit. Belladonnam etiam philtris conficiendis ſervire ferunt, quæ quia ſolani ſpecies, venenum omnino eſt narcoticum, animum obnubilans ac phantaſiam pervertens. Unde, ſi forſan phantaſiæ jam inhæret amoris idea, in inſanum amorem, & præſertim in fœminis mobilioris phantaſiæ, furorem uterinum eandem erumpere, veri eſt ſimile, & facinus hoc gravi pœna digniſſimum. Semper tamen neceſſarium eſt, ut a judice, qui inquiſitioni veritatis præeſt, omnia inveſtigentur cum cura, priusquam firmum quid ſtatuatur.

DE

Digitized by Google

DE
METALLURGIA MORBIFERA.

§. I.

CОrpus noſtrum à fluido, qui ſanguinem tam motu centrali, quam in lineam abeunte jugiter exagitat, ſicque vitam tuetur & conſervat, motore regi, nemo phyſiologorum ibit inficias; hujus motoris refectorium unice ex aere, qui catholicum fluidorum omnium ſeminarium & aſtralium corporum vehiculum eſt, petendum eſſe exiſtimo: hinc fluidi iſtius aerei ad vitam inſtaurandam & ſervandam tanta eſt neceſſitas, ut homo & quicquid eſt animantium, ſine ejus uſura vix momentum vivere poſſit. Quocirca aer quo purior, ſincerior inque ſingula momenta recens eſt, & ad vitam & ſanitatem aptior eſt; & contra quo impurior, quoque magis inquinatus ac inveteratus; eo magis ad vitam & ſanitatem labefactandam facit.

2. Unanimi autem phyſicorum conſenſu varioque experimento conſtat, aerem ex duplici conflatum eſſe ſubſtantia, una tenuiori ſubtiliſſima, veteribus aſtrali & ætherea dicta, altera craſſiori aquea variisque particulis ſalino-ſulphureis referta. Ætherea mobilior & activior quaſi menſtrui univerſalis eſt, quod in ſolidum aſſidue agit, illudque penetrando atterit, dividit, & ſecum, menſtruorum more, in poros ſuos recipit. Menſtrualem hanc vim luculenter illa, in noſtro aere atmoſphærico contenta, manifeſtant, quæ omnia ex ſolido & craſſiori fluido ſuum petunt principium. Humiditas ejus ad oculum patet partim ex augmento & deliquio ſalium fixorum ad extremum calcinatorum, partim & acidi fortiter concentrati e. g. butyri antimonii, olei vitrioli & quæ hujus generis ſunt. Salſuginem in aere marino præter alia & ſcorbutus, genuina ſalis proles, illis familiaris, qui tali fruuntur aere, ſimul & rubigo metallorum abunde teſtantur. Mirabile eſt, quod Joseph a Costa *Hiſt. Ind. occident. lib. 3. c. 9.* refert, metalla eo usque ab aere ſalſo fuiſſe corrupta, ut inter digitos compreſſa fœni inſtar torrefacti diſſoluta ac contrita fuerint. Circa Narbonenſis Galliæ littora ſalem candidum & ſapidum arborum foliis & graminibus inſidere auctor eſt Du Hamel *lib. de conſenſu vet. & nov. philoſ. p. m.* 742. Nitrum, alumen, vitriolum nec non ſal commune denuo progerminare, internis horum ſalium penitus exhauſtis & quaſi mortuis, ex ſolo aere, ſi huic ſatis diu fuerint expoſita, quotidiana experientia confirmatum conſtat. Præter ſalia & bituminoſa ſulphurea aer vehit corpuſcula. Franciscus Ferdinandus *de* Troilo *in itinerar. orientali p. 30. 31.* refert, in mari ſic dicto mortuo ſe obſervaſſe ab ipſo craſſum, denſum ac nigrum vaporem, propter bituminis copiam ibi contentam in altum aſcendiſſe.

3. Majorem admirationem excitat, quod etiam compacta firma & denſa corpora, ipſaque metalla *ἀναθυμιάσεις* & effluvia de ſe emittant, quæ fluidiſſimo aere recepta mirabilem ſæpe efficaciam & effectus, ad occluſas olim qualitates damnatos, in illo exercent. Miramur inprimis, quod Cel. Borrichius *in Act. Hafnienſ.* de negotiatoribus Indicis, qui ſine lapide lydio, ſine lancibus, ſine mordacibus aquis, ſolo nummorum ad nares admotu de præſtantia eorundem ſtatim judicare potuerant. Sulphur vulgare nec non antimonii, in ſubſtantiam fluidiſſimam in auras diſſilabilem converti & faceſſere, eleganti ſpiritus fumantis experimento, qui argentum etiam ciſtis ligneis incluſum fuſco colore inducit, comprobatur. Hujus ſpiritus efficaciam porro mirabilem reddit ejus penetrantia, dum litteras certo liquore ſcriptas & centum chartis tectas nigricante colore tingit, ut atramento ſympathetico vix detur præſtantius. Plurima exempla de cœlo lapſorum non exigui ponderis aeris aut ferri corporum adfert Joh. Amos Comenius *Synopſ. phyſic. ad lumen divinum reformat. p. 113.* Nec mirum hoc illi eſſe debet, qui metalla fixiſſima omnem vim ignis eludentia conſiderat, partim impetu menſtruorum volatiliſari, partim ignis vehementia in auras propelli poſſe, ipſa conſentiente experientia. Aurum certo menſtruo ſolutum & crebriori cohobatione ſic ſubtiliſatum totum in auras avolare ſæpe obſervavi; & Boyle, philoſophiæ mechanicæ præſtantiſſimus inſtaurator *Tract. nov. experiment. phyſico-mechan. exper.* 22. ſcribit, ſe ſal quoddam ſubtiliſſimum & volatile poſſidere, quod ſolidum auri corpus in magna copia ſub exhalationum forma evehat. Argentum aqua forti ſolutum & poſtmodum ſalſa aqua præcipitatum infuſione ſemper de pondere aliquid amittit. Sub fuſione metallorum intenſiſſimo igne facta, portionem argenti ſimul in caminos avolare fuligo (*Hütten-Rauch*) teſtatur, cujus collectæ, obſervantibus expertiſſimis Cheruſcorum metallurgis, centenarius ſæpius unicam unciam & ultra argenti adhuc largitur.

4. Ex his jam adductis plane intelligi poſſe exiſtimo, aerem corpora noſtra ambientem, & qui intro ſubit vitalia & reſpiratione ad ipſos pulmones ducitur, vectorem eſſe variarum exhalationum & diverſiſſimorum corpuſculorum, quæ pro diverſitate illorum varie corpus noſtrum adficere, illius humores præter naturam depravare & immutare poſſunt, id quod jam ſatis ſuo damno miſeri illi homines experiuntur, qui metallorum ac mineralium effoſſioni, fuſioni, ſeparationi variæque tractationi inſerviunt. Hi ſane ab effluviis aeris nocivis duriſſimos patiuntur morbos, ſæviſſimaque ſymptomata rariſſime in alterius generis hominibus obſervanda. Bis enim metallurgi patiuntur morbos, nimirum ut alii homines, & ut ſunt metallurgi; familiares utpote & ſibi proprios habent morbos à mineralium ſeu metallorum, quæ continuo verſant ac agitant, effluviis maximam partem derivandos. Et quoniam in medicorum ſcholis minus illi hactenus fuerint tractati, quinimo plures medicorum de illis nec quicquam audiverint, vel in illorum tradenda explicatione mirum fuerint hallucinati, excepto Stockhusio, qui ſolus ferme *de fumo lithargyrii noxio* ſolidi quid litteris prodidit; hinc in præſentiarum paullo penitius morbos metallicos quaſi proprios tractare, illorum cauſſas accuratius evolvere, & elegantiores obſervationes, & curandi modum ſollicite annectere inſtitui.

5. Antequam autem in horum morborum geneſin & differentes illorum cauſſas ſpecialius indagandas deſcendam, primum operæ pretium erit diſpicere, qua ratione aer ambiens variis particulis heterogeneis confertus, corpus noſtrum ſubire, ejusque humores attingere queat. Et primo hic notari velim, me minus illorum ſententiæ adſentiri, qui cenſent aerem noſtrum atmoſphæricum denſis ſæpius effluviis ſtipatum, imme-

immediate cum ſanguine communicare. Contrarium qui tuentur, non levium rationum momentis inſtructi ſunt, dum vias in pulmonibus ſatis eſſe patulas putant, quibus aër ipſum ſanguinem adire poſſit, cum per easdem etiam, per quas à ſanguine ſecernendi vapores tranſeunt, aër ingredi poſſit. Dein ſuam aſſertionem experimento *Malachiæ Thruſtonis* Angli evincere ſtudent, utpote qui per arteriam pulmonalem animalis ſiphone liquorem injecit, quem partim per venam redire, partim per tracheam cum ſpuma erumpere obſervavit, quo ipſo vias ſe tetigiſſe arbitrantur, quibus aër intra pulmones ſubſtantialiter ſanguini admiſceri poſſit. Verum enim vero quod primum concernit, nunquam probari poterit, humidum & vaporoſum, quod aër in exſpirationis negotio ſecum evehit, immediate ex maſſa ſanguinea fluere, ſed potius tunicarum glandulosarum beneficio, quibus bronchia inveſtiuntur, illud abſorberi ac imbibi, & ſic in aërem recipi; vero videtur ſimillimum. Ad alterum moneo, à violenta illa liquoris in pulmones infuſione ad ſtatum naturalem non concludendum eſſe, & ſi viæ & meatus ex trachea in venas pulmonales patentes eſſent, ſequeretur, quod infuſus liquor per tracheam & venam pulmonalem redire deberet, quod tamen minus fieri videmus.

6. Magis tamen illorum mihi arridet ſententia, qui ſtatuunt, ſubtiliorem aëris portionem, cui vis elaſtica ſimulque ætherea ineſt, tantum per veſicularem ſubſtantiam tranſcolari & ſanguini intimari, non autem denſiorem & craſſiorem aëris ſubſtantiam, quæ magnas turbas & irregulares in humoribus vitalibus motus, & illorum mixturam deſtruendo concitare queat. Et ab hoc ſubtiliori aëre coccineus ſanguinis color, qui in pulmonibus & cordis ſiniſtro ſinu demum apparet, unice petendus eſt, quoniam ante aëris appulſionem ſatis atratus & craſſus exiſtit. Præterea continua effluviorum per cœca cutis foramina à ſanguinis & humorum maſſa ſeparatio, nec non notabilis quorundam animalium poſt mortem in vitro ab aëre vacuo exiſtentium incluſorum tumeſcentia ſufficienter aëris expanſivam elaſticam vim humoribus inſidentem produnt. Interim tamen non negabo, longe ſubtiliſſima effluvia cum aëre vecta & naribus ſimul attracta fluido in nervis contento motum imprimere varieque illud alterare poſſe. Quantam in excitandis ſyncopticis, in pathematibus ſæviſſimis hyſtericis producendis odorifera habeant efficaciam, quotidianæ teſtantur obſervationes. Pulchre ſcribit *Helmontius in tract. qui Imago fermenti p.* 92. inſcribitur: odore delectari ſpiritus, eo quod odor immediate attingat & illos penetret; ſunt enim odores, qui peſtem, dolores capitis & vomitus movent, ſuntque odores ſuffocantes convulſivi & infatuantes, ſunt & alii, qui ſimili modo eadem ſanant aut ſaltem mitigant. Aer effluviis narcoticis refertus quantum nervis noceat, & ſpirituum animalium motum intercipiat, paſſim loquuntur hiſtoriæ. A ſola candelæ ſebaceæ exſtinctione, abortum, uteri ſuffocationem, epilepſiam & mortem ipſam *Ammannus in medic. critica caſ.* 59. annotavit. Et tandem fumi mercuriales, quod ipſius aëris beneficio anguſtiſſimis nervorum poruliſ ſeſe adſocient, & fluidum in ipſis contentum mirum exagitent, fuſius infra docebo.

7. Ex hiſce jam adductis ſatis apparere arbitror, effluvia peregrina ſubtiliſſima, quamvis non ſanguini immediate communicentur, nervos tamen occupare, ibique pernicialem ſuam vim ſatis eminenter exercere poſſe. Deinceps exhalationes ſalinæ ſulphureæ & mercuriales, & quæ hujus ſunt generis aliæ cum aëre vectæ, dum pulmones in inſpirationis actu intro ſubeunt, in cavernulis & cellulis pulmonum veſiculoſis facile hærere poſſunt, quas corrodunt, exulcerant & reſolvunt. Ex omnibus enim pulmones labem patiuntur principaliter ab aëre variis effluviis inquinato, uti hoc infra morbi metallici clarum facient, quorum plerumque in pulmonibus initia ſunt. Porro & aër circumfuſus, depravatis effluviorum qualitatibus refertus, in cutim ejusque poros ac ſpiracula magnum jus habet, imo illos ſubiens ſuccis vitalibus noxam affricare & damnum afferre valet; quare ſudores illorum, qui in calefianti mineris laborant, corroſivi, linteamina exedentes obſervati fuerunt, de quo infra plura dicemus.

8. Tandem effluvia mineralium & metallorum in aëre ſoluta deglutitione maximam partem ſubeunt, ventriculo & inteſtinis intrinſece communicantur. Aërem ad os continuo appellere, & ibi ſalivalem laticem morantem afficere nullum amplius erit dubium. Spuma, quæ ſæpius in morbis, ubi reſpiratio, adaucta vel citatior facta apparet, nil niſi ſaliva eſt, crebriori aëris appulſu ſic agitata & conquaſſata in minimas bullulas, quæ ab omni latere lucis radios reflectentes niveum colorem efficiunt. Quanta aëris copia in ſaliva ſit recondita, ejus intenſa in vitro teſtatur ebullitio, ſi aër ope antliæ evacuatur, quod phænomenon ad ſolum aëris, ex poris ſalivæ egreſſum, referendum eſt. Quum itaque ipſe ſubſtantialis ſalivæ ſeſe immiſceat, & cum ipſo ad ventriculi & inteſtinorum canalem feratur, facile conſequitur, effluvia varie heterogenea in aëre contenta eodem modo ad corporis interiora deſcendere. Salivæ vehiculo miaſma peſtiferum ad primas vias ferri, inter alia, quæ ibi gignuntur, horrenda ſymptomata, cardialgiæ ſyncopticæ, nauſea, inflammatio ſphaceloſa teſtantur. Quocirca prudens nonnullorum medicorum eſt conſilium, in ſubjectis vel contagioſis locis nunquam deglutire ſalivam, ſed continuo illam excernere, quo infectio avertatur. Deinde nemo non fatebitur, ipſum aërem pondere ſuo intrare & ventriculi & inteſtinorum cavitatem replere, cujus præſentiam ſufficienter & ructus & flatus magna vi nonnumquam prorumpentes comprobant. Tandem vero videtur ſimile, effluvia aëris ope ad ventriculum adducta, non tantum ibi manere, ſed etiam interiora & maſſam ſanguinis irrepere. *Kerckring in obſerv. p.* 58. de ruſtico fiſtula laborante in humero narrat, qui quoties cepas ore maſticavit, ſtatim illarum odorem per fiſtulam quoque percepit. Omne enim quod ſubtile eſt, corpus noſtrum tranſpirabile, facile penetrat & pervolat. Sicque veneni in forma ſolidi adſumti vis extremas etiam corporis partes pertingere ibique tyrannidem exercere valet, multo magis id efficiet, ſi illud in partes tenuiſſimas fluidas reſolutum eſt.

9. Ex hactenus dictis clariſſime apparere arbitror, effluvia, quibus aër repletus eſt, variis modis ac viis patulis ad corporis penetralia intime cum ſuccis corporis noſtri ſeſe miſcere, & partim fluidas partim ſolidas partes præter naturam adficere: quod ipſum jam ſufficientiſſime hiſtoria morborum metallurgorum, quorum geneſis & cauſſæ ex mineralium noxiis effluviis foras intro hauſtis petendæ ſunt. Cum autem mineralium claſſes diverſiſſimæ ſint, hinc etiam diverſam ipſæ exhalationes ſortiuntur naturam; ſiquidem unum minerale præ altero magis vel minus fixum eſt ſeu volatile, unum præ altero corpori magis eſt infenſum, quocirca pro diverſitate exhalationum varia propullulant mala & morbi. Demum obſervamus diverſo tempore metallicolis contingere ipſa mala atque incommoda; alii labem ſibi contrahunt in puteis & fodinis, dum ipſa eruunt metalla; alii extra illas, dum præparant, cremant, excoquunt vel ſeparant. Primo loco placet mihi, illos in morbos inquirere, qui originem ſuam effluviis & exhalationibus tam copioſis quam pravis trahunt, quæ intra loca

ſubterranea ſuboriuntur & elevantur. Statuo nimirum, uti per totam mundi fabricam & omnium animantium corpora, ſic quoque per ſubterranea loca diffuſum eſſe æthereum quendam & tenuiſſimum ſpiritum, aërem communem ſubtilitate longe ſuperantem, qui tam quantitate notabili, quam rapidiſſimo motu omnes ſubterraneas regiones ſubeat & penetret, nec non vivifica & ſeminali quadam vi inſtructus, terras lapidesque impregnet inque varias metallorum & mineralium ſpecies tranſmutet. Extra dubium enim eſt, naturam ſemper in productione corporum à fluido ad ſolidum procedere, quare & metalla eodem modo ex fluida quadam ſubſtantia generari haud improbabile videtur.

10. Conſentiunt in hoc omnes veteres, & qui de metallorum ſolidi quid prodidere, ſtatuentes: primam metallorum materiam fluidum eſſe quoddam unctuoſum ſubtile, quod conſiſtentiam ſeu coagulationem in aqua non in lapidibus & argilla acquirat, quare hæc pro principio vaporum metallicorum fixativo habetur. Et hæc jam eſt ratio, cur metalla illa, quæ intra aquam creſcant longe meliora exiſtant, quam quæ extra aquam ſuperiori verſus terram ſuperficie poſita ſunt. Spiritum hunc ad naturam ſulphuream acidam accedere multis ex argumentis colligere licet. Veteres chymicorum unanimiter crediderunt ſulphur metallorum primum eſſe principium, eo quod aſſiduus illorum & mineralium comes ſit. Omnes ferme mineræ è venis erutæ ſulphur olent, & igni aperto commiſſæ ſtagma fundunt acidum, non ſecus ac ſulphur in libero aëre accenſum. Præterea magna ſulphureorum fumorum apparentium copia, vel in mineris vel extra illas evidens venarum ditiſſimarum latentium habetur indicium. Accidit ſæpe, ut in locis ſylvæ Hercyniæ de nocte flammulæ ſulphureæ ſalientes circa terræ ſuperficiem vagantes cernantur, procul dubio à metallorũ effluviis ſulphureis ſubterraneo calore in copia exhalantibus, & ex ipſa tellure surſum elevatis. KIRCHERUS *in Mundo ſubterran. lib. X. ſect. 3. refert*, in fodina Hungarica quadam tantam exhalationum ſulphurearum eſſe copiam, ut facillime ab accenſo lumine, maximo cum fragore & ambuſtione operariorum, poſſint incendi, adeo, ut cutis facillime poſſit detrahi, ac ſi aqua fervente ſit aduſta. Simile contigit quoque aliquando Clauſthali (*in den Roſenhöfer Zug*) dum foſſores locum pro relicto à veteribus habitum aperire volebant, ecce! magno cum impetu aqua ſulphurei odoris erumpit, quæ in momento à flamma lampadum forſan accenſa, veſtes ipſamque cutim mirum quantum amburebat, ut vix medicamentis præſentiſſimis ambuſta reſtitui potuerint. Sulphur principium fluidum per totum terræ ambitum circulatur, perque omnes mineras, me judice, diſperſum eſt, à quo non immerito caloris ſubterranei effectus mirabiles, montium deflagrationes, & terræ incredibiles motus duci ac derivari poſſunt.

11. Menſtruum itaque ſubterraneum ſeu ſolvens univerſale æthereum ſtatuo, quod potenter dividendo, ſubtiliſando, reſolvendo terras præparat, imprægnat inque metalla vertit, nec non ipſa confecta non raro iterum deſtruit. Non infrequens enim eſt, venas metallis refertiſſimas, ſolvente hoc ſubterraneo metallo ſuo defraudari, uti id matrices conglomeratæ *Drüſen* ab apibus vel exſuctæ, nec non mineræ varii generis in calcem effœtam redactæ teſtantur, quibus viſis, ſero ſeſe acceſſiſſe, protinus ipſi foſſores conqueruntur. Hoc acido ſolvente ſæpius duriſſimos lapides montanos, exeſos & in calcem cretaceam redactos cernere licet. Tandem menſtruum hoc ſubterraneum ſulphureæ acidæ eſſe naturæ, liquidiſſime minerarum quarumvis præparationes patefaciunt, dum illæ alcalinis ſalibus fixis, ſulphur & acidum abſorbentibus, inſtitui debent quo fundi & purior metalli portio ab inutili ſequeſtrari debet.

12. Solvens itaque hoc ſubterraneum ſulphureum ſubtiliſſimum, rapidiſſimo ſuo vivifico motu continuo agit in ipſas telluris & mineralium partes, illas atterit & in altum ſecum evehit; unde non mirum effluvia tam ſulphurea quam metallica ipſis in fodinis & puteis eſſe copioſiſſima. Quod ſi enim ſola ignis vehementia & ſalinorum menſtruorum activitate fixiores metallorum particulæ in auras propelli poſſunt, multo magis ope caloris & menſtrui ſubterranei longe activiſſimi id fieri potuit. Ab his dictis itaque in fodinis ſurgentibus mineralium metallorumque ſulphureis exhalationibus miſeri ii operarii peſſima incurrunt mala, inter quæ præcipua eſt reſpirandi difficultas & ſuffocatio. Sæpius reperiuntur in antris ſuffocari & extincti citra quandam interiorem læſionem, niſi quod extrinſecus tota fere cutis cœruleo colore tincta ſit, quod phænomenon illis, qui ſuffocatione nec non convulſione pereunt, familiare eſt. Notum eſt ab aëre nimis denſo & craſſo, item à fumo carbonum ſeu vaporibus in fermentatione muſti vel cereviſiæ elevatis ſuffocari & exſtingui animalia, teſtantibus id *Marcello Donato Hiſtor. medic. mirab. l. 6. lip. 1. & Platero obſ. lib. 1. p. 16. 17. ut & Mercuriali de venenis lib. I. cap. 13.* Multo magis id accidit, ſi in fodinis ſubterraneis majori copia effluviorum ſulphureorum aër confertus eſt; hinc artifices in iis labo ante, vehementi anguſtia preſſi prope ſuffocantur, alioque & ſuſpirioſo ſpiritu aërem ducere contendunt. Adfectus hic perperam à venoſa miaſmatum qualitate ſemper deducitur, utpote qui magis copiæ effluviorum adſcribendus eſt: ex commotis enim à foſſoribus mineris, ſpiſſæ mineralium particularum nubes elevatæ, totum foveæ replent ſpatium, & poſita cujuſvis materiæ impenetrabilitate, materiam aëris ſubtilem reſpirationi aptam expellunt, ſicque loco laudabilis aëris effluvia ſulphurea metallica inſpiratione in tenuiſſimas veſiculas pulmonales illabuntur, quæ ſpirandi anguſtiam inferunt. Sanguis ſic particulis ſubtiliſſimis ſuis elaſticis orbatus, minus rarefactioni, expanſioni ſeu ſpirituaſcentiæ vitali ſufficit; hinc cor languidius pulſat, vires convelluntur, & retardato tandem vel penitus ceſſante humorum circuitu, tota corporis machina labefactatur, vel penitus corruit. Notum eſt, ipſas gallinas, & volucres loco anguſtiori ſtricte occluſas vel etiam vapore ſulphureo accenſo admotas facillime ſuffocari poſſe, quod ſub præparatione lactis ſulphuris contigiſſe etiam vidi. Neapoli caverna eſt, ab indigenis la Grotta del Cane nuncupata, ex qua fumoſa tenuis, ſenſilis tamen emergit aura, manuque ſentitur modicus calor, in hujus fundum, qui undecim pedes diſtat ab area ſoli, canes vel alia animalium viva immiſſa ſtatim anhela in convulſivos motus, mox in ſpasmum, tandem, proſtratis viribus, in deliquium hiante ore, moribunda decidunt. Quod autem hic ſtupendus effectus ſaltem denſato in fundo exhalationibus ſulphureis copioſiſſimis debeatur, ſolide deduxit *Bernhardus Connor diſſert. de mirabili viventium interitu*. Et notabile eſt non tantum in crypta hujus interiori, ſed etiam in antris ſubterraneis, ubi aër effluviis refertus eſt, candelam accenſam ſtatim exſtingui.

13. Accedit, quod aër in puteis & foſſis mirum quoque à fumo pulveris pyrii condenſetur, quo ſaxorum durities frangi ſolet, quare qui huic negotio ſunt deſtinati, utplurimum anheloſa reſpiratione nec non raucedine corripiuntur, maxime dum ignis vi ſubtiles virulentæ particulæ ex ipſis foſſilibus exprimuntur, & cum fumo ſublevantur, hinc illi aſthmate nec non contractura miſere torqueri ſolent, qui Clauſ-

thali

thali in locis anguſtioribus crebrius mineras pulvere pyrio diffringere ſtudent: plumbeæ enim particulæ ignis vi in altum rapiuntur, ſicque eundem morbum, cui uſtores vel ſeparatores obnoxii ſunt, ſibi contrahunt. Simile quid contingit etiam in illis locis, ubi igne accenſo, pro diruendis ſaxis & mineris utuntur, qui modus veteribus fuit in uſu. vid. *Agricola de re metallica lib. VI.*

14. Præter copiam autem effluviorum in foſſis & fodinis ſulphureæ nocent illæ particulæ, quæ tenuiſſimas pulmonum veſiculas conſtringunt, dilacerant, & ſpiritu ſuo rodente valde exulcerant, ſicque tuſſim ſiccam, raucedinem & tabem excitant. Propter effluvia hæc ſulphurea tam intra quam extra terram endemii ejusmodi in locis ſunt morbi, & regionibus etiam certis proprii. Non minus autem dictis adſectibus ſunt obnoxii, qui ſulphuris mineras extra terram præparant, & ſulphur ex iis elicere ſtudent, quod Brunſvicenſes prope Goslariam maxima in copia efficiunt. Struunt ibi magnos acervos cum lignis in minimas partes diſciſſis & mineris ſulphureis; has poſtmodum accendunt, ſic denſæ ſulphureæ exhalationes graveolentes nebularum inſtar exſurgunt, & puriſſimum ſulphur rubinei coloris fluidum apparet, quod tandem in inferiorem locum in ſtrias elegantiſſimas flaveſcentes exſtillat. Fumum, qui copioſe & aſſidue hauriunt, minus validæ ſunt naturæ, vitium in pulmonibus concipiunt, tuſſi, aridura, anheloſa reſpiratione, & non raro pulmonum exulceratione, partiumque tabe corripiuntur. Notabile hic eſt, fumum hunc ſulphuris moderate naribus exceptum mirifice illis conferre, qui ex capitis dolore à levi quadam obſtructione vel ebrietate laborant, dum penetrantia ſua ſubtiliſſima humores ſtagnantes colliquat, & poros aperiendo evaporationem materiæ peccantis proritat.

15. Ad ipſius ſulphuris naturam proxime accedit vitriolum, quod nil niſi ſpiritus ſulphuris eſt coagulatus in terra vel martialis vel venereæ indolis. Ex ſpiritu enim ſulphuris & ferro elegantiſſimum paratur vitriolum, nec non ex ipſo vitriolo ſpiritus ſulphuris acidus ſumme volatilis & genuini ferti portio haberi poteſt, ſi rite operatus fuerit. Abundantiſſime vitriolum Goslariæ in monte Rammelio vulgo *Rammelsberg* invenitur, ex quo per aliquot ſecula, ut litterarum monumentis conſignatum eſt, illud fuit erutum. Qui id in profundis fodinis colligunt, nudi ſine omni veſte & induſio id facere debent, tam corroſivæ enim ibi ſunt exhalationes, ut linteamina non ſecus ac veſtes corrodant ac dilacerent, adeo, ut in minutiſſimas partes facili negotio diſcerpi queant; ejusmodi quoque effectum ſpiritus vitrioli, nec non omnes ſpiritus mineralium acidi edunt, qui quicquid eſt lintei vel panni vel corii erodunt & deſtruunt. Memorabile eſt, effluvia hæc calchanti cauſtica ipſam etiam cutem aggredi & ejus minimis porulis ſeſe inſinuare, adeo, ut corpore aqua probe utut abluto, linteamina tamen, quibus dormiunt vel ſudant, à reliquiis vitriolicis in poris ſtabulantibus corrodantur.

16. Ratio jam in procinctu eſt, cur raro hi homines quadrageſimum annum ſuperent, niſi validioris ſint naturæ: effluvia enim hæc cauſtica bronchiis & pulmonum cavis firmiter inhæreſcunt, diſpnœam, aliis ſuſpirioſam orthopnœam, exulcerationem, aliis ariduram & maraſmum inducunt. Sic plurea dira illa tabe brevi intereunt, ut inveniantur mulieres, quæ ſeptem viris nubere poſſint, quod de Carpati montibus incolis ſcribit *Agricola de Re metallica lib. VI. p.* 272. Quanta vero noxa particulis calchanti inſit, aqua teſtatur, quæ ex monte Rammelio ſcaturit, in qua nullus piſcis vivus manere poteſt. Jam dudum annotavit Italus FALLOPIUS *in lib. de aquis medicat.* quod Ochra fluvius, qui eſt ad montem Ramebut vulgo *Rammelsberg*, rivulum ſcatentem è monte illo in ſe recipiat, & quam primum rivulum illum receperit, ſtatim omnes piſces necat, etiam ſi vix aquam iſtam attigerint. De vitrioli effectibus & noxa vid. Dn. TRUMPHII *ſcrutinium vitrioli*, quem librum Angli ob curioſitatem in Acta ſua referre dignati ſunt.

17. His decurſis jam ad mineralia majoris virulentiæ accedo, quorum primum eſt arſenicum, cujus genuina matrix eſt cobaltum. Reperitur illud in propriis ſuis fodinis larga ſatis copia, vel aliis argenteis & Jovialibus ſeſe aſſociat mineris. Quam cauſticam volatilem & corpori infenſiſſimam qualitatem ipſum arſenicum cuſtodiat, ejus vires teſtantur, lethalibus infamatæ exemplia, de quibus legi meretur *Helmontius Tract. de peſte. Ephem. Germ. an. 9. p. 45.* HENRICUS *ab Heer obſ.* 16. SALMULTH. *cent.* 1. *obſ.* 10. Et HILDANUS *obſ. p.* 606. ab arſenico extrinſece ſaltem applicato, ſyncopen, delirium, vigilias febrem & mortem obſervavit. TIMÆUS à GULDENKLEE *lib.* 7. *caſ. II.* meminit pharmacopæi in præparatione dealbationis veneris occupati, qui ab ejus venenatis fumis in lipothymiam incidit, cum præcordiorum anguſtia, ſpirandi difficultate, corporis jactatione, vigiliis, gulæ ariditate conjunctam, conſ. quoque hac de re Cl. WALDSCHMIDIUS *in praxi* 1080. Sic & ego triſtis caſus memini, qui Lipſiæ contigit, dum in domo ſtanniarii, qui arſenicum cum cupro admiſceret, ab hauſtis ejus venenatis fumis, plures in eadem domo habitantes, maligno morbo adfecti & mortui ſunt. De pictore ſcribit *Sennertus prax. med. lib. VI. part. 6. c. 9.* qui aperta capſula arſenico repleta diuque concluſa in lipothymiam incidit, ut exquiſitiſſimis alexipharmacis vix liberari potuerit. Quocirca qui in arſenico vel à cobalto ſeparando vel ſublimando laborant, quique ex cobalto & ſilicibus conficiunt ſmultam germ. *Blaue Farbe*, vomitus, anxietates ſyncopticas, cardialgias, variaque patiuntur ſymptomata, longe autem magis id expetiuntur ii, qui mineras tales legunt & effodiunt, maxime ſi igne ſeu pulvere pyrio ad diffringenda ſaxa opus habent, vel ſi vetuſtiſſima ſqualida loca aperiunt. Notabile eſt Kuttenbergæ in Bohemia, ubi mineræ arſenicales ſaturninæ & cadmia metallica (*Kobalt*) refertæ effodiuntur, in officinis, ubi venæ cremantur (*Röſtofen*) laborantes reſpirationis difficultate, ſuffocatione, tremore artuum penitus confici, ita ut inſtar ſceletorum vivorum appareant. Fovet arſenicum principium volatile ſumme tamen cauſticicum, quod fibrillas corporis noſtri tenuiſſimas tam nerveas quam muſculoſas ſubeundo, ſpasmos, convulſiones, contractiones dolorificas, violentas excretiones excitat & vitæ infenſiſſimas ſtruit inſidias.

18. Alterum ſumme virulentum minerale, quod arſenicum vi ſuperat eſt hydrargyrum, hujus effluvia nervis ſumme infeſta & periculoſa eſſe plures docent hiſtoriæ. Compertum eſt, quam gravia incommoda fabri aurarii à ſolius hydrargyri vapore ſentiant; frequentes ipſis ſunt ſudores frigidi, lipothymiæ, convulſiones, laſſitudines, tremores & ptyaliſmus. *Fernelius* mentionem injicit aurifabri, qui bis aut ter ad ſummum hydrargyri vapore imprudentius admiſſo, ſtatim ſtupidus, veternoſus ac plane mutus evaſit, quæ in os indebantur, devorabat quidem; ſtercus tamen & urinam minime exire ſentiebat, neque ad aurea inclamantem audiebat. Sex exactis menſibus in febrem incidit, à qua tandem liberato cerebrum grave torpidique ſenſus omnes remanſerunt, mensque ex intervallis perturbata. Similem fere hiſtoriam lectu digniſſimam de hydrargyri noxio vapore idem annotavit auctor *lib. de luis venereæ curat.* 590. Qui Venetiis in conficiendis ſpeculis operantur, apoplexiæ maxime obnoxios eſſe teſtes ſunt Acta Anglicana,

cana. Epilepſiam, aphoniam cum ptyalismo vehementi, graviſſimis doloribus ab hydrargyri vaporibus in muliere Gallica obſervavit quoque Cl. *Stiſſerus ſpecira ſecundum laborat. chymic.*

19. Ex hiſce facile conjici poteſt, quam deleteria mercuriales mineræ de ſe ſpargant miaſmata, ipſis metallicolis nocentiſſima. *Fernelius loc. cit.* dicit, horrendis nervorum pathematibus nec non partium debilitate & tremore omnes illos corripi, quicunque argentum vivum in puteis legunt & effodiunt, vel illud in igne tractant, ſicque & ore naribusque excipiunt. *Fallopius de aquis medicat.* p. 120. tradit, illos qui mercurium effodiunt plumbei eſſe coloris, & brevi tempore in paralyſin vel in nervorum convulſiones incidere, tandemque ſuffocari; ita, ut raro quadrageſimum annum tranſeant. E contrario ſcribit, inter illos, qui ſe in aliis ſodinis exercent, reperiri homines, qui vixerunt ſupra quadraginta annos. In ſodinis Italiæ pro Julio moneta Italica, laborant integrum diem, ſed non diu perſeverant: nam quamquam nemo illorum maneat in ſodina ultra ſex horas, omnes tamen brevi fiunt paralytici & moriuntur hectici. Vir qui ſpatium ſaltem ſemeſtre ſodinis fuerat addictus, tam plenus mercurio fuit, ut ſi fruſtum æris in os ſuum imponeret, aut digitis ſuis fricaret; extemplo illud inſtar argenti album redderet, quaſi cum ipſo mercurio eſſet fricatum. Erat præterea adeo paralyticus, ut manibus ſuis ambabus vitrum ad medietatem vino repletum ori ſine proſuſione poſſet admovere, reſerentibus ſic *Actis Anglicanis an.* 1665. *menſ. April. p.* 18. Ipſis in ſodinis Hungaricis & auriſodinis; ubi & mercurius prope Cremnitium ſoditur, odor virulentus contineri dicitur, qui metallicolos necet, ut aurum ibi in magna quantitate reconditum effodere non audeant, recenſeute *Edoard. Brovvn in Itiner. part. V. c. 2. pag.* 180. 181.

20. Duplici nimirum modo nocet lithargyrium, tam partium ſuarum tenuitata & gravitate, quam ſpecifica textura acida ſpicula detinente. Spiritu quodam metallico ſubtiliſſimo ipſum præditum eſſe, inter alia vis ejus firmiſſimam metallorum compagem diſſolvens comprobat. Hic ſpiritus totam corporis ſphæram pervolando & minutiſſimos poros ſubeundo potentiſſime lentum mucum diſſolvit, & totam ſanguinis compagem diſcerpit & comminuit, ut elementa ſanguinem conſtituentia ex facili relaxentur, & fugam à ſe invicem intendant. Præterea membranas, nervos & fibrillas tenuiſſimas nimis aperit, laxat, & poros magnos conſormat, ut ſic peregrini, facile ibi decumbant, & obſtructiones, rheumatismi, lymphæ effuſiones, ptyalismi, paralyſes, ſummæ debilitates, & nervorum tremores inde naſcantur; quinimo mercurii fumus ne oſſibus quidem parcit, ſiquidem dentes inde vacillant & oſſa cariem contrahunt. Dein mercurius præter partium tenuitatem maxima pollet gravitate, eſt enim fluidorum omnium graviſſimus, quare etiam minutiſſimæ ejus moleculæ, reſpectu aliorum fluidorum ſemper ſpecie ſunt graviores, unde impetu quoque & vi tam fluidi particulas, quam ipſum ſolidum aggreditur. Singulari tandem ſpecifica gaudet textura, qua ſalium aculeos promte imbibit arcteque detinet, ut ſic harum unione corroſio, propter ſummam partium tenuitatem & gravitatem, augeatur, & brevi ſtamina fibroſa ventriculi & viſcerum, corrodantur, dilacerentur vel ſortiter irritentur; unde convulſiones, ſpasmi, hæmorrhagiæ, inflammationes, gangrænationes, excrementorum ſuppreſſiones oriuntur lethales.

21. Denique & antimoniales mineræ noxios quosdam vapores exhalant. Antimonium, quod ex ſubſtantia ſulphurea & regulina mercuriali compoſitum eſt, non eſt venenum, ſimulac autem vinculum illud ſolvitur vel igne vel variorum ſalium adjectione, ſeparata à ſulphuris conſortio mercuriali parte, protinus draſtica ſeſe vis exſerit. Pulvis reguli in ſubſtantia canibus oblatus, illos brevi necat, apparente in ventriculo nigricante macula. Fumum ejus imprudenter hauſtum, vomitus & purgationes excitare teſtantur *Ephemerid. Germ. dec. I. an. 3. obſ.* 31. Illos, qui antimonii mineras verſant & tractant, vomitione, ptyaliſmo, membrorum debilitate, animi deliquio corripi certior ſum factus. Quod ſalivæ fluxum ab antimoniali medicamento concernit, exſtat hanc in rem elegans obſervatio in *jam citatis Ephemerid. dec. I. an. 3. obſ.* 270. Incidit nimirum quidam ab adſumtis floribus antimonii in apoplexiam, qua durante, validiſſimus ptyalismus fuerit ſecutus, ita, ut per nares & os ſpumoſi phlegmatis facile menſuram exſpuerit. Corpus defuncti apertum fuit, & pulmones totaque pectoris regio, ſtomachus, caputque materia ejuſmodi plena fuere reperta; regulini enim antimonii pars magnam cum arſenico alit affinitatem. Antimonium draſticam ſuam virtutem à ſolo hoc regulo habet, & ſumos emittit albicantes, metalla ipſa friabilia reddit more ipſius arſenici, ex quo arte etiam confici poteſt regulus. Tandem typographi ex ſuſcepto antimoniali fumo, dum litteras ſuas fundunt & præparant, apoplexia ſæpe, paralyſi & ventriculi ſubverſione tentantur.

22. Tandem ad fumum noxium ipſius plumbi examinandum accedo. Nullum ex metallis tam promte in auras ignis violentia avolat, quam ipſum plumbum; totum enim in ſumum ſubdulcem & craſſum, coloris ex albo flaveſcentis aceſcere & converti poteſt. Videmus hoc maxime in ſylvis Hercyniis, ubi mineras ſaturninas igne tractant, urunt, calcinant, fundunt & ſeparant, appellatur hic fumus, *Hutten Rauch*, quod autem nil niſi plumbum in minutiſſimas particulas reſolutum ſit, exinde pateſcit, quia ex fornacibus & officinarum parietibus ſeparatus, veriſſimum plumbum citra notabilis ponderis imminutionem, debita liquefactione, reddit. Fumus hic tempore nebuloſo minus & maxime circa noctem, propter inſignem ſuam gravitatem deſcendit, aërem inferiorem replet, ſicque per pulmones attractus, & in os cum ſaliva deglutitus, ubi inſtar ſacchari ſaturni ſaporem dulcem præ ſe fert, abit ad ventriculum & inteſtina, ubi horrenda ſymptomata excitare ſolet. Præcipue autem morbum ſpasmodicum, tormina ſumme convulſiva cum alvi pertinaciſſima obſtructione producit, qui morbus Germanice *die Hutten-Katze* dicitur, quod intolerabilis inteſtinorum cruciatus, ægrotantem nonnunquam rabioſæ ſelis circumgyrationem imitari cogat. Hiſce hominibus aliquando nec ſtandi nec ſedendi datur poteſtas, inquieti huc atque illuc moventur, lecto ſi aliquantum incubuerint, terram viciſſim repetunt, unguibus eam rodunt & immanes ventris dolores, cum ſudore nonnunquam frigido & lipothymia patiuntur: quibus ſtatim vehementiſſima alvi conſtipatio complicatur, ita, ut nihil flatuum nec excrementorum per anum habeat exitum. Purgantia omnia irrito effectu propinantur, & ſæpius malum exaſperant: ſuperveniunt cardialgiæ ſyncopticæ, vomitus, ſebres lentæ, cum ſiti, urinæ ſuppreſſione; & tandem, ſi morbus diu duraverit, accedunt etiam convulſiones muſculorum, contracturæ item partium externarum, crurum ac manuum paralyſes. Morbus hic quaſi proprius eſt Clauſthali, Zellerſeldi nec non Hartzerodæ & ubi mineræ Saturninæ tractari ſoleut, omnibus operariis, qui vel in ſodinis plumbarium metallicum lapidem pulvere pyrio ſeparant, extra ſodinas illum urunt & liqueſaciunt vulgo *Hutten-Leuten*, & qui ſornacibus ſeparatoriis, *treibe Oſen*, præſunt, vel magis adhuc illis, qui lithargyrium

pon

ponderant, vulgo *Glettvväger*; à cujus copioſo fumo & polline per halitum excepto mirum in modum læduntur & memoratum morbum incurrunt. Quæ dicta omnia ſufficientiſſime demonſtrant & comprobant, male horum ſymptomatum cauſſam ab arſenicalibus vaporibus derivari, ſed magis à ſolo lithargyrii fumo deglutito illam eſſe petendam.

23. Porro præter illa in officinis, ubi mineræ Saturninæ tractantur, obſervata phænomena, fumum lithargyrii ſeu plumbi proximam morbi metallici cauſſam evincunt. Plumbum interne adſumtum pernicioſam vim habere loquuntur obſervationes, ſic *Fernelius tract. de lue venerea cap.* 7. ſcribit de empirico, qui plumbi pulverem adverſus arthritidem commendavit, quo ad ſeſqui libram adſumto, æger primum dyſenteria crudeli, dein, hac ceſſante, ventris graviſſimis roſionibus & torſionibus cum contumaciſſima ventris adſtrictione, virium debilitate, appetitu dejecto, incendio interno, vigiliis & ictero tandem fuit correptus. Plura vid. in *Dioſcoride lib. 6. cap.* 27. Deinde teſtatur experientia, figulos, qui in fictilibus lithargyrio incruſtandis occupantur, ſimili fere morbo metallico infeſtari. Incidunt exinde in vehementiſſimos inteſtinorum dolores cum præcordiorum anguſtia & ſpirandi difficultate, membrorum tremore, contractura, articulorum debilitate, ſumma virium diminutione alvoque pertinaciſſime clauſa. Maxime autem illud iis in locis fit, ubi ollis calidiſſimis lithargyrium agglutinant, ubi autem argilla bona eſt, quæ frigide lithargyrium admittit, non tanta figuli experiuntur ſymptomata.

24. Horum omnium recenſitorum ſymptomatum, quæ fumus lithargyrii producit, ratio optime ex ſaturni ſingulari textura mechanica peti ac derivari poteſt; plumbum nimirum de mercurio multum participat, hinc etiam eſt graviſſimum, quinimo verus mercurius vivus, beneficio variorum commixtorum ſalium, prævia quaſi facta ſubtiliſatione & fermentatione, ex plumbo deſtillari poteſt. Ob mercurialem hanc naturam facile in auram cedit, & vehementiſſimo ignis motu in minimas reſolvitur partes, quæ tamen ob gravitatem ſuam & molem majorem non tam promte, ab aëre ambiente, ſuſtentari poſſunt; hinc ad inferiora deſcendunt, & collectæ fumum flaveſcentem dulcis ſaporis conſtituunt, qui deglutitus ad ventriculum & inteſtina vehitur, & partim gravitate ſua, partim tenuitate mercuriali, non tantum membranis ſeu illorum tunicis adhæreſcit, ſed etiam intimius poros tunicarum nervearum & muſculoſarum penetrando obſtructiones in iis efficit, ſimul fibras illas nerveas & muſculoſas fortiter lancinat, irritat & rodit, ut adeo ſpiritus animales, fibras illas incolentes magno impetu & copia ad has partes ferantur, qui quoniam propter pororum obſtructionem non æqualiter circulari & moveri poſſunt, fibras patentes mirum inflant, diſtendunt, contrahunt, ſicque ſpaſmum conſtrictionem harum partium, ſimulque crudeliſſimos dolores, qui harum fibrarum ſaltim ſpaſmodicæ contractioni debentur, progenerant. Validiſſimæ huic tunicarum inteſtinorum & ventriculi conſtrictioni adſcribenda etiam cætera ſymptomata, vomitus nimirum, cardialgiæ, anxietates, alvi, urinæ & flatuum ſuppreſſiones, inteſtinorum inflammationes &c.

25. Ulterius particulæ illæ Saturninæ continuo ore exceptæ, & ad ventriculum delatæ cum ſucco chyloſo abeunt etiam per poros inteſtinales & venas lacteas ad ipſam cruoris & humorum maſſam; & in tranſitu vaſa lactea & meſaraica cum tempore occludunt & obſtruunt, & in ſanguine & humoribus particulæ hæ Saturninæ ad partes vectæ, propter ſpecificam ſuam gravitatem, qua omni fluido corporis noſtri præponderant, facile ſecedunt & præcipitantur, ſicque tubulos partium ſolidarum vaſorumque anguſtiſſimorum cutis poros conſtipant & obſtruunt; unde atrophiæ, ariduræ partium & cachexiæ ſubnaſcuntur. Cum ſucco lymphatico ad nervos, tendines, ligamenta delatæ in anguſtiſſimis illorum tubulis ex facili quoque hærent, & ibidem ſtagnant, tam obſtruendo quam irritando dolores, ſpaſmos, ſpirituum animalium interceptiones, & inde paralyſes & contracturas producunt. Falſum enim eſt, in pareſi vel contractura ventris doloribus ſuperveniente, per conſenſum adfici nervos, vel ipſam peccantem materiam ex primis viis per nervos ad partes extremas deferri. Placent mihi hanc in rem THOMÆ ERASTI *diſputatio quarta contra Paracelſum* verba: *ſatis*, inquit, *mali cauſſam non in nervorum, quibus diſtribuuntur, principio, ſed in manibus ipſis exſtitiſſe. Quoniam partes ſupra carpum optime ſe habent, quod eſſe non potuiſſet, ſi nervorum principia adfecta fuiſſent.* Exiſtimandum itaque, particulas Saturninas cum ſanguine & lympha in muſculoſas carneas & nerveas fibras influere, & pondere ſuo ſecedere, arctiſſimoſque illarum poros occupare, ibique immanes dolores, & propter obſtructiones fluidi nervei interceptiones & ſpaſmos parere, muſculorum robur mirum in modum labefactare.

26. Quod autem ſubſtantialiter lithargyrii partes ex ventriculo ad ipſum ſanguinem deducantur, inter alia elucet exinde, quod urinæ illorum, qui morbo metallico Clauſthali laborant, incoctæ, prævia decenti tractatione & fuſione, præbeant veri plumbi quantitatem ſæpe obſervavi. Ulterius autem quod Saturninæ minutiæ, fibrarum nervearum poris inſinuatæ paralyſin & contracturam partibus illis adferre queant, obſervationes teſtantur. Sic à ſacchari Saturni immodico uſu paralyſin ortam lege ap. JOH. RHODIUM *Cent. 3. obſ.* 10. Notatu digna de ſale Saturni communicat BORELLUS *cent. 4. obſ.* 32. amicum, inquit, habui, qui ſacchari Saturni hauſit nimiam quantitatem, unde tanquam paralyticus & fere mortuus eſt factus, tandemque conclameretur, rigebant membra ejus, & tanquam congelatus & apoplecticus erat.

27. Quod reliqua concernit metalla, quæſtio non inutilis oritur, an illa tractata de ſe emittant effluvia, item an hæc ipſa damnum adferre queant? Stannum ſi in igne fortiori detinetur, vel ſi mineræ ejus funduntur & præparantur, quod emittant etiam exhalationes, quamvis non tam copioſas, quam Saturnus, nemo negabit. Quod autem hæ non ſint nocivæ confirmat BOYLE *tract. de ſalubrit. aeris*, dum ſcribit illos, qui in ſtanno Anglicano laborant ſanos & vegetos eſſe, & raro morbis corripi; plantas optimas illis in locis, ubi mineræ Joviales effodiuntur, creſcere & progerminare. Denique metalla alias fixiora ferrum & cuprum tam igne quam calore & motu vehementiori tractata, effluvia quædam de ſe ſpargere haud improbabile videtur. Ex relatione Cel. KRUGII, viri, in ſcientia metallurgica curioſiſſimi habeo, illos, qui Schmalkaldiæ acuendo & poliendo ferro inſerviunt, reſpiratione anheloſa laborare vulgo *die Schleifer-Kranckheit*. Quod cuprum attinet, notabile eſt monetarios, qui ex argenti & cupri mixtura *beſchicket Gut* faciunt monetam levem & minus nobilem, contrahere ſibi in manibus cœruleas multas maculas, quod non contingit, ſi purum argentum tractant: referri huc poſſunt quæ ſuperius de effluviis metallorum dicta ſunt.

28. Ex hiſce itaque deductis ſatis liquido conſtare arbitror, metallicolas à miaſmatibus variorum mineralium plurima pati ac perpeti mala & morbos graviſſimos; præter hos autem adhuc plurima experiuntur incommoda. Omnia enim metalla tanto ſanitatis & vitæ diſcrimine eruuntur, ut tot hominum millia

millia huic negotio ſe ſe ſuoſque devovere non fruſtra mireris; interdum de ſcalis in puteos delapſi, brachia, crora ant cervicem lethaliter frangunt, aot decidentes in lacunas ſuffocantur, aut denique ab accenſione pulveris pyrii contuſiones graviſſimas patiuntur. Concidunt præterea montes, eaque ruina oppreſſi pereunt, uti id ſæpius fit in Miſnia, maxime in iis, quibus venæ ſunt cumulatæ, ſique foſſores, fornices crebros montibus ſuſtinendis deſtinatos non relinquunt, aut ſubſtructiones faciunt. Patiuntur tandem damnom metalli foſſores à ſaxis abruptis, articuli ſæpius mirum atteruntur & contunduntur, quod ne fiat, metallici ſtructuris neceſſariis puteos cuniculos & foſſas latentes fulcire debent Poſtea aqua ſodinarum frigidiſſima nervis mirum in modum infenſa eſt, hinc artubus non ſufficienter munitis, facile nervorum reſolutionem, contracturam ac paralyſin gignere poteſt. Tandem à vaporibus frigidis denſis, quibus aër ſpecuum ſubterraneorum repletus, itemque ſumis lampadum denſiſſimis inquinatus, tranſpirationem liberam impedit, cœca cutis ſpiracula obſtruit, ſanguinis ſubtiliſationem ejusq; motum promtiorem ſufflaminat, ſicq; morbos frigidos aſthma vulgo *den Damff*, ſumptomata hypochondriaca frequentiſſime parit.

29. Recenſitis ſic variis & incommodis, quibus miſeri illi metallici hominea graviter divexari & affici ſolent, reſtat jam, ut medicationem illorum & ablationem, quantum fieri poteſt, meditemur. Nolo autem in præſenti in decernendis remediis & medicamentorum compilandis formulis copioſus eſſe, ſed generatim, breviter tamen, quænam ſingulis malis conveniant remedia & præſidia exponam. In genere itaque moneo, præſervationem ab hujusmodi incommodis quam optime inſtitui, ſi, quantum poſſibile eſt, fumos illos noxios, denſos, præprimis tempore exiſtente nebuloſo & cœlo minus ſereno, fugiant: dein ab inſpiratione ſumorum per os & nares, nec non ab illorum crebriori deglutitione caveant. Præſtat enim, quando in ejusmodi locis inquinatis verſantur, raro deglutire ſalivam, ſed continuo fere illam exſpuere. Deinde optimum eſt conſilium, ipſas officinas exſtruere, ubi eremantur, funduntur & ſeparantur mineræ, ſub libero aëre & cœlo etiam caminos ſatis patentes erigere. Porro optime ſe præſervare poſſunt à noxa dictarum exhalationum jam mercurialium, antimonialium, ſulphurearum, arſenicalium, quam Saturninarum, aliarumque, oleoſis nempe: butyrum ſcilicet parum ſalitum magna in copia adſumant, juſculis ex cereviſia Goſlarienſi, butyro non ſalito & ſaccharo confectis, admixta nonnunquam olei olivarum, amygdalarum dulcium ſufficiente quantitate, probe ſe ſæpius muniant. Accedit quod juſcula hæc ex tali cereviſia ſpirituoſa parata & aromatibus zingibere, floribus macis, cardamomo vel cinamomo condita tranſpirationem liberiorem & motum celeriorem ſanguinis efficiant, ſicque obſtructionibus reſiſtant.

30. Deinde omnibus metallicis præter diætam oleoſam & pinguem, emollientia diluentia & temperantia commendantur. Humidis his efficitur, ut alvus eo rectius ſuum faciat officium, & ne partes nerveæ mẽbranaceæ ab acribus & calidis iſtis fumis nimium exſiccentur & contrahantur, his quoque efficitur, ut vehiculo horum diluentium & vi emollientium miaſmata illa mineralia acuta rigida partim demulceantur, partim etiam ex corporis poris & emunctoriis eliminentur & proſeribantur. Hunc in finem laudatiſſima ſunt ſequentia, infuſum veronicæ, malvæ, hederæ terreſtris, coffee nec non lac bubulum calide copioſeque hauſtum, vel ſolum vel cum dictis infuſis remixtum. Item juscula ex carnibus pinguia, lardum, ova ſorbilia, pruna Damaſcena, poma Borsdorffiana, ficus & paſſulæ crebriori ſint ex uſu, Fugiant diætam acidam, ſalitam, induratam, viſcidam, aromaticam, ſpiritus vini nec non tabaci abuſum. Ex fonte pharmaceutico ad præſervationem à ſæviſſimis his morbis multum conferre poteſt tale medicamentum, quod vim habet balſamicam, alexipharmacam, & tenuiſſimis particulis poros & vaſcula aperientem, quod componi poteſt ex nuciſta, croco, myrrha, enula, corticibus aurantiorum, citri, zedoaria, theriaca, ſpiritu vini, ſpiritu ſalis ammoniaci, camphora, quale elixir balſamicum præſtantiſſimæ virtutis eſt, & præſervandi & curandi ſine opem fert præſentiſſimam, ſi quotidie ad guttulas LX. cum juſculo ſumatur.

31. Quotiescunque ab hauſtis copioſis ſumis arſenicalibus truculenta invadere ſolent ſymptomata, theriacalia antiſpaſmodica, nervina cum oleoſis, juſculis & decoctis mixta, hic omnibus palmam præripiunt: tinctura bezoardica, diaſcordium Fracaſtorii, Sylvii, theriaca cœleſtis, eſſentia ſcordii. ſuccini, caſtorei, ſpiritus antiſpaſmodicus noſtræ præparationis, qui ex ſpiritu balſami Peruviani, ſuccini, eboris, addita ſufficiente caſtorei quantitate & croci conſtat; confert quoque pulvis Marchionis.

32. Ad intolerabiles & immanes inteſtinorum dolores conjunctos cum alvi ſuppreſſione pertinaciſſima, à copioſo ſumo lithargyrii feliciter abigendos & diſſipandos, primo loco commendantur clyſteres ex meris fere oleis parati, quo nimis fortiter conſtrictæ & ſpaſmodice contractæ inteſtinorum fibrillæ relaxentur, & pori inteſtinales aperiantur. Hiſce clyſteribus commode miſceri poſſunt carminativa penetrantia, ſpiritus vini camphoratus, ſpiritus ſalis ammoniaci, vinum Hiſpanicum, qua ſimul ratione partes læſæ ſolatium recipiunt & blande demulcentur. Extrinſece vero unguenta ex oleo amygdalarum dulcium, carvi, hyoſcyami parata juvant, quorum virtus egregie, addita ſufficiente quantitate ſpiritus volatilis, exaltari poteſt; quibus totus venter calide ſæpius inungendus eſt. Intrinſece ſingularem obtinent virtutem juſcula oleo amygdalarum dulcium probe imbuta, in quibus eſſentia carminativa cum ſpiritu antiſpaſmodico prædicto aſſumi poteſt, &, urgentibus doloribus, addi poſſunt grana aliquot laudani opiati nec non ipſius camphoræ. Omnia hic fortiora purgantia rejicio & damno, quæ ſpaſmodicas conſtrictiones augere, & ſymptomata utplurimum exaſperare ſolent. Leniora autem e. g. infuſum roſarum laxativum, ſyrupus mannæ, pilulæ ex gummatibus, ſcammonium per fermentationem paratum, cum tartareis & carminativis mixta, aliquando locum inveniunt. Quod ſi autem tanta eſt ſpaſmorum vehementia, ut medicamentis etiam generoſiſſimis cedere nolit, commendanda ſunt ex omnibus balnea, ex herbis emollientibus, nervinis antiſpaſmodicis concinnata, quorum uſum in nervis ſolandis, poris aperiendis & dolorum ferocia ſiſtenda mirifice laudo.

33. Ad contracturam & paralyſin membrorum & artuum, quæ ſæpius ipſos, qui cum fumo Ssturni verſant, exercere ſolet, præter jam dicta antiſpaſmodica nervina emollientia & olea ſudorifera, blanda tamen proſunt v. g. ſpiritus eboris ſeu cornu cervi balſamicus, ſpiritus Buſſii, ſpiritus cornu cervi ſuccinatus cum decocto enulæ vel vino enulato calide adſumta. Externe inunctiones, linimenta, balnea laudatiſſima ſunt ex regno animali petita v. g. unguentum ſequens Dn. *Herrſtelle* Pharmacopæi Clausthalenſ. recipe axungiæ humanæ unciam unam, olei caryophyllorum, cinamomi ana drachmam dimidiam. M. Hoc linimento calide contracta membra frequentiſſime inunganiur: Deinde fotus ex ſanguine porcino item ex inteſtinis calidis proficiunt.

34. Tandem aſthmati metallico morbo frequentiſſimo præter jam dicta opponi poſſunt elixiria pneu-

monica

monica cum balſamo ſulphuris aniſato nec non Peruviano roborata, elixir proprietatis ſine acido, ſpiritus ſalis ammoniaci aniſatus, eſſentia croci inſpiſſata, eſſentia gummi ammoniaci, helenii, aqua hyſſopi, & quæ omnibus palmam præripit aqua Tragoni cum vino parata, quam idem jam laudatus pharmacopæus in aſthmate inveterato tollendo commendat. Vulgus contra hunc & alios morbos metallicos in uſu habet alliacea, nec ſine ratione; hæc enim ſale volatili acri gaudent, quo amurcam viſcidam, tartaream firmius cellulis pulmonum inhærentem detergunt & reſolvunt, & tranſpirationem humorum incaleſcentia, & acrimonia humorum ſuorum volatili adaugent. Et hiſce metallurgiæ morbiletæ impono finem.

DE INFLAMMATIONE VENTRICULI FREQUENTISSIMA.

§. I.

PRincipum partium morbos vel omnino exitiales, vel ad curandum difficillimos eſſe, unum eſt ex publicis in medicina confeſſis etiam dudum in veterum ſcriptis celebratum. Jam vero ex omnibus corporis noſtri partibus nullæ majoris ſunt momenti, nec ullæ majorem merentur conſiderationem, quam quæ ſenſuum ac motionum ſunt inſtrumenta, quibus anima proxime utitur, & tales ſunt nerveo-membranoſæ. Principatum vero ex hiſce merito obtinet ventriculus, ex membranis nerveo-fibroſis totus compoſitus qui non modo exquiſitiſſima ſenſatione pollet, ſed & motu gaudet contracturio & dilatatorio, qui periſtalticus dicitur. Et quoniam ob nervorum copiam hæc perquam nobilis pars fere cum toto corpore accuratam habet conſenſionem, & præter hæc ſuccis & fluoribus corporis noſtri commodam ad vitam præbet materiam; facile eſt colligere, omnem gravem morbum in eo conſiſtentem magno cum vitæ diſcrimine eſſe conjunctum. Non dubitavit itaque *Helmontius* ob hujus viſceris in corpore præſtantiam ſedem animæ ibi collocare: & quamvis hæc pars multis magniſque pateat morbis; non gravius tamen & quod magis terrere poſſit malum reperies, quam inflammationem. Inflammatio quidem, quæ ſtaſis corruptiva eſt ſanguinis, ubicunque ſit, non ſine periculo habenda; periculoſior tamen, ubi membranaceas occupaverit partes, ob exquiſitum, quo pollent, ſenſum ac conſenſum graviſſima & funeſta ſimul ſymptomata adſociantur. Qua de cauſſa etiam meningum inflammationes, ventriculi & inteſtinorum in ſummum ægrotantes adducunt periculum. Plures harum partium inflammatione ceu primario morbo extinguuntur, alii ceu aliorum morborum ſymptomate. Illud vero mirandum eſt, quod cum frequentiſſimus ſit adſectus ventriculi, à practicis tamen parum omninò obſervetur; & quod magis mirum videtur, illorum libri vel plane de hoc ſilent, vel negligentius curant. Multi ex iis ratum pronunciant adſectum, ſi tamen in praxi diligentius attenderis, frequentiſſime deprehenditur Quod igitur in libris & ſcriptis medicorum tam rara hujus mali ſit mentio; placet in præſenti utiliſſimam hancce materiam paullo curatius pertractare.

2. Prius vero quam in hujus adſectus indolem, cauſſas ac ortum penitius deſcendamus, convenientiſſimum mihi videtur, ex anatomicis, quæ ad ventriculi ſtructuram, ſitum ac officium pertinent, paullo curatius repetere. Situs eſt ventriculus ſub diaphragmate, cujus poſteriori parti etiam incumbit. Tres ferme partes ſiniſtrum latus occupant, cum dextrum ab hepate cingatur. Orificium dextrum, quod pylorus vocatur, ſub cordis ſcrobiculo juxta cartilaginem enſiformem jacet; ſiniſtrum vero ſpinæ dorſi vicinum, & firmiſſime peritonæo adnexum, muſculoſam diaphragmatis in dorſo partem percurrit, non vero nerveo-tendinoſam, uti vulgariter in tabulis depingitur. Subſtantia ventriculi mere eſt membranacea, utpote ex meris tunicis & lamellis membranaceis eſt compoſitus, quarum vulgo quatuor numerantur. Primæ originem à peritonæo deducunt, conſtantes fere ex fibris longitudinalibus, ab uno orificio ad alterum protenſis: huic ſubjacet muſculoſa, quæ ex circularibus ſeu ſpiralibus carneis craſſioribus componitur, quæ majore agmine collectæ circa dextram & inferiorem orificii partem pylorum nempe viſuntur, quoniam hic loci majori motu & conſtrictione, ad propellenda verſus inteſtina ejus contenta, opus eſt. In ſiniſtro latere, ubi maxima ventriculi capacitas, tunica hæc valde rara & ſubtilis eſt: non enim hic opus erat inſigni conſtrictione, cum ob ſitum altiorem reſpectu dextri facile deſcendant alimenta. Extant ibi vaſa brevia, quæ in cruento vomitu plerumque aperiuntur, quoniam fere nuda. & tenuiſſimis ſaltem membranulis communita jacent. Notabile eſt, quod in ſuperiore parte ventriculi, ejus dorſo nimirum fibræ carneæ ab uno orificio ad alterum ſecundum longitudinem ſint exporrectæ, quæ in orificio ſiniſtro in circulos abeunt; factum id eſſe à provida natura cum in finem credo, ut, facta conſtrictione, facilis ex uno orificio in alterum liquidorum fiat transfuſio: ſicut quandoque in vomitu videmus, ubi, quæ paullo ante fuerunt adſumta, & in fundo ventriculi adhuc reſident, non ejiciuntur, ſed quæ ante aliquot dies ſumta in inteſtina jam tranſierunt. Tertia tunica dicitur nervea, quæ valde denſa eſt, cui ſubſternitur quarta, quæ glanduloſa dicitur ſive melius villoſa, ex tenuiſſimis fibrillis & vaſculoſis ductibus contexta. Hæc lympham & mucum fundit, craſſiorque eſt in ventriculi fundo & parte ejus dextra; defendit hæc quoque nerveam à moleſta medicamentorum vel ciborum vellicatione. Accipit ventriculus nervorum ramificationes valde inſignes à pari vago, quod conſtituto nervo cardiaco ac pneumonico juxta œſophagi latera deſcendit. Dividitur in duos ramos interiorem nempe & exteriorem; ille rurſus in nervum coaleſcit, qui juxta exteriorem partem orificii ſiniſtri ad fundum ventriculi abit; hic vero exterior ad dorſum ventriculi fertur, & ab uno ad alterum orificium tranſit. Ex his duobus ramis varii propullulant ſurculi, qui per parietes orificii ſiniſtri diſtributi, plexum nerveum inſtar reticulæ conſtituunt. Deinceps è nervis hepaticis alii in pancreas, alii in vaſa cholodocha, duodenum & pylorum deflectunt, iiſdemque denſas propaginum ſeries inſerunt. Hiſce ab utroque nervo ſtomachico aliæ uniuntur, unde ratio apparet, cur, vellicatione in ventriculo facta, bilis è cyſtide ſua in duodenum effundatur, quæ poſtea, ſpaſmodica inteſtini conſtrictione in ventriculum ſublata, vomitu rejicitur.

3. Si qua proinde corporis pars exquiſito & delicato ſenſu inſtructa eſt, certe eſt ventriculus. Hic

intus undiquaque membrana nervea cingitur, quæ ſic appellatur, quod in hanc multi iique inſignes nervi excurrant, imo cute, à cuticula ſeparata multo ſenſibilior animadvertitur. Sentit hæc ventriculi membrana ſpicula antimonii, quæ cutis etinm nuda ſine noxa tolerat. Oculi admittunt in collyriis crocum metallorum, licet acutiſſime præ cute ſentiant, imo apiculi nervei linguæ adæqusti ſaporis organa minus ab ejus ſpiculis adficiuntur. Teſtis hujus rei eſt famoſa c cuta aquatica, quæ intus ſumta ob vehementem irritationem tunicæ, in ventriculo venenum eſt; exterius vero in forma cataplaſmatis vel emplaſtri lieni tumido vel duris tumoribus applicata magna eaque innoxia eſt medicina. Subtiliori etiam ſenſu præditum eſſe ventriculum inter alii appetitus & ſitis, varii dolores, ardores ab adſumtis medicamentis rebusque heterogeneis ac venenis declarant. Et quod maxime mirandum, dantur quædam medicamina, quæ ſimul ac ventriculum contingunt effectum etiam in diſſitis partibus exſerunt. Exemplo ſit opium princeps remediorum ſedantium; hujus vel dimidium ſaltim granum idque vel ſolum vel cum aliis mixtum, ſimul ac acceperis, & ſedat dolores & dormiendi adſert cupidinem. Nitrum quo non clarius vel majus antiſpamosdicum, parva etiam doſi, in febri vel in ardore inflammatorio datum, mox refrigerationis ſenſum per univerſum corpus diffundit. In nimia fibrarum relaxatione ſerique vel ſanguinis fluxu validius ſtypticum datum, dum adhuc in ventriculo verſatur, etiam in remotioribus locis, conſtringentem oſtendit effectum. Ex quibus abunde poteſt intelligi, quam ſubtili ſenſu polleat ventriculus, qui, ſi à corde diſceſſeris, omnium in corpore partium, princeps merito eſt appellandus. Et proinde non ſine ratione, uti diximus, *Helmontius* in ſiniſtro ventriculi orificio tanquam acutiſſimi ſenſus parte animi ſedem collocavit. Eundem quoque ob ſummam præſtantiam regem vocat nobilis poëta medicus Serenus Sammonicus. Verum non ſolum ventriculus ſenſu gaudet, ſed & conſenſu; quoniam enim ex intercoſtali magno & pari vago accipit nervos, hinc cum cerebro, cum dura matre, cum ſpinali medulla, faucibus, aſpera arteria, corde, pulmonibus, hepate, diaphragmate, renibus, ipſisque inteſtinis multo conſpirat ſenſu. Si igitur hæ partes laboraverint vel irritatæ fuerint, laborat etiam ventriculus & ſocius fit periculi.

4. Præter ſenſationem acerrimam, quæ admirabilis inprimis, mirandus etiam in ventriculo ſingularis motus ſpecies, quo ceu fultura egregie illius robur ſuſtinetur; motus hic vocatur periſtalticus, & ſimul inteſtinis eſt communis, qui in eo maxime conſiſtit, ut onaparte conſtricta altera dilatetur. Motus is reciprocus per totum inteſtinorum canalem eum in finem exercetur, ut contentorum & excrementorum fiat expulſio. Ut enim omnium fluidorum beneficio ſyſtoles & diaſtoles in vaſis fit progreſſus; ita eadem motus ſpecie in magno inteſtinorum ductu contenta ab uno inteſtino ad alterum promoventur. Sicuti vero cor principium eſt circuli ſanguinis & motus ſyſtaltici, qso ſanguis, conſtrictione juvante, in arterias expellitur, quæ dilatantur, & poſt factam dilatationem in venas propellitur: ita & mihi ventriculus principium videtur motus periſtaltici, qui in inteſtinis viget. Tanta potentis, tanto robore hic motus inſtructus eſt naturæ providentia, ut merito in admirationem ſui phyſicos rapiat. Maxime vero hujus motus periſtaltici vis ex vomitu patet, in quo nimirum is invertitur, ut magnum ſæpe humorum pondus, quaſi vecta commotum, uno impetu magnaque vi extrudatur. Et quod mirabilius omnino, videmus argentum vivum ad dimidium libræ in iliacis adſumtum, quod, excepto auro, cum ſit graviſſimum, nihilo tamen ſecius virtute & robore motus periſtaltici ex fundo in pylorum & inteſtina premitur. Quodque magis advertendum putaverim, dum per alvum mox ejicitur, neceſſe eſt, ut per prolixos illos & anfractuoſos inteſtinorum ſinus modo deſcendat modo adſcendat. Ad hunc aſcenſum magna vis certe & robur eſt neceſſarium, quod in inteſtinis ſyſtaltici motus eſt beneficium; qui etiam à purgantibus & emeticis vel etism à venenis adſumtis valde augetur. Cl. Wepfferus, qui compluribus artem noſtram nobilitavit, in *libro de cicuta aquatica p. 172.* in animalibus naturam & diverſitatem hujus motus, oblatis prius venenis, ſollicite obſervavit. Inter alia experimenta è catello, cui radicem napelli dederat, exſcidit ventriculum, inque ipſo motum obſervavit vermicularem. Placet jam integra auctoris verba hic inſerere: *integrum*, inquit, *exſcidi ventriculum movitque ſe motu vermieulari. Stomachus ſive ſiniſtrum orificium arctiſſime ſeſe conſtrinxit, ut ne guttula quidem excideret. Quando vero ventriculus circa medium ſeſe contraxerat, motus lente verſus pylorum procedebat, illeque erigebatur, & liquor ſubpallidus, quandoque ſenſim, aliquando cum impetu protrudebatur. Conſtricto pyloro, ventriculus rurſus intumuit totus, moxque rurſus circa medium ſeſe conſtrinxerat, novuſque liquor per pylorum ejiciebatur. Hæc conſtrictionis in medio & inflationis alternatio per octavam horæ partem continuavit, ſtomacho ſemper clauſo permanente. Poſtea ventrieulus ſeſe movere deſiit.* Plura vid. *eod. libr. hac de re lib. I. p. 262.*

5. Officium ergo ventriculi ſecundum naturam & ordinem recte ſe habet, quando debitus & moderatus ſanguinis per vaſa in ejus membranas fit adfluxus & refluxus; ab hoc enim legitima liquoris gaſtrici in debita quantitate & temperie dependet ſecretio. Dein & in eo verſatur, ut motus ejus periſtalticus æquabilis & moderatus conſervetur; hinc placida fit ſenſatio, nec moleſtus oritur dolor. Omnia itaque, quæ in ventriculum incidere poſſunt vitia, aut ex motu ejus periſtaltico læſo, aut circuitus ſanguinis per ejus ſubſtantiam defectu, aut ſecretione liqnoris gaſtrici præternaturali, derivanda ſunt. Ex multis vero magniſque ventriculi morbis jam tractandum ſuſcepimus, qui ex tono ventriculi ſortius læſo inprimis, & poſtea ex ſanguinis circulo per hoc viſcus impedito excitatur; hac ventriculi inflammatione certe nec quidquam periculoſius nec feralius exiſtimandum eſt. Prius vero qusm ejus cauſſas earumque ordinem perſequamur, è re noſtra eſſe arbitramur, ſigna, quibus cognoſcitur, & quibus ab aliis morbis differt, breviter attingere.

6. Sunt vero inflammationis ventriculi notæ perpetuæ, & individui veluti comites, dolor immanis & fixus ardor circa præcordia & illam regionem, quæ cordis ſcrobiculum comprehendit: adeſt ſimul anxietas, ut maxima, ita moleſtiſſima, corporiſque jactatio. Febris porro cum ſiti, vigiliis, pulſu duro, parvo ſrequenti & inæquali comitatur. Juncta ſunt præterea vel ipſi vomitus vel ad vomendum proclivitas alvi, adſtrictio, quandoque etiam inflammatio faucium anginæ ſpeciem præ ſe ferens. Remittunt ad tempus hæc mala, mox vero cum impetu repetunt, ſuumque reſumunt impetum: accedunt ſubinde ſingultus, extremorum refrigeratio cum ſudore frigido, delirium, animi defectio & convulſio; & urina ſæpe plane ſupprimitur. Hæc ſymptomata ubi accidunt, de ægro actum eſſe non obſcure prædixeris. In corporibus diſſectis ventriculus valde rubicundus, variis modo rubris modo nigris maculis diſtinctus, vaſaque ſanguinea & capillaria multo ſanguine turgida reperiuntur; quandoque orificium ſiniſtrum macula lata nigra no-

tatum

tatum viſitur. Interdum quoque hæc inflammatio, antequam aperiatur corpus, primo adſpectui eſt expoſita; ſæpe extenditur ad duodenum, & paucis ſæpe diebus occidit, quandoque longius protrahitur, imo in exulcerationem lentamque febrem terminatur. Nun totus vero ventriculus ſemper, ſed pars ſaltem, maxime vero fundus, inflammatur: nonnunquam tenuior ſiniſtra nempe ejus pars, ubi vaſa brevia ſita ſunt, ſæpe dextra pylorum reſpiciens adfligitur. Ventriculi urificium ſi inflammatiu occupat, periculoſiſſima eſt, & uti *Foreſtus* dicit, Jovis filii dicendi ſunt, qui evaſerint. Adfectus hic vel idiopathicus eſt & primarius, vel ſymptomaticus, quod aliis morbis accidit, maximeque peſti, varioliſ, febribus petechialibus, podagræ retropulſæ, febribus ardentibus & inflammatoriis eſt ſocius.

7. Inflammatio ventriculi, ut adfectus eſt periculoſiſſimus; ita & communiſſimus, qui plurimos opprimit atque præcipitat; mirum tamen, quod tam parca hujus tam apud veteres, quam recentiores fiat mentio. *Hippocrates* ni fallor nullibi inflammatiunis ventriculi, vel ejus orificii meminit, præcordiorum vero inflammatorum *de vict. acut.* §. 36. Et in *Coac. prænot.* §. 2. hæc habet: *oris ventriculi dolor & pulſus præcordiorum febre perfrigerata, malum, tum alias tum ſi inſuper exſudans.* Item *præcordiorum dolores tum alias mali ſunt, cum ſi alvos humectent.* Et *lib. I. Epidem.* exemplum inflammationis hujus cum febre in ægroto adfert. Hic quoque locus reſpicit *in Coac. prænot.* §. 317. *præcordiorum*, inquit, *dolores cum febre, ſi dolor intenſus ad caput progreſſus fuerit, repente convulſivo modo occidunt. Galenus* in libris ſuis eryſipelatis ſtomachi facit mentionem. Inflammationis quoque ſtomachi meminit *Celſus lib. IV. cap.* 5. §. 15. his verbis: *at ſi inflammatio ventriculi ſubeſt aliqua, hanc fere dolor & tumor ſequitur.* Ex veteribus obſervat quoque hoc malum *Alexander Trallianus lib.* 7. *cap.* 14. & *Cælius Aurelianus* methodicorum ſummum decus *lib.* 2. *de morb. cap.* 2. ſub nomine cardiacæ paſſionis hunc noſtrum adfectum comprehendit atque confirmat, ejus eſſentiam in ſtomacho atque ore ventris eſſe quærendam, & emergere frequentius quinta vel ſexta die in febribus ardentibus continuis vel inflammatoriis; & cap. 32. hanc ſequi adſerit febrem celerrimam & inflammatoriam, pulſum celerem cum ſui modica, pulſu parvo, genuum gelido ſtupore & cum vigiliarum aſſiduitate.

8. Recentiores etiam raro hanc materiam in ſuis libris tractarunt. *Sennertus* brevis eſt in hoc malo exponendo; *Ettmüllerus* rarum appellat adſectum. Verum ſæpiſſime occurrens adſectus vel pro inflammatione hepatis vel pro cardialgia illis accipitur. Jam dudum id notavit Galliæ ille *Hippocrates Fernelius lib. VI. cap.* 2. *de part. inflammationi*, inquit, *ventriculi adfinis eſt inflammatio hepatis, quæ vel ſummum jecoris lobum, quo ventriculus obtegitur, vel incumbentem illi abdominis regionem occupat. Tumor enim prominens & circumſcriptus cum dolore in ventriculo ſito ineſt & febri & aliorum malorum plura, ut proinde vel experientiſſimos ſæpe medicos fallat. Diſtinguitur autem ſola ſymptomatum vehementia & pernicie, quandoquidem in ventriculo omnium ſæviſſimæ inflammationes incidunt.* Cardinlgia vero & inflammatio ventriculi multum inter ſe conveniunt ob plurima ſymptomata, quæ utrumque horum adſectuum concomitantur. In eu tamen differentia eſt, quod in cardialgia febris deficiat, deficiat etiam ardor intenſior, fixus in ventriculi regione, denique clementior benigniorque ſymptomatum ſit acceſſio.

9. Jam non immerito quærendum mihi videtur, unde tantum periculi tantumque diſcriminis ventriculo inflammato immineat. Cum enim aliæ corporis partes profundioribus & graviuribus pateant inflammationibus, ut pulmones, meſenterium, uterus, renes, minus tamen habent periculi, nec tamen celeriter hominem conficiunt; eo magis igitur mirandum ac inveſtigandum puto, unde hæc inflammatio tantum mali ſecum vehat. Minus enim credibile eſt, illam ſanguinis paucitatem, quæ in ventriculi vaſis reſidet, ſolum vitæ adeo periculoſe inſidiari. Medici ab adſumto veneno propter inflammatum ventriculum abſolutam lethalitatem judicant: ſollicitius igitur indagandum, qua ratione inflammatoria ſtaſis vitam tam celeriter opprimere poſſit. Vulnera ventriculi abſolute lethalia non ſunt, cujus rei teſtes cultrivori, quorum ex ventriculo vel diſſecti cultri vel per ſuppurationem fuerunt expulſi. *Dolæus in Chirurgia cap.* 49. *lib. II.* expreſſe ſcribit, vulnera ventriculi non ſolum ſuperficialia, ſed & profundiora Limburgi curata fuiſſe. In ulcerationem & abſceſſum etiam abire ventriculum inflammatum, & in lentam hecticamque febrem tandem deſinere experientia nos docuit; ejuſmodi vero ſuppuratio, ſine præcedente inflammatione conſiſtere nequit.

10. Noſtram itaque ſententiam ut hac de re exponamus, ita nobis videtur. ſanguinis in vaſis ſtaſin inflammatoriam in ſe ſpectatam non eſſe cauſſam mortis & tam triſtium ſymptomatum, à quacunque etiam cauſſa proficiſcatur. Longe alio ex fonte hæc derivanda eſſe liquido adfirmamus. Duplex nempe mihi ſtatuenda videtur cauſſa tanti periculi in inflammato ventriculo: una ſcilicet eſt ſpasmus violentiſſimus, qui ſemper inflammationem præcurrit, & hic unus & ſolus fere eſt, qui inflammationem progenerat; altera eſt, quod ob ſtagnantem ſanguinem ſpasmus adhuc augeatur, parteſque inde nobiliſſimæ nerveæ irritentur. Inflammatio igitur per ſe non jugulat, ſed ſpaſmus potius, cujus ſævitia poſt inflammationem magis cumulatur. Spaſmus vero ejus eſt naturæ, ut ſi partem ſenſibiliorem nerveam invadat, maximas in univerſo corpore perturbationes motusque vitæ inimicos atque adverſos excitare poſſit. Et ſane graviſſimorum morborum ratio ex ſpaſmo plerumque nervoſarum partium eſt deducenda: paſſio iliaca, quæ cito hominem cum ſingultu, convulſione, delirio, extremorum frigore, doloris atrocia, alvique contumaciſſima obſtipatione interficit. Cauſam tam ſubiti tamque vehementis mali ſi quæris; ſpasmus eſt inteſtinorum tenuium motusque periſtaltici inverſio, ob incarceratum & pondere ſœcum inteſtinum oppreſſum. Paſſio colica, quæ ſpasmodica & convulſiva dicitur, immanibus ægrotos adficit tormentis, ut propter animi deliquium & ſummam anxietatem in vicinia mortis ſint conſtituti. In medio oretherum calculus aſperior vel grandior hærens ſpasmorum inde reſultantium vehementia, vomitus, anxietates, corporis refrigerationes, calorem, animi deliquia, tremores, contractiones & convulſiones producit. Spasmus duræ matris convulſionem totius corporis muſculorum univerſalem ſive epilepſiam excitat. Quam graves adfectiones ſpasmodicus dentium dolor producat, non modo infantes, quibus dentes erumpunt, ſed & adultiores, quibus nerveæ dentium membranæ à ſero acri vellicantur, cum ſummo tædio moleſtiaque experiuntur. Tunicæ nervoſæ vellicatio, quæ meatum auditorium tuetur, tantum dolorem & ſpasmum parit, ut cor præcordiaque conſtringendo anxietates, animi deliquia, deliria & quandoque convulſivos partium motus efficiat. Novimus exemplum, ubi lapillus in meatum auditorium infantis intruſus ſolo ſpasmo epilep-

epilepſiam, anxietates, vigilias, calorem præternaturalem & miram anxietatem excitavit. Hæc omnia ſymptomata remiſerunt, ubi inunctione olei anodyni à ſpasmo fibræ fuerunt relaxatæ: imo poſt hæc ſternuratione facta, lapillus, qui parum commode extrahi poterat, ſponte fuit excuſſus. Silentio prætetimus articulorum dolores acerbiſſimos, qui ſimili ratione univerſum corpus adficiunt, pulſu id celeri, febre, anxietate, vigiliis, mentisque perturbatione teſtantibus.

11. Ex his, quæ adduximus, abunde demonſtratum arbitror, ſpasmum vehementem in hac ſenſibiliſſima nervea, quæ cum tot partibus conſentit, parte ventriculi, nempe inflammationem, tantumque ſymptomatum cumulum inducere. Certe enim hic omnes nobiliores corporis partes in conſenſum trahendo, omnem ordinem motuum, circuitus ſanguinis nempe & excretiones ac ſecretiones turbat atque pervertit; atque adeo percommode ex ſpasmo ſymptomatum, quæ ventriculum inflammatum infeſto agmine appetunt, ratio facile conſtabit.

12. Ac primum quidem ſiſtit ſe nobis intolerabilis illa circa præcordia anxietas, quæ nil niſi ſpecies ſpaſmi eſt exiſtimanda. Hic ſpasmus ad diaphragma, pulmones & cortendentes nervos comprimit, liberum ſanguinis per has partes progreſſum retinet & intercipit; quam anxietatem variis denotat vocibus *Hippocrates*, & quidem talibus, quæ gravitatem hujus mali perquam elegāter exprimunt. Vocat nempe illam δυσφορίαν, ἀλυσμὸν, βληστρισμόν, ἄσην, ἀλυσμὸν & ἀπορίην. Quæ voces id ſymptomatis genus pulchre ſignificant, cum ægri varias decubitus formas expetunt, & impatientes certi loci certæque ſedis varie ſe jactant atque movent, modo ſe attollendo modo dejiciendo, modo in latus modo in ventrem vel in aliam figuram corpus doloribus feſſum diſponendo. Inquietudo enim anxietatis comes eſt, provenit identidem à vellicatione nervorum & circulo ſanguinis per totum corpus inæquali atque impedito. Pulſus durus parvus & frequens, qui omni graviori ſpasmo noſtroque etiam morbo ſeſe adſociat, à nimia ſtrictura fibrarum cordis muſculoſarum provenit; qua ejus libera diaſtole & ſanguinis receptio item expedita ſyſtole expulſioque impeditur. Hinc ſanguinis progreſſus tardus eſt, lentiusque juſto per cor & pulmones conſuetum iter explicat, ſique cordis nervi nimium ſpasmo ſtringuntur, ceſſat plane ejus debita ſyſtole atque diaſtole, & ad tempus circulus ſanguinis ſuſpenditur & animi ſit defectio. Extremorum frigus partim ſtricturæ, quæ meatus & vaſa capillaria premit, partim languidiori ſanguinis influxui eſt adſcribenda; referendus huc ſudor frigidus, & facies ſub tali adſectu *Hippocratica*: concavi ſunt oculi, naſus acutus, facies livida, tempora collabuntur, muſculi ſubſident, quæ cuncta vehementiæ ſævitiæque ſpasmi & ſpasmodicæ ſtricturæ ſunt tribuenda. Hoc enim modo fit, ut legitimus ſanguinis adfluxus, à quo calor, color & facici vigor dependet, male intercipiatur.

13. Vomitus quoque inflammationi ventriculi jungitur ob fortiſſimam ventriculi conſtrictionem, & hanc orificii ſiniſtri & œſophagi inde ſequentem dilatationem: hac conſtrictione, quandocunque in ventriculo continetur, fortiſſimo motu impellitur, atque ſurſum ejicitur. Vomendi vero niſus, licet irritus, fit à conſtrictione utriusque orificii, unde denegato exitu nihil redditur. Neque minus formidanda alvi pertinax conſtrictio, quæ nihil ejicit, nec injectos admittit clyſteres, dum membranæ inteſtinorum ſpasmo conſtrictæ cavitatem inteſtinorum adeo coarctant, ut nihil poſſit in ipſa inteſtina penetrare. Alvi enim debita & ordinaria dejectio exigit tonum periſtalticum inteſtinorum ſalvum atque incolumem. Læditur plerumque hic tonus vel dilatatione nimia vel conſtrictione, utrumque vero in ſpasmo accidit, dum altera pars nimium contrahitur, altera relaxatur, & ſic progreſſus eorum inhibetur, quæ intra inteſtina continentur.

14. Nec prætereundus eſt ſingultus, quo nil frequentius nilque magis minatur periculi, quam hoc inflammationi noſtræ ſignum junctum. Hic ſi huic malo ſeſe adſociat ſiniſtrum ſane morbi eventum augurari licet, nec fallet augurium. Fatendum omnino ſingultum à diaphragmate edi, comprobante hoc vibratione, quæ circa præcordia obſervatur. Non raro etiam idem accidit cum reſpirationis vitio & ſonitu, qui fit non tam à flatu per gulam emiſſo, quam ab aëre per aſperam arteriam eliſo atque in larynge fracto. Utcunque vero hoc concedamus, negari tamen non poterit, quin ipſum diaphragma ad hunc motum à ventriculo ventriculique orificio ſiniſtro concitetur. Multos ego novi, qui ex nimia ciborum repletione vel acriorum rerum, uti piperis uſu hoc malo graviter adficiantur. Et ne obſcurum hocce eſſet remora cauſſa, diluta nempe materia vel evacuato ventriculo, ipſum malum removetur. Nec mirum eſſe videtur, cur diaphragma ex ventriculi adflictione, patiatur; œſophagus enim mediante membrana ipſi cum pleura communi, & inferius juvante membrana cum peritonæo communi connectitur. Præterea à reliqua diaphragmatis parte, ubi gula illud tranſit, filamenta nerveæque membranæ arctiſſimo veluti vinculo conjunguntur, & ulterius progreſſæ cum rectis ventriculi fibris maxime cœunt.

15. Tumor quoque in præcordiis quandoque deprehenditur; qui nil niſi ventriculus eſt, quia fibris circa utrumque orificium à flatibus conſtrictis & contentis exitu præcluſo, neceſſario ejusmodi exſurgit moles. Trahit hic tumor comites maximas anguſtias, dum nempe ſurſum premit diaphragma, ut libere moveri nequeat. Ictetus quoque perſæpe noſtro adſectui adſociatur, præſertim ſi duodenum ſimul ſpasmo corripitur. Hujus enim tunicis violenter conſtrictis, conſtringitur & ductus cholodochus; qui per ejus membranas longa & obliqua fertur via: inde bilis infuſione in inteſtina impedita neceſſe eſt, ut in lympham regurgitet, quæ dein totum corpus luteo colore inficit. Ulterius convulſiones non niſi ex ſpasmo ſunt derivandæ: vehemens enim ventriculi ſpasmodica conſtrictio duram cerebri matrem in conſenſum trahit, quæ omnes nervos tam ex cerebro, quam ſpinali medulla molli ſinu complectitur; hæc ſi ſpasmo infeſtatur, muſculorum fit convulſio univerſalis ſive epilepſia. Ultimo loco dicendum de delirio inflammationis noſtræ non infrequenti ſymptomate. Naſcitur hoc, dum ſanguis propter conſtrictam duram matrem in circulo ſiſtitur, & inflammationem excitando mentis uſum vel imminuit vel plane exſtinguit.

16. Ipſa vero inflammatio ventriculi identidem ſpasmi ſoboles eſt: conſtat enim hanc ipſam à ſanguine in vaſis hærente & velut incluſo fieri; unde venæ tument, ingens fit ardor, arteriæque pulſant. Namque ſpasmus ejus eſt indolis, ut conſtrictione venas, quæ minorem ob defectum pulſus habēt reſiſtētiam, facile comprimat & anguſtet; unde regresſus ejus impeditur, & inflammationum fiunt natales. Dixerunt id veteres attrahere dolores & adfluxum humorum concitare; quod ipſum quidem ipſa comprobat experientia ut & ratio: dolor enim fit ex ſpasmo, qui dum venas conſtringit, ſanguis & humores, in arteriis reſidentes, congeruntur; unde turgent

&

& tument à ſanguine vaſa, & niſi progreſſus illius adjuvetur, ſuccedit inflammatio, & ea propter graviores dolores & inflammationem plerumque poſt ſe relinquunt. Ex his intelligitur, ventriculi inflammationem, à veneno vel alia cauſa irritante exortam, ſpaſmi eſſe effectum, & teſtari de truculenta validiſſimaque hujus tyrannide. Tollit itaque non tam inflammatio quam ſpaſmus, qui cauſſa illius eſt, ex qua inflammatio augetur & exaſperatur; unde apparet, tonum & motum ventriculi in hoc maxime malo eſſe deſtructum.

17. Expoſita ſic adſectus noſtri cauſſa formali & proxima, quæ tam gravia progignit ſymptomata, jam ad eas inveſtigandas cauſſas nos convertimus, quæ ſpasmodicæ ſævitiæ in ventriculo lenocinantur. Et uti noſtra methodo omnium morborum cauſſæ in materiales & immateriales diſtinguuntur, ſic ab his initium ſermonis faciamus. Primum vero vehementiſſima animi commotio ſe ſiſtit, quæ fit ex iracundia. Loquitur vulgaris experientia, excandeſcentiam nimiam plerumque ſuppreſſam conſequi compreſſionem moleſtiſſimam circa ſcrobiculum cordis cum ardore præcordiorum, alvi adſtrictione, oris amaritie ac vigiliis; ſuccedit ſæpe icterus itemque febris. Tam longum foret tot exempla repetere qui ob iram miſere ſunt exſtincti, cum hæc ipſa abunde ſatis practicorum libri ſuppeditent. Ipſe ſæpius ex ira inflammationem ventriculi obſervavi. Tale exemplum prodidit etiam HILDANUS *Cent. VI. Obſerv. 34.* Licet vero inflammatio ventriculi ex ira concitata periculoſa admodum ſit; periculoſior tamen evadit, & parum læti promittit, ſi vomitoriis purgantibusque oppugnetur. Patet & hic dicendi campus de noxa horum medicamentorum, niſi ab inſtituto obſervationes me revocarent. Commode mihi in mentem venit elegans Canonici Halberſtadienſis hiſtoria, quæ ſatis ſuperque noſtrum illuſtrabit inſtitutum. Hic vir perfecte ſanus, cum inter rixas atque jurgia vehementiſſime excandeſcens mox vinum calidum ſuperbiberet, quod vulgo Sect appellant: inſequenti die ſtatim intra venas conceptum malum perſentiit. Tum enim incredibiles dolores circa præcordia, horum anguſtiæ & conatus vomendi ſequebantur; ardor porro ſtomachi aderat, inque ſtomacho quicquam, quod exitum moliretur, inhærere videbatur. Vocatus in conſilium medicus, vomitorium ex ſulphure antimonii aurato compoſitum præſcribit; ſumit hoc æger, eoque ſumto ter bene vomit, ſed tantum aberat ut ſymptomata levarentur, ut potius creſcerent. Jam pulſus erat parvus & fere nullus, & frigus frigidusque ſudor parum ſpei ad meliora oſtendebant; namque intra decem horarum ſpatium, convulſionibus accedentibus, eſt exſtinctus. Diſſecto poſt mortem cadavere, in fundo ventriculi plures videbantur maculæ, partim nigræ partim rubræ, & nonnullæ etiam altiores, non obſcuro indicio, ſpaſmum tam ab ira quam ab emetico ſuſcitatum inflammationis ac ipſius mortis exſtitiſſe cauſſam. Docet cæterum hæc hiſtoria, quantam ira in concitandis circa regionem ventriculi habeat potentiam.

18. Iram ut plurimum gravis circa illum locum excipit compreſſio, ubi pylorus & duodenum ſitum habent; nec infrequens eſt obſervatio iracundiæ icterum ſuccedere. Cujus rei non alia dari poteſt ratio, quam quod ſpaſmus, qui ad ductum cholodochum pervagatus, illum conſtringit, & hoc ipſo efficit, ut bilis in lympham regurgitet. Tali in caſu minus aperientia, ſed anodyna & ſedativa ſummam adferunt opem; id quod ſuo jam tempore SYLVIUS obſervavit. Dein ira ſurſum protrudit bilem, unde os amaro ſapore repletur, & ad vomendum fit cupiditas, conſtricto nempe pyloro; unde facillimum erit judicatu, in ejusmodi caſu parum convenire vomitoria, cum ad ſpasmos teneras ventriculi fibrillas irritent, & ipſos ſpasmos augendo ad noſtrum malum facile viam pandant. Eadem cautio tunc maxime adhibenda, ſi ventriculus ad ſpasmos proclivis eſt, ubi ab iis vel plane abſtinendum, vel parciſſima in doſi illis utendum. Funeſti memini caſus, quem vomitorii imprudens uſus excitarat. Balneator quidam, ultra ſortem ſuam ſapiens, uti genius eſt horum hominum, fœminæ tertianæ laboranti vitrum antimonii in ſubſtantia ad grana VIII. dederat. Hoc cum adſumſiſſet mulier, accedente febre, inſigni vomitus frequentia exercebatur, remittente illa, purgatio & vomitus identidem, cum magna tamen virium amiſſione, recedebant. Redeunte febre febrisque indivulſo comite frigore purgatio vomitusque repetunt, idque cum ſummo mulieris dolore ac intoleranda prope anxietate. Cum tertia fieret febris acceſſio, accedebat rurſus vomitus dolor acerbiſſimus, & qui ſuprema inſtare non obſcure ſignificabat. Nec paulo poſt ſumma inquietudo, extremorum frigus, animi defectio & convulſio, poſtremoque omnium mors ægrotam occupat. Apertum cadaver inflammatam oſtendebat partem ventriculi inferiorem, maculis hinc inde nigris ac rubicundis tam in duodeno, quam inteſtinis apparentibus. Et quod magis mirandum, antimonii pulvis cruſtaceæ adhuc tunicæ inhærebat, unde cauſſa mortis manibus fere tangi poterat. Ab adſumto croco metallorum puellam quinque annorum vomitu & convulſionibus vehementiſſimis præcedentibus fuiſſe exſtinctam BLASIUS refert *in obſervat. anatom.* Aperto cadavere anguſtus & contractus fuit repertus ventriculus, ut ovi magnitudinem vix referre videretur; veſica fellea præter modum turgida erat, ut ex facili ventriculi inflammatio deprehenderetur.

19. Summa proinde cura artem exercentibus eſt providendum, ne cum impetu quodam vomitoria rapiant, ſed ſuspenſa manu ægris exhibeant. De ſanguinis miſſione in apoplexia adhibenda CELSUS dicit, illam vel occidere vel liberare. Idem ego adfirmaverim ut de cæteris medicamentis validioribus; ita etiam de iis, quibus vomitus excitari ſolet. Eſt quidem, quod nullum medicamentum ipſis ſit præſtantius, ſi tempeſtivus eorum eſt uſus; & nullum ſane pernicioſius, & quod proinde formidandum, quam hoc ipſum auxilium. Viderint proinde medici, quam recte faciant, qui ventriculum ita commotum vomitoriis oppugnant ac exaſperant: tantum enim abeſt, ut hæc remedia in hoc adſectu expediant, ut potius dolorem atque morbum reddant ferociorem. Prudentis potius medici eſt antiſpasmodicis rem aggredi, eoque inprimis adniti, ut ſpasmorum vehementia ac furor omnimodo exarmetur. Demus hoc omnino, ipſam naturam pronam ac proclivem tunc ad vomitum videri, & ad hunc urgeri quaſi ac ſtimulari, pyloro nempe fortiter ſe contrahente. Demus etiam ipſos ægros anceps ſæpe hoc remedium depoſcere; at hæc omnia, quæ medicum ad porrigendum vomitorium invitare poſſunt, ipſius potius ſagacitatem commonere debent, ut omni modo illud reſpuat rejiciatque.

20. Non minus adſectui noſtro adferunt periculum illa purgantia, quæ acriora & valentiora ſunt; illis enim eadem eſt perimendi ratio; ſpasmis nempe agendo inflammationes in ventriculo & inteſtinis excitant. Evenit id inprimis, iis quibus prima regio crebris ſpasmis exercetur, vel qui ob bilem acriorem & copioſiorem ſtomachi inflammationibus ſunt expoſiti. Aliquot abhinc annis memorabile exemplum in chirurgo hujus loci obſervavi, qui accepto vehementi purgante ex elaterii helleborique nigri

extrac-

extracto, nec non ex trochiſcis alhandal & gummi guttæ ſtatim cum magnis torminibus crebriorem alvum dejecit. Circa veſperam frigidæ cereviſiæ aliquot menſuris in cella Senatus oppidani hauſtis, additisque aliquot taleolis raphani ruſticani, nocte & inſequenti mane de ingenti dolore querebatur cum anxietate præcordiorum, inquietudine, vomendique cupiditate. Acceſſit paullo poſt febris, pervigilium, virium defectus, faucium inflammatio cum pituita acri viſcida, glandulas obſidente; ſingultus tandem, ſupremæ horæ index, ſecutus ipſam mortem attulit. Nullum hic eſt dubium, quin inflammatio ventriculi adfuerit, ſuborta quidem ab acri cauſtica purgantium reſina, firmiter ventriculi tunicis infixa, quæ continua roſione ventriculum ad ſpaſmos ſollicitavit. Inde inflammatio, inde illi dolores, qui ex frigido potu ſemper morbis ſpaſmodicis inimico facti ſunt intenſiores. Novimus etiam exempla, ubi in tertiana continua ex fortioribus purgantibus eadem fere ſymptomata necem intulerunt. Nam in omni tertiana ſive ſimplex, ſive duplex & continua ſit, ſpaſmi vexant ventriculi regionem, vomitu id ipſum teſtante. Idem patiuntur ductus biliarii, unde febre hac laborantes, non raro etiam ictero implicantur. Sedulo igitur monendi ſunt, qui artem faciunt, præſertim tyrones, quibus ſalus ægrorum curæ cordique eſt, & qui conſcientiæ conſulere cupiunt, ut his medicamentis circumſpecte utantur. Quod quidem diligentius ipſis obſervandum, ubi prima regio ad ſpaſmos proclivis non mediocrem inflammationis metum injicit.

21. Nunquam vero ſolemnior frequentiorque inflammatio ventriculi occurrit, quam ubi fuerit venenum cauſticum adſumtum, præſertim ex minerali regno petitum. Et hoc nomine famoſum eſt arſenicum, de cujus infelici effectu plures hiſtoriæ ac obſervationes à practicis commemorantur. Equidem non negari poteſt, mercurium ſublimatum ipſo arſenico vehementius potentiusque eſſe venenum; nihilo tamen ſecius, ſi frequentiam funerum ſpectes, quæ hoc ipſum dedit, adeo cum illo non certaverit ſolum, ſed etiam facile ſuperaverit. Rara enim ſunt exempla, raraque in libris de mercurio ſublimato fit mentio, quod homines interfecerit, cum contra de arſenico multæ & copioſæ exſtent obſervationes. Rationem hujus rei ſi expetis, non alia eſſe videtur, quam quod arſenici ſapor nihil acre cauſticumque præ ſe ferat, & ipſe hominum error eſt, quod ſæpe propter ſimilitudinem pro ſaccharo adſumant. Arſenico exſtincti, ubi illos aperueris, ventriculum inflammatum ſemper oſtendunt, eumque variis maculis, aphthis ac ruboribus ſuffuſum; atque adeo ventriculi inflammatio eſſentiale veneni corroſivi adſumti ſignum eſt habita & adhuc habetur; ſed vix commemoratur etiam ab alia cauſſa proficiſcens, niſi è veneno, licet illa ſæpius ab internis cauſis excitetur. Illud tamen memorabile, has inflammationes non proximam mortis cauſſam, ſed potius de ſpaſmis teſtari, qui per totum corpus ſe diffundentes ordinem vitalium motuum turbant, & hac ratione non dubiam mortem adferunt, ipſa celeritate conſpicuam. Iterum hic ad partes mihi eſt vocandus, ſed ſumma cum laude Cl. *Wepfferus*, qui *in libr. de cicuta aquatica* hanc rem variis pulcherrimisque comprobavit experimentis. Nam cum ex regno vegetabili & minerali varia venena, variis animantibus vel jam exſtinctis, vel cum morte adhuc confligtantibus, ventriculum arctiſſime conſtrictum atque inflammatum deprehendit.

22. Hactenus de venenis externis, quæ inprimis homines formidant, jam ad ea venena tranſimus, quæ intra corpus noſtrum latent, inque ipſo generantur. Non minus ab his exſpectandum periculum, ſive vehementiam ac nocendi celeritatem, ſive ipſa ſymptomata ac ſigna, quæ cum illis habent communia, ſpectes; ab his enim, uti à cæteris venenis inflammatio ventriculi non raro provenit. Ipſa certe peſtis, quæ celerrime præcipitat, non alio modo hominem interimit, quam quod virulentum miasma cum ſaliva deglutitum, in ventriculo ſpaſmos pariat, & ex ſpaſmis dein inflammationem. Cujus quidem rei teſtes ſunt diſſecta cadavera, in quorum ventriculo eſchara quædam ſphaceloſis maculis obducta, plerumque invenitur. Porro & ipſa ſigna ac ſymptomata, ut animi deliquia, frigidi ſudores, ſummæ anxietates, & denique ſingultus abunde id teſtantur.

23. Petechialibus febribus retrocedentibus, vel non expulſis petechiis, à ſale acerrimo ortis crebro feralis inflammatio ventriculi ſeſe adſociat, ex eſſentialibus ſignis probe cognoſcenda. Idem malum quam ſæpiſſime accidit à podagra intra corpus remanente, cum nempe illa vel externis linimentis intra corpus compellitur, vel deficiente virium robore non foras ejicitur. Tum enim ſalia acria, intercluſo ipſis conſueto exitu, ad alias partes divertunt, & periculoſa mala, inflammationem maxime ventriculi excitant. Peſſima igitur conſuetudo eſt, quæ inter nonnullos noſtri ſæculi medicos invaluit, qui externis linimentis ſedativis ex camphora, ſpiritu vini & opio conſtantibus, vel etiam emplaſtris anodynis ſævienti podagrico dolori occurrunt. At quam infelici ſæpe ſucceſſu ejusmodi remedia adhibeantur, à quibus omnino abſtinendum erat, obſervationes confirmant. Multa novi exempla, quæ hic adferri poſſent, niſi ſequentia ſufficerent. Vir generoſus non ita pridem in vicinia periit, qui cum per multos annos podagræ ſævitiam ſuſtinuiſſet, multis fruſtra tentatis remediis, medici conſilio tandem ad emplaſtrum Saturninum refrigerans confugit. Placuit quoque ipſi ſtatim hoc dulce venenum, quod ingruentem dolorem in pedibus, pectore & dorſo admodum egregie levare videretur, eoque ipſo per biennium ceu ſingulari adverſus imminentes dolores præſidio utebatur, donec illud tandem fefellit. Ille enim vehementiori ira commotus, ſtatim dolores podagricos emicare ſenſit, qui jam non amplius pedes & exteriora occupabant, ſed ad interiora remeaſſe videbantur. Nec in obſcuro erat, ventriculum inprimis pati, ac ad inflammationem eſſe pronum. Miræ igitur jam anxietates, febris cum pulſu parvo & inæquali nulloque ſomno aderant; non multo poſt ſingultus per quinque dies continuus, item ardor faucium cum ſiti inexſtinguibili & anxietatibus, ab adſumto liquido auctis conſequebatur. Qua ratione cum nulla ſpes ſalutis ſupereſſet, nonus ab invaſione dies dolorum vitæque finem ægro attulit. Manifeſtum exinde erat non podagram, ſed ventriculi inflammationem, quæ totum fere corpus in conſenſum trahit, ægrum exſtinxiſſe. Materia enim podagrici doloris ſerum bilioſum cauſticum eſt, quod glanduloſis articulorum membranis inſidet, id ſi motu febrili critico non propellitur, ſed ſpaſmi juſto maturius ſedantur, in corpus regreditur, & in membranaceas inprimis partes furorem ſuum effundit, ſpaſmos nempe concitando. Incredibile eſt, quantis tunc doloribus, quam ſævis tormentis ventriculus & inteſtina torqueantur, ita, ut non raro inflammatio & ipſa mors inde ſequatur.

24. Similis generoſi cujusdam viri valetudo me recordantem in ſe morari cogit. Hic cum iniqua & longa podagra conflictatus remedium doloris in externis quærere cœpit; admotis igitur linimentis, ex ſpiritu vini camphora & opio paratis, egregie ſibi

alle-

allevatus videbatur, remittente nempe per aliquot annos dolorum inclementia; quantum vero hæc medicina fruſtrata fuerit, exitus docuit. Proxime enim in cachexiam, pedum tumorem &, quod cæteris pejus, aſthma convulſivum, quod ægre curatur eſt, incidit. Diſcant exinde medici prudentiores temperare ſibi ab ejusmodi remediis, ne pro medicina venenum ægroto adferant; diſcant quoque, ſumma cum cura ac ſollicitudine opium adhibere: hoc enim in podagra imprudenter datum, quantum malorum excitet, præter adducta ſequens docebit hiſtoria. Vitriarius quidam hujus urbis diu podagræ doloribus excruciatus, opii eſſentiam adſumſerat, ſperans, hac ratione fractum iri mali vehementiam. Sed falſo, paullo enim poſt podagra in corpore, velut vinculo quodam retenta, ſummos procreavit dolores, qui infixi velut præcordiis circa cordis ſcrobiculum, maxima cum anxietate, emicabant. Infirma mox increſcebat valetudo, increſcebant dolores &, accedente ſingultu, poſt graviſſima tormenta ægrum conficiebant. Adeo opium non dolores, ſed vitam potius exſtinxit.

25. Ventriculi inflammatio quandoque etiam eos comitari ſolet, qui variolis vel morbillis decumbunt; hi enim vel retrocedentes vel ad exteriora minus recte exeuntes ad interiora ſerpunt, & præcordis ventriculumque maxime infeſtant. Solet hoc accidere, cum ob malignitatem tum ob molem peccantis materiæ, qua hæc exanthemata impedita intra corpus, cum maximo ægri detrimento, remanent. Vidimus non paucos variolis diſceſſiſſe, quibus non alia mortis fuit cauſſa, quam ventriculi inflammatio, quæ ex ardore circa præcordia, virium defectu, extremorum frigore, faucium inflammatione, & ſingultu denique cognoſcebatur. Ita nobilem quandam virginem exſpiraſſe novi, quam morbilli graviter adflixerant, quibus menſtruorum fluxus accedebat. Hunc medicus ceu minus ſalutarem ſiſtere tentabat, & ſiſtebat quoque additis & volatilibus ſpiritibus ad promovendam exanthematum expulſionem. Prodierant quidem morbilli exigua levatione mali, quod hoc ipſo magis accreviſſe videbatur. Septimo die magnus ardor & præcordiorum dolor ægram occupat, item pulſus inæqualis & frequens cum delirio & ſingultu, & his malis ægra occubuit.

26. Dicendum jam erit de bile magna & non infrequenti inflammati ventriculi cauſſa: hæc enim in cyſtide fellea retenta, ſive id ob calculum, ductum illum obſidentem, ſive ob ſpasmum meatus hoſce conſtringentem fiat, facillime adfectum noſtrum progenerat. Multa & clara hujus rei exempla habuimus, & medicorum quoque commentarii habent; pauca tamen adducere ſufficiat. Studioſus quidam temperamenti melancholici, paucis abhinc annis variolis corripiebatur. Erumpebant circa tempus ordinarium variolæ, ſed ſiniſtro ſtatim augurio comitatæ, quippe nec attolli, nec in pus abire videbantur. Pauco interjecto tempore æger de anxietate pectoris, dolore exurente præcordia & ſumma laſſitudine conquerebatur, ut non ſine ratione inflammationem ſtomachi ſuſpicari liceret; nec ita multo poſt ingraveſcit malum, fit ſingultus, & tandem convulſio fatalem adfert moriendi neceſſitatem. Diſſectum corpus omni fere pinguedine deſtitutum apparebat, niſi quod membranæ, quibus illa alias adhæret, paucis oleoſis globulis obſideretur, idque tam externe ſuper muſculos, quam in abdomine, ubi ejus alias obſervatur copia. Muſculoſa contra ſolito durior & ultra modum grandior ac craſſior videbatur; ventriculi fundus totus erat inflammatus, fellea vero veſicula materia, liquidam referente picem, turgeſcebat, velut cartilagine quadam meatibus occluſis. Hærebant porro multæ guttulæ acerrimæ bilis in hepatis concavo, quæ non minus veſicæ inſperſæ erant, & vicinum colon dextrumque ſtomachi orificium, flavo eoque fœdo colore infecerant. Nequis igitur dubitaret, quin bilis malorum fuerit cauſſa, tum variolarum male procedentium, tum feralis inflammationis & ipſius mortis hanc conſecutæ.

27. Idem malum eodem ex fonte procurrens ante aliquod tempus virum egregium comitiis cujusdam moderatorem è medio ſuſtulit; hic ex abuſu fructuum horæorum tertianam ſibi contraxerat, cumque interea nec vacaret morbo, nec à profectionibus, frigidiore cœlo, ſibi temperaret, mox in pejorem morbum febris eſt mutata. Me igitur accedens de intolerabili circa præcordia æſtu querebatur; hincque meum efflagitavit conſilium. Neque vero cauſſa hujus morbi mihi latere potuit, quin ſtatim inflammationem ventriculi ſubeſſe deprehenderem, quam non obſcure, præter ardorem ſummum, pulſus parvus durus & inæqualis ſignificabat. Præterea ab omni liquido pejus ſe habuit, quibus omnibus & icterus ſe adjungebat cum ſiniſtro ſane omine exſuperandi morbi. Ut primum ſpectatis remediis obviam itum malo, remittebant modo dolores, modo vehementiores recurrebant. Altero vero die cum adventaret febris, cum majori impetu recrudeſcebant. Ego interim cum extra urbem excurrere cogerer, mox redux ægrum deceſſiſſe cognoſcebam. Nec meum fefellit judicium: aperto enim cadavere, ventriculum, mire inflammatum inveni. Præter hæc ductus cholodochus multis iisque nigris calculis obſtructus erat, ipſa vero veſicula bilioſo humore repleta. Ex quibus facile intelligitur, non obſtructionem ſolum, ſed acrem etiam bilem, nervos hepatis ventriculique irritantem, cauſſam ictero ac inflammationi dediſſe. Adde, quod ſpasmos jam per ſe effrenes magis efferaverit, & ſumtum fortaſſe purgans ad cauſſam morbi non parum contulerit.

28. Simile quid in Illuſtriſſimo Comite obſervare mihi contigit, cum in thermis Carolinis verſaretur. Hic ſummus vir, per biduum ſumtis thermarum aquis, ſtatim ſentire cœpit urinæ ſuppreſſionem. Conjectura fuit de calculo vel in ureteribus hærente, vel etiam de ſpasmo hos ductus coarctante. Optime proinde antiſpasmodicis & emollientibus ægrotanti ſubvenire viſum fuit. Interim alius adhibetur medicus, qui purgantibus & vomitoriis malum adgredi conſtituit, ratus nempe, viſcidam ſaburram in ventriculo & inteſtinis deliteſcentem cauſſam eſſe hujus lotii retentionis. Me igitur reclamante, propinat tamen vomitorium, mox ſatis validum purgans; purgatur æger vigeſies, malo interim nihil imminuto. Emulſione tandem data, tanta copia ac vis urinæ inſtar loturæ carneæ profluxit, ut quinque menſuras impleret. Nono morbi die omnia ingraveſcebant, ſumma anxietas, pulſus parvus celer ac inæqualis, & quod omnium peſſimum, ſingultus per duos integros dies continuus. Præter hæc faucium inflammatio cum albiſſima viſcida pituita, fauces obſidente, viriumque languor ſequebantur, quibus malis confectus paullo poſt mortalitatem implevit. Poſt mortem tumor ſcirrhoſus inſtar fabæ interne in veſica apparuit, quo tumore ejus orificium obſidente, urinæ fluxus fuit impeditus. Ipſa urina, quæ retenta erat, ſimilis erat loturæ carneæ, ureteres erant extenſi, renes flaccidi magni eorumque ſubſtantia mollis ac velut diſſoluta. Ventriculus cum œſophago vehementi inflammatione erat adfectus; in veſicula vero fellea lapides viginti minores & duo majores in ductu cholodocho

hærebant ex eoque exſcindendi. Veſica urinaria valde erat turgida, in cujus orificio, uti diximus, corpus glanduloſum non diſſimilis cum proſtatis naturæ, cum quibus quaſi continuabatur. Hic tumor à pondere urinæ ex copia thermalis aquæ depreſſus, firmiter veſicæ ora claudens, contumaciter urinam ſupprimebat; inde urina reſtagnans in renes & ureteres regurgitans horum ſubſtantiam corruperat. His acceſſit ſupremum malum frequens ac intempeſtivus purgantium uſus, quæ ſine dubio ad flatus atque inflammationem non parum contulerunt. Cæterum vitium bilis ejuſque ſuppreſſio ab obſtructione ductus cholodochi utique ad ventriculi inflammationem multum contribuit. Bilis enim hac ratione acris reddita per poros veſicæ tranſudat, & ſubjectas partes vehementi adficit ardore. Pulchre Riolanus *in enchirid. lib. I. cap.* 3. ſcribit: *interdum cyſtis fellea vicina tangit, tingit ventriculum, ac ſi titione ardente ureretur.* Nec minus bene Platerus *lib.* 2. *pract. pag.* 436. obſervavit, ventriculum tingi macula lata lutea, unde perpetuus ventriculi ardor, cujusquidem ardoris cauſſam in bilis veſicula multa bile turgente, & macula lutea deprehendit. Imo nec quidquam frequentius in praxi occurrit, quam ictericos à bile ſtagnante copioſa, plexus ſtomachicos & cardiacos arrodente, vomitus, anxietates & ardores experiri. Quæ cuncta ſymptomata à ſpasmis, qui ventriculi regionem lacerant, merito ſunt deducenda. Eadem bilis cauſtica ſæpe efficit, ut dyſenteriæ malignæ, inflammatio ventriculi jungatur. Ita poſt dyſenteriam malignam ventriculi fundum maculis obſitum repertum fuiſſe *Paterſon Hain in M. N. C. an.* 1671. *obſ.* 115. ſcribit. Cavendum proinde in ictero, ne ea adhibeantur, quæ ſpasmos reddunt acerbiores; cujus generis vomitoria, purgantia, calidiora acria, frigus denique & frigidæ potiones ſunt. Icterus enim ſæpe præcedit inflammationem ventriculi, ſæpius etiam ſequitur. Sic ante aliquot annos generoſus vir laborabat febre cum ſumma anxietate, extremorum frigore & tremore. Quarto die icterus, & ſeptimo mors ipſa ægrum corripiebat. Neque dubium, duodenum inflammatione fuiſſe adfectum, unde ob ſtricturam vehementem ductus cholodochi bilis ad ſanguinis & lymphæ maſſam regrediebatur.

29. Sunt & aliæ cauſſæ maxime externæ, quæ ventriculum ſubita inflammatione adgrediuntur, inter quas frigidus potus inprimis eſt connumerandus: qui poſt caleſactum prius corpus intemperantius ingeſtus, quantas excitet noxas, vulgari etiam opinione comprobatur. Nec vero alia hujus dari poteſt caoſſa, quam quod ſanguis motu prius concitatus, accedente frigore, mox in curſu ſuo ſiſtatur, & intra venas reſideat: unde ſtomacho inflammato, ſanguis in copia in ejus vaſis colligitur tumore, dolore variisque ſpasmis inde concitatis. Omnes enim, qui ex frigido potu moriuntur, inflammatione ventriculi & ſpasmis exſtinguuntur. Memini adhuc quæſtoris, qui in Carolinis morabatur. Hic cum contra medici monitum per duas horas balneo uſus, dein una vice magnum acidularum poculum, quæ dicuntur Buchsaverling exhauſiſſet; ex eo tempore, proſpera antea fruitus valetudine, peſſime ſe habere cœpit. Aderat enim ſummus ardor, extremorum frigus, ſomnus inquietus & plane nullus, virium debilitas, ad vomitum niſus, pulſus debilis & frequens. Hæc recenſita ſymptomata ad ſex vel ſeptem dies graſſata, medicamentorum tandem diaphoreticorum, item infuſorum calidorum ope feliciter propellebantur. Simile exemplum vidi in ſtudioſo; qui poſt fortiorem corporis in ludo gladiatorio commotionem, & dein copioſius frigidum ingurgitatum potum graviſſimis ventris torminibus, mox ſolenni præcordiorum æſtu vexari cœpit. Hinc quotidie in pejus abeunti malo tertio die delirium, & delirio convulſiones acceſſerunt; neque multo poſt æger occubuit, inter luſum jocum cauſſa mortis inventa. Exſtant de hoc malo hiſtoriæ medicæ, ex quibus unam ex Blasio *in obſerv. anat. p.* 424. adduxiſſe juvat. Juvenis, ſcribit, XXIV. annorum, cum motu vehementiori incaluiſſet, frigidum potum largius adſumſerat; ſtatim conqueri cœpit de maximo dolore pectoris & ardore circa ſcrobiculum cordis, & poſt paucos dies exſpiravit. In aperto corpore omentum gangrænoſum ventriculusque inflammatus reperiebatur.

30. A vermibus non raro noſtrum adfectum provenire medicæ confirmant obſervationes. Refert Hercules Saxonia *part.* 2. *cap.* 7. *prælect. pract.* puerum ſexennem ex dolore ſummo ventriculi obiiſſe, & diſſectum duos vermes in ventriculo exhibuiſſe. Superiori, pergit, orificio injuſta erat macula ex rubro liveſcens, unguis in digito minori magnitudinem referens, orta à punctione majoris lumbrici, qui ventriculo adfixus cauſſa fuit anxietatis. A cauſſa externa violenta inflammatio ventriculi nonnunquam gignitur. Et ne longi ſimus in enarrandis exemplis, ſuffecerit Hildani diligentia, qui à deglutita acicula funeſta ſymptomata ſuborta obſervavit, *vid. cent. I. obſ.* 64. A morſu vel ictu beſtiarum inflammationem ventriculi nonnunquam proferri, medicorum libri teſtantur. Non hic quoque reticendum ventriculi inflammationi admodum eſſe expoſitos, eaque periclitari maxime illos, qui ſpongioſo laxoque corporis habitu gaudent; & quibus fibras teneras, vaſa exilia ac copioſa, ſuccorumque abundantiam dedit natura; in hiſce enim ordinario ſanguinis progreſſus eſt lentior, quippe in ſpongioſo corpore propter fibrarum laxitatem neceſſarium deficit robur ad fluidorum curſum promovendum. Namque impetus & potentia impulſus in tot innumeris parvisque ramificationibus valde frangitur, indeque tardior fit progreſſio. Deinde ætas juvenilis & virilis plus cæteris apta eſt ad inflammationes omnis generis ſuſcipiendas. Hæ enim ætates ſenſibiliores & ad ſpasmos maxime proclives ſunt. Facit huc etiam ſuccorum copia proveniens in fœminis ex menſtruorum vel hæmorrhagiæ criticæ ſuppreſſione, vel in iis, qui laute vivunt, ex intermiſſa ſanguinis miſſione, cui alias adſueverunt. Conſtans enim eſt hæc regula, plethoricos magis obnoxios morbis, quam qui proportionatam ad vaſa in venis alunt ſanguinis copiam. Nam animi adfectus, ſpasmi & facilius in iis generantur & perículoſiores concitantur commotiones.

31. Quod ad curationem hujus mali attinet, hæc ipſa facilius ex ſuppeditatis cauſſis tradi poteſt: auxilia enim & remediorum genera & directe & indirecte morborum cauſſis appoſita eſſe debent. Primum itaque in quæſtionem venit, num venæ ſectio in hoc adfectu admittenda ſit? cui quidem quæſtioni ut ſatisfaciam, reſpondeo, illam magis præſervationi quam curæ ipſi convenire; cum ſcilicet metus hujus adfectus eſt ex plethora aut ex menſium ſuppreſſione, maxime venæ ſectio eſt amplectenda. Plethora etiam, ſi manifeſta eſt, & ſi ex frigido potu vel ſebre ardente malum impendere videtur, in principio plane neceſſarium eſt, ut ſanguis detrahatur. Hoc enim modo ſanguinis ſtaſis diſſipatur, ipſique ſanguini ſuus motus redditur; ſi vero à veneno vel maligno ſymptomate vel morbo introrſus pulſo malum eſt, tum plus damno erit quam emolumento. Debilitat enim & vires jam imminutas magis imminuit. Idem tenendum in cachecticis corporibus & macie confectis.

32, Altera

32. Altera quæſtio eſt de purgantibus, an noſtro congruant morbo? Elegantiſſimus vero hac de re locus eſt HIPPOCRATIS *de vict. acut.* §. 36. qui ſic ſe habet. *Maxime*, inquit, *inflammationes & ſupra ſeptum tranſverſum dolores ac morborum collectiones ſolvi non poſſunt, ſi quis prius medicamentis purgare adgrediatur. Nam venæ ſectio in talibus principalis eſt, dein infuſa per clyſteres, ſi non magnus & vehemens fuerit morbus. Sin minus etiam poſtea medicamento purgante opus eſt, ſed & poſt venæ ſectiones, purgans medicamentum ſecuritate ac moderatione opus habet. Quicunque vero ea, quæ inflammata ſunt, ſtatim in principio morborum medicamento ſolvere tentant* (i. e. purgante, id enim Græcis eſt φάρμακον) *hi de intento quidem & inflammato nihil auferunt; non enim remittit adfectio, quæ adhuc cruda eſt; quæ vero morbo reſiſtunt ac ſana ſunt, colliqueſaciunt. Debili vero evadente corpore, morbus invaleſcit. Quum autem morbus corpori prævaluerit, tale jam incurabiliter adfectum eſt.* Non piguit commemoraſſe longiorem hunc locum, qui omnia curationis momenta in compendio quaſi complectitur. Auctor nempe graviſſimus experientia inſtructus copioſa pulchre demonſtrat, neutiquam purgantia in adfectu noſtro eſſe adhibenda; hæc enim medicamenta conſtringendo tunicas & glandulas, ſerum extrahunt, fæcesque alvi educunt. Minus vero ea facultate pollent, ut ſanguinem hærentem in ventriculi vaſis diſcutere poſſint, ſed potius ſpasmos augendo malum exaſperent. Unde uno quaſi ore omnes veteres practici pronunciant; in hoc adfectu purgantia plane eſſe reſpuenda. vid. FORESTUS *lib. 4. obſ.* 31. Si vero alvus adſtrictior eſt, expedit adhibere clyſteres molles ac lenientes. Quodſi vero ex iracundia bilis nimia in copia ad inteſtina fuerit præcipitata, quæ præſertim acris, materiam præbere poteſt malo, tunc neceſſarium omnino, ut illa expellatur, ac ejus acrimonia mitigetur. Quem in finem pulverem ex rhabarbaro, lapidibus cancrorum & nitro compoſitum commendo.

33. De opiatis & anodynis ita cenſemus omnia validiora ex iis præſertim opiata, uti in omni inflammatione; ita maxime in hac valde eſſe periculoſa: facili enim negotio, ſenſum fibris adimendo ad ſphacelum diſponunt. Correcta vero & cum diaphoreticis juncta, præterea principio circumſpectius data, ſæpe egregio ſunt adjumento. Theriacam, quæ opium fermentatum alexipharmacis correctum eſt, non ſine ratione ceu venenorum antidotum antiquitas deprædicavit, idque in ictibus inprimis animantium. Non alia vero ratione prodeſt, quam quod ſpasmos tollat, & tranquilliori facto corpore per debitas vias illud ejiciat. Quodſi itaque ex bilis acrimonia cauſtica, item in paſſione cholerica, iliaca, cardialgia ex morſu virulenti animalis, nec non ex vomitoriis vel purgante vehementiori ventriculi inflammatio eſt metuenda, utique theriaca cœleſtis cum bezoardicis, cinnabarinis & nitroſis commixta, utiliſſima erit medicina.

34. Maxime omnium vero proſunt in hoc malo, quæ ſpasmos leniter ſiſtunt, ſanguinemque & humores in circulo ſuo conſervant, & acrimoniam, ſi qua ſubeſt, demulcent. Egregie hoc fine commendari merentur infuſa ex herba veronicæ, ſcordii, floribus ſambuci, bellidis, chamomillæ vulgaris & Romanæ, ſemine fœniculi, radice glycyrrhizæ; quæ calidiſſime, licet parcius hauſta, egregium promittunt levamen. Calida enim floribus roborata ſanguinem in fluore ſervant & ejus ſtaſin impediunt, unde hæc ipſa præſentiſſima ſunt medicina in ventriculo inflammato ex frigido potu protinus exhibita. Denique nitroſa, quoniam ſunt magna antispasmodica, moderata in doſi data in febribus inflammatoriis, ardentibus, cholericis, ipſa peſte morbisque retrocedentibus, ictero, bile acri cauſtica egregio ſunt auxilio & omnibus fere remediis anteponenda. HILDANUS in *obſerv.* nitro purificato, in decocto hordei exhibito, pylori inflammatione laborantem curavit.

35. Si inflammatio ex veneno cauſtico minerali accidiſſe videtur, tunc nihil præſtantius, nihil utilius eſt lacte cum oleis expreſſis tamdiu epoto, donec vomitus deſinat. Nulla enim exploratior medicina & præſtantius antidotum, quam hoc ipſum eſt. Cujus excellentiam cum jam CELSUS prædicat, ipſe ante aliquod tempus expertus ſum. Hoſpes nempe quidam cum loco ſacchari ex errore juſculo arſenicum admiſcuiſſet, appoſito illo convictoribus ſuis quorum non nulli clari & nobiles erant, in ultimum fere illos conjecit periculum. Omnes enim, qui deguſtaverant offam, ſtatim ſumma pectoris anxietate, anguſtiis, dolore, & ad vomendum conatu ſe correptos ſentiebant. Vocatus ego in conſilium & cognita mali cauſſa, inſignem copiam lactis cum oleo amygdalarum dulcium cuique ægro exhiberi juſſi, idque tamdiu, donec vomitus quieſceret. Vomebant ægri per diei dimidium, quidam vel centies, & ingerebatur tam diu lac, donec nihil amplius veneni ſupereſſe videretur. Quibus rebus fiebat, ut recreati anceps periculum, quod ipſis imminere videbatur, Deo juvante, evaſerint. Nonnulli tamen, qui juſto parcius lac atque oleum potaverant, emollientibus ac oleoſis clyſteribus adjectis ſunt reſtituti.

36. Ad præſervandas inflammationes, à quacunque etiam oriantur cauſa, nitrum camphoratum ſummo eſt præſidio, vel etiam ſequens mixtura: recipe ſpiritus nitri vel vitrioli dulcis, ſpiritus cornu cervi volatilis, eſſentiæ caſtorei ſingulorum drachmam unam ad guttas XX. vel XXX. propinanda. Hæc tinctura valde eſt antispasmodica & in morbis malignis, & quando exanthemata recedunt vel podagra regreditur magna ex parte implet curationem. Externis quoque remediis noſtro adfectui ſubveniendum. Quo nomine commendari meretur linimentum nervinum ex ſpiritu vini camphorato, oleo nuciſtæ, croco, caſtoreo & nitro volatili compoſitum, vel balſamum noſtrum vitæ camphora mixtum; hæc ventri impoſita non mediocre adferunt levamen. Parari etiam poteſt epithema ex abſynthio, mentha, floribus ſambuci, roſarum rubrarum, chamomillæ vulgaris, lavendulæ, ſemine fœniculi, carvi, aniſi & aceto roſaceo, quod calide ventriculo admotum egregie ſtagnationes diſcutit. Requiritur porro quies corporis & animi, & moderatus calor, victusque tenuis ac mollis. Abſtinendum à carnibus, vino, ſpiritu vini & circumcidendus acidorum uſus. Potui inſervire poteſt cornu cervi cum hordeo decoctum. Meliora vero frigidis ſunt calida. Quando extrema frigent, tunc calore atque frictione probe ſunt ſovendi pedes, & in calidam aquam immittendi. Hæc ubi rite obſervantur, multa ſane præſtare poſſunt, licet non negandum, hunc ipſum adfectum, ſi natura imbecillior, acutiorque morbus ſimul adſit, raro medicinæ viribus exſuperari.

DE MORBIS HEPATIS EX ANATOMIA DEDUCENDIS.

§. I.

DUo noſtro quidem ſunt judicio, ad tuto, certo & cum exquiſita ratione excolendam artem noſtram ſcitu ſumme neceſſaria, eaque propter omnibus, qui cum laude in ejus exercitio verſari cupiunt, plurimum commendanda. Primum ac præcipuum eſt, exactior machinæ animalis omniumque ejus partium, quoad artificioſiſſimam ſtructuram, connexionem & uſum, per curate inſtitutum anatomicum ſcrutinium, acquiſita cognitio, qua ſimul motuum, qui ad corporis vitam & ad functionum integritatem conſervandam faciunt, ratio, natura ac leges cognitæ fiunt atque perſpectæ. Alterum accuratiori rerum naturalium, quæ corpori ingentem mutationem inferre poſſunt, & ſine quibus iſtud durare plane nequit ſcientia, phyſica Græcis dicta, continetur, qua potiſſimum inſtitutis variis experimentis, rerum corporearum affectiones, proprietates ac vires evolvuntur, quo eo melius ſalubria ab inſalubribus, quod præcipuum artis conficit momentum, diſcerni queant. Binæ hæ diſciplinæ, ſi quid aliud, firmum ac ſtabile artis præbent fundamentum, cui certo ac tuto, qui medicinam facit, inniti & poteſt & debet. Hæ enim experientiam, quæ ſola facile fallit incautos ac decipit, rationalem, certam atque fundatam reddunt. Hæ errorea in vulgari praxi medica admodum ſolennes manifeſtant, eorumque originem detegunt. Has qui penitius perſpectas habet, quævis in morborum hiſtoriis obvia, ardua etiam & difficilioris ſolutionis phænomena, facili negotio explanare & ad rationes revocare poterit. His denique qui inſtructus eſt, in quibuscunque etiam ac difficilibus morbis, tutam ac facilem methodum, tam inveniendi quam applicandi congrua remedia, perſpiciet & exploratam habebit.

2. Quo major itaque harum diſciplinarum ad ſalutarem artem excolendam ac perficiendam præſtantia eſt atque excellentia; eo magis utique eſt, quod miremur, tantum etiam hodiernum doctorum quorundam eſſe ſiniſtrum judicium, ut phyſicas æque ac anatomicas doctrinas, proprie non ad medicum ſcopum ipſamque artem referendas eſſe, ſed tantum ornare & garrulum reddere medicum acriter ac frivole, contendant. Sed hi fere ſunt, qui ex putridis ſcholaſticorum lacunis hauſerunt exploſum dogma: corpus licet ex variis organis ad motum recipiendum aptis compoſitum, iners tamen ac mere paſſivum eſſe, & à principio, neſcio quo, ſenſu & ratione prædito animari, ac certo ordine, tempore, gradu, ad determinatum finem moveri. Ingenioſa certe capita, quæ ſi philoſophiæ naturalis præcepta & experimentalis producta cognita haberent, noſſent utique, corporibus ineſſe activas motrices vires, & à materialibus rebus externis, alimentis ſcilicet, elementis, venenis ac medicamentis, magnas corpori humano accidere mutationes, has ad vitam, ad ſanitatem, ad morborum diſpoſitionem & generationem eorumque curationem, quin mortem ipſam inducendam, maximum & præcipuum conferre momentum, ab earundem viribus & effectibus actiones in corpore noſtro vivo unice cauſſaliter dependere, ac medici officium in eo maxime eſſe poſitum, ut differentes valde pro varietate corporum earum virtutes & operationes longo uſu & experientia addiſcat atque pernoſcat. Noſtri autem inſtituti ratio jam non fert, ut nobile hoc argumentum pluribus copioſe proſequamur, ſed hoc duntaxat in præſentiarum aſſerere ac demonſtrare animus eſt: ignoratam ſtructuram & penſi habitum verum hepatis uſum, plurimorum tam in cauſali deductione, quam practica tractatione morborum ex jecoris vitio, errorum eſſe originem; & viciſſim, ex accuratiori conſideratione fabricæ, officii nexus atque uſus ampliſſimi hujus viſceris, æque ſolidam affectuum, qui ejus labe nituntur, ætiologiam, ac facilem, certam ac tutam iisdem medendi methodum promi poſſe ac ſuppeditari.

3. Expoſituris igitur utilitatem maximam, quæ ex penitiori cognitione fabricæ hepatis in praxin æque ac pathologiam medicam redundat, ordo rerum dicendarum exigere videtur, ut prius ex anatomicorum doctrinis, potiora ad hanc conſiderationem facientia delibemus & præmittamus. Eſt vero hepar viſcus abdominis ampliſſimum, in dextro hypochondrio ſitum, irregularis & inæqualis figuræ, vaſculoſum, bilioſi potiſſimum humoris ſecretioni dicatum.

4. Ampliſſimum diximus hepar abdominis viſcus, eo quod non ſolum amplum occupat ſpatium, & reliquis fere omnibus imi ventris viſceribus obvertitur, ſed etiam eximiam obtinet gravitatem, quæ plerumque quatuor vel quinque libras æquat, & accedente præternaturali conſtitutione, in longe ponderoſiorem ac majorem molem excreſcit. Abdominis autem viſcus audit, quia in ſuperiori dextri ejus lateris regione locatum eſt, ita quidem, ut à ſpuriis coſtis, diaphragmate & ſpina, ad anteriorem ventriculi partem, pancreas, duodenum, jejunum, colon, renem dextrum & umbilicum usque protendatur, & à retinaculis quibusdam, ligamentis dictis, ſuſpenſum in ſede ſua detineatur. Scilicet ſuperius appenſum eſt diaphragmati & ſterno, illi arctius per ligamentum tendinoſo-membranaceum robuſtum, in ipſa jecoris ſubſtantia firmatum, ſuſpenſorium vocatum, & huic per vinculum non adeo robuſtum, enſiformi cartilagini inſertum. Interins vero dextrorſum ad coſtas ſpurias per plura ac brevia ſtamina in unum demum faſciculum coëuntia amplæ peritonæi arcæ laxius annectitur, & exterius ſiniſtrorſum vena umbilicalis fiſſuræ hepatis implantata iſtud umbilico alligat, quo hac ratione undiquaque firmatum, ſub quavis corporis poſitura & inclinatione, ſtationem ſuam ſervet, nec unquam in adverſam partem nimis ruat. Connectitur tamen etiam vaſorum ope cum confinibus partibus, & quidem venæ cavæ productiona cum ſepto tranſverſo, per portæ venam cum liene, pancreate, meſenterio, omento, ventriculo, & denique, interventu ductuum biliariorum, cum ipſo duodeno.

5. Sic alligatum & ad diaphragmatis fornicem oblique poſitum hepaticum viſcus, faciem exhibet exterius convexam, interius concavam, pluribus & variis eminentiis, fiſſuris ac ſinibus diſtinctam, &

Digitized by Google

haud incongrue in lobum dextrum majorem, & ſiniſtrum minorem dividitur. Tunicas, quibus obducitur & quæ firmius ejus parenchymati concreſcunt, interius a vaſorum involucris, exterius à peritonæo nanciſcitur, præter quas alia adhuc ſirmior robuſta muſculoſa tunica, pariter peritonæi ſoboles, canalium tam ſanguiſerorum ex vena porta, quam biliariorum, parietes inveſtit, eosdemque una cum arteriarum ramis involvens, capſula vocatur, ab inventore Gliſſoniana. Utrum vero interior jecoris ſubſtantia glandulosa ſit, an vaſculoſa? lis eſt auctoribus potiſſimum Malpichio & Ruyschio acrius agitata; facile tamen dirimenda, ſi modo quis conſideravit, glandulas ſic dictas conglomeratas nonniſi congeriem eſſe ex variis implicatis & aggregatis canaliculis ſub membranis ſerpentibus compoſitam, adeoque perinde eſſe, ſi quis hepar glandulam conglomeratam, vel viſcus ex contortis innumeris majoribus, minoribus & minimis vaſculis conflatum, appellet.

6. Nos cum Ruyschio hepar dicimus vaſculoſum, rimaturi jam: unde uber iſte copioſiſſimorum in jecoris parenchymate vaſorum concurſus. De quo quidem in genere id tenendum: ex venæ portæ, cavæ & biliariorum ductuum ramis & ſurculis ipſum hepatis corpus penitus coagmentari. Nam licet dexter arteriæ cœliacæ ramus hepati ſeſe inſinuet & in omnem ejus ambitum diſcurrat; ipſius tamen propagines non ipſam viſceris ſubſtantiam ingrediuntur, ſed vaſorum reliquorum involucra tantum irrigant, in iisdemque terminantur, aptum nutritioni ſanguinem advehentes & per totam vaſculoſam texturam diſtribuentes. Venæ portæ autem, cavæ & canalium bilioſorum ramificationes hepatis parenchyma confertim perreptant, implicitæ, junctæ, invicem ſeſe decuſſantes mutuisque oſculis unitæ atque concretæ, & ſic vaſculoſum viſcus efficiunt.

7. Ex his potiores & numeroſiores ſunt, quæ ortum debent venæ portæ, cujus tam quoad ſtructuram, quam officium, plane ſingularis eſt ratio. Quum enim venæ reliquæ omnes ex minimis ſurculis in truncum abeant, portæ id ſibi peculiare ſervat, ut, priſcis jam notantibus, arboris figuram apprime referat, & innumeris ferme radiculis, venis ſcilicet meſaraicis, hæmorrhoidalibus internis, epiploicis, gaſtro-epiploicis, gaſtricis variis, vaſis brevibus, pancreaticis, ſplenica, omnibus propemodum abdominis viſceribus implantata, in ampliores primum duos canales & demum truncum craſſum coëat, qui denuo in quinque plerumque ramos divaricatus, hepar in centro concavæ partis, in ſinu à duobus lobulis πύλαι dictis efformato, ingreditur, ubi in quamplurimos ſurculos explicatur, qui univerſum parenchyma perreptant. Deinceps in eo quoque ſingularis venæ portæ eſt ſtructura, quod licet valvulis deſtituatur; tunicam tamen venarum craſſiorem & arteriarum æqualem, paullo antequam hepar ſubit, induat, eademque veſtita quaquaverſum feratur. Officium verò hujus venæ ſi expendimus, duplex eſt atque diverſum ab aliarum venarum functione. Porta enim, non ſolum, quod omnium venarum eſt, ſanguinem ex partium compage, inteſtinis nempe, ventriculo, liene, meſenterio, pancreate & omento, ad cor reducendum recipit, ſed arteriæ etiam vices ſubit, dum collectum in ſinum cruorem ad hepar advehit, eundemque ex protenſis copioſis ramulis per totam jecoris ſubſtantiam iterum diffundit.

8. Poſt venam portæ cava contemplanda, cujus truncos foveam hepatis ſuperiorem in poſtica parte, ubique parietibus illius annexus, trajicit, & ſanguinem à nutritione reſiduum, nec non per portam advectum, à ſcoriis bilioſis liberatum, ex hepatis parenchymate colligit & ad cordis ſinum revehit. Tendunt videlicet dimiſſi è cava ramuli è ſuperiori hepatis parte ad inferiorem, & aſcendentibus portæ ipſis ſemper amplioribus ramis occurrentes, iisdem lateraliter inſeruntur, & ſanguinem puriorem ac fluidiorem ex his abſorptum, ad trunci alveum transmittunt, cordi iterum infundendum. Accedunt biliarii ductus, per hepatis compagem numeroſe diſſeminati, ac eadem qua portæ rami, firmiori tunica per capſulam obducti. Sunt hi portæ propaginibus continui, iisdemque incumbentes, aut minimum proxime adjacentes, iter legunt, & exceptum oſculis bilioſum humorem ex minoribus in majores alveos trudunt, ductuique hepatico infundunt, ex quo per communem cholodochum demum cyſtidem præterlabens in duodenum eructatur.

9. Præter uberem canalium ſanguinem & bilioſum liquorem vehentium apparatum, hepar quoque inſtructum eſt copioſiſſimis lymphaticis vaſis, quæ tam interiorem, quam exteriorem ejus ſuperficiem obſident. Hæc omnium optime & accuratiſſime poſt Rudbeckium & Bartholinum expoſuit Nuckius, qui ſe plusquam trecentos ejusmodi aquæ ductus in gibboſa parte numeraſſe teſtatur. Qui per convexam hepatis partem ſerpunt, ex ſola extima hujus viſceris membrana incunabula trahunt, & in pauciores alveos aggregati, per ligamentum ſuſpenſorium tendentes, ductui thoracico ſeſe inſinuant. Qui vero in concava parte obſervantur, ex infima & profundiori jecoris ſubſtantia, non vero glandulis conglobatis in infima parte locatis emergunt, & hinc per pancreatis portionem, inter duplicaturam peritonæi in commune lymphæ receptaculum, ciſternam, humorem exonerant.

10. Nervi denique per hepatis compagem diſtributi ſunt pariter multi & eximii. Ortum hi ducunt, tam ab intercoſtali dextri lateris ramo, quam octavo vago pari. Illi quidem proxime, ubi diaphragma ſuperarunt, divaricantur, & tam ad veſiculam fellis & ductus biliarios tendunt, quam juxta tractum arteriæ hepaticæ eandem cingentes, explicantur. Hi autem ab orificio ventriculi ſiniſtro protenſi, cum illis in ima parte uniti, plexum conſtituunt hepaticum, qui ſurculos quaquaverſum dimittens, cum lienari, meſenterico, ſtomachico & orificio ſuperiori ventriculi communionem alit haud exiguam.

11. Jam ſi, perſpecta hepatis artificioſa & peculiari plane fabrica, porro ſcrutamur finem, in quem hæc omnia ita efformata; is utique primarius eſt, humoris recrementitii ſulphurei viſcidi, bilioſi dicti, è ſanguinis maſſa ſecretio. Quum enim non ſolum per ingeſta variæ heterogeneæ indolis materiæ nutritioni minus aptæ corpus ipſumque ſanguinem ſubeant, ſed etiam perenni & inteſtino & progreſſivo motu laudabiles quoque & utiles partes ita atterantur, diſcerpantur ac ſubtiliſentur, ut demum in recrementa fatiſcant: neceſſariũ utique erat, quo ad conſervandam corporis integritatem jugiter è ſanguinis connubio iſta purgamenta ſegregarentur, ſuccique intemerati præſtarentur. Hoc itaque ut perficeretur, præter renale cribrum & ſudoris colatoria, conſtructum etiam eſt hepar, viſcidarum, pinguium & ſulphurearum materiarum ſeparationi dicatum, tam amplum, quo univerſæ ſanguinis maſſæ depurandæ ſufficeret, tam numeroſiſſimis vaſis refertum, tam mira vaſculorũ advehentiũ, ſecretum ſuſcipientium, & reſiduũ purum ſanguinem ad cor reducentiũ fabrica, connexione & diſtributione conſpicuum, quo bilioſi humoris non ſolum ſufficiens, ſed prompta etiam & expedita in ejus compage ſuccederet ſecretio. Hunc in finem ſanguis adducitur craſſior, in pancreate, inteſtinis, meſenterio & perluxuriantes paſſim lymphaticos canales, fluida ſubſtantia orbatus,

orbatus, quo recrementitia materia ad ſeparationem magis congeratur & propius coëat, quin tardo admodum itinere, poſt toties in alveorum curvaturis fractum impulſum, mediante vena pulſu carente ſanguis advehitur, ne citatiori tranſitu ſordes ſimul abriperentur & ſecretionem ſubterfugerent.

12. Et hæc eſt primaria utilitas, quam corpori præſtat hepaticum viſcus, præter quam duo adhuc magis ſecundarii uſus ſunt, quorum primus, quod ventriculum calore fovens, digeſtionem ſecundet. Scilicet quamplurimis experimentis compertum eſt, miram caloris humidi arctius incluſi ad intime diſſolvenda duriſſima etiam corpora eſſe efficaciam, adeoque, quin idem in ſtomacho ſuccedat, non eſt quod dubitemus. Dum enim ventriculo ex una parte accumbit hepar, ex altera lien, calidiſſima ambo ob ſanguinis copiam viſcera, eundem quadantenus operiunt & orificiorum occluſionem proritant, halitus calidi humidi ab iisdem quo minus diſſipentur cohibiti, efficaciſſime agunt in contenta eademque intimius recludunt, ut accedente periſtaltico ipſius ventriculi motu, promtiſſime in paſtam fatiſcant chymoſam. Et hinc eſt, quod animalia, quæ jecur majus, & ventriculum ejusdem lobulis ſtrictius circumdatum geſtant, voraciora magisque famelica eſſe obſerventur.

13. Deinceps utiliſſimum quoque hepatis eſt munus, quod ſanguinis mole exundantis præbeat diverticulum. Amplum enim & capax ejus eſt corpus, expanſilis & diſtenſioni obſecundans ejus compages & ex quamplurimis corporis partibus per portam & cœliacæ arteriæ ramum ad iſtud affluxus, ut tertiam, & quod excedit, ſanguinis in toto corpore partem comprehendat. Quare ſi ſanguis copia redundat, aut nimis rarefactus in alveis æſtuat, & periculum eſt, ne ſoluto vaſorum elatere, ruptura fiat aut curſus intercipiatur, patent hepatis portæ, & moli facilius cedentes, aliis partibus moleſtum ſuſcipiunt atque recondunt. Eluceſcit potiſſimum hoc hepatis officium ex eo, quod animalia, quæ copioſiorem & calidiorem ſanguinem in venis alunt, jecur majus obtineant; ac viciſſim in quibus parcior eſt, vel abundans pinguedini inſumitur, minorem ejus molem exhibeant. Neque minus experientia conſtat, crebrius ſanguinis contingere ſtillicidia, ſi hepar obſtructum, aut lien infarctu laborat, nullam aliam ob cauſſam, quam quod obice hic poſito, cruor ad alia loca impetuoſius divertat ibique erumpat.

14. Quæ omnia uti tam clara atque perſpicua patent, ut à nemine in dubium vocari poſſint; ita fictitium utique eſt officium, quod nonnulli comminiſcuntur, qui antiquata recoquentes, cum veteribus hepati ſanguificationis tribuunt negotium. Nimirum autumant, venas meſaraicas haud multo minus chyli imbibere & ad hepar tranſmittere, ibi in ſanguinem coquendum & cordi inſinuandum, quam ipſa lactea, eaque propter hepar tantum non cordis & cerebri officium ſuperare contendunt. At vero neminem certe, qui ipſe cadavera curate luſtravit, in aſſenſum pertrahent, niſi prius vias, per quas chylus meſaraicas ſubit & ſic ex inteſtinis ad hepar transfertur, in homine monſtraverint. Nam notiſſimum eſt, omnia ſanguifera inteſtinorum vaſa, in nervea eorundem tunica terminari, nerveæ inſtratam adhuc eſſe villoſam cum oſculis lacteorum & excretoriorum. Si itaque, prout nonnulli haud exigui inter medicos nominis viri ſuſpicantur, chylus per meſaraicas venas ad hepar tranſiret; neceſſarium utique foret, ut hic ſuccus non ſolum villoſæ tunicæ poros permearet, & ſic ad nerveam primum penetraret, ſed etiam deinde per nerveam & meſaraicarum tunicas alveis ipſis ſeſe inſinuaret, & demum ad hepar volveretur; quod vero de chylo craſſiori multiſque rudioribus particulis referto liquore ſibi perſuadent, merito plane non probabile videtur. Quod ſi etiam quispiam opinari velit, forſan chylum, haud ſecus quam ex quorundam mente ſanguinem, interſtitiis fibrarum inſinuatum, patulis venarum oſculis, mediante tonico motu, intrudi & ad portæ venam agi: poſt toties tamen totiesque factas in vaſa injectiones, in confeſſo eſt, arterias cum venis in univerſo corpore continuos conſtituere canales, & ex illis immediate in has ſanguinem trajici, niſi quis evidentiſſimis veritatibus præfracte contradicere haud erubeſcat. Largiamur autem tantiſper, venas meſaraicas chylum recipere; id omnino prona inde fluet conſequentia, easdem modo chylum, modo ſanguinem vehere, quod tamen nemo unquam vidit. Poſito porro meſaraicas ex inteſtinis chylum ad hepar traducere: longe utique promtius & copioſius ingeſto largius potu imbibent tenue liquidum, id citiſſime ad jecur mittent, coque bilis ſecretionem, ad quam craſſior ſanguis requiritur, eximie turbabunt & ſanitas detrimentum capiet, quod dictu vix credibile.

15. Expoſita ſic hepatis fabrica & naturali conſtitutione, evoluto quoque genuino ejus uſu atque officio; expedita nunc & facilis via eſt, ad præternaturalem ſtatum pernoſcendum & morbos, qui hujus viſceris labe nituntur, ex allatis deducendos. Ex his enim cuivis innoteſcit, nullam corporis partem tam numeroſiſſimis, majoribus, minoribus & minimis canalibus, maxime venoſis, eſſe refertam penituſque compoſitam, quam hepar: unde pateſcit, nullum aliud in corpore viſcus tantam ſanguinis copiam ſimul capere, ac ipſum jecur. Nunc exploratum eſt, tardius quam ullibi ſpiſſiorem tantiſper cruorem, per hepar trajici. In plano porro eſt, hepar ampliſſimum viſcus, paucioribus pro mole ſua inſtructum eſſe nervis, non per ipſam ſubſtantiam, ſed arteriarum tantum & potiſſimum bilioſorum ductuum tunicas diſtributis, eaque propter non adeo exquiſito ſenſu pollere. Perſpectum denique habemus, hepaticum viſcus non ſolum ambitu ſuo quamplurimas abdominis partes propius contingere, ſed etiam cum iiſdem tam nervorum, quam inprimis vaſorum interventu, conſenſum alere exquiſitiſſimum. Hæc qui explorata tenet; is certe facili negotio morborum, qui ex hepatis vitio ortum trahunt, cauſſas & ſymptomata ad rationes ſolide revocare, accommodam iisdem medendi methodum poterit invenire.

16. Sunt vero permulta omnino vitia, quæ in jecur cadunt, & tam ipſum ejus corpus occupant, quam ex eodem tanquam ſede in alias corporis partes redundant; omnia tamen, ſi violentiam illatam exceperis, intercepto fluidorum per ejus compagem curſu continentur ac foventur. Et primo quidem frequentiſſimæ obſervationis eſt, ſufflaminari in hepate ſanguinis progreſſum. Nam licet ſuccuſſoria hepatis à diaphragmate ſub reſpiratione commotio, nec non communicatus venoſis ductibus à diſcurrentibus per earum tunicas arteriarum ramificationibus impulſus, ipſumque robur tunicarum venæ portæ, ſanguinis curſum haud leviter adjuvent; nihilo minus tamen, dum cruor lenteſcens appellitur, vena, pulſu & valvulis deſtituta, eundem advehit, iſque in innumeros capillares ductus, per univerſam compagem dimittitur, inſita jam certe haud levis ad ſtagnationem & infarctum eſt diſpoſitio, cui ſi accedit redundantia, & ob parciorem potum, vitam ſedentariam, ingeſta liberalius acida & vini ſpiritum

ſpiritum lentor ſanguinis, fractum quoque per animi ægritudines, mentis fatigationes morboſque prægreſſos, partium ipſiusque hepatis robur; ex facili utique vaſa infarciuntur, & ſublata proportione ad motum, ſanguis ſegniter trajicitur, & paſſim in canalium alveis ſtagnat. Et hæc morboſa hepatis conſtitutio plerumque comitatur, vel potius antecedit morbos chronicos, & nonnunquam ita increſcit, ut arteriarum ramuli in aneuriſmata, maxime vero venarum propagines in varices fornicentur, cujus rei exempla MORTONUS, VESALIUS nec non BIANCHI de arteriæ cœliacæ aneuriſmate memoriæ prodiderunt. Quin nonnunq; ob lentiorē progreſſū ſanguis plane in polypos concreſcit, & latius ſerpente obſtructione, hepar adeo grandeſcit, ut duplo & quadruplo naturalem molem ſuperet, & diaphragmate cum ventriculo deorſum coactis, dolores & ſpaſmi, diaphragmatis tenſiones, difficilis ſpiratio & inclinatio ad vomitum, cum magno ſanitatis detrimento oboriantur.

17. Quo frequentior autem & familiarior hepati eſt ejuſmodi infarctus, ſive frigida oppletio; eo rarius vel plane non in illud cadit calida obſtructio, ſive ſtaſis inflammatoria. Sunt quidem inter veteres atque recentiores plurimi & tantum non omnes, qui de inflammatione hepatis multa ſermocinantur, eandemque ex febre, ardore, dolore acuto circa regionem hepatis, dijudicare ſatagunt, autumantes, eandem admodum periculoſam eſſe & facile in ſphacelum abire, ideoque non tantum venæ ſectione, ſed etiam internis æque ac externis balſamicis, inflammationi & putredini reſiſtentibus contra eandem pugnandum eſſe ſerio injungunt. At vero ſi paullo penitius hepatis fabricam contemplamur, eandem inflammationi concipiendæ plane non aptam eſſe deprehendimus. Nimirum hepar ob nervorum & membranarum nervoſarum delectum, rudi admodum ſenſu præditum, ita ut etiam mirum in modum diſtento eodem & infarcto, præter gravitatem quandam nihil ferme doloris percipiatur: inflammationes autem nonniſi partes nerveo-membranaceas ſenſibiliores, cujus generis ventriculus, inteſtina, meninges ipſique pulmones ſunt, corripiunt, eo quod, ſi ſanguis copioſe cum impetu in vaſa capillaria adactus & firmius obhæreſcens, fibras & membranas nerveas premendo ac diſtendendo dolorem ſuſcitat, quem ſpaſmus & ſtrictura ſubſequitur, qua coarctati vaſorum alvei, affluentem ſanguinem non admittunt, eodemque ad majores canales repreſſo, calor partis cum tumore ac dolore inducitur, quo demum totum genus nervoſum in conſenſum trahitur & ſic febris accenditur. Accedit, quod quum ad inflammationem ciendam fortiori opus ſit ſanguinis appulſu & congeſtione, quo vaſa magis quam par eſt diſtendātur & diſtorqueantur: ad hepar vero ſanguinis tarde admodum per venam impulſu deſtitutam deducatur; clare pateat: hanc venam ad inducendas inflammationes plane non aptam eſſe, ſed ob minorem renitentiam atque tenſionem moli cedere, ac potius infarctum & lentam ſtagnationem, quam ſtaſin inflammatoriam contrahere.

18. Deinceps ipſi illi auctores, qui hepatitidis mentionem injecerunt, incomplete admodum & valde obſcure acutas jecoris affectiones deſcripſerunt, & minus curate diſcrimen notarunt inter inflammationem, quæ in ligamentis hepatis & reliquis externis jecori adjacentibus hypochondrii dextri partibus occurrit, & inter illam, quam in ipſum hepar cadere volunt. eaque propter haud injuſta ſuſpicio eſt, eoſdem inflammationem in pleura & circa coſtas, vel in peritonæu & muſculis abdominis, pro hepatis in convexa parte phlegmone habuiſſe, vel etiam ſi duodenum & ipſi annexi ductus biliarii, nec non pylorus inflammati fuerunt, convexam hepatis partem ſideratam falſo credidiſſe; inprimis quum in tot auctorum monumentis nulla plane deprehendatur obſervatio, qua clare & ſine dubitatione facta diſſectione defuncti doceri poſſit, in antea ſano viſcere hepatis, ſubito inflammationem cum ingenti dolore, ſiti, æſtu, febre acuta, lethalem fuiſſe obortam.

19. Nos igitur hepatis phlegmonem; ſi non in non entium, tamen rariſſimorum affectuum claſſem merito referimus, & ſolicite externarum ab internarum partium inflammatione diſtinguendam eſſe inculcamus, ne recte monente FORESTO *lib. XIX. de hepat. affect.* imponat tumor dextri hypochondrii medico, tanquam ſit in jecore affectus, quum tamen ſit in muſculis abdominis. Omnia enim illa ſymptomata, dolor ſcilicet dextri hypochondrii, cum anxietate ſpirandi, inquietudine & febre acuta, nonniſi inflammationem partium, quæ ſpurias coſtas cingunt & quibus hepar annexum obtegitur, produnt, & affectus recte ut pleuritis, ſic etiam hepatitis ſpuria vocari poteſt. Neque etiam hæc inflammatio tam à ſanguine ſtaſin concipiente, quam potius à ſero acri, nerveis his partibus firmius inhæreſcente, oboritur, & quaſi rheumatiſmi ſpecies eſt. Et licet multum periculi alere videatur, quia ob dolorem in conſenſum trahit diaphragma cum muſculis intercoſtalibus & febre continua ſtipata eſt: nihilo minus tamen, ſi prudenti medicatione excipitur, omnis periculi expers eſt, & tempeſtivo antiſpaſmodicorum, blande diaphoreticorum, ſiquè è re eſt, venæ ſectionis uſu, junctis ſimul externis diſcutientibus ac emollientibus, intra ſeptem vel undecim dies utplurimum diſcedit.

20. Sed quia hæc a me in diſſertat. *de hepatis inflammatione vera rariſſima, ſpuria frequentiſſima*, fuſius excuſſa ſunt, pergo jam ad luſtrandum abſceſſum & ſphacelum hepatis; de quibus paſſim in ſcriptorum medicorum monumentis fit mentio. Utroſque poſt hepatitidem in hoc viſcere ſubnaſci, communis quidem fert opinio; ſed ſi modo memorata momenta curatius penſitamus, erroribus eandem accenſendam & longe aliam horum vitiorum generationis rationem eſſe patet. Scilicet ne de illata externa violentia dicamus, nonnunquam evenit, ut ex hepatitide ſpuria, intra membranam peritonæi, vel muſculos abdominis conſiſtente, oboriatur abſceſſus, quo rupto, pus in convexam hepatis partem effunditur, ipſumque hoc viſcus, ni matura apertione evocetur, aggreditur, corrumpit & putrilagine inficit; id quod exemplis confirmant FORESTUS *lib. XIX. de hepat. affect. obſ.* 10. M.N.C. *Dec. II obſ.* 11. nec non COITER *in obſ. anatomico-chirurg.* Eſt tamen etiam ipſum hepar abſceſſibus producendis idoneum, qui vero lentius gignuntur & plerumque hepate obſtructo & in tumorem elevato, ſub chronicis potiſſimum morbis, ut hydrope & hectica, enaſcuntur, à ſanguine lenteſcente parti inhærente, ſenſim ſubſtantiam excavante & in pus abeunte, producti. Inprimis frequenter in obſervatis medicorum ſunt caſus, quod poſt graviora capitis vulnera, cum effuſione humorum ſub calvaria, poſt mortem in hepate abſceſſus reperiantur, cujus phænomeni rationem hanc BIANCHI *in hiſtor. hepat. pag.* 147. affert: quod abſorpta in canales & ſanguini inſinuata purulenta materia & delata ad hepar, in quo lentior ſanguinis curſus & viſcidarum ſordium ſolemnis ſecretio, ſanies ſimul per idem colatorium alliciatur, & deficiente ad expulſionem potentia, in eodem obhæreſcat & abſceſſum formet. Inſanabiles autem

plerumque quidem ſunt hepatis abſceſſus, præſertim ſi intimius ipſum viſcus obſideant, & ægris hectica febre tabeſcentibus, demum mortem inferunt: nihilo minus tamen TULPIUS, HARDERUS, BECKERUS aliique exempla conſignarunt eorum, qui rupto abſceſſu & effuſo per cholodochum in inteſtina pure eodemque per alvum aut vomitum excluſo, convaluerunt.

21. Eadem ferme ſphaceli in hepate eſt ratio. Hunc enim indivulſam magnæ inflammationis pediſſequam eſſe, plurima medicorum turma cenſet. Verum frequentioris certe obſervationis eſt, ſphacelosam corruptionem oboriri ſine præcedente gravi æſtu vel tumore, & ſine cauſa externa violenta, & inprimis in ſenili imbecilli corpore extremos pedum apices corripere, funeſto plerumque eventu. Quare quin etiam interne in viſceribus idem ſine prævia inflammatione, maxime in parte per quam tardius ſanguis iter legit, & ubi ad corruptionem pronus eſt ſanguis, fieri poſſit, non eſt quod dubitemus. Teſtatur ſane experientia, haud raro ſphacelosam corruptionem in corporibus, quæ graviori animi affectu, diuturno inprimis mœrore, confecta & viribus exuta, ex longa ſanguinis in hepate à debito tono defecto ſtaſi oboriri, & præcedente febre hecticam mentiente, demum cum ſumma virium proſtratione & ſingultu mortem inferre. Ejuſmodi exemplum narrat DODONÆUS *obſ. cap. III.* Ante viginti, & quod excurrit, annos ipſe vidi in conſiliario. Is per diuturnum tempus mœrori nimium indulſerat, & primum in virium jacturam cum appetitus proſtratione incidebat. His complicabatur calor lentus cum pulſu celeri ac debili, donec accedente tandem ſingultu & conatu licet irrito ad vomendum, elapſis quatuor hebdomadibus placide exſpiraret. Aperto poſt mortem cadavere, hepar corruptum, inſtar picis nigrum cum fœtore apparuit, infecta ſimili labe diaphragmatis, quæ hepati adhæret, nec non anteriore ventriculi parte.

22. Quemadmodum autem hæc hepatis vitia ſanguini poriſſimum ſtagnanti & corrupto ortum debent; ita nonnulla etiam ſunt, quæ ex intercepto lymphæ progreſſu natales ducunt. Rarioris paullo obſervationis caſus ſunt, ubi hepar à copioſius ſecreta lympha, & non in aquæ ductuum alveos recepta, ſed per texentium fibrarum interſtitia exundante, intumeſcit & tumore quaſi œdematoſo totum afficitur, quem jecoris affectum præter alios inprimis annotavit GLISSONIUS *in anatomia hepatis.* Frequentiſſimum autem hepati appendi aquoſos tumores, hydatides vocatos, dum ſcilicet aut remiſſæ lymphaticorum fibrillæ, à concluſo inter binas valvulas humore, exterius urgentur, ſenſimque ampliatæ, ſacculos & veſicas efformant, aut ipſa lympha inter ſubſtantiam & tunicam hepatis effuſa, membranam elevat & ſubtus colligitur, id quod plerumque, ſi majores paullo minuſque pellucidi aquoſi tumores jecur obſident, factum eſſe obſervatur.

23. Porro etiam lymphæ lentor & præternaturalis ſpiſſitudo, ejus per hepar iter, modo levius, modo gravius, remoratur. Videlicet non adeo inſolitum, ſed chronicis plerumque morbis complicatum, lymphaticum humorem ſanguini adhuc permixtum, variis de cauſſis ſpiſſeſcere, & ſecedentem ex ejus connubio, paſſim in hepate obhæreſcere, ita tamen, ut medicamentorum ope, vel temporis ſucceſſu, iterum in motum cieri poſſit. Quod ſi non contingit, ſed lympha, diſſipata magis adhuc fluida ſubſtantia, ad majorem craſſitudinem redigitur, concretiones fiunt irreſolubiles, quas pro materiæ concretæ habitudine, atheromata, ſteatomata & meliceride vocant, quarum exempla notarunt, GLISSONIUS *l.c.* SEGERUS, WELSCHIUS & BIANCHI *l.c.p.* 153. Graviſſimum denique obſtructionis lymphaticæ in hepate genus eſt induratio & ſcirrhus. Ambo oriuntur quando diſtentis nimium alveis, contentus humor quieſcens omnem penitus fluiditatem exuit, ipſæque tunicæ craſſeſcunt, ita tamen, ut induratio magis intimiora viſceris occupet & latius porrigatur; ſcirrhus vero in exteriori parte membranacea vaſisque extimis obhæreſcat, occalleſcentibus penitus ac in cartilagineam ſubſtantiam degenerantibus membranis.

24. Atque hæc ſunt præcipua, quæ hepatis viſcus infeſtant ac obſident, vitia. Quorum quum ea ſic ratio atque indoles, ut ex intercepto humorum curſu pullulent, adeoque facili quidem negotio arceri aut prima ſtatim in herba jugulari poſſint: contra vero invaleſcentia & confirmata, difficulter vel plane non ſanationem recipiant: patet utique, palmariam medentis curam eo dirigendam eſſe, ne hoſtem tam periculoſum admittat, ſed inoffenſum ſanguinis reliquorumque ſuccorum per hepar progreſſum præſtando, tempeſtiva ope corpus ab ejus incurſu muniat. Quemadmodum vero ſecundum GALENI edictum, omnis curatio per medicamenta etiam ſelectiſſima inanis & ſupervacua eſt, niſi recta atque exquiſita victus ratio accedat, quæ profecto, tutiſſima ac certiſſima ratione, morbos averruncat; ita etiam perpaucis hoc loco ſubjicere è re erit, quænam ex rerum ſic dictarum non naturalium cenſu ad hepatis vitia avertenda & viſcus hoc ſalvum & integrum ſervandum ſalutaria ſint atque idonea, & quænam viciſſim evitanda.

25. In harum itaque numero, quum ad vires frangendas, tonum viſcerum dejiciendum, functiones eorundem labefactandas, ſicque ad chronicas paſſiones prompte arceſſendas, nihil pernicioſius ſit crebrioribus animi turbis ejusque fatigationibus & diuturnis ægritudinibus; contra vero, ad motus, qui vitæ & ſanitati præſunt, integros ſervandos, robur fulciendum & incolumitatem cuſtodiendam, nihil aptius magisque proficuum, quam mens tranquilla, ſedata & ab omnibus curis affectuumque intemperantia immunis, huic ut ſumma opera ſtudeant, omnibus ſerio eſt injungendum. Deinceps commendanda quam maxime aëris puri ac temperati uſura, quippe qui genuinum pabulum fluido ſubtiliſſimo, quod motum corpori præſtat, ſubminiſtrat, fluidorum curſum moderatur, eorumque texturam illibatam ſervat. Fugiendus autem intemperatus, humidus & infeſtis exhalationibus refertus. Porro quia ad præcavendas, nec non reſerandas obſtructiones, ipſumque ſanguinis progreſſum per vaſculoſam ſtructuram promovendum, nil utilius atque præſtantius convenienti motu & exercitatione corporis, hæc pariter ad abigenda hepatis ex infarctu vitia, omnibus aliis aperitivis, laxantibus & ſanguinem depurantibus, longe ſuperior & anteferenda eſt. Præterea eſculentorum delectus inſtituendus, in quo quidem non tam qualitatis, quam potius quantitatis rationem habendam eſſe cenſemus, quum, licet optimi ſint cibi, copioſius tamen ingeſti, mole ſtomachum aggravant, neque penitus comminuti, cruditates ingignunt naturæ infeſtiſſimas; ut adeo ſemper quantitas ingeſtorum ad corporis vires dimetienda ſit, ne debiles & imbecilles ciborum copia gravius lædat, & digeſtione vacillante, ſeparatio utilis ab inutili ipſaque recrementorum egeſtio intercipiatur. Denique maximum certe ad ſanitatem tuendam momentum in potu repoſitum, utpote qui fluiditatem ſuccis concilians, ſufficiens eſſe debet, quandoquidem ad bonum ac nutritioni accommodũ chylum conſtituendum, fluidum ſeptupla minimum portio-

Digitized by Google

portione ſolidam in alimentis maſſam ſuperare debet, prout ex lactis examine patet. Sit vero etiam ſalubris, hoc eſt tenuis, qui neque ventriculum inflet, neque caput petat, ſed expedite emunctorin ſubeat & ſecretiones cum excretionibus ſecundet.

26. Inter diætetica jam memorata ſanitaris præſidia, referendus quoque aquarum ſoteriarum uſus, de quo quidem candide & confirmatius aſſeverare poſſumus, eodem dextre atque prudenter inſtituto, ad declinandas omnes, quæ viſcerum obſtructione nituntur, paſſiones, ipſumque infarctum ſubmovendum, nihil eſſe præſtantius, nihil certius, nihil efficacius. Quum vero non una eademque ſalubrium fontium ratione elementorum ſit indoles atque virtus, ſed aliæ aliis, pro diverſitate corporum & diſpoſitionis ad morbos, ſint meliores ac præſtabiliores; ſummopere utique neceſſarium, ut medicus antequam ad eorum uſum deſcendat, plenam & exactam eorundem habeat cognitionem, quo in tam eximio mineralium aquarum proventu, certa cum ratione, quæ magis ex uſu ſint, ſuadere, & ad illum, quem intendit, ſcopum conſiliis ſuis dirigere poſſit. Nos quidem ad reſeranda obſtructionum in hepate repagula, hoc diſcrimen & hanc cautionem ſervamus, ut ad inſtituendas, prout ſolenne eſt, vere & autumno curationes, acidularum vel thermarum, quæ paullo validioris ſunt naturæ, uti ex acidulis Pyrmontanæ & Egranæ, ex thermis Carolinæ, uſum ad aliquot hebdomades protractum injungamus: pro potu vero ordinario, ſi res poſtulat, per integrum annum, quæ mitioris ſunt indolis, ut Selteranas, Wildungenſes & Emſenſes cum exoptatiſſimo ſucceſſu commendemus. Eſt enim medicatorum horum fontium ea vis atque facultas, ut non ſolum crudos & impuros ventriculi & inteſtinorum canali inhæreſcentes ſuccos diluant, abſtergant & per alvum exturbent, ſed etiam tenaces & viſcidos in ſanguine, vel in viſcerum penetralibus ſtabulantes humores diſſolvant & fluidos reddant, partes ſimul excrementitias ſalino-ſulphureas ipſis admixtas diluant & contemperent, tandemque, quæ craſſioris ſunt naturæ, per renale cribrum, quæ vero tenuioris indolis, per cutis ſpiracula eliminent.

27. Quum vero non omnibus ſoterios fontes adire integrum ſit, neque etiam eorundem copia ubique obtineri queat; in quæſtionem venit, quænam alia præſidia horum in locum commode ſurrogari poſſint? Nos promimus conſilium, ut excluſi ab hujus remedii uſu, alias puras & leves, & ſi conditio locusque ferat, martialis proſapiæ aquas ſeligant, easque vel calide herbis roborantibus & aperientibus loco thee infuſas mane bibant, vel etiam easdem tepide ad aliquot libras mane potent, adjecta drachma una vel altera ſalis aperitivi, quale confici poteſt, ex ſolutione oculorum cancri, terra foliata tartari, tartaro vitriolato, arcano duplicato, nitro antimoniato, ſale Sedlicenſi, polychreſto, abſynthii & quæ ſunt hujus generis plura. Poſſunt quoque radices quinque aperientes, & ex herbis naſturtium aquaticum, beccabunga, chærefolium, ſero lactis, vel juſculo carnis incoqui, ac ut eo certior atque præſtantior effectus ſubſequatur, mitior martis tinctura, ut eſt pomata vel cydoniata, inſtillari decocto, idque ſufficienti copia, ſubjuncto debito ratione motus & diætæ regimine, potari. Ere tamen etiam eſt, ut his remediis interponatur interdum uſus pilularum balſamicarum leniter aloëticarum & helleboratarum, quarum virtus in roborando dejecto viſcerum tono, atque in promovendis excretionibus longe eſt ſpectatiſſima.

DE
PULSUUM NATURA GENUINA DIFFERENTIA
ET USU IN PRAXI.

§. I.

QUemadmodum in medicina à multis retro ſeculis, tanta opinionum & interpretationum diſſenſio atque diſcordia fuit, ut nihil fere à dubiis & difficultatibus manſerit intactum, nihilque conſtans ac firmum exſtiterit: ita illud ipſum evidentiſſime cernere licet in practica illa de pulſibus materia, quæ quo utilior & magis nobilis eſt, eo majoribus etiam dubiis & diſſidentibus opinionibus involvitur. Ita complures etiam ex recentioribus reperiuntur, qui circa pulſus phyſiologiam non ſimiles, ſed contrarios ſovent conceptus, cum dubitent, an motus ille, qui tactu in arteriis percipitur, ſit ſyſtole vel diaſtole, item, num cordis & arteriarum motus temporis momento ſit unus idemque. Alii & maxime veteres innumerabilem pulſuum differentiam inſinuant, quæ plane inutilis, & ſubtilitatibus multis metaphyſicis Herophilæis referta eſt, quarum plurimæ nec tactu percipi, nec intellectu poſſunt comprehendi. Alii ex adverſo nimium conſtringunt pulſuum differentias, & duas vel tres tantum in praxi admittere volunt. Nonnulli certas pulſuum ſpecies pro una eademque habent, cum alii contra diſtinctionem harum in praxi perneceſſariam & confuſionem ſumme pernicioſam urgeant. Res clara eſt de pulſu celeri & frequenti, ubi plurimi recentiorum, unum eundemque pulſum ſic dici poſſe firmiter & conſtanter aſſeverant, alii contra in praxi maximum momentum in horum diſtinctione verſari contendunt. Pulſus vehemens, fortis, magnus & celer ſubinde ab autoribus pro una eademque ſpecie habentur, quas tamen ſeparatas eſſe, alii volunt. Paucis, ſi experientiam conſulimus, raro duo medici ad lectum ægri circa pulſus denominationem inter ſe conveniunt. Quod ad pulſuum in praxi uſum attinet, & hic variæ ſe ſiſtunt opiniones, dum quidam fallaciſſimum eſſe in morbis ſignum & tantum in quibusdam febribus, pulſum habere uſum aſſeverant; alii autem tam neceſſariam practicis exiſtimant pulſuum notitiam, ut ſi quis in hac non excellat, certum circa morbos præſertim latentes prognoſticon atque judicium formare nequeat, unde cum Chinenſibus pulſuum ſcientiam maximopere ſuſpiciunt & æſtimant, adeo ut per longum tempus variis in partibus accurate pulſus explorandos eſſe ſtatuant. Noſtra opinione origo ac fons harum diſſenſionum ex eo videtur profluxiſſe, quod veteres ſanguinis circularem ignoraverint motum, & pulſuum differentes ſpecies excogitatas ex ſpeculativis differentiis corporis cujuſdam ſolidi impulſi deſumſerint. Recentiores autem ſicuti utiliſſimum inventum circulationis rarius in pathologia & praxi applicaverunt, ita contenti veterum circa pulſus regulis, neque ex hoc invento recte pulſuum naturam & differentias explicuerunt. Ut itaque aliquid firmi, conſtantis ac rati habeamus, quo dubia omnia

remo,

removere poſſimus, ne amplius decipiantur magiſtri vel alios decipiant: placuit ex fundamentis & regulis mechanicæ, maxime autem ex ſanguinis circulo, pulſuum indolem & veras differentias ſtatuere & uſum practicum ſimul oſtendere.

2. Antequam ad pulſuum differentias & cauſas varias enodandas nos accingamus, per neceſſarium eſſe arbitror, fundamenti loco, pulſus phyſiologiam, ſive ejus conſtitutionem ſecundum naturam præmittere, ut eo melius poſtea reliqua connecti & ex juſta connexione veritates deſideratæ detegi ac explicari poſſint. Controverſia autem hoc loco occurrit; an motus cordis ſit unus idemque cum pulſu, ſive an uno eodemque tempore, quando cor eſt in ſyſtole, arteriæ etiam ſint in ſyſtole, & ſyſtole cordis & arteriarum verus ſit pulſus, an potius inverſa ratione, ſyſtole cordis & diaſtole arteriarum reciprocent, ſive quando cor eſt in ſyſtole, arteriæ ſint in diaſtole, & pulſus, quem tangimus, non ſyſtole, ſed potius diaſtole arteriarum ſit. Jam autem magnus noſter SENNERTUS, *in Inſtitutionibus Lib. 3. part. 1. Sect. IV. cap.* 1. priorem amplectitur ſententiam, & ibi docet eodem tempore cor & arterias dilatari & conſtringi, & temerarium eſſe dicit, his, quæ ſenſibus percipiuntur, non acquieſcere. Et quamvis eodem in loco dubio valde nobili ſuam ſententiam oppugnet, dum nempe ſcribit: *ſi eo tempore, quo cor conſtringitur & expellit, etiam arteriæ conſtringuntur, ſequi, arterias non poſſe ſanguinem recipere, & contra quo tempore cor & arteriæ ſimul dilatantur, cor non poſſe ſanguinem ab arteriis trahere, cum mutua hæ tractiones ſeſe impedirent*; nihilominus ita huic dubio reſpondet, *nihil incommodi ex eo ſequi, dum non ita arteriæ comprimuntur & clauduntur, ut plane nihil poſſint recipere, ſed ſufficiens adhuc ſit cavitas, ad id, quod cor tranſmittit, recipiendum: Item cor ex pulmonibus trahere neque arterias ſolum ex corde, ſed etiam ex vicinis partibus, & venis in dilatatione trahere poſſe*. At vero quod hæc ſententia ſano conceptui, de motu ſanguinis circulari, quem ſuo tempore cæterum non ſatis laudandus vir ignoravit, adverſetur, quivis facile perſpicere poterit.

3. Non poſſumus autem ſatis mirari ex recentioribus, celeberrimos quosdam Sennerti veſtigia premere, & quibus ſanguinis circulus exacte cognitus eſt, adhuc non vereri hæc diſſerere: cordis motum in ſyſtole ipſiſſimum eſſe cum motu arteriarum, qui ſentiatur in pulſu, & ſyſtolen notare κατ' ἐξοχὴν pulſum, unde eos refutant, qui motum cordis & arteriarum non eundem ſed alternatum ſtatuunt. De cætero mirantur, tantum virum GALENUM & JOHANNEM BAPTISTAM MONTANUM *Lib. I. de pulſibus dignoſc. cap. V.* ſcripſiſſe, non cujusvis pulſus poſſe ſyſtolen ſeu contractionem ſentiri, imo rejicit plane eos, qui diaſtolen credunt, quando pulſus micet. At vero pace tanti viri, qui nobis charus & ſemper honorandus eſt, aſſerimus cum recentioribus ferme omnibus ſolidioribus, pulſum nihil aliud eſſe, quam arteriæ dilatationem ſive expanſionem à ſanguine cordis contractione ex ſiniſtro ventriculo protruſo & expulſo in arterias, quæ à ſanguinis è corde exeuntis illiſu, univerſo ſanguinis fluido communicato extrorſum tenduntur & dilatantur, & poſtmodum dilatatæ omnes reſiliunt, & in priſtinam figuram non modo redeunt, ſed & ultra, aliqua ex parte conſtringuntur, & ſanguinem novo impulſu ulterius in extremas arteriolas inque venarum origines propellunt. Duplici enim motu, ipſæ arteriæ gaudent, recte ſentiente BELLINO *in Tract. de pulſibus*, uno extrorſum qui dilatatio eſt, ſeu incurſus in digitos, altero motu introrſum qui conſtrictio eſt, ſeu ſubductio digiti, quæ difficillime cognoſcitur ac percipitur, recte ſentiente GALENO. Circulus enim ſanguinis, à quo jugi ac perenni vita noſtra pendet, ſine mora & quiete ulla ſit, & reciprocis iſtis cordis & arteriarum motionibus perficitur, nec ſine illis intelligi poteſt. Quandocunque enim cor eſt in ſyſtole & expellit, arteriæ ſunt in diaſtole & recipiunt, & quando arteriæ propter copiam fibrarum, quibus conſtant, ſpiralium & muſculoſarum ſeſe contrahunt, venæ & cor ſunt in diaſtole & ex arteriis ſanguinem capiunt. Memorabile hoc loco eſt, ipſum GALENUM jam ſuo tempore eandem foviſſe ſententiam, quæ egregie cum circulo ſanguinis convenit, dum *Libro VII. de Anatom. adminiſtr.* ſcribit: *pulſatio cordis & arteriarum ita ſe habet, ut, quando cor attollitur, arteriæ demittantur, & quando cor dimittitur, arteriæ attollantur, quod ex anatome cognoſcitur*. Egregie quoque conſpirat hanc in ſententiam FERNELIUS. *p.* 185. *pulſus ex diaſtole & ſyſtole conſtat. Diaſtole id eſt diſtractio eſt, qua arteria ſe quoquaverſum diffundit; ſyſtole autem contractio eſt, qua in ſe ipſa undique ſubſidet, ſeque ſubmittit.*

4. Ratione hujus pulſus non levis inter medicos diſſenſio & opinionum divortium hinc inde deprehenditur. Veteres unanimi ferme ore has ſpecies inter ſeſe diſtinctas volunt: ex recentioribus autem nonnulli frequentem & celerem pro uno pulſu æſtimandum eſſe, quod paſſim ex ſcriptis eorum cognoſcitur; à quorum tamen ſententia nonnulli diſcedunt, præſertim qui præ aliis ſapere volunt, & tantam diſtinctionem eſſe affirmant, ut practicus illum abſurdum haberet, qui vellet hos pro uno pulſu venditare. Ut igitur ex hiſce dubitationibus & difficultatibus emergamus; pretium operæ eſt, rem paulo clarius & plenius ſcrutari atque inquirere. Veneranda antiquitas hac fuit in conſtanti ſententia, cum pulſus motus ſit localis, hinc quodcunque ad motum localem requiritur, & quicquid de hoc motu in univerſum negari & affirmari poteſt, illud etiam de pulſu negari & concedi debere. Et cum juxta GALENUM & SENNERTUM *quinque* ad motum localem requirantur, nempe primo movens, 2) ſpatium, per quod fit motus 3) tempus, quod confecerint, in ſpatii tranſitu 4) ſi motus ex contrariis eſt compoſitus, quies & 5) inſtrumentum per quod motus perficitur. Ex hiſce jam differentias pulſuum ſimplices petunt. A motore pendet vehementia & debilitas, hinc pulſus vehemens & debilis: A ſpatio ſeu quantitate diſtenſionis magnitudo & parvitas pulſus. Tempori, quod arteria in motu conſumit, reſpondet ejus celeritas & tarditas. Et prout parum vel diu in quiete moratur, dicitur creber vel rarus. Ab organo autem pulſus, quod eſt arteria, quæ nunc eſt mollior, nunc durior, oritur pulſus mollis & durus.

5. Quamvis autem SENNERTUS in *Inſtitutionibus p.* 576. celerem pulſum definiat, quando arteria brevi tempore ſpatium ſuum percurrit, ipſe tamen poſtea cognoſcit, celeritatem pulſus ad ſpatium applicari non poſſe, quoniam illud ſpatium tactu cognoſci non poſſit, unde monet in definiendo pulſu celeri ad motus qualitatem, an nimirum incitatus vel remiſſus ſit, reſpiciendum eſſe. Unde FERNELIUS & cum ipſo complures pulſum celerem definiverunt, quod ſit is, qui brevi tempore arteriam diſtendit, tardus contra, qui longo tempore hoc facit. Cl. BELLINUS *in tract. de pulſibus pag.* 75. ait: *celer ille pulſus dicitur, qui ad digiti preſſionem minimum temporis perſiſtit, tardus qui diutius*. Frequens autem pulſus appellatur ille ſecundum SENNERTI, FERNELII aliorumque ſententiam, cui breve quietis tempus ſubeſt, id eſt modicum interpoſitum intra utramque diaſtolen tempus. Rarus cui longum quietis tempus eſt, vel in quo tempus inter unam & illi ſuccedentem

arte-

arteriæ diſtenſionem longum eſt, ſive adhuc preſſius; frequens dicitur, qui brevi quietis intervallo arteriam diſtendit, tactumque ferit, rarus, qui longioribus intervallis id facit. Paucis: frequentia non proprie de motu dici poteſt, celeritas autem vel tarditas ſive intenſio vel remiſſio vis motricis proprie motui competit, cum quivis motus per ſe ratione celeritatis ſive intenſionis & tarditatis ſive remiſſionis æſtimandus ſit. Non autem unus motus in ſe conſideratus dici poteſt frequens vel rarus, ſed hæc ſaltim differentia de pluralitate & numero pulſuum in certo ac determinato tempore valet. Unde v. g. dicitur motus ſeu impulſus frequens, quando intra dimidium horæ ex ſiphone aqua centies ejicitur, rarus autem, quando trecies intra dimidium horæ emittitur, ubi nempe longa quietis intervalla manent. Rectiſſime itaque tali in caſu, ubi globus v. g. impellitur, celeritas impulſus, quoad nempe ſingulos ictus, poteſt habere locum & tamen rarius id eſt longo temporis intervallo interpoſito quivis ictus fieri poſſunt. Ita enim remiſſus ratione vehementiæ poteſt eſſe quivis ictus globi, & tamen frequentius repeti.

6. Hæc omnia rite ſe habent quidem in motibus, qui non ſunt continui, ſed certa interpoſita quiete gaudent & ubi utique differentia hæc inſignem & egregium uſum habet, neque ita invicem celer & frequens debet conjungi. At vero longe alia eſt ratio in arteriarum motus negotio: hic enim motus eſt continuus, nec ulla eget quiete, ut fluxus ſanguinis jugiter ſine ulla mora ac impedimento ex corde in arterias, & ex his in venas & rurſus ex illis in eas tranſeat & circumvolvatur. Equidem minime exiſtimandum eſt, quando, poſt pulſum ſeu dilatationem arteriæ extrorſum, nullus motus vel ictus amplius tactu percipitur, feriari arteriam & veram intercedere quietem, ſed potius, ut in ſuperioribus dictum, & res per ſe clara & perſpicua eſt, ſtatim poſt dilatationem arteriæ ſive pulſum nulla quies interponitur, ſed mox arteria tum propria elaſtica vi, tum ſpirituum in fibras illarum muſculoſas influxu, introrſum, reſilit, movetur & contrahitur, qua contractione ipſe ſanguis in venas, urgetur & hanc rurſus mox dilatatio ſeu ictus extrorſum excipit. Unde pulſus perpulchre comparari poteſt cum pendulo, quod etiam perficit uno latere in alterum motum continuum, ne ulla ſenſibili quiete obſervabili. De tali motus continui ſpecie, quem veteres non agnoverunt, ſed recentiores optime capiunt, quæſtio oritur, an inter ſeſe celeritas & frequentia, quando de ipſo prædicatur, res plane ſit diſtinctiſſima. Et hoc eſt, quod jam ſub examinis incudem revocabimus. Quandocunque itaque intra quadrantem horæ bis mille pulſus in ægrotante ſubjecto annotat medicus, illum frequentem, id eſt naturali frequentiorem pronunciat; quando autem in alio ſubjecto intra idem tempus ictus tantum mille numerat, dicit illum rarum. Jam ſi alius medicus advocetur, & in iisdem ſubjectis frequentem denominet celerem, rarum autem tardum, inde quæritur, quis verum dixerit. Nos reſpondemus utrumque verum. Nam impoſſibile eſt, cum motus cordis & arteriarum ſemper in ſyſtole & diaſtole ſit conſtitutus, ut pulſuum numerus intra temporis ſpatium exiguum creſcat & major obſervetur, niſi quævis ſyſtole & diaſtole arteriarum ſit citatior & intenſior, ſeu breviori tempore fiat, non ſecus ac in pendulis videmus, quæ quo numeroſiores certo tempore faciunt vibrationes, eo breviores adeoque celeriores debent fieri. Probe enim hic notandum eſt, unus ictus celeritatem non poſſe per ſe ſentiri, quoniam vix punctum temporis durat. Unde feliciſſimus ille practicus SYLVIUS *in praxi medica Lib. I. Cap. XIX.* ſcribit, *celeritas pulſus adſcripta mente quidem concipi poteſt, non item digitis tangi ac percipi*, id quod etiam confirmat ingenioſiſſimus medicus mathematicus BELLINUS *in tr. de pulſibus p. 75.* inquiens: *celer pulſus, quia digito minimo temporis perſiſtit, in ſtatu à naturali parum recedente, vel non datur vel tactu diſtingui non poteſt, cum naturalis motus extrorſum arteriæ vix punctum temporis duret: multo minus in ſtatu præternaturali id ſenſibile erit.* Ex quibus dictis liquido jam conſtare arbitror, pulſum non dici poſſe frequentem, niſi celeritas ſit conjuncta, & celerem non poſſe dici, niſi ſit frequens, quoniam unus ictus non poteſt facile ratione celeritatis diſtingui, unde rectiſſime ſcribit Cl. SCHELHAMMERUS *in Tract. de pulſibus p. 73.* frequentem non citra celeritatem obſervari. Et jam perſpicua erit ratio, qua de cauſa nunquam legitur in hiſtoriis morborum pulſus tardus & pulſus frequens conjunctus, vel pulſus celer & pulſus rarus ſimul, quas ſpecies in motu interrupto dari, nemo negabit, in non interrupto autem ſive continuo ac jugi non poſſunt coincidere. Ex eo jam liquido conſequitur pulſus ſpecies minime referendas eſſe ad cujusvis motus localis ſive corporis impulſus naturam, ita ut quod de quovis motu locali prædicari poſſit, aſſerendum quoque ſit de pulſu. Ignoravit enim cordata antiquitas circulum ſanguinis ceu motum continuum, ex quo merito omnes ſpecies & differentiæ pulſus peti ac explicari debent.

7. Haud ignotum eſt, quod omnes fere tam ex recentioribus, quam veteribus ſcriptores unanimi ſententia peculiarem differentiam pulſus celeris & vehementis conſtituant dum illum intenſum citatum velocem, & contrarium remiſſum, hunc autem validum fortem, robuſtum & oppoſitum debilem, imbecillum, languidum denominent. Et quemadmodum celeritatem à motu brevi tempore facto; ita vehementiam à moventis virtute valida vel debili ducunt atque derivant. Verum enim vero non leve hic occurrit dubium, an non celer pulſus ſit etiam dicendus vehemens, ſive pro uno eodemque habendus, quandoquidem celeritas, ut conſtans eſt mathematicorum ſententia, nonniſi vis movens aucta & intenſior eſt, ſive celeritas nunquam ſine intenſione virium motricium concipi poteſt. Virium autem intenſio ſive celeritas magnos præſtare poteſt effectus, ſive multum vincit reſiſtentiæ; jam autem vehementia motus dicitur tantum reſpectu effectuum, quando nempe per actionem moventis magnum mobilis reſiſtentis vincitur, unde omnes ſtatici & mechanici in eo conveniunt, quod celeritas parvi corporis æquare & compenſare poſſit magnum pondus, magnamque corporis molem, cum notum ſit, globum duplo celerius motum plus effectus præſtare, quam globum duplo majorem in tardiori motu exiſtentem.

8 Conſpicimus porro quam mirabiles effectus tenuiſſima corpora, aër, æther, ignis, in celerrimo motu conſtituta, præſtent. Videtur etiam ipſe GALENUS *Lib. III. de differentiis pulſuum Cap. V.* in eam conſpirare ſententiam, quod celeritas & vehementia pulſuum non multum inter ſe differat, id quod ſequentibus declarat. Vulgo, inquit. *apud auctores vehementiæ nomen dicitur de contenta ſeu forti ſimulque celeri actione & homines ii σφοδροὶ dicuntur, qui contentam & celerem edunt actionem.* Et propterea idem GALENUS ibidem ſcribit, ſi vocabula medica conſtituendi poteſtatem haberet, ſibique liberum eſſet, nomina pulſibus imponere, ſimplicem qualitatem ac differentiam renitentium ac tactum everentium pulſuum ſe nominaturum *vim vel robur vel contentionem vel ſimile quid, differentiam vero, ex hac & cele-*

celeritate compoſitam vehementiam ſe appellaturum. Verumtamen quia nomen vehementiæ maxima pars medicorum de una ex ſimplicibus differentiis uſurpat, illud retinendum nec mutandum eſſe cenſet. Ut autem hæc univerſa clara & perſpicua evadant; pernecesſarium eſt, ex ſtaticis & mechanicis hoc loco ſupponere, vehementiam duplici modo conſiderari poſſe, vel reſpectu molis moventis, vel reſpectu intenſionis vis motricis. In genere vehementia de motu prædicatur, quando ille magnum valorem habet, ſive magnos effectus præſtat, multum reſiſtentiæ corporum vincit; unde etiam vehemens pulſus dicitur, qui tangentis manum valide ferit, languidus autem & debilis, qui imbecilliter & remiſſe manum percutit. Jam autem vehementia reſpectu moventis eſt, ſi magna ſit ejus moles, ſive copia virium motricium; unde corpus magnæ molis ſeu quantitatis magnum in motu præſtat valorem, ſeu vehementem motum efficit.

9. Deinceps vehementia quoque dicitur de ipſa motus intenſione, quando nempe ille concitatus, intenſus eſt, ſive celeriter fit; unde patet minimæ molis corpus celeriter quidem moveri poſſe, & magnam quoque exercere efficaciam; longe autem validiorem & gradu vehementiorem exſurgere potentiam, ſi utrumque concurrat, nempe moles moventis corporis & ſimul celeritas motus. Tametſi ergo celer pulſus in ſe conſideratus, recte ſentiente GALENO, nunquam vehementiæ ſit expers, recte tamen ille pulſus tantum vocatus vehemens, quando ſpiritus copioſi adſunt, & fibras cordis animant, qui ſi ſine celeritate eſt, dicitur robuſtus, ſi cum celeritate, vehemens & ſimul magnus, quando non parva, ſed ingens ſanguinis quantitas, una cordis ſyſtole, in arterias dejicitur, & tunc, quod ſignum eſt vehementis pulſus, manus fortiter & cum violentia quadam percutit. Quoniam autem non opus eſt, ut ſub celeri ſyſtole cordis ſemper adſit virium ſive ſpirituum copia, neque ſanguinis magna ſemper quantitas ejiciatur, ſed ſæpe pauci ſpiritus ſufficiunt, unde non fortiter tunc arteria percutitur, licet celer ſit pulſus.

10. Cum veteres, uti in ſuperioribus monitum, ſpecies pulſuum ex motus localis natura deſumſerint, & hinc quot ſpecies motus dantur, vel excogitari poſſunt, tot etiam pulſuum ſpecies finxerunt, adeo, ut ſimplicium & compoſitarum innumeræ ratione temporis, ſpatii, inſtrumenti, ordinis, æqualitatis, proportionis rythmorum, virtutis moventis, deſcriptæ præſertim apud GALENUM differentiæ legantur. Poſtea autem factum eſt, ut ſpecioſe has confictas, cum non in praxi deprehenderent, vel inutiles vel incomprehenſibiles, & propterea multas rejiciendas eſſe, ſolide ac docte monuerint. Ita *Joh. Bapt.* MONTANUS *Conſilio* 256. de minoribus pulſuum differentiis in genere fatetur, ſe eas cognoſcere non potuiſſe, & GALENUM hac in re neſcio quid græci habuiſſe exiſtimat, atque ſe credere, ait, GALENUM, cum iſta ſcriberet & pulſuum genera ad minimum divideret, riſiſſe. Poſtea addit, utut iſtæ differentiæ ratione atque intellectu colligi poſſint, tamen procul dubio omnes tactu perceptibiles non ſunt. Egregius quoque hanc in rem exſtat locus in *Caſpari* HOFFMANNI *Inſtit. p.* 650. dum ſcribit: *De pulſibus cum brevibus & nervoſe ſcripſerit Goldaldinus putaverim præferendum illud compendium eſſe tribus* GALENI *operibus, de differentia, cauſis & præſagiis ex pulſibus. Quin puto ſubtilitates eſſe* HEROPHYLEAS, *quas inſuper habere poſſit, non tantum inſtituendus, ſed & medicus exercitatus. Hujus opinionis ſemina injecit mihi* MONTANUS *Conſilio* 257. Confirmavit amicus in Italia, qui ex ore *D. D. Bartholomæi* SCHWALBII *medici Pragenſis ſenis referebat, contentum ſe eſſe tribus differentiis, æquali & inæquali, veloci & tardo, valido & debili; momentum amplius dedit Plempius in fundam. Medic. L. V. Sect.* 2. *Cap.* 2. Multa, inquiens, medicos *de pulſibus nugari, multaque mentem ingenioſam fingere, quæ ſenſus nequeat aſſequi.* Acutiſſimus WELSCHIUS *in operibus pag.* 285. talia prodidit: *In univerſa pulſuum doctrina multa incerta, ſuperflua, imo & rariſſima ad lubitum excogitata jam dudum doctiores advertunt, qui longe alium ſanguinis motum in circulum compererunt, quam facultati pulſificæ ac vitali plerique alii ad muſicas notas potius, quam mechanicas rationes explicandum per ſomnium adſcripſere.* SYLVIUS pauciſſimo numero incluſit prolixas alias veterum differentias pulſuum, & ad tria tantum reduxit capita, nimirum ad pulſus robur, magnitudinem & frequentiam. Per pulſum robuſtum intelligit vehementem, qui vi quadam digitos tangentis ferit; debilis vero eſt, quando id leniter vel leviter contingit. Magnum definit, quando multo & amplo ſpatio, parvum quando pauco & anguſto ſpatio arteria explicatur. Frequentem dicit, quando eodem temporis ſpatio ſæpius quam alias vel in aliis pulſat: rarum vero, quando minus ſæpe, quam ſolebat, aut decebat arteriæ expanſio & ictus obſervatur.

11. Ut autem hæc omnia in concinnum redigamus ordinem & genuinas, quæ in praxi occurrunt & in ſtatu ſecundum & præter naturam deprehenduntur differentias adſtruamus; primo omnium neceſſe eſt, ut ex mechanicis ſupponamus, omnem motum vel celerem eſſe vel tardum. Vera enim proprietas motus eſt celeritas vel tarditas. Qua de cauſa recte docuit GALENUS *in libello de pulſibus ad tyrones Cap. III.* proprie ad motum pertinere celeritatem & tarditatem, quorum hæc eſt motus remiſſus, illa incitatus: & de his faciendum eſſe judicium ex comparatione naturalis pulſus. Secundo, omnis motus vel in magna vel reſpective in parva mole fit, adeoque omnis motus eſt, vel vehemens vel languidus. Tertio, ratione ordinis motus eſt æqualis vel inæqualis, æqualitate intellecta tam ratione temporis ſive celeritatis, quam ratione magnitudinis ſive vehementiæ: & quarto reſpectu mobilis magnus vel parvus.

12. Supponimus autem, motum cordis & arteriarum eſſe continuum ex ſyſtole & diaſtole reciproce conſtantem nulla quiete comprehenſibili interjecta, quapropter omnis pulſus eſt vel magnus vel parvus. Magnus eſt, ſi multum ſanguinis, unica cordis conſtrictione, emittitur in arteriam, adeoque eius diſtenſio ſit magna & ampla. Parvus eſt, ſi pauca ſanguinis quantitas unica ſyſtole tranſit in arteriam, quæ parum nec in magno ſpatio diſtenditur. Deinceps pulſus eſt vel celer ſive velox vel tardus. Celer eſt, quando cor celerrimo & brevi temporis ſpatio ſeſe contrahit, & ſanguinem in arteriam ejicit. Tardus eſt, quando longiori tempore eget cordis conſtrictio, ſive paulo longius durat evibratio ſanguinis in arteriam. Cum autem in ſingulis pulſibus gradus celeritatis vel tarditatis non bene & accurate poſſit menſurari, quoniam momento temporis fit; hinc rectiſſime ex frequentia, id eſt, quando eodem temporis ſpatio ſæpius, quam alias arteriæ expanſio obſervatur, celeritas pulſuum determinari debet, ita tamen, ut frequentia tantum ſignum, character & menſura celeritatis ſit, & raritas tarditatis, cum frequentia de nullo motu in ſe conſiderato dici poſſit. Bene autem in continuo motu, qui tamen ex diverſis ſpeciebus ſyſtole & diaſtole conſtat, ubi una percipitur, altera non, celeritatem ex frequenti illo perceptorum motuum numero dijudicare

debe-

debemus. Tertio pulſus eſt vel æqualis vel inæqualis, æqualis eſt, quando ratione celeritatis ſive frequentiæ pulſuum ſuccedentium, item magnitudinis & parvitatis exacta eſt æqualitas. Inæqualis autem eſt, quando jam pulſus magnus exiſtit, alter autem parvus debilis, ſive unus celer, alter deinde valde tardus, ut quaſi videatur pulſus intermittens, cum tamen intermiſſio pulſus, ad inæqualitatem, quæ in magna tarditate conſiſtit, optime poſſit referri. Quartu, pulſus eſt vel vehemens ſive fortis, robuſtus, aut debilis. Vehemens eſt, quando magna copia virium motricium, ſeu ſpirituum, ſyſtolem cordis parit; debilis eſt, quando cor contrahitur ab exigua ſpirituum quantitate.

13. Differentiæ iſtæ à veteribus deſcriptæ vermicularis, formicantis, tremuli, ſerrati, caprizantis, partim ab inæqualitate pulſuum, maxime omnium autem à tunicarum, quibus arteriæ conſtant, convulſione dependent, unde ſemper fere in acutis periculoſæ ſunt judicandæ. Quod attinet ad pulſum durum & mollem, hic identidem tantum à conſtitutione arteriæ pendet. Quandocunque enim à nimio dolore, ſpaſmo vel convulſione nimis tenſæ, duræ & renitentes arteriolarum evadunt tunicæ, ut renitentia quædam ſenſum tactus feriat, dicitur durus: mollis autem fit, ſi fibræ tunicarum in arteriis flaccidæ, remiſſæ, & humido obſeſſæ ſunt; quando magnus & vehemens cum tali arteriarum molli ſtatu concurrit, undoſus vocatur, qui prodromus eſt imminentis magni ſudoris.

14. Ex ſimplicibus hiſce jam ſtatutis differentiis liquido dijudicari poterit, quænam pulſuum ſpecies invicem poſſint conjungi, & quænam non. Itaque pulſus ex magno & celeri compoſitus datur, item pulſus magnus & vehemens, robuſtus & celer, vehemens & parvus. Secundo datur etiam pulſus frequens & debilis, item celer & parvus. Tertio datur præterea pulſus tardus & magnus, qualis in ſtatu naturali & ſenibus plethoricis contiogit, item in melancholicis nec non ſcorbuticis quibuſdam: nunquam autem datur celer & tardus pulſus, neque tardus & rarus, neque vehemens & debilis, niſi vocabula invicem plane confundere velimus.

15. Quemadmodum motus cordis & pulſus arteriarum, à copia, robore ſpirituoſæ elaſticæ expanſivæ ſubſtantiæ, quæ tam in ſanguine, quam in liquido nerveo exiſtit. 2. a debito fibrarum muſculoſarum cordis & arteriarum tono. 3. à ſanguinis debita temperie, quantitate & conſiſtentia ſecundum naturam qui fit, ex eodem fonte derivari ac deduci debet. A circulo autem debito & æquabili ſanguinis ac humorum per partes ſolidas, vitam & ſanitatem pendere, ac univerſam regi corporis machinam, extra dubium eſt, adeo, ut non inconcinne motus hic ſanguinis naturæ nomen mereatur, qui quo magis moderatus & ad legem compoſitus æquabilis, eo perfectior natura ſui conſervatrix & morborum medicatrix exiſtit; & ex adverſo, quo magis deflectit ab æqualitate, moderatione, eo debilior dicenda eſt natura, variis incommodis & morbis obnoxia. Multum itaque intereſt, ut medicus cujusvis individui circulum, tam in ſtatu ſecundum naturam, quam præter naturam, cognoſcat, ut deinde eo melius judicium de diſpoſitione ad morbos, de ipſorum morborum natura & eventu ferre poſſit. Jam autem nullus ibit inficias, circulum ſanguinis non meliori via inveſtigari poſſe, quam per tactum arteriarum ſive pulſum; non ſuperficialem, ſed crebrioribus vicibus & ſufficienti & decenti tempore indagandum. Is enim non modo virium & robur totius corporis, ſed ſanguinis naturam & conſtitutionem, nec non ſecretionum per neceſſariam conditionem refert & patefacit. Et ſicuti inquies ſive pendulum horologiis appoſitum motu ſuo æquabili temperato, de horologii præſtanti fabrica ac uſu teſtatur: ita etiam pulſus totius hominis naturam omniumque functionum vigorem vel depravationem facit teſtatam.

16. His ita conſtitutis primum in pulſus moderati, conſtantis, æquabilis, qui cæterorum lex atque menſura ſit, inquirendum eſt. Moderatus autem pulſus appellatur, qui magnus non autem celer vel tardus, nec durus nec inæqualis. Is eſt ad cujus comparationem cæteri omnes dijudicari debent, nonniſi optimam totius corporis harmoniam ac temperiem, & omnium rerum præternaturalium abſentiam & moderatum ac temperatum calorem deſignat. Hic ſi adeſt, debitam ſpirituaſcentiæ præſentiam, fibrarum naturalem tonum, & ſanguinem temperatum fluxilem denotat, adeoque liberam tranſpirationem, bonam nutritionem, vigorem actionum animalium, omneſque ſecretiones in debito ſtatu exiſtentes, paucis ſanum corpus ſignificat. Quandocunque autem plus ſolito eſt citatior, celerior, adeoque frequentior, cor præternaturaliter, uti veteres amant loqui, irritatum indicat, niſi à cauſis externis & non naturalibus oriatur; ſi vero diutius perſeverat, certe morbum cum augmento caloris, imo febrem, denotat. Et oritur plerumque à motu ſanguinis inteſtino inordinato & ſpirituum craſi ob admixtionem variarum heterogenearum ſæpius cauſticarum partium immutata. Quando vehemens eſt & ſimul celer, indicat febriculoſam intemperiem & heterogenei quid ſanguini, lymphæ, & ſpiritibus immixtum, copiam tamen ſimul virium & ſpirituum patefacit. Si vehemens & celer ſimul eſt magnus, circulatio tunc intenſior ac citatior ſanguinis eſt, & calor & ſitis, urget, habituſque totus corporis calore, rubore ac turgeſcentia eſt perfuſus: ubi parvus autem pulſus adeſt, & exilis quantitas ex corde tranſit in arterias atque ex venis turſus in cor, debilis & imminutus ſanguinis circulus præſtu eſt, unde tranſpiratio, ſecretiones, imbecilles ac languidæ ſunt, vires paucæ & infirmæ fiunt: ſi talis parvus ſimul debilis & frequens ſive celer eſt, virium inſignem languorem, motum inteſtinum præternaturalem & ſanguinis circulum debilem arguit, qui, ſi talis diu perſiſtit, malignitatem magnumque periculum denotat.

17. Tardus pulſus ſanguinis utplurimum viſciditatem & craſſitiem & parvum debilemque circulum & ſecretionum languorem indicat, ſi ſimul autem debilis eſt, non adeo tutus obſervatur, ſed virium plane ſuccumbentium ſuſpicionem ſuppeditat. Tardus autem & magnus pulſus, virium adhuc robur, fibras cordis & arteriarum tenſas & craſſas & ſanguinem tenacem viſcidum arguit. Inæquales omnes peſſimi ſunt, nec æqualem ſpirituum influxum, & ſanguinem in mixtura ſua turbatum & inæqualem, denunciant, præſertim ſi debiles ſimul ſunt, qui nihil unquam boni præſagiunt. Ita etiam pariter intermittentes, infauſti ominis ſunt, & vulgo pro lethalibus habentur. At vero non univerſale id eſt: ſæpius enim ſine periculo id obſervatur, ubi nempe prava ſunt ſymptomata, & vires ægri adhuc conſtant, unde haud infrequens hypochondriacis & melancholicis eſt, ubi ſanguinis motus inteſtinus ob ejus craſſitiem depreſſus eſt. Si autem debilitas & celeritas juncta fuerit, plerumque mortem præſagit. Durus pulſus, dolorum, ſpaſmorum, convulſionum utplurimum teſtis eſt, propter fibras cordis & arteriarum ſpaſmodice conſtrictas. Irregulares, caprizantes, diſcreti, peſſimum totius corporis ſtatum, tam quoad partes fluidas & impetum facientes, quam ſolidas manifeſtant.

18. Probe hic notandum eſt, non unum eundemque pulſum in omnibus individuis obſervari, ſed quoniam pulſus à tono fibrarum muſculoſarum à ſpiri-

tuum influxu, à ſanguinis natura & temperie pendent, & hæc univerſa mirum variant in corporibus humanis ratione ſexus, ætatis, temporum anni, regionum, vitæ generis, ſomni, animi pathematum; hinc etiam pro diverſa harum rerum conſtitutione variat & differt multum inter ſe pulſus. Ita ordinario viri præ mulieribus pulſum habent longe majorem, vehementiorem, fœminæ autem tardiorem & debiliorem, utpote viri firmioribus fibris & ſanguine calidiori præ fœminis inſtructi ſunt. Quare etiam in viris ſanguinis circulus auctior eſt; non tantum enim colluviem exſuperantis ſanguinis & aliorum humorum generant, quam fœminæ, quæ ordinario imbecilliores & morbis facilius ſubjiciuntur. Deinceps cholerici & ſanguineo-cholerici pulſum majorem, celeriorem ac vehementiorem præ phlegmaticis & melancholicis habent, adeoque citatior in eis eſt motus, excretio promtior, ſanguis fluxilior quam in hiſce; utpote illorum ſanguis majori copia partium oleoſarum ſulphurearum, quæ fons ac matrix caloris & ſpirituaſcentiæ ſunt, imbutus ac præditus eſt. Ita enim porro quoad habitum corporis macilentiores, & qui fibras ſtrictiores habent, vaſa majora, præ obeſis, qui laxis fibris gaudent, vaſaque tenent anguſta, majorem & validiorem pulſum poſſident; unde etiam ſaniores, robuſtiores aptiores ad perferendos labores ſunt illis, & hæc jam eſt ratio, quare natura craſſi & obeſi, citius quam graciles ægrotent atque intereant. vid. HIPPOCRATIS *Sect.* 2. *aphor.* 64.

19. In ætatibus infantis ac pueri pulſus creber atque mollis eſt, ſenis contra tardus ac magnus, juvenis ac viri pulſus magnus & vehemens. Ordinario enim pueri & infantes copioſos humores, qui etiam ad auctionem ipſis neceſſarii ſunt, multaſque ſordes colligunt, quæ cauſa eſt, cur pueri & infantes facilius ægrotent ac moriantur, quam juvenes & viri. Senes craſſum fovent ſanguinem, ſed rigidiores habent fibras; unde pulſus eorum durus eſt, & fortius manum percutit. Mollior autem in pueris & infantibus, ob fibrarum teneritudinem & laxitatem, deprehenditur. Pulſum porro anni tempora, corporis motus, ingeſta, animique perturbationes immutant. Vere medio pulſus magni ſunt & vehementes, ubi etiam vigor corporis tunc eſt maximus, unde rarius tunc ægrotant homines & citius convaleſcunt. In æſtate media celeriores & debiliores ſunt, quoniam à nimio calore langueſcit virtus, inteſtinus autem motus ſolito major eſt. In autumno autem pulſus tardiores, molliores & debiliores fiunt, in hieme duriores & paulo vehementiores, tardiores. E regionibus & cœli conſtitutionibus, quæcunque calida fuerit & æſtuoſa, æſtati mediæ, quæ vero frigida hiemi, quæ temperata, veri ſimillima putetur.

20. Exercitatio pulſum, adeoque circulum ſanguinis auget, otium autem ac torpor tardum, debilem ac ſegnem facit pulſum, ſanguiniſque circulum imminuit. Alimenta ſpirituoſa pulſus edunt magnos, vehementes, crebros. Dormientium tardi, parvi, ac languidi pulſus ſunt: eorum vero, qui expergiſcuntur, è veſtigio magni fiunt, citatiores, robuſtiores. Iratorum pulſus magnus vehemens & celer eſt; terrore affectorum, frequens, parvus, inæqualis; triſtium parvus, languidus & tardus, adeoque uti pulchre ſcribit FERNELIUS *lib. III de pulſibus pag.* 160. *quotidianæ corporis affectiones pulſus immutant, ſine quarum animadverſione non certo poſſit pulſus percipi, nec quantum per morbos à naturali diſtet.* Itaque pulſus naturalis obſervandus eſt, neque mox ab exercitatione, balneis, à cibo immodico, à vino, aut ab aliis cauſis cor & ſpiritus agitantibus: de pulſu nihil quicquam ſtatuendum antequam externarum cauſarum vis deferbuerit, omniſque ſedata ſit corporis perturbatio. Equidem pulſus certiſſimum quidem ſignum & index motus cordis & ſanguinis eſt, ſed ſi ſolus is ſpectetur, & non aliarum ſimul circumſtantiarum ratio habeatur, fallere judicando poteſt. Quoniam vel mille rebus, ut ait CELSUS *de medicina lib. III. cap. VI.* poteſt turbari.

21. Non levis diſſenſio inter medicos ſemper fere fuit, qualis pulſus ſit eſſentialis febribus, vel qui pathognomonicum earum ſignum præbeat. Plurimi ex veteribus, ex quibus GALENUS primus eſt, pulſum celerem & frequentem febrem denotare in ſcriptis ſuis prodiderunt. Ex recentioribus autem plurimi pulſum frequentem pro febris genuino ſigno allegant. SYLVIUS *in praxi medica Lib. II. pag.* 460. ingenue ſcribit: *hoc unicum febri omni ſoli ac ſemper competens ſignum eſt, adeoque pathognomonicum, pulſus ſcilicet præter naturam frequentior, quo præſente febrem adeſſe, abſente autem, abeſſe febrim, certo pronunciari queat, nec enim aliud ſignum, quod competat omni febri & ſemper, innotuit practicis.* Reliqua enim ſigna omnia non tam febrem quam febris ſpeciem aut gradum aut tempus indicant & demonſtrant. ETTMULLERUS ſi ullus, certe hic, ſolidus & accuratus in praxi, p. 284. hæc differit: *pulſus naturaliter frequentior recte ſtatuitur ſignum pathognomonicum febrium à Sylvio tam in Diſſertatione de natura febrium, quam in praxi, quicquid in contrarium ſcribit*, DEUSINGIUS *Tract. Diſquiſitione anti-Sylviana.* Belgarum Practicus DECKERUS *in notis ad Barbette p.* 102. ſcribit: *ubicunque pulſus præter naturam frequentior obſervatur, ibi febris eſt.* SCHELHAMMERUS *in tr. de pulſ. p.* 47. frequentem in omni febrium genere nunquam non ſeſe offerre ſcribit, & cum calore earum eſſe ſignum pathognomonicon. Cl. BOHNIUS in Collegio M. S. ſemiotico ſententiam hac de re fovet ſequentem: *in frequenti pulſu*, inquit, *cauſæ morbificæ & cordis par robur videtur, ſi ſcilicet conſtans & uniformis permaneat, adeoque unicum febrium pathognomonicum ſignum; verum ſi debilitas celeritati ſuperveniat, concidere vires indicium eſt, magis tamen vel minus, prout nunc vehementiores plures ictus notantur.* Alias autoritates circa hanc rem adſtruendam arceſſere, nullius pretii foret, ſaltim in univerſum monemus, ex falſa hypotheſi veteres & plurimi recentiorum diſtinctionem fecerunt inter celerem & frequentem. Frequentem nempe ipſum dixerunt, ſi intra certum tempus crebræ pulſationes fierent, per celerem autem vehementem voluerunt intellectum, unde ipſe WILLISIUS *tract. de febribus p.* 195. pulſum febrilem illum vocat, quando arteriæ vehementius & citatius vibrant, quo loco dicit, ſi pulſus debito eſt vehementior, febris intenditur. COELIUS AURELIANUS *lib.* 1. *p.* 37. ait, *febrium ponunt ſignum fervorem plurimum, atque immutationem pulſus in vehementia, niſi hæc ex aliqua cauſa manifeſta fiat.*

22. Quapropter *Dn.* BROWN *in obſervationibus medicis in regii praxin* paſſim confirmat, celerem & debilem, pulſus ſibi eſſe contrarios, adeo ut pateat, per celerem ſive velociorem intellexiſſe vehementiorem. Quamvis autores accuratum conceptum de pulſuum ſpeciebus hactenus vix ſibi formaverint; nihilo minus tamen in eo omnes tam antiquiores quam recentiores conveniunt, quod pulſum frequentem in omni febris ſpecie ſive continua ſive intermittens ſit, ſive benigna ſive maligna, ſive ejus principium ſive ſtatus ſit, adeſſe pronuncient; unde illum ſemper vel cum celeri, vel cum debili conjungunt; idcirco in eo conveniunt, quod pulſus frequens magis ſecundum ipſorum ſententiam, ſit dicendum ſignum eſſentiale febrium, quam celer, quoniam eum nec in febrium principio, tempore horroris, neque in malignis adeſſe, vix unus eſt, qui ſtatuat.

23. Ex noſtris autem ſuppoſitis jam facile patet, has ſententias diſcrepantes, optime poſſe conciliari, dum celer pulſus nullus alius eſt quam frequens, qui utique verum eſt febrium ſignum. Eſt autem hæc frequentia vel major vel minor & magno aut vehementi, vel parvo & debili ſeſe aſſociat, pro diverſitate febrium ac temporum morbi. Frequens enim debilis & parvus nunquam febre bonus, & circulum ſanguinis non auctum, ſed languidum denunciat. Frequens autem magnus ſive vehemens, qualis ſolet eſſe utplurimum in ſtatu continuarum, intenſiorem ſanguinis circulum & auctum fervorem corporis denunciat. Pulſus autem frequentis, qui fere præternaturalis eſt, pluribuſque morbis ſe ſe annectit, cauſam ut inquiramus, res poſcere videtur. Sequemur autem ea in re BELLINUM medicum accuratiſſimum, qui in *tractatu de pulſibus* cordis motum, ex influxu ſanguinis per coronarias & liquidi per nervos in fibras cordis deducit, vel concludit exinde cordis muſculos frequentius moveri, quando in ipſis excidit liquidum nervorum frequentius, quod contingit, cum ſanguinis apta quantitate fluente ad cerebrum validius hoc ipſum premitur. Per frequentiorem autem conſtrictionem cordis fit pulſus frequentior, hic igitur indicare poterit aptam ſanguinis quantitatem ad cerebrum fluere, & hoc ipſum premi validius, quod fiet, vel ſi ſanguis ad cerebrum ſubſiſtat, obſtructis ſolum venis ejus, vel ſi ſanguis earum in reliquas refluere non poſſit, ſtagnante ſanguine intraneo vel in pulmonibus; vel ſi ſanguis effervescentiam conceperit, qua majori impetu, quaquaverſum nitatur, & cerebrum premat validius. Rurſus moventur muſculi frequentius, ſtimulo aliquo irritati; ſi igitur ſanguis æquo acrior, calidior aut hujuſmodi fuerit, ita, ut in cordis ſinus derivatus, moleſtus ſit illis, cor frequentius contrahetur, eritque propterea pulſus ille frequens ſanguinis ſtimulantis index.

24. Cum ex ſuperioribus ſatis, ut arbitror, deductum fuerit, pulſum teſtari non modo de ſanguinis circulo ejus conſtitutione ac temperie, ſed & motu ſpirituum ac virium præſentia, hinc medicus in morbis cognoſcendis, in formando circa eos prudenti judicio, nec non in adminiſtrandis medicamentis, notitia & attentio pulſuum non poteſt non inſignem utilitatem atque uſum medentibus afferre. Præcipuos ſaltim hic uſus attigiſſe ſufficiat. Primo autem monendum hic meritò eſt, ſollicite eſſe ſcrutandum pulſum, nec ſuperficialiter. Chinenſes medici Europæis hac in re longe ſunt attentiores, cum integram ſæpius horam in hoc negotio conſumant. Noſtri autem medici ad lectum ægri accedentes vix duas pulſationes exſpectant, quod maxime culpandum eſt, utpote ſæpenumero evenit, poſt decem demum vibrationes arteriarum, inæqualitatem vel intermiſſionem quandoque occurrere, quod fit, dum ſanguis inæqualiter, mixtis partibus refertus, cordis tranſit penetralia. Deinde tangendus quoque pulſus eſt in utroque carpo, in collo, temporibus, cum teſtetur experientia variare ſæpius pulſum in manuum carpis, & in uno commodius, quam in altero poſſe explorari. Deinceps perquam dignum notatu eſt, etiam certarum partium pulſus in conſiderationem venire debere. Ita nonnunquam hypochondriaci ſub coſtis in ſiniſtro latere magnum advertunt pulſum, quod fit, dum ſanguis craſſus & viſcoſus calore vel ex alia cauſa exagitatus celeriorem per pancreas & lienem tranſitum urget, at hærens in anguſtiis pulſationem & punctionem efficit, unde pulchre *Joh. Ant. van der* LINDE *in ſelectis medicis p.* 253. ſcribit: *ſeditionem facit lien pungendo pulſandoque.* Quam ſint lienis punctiones aculeatæ, experiuntur aliqui etiam ſanorum, quam primum incaleſcunt. Ita magna pulſatio fuit illi, cujus *Cent. II. obſ.* 28. meminit *Nicolaus* TULPIUS; pulſatio venarum capitis interna major in febribus continuis & malignis plerumque delirium ſubſequens deſignat. Judicium enim eſt, ſanguinem ibi congeſtum impeditius circulari ibique hærentem tandem inflammationem meningum graviſſimam cauſari. Præclara ſunt, quæ ſcribit HIPPOCRATES *in Coac. prænot.* 128. *Pulſus magnus ſi à nimia & exceſſiva ſanguinis ebullitione oriatur, ita ut venæ temporum in febribus pulſent & facies turgida abſque præcordiorum mollitie, longum fore morbum metuere oportet, qui nec ſine largiori narium hæmorrhagia aut ſingultu convulſione aut coxendicum dolore deſinit.* Ratio nobis hæc eſt, ſanguis exſuperans quærit exitum, ſive per nares ſive per inferiora ſeu ſedis venas, qui quantocius accidit, eo citius liberatur æger a morbo & contra.

25. Deinceps ſi in parte quadam corporis pulſatio obſervatur, quæ alias non advertitur, inflammationi & ſuppurationi, præſertim ſi tumor & dolor adſuerit, partem affici certiſſime credendum eſt. Porro ſi pulſus durus percipitur, inflammationis in partibus membranaceis nervoſis ſignum fere indivulſum eſſe ſolet. Durities enim hæc pulſus ſive nimia arteriæ tenſio vibratioque ſpaſmodici quicquam, quod ex conſenſu inflammationis & doloris oritur, indicat. In genere autem omnis pectore affectorum pulſus, frequens inæqualis & languidus eſſe ſolet, quod etiam contingit in cordis palpitatione. Talis autem pulſus, niſi vehementia adjungatur, nullum habet comitem calorem præternaturalem, & fit, dum ſanguis non recte ac libere per cordis thalamos pulmonum lobos pertranſit. In virium debilitate, diſpoſitione ad ſyncopen, pulſus parvi, rari ac languidi eſſe ſolent; ſi autem plane non poſſunt percipi, interea ſudore frigido corpus diffluit, mentis tamen functiones non penitus deſtructæ, tunc per ipſam experientiam à nobis aliquoties obſervatum fuit, intra ſex horarum ſpatium mortem certiſſime ſubſequi & tale quid, à corroſivo veneno aſſumto, binis vicibus a nobis quoque notatum fuit. Præterea notabile eſt circa tempora critica in febribus, quando natura vel per alvum vel per ſudorem emittit noxia & ſuperflua, pulſum quidem adhuc eſſe languidum, nihilominus magis ordinatus nec tam creber obſervatur, id quod indubitatum convaleſcentiæ præbet indicium. Quod ſi autem mollis percipitur, qualis undoſus dici ſolet, excretionem criticam per ſudorem inſtare ſalubrem, prædicendum eſt.

26. Tandem nec ſilentio prætereundum, à medicamentis ſubire mutationem ipſum pulſum. Ita poſt purgantia vehementiora nimias ſedes cauſantia pulſus celerior eſſe ſolet. Poſt ſanguinis miſſionem præſertim in plethoricis ordinario pulſus fieri ſolet citatior, indicio circulationem ſanguinis, facto ſpatio majori, auctam eſſe bono cum eventu, dum nempe ſuppreſſi menſes vel hæmorrhoides hoc auxilii genere in ordinem utplurimum redire ſolent. Poſt martialium uſum pulſum citatiorem evadere, faciem fieri rubicundiorem & calorem augeri, teſtis eſt ipſe *Cl.* SYDENHAMIUS, cui etiam experientia adſtipulatur: ſudorifera valentiora ex volatilibus oleoſis conflata notabiliter cordis & pulſus motum intendunt ac augent. Ex adverſo anodyna, opiata, nitroſa, pulveres præcipitantes, acida &, quæ inteſtinum ſanguinis motum deprimunt, & ſulphur ejus figunt atque enervant, moderatiorem & ſedatiorem pulſum in doloribus, inflammationibus ac febrili intemperie efficiunt. Talem effectum plus vice ſimplici notavimus quoque in praxi à nitri & camphoræ debita mixtura. Poſtremo loco in exhibendis medicamentis, quod etiam ſuo tempore WILLISIUS *in tract. de febribus* probe obſervavit, cautiones & regulæ non levis momenti à pulſu deſumuntur.

ſumuntur. Ita prohibentur purgatio & vomitio à pulſu nimis citato & vehementi, etiam ab humili & depreſſo, utpote quando ſanguis in vehementi motu ac ebullitione eſt, ſecretiones utplurimum feriantur: ſi vires autem deficiunt, quod ex pulſu languido dignoſcitur, pharmaca eas magis proſternunt atque convellunt, quamobrem medicus, qui vomitoria vel purgantia ægrotantibus propinare conatur, inprimis pulſum exploret. Quando enim pulſus eſt validus, & motus ſanguinis ſedati, excretiones dictæ artificiales optime quadrant. Eadem hac cautione opus eſt, in exhibitione ſudoriferorum & analepticorum omniumque, quæ calorem & motum ſanguini fœnerant. Quod ſi enim pulſus validus & creber eſt, taliſmodi ſpirituoſa, quoniam ſanguinem nimis rarefaciunt, & inteſtinam ejus motionem accelerant, plus damni quam emolumenti afferre ſolent. Hoc pacto enim ſæpe delirium aliæque inflammationes accerſuntur. Adhuc magna circumſpectione opus eſt pulſuumque exploratione in exhibendis narcoticis ſive opiatis. Hæc quoniam potentia gaudent motus ſanguinis & ſpirituum nimium ſiſtendi, adeoque vires infringendi; hinc nunquam, ubi pulſus debilis languidus & parvus eſt, ea ipſa ſunt exhibenda, ſed potius cane pejus & angue vitanda. Si autem ſimul inæqualis intermittens eſt, ſomnum perpetuum facile accerſunt.

DE
GENERATIONE MORTIS IN MORBIS.

§. I.

PRinceps ac præcipuus profeſſionis ſalutaris ſcopus, & unica medentum intentio, eſſe debet, ut mors, qua non datur terribilius hiſce in terris malum, à corpore, velut mentis humanæ apto domicilio atque organo, omnibus modis propulſetur & jucundiſſima vita, quæ omnis felicitatis, quam in terra conſequimur, fundamentum eſt, diu conſervetur. Quum vero non propinquior via ad mortem ſit, quam per morbum valde gravem & periculi plenum: hinc medici utique palmaria cura eſſe debet in ſanandis morbis, providere ne mors ipſis superveniat, utut ex voto & penitus omnes expugnare in ipſius viribus minime ſit poſitum. Ut autem hoc feliciter & fundata ratione præſtet, maxime omnium non modo morborum, ſed & mortis proximam & mediatas cauſas exquiſite pernoſcere debet. Atque ut verum, more noſtro, non diſſimulemus, perpauci medicorum ſunt, qui mortis ingenium recte perſpectum habent, ut, in quo conſiſtat, & quo modo, & proceſſu ex morbis ſucceſſive producatur, & qua methodo præcaveri poſſit, accuratam habeant notitiam. Neque hujus rei deficit ratio, quia perpauci genuinas morborum cauſas, & motus, qui ad mortem deducunt, habent perſpectos, multo minus, quomodo eæ averti poſſint, recte ſciunt. Juvat itaque non parum, ad ſaluberrimam hujus rei notitiam adquirendam, diligentiori anatome corpora defunctorum ſcrutari, & feralem partium internarum læſionem annotare, & hinc, non ſterilibus ſpeculationibus, ſed ex mechanico-phyſicis principiis, genuinas deſtructionis corporeæ cauſas eruere. Neque dubium eſt, quin, ſi paulo majori ſtudio mortis in morbis accedentis, cauſas ac rationes inveſtigemus, futurum ſit, ut multi ſerventur, qui a morbis facile perituri eſſent.

2. Prima itaque noſtra meditatio erit, ut, quid proprie mors ſit & in quo ejus natura contineatur, perſpiciamus. Neque vero felicius in hujus ſcrutinium deſcendere nos poſſe arbitror, quam ſi prius vitæ, cujus privatio mors eſt, rationem recte evolvamus. Fatemur autem hic rurſus ingenue & aperte, ex veterum monumentis, qui omni ſolida phyſica & medica theoria carebant, vitæ cognitionem depromi non poſſe: ſiquidem in univerſum fere omnes, non ſecus ac vulgus ſolet, in adſignandis vitæ, ſanitatis, morborum ac mortis cauſis ad entia ſenſibus & rationi plane incognita naturam, ſpiritum, animam, calidum innatum, energiam vitalem confugiebant, quæ nec explicari nec demonſtrari, multo minus cauſis aliis & effectibus demonſtrandis vel detegendis adplicari poterant, quia ſolum nomen, quod nihil ſignificat, pro cauſa rerum venditari nequit. Communis veterum fuit ſententia, vitam conſiſtere in conjunctione animæ cum corpore: & mortem fieri, quando illa corpus deſerit. Quid vero anima ſit in ſua natura atque eſſentia, quid ejus conjunctio cum corpore, & quomodo hæc corpora à putredine vindicare & ejus diſceſſio corruptionem inducere poſſit, minime ab illis explicatum legimus; unde meræ ſunt fictiones, quibus nihil commercii cum intellectu humano intercedit. Quapropter ii aliquanto clarius procedunt, qui principium quoddam movens, quod animam vocant, in corpore admittunt, & hoc ipſum, mediante motu progreſſivo & excretorio, corruptibilem ſubinde materiam à corpore propulſare adſerunt. Equidem non incongrue hic cauſa conſervationis & durationis corporis, in ſe corruptibiliſſimi, motibus adſcribitur; nihilo minus tamen cauſam motuum, quam maxime noſſe debet medicus, nondum ſatis explicato vocabulo nobis tradunt. Sciſſime HIPPOCRATES *Lib. de arte* §. 3. exiſtimat: *ex nominibus ſpecies rerum minime provenire, quia nomina lege quadam naturæ inſita ſunt, res autem non lege ſancitæ, ſed naturæ germina exiſtunt.* Itaque ubi res pro cauſa allegatur, hæc demonſtrari & definiri prius debet, cui deinde facile nomen imponitur. Namque ejus indolis debet eſſe definitio realis, ut ex hac vel axiomata vel theoremata profluant, quorum adplicatione & connexione poſtea cauſæ & effectus incogniti detegi & demonſtrari poſſint. Atque adeo, cum anima, item natura, principium motus corporis noſtri dicitur, res non explicatur, ſed tantum, quod ex hac definita profluere debebat, proponitur. Siquidem non aliter ſeſe res habet cum hac definitione naturæ, ac ſi panem definire vellem per ſubſtantiam nutrientem, qua minime ſcio quid panis ſit, ſed quæ ejus ſit efficacia. Deinceps, cum magna diſtinctio ſit inter motus percipere eoſque dirigere, & ipſos motus facere: neceſſe quoque eſt, ut non ab una, ſed a diverſa cauſa hæ diſſimiles operationes proficiſcantur, quæ ideo etiam diverſis nominibus, melioris doctrinæ gratia, debent inſigniri. Jam vero corpora movent & moventur, & hi quoque motus certis fiunt legibus: anima vero percipit; ſecundum vero motuum leges nequaquam fiunt perceptiones. Hinc quoque anima ab eo, quod motum in corpore noſtro præſtat, eſt diſtincta.

3. Qui

3. Qui porro vitam conſervationem corporis mixti à putredine, & mortem ejus corruptionem dicunt, hi effectum vitæ & mortis, non vero cauſam ponunt; ſiquidem experimento quotidiano compertum eſt, corpus in mixtione & ſtructura ſua integrum diu poſſe ſervari e. gr. intenſo frigore exſiccatione humidi in putredinem admodum proni, aut balſamatione, ubi tamen vita non eſt præſens; ſicut etiam contra mors recte prædicatur de corpore, quamvis ejus corruptio, ut videmus in iis, qui morte violenta pereuns, nondum adſit. Neque etiam motus excretorii directe & abſolute vitam tuentur, utpote qui vitio laborantes potius ad morborum cauſas explicandas maximi ſunt momenti.

4. Quum autem vera definitio vitæ & mortis ſit genuinum demonſtrationis & theoriæ medicæ fundamentum; hinc utique eam recte ponendam eſſe cenſemus. Nos vitam animantium dicimus eſſe cordis & arteriarum motum, cujus beneficio tota fluidorum maſſa per omnes corporis canales circumvehitur, ut totum corpus mixtum & ſtructum à corruptione vindicetur. Primam vero motus cordis & ſolidorum cauſam dicimus eſſe liquidum puriſſimum & tenuiſſimum cerebri, nec non tenuem & ſpirituoſam aëris & alimentorum portionem in ſanguinem delatam, quorum influxu cor debito conſtrictionis & dilatationis motu gaudet, quo vigente univerſa poſtea ſanguinis & humorum maſſa in perennem orbem ac circulum volvitur; hoc vero præſente, non modo anima in organis ipſi deſtinatis percipit & dirigit, ſed & corpus nutritur & a corruptione præſervatur. Hoc vero liquidum, ſecundum Hippocratem, *impetum faciens*, & humores mobiles aëre & alimentis ingeſtis ſuſtentari, vel ex eo patet, quod harum materia penitus detracta vitam perire neceſſe ſit, atque adeo patet, ut vita conſervetur non tantum egeſtionibus, ſed & ingeſtionibus opus eſſe.

5. Quapropter inveſtiganda utique jam erit cauſa, quare homo non diu ſine aëre & alimentis ſubſiſtere poſſit. Dicimus ob id perpetuo & indies neceſſarias eſſe ingeſtiones, quia corpus animantium ita conſtructum eſt, ut pauxillum ejus, quod aſſumitur, remaneat, ſed omne fere rurſus per varia emunctoria ejiciatur. Nam quandocunque bene, calculo exquiſite poſito, perpendimus, quod robuſtum corpus vix ac ne vix quidem ultra triginta libras fluidorum in canalibus circumvehat: & ejuſmodi quantitatem per potum & cibum intra duos minimum dies in corpus adſumi, hinc ex eo conſequitur, excretiones fere ingeſtionibus debere eſſe proportionatas atque æquales. Cujus rei rationem adferimus, quod fluidæ in tubulis contentæ partes jugi inteſtino calido motu, qui individuus progreſſivi comes eſt, ſucceſſive valde alterentur, & à naturali craſi diſcedant, ut motibus vitalibus continuandis, minus idoneæ atque effœtæ reddantur, quare ut hæ excernantur, & novæ accedant neceſſarium eſt. Et animadvertimus quoque, novum ſemper vigorem, non ſolum univerſo corpori, ſed & animo, mox ab adſumtis alimentis accedere, infallibili conſequentia, cordis & omnium muſculorum motui robur ac vim motricem ab aëre & alimentis, adeoque ab extra accedere, ut itaque non opus ſit ad occultam & ſpiritualem quandam cauſam refugere.

6. Sanguinis vero circulus ad durationem & integritatem corporis humani conſervandam ſumme neceſſarius eſt, quia hujus beneficio non tantum inutiles & in corruptionem fatiſcentes ſalino-ſulphureæ partes per congrua emunctoria jugi motu expelluntur: ſed & recens & apta materia, tam ad alendas partes, quam ad ſecretionem ſpirituoſi in cerebro & nervis liquidi, cujus vigore partes & ſentiunt & moventur, adducitur. Ulterius hic ſanguinis circulus non inveniuſte vinculum animæ cum corpore dici poteſt. Nam quandiu hic in corpore viget, & per cerebrum ad ſenſoria corporis bene fertur; tamdiu etiam anima ſuas functiones exſequitur, & ſimul ac ſanguis ceſſat moveri ad cerebrum, nec liberum per ejus vaſa tranſitum invenit, protinus omnis ſenſatio, cogitatio, memoria, ratio, motusque voluntarius exſpirant. Quicunque itaque vult vitam conſervare & efficere, ut corpus non minus atque anima ſuis muneribus fungatur, is liberum ſanguinis per omnes corporis partes, maxime vero earum nobiliſſimam, cerebrum, fluxum ac refluxum præſtare ac tueri debet.

7. Explicata ſic vera vitæ ratione, jam faciliſſimum erit mortis naturam atque proximam cauſam inveſtigare. Hanc itaque in plenaria cordis motus & ſanguinis circuli deſtructione, optima ratione, ponendam eſſe cenſemus. Quare etiam ſecundum vulgi ſenſum is dicitur mortuus, ubi nullus amplius vel intra vel extra corpus animadvertitur motus. Et, quia cordis motus fluidorum progreſſum maxime regit atque moderatur; hinc quoque non ſine ratione cor primum vivens ac ultimum moriens à veteribus ſalutatur. Quia vero interdum ad tempus motus cordis & ſanguinis circulus ſuſpenditur, ut fit in ſyncope; hinc cavendum eſt, ne hanc pro morte habeamus, cum hæc potius irrevocabilis motus cordis abolitio ſit, qualis ex morbo præcedente & circumſtantiis præſentibus facile poterit diſtingui atque dijudicari. Hunc circularem exſtinctum ſanguinis motum, putredo, neque minus omnis ſenſus ac motus privatio, preſſo pede ſequitur.

8. Ex quibus apparet, quod omnia ea, quæ cordis pulſum & circuli ſanguinis progreſſionem plenarie auferunt, ad inferendam mortem potentiſſima ſint, & quod in omnibus morbis lethalibus mortis cauſa unice in iis quærenda ſit, quæ hos motus exſtinguendi facultate prædita animadvertimus.

9. Quamvis vero homo non uno morbo interimatur, ſed tot viæ ad mortem, quot magni morbi ſint: attamen id indubitatæ certitudinis eſt, quod omnes mortiferæ cauſæ eo conſpirare debeant, ut fluidorum motus & cordis pulſus in corpore noſtro ex toto deficiat. Atque ut hanc maximi momenti in medendo veritatem clariſſime demonſtremus, certe opera & labore dignum exiſtimamus. Neque vero nobis melior ad detegendam hanc veritatem ſuppetit via, ac ſi funeſtis morbis defunctorum anatomicas obſervationes paulo majori cum cura ac ſtudio intueamur, occurrentia ibi phænomena bene perpendendo. Hinc quoque accuratiora, quæ poſſunt haberi, obſervata anatomico-practica in præſenti contemplari inſtituimus, quo facto clariſſime apparebit mortis cauſam minime ab incorporea quadam re ac energia fieri; ſed craſſo & ſenſibili mechaniſmo, ad motus ſanguinis omnimodam deſtructionem tendente, quem & ſenſus capere, & ratio perſpicue intelligere poterit, proficiſci.

10. Hiſce diductis initium ſcrutinii mortis jure meritoque facimus à funeſtis capitis morbis, quo numero omnium conſenſu apoplexia, lethargus, epilepſia atque phrenitis continentur. Primo omnium itaque quærenda cauſa eſt, quare ſæpe ſani & robuſti homines, in optimo vigore ætatis & virium conſtituti, ex apoplexia tam repentina morte occumbere debeant. Et hanc ipſam jam nobis accuratior anatome hoc morbo defunctorum, quod ſanguinis vel ſeri extravaſatio in cerebro ſit, clariſſime ſuppeditabit. Et teſtatur de apoplecticis clariſſimus Wepfferus, quo nemo in hoc malum majori ſolertia inquiſivit, ſe ſemper fere extravaſatum ſanguinem, ex plexu choroideo prodeuntem, reperiſſe. Videatur

tractatus de apoplexia. Deinde Cl. Willisius refert *Lib. de anima brutor. cap. IX. pag.* 222. hiſtoriam, ubi juvenis ſanguineus, plethoricus & vino indulgens, apoplexia correptus fuit, in cujus capite aperto anterior cerebri cavitas ſanguine grumoſo, cum ſeri copia, impleta viſebatur. Warthonus *in Adenograph. Cap. II.* narrat: ſe in iis, quos apoplexia ſubito abſtulerat, ventriculos cerebri ſanguine refertos deprehendiſſe. Haud diſſimilis quoque obſervatio legitur in *M. N. C. D. II. A. X. obſ.* 161. dum diſſecto apoplectico multum ſanioſi ſeri ex cerebro diffluxit, ſinus falcatus cruore turgidus & ventriculi lympha repleti fuerunt. Alius apoplecticus in ventriculis copioſum ſanguinem ſeroſum extravaſatum habuit, & grumus ſanguinis ovi columbini forma ibi repertus fuit, nec non quartus ventriculus & infundibulum ſanguine turgebant. *vid. M. N. C. D. III. A. I. obſerv.* 154.

11. Et quemadmodum ex extravaſato ſanguine apoplexia naſcitur, ita in lethargo, paralyſi & hemiplexia, quæ ſæpe diuturnis cephalalgiis, ſcorbuto & aliis gravioribus affectibus chronicis lethales ſuperveniunt, ingens ſeri copia in cerebro conſpicitur. Sic in quodam poſt cephalalgiam diuturnam ex lethargo demortuo Willisius *Lib. de anima brutor. p.* 155. cerebri anfractus tam exteriores, quam cavitatem internam aqua limpida impletam invenit. Puer trium annorum, ex ophthalmia & exanthematibus faciei ſoporoſus & cœcus factus, ſub meningibus ingentem vim limpidæ aquæ ſtagnantem habuit, cujus copia etiam ventriculos atque thalamos opticos implevit, quos comprimendo cœcitatem intulit. vid. Willisius *de anima brutor. cap. IX. de paralyſi pag.* 225. Ex cephalalgia ſcorbutica demortuo ventriculi copioſiori & acriori lympha turgebant, adeo, ut unciæ decem effluxerint, ut *M. N. C. D. II. A. X. obſ.* 3. teſtantur. Paralyticum ſectum vaſa cerebri atro ſanguine turgentiſſima, & ventriculos ejus copioſo ſero diſtentos oſtendiſſe, auctor eſt *Cl.* Pezoldus *vid. Obſ.* 60. Idem confirmat *Cl.* Harderus *Obſ.* 34. cum paralyticus & à longo tempore cachecticus ſectus fuit, ubi verſus ventriculos & prope baſin cerebri & cerebellum ſerum copioſum occurrebat, ubi etiam polypus oblongiuſculus extractus eſt.

12. Ex epileptico vero malo qui tolluntur, habent plerumque vaſa cruore turgida, & ſerum, quod à ſanguine ſecedit, in inferiori cerebri parte ſtagnans. Idem fit, quando quis ex phrenitide moritur, huic enim funeſta epilepſia ordinario ſolet ſupervenire. Ita apud Harderum *obſ.* 34. epilepticus quatuordecim annorum ſanguine inflata cerebri habebat vaſa, atque ejus ventriculi anteriores, veſicæ inſtar aqua diſtentæ, protuberabant, è quibus, inciſione facta, ichor copioſiſſime profluxit, qui in tertia & quarta cavitate non minori quantitate ſtagnavit. Atque ejuſdem tenoris eſt obſervatio, quæ à Willisio *Lib. de morb. convulſ. pag.* 504. adducitur, ubi in fœmina motibus convulſivis & epilepticis mortua vaſa meningum ita ſanguine turgebant, ut quaſi tota cruoris maſſa in capite aggeſta videretur, cerebri vero ſubſtantia humore aquoſo ſupra modum irrigata fuit & ventriculi aqua limpida repleti. Similem hiſtoriam idem graviſſimus auctor *cap. X. pag.* 542. deſcribit: ubi in fœmina, pathematibus convulſivis & hyſtericis oppreſſa, vaſa cerebri mirum ſanguine diſtenta fuerunt, ut ejus vix quicquam in reliquo corpore effluxerit, omnes vero cerebri cavitates & receſſus colluvie ſeroſa pleni erant. Simili ratione ſolertiſſimus & anatomicus & medicus Petrus Paw *in obſ.* commemorat in epileptico & phrenitide demortuo *obſ.* 8. vaſa meningum ſanguine atro & aduſto diſtenta, & in cerebello putridum humorem fuiſſe repertum. Et *Joh.* Rhodius in phrenitide membranas cerebri cum rubore adeo tumentes invenit, ut venæ a cerebri ſubſtantia ſeparari poſſent. In alio piæ matris vaſa inflammata reperta fuerunt. *vid. Cent. I. obſ.* 39. & 40.

13. Sequitur jam, ut, cur extravaſatio ſanguinis vel ſeri in capite tam ſubito mortem inferat, demonſtremus. Cerebrum ſanctius animæ domicilium & tenuiſſimi ac puriſſimi liquidi, quod vim, robur, tonum ac motum fibris & ſolidis corporis noſtri partibus conciliat, ſecretorium ac officinam eſſe, & ſaniorum veterum fuit ſententia & diligentior recentiorum obſervatio anatomica corroborat, ſiquidem corticem ejus & medullarem ſubſtantiam vaſculoſam, atque medullam oblongatam ac ſpinalem, principium nervorum & ſcaturiginem ſpirituoſi, qui immittitur, liquoris eſſe, plurimis ratiociniis probatur, ſiquidem conſtricto vel diſſecto membri cujuſdam nervo, ejus ſenſus & motus protinus exſpirat, diſtracta vero vel diſciſſa ſpinali medulla partes infra læſionem illico omni ſenſu & motu privantur, cervice vero fracta & læſo vel obturato ejuſdem ſpinæ principio, animans illico vita privatur. Quoniam vero ex medulla oblongata, in baſi cerebri ſita, decem nervorum paria oriuntur, quæ ſenſoriis maxime præſunt & ad præcipuas vitales partes, cor & pulmonea, abeunt: facile patet, hac à ſero vel ſanguine extravaſato obſtructa vel compreſſa, influxum nervei mobiliſſimi liquidi intercipi debere, quare non mirum, animam nihil amplius percipere & cor atque arterias activo & vitali ſyſtolea motu privari & ita ſubito mortem accelerari.

14. A morbis capitis progredimur ad eos, qui in pectore ſedem ac domicilium ſuum habent, atque interimendi potentia valent. Et hi ſunt ſyncope ſic dicta a veteribus cardiaca, aſthma & catarrhus ſuffocativus, peripneumonia & phthiſis. De hiſce etiam experientia anatomica edocemur, quod non alio modo internecioni dent hominem, quam quod liberum circulum ac tranſitum ſanguinis per cor & pulmones ſiſtant atque intercipiant. Teſtantur id polypoſæ concretiones vaſa obturantes, neque minus ſcirrhoſi tumores & corruptiones ſanioſæ ac ſphaceloſæ, quæ pulmonum ſubſtantiam hiſce in morbia infeſtant. Et quod attinet primo ad ſyncopen; qua ſæpius ſubito, & præter omnem opinionem, plures extingui, imo in lecto, quem ſani firmique conſcenderant, mane demortuos reperiri, non inuſum, ſed res crebræ experientiæ eſt: cauſa tam ſubitæ mortis non alia, quam viſcidior & coagulata membranacea compagea, quam polypum vocamus, & quæ prius cordis columnis & lacertis, quaſi radicitus implantata, tandem, vi diſſoluta, oſtia majoris vaſis obturans, liberum iter ac motum ſanguinis penitus intercludit, unde protinus tota ſanguinis circulatio extinguitur. Bartholinus *Lib. de lacteis thoracicis Cap. XIV.* ſcribit, ſe in iis, quos ſubito fato extinctos aperuerit, majora cordis vaſa ſanguine concreto repleta inveniſſe. Plura de hac re exempla legi poſſunt *in diſſertat. Malpighii de polypo.* item *in Diſputat. Cl.* Bergeri *de polypo cordis & in Boneti anatom. pract. L. I. S. II. & L. II. S. II. & diſſert. noſtra de ſubita morte præcavenda.* Solent vero polypi plerumque dextrum cordis ventriculum, eique adnexa vaſa, occupare & ampliores quoque ibi eſſe, quam in ſiniſtro: fortaſſe quia redux ſanguis à nutritionis & tranſpirationis negotio multis particulis tenuibus liquidis, ſulphureis & ſalinis depauperatus, viſcidior eſt. Accedit, quod a chylo ex ductu thoracico adfuſo, facile in coagulum filamentoſum præcipitetur, quod in auriculæ finibus, vel amplis dextri ventriculi columnis, ſubſiſtens, ex adſociatis præterfluentibus ſeri viſcidi partibus, paulatim & ſucceſſive in magnam molem extenditur.

15. At vero polypus, vaſa majora obſtruens, non

modo

modo ſyncopes & inopinatæ mortis cauſa eſt : ſed ſæpiſſime etiam aliis gravibus & periculi plenis pectoris malis ſeſe adſociat, & cita ſuffocatione interimit, ſiquidem in iis, qui aſthmate & catarrho ſuffocativo tolluntur, plerumque polypoſas in vaſis cordis & pulmonum concreſcentias reperias fuiſſe , obſervationum fide conſtat , ita D GREISELIUS *M. N. C. A.* 1670. *obſ.* 74. ſcribit : *quotquot catarrho ſuffocativo , quo homo frequentius morte decedit ſubita , mortuos aperui , in omnibus corpora calloſa , viſcida ac glutinoſa in corde deprehendi.* Ita quoque *Cl.* PEZOLDUS *obſ.* 61. in aſthmate ſuffocativo & pectoris hydrope cor magnum polypo ſolido repletum , cum magna in vaſis copia atri coagulati cruoris obſervavit. In *M. N. C. D. II. A. X. Obſ.* 174. aſthma ex polypo cordis & pulmonum cum duro lobo ſiniſtri pulmonis , deſcriptum nobis tradunt. Inter alia vero notabilis eſt obſervatio, quam citavimus in *diſſ. de aſthmate convulſivo*, ubi medicus caſtrenſis Doct. GRÆVIUS vel quingentos milites aſthmate ſuffocatos incidit , atque ſemper vel hydropem pectoris vel polypum, cordis ventriculos & vaſa obſidentem , adinvenit. Nos quoque ipſi teſtari poſſumus , quod aliquoties nobis obtigerit occaſio aſthmate ſuffocatorum cadavera diſſecandi , ubi polypus in vaſis pulmonum & cordis, nec non ſerum fœtidum , extravaſatum , in thoracis cavo deprehendimus, cujus cauſa merito difficiliori ſanguinis curſui per pulmones debetur , unde ſerum ſecedens per lymphatica vaſa rupta exprimitur , inque pectus deſcendit, quare graviori aſthmati perpetuo fere hydrops pectoris junctus eſt. Qua de re vide egregias obſervationes collectas in CAROLI PISONIS *libro de morbis ex ſero pag.* 217. item apud BAGLIVUM *in praxi p.* 107.

16. In peripneumoniacis non modo pulmones materia craſſa & cruore repletos ac inflammatos, ſed & ſæpiſſime polypoſas in vaſis concretiones exhiberi, anatome addocemur. Tale exemplum recenſuimus in *diſſert. de peripneumonia* §. 10. Diſſecuimus nempe juvenem hoc malo demortuum, cujus exemti pulmones apparebant valde duri inſtar carnis, veſiculæ quaſi carnea craſſa rubicunda ſubſtantia fuerunt infarctæ & cum diſcinderetur , pauca quantitas ichoris putridi ſanguinei effluebat , nullo præſente pure : pendebant, libra examinati, V. pondo , & injecti in aquam conſtanter fundum petebant : in arteria aſpera ſpumoſa & tenax materia reperiebatur. Præterea erat memorabile, arteriam & venam pulmonalem , circa confinia cordis, continuiſſe polypoſas concretiones , quæ ex corde & auriculis , quarum columnis & fibris firmiter erant connexæ , ramiſque horum vaſorum , extractæ, ultra uncias duas pendebant. Cordis autem ventriculi cruore craſſo, nigricante toti erant conſtipati, nec non in pericardio ſex ad minimum cochlearia aquæ inſtar carnis loturæ cernebantur.

• 17. Rara quidem ſunt exempla eorum , qui hæmoptyſi pereunt : attamen non ita pridem memorabilis caſus hic loci evenit , ubi virgo octodecim annorum, teneræ conſtitutionis , ex menſium obſtructione , diu reſpirandi difficultate premebatur , cui malo inopinato enormis ſanguinis profuſio , cum tuſſi , ex pulmonibus , aliquot reiteratis vicibus , ſuperveniebat & tertia vice tanta copia erupit cruor , ut aliquot vaſa repleret, ubi ſimul fruſta magna , dura , carnoſa ex faucibus extrahebantur, quæ , examine à me inſtituto , poſtquam aqua calida ſufficienter elota fuiſſent, non alia ac polypoſæ & fibroſæ membranaceæ concretiones erant , & ultra quatuor uncias pendebant, quæ in ſpiritu vini rectificato uſque eo adſervantur. Quia vero à tam immani ſanguinis profluvio omnes vires penitus conſumtæ erant , tertio die virgo honeſtiſſima animam placide efflavit. Rariſſima hæc hiſtoria nos docet , anevryſmatibus vel varicoſis pulmonum vaſis polypoſa hæc corpora inſediſſe, unde illis diſruptis , in majores bronchiorum ramos, ſimul apertos, penetrarunt. Neque dubium eſt , gravem hæmoptyſin ſæpiſſime ex magna obſtructione, à polypo vel ſcirrheſcentia lobi cujuſdam pulmonalis, provenire , unde libero ſanguinis itinere impedito , ipſe magno impetu ad alia vaſa ruit , quæ nimium diſtendendo , tandem aperit funeſtum fluxum producendo. Id quod ſingulari obſervatione WILLISIUS *in opere poſthumo Sect. I. cap. VII.* confirmat , ubi totus lobus ſiniſter à tumore ſcirrhoſo adeo obriguerat, ut penitus conſtrictus & quaſi lapideus appareret : quare non mirum eſt , ſi cruor rapidiſſime per pulmones trajiciendus alicubi è vaſis eruperit.

18. Qui palpitatione cordis detinentur , eos polypus cordis plerumque interficit, qua de re habemus egregium locum in BAGLIVI *prax. med. Lib. II. pag.* 229. ubi ſcribit : ſectis cadaveribus plurimis, obſervavimus in cordis ventriculis polypos, anevryſmata, grumos ſanguinis ingentes & conſimilia , inter quæ , elapſo quinquennio , notavimus in cadavere ſexagenarii , palpitatione demortui, anevryſma ingentis magnitudinis in aorta adſcendente , ubi proxime à corde exoritur & in cavitate anevryſmatis polypum magnitudine ovi anſerini. Jam facile patebit ratio, quare palpitatio ſola corporis incurvatione vel capitis ad terram inclinatione , quoties redit , cohiberi poſſit. Quo ſpectat inſignis obſervatio , quam *Cl.* NABOTH , *medicus & profeſſor Lipſienſis* nobiſcum communicavit , ubi juvenis , quoties in lecto lateri dextro incumbebat, ſpirandi difficultate, cum ſuffocationis metu cordiſque palpitatione laboravit , quæ protinus decubitu in latus ſiniſtrum ceſſabat , tandem , cum repertus mortuus diſſecaretur, ingentis magnitudinis polypus auriculæ dextræ impactus inveniebatur. Ceterum in iis, qui palpitatione pereunt, ordinario ingens ſeri copia in pericardio obſervatur. Qua de re legi meretur PISO *de morbis à ſeroſa colluvie oriundis pag.* 107. item OLAUS BORRICHIUS *in act. med. Hafn. pag.* 173. *&* TULPIUS *lib. IV. c. XX.* FERNELIUS *lib. V. patholog. cap. XI.* Neque alia hujus extravaſati ſeri origo eſt, quam difficillimus ſanguinis per cordis thalamos tranſitus; unde ſerum per meatus auriculæ dextræ nimium dilatatos expreſſum, intra pericardium deſcendit.

19. Accidit quoque interdum , ut quidam aſthmate intereant , ubi pulmonum moles ampliſſima & ad ſenſum integra totam thoracis cavitatem replet : cujus mortis cauſa quærenda eſt in tunica illa glanduloſa, quæ interius totum bronchiorum tractum inveſtit, quæ, tumida vel ſcirrhoſa, impedit , quo minus aër intrare & exire poſſit , unde ſanguinis quoque liber per vaſa pulmonum curſus intercipitur. Ejuſmodi obſervationem habuimus ante aliquot annos in Theologo primario Cizenſi, qui multos per annos ex difficili reſpiratione laboravit, tandem hac deceſſit; aperto thorace pulmones totum ejus ſpatium occupabant, & nihil præternaturale ibi viſebatur , præterquam quod multa ſcirrhoſa tubercula & granula in ramis bronchialibus internis exiſterent. Huc quoque trahendam eſſe cenſeo *obſerv. XIX.* Cl. RUYSCHII , qui nobis proponit caſum, ubi virgo per multos menſes orthopnœa ſuffocativa laboravit, in qua culter anatomicus, in parte pulmonis , magnum pellucidarum veſicularum acervum detexit , quæ ab aëre expanſæ & ita obſtructæ erant, ut levi compreſſione ab aëre evacuare vix potuerint, neque impulſus per aſperam arteriam flatus ullum commercium cum hiſce expanſis veſiculis habebat. Similem quoque caſum in ſequentibus obſervationibus XX. & XXI. refert, ubi in viro diſpnœa mortuo obſervavit , totum malum hæſiſſe in obſtructa pulmonis parte, in qua omnes veſiculæ oppilatæ & extenſæ apparebant. Idem in puero octo

annorum obſervavi. Deinceps in demortuo principe ſtupendum in modum pulmo inflatus erat & univerſam thoracis cavitatem implebat: mortuus eſt orthopnoea & hæmoptyſi; & arteria aſpera ſanguine grumoſo & florido repleta erat, tota pulmonum ſuperficies exterior innumeris ulcuſculis obſeſſa. vid. VERZASCHA *in obſ. pag.* 307.

20. Ex affectibus chronicis ipſa phthiſi pectorali & conſummata nullus facile majoris periculi eſt, dum hominem omnibus viribus lente depauperat, & inopinato ſuffocat. In defunctis culter anatomicus ſequentia detegit. Primo in omnium fere, qui phthiſi decedunt, pulmonibus ingentes ſcirrhoſitates vel dura tubercula, quæ partim pure ſcatent, partim inſtar ſteatomatum aliquid ſebacei continent, reperiuntur. vid. *M. N. C. D. III. A. III. obſ.* 188. PEZOLD. *obſ.* 64. 74. *Act. Hafn. P. I. A.* 1673. *obſ.* 4. HARDERUS *obſ.* 46. Secundo in nonnullis pulmonum lobi, penitus abſceſſu & pure conſumti; in quibuſdam exſiccati, nullum amplius pus fundentes, viſuntur, & propagationes aſperæ arteriæ, aliaque vaſa ſanguinea, albeſcunt, ut, abſque ulla dilaceratione, à pulmonum deperdita ſubſtantia ſolutæ cernantur. vid. PETR. PAW. *obſ.* 22. *it. obſ.* 25. & HARDERUS *obſ.* 51. *it.* BARTHOL. *Cent. V. obſ.* 7. Tertio in pericardio, in thorace, ſæpe ingens ſeri impuri fœtidi copia offenditur, qua de re conſule HARDERI *Anat. pract. obſ.* 41. 45. *it.* 47. 51. & 52. *M. N. C. D. I. A. I. obſ.* 15. & BLANCARD. *in anat. pract. p.* 189. *M. C. D. II. A. III. obſ.* 199. PEZOLD. *obſ.* 74. *it.* 92. PLATERUS *in obſ. Lib. III. pag.* 689. Quarto obſervamus in diſſectionibus phthiſicorum, quod pulmones utplurimum firmiſſime coſtis itemque diaphragmati adhæreant, quod paſſim fere in omnibus obſervationibus, quæ anatomen phthiſicorum tradunt, legitur. Quinto polypoſæ maſſæ, vel cruor coagulatus, ſæpenumero in corde vel pulmonum vaſis phthiſico malo defunctorum ſubſiſtunt, de quo phænomeno conſuli poteſt HARDERUS *Obſ.* 45. *it.* 49. & 52. BARTHOLIN. *Hiſt. Cent. V. Obſ. VII. it. M. N. C. D. II. A. V. obſ.* 65. Sexto, concrementa calculoſa tartarea interdum in exulceratis pulmonum ſinuoſitatibus reperiuntur. vid. HARDERUS *Anatom. pract. obſ.* 45. & *M. N. C. D. II. A. IV. obſ.* 35. & *D. III. A. III. obſ.* 188.

21. Hæc omnia & ſingula phænomena, in cadaveribus phthiſi demortuorum conſpicua, tum morbi genium & ſymptomatum rationem, tum interitus cauſam perſpicue ſatis declarant. Siquidem prima phthiſeos incunabula atque originem, qui ex obſtructis minimis pulmonalibus vaſculis tumefactis ac induratis deducunt, recte ii, mea quidem ſententia, judicant. Hæc tubercula, quæ cum veſiculas pulmonales tum bronchiales ramos occludunt, impediunt, quo minus aër pulmones ſatis diſtendere poſſit, unde libero ſanguinis itinere intercepto, cum difficultate, anguſtia atque anxietate fit reſpiratio, eoque gravior, quo majorem ſcirrhoſitas pulmonalem ſubſtantiam occupat. Hæc quoque tubercula & mole ſua, & acrimonia lymphæ vel purulentæ materiæ, quam fundunt, nervoſas bronchiorum partes continuo irritando, continuæ, ſiccæ & ferinæ tuſſis cauſam ſubminiſtrant. A libero vero ſanguinis tranſitu per pulmones præpedito, regurgitat ille in cor, quod nimium diſtendendo, maximas anxietates, quæ phthiſicis ſæpiſſime superveniunt, parit, ubi etiam, facta accumulatione, in polypoſam maſſam ſucceſſive coaleſcit, qua poſtea difficilior adhuc ſanguinis per pulmones & cor circuitus fit, unde in univerſo venarum ſyſtemate circulatio fit tardiſſima. Hinc ſerum ſecedens, inque poroſam partium ſubſtantiam influens, facit tumores pedum & abdominis, qui ſubinde phthiſicis junguntur & feralem cataſtrophen indicant. Simili ratione ſerum, ſeceſſum faciens a ſanguine, in cordis auricula, præſertim dextra, utpote tenuiſſimæ ſtructuræ, hydropem pericardii facit, & tandem etiam ex ruptis vaſis lymphaticis ſerum in thoracem exundat. Frequentior vero pulmonum ad pleuram adhæſio ſero, quod ex poris pulmonum, ſub difficultate tranſitus, exprimitur, tribui debet. Hoc enim, exhalantibus partibus tenuioribus, tenax fit, quo partes conterminæ conglutinantur. Igitur quo gravior eſt læſio pulmonum, conſumtio, ſcirrhoſitas & obſtructio, eo majus, ob difficiliorem ſanguinis tranſitum, ſuffocationis periculum imminet, qua plures phthiſicorum intereunt. At phthiſi perpetuo fere hecticus calor, cum ingenti virium defectu, jungitur, qui liquido nerveo à putredine inquinato jure eſt adſcribendus. Quum vero continuo calore omnes ſucci & vires ſucceſſive conſumantur, lente ſic cordis motus fatiſcit & tandem extinguitur, atque mors, ſine turbatione mentis, plerumque inexpectata & ex improviſo ſupervenit.

22. Ex chronicis malis vix ullum frequentius hydrope interimit, qui plerumque aliis gravibus affectionibus, ut aſthmati, quartanæ, cachexiæ, ſcorbuto ſupervenit. Cauſam mortis ſi inquiramus, inſpectione cadaverum diligentiori, immanem copiam ſeri putridi, tam in abdominis cavitate, quam ſæpiſſime etiam in pectore & pericardio deprehendimus, quod interiora, præſertim omentum, (quod nunquam non conſumtum & putridum viſitur) aliaque viſcera corrupta, & ipſa adeo inteſtina, livida ac ſphaceloſa reddit. vid. BARTHOL. *Cent. III. Hiſt.* 81. *M. N. C. D. II. A. VII. obſ.* 187. *it. obſ.* 188. *D. III. A. III. obſ.* 161. *D. I. A. IV. obſ.* 3. *D. II. A. VI. obſ.* 31. *D. I. A. VI. obſ.* 165. PEZOLD. *obſ.* 77. 88. 65. HARDER. *obſ.* 72. PETR. PAW. *obſ.* 5. *it.* 28. Et ubi hæc ſeri extravaſatio in hydrope decumbentibus non obſervatur; ibi etiam nondum omnis ſpes ſaluris evanuit. Quod vero utplurimum paracenteſin factam mors ſubſequatur, in cauſa eſt aër admiſſus, quo accedente ſeri putrefactio multum promovetur. Hæc ubi incipit, non modo omnis appetitus tollitur & virium reliquiæ conſumuntur, ſed & calor præternaturalis, ſine quo non facile hydropicus moritur, ſupervenit atque incenditur, qui penitus omnes vires & ſuperſtites vitales nervorum ſuccos ita exhaurit, ut cordis muſculus a motu ſuo vivifico in totum dejiciatur.

23. Fit quoque hic morbus ſæpiſſime ex aſthmate, aſthma vero ex polypo cordis, in cavitate ejus dextra detento, aut ſaltem tumore nodoſo majorum vaſorum oſtia coarctante: qualis etiam in hydropicis diſſectis non raro adhuc viſitur. *vid. cent. III. Miſc. N. C. obſerv.* 117. *it.* PEZOLD. *obſ.* 77. *M. N. C. D. III. A. III. obſ.* 161. *it. obſ.* 65. & BONETUS *in Sepulchreto.* Neque rationem difficile eſt invenire, ſiquidem, retardato ſanguinis per pulmones motu, is regurgitans ad venarum ſyſtema ibi tardius movetur atque ſubſiſtit, unde ſeri in partibus inferioribus, per quas ſemper adſcenſus ſanguinis, quia perpendicularis, difficilis eſt, magna collectio fit. Ceterum difficilior illa naturalis ſanguinis in hepate trajectio ex vaſe portæ venoſo in venam cavam, præclare ſentiente Cl. STAHL *in diſſ. de vena portæ*, multarum chronicarum paſſionum, quam maxime hydropis, cauſa potentiſſima utique cenſetur. Nam ſanguis ex hoc vaſe regurgitans in pancreas, lienem, meſenterium, inteſtina, hæc viſcera multum infarcit, tumidaque reddit & minimos glandularum ductus occludendo, hæc omnia ſcirrhoſa, dura efficit, ſicuti etiam hoc modo ſemper fere, facta inſpectione, oculis ſeſe ingerunt. vid. *M. N. C. D.* 2. *A.* 8. *obſ.* 100. *it. D.* 2. *A.* 6. *obſ.* 73. *D.* 1. *A.* 6. *obſ.* 68. *it. obſ.* 165. & 221. HARDERUS *obſ.* 71. & 72. PETR. PAW. *obſ.* 5. & *obſ.* 28. PEZOLD. *obſ.* 88. *M. C. D.* 3. *A.* 3. *obſ.* 161. *D.* 1. *A.* 4. *obſ.* 3. BARTHOLIN. *Cent.* 3. *hiſt.* 81. *D.* 2. *A.* 7.

Digitized by Google

A. 7. obſ. 187. & *D. 2. A.* 1. *obſ.* 2. *D.* 2. *A.* 5. *obſ.* 73. RIVERIUS *cent.* 2. *obſ.* 53. RUYSCH. *in obſ.* 45. & 46. Per indurata & obſtructa vero viſcera, libero ſanguinis curſu præpedito, fit ejus ſtagnatio in vena portæ, & inde ſerum ſecedens ad vaſa fertur lymphatica, quæ, nimium diſtenta & à tono ſuo dejecta, vergunt in hydatides, (quarum ingens ſæpe copia in diſſectis viſitur,) quæ diſruptæ illam exitialem ſeri extravaſationem efficiunt.

24. Eſt adhuc alia hydropis origo, ex ſanguinis circulo per uterum, ob vaſa, à materia polypoſa vel cruore coagulato varicoſa reddita, vel ob ejus ſchirrheſcentiam impeditiori facto, quo fit, ut ſerum ſecedens copia & impetu in vaſa lymphatica feratur, quæ in hydatides abeuntia tandem rumpuntur. conf. *M. N. C. D. 2. A. 9. obſ.* 99. HARDERUS *in apiario obſ.* 87. VESALIUS *Lib. V. de corp. human. fabrica cap. IX.* & MAURITIUS CORDÆUS *comment. in Lib.* 1. HIPPOCRATIS *de morb. mulier.*

25. Sæpiſſime quoque mors in cachecticis, tabidis & diuturna lenta ac hectica febre detentis, ex ingenti abſceſſu interno rupto naſcitur, ubi fœtidiſſimum pus non modo viſcus, cui inſidet, penitus conſumit, ſed & vicinas partes, quas tangit, eadem corruptione inficit. Ejuſmodi vero abſceſſus maxime meſenterium, hepar, uterum, renes occupant, & fiunt identidem a ſanguinis libero circulo, propter magnas obſtructiones & compreſſiones vaſorum atque ſcirrhoſitates viſcerum intercepto, unde ſtaſin ſanguis concipiens vaſorum tunicas perrumpit, ac cavitates ſibi formans tandem in pus fœtidum convertitur. Abſceſſibus autem plerumque jungi tumores & ſcirrhoſitates, fidem luculentam obſervationes anatomicæ faciunt. PARÆUS *lib.* 23. *cap.* 36. in fœmina meſenterium penitus ſcirrhoſum obſervavit, quod libras decem cum dimidia pendebat, cui infiniti abſceſſus, ſua quisque cyſtide, incluſi erant. Ita enim HILDANUS *cent.* 1. *obſ.* 7. meminit puellæ, cujus meſenterium tumoribus duris ſcirrhoſis & ſteatomatibus refertum fuit, præcipue circa venas, quæ ad portam tendunt. Et COITER *in obſ. anat.* in hydropico tumorem & magnam colluviem puris fœtidi, quod hepar putredine infecerat, animadvertit. Plura vide in WARTHONI *tract. de glandulis pag.* 50. *it.* RAYER. *M. N. C. D.* 3. *ann.* 3. *obſ.* 131. *D. 3. A. 3. obſ.* 73. Hepar quoque interdum occupant & renes, qua de re vid. *M. N. C. D. 3. A. 3. obſ.* 73. *it. D. 1. A. 4. obſ.* 114. & HILDANUM *cent.* 2. *obſ.* 39. *it.* HARDERUS *obſ.* 76. Frequentius vero abſceſſus in muſculis abdominis, præſertim a cauſa externa, reſidet, quo interius rupto mors utplurimum ſubſequitur. vid. HILDANUS *cent.* 2. *obſ.* 37. *it.* RIVERIUS *cent.* 1. *obſ.* 92. *M. C. D. 2. A. 1. obſ.* 88. Ab apoſtemate vero mors fit, quia febre lenta, quæ pediſſequa abſceſſuum eſt, omnes paulatim vires exhauriuntur, & tota humorum maſſa ſucceſſive in excrementa reſolvitur. Abſceſſu autem rupto prodiens pus non modo conterminas partes ſimili corruptione inquinat; ſed & fœtore ſuo tenuiſſimum illud fluidum, quod fibris vim motricem confert, admixtione ſua contaminat, und recte HIPPOCRATES *S. VII. a.* 8. *Ex tuberculi intus ruptione exſolutio, vomitus & animæ deliquium fit.*

26. Qui ex calculo renum & veſicæ moriuntur, hos quoque corruptio putredinoſa, vitali moventi infenſiſſima, interimit. Nam ſi quando calculus in veſica vel uretere hæret, efficit, ut per renes transcolatum ſalſum ſerum immane quantum & ureteres & renes diſtendat, qua vehementi diſtenſione & compreſſione vaſorum illi inflammantur atque in abſceſſum vel putrilaginem, qua penitus tandem conſumuntur, degenerant. vid. *M. C. D. 2. A. 8. obſerv.* 153. *it.* BARTHOLIN. *in cent.* 3. *hiſt.* 35. *it. M. C. D.* 1. *A. 2. obſerv.* 81. *it.* 2. *A. 2. obſ.* 13. & PETR. PAW. *obſ.* 3. *it. D. 1. A. 4. obſ.* 23. *it.* VERZASCHA *cent.* 1. *obſ.* 2. *it.* FERNELIUS *de partium morbis & ſymptomat. lib. 6. cap. 12. pag.* 316. RIOLANUS *lib. 2. cap.* 29. NIC. TULPIUS *lib. 3. obſ. cap.* 6. PANAROLUS *Pentecoſt. quart. obſ.* 31.

27. Præterea plus vice ſimplici in iis, qui ex calculi tormentis & iſchuria diem ſuum obierunt, ventriculi inflammationem, ex ſuis ſignis dignoſcendam, nec non epilepticas convulſiones ſupervenientes animadvertimus, procul omni dubio ob atrociſſimos ſpaſmos in ventriculum per conſenſum, vel etiam ipſum in caput derivatos. Quare nihil dubitamus, quin, ſi in diſſectione cadaverum etiam has partes maxime ventriculum & inteſtina, majori cura ſimul ſcrutemur, (id quod minus factum eſſe in iis, quas perlegi, obſervationibus vidi, dum diſſectores, quando calculum invenerunt, veluti mortis cauſa deprehenſa, aliarum partium inſpectionem ſupervacaneam crediderunt) in inflammatione & ſphacelatione, præſertim in ſenibus & debilitatis, proximiorem mortis cauſam reperiamus.

28. Præſentior adhuc mortis cauſſa inflammatione & ſphacelatione ventriculi & inteſtinorum, qua plerique, qui morbis acutis & malignis decedunt, item ex veneno vel validiori medicina, nec non peſte, morbo Hungarico, dyſenteria, colica vel iliaca paſſione, aut acuta vel omnino alia febre ſuccumbunt, in diſſectis reperitur. Siquidem in nullis corporis partibus ſpaſmus, inflammatio vel ſphacelatio periculoſior eſt, quam in iis, quæ nervoſæ ac membranoſæ texturæ ſunt, ac exquiſitiore ſenſu ac motu gaudent, neque minus cum univerſo nervorum genere conſenſionem fovent. Hujus vero generis eſſe ventriculum & totum inteſtinorum canalem, vix ullus addubitabit. Venena vim ſuam maxime exſerere in ventriculum & vicina tenuia inteſtina ſphacelo ea corripiendo, ſectiones & obſervationes plures hinc inde proſtantes declarant. Ex omnibus vero WEPFERUS *in tr. de cicuta aquatica*, qui plurima experimenta in animalibus inſtituta collegit, evolvendus eſt. Aquæ frigidæ potum, corpori calefacto copioſe immiſſum, vel brevi mortem, vel alias ad mortem tendentes afflictiones invehere, res certæ, quotidianæ & indubitatæ experientiæ eſt. Neque alia tam ſubitæ & funeſtæ cataſtrophes ſuppetit ratio, quam quod frigidus potus celeriter ipſum ſanguinem, in vaſis ventriculi & inteſtinorum coagulet atque in motu ſiſtat, unde, niſi mature diſcutiatur, neceſſe eſt, ut in ſphacelum abeat. Triſtiſſimum ejuſmodi exemplum in *diſſert. de benignorum remediorum abuſu & noxa* fuſe recenſuimus. Huc quoque referendam eſſe ſubitam ſæpius exiſtimo mortem, qua ſenio confectos & viribus orbatos ex uſu fructuum refrigerantium, v. g. melonum, malorum perſicorum, interdum defungi hiſtoriarum monumentis legimus: ſiquidem notum eſt, quam pronus ſenum, quin etiam ſcorbuticorum & imbecillium ſanguis in ſphaceloſam ſit corruptionem, quæ in illis leviſſima ſæpe ex cauſſa quam facillime ſuſcitatur. Quam graves etiam noxæ, immo ipſa mors hauſtum frigidum, poſt graviorem iracundiam aſſumtum, excipiant, notiſſimum eſt.

29. Qui peſtilentia & febribus malignis tolluntur, ventriculum & inteſtina ſphacelata nunquam non exhibent; quod etiam ferme de omnibus febribus acutis, ardentibus, cholericis, ſemitertianis, variolis, aliisque intelligendum eſt. Nos plena fide atteſtari poſſumus, quod omnes eos, quos ex febre quadam acuta mortuos ſcimus, ex inflammatione ventriculi, inteſtinorum vel meningum ſupervenienti deceſſiſſe deprehenderimus; quod non modo ex ſymptomatibus dijudicavimus, ſed & ex diſſectionibus, quas ipſi habuimus, & de quibus alii fidem certam nobis fecerunt, apparuit. Legi poſſunt ejuſmodi hiſtoriæ

apud

apud FORESTUM *lib. 6. obſ.* 13. DIEMERBROCCIUM *p.* 273. HELMONTIUM *p.* 887. BARTHOLINUM *cent.* 3. *hiſtoria* 68. *it. cent.* 3. *ep.* 92. *it.* 29. *M. N. C. dec.* 3. *anno* 3. *obſ.* 100. *item* PEZOLDUM *obſ.* 87. BARTHOLINUM *hiſt. anat. cent.* 5. *obſerv.* 4. *M. N. C. dec.* 1. *an.* 6. *obſerv.* 161. BLANCARDUM *obſ.* 67. & *in Diſſertatione noſtra de inflammat. ventriculi.*

30. Neque alia morte diarrhœa vel dyſenteria correpti, quam inteſtinorum ſphacelatione, perimuntur, id quod non ſolum ſigna ſed & ſectiones nobis manifeſtant. Laborant vero maxime hiſce in morbis craſſa inteſtina ſphacelationibus & multis tuberculis. vide *Miſc. N. C. dec.* 2. *dec.* 6. *obſ.* 104. PLATER *lib.* 3. *p.* 821. *Acta Hafnienſ. p.* 2. *obſ.* 17. *p.* 40. & BARTHOLIN. *cent.* 6. *hiſt.* 2. BINNING. *cent.* 4. *obſerv.* 48. Neque aliter mors colica ſpaſmodica vel iliaca paſſione correptis, quam inteſtinorum inflammatione & ſphacelatione contingit. *Vide M. N. C. decad.* 2. *ann.* 3. *obſ.* 193. *item obſ.* 65. BLANCARD. *anat. pract. cent.* 5. *obſ.* 2. HILDANUS *obſ.* 61. *centur.* 2 KERCKRINGIUS *obſ.* 42. WILLIS *de medic. oper. p.* 28. Qui ex vermibus infantes moriuntur, eos identidem inteſtinorum ſphacelatio ad lethum deducit. vide *Acta Hafnienſia tom.* 2. *p.* 88. & LENTILII *Miſcellan. medica p.* 365.

31. Illud ulterius notatu perquam dignum eſt, quod, qui colica ſpaſmodica, vel veneno diutius moratæ, aut aliis atrocioribus tormentis moriuntur, plerumque inteſtina invicem connexa atque coalita habeant. Ejuſmodi caſus B. Dn. OCHLITZ Clauſthalenſium medicus, nec non *Cl.* NABOTH Lipſienſis retulit. Similes caſus vide *in* 10. RHODII *cent.* 2. *obſ.* 32. *it.* PETR. PAW. *obſ. V.* & BARTHOL. *hiſt. anatom. cent.* 3. *hiſt.* 6. HOECHSTEDTERUS *dec.* 10. *caſu* 6. *M. N. C. decade* 2. *anni* 7. *obſ.* 15. Cauſa hujus peculiaris phænomeni vix alia poterit reperiri, quam quod ſpaſtica vehementiori ſtrictura ſerum ex inteſtinorum tunicis & vaſculis minimis exprimatur, quod avolantibus partibus tenuioribus glutinoſius redditum, illam coaleſcentiam efficit. Eadem ratio eſt, quare in pectoris affectibus, ubi difficillima eſt ſanguinis per pulmones trajectio, pulmones tam facile pleuræ & vicinis partibus adnaſcantur, de quo ſupra diximus.

32. Puerperas, quæ ex febre inflammatoria intereunt, uteri ſphacelo tolli & ſymptomata & ſectiones nos docent. Evolve *M. N. C. dec.* 1. *ann.* 2. *obſ.* 85. *it. dec.* 2. *ann.* 4. *obſ.* 94. *dec.* 1. *ann.* 4. *obſ.* 192. & *dec.* 3. *ann.* 3. *obſ.* 123. *ann.* 1. *obſ.* 22. Infantes puſillos & adhuc ſugentes ex torminibus ventris, nec non epilepticis convulſionibus, ab acrimonia bilioſa cauſtica mori, res vulgo notiſſima eſt; neque dubium, inteſtina, ex quibus non raro ad ultimum nigra ſecedunt, ſphacelata in diſſectionibus reperiri debere, modo frequentiores corporum & infantilium & omnis ætatis defunctorum, in foro medico fierent.

33. Ex hiſce jam allatis hiſtoriis, & cadaverum variis morbis extinctorum diſſectionibus, ſatis perſpicue edocemur, quomodo mors, ſive omnimoda machinæ noſtræ, quoad ſtructuram & motus, deſtructio, ex morbo produci ſoleat. Et quamvis morborum cauſæ multiplices ſint; attamen eas, quæ mortem proxime inferunt, quatuor potiſſimum generibus contineri, attentiori obſervationum anatomicarum conſideratione certiores reddimur. Quandoquidem vel in capite cruoris aut ſeri extravaſatio & ſtaſis vel in pectore polypus aut tumor oſtia viarum, per quas ſanguis vel aër fertur, occludens ſubitæ mortis cauſa eſt. In reliquis morbis, iiſque acutis ex ſtaſi ſanguinis ſuborta ſphacelatio ſive corruptio putredinoſa, fœtida, ſubito vires proſternens; in morbis autem chronicis, ſtagnatio humorum, lente viſcera & partes exedens, corrumpens vel exulcerans, genuinæ mortis cauſæ cenſendæ ſunt. Abſoluta itaque mors, ſicut plenariam corruptionem corporis noſtri organici poſt ſe trahit: ita quoque ejus principium corruptio exiſtit, eaque primum particularis eſt, quæ ſucceſſive univerſalis evadit. Etenim nihil in univerſa rerum natura è diametro magis durationi corpori noſtri contrarium eſt, quam putredo, quæ ex quiete & motu progreſſivo humorum exſtincto numquam non prognaſcitur. Et ubi hæc incipit in corpore animantium, non modo ejus partis, cui inſidet, ſtructura ac mixtio diſſolvitur, ſed, quod maximum, illud, quod motum ac robur cordi, arteriis omnibusque fibris motricibus præſtat, ſubito inficitur & illius admixtione corrumpitur. Quo magis vero putredo vires & incrementa ſumit, & in nervoſis, ſenſibilioribus partibus reſidet, eo plus virium deſtructiva eſt. His vero deſtructis incipit ſanguinis circulus per cor atque pulmones totumque corpus tardior fieri & tandem penitus exſtingui. Et hæc eſt cauſa, quare reſpiratio cum ſtertore quodam intercepta, & membrorum convulſio mortem plerumque & proxime antecedere ſoleant, eo, quod ſanguis in capite, æque ac in pulmonibus, incipiat in confiniis mortis ſubſiſtere ac motu privari.

34. Deductis hac ratione cauſis mortis proximis, promtum jam ac facile eſſet alias veritates feliciſſime inde, non ſine magno in medendi ſcientia uſu, deducere: videlicet, quid faciendum ſit medico, ut in morbis ferales has mortis cauſas antevertat & depulſet, item, quomodo temeraria medicina quam facile cauſa mortis accerſi & procurari poſſit.

35. Illud vero ultimo loco non tranſmittendum eſſe cenſeo, quod vulgariter cauſa morbi cum cauſa mortis admodum confundi ſoleat. Fit quam maxime id à medicis in morbo defunctorum diſſectionibus, ubi, occurrente magna extravaſatione vel corruptione, protinus lethalitatem morbi exinde dijudicant. Adeoque ſic perperam à cauſa mortis ad cauſam morbi argumentantur, quæ, annon potuiſſet ullo remediorum genere tolli, &, ne exinde mortis cauſa fieret, præcaveri, res ſæpius adhuc in quæſtione & indagatione verſatur.

FRI-

FRIDERICI HOFFMANNI
OPUSCULA MEDICO-PRACTICA,
QUÆ CURAM MORBORUM ET MEDENDI METHODUM, NEC NON CIRCUMSPECTUM REMEDIORUM USUM SPECTANT.

PRÆFATIO.

PEtiit à me ſæpius majorem in modum Vir egregius & de utilitate publica promovenda eximie meritus *Dnus Vick*, celebris noſtræ Academiæ Bibliopola, ut ipſi ſelectiorum mearum, quæ ægrius nunc haberi poſſunt & valde deſiderantur, exercitationum iteratam editionem concederem, quum olim Nobili Leydenſium Bibliopolæ *Haackio* tres Decades diſſertationum, quæ ad valetudinem tuendam maxime pertinent, recudendas permiſerim, neque minus ante decennium inſigni viro *Dno Bartholomæo*, induſtrio Ulmenſium Bibliopolæ duas earundem decades, quas inter eminent, quæ de ſaluberrimis aquarum mineralium viribus agunt, in lucem publicam denuo producendas conceſſerim. Nolui igitur honeſtis *Dni Vickii* deſideriis deeſſe, ſed potius omni modo ſatisfacere. Placuit vero ex ingenti diſſertationum, quæ per quadraginta & ultra annos me Præſide, ductore & directore habitæ ſunt, apparatu & numero, eas potiſſimum ſeligere, quæ ad artem noſtram circumſpecte & cum bonis ægrorum rebus exercendam faciunt longeque utiliſſima themata complectuntur; quas non modo revidi, correxi, ſed & optimis obſervationibus ac cautionibus adjectis hinc inde auxi & illuſtravi, certiſſima ſpe fretus, fore, ut, qui artem cum prudentia exercere ſibi propoſuerunt, fructum inde percipiant inſigniſſimum.

Ego ſane non poſſum, quin hoc loco ingenue profitear, me, poſtquam per dimidium ſæculi & ultra artem exercendo & docendo innumerabiles in curandis morbis errores ac nocivos lapſus animadverti, nihil magis curæ cordique habuiſſe, quam ut pro virili & nulla unquam prætermiſſa occaſione, medendi ſcientiam in meliorem ordinem redigere, ejuſque fundamenta firmiora reddere, allaborarem. Equidem, pulcherrimæ illæ, quæ & medicum ornant & ad ipſam artem egregie faciunt ſcientiæ, cujus generis ſunt, accuratior & curioſior per ſolertiorem anatomen corporis humani notitia, intima rerum naturalium per egregia & varia experimenta phyſica, chymica, & mechanica inveſtigatio, itemque ars pharmaceutico-chymica, noſtro tempore ad ſummum prope evectæ faſtigium conſpiciuntur; nihilo minus præcipuæ illæ, quæ primas in arte tenent partes longe præſtantiſſimæ, quales ſunt vera & rationalis pathologia ac therapia non ſatis excultæ multo minus omnibus numeris abſolutæ habentur. Quod ſi enim iis, qui in Academiis curſu medico abſoluto artis opus adgredi

parati

parati ſunt, vel jam dum artem exercuerunt, morbi hiſtoria, ut eam reſolvendo verum morbi genium, originem & cauſas demonſtrare & remedia iis removendis idonea invenire debeant, offertur, nihil quod experientiæ reſpondeat, vel cum naturæ ordine conveniat, exercitatus medicus deprehendet. Quandocunque eadem morbi hiſtoria aliis, qui ad medicinam faciendam magis exiſtimantur idonei, traditur, dici vix poteſt, quanta circa ſingula, tum ratione cauſæ morbi, indiciorum curandi ac remediorum, tum ratione judicii de morbi eventu diſſenſio obſervetur ac diſcrepantia, quæ indies fere, quod dolendum eſt, non minus animadvertitur, ſi quando duo vel tres medici ad lectum vocantur, adeo ut non vulgus ſolum, ſed eruditi etiam nihil exinde firmi, nihil certi in arte ſalutifera eſſe judicandi anſam & occaſionem arripiant. Cujus certe miſerabilis ſtatus cauſam, ſi quis paulo penſiculatius ſcrutari velit, vix inveniet aliam, quam quod non adeo firmo & ſtabili morborum ſcientia, quæ pathologiæ nomine venit, & cui unica vera therapia ſuperſtructa eſt, fundamento nitatur. Equidem philoſophia corporis humani vivi & ſani, quæ phyſiologia dicitur, per incomparabile illud circuli ſanguinis inventum & per tot egregia experimenta phyſico-mechanica ita perfecta & exculta eſt, ut nihil fere amplius in ea deſiderari videatur, ſed dimidium fere ſæculi effluxit, antequam divinum illud circuitus ſanguinis inventum ad pathologiam rationalem reddendam introductum fuit. Proſtant quidem noſtro tempore à celebribus hinc inde Viris conſcriptæ pathologiæ ſeu theoriæ morborum medicæ, quæ ab iis, quibus in verba jurare magiſtri ſolenne eſt, multum laudantur & ſupra modum ac ſuis abſolutæ numeris efferuntur, quas tamen ſi paulo accuratius conſideramus, magna ex parte mancas & imperfectas conſpicimus; ſiquidem nec perſpicuas virium & imbecillitatis corporis humani, nec veras moriendi neceſſitatis cauſas reperire ibi licet: de morborum epidemiorum, qui multum medentibus faceſſunt negotii, origine altum eſt ſilentium: humorum intemperies & virulentæ qualitates propemodum relegantur: concretionum in vaſis, quæ polyporum nomine veniunt & immedicabiles morbos producunt, nulla fit mentio; de mirabili nervoſarum partium conſenſu, ſine cujus notitia vix ac ne vix quidem ſymptomata explicari poſſunt, ibi plane non agitur: corruptio partium ſphaceloſa, quæ plerumque mortis tam acutis quam chronicis paſſionibus ſupervenientis cauſam conſtituit, habetur rariſſima: doctrina de pulſibus, magnæ in judicio de eventu morbi ferendo utilitatis, ibi neglecta aut penitus omiſſa animadvertitur; & ſi ad rationalem actionum corporis noſtri præternaturalium explicationem reſpicimus, operationes animæ cum cauſis phyſico-mechanicis & actiones morales cum phyſicis mirum quantum invicem confunduntur. Dantur adhuc alii doctiſſimorum & Celebrium Virorum pathologici libri, in quibus plus materiarum morbificarum, quam motuum vitioſorum habetur ratio; quandoquidem diverſiſſimæ intemperiei pro ſtabiliendis morborum cauſis adducuntur humores, cum tamen ex motuum inæqualitate & vitio ſive errore in locis, dum ex uno loco ad alienum humorum fit tranſitus, præcipua ſymptomatum in morbis ratio deduci debeat.

Perverſam vero theoriam minus rectam medendi methodum ſequi, res in ſe eſt perſpicua. Quod vero tam macra uſque eo facie inceſſerit pathologiæ ſcientia, non alia, me judice, ſubeſt cauſa, quam quod, qui ejuſmodi libros luci expoſuerunt, medici falſis magis opinionibus & hypotheſibus imbuti quam ſufficienti hiſtoriarum morbi apparatu inſtructi eoſdem conſcripſerunt, cum tamen ſufficiens obſervationum clinicarum adparatus & exacta hiſtoriarum cujuſdam morbi quoad omnes circumſtantias delineatio & notitia præcipuum & verum tum pathologiæ tum therapiæ rationalis ſit fundamentum. Nam diligenter adnotatæ ejuſmodi morborum hiſtoriæ convenienti meditationi accuratiorique ſcrutinio ſubjectæ non modo verum morbi genium, originem & cauſas, tam antecedentes quam proximas, perſpicuas reddunt, verum etiam proprium cujusvis individui habitum, vires, conſuetudines, quorum omnium conſideratio maximum ad ferendum de morbi eventu & remediorum operatione judicium affert momentum, optime indicant & detegunt; & quemadmodum ex antecedente morbi notitia pro cauſæ, naturæ ægrotantis & temporum morbi differentia, diverſus remediorum obſervatur effectus: ita ex diligenter adnotatis ejuſmodi morborum relationibus, ad pleniorem remediorum quoad vires notitiam perveniri optime poſſe cenſendum eſt. Deinceps, ex diligenti hiſtoriarum morbi conſideratione is pulcherrimus naſcitur fructus, ut diſcamus, non multis & variis magno pretio paratis, ſed paucis, ſelectis, iisque facile parabilibus, diæteticis magis, quam pharmaceuticis, clementioribus, quam valentioribus, ſimplicibus, quam compoſitis, domeſticis, quam exoticis convenienti tempore, ordine, & doſi uſurpatis, graves admodum & rebelles

afflictio-

afflictiones ſanari poſſe quam optime. Tum quoque id beneficii plenæ morborum hiſtoriæ afferunt, ut acres medentum diſſenſiones de certo medicamentorum in morbis effectu, partibus ad experientiam provocantibus, egregie poſſint componi, quum vix melior, vix præſtantior via detur ac ratio de medicamentis, quibus virtutibus, verisne an falſis emineant, judicandi, quam per intimiorem hiſtoriarum morbi cognitionem. Quæ cum ita ſint, ut ex obſervationum accuratiori ſtudio deſcriptarum inopia & defectu tardus admodum ſegnisque artis ſalutaris huc usque fuerit progreſſus, ſperare bono omine licet, ex meliori earundem deſcriptione & apparatu majus in dies certiusque pathologiæ futurum eſſe incrementum. Etenim, cum pauciſſimi medicorum ſint, qui in morbis, iisque maxime chronicis curandis, ad hiſtoriam morbi & circumſtantias, aut individui ægrotantis naturam cognoſcendam reſpiciunt, fit profecto, ut plurimi in ceteris medicinæ partibus ſatis verſati viri empirice artem exerceant. Id quod vel ex eo liquido conſtare arbitror, quod nihil fere magis ſolenne habeant, ac innumera in uno morbo medicamenta præſcribere, præſcripta ſæpius mutare, & aliis ſubinde formulis ægrotantem obruere, quarum ingredientia ſi quis paulo intuetur curatius, non tam ex ſimplicibus & uſu ſatis cognitis, quam ex mirum ineptis veterum compoſitionibus ea confecta inveniet, unde difficillime ſane, quem ſibi præfixum medicus habeat medendi & juvandi ſcopum, cognoſcere licet, tantum abeſt, ut ex tanta remediorum mole innoteſcat. Et ſi experientiæ credere fas eſt, certum ratumve habemus, vix quicquam, præter crebram remediorum mutationem, in perſpiciendis morborum cauſis medici arguere ignorantiam: hæ quippe ut plurimum non multiplices, ſed ſimplices tam multa tamque varia ut removeantur haud deſiderant. Vero enim verior eſt regula illa practica: quo medicamentum ſimplicius, eo eſt melius, quia indicationi magis ſatisfacit, &, quod experientia edocti ſcribimus, quanto minor eſt ſimplicium in formula numerus, tanto medicamentum operatur potentius atque felicius. Sicut enim in omnibus, quos edit, effectibus ſimplex natura eſt; ita etiam in medendo ſimplicitate quadam gaudet. Multo vero magis empiricam praxin exercent ii, qui poſthabita non minus morbi hiſtoria, quam neglecta plane vitæ victusque ratione ſpretisque ſimplicioribus, morborum, præcipue chronicorum, curationes variis ſpecificis, ex auro & mineralibus paratis, metallorum ſulphuribus aliisque chymicis moliuntur, aut qui nimium paucis univerſalibus excretiones naturales tantum promoventibus morborum contumaciam oppugnari poſſe ſibi & aliis perſuadent: qua perverſa medendi methodo vel multum ægrotantibus damni inferunt, aut, ſi minus forte obſunt, parum tamen proficiunt.

Quum itaque à multis retro annis magna illa, quæ artis noſtræ ſucceſſum huc usque retardarunt impedimenta & communes in praxi medica errores animadverti, nihil mihi ſemper potius fuit, quam ut omnibus ingenii nervis ex magno & ſufficienti hiſtoriarum morbi & veritatum facti apparatu ita ſtudium medicum perficerem, ut cum certa & fundata ratione, citra magnos ſumtus, tollendis morborum cauſis apta nata remedia medici invenire, inventa pro ægrotantium ac circumſtantiarum varietate dextre applicare & ſic commodis mortalium inſervire tuto & recte poſſint. De qua methodo, modo & ſcopo rem medicam tractandi præſentes, quas in lucem nunc correctas emitto, diſſertationes, teſtimonium perhibere poſſunt pleniſſimum, quarum frequentem lectionem crebramque meditationem & imitationem non poſſum non omnibus, quibus caute & efficaciter ſanare volupe eſt, commendare quam maxime.

Inveniet quippe primo omnium diligens & attentus lector, quid natura, quidve ars in medendo valeat, adeoque de utriusque effectu convictus optime cavebit, ne aut contraria naturæ moliatur, aut ne forſan, quod naturæ tribuendum eſt, id artis opus exiſtimet. Dein, quum maximum medendi momentum in eo potiſſimum contineatur, ut varias morborum acceſſiones, ſtatus, periodos & declinationes recte quis advertere & certo ordine, tempore doſi & continuato uſu morbo remediis occurrere ſciat, iterum omnino in opere hoc perlegendo induſtrius artis indagator habebit, quem ducem eligat, quem tuto ſequatur. Sed quid juvaret omnis de recte applicandis prudenterque continuandis remediis inſtructio, niſi ſcire ſimul liceat, quænam adplicare remedia ex uſu ſit, quibusque tuto ſubinde fidere poſſimus. Ad quod dijudicandum ſicut ſolertior medicamentorum quoad vires exploratio multum affert momenti: ita nec huic ſcopo deeſſe voluimus, ſed remediorum virtutes tam à priori, quam à poſteriori ſeu effectu cognoſcendas monſtravimus, ex his vero effectibus peculiarem ægrotantium naturam deducendam oſtendimus. Pertinet huc quoque ſpecialis medicamentorum quorundam ſimpliciſſimorum ratione operandi modi & ipſius uſus tractatio, quo reſpiciunt maxime, quæ de medicina ſimpliciſſima, inedia, motu, aquæ potu, de

aquarum mineralium, de lactis, de ſeri lactis, de mannæ in medendo uſu, nec non de medicamentis ex diverſi generis ſalibus depromtis agunt, quibus intentus rerum medicarum ſcrutator optime addiſcere poterit, ſimpliciſſima hæcce remedia in multis iisque graviſſimis morbis ſanandis plurima alia effectu longe ſuperare. Quas denique in fine adjeci diſſertationes, variam remediorum inepte adhibitorum noxam palam faciunt, ita ut alieno periculo ſapere aliorumque errores vitare facillimum ſit.

Ultimo loco & hoc utiliſſimum monitum in animum revocandum omnibus, qui circumſpecte artem exercere cupiunt, commendo, medendi artem non tam facilem, ut vulgo putatur, rem eſſe, ſed judicioſiſſimam & difficillimam, quin imo, ab imperitis ſi quando tractatur, periculi pleniſſimam, quod jam olim antiquiſſimus artis noſtræ parens Hippocrates in aphoriſmo I. Sect. I. optime agnovit, dum *experientiam fallacem, judicium difficile, experimentum periculoſum adſeruit, & ætatem longiſſimam arti perficiendæ vix ſufficientem exiſtimavit.* Quod vero ex difficillimis hæc noſtra diſciplina ſit non aliam reperire licet cauſam, quam quod tanta non modo morborum & cauſarum lædentium, ſed & naturarum ſ. corporum humanorum ratione virium, imbecillitatis, ſenſibilitatis, ſtructuræ & idioſyncraſiæ detur diverſitas, ita prorſus, ut pro varietate corporum non modo alimenta & medicamenta, ſed & cauſæ morbificæ, & ipſa venena plane diverſos & diſſidentes effectus producant. Quam arduum vero ſit, ſingula hæcce accuratius inveſtigare & certum de inveſtigatis judicium ferre, perſpicacioribus viris dijudicandum relinquo.

DISSERTATIO

DE

NATURÆ ET ARTIS EFFICACIA IN MEDENDO.

§. I.

DUo maxime ſunt medici, qui languenti corpori ſuccurrunt, & infenſas vitæ ægritudines & moleſtias tollunt: alter eſt Natura, quæ a veneranda antiquitate non inepte morborum medicus ſalutatur: alter eſt artifex, qui ſolerti ratione cauſas morborum ſcrutatus, iisdem accommodata opponit auxilia. Horum vero ſummus & princeps eſt ipſa natura, quam ars humanaque ratio & imitari, & adjuvare debet; ſiquidem ſine natura i. e. ſine corporis viribus ars nihil plane præſtare poteſt. Ubi enim hæc deficit, ubi languet, ubi plane intermittit ſuas actiones, artis omne opus ceſſat. Felix itaque ille exiſtimatur medicus, qui ſub naturæ favore & energia operatur, & hac duce ſuas molitur curationes. Quin ipſa natura ſola & deſtituta externa medici ope, graves ſæpe tollit ægritudines, præſidiis ac inſtrumentis communita præſtantiſſimis. Sicut contra & plures dantur morbi, in quibus natura ſola parum valet, ſed manu & ope artificis adjuvari cupit, quo quidem in caſu & artis præſtantia & artificis ingenium cognoſcitur. Sunt etiam nonnulla affectuum genera, quæ conjunctum naturæ & artis poſtulant officium, ubi natura quidem medetur, ſed cum difficultate, cum tempore. Quam in rem more ſuo pulchre effatur Celsus *l. 2. c. 14. p. 89. Poteſt morbus*, inquit, *qui per ſe finem habiturus eſt, citius, adhibito auxilio tolli, ut quam primum bona valetudo contingat, & ne morbus, qui remanet, etiam exaſperetur.* Naturæ igitur & artis effectum & opus in medendo cognoſcere & recte diſtinguere, non minima ſapientiæ pars eſt. Et quemadmodum in rebus ſpiritualibus, quæ ad ſalutem animæ pertinent, ardua res eſt, naturæ & gratiæ limites atque fines diſcernere; ita certe in medicina haud facile negotium eſt, naturæ vim & artis ſive remediorum effectus atque limites in icem diſtinguere. Quam quidem in rem quotidie peccatur, etiam ab ipſis medicis, dum quod tribuere debent naturæ, artis opus eſſe exiſtimant, quibus dum ſibi blandiuntur, non levis in explorandis medicamentorum viribus error committitur. Non alienum itaque erit, hoc eximium in medicina argumentum paulo majori ſtudio agitare accuratiusque excutere.

2. Naturæ & artis in medendo effectus in conſpectum daturi, ut tam arti quam naturæ ſua conſtet laus, primum omnium utile erit, ex veterum monumentis, quid illi hac de re judicaverint, proponere. Utrique tam naturæ quam arti ſuas aſſignarunt laudes. Aperte Hippocr. L. VI. Epid. *νούσων*, inquit, *φύσιες ἰητροὶ*, naturæ morborum medici, quod libro de arte fuſius explicat: *Natura*, inquit, *ipſa ſibi per ſe non ex conſilio motiones ad actiones obeundas invenit, à nullo quidem edocta, citraque diſciplinam ea, quæ conveniunt, efficit.* Et alibi Lib. de Diæta hæc prodidit idem graviſſime: *Ars medica*, inquit, *ab eo quod moleſtum eſt, liberat, & id, ex quo quis ægrotat, auferendo, ſanitatem reddit: idem & natura per ſe facere novit.* Artis vero præſtantiam in ſanando Lib. de Arte p. 21. in fine hiſce deprædicat: *Quando natura non ſponte excernenda dimittit, medicina neceſſitates ac vires invenit, quibus natura coacta indemnis dimittat ſive excernat, nam ſtimulata monſtrat medentibus, quæ ſint facienda.* Neque minus pulchre diſcrimen effectus artis & naturæ Galenus L. de Conſtit. Artis c. 12. hiſce adſtruit: *Sunt alia naturæ, alia medicis negata & conceſſa. Naturæ quidem impoſſibile eſt, ita os confractum, ut ejus partes à nativa ſede aberrent, membrumque diſtortum ſit, corrigere & confirmare, quod medicis poſſibile eſt: quemadmodum & luxatum medicus reponere poteſt, natura non poteſt. Contra cavum ulcus carne replere natura poteſt, medicus non poteſt, ſicuti ex ſemicoctis aut crudis aliquid concoquere: ſed in his medicus naturæ famulatur.*

3. Equidem naturam medicum eſſe corporis noſtri, uno ore fere omnes profitentur, attamen quid per naturam intelligatur, nondum plenus adhuc inter medicos reperitur conſenſus. Sique ullum vocabulum variis patet explicationibus, certe hoc ipſum eſt. Verum enim vero cum vocabula in ſe nihil reale habeant, ſed tantum notæ ac ſigna ſint rerum, non alienum

fore

Digitized by Google

fore putamus, omnis ambiguitatis & confuſionis evitandæ cauſa quid per naturam velimus intellectum, breviter ſuccincteque explicare. Primum vero monendum eſt, vocabulum naturæ confundendum non eſſe cum ipſa anima tam ſenſitiva quam rationali. Sæpius has voces inter ſe miſcent autores; cum tamen diſtinctæ res ſint, quæ denotantur naturæ & animæ utriuſque vocabulo. Hinc etiam neceſſe eſt, quodvis gaudere ſuo ſibi proprio charactere. Deprehendimus nempe in corpore animantium & maxime in humano, actiones, quæ ſolo motu perficiuntur, ubi corpora inter ſe mutuis viribus motricibus & innatis agunt, à quarum virium æqualitate ſeu æquali niſu, vi ac robore actione & preſſione quies, ab inæquali vero, loci vel ſitus mutatio dependet. Ubi igitur corpus agit, & corpus patitur, & hæc invicem inter ſe viribus ſuis agunt, hæc actio dicitur naturalis & phyſica, recentioribus mechanica, it. neceſſaria. Nam neceſſarius ſemper ſequi debet effectus certam corporum inter ſe actionem. Quam neceſſitatem effectuum ex neceſſariis cauſis naſcentem *æternam immobilem naturæ legem* recentiores nominarunt. Naturæ vero vox inde videtur ſuam trahere originem, quoniam vis iſta motrix activa, extenſo a Deo innata & inſita eſt, quo ſenſu etiam Ariſtoteles definit naturam principium motus & quietis. Qui motus aut quies ineſt, ſubſiſtit & inhæret per ſe, & non per accidens, adeoque naturam habent illa corpora, quæ motu aut quiete gaudent nativa a principio ipſis abſolute immanente, non adventitia vel ab externis rebus arceſſita. Actio itaque naturalis in corpore humano hæc celebratur, quæ abſolvitur operatione & concurſu ſolo corporum. Ita ſanguinis & humorum circuitus, digeſtio, ſecretio, excretio, motus fibrarum inteſtinorum & aliorum canalium periſtalticus a cauſis neceſſariis fluunt, ſine concurſu ordinario alterius ſubſtantiæ vel virtutis, & hujus gratia dicitur actio naturalis mechanica.

4. Sunt vero in corporibus animantium aliæ actiones & motus, qui non à ſola vi & mutuo contactu corporum proficiſcuntur, ſed ſublimiori virtute inſtructi corpora vel eorum partes in motum excitant. Ita e. g. certa impreſſio ab objecto externo agente in animantibus ſuſcepta, certa item idea, perceptio, cogitatio, quæ omnis extenſionis & indolis corporeæ expers eſt, potentiam habet corpus animantis, vel certas ejus partes ad motum, certo gradu, proportione, ſucceſſu, duratione, certumque in finem concitandi. Cujus quidem rei teſtes ſunt animi adfectus, qui univerſi corporis partes & nonnullas ex iis peculiariter agitare ac commovere ſolent. Confirmat id etiam vehemens ideæ certæ impreſſio, quæ quod incerta corporis membra pro indole ſua agat, res eſt notiſſima. Ita faſtidium cibi vel alicujus rei, ubi de eadem cogites, ventriculum ad vomitum concitat; firmior pulchræ mulieris contemplatio, ad venerem genitales partes ſtimulat; appetentia cibi grati, partes, quæ digeſtioni præſident, contrahit, ipſisque vigorem, motum ac ſuccum ſolvendis cibis convenientem ſubminiſtrat. Sola porro imaginatione alvum moveri, corpus ſudore digeri poſſe, experientia demonſtrat. Ipſe timor ſaltem à quodam morbo v. g. à variolis, peſtilentia, epilepſia, ipſum morbum promte in corpore producit. Vehemens & ſubita impreſſio in gravidis quos mirificos characteres fœtibus inducere idonea ſit, vulgo notum. Quæ cuncta clariſſime oſtendunt, ſublimiorem, omniſque extenſæ indolis expertem adhuc virtutem inhærere animantium & maxime hominis corporibus, quæ anima ſolet appellari, & quidem ſenſitiva. Inde omnis actio, quæ ab ea proficiſcitur, animalis nominatur, cujus generis ſunt motus voluntarii, animi pathemata, & omnes motus qui ſequuntur ſenſus, deſideria, appetitus.

5. Reperiuntur adhuc aliæ actiones non in omnibus animantibus, ſed in ſolo homine, ubi nullus concurſus corporum ſit, nullus motus, nulla actio eorundem ſubſequitur, videlicet idearum ſive impreſſionum, quæ objectorum externorum cauſa fiunt, abſtractio, collatio, comparatio, connexio cum interna notitia, judicio & libertate agendi, unde naſcitur ratio, veritas, quæ & alterius mentem convincere, inſtruereque apta eſt & valet; quæ juſti & injuſti internam cognitionem & ſenſum poſſidet. Hæc nullis mechanicis legibus adſtricta, hæc cum corpore nullum habet commercium, niſi quod tantum corpus animatum ſit ejus domicilium, & ſenſus materiam ratiocinationis ſubminiſtrent. Hanc excellentem virtutem mentem, rationalem animam, radium divinæ imaginis, ſpiritum κατ' ἐξοχὴν recepto ſic vocabulo & Theologi & Philoſophi appellant.

6. Rebus in ſe diſtinctis ſic diſtincte propoſitis, judicare jam promtum & expeditum eſt, per naturam, quæ a medicis conſideratur, & quæ corpus cum adfectum ſanat, tum integrum conſervat atque tuetur, minime intelligi mentem ſeu animam rationalem. Eodemque ex fonte diſcimus, neque animam ſic dictam ſenſitivam eosdem motus qui in corpore accidunt, vel efficere vel moderari. Quamvis non negemus, hanc ipſam in corpus habere magnam, ut ſupra docuimus, poteſtatem, in pervertendis & turbandis motibus naturalibus, quorſum & pertinent vitales. De natura itaque humana, quæ ſecundum Hippocratem eſt omnis ſermonis ſeu ratiocinationis in medicina fundamentum, nihil aliud intelligimus, quam mirabile illud ipſius corporis noſtri artificium, cujus autor ſummus artifex eſt Deus, cujus ſapientiam immenſam ſimilis naturæ opus repræſentat. Effectus enim merito exiſtimatur æqualis ſuæ cauſæ. Hæc naturæ definitio omnium antiquiſſima. A Platone venuſte vocatur natura ars divina in materia. Et Aſclepiades, teſte Cæl. Aureliano L. de acutis morbis, jam olim naturam nihil aliud eſſe quam corpus & ejus motum aſſeveravit. Haud igitur immerito quæritur, in quonam hujus ſummi artificii ratio & indoles contineatur. Quod quidem paucis nos explicaturos confidimus, ſi demonſtramus, in admirabili illa coordinatione motuum, quos ipſius corporis partes inter ſe locatæ ex ſe & ſua natura ſuſcitant, quique omnes nobiliſſimum in finem tendunt, naturæ vim poſitam eſſe. Neque enim ullus eſt artifex, cui non in opere, quod molitur, finis propoſitus ſit, nullus porro eſt, qui non omnes partes machinæ omniaque inſtrumenta diſponat ad certum ſcopum. Scopus vero creatoris fuit, ut corpus noſtrum motibus excitatum, & virtute ſublimiori, quæ percipiendi vi polleat, donatum ſit inſtrumentum, imo domicilium ipſius mentis coeleſtis originis, ut in illo habitet, ex illo ideas hauriat, & ſuas functiones ad quas deſtinata eſt, exerceat. Eſſentia enim humanæ naturæ maxime in eo verſatur, ut ſubſtantia à corpore maxime diverſa unita ſit arctiſſimo vinculo cum corpore vivo & animato. Ut itaque hæc conjunctio diu conſtet, opus eſt, ut corpus duret, quam corporis durationem & conſervationem phyſico ſenſu vitam appellant.

7. At enim vero æque neceſſarium eſt, ut ſenſuum vis etiam in ſuis organis integra maneat ac illibata. Horum enim beneficio ipſa mens concipit ideas quæ cogitationum & rationis materia ac fundamentum ſunt. Univerſi autem artificii in machina humana reconditi prima & præcipua ratio eo reſpicit, ut corpus in ſua mixtione & ſtructura, cum alioquin corruptioni maxime pateat, perduret atque conſervetur, ut ſenſoriis etiam inſtructum ſit, quibus objecta externa percipere & ſecundum perceptionem reagere motibus ſpontaneis poſſit. Quicquid vero eum in finem præſtat,

id perficit ſolo motu, non confuſo, ſed bene ordinato, & regulari, qui à recentioribus nomine mechaniſmi inſignitur. Sicuti enim ob motum regularem & in certum finem ordinatum omnes conſtruuntur machinæ, quæ conſtructio mechaniſmus dicitur: ita etiam noſtra omnibus machinis tam naturalibus quam manu factis ſuperior, unice à Deo ſummo & ſapientiſſimo corporis noſtri opifice ob certum & ſpecialem motum contexta atque excitata eſt, eademque, quemadmodum omnes machinæ accurate & ſecundum proportionem, tempus, gradu ac proportione agunt, non ex ſua notitia, ratione, conſilio, intentione & directione aliquid præſtat in actibus naturalibus & vitalibus, ſed ſecundum intellectum & rationem ſummi artificis id exequitur. Ingens tamen in eo deprehenditur differentia, quod in machinis arte humana factis plerumque ſimplex ſemper & idem modus ſit operandi, in machinis vero divinis, plantis & animantibus variet illa operatio. Et quidem ratio eſt in procinctu, ſiquidem in illis ſemper una eademque diſpoſitio permanet cauſalis: v. g. in horologiis, machinis hydraulicis, hydraulicoque pneumaticis; in his vero variant cauſæ. Neminem enim rerum medicarum peritum ignorare oportet, res externas & inter has præcipue elementa, ætherem, aërem, aquam, alimenta cujuscunque generis & res non naturales varie diſponere & afficere corpora & illorum motus. Vita enim machinæ, ſanitas, morbus & mors unice à cauſis externis fluunt. Quapropter opus eſt, ut medicus naturæ rerum cognitionem compertam habeat, ut identidem bene intelligat, quos effectus, vel qua ratione eos exſerant in corporibus humanis res naturales. In eo enim demum verſari veram univerſæ ſcientiæ medicæ cognitionem exiſtimo, & ſine ea medicina manca, trunca ac debilis jure reputatur.

8. Quisque itaque clariſſime perſpiciet, ad motuum oeconomiam, qui vitam & ſanitatem tuentur, & morbos etiam depellunt, minime neceſſarium eſſe concurſum entis cujusdam, quod notitia, perceptione, multo minus quod directione gaudeat. Ejus ſententiæ quoque fuerunt veteres & prudentiores recentiorum. Hippocrates L. 1. de Diæta §. 6. hæc prodidit: *Corpora, quæ faciunt, non ſciunt, quæ vero faciunt, ſcire ſibi videntur, & quæ vident, non cognoſcunt, attamen omnia in ipſis fiunt per divinam neceſſitatem & quæ volunt & quæ non volunt. Accedentibus vero illis huc, his vero illuc & inter ſe permixtis unumquodque deſtinatum fatum explet, & ad majus & ad minus.* Referri huc meretur elegantiſſimus circa eandem rem locus qui exſtat in Valleriola lib. 1. locor. comm. cap. 5. *Indoctas quidem animantium naturas dixit* Hippocrates, *hoc eſt, non conſilio, neque delectu agentes: ſed profecto quaſi edoctæ operantur, impelluntque ad id, quod uſui ſit animanti, ut artificioſa ipſa hominis, miraculum omne ſuperans, ſtructura facile declarat. Eam enim tam mirabili partium nexu, firmitudine, forma atque uſu architectata natura eſt, ut neque ad uſum accommodatius quicquam, neque ad ſpeciem & ornatum pulchrius ſpectari poſſit: providam vero & ſolicitam indicant ea, quæ in morbis graviſſimis & exitialibus natura, ut ſervetur æger, molitur. Siquidem adverſus morbificam cauſam impetu valido aſſurgens, & decretoria, excretioneque vehementer molitur & concoctione, diſcretione, tandemque vacuatione à lethalibus morbis ægrum ſæpe liberat.* Idem ſentit ex recentioribus Sydenhamius Sect. 2. de morb. acut. p. 158 *Ego,* inquit, *quoties naturam nomino, toties cauſarum naturalium complexum quendam ſignificari volo, quæ quidem cauſæ brutæ licet & omni conſilio deſtitutæ, non tamen ſine ſummo conſilio reguntur, dum ſuas quæque operationes edunt ſuosque effectus exſequuntur. Nimirum ſupremum illud Numen, cujus vi producta ſunt omnia, & à cujus nutu dependent, infinita ſua ſapientia ſic diſponit omnia, ut ad opera deſtinata ſe certo tempore quodam ordine atque methodo accingant, neque fruſtra quicquam molita, neque niſi quod optimum eſt ac toti rerum fabricæ ſuisque privatis naturis maxime accommodum exſequentia, perinde atque automata non pro ſuo, ſed artificis conſilio moventur.* Et rectiſſime Baglivius p. 154. *Naturæ nomine non intelligo ſapiens quoddam phantaſma, vagans, & conſilio ſingula dirigens, ſed complexum quendam generalem cauſarum naturalium, quæ licet conſilio deſtituantur, effectus tamen ſuos pariunt juxta leges à ſummo conditore inditas, atque ita ordinate, ut quaſi ſummo regi conſilio videantur.* Multo vero preſſius & rectius magnus ille Romanorum medicus Lancisius in libro de natura corporis humani in hunc modum diſſerit: *Natura eſt vox complexi & aggregati plurium cauſarum ſecundum æternas Dei regulas ad rerum conſervationem agentium, non unum quid ſive una cauſa, qua cuncta animalis actiones fiunt atque reguntur. Natura animantium nihil aliud eſt, quam organica conſtructio partium ſolidarum & peculiaris craſis fluidarum in vaſis contentarum determinatis, ut congruo mutuo & plerumque alterno cum ſolidis motu cieantur ſubſervientibus partibus, æthere, aëris pondere, elatere ac motu, unde dependet vita. In animantium machinis fluida contra ſolida & ſolida contra fluida nituntur. Iisdem legibus mechanicis natura & ars operatur & animantium machinæ iisdem legibus mechanicis ſubjectæ ſunt ac artificiales & juxta* Hippocrat. *libr. I. de diæta n. 13. ex manifeſtis ad obſcura conſideranda procedere debemus. Et ex recentioribus* Doctiſſ. medicus Simſon, Scotus, *de re medica p. 81. de natura corporis humani ita philoſophatur: Indeſeſſus rerum naturalium contemplator omnia naturæ opera concinna, elegantia, utilia atque ex cauſarum, quamlibet, diſtantium mira tamen conſpirantium ſerie ubique inter ſe apta & connexa comperit, inprimis vegetantia & animalia omnia ſingulaque eorum ſpecies propriis quibusdam certisque ſubjici legibus quarum fundamenta ſolertiſſimus rerum omnium architectus ut geometra optimus maximus in primis rerum ſeminibus ponere voluit; quorum vi ſola & fœcunditate inſita è rudi primum & indigeſta materiæ communis mole exſtructas perfectasque tot miras ſpectabilesque rerum formas deprehendit.*

9. Quum vero non ſatis ſit, ſtabiliendæ hujus ſententiæ cauſa allegare autoritatem, convenientiſſimum erit, & ipſa ratione hujus rei veritatem confirmare. Quod ſi enim hæc ipſa, quæ vitæ, ſanitatis & morborum ac curationis negotium ſpectant tantum ex corporum natura, motuum legibus & ſolo mechaniſmo perſpicue poſſunt explicari, alienum certe eſt, in auxilium aliud quoddam Ens notitia imo ratione, conſilioque præditum, advocare. Minus etiam congruum fuerit, id ipſum in fibris motricibus & habitu corporis noſtri, ubi nullus idearum, ſine quibus nec ulla ſcientia concipi poteſt, datur proventus, collocare. Quod ſi porro totius mundi machina ſolis mechanicis legibus ornatiſſime regitur, & tot mirabiles effectus producit, id ipſum aliis cur denegare machinis velimus, cauſam plane non video. Neque vero hoc loco quidquam prodeſt eorum objectio, qui non concipi poſſe exiſtimant, quomodo cuncti, tam ſecundum quam præter naturam in corpore noſtro motus fieri poſſint ſub certo tempore, certis gradibus, certum in finem, per congrua evacuatoria ordine, ſiquidem hæc cuncta nempe tempus, ſucceſſio, gradus, intenſio, remiſſio, motui inhærent, & ad motus naturam ſpectant; directionem autem certam in organis cum notione interna plane pernegamus, neque aliam agnoſcimus, niſi quæ ex ipſa diſpoſitione organorum profluit. Unde quod certa tempora requirantur

ad

ad ortum & ſucceſſivam perfectionem corporis noſtri, quod certis & ſtatis temporibus fiant excretiones, certis periodis redeant morbi & ſolvantur, certo tempore ad appetitum, ſomnum & vigilias incitemur, hæc omnia clariſſime edocent, neceſſariis & corporeis ea fieri de cauſis. Id quod vel ex eo ſolo maxime judicandum, quod phyſicis cauſis, alimentorum & medicamentorum efficacia, hæc invicem immutari, criſes morborum ſuſpendi, periodi febrium accelerari, vigiliæ conſuetæ imminui poſſunt. Neque vero noſtra eſt ſententia, ex eodem fundamento conſuetudinis, quæ in actibus moralibus, inclinationibus, propenſionibus, vitiis, virtutibus, moribusque locum habet, naturam deducere atque derivare. Non ignotum enim nobis ſublimiorem virtutum & virium naturam actionem & agendi modum eſſe, quam ut humanæ mentis anguſtia eam comprehendere & adſequi poſſit.

10. Neque hic valet ille mirificus conſenſus inter notiones animæ & corporis intercedens, cujus beneficio diſcimus, ex ſanguinis motu, ſimilem motum animum trahere. Ita ſi cum impetu fertur ſanguis, animus quoque præceps, impatiens, atque impetuoſus animadvertitur. Idem ſi ſegni cunctantique alveo progreditur, eadem animo laſſitudo, ſegnities par. Ex eo tamen minime colligendum, unum idemque eſſe principium, quod actibus moralibus & corporeis præſideat. Conſenſus utique apparet dilucide animæ & corporis, ex eo tamen minime evincitur, illud, quod cogitat, quod percipit, facere corporis motus; multo minus vero ex habitu animæ, præſertim rationalis, judicanda eſt motuum in corpore natura. Nam anima prudentiſſima & in ſumma tranquillitate conſtituta v. g. in ſenibus, non poteſt impedire graves ægritudines, viſcerum obſtructiones, ſcirrhos, ſanguinisque & ſeri ſtagnationes huic ætati perquam familiares. Deinde in turbulento ſtatu motuum præternaturalium anima tranquilla & prudens ſubſiſtere & permanere poteſt. Quod vero in actibus naturalibus & vitalibus nulla præſens ſit ratio, nulla conſideratio, notitia, & directio, ſatis ſuperque evincunt errores, qui ſubinde viſuntur. In quem ſalutarem enim & rationalem finem ſpectant atroces illæ convulſiones? quid boni præſtant funeſti ſpaſmi, qui à venenis excitati in ventriculo, peſtem & perniciem corpori moliuntur? Quo ſpectant tot convulſionum genera, quæ à flatibus vel vermibus in inteſtinis ſtagnantibus fiunt? Quo ſummi acerbique dolores! Quo vehementes acutæque febres ad læſionem leviſſimam vel puncturam nervi tendinisque exorientes? Certe iſtæ enormes commotiones ſunt pejores ipſa cauſa, cujus gratia ſecundum hypotheſin à prudente natura inſtituuntur. Siquidem niſi arte ſuccurratur exitium corpori & periculum vitæ affertur, ſique prudenti conſilio & directione in morbis actiones & motus corporis adminiſtrantur, certe non perſpicimus, quamobrem tam remotæ ab omni ratione alienæque in quibusdam affectibus motiones per incongrua loca, non debita proportione inſtituantur. Deberet in corporibus impuro ſero turgidis, cachecticis, viſcerum obſtructionibus, ſcorbuticis, concitatiori ac celeriore motu ſanguis circumvolvi, ut ſanguinis craſſities attereretur, emunctoria aperirentur, & ita ſuperfluum ex corporis ſphæra ejiceretur, cum tamen ex pulſus debilitate contrarium obſervetur. Putredinoſa quæ humoribus & ſanguini in peſte & malignis morbis imminet corruptio, requirit vigorem & intenſionem motus circulatorii, quo illud, quod corruptum eſt, auferatur, & corpus ab ulteriori labe præſervetur; cum tamen & vigoris virium & motuum in his affectibus ſumma debilitas, & jactura deprehendatur. Ubi bilis acris exſuperans varias paſſiones, tertianas febres intermittentes, continuas, ardentes, excitat, maximo cum æſtu, ſiti inextinguibili, opus potius eſſet, ſi negotium cum prudentia gereretur, moderatiori motu. In rheumatiſmis, catarrhis, arthriticis affectibus, materia peccans, acris ſalſa, tenuis vel etiam craſſior, tartarea, per cutis meatus, aut renes eliminanda, ad articulos & fauces inclinatur, cum maxima moleſtia & ſæpius periculo ægrotantis. Quæ porro prudentia eſt, quæ ratio, quare ſanguis abundans magno cum impetu in apoplecticis, in paralyticis ad caput feratur, funeſto frequentiſſime eventu? ex terrore quod abortus, quod epilepſia, cordis palpitatio, & convulſiones naſcantur? quænam utilitas, quænam ſalus inde expectanda eſt? Sæpe etiam ſanguis & humores ejiciuntur, qui ſervandi erant, uti accidit in hecticis, cachecticis, hydropicis. Et ſunt utique adhuc plures vix enumerandi errores, ex quibus certe nec bona vel proficua intentio, quæ ex effectu debebat æſtimari, multo minus ratio vel prudentia colligi poteſt. Rectiſſime itaque Aſclepiades, referente Cœlio Aureliano dixit, *Naturam & prodeſſe & nocere.*

11. Neque majoris momenti æſtimanda eſt eorum dubitatio, qui univerſum noſtrum corpus ejusque partes tantum inſtrumenti & organi vices gerere, & hæc excitari moverique ab alia quam corporea ſubſtantia debere, profitentur. Sicuti accidit apud fabrum ferrarium, qui malleo pro arbitrio ſuo in varium utitur finem; at malleus ex toto non mere ſe habet paſſive, ſed tantum reſpectu manus artificis, unaque concurrente ſua reactione agit efficaciſſime. Concedimus quoque in unoquoque motu corpus mobile conſiderari poſſe paſſive, dum impellitur a movente: nihilo minus hoc ipſum reagit & effectum, qui moventi negatus eſt, auget atque modificat. Quæ cuncta etiam concedimus in corpore noſtro. Neutiquam vero admittimus, dari in corpore noſtro Ens quoddam, quod pro arbitrio, pro intentione ſua ſic utitur partibus muſculoſis ceu inſtrumento paſſivo ad motus vitales progreſſivos, ſecretorios & excretorios exercendos. Paucis ubi in phyſicis & medicis res & effectus rerum explicari & demonſtrari poſſunt principiis, quæ in conceptum, quæ in ſenſum cadunt, quæ corporeis rebus propinqua ſunt, inſunt & quadrant, non confugiendum ad altius principium, cujus natura & proprietates directe non pertinent ad corpus vel ad ejus conſtitutionem aut operationem ordinario concurrunt. Longe aliter res ſe habet cum ſenſationibus, quæ in certis organis peculiari artificio conſtructis ab anima celebrantur, ita prorſus, ut hæc ipſa in organo auditus audiat, in oculo videat, in naribus odorem, in lingua guſtum percipiat, ubi omnino hæc organa ſeſe paſſive habent. Nihilo minus tamen ſi non recte conſtructa conſtitutaque ſunt & vitium fovent, animæ operatio & ſenſatio ceſſat, donec ſagax & peritus medicus arte per convenientia remedia adminiſtrata labem iſtam & vitium emendaverit atque correxerit.

12. Aſſerimus itaque corporis humani naturam nihil aliud eſſe, quam jugem & perennem ſanguinis & fluidorum in debita quantitate, temperie ac proportione exiſtentium progreſſivum & in circulum abeuntem motum cum motibus convenientibus ſecretoriis & excretoriis junctum, qui primario ab alternativa cordis & arteriarum ſyſtole & diaſtole, neque minus a fibrarum univerſi corporis muſcularium ac nervearum tenſione, robore, tono, ſive vi motrice elaſtica dependet atque efficitur, ſecundario vero a fluido tenuiſſimo aereo æthereo calido ſpirituoſo, quod in liquido cerebri & nervorum ipſoque ſanguine continetur. Sanguinis igitur jam deſcriptus motus circularis eſt unicum illud & maximum fundamentum, cui univerſa œconomia animalis omnesque actiones, quæ in corpore accidunt, innituntur. Hic eſt fons, autor, cauſa omnium eorum,

quæ ad conſtitutionem perſectionemque corporis noſtri pertinent. Quspropter non ſine ingenti ratione hic in orbem motus, quoniam omnes actiones corporis moderatur, vitalis dicitur. Et vitam in motu conſiſtere, ferme omnes uno ore medici affirmant. Neque opus eſt rationibus ad id confirmandum ex longinquo repetitis, quando experimentis exploratum eſt, quod ſimul ac vel in toto corpore plane ceſſat & extinguitur hic humorum circuitus, ſenſuum ac rationis uſus cum ipſa vita intercipiatur, corpore, quod beneficio hujus motus alioquin ſecurum eſt à putredine, eandem tunc ſubeunte. Quod ſi corporis membrum hoc ſanguinis motu privatur, omnis confeſtim ejus perit uſus & ad corruptionem inclinat. Præterea circulus hic firmum vinculum eſt, quo ſanctior noſtri pars, animus ſcilicet, quem de cœlo decerpſimus, amico fœdere cum corpore conjungitur. Hic circulus quoque ſuſtinet omnes ſenſus eorumque exercitia, hic nutrit, perficit & reſtaurat corpus, hic denique tonum, robur, motum vigoremque omnibus partibus elargitur. Idem à corruptione corpus, quo non quicquam magis adfligitur, præſervat, quæ univerſa omnia vitæ nomine quatenus vel ad corpus vel ſimul ad totum hominem ſpectant, ſolent comprehendi. Hic quoque circulus eſt, qui moderatus, æquabilis, ſecundum ordinem & regulam omnium partium actiones adminiſtrat, i. e. ſanitatem efficit. Hic turbatus, morbos progignit omnis generis, eodemque everſo corpus emoritur. Perquam curioſa enim eſt obſervatio, neminem mori, quin cadavera inciſa cauſam mortis manifeſtam in ſublato hoc ſanguinis motu repræſentent: hinc vel inflammatio partis nobilioris, vel ſanguinis & ſeri extra vaſa ſeceſſio, vel polypoſa concretio in vaſis majoribus hærens, vel viſceris cujusdam ingens corruptio & putrefactio in defunctis clariſſime viſitur. Imo quoque in morbis ipſis ad hunc ſanguinis circuitum omnis & ratio & cogitatio medentis tendere debet: Ita ſyncoptici, in quibus ſenſu & motu ceſſante, vita ad tempus deſinit, iis remediis quæ motum collapſum reſtituunt & revocant, ut ſunt frictiones, V. S. ſpiritus fortes naribus & ori infuſi, interna ſpirituoſa data, aquæ aſperſio frigidæ, à fatali meta retrahuntur. Crebriori vidimus experimento animantia, quibus nulla ſupereſſe videbatur vita, inflato aëre in tracheam vel ductum thoracicum, ad vitam mox fuiſſe reducta, cordis motu reſtituto.

13. Præterea circulus ſanguinis non tantum avertit mala à corpore, ſed ſanat etiam corpus, & hic eſt ille medicus, qui languores corporis curat, hæc eſt illa natura, quæ ex veterum etiam ſapientium ſententia medetur morbis, ac ab omni labe corpus defendit, firmam eidem præſtans ſanitatem. Quamdiu enim ſanguis juſto & legitimo modo per corpus fertur, tamdiu omnis corruptionis vis, ad quam paratiſſimum eſt corpus animantium, etiam ſub calido cœlo & humido, qui hanc maxime fovet, infringitur ac impeditur. Et quamdiu decenti modo per venas tranſit ſanguis, nullus morbus ſubſiſtere, nulla peccans materia progenerari poteſt. Pleræque enim morborum cauſæ originem ſuam ex imbecilliori & male diſpoſito ſanguinis motu per viſcera trahunt. Ratio vero quare ſanguinis motus a corpore putredinem arceat, idemque a mixtionis ſuæ deſtructione, & læſione quasvis internas pernicies machinæ intendente, defendat, eſt, quod a jugi & perenni ſanguinis progreſſione & continua per innumeros canales ac tubulos multiplices preſſione, diverſa ſanguinis elementa facili nexu in ſe coeuntia vel ſecedentia perpetuo & intime miſceantur, uniantur, ut omnes & unum fluidum ex diverſiſſimis particulis conſtans conſtituant, quod vel minimos canaliculos circuire, & non tantum omnes partes rigare & ſuccos omnino utiles alendo, gignendo, ſentiendo, movendo, neceſſarios elargiri, ſed & inutiles ſuperfluos, agiles, ad corruptionem inducendam proclives, iniquas tandem ipſo illo inteſtino, ſed per poros in minimos tubulos tranſpreſſorio motu diſſolvere & per varia congrua emunctoria expellere poſſit. Quin imo ipſe motus fluorum eſt ejus naturæ, ut non ſinat putreſcere. Sola enim ſtaſi, ſtagnatione & quiete humorum & mors & morbus præſentiſſime inducitur, ſola ſtagnatione humor decedit a nativa ſua craſi, mixtione atque textura, motu vero unice conſervatur. Neque vero vita directe & proxime à debita ſecretione & excretione pendet, ſed a ſolo motu, ita etiam mors, quæ ſæpius celerrime ab animi pathemate, à ſpaſmis, à cauſa externa proxima ratione incidit, à defectu excretionum non dependet. Videmus enim corpora quorum ſucci impuritatibus & ſordibus ſcatent, vivere. Videmus etiam corpora, motu celerrimo agitata ſub magna copia excretionum perire. Formale itaque vitæ & mixtionis corporeæ non tam directe in excretionibus, ſed potius in ipſo motu inteſtino & progreſſivo verſari judicamus, non negantes, excretiones ſuppreſſas morbos cauſasque morborum progenerare.

14. Cum itaque tota natura microcoſmica, quæ proxima actionum in corpore cauſa, nil niſi ſanguinis circulum & motum denotet, quem medicus ſive in ſtatu ſano ſive morboſo homo verſetur, perpetuo attendere, ac reſpicere debet, non immerito quæritur, quomodo & a qua cauſa præcipua motus iſte & oriatur & conſervetur. Nos itaque cum contemplamur corporum interiora, deprehendimus omnino motuum inſtrumenta, quibus partes fluidæ impelluntur & agitantur, eſſe maxime fibras & muſculos vi commovendi præditos. Ubicunque proinde humores feruntur, ſive utiles ſive inutiles, ibi reperies muſculoſas fibras ac tunicas, ex quibus etiam vaſa omnis generis conſtant. Eſt vero geometrico-mechanica harum fibrarum muſculoſarum conſtructio, ut irrigatæ tenuiſſimo aereo-æthereo-elaſticæ indolis liquido in juſto motu ſe conſervent, contrahantque, & hujus contractionis vigore ac robore inſtar emboli liquida contenta propellant, quem motum activum fibris proprium ſyſtolem Græci appellant. Quod vero contractivo motu gaudeant fibræ muſculoſæ, ex ipſa inciſione muſculorum in animalibus ſtatim poſt mortem, vel in vivis etiam facta clariſſime apparet. Et quod curioſum eſt: ſimul ac deſerit calor corpus, ceſſat quoque illarum contractio. Alter motus muſculorum, qui priorem ſubſequitur, & magis paſſive ſeſe habet, eſt ipſorum expanſio, & fit a copia & impetu ſanguinis in partes muſculoſas illabentis. Hoc duplici muſculoſarum partium motu ſyſtoles & diaſtoles ſimpliciſſimo, totus humorum circuitus & ex eo dependens ſecretionum, excretionum atque œconomiæ vitalis & animalis univerſum negotium, continetur. Hic motus ſi ſalvus, integer & ſecundum regulam eſt, ſanitatem efficit, turbatus vero morbos parit. Et mirabile eſt, quod infinitæ ſapientiæ artifex Deus, certe ſimpliciſſima methodo ac via, unico nempe ſyſtoles ac diaſtoles motu, fibrarum motricium conſtrictione, dilatatione & impulſu ac progreſſu liquidorum, omnes actiones univerſi corporis & animæ functiones ſuſtineat atque perficiat, adeo ut hujus motus reciprocatione & debito ſucceſſu perpetuitas ſanguinis circuli, ſive perpetuus & continuus motus, qui fatigavit tot nobiliſſima ingenia, contineatur. Ad duplicem vero hunc motum, qui & in corde & in reliquis muſculis celebratur, ibique pulſus, hic tonus & tenſio dicitur; duo fluida requiruntur, unum mobiliſſimum elaſticum, quod cerebrum & nervi ſubminiſtrant, & maxime moventis vices gerit, alterum craſſius, quod mobiles partes tuetur, ſanguinis nempe & humorum maſſa. Nerveum fluidum fibrarum contractionem, dilatationem vero earundem

ſan-

Digitized by Google

ſanguinis in vicinas partes appulſus magis efficit: qua diſtenſione & mole ſanguinis efficitur, ut nerveum majori copia in arteriam diſtentam influat, & reſtitutionem atque contractionem rurſus urgeat; utpote dilatatio arteriæ ad promovendam ſyſtolen & reſtitutionem facit, ſicuti ſyſtole dum liquidum expellit, in vicina arteria promovet diaſtolen.

15. Deinceps ad continuandum hunc duplicem & revera vitalem cordis & fibrarum muſculoſarum motum obſervanda eſt mirabilis illa conſenſio, quæ eſt inter cor & cerebrum, & inter ſanguinis & fluidi nervei motum. Quandocunque enim ſanguis miniſterio ſyſtoles cordis fertur ad caput per carotides, non modo ex ſanguine ſubtiliſſimo fluidum nerveum generatur, ſed & facto cerebri pulſu, arteriarum preſſione influxus ejus in nervos promovetur. Inde evenit, ut ſi quando ſanguinis motus ſiſtitur in cerebro, eo ipſo quoque nerveum fluidum deſerat cor ac muſculoſas partes, ſyncope id docente: Contra, quo major eſt ſanguinis appulſus ad cerebrum, ſicuti fit in febribus à ſudoriferis, a motu corporis, eo celerior quoque influxus ſucci nervei & appulſus ejus in cor fit, unde augetur hujus ſyſtole. Hac pulcherrima harmonia & conſenſu cordis ac cerebri efficitur, ut unus ſaltem cordis pulſus & motus, ad motus propagandos & continuandos ſit idoneus, non interrupta ſerie in univerſo corpore etiam per centum annos. Qua de cauſa ſyncopticis, ſi ſaltem ſemel incipiat rurſus cor moveri, mox toti corpori redit vita, ſenſus motuſque. Hoc eſt illud artificium ſummum mechanicum in ſtructura corporis noſtri reconditum, quod motus vitales adminiſtrat, quod ex cauſis mere corporeis pendet, & natura à medicis appellatur, quæ maxime omnium in conſiderationem phyſico-medicam venire debet, ſi de vita, de ſanitate, de morbis & illorum curatione quæſtio incidit. Neque natura cum anima hoc in negotio eſt confundenda, quæ non motus ordinario efficit, ſed potius illos percipit, æſtimat, judicat, dirigit, per meras ideas & actus immateriales, non tamen ſine ordine, ſine proportione. Quapropter non ſine inſigni ratione actiones naturales ab animalibus bene & recte veteres diſtinguunt.

16. Ita ſatis deducta & expoſita natura corporis noſtri, quæ etiam ſecundum Hippocratem medicinæ eſt principium ac fundamentum, facile jam intelligi poterit, quando ſermo eſt de natura corporis robuſta, imbecilli, ſenſibili, morboſa, quomodo hæc debeant explicari. Valida igitur, robuſta, & ad vitam longam idonea natura ea eſt, ubi corpus fibris compactis copioſis valde tenſis formatur, ubi fluidum nerveum copioſum, vaſa majora & ampla, & ſanguine temperato plena: ita expedite ac prompte ſanguis & humores per totum corpus circulantur. Imbecillis contra natura dicitur, ubi fibræ laxioris & mollioris texturæ, non tanta copia adeſt nervei fluidi, vaſa ſunt minora: quæ omnia tardiorem & languidiorem humorum motum præſtant. Senſibilis natura dicitur, quæ fibris ſubtilioribus, tenſis tamen & vigore motus animatis conſtat, ut ad leviuſculum etiam impulſum motum excitent. Et tam expedita ad motum fibrarum promtitudo efficit etiam animi habitum expeditum, celerem & promtum. Torpens natura eſt, in qua craſſiores fibræ fluido elaſtico parcius imbutæ, ad motum & agilitatem parum promtæ ſunt. Morboſa natura ita accipienda eſt, quando fibræ motrices ad anomalos motus facile ſuſcipiendos & propagandos quaſi habitum nactæ ſunt, ex repetito nempe exercitio, unde magna eſt vis hæreditariæ diſpoſitionis, magna efficacia morborum pertinacium, qui quaſi in habitum degenerarunt. Ita porro calida & ſicca natura, ſive ſecundum Galenum temperamentum Cholericum eſt, quando a fibrarum promto ac celeri motu ſanguinis maſſa celeriori & concitatiori motu per vaſorum ſyſtema circumfertur. Si placidior & moderatior eſt fibrarum motus, & clementior ſanguinis curſus per venas, ſanguineum dicunt temperamentum. Si vero tonus fibrarum relaxatus, ſi debilis eſt, & ſegni itinere ſanguis per tubulos migrat, phlegmaticum audit temperamentum. Melancholicum denique dixeris, ſub quo denſæ, craſſæ & immobiliores fibræ tardiorem ſanguinis circuitum efficiunt. Sequitur vero ſanguinis curſum & animi habitus. Rectiſſime Hippocrates L. de aere, aquis & locis: *Mores naturæ compares ſunt*, i. e. ſanguinis circulo: ſicuti id a me latius deductum eſt in Diſſ. *de Temperamento fundamento morum in gentibus.*

17. Denique hac doctrina de natura bene intellecta, jam facile intelligi poterit, quomodo ætas, quomodo victus imo aer naturam immutet, & corpus ad varios mores, variaſque ægritudines diſponat. Hæc enim ſunt, quæ maxime fibrarum ſtructuram, corporis habitum, adeoque & humorum temperiem & motum immutant. Unde Hippocrates paſſim dicit: *Natura à natura, corpus à corpore differt*: it. Sect. III. aph.2. *Aliæ naturæ ad æſtatem, aliæ ad hyemem bene vel male ſe habent.* Tandem etiam ex hac doctrina intelligi poteſt illud, conſuetudinem eſſe alteram naturam, id quod & de moralibus & de naturalibus corporis actionibus valet. Si enim fibræ certæ partis ſemel iterumque à debito ſuo tono, tenſione ac motu receſſerunt, & vel ſpaſmum vel atoniam paſſæ fuerunt, tunc rurſus facile ex hac diſpoſitione a leviori etiam cauſa incitatæ hunc motum repetere ſolent.

18. De hac itaque jam ſufficienter deſcripta natura pronunciarunt veteres, & etiam nos pronunciamus, quod morborum ſit curatrix, quod ſæpe ſola, nulla adjuta medici ope, ægritudines depellat. Hæc vero ſummæ utilitatis res, quæ proxime ſpectat ad ſcopum medicum, ut paulo curatius expendatur, operæ eſſe pretium duco. Dicimus itaque, naturam non alio modò morbos curare quam motu & ſanguinis circulo, ſive in quibuſdam partibus ſive in univerſo corpore auctiore facto. Sicuti enim ſanguinis motus proxime omnes actiones corporis diſpenſat, animæque operationes, inclinationes, mores efficit, ſenſum, motum & robur partibus elargitur, corpus nutrit, ſecretiones & excretiones producit, ita etiam hic ſanguinis circulus corpus defendit à morbis, eoſdemque tollit ac ſanat. Diximus ſupra, motum ſanguinis à cordis & arteriarum motu, ſyſtole & diaſtole, a muſculorum tenſione & relaxatione decenti, juſta ſanguinis & humorum copia ac temperie pendere: hinc quoque ſanatio morborum per naturam ex eodem debet fundamento & ex iiſdem cauſis explicari.

19. Natura vero morbis medetur motu progreſſivo auctiori, hoc ipſo enim omnes ſtagnationes ſanguinis & humorum, quæ vitæ perniciem ſtruunt, quæ corruptionem moliuntur, removentur & plethora, quæ fœcunda morborum mater eſt, tollitur, dum auctiori progreſſivo inteſtino motu ſanguis, imo ipſa pinguedo corporis in ſerum excrementitium diſſolvitur, quod poſtea per ſudorem & urinam evacuatur. Motu quoque auctiori ſerum ſuperfluum impurum viſcidum hinc inde ſubſiſtens, & fibris ac vaſis impactum attenuatur, funditur, & foras ejicitur. Motu auctiori contumaces obſtructiones reſerantur, vaſa humoribus infarcta aperiuntur; motu quoque auctiori ſanguinis ad peripheriam corporis facto, malignæ, ſalinæ acres ſordes ex corpore propelluntur ad ejus ambitum. Ipſe quoque ſanguis purus mole peccans, ipſum ſerum quantitate exſuperans per congruas vias eliminatur, & hac ratione cauſis morbi ſublatis, corpus ab interitu vindicatur atque defenditur.

20. Hæc omnia præſtat mirifica vis naturæ ſolennibus maxime duabus motionibus, ſpaſmo nempe ac

febri. Spaſmus fibrarum certæ cujusdam partis, major tenſio, & conſtrictio eſt. Febris vero magis ſpaſmus eſt univerſalis totius corporis, fibras afficiens, in quo omnes fibræ majori tenſione gaudent, unde celerior & frequentior ſanguinis impulſus & ex hac motus celeritate inteſtina præcalida commotin: in ſpaſmis, circuitus ſanguinis maxime fit inæqualis. Dum enim ob majorem tenſionem & contractionem fibrarum venæ comprimuntur, ſanguinis transfluxus liberior inhibetur, unde ſequitur in aliis & remotis partibus, major humorum confluxio, vaſorum diſtenſio & tandem, in iis locis ubi eminent, ſi minus membranis firmis ſubjacent, apertio, unde ſanguis effunditur. Tales ſpontaneæ ſanguinis effuſiones cum levamento ſæpius fiunt, & a practicis criticæ ac ſalutares vocantur, nullo modo vi vel ſubito cohibendæ. Ita ſanguis per nares in juvenibus, in fœminis per uterum, in ſenibus per venas ſedis utiliſſime profunditur, ſi nempe ſuperfluus eſt, ſi peccat, ſi in debilibus naturis robore motus deſtitutis ſtagnat. Nam ſtagnatio maxime ſanguinis, ex qua vaſorum, membranarum ac oervorum preſſio oritur, ſpaſmi & conſequentis hæmorrhagiæ cauſa exiſtit. Et ſanguine ſuperfluo evacuato reliquus in venis cruor melius regitur, ſubigitur, ac depuratur.

21. Febrium quoque indoles ſoboles ſpaſmi eſt, ſed magis univerſalis: perficitur vero ſequentem in modum. Incipit primo ſpaſmus in exterioribus partibus a corde remotis & in integumentis corporis, cutis contrahitur, intremiſcit, in monticulos attollitur, inalgeſcit, venæ diſparent, hinc repreſſus ſanguis ad interiora, ibique retentus, mole ſua implet vaſa pulmonum & cordis interiora, inde anxietates efficit, & majori impetu ac copia illapſus in caput, largiorem fluidi nervei in nervos cordis inſtillationem ſollicitat. Quo fit, ut interiora pectoris viſcera & mole ſanguinis preſſa, accedente crebriori ſucci nervei inſtillatione, vehementius ſe contrahant, cor ſyſtole aucta ſanguinem impetu expellat, qui per tenſas ubique in corpore fibras transfluens, attritione magna facta, calorem ingentem accendit. Hic motus auctus & calor diſſolutoria virtute gaudens, minuit ſuccorum quantitatem, ipſos in ſerum reſolvendo & per evacuatoria copioſius excernendo. Quisque exinde facile perſpiciet, febrim ſæpius magnam eſſe corporis medicinam, præſertim plethorici, cachectici & ſero impuro ſcatentis. Febrilis quoque motus præſidio eſt humidioribus, dum exſiccat, dum fibras laxas robuſtas efficit, & obſtructa viſcera reſerat. Magnum itemque febris eſt remedium adverſus morbos, qui ſpaſmis innituntur, quod ſpaſmi ut plurimum fiunt ex ſanguinis copia. Qua de cauſa tradente HIPPOCRATE L. V. aph. 70. *qui quartana corripiuntur, liberantur à convulſionibus, epilepſia, melancholia.* Tum febris eſt medicina ſanguinem depurans, quod ſordes plurimas per emunctoria congrua liberalius ejicit. Memorabile eſt, quod ſcribit LANGIUS L. I. Ep. 16. p. 20. *Vidi*, inquit, *plus centies ſcabiem per aliarum febrium, præcipue quartanæ criſin exortam ſponte exoleſcere citra omne medicamentorum ſubſidium.* Liberat etiam natura corpus per febriles commotiones & ſecretiones à ſordibus malignis, & vitæ periculoſis cauſticæ qualitatis, ipſas ex interioribus ad exteriora propellendo, ſicuti videmus in variolis, morbillis, eryſipelate, purpura, arthritide, variisque exanthemaobus, puſtulis, glandularum tumoribus, anthracibus, ſcabie. Simul ac enim hæc in habitu corporis apparent, protinus interiora fiunt pacata, anxietates, inquietudines cum febre ſeſe remittunt. Si quando ſanguis ſtaſin concipit in vaſculis, ibique impactus detinetur & ingentem dolorem ac inflammationem creat, ipſa febris, quæ ut ſymptoma conſequitur, ejus eſt indolis, ut motu ſanguinis ad partem citatiore facto, illud ſanguinis, quod ibi hæret, quod ſtagnat ſucceſſive vel diſcutiat, vel ad motum ac ordinem reducat. Magna itaque præſtat febris in medendo & ſanum corpus reddendo, mirabilisque res eſt, infinitam ſane divini opificis ſapientiam ac providentiam declarans, quod ipſe morbus remedio & præſidio corpori, quod ipſi cauſæ removendæ, à qua excitatur, idonea ſit. Voluit nempe immenſus Dei amor, ut perpetuo ſub dolore afflictioneque lateat utilitas & ſalubritas. Equidem motus febrilis per ſe non bonus, non ſalutaris dicendus; nam per ſe & abſolute nil niſi motus eſt deflectens a regula, qui exercitium actionum ſ.n. pervertit, turbat, qui quandoque etiam perpetuo fere noxius eſt, ut apparet in hectica: ſalutaris autem fit relative & per accidens, quando cauſa morbi ita comparata eſt, ut jugulari & corrigi ab auctiori ſanguinis motu poſſit.

22. Neque vero natura vitia ex ſanguine nata tantum tollit, & febri medetur, ſed & ſuperfluum & impurum ſerum magno cum emolumento educit. Quod ipſum videmus in coryza, in tuſſi, diarrhœis, vomitu, ſudoribus: quæ evacuationes conſuetæ præſervant ſæpiſſime corpus à graviſſimis morbis, quod vel ex eo patet, dum imprudenter ſuppreſſæ, vitæ periculum afferunt, & morbum futurum certo prænunciant. Fiunt & hæ evacuationum ſpecies non ſine motu ſanguinis concitatiori, non ſine extremorum ſtrictura, nec ſine motu periſtaltico ventriculi & inteſtinorum aucto. Augetur hic motus, ubi tunicæ harum partium nerveæ, vel à mole materiæ vel ab ejus acrimonia premuntur & vellicantur. Is enim eſt omnium fibrarum & tunicarum nerveo-carnoſarum genius, ut exterius mole oimia preſſæ, vel à ſtimulo ſalſo, acri, punctæ aut agitatæ ſeſe fortius contrahant, quam contractionem poſtea ſimilis expanſio ſequitur, qua ratione per univerſum inteſtinorum volumen expedita & celerrima ſordium fit dejectio. Præterea & alii chronici & veteres affectus ſæpiſſime ſponte tolluntur à natura, motu materia peccante vel extra corpus vel ad alias partes tranamiſſa. Ita vidimus aſthma ſuffocativum per eryſipelas, per tumorem pedum œdematoſum ſublatum. Vidimus epilepſiam & melancholiam curatam per ſcabiem, melancholiam & inſaniam per varices, per hæmorrhoides, tumores pedum & ventris per largius urinæ profluvium.

23. Hiſce dictis morbis natura ſola medetur, parum juvanobus remediis; ita plebeji, ruſtici, & populi, qui medicis deſtituuntur, vel natura averſari ſolent remedia, ſolius naturæ beneficio convaleſcunt, reſtituuntur, & ſæpe longe felicius iis, qui pluribus medicis ac medicamentis uſi fuerunt, dum varia moliendo potentioribus, remora potius injicitur efficaci naturæ operationi. Memorabile eſt, quod ſcribit SANCTORIUS Sect. I. aph. 139. *Nobilium fere nemo cum remediis ſanatur, qui peſte laborat, plebeji vero ſine iis plures ſanantur.* Id quod certiſſime etiam valet de aliis morbis, qui felicius curantur ſine medicis, quam ſi à medicis tractentur.

24. Eget vero natura in ſua curatione ordine, eget etiam tempore; unde obſervamus certo tempore prodire variolas, morbillos, eryſipelas, certis temporibus recurrere ſanguinis criocas per uterum & hæmorrhoides evacuationes, certo tempore, maxime ſeptimo die, ſolvi graves inflammationes, ſeptimo, undecimo vel decimo quarto die ſebres continuas & ardentes ſolvi; certis quoque temporibus fieri in febribus evacuationem per ſudorem, per alvum; & in gravidis à vehementi uteri hæmorrhagia abortum fieri debito tempore. Certum etiam requiritur tempus, ut in coryza, in tuſſi, materia præparetur, quæ ad excernendum ſit apta; deſtinatum etiam tempus deſideratur ad materiam arthriticam podagricamque corrigendam, ut ad excuſſionem, ad tranſpirationem fiat idonea.

Certa

Certa etiam tempora obſervat natura in repetendis motibus ſpaſmodicis item febrilibus, unde recurſus & paroxyſmi morborum fiunt ſtatis periodis.

25. Verum enim vero hæc accurata temporum obſervatio minime deſignat ſuperius quoddam libere, moraliter, cum prudentia & intentione agens principium, ſed potius certum tempus, determinatos motus ceu effectus denotat, qui fiunt in corporibus & à corporibus. Quid enim aliud eſt tempus quam certus numerus, duratio & ſucceſſus motuum. Quandocunque itaque ſingularis effectus in corpore noſtro fieri debet, ut vel materia maligna mitigetur vel corrigatur, vel certa moles humorum diſſolvatur, & evacuetur, certus numerus, gradusque motuum neceſſarius eſt, conſequenter etiam certum tempus. Deinde, ut materia peccans, horum morboſorum motuum cauſa, mole vel motu inimica generetur, opus etiam eſt tempore. Ut fibræ motrices a ſpaſmis & vehementioribus motibus debilitatæ recipiant vigorem & robur, quo agitationem & impulſum cauſæ morbificæ vel mole vel qualitate agentis recipere, reagere & ſe rurſus contrahere poſſint, opus pariter eſt certa temporis periodo. Ex quibus jam facillimum erit, paroxyſmorum ſive motuum morboſorum recurrentium rationes repetere.

26. Neque vero ſolum natura agit & ſanat in tempore, & cum tempore, ſed & per vias & emunctoria humori peccanti accommodata atque convenientia, quod excernendum eſt, ejicit: idque minus efficit directione motuum ad has partes vel conſilio aut prudentia quadam, ſed ex ſola etiam mechanica ratione & neceſſitate. Rudes enim & craſſi humores per ampliores tubulos ac meatus patentiores, tenuiores per anguſtiores poros ſua ſponte feruntur. Ita bilioſæ & viſcoſæ in prima regione ſubſiſtentes ſordes, commode per alvum eliminantur. Serum ſuperfluum ſalino craſſum opportune per urinarias vias & itinera evocatur. Salivalis tenuis latex per ſalivæ fontes, mucus per narium ductum, bronchia pulmonum, fauces & craſſiora inteſtina evacuatur. Subcutanei vero conſtricti tubuli tenuiſſimum ſalſumque vaporem exterminant. Prout igitur humor excrementitius craſſior vel tenuior in morbo peccat, eo plus per hæc vel illa loca amat evacuari.

27. Quum itaque natura tam providus & ſapiens multorum affectuum ſit medicus, & ſæpe ſola ſine alia externa ope feliciter illos tollat; merito talis modi in caſibus medicum oportet eſſe plus ſpectatorem quam actorem. Plures enim dantur morbi ipſa teſte experientia, qui ſine medici ope ſaneſcunt. Ita variolæ & morbilli certis temporibus tam benignæ indolis obſervantur, ut ſine vehementia ſymptomatum decedant. Intermittentes febres, pleuritides, peripneumoniæ, catarrhales febres, nullam medici opem ſæpe deſiderant. Ardentes, rheumaticæ, eryſipelaceæ febres felicius ſanantur ſine medico, quam eodem accedente. Quin etiam præſtat non raro, ſi veritatem fateri velimus, ſoli naturæ committere curationis negotium, quam imperiti medici experimentis ſeſe tradere. Is enim, cum minus intelligit naturæ ſalutarem ſanandi vim vel non attendit, varias corpori & ejus motibus noxas molitur, magno cum ægrotantis detrimento. Id quod faciunt maxime ii, qui, antequam materia cocta & præparata ad exitum ſit, eandem agitant, commovent, & expellere conantur, nec non ii, qui per alias & incongruas vias, quibus peccans humor non reſpondet, eum educere ſtudent, qui motus improvide & intempeſtive augent, cum potius ſint pacandi; vel qui motus deficientes, qui excitandi maxime erant, ſupprimunt atque extinguunt. Peccatur hac in re toto die, quod admodum dolendum eſt, dum medici imperiti ſuis arcanis & generoſis auxiliis nimium fidentes, nulla cauſa morbi, nulla methodo, nullo tempore obſervato, multum ægrotantibus detrimenti afferre conſueſcunt & quod victrix natura ex tot obſtaculis eluctata ſalutariter effecit, arroganter plerumque ac proterve ſibi tribuunt, magnamque inde gloriam ac præmium aucupantur. Non minimus igitur labor medici eſt, noſſe naturæ ductum, genium, proceſſum, vias & ſalutares motus curandi, ne illos turbet impediatque, aut ubi ipſe agere atque adjuvare naturam debet, id ſoli naturæ permittat.

28. Abſolvimus jam laudes naturæ medicatricis, ordo nunc exigit, ut quid ars valeat, & efficere poſſit in medendo, diſpiciamus. Non enim ſemper & ubique naturæ vires ad reſtitutionem & reparationem illius, quod læſum eſt, ſufficiunt, ſed interdum plus valet docta ars quam natura. Nam ubi gravior ſolidarum partium læſio, ubi inſignis partis facta eſt jactura, vel prava diſpoſitio aut conformatio membri, ibi naturæ vires plane deficiunt. Ita nullus a natura effectus expectandus in luxatis, in fractis membris reponendis, excreſcentiis tollendis, & in ſurditate, quæ fit ab obturatione meatus auditorii, vel in cœcitate, quæ fit a panno pupillæ ſuperincreſcente, aut conſummata cataracta. Nihil quoque præſtare poteſt in uteri vel ani procidentia, in herniis, in exſtirpatione membri emortui, in calculo, ſecundinæ vel fœtus extractione. Idem evenit in curandis ulceribus fiſtuloſis, abſumendis tumoribus, evellendis ſcirrhis, removendo cancro, exedenda carioſa excreſcentia, aneuryſmate curando, quibus in caſibus natura parum valet, multum vero, imo plurimum ars ſibi vindicat, & maxime ea artis pars, quæ manu curat, & omnibus medicis eo commendatior eſſe debet, quo evidentior ejus eſt effectus.

29. At vero non tantum magna artis in externis vitiis tollendis eſt præſtantia, ſed & ad internos ſeſe extendit morbos. Ex quorum cenſu maxime eminent morbi ſic dicti chronici, qui a natura vix tanguntur, ſed artis exigunt neceſſitatem. Et ut exemplis rem declaremus, nunquam lues venerea ſolius vincitur naturæ viribus, ſed validiſſima exigit remediorum genera, quæ ſegnes motus excitent, obſtructiones contumaces glandularum excutiant, & impuram lympham per ſudorem aut ſalivales fontes magna vi expellant. Quorſum ſpectant ſudores largi & ſalivationes lignorum decoctis, inedia, mercurio bene præparato, antimonialibus eſſentiis excitatæ, quorum decenti uſu certe morbus contumaciſſimus evinci poteſt. Scorbutus affectus eſt rebellis & ſymptomatum atrocitate fere infamis, tot regiones pervagans, qui à natura minus, heroicis vero auxiliis commodiſſime depellitur. Qua laude pollent remedia ſale volatili acri balſamico imbuta, decoct. ligni guajaci, ſaſſaſ. corylor. pini, ſummitatum centaurii min. eſſent. alexipharm. tinctura bezoard. volatil. ſpir. cochlear. cum oleo ſuo probe ſaturatus, tinctura antimonii acris, pilulæ ex gummatib. inedia; motus & exercitatio corporis. In juvenili ætate & corpore exiſtente calidiore diluentia, ut ſerum lactis cum herbis antiſcorbuticis mixtum, acidularum & aquarum ſalubrium potus valde proficuus eſt. Phthiſis ex pulmonum ulcere nata ſi ſanationem adhuc recipit non à ſola natura, ſed ab arte maxime curatur. Neque ignotum eſt medentibus, quam inſignem opem promittant hac in re lactis cura, balſamica temperata, decocta, quæ ingrediuntur ſcordium, hedera terreſtris, ſanicula, herb. agrim. plantaginis, flores millefol. hyperici, rad. ſymphyt. major. emplaſtra balſamica toti thoraci applicata, non omiſſo victu ex cancris, cochleis, oſtreis, moderatiori corporis motu, inque principio mali leniori V. Sne. Fœda ſcabies, fœdiſſima lepra, effectus naturæ prorſus eludunt, quæ tamen heroicis

reme-

remediorum generibus decenter applicatis cedere ſolent. Hujus generis ſunt mercurius dulc. regul. antim. medicinal. fl. & lac ſulphuris, tinct. antimon. acris, tinct. ſulphuris, cum decoctis emollientibus & diluentibus exhibita, non neglecto balneorum uſu, ſanguinis detractione & leniori alvi ductione. Podagra & arthritidis genera ex habitualibus ſunt affectibus, nihilo minus ſi non curantur, tamen multum levantur lactis cura, hæmorrhoidum provocatione, temperantia in victu & venere & corporis motu uſuque thermarum & aquarum ſalubrium. Ingens & diuturnum malum eſt, quo hypochondriaci torquentur, cujus vis tamen ſi non tollitur, attamen imminuitur recto uſu thermarum, acidularum, martialium, temperate balſamicorum, ſanguinis detractione, hæmorrhoidum fluxu, & pilularum balſamicarum, quæ inteſtinorum tonum roborant, uſu. Deſiderat quoque hic affectus motum corporis, juſtam diætam, abſtinentiam a frigore, ab acidis, à leguminibus, à flatulentis.

30. Inveteratam epilepſiam, quæ etiam per XX. annos ægrum traxit, naturæ beneficio curatam ignoramus. Novimus vero id factum ab emeticorum uſu, & ſpecificis antepilepticis ex animali regno petitis. Colica convulſiva, præſertim quæ à ſaturni fumo improvide excepto metallurgos vexat, ad lethum vel inſanabiles morbos deducit, niſi occurramus internis emollientibus, oleoſis carminativis, extrinſecus balneis, & clyſteribus mere oleoſis ventri infundendis. Quis ignorat porro arſenici deleteriam vim tot funeribus famoſam, ſi intus hauriatur, quod ut venenum omne cito juguler, ſi naturæ expectes præſidium, quod promte contra præſtat oleum & lac in copia hauſtum, quæ & defendunt ventriculi tunicas ab inflammatione ac eroſione, & irritando vomitum virus è corpore rejiciunt. Morſus canis vel lupi rabidi ut plurimum funeſtus eſt, & omnem naturæ vim reſpuit, quam tamen ars ſuggerit, ſiquidem experimentis compertum eſt, fruſtum occiſi illius animantis quod læſit impoſitum parti affectæ prodeſſe. Paralyſes & nervorum reſolutiones ſenſu & motu privant corpus & partium uſum auferunt, nihilo minus, niſi inveteraverit malum, ſub ætate florida, tempore verno curationem ab arte recipiunt, quam præſtant præter linimenta ex oleis nervinis balſamicis parata, & ſpinali medullæ inuncta, laconica balnea ex formicis parata, decocta ex lignis balſamicis, herbis cephalicis, & purgantibus facta, pilulæ cephalicæ purgantes, ſuccinata cum ſpirit. ſalis ammoniaci, & ſpiritu cornu cervi mixta. Guttam ſerenam incipientem diſcuſſam vidimus uſu pilularum cephalicarum, & liquore ſpirituoſo balſamico fronti & temporibus crebrius cum linteo impoſito. Deperditus auditus ingens eſt vitium, nihilo ſecius purgante fortiori cum cephalicis nervinis mixto, inedia & ſudoriferorum uſu quandoque ſuperatur. Cachexiæ, leucophlegmatiæ, anaſarcæ, tumoribus ventris & pedum oedematoſis, quæ mala per ſe rarius aut nunquam ſaneſcunt, magnum auxilium & ſpem valetudinis promittunt ſalia lixivioſa in copia ſumta, extracta amara cum balſamicis, it. martialia cum debito regimine motuque corporis propinata. Quæ menſtruorum difficili obſtructione laborant, opem tandem inveniunt ex V. Sne. uſu thermarum, pilularum balſamicarum, martialium, & motu corporis. Gonorrhœa exigit quoque artis opem, neque à natura ſponte ſuperatur, ſed latius ſerpens etiam ipſam ſanguinis maſſam inquinat, commode vero tollitur, ſi præmiſſa fuerint purgantia, balſamicis gummatibus & ſubadſtringentibus pilularum forma exhibitis, it. injectionibus quæ & purificant conſolidantque. Sævum & contumax malum fluor albus in fœminis eſt, qui artis multoque magis naturæ vires ſæpius eludit, infuſis tamen purgantibus & roborantibus ex rhabarb. fibris helleb. nigri, meliſſ. cort. ſaſſafras, reſ. ligni aloes, guajaci paratis, it. ſuffimigiis ex tacamahaca cinnab. ſuccino curationem tandem admittit. Lumbrici in inteſtinis hærentes, quam ſæva nervoſo generi inducere ſoleant pathemata, experientia docet quotidiana. Fruſtraneus hic eſt omnis naturæ conatus, qui magis adjuvandus eſt mercurialium & acriorum ſtimulantium, it. aſæ fœtidæ, myrrhæ, tanaceti, camphoræ, ſem. ſantonici, quæ ſpecifica adverſus eos virtute gaudent, adſumtione. Viſcoſa materia ad calculoſam concretionem vergens in renibus vel in veſica urinaria ſubſiſtens commodiſſime educitur ſub ſabuli vel muci forma tinctura cantharid. tartariſata, clyſſo antimonii tartariſ. liquore ſilicum, uſu thermarum Carolinarum, pulvere Volckammeri, & in plebeiis allii uſu. Eximie vero mitigant cruciatus ex renum calculo oriundos fructus alkekengi, ſemen cumini, amygd. amaræ, uſus thermarum Carolinarum, mel & ejus generis plura. In effræni maniacorum delirio compeſcendo omne naturæ molimen ſupervacuum eſt, ſicuti contra pulvere ex herbis ſpecificis parato, cum ſpiritu vini ſumto, illud penitus ſublatum animadvertimus. Imo vidimus quoque, ab epoto aſinino ſanguine cum lacte illud levatum ac egregie mitigatum. Periculoſus apoplexiæ morbus ſola ſæpius ſanguinis largiori detractione ex manu diſcutitur, quale auxilium natura non ſubminiſtrat. Contracturæ partium omne naturæ auxilium renuunt, axungiæ vero animantium cum oleis nervinis mixtæ, item fotus adfecti membri ex ſanguine animantium calenti, potus aquarum ſalubrium acidularum integritatem quandoque partis reſtituunt. Tertiana autumnalis & quartana contumax diutius protractæ viſcera & inprimis hepar, unde hydrops naſcitur, corrumpunt: ad eas vero expugnandas multum faciunt mercurius dulcis & reguli antim. medicin. martialium ac chinæ chinæ opportunus uſus.

31. At vero in allegandis curationibus, quas ars potius quam natura perficit, prolixiores eſſe nolumus, cum ex dictis clariſſimum ſit, medicum, arte ſua, modo illam recte didicerit, corporis humani miſeriis egregie poſſe ſuccurrere. Et certe, quid medicus valeat, quid ejus ars efficiat, longe clarius in curandis paſſionibus chronicis manifeſtum fit, quam ex cura acutorum morborum apparet. Hic enim natura plus valet arte, ibi ars plus natura. In quam rem elegantia ſunt verba, quibus Corn. Celſ. libro tertio operis ſui præfatur: *Magis tamen*, inquit, *ignoſcendum eſt medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve ſpacium eſt, intra quod ſi quod auxilium non profuit, æger extinguitur. Ibi & deliberationi & remediorum mutationi tempus patet, adeo ut raro, ſi inter initia acceſſit medicus, obſequens æger ſine illius vitio pereat.* Neque tamen exiſtimandum, in hiſce curationibus naturam plane non ſuccurrere, ſed potius ita ſentiendum, naturam & horum morborum & harum paſſionum curam abſolvere, non vero ſolam, ſed arte adjutam. Unde etiam multum intereſt, quam naturam in hiſce languoribus medendis nactus fuerit artifex, ſi enim plane imbecillis, debilis & languida fuerit, ſi motus naturales prorſus deficiunt, fibræ penitus tono ac robore exutæ, viſcera obſtructa & corrupta ſunt, nihil efficere poteſt: ergo & ars ſub favore naturæ militat, & ſub ejus præſidio morboſas depellit ægritudines. Quin etiam quod maximum, in horum quoque morborum curatione imitari debet naturam. Hæc enim motu fibrarum auctiori, humorum motu intenſiori facto, & excretionibus liberioribus & liberalioribus acutas paſſiones tollit. Et ſane, quas ſupra laudavimus medicamenta, non alio modo operantur, quam quod cunctantem, ſegnem & languidam

natu-

naturam erigant, motus ſuſcitent in ſolidis & fluidis partibus majores, imeoſiores, excretoria aperiant, & ipſas excretiones adaugeant. Propterea & acutæ & chronicæ paſſiones motu adaucto curantur.

32. Verum enim vero neque in acutis paſſionibus natura ſemper ſola bene peragit negotium ſuum, ſed utique & ars ut ipſi ſubveniat eamque adjuvet neceſſe eſt. In inflammationibus præſertim viſcerum & in corporibus ſanguineis V. S. maximum & neceſſarium eſt præſidium, & ſine ea ſæpe etiam inter initia præcipue morbi repetenda vix peripneumonia, angina, uteri & renum inflammatio feliciter curantur. In febribus ſynochis & ardentibus magnum quoque a V. Sne peti poteſt auxilium. In variolis, morbillis, imo intermittentibus febribus utile ſæpius eſt ſanguinem detrahere, ſi vaſa nimium ipſo turgent. Non directe quidem ſanguinis miſſio tollit febrem vel inflammationem, ſed tam ſymptomatum vehementiam avertendo, quam circulum humorum promtiorem efficiendo magnum in curando momentum affert. In ſanguinis nimio per pulmones, per uterum, per hæmorrhoides profluvio ſanguinem minere convenit, ut impetus fluxionis a parte laborante avertatur. In gravioribus artuum vagis doloribus ſolamen ingens ſæpe affertur, ſi ſanguis mittitur.

33. Emeticorum quoque prudens uſus multum naturam adjuvat in medendis acutis paſſionibus, ubi colluvies eſt ex intemperantia & diætæ vitio plurimarum ſordium acidarum, biliosarum, viſcidarum in febribus, ſive malignæ fuerint, ſive intermittentes, ſive acutæ. Neceſſarium tum eſt, ex duodeni & ventriculi cum ſimul his ſordes exonerare, ne plus oneri ſint naturæ, peccantem materiam foveant, augeant, & graviora ſymptomata inducant. In variolarum & morbillorum morbo emetica divinam ſæpe ferunt opem, quippe natura ſæpius in principio hanc evacuationem intendens medicis viam monſtrat. Certiſſima & multiplici experientia compertum eſt, à medicis Berolinenſibus peritiſſimis, ſecure non modo, ſed cum magno etiam levamine & in principio & in medio ac declinatione morbi dari emetica, prudenti & parca manu porrecta. Experimentum id jam tribus vicibus fecimus feliciſſimo ſucceſſu tribus in infantibus, periculoſe ex variolis decumbentibus. Hi maxime circa tempus ſuppurationis ſumma anxietate, inquietudine, difficultate ſpiritus cum ſuffocationis metu & virium jactura correpti, data quarta parte tartari emetici in liquido, per ſedes & vomitum incredibilem viſcidi humoris copiam excreverunt, unde mox ceſſantibus ſymptomatibus viribusque receptis vitæ periculo erepti fuerunt. Tentavimus id paucis abhinc diebus in infante trium annorum. Laborabat non ita pridem morbillis, qui quarto die, ipſis jam ſe oſtendentibus mirum cœpit languere cum ſpiritus difficultate, ſomno fere nullo eoque pavido. Mox algebat, mox incaleſcebat corpus, dedimus ſeptimam partem grani tartari emetici cum aliquot guttulis eſſentiæ caſtorei & cochleari aquæ menthæ, a cujus uſu non vomuit, ſed ter dejecit per alvum copioſam viſcidam viridiſſimam male olentem materiam. Factum exinde, ut mox reſumeret vires & meliuſcule ſe haberet, largiter in cute protruſis maculis. Hæret ut plurimum, ut noſtra fert ſententia, fomes plurimorum exanthematum, variolarum, morbillorum, purpuræ primis in viis, & quam maxime in flexura duodeni, & ex lympha ſalivali & bile corrupta producitur: quin etiam obſervavimus, inſultus arthriticos conſuetos perpetuo fere mitiores, quando ſtatim inter initia leni emetico, vel ſolo vel cum laxante mixto prima regio ſordibus evacuata fuerit. Novimus chronicam purpuram non prius corpus deſeruiſſe, quam poſt ſimili modo factam per vomitum expurgationem. Faucium periculoſæ inflammationes, aphthæ ſordidæ acutis & malignis febribus non raro ſupervenire conſueſcunt, nullam aliam ob cauſam, quam quod morbi tempore ob alvi per aliquot dies adſtrictionem ſordium corruptarum ſubnata fuerit in inteſtinis copia. Juvat ibi quoque lenioribus clyſteribus, ſalibus abſterſivis corruptam materiam detergere & educere. Contumacia intermittentium ſæpius non niſi emeticis & ex metallorum familia ſumtis purgantibus vincitur. Peſtis, dyſenteria etiam contagioſa ut plurimum mineram ac fomitem alit primo in inteſtino: unde quæ blando vomitu hanc ipſam evehunt dare conſultum eſt, experientia id annuente ac frequenti confirmante. Sæpius factum, ut unico emetico & ſubſecuto ſudorifico in principio febris malignæ dato, totius morbi vis & impetus ſimul & ſemel ſublatus fuerit.

34. Magna quoque eſt vis & efficacia ſudoriferorum & diaphoreticorum, quorum prudens uſus naturam in morbis acutis egregie adjuvat. Unicum auxilium in peſte in ſudoriferi potentis, quale eſt acetum alexipharmacum, matura exhibitione poſitum eſſe, omnes uno ore affirmant. Malignæ quæcunque & quæ aſſociantur inflammationibus, continuum eorum, quæ diaphoreſin clementer movent, uſum, quo nec quicquam datur præſtantius, poſtulant. Blande enim & ſucceſſive materia maligna corrigi, & ſtaſis ſanguinis diſſolvi amat. Nitroſa etiam magna ſunt remedia, quibus naturæ languenti in acutis, ubi ingens æſtus & quaſi interiorum incendium jungitur, ſuccurrimus, id quod obtinet in ardentibus, cholericis, inflammatoriis febribus, nec non in tertiana continua æque ac intermittente: ſedato ſanguinis vehementiore æſtu, omnia pacatiora fiunt & expeditius morbus procedit ejusque ſanatio. Fixiora terrea, temperantia, diluentia, in acutis, quibus exanthemata ſociantur, ab acri cauſtica materia ſubnata, admodum ſunt proficua. Hujusmodi etiam in fluxionibus acribus, diarrhœa, dyſenteria dare pernecessarium eſt. Neque anodynis, præcipue correctis carere poteſt peritus medicus in juvando naturæ opere circa ſanationem acutorum occupatæ. Commendamus hujus ſcopi cauſa theriac. cœleſt. Wildeganſii pilulas, & emulſiva papaveracea. Ubi enim atrocitas dolorum & ſpaſmorum urget, & ex hac metus eſt febris gravioris, vigiliarum, delirii aut convulſionum, jucundiſſimum hæc ipſa afferunt allevamentum. In dyſenterico etiam fluxu pulcherrima hæc ſunt medicamenta.

35. Multum quoque medicus præſtare & naturæ auxiliari poteſt commodo regimine, quod ſæpius plus valet remediis pharmaceuticis. Ita non modo proficuum, ſed & neceſſarium eſt in omnibus inflammationibus & febribus exanthematicis, præſertim in principio & ſtatu, moderatiori calore frui lecti & hypocauſti, in puro & temperatiori aere verſari, in quiete & tranſpiratione ſervare corpus, cavere affectus & omnem exceſſivum internum & externum calorem. Imperandus quoque ſemper tenuis victus, & humidum largius offerendum, circumcidendum vinum & excludenda omnia, quæ valde nutriunt. Expedit quoque noſſe, quomodo æger ſe habere debeat circa morbi declinationem, circa critica tempora, quod excretiones non ſint ſiſtendæ nec ad inconvenientia loca urgendæ, ſed immoderatiores placide moderandæ. In blanda diaphoreſi corpus ſemper ſervandum, quam temperatioribus analepticis juſculisque calidis excitare convenit. Quæ cuncta ſatis ſuperque declarant, utique & artem valere ac medicinam in acutis paſſionibus perſanandis, non modo ad evitanda pericula, ſed & ut celerius ac ſecuriori via ſecunda recuperetur valetudo.

36. Ex his jam dictis clariſſime intelligitur, naturam

ram in negotio ſanandorum morborum corpori eximio eſſe præſidio, dum ipſa ſola nonnullos curat. Vidimus quoque ingentem artis medicæ præſtantiam in adjuvandis & moderandis naturæ conatibus, vel etiam in excitandis languentis & quieſcentis naturæ officiis, ut tam naturæ quam arti ſua conſtet laus, ſua gloria. Sequitur jam ut etiam de artis medicæ præſtantia in avertendis morbis dicamus. Profecto hoc in negotio medicinæ uſus eminentiſſimus. Cum enim certum ſit & à rebus, quæ appellari ſolent à medicis non naturales, aere, victu, motu, excretis, retentis, animi affectibus, & quæ ſunt generis alia, pendere ſanitatem & morbos proficiſci; certe ut ea ſciamus quæ proſint & noceant humanis corporibus, & ſpecialiter certis ſubjectis, pars medicina eſt utiliſſima. Natura hic nullum ſelectum novit, ſed prudentiæ opus eſt, ut ſcrutemur eas res, ratione & experientia in conſilium ducta. Et ita præſcribere ſanitatis leges convenit, ut imminentia mala avertere poſſimus, profecto enim medicinæ ingens uſus eſt in præſervandis adfectibus, & utinam majori ſtudio ac labore hanc medicinæ partem agitarent illi, qui medicinæ ſcientiam ſibi vindicant, utinam etiam qui ſanam & longam vitam ducere exoptant, medicos peritos conſulerent, vel ſui ipſius corporis medici eſſent. Poteſt ars medica tollere morbos, ſed longe potentior valet eos præcavere & ut ne fiant impedire. Eſt quoque tutius cavere, ne corpus in morbos proruat, quam ipſos præſentes depellere. Quid aer, quid aqua, motus, victus, animi tranquillitas, cibi quantitas & qualitas, quid V. S. purgatio, abſtinentia, balneorum, aquarum ſalubrium, thermarum uſus hac in re poſſit, iis non ignotum eſt, qui harum rerum naturam, operandi modum, vires, effectus & naturas hominum accuratius perſpectas habent.

37. Neque etiam promiſcue omnibus corporibus idem regimen vitæ convenit, ſed etiam in eo neceſſarium eſt diſtinguere ſubjecta. Rectiſſime enim Hippocrates: Corpus, inquit, à corpore, natura à natura differt, & ſæpiſſime quod alteri inimicum, alteri eſt amicum. Quam maximopere igitur in hac re commendamus, naturas hominum ſcrutari atque cognoſcere. Omnes quidem hoc clamant uno ore, ſed quid intellectum hoc ipſo velint, deſtituti claris rationibus applicare non ſatagunt. Ex iis vero, quæ ſupra poſuimus, haud difficile erit ea explicare. Qua propter naturam corporis humani cognoſcere ſignificat, noſſe vires, noſſe robur partium, atoniam vel motuum ataxias. Ad cognitionem quoque naturæ humanæ pertinet, habitus corporis ſcientiam in numerato habere, quænam ſit vaſorum copia, amplitudo, viſcerum conſtitutio, qualis ſanguinis copia, temperies, mixtio, qualis ſit ejus motus & circuitus, quod ex pulſu, calore & tranſpiratione judicamus, qualis ſit tonus ventriculi & inteſtinorum, quod ex appetitu, digeſtione & alvi excretionibus patet, qualis habitus animi ſit, & ſimul corporis, ad has vel illas paſſiones: quales ingenii vires, inclinationes; quæ etiam cuncta corporis naturam, fibrarum motum ac tonum & humorum circulum manifeſtant. Jungi hiſce omnibus debet parentum conſtitutio, ſolum natale, ætas, vitæ genus, clima, victus, quæ univerſa mirifice naturam corporis immutant; Et ut rem in pauca contrahamus, cardo univerſæ ſcientiæ medicæ unice in eo verſatur, ut naturam hominum in ſtatu ſano & ægroto perſpectam habeamus, & quomodo arte, i. e. motus & medicamentorum præſcriptione, nec non ipſa manuali operatione *eam adjuvare debeamus*.

Finire placet noſtram diſſertationem veteri medici Damaſceni dicto: *aph. 23. 24. Victus & natura curant morbos, medicus utriusque miniſter eſt, proinde ſi naturam juveris, medici munus præſtiteris. Id enim ſolum eſt officium medici. Si naturam ſuccumbere permiſeris, nihil egeris, & carnificem magis quam medicum repræſentabis.*

DE
RECTA ET SIMPLICISSIMA NATURÆ
MEDENDI METHODO.

§. I.

QUemadmodum ineffabilis ſapientia, in univerſa rerum naturalium oeconomia, cuncta certo numero, menſura ac pondere adminiſtrat, & nihil ſine ordine, ſine fine, ſine cauſis fini proportionatis perficitur; ita quoque in œconomia corporis noſtri vivi & ſani omnia, quæ fiunt, certo ordine certoque cauſarum nexu atque ſucceſſu continentur. Vita & ſanitas à convenienti ſtructura ſolidarum & diſpoſitione fluidarum partium, a certis quoque motibus, quibus ſeparantur utilia & inutilia excernuntur, dependet. Neque aliter amiſſa ſanitas recuperatur, vel morbus, interitum corpori minitans, profligatur, niſi ſub certo motuum ordine, ſucceſſu, ſeu tempore. Sive enim natura ſola, quæ ſæpe optime graviſſimis morbis medetur, ſive arte adjuta ſanet morbos & ab interitu & cauſis lædentibus corpus vindicet: certa ſemper methodo, certo ordine, certo tempore, certis motibus cauſæ morbificæ oppoſitis id perficit. Hanc itaque methodum, qua ipſa natura feliciſſime utitur, hunc medendi ordinem, is, qui artis opera feliciter exercere cupit, maxime omnium exquiſite noſſe debet, quia ſolidior medicus ſine ejus cognitione nihil cum certitudine, cum ſecuritate, cum promtitudine in curando expedire poteſt. Equidem nullus fere medentium eſt, qui ſine methodo in curando ſe procedere fateatur, ſed omnes eam ſumme eſſe neceſſariam aſſeverant. Quisque, qui rationalem medicinam profitetur, clamabit, cauſas morborum removendas & ob id apta remedia invenienda eſſe: ſed ſicuti in genere id recte dictum eſt: ita poſtmodum in applicatione miras hallucinationes & ingentes errores animadvertimus. Quisque enim fere, pro ſuo captu vel arbitrio aut hypotheſibus, ſive potius principiorum fictionibus & pro doctrina à præceptoribus hauſta, diſſidentes & quæ explicari minus queunt, morborum ſibi fingit cauſas, unde non poteſt aliter fieri, quin etiam in remediis inveniendis, inque iis adplicandis non una & conſtans ſit conſenſio, quod non in mediocre medentium, neutiquam vero in artis, quæ firmis gaudet fundamentis, opprobrium & ægrotorum damnum vergit. Recte enim, effato HIPPOCRATIS, *Lib. 1. de victus ratione* §. 15. *medicorum controverſia juſtam igno-*

ignorantiæ ſuſpicionem, eorum vero concordia magnam ſpem oſtendit. Jam maxime id dictum valere debet de medendi morbis methodo, in qua ſi diſſeoiant medentes, non leve ignorantiæ vel incertitudinis indicium eſt. Quis enim ſibi perſuadeat, ſub tanto diſſenſionum numero & contraria ſentientium divortio veritatem, quæ una eſt, non multiplex, quæ ſimplex & facilis, non conficta, non perplexa, conſiſtere poſſit?

2. Nos itaque, ſicuti non ſine ſingulari auxilio divino didicimus in medicina, ſive ad theoriam ſive ad praxin pertineat, omnes hypotheſes, quæ nonniſi principiorum fictiones ſunt, & ſub quibus veritas & certitudo ſtare nequit, contemnere, imo nihil habere: ita in pathologicis ſeu legitimis morborum cauſſis adquirendis & remediorum prudenti adminiſtratione hoc tenendum eſſe pleniſſime ſtatuimus. Et ſicuti in tota medicina explicanda, ſive in iis rebus, quæ ad interitum vel ſalutem corporis pertinent, nullo alio, quam unico, eoque veriſſimo, ſimpliciſſimo & quod in natura corporis noſtri continetur, hactenus uſi ſumus principio & nihil aliud eſt, quam ſanguinis & humorum liber & moderatus ex debita partium ſolidarum conſtrictione & dilatatione proficiſcens progreſſivus motus: ita etiam ex hoc ipſo vera medendi via ac methodus eſt deducenda, imo rectiſſime inde deducitur. Quod ſi enim verum eſt, uti veriſſimum, quod ſine arte & ope medicorum ſæpius feliciſſime graviſſimi morbi ſanentur & ægrotantes ſolius naturæ & corporis viribus ſani fiant & ab interitu vindicentur: quod ſi etiam veriſſimum eſt, naturam prævalere arti, quæ tantum imitatrix & adjutrix eſſe debet: rectiſſime ſane concluditur, eam methodum, qua natura ſola curat morbos & cujus auctor ſapientiſſimus Deus eſt, cognoſcendam ac imitandam eſſe. Hanc itaque naturæ in morbis curandi methodum, quæ viam curandi artifici medico monſtrat, invenire ac perſcrutari & certas inde medendi leges & regulas concinnare, inſtituimus.

3. Prius vero quam certam & rectam morbis medendi viam ac methodum exponamus, ſcopo noſtro maxime conveniens erit, eum ordinem ac modum oſtendere, quo corpus noſtrum, in ſe maxime corruptibile, a corruptione præſentanea perpetuo vindicetur ſive vivum ac integrum maneat: ſiquidem vix alia methodus, ſed fere eadem eſt, qua corpus à morbis & morte præſervatur, & qua ipſi morbi, ſive potius eorum cauſæ, expugnantur & a corpore depelluntur. Conſiſtit vero totum myſterium, arcanum & artificium quo conſervatio corporis & morborum ſanatio perficitur, in eo tantummodo machinæ noſtræ, ingenioſiſſime elaboratæ, apparatu atque ſtructura, ut ſanguis & reliqui fluores perenni ac libero inque orbem vergente motu ac curſu progrediantur, eorumque utiles partes in uſum ſegregentur, inutiles vero, excrementitiæ & ſuperfluæ, per varia & convenientia loca atque emunctoria, foras ejiciantur, idque beneficio ſimpliciſſimi motus dilatationis & conſtrictionis, qui in motricibus & elaſticis cordis & arteriarum atque fibrarum machinis viget. Quamdiu itaque hi motus integri ſunt & recte procedunt, & vita & ſanitas, ſive vigor & integritas actionum, tam corporis quam animi adeſt; ſimul ac vero ii conſervatorii & vitales motus, vel in parte vel in toto corpore, exſtinguuntur, mors & fœda corruptio ſequitur. Quapropter, ſi corpus ab excrementitiis ſordibus non recte & ſufficienter liberatur, morborum ſeminia producuntur, quæ, ad *ἀκμὴν* perducta, motibus, qui fiunt ſecundum naturam, turbandis & pervertendis, in quo morborum formalis ratio conſiſtit, apta atque idonea fiunt.

4. Neque vero tantum vita & ſanitas à debitis egeſtionibus humorum impurorum dependet; ſed & opus eſt, ut in eorum locum rurſus benigni & temperati ſubſtituantur. Quod ſi enim corporis noſtri conſervationem, ſive vitam ejusque cauſas, paulo accuratius intueamur, continuo fluxu & refluxu, ſive circulo; poſthæc influxu & effluxu, ſive ingeſtionibus & egeſtionibus eam contineri recte animadvertimus. Quid enim manifeſtius eſt, quam jugi illo & perenni progreſſivo & inteſtino calido ſanguinis motu humores benignos ac temperatos, quales ad naturam corporis integram ſervandam requiruntur, ſucceſſive ſalſos, intemperatos adeoque inutiles & effœtos reddi & propterea è corpore eliminandos eſſe? Quid porro clarius eſt, quam quod in eorum locum rurſus benigni, gelatinoſi, blande temperati per alimentorum ingeſtionem ac digeſtionem, ſurrogari debeant: quod ſi non accidit, totalis tandem virium defectus & poſtea preſſo pede ſubſequens mors exſpectanda eſt; unde non ſine magna ratione peritiores medentum, eos morbos, qui diuturnum internum calorem, cum plenaria appetitus deſtructione junctum habent, periculoſiſſimos dijudicant.

5. Ecquis itaque eſt, qui non clariſſime perſpicit, integritatem corporis noſtri in debitis ingeſtionibus & egeſtionibus unice conſiſtere & ex hiſce quoque male ſe habentibus, morborum, imo mortis originem ac fontem eſſe derivandum? Cogitet itaque quisque velim, hominem robuſtum, qui ad debitum corporis augmentum pervenit, ſub tanta & quotidiana ingeſtorum copia, quæ intra ſeptimanam in nonnullis vel ad centenarium ſe extendit, pondere notabiliter non creſcere. Quid aliud exinde dijudicare poſſumus, quam copiæ eorum, quæ ingeruntur, excretiones exquiſite reſpondere debere. Structuræ itaque corporis noſtri artificium eo maxime collineat, ut ingeſtioni, digeſtioni alimentorum, utilium ſeparationi & inutilium excretioni vacet, unde tantum colatoriorum, excretoriorum & emunctoriorum apparatum undiquaque conſpicimus.

6. Nihil itaque ex dictis clarius eluceſcit, quam plurimorum morborum originem ex eo petendam eſſe, quod humores inutiles, impuri, ſuperflui, non recte & convenienter ejiciantur, ſed remaneant, & copia pariter ac perverſa mixtione & temperie motus ordinatos turbent & benignos vitales ſuccos contaminent: ex copia enim & impuritate ſuccorum periculoſæ in vaſis & viſceribus ſtagnationes, infarctus, ſtaſes, tubulorum minimorum obſtructiones, indurationes ſubnaſcuntur, quæ almæ morborum, tam acutorum quam chronicorum, genitrices fiunt, ſiquidem humorum ſtaſes acutas, eorum vero ſtagnationes & viſcerum obſtructiones chronicas magis paſſiones ingenerant & cauſarum morbificarum generationem abſolvunt. Quid jam clarius & evidentius eſt, quam morborum præſervationem in eo unico requieſcere, ut ingeſtiones naturæ cujuscunque corporis convenientes fiant, evacuationes vero debito modo, quantitate, proportione, loco, perficiantur. Quapropter ſapientiſſima natura, ſive conditio & ordo motuum, quo natura morbos præcavet, præmonſtrat quoque medico viam, quid in negotio præſervationis a morbis agere, intendere vel moliri debeat. Quod ſi enim id conſilio ſuo recte perficit, ut boni & temperati ſucci corpori accedant, omnes vero inutiles & ſuperflui ſecedant, recte officio ſuo in eo functus eſt.

7. Operæ jam erit pretium perſpicere, qua ratione & qua methodo ac via ipſa natura, cui plane mirabilem in ſanandis morbis energiam veteres adſcripſerunt, corpus a morbis & cauſis morbificis liberet: eo, quod cognitio hujus methodi, qua natura utitur, ad imitandum, vel ad naturam deficientem adjuvan-

juvandam medico ſumme neceſſaria judicatur. Omnis autem perfecta morborum ſanatio, & ſana ratione id dictante, & auctoritate optimorum medicorum adſentiente, hæc eſt, ut cauſæ, quæ œconomiam motuum naturalium turbant eamque prorſus pervertunt, è corpore removeantur atque ejiciantur. Rectiſſime enim, docente GALENO *Lib. I. methodi medendi: Perfecta curatio à cauſis exorditur.* Et ſecundum CELSUM, *is recte curat, quem cauſæ origo non fallit, quia cauſæ inveſtigatio ejusque primordia & occaſio in affectionis & remediorum cognitionem ampliſſimam deducunt.* Et perite FERNELIUS *Lib I. Cap. IV. methodi medendi* adſerit: morbos absque cauſarum præcognitione nec præcaveri, nec feliciter curari poſſe.

8. Quod ſi itaque ſola natura, ſponte & ſuis viribus uſa, ſine ope & arte medici & ſine medicamentorum apparatu, morbos ſubinde ſanat, & ægros in integrum reſtituit, idque cauſas morborum in totum removendo præſtat, jure meritoque quæritur: quænam ſint illæ morborum cauſæ, & quo modo, & quo ordine ac methodo eæ a natura vincantur. Jam vero ſupra dictum eſt, & iterum monemus ac repetimus, ſicuti naturæ nihil magis eſt ad conſervationem corporis amicum, quam motus, tam progreſſivus, quam excretorius: ita ipſi nihil eſſe infeſtius & deſtructioni invehendæ aptius, quam ſanguinis & humorum quietem, ſtaſin, ſtagnationem, extravaſationem, vaſorum occluſionem, impurarum ſordium retentionem, viſcerum indurationem: ſiquidem hæ ipſæ cauſæ efficaciſſimæ ſunt ad motus ſebriles, ſpaſmodicos, convulſivos, in quibus cunctis maxime motuum morboſorum natura conſiſtit, inducendos, neque minus illæ putredinem & corruptionem, quæ & mixtioni humorum & ſtructuræ ſolidorum inſenſiſſima eſt, producunt, quam recentiores medicorum malignitatis nomine inſigniunt.

9. Hæ ſunt præcipuæ, quibus corpus humanum adfligitur, morbificæ cauſæ, quas utique removere oportet, ſi officio ſuo in curando natura recte perfungi velit. Jam vero ad id exſequendum non convenientius excogitari poterit medium & remedium, ipſo motu tam ſolidorum, quam fluidorum auctiori facto. Is enim ejus indolis eſt, ut humores ſubſiſtentes, eorumque ſtaſes & ſtagnationes, è ſede ſua movere, reſolvere, in motum redigere & obſtructiones vaſorum reſerare poſſit. Is quoque denſos, craſſos ac immobiles humores fluxiles mobilesque reddit: is denique valde idoneus eſt, ad copia delinquentes humores vel ſanguinem per congrua loca evacuandum, neque minus ad excrementitios, ſeroſos, ſalſos humores, per diverſi generis emunctoria, proſcribendos, bilioſos & viſcidos per alvum, ſalſos aquoſos per urinam, ſubtiliores per univerſale illud cutis emunctorium excernendo.

10. Jam vero memoratu admodum dignum eſt, omnem morbificam cauſam, ſive quantitate ſeu mole, ſive temperie & activitate infenſa ſit, principaliter agere & afficere partes ſubtiliori ſenſu & motu præditas, quales nerveæ & membranaceæ ſunt, quas moleſte diſtendit, lancinat, vel erodit aut comprimit, & hac ratione in illis ipſis reactionem quandam ſive motum, qui a naturali deflectit, intentiorem, qui in ſpaſtica fibrarum conſtrictione conſiſtit, ſuſcitare. Hæc ſpaſtica partium motricium & muſculoſarum ac nervearum conſtrictio veram motuum morboſorum, proximam & formalem cauſam fere unice conſtituit & abſolvit. Hæc enim ipſa eſt, quæ omnibus motibus, qui alias ſecundum naturam & ordinem fiunt, turbandis & pervertendis apta eſt. Hæc functiones & actiones partium lædendi invertendique potentia valet: ex hac denique omnium ſymptomatum, quæ morbis ſociantur, origo petenda eſt. Hic vero ſpaſticus motus, quod plane mirabile, idem ille quoque eſt, quo natura utiliter utitur ad ipſam cauſam morbi, quæ motus hos morboſos ſuſcitat, vincendam ac jugulandam, inque eo certe infinitam divini architecti ſapientiam & providentiam in conſtruenda machina noſtra admirari oportet, quod motus morboſi ſubinde remedio & præſidio ſint ipſis morborum cauſis corrigendis & removendis.

11. Cum vero hic magnum arcanum naturæ in medendo, & res maximi momenti proponatur, utique non alienum, ſed ſcopo noſtro maxime conſentaneum fore judico, ſi mentem noſtram circa hoc negotium paulo preſſius explicemus. Obſervatur nempe in omnibus motibus morbolis & paroxyſmis ſpaſmus, & hic recte primo in univerſalem & particularem, deinde in ſalutarem & pernicioſum diſpeſcitur. Univerſalis, ſi totum vaſorum genus, præcipue vero cor & arteriarum ac fibrarum ſyſtema, adfligit, & per conſtrictionem præternaturalem earum ſyſtole & diaſtole majori facta ſanguinis progreſſionem velociorem reddit, recte dicitur febris, quam pulſuum frequentia, quæ ex ſingulorum celeritate naſcitur, certiſſime indicat. Sæpe ille ſpaſmus tantum in certis partibus conſiſtit, quas conſtringendo coarctat, ſanguinisque liberum progreſſum impedit, adeoque inæqualem ſanguinis circuitum efficiendo, ſanguinis copiam ad alias partes apertas magno cum impetu urget. Et hæc ſpaſtica affectio particularis maxime partes nervoſas & membranaceas obſidet, ut ſunt, ventriculus cum toto inteſtinorum volumine, in quo tragœdiam ſuam frequentiſſime ludit, quod morbi illi ſpaſmodici, qui mali hyſterici vel hypochondriaci nomine veniunt, pathematum diverſitate ſatis ſuperque clarum ac perſpicuum reddunt.

12. Viſitur hic ſpaſmus in omnibus hæmorrhagiis, nimiis ſanguinis ad partes congeſtionibus, humorum decubitu inque omnibus doloribus, anxietatibus, excretionibus ſuppreſſis. Hic ſpaſmus vehementior, ſi duram matrem, quæ totum cerebrum ac cerebellum involvit & nervorum omnium, imo oſſium membranas conſtituit, ferit, non modo celerrima fluidi nervei per totum membranarum & nervorum ſyſtema fit trajectio, ſed & citra voluntatem artus vel conſtringuntur, vel diſtenduntur, aut validiſſime commoventur, & ſic epilepſia, ſive convulſio univerſalis, naſcitur. Hi ſunt præcipui illi motus naturæ, qui in morborum impetu vel paroxyſmo nunquam non advertuntur.

13. Sequitur jam, ut paulo accuratius intueamur, quinam ex hiſce motibus morboſis ſaluti & cauſis morborum removendis apti ſint, & quinam potius ad perniciem & corporis interitum, adeoque ad ipſam mortem, tendant. Error enim eſt ad praxin cum ratione exercendam valde noxius, omnes morboſos & maxime ſebriles motus eſſe in ſe & ſua natura ſalutares. Salutares itaque ſpaſmos & motus morboſos dicimus, qui ita ſunt comparati, ut cauſam morborum, ſive ſpaſmodicorum motuum auferant, quod optime efficitur, ſi humores ſtaſin vel ſtagnationem concipientes reſolvuntur, acres, cauſtici temperantur & corriguntur, & qui ad excretiones peccantis materiæ vergunt eliminantur. Exitioſos vero & multum periculi habentes eos ſpaſmos & motus judicamus, qui cutem & omnis generis emunctoria conſtringunt, materiam peccantem intus detinent & ad ima viſcera & interiora vitalia pellunt neque eam evacuant. Et ſicuti ſalutares ſanitas, ita pernicioſos mors ſubſequi ſolet.

14. Equidem ea indoles atque ingenium eſt omnium ſpaſmorum, ut ab ambitu corporis ad interiora ſanguinem & humores pellant, ut emunctoriorum minimos ductus conſtringendo excretiones quodammodo ſufflaminent, attamen hi ſalutares fiunt, ſi certa temporis periodo ac termino emunctoria antea conſtricta rurſus relaxantur, plus aperiuntur & motus

poſtea

poſtea ſanguinis atque humorum major ad corporis ambitum & partes externas fit, tranſpiratio augetur, ſudor fluit, urinæ craſſæ minguntur & alvus excrementa biliosa viſcida copioſe deponit.

15. Ex his itaque excretionibus, quæ certis temporibus & diebus morbos & ſpaſmos ſubſequuntur, ſalutarem horum motuum effectum & dextrum eventum dijudicamus; unde has excretiones medici criticas appellare ſolent, quia morbum judicant. Solent autem hæ ipſæ, ſi ſalutariter eveniant, die maxime impari, qui criticus dicitur, accedere, qualis eſt tertius vel dimidius ſeptimi, ſeptimus, nonus, undecimus, decimus tertius, ſiquidem in hiſce diebus vel ad mortem, vel ad ſanitatem morbi fit inclinatio. Quod ſi enim hiſce diebus ſymptomatum notabilis eſt remiſſio & excretiones ſequuntur, optimum ſalutis eſt ſignum: ſi vero ſymptomata adhuc perſiſtunt, ſpaſmi urgent & excretiones non animadvertuntur, certum periculum eſt exſpectandum. Quin imo hiſce diebus mors ut plurimum morbi tragœdiam claudere ſolet. Ex hiſce itaque clariſſime intelligimus, plures motuum morboſorum, quamvis in ſe & ſua natura a regula deficiant, dirigente ſic divina providentia, ſæpiſſime eſſe ſalutares cauſiſque morbificis expugnandis idoneos morbisque optime mederi; hinc jam fit perſpicuum, qua ratione recte natura morborum medicatrix à ſapientioribus veterum medicorum ſalutetur.

16. Igitur arcana illa & a Deo corpori humano indita methodus, lex ac norma, qua & ſecundum quam ipſa natura medetur morbis, in eo maxime verſatur, ut à cauſa morbi, ſive mole ſive virtute & potentia peccet, motus ſpaſtici in genere vaſculoſo & etiam membranoſo excitentur, qui ad ipſam cauſam morbi removendam vel convenienti tempore ejiciendam ſpectent. Hi ſi feliciſſime ſuccedunt, ſola natura curat morbos & medicus tantum ſpectator eſt, ſi autem ſola id non præſtare poteſt, medicus illam viam ac methodum ſequi, naturam adjuvare, impedimenta tollere, motus moderari vel excitare, ad convenientia loca materiam ducere, ab incongruis reducere, variis remediorum generibus debet. Et in eo jam unice medentis auxilium, intentio & ſanandi ratio conquieſcere & fundata eſſe debet, ut methodum naturæ, ſi occupata eſt, ad materiam ſubſiſtentem diſſolvendam, removendam, corrigendam & per convenientia loca debito tempore expellendam, prudens medicus obſervet, ſequatur, adjuvet, vel eandem in ſalutarem finem dirigat.

17. Quum autem verum fundamentum rationalis, certæ, tutæ & innoxiæ praxeos in hac naturæ methodo ſitum ſit, non ſine ſingulari fructu atque utilitate fore judico, ſi paulo ſpecialius hic agamus & quibusdam exemplis ſententiam noſtram clariorem reddamus. Animadvertimus videlicet, ſanguinem in vaſa, præſertim in ſexu ſequiori, ætate juvenili, habitu corporis exiſtente ſpongioſo & molli, vitæ genere delicatiori & quietiori, ſtatis temporibus vel temporum periodis, vere maxime & autumno, redundare, ſtagnare, & hinc inde in vaſis majoribus impeditius moveri, quo fit, ut excitetur ſpaſmus, qui ima abdominis maxime petit, unde dolor circa lumbos, flatulentia in abdomine, alvi adſtrictio, extremorum refrigeratio, urinæ tenuitas viſitur, quo ſpaſmo deinde & compreſſione venarum in meſenterio & abdomine efficitur, ut ſanguis majori niſu & impetu in fœminis ad uterum, in ſexu nobiliori & provectiori ætate ad hæmorrhoides, in adoleſcentia ad caput & nares pellatur; hinc majori ibi facta collectione, vaſa extrema intra tunicas teneriores narium, ani vel uteri jacentia, nimium diſtenduntur, & tandem aperiuntur atque notabilem ſanguinis copiam effundunt. Ecquis eſt, qui non hic animadvertat, ſalutarem & utiliſſimam hanc ſanguinis eſſe excretionem, quia liberat corpus à ſanguinis copia, quæ libero vitalis ſanguinis progreſſui contraria fuit, ingens corpori periculum minitando. Si itaque hic ſola omnia natura recte in movendo & excernendo exſequitur, nihil moliri debet medicus. Quid enim imprudentius excogitari poteſt? quid magis methodo ſanandi contrarium eſt, ac ſi medicus has excretiones ſalutiferas externis vel internis conſtringentibus, aut motus hos ſiſtentibus, opiatis, anodynis, cohibere velit? Nihil enim certius eſt, quam graviſſimos & ſumme periculoſos morbos apertiſſime inde progenerari. Et quoniam ſalutares ejusmodi ſanguinis evacuationes ſunt, quinimo à plurimis malis liberant, hæ ſi non recte procedant, quid faciendum ſit medico, ipſius naturæ methodus ſanaque ratio dictitat. Vel enim motus iſti ſpaſtici non ſunt ſufficientes ad ſanguinem expellendum, vel ſanguis nimis craſſus, tenax ac viſcidus eſt, vel viæ, per quas debet fieri evacuatio, obſtructæ aut conſtrictæ ſunt: unde videmus emmenagogorum moderatiorum cum ſufficienti humido, item potus thée, coffée, balneorum, fotuum eo tempore, quo natura molitur excretionem, eſſe uſum efficaciſſimum.

18. Quod ſi vero non ſanguinis copia peccat, ſed potius ſerum acre, cauſticum membranoſis partibus inſidet imi ventris, & enormes ſanguinis profuſiones in impuris, cachecticis corporibus concitat quemadmodum id ſæpius fieri animadvertimus in purpura, variolis, morbillis, in corporibus potiſſimum ſcorbuticis & arthriticis, tunc minime ſalutares, ſed potius exitioſæ excretiones habendæ ſunt, eo quod non removendæ cauſæ morbificæ, quæ tenuiſſima materia acris eſt, accommodatæ ſunt, ſed ſanguinem, qui potius ſervari debebat, una cum viribus effundunt. Tali itaque in caſu medico omnino opera danda eſt, ut qua fieri poteſt celeritate, has pernicioſas ejectiones compeſcat, quod tamen non violentia, non ſtypticis & conſtringentibus expedire conſultum eſt, ſed potius ſpaſticæ ſtrictuæ ſunt relaxandæ, humor acris inſidens temperandus, diſcutiendus, quod non commodius ac diaphoreticis cum anodyno junctis præſtatur. Eadem ratio eſt excretionum ſanguinearum, quæ ex obſtructione, induratione, vel infarctu viſcerum naſcuntur in cachecticis, hydropicis, tunc enim ſanguinis rejectiones per nares, per hæmorrhoides vel etiam per vomitum frequentiores maxime detrimentoſæ eſſe ſolent, quia non auferunt morbi cauſam, ſed potius vires conſumendo triſtiorem morbi exitum procurant.

19. Maxime vero omnium febres tam acutæ, quam chronicæ ex eorum morborum numero ſunt, qui frequentiſſime ſalutares corpus a præſentanea noxa vindicant. Febres enim ſunt illud medium ſeu potius remedium, quo natura ſubinde ad depellendas morbificas cauſas feliciter utitur. Sunt vero identidem motiones febriles ſalutares probe diſtinguendæ à perniciaIibus quæ magis interitum, quam ſalutem adferunt; ſiquidem illæ ejus ſunt indolis, ut cauſis febrium expugnandis aptæ ſint, hæ vero potius majorem corpori noxam vires detrahendo inferunt, tantum abeſt, ut cauſæ febrili auferendæ ſufficiant. Pleræque ex febribus acutis inflammatoriæ ſunt & fixam ſtaſin ſanguinis in tubuloſa partium aut viſcerum ſubſtantia pro cauſa agnoſcunt, quæ dum ſpaſmum in univerſo genere fibroſo & vaſculoſo ſuſcitat, ſanguinem per totum ſyſtema vaſorum celerius pellit & majori copia ad partem affectam adducit, qua motus celeritate & majori ſanguinis ad partem inflammatam adfluxu utique fit, ut ſanguis ſubſiſtens & firmiſſime incluſus ſucceſſive abſtergatur, eluatur, reſolvatur inque ordinem redigatur, quod plerumque circa ſeptimum diem, ſi recte & ordine res procedit, accidit. Et ſi tunc ſpaſmus cum omnibus ſymptomatibus ipſaque febre remittit,

cortex cutis glanduloſus relaxatur, tranſpiratio reſtituitur, ſudor fit liberior & hac ratione ſub febrili commotione generatæ multæ excrementitiæ ſalioo ſulphureæ ſordes ſolius naturæ beneficio utiliter evacuantur. Et hac naturæ methodo plures, præſertim plebeji, ſine ullius medici ope, ſæpe feliciter ex febribus, præſertim continuis, evadunt.

20. Hæc naturæ methodus curandi quam maxime medico monſtrat viam, quid in hujus generis febribus facere vel omittere debeat. Lex enim curandi hæc eſt: impactus tubulis ſanguis ſucceſſive & paulatim citatiori ſanguinis appulſu reſolvendus eſt. Ex eo jam facile colligitur, quia a ſanguinis abundantia, qua nimium vaſa diſtenta ſunt & turgent, impeditur ſanguinis per partem inflammatam liberior tranſpulſus, ut potius exinde major ſanguinis in parte inflammata fiat ſtagnatio, ipſaque inflammatio incrementum capiat, tali in caſu nihil præſentius eſſe, quam providam ſanguinis detractionem, eamque non procul à parte affecta inſtitutam, partim ut major ſtaſis & inflammatio impediatur, partim etiam ut liberior univerſo ſanguini curſus & tranſgreſſio per partem affectam concilietur.

21. Tum & illud ex prima & principe morbis medendi lege naturæ addiſcimus, non valde nimiam eſſe ſanguinis quantitatem exhauriendam, ſiquidem detracta nimia ſanguinis copia non ſufficiens fit ad partem affectam ejus appulſus, quo tamen ſtaſis, quæ cauſa morbi eſt, diſſolvi debeat. Quare graviter ii peccant medici, qui in febribus inflammatoriis, quando ſanguis deficit, repetitas moliuntur venæ ſectiones, quibus nihil aliud perficiunt, quam ut inflammatam partem celerrime ad ſphacelum perducant. Et quia ſanguinis decenti & crebriori appulſu pars a periculoſa ſtaſi liberari debet, facile patet, eum medicum egregie naturæ auxiliari, qui partem affectam emolliente fotu, cataplaſmate & temperato calore fovet: ſicut contra ii graviſſime delinquunt, qui vel ſtupefacientia, ſedativa, infrigidantia, vel etiam nimis calida ſpirituoſa adplicant. Et cum in minimis & capillaribus vaſculis ſanguis & humores ſtaſin ac inflammationem concipiunt atque ex his ipſis eluendi ſunt, per hæc tamen ſanguis craſſus & denſus difficillime tranſit, facile apparet, ea omnia, quæ humores fluxiles reddunt, quæ diluunt, humectant & immodicum calorem, quo ſerum tenue abſumitur, contemperant, remedia eſſe convenientiſſima: contra omnia, quæ humores incraſſant, quæ calorem augent, humidum abſumunt, uti opiata & calidiora ſudorifera in omni inflammationum genere noxioſiſſima eſſe.

22. In exanthematicis febribus, quæ jungi ſolent variolis, morbillis, purpuræ, petechiis, bubonibus peſtilentialibus, ſerum ſanguinis cauſticum, acre, tenue, in partibus membranaceis præſertim in ventriculo & inteſtinis acerbas ſpaſticas conſtrictiones, nec non humorum ad varias partes congeſtiones efficit, ſimulque febrem accendit, cujus beneficio ſanguis, a partibus exterioribus ad interiores, ubi materia peccans hæret, appellitur, ut copioſioris ſeri & ſanguinis adfluxu materia acris cauſtica temperetur, corrigatur, reſolvatur & apta ad excernendum fiat. Quod ſi naturæ beneficio id feliciter accidit, ſpaſmorum omniumque feræ ſymptomatum fit remiſſio, pori & tubuli ſubcutanei relaxantur & ſanguinis ad ſummam cutem & ambitum corporis fit major adfluxus, unde materia morbifica cauſtica ibi ſecernitur. Ita ſæpe naturæ ſolius beneficio peſtis & variolæ & morbilli citra ſingularem apparatum medicamentorum ſanantur. Bene enim SANCTORIUS S. I. a. 139. monet: *plebejos magis liberari à peſte, quam divites, qui multu medicamentis utuntur.* Quod ſi igitur hac via, quæ Deum auctorem agnoſcit, natura ſola hos morbos curat, utique etiam medicus, qui naturæ miniſter nuncupatur, huic viæ inſiſtere debet, ſi natura ſola id perficere impeditur. Regula namque exanthematicis hiſce febribus medendi hæc eſt: materia acris cauſtica vitalibus partibus inhærens, uberiori ſanguinis appulſu contemperanda eſt, ut apta ad excretionem per ambitum corporis fiat.

23. Ex quo jam conficitur: omnia ea, quæ ad contemperandam materiam acrem faciunt, & quæ ſuccos ſanguini dulces, gelatinoſos, benignos ingenerant, naturæ vacillanti egregie opitulari. Hinc patet, præſtantiſſimum in hiſce morbis uſum eſſe decoctorum, quæ leniunt & demulcent acrimoniam, qualia parari ſolent ex dactylis, ficubus, radice ſcorzoneræ, chinæ, raſura cornu cervi, glycyrrhicæ, floribus papaveris rhœados, ſemine fœniculi. Patet quoque porro, plane eximium eſſe uſum bezoardicorum, quæ fixioris indolis ſunt & acrimoniæ humorum temperandæ egregie ſerviunt. Neque ex dictis amplius obſcurum eſſe poterit, quam valde graviter & perverſe in curando procedant ii, qui ſtatim ab initio, antequam materia cocta, temperata & ad excluſionem apta reddita fuit, ſudoriferis valentioribus & expellentibus hos morbos tractant, quibus nihil aliud efficiunt, quam ut acerbiora ſymptomata ipſamque mortem funeſtam accerſant. Ulterius ex jam dictis eluceſcit, cum materia excernenda ſit per cutem, quæ ejus congruum eſt emunctorium, neſarios eorum eſſe auſus, qui eo tempore, quo tranſmitti ipſa debet ad habitum corporis, valentiora purgantia, diuretica aut emetica, vel etiam acida refrigerantia aut opiata propinant, aut corpora aëri libero exponunt.

24. Quod ſi quæſtio moveatur: num in dictis morbis ſanguinem mittere aut alvum ducere vel vomitum proritare conveniat? ſolvenda hæc ipſa identidem eſt ex naturæ ſolemni curandi methodo. Nimium abundans ſanguis quando ob ſpaſmum febrilem ad interiora reprimitur, non modo liberior ejus tranſitus per partes membranaceas nervoſas, quas materia morbifica occupat, neceſſarius impeditur, ſed ulterius ingentes & periculoſæ in capite inque pectore congeſtiones & exinde immodicæ hæmorrhagiæ vel inflammationes aut deliria oriri poſſunt; quare tali in ſtatu ad hæc avertenda convenientiſſima utique erit ſanguinis miſſio, quæ ipſa quoque, experientia teſte, variolarum felicem exitum ſæpius egregie ſecundat. Quod vero attinet ad emetica leniora & evacuantia, hæc quidem directe ad deliniendam & ad exitum diſponendam materiam exanthematicam nihil faciunt; quod ſi vero prima regio ſaburra vitioſorum vel bilioſorum vel acido-viſcidorum humorum obſeſſa eſt, utique & hanc inter initia morbi expurgare oportet. Spectat huc *aphoriſmus* 22. HIPPOCRATIS l. I. materiam in principio morborum acutorum evacuandam eſſe ſi turgeat, & quidem hanc ob rationem, ne ad maſſam ſanguinis delata attemperationem materiæ cauſticæ ejusque excluſionem impediat.

25. Sunt quoque arthriticæ, rheumaticæ & catarrhales febres ejus ingenii, ut plerumque ſalutis & remedii quidpiam ſecum habeant. Peccat in his morbis maxime copioſum ſerum excrementitium, tenue, ſalſum, quod ob tegniorem factam tranſpirationem retentum & ad interiora, atmoſphæra præſertim per ventos boreales compreſſa, repulſum, in glanduloſis aſperæ arteriæ vel faucium locis vel membranis articulorum aut muſculorum hærens identidem ibi ſpaſticas ſtricturas exercet, unde extremorum horripilatio, refrigeratio, laſſitudo corporis gravativa, appetitus proſtratio, alvi conſtrictio, frequentior ad urinam ſtimulus, calor ſub veſperam & noctem auctior, ſternutatio, tuſſis, dolor artuum, ſubſequuntur. Nihilo minus tamen ſub hiſce motibus contrariis, qui

vergunt

vergunt ab ambitu corporis ad interiora, latitat quoddam remedium; nam largiori ſeri & ſanguinis, ad partes quæ ſtimulo ſalino agitantur, adfluxu uberiori reddito, tubuli ſpaſmo conſtricti ampliores fiunt & materia cauſtica attemperatur ſive coquitur, atque adeo hæc ipſa ad excretionem cum copioſo humore viſcido in tuſſi & coryza, vel ad exhalationem per cutim in arthritide & variis rheumatiſmi ſpeciebus idonea redditur.

26. Hic proceſſus naturæ iterum monſtrat medico, quid in ejusmodi morbis proſit vel obſit, & quid facere aut omittere debeat. Prima enim & præcipua ejus cura eſſe debet, ut remediis acrem, falſam materiam contemperet, deinde ut non prius quam ea cocta & maturata fuerit, ejus ejectionem moliatur. Tum ut per convenientia emunctoria ac loca ejus excretionem promoveat, minime vero eam ad alia incongrua excretoria per improvide adhibita moventia, purgantia, emetica trahat. Denique ut nullo modo peccantis materiæ excretionem, quæ optime per tranſpirationem tranſit imprudenti topicorum, adſtringentium ac repellentium uſu impediat.

27. Maxime omnium vero intermittentes febres remedii & præſidii quidpiam pro conſervatione corporis complectuntur. Plerumque contumaces intermittentes, quales ſunt quæ autumno oriuntur vel hyeme adfligunt, & quartanæ domicilium ac ſedem cauſæ altius in viſceribus, in hepatis nempe, lienis ac pancrearis obſtructione & infarctu infixam habent, quod vel ex eo cognoſcitur, dum vel ſponte vel improvida medicina tractatæ facile in icterum, anaſarcam, aſciten, tumores pedum œdematoſos, ingentem lienis tumorem tranſeunt, eaque corpora, quæ ſanguine craſſo abundant, maxime infeſtare ſolent. Jam vero nihil, quod magis idoneum ſit ad obſtructiones has viſcerum & infarctus reſolvendos excogitari poteſt, quam celerior & citatior ſanguinis ad hæc viſcera abdominis appulſus ac motus, quo egregie obſtructiones expediri & humores in ordinem ac motum redigi poſſunt; hinc etiam fit, ut etiam feliciſſime ſponte ſæpius deſinant ejusmodi febres. Quia vero obſtructiones graves a ſanguine nimis copioſo & craſſo minus dextre ſuperantur & ſub frequentibus paroxyſmis ipſa ſanguinis & humorum maſſa valde conſumitur, vel intemperiem calidam biliofam contrahit ipſæque vires ſimul exhauriuntur, utique medico incumbit, naturæ optimum proceſſum opera & arte ſua, quantum fieri poteſt, ſecundare omniaque auxiliorum genera eo dirigere, ut obſtructiones & infarctus viſcerum beneficio febrilis motus melius expediantur.

28. Huc pertinet maxime prudens & circumſpectus pro diverſitate corporum uſus ſalium aperientium, quæ humores colliquant & diſſolvunt, decoctorum & infuſorum, quæ ex radicibus & herbis amaris & aromaticis incidentibus balſamicis compoſita fuerunt, congruorum quoque evacuantium, ut ſunt noſtræ pilulæ balſamicæ, item mercurialium rite præparatorum uſus: quæ debito tempore & ordine adminiſtrata medicamenta utique ad debellandas has contumaces febres & ad corpus ab imminentibus periculis præſervandum magnæ efficaciæ ſunt. Contra vero clariſſime quoque ex his dictis diluceſcit, quam nefaria & perverſa ea intermittentes contumaciores ſanandi ſit methodus, quæ mox in principio purgantia validiora & emetica, item ſudorifera, opiata & adſtringentia, in quorum claſſem rectiſſime etiam china chinæ refertur, in liberaliori doſi commendat. Nihil enim aliud inde efficitur, quam ut obſtructiones contumaciores reddant, peſſimas recidivas vel mala longe graviora accerſant, quæ nullam poſtea ſanationem recipiunt.

29. Dantur vero adhuc aliæ & plures ſalutares motiones & egeſtiones, quibus natura ſtimulata, ut ſic loquar, à cauſis morbificis, eas foras ad habitum corporis feliciſſime protrudit, ſicuti videmus in cutis defœdationibus, in ſcabie, lepra, tinea capitis, achoribus faciei & variis exulcerationibus cutis, maculis ad cutem protruſis, tumoribus eryſipelaceis, ſerpiginoſis, in quibus affectibus ſicuti feliciſſime cauſtica maligna materia à ſanguine ſeparatur & excluditur: ita infeliciſſime improvida medicina tam externa, quam interna repellitur, retrahitur, quod nunquam ſine maximo vitæ periculo & graviſſimis ſubſequentibus pathematibus fieri ſolet.

30. Febriles hactenus conſideravimus motiones ſalutares, ſive quæ in ſalutem corporis & cauſarum nocentium morbificatum propulſionem vergunt, præcipue ſi prudenti rationa & arte à medico ſecundentur. Sequitur nunc, ut eas, quæ potius damno & exitio ſunt corpori & à quibus nihil boni vel ſalutaris exſpectandum eſt, accuratiori quadam indagine proſequamur. Cognoſcuntur vero hæ ipſæ ex eo, ſi non removendis cauſis, a quibus febris oritur, ferviunt, ſed potius corporis deſtructionem promovent. Sicuti enim idoneum remedium & recta ac genuina medendi methodus hæc eſt, quæ ad cauſas morborum avertendas ſpectat: ita omne remedium præſertim valens, quod motus vehementes excitat & quod morbificis cauſis amoliendis minus quadrat, jure meritoque damnandum eſt. Quod ſi itaque intueamur eas febres ſive febriles ſpaſticas generis nervoſi & vaſculoſi commotiones, quæ a ſphacelo interno, ut ſunt malignæ, vel a corruptione lenta viſcerum, aut apoſtemate, ut ſunt hecticæ, oriuntur, & quæ phthiſicis, cachecticis ac hydropicis ſu ervenient, certiſſime eæ ad mortem ducunt, quia reliquias boni ſanguinis & vires celeriter ac penitus tandem conſumunt.

31. Dein quoque ab adſumto veneno cauſtico, à læſione vel punctura externa partium nervoſarum ac tendinoſarum, a calculo in uretheribus ſtagnante, a bile cauſtica, vermibus, ab inteſtino in hernia incarcerato, a graviſſimo dolore febres fieri, quas veteres ſymptomaticas dixerunt, experientia in dies edocet. Sed ubicunque hæ ipſæ accedunt, certe nihil boni, ſed plus damni inde exſpectandum eſt; unde qua fieri poteſt celeritate & dexteritate hi ipſi motus ſiſtendi ſunt, quia fruſtra cauſis, a quibus naſcuntur, opponuntur, quas expugnare nulla ratione poſſunt, ſed potius cum ad affectam & irritatam partem majorem ſanguinis affluxum afferunt, ingentem inflammationem, poſtea ſphacelationem conciliant. Ita etiam res ſe habet cum intermittentibus quibusdam, videlicet iis, quæ a tranſpiratione prohibita, ab iracundia, a cibo cum nauſea ſumto & male digeſto, à ſaburra vitioſorum in prima regione humorum, a bile acri cauſtica proveniunt, ubi certe febriles iſti impetus ac commotiones parum faciunt & juvant ad auferendum dictas has cauſas. Sed potius tunc expedit vel emetico, vel ſalibus deterſivis aut convenienti laxante & acrimoniam temperantibus has cauſas adgredi & poſtea, ſi ſponte nolunt recedere motus omnino febriles roborantibus tonicis, inter quæ primum locum cortex chinæ tenet, ſiſtere & componere. Neque ſemper inconſultum eſt, ante plenariam cauſarum febrium intermittentium expugnationem ſpecifica antifebrilia, quæ motus cohibent, interponere, maxime ſi vires ægrotantis id urgent, & unus paroxyſmus alterum brevi tempore excipit. At vero minime conquieſcente ſic paroxyſmo mox deſiſtendum eſt à remediis, quæ cauſis dicata ſunt, ſed potius tunc majori cura eas removere oportet.

32. Reliquum jam eſt, ut etiam eos naturæ motus validos, qui in membranis cerebri fortiter conſtrictis incipiunt & totum ſyſtema nervorum & muſculorum in conſenſum rapiunt, conſideremus, ut ſunt epilepſia vel violenti certarum partium convulſivi motus,

ut ſingultus vehemens, immanis tuſſis, pertinax cordis palpitario, vomitio inanis, quæ rariſſime vel plane non utiles & ſalutiferæ ſunt. Quandoquidem epilepſia, quæ ex doloris ſævitia, difficultate dentitionis, torminibus atrocioribus infantum, calculi doloribus vel à vermibus inteſtinorum tunicas nerveas erodentibus, aut læſione cerebri vel fractura & feſtucis cranii naſcitur, quæ varioſis io principio vel fine ſuccedit, nullo modo cauſæ, à qua ſuſcitatur, amovendæ idonea eſt. Neque cordis palpitatio, cujus cauſa utplurimum polypoſum intra cordis thalamos hærens concretum eſt, bono & ſalutari fine contingit, eo quod validiſſima hæc commotio hanc cauſam vincere minime valet.

33. Porro ſingultus & vomitus inanis à ventriculi inflammatione & virulenta inſidente materia frequentius accidit & omni utilitate & medendi ſcopo deſtituitur, præſertim quando materia vellicans intra membranas ventriculi hæret, ſicuti in purpura repulſa, varioliſ & morbillis recedentibus fieri ſolet. Ita etiam tuſſis illa ferina & ſicca, quam dura pulmonis ſubſtantiæ inhærentia tubercula generant, nullam utilitatem habet, ut potius vires conſumat, vigilias accerſat & ventriculum ad vomitum concitet. Neque dejectionum copia cum ingentibus ventris torminibus in dyſenteria vel à cauſtico acri purgante ullam habet utilitatem, quia non copia humorum, ſed maligna qualitas nocet, cui fruſtra tanta ſanguinis & ſeri expulſio opponitur, qua vires magis pereunt & boni ac temperati humores inutiliter excluduntur. At multo magis uſu & fructu illi carent motus fortiores, qui gravem animi affectum, iracundiam vel terrorem ſubſequi ſolent, qui adeo intempeſtivi ſunt, ut ſubinde vitam in ſummum diſcrimen conjiciant.

34. Ex hiſce jam deductis clarius apparere arbitror, motus morboſos ſalutares, à pernicioſis & exitialibus cum inſigni cura eſſe diſtinguendos, ſiquidem illi non facile ſiſtendi, ſed eo dirigendi ſunt, ut felicius cauſam morbi oppugnent & corpus ſanitati reddant; hi vero, quia bonos ſuccos & vires exhauriunt & non niſi perniciem creant, artem & prudentiam medici utique deſiderant, ita prorſus, ut, qua fieri poteſt celeritate, ſiſtantur: quorum tamen cauſæ, ut ſimul remediis tollantur, minime negligi debent.

35. Conſideravimus hactenus ſollicita indagine morbos, qui acuti vocari ſolent & ſpectavimus eorum motus, quomodo & quantum ad corporis reſtitutionem vel interitum tendant. Oſtendimus quoque naturam ſolam hos morbos ſæpe feliciter ſanare. Sed alia jam eſt ratio chronicorum, qui à natura ſola non vincuntur, ſed utique medici opem ac medendi methodum atque ſcientiam deſiderant. Recte enim in præfatione Coelis Aureliani adſeritur: *Celeres paſſiones ſua ſponte ſolvuntur, nunc fortuna, nunc natura ſavente, fluore ſudoris, ſanguinis vel ventris. Chronici vero ſolius medici peritiam poſcunt, cum neque natura, neque fortuna ſolvantur.* Spectat huc quoque veriſſimum dictum Celsi *Lib. III. Cap.1.p.112. Magis ignoſcendum eſt medico, parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Id enim breve ſpatium eſt, intra quod, ſi auxilium non profuerit, æger exſtinguitur. Ibi & deliberationi & mutationi remediorum tempus patet, adeo ut raro, ſi inter initia medicus acceſſit, obſequens æger ſine illius vitio pereat.* Nam ſicuti in morbis acutis vehementes & ſpaſtici motus obſervantur, qui celerius tempora decurrunt, ita in chronicis hi rarius, neque continuo, ſed cum notabili intermiſſione viſuntur.

36. Deinde morborum chronicorum generatio ſucceſſive, acutorum vero ſæpe celeriter fit, & illorum cauſæ plerumque ſunt obſtructiones & indurationes minimorum vaſculorum in emunctoriis & glanduloſis viſceribus, quorum munus potiſſimum hoc eſt, ut excrementitios, inutiles & ſuperfluos pravos humores ſeparent, eosque evacuent. At ſi horum excretio ab obſtructionibus impeditur, ingens & continua impuritas ſuccis infertur, unde cacochymia, ſive malum ſcorbuticum, quod cacochymiæ excellentior gradus eſt & plurimorum morborum chronicorum primaria & vera origo, provenit. Accedit, quod viſcera & emunctoria glanduloſa obſtructa, indurata, tumefacta, perquam facile in corruptionem putridam, exulcerationem cancroſam, vel in abſceſſum abeant, aut funeſtis lymphæ extravaſationibus occaſionem ſubminiſtrent. Quicunque itaque medicus hiſce morbis mederi vult, id tempeſtive ut faciat & adhuc inter initia, quando inter obſtructionem & remedii efficaciam datur proportio, neceſſe eſt. Et quia hos morbos natura motibus ſuis rarius adgreditur, dum languore potius, & motuum defectu ea corpora laborant, idcirco medicus potius ſua arte ac opera & exquiſitiſſimis remediis has longas & contumaces paſſiones vincere & oppugnare debet.

37. Nunc vero quæſtio oritur: qua methodo in ſanandis hiſce longis morbis uti, & qua via medicus procedere debeat? Hæc autem, ut paucis rem expediamus, eſt ipſe ille motus, qui vitæ & ſanitatis cauſa & auctor eſt, ſive, ut cum veteribus loquar, ipſa natura, & ſecundum noſtram ſententiam liber per omnia vaſcula ac tubulos itus ac reditus ſanguinis & humorum atque ſalva & illibata omnis generis ſordium excretio, quæ functionum corporis noſtri integritatem potiſſimum tuetur. Cum vero dicti morbi ab obſtructionibus naſcantur, quæ liberum ſanguinis curſum ac iter intercipiunt & liberiorem excrementorum ſequeſtrationem & evacuationem impediunt, rectiſſime hinc concludit ratio, obſtructiones, ubicunque etiam conſiſtant, quam fieri poteſt citiſſime eſſe ſolvendas, atque humores vitioſos & copia ac intemperie peccantes, per congrua emunctoria educendos. Jam vero ipſa ſana ratio ſuggerit, non prius obſtructiones vaſorum ſolvi & inutiles humores evacuari poſſe, antequam hi mobiles, fluxiles & ad excretionem apti redditi fuerint. Fruſtra enim materiæ motum & propulſionem tentamus, ſi inepta ad motum fuerit. Omnis itaque ſcopus, omnis methodus, omnis intentio medentium io ſanandis perlongis morbis eo utique tendere debet, ut humores craſſi fluxiles & mobiles efficiantur, durities emolliatur, viæ adſtrictæ relaxentur, & poſtea validiori facto ſanguinis impulſu & ſtrictura partium ſolidarum majori impacti humores reſolvantur & obſtructa reſerentur.

38. Ex quibus jam manifeſto apparet, quam potens & egregius hunc ad ſcopum obtinendum thermarum, acidularum & aliarum aquarum medicatarum, infuſorum, decoctorum, fotuum, balneorum & omnium, quæ incidente, aperiente virtute prædita ſunt, ſit uſus: & quod ante præparationem & mobilitatem materiæ nunquam validiora, purgantia, diuretica, ſudorifera, ſalivantia, mercurialia, metallica locum inveniant. Quæ regula ampliſſimi uſus in morbis chronicis, ſcorbuto, lue venerea, hydrope, quartana, melancholia hypochondriaca, calculo, aſthmate, ſanandis magnopere tenenda & cuſtodienda eſt. Siquidem nihil naturæ adverſius & quod magis ſanationem impediat, excogitari poteſt, ac valentioribus evacuantibus uti, antequam viæ apertæ atque liberæ, & materia ad excernendum promta ac parata fuerit. Quid enim imprudentius eſt, quam fecibus duris obſtructa inteſtina forti purgante exercere: vel calculum fortiter pellere, ubi à doloris & ſpaſmi atrocia uretheres & viæ urinariæ fuerint ſpaſmo conſtrictæ calculoque obſeſſæ; aut aquas hydropicas validiori purgante educere, ſi humores inſtar tragacan-

gacanthæ viſcidi intra tunicas membranarum ſubſiſtant: vel ſudorem pellere ſumma cute ex ſpaſmo conſtricta.

39. Ex omnibus itaque huc uſque diductis liquido conſtare exiſtimaverim, medendi cujuscunque generis morbis methodum, quam omni ſtudio & opere ſequi & obſervare debet medicus, in eo maxime requieſcere & fundari, ut vel natura vel artis motibus ſtaſes aut ſtagnationes humorum diſſolvantur, obſtructiones viſcerum reſerentur & humores impuri excrementitii, qui in vitio ſunt, primo ad excretionem præparentur, & poſtea è corpore debito tempore & per convenientia loca ſufficienter evacuentur: ut hac ratione ſanguini & humoribus rurſus liber curſus cum debitis excretionibus reſtituatur; quod ſi accidit, ſanitas & integritas omnium actionum ægrotanti corpori rurſus accedit.

40. Perſpicimus exinde, quam ſimplex, quam facilis & compendioſa ſit ea methodus ſanandi morbos, qua ipſa natura ſive coordinatio motuum, à structura machinæ noſtræ dependentium, quæ infinitam ſapientiam Dei ceu autorem agnoſcit, utitur & quam identidem ars ſequi, adjuvare & imitari debet. Quo facilior autem & ſimplicior hæc via ſanandi eſt, eo minus cognita, imo abdita plurimis eſt, qui artem ſalutarem profitentur & exercent. Quam pauci ſunt, qui unquam cogitarunt de naturæ curandi methodo? quare non ſine ratione ipſam nos arcanam denominamus, quem titulum etiam maxime ob eam cauſam meretur, quod, ut omnia arcana, maximi æſtimari debeat, quia ampliſſimi & plane eximii in medendo uſus eſt. Quam plures ſunt, qui infeliciſſimo auſu arcana ad certos morbos curandos, imo univerſalia remedia ad omnes expugnandos, magno ſtudio ac labore conquirunt? quæ tamen accuratius re perpenſa ſpem plerumque fallunt, imo medicorum ignorantiam manifeſto coarguunt, eo quod nulla remedia dentur, quæ certis morbis ſemper cum fructu opponi poſſint, ſed quæ potius tollendis cauſis, quarum ingens & diverſa eſt ratio in tam diverſis corporibus auferendis accommodata eſſe debent. Neque etiam medicamenta tantum curant, ſed potius ipſa natura per medicamenta convenienter adjuta. Communiter vero medici, quod turpe & peſſimum dictu, myſterium hoc naturæ in medendo ignorant, quod tamen ut arcanum eſſet amplectendum. Quapropter & olim peritiores medicorum methodum medendi verum arcanum nominare non dubitarunt. Cl. SCHERBIUS citante HOFFMANNO in *Inſtitutionibus pag.*20. hanc ipſam ſecretum ſecretorum ſecretiſſimum appellavit, & de CAPIVACCIO, eximio Italiæ aevi ſui Medico, referunt, quod dicere ſolitus fuerit: diſcite meam medendi methodum, & habebitis omnia mea arcana. Et quemadmodum mechanici nihil abſque norma & perpendiculo agere debent: ita medicum ſine methodo nunquam adgredi debere morbum adſeverabant.

41. Tametſi vero cordatiores veterum medicorum exquiſita corporis humani ſcientia, tam mechanica quam anatomica deſtituti fuerint, nihilo minus valde ſemper in cura morborum erant ſoliciti, ut naturæ ordinem in ea ſequerentur, & occaſiones & tempora movendi & quieſcendi convenientia obſervarent, adeo ut noſtri temporis medicos hac in re non parum ſuperaverint. Cum HIPPOCRATE ſemper urgebant: naturam optimam eſſe morborum medicatricem, eamque ſolam multos morbos vincere; item naturam impulſam artis peritis, quæ facienda ſint, demonſtrare: nihil ſalutariter fieri poſſe, niſi quod ipſi naturæ convenienter fiat. Et medicum naturæ miniſtrum, ſcribit *Henricus ab* HEER *obſ.V.* motum naturæ dominæ ſuæ obſervare, nihil ea operante temere mutare debere, niſi ut vel effrenem frenet, vel ut pigriorem excitet. Et DURETUS *de humorum purgatione pag.* 17. prodidit: naturæ imitatorem, obſervatorem & adjutorem fideliſſimum præſtare ſe is debet, qui artis magiſter præſtantiſſimus dici & eſſe velit. Legem autem ac methodum naturæ eam eſſe dicebant, ut coctione & criſi morbos a corpore propulſet: perpetuo enim urgebant coctionem, maturationem ſive materiæ peccantis correctionem: & fluxilitatem excretionibus ſemper præcedere debere, haſque diverſas operationes naturam ſtatis temporibus perficere ac per convenientia quoque loca excretiones moliri. Motus vero naturæ perniciales habebant, quando illa nec ordinem, nec locum, nec tempus ſervabat.

42. Veram autem naturæ ſanandi methodum, quæ etiam artis eſſe debet, perpaucis, ſed præſtantiſſimi uſus aphoriſmis magnus noſter HIPPOCRATES complexus eſt. Hi aphoriſmi autem auro cariores mere practici ſunt ſequentes; videlicet: *aph.*20. *Sect. I. Concocta medicari oportet, non cruda, neque in principio, niſi materia turgeat.* Et *aph.* 21. *Sect. I. Quæ ducere oportet, quo maxime repant, eo ducenda ſunt per convenientia loca.* Et *aph.* 9. *Sect. II. Corpora quæcunque quis purgare voluerit, fluida facere oportet.* Item *aph.* 29. *Incipientibus morbis, ſi quid movendum videtur move, vigentibus vero quieſcere oportet.* Et *aph.* 20. *Sect. I. Quæ judicantur & judicata ſunt integre, neque movere oportet, neque novare, neque medicamentis, neque aliis irritamentis, ſed ſinere.*

43. Univerſalis vero regula practica, quam non ſatis poſſum omnibus, qui cum ratione artis opera exercere volunt, commendare, hæc eſt: quod medicus, quando natura eſt in motu, movere non debeat. Per motum vero naturæ intelligimus morborum paroxyſmos, exacerbationes, ſpaſmos & intenſiones motuum in partibus ſolidis ac fluidis, item quæ ad excretiones nimias tendunt. Nam quando corpus noſtrum ſpaſmis & motibus vehementibus agitatur, plerumque exteriores partes cum ſumma cute ſpaſmo conſtrictæ ſunt, & motus humorum à circumferentia ad centrum vergunt, alvus, renes & reliqua emunctoria propter nimiam conſtrictionem non rite munere ſuo funguntur. Nihil jam eſt imprudentius, quam tali in caſu motus producere eoſque augere & emetico & forti purgante aut ſudoriſero valide peccantes humores excludere velle. Quantum damni & periculi exinde miſeris ægrotantibus accedat, ſi in paroxyſmis, ubi omnia ſpaſmo conſtricta ſunt, ejusmodi pellentia & moventia adhibeantur, dici vix poteſt; nihil enim excernunt vel operantur, morbi vero & ſymptomatum vim certiſſime adaugent. Quieſcendum tunc potius eſt, vel parum augendum, & tunc plus cunctando proficitur, quam maturando. Rei natura ipſaque ratio dictitat, effrenes motus potius tunc eſſe moderandos, violentos ſpaſmos ſedandos. Unde in omni morborum vigore & impetu diluentia, temperantia, humectantia, blanda diaphoretica & moderate nitroſa ac ſedativa non ſine eximio fructu exhibentur. Egregie huc quadrat illud OVIDII:

Dum furor in curſu eſt currenti cede furori;
Difficiles aditus impetus omnis habet.
Adgrediar melius tunc, cum ſua vulnera tangi
Jam ſinit, & veris vocibus aptus erit.

Opportunum vero tempus agendi vel movendi in acutis eſt principium, vel quando morbi magna eſt remiſſio, in reliquis & chronicis extra paroxyſmum & quando ſpaſmorum & motuum vehementium fit intermiſſio, tunc ſi opus eſt & materia turget, eam movere & evacuare oportet, & tunc etiam evacuantia operantur & faciunt, quod facere debent.

44. Poſtremo, id ſemper in omnibus evacuationi-

bus tenendum eſt, monente HIPPOCRATE, ut humores pro diverſa eorum conditione per convenientia loca educantur. Nam ſi arte educendi ſunt viſcidi, lenti, copia peccantes humores, ut in tuſſi humida, fluore albo, gonorrhoea benigna, purgante id fieri commode poteſt, quia culi mucoſæ glandulæ congruum omnis muci emunctorium conſtituunt. Serum copioſius in habitu corporis collectum in cachecticis & hydropicis vel per urinam vel per alvum commodiſſime educitur, inopportune vero per cutem ejus excretio ſuſcipitur. In hypochondriacorum prima regione ingens cruditatum & humorum acido-bilioſorum colluvies hæret, quæ perperam diureticis aut ſudoriferis, optime vero clemente laxante per alvum egeritur. Humor bilioſus copioſior mediante ira in inteſtina effuſus & acredine dotatus peſſimo conſilio emetico aut ſudorem pellente remedio, conſultiſſime vero præmiſſo temperante per alvum educitur. Quandoquidem non ſemel, ſed iteratis vicibus tali in caſu a validioribus commoventibus funeſtas ventriculi inflammationes, hecticas febres, partium contracturas & tremores notavimus. Quandocunque fecibus alvinis inteſtina turgent, pernicioſa admodum ſunt vomitoria, aut quæ fortiter ſudorem movent. Si vero excrementitium ſerum ſubtile acre eliminandum eſt, infeliciſſime ad alvinam regionem ducitur.

45. Ultimo loco & hanc magni uſus regulam practicam notandam eſſe exiſtimo: quando natura molitur excretiones per loca convenientia, eæ nullo modo ſiſti vel impediri, multo minus reprimi debent. Quantum periculi ægrotantibus ab imprudenti adſtringentium vel repellentium uſu in arthritide, podagra, eryſipelate, ſcabie, variolis, antiquis ulceribus, diarrhœa vel catarrho ſuppreſſo, gonorrhœa vel fluore albo celeriter cohibito vel excretionibus per ſudorem & alvum in febribus acutis interceptis, accedat, triſtiſſima proh dolor indies ſæpe in vulgari praxi exempla confirmant. Verum hac vice de medendo generaliter quæ dicta ſunt, ſufficiant, ſpecialia enim & peculiaria, quæ in cujusvis morbi cura obſervanda veniunt, peculiarem quoque tractationem requirunt.

D E

MEDICAMENTORUM PRUDENTI

APPLICATIONE IN TEMPORE.

§. I.

Rectiſſime agnovit ſapientiſſimus Salomo, in univerſo omnia ſtato tempore fieri & ſolere & debere, eaque arreptis quaſi ex hujus alternatione occaſionibus tandem fixam & propoſitam ſuæ quoque mutationis metam attingere. Neque minus inter ſalutaria & albo calculo notanda ſeptem ſapientum Græciæ apophthegmata illud Pittaci principem ſibi vindicat locum: *Tempus cognoſce*, quo ipſe vult, ut in eo maxime mortales cogitationes defigant omnemque navent operam, quo omnes quas moliuntur actiones, deſideratum ut finem attingant, juſto & opportuno tempore fiant. Ea nempe eſt à ſapientiſſimo univerſi conditore rerum omnium connexio, coordinatio & harmonia, qua ſingulæ ad certas ſtatasque temporum vices ſuum ortum, incrementum, vigorem & ſtatum imo quoque decrementum habeant, adeo ut res ſecundum diverſa temporum momenta diverſas nanciſcantur ad certum finem & ſcopum aptitudines. Id quod uti ubique extra nos videmus, ita quoque in nobis animadvertimus, certum tempus requiri ad conceptionem, formationem, geſtationem foetus in utero. Certo ac ſtato tempore moveri incipit infans in utero, certo tempore affectat exitum: eruptio dentium ſua habet tempora & hominis nutritio & auctio certis abſolvuntur temporibus: intellectus & judicium certa ſaltem ætate eminet: pubertas ſeu ad generationem aptitudo certo incipit & finitur ſpatio: in ſanguine & humoribus certa temperies ac diſpoſitio ſub pueritia, ſub adoleſcentia, ſub virili & extrema ætate ſubnaſcitur: chylificatio, ſanguinis circulatio, ſecretiones, quo ſpectant etiam menſes, certa menſura motuum ceu ſtato tempore continentur & abſolvuntur.

2. Neque minus in ſtatu præter naturam morbi alii infantili, alii juvenili, alii ſenili ætate ſunt familiares omnesque definita & certa habent tempora & principium & incrementum, ſtatum ſeu ſubſiſtentiam & denique decrementum & finem. Morbos recurrere certis horis, certo die, certo anni ſpatio & accuratiſſime ſtatas ſuas ſervare periodos res apertiſſima eſt. Porro omnes in morbis motus excretorios, quique vel ad ſalutem, vel ad mortem tendunt, natura certo tempore inſtituit: ſic enim variolæ ſua tempora habent eruptionis, ſuppurationis & defloreſcentiæ, morborum ſolutiones per ſudorem, urinam, diarrhœam juſto fiunt tempore. Uno verbo: natura in omnibus operibus ſuis & maxime in ſanitate hominis conſervanda & morbis curandis menſuræ, numeri, ordinis & temporis eſt obſervantiſſima, decernente ſic ex liberrima voluntate omnipotente naturæ Auctore, omniumque qui fiunt in univerſo, motuum cauſa prima & principali.

3. Quæ cum ita ſint, Medicus, qui præter ſcientiam a prudentia maxime commendandus eſt in curationibus ſuis ad tempus reſpicere, illoque opportune uti debet. Id quod jam dudum antiquiſſimus ſapientiæ medicæ parens HIPPOCR. confirmat, qui *Lib. IV. de rat. victus p.56. ſcribit: In omnibus morbis præcipue in acutis, potiſſimumque in quibus vehementia febris ſubeſt, tempus adhibendi medicinam maximam habere facultatem.* Idem Libr.1. aphor.1. conqueſtus eſt: *Occaſionem medendi eſſe celerem ſeu momentoſam.* Vult Divus ille Senex momentum temporis ab ipſo medico ſæpius tam in apti remedii præſcriptione, quam in illius applicatione arripiendum eſſe: nam in momento, imo ſæpius in puncto vita & mors hominis conſiſtit & magnum emolumentum, imo grande periculum corpori inde contingere poteſt; ut adeo occaſio medendi curationis non inepte dici poſſit anima: deinde occaſio præceps & momentoſa eſt, quæ difficillime revocari poteſt, qua elapſa inclinatio nonnunquam fit vel ad mortem vel ad deterius; nam alium ſtatim morem, aliam naturam, alium motum aſſumit ipſe morbus, & alia ſubito mutatio in corpore noſtro advertitur. Propterea ſapienter, *Pindarus* ἰατρὸν [illegible] appellat; nec inconcinne ait Poeta:

> *Temporibus Medicina juvat, data tempore proſunt,*
> *Et data non apto tempore vina nocent.*

4. Et certe non minima prudentis medici nota eſt,

ſi

ſi rationem temporis in applicatione medicamentorum habet ſollicitam, maxime cum præſentiſſimum alias remedium hoc tempore proſit & proficiat, alio autem aſſumtum maximum damnum afferat morbumque deteriorem reddat. Optimum hinc medicamentum eſt, quod opportune datur, & revera in apta remedii contra morbum inventione & in legitima ejusdem ratione temporis applicatione vera medendi methodus, rectum medici judicium & felix curæ ſucceſſus conſiſtit. Et quamvis ſexcenta contra unum morbum habeamus remedia, niſi illorum applicationem ratione ordinis, doſeos, & maxime ratione temporis compertam habeamus, certe nihil laude digni in medicationibus præſtare valemus. Sed mirandum eſt & turpe dictu, ſilere hic pene omnes medicorum & Practicorum libros, & quam ſcitu res eſt neceſſaria, tam profundo eam ſilentio eſſe ſepultam.

5. Accedit adhuc: quum medicus naturæ, quæ effato magni Hippocratis *optima morborum eſt medicatrix*, ſit miniſter & imitator, eo magis opus eſt ut ad ipſius motus, ad tempora, quibus illa ad ſanandum uti ſolet, attendat & reſpiciat, ipſamque in operando juvet: *Nam felix medicatio cui adjutrix natura ſuccurrit, irrita vero quæ repugnante natura tentatur. Medicinæ leges naturæ legibus conſentaneas eſſe debere jam dudum* Fernelius *in Præfat. Lib.* 1. *Therapeutices dixit.* Ut enim in macrocoſmo ſolis, lunæ, ſiderumque curſus & converſiones, tempeſtatum mutationes, oceanique æſtus & reciprocatio ex ordine certo & conſtantia immutabili reguntur: ſic etiam in microcoſmo conſilio rectaque ratione natura prudenter adminiſtrat & providenter tutatur omnia, ac ſtabili quadam & rata lege actiones ſuas perficit: quum autem naturæ nulla cognitio vel voluntatis quoddam arbitrium inſit, ſecundum quod omnia adminiſtret; facile apparet, naturæ ordinatos motus & ſummam illam ipſi inſitam vim, qua exiſtunt, conſervantur & adminiſtrantur ſingula, dependere à divina quadam mente architectrice & conſervatrice, ut eo ardentius majorique cum ſollicitudine medicus naturæ ſalutarem ductum ſcrutari, illum ſequi & imitari teneatur.

6. His decurſis plenius jam ipſa adeunda eſt tractatio de medicamentorum ſecundum certa tempora applicatione. Et quoniam ex ſuperioribus didicimus naturæ ipſi inditam eſſe vim ſe conſervandi & motus certos certo tempore efficiendi in ſui conſervationem & cauſæ morbificæ remotionem: medicus omnino ceu miniſter naturæ ante omnia naturam ægrotantis corporis cognitam habere, motus naturæ inordinatos ſiſtere & nimis languentes promovere, impedimenta tollere & materiam motibus vitalibus convenientem ſuppeditare & præcipue tempora, quibus natura in morbis ſanandis utitur, obſervare debet; ſecus ſi fecerit præter & contra naturam facit & fruſtra tentat omnia. Primum itaque officium medici eſt, ut in tempore præveniat morbo, nam in tempore hic prævenire omnium rerum eſt primum: Nimirum quia omne illud quodcunque temperiei, mixturæ & motui partium machinæ fluidarum incongruum, improportionatum & inconveniens, ſimulque activitate lædendi quadam imbutum eſt, cauſam morbificam conſtituit & motus naturæ turbare morbumque producere aptum eſt, hinc medicus id ante intimam cum ſuccis vitalibus mixtionem in principio avertere, ſicque morbo prævenire ſtudeat & allaboret. Natura enim adhuc vigens medicamento adjuta facilius expugnare morbum poterit, ac ſi nimium morbo delaſſata ac fracta eſt: hinc affectus qui aliquantulum protrahitur & levioribus præſidiis tempeſtive ſumtis ſanari potuerat, vix niſi valentioribus & difficiliori negotio profligandus eſt.

7. Expertum id ſæpius ſumus in febre lenta & corporis conſumtione, quæ poſt intermittentes diuturnas vel perperam curatas ex ſaburra vitioſorum humorum primas vias occupante naſcitur: ſi protinus in initio leni quodam emetico depleamus ventriculum & primam regionem à colluvie vitioſorum humorum, prævenire poſſumus huic febri quæ non raro periculum ingens habet conjunctum; quod ſi vero increverit, & ſanguinis craſi deſtructa ſolidarum partium ſubſtantiam conſumſerit, & emetica & omnes purgationes adhibitæ mortem citius accerſere conſueſcunt. Miaſma aeris vehiculo hauſtum & cum ſalivali humore in ventriculum delatum conveniente emetico alexipharmaci conjunctione nobilitato ſtatim exſtirpari poteſt commodiſſime: ita plures a morbis contagioſis, peſte, dyſenteria maligna, morbo Hungarico ſervati & liberari poſſunt. Quod ſi autem jam vitales corporis humores, infecerit ac diſturbaverit, abſtinendum ab omni purgatione eſt ceu ſumme nociva, inordinatos magis motus in ſanguine & genere nervoſo excitante. Sicut enim in omnibus heroicis ac magnæ activitatis remediis: ita maxime in emeticis uſurpandis ratio temporis habenda eſt exquiſitiſſima: Ita antimoniale emeticum non multo poſt vehementem iram exhibitum lethale ut plurimum & inſtar veneni habendum eſt. Vidimus hoc modo plures in funeſtam ventriculi inflammationem vel in graves paſſiones chronicas, phthiſin, hecticam præcipitatos. Idem vero remedium tertio vel quarto poſt iram die adhibitum tantum abeſt ut noceat, ut potius humorum colluviem bilioſorum expellendo a febre lenta aliisque chronicis malis corpus immune præſtet.

8. Maxime vero omnium dignitas & utilitas *ἐνεργείας* ex admirandis curationibus morborum præſervatoriis clariſſime elucet. Hydrops, phthiſis, hectica ſunt omnium conſenſu ex inſanabilibus præcipui, ſed perfacili negotio, convenienti medicina in tempore adhibita, ut V. Sne & ſufficienti diluentium, qui viſcidos humores diſſolvunt, uſu averti poſſunt feliciſſime. Nam eorum originem ſi ſpectemus, ea potiſſimum ex plethora vel ex largiori potu frigido corpori ex fortiori motu vel iracundia incaleſcenti aut ſudanti immiſſo repetenda eſt. Moleſtiſſima illa & contumax affectio, quæ vulgo dicitur hypochondriaca, uti facillime præcaveri, ita difficillime ſi inveteraverit & radices egerit, curari poteſt; ſiquidem hæc ipſa plerumque ex vita deſide & immobili, nimia ciborum, qui flatus, cruditates ingenerant alvumque adſtringunt, voracitate, vel ex perperam tractatis & male curatis febribus intermittentibus, aut excretionibus ſanguinis aliorumque humorum criticis retentis prognaſcitur. Quare ſolo motu & exercitatione corporis ſufficienti, ciborum abſtinentia, aquarum & maxime mineralium potu, ſanguinis decenti miſſione, item rhabarbarinis & temperatis ſtomachicis roborantibus in tempore adhibitis certoque & longo ſatis tempore continuatis, eam optime vinci ac ſuperari poſſe multiplici ſane experientia confirmatum habemus. Sed dolendum magnopere eſt, quod plurimi ægrotantium non ſtatim medicum acceſſant & conſulant, imo magis adhuc dolendum, quod plures medicorum ex perverſis ſuis ad uſum nihil pertinentibus, quas in academiis à Profeſſoribus in praxi minus verſatis didicerunt, opinionibus graviſſimorum affectuum initia, quæ plerumque parva ſunt & levia, non recte intelligant, adeoque *ἐνεργείας* ſalutaris & rectæ medendi methodi ignari ex minori deterius ſubinde malum efficiant.

9. Notum porro medicis imo mulierculis notiſſimum eſt, quod gravidæ atque inprimis plethoricæ quæque mobilioris animi ſunt, ſi ſemel abortum paſſæ fuerint, repetitis vicibus in eum facillime recidant. Eundem tamen primis menſibus tempeſtivis remediis & crebriori, ſed moderatiori ſanguinis in ſupe-

ſuperioribus partibus miſſione, bono diætæ & vitæ regimine atque linimentis ſpirituoſis roborantibus arceri poſſe, identidem experientia multiplici edocti ſumus. Denique & medicis & mulierculis non ignotum eſſe arbitror, puerperis, maxime ex retentis vel ſuppreſſis lochiis, graves imo funeſtas ſæpius affectiones, acutas nempe inflammatorias febres vel ſine vel cum purpura junctas, affectiones cardialgicas, ſyncopticas, ſuffocativas ſupervenire, quibus tamen omnibus prudens & peritus medicus ſectione venæ, blandis temperateque balſamicis laxantibus & antiſpaſmodicis mature & tempeſtive, aliquot poſt partum diebus, exhibitis occurrere & prævenire poteſt quam feliciſſime.

10. Præſtantiſſimum utique & magnæ efficaciæ præſidium ad morbos graves ſanandos eſt V. S. opportuno tempore adminiſtrata, quæ neglecto tempore tanquam gladius eſt in manu furioſi. In acutis & inflammatoriis febribus, præſertim ſynochis, quæ mane exacerbationes ſuas habent, inter initia V. S. eaque, urgente neceſſitate, repetita faciliorem efficit morbi progreſſum provehitque in diebus criticis ſolutionem, cum contra ex præpoſtera ejus adminiſtratione quam facile circa diem criticum ſeptimum contentiones motuum hæmorrhagicæ ſed irritæ & ſubſequentes mentis abalienationes tanquam mortis prodromi obtingant. Ad intermittentium tam tertianæ quam quartanæ contumaciam infringendam, non alienum eſt, ubi ſanguis nimium abundaverit, venam ſecare, ſed hac cautione, ut nunquam fiat circa frigoris & horripilationis, tempus, multo minus eo præſente. Graves exinde convulſivas partium tractiones cum ſumma præcordiorum anxietate, difficili reſpiratione ſummoque virium lapſu multoties vidimus & obſervavimus. Affectus catarrhales, rheumaticos, arthriticos, eryſipelaceos & ipſam quoque podagram, V. Sbus debito tempore ac menſura admiſſis, accedente ſimul accurata diæta, potu diluenti & ſufficiente nec non corporis motu, in totum averti poſſe tam certum eſt quam quod certiſſimum. Sed paucioribus minimeque iis, qui veræ pathologiæ & genuinæ *ἐμπειρίας* in medendo ignari ſunt, id capere conceſſum eſt.

11. Fluxus hæmorrhoidalis in conſuetis, aut ubi natura jam jam inclinat, bene & ſine turbatione procedens à gravibus omnino morbis corpus immune ſervat. Quum vero ex facili is ipſe in ordine, tempore & menſura variis de cauſis turbari vel cohiberi poſſit, quam graves & ſæpe immedicabiles inde affectus oriantur, dici vix ſatis poteſt. Nihilo minus pauca ſunt remedia, modo debito tempore & ordine uſurpentur, quæ ſalutarem hanc excretionem in ordine ſervant eamque aberrantem in ordinem redigunt. Ex quibus præcipue ſanguinis detractio, conveniens vitæ & diætæ regimen, temperate balſamica & ſtomachica carminativa primum & principem locum obtinent. Quin imo hæc ipſa remedia, quod probe animadvertendum, prudenter & tempeſtive adhibita tantæ ſunt virtutis & efficaciæ, ut moleſtiſſimum hunc fluxum, qui debilis & languidæ naturæ index eſt, declinare feliciter poſſint.

12. Porro medicus in morbis, qui evacuationibus criticis ab ipſa natura factis circa certa tempora terminari ſolent, exquiſite naturæ motus ſervare & tempora criticarum evacuationum in medicamentorum applicatione etiam atque etiam obſervare debet, ne præpoſtero illarum uſu naturam turbet & à negotio ſuo avocet. Inter tales morbos criticos morbus variolarum meretur referri, qui diſtincta ſua habet *tempora*, nimirum *ebullitionis*, *eruptionis*, *ſuppurationis & exſiccationis*. Eruptionem macularum utplurimum circa tertium vel IV. diem natura inſtituit, occluſis tunc cæteris evacuatoriis, maxime alvo, quo vi unita ad cutis peripheriam materiam morbificam eo felicius propellere poſſit: quod ſi quis tunc temporis purgantia & fibras inteſtinales irritantia adhibendo naturam avocare velit, in ingens vitæ diſcrimen ægros præcipitaret, plurimis lethalibus exemplis id ſatis teſtantibus: è contrario in principio ſtatim morbi leniora purgantia, primam regionem ab impuris bilioſis & viſcidis ſordibus expurgantia non nocent. Imo obſervati ſæpius ſunt ſua ſponte ægri in principio morbi maxima cum euphoria purgati: nam natura à copia humorum oppreſſa, jam liberata motus ſalutares criticos inſtituit expeditius ad cutis corticem. Atque porro, cum medicus ante ordinarium eruptioni à natura præfinitum tempus vel regimine calidiori, vel ſudoriferis calidis & expellentibus materiam morbificam ad expulſionem foras vult cogere, tum majores turbas concitando, intenſiores anxietates acceſſit & receſſionem macularum, quæ vi expulſæ fuerunt, majori cum virium proſtratione procreat: qua ratione necari quam officioſiſſime ſolent plures hoc morbo laborantes. Præſtat potius ſemper ante eruptionem motus inordinatos ſanguinis & humorum reſtinguere acrimoniamque humorum temperate terreis, anodynis, acidulis, quam regimine calidiori & calidis motus exorbitantes, ardorem & acrimoniam augere & ſæpiſſime lethalia ſymptomata accerſere. Unde quovis tempore variolarum cane & angue pejus fugiendum eſt regimen nimis calidum. Atque in eo genuina & methodica eaque feliciſſima variolarum curatio potiſſimum verſatur. Quod ſi autem jam eruptio facta eſt & tumultus naturæ ſedatus, non nocebit diaphoreticis blandioribus & abſorbentibus, myrrha & croco in exili quantitate adjectis, naturam in excretionis negotio conſervare & ſuppurationem promovere: circa diem autem nonum, cum de novo jam ab inflammatione & ſuppuratione ſuſcitentur in ſanguine tumultus & motus inordinati, iterum ab omnibus calidis abſtinere debemus; tunc enim calida etiam in minima doſi adhibita v. gr. Eſſ. myrrhæ ardorem, dolorem & ſymptomata exaſperare ſolent.

13. In febribus malignis petechialibus & quæ conjunctæ ſunt cum exanthematibus, medicus naturæ criſes & tempora exactiſſime obſervare tenetur. Hiſce in morbis totum ferme negotium curandi incumbit naturæ, quæ ſi robuſta eſt, ſi vires corporis conſervatrices morbo vincendo pares ſunt, ſi ſanguis temperamento quaſi alexipharmaco inſtructus eſt, ſola feliciſſime ſæpe citra medicam opem curare & abſolvere ſanationem ſolet. Quicquid enim medicus efficere poterit, id ſaltim in principio facere debet, plethoram minuendo, ſuperfluos humores evacuando & emunctoria aperta ſervando: reliquo tempore naturam minime turbare, ſed temperatis, terreis, abſorbentibus, acidulis & vires reficientibus præſidiis ejus motus circumſpecte dirigere debet. Ante omnia autem circa dies criticos ſe prudenter debet gerere medicus, adjuvando & moderando, non impediendo ipſas criticas excretiones, ita quando circa illud tempus ſudor contingit, ut ille moderate, quantum fieri poteſt, promovendus, vires roborandæ, & ſtimulus naturæ labaſcenti addendus ſit. Quare circa tempus criſeos medicamentum in pauca doſi datum alexipharmacum, diaphoreticum, quale eſt nitrum cum camphora mixtum, vel ſola Eſſentia ſcordii, ſudorem ſæpe calidum copioſum cum virium notabili refectione, ſomno & pulſu ſubſequente naturali excitat. Non rarius etiam in febribus malignis ſolvitur morbus per alvum, quo tempore conſtringentia vel anodyna propinari nunquam debent, ſed tantum confortantia præbenda ſunt, ut cornu cervi vel ebur phil. præparatum, ſuccinum, cinnamomum & hujus generis alia.

14. Ante omnia autem id medicus cavere debet, ne in

in febribus petechialibus medicamentis ſudoriferis, volatilibus, calidis utatur; expulſionem enim nimium cum promovent, vidimus fere ſemper rem non bene ſucceſſiſſe: apparent quidem petechiæ, ſed cum majori virium imminutione & graviori ſymptomatum ſævitia, ac ſæpiſſime recedunt; ſatius eſt itaque ipſi naturæ relinquere negotium expulſionis & leniſſime ſemper procedere. Firmiſſime enim convictus credo, plures à præpoſtero calidorum & expellentium uſu lethalem ſibi diem accerſere petechiis laborantes. Spectat huc illud Livii *Libr. XXII. Cap.* 18. *Medicos interdum plus quiete, quam movendo atque agendo perficere.* Deinde cavendum, ne motus naturæ per purgantia turbentur, ideoque petechiis comparentibus illa omittantur. Id quod locum habet non tantum in febribus acutis & ubi natura per metaſtaſin aut evacuationem præter alvinam adhuc aliam criſin molitur; ſed in chronicis quoque v. g. lue venerea, ſcorbuto, ſi bubones aut qualeſcunque excretiones & efflorescentiæ apparent.

15. Equidem multi ſunt ex recentioribus, qui dierum criticorum, quos antiquiſſimi medici admodum reſpexerunt, exiſtentiam penitus negandam eſſe ſuſtinere volunt; ſed hos ipſos in exercitio artis non ſatis eſſe verſatos ego quidem convictus ſum. Cauſam hujus præpoſteræ aſſertionis Clariſſ. Baglivius Lib.2. Prax. Cap.12. egregiam allegare videtur: *Mirari*, inquit, *deſinent Practicantes, ſi hodie nec frequenter, nec perfecte ſuccedant criſes, uti olim in Græcia; ſiquidem illi Græcarum legum ignari, vel obtrectatores a principio morbi ad declinationem usque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, aliisque imprudenter & intempeſtive adhibitis, ægros ſuos fere conficiunt, unde impoſſibile eſt, ut humores per tam diverſas remediorum ſeditiones diſtracti, ad criticæ deſpumationis negotium ſuo tempore diſponantur, neque dierum criticorum regulæ, ab antiquis traditæ, obſervari queant.*

16. Notum eſt, intermittentes febres non raro ſpontaneis obortis ſudoribus abſque ullo medicamento terminari, imo paroxyſmo remittente, maxime in tertianis ſubſequi blandum & calidum ſudorem: & vice verſa circa tempus horroris & in principio febris nunquam naturam inſtituere diaphoreſin, ſed firmiſſime tunc poros ſubcutaneos eſſe occluſos. Unde prudentis medici eſt, in ſanatione harum febrium naturam ceu ducem & viam monſtrantem ſollicite ſequi & imitari: ſiquidem hæc ſibi relicta raro evacuationem movet, niſi materia cocta fuerit. Nunquam itaque tempore inhorreſcentiæ vel mox ante illud tutum eſt, medicamentum ſudoriferum idque calidum ſulphureum propinare: utpote calor, ardor, oris ſiccitas, præcordiorum anxietas & irrequieta membrorum jactatio magis tunc incrementa capiunt, omnisque exaſperantur: è contrario finito paroxyſmo & diebus intercalaribus ubi cutis ſpiracula hiant, & ſanguini circulus ſuus reſtituitur, diaphoretica cum amaris roborantibus vel ſpecificis antiſebrilibus nupta, abſtinendo ſimul ab aere frigido & humido, victu copioſo & craſſo, acido, ſæpius iterumque repetita, præmiſſa primæ regionis expurgatione, ſola frequenter citra recidivæ metum febres etiam contumaciſſimas expugnant feliciſſime. Hunc in ſcopum laudatæ virtutis deprehendi ſequens elixir antiſebrile, medicamentum in quartanis etiam diuturnioribus utiliſſimum. Recip. Extracti Scordii, Gentianæ, Centaurii minoris, caſcarillæ ana drachmam j. Eſſ. chinæ chin. Tincturæ tartari ana unc. 1. & dimid. Extract. croc. caſtorei ana gr. X. olei caryophyll. gutt. X. De hoc elixirio ſumat æger ſingulis tribus horis, incipiendo ſtatim poſt paroxyſmum, gutt. XL. cum vehiculo convenienti, ut vino cum aqua diluto.

17. Plures morbi dantur critici, qui cum præcedente horrore, ſubſequente ſanguinis ebullitione, pulſu aucto & excretione ad partes extremas fiunt, uti ſunt eryſipelas, arthritis, rheumatiſmi, pleuritis ſpuria, in quibus, ubi natura ſecretionem molitur, abſtinendum eſt a V. S. evacuantibus medicamentisque acidis, quæ cuncta perſpirationem & motum ſanguinis ad externas partes præpediendo materiam corpori inſenſam intus retinent & funeſta ſymptomata accerſere valent. Ad præcavendos vero hos morbos & ſtatim in principio, ſi plethora adeſt, V. S. ſi colluvie vitioſorum humorum prima regio ſcatet, leniora emetica & per alvum evacuantia &c. locum omnino habere poſſunt, magis etiam tunc blandiora diaphoretica, uti eſt Diaſcord. Fracaſt. cum lap. cancr. & nitro mixtum, item Decoct. C. C. Scorzoneræ, Rad. chin. chin. conducunt.

18. Ex his jam liquido conſtare poteſt, cur in arthritide, eryſipelate, externa poros ſtipantia & evaporationem materiæ peregrinæ prohibentia, ſive ſint liquida, ſive emplaſtra, tantam noxam creare & ſymptomata exaſperare poſſint. Nota ſunt exempla, quod materia cauſtica eryſipelacea in tranſpiratione ſua impedita medicamentis externis adſtringentibus profundius ſerpſerit, ulcera cacoethica, cancroſa, ipſamque gangrænam produxerit. Magis ex uſu & re hic ſunt, quæ blande poros aperiunt, ſpicula ſalina materiæ morboſæ temperant & corrigunt & tranſpirationem juvant. Talia maxime ſunt ipſa ſicca vel etiam liquida ſpirituoſa camphorata, non autem oleoſa, quamvis ſint deſtillata. Commendari merentur flores ſambuci, chamom. vulgaris, melilot. ſem. 4. carminat. myrrha, camphora, baccæ juniperi, ſarina fabarum, crocus, nuciſta &c. Exemplum aliquod referam: Nimirum vir obeſus 40. annorum vivaciſſimi ingenii, muneri præpoſitus ampliſſimo, ex podagra laborans, ab empirico ſumtum emplaſtrum ex alumine, albumine ovi & camphora tempore invaſionis parti affectæ applicabat, mox horror ingens, ardor, ſomnus turbulentus cum affectu comatoſo ſequebatur, in quo omnis ferme memoria periit. V. Sectione & ſudoriferis adhibitis ſervatus quidem eſt, aſt memoriæ debilitate ſumma ad hunc usque diem laborat.

19. Conſtat ſatis, fœminas ſingulo menſis ſpatio, ſtato ſuo tempore & circa lunæ phaſes purgari per uterum ingenti cum naturæ levamine. Optimum itaque ſtratagema practicum eſt in menſium evacuatione ſuppreſſa, circa tempus illud quo natura conſuevit excernere, præmiſſis prius levibus evacuantibus propinare pellentia & ſpecifica ſic dicta emmenagoga. Deinde ut ductu ipſius naturæ obtinere finem facilius poſſimus, caveant fœminæ circa fluxus hujus ordinarium tempus, ne acidis, viſcidis, infrigidantibus & inflantibus cibis abutentes fluxum illum conſuetum impediant; mille enim inde oriri ſolent mala: nec tunc temporis V. S. in manu inſtituenda eſt, quæ ſiſtere hunc fluxum protinus ſolet. Itaque tunc eo motum naturæ dirigat medicus, quo hi fluant, ſecus fruſtranei erunt conatus.

20. Denique medicus ſi recte officio ſuo ſatisfacere velit, omni cura & conſilio in id debet incumbere, ut ſciat quo ordine cauſæ morborum proximæ vel remotæ ſint tollendæ, in eo enim verſatur magna medici prudentia & felix morborum medicatio. Sic v. g. in partu difficili peſſime illi faciunt, qui non obſervantes legitimum partus tempus propinant confortantia, calida & irritantia ſicque femellas ſæpe inebriant, ut deinde motus horrendi ſpaſmodici, vel etiam febres inflammatoriæ poſt partum invadant. Optimum contra eſt, expectare legitimum tempus, & cum ipſa natura inclinante promovere excluſionem fœtus, datis tunc genuinis reſocillantibus & antiſpaſmodicis. Inter hæc excellit maxime pulv. ſequ. cujus uſus eſt probatiſſimus,

mus v. g. R. ſuccini drach. ij. Borracis Venetæ drach. j. & dimid. Croci, fell. anguill. Scrupul. j. Ol. Cinnamom. gut. viij.

21. Sic quoque porro calculus in renibus exiſtens ſi intempeſtivo pellentium & acrium uſu in ureteres pellitur, illos pertranſiens ingentes excitat torturas, totum nervorum ſyſtema ſæpius in conſenſum rapiendo, imo lethalem urinæ ſuppreſſionem accerſendo. Prima itaque & optima intentio medici hic eſt calculum illum ſolidum magnitudinis plus juſto majoris prius atterere, comminuere, & reſolvere, viasque per quas tranſire debet emollientibus & lubricantibus probe diſponere & aptas reddere, ut ſic faciliorem lapis inveniat exitum. Talem in finem jam merentur laudari omnia emollientia, clyſteres, oleum amygdalarum dulce, it. ſalina intrinſecus adhibenda v.g. ſolut. oc. cancr. terra foliata tartari, arcanum duplicatum, ſal diureticum medium & neutrum ex ſale ſuccini & oc. cancr. paratum, aqua cochlearum, nec non decoctum hederæ terreſtris, alkekengi, aſparagi, aqua Seleri &c.

22. Affectus cutanei ex ſale cauſtico erodente ſubnati, quales ſunt ſcabies, lepra, mercurialibus extrinſece applicatis, item ſulphuratis egregie ſanantur; quod ſi autem quis illis uti velit ante diminutionem plethoræ & correctionem cacochymiæ debitamque evacuationem, maxima oriuntur mala: obſervatum namque eſt malignas ſebres, paralyſes, apoplexiam, lethargum exinde oriri.

23. China chinæ decantatum & revera divinum contra intermittentes præſidium eſt, præpoſtera autem applicatione ingentes ſæpe noxas creat, dum intermittentes in continuas vel lentas vertit, & firmando obſtructiones, periculoſiores recidivas, cachexiam, icterum, hydropem gignit, id quod ſatis hiſtoriæ morborum teſtantur. Et docet experientia, ſi mox ante paroxyſmum, vel quando ægri inhorreſcunt, ipſa china chinæ detur, ſemper exaſperari febrem & ſæviora fieri ſymptomata, ita ut hac ratione multos è medio tulerit, annotante ſic *Sydenhamio Tract. de Febribus.* Quod ſi autem præmiſſis primam regionem expurgantibus, quæ impuritate facile ſordeſcens mali fomitem præbere ſolet, ac ſi vehementia hujus morbi prius infracta, tranſpiratio liberior reddita atque viſcerum obſtructio reſerata fuerit, laudatus cortex tempore intermiſſionis crebrius & repetitis vicibus exhibeatur, incipiendo ſtatim poſt paroxyſmum & ad eundem ferme continuando, incredibilem in fuganda febre oſtendit efficaciam. Tantum eſt legitimo tempore propinare remedia.

24. Opium divinas medentibus ſolet porrigere manus, improvide autem propinatum venenum non raro èvadit. Sic in compeſcendis doloribus chronicis non niſi cute porisque apertis propinari, vel diaphoreticis conjungi debet. Notavi nuperrime ſœminam, quæ ex cardialgia hyſterica laborabat cum alvo clauſa ac conſtricta, cui dum propinabatur extractum opii ſolutum in eſſentia caſtorei, mox tentabatur reſpirationis difficultate, præcordiorum anguſtia, virium omnium defectu, pulſu debili, ſudore frigido & internarum partium ardore: ſoluta autem alvo mox protinus remittebant atrocia hæc ſymptomata. Opiata arthriticorum ſolent eſſe ſolatium, inter initia morbi exhibita, nunquam autem, quando natura in excretione eſt occupata juvant; dolorem quidem quodammodo mitigant, vires autem magis convellunt & fixiorem ac diuturniorem reddunt morbum. Opiata vigiliarum certum ſunt remedium, horum nihilo minus tam pro his quam pro dolore curando adminiſtratio, inprimis intrinſeca, ſingularem exigit prudentiam, ne ſcilicet adhibeantur in morbis acutis inſtante criſi, utpote quam turbant & inhibent, nec ubi evacuatio quædam deſideratur aut ſperatur, v. g. in pleuritide, ubi quidem in morbi principio refracta doſi talia conveniunt, progreſſu vero morbi & ubi expectoratio imminet, nocent & ſuffocant.

25. Res in foro medico notiſſima eſt, quantum in pellendis morbis chronicis medicamenta ſale volatili oleoſo inſtructa poſſideant; nihilo minus præpoſtere adhibita ingens damnum creare poſſunt: Sic ſæpius obſervatum eſt in morbis, qui ex cruditatibus primarum viarum, humorum cacochymia & viſcidarum particularum in ſanguine abundantia oriuntur, ante debitam factam alterationem & expurgationem ſalia volatilia calida non tantum ſymptomata exaſperaſſe; verum etiam affectus comatoſos, imo paralyſin, apoplexiam excitaſſe, utpote quæ impuros humores magis in tubulos corporis tenuiſſimos intrudunt, & ebullitione intrinſecus aucta, venas dilatant & poſtmodum aperiunt. Id quod etiam atque etiam tenendum eſt circa ſudorifera volatilia, humores exagitantia, quæ in omni ſanguinis & ſeri impuri exuberantia v. g. in cachexia, in hydrope mirum nocere ſolent ante debitam evacuationem vel humorum correctionem. Sic quoque in hyſtericis caute uti debemus volatilibus. Elegantem hac de re hiſtoriam B. ETTMÜLLERUS in Diſſertatione de præcipitantium uſu & abuſu pag. 74. refert: *Fœmina hyſterica ſcorbutica,* inquit, *ſimulque ſplenetica, præter ſenſibilia eaque ſpaſmodica abdominis pathemata ad melancholiam declinabat, una cum menſium ultra tres menſes ſuppreſſione. Hæc ab exhibito ſpir. ſalis Ammon. cum ſpir. cochleariæ commixto, mirum offendebatur, omnibus ſymptomatibus notabiliter exaſperatis, ſed ſepoſitis hiſce & datis abſorbentibus, martialibus, corallinis ſalibus fixis feliciter reſtituta.*

26. Eadem quoque tenenda eſt regula circa diureticorum uſum, quæ conſenſu omnium Medicorum, quando ventriculus nimium repletus, vel inteſtina colluvie humorum conſarcinata ſunt, nocent: ſuge itaque diuretica potentiora in febrium principio, augmento, ſtatu, aut quavis craſſiorum humorum abundantia, craſſos enim & crudos humores ad vias urinarias deturbant & febres, ſi quæ adſunt, intendunt vel novas pariunt. Sternutatoria in apoplexia ac reliquis ſoporoſis affectibus, ſi a materia ſeroſa aut pituitoſa, circa cerebrum congeſta dependent, mox quoque in paroxyſmi principio conducunt; ſin vero à plethora ſanguiniſque ſtagnatione oriuntur, non niſi ſanguinis miſſione aliisque evacuationibus univerſalibus præmiſſis, in uſum ſunt vocanda. Moleſtis ſeminis fluxus præſidia certiſſima ſunt os ſepiæ, radix tormentillæ, viſcus quercinus, ſuccinum, alumen, terra catechu, quæ egregie ſiſtunt hunc fluxum & fibras relaxatas conſtringunt, ſi convenientibus purgantibus, ſudoriferis balſamicis ante tractati fuerint ægri, quod ſi autem prius dantur conſtringentia, bubones, tumores teſtium, appetitus proſtratus, tormina ventris & varia incommoda oriri ſolent.

27. Tandem occurrit notabilis quæſtio dudum inter medicos agitata, ſi nimirum indicationes adſint V. S. & purgationis, quodnam remedium ſit præferendum? *Galenus* rectiſſime a phlebotomia ſemper incipiendum eſſe judicat, nec ſine ratione; a purgante enim commotus ſanguis abundans in motus inordinatos facilius exagitari poteſt. Nam quando per V. S. vaſa ſunt depleta, purgans felicius & commodius heterogeneas a ſanguine ſegregare poteſt portiones. Hinc VALESIUS *in methodo medendi L. 10. cap.* 2. dicit: *Ego multo conſultius puto ubi debilitas non obſtat à miſſione ſanguinis clyſtere uti: quo re jam circa V. S. bene geſta, quod per eam motum exagitatumque eſt, trahatur in inteſtina, per quæ & evacuetur, quod ſæpius vidimus adeo feliciter cedere, ut evacuatus*

ſimul

ſimul & expurgatus ſine pharmaco homo ſit. Laxantia vero commode præmittuntur venæ ſectioni.

28. Deinde medicus in curationibus ſuis tempora quoque anni obſervare debet; pro horum enim varietate ingens & varia alteratio totius corporis fit, medico ſcitu ſumme neceſſaria: imo morbi uti certis anni temporibus ſaltem ſunt familiares & exaſperantur: ſic etiam alii certis ſaltim temporibus ſanabiles exiſtunt. Omnes morbi fixiores, diuturniores v. g. paralyſes, contracturæ, quartana, ſymptomata hyſterica & hypochondriaca, arthritis, podagra, lues venerea facilioris ſunt curationis tempore vernali, quam autumnali vel brumali; aër enim ſubtilioribus particulis lucidis & elaſticis inſtructus tunc temporis motum inteſtinum ſanguinis auget, ſpiritibus materiam uberiorem præbet & tranſpirationem magis promovet, quam hyeme, ubi omnia conſtipata ſunt, motu partium fluidarum à centro ad circumferentiam labaſcente. Sic quoque febres tertianæ & omnes intermittentes citius curantur tempore verno & ſub principium æſtatis, quam autumno vel hyeme.

29. Deinde circa evacuationes obſervandum quoque eſt anni tempus. In morbis chronicis purgatio fiat vere, cui ſuccedat autumnus, eo quod his temporibus peculiarem magis patiantur humores coctionem, & a ſe invicem ſecernibiles magis ſint, quam hyeme: æſtate vero ſanguinis maſſam jam in motu exiſtentem diſſolvant & fundant. Quidam in initio veris, quidam in fine purgandi ſunt, ſeu menſe Majo; quandoquidem pro varietate humoris peccantis, vitæ generis & ſubjectorum, omnibus eodem tempore haud convenit evacuatio, i. e. qui humoribus craſſis ſcatent, in principio veris purgantur, antequam hi deliqueſcant & morbos pariant; quibus vero bilioſi & tenues contigerunt humores, in fine veris purgationem commode ferunt, ne ſuccedente æſtate commoveantur. Vomitoria aptius dantur vere & æſtate, ubi agiliores ſunt humores quam hyeme: Purgantia autem & maxime vehementia in nimio ſolis æſtu vitanda ſunt: ſic quoque V. S. magis tempore verno & ante æquinoctia quam circa ſolſtitia & media æſtate conducit. HIPPOCRATES ipſe *S.* 4. *aphor.* 4. æſtate ἄνω, hyeme κάτω potius evacuare jubet. Salivatio mercurialis vere longe felicius inſtituitur ad curandam luem veneream, quam ſi nimius adeſt ſolis æſtus & frigus intenſiſſimum.

30. Obſervandum quoque eſt à medico ratione applicationis medicamentorum tempus diei, ſic v. g. tempore matutino melius aſſumuntur vomitoria, quam tempore veſpertino aut poſt meridiem: it. medicamenta ſtomachica melius operantur, quando ventriculus vacuus eſt, quam ſi cibis eſt repletus. Mane tunditur quoque vena melius, non tamen, niſi ob vires tunc temporis à peracta digeſtione, item à ſomno refocillatas & magis vigentes, ita ut hoc diei tempus videatur correſpondere verno. Opiata autem & quæ ſomnum producunt, melius circa tempus nocturnum adhibentur, quod valet etiam de illis remediis, quæ pituitoſorum humorum diſſlationi velificantur, quoniam circa noctem gravior & compreſſior atmoſphæra tranſpirationem retardat & pituitoſos in corpore humores accumulat; quare etiam omnes catarrhales morbi circa tempus ſomni exacerbationes ſuas habent. Idem tenendum circa acidulas, martialia, quæ ſemper ſub auroram felicius operationes ſuas exerunt, quam ſi natura jam cibis eſt fatigata. Diuretica itidem mane exhibeantur, ne, ſi ventriculus nimium repletus, eorum vis obtundatur, aut ſi diuretica fortiora fuerint, crudiora alimenta quoque ſimul moveant. Diaphoretica mane & veſperi commode dantur, hiſce enim temporibus ſudor facilius promanat, nec ventriculi coctio turbatur. Nec ſtatim ab aſſumto medicamine ad ſudorem urgendum corpus eſt, ſed ad minimum elapſo horulæ ſpatio poſt, cum ſudoriferum maſſam humorum ſubiit, illamque exagitavit, alias aut nullus, aut notabiliter enervans prodit ſudor. Vomitoria, quarta vel quinta hora ante paroxyſmum data cum ſalib. duplicat. antifebrilib. proſunt: contra vero ſi bihorio vel ultima hora ante paroxyſmum vomitorium exhibeamus, ſæpe exaſperamus paroxyſmum.

31. Lunæ, quæ humorum dicitur domina, poſitiones & phaſes attendendæ quoque veniunt à medico, & quemadmodum illa pro diverſitate ſitus varias viciſſitudines & mutabilitates, ratione tempeſtatum, in macrocoſmo facit; itemque ratione vegetabilium accretionis: ſic quoque in microcoſmo idem experiri licet. Docent id dies decretorii crioci, qui plerumque circa lunæ mutationem accedunt, item paroxyſmi epileptici, qui ſæpius ſtata ſua tempora circa lunæ mutationes habent: Morbi ex nervis obſtructis, item ex decubitu pituitoſorum humorum nati, vel ex glandulis tumefactis & obſtructis proficiſcentes circa plenam lunam utplurimum incrementa ſumunt, horum vero imminutio fit ſub lunæ decremento. Quantum porro luna efficiat, luculenter apparet ex ſanguinis fluxu, qui ſoeminis omni menſium ſpatio contingere ſolet, quique accurate ſuos ſervat rithmos, & quæ v. g. purgari ſolent circa novilunium, illis ſemper circa idem tempus recurrit fluxus & contra. Strumæ, ſcrophulæ & pedum tumores majores ſemper circa augmentum lunæ fiunt; decreſcente vero luna decreſcunt. Unde optime illi rem agunt, qui in cujuſvis ætatis ſubjecto lunæ decrementum eligunt, ſi per inferiora evacuandum fuerit. Ut ut enim in augmento lunæ facilior videatur purgatio, quod humores tunc copioſiores magis exiſtant; adeo tamen tuta non eſt, ne ad aliquod corporis membrum illi cum impetu ruant.

32. Ultimo tandem circa diætam & victum ægrorum quædam annotanda erunt, nam victus ratio præſcribenda etiam eſt ex morborum temporibus, ſecundum omnem ſaniorum practicorum ſententiam. In acutarum initio debilis quodammodo eſſe debet, in incremento lenior, in ſtatu tenuiſſimus. Bene dicit Fernelius in Libr. 1. methodi medendi p. 28. *Cum ſæviſſima ſymptomata vigent & natura in morbi coctione tota incumbit, alio avertenda non eſt, neque plenioris cibi coctione diſtrahenda.* Et quo brevior futurus eſt morbus, eo victus tenuior pro cujusque temporis conditione imperandus, quo vero longior, eo minus tenuis. Et cum plerique morbi, maxime febres certis horis concitentur vehementius & exaſperentur, horum quoque non tantum in medendo, ſed & in alendo ſumma habenda eſt ratio; veriſſime enim inquit HIPPOCR. Aphor. 2. libr. 1. *In acceſſionibus cibo abſtinere oportet, nam illud adhibere noxium.* Natura enim cibi coctione avocatur à morbo, à cauſæ morbificæ coctione. Sic obſervatum ſæpius in acutis & malignis eſt, juſcula alimentoſa & ſubſtantifica, nondum ſatis morbi vi labefactata, noxia fuiſſe, naturamque victam, & mortuos fuiſſe ægros: hinc magis vel in deceſſione vel in declinatione morborum cibus adhibendus eſt.

DE PRUDENTI MEDICAMENTORUM CONTINUATIONE.

§. I.

VEra medendi ægritudinibus humani corporis methodus uti maxime in eo conſiſtit, ut ex adcurate deſcripta & pleniori morbi hiſtoria cauſas morbi, ex quibus ortum duxit, perſcrutetur medicus, poſtea iis tollendis apta remedia inveniat eaque convenienti tempore, proportione & ordine adplicare ſciat; ita ſagacis & periti medentis officium in eo omnino verſatur, ut pauca & ſelecta, uſu longo cognita & præſtantia medicamenta in familiari habeat uſu, neque facile ea mutet, ſed tempore, ſi opus eſt, ſatis longo & probe continuato iis utatur. Et profecto quando medicus, quamdiu cum convenienti & accommodato medicamento continuandum ſit, recte didicit, optimus & præſtantiſſimus artifex habendus eſt. Sæpiſſime contingere vidimus, ut ex probe penſitata & perſpecta morbi hiſtoria, quæ adhibenda ſint ad morbum tollendum remedia, medicus cognoverit; ſed tamen ipſe neſcius, quam diu uſus eorum continuandus, fine exoptato plane fruſtratus eſt. In præſenti igitur, ſolidis non minus rationum momentis, quam ſelectioribus obſervationibus demonſtratum dabimus, quam utile & neceſſarium ſit, modum & tempus, per quod aptum remedium producendum ſit, rite cognoſcere.

2. Vulgaris & maxime deteſtandus mos eſt artem exercentium, ut, ad ægrum vocati, ſi minus ſtatim ſingularem à medicamentis exhibitis effectum percipiunt, mox mutent remedia, *& quaſi per ſaltus, ex quatuor mundi angulis*, uti loquitur WALDSCHMIDIUS *in Inſtit. ration. p.* 134. *remedia ſibi invicem contraria accerſant*, non abſque magno & ſontico ægrotantium damno, quos, ſi quid aliud, certe talis medicamentorum varietas deprimit atque peſſundat. Ipſe SENECA *Epiſt. II. Nil æque*, inquit, *ſanitatem ægrotantium impedit, quam remediorum crebra mutatio.* Etenim diverſæ activitatis, à diverſa textura particularum, ratione figuræ, magnitudinis & motus variarum dependentis, medicamina, non ſemper principia cuſtodiunt ſanguinis mixturæ & motibus vitalibus congrua, ſed frequentiſſime exceſſivis qualitatibus & virtutibus inſtructa, hinc niſi recte opponantur cauſæ morbificæ, contrarias potius, irregulares & anomalas in machina noſtra ſuſcitant motiones, benignum morbum in malignum non raro convertendo, ut hac ratione plus officiant ægrotis, quam proſint tales medici. Frequentius etiam per experientiam conſtitit, ægros tali modo tractatos, cum ſanitate redire in gratiam non potuiſſe, niſi ſepoſito, quibus magis peſſundata ac impedita hactenus natura fuerat, remediorum ſibi invicem contrariantium uſu, quæ deinde ultro ac ſponte majores vires recuperans cauſæ morbificæ mitigandæ vel expellendæ maxime fuit idonea.

3. Præterea, hæc remediorum varietas, ignorantiam medici deſignat & palam facit certiſſimam: ſi enim morbi cauſam, quæ non diverſimoda, ſed unica ſæpius eſt, viresque medicamentorum probe pernoſceret medicus, non tam fluctuaret in ipſorum uſu, ſed multo magis judicio practico, recta ratione & experientia ſuffulto, quod raro fallit, innixus, in circumſpecta horum continuatione perſeveraret atque perſiſteret. Hinc non minus eleganter, quam vere, VERULAMIUS: *Varietas*, inquit, *remediorum ignorantiæ filia eſt.* Præſtat itaque omnia remedia noſſe, ſed paucis, ſelectis & rite cognitis uti. Pulchra ſunt, quæ hanc in rem ſcribit WEDELIUS *de Medic. Facult. cognoſc. & applic. Res ſe habet hæc*, inquit, *inſtar amicorum: Magis æſtimamus unum vel alterum amicum, quam centum notos, multi etiam amicitiam offerunt, pauci merentur. Ita etiam curioſe ſelectum & expertum medicamentum reliquis omnibus præferendum eſt: qui omnes habet amicos, neutrum habet: qui omnia novit, neutrum novit.* Verum pace tanti viri dixerim, nec remediorum, etiam optimorum, delectum ſufficere, ſed multum adhuc intereſſe, ut noſcat medicus iis recte uti, i. e. *ſciat, qua doſi medicamentum ſit offerendum; quamdiu ſit continuandum, & quando ab hujus uſu deſiſtendum.* In hiſce maxime felicis curationis cardo & arcanum vertitur, & medicamentum tali modo adminiſtratum, merito manus Dei auxiliatrix; perverſe vero exhibitum, gladius in manu furioſi jure appellatur.

4. Neque priſcis medicis remediorum per longam temporis ſeriem continuatum in curatione morborum uſum ignoratum, ſed ſummopere potius commendatum fuiſſe, inſignis præter alia locus apud COEL. AURELIANUM, antiquiſſimum & optimum hiſtoriæ morborum ſcriptorem, indicat, qui Libr. de paſſionibus chronicis V. cap. II. p. 562. exſtat, ubi annalium medicamentorum, quæ continuo anno in arthriticis paſſionibus adhibenda ſunt, meminit, egregiam in fine adjiciens obſervationem & judicium SORANI: *Non probandam eſſe diuturnam medicaminis in omnibus morbis ſumtionem, quia nonnulli ex jugi medicamine poto in celeres vel acutas inciderunt paſſiones, alii apoplectici, alii pneumonici interierunt, quidam continua difficultate ſpiritus affecti fuerunt.* Sed hæc cuncta utique de remediis validis magnaque corporis noſtri tum ſolida tum fluida alterandi potentia inſtructis valent, neutiquam vero de iis, quæ benigna ſunt, quæ per epicraſin leniter operantur, intelligenda ſunt. Idem laudatiſſimus Auctor eodem loco hæc habet: *In articulorum paſſione uſus adhibendus aquarum, tum calidarum, tum frigidarum, ut ſunt in Italia Albuleæ & Cotiliæ, ſed earum affectanda repetitio.* Quæ verba quum nos ad verum & efficacem thermarum & acidularum uſum in rebellibus morbis ſanandis perducant, hunc ipſum exemplis rationibusque confirmare, haud erit inutile. Ita primo omnium occurrit egregia obſervatio de largiſſimo thermarum uſu, quam nobis Decuria II. anni I. Ephem. N. C. ſubminiſtrat: *Reverendus pater, multis ventris torminibus & compreſſionibus pectoris vexatus, ſuaſu quorundam ad thermas Carolinas ſe contulit, fuit tum annorum XLVII. & bibere cœpit thermales aquas in tanta copia, ut fidem ſuperaſſe videretur: bibebat nempe LXIV. diebus* 26089. *ſextarios, ſextarius autem unus erat unc. XII. Et addit, ſi citius diſceſſiſſet, & humores commoti non expurgati fuiſſent, in pejorem corporis ſtatum incidiſſet, & omnia media adhibita in caſſum abiiſſent. Ab eo tempore curatus egregie fuit, & ter quaterque in anno thermas iſtas inviſit, ſex ſeptimanarum ſpatio inibi commoratus.* Eadem obſervatio meminit Baronis cujuſdam podagræ torminibus vexati, *qui quovis anni tempore, in media etiam hyeme has thermas frequentans, pedes dolentes calidæ immiſit aquæ, egregio cum levamine, bibens ſubinde calidæ immenſam quantitatem,*

tem, ad urceos quandoque XV. vel fictilium ad potum uſitatarum à ducentis ad quinquaginta. Regulæ vero inſtar ſit medicis, qui has aquas aſſumendas aliis ſuadent, ut perpendendo corporis conſtitutionem judicent, tum hoc ipſum tantæ aquarum quantitati perferendæ aptum ſit atque idoneum, præſertim cum acidularum thermarumque uſus viſcera ſana, robuſta, non inflammata aut ſcirrhoſa, imprimis autem robur ventriculi expoſcat. Permittentia igitur & prohibentia inter ſe probe ſunt conferenda & prudenter expendenda.

5. Sed rationem tam mirabilis aquarum ſalubrium effectus inquirentes facile perſpicimus, nec ſoli aquæ, nec mineralibus, aut ſalibus in ea contentis tantam ſanandi inesſe vim & efficaciam, ſed quicquid ad ægrotantes exinde redundat commodi, id potius multo & per multas hebdomadas dilato harum aquarum uſui eſſe tribuendum: Neque deeſt ratio: Quum enim aqua particularum lubricitate & mobilitate omnis facile figuræ poros ſubeat, alcali ſuo, quod fovet, acidum vitioſum temperet, ſanguinique humidas partes reſtituat, non mirum eſt, quod magna in copia hauſta viſcerum infarctus eluendo, viſcoſaque & glutinoſa vaſorum obſtacula promtiſſime diſſolvendo tanta præſtet, quanta alia, licet potentiora remedia efficere haud valeant, utpote quæ in parva doſi adſumta, partim in primis viis infringuntur, partim ad maſſam ſanguinis delata ita immutantur, ut integris viribus ad locum adfectum penetrare vix queant.

6. Lac, aſininum præſertim & lactis ſerum, quod adverſus inſultum arthriticum, phthiſin & atrophiam, ſi ab acrimonia lymphæ originem ducunt, præſtantiſſimum afferat remedium, Celsi *lib. IV. cap. XXIV.* & Plinii *lib. XXIIX. cap. IX.* teſtimoniis atque elogiis firmum eſt ratumve. Omne vero quod præſtat, præſtat autem eximium, *continuato*, ut veriſſime ſcribit Pechlinus, *Obſerv. XXIII. efficit uſu, quo nempe, per iteratas circulationes, ſalis arthritici aculei*, inſtar aliorum ſalium, quæ ſæpius calcinata ſæpiusve lota ſpicula ſua amittunt, *obtundantur & ſeparato per alvum aut renes tartareo fermento, velut poſitis reduviis, novus recoctusque ſanguis emergat. At*, recte ſubjungit, *hanc ego curam hoc abſolutiorem fore confido, quo lactis uſus eſt diuturnior & diæta in ceteris moroſior.* Verum cum deficiant ſtatim ad prima experimenta delicatuli noſtri, nec lactis uſum cum decenti diæta, quæ tamen hic omne fert punctum, continuent, mirum non eſt, ſi deſiderato effectu fruſtrati ægri ſunt, fuerunt, erunt. Nec tamen omittendum arbitror, magna circa hoc remedium, inprimis ratione ſubjectorum aut individuorum, opus eſſe cautione, in quibus medicus probe attendat, num ventriculus & primæ viæ, ipſaque vitæ ratio tale remedium permittant aut prohibeant. Merito enim, conſenſu peritiſſimorum medicorum, abſtinemus à lacte, quando acore & coagulo prima regio obſeſſa, ventriculi adeſt debilitas & morbi magis ex exſuperantia, quam defectu humorum videntur enati.

7. Lignorum & radicum appropriatarum decocta ex aqua, decenter uſurpata, in rebellibus chronicis affectibus, qui a lenta, viſcida pituita, viſcera & minimos tubulos infarciente naſcuntur, cujus generis ſunt cachexia ſcorbutica & lues gallica, vincendis & expugnandis mirabilem certe effectum præſtant, ſed tota encheireſis & artificium, ut longiore uſu & largiori in quantitate adſumantur, conſiſtit. Quod ſi non obſervatur, parum proficient. Species vero, quæ in hæc decocta recipiuntur, præſtantiſſimæ ſunt: guajacum & ejus cortex, lignum aloes, ſaſſafras cum cortice, radix chinæ, ſarſaparillæ, cichor. pimpinell. ex quibus aqua per coctionem ſubtile acre & reſinoſum, ex quibus conſtant, elementum extrahit & imbibit, quod cum aqueo ſufficienti vehiculo in maſſam ſanguinis delatum lentos & glutinoſos humores hinc inde in tubuloſa partium ſubſtantia ſtagnantes potenter fundendo & reſolvendo per corporis emunctoria, inprimis per ſubcutaneum cribrum ſub forma madoris vel ſudoris expellit. Conveniens autem hujus ad ſanguinem depurandum efficaciſſimi remedii modus utendi hic eſt: duplex nimirum ex dictis ingredientibus parandum eſt decoctum, alterum valde ſaturatum & potentius, alterum magis temperatum & uberiori aquæ quantitate dilutum. Illo ſemel vel bis de die debita quantitate ſumto cum tegimine ſudor eſt eliciendus, temperatum vero loco potus ordinarii liberaliter intra & extra cibum hauriendum eſt. Hac cura cum exacta victus ratione per ſex vel ſeptem hebdomadas uſurpata atroces dolores ſcorbuticos, efflorescentias & tumores in cute peſſimi moris, item exulcerationes, quæ ex lue vel Gallica vel ſcorbutica ſuboriuntur, alioſque graves affectus, longe felicius & ſecurius ſublatos vidimus, ac ſi minus tuta & ſuſpecta mercuriali ſalivatione fuiſſent tractati.

8. Herbarum pro genio morbi accommodatarum infuſa ex aqua calida, longiori tempore & majori quantitate exhibita, tantam profecto tum in avertendis, tum in ſanandis, contumacibus etiam & longis morbis, oſtendunt efficaciam, quæ ab aliis magnificæ alias famæ & ex regno minerali petitis remediis exſpectari non poteſt. Et utut non negandum ſit, appropriatam, quod infunditur, vegetabili e. g. veronicæ, hyſſopo & marrubio in pectoris paſſionibus, meliſſæ, betonicæ, ſalviæ in capitis morbis, floribus tiliæ, primulæ veris, in nervorum affectibus, ſemini fœniculi & rad. valerianæ in oculorum vitiis, ſummitatibus milleſol. in calculo, herbæ fumariæ & ſcordii in ſcabie & impuritatibus cutis, arnicæ in ſtaſi ſanguinis a vehementi contuſione producta, multum efficaciæ tribui poſſe; nihilo minus tamen, ſi velimus eloqui, quod res eſt, maximam auxilii & allevamenti partem largiori aquæ calidæ potui in acceptis referendam eſſe, jure meritoque cenſendum eſt. Siquidem ſubtile, aqueum, calide in copia ſumtum & particulis medicinalibus imbutum fluidum per intima corporis minimoſque tubulos tranſiens, humores lentos, viſcidos diſſolvendo, ſtagnationes & obſtructiones, quæ fœcundæ morborum genitrices ſunt, removet ſalſoſque & acres fluores inde dilutos ac temperatos tum per renale, tum per ſubcutaneum cribrum evacuat: qua ratione magnis omnino morbis præſidio & auxilio eſt.

9. Ego quidem ſancte affirmare poſſum, quod gravia oculorum vitia, epiphoram, cataractam ſpuriam, ophthalmiam quoque, ſolo herbæ veronicæ & ſeminis fœnicul. infuſo calido inter initia largiſſime ad octo vel decem libras quotidie hauſto ad miraculum uſque intra aliquot dies profligaverim: ita in pſora quoque & ſcabie, quæ maligni quidpiam videbatur recondere, infuſo herba veron. & rad. glycyrrh. diluto quotidieque ad aliquot menſuras exhibitu, præmiſſis pilulis ex extracto fumariæ, rhabarbari & mercurio dulci concinnatis, tantum profeci, ut vix quiſpiam ab aliis heroicis in his morbis alias conſuetis remediis intra aliquot menſium ſpatium meliorem ſibi effectum potuiſſet polliceri.

10. Neque in chronicis tantum paſſionibus, ſed etiam in acutis magnum & præſidium & auxilium in diutius continuato remediorum, præſertim liquidorum, uſu reponendum eſſe exercitatis medicis eſt compertiſſimum. Nam acutæ febres, inflammatoriæ & ſic dictæ cauſi, quæ ex commota nimis bile oriuntur, vel quæ pleuritidi veræ ac peripneumoniæ junguntur, vel variolis & morbillis ſuperveniunt, vix per alia remediorum genera, ſive diaphoretica, ſive bezoardica,

levaminis quidpiam recipiunt, aut perfecte ſanantur, niſi ptiſanæ ex mundo hordeo, raſura C. C. rad. graminis & ſcorzoner. bene præparatæ largior & ſæpe repetitus uſus acceſſerit, cujus beneficio humorum peccantium acrimonia & viſciditas corrigitur, ſtaſes, quæ inflammationes cient, ſolvuntur & totus humorum motus ad corporis peripheriam, ut melior procedat tranſpiratio, convertitur.

11. At vero, benigna & leniora remedia magna in quantitate & repetitis vicibus in uſum trahi poſſe, haud quidquam ſupereſt dubii, ſed alia adhuc incidit quæſtio: num etiam medicamentorum validiorum, ut ſunt emetica & purgantia, repetitus in morbis uſus ſalutaris eſſe poſſit ac debeat. Utut vero rariora ſint exempla, ubi frequens emetici uſus indicetur; non tamen deſunt, ſed in ampliori praxi omnino occurrunt morbi, ad quos in prima herba èxſtirpandos ſagax peritusque medicus iis ab initio commode ſæpius uti poſſit. Et ſcire licet, quod, uti emetica & purgantia tum tutiora, tum ſelectiora in ſanandis morbis circumſpectus medicus frequenti in uſu habere debet, ita maxime hoc opus ſit, ubi ſæpius iterumque illa ipſa ſunt propinanda. Quum vero noſtris temporibus præter radicem Ipecacuannæ tartarumque emeticum, in forma præcipue liquida ſumtum, àliud, quod majori efficacia & ſecuritate ſe commendet remedium vix detur præſtantius; his binis medicaminibus optimo cum ſucceſſu in variis morborum generibus, non una, ſed iteratis vicibus uſus ſum.

12. Ita, exemplo ſit, in dyſenteria ante decem abhinc annos hic loci & in comitatu Mansfeldeoſi graviter graſſante, à Nobilibus quibusdam ego in conſilium vocatus id potiſſimum omnibus viribus laboravi, ut inter initia protinus gravi morbo occurreretur. Qui vero, quum à valde acri, corroſiva, viſcida, firmiterque duodeni plicis inhærente bile præcipuam cauſam duceret & originem, primum ordinavi aliquot pulveris abſorbentis doſes, quibus poſtea uſum pulveris Ipecacuannæ ad ſcrupul. unum vel drachm. dimid. ſubjunxi, ſuperbibendo lac calidum aqua dilutum, vel juſculum avenaceum, qua ratione dein faciles muci viſcidi ex atro nonnunquam viridescentes ſequebantur vomitus. Poſtremo, acceſſit quoque ex oleo amygd. dulcium cum aqua menthæ ſpirituoſa & aliquot guttulis laudani opiati *Sydenhami* parata potio. Quibus medicamentis poſtero tertiove die iteratis, mox una cum omnibus ſymptomatibus ſat diris & dejectione per alvum ſanguinea, teter morbus quievit. Alio tempore eundem gravem morbum divina adjutus gratia ſequenti methodo oppugnavi: Primo dedi rhabarbarum ad ſcrupul. duos cum guttulis VIII. olei nucis moſchatæ expreſſi, itemque loco rhabarbari pilulas XV. Becherianas in lacte ſolutas propinavi. Circa veſperam vero guttas XL. eſſent. cascarill. aquoſæ, probe ſaturatæ adhibui, quibus, interpoſito pro potu decocto C. C. cum lacte permixto, per quatuor vel quinque & ultra dies continuavi.

13. Ex intermittentibus febribus perperam & nimis feſtinanter chinæ chinæ cortice ſuppreſſis vel pejores recidivas, vel lentas febres ſubnaſci, non novum nec inſolitum eſt, ad quas inter initia ſtatim exſtirpandas hac methodo feliciſſime uſus ſum: Dedi videlicet die intercalari tartari emetici grana II. in unc. I. aquæ menthæ ſoluta, idque repetii aliquot vicibus. Poſtea vel elixirium noſtrum viſcerale, vel aliud ſtomachicum cum eſſ. caſcarillæ anatica portione remixtum porrexi ſicque febrem feliciter diſcuſſi. Simili fere nec multum diſtanti ratione intermittentium, tam tertianæ, quam quartanæ contumaciam electuario quodam ex Cort. Chin. rhabarb. mercur. dulci & rob Juniperi conflato, per integram & ultra ſeptimanam dato non ſine felici ſucceſſu debellare molitus ſum: nam, fomitem harum febrium bilem degenerem, viſcidam, primis viis maximeque duodeni tunicis firmiter impactam præcipuam cauſam eſſe, recte judicavi, idque potiſſimum ex eo, quod ex præcedente voracitate & tranſpiratione prohibita, accedente ſimul iracundiæ affectu ejuſmodi febres oriri frequenti obſervatione animadverterim.

14. Ex eorum remediorum numero, quæ repetitis vicibus uſurpari & continuari debent, quando fauſtus ab ipſis ſperandus eſt effectus, præcipuum fere locum ſibi vendicant ſic dicta diapnoica, ſive diaphoretica, quæ excretionem cuticularem, omnium ſaluberrimam promovendi inſigni facultate prædita totam fluidorum maſſam ab alienis, excrementitiis & ſuperfluis ſordibus quam optime liberant; qua ratione ſola ſæpius natura, nulla peculiari arte adjuta graves periculique plenas paſſiones perſanat. Utut vero & varia & plura ſint, quæ hoc nomine in medicorum ſcriptis & ubi de materia medica agitur, celebrantur; peritus tamen & rationalis medicus tantummodo & meliora & ſecuriora ex tanta remediorum ſylva ſeligere debet, quare perpaucis commemorare volumus, quæ ſe nobis præſtantiſſimo uſu per multos annos comprobarunt.

15. Quam optime autem vel in liquida vel in ſicca poſſunt diſtingui. Ex illorum numero famigeratiſſima mixtura ſimplex bene præparata, nec, ut peſſimo more fit, deſtillata, acetum theriacale vel bezoardicum, aqua theriacalis, ſpiritus noſter anodynus, ſi ejus tres partes cum una ſpiritus C. C. vel eboris bene parati parte miſcentur, liquor C. C. ſuccinatus, eſſ. pimpinellæ & ſcordii probe ſaturatæ optime ſe commendant. Inter hæc vero, quæ ſub ſicca forma aſſumta præ aliis efficaciam ſuam uſque eo oſtenderunt, pulveres ſic dicti diaphoretici & bezoardici raferendi ſunt, qui ex antimonio diaphoretico, ſive melius ceruſſa antimonii, C. C. uſto vel philoſ. præparato, unicornu foſſili, cancrorum lapidibus, ſuccino, cinnabari, flor. ſulphuris, conficiuntur, addito pro re nata, ad augendam energiam, radice contraiervæ, vel pauxillo camphoræ. Poſſunt hi pulveres cum aquis identidem diapnoica virtute ſplendentibus, Card. bened. galegæ, ſcordii, rad. ſcorzoneræ, florum ſambuci exhiberi & ſufficiunt omnino ad ſcopum, quem nobis præfigimus, ſalutarem obtinendum, ita ut pretioſioribus, qualia ſunt pulvis Anglicanus, Sennerti, vel lapis bezoardicus, prorſus non opus habeamus.

16. Hæc leniſſima in febribus acutis, malignis, exanthematicis omne fere in medendo abſolvunt punctum. Sed opus eſt, ut moderata, ſæpius autem repetita doſi, imo ſingulis tribus vel IV. horis propinentur & per totum morbi decurſum ipſorum uſus continuetur, ſi modo potus congruus in ſufficienti quantitate fuerit interpoſitus. Ego quidem bona fide confirmare poſſum, quod ſimplici & leniſſima hac methodo, conſtanter eidem inſiſtendo, omnis generis acutas vel benignæ, vel malignæ, aut anomalæ indolis febres, cum exanthematibus quoque junctas, feliciſſimo cum ſucceſſu, divina adjuvante gratia propulſaverim.

17. Ex iis vero affectibus, qui ob ingens in mora periculum præſentiſſimum poſtulant auxilium & remediorum ceſſationem reſpuunt, præcipui ſunt inflammationes externarum partium graviores, ubi ſphacelosa corruptio pertimeſcenda, vel jam præſens eſt. Omnis ſpes ſalutis ejuſmodi in caſibus in efficacioribus remediis, quorum ope corruptio avertatur, præcipue autem in celeri auxilio, quin in temporis momento & opportunitate repoſita eſt. Qua occaſione præterlapſa, actum omnino de ſalute & vita hominis eſt. Ex magno vero illorum numero, quæ ad robur ſolidorum deperditum inſtaurandum, neque minus ad humores

res in putredinem pronos diſcutiendos celebrantur, mea quidem experientia, omnium optima & præſtantiſſima comperi cataplaſmata, quæ ex generoſo vino, aqua calcis vivæ, radice angelicæ, leviſtici, herba rutæ, ſcordii, flor. ſambuci per lenem coctionem parantur, addita in fine convenienti ſpiritus vini camphorati portione vel balſami noſtri vitæ. Quorum applicatio citra temporis ceſſationem pernecesſaria & quavis tertia vel quarta hora iteranda. Opus præterea eſt, ut interno alexipharmaco labaſcenti naturæ celeriter ſuccurramus, quod ego ſubinde ſequenti mixtura egregie præſtiti. Cum libra nempe vini generoſi Rhenani medica theriacæ Andromachi & lapidum cancrorum drachmas duas anatica portione admixtas exhibui, idque ſingulis quatuor horis iterandum ſuaſi: quibus paucis, ſed generoſioribus remediis ex mortis faucibus plures ereptos novi.

18. Si ullus morbus rebellis & refractarius eſt, qui medentibus multum faceſſit negotii & medicamentorum eludit effectum, certe eſt lues illa, quæ ab inquinamento venereo natales ducit ſuos, cujuſque vehementia tanta eſt, ut non modo naturalem ſanguinis & humorum, præcipue vero fluidi cerebri & nervorum ſubtiliſſimi, naturalem & benignam craſin planе pervertat, ſed & ſolidorum ſtructuram ac compagem ita lædat & labefactet, ut in fœdam putredinem & corruptionem abeant, adeo ut, ſunt verba SYDENHAMII, *ulceribus, carie & dolore inde exacerbatis per vices membra pereant.* Ut itaque ſubtile hoc ac corroſivæ indolis virus, tantorum malorum cauſa, cito medicamentis efficacibus è corpore eliminetur, periti ac ſagacis medici præcipua cura ac intentio eſſe debet. Verum ad hunc ſcopum feliciter obtinendum, neutiquam blanda ac leniora, vulgo ſic dicta Galenica remedia quadrare, ſed generoſiora, valentiora & ex minerali regno potiſſimum petita requiri, certa & infallibili experientia iis, qui hiſce malis avertendis invigilant, compertiſſimum eſt. Neque noſtro tempore ignotum eſſe poteſt, ad atrocem hunc morbum exſtirpandum, ipſo argento vivo & medicamentis ex eo rite paratis vix certius aut efficacius remedium dari.

19. At vero, quum medicamentorum, quæ ex argento vivo parantur, ea ſit natura & ſpecifica fere facultas, ut in glandulas & lymphaticos ſalivales ductus fortiter agendo lymphæ motum mirum in modum augeant & ingentem ſalivalis laticis profuſionem excitent, idque non ſine magno incommodo, nec levi virium detrimento efficiant; hinc multo abhinc tempore & circumſpecti & ſagaces Chymiatri non ſine ratione in eo deſudarunt magnoque labore occupati fuerunt, ut ex argento vivo ejuſmodi conficerent remedia, quæ quidem gravi huic morbo eradicando ſufficiant, ſine magna tamen virium jactura & detrimento corpori inſerendo ſecure poſſint exhiberi. Sed nimis longum foret, has præparationes artificioſe hoc fine excogitatas hoc loco recenſere omnes; nihilo minus illud ſilentio non præterire oportet, mercurium bene purificatum & cum puro auro decenti modo amalgamatum certaque eucheireſi per longiorem digeſtionem & cæmentationem fixatum draſtica ſua vehementerque ſalivam movente virtute multum ſpoliari & potius virtutem ſudoriferam & potenter reſolventem induere. Qua de re olim fuſius actum eſt in *diſſert.* quæ agit *de medicamentis mercurialibus, quæ ſine ſalivatione operantur.* Quibus vero encheireſis ejuſmodi medicamentum præparandi non ſuppetit, iis loco hujus facilem ac tutiſſimam mercurii ſic dicti dulcis recte & cum euphoria uſurpandi methodum in præſenti proponere non dubitavimus.

20. Conſiſtit autem ea ipſa in ratione habenda cautionum, quæ ſequuntur: Primo ſciendum eſt, mercurium probe edulcoratum & à ſpiculis corroſivis, quod optime fit per lenem coctionem cum aqua, liberatum in uſum ducendum eſſe. Deinde ille ipſe neutiquam largiori doſi, ut vulgaris eaque peſſima eſt conſuetudo, ad ſcrupulum vel ultra, ſed valde moderata doſi ad IV. vel V. grana, per aliquot dies continuando exhiberi debet. Id quod longe ſuccedit melius, ſi cum VI. vel VIII. granis pulveris cujuſdam abſorbentis, ut ſunt cancrorum lapides, aut conchæ præparatæ miſceatur. Tum cavendum, ne uſurpetur prius, niſi corpore bene præparato & per ſic dicta univerſalia probe diſpoſito, ita tamen, ut ad unum quandoque alterumve granum, ſi fluxus ſalivalis minus recte procedat, doſis augeatur. Qua methodo ſi per X. aut XIV. dies propinetur, tum in gallica lue, tum in fœdis faucium, naſi pedumque manantibus ulceribus, atroci cephalæa noctu potiſſimum infeſtante, ſcabie ferina vel ab hac retropulſa ortis acribus ad oculos defluxionibus, aut glandularum in collo tumoribus ſub blando ptyaliſmo per aliquot ſæpius hebdomadas durante mirabilem edit operationem. Ad alvum aperiendam interponere per aliquot dies expedit ex Manna & Rhabarbaro conflatum blande laxans. Nec prætereundum arbitror, ſub tali ſalivationis cura maxime omnium diætæ regiminisque rationem eſſe habendam. Iniungendum itaque eſt, ut, quum hoc remedio utuntur ægrotantes, ſub moderato calore cibum mollem & modicum, pro potu vero decoctum Sarſaparillæ & radicis Glycyrrhizæ, item raſuræ C. C. adſumant & ab omni, ſub cœlo præſertim intempeſtuoſo ac frigido, refrigeratione, nec non à cibis ſalinis & acribus plane ſe ſe abſtineant.

21. Ad mercurialium medicamentorum familiam jure quoque pertinent cinnabarina, quæ ex argenti vivi & puri ſulphuris, quod hoc minerale fluidum ligandi, figendi & eleganti rubicundo colore tingendi facultate pollet, decenti mixtura & præparatione conficiuntur. Inter hæc vero potiſſimum cinnabaris nativa, per rectificationem ſublimata, cinnabaris antimonii & vulgaris, quo pictores utuntur, medicinali uſu eminent. Et quamvis diverſa videatur ingredientium in præparatione natura, in uſu tamen & efficacia omnino ipſa conſpirare, peritioribus medicis perſpectum jamdudum eſt atque cognitum, adeo ut, quamcunque in uſum recipere libuerit, tutiſſime id fiat. Medicamenta equidem hæc ſalivandi efficacia ſunt ſpoliata, ut lui venereæ ſanandæ vix ſufficiant, attamen ob virtutem lymphæ ſtagnantis & corruptæ viſcoſitates mucidas nervoſis partibus & tubulis inhæreſcentes inſigniter diſſolvendi, graviſſimis morbis, ſi accommodato uſurpantur tempore, non ſine ſucceſſu medentur feliciſſimo. Quorum medicamentorum efficaciæ jam ante quadraginta annos in *Adnotat. in Poterium* p. 574. mentionem feci his verbis: *Præſentiſſimam opem ferunt in epilepſia, vertigine, affectibus capitis, qui à ſero vel ſanguine extravaſato ortum ducunt, cinnabarina, quem egregie reſolvunt; ſed, quod bene notandum, in majori & ſæpius repetita doſi. Aliquoties feliciſſimo cum ſucceſſu, epilepſiam, ex graviſſima capitis contuſione, ortam expugnavi cinnabarinis, offerendo pro una doſi ſemper ſcrup.* I. *cum aqua cephalica, bis de die, continuando per decem uſque dies, ſola ſaltim adhibita cucupha, ex caryophyll. aromaticis, cubeb. & cardamom.*

22. Maxime vero omnium Clauſthali, Silvæ Herciniæ oppido, metalli fodinis celebri, curatio iſthæc cinnabarina, in epilepſia & convulſionibus truculentiſſimis metallurgorum, ex plagis capitis, quæ infauſto lapſu in fodinis ſæpe contingunt acerbiſſimæ, multis præſens tulit auxilium, & hinc miraculi inſtar paſſim celebratur. Similem effectum cinnabaris ſupra determinata doſi exhibita, præſtitit in curatione viri ſexagenarii Halberſtadienſis, qui poſt graviſſimam capitis contu-

contuſionem, per X. dies mutus, & plus quam tricies de die paroxyſmo epileptico convulſus, ſine omni rationis uſu jacuit; ſola tamen cinnabari, eaque ad ſcrupul. unum ſingulis diebus ter adſumta decem continuos dies, ſine ullis aliis medicamentis, ita reſtitutus in priſtinam ſanitatem eſt, ut ad hunc uſque diem vivat incolumis. Præſentiſſimam medelam, quam ita exhibita cinnabaris, vertigine caduca laborantibus aliquoties præſtitit, propterea pluribus non commemoro, ut ne nimius videar in cinnabaris encomiis: quæ doſibus ſufficientibus iisque pro re nata repetitis, propinata in caſibus congruis, ſua nunquam deſtituetur efficacia. Hac tamen occaſione non poſſum non porismatis loco ſubjungere, plurimorum timiditate præpoſtera, præcipue in determinandis medicamentorum doſibus fieri, ut morborum chronicorum pertinacia adeo raro devincatur medicamentorum efficacia, quæ quidem adeo parce datis utplurimum nulla eſt, ſed potius obtundatur & defatigetur *exſpectatione* artificioſa & blandimentis artificioſis.

23. Uti vero cinnabaris, non niſi larga manu & doſibus ſæpe repetitis exhibita, ſuam præſtat efficaciam; ita hanc, iſta ſub mole, ferunt nonniſi ii, quibus primarum viarum robur ſatis conſtat: etenim ſi atonia vel flacciditate langueant ventriculi & inteſtinorum fibræ, adeoque periſtalticus motus ſit imminutus, accumulata cinnabaris, & lateribus harum partium, accedente muco, adhærens, preſſione gravat inſigniter. Præterea cum adeo fixatus ſit mercurius ſubſtantia ſulphuris, quæ ignis vi intime reſoluta, ei arctiſſime & per minima commiſcetur, languidioris paulo eſt ad morbos rebelles chronicos, effectus. Adeoque non immerito cinnabari præferri videas medicamentum illud, quod extemporanea commixtione ſulphuris cum mercurio fit, & ob coloris convenientiam æthiops mineralis dicitur. Etenim ſulphur quod ejuſmodi commixtione ſingulis mercurii globulis interſpergitur, abarcet quidem ſalium acriorum acceſſum; at vero quoniam illis non ita firmiter immixtum aut colliquatum eſt, mobilitatem & penetrandi vim mercurii non adeo ligat & infringit.

24. Propterea ſuo merito à celeberrimis Angliæ medicis, MAYERNIO, HARRISIO &c. iſtud medicamentum magni fit, non ſolum ad enecandos lumbricos, verum etiam in cachexia, ſcorbuto frigido, imo & lue venerea, aliiſque affectibus, qui reſolvendi vim mercurialium expoſcunt; ubi ſub minori doſi id, quod majori cinnabaris vix poteſt, re vera præſtabit. Præſertim ſi ad illius confectionem adhibeatur ſulphur purum & vivum, ex antris ſubterraneis exſtillans, quod populari ſermone *Trapf-Schwefel* vocari ſolet; idque prius abundante acido privetur, adeoque ſubtilius fiat, repetitis cum calce viva ſublimationibus; quibus adeo corrigi & exaltari poteſt, ut per ſe edat effectum reſolventem & ſudoriferum præ communi & impuriore ſulphure longe præſtantiorem. Mercurio igitur probe depurato coctione ex cera & ſublimatione cum multa calce viva admixtum, medicamentum conſtituet, efficaciæ revera præſtantis tutiſſimæque.

25. Martialia hypochondriacorum & cachecticorum panacæam a medicis appellari, non ignotum eſt. Neque minus conſtat, hæc ipſa, quando non ex chalybe, ſed ex ferro, quod majori ſulphuris metallici copia pollet, recte præparata convenienti tempore, doſi, ordine exhibita fuerint, inſignem opem atque auxilium dictis in morbis conferre poſſe. Multa quidem ex eo in chymicis libris & pharmacopœis proſtant & obvia ſunt adornata medicamenta, quorum quum ingens ſit ratione virtutis diſcrimen, ſelectu omnino quodam opus eſſe & ratio experientiæ ſuffulta, & prudentia poſtulat. Nam uti ferrum inter metalla quidem viliſſimum, attamen *ratione virtutis* ſaluberrimum vires ſuas in corpore humano à duplici potiſſimum principio, ex quo compoſitum eſt, mutuatur, uno nempe ſulphureo, metallico, ſubtilioris & activioris indolis, altero elemento magis fixiori, terreo, rudiori & adſtringente, præſertim acidi acceſſione: ita omnia ex eo parata, quæ magis de ſubtiliori & ſulphurea ſubſtantia, roborante tonica, quam ejus fixiori & conſtringenti participant & ſecuritate & virtute, in morbis præſertim chronicis, qui ex vaſorum, glandularum, nec non ſecretoriorum a craſſis & viſcidis humoribus infarctu & obſtructione naſcuntur, ſe commendant. Ex eorum vero numero, quæ adaperiendi & ſimul roborandi commendabilem virtutem poſſident, ſunt quam maxime ea, quæ ex puro ferro cum tenuioribus ex regno vegetabili deſumtis acidis præparantur ſuccis, ut ſunt ſuccus pomorum Borſtorffianorum, granatorum, corticum citri, aurantiorum, berberum, quippe qui ſubtiliorem partem extrahunt & in ſal martis tenerrimum tranſeunt, ideoque revera iis tincturis & eſſentiis quæ cum acido ſpiritu minerali, ut Salis, nitri, conficiuntur, longiſſime ſunt præferenda.

26. Simili ratione, ſola limatura ferri ſine additione ſalium, ſine reverberatione aut calcinatione, ſola tantummodo irroratione aquæ pluvialis, accedente ſolari calore & libero aëris acceſſu ſucceſſive in tenerrimum crocum redacta omnibus pulveribus & crocis, quorum abundantes in pharmacopœis paſſim deſcriptiones exſtant, & tutiori & præſtantiori uſu longiſſime exſuperat. Totus vero cardo curationis in eo vere vertitur, ut in paſſionibus rebellibus & chronicis, præſertim cachexia hypochondriaca, icterica, vel etiam hyſterica, profliganda his remediis medicus recte uti noverit. Quare primo non expedit talem pulverem martialem ſolum & ſeorſim exhibere, ſed longe conſultius eſt cum aliis accommodatis remediis eum permiſcere. Ita ego crocum noſtrum cum rad. Pimpinellæ, Ari, juxta exemplar Quercetani, cum cinnamomo acuto, ſale abſynthii, vel etiam thermarum Carolinarum & dimidio pondere ſacchari miſcere ac deinde non bis vel ter in ſeptimana, ſed ad continuos XIV. dies aut tres ſeptimanas mane cum commodo vehiculo exhibere ſolitus ſum, exactam ſimul diætam & exercitationem imperando.

27. Denique, quando ante hujus medicaminis uſum primæ viæ convenienti purgante a ſaburra vitioſorum humorum deplentur, vel etiam quarto vel quinto die laxans, uti ſunt paſſulæ rhabarbarinæ, ſubjungitur, longe auſpicatiorem inde ſucceſſum exſpectari poſſe, certa fide adſeverare poſſum. Simili modo, ſi quis imbecillioris paulo eſt ſtomachi, cum liquido martiali morbi ejuſmodi inveterati curationem adgredi, inconſultum non eſt, ita, ut cum brodio carnis, in quo radices maxime aperientes, palato non ingratæ, leniter decoctæ fuerunt, ſingulis diebus tincturæ martialis drachma una vel binæ ſupra commemorato ſumantur regimine. Qua methodo ſi quis recte in his morbis uti ſciat & ægrotantes, qui patientiam & obedientiam in parato habeant, nactus fuerit, mineralibus aquis, tum thermis, tum acidulis aliiſque ſumtuoſis valde remediorum generibus carere omnino poterit.

28. Sunt adhuc alia remedia, quorum uſus ſat longo tempore continuari debet, ſi quis ab iis exoptatum exſpectare velit effectum. Quorum cenſum quam maxime ſubeunt ea, quæ alimentorum digeſtioni eorumque intimæ diſſolutioni & excrementorum expulſioni promovendæ inſerviunt. Nam, ſicut plurimæ tam capitis, quam pectoris paſſiones, ut ſunt cephalalgia, hæmicrania, vertigo, auditus difficilis, tuſſis, aſthma variique generis rheumatiſmi, in prima regione, qua ventriculum potiſſimum & duode-

num comprehendimus, ſuum habent fomitem atque hoſpitium, maximeque à vitiata diæta & virtutis digeſtricis imbecillitate, qua minus laudabilis in ſanguinem & nutrimentum convertendus chyloſus ſuccus generari ſolet, ſuſtentantur: ita recte omnino colligitur, medicamenta, ſtomachum ſic dicta roborantia & digeſtionem adjuvantia non modo dictis affectibus præſervandis, verum etiam abigendis omnium eſſe aptiſſima.

29. At vero, hæc ipſa longe carent efficacia, niſi debita doſi debitoque tempore, ad menſem imo dimidium anni uſus eorum ante vel poſt cibum inſtitutus prorogetur. Splendet autem & eminet hac virtute valde commendabili inter alia elixirium noſtrum ſtomachicum *in Notis ad Poterium* deſcriptum, quo per longum annorum decurſum in artis exercitio optimo cum ſucceſſu uſi ſumus, neque minus elixir noſtrum ſic dictum Viſcerale, temperate balſamicum, quod ſine ullo ſpirituoſi liquoris acceſſu paratum hypochondriaco malo affectis, in quibus ventriculi actio, digeſtio & robur, una cum toto inteſtinorum volumine vix unquam recte habent, favet & ſuccurrit efficaciſſime.

30. Quando morbi per imprudentiam perperam tractari, febres præſertim, aut immoderatæ ſanguinis profuſiones diuturnique alvi fluxus in cachexiam hydropicam & anaſarcam, quod uſu ſæpe evenit, vergunt atque inclinant, tum multa medicamentorum varietas & crebra mutatio nihil prorſus ægrum juvat, ut potius corpori inſenſiſſima in pernicialem ſæpius & lethalem ſtatum eum præcipitet. Sed paucis, iisque cauſæ morbificæ accommodatis & efficacibus remediis uti expedit, quorum tamen uſum, ſi proficere debet, & frequentiorem eſſe, & ſufficienti tempore continuari neceſſe eſt. Inter ea vero, quæ jure certaque fide laudare ac commendare poſſum, non reponenda ſolum volo, quæ lentos, viſcidos humores diſſolvendi, obſtructa vaſa reſerandi tonumque ſolidorum relaxatum roborandi facultate pollent, ſed &, quæ ſuperfluos humores per convenientia emunctoria, alvum, renes, cutim, ejiciendo corpori languenti ſubveniunt.

31. Tam egregia vero virtute tamque præſtanti effectu conſpicua, quam maxime ſe mihi frequenti uſu comprobarunt: Sal quoddam aperitivum, quod ex ſale thermarum Carolinarum, vel hoc deficiente, ex ſale Ebſonienſi, nitro purificato, cremore tartari & cancrorum lapidibus æquali pondere ſumtis conficitur. Alterum eſt, maſſa pilularum balſamicarum, quæ ex extractis vegetabilium amaris & temperatis gummatibus reſinoſo-balſamicis, adjecta in reſracta doſi aloes gummoſæ portione, ad imitationem Becheri componitur. Quoad modum autem utendi hiſce medicamentis ita ſcire licet: Omni die mane drachma integra hujus ſalis ſoluta in vino cum aqua diluto, & pauxillo ſacchari edulcorato præbenda, deſuper bibendo aliquot pocula infuſi Theé aut Coffeé. Hora quarta a prandio idem ita iterandum & ante decubitum XV. grana pilularis maſſæ ſumenda ſunt, habita ſimul ratione rerum ſex non naturalium, adjunctoque potu & grato & ſalubri. Pro ſubjecti natura & circumſtantiarum ratione, quas dignoſcere prudentis medici eſt, ad menſem & ultra continuari hæc cura poteſt, modo hoc obſervetur, quod ſemel interdum vel bis intra hebdomadam ab eadem æger ſeſe abſtineat. Duobus hiſce medicamentis præcipuis, nec tamen omiſſis ſtomachicis, clyſteribus carminativis, &, ſi opus eſt, fortioribus purgantibus intra IV. III. vel etiam II. menſium ſpatium tumores cachecticos, hydropicos, cum ægerrima reſpiratione, imo hydrocele, ſummaque virium jactura junctos divina ope ſanatos fuiſſe ſine gloriandi animo vere teſtari poſſum.

32. Dolorum rheumaticorum, arthriticorum & podagricorum ſi ſecura & ſalutaris ex voto ſuſcipienda eſt curatio, non multiplici medicamentorum apparatu, ex omnibus orbis angulis conquiſito, opus eſſe, ſed perpauca ac ſelectiora cauſæque morbificæ tollendæ apta nata remedia, quæ juſta proportione, ordine & longo ſatis tempore adhibenda ſunt, ſufficere, perſpicacioribus medicis & cognitum ſatis & exploratum eſſe arbitror. Noſtra methodus eſt, ut, præter patientiam animique & corporis quietem ac exquiſitam diætam, duo maxime, ſed per longum ſatis ſpatium continuanda & repetenda hiſce ægrotantibus commendemus, cujus generis ſunt: pulveres blande diaphoretici & acrimoniam humorum corrigentes, quæ pro ingredientibus antimonium diaphoret. ſive melius ceruſſam antim. cancrorum lapides, C. C. phil. præparatum, nitrum purificatum, ſuccinum & pauxillum caſtorei habent & ad drachmam dimidiam, ſemel vel bis in die ſumi poſſunt. Alterum eſt decoctum, ex temperatis demulcentibus & reſolventibus ſpeciebus quod componitur, ut radice ſarſaparill. cichorei, graminis, chinæ, glycyrrhizæ, quarum uncia cum duabus aquæ communis menſuris, quantum ſufficit, decoquenda eſt. Hujus decocti vel frigide vel calide ſumti uſus mane, ac inter cibos quoque & liberior & frequentior eſt inſtituendus, ita ut per totum morbi decurſum ſingulis diebus aliquot menſuræ hauriri debeant.

33. Ex omnibus, qui ſequiorem ſexum infeſtant morbis, nullus fere majori moleſtia & longiori tempore miſeras femellas vexat atque exercet, quam ipſe ſic dictus fluor albus, qui etiam exercitatis medicis non parum negotii faceſſere adſolet. Is ipſe enim ejus eſt indolis, ut non modo vigorem omnibus functionibus adimat, ſed & inſuper uteros ſteriles reddat. Ego cauſam difficilioris ſanationis morborum, qui ex uteri vitio proveniunt, in ejus plane peculiari ſtructura quærendam eſſe exiſtimo; quandoquidem pars in univerſo corpore nulla eſt, quæ tanta copia vaſorum ſanguiferorum eorumque innumerabilibus ramificationibus, quæ mirabili modo inter ſe convoluta & ſpiræ in modum contorta ſunt, inſtructa ſit, quam ipſe uterus & ejus vagina. Quæ partes ſicuti in gravidis mirabilem in modum expanduntur & explicantur: ita extra hunc ſtatum contrahuntur & implicantur. Et hæc ipſa intricatorum vaſculorum copia ægræ ac valde difficilis ſanguinis per hoc viſcus circuitus cauſa eſt, imo præcipuorum morborum, qui in eo ſedem figunt, fons atque ſcaturigo.

34. Ex quo conſequitur, præcipuum & fluoris albi & aliorum uteri affectuum curandi ſcopum ad liberiorem ſanguinis curſum directum eſſe debere, per ejuſmodi remedia, quæ fibrarum robur & tonum labefactatum inſtaurant, lentos, viſcidos humores diſſolvunt eosque fluxiles reddunt. Ego certe in ejuſmodi morbis, qui omnem fere medendi modum alium eluſerunt, feliciter vincendis nihil deprehendi optatius, nihilque efficacius, medicamentis balſamicis atque balneis, utpote hæc ex herbis roborantibus, nervinis & emollientibus parata humores viſcidos diſſolvunt & univerſum corpus perſpirabile reddunt, ſeorſim vero circulum ſanguinis per uteri vaſa, eadem roborando, promovent. Temperate vero balſamica, ut eſt noſtrum viſcerale & pilulæ noſtræ, quas a longo abhinc tempore in uſu habui, non modo ſuperfluos humores per omnis generis excretoria educunt menſiumque naturalem fluxum promovent, verum etiam meliori ciborum digeſtioni egregie velificantur. Totum autem medendi per hæc remedia negotium conſiſtit in applicatione, ita ut alternatim hæc duo ſatis longo tempore uſurpentur, initium faciendo a balneis, quæ per V. minimum dies continuanda, tum balſamicis hiſce medicamentis ad idem tempus inhærendum ſæpiusque id ipſum iterandum eſt.

35. Actum nunc uſque eo à nobis eſt de remediorum ex pharmacia deſumtorum uſu prudenter repetendo & protrahendo. Sed non alienum erit, hoc loco etiam meminiſſe remediorum diæteticorum & naturæ magis familiarium, quæ ex rebus domeſticis & cuique prope parabilibus parantur. Ex quorum claſſe præcipuam merentur conſiderationem alimenta liquida ſive potulenta, qualia ſunt juſcula carnium, præſertim vitulinæ, decocta gallinarum, ſeu quod melius, caponis eviſcerati, in quibus, ſi debito & longiori paulo tempore uſurpantur, eximia ſane, nec ſatis laudanda ad magnas & chronicas paſſiones tollendas vis & efficacia continetur; quandoquidem morbi, qui ex humorum viſciditate ac lentore, qui ex ſalſa dyſcraſia, qui ex minorum tubulorum & glandularum infarctu ſubnaſcuntur, cujus generis quam maxime ſunt variæ cutis defœdatæ ſpecies & exulcerationes, ut pſora, vari, gutta roſacea, herpes, ſcabies ſicca, ferina cum prurigine, ſenibus potiſſimum infeſta, horum uſu longius paulo continuato multo facilius feliciusque ſaneſcunt, ac ſi quis aliis pretioſis magnæque famæ remediis ſanationem illorum moliri aggrediatur. Nec vero inficiandum eſt, quod horum juſculorum efficacia multo reddi poſſit inſignior, quando decoctiones fiunt cum radicibus aperientibus, ut radice cichorei, petroſelini, graminis, fœniculi, apii, aſparagi &c. additis paſſulis minoribus, præſertim ſi ſufficiens hujus decocti quantitas per aliquod tempus ſorbenda offeratur, qua ratione in macie & atrophia infantum, ex glandularum meſaraicarum infarctu & obſtructione natis, præſentaneum ſæpius levamen & emolumentum quamplurimis allatum novimus. Præter hæc, juvabit quoque ex rei præſentis æſtimatione, ejusmodi decocta blande laxandi viribus inſtruere, ſi inter decoquendum adjiciuntur agaricum, polypodium, cuſcuta aliaque, vel etiam in fine coctionis folia ſennæ. Conſtat enim, aperientium vires, admixtis lenioribus purgantibus mirifice intendi.

36. At vero, præter morbos ab humorum depravatione viſcerumque obſtructione oriundos, ſunt quoque adhuc alii ſat graves, qui medicamenta liquida & quaſi domeſtica æque deſiderant. Referendi huc præcipue ſunt morbi, qui ex ingenti virium defectu atque inopia naſcuntur, ut maxime fit, ubi vel ex gravi vulnere, vel ex abortu & partu in feminis, vel ex alia quacunque interna cauſa magnæ ac effrænes ad animi uſque deliquium ſanguinis profuſiones contigerunt, in quibus, ſicut functionum omnium, ita ventriculi maxime deprehenditur imbecillitas, adeo ut ex cibis, præſertim ſolidis, quæ difficilioris paulo ſunt concoctionis, boni & laudabiles regenerari ſucci valde difficulter poſſint; &, quum ob nimiam ſanguinis jacturam vaſculorum extremitates & minimorum canalium in ſecretoriis & excretoriis meatus, qui à debita humorum copia aperta ſervari debent, anguſtentur & conſtringantur, adeoque nec robur, nec nutrimentum ſolidis ſuppeditetur partibus, ad tumores œdematoſos, aſciticos, ad lentas febres, exitialis ſæpenumero fit tranſitus. Ad hæc igitur mala præcavenda & ad vires, quæ ſanitatis ſunt conſervatrices, reparandas, omnis per medicamenta plane irritus & fruſtraneus medicorum eſt conatus, ſed potius ex alimentis liquidis ſubſidium petendum eſt, utpote quæ ſine longa mora in ſuccorum vitalium amiſſorum ſubſtantiam abeunt & convertuntur. Ex horum genere palmam cæteris præripiunt, præter jam dicta juſcula gelatinoſa, ipſum quoque vinum, quod ad vires erigendas aptiſſimum, item ſucci ex carnibus aſſatis expreſſi, addito tantillo vini, ſucci citri. Pertinent huc quoque lac, præſertim aſininum, ova ſorbilia, potus Chocolade, emulſiones ex amygdalis, pinis, piſtaceis confectæ, piſanæ hordei excorticati, juſcula ex flore farinæ triticeæ, vulgo *Stärcke*, cum aqua & tertia parte vini confecta, vel etiam quæ ex aqua, vino & pane groſſiori furfuraceo vulgo *Pompurnickel*, in qua magna vis roborans conſiſtit, addito pauxillo cinnamomi, parantur; ſed opus eſt, ut ante uſum per pannum fiat transcolatio, quo craſſiores & rudiores furfuraceæ partes remaneant. Verum, requiritur etiam, ut hæc omnia recto uſu adminiſtrentur, qui in eo conſiſtit, ut non ſimul ac ſemel magnis hauſtibus, ſed potius frequentius & repetitis vicibus moderatiori quantitate ſumantur: Nam hanc regulam inſtar omnium tenere oportet: Quo eſt natura imbecillior & quo magis vires ſunt conſumtæ; eo parciori, ſed frequentiori uſu ſunt reficiendæ: Docet id ipſum natura in animalibus recenter excluſis, quæ lacte materno vivunt: & quo crebrius hunc paſtum parva quantitate expetunt, eo facilius eundem perferunt & nutriuntur. Nam juſta requiruntur ſpatia, quibus medicamentum liquidum poſſit ſanguini & ſuccis adſimilari. Idque eo magis eſt neceſſarium ut obſervetur, quo magis manifeſtum eſt, virtutem ſanguificantem eo debiliorem eſſe, quo plus ſanguinis amiſſum eſt. Præterea, utiliſſimum hoc monitum, alimenti copiam ad vires corporis æſtimandam eſſe, uti communiter negligitur & deſpicatui habetur: ita plus damni & detrimenti, quia graviſſimi inde propullulant morbi, metuendum eſt.

37. Poſſemus adhuc plura de remediorum uſu ſalutariter protrahendo & continuando in medium proferre, ſed, ne nimis multi ſimus, finem dicendi hic conſtituimus, certo ſperantes, ut, qui dicta recte tenere & applicare noverint, magnum in arte facienda percepturi ſint fructum.

DE
PURGANTIBUS FORTIORIBUS EX PRAXI
MEDICA MERITO EJICIENDIS.

§. I.

QUod multi ægrotantium ex medentum imperitia pereant, qui poterant ſervari, res proh dolor! per ſollicitam peritiorum obſervationem eſt certiſſima. Delinquunt autem potiſſimum in eo, quod non motus naturæ conformes, quæ optima morborum medicatrix eſt, adminiſtrent, dum vel præter neceſſitatem nimios provocant, vel utiles intempeſtive ſiſtunt, quocirca magna requiritur prudentia in exhibendis iis remediis, quæ inſigni potentia prædita ſunt, vel motum fortiorem provocandi, vel eundem cohibendi. Peccatur in eo ferme toto die: perpauci enim ſunt, qui validiſſimis & heroicis hiſce recte & convenienter utuntur. Paſſim enim triſtiſſima exempla à longo tempore

tempore literarum monumentis prodita loquuntur, ab improvide propinatis opiatis, purgantibus, vomitoriis, mercurialibus & volatilibus, multos ægrotos vel in ipſam mortem, vel in extremam miſeriam & perniciem fuiſſe conjectos. Unde omnibus, qui praxin exercere cupiunt, hoc ſedulo & perpetuo inculcandum, ut cum hiſce memoratis cautiſſime agant atque mercentur, niſi homicidii crimine conſcientias polluere velint. Hoc autem deplorandum eſt, quod, quo periculoſiora exiſtunt, eo frequentius idiotæ & imperitiſſimi temerario & neſando auſu, ſine ulla prudentia in uſu promtiſſimo illa habeant: cum tamen, ſi exactius paulo expendimus, rarius ipſa in praxi locum inveniant, utpote ea naturæ microcoſmicæ indoles eſt, ut non cogi ſed duci velit.

2. Verum enim vero, non majores & frequentiores in praxi committuntur errores, attenta experientia teſte, quam per purgantia validiora & draſtica, quibus multæ ægritudines, vel in pejorem ſtatum labuntur & exacerbantur, vel plane immedicabiles & funeſti fiunt. Perſuaſio enim vulgo eſt perniciofiſſima, quaſi noxii humores ex corpore fortiori purgatione optime poſſint eliminari, hinc non ſaltim præſervationis cauſa, ſed & curandi fine ſine vehementi purgatione nihil ſolidi præſtari poſſe exiſtimant. Peritus autem & prudens medicus, qui cauſas morborum ſcrutatur, & methodum, qua natura adverſus morbos propugnandos utitur, callet, perſacile videt, iis rarius vel plane nunquam utendum eſſe. Placuit itaque perutile hoc thema in præſenti ventilare, & ſolido ratiocinio nec non irrefragabili experientia demonſtrare, quod vehementioribus purgantibus penitus fere carere queamus in praxi.

3. Cum itaque nobis propoſitum ſit hac diſquiſitione noxam & violentiam catharticorum vehementiorum exponere, & quod plane ab hiſce inſecuris abſtinere poſſimus, oſtendere, non abs re judico, ut recenſeamus & denominemus ea, quæ ſub titulo horum velimus intellecta. Dicimus itaque, per potentia & draſtica cathartica nos ea ſignificare, quæ in parva doſi celeriter & fortiter humores per ſeceſſum vel alvum educunt, cum ventris torminibus viriumque lapſu. Ad hanc claſſem autem referimus nominatim colocynthidem, euphorbium, elaterium, ſuccum & corticem rad. ebulæ, helleborum alb. ſcammonium, g. guttæ, grana tilii, jalappæ reſinam, helleborum nigrum, turbith, quorum uſum vel plane nullum, vel minori doſi & corrigenti aſſociatum eſſe debere ſtatuimus.

4. Ut autem hanc noſtram ſententiam firmiſſimis rationum ſolidarum momentis corroboremus, primam rationem deſumere placet ab eo, quod hæc recenſita pharmaca, virulentum, quo agunt, in ſe cuſtodiant principium. Videlicet, medicis audit hoc venenum, quod brevi tempore adeoque celerrime in exili doſi œconomiam motuum vitalium in corpore noſtro turbare & pervertere aptum eſt. Quod attinet ad materiale principium venenorum, hoc ipſum maxime conſiſtit in eo, ut ſit indolis valde activæ ſubtilis, penetrantis, adeoque maximam potentiam & efficaciam motus in ſe contineat, deinde ut ſit ſal cauſticum, quod intime in poros etiam anguſtiſſimos membranacearum & nervoſarum partium ſeſe inſinuat, & vehementi irritatione, iſtius principii, quod regit & movet machinam noſtram, nimias & inordinatas motiones provocat, quibus poſtmodum totus motuum naturalium ordo, & inde dependens uſus & functio partium conturbatur & evertitur. Etenim, ſi ad examinis incudem revocare velimus venenorum, ex quibus partibus conſtent, mixtionem ac craſin, deprehendimus, eorum operationem a tenui penetrante ſale ſulphureo cauſtico dependere, uti arſenicum, mercurius ſublimatus, antimonii vitrum: ex animalium regno: cantharides, morſus tarantulæ, viperarum, canis rabidi, vel miaſmata peſte vel aliis contagioſis morbis infectorum: ex vegetabilium regno, cicuta, napellus & variorum fungorum ſpecies hoc diſerte teſtantur.

5. Jam vero, ſi paulo accuratius perluſtremus purgantium dictorum elementa activa, non niſi ſal tenuiſſimæ indolis, cauſticæ, ſepticæ invenimus, quod irritando, inflammando, ſpaſmodice convellendo ſenſibiles corporis noſtri partes exercet, hoc eſt, quod virulentum effectum habet. Primo autem, quod ſit volatilis & penetrantis naturæ purgantium principium, ex eo patet, quod eorum virtus non modo in ventriculi regionem, ſed & in ſanguinem immo remotiſſimas partes tranſeat. Non enim ignotum eſt, lacte nutricis, quæ purgans aſſumſit, ipſum infantem purgari. Deinde ſternutationem, ptyaliſmum, imo ſtimulum quandoque immodicum ad venerem ex purgante aſſumto ortum fuiſſe variis obſervationibus proditum eſt. Memorabile eſt, quod refert hanc in rem LENTILIUS *Part. I. pag.* 174. dum Illuſtris Comes, quotiescunque aſſumſerit electuar. lenitivum ex tamarindis, maricroſtino, hermodactylo conſtans, ſemper ultra 20. ſternutationibus vexatus fuerit. Tacemus, quod convulſiones epilepticæ, ſingultuoſæ, cordis palpitationes, anxietates præcordiorum ſummæ, & effloreſcentiæ in cute variæ ſatis ſuperque demonſtrent, activitatem hujus principii intime cum ſuccis corporis miſceri. Notum etiam porro eſt, in quantum ſuam vim exterius tantum adhibita in corporis interiora evibrent. Veteres pedes ſuos decocto hellebori lavantes per alvum ſe purgabant, ut habet HEURNIUS *Comment. in Hipp.* Helleborum fonticulis pro mundificatione impoſitum per vomitum & alvum purgare teſtatur WALÆUS *meth. med. pag.* 124. Per unguenta ex colocynthide compoſita & umbilico inuncta purgari poſſe infantes, imo etiam adultos, in vulgus notum eſt. Ulterius ſubtilitatem & exiguitatem principii, quod in purgantibus reſidet activi, & odor gravis, & diffuſus diuque perſeverans ex guſtu minimæ portionis, nauſeoſus & moleſtus ſapor in lingua clariſſime evincit.

6. Cauſticæ autem quod purgantium elementum ſit indolis, irritatoria & inflammatoria efficacia, quam diverſimode in corpus exſerit, clarum facit fortis ſternutatio, ſi naribus tenuis ſaltim horum purgantium portio attrahatur, irritationem ſatis vehementem arguit. Externe paralyticis partibus applicari ſolita cataplaſmata ex purgantibus acrioribus concinnata veſiculas & puſtulas ardentes copioſas progignunt, manifeſto indicio inflammatorio-cauſticæ virtutis. Tormina truculenta & ſpaſmi inteſtinorum & exinde proficiſcentes nonnunquam graves dyſenteriæ, alvique fluxiones, a nullo alio fonte, quam ex principio cauſtico irritante & veſicatorio derivari poſſunt. WEPFERUS *in Hiſt. Cic. aqu. p.* 220. *& ſeq.* curioſis experimentis catharticorum & ſpeciatim helleb. albi & magiſt. gialap. inflammatoriam vim demonſtrat: ipſe enim catellis cum lacte hæc propinavit doſi certa; & ſecuti mox fuerunt vomitus, convulſiones & mors. Sectione facta ventriculus inflammatus & tenuia inteſtinorum maculis rubicundis hinc inde notata fuerunt. Similia effecta conſpicere licet in iis, qui arſenico, vel corroſivo veneno perierunt, quod patet per conſenſum variarum obſervationum; hinc præcedente experimento clariſſime adſtruitur virulenta in purgantibus qualitas.

7. Denique, pernicialem ineſſe vim purgantibus vel ex eo intelligitur, quod etiam ſana & robuſta corpora graviter ab iis aſſumtis afficiantur, unde HIPP. *ſect.* 2. *art.* 57. prodidit: Qui ſunt ſano corpore dum purgantur, celeriter exſolvuntur; rationem addit HEURNIUS, quia medicamentum fruſtra exhibitum liquefacit & conſumit ea, quæ morbo reſiſtunt, i. e. partes ſolidas

das

das atterit. Nullum enim remedium obſervatur tam vehementer vires convellere & conſumere, quam draſticum purgans, idque non tam ratione avacuationis, quam ratione virulentiæ, quam partibus noſtri corporis præſertim ſolidis nervoſis & membranaceis infert, unde appetitus pervertitur, urina turbatur, pulſus fit major, laſſitudo inducitur: qua de re judicandum, ſi robuſtis corporibus tam graviter noceant, quod multo magis offendere debeant infirmos & morbo oppreſſos. Quod autem partes tenues ſepticæ, cauſticæ purgantium in ſanguinem tranſmiſſæ ejus maſſam ac craſin, nec non ſpirituum indolem inſigniter alterare & corrumpere poſſint, manifeſtiſſime comprobat diſpoſitio prava corporis, quæ inde contrahitur, & cauſa fit gravium adfectionum. Non eſt de nihilo, quod vulgus adeo pertimeſcat, ſi quando pharmacum minus operetur, ne virulentia per moram contracta & derelicta, poſtquam diu in corpore delituit, tandem affectus aliquando malignos producat. A tali occaſione interdum pathemata quaſi leproſa excitari, ſcribit WILLISIUS, qui *Pharm. rat. ſect. III. c.* 1. in bujus rei memorationem memorabilem refert hiſtoriam: Oxonienſis cujuſdam filiis duobus pulvis catharticus ab empirico exhibitus fuerat, unus eorum ſpatio 48. horarum centies ad minimum cum torminibus & magna ſpirituum fatiſcentia purgabatur: alter autem ætate paulo majore nullam habuit ſedem, verum intra paucos dies capilli ejus decidebant, ungues nigricabant, inſuper & brevi poſtea puſtulæ aquoſæ in toto corpore erumpebant, quibus continue in ſcabiem cruſtoſam induratis & ſubinde recidentibus ſtatim novæ repullulabant. Cujusmodi affectus ob ſanguinis craſin ſumme vitiatam & quaſi venenatam nullis remediis cedens ultra biennium, antequam ſanari iterum potuit, miſellum iſtum graviſſime exercebat.

8. Tandem, virulenti principii energiam abunde accuſat ſummum damnum ad mortem etiam quandoque ducens, quo creberrime afficiuntur ii, qui utuntur draſticis iſtis catharticis. Quamvis autem hanc in rem complures a me notatæ obſervationes poſſent adduci, ſufficiet tamen paucas easque notabiles h. l. attingere. Aliquot abhinc annis contingebat hic loci, quod chirurgus aſſumeret purgans ex G. guttæ, diagr. ſulphurati an. gr. 12. reſin. Jal. gr. 8. & tartari ſcrupulo uno compoſitum, dejecit inde 10. vicibus cum magna virium jactura, torminibus ac ſiti. Circa veſperam ad eam extinguendam duas menſuras cereviſiæ Martisb. potabat. Mox ab eo tempore percipiebat nauſeam, anxietates præcordiorum, abdominis intumeſcentiam, in eo roſiones, ſitim, calorem p. n. faucium inflammationem, virium ſummum defectum, quibus per 14. dies conflictatus, fruſtra omni medicina adhibita, extinctus fuit. Et quod memorabile, duo adhuc alii chirurgi eodem anno, unus ex vomitorio, alter ex purgante ſumto vita privati ſunt. Ex qua hiſtoria diſcimus, ventriculum & inteſtina, ceu partes ſumme ſenſibiles à veneno purgantium corroſivo, texturæ ſenſibiliſſimæ admodum contrario facile periculoſiſſime inflammari poſſe, præſertim quando frigidus potus, qui vires ſtaſi inflammatoriæ humorum ſemper addit, accedat.

9. Novi etiam in praxi multa exempla, ubi non modo adulti, ſed & infantes à laxativis ex foliis ſennæ & rhabarbaro paratis per longum tempus ſeſe male habuerint, appetitus & virium dejectione, calore p. n. diu perſeverantibus, aliis eruperunt exanthemata per cutem. Merentur huc adduci caſus quidam maxime notatu digni ex inconſiderata purgantium exhibitione oriundi, quorum mentionem faciunt *Eph. N. C. Dec. III. A. IV. Obſ. II.* Quædam lanionis vidua in contumaciſſima menſium ſuppreſſione ab opilione draſticum quoddam accepit catharticum, & tantum non ob ejus vehementiam ad patres abiit. Itidem puella quædam Wittembergæ Ao. 1692. intempeſtiva matris ſollicitudine ab agyrta vehemens purgans ſumere cogebatur, quod atrocitate ſua miſellam ita exagitavit, ut intra paucas horas extrema liverent & frigerent cum naſo, ſupervenirent tormina & jactitationes, ipſaque eodem die periret. Sic & ſtudioſus à balneatore purgans acceperat, cujus tanta erat vehementia, ut non ſolum poſt 100. & plures dejectiones ſincerus promanaret ſanguis, ſed & extrema frigerent, ſupervenientibus etiam lipothymia & convulſionibus; ægre tandem in amicitiam cum ſanitate rediit. Notatu quoque digna ſunt quæ ſcribit COBERUS *Obſ. 3. p.* 16. ubi ait: Plures & in his magni nominis heroes ex intempeſtive aſſumtis purgantibus in graviores morbos & mortem ipſam præcipites datos fuiſſe ſcimus: cum ſcil. turgens materia catharticis irritata bilis acredine inteſtina vellicans & pungens, primo diarrhoeas, tandem dyſenterias lethales excitaſſet. DOLÆUS *in Encycl. chir. Libr. V. cap.* 9. § 19. hæc affert. Novimus exemplum, quod viro 40. annorum ſcabioſo pulveris jalappæ ſcrup. 1. cum crem. tartari ſcr. ſemis fuerit exhibitus; eodem mane quo aſſumſerat mors ſubſecuta eſt.

10. Verum enim vero, ſcammoniata & ex gialappa parata, tametſi vulgo credantur ſecura & tuta purgantia, nihilo minus tamen & hæc ipſa cauſtico virulento, naturæ humanæ hoſtili principio imbuta ſunt, atteſtantibus id ipſum obſervationibus. Placet ex pluribus ea quæ ſcribit THONERUS *Obſ. p.* 357. huc afferre, ſequentis argumenti: Bona fide aſſero mihi cognita utriuſque ſexus exempla, quibus dyagryd. cum ſulphure licet præparati, & ut opinio correcti, gr. IX. ad XIII. tantum cum vino exhibita tam enormem hypercatharſin excitarunt, ut de vita periclitati & veriti, ne cum excrementis ipſam etiam animam exterminarent. Quidam medicus cuidam fœminæ primariæ illius ſcammonii cum ſulph. præparati gr. 21. haud pridem præſcripſit, tanta cum hypercatharſi illa ἄνω καὶ κάτω evacuata, & ita debilitata, ut vix ſe recolligere potuerit. Cum ego ante 20. annos Advocato cuidam Ulmenſi, corpore alias ſat robuſto prædito, reſ. ſcamm. gr. X. tantum obtuliſſem, hypercatharſis ſat gravis cauſſata. Percontanti de nomine medicamenti cum reſpondiſſem, appellari ſcammonium, ille haud inſcite regeſſit, rectius *Schelmonium* (nebulonem intelligens) nuncupandum, ob exorbitantem operationem.

11. Notatu non minus digna ſunt, quæ paſſim clariſſimorum virorum monumentis tradita reperiuntur de jalappa. Sic ex *Eph. Germ. Dec. II. A. 7. Obſ. CLXII.* diſcimus, quod reſina gialappæ diſſoluta in quinta eſſ. MATTHIOLI vel elixir citri, & rotulis manus Chriſti vel ſyr. roſ. edulcorata, licet non ingratiorem ſua gratitudine apud multos præſtiterit operationem, tamen & per plura exempla infelicem poſt ſe traxerit eventum, nimirum vomitus largos, aut tormina ſumme lancinantia, aut plane hypercatharſin; imo memorat ibidem graviſſimus Autor, quod viderit generoſam fœminam, quæ biduo poſt idem aſſumtum ac toleratos dolores fere intolerabiles abdominis & copioſiſſimas excretiones alvi, pati demum coacta fuerit convulſiones epilepticas aliquot ſeptimanis durantes, & quidem adeo, ut vix morti erepta fuerit. Idem alias gratiſſimum purgans alteri cuidam tormina creavit miſetanda, & quidem ſine ulla excretione fæcum purgatoria; verum tertio tandem die ſola per alvum excreta reſina in globulum compacta & incraſſata. Huc etiam trahendum quod HARDERUS *Obſ. anatomico-practicis p.* 268. memorat: Mirari ſubit, pulverem rad. gialapp. quibusdam ſæpius exhiberi, ceu hydragogum ad ſeroſitates evacuandas utiliſſimum & aptiſſimum; notavimus tamen dejectiones cre-

creberrimas inde ſubortas cum ſiti. Et Excell. WEPFERUS *Hiſt. cicut.* radicem hanc notiſſimam inflammatoriam quoque eſſe erudite demonſtrat. Et porro ſcribit: Ex extr. cathol. cum mercurio dul. in pill. forma aſſumtione frequentiſſimi ipſi dejecimus cum ſubſequente ſebre ſynocha. Vir alius 30. circiter annorum ex el. de ſucco roſar. quod chirurgus imprudenter propinavit, ipſeque incautus hauſit, vomuit immaniter & creberrime per inferiora dejecit per triduum fere, concomitantibus primum horrore ac frigore, hinc nauſea, ſingultu, deliriis, urgente juxta ſiti, viriumque proſtratione, extremiſque ad attactum frigentibus. Ex dictis & adductis liquidiſſime eluceſcet, virulentiæ particeps eſſe elementum, quo fortiora purgantia operantur, adeoque inſecura & periculoſa eſſe remedia. Verum enim vero, inſtare quis poſſet, in ipſis emeticis, præſertim antimoniatis, ſimile quid virulentæ, ſepticæ, cauſticæ indolis deprehendi, quæ tamen ceu generoſa magnificæ famæ remedia ab omnibus temporibus habita fuerunt, & quibus in praxi vix poſſumus carere. Quibus reſpondemus, nos neutiquam negare & ipſa vomitoria agere principio irritativo naturæ humanæ plane adverſo venenatoque: at vero non ita nocivum eſt corpori, quam illud, quod operationis cauſa in purgantibus ineſt. Rationem in promtu hanc habemus: eſt emeticorum materia magis ſpirituoſa, ſui juris, non involucro fixi vel viſcidi principii obducta, uti eſt purgantium, quare non modo ſtatim, antequam accedat in ſanguinem vel per os evacuatur, vel delata ad fluores vitales facilius tranſpirat: ſecus autem ſe res habet cum purgantibus, quorum principium tenue quidem & cauſticum eſt, involutum tamen reſinoſo viſcoſo vehiculo, quod vim ſpirituoſam elaſticam textura ſua ne facile aufugiat complectitur. Unde etiam pendet ratio, quare non dentur aquæ deſtillatæ purgantes, quoniam per alembicum non tranſit elementum illud viſcoſum, quod vim purgantis continet, qua de re fuſius legi meretur PECHLINUS *in tract. de purgantibus & obſ.* 58. 59. Igitur patet, poſſe diutius purgantium perniciaſem vim in ſuccis humani corporis permanere, majoremque noxam inde eſſe exſpectandam quam ab ipſis emeticis.

12. Altera ratio, quare in medicina facienda omnium validorum, ſive uti veteres nonnulli loquuti fuerunt, eradicativorum vacuantium uſum diſſuademus, eſt quod motus violentos in corpore efficiant, i.e. humores ex una parte in alteram impetuoſiſſime commoveant, circulique æquabilitatem & liberum tranſitum vehementer turbent. Videlicet, quando placidus, liber & æquabilis ſanguinis per omnium partium tubulos curſus eſt, univerſum actionum vitalium ſanitatiſque negotium recte ſeſe habet; ſimul ac vero hic motus ſanguinis liber impeditur, aut inæqualis fit, actionum vitalium ſtatus mox turbatur & pervertitur & morbus præſto eſt. Jam autem nihil magis motum regularem placidum ſanguinis evertit & cruoris tranſlationes ad partes quaſdam impetuoſas efficit, quam ſpaſmus. Hoc enim conſtringitur muſculoſa & membranoſa partis ſubſtantia, & inter hanc interjacentes tubuli comprimuntur, [illegible]o fit, ut denegato ſic libero tranſitu ſanguis in alias partes copioſe & impetuoſe irruat, ubi ſtaſes, infarctus, diſtenſiones, apertiones efficiendo cauſa & fons eſt dolorum, inflammationum, hæmorrhagiarum, variarumque fluxionum, nec non ſenſus, motuſque in partibus aboliti. Cum autem purgantia fortiora ſale ſuo cauſtico inteſtinorum tunicas nerveas violenter vellicante ſpaſmos in abdominis regione inque magno inteſtinorum canale & meſenterio vehementer efficiant, teſtantibus id torminibus & roſionibus, quæ perpetui ſpaſmorum inteſtinalium comites ſunt; perfacile apparet, purgantia, præſertim in corporibus ſanguine & ſuccis impuris repletis, gravia machinari poſſe pathemata.

13. Propter violentum autem quem injiciunt ſpaſmum, primo tonum ventriculi & inteſtinorum valde lædunt, unde etiam ii, quos purgantia fortiter exercuerunt, diu laborant appetitu dejecto & digeſtione alimentorum depravata, id quod jam ſuo tempore notavit CELSUS *Lib. II. p.* 90. dum ſcribit: purgantia ſtomachum lædunt. Deducimus quoque ex læſo inteſtinorum tono adſtrictionem alvi, quæ a forti purgatione diu cum maximo ſanitatis incommodo remanere ſolet. Et obſervavimus ſæpius in praxi, quod ſani, qui vehementius pharmacis ventrem præſervationis ergo agitare conſueſcunt, ad flatulentias & colicam paſſionem diſponantur; unde non ſine magna ratione ipſe HIPPOCR. *aph.* 16. *lib. IV.* purgationem periculoſam iis dicit eſſe, qui ſunt integra valetudine, & addit in eundem aphoriſmum HEURNIUS ſequentia: Vidi ſanos, quos in perniciem traxit ſolum ſimplexque apozema purgatorium ex ſumaria cum ſennæ fol. temere exhibitum. *Miſc. Dec.* II. A. VIII. *Obſ.* 72. mentionem injiciunt ruſtici robuſti, annorum 40. alias ſani, qui ex pyris ſylveſtribus in tantam alvi ſtypticitatem incidit, ut nullo purgante reſerari poſſet. Quin imo, purgantibus fortioribus aſſumtis non ſolum in abdomine ingentes dolores & contorſiones ſenſit, verum etiam inteſtinum rectum ad ſpithamæ longitudinem ad extra protruſum fuit, conſtipatione alvi ſemper permanente ad 40. dies. Superveniebat inflammatio, gangræna & inter mille tormenta mors. Etenim magnus error eſt, alvum conſtrictam purgantibus ſolvere, docet enim praxis, ſi a principio acido terreo, vel à ſpaſmo orta fuerit alvi ſtypticitas, ſicuti evenit in hypochondriacis, quartanariis, hyſtericis feminis, vehementiſſima purgantia nihil operari, ſed potius tormina ventris augere, & vires dejiciendo mirum in modum nocere. Tali in caſu potius mucilaginoſa, oleoſa, & quæ relaxant ſpaſmo contractas fibras, alvum expeditam & lubricam reddunt.

14. Propter eandem cauſam, nempe ſpaſmum inteſtinalem & meſenterii, a purgantibus, tumores aquoſi abdominis ſæpius increſcunt & augmentum ſumunt, id quod plus vice ſimplici obſervavi. Ita quoque referunt *Eph. N. C. Dec. III. A. IV. Obſ. XI.* civem Wittenbergenſem poſt ſumtum à circumforaneo purgans draſticum, incidiſſe in hydropem aſcitem & ægre tandem valetudini priſtinæ reſtitutum fuiſſe.

15. Propter ſpaſmum, quem faciunt purgantia acriora, paralyſis non raro quoque invadit. Notum enim eſt, quod paralyſis ex colica, quæ pareſis dicitur, frequens ſit, quoniam nempe propter ſpaſmos in inteſtinis & vicinis partibus non tantum per conſenſum afficiuntur nervi, verum etiam humores redundantes impuri motu illorum libero per abdomen impedito in cerebri medullam irruunt, ibique ſubſiſtentes hunc affectum procreant. Eodem modo ex torminibus & ſpaſmis a purgantibus excitatis malum paralyticum prognaſcitur. Ita ante aliquot annos hic loci femina obeſa reſinæ gial. XII. gr. ad purgandum aſſumebat, & paulo poſt paralyſi totius dextri lateris corripiebatur cum aphonia, ſtupore mentis & maximis inteſtinorum torminibus. *Rein.* SOLENANDER in *conſiliis* refert: multos in uno latere paralyſi liberatos, ſi à principio fortiora purgantia exhibita fuerint, humoribus exagitatis, etiam in altero paralyſi tentatos & tandem extinctos. Ita etiam vir 40. annorum antea podagra & impetigine vexatus, poſtea autem ab his liber, niſi quod tempore autumnali graviſſimo aliquando corriperetur catarrho cum febricula quadam, aſſumto purgante ex G. guttæ, mox incidit in paralyſin dextri lateris cum dolore in occipitio. Poſt duos menſes inſultu corripitur apoplectico & moritur. Quod

autem

autem purgantia ſpaſmo agant & inſenſa machinæ microcoſmicæ ſint, vel ex eo clariſſimum evadit, quod, qui moriuntur ex purgatione, teſte HIPPOCRATE, convulſione pereant. Exemplum inſinuat ipſe HELMONTIUS, ubi Marchio ſcrupulo uno Helleb. alb. ſumto convulſione totius corporis periit.

16. Tertia ratio quare purgantia fortiora exitioſa & inimica naturæ humanæ cenſenda ſint, hæc eſt, quod defraudent ſanguinem ſeroſo & lymphatico ſucco, cujus tamen præſentia non modo ad ſanum ſtatum conſervandum, ſed & ad morbos curandos ſumme eſt utilis. Res nempe extra omnem dubitationem poſita eſt, circulum ſanguinis eſſe fundamentum ſanitatis, & omnis curationis morborum: aucto enim circulo ſanguinis ſtaſes humoresque reſolvi, obſtructiones reſerari, viſcidum attenuari & omne ſuperfluum & moleſtum per debita evacuatoria eliminari, nemo in dubium vertit. Certum & porro eſt, quod circulus ſanguinis imminutus ſit cauſa omnium morborum acutorum & malignorum, quorum nempe cauſa generatur intra corpus. Ad circulum autem ſanguinis fluxilitas ſumme eſt neceſſaria, quæ dependet ab elemento aqueo; ſanguis enim ex vena animantis emiſſus duplici conſtat ſubſtantia, una ſolida, altera fluida: ſolida eſt illa rubicunda, fibroſa, quæ ſicca in cucurbita remanet, quando ſanguis per Mariæ balneum deſtillatur, & hæc eſt pauciſſima, copioſa autem aquea, adeo, ut una pars ſit ſiccæ, decem autem humidæ, quæ vehiculum ſiccæ, ſulphureæ rubicundæ terreſtris partis eſt & efficit, ut hæc ſolida moveri poſſit per anguſtiſſimos corporis canaliculos. Si itaque abundet craſſa & ſulphurea terreſtris ſolida ſanguinis ſubſtantia, ut ne ſufficienti aquæ quantitate dilui poſſit, graviſſimis iisque chronicis affectibus via panditur: ſtaſes enim, obſtructiones emunctoriorum, & inde motus ſpaſmodici violenti fiunt, quos non niſi magna copia aquarum ingeſta in corpus vel mitigare vel tollere poſſumus; quare perſpicua eſt ratio, quod in morbis rebellibus & chronicis curandis nunquam ſatis laudandus ſit uſus thermarum, acidularum aquarum ſalubrium, infuſorum hb. Thee, veronicæ, ſcordii, betonicæ, & cur potus congrui liquidi copioſus in curandis morbis acutis febribus, inflammationibus avertendis, morbis chronicis, egregii ſit uſus. Ex eo, quod jam adduximus clariſſime perſpici poſſe arbitror, purgantia, quoniam evacuant plus juſto ſerum tam utile, maxima damna inducere poſſe.

17. Hactenus magnis rationum ponderibus ſtabilivimus exitialem potentium pharmacorum uſum in medicina; è re præſenti fore arbitror, auctoritates & teſtimonia veterum, nec non recentiorum quorundam in medium afferre, ut iis roborata veritas eo minus dubitationis penes prudentem practicum relinquat. Primus autem ſit PLUTARCHUS *in præc. ſanit.* quem citat BEVEROVICIUS *p.* 185. qui ita ſcribit: Purgationes ventris per medicamenta turpia redundantiæ remedia ſine magna neceſſitate non debent uſurpari. Alvi conturbationes ubi medicamentis corrumpuntur atque liquantur certi humores, plus addunt ſuperflui, quam educunt, & ſicut Græcus graviſſime erraret, qui Græcæ in urbe turbæ multitudinem moleſte ferens Arabibus & Scythis convenis urbem impleret: ita nonnulli longiſſime à recta ratione abſunt, qui ejiciendorum è corpore redundantium humorum cauſa, qui familiares & corpori conſueti, in corpus injiciunt coccos gnidios, ſcammonium aliaque medicamenta à temperie corporis aliena & ſæva, ac quæ expurgari debeant potius, quam corpus purgare poſſunt. Quibus verbis graviſſimus Auctor vult innuere, purgantibus iſtis vehementioribus & virulentis in corpus aſſumtis plus addi ipſi materiæ peregrinæ hoſtilis è corpore potius eliminandæ, quam quod materiam peccantem è corpore evellant.

18. Ipſe magnus medicinæ parens HIPPOCRATES in *lib. IV. de morb. §. 31. edit. Lind.* Quæcunque, inquit, medicamenta purgantia ſunt, aut ſuperne, aut inferne, aut utroque modo, hæc faciunt: omnia urunt valde, & fortiora quidem, ſi aliquam teneram corporis partem attigerint, exulcerant eam; mitiora vero turbulentum corporis motum faciunt, quodcunque occupaverint. Et in tractatu de purgantibus idem auctor hoc aureum litteris mandavit: medicamentorum purgantium res non ita ſe habet, quemadmodum vulgo putatur: eodem enim medicamento purgantur & non purgantur; quandoque vero alia purgat, quam quæ purgare ſolet, aliquando nimium purgat, aliquando ea, quæ debet, facit, quare fieri non poteſt, ut quis purgantibus confiſus ea temere exhibeat. Hiſce magnus Vir abunde declarat, quam intutum ſit purgantia trahere in uſum medendi ſine, & quam parum ipſis fidere debeamus, dum præter intentionem medici ea non faciunt, quæ facere debebant. Et *lib. II. aphor.* 57. ait: Plurimum evacuare vel quovis alio modo corpus temere movere periculoſum. Omne enim nimium naturæ bellum indicit. Ipſe CELSUS damnat etiam validas purgationes. Hinc *lib. II. c.* 12. hæc habet: Alvus ſi vehementius fluit, aut ſæpius ducitur, hominem infirmat: ergo nunquam in adverſa valetudine medicamentum ejus rei cauſa recte datur. HELMONTIUS, *acutus Scriptor* venenoſam laxantium & purgantium vim inculans ſequentia prodit tractatu, cui titulus: *reſpondet Auctor*: Solutivum virus adhuc tantiſper ac in ſtomacho detinetur, putreſacit, & contaminat, quicquid in meſenterio eminus, ad meliores uſus, erat depoſitum, trahitque in vicem putreſacti theſauri depuratum cruorem è vena cava, eumque ſenſim contagio virulento contaminat, & fœtido fermento cadaveris liquat. Hinc nempe virium jactura à laxantibus & monarchiæ vitalis turbatio, citra ſpem ſanationis. Et *Diſpenſat. moderno* egregia hæc affert: Cum ea quæ nocent intus ſubinde vix pendeant drachmam, oportet omnem purgationem, quæ ad ſanitatem terminatur, eſſe evacuationem, vel imperceptibilem, vel ſaltem valde moderatam, & cum reſtauratione virium.

19. Porro, *Doctiſſimus* FERNELIUS *Pathol. Lib. III. c.* 2. ſcribit: ut ſanguis in plethora exſuperans non ſimul & ſemel aſſaum totus ex aperta vena: ita multus humor è corporis habitu non ſtatim ſimul elabi profluereque poteſt. Atque, ſi id medicamento quopiam præſtari poſſit, neceſſe tamen fuerit, corpus graviter concuti, humores varie permiſceri, torſiones moleſtas inferri, ac ſpiritus diſſipari: hinc tandem vires concidere, proſterni, ac plerumque exſolvi. WILLISIUS *Pharmac. rat. Sect. 3. cap. I. ita ſentiens* hæc notabilia ſcribit: cathartica, uti gialappium, colocynthis, elaterium & quædam mercurialia præparata, particulis acrioribus & non raro quaſi ſepticis conſtant, quæ ab inteſtinis ſuſcepta & ſanguini tranſmiſſa maſſam ejus inſigniter fundunt, & in ſeroſitatem valde præcipitant: imo interdum quaſi venenant, & craſin corrumpunt. RIEDLINUS *Ao.* 1697. *Obſ.* 16. hæc inſinuat: a fortioribus, quantum licet, abſtinendum, quibus non exigua non raro mala inducuntur. Sic novi quendam ex purgante fortiori ad mortem uſque iſchiadicis doloribus tortum fuiſſe. Et HARDERUS *Obſ. Anat. Pract. p.* 268. in medicamentis catharticis exhibendis, ſi uſquam alibi, medici prudentiam requiri, a nullo ſanæ mentis negatum iri confidimus: circa hæc autem plures decipi autumamus, quod non examinatis medicamenti particulis, earumque genio ac indole, indeque neglecto operandi modo, ad illorum frequentiorem propinationem ſatis proni ſunt, contenti vel qualitate purgantis occulta, vel humorum in corpore ſtagnantium ſaburra, cui elective educendæ illa ſufficere creditur:

ditur: equidem draſtica, ſcammoniata, diagrydiata, hujusque generis medicamenta alia, omnibus fere veteribus ſuſpecta ſunt ob ſpicula acerrima & tantum non corroſiva.

20. Cum jam abunde à nobis demonſtratum fuerit, exitialem perniciem tam ſanis, quam ægrotis corporibus à vehementioribus vacuantibus introduci, hinc opus eſt, ut jam monſtremus, quod dejectio copioſa & crebra ferme ſit inutilis & potius noxia. Cum medicus per conſenſionem omnium ſaniorum medicorum tam veterum quam recentiorum, ſit miniſter & imitator naturæ, quæ ſumma ſapientia agendi & corpus conſervandi cauſasque morboſas expellendi inſtructa eſt, & longe felicius ſæpius ſola ſanat affectus prægraves, quam ipſe medicus pharmacis ſuis: neceſſe etiam eſt, ut ipſe medicus in expurganda alvo ſeſe dirigat ad naturæ ductum. Jam autem certum eſt, quod pauci morbi ex acutis & chronicis critice à natura ſolvantur per alvum, plerique per ſudorem. Quin immo, illud ipſum, quod excernitur ſingulis diebus ceu ſuperfluum & inutile per cutis meatus inſenſili modo, ſecundum Sanctorii doctrinam, quadruplo magis eſt eo, quod indies per alvum ſimul & urinam ejicitur. Ex quo patet, ſudore & tranſpiratione aucta, ſive id fiat naturæ ſive artis beneficio, longe plus ſuperflui & morboſi humoris proſcribi, quam per purgans; unde diaphoretica plus indicantur à natura quam purgantia, & tranſpiratio magis neceſſaria eſt ad ſanitatem ſervandam quam alvi dejectio. Equidem, quandoque natura in febribus critice movet alvum & in ſanis quoque nonnunquam non ſine magna euphoria per crebriores ſedes ejicit illud, quod onerat primas vias, unde ſpontaneæ diarrhœæ ſæpius ſunt ſaluberrimæ. Diſcimus exinde, talis indolis ſæpe ſordes eſſe excrementitias in primis viis atque interioribus partibus, quæ commode per inteſtinalem canalem poſſunt eliminari, neque talem ſalubrem motum criticum naturæ eſſe ſiſtendum.

21. At, quam difficile ſit, noſſe naturæ viam, modum & ductum, ſi ipſa eum non monſtret, dici vix poteſt. Unde ſecurius agunt, qui non naturam cogunt & irritant ad excretiones, quæ forſan non ſunt congruæ, ſed potius expectant eas aut earum inclinationes à natura, & tunc ſi inſufficientes ſunt molitiones per alvum, eas ipſas promovent. Peccatur in eo toto die, quod nos pro lubitu ſive ad præſervandum, ſive ad curandum excretiones quasdam efficiamus, quibus mirum in modum naturæ ordinem pervertimus & ſanationem in longum protrahimus. Non autem noſtra eſt ſententia, quaſi non plane ſollicitare debeamus alvum, quod utique ſæpius magnæ neceſſitatis eſt, ad eliminandos eos ſuccos, qui debent & qui poſſunt per has vias tranſire; ſed hoc volumus: quod cum ductu naturæ molienda ſit evacuatio, idque fiat oportet per mitiora, neutiquam autem fortiora. Aureus eſt *aphor.* Hippocratis: quæ ducenda ſunt, eo ducenda, quo maxime natura viam adfectat. Ejusdem valoris eſt *aphor.* 25. *lib.* I. ſi qualia purgari oportet excludantur, confert, perferuntque alacriter, ſin contra, difficulter ferunt. Item *aphor.* 22. Concocta medicamento purgare & movere oportet, non cruda. Item *aph.* 10. *lib. II.* Si quispiam corpora purgare voluerit, meabilia ut reddat eſt neceſſe. Vult nempe hiſce Hippocrates, quod tunc purgatio per alvum locum habeat, quando humores viſcidi, bilioſi, ſeroſi, quales ordinario per glandulas inteſtinales & bilis ductus ſecernuntur, ſint congrui atque convenientes alvino emunctorio: ſecundo, nulla peregrina ſtimulante cauſtica qualitate debent eſſe ſtipata, quæ vacuari debent, ſed prius ea ipſa eſt corrigenda, invertenda, id quod per coctionem innuunt veteres, ne ad inteſtinorum ſenſibiles partes pertracta ibi graviſſima paret ſymptomata.

22. Ante purgantium igitur exhibitionem quisque attendat, an adſit materia ducenda per alvum, eamque, ſi adſit, prius fluxilem, meabilem, correctam reddat, ſi vero hoc factum fuerit, certe non opus erit magno ſtimulo, aut enim tunc natura ipſa excernit, aut ſi vigor in motu deficit, parvo opus eſt ſtimulo; unde liquido conſtat, fortiorum purgantium plane nullum eſſe uſum. Ponamus autem, humores evacuandos per alvum adeſſe debito modo conſtitutos; tamen nunquam repente ſimul & ſemel dejiciendi foras ſunt, natura enim ab omni ſaltu, & ab omni vehementia abſtinet. Præclare Hipp. *aph.* 51. *ſect.* 2. omne nimium, intelligit de vacuantibus, naturæ inimicum; item, plurimum & repente vacuare vel quovis modo temere corpus movere, periculoſum eſt. Quod autem fit ſenſim ac viciſſim, periculi expers eſt. Egregia quoque hanc in rem ſunt, quæ habet Sylvius *lib. III. c.* 4. §. 125. Obſervandum, à purgantibus blandioribus, quantitati minore uſurpatis corrigi humores noxios & ad ſequuturam poſtea evacuationem præparari, adeo ut nunquam ægris noceat, ſemper ipſis proſit uſurpatio purgantium parca, ſi præſertim brevibus aliquot horarum intervallis eadem repetantur, donec deſideratus obtineatur evacuationis effectus. Baglivius *in Praxi p.* 256. idem ſentit, & mirifice commendat laxantium uſum, hiſce verbis: A nullo remediorum genere tantam utilitatem percipiunt urbis Romæ incolæ, quam ab exercitio & prudenter repetito lenium purgantium uſu.

23. Verum enim vero, contra hæc dicta objici varia poſſunt. Qui enim liberaliorem καθαρσιν amant in praxi ſua, hiſce fundamentis nituntur. 1) Dicunt, variare invicem ſubjecta & ita etiam purgantium ſucceſſum; quædam fluxiles & mobiles habent humores, ac fibras inteſtinales valde teneras atque ſenſibiles, quæ à leviori ſtimulo fortiter commoventur. Alia corpora ſunt ſuccis craſſis, viſcoſis repleta, quorum inteſtina obtuſioris ſenſus non niſi majori ſtimulo obtemperant. In illis laxantia & leniora felicem præſtare effectum, his autem hæc non ſufficere, ſed valentiora eſſe in uſum trahenda, pronunciant. Deinceps, hoc inprimis urgent, corpora cachecticorum, hydropicorum, & qui ſeri vitioſi copiam in venis alunt, fortius purgari debere, cum non ſufficiens tantæ moli humorum evellendæ ſit parva doſis purgantis, vel mitior lenientium vis, unde hiſce in caſibus fortioribus purgationibus opus eſſe, communis practicorum eſt opinio. Quibus reponimus, veriſſimum eſſe, differre inter ſe ſubjecta, quorum quibusdam facile movetur alvus, aliis difficilius, ſed ex eo tamen minime evinci poſſe opinor, draſtica in ſubſidium eſſe vocanda. Potius, qui humores fovent craſſiores & tenuiores majorem quantitatem alterantium expoſcunt, nec non majorem quantitatem lenientium & diuturniorem uſum deſiderant; & teſtatur certa obſervatio, quod in majori doſi eadem laxantia uſurpata, plus in ſegnioribus præſtent quam fortiora. Ad hydropicos autem tumores quod attinet, perſuaſiſſimi ſumus, ſi ullo in affectu, certe in hoc enormiter peccari per violentas purgationes draſticis adornatas, utpote aqua non cauſam hydropis conſtituit, ſed tantum productum eſt, & licet omnem auferamus aquam, tamen non curamus hydropem. Ego non ſemel ſed ſæpius, & ante biennium in Sereniſſimo Principe hydropico exitialem purgantium fortiorum abuſum annotavi, cum non ita multo poſt hæc aſſumta lethalis inflammatio cum febre ſecuta fuit, inteſtino ileo poſt ſectionem ſphaceloſo reperto. Deinceps, ſi humores non ſunt mobiles, ſi extra vaſa poſiti ſunt, fruſtra irritabis, etiam fortiſſimis, alvum; potius hujus naturæ remedia, cum tonum ventriculi & inteſtinorum hoc morbo jam labefa-

befactatum penitus lædant ac deſtruant & violenta conſtrictione flatulentiis & lymphæ ſtagnationi magis occaſionem præbeant, non poſſunt non irreparabile damnum hoc malo correptis inducere.

24. Et hæc palmaria nobis videtur ratio, cur tam pauci ſerventur hydropici, quoniam methodus, qua tractari ſolent, plerumque tantum dejectoria eſt, quæ tamen removendis iſtis magnis indurationibus & obſtructionibus viſcerum plane inidonea; potius amaricantibus, ſalibus aperitivis, & fixioribus metallicis craſſities humorum reſolvenda eſt, & obſtructiones tollendæ, non omiſſis iis, quæ hoc, quod liquatum & reſolutum eſt, per alvum, urinam & ſudorem evehunt, cui ſcopo attingendo nulla violentia quadrat. Ita obſervavimus, à ſcrupulo uno Mechoacannæ, humoribus prius factis fluxilibus & maturis, hydropicos ultra X. ſedes copioſiſſimas habuiſſe. Brevibus ut rem univerſam complectamur, peccant in eo practici quam ſæpiſſime, quod non velint uti tempore & patientia, præſertim in rebellibus & chronicis affectibus, ſed plerumque nimis præcipitanter, nimis violenter ſuſcipiant curas, & quaſi domini ac magiſtri morborum velint eſſe, cum tamen in univerſo ſanationis negotio tantummodo ſub favore, ſub ductu, ſub methodo naturæ, quæ optimus Doctor & Medicus eſt, agere & medicamina applicare debeat genuinus Practicus.

25. Ulterius patroni purgantium ſeroſis & catarrhoſis non modo ſubjectis, ſed & morbis à colluvie ſeri ortis, majorem in modum cathartica fortiora commendant, quoniam ſerum vitioſum opportune per alvinas vias deduci ſolet. Verum enim vero, ubi ſerum eſt fluxile, per ſudorem & urinam major copia ejus evacuatur, virtute cujusdam diaphoretici quam per alvum, & tunc quoque laxativa & citra noxam inteſtina ſtimulantia blandiſſime educunt magnam ejus copiam; ſi autem tenax ſerum eſt, neque tunc fortiora operam collocabunt, ſed potius res conficienda eſt ſalinis abſterſivis, & laxantibus mitioribus per aliquod tempus repetitis. Et utut non mox eorum uſum ſequatur effectus dejectorius, tamen egregiam utilitatem fœnerabunt in corrigendis, reſolvendis & præparandis, dum ad ſanguinem eorum virtus abit, humoribus.

26. Neque etiam conſultum ſemper eſt, vi, repente, & ſimul ac ſemel humores aptos ad purgandum per alvum ejicere, quoniam mox nimis vacuum factum in vaſis ſpatium occupare ſolent ex cibo & potu eductæ humiditates.

27. Exſtat hanc in rem elegans locus in SANCTORIO *de ſtatica Medicina*, *Sect. I.* §. 48. qui hic eſt: Caſſiæ pauxillum non divertit perſpirationem, non lædit vires, ſed ſolum confert è corpore inutile pondus: aliæ vero medicinæ magis evacuant & remotiores partes attingunt, & corpus magis leve efficiunt. Cibus tamen & potus ſubſequentes implent evacuatos meatus, inde alvus & veſica exſiccantur & paulo poſt corpus ſæpe ponderoſius redditur. Ex quo eleganti ſtatico experimento diſcimus, parum prodeſſe fortiorem & celeriorem evacuationem, cum potius ad cruditates & impuritates humorum in vaſis accumulandas anſam præbeant. Nam, veriſſimum eſt, ſi nimia fit ſeri in vaſis imminutio mox ſubſequentis cibi & potus portio eorum locum replet. Unde, uti recte SANCTORIUS obſervavit, alvus ſiccior fit, urina parcior & tranſpiratio difficilior. Poſſumus ex hiſce clariſſime deducere rationem experientiæ infallibilis, qua conſtat, à frequentioris ſanguinis miſſione, & purgatione vehementiori, corpora admodum diſponi ad febres intermittentes, hydropem, flatulentias, hypochondriacum malum.

28. Poſtquam itaque perſpicue expoſuimus cauſas, ob quas non valida purgantia in praxi poſſint ſervari, proximum jam erit, ut eos morbos, quibus præſentiſſime noceant, enumeremus. Sicuti autem ſemper venerabilis mihi exiſtit ſummi HIPPOCRATIS auctoritas, ita etiam quæ de purgantium abuſu nobis litteris reliquit, in medium afferre allubeſcit. Ipſe autem ita ſcribit in libro *de veratri uſu*: Vitare oportet in pharmacorum potionibus eos, qui bona habent corpora, maxime autem nigros & humida carne præditos, ſed & ſubſiccos; quibus rejicere videtur purgantia in omni temperamento habituque corporis. Quicunque autem, pergit, inflammata in principio morbi ſtatim medicamento ſolvere adgrediuntur, ſic de eo quidem quod diſtentum & inflammatum eſt, nihil auferunt, ea vero, quæ morbo reſiſtunt & ſana ſunt, conſumunt. Corpore vero debili fiente, morbus ſuperat & immedicabile malum habent. Damnat his verbis in omnibus inflammationibus purgationem, quoniam nempe cauſam, quæ ſanguinis infarctus & ſtaſis eſt, non tollunt; auferunt autem id, quod morbo reſiſtit, id eſt vires, & ſerum ſanguinis tenue, quorum beneficio humor ſtagnans reſolvendus eſt. Addit porro: Neque danda ſunt decoloratis, raucoſis, lienoſis, exſanguibus, ſpirituoſis & ſiccum tuſſientibus, ſiniculoſis & his, qui præcordia & latera ac dorſum diſtenta habent, & torpentibus & obſcure videntibus & quibus aurium ſonitus ſunt, & urinæ meatus impotentibus: neque item morbo regio laborantibus aut ventre debilibus, aut his, qui ſanguinis eruptiones aut tubercula habent.

29. Horum dictorum rationem facile quis inveniet, qui conſiderat, hos ab HIPPOCRATE recenſitos affectus à viſcoſitate, craſſitie, infarctu & ſtaſi humorum naſci, quibus tollendis minime aptum eſt purgans, quod fluidum ſubtile ſubtrahendo, quo vinci obſtructiones debebant, hæc mala exaſperat. Tandem ſubjicit hæc: Non ſunt danda his, qui nigra evomunt, neque cibum averſantibus, neque deliris & parum dormientibus, neque dolore vexatis, neque viſum temerarium inclinatum habentibus, neque tumefactis, neque vertiginoſis, neque decoloratis, neque his, qui in febre æſtuoſi ſunt & confracti. Videlicet, in nullo morbo ſpirituum, ubi vel ipſi deficiunt, vel inordinate moventur, ſicuti fit in prædictis affectibus, purgantia locum habere poſſunt, quoniam magis frangere & labefactare vires ſolent.

30. Ulterius quæſtio non immerito oritur, num in febribus locum inveniant purgantia? Id autem unus inſtar omnium definit ſummus quoque noſter HIPPOCRATES, qui libro *de purgantibus* hæc præclara affert: Quicunque à febribus fortibus corripiuntur, his medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiſerit febris, ſin minus, ſaltim non intra 14. dies. Carnes enim eorum & ventres quum calidi ſint, medicamentum aſſumunt, & nihil depurgantur & febris major fit & color evertitur & morbi regii ſpeciem præ ſe ferunt. Commota enim bile & non purgata, non ſorbere vult æger neque bibere, ſed omnia abominatur, & plerumque perit.

31. Ratio quare noceat purgatio in febribus nulla alia eſt, quam hæc, quoniam ſerum, quod ſervandum erat, quod caloris temperans eſt, abſumitur; unde calor augetur. Et quoniam plerumque febris materia magis qualitate nociva, quam quantitate & copia peccat & illa ſanguineæ maſſæ altius immerſa eſt, nihil proficies purgantibus, ſed vel ægrotum jugulabis, vel febrem exacerbabis, ſique fuerit ſimplex, duplicabis. Aureus aphoriſmus eſt HIPPOCRATIS 22. *Sect. I.* Concocta medicamento purgare & movere decet, non cruda, neque ineunte morbo, niſi materia turgeat, pluri-

plurimum autem non turget. Mens hujus aphoriſmi eſt: rarius in febribus quantitatem materiæ morbificæ eſſe copioſam, ſed potius qualitatem peccare, id eſt, ſubtilem acrem cauſticam, quæ quamdiu talis eſt, dicitur cruda; cocta autem vocatur, quando textura particularum oleoſarum & terrearum ſanguinis involuta eſt. Quapropter, ſi purgare in febribus acutis convenit, ante dies criticos neutiquam illud faciendum eſt.

32. Ultimo loco & hoc ſalutare monitum adjiciendum eſſe puto, omnibus debilibus, maxime ſenibus & infantibus teneris, draſtica purgantia non ſecus ac ipſa venena habenda eſſe. Quam imprudenter & imperite ſe geſſerit medicus, qui recens natis pulverem radicis jalappæ, quin imo reſinam ejus mercurio dulci admixtam præbuerit, idipſum in med. ration. *T. III. Sect. II. Cap. II.* item *Ca . V.* §. 4. neque minus in *Tom. I. Conſultat. Dec. V. caſ.* viii. fuſius demonſtravi, cum hæc purgantia in infantibus dentitione difficili laborantibus tribus vicibus data fuerunt inſecutis lethalibus convulſionibus. Sunt nonnulli medicorum, qui non lactantibus purgantia danda, ſed nutrici catharticum devorandum præcipiunt, ut ſcilicet virulentum pharmacum a ſuccis & robore nutricis cicuratum cum lacte demum communicetur, nec teneros facile lædat; nihilo minus valet etiam hic Galeni ſententia, quando *Comment. II. in Hipp. de Rat. vict. in acut.* XII. inquit: contraria eſt natura omnium purgantium medicamentorum naturis corporum purgandorum, & ut diceret aliquis, perniicioſa & lethalis ipſis; abipſis purgantibus epilepticos quoque motus excitari poſſe, teſtis eſt Bonetus, qui in *Labyrinth. medic. lib. IX.* §. 6. *p.* 514. ex Ballonio ſcribit: nocent plurimum ſcammoniata nutricibus, lactique admixta aliquando exhibita puerum convulſerunt. Sydenham. in morbor. curat. cap. de Epilepſ. puerorum p. 770. Epilepſia, ſcribit, puerorum primo menſe aggreditur a frequentibus nimis alvi dejectionibus, quas etiam ope diaſcordii prohibere ſuadet. Idem à purgantibus crebro datis proficiſci poſſe malum, facile quilibet perſpiciet.

33. Coronidis loco adjicimus, ex tutioribus & mitioribus laxantibus eſſe ante omnia mannam rhabarbarum & folia ſennæ, tamarindos, immo ipſam aloen coctione & ſeparatione reſinoſi principii probe correctam, inſuper notandum, quod folia ſennæ & rhabarbarum optime per infuſionem citra coctionem adhiberi poſſint, tamarindi in decocto, aloe in forma pilularum, nunquam autem ſola exhiberi debeat, ſed ſemper addenda amara roborantia & temperatiora balſamica gummata, quæ mirifice corrigendo humorum pravitatem, & tonum roborando divinam porrigunt medentibus manum. Denique pulverem mechoacannæ & gialappæ, item diagrydium ſulphuratum pauca tamen & refracta doſi, cum admixtione ſalium admittimus quandoque in uſum, qui modus applicandi purgantia tutiſſimus eſt; & felicius atque expeditius hoc modo ſumta operantur, ac ſi magna doſis ſolius purgantis ſit adhibita. Cum autem laxantium legitimus uſus ſpecialem tractationem efflagitet, hanc materiam pertractandam hic omittimus.

D E

MEDICINA EMETICA

ET PURGANTE POST IRAM VENENO.

§. I.

QUemadmodum in theoria medica ſive rationali rerum, quæ ad medicinam pertinent, explicatione, plures adhuc deprehenduntur errores & longe inter ſe diſſidentes opiniones: ita etiam in artis noſtræ exercitio & uſu communes & perverſos curationum modos graviaque in medendo errata non tantum ex improviſo committi, ſed ſtudio etiam foveri & ad humani generis perniciem ſub veritatis aliquo prætextu propagari, vehementer ſane dolendum eſſe exiſtimo. Nam, quo facilius, ſi tantum in mente reſidet, inanis, confuſa, ſolidæque rationis expers & mere ſpeculativa opinio tolerari poteſt, eo difficilius & gravius ferenda eſt, ſi extra mentem in actum deducatur atque in hominum detrimentum non raro irreparabile impendatur. Turpe quidem dictu eſt, ſed tamen veriſſimum, uſu quaſi receptos & ſumme perniciales hinc inde in praxi medica committi errores non à vulgo ſolum Practicorum, ſed & a doctis & in celebritate verſantibus medicis. Hos inter mihi maxime is carpendus videtur, cum, ſi quis graviori ira commotus minus recte valet & de anxietate circa præcordialem regionem, nauſea & vomendi diſpoſitione conqueritur, protinus ad evacuandum bilioſum humorem, qui horum ſymptomatum cauſa & fons cenſetur, vomitorium vel purgans medicamentum porrigitur. Solent id remedii genus ut plurimum urgere ipſi ægrotantes, dum nauſea preſſi perſuaſum ſibi habent, evacuata bile, cujus ſapor usque ad os ſæpius adſcendit, mox ſe meliuſcule habituros. Neque facile denegare petentibus id auxilii genus obſervamus medicos, præſertim eos, qui ſibi imaginantur, naturam, ſapientiſſimam corporis noſtri conſervatricem, intentam eſſe materiæ bilioſæ per ſuperiora educendæ, unde putant, ejus ductum ſequi & adjuvare debere medicum. Verum enim vero, quam funeſto & fatali eventu iſtiusmodi vehemens medicina evacuatoria tali in caſu exhibeatur, compluribus admodum triſtibus exemplis, ubi lethalis ventriculi inflammatio brevi è medio ægrotantes ſuſtulit, ſatis ſuperque ſumus edocti. Quamobrem non ſine ratione, adſerere contendimus, fortius emeticum & purgans pharmacum, poſt vehementiorem iram adſumtum, loco veneni eſſe habendum. Hanc itaque adſertionem in præſenti tractatione, accurate inſtitutis obſervationibus, & ſolidis rationum momentis ac demonſtrationibus, non ſine ſingulari, quem inde accipient mortales, fructu ſtabilire ac firmare allaborabimus.

2. Ante vero, quam inſtituti noſtri rationem perſequamur, non alienum nobis viſum fuit, canonem illum practicum, in ſe ſatis eximium, dextre explicare & quam turpiter eo in praxeos exercitio plures medicorum minus ſolide ratiocinantium maximo cum ægrotorum damno abutantur, proponere. Equidem, hic aphoriſmus practicus ſummum & antiquiſſimum profeſſionis noſtræ ſalutaris Parentem auctorem agnoſcit, qui paſſim in iis, quæ poſteritati reliquit, monumentis inculcat, inque primis *Sect. I. aph.* 31. *eo ducenda eſſe, quo maxime natura inclinet, qua ducere oportet per convenientes locos.* Quæ regula, inſignis alias uſus, male intellecta & adplicata ſolenne erran-

tium medicorum ſolet eſſe refugium. At vero, valor ejusdem non ultra terminos eſt extendendus, uti exemplis jam ſubjungendis patebit. In inſultu apoplectico, aut gravi ac violenta partium capitis læſione ſtomachum ad vomitum irritari, quotidianæ experientiæ res eſt. Si quis itaque medentium hanc ad vomitum inclinationem pro ductu naturæ habere eundemque vomitoria medicina ſecundare velit, is certe non absque inſigni ægrotantis damno id conficiet.

3. Porro, atrocibus ex calculo tormentis ordinario vomitum jungi, notum identidem in praxi eſt; nihil vero nocentius excogitari poterit, quam ſi quis ad illum naturæ motum promovendum emeticam medicinam porrigere vellet. In principio quoque peſtis, febrium malignarum & variolarum vel vomitus vel alvi fluxus ægrotantes infeſtant, ubi ſane ſummæ eſſet res imprudentiæ, ſi quis hunc ductum naturæ vacuantibus & irritantibus adjuvare anniteretur. Cachecticis, qui labem in viſceribus contraxerunt, & hepar vel lienem infarcta & obſtructa habent, ſanguinis per venas ſedis fluxus valde familiaris eſt, & levi ex cauſa, animi nempe vel corporis motu, aut medicina quadam exagitante ſuſcitatur: tantum vero abeſt, ut ægrotantes inde ſolamen quoddam ſuarum miſeriatum accipiant, ut potius magnus virium languor conjungatur & vis morbi valde adaugeatur.

4. Ecquis itaque pro ductu naturæ ſalutari, quem medicus omni modo ſecundare & promovere debeat, id genus excretionis æſtimare velit? Tacemus ſexcenta alia exempla male intellecti naturalis ductus, ubi medicus miniſterio ſuo præcoci inſigniter fallitur & fallit. Neque enim omnes excretiones vel motus, qui in corpore noſtro contingunt, pro ſalutaribus naturæ ductibus à prudenti & perito medico haberi debent, quippe horum ea ſæpe eſt natura, ut potius vergant ad damnum & deſtructionem corporis, quam ad ejusdem curationem & conſervationem.

5. Maximam itaque partem prudentiæ medicæ in eo ſitam eſſe arbitror, ut pernicioſi & noxii motus apte probeque à ſalutaribus diſcernantur, utpote cum illi moderandi & ſedandi ſint, hi vero adjuvandi, imitandi & non ſiſtendi, utique ex parte medici requiritur, ut motus hos ſollicite ab invicem diſtinguat. Judicium vero hac de re eſt arduum atque difficillimum: niſi enim quis corporis ægrotantis naturam, partium ſolidarum ac fluidarum conſtitutionem, viſcerum & generis nervoſi diſpoſitionem prius exacte cognoverit atque perſpexerit, niſi etiam cauſam, quæ motus & excretionum eſt effectrix, ejusque indolem plane prius exploraverit, vix in exactam & diſtinctam horum motuum cognitionem perveniet. In morbis acutis ſalutares naturæ ductus atque vacuationes criticas & laudabiles ab ipſo ordine, tempore & ſucceſſu motuum & maxime omnium ab ipſo effectu, qui eſt virium augmentum & morbi decrementum, addiſcimus. Ex hiſce omnibus jam clare conficitur, quam graviter delinquant illi medici, qui accuratiori cognitione morborum cauſarumque morbificarum neglecta & poſthabita male fundatis & ſpeculativis theorematibus inhærere malunt. Hi ſane in perpetua ignorantia verſantur &, ſi ad lectum ægrotantis vocantur, ejusdemque corpus extraordinariis motibus vel excretionibus affectum vident, quid in cura faciendum vel omittendum ſit, raro penetrant.

6. Quod vero non omnis naturæ motus pro ſalutari ſit æſtimandus, ſolenne ſatis & manifeſtum exhibet documentum ipſa præſens hæc, quam publicæ luci tradimus, diſſertatio, ubi videbimus, a vehementiori animi motu provenientem conſtrictionem ductuum biliariorum & inteſtini duodeni, nec non dextræ & inferioris partis ventriculi cum inclinatione ad vomendum peſſime pro ſalutari & ſecundando naturæ ductu atque conatu venditari. Equidem, negari minime poteſt, aliquando ventriculo & duodeno copioſa vitioſi, corrupti, viſcidi ac bilioſi humoris ſaburra, quæ nauſeam movet & appetentiam proſternit, obſeſſo, nihil utilius eſſe remedio emetico: ſed longe diverſa eſt ratio noſtri argumenti, ubi in vitioſis iisque copioſis ſordibus cauſa mali non reſidet, ſed potius in magna agitatione generis nervoſi & conſtrictione ductuum biliariorum atque ipſius ventriculi à valentiori animi motu inducta, unde bilis etiam commoveri & ſurſum adſcendere nititur. Hoc igitur in caſu omnia ea, quæ nervoſas partes magis exagitant, earumque motus anomalos plus excitant, non poſſunt non eſſe ſumme noxia. Ponamus quoque, ira impetuoſiori liquorem bilioſum ingenti copia ex ductibus hepatis ad inteſtinorum volumen deferri, ibique exonerari atque adeo ejus evacuationem indicari, non tamen video, quare hæc ipſa per ſuperiora inſtituenda ſit, cum humoris bilioſi ſuperabundantis excernendi commodus & conveniens locus non ſit œſophagus, ſed potius alvina regio, per quam ordinario recrementa bilioſa cum fecibus foras projiciuntur. Quapropter etiam in eo peccatur contra aphoriſmum egregii uſus practicum, qui ab HIPPOCRATE *lib. I. aph.* 21. adducitur & ſic ſe habet: *quæ ducere oportet, quo maxime repunt, eo ducere oportet per convenientes locos.*

7. Ut igitur is error communiſſimus æque ac pernicioſiſſimus de adminiſtratione emeticorum ac purgantium draſticorum poſt iram paulo clarius eniteat & cuivis in oculos quaſi incurrat, ea utique via nos procedere oportet, qua in demonſtrandis veritatibus medicis omnes, qui non perſunctorie, ſed ſolide & ſcientifice res tractare norunt, uti ſolent. Jam vero ad veritates medicas ſtabiliendas id maxime eſt neceſſarium, ut primo obſervationes & hiſtoriæ accuratæ & cum omnibus circumſtantiis notatæ præmittantur, poſtea vero hæ ipſæ methodo analytica per connexa ratiocinia explanentur & reſolvantur, ut hac ratione illud, quod demonſtrandum erat, planum evadat. Inhærebimus itaque huic methodo & communicabimus potiores & notabiliores hiſtorias & obſervationes, quas hanc in rem collegimus & annotavimus. Singulas enim enumerare nimis longum foret, ut vaſtum opus vix ſufficeret.

8. Prima igitur hiſtoria hæc eſto. Juvenis nobilis, triginta annorum, temperamenti cholerici, inter rixas cum ſodalibus ſuis vehementi ita excanduit & vinum valde potens ac ſpirituoſum, quod *Sect* vocant, ſuperbibit; die ſequenti intolerabiles præcordia obſident dolores, conatus perpetuus eſt ad vomendum & internum quendam ſenſum percipit, quaſi aliquid ex ventriculo adſcendere perque os exitum affectare vellet. Advocatur medicus, qui frequentius utebatur pharmacis chymicis in ſuis curationibus. Is ſulphuris aurati antimonialis grana quinque porrigit in juſculo, quo adſumto medicamine terna quidem vice vomuit abunde, ſed absque levamine, utpote anxietates & anguſtiæ circa præcordia augmentum cœpere, vomitio quoque ulterior protinus deſiit. Jungebatur præterea internus incredibilis circa ſtomachi regionem ardor, partes externæ frigore, tremore & vellicatione quadam corripiebantur, ac ſudor frigidus caput & pectus tenebat, pulſus percipiebatur nullus, mox ægrum mens deſeruit, acceſſerunt convulſiones & intra decem horas mors vitam abſtulit. Diſſecto cadavere ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conſpiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hiſce partibus inhærentibus; cætera viſcera perfecte ſana apparebant.

9. Ejusdem quoque tenoris eſt ſequens hiſtoria. Vir in ſtatu Eccleſiaſtico conſtitutus, quadraginta & ali-

quot

quot annos habens, indolis valde ſenſibilis & ad iram pronæ, faciei floridæ, rubicundæ, poſt vehementiſſimam iram conqueritur de anxietate & dolore preſſorio ardente circa ſcrobiculum cordis verſus latus dextrum, omnis ciborum appetentia eſt proſtrata, noctem egit inquietam & facies incepit flaveſcere, adfuit perpetuus cum nauſea conatus, ſed tamen irritus ad vomendum. Hic periit à medico conſilium, qui grana tria tartari emetici præſcribit in juſculo pingui, calido ſumenda: inde vero anxietates increſcunt, vomit aliquoties, ſed parum, conqueritur de incendio circa cordis regionem, inquietus eſt, mox lectum petit, mox ſurgit, de conſtrictione & ſumma anxietate præcordiorum lamentatio fere perpetua eſt. Præſcribuntur antiſpaſmodica caſtorina, clyſter quoque adplicatur & nitroſa atque anodyna identidem in uſum vocantur, ſed citra omne levamen, increſcit potius virium languor, pulſus fit debilis & celer, extremæ partes inhorreſcunt & frigidæ fiunt & tertio die æger miſere periit, qui ante quatuor dies perfecta gaudebat ſanitate.

10. Neque vero minoris conſidetarionis ſunt ſequentes duæ hiſtoriæ. Fœmina in urbe finitima ſana & vegeta, annorum quadraginta, ob damnum in re domeſtica perpeſſum vehementi ira exardeſcit & paulo poſt cibum adſumit. Ab eo tempore conqueſta eſt de languore, impotentia & tremore artuum, preſſione atque anguſtia præcordiali, nauſea; os eſt amaricans, facies, quæ antea florida erat, contracta, pallida & livida fit, tertio die à medico quodam juniore accipit medicinam emetico purgantem in pulvere, qua ſumta dejectiones crebras per ſuperiora & inferiora habuit, poſtea de ſumme incendio interno inſtituit querelas, nullus eſt ſomnus, corpus valde inquietum, corpore erecto animi obrepit defectio cum faſtidio ciborum, præſertim carnis. Succedit poſtea reſpiratio difficilis, tuſſis & dejectio copioſa materiæ viſcidæ, & lentus calor depaſcit vires & corpus. In conſilium multos medicos adhibebat per aliquot menſes decumbens, tandem vero polychteſtis & vulgaribus remediis, herbarum decoctis & pinguedine canina ſucceſſu temporis convaluit. Ante duos circiter annos vir primarius in vicinia æſtate uſus eſt acidulis Egranis, poſtea ob varias motas lites cum conſanguineo vehementi afficitur ira, à quo tempore periit edendi deſiderium, dolor anxius & preſſorius ſub ſcrobiculo cordis circa dextrum latus urget, qui ſeſe extendit ad umbilici usque regionem: conſulit chirurgum, qui medicum ſimul egit, cujus auxilio ſæpe uſus eſt. Hic cum percepiſſet, ægrum ſimul laborare alvo adſtricta, habuit affectum pro colica, cujus, alvo aperta, mox remiſſio ſit ſperanda. Ordinavit hinc pulverem ſalinum ex arcano duplicato, qui aliquot grana trochiſcorum alhandal una complectebatur. Sex inde habuit dejectiones, ſed dolor, ardor & anxietas circa præcordialem regionem mirifice increverunt. Tertio die ſumme debilitatus fuit æger, pulſus deprehenſus eſt valde imbecillis, celer & inæqualis, & inquietiſſime ſe geſſit, nullo ſomno vel quiete ſuccedente, tandem mente fuit alienatus, paucis poſt horis omnis ſenſus & motus ipſum deſtituit, ſopore gravi detentus multa fœtida & aquoſa ſine omni ſenſu per alvum reddidit, acceſſerunt convulſiones & quarto die vitam cum morte commutavit.

11. Cum hæc omnia hic loci acciderent, ſcriptum mihi eſt ex Sileſia de ſimili caſu, ubi puerpera, quæ bene lochiis purgata eſt, vehementi ira commota ſumſit pulverem ex antimonio diaphoretico, arcano duplicato & granis tribus trochiſcorum alhandal, inde præcedentibus ſummis præcordiorum anxietatibus, inquietudine, torminibus ventris cum dejectionibus, ſingultu, conatu ad vomendum, internorum ardore, extremorum frigore, tertio ab adſumto purgante die extincta eſt. Sic memini etiam, quendam ex præcipuis hujus civitatis chirurgis ante viginti aliquot annos intra breve temporis ſpatium è vita exceſſiſſe, quia poſt iræ affectum pulverem emeticum ſumſit, eique, cum non ſufficientem operationem exeruiſſet, aliquot horarum intervallo pilulas, ex purgantibus valde acribus compoſitas, ſuperingeſſit. Nolo jam longius commemorare triſtiſſimum caſum, qui pronuper hic loci contigit, ubi virgo nobilioris conditionis, ſanguinei temperamenti, ex menſibus non rite fluentibus plethorica, poſt animi graviorem commotionem ſuaſu fœminæ cujusdam doſin ſumſit pilularum purgantium, quæ vocantur *geſchärffte Haupt-Pillen*, & ab extracto hellebori nigri & trochiſcis alhandal acrem ſuam purgantem vim mutuantur: inde mox oborta eſt inflammatio ventriculi, anxietas, alvi adſtrictio, acceſſit inquietudo, febris, ſumma virium proſtratio, delirium & ſeptimo die mors, & poſt mortem cum fœtore totius corporis intumeſcentia.

12. Ex hiſce jam commemoratis hiſtoriis & obſervationibus practicis quisque medicorum, etiam qui judicio pollet non admodum acri, & levi tantum rerum medicarum notitia eſt imbutus, haud difficulter colliget, ægrotantes antea ſanos, bene valentes nullaque labe in viſceribus correptos, à nulla alia cauſa, quam ab ipſa ira & imprudentiſſima medicatione, partim per emetica, partim per acriora purgantia adminiſtrata, funeſtum effectum expertos fuiſſe. Ecquis enim hic non evidentiſſime per experientiam, optimam rerum magiſtram, hujus rei certitudinem ac veritatem perſpicit? Si enim iram tam ingens turbatio functionum corporis, tamque gravia ſymptomata conſequuntur, quæ à fortiori evacuante medicina non levantur, ſed augmentum capiunt ac funeſtum ſæpenumero eventum ſortiuntur, quis non exinde ſatis firmiter argumentari poſſet, hujus cataſtrophes infelicis cauſas tam in iram, quam in hanc medicinam eſſe conjiciendas. Sed quia judicium, ex ſola experientia & obſervatione deſumtum, ſæpe fallax eſt, hinc ſolidiores medici, ut certitudo & ſcientifica veritas emergat, exigunt, ut experientia firmis & inconcuſſis rationibus ac demonſtrationibus ſtabiliatur, id quod etiam jam breviter ſtrictimque exequi animus eſt.

13. Ut vero ordine procedamus, dicendum ante omnia erit de iræ effectu atque operatione in corpus humanum. Expoſita enim iræ indole, facili opera poſtmodum rationes apparebunt, quare emetica & purgantia inſtar veneni ſint habenda, ſi exhibeantur graviori ira correptis. Eſt vero ita ejus naturæ, ut vehementiori partium nervoſo-muſculoſarum conſtrictione totum ſyſtema nervoſum celerrime commoveat & ſyſtolem cordis eique contiguorum vaſorum & tonum etiam partium fibroſarum univerſo in corpore mirifice adaugeat. Manifeſtum hujus rei, ſanguinis nempe & fluidi nervei motus impetuoſioris, teſtimonium & argumentum in ira percitis præbent pulſus intenſio, reſpiratio concitatior, ſitis, calor, inflatio & rubor faciei, arteriarum capitis, præſertim circa tempora, major pulſatio & intumeſcentia, oculorum ferocia, tremor extremarum partium & actionum mentis præcipitantia. Quid quod, uti ex practicis obſervationibus habemus, nihil æque celeriter febres acutas, bilioſas, intermittentes, inflammatorias concitare poteſt, ac ipſius iracundiæ vehementior affectus. Deinceps, ira ſpaſmodica partium, qua agit, ſtrictura vim ſuam inprimis in ventriculum & inteſtina, ceu partes valde nervoſas & membranaceas exerit, unde tanto graviora exurgunt ſymptomata, quanto major eſt conſenſio ventriculi & inteſtinorum cum aliis partibus nervoſis & univerſo fere corpore.

14. Peculiaris vero etiam iracundiæ vis eſt in ductus bi-

bilioſos & hepatis; ſiquidem eorum conſtrictione intenſiori facile hepar ſcirrhoſum redditur, imo non raro calculi in cyſtide fellea ac ductibus biliariis generantur. Habent hæc accidentia vix aliam originem, quam à libero motu & effluxu bilis fortiori hac ſtrictura impedito. Contingit autem hoc potiſſimum ab ira ſuppreſſa, *wen man das Aergerniſs*, ut vulgo dicere amant, *gleichſam in ſich freſſen muſs, und den Zorn nicht ausſchütten kan*, ubi nimirum ultionis expetitæ deeſt occaſio vel facultas, aut triſtitia cum metu ſimul juncta eſt.

15. Propter conſtrictionem quoque horum ductuum icterus enaſcitur, qui facile poſtea temporis ſucceſſu calculoſæ in veſica biliaria concretioni veliſicatur. Quando etiam bilis ab iræ affectu vehementius commovetur & copioſe ex ductibus biliariis & cyſticis in duodenum & ventriculum effunditur, ex ejus ibidem facta ſtagnatione & concepta per diuturniorem moram acredine, nauſea, vomitiones, diarrhoeæ, cholericæ paſſiones, cephalalgiæ, anxietates, febres bilioſæ, continuæ & intermittentes ſuſcitantur. Hinc eſt peculiare illud iracundorum ſymptoma, quod in latere dextro ſub ſcrobiculo cordis ſentiant dolorem quendam conſtrictivum, in ore autem amarorem. Originem ſuam hæc pathemata non aliunde ducunt, quam à motu bilis ejusque effuſione in inteſtina impetuoſiori, dum ductus biliarii, nervoſis ac muſculoſis tunicis contexti, ab influxu ſpirituoſi liquidi in nervis contenti citatiori nimium compreſſi, ingentem quantitatem bilis exonerant & infundunt duodeno, unde etiam dependet inclinatio ad vomitum & diarrhœa, quam HILDANUS *Cent. VII. Obſ. XVIII.* annotavit, cum affirmat, alvum ſubductam fuiſſe ab ira, ac ſi pharmacum adſumtum fuiſſet. Quod ſi bilis acrimonia delinquit & in hoc adfectu nimium effunditur, inteſtinorum & ventriculi eroſiones cum lenta febre ſequente non raro vidimus. Imo, quo acrior eſt bilis, quo magis a ſtatu ſuo naturali deſciſcit, eo nocentior etiam eſt ira, eoque etiam ſæviora juncta habet ſymptomata.

16. Denique, ab intenſiori partium nervearum & fluidarum per iracundiæ affectum reddito motu ſive ſpaſmo ſanguis copioſior cum impetu ad certas partes pellitur, unde accidit, ut eæ nimium diſtendantur & venarum ibi repentium orificia aperiantur. Conſtat experientia practica, iram maximam habere facultatem enormes ſanguinis excretiones ſive per nares, ſive per arteriæ pulmonalis aperturam, ſive per venas ani & in fœminis per uterum excitandi, cum primis in conſuetis ac diſpoſitis. Ita, ſi quis in juventutis annis hæmorrhagiis narium fuit adſuetus, is ira ardentiori in eandem promte poteſt incidere. Quis enim vel ex vulgo neſcit, invadente hoc affectu vultum ſtatim rubore ſuffundi & venas capitis, præſertim frontales, mirum quantum intumeſcere, non raro etiam illico ſanguinem è naribus copioſe effundi. Pariter vidimus, fœminas ab iracundia in uteri hæmorrhagias collapſas vel etiam hæmorrhagias narium fuiſſe paſſas. Et hæc quoque eſt ratio, quare in ſenibus & plethoricis vehemens ira apoplexiam ſanguineam, quæ fit ab arteriolis plexus choroidæi in capite perruptis, ſubito ſæpe producat. Jam vero nunquam gravis facile congeſtio ſanguinis ejusque effrenis effuſio fit niſi à ſpaſmodica eaque fortiori conſtrictione partium nervoſarum & muſculoſarum.

17. Evolutis hac ratione iræ effectibus modoque operandi, deveniendum jam etiam eſt ad præcipuum diſſertationis hujus momentum, ubi oſtendendum, quare medicina purgans & emetica tantopere noceat in iræ affectu, ut veneni veri nomen jure obtinere queat. Prius vero, quam hanc rem plene decidamus, ratio tractationis noſtræ expoſtulare videtur, ut de veri veneni indole ac modo operandi pauca adjiciamus, ne commoda explicatione neglecta variis confuſionibus, à quibus omnium errorum origo promanare ſolet, cauſam atque occaſionem ſubminiſtremus.

18. Per venenum igitur hoc loco intelligimus materiam cauſticam, ſale tenuiſſimo volatili acri inſtructam, quæ exigua in quantitate ſpaſmos enormes in ventriculo & inteſtinis concitando ſub truculentiorum ſymptomatum celerrimo decurſu univerſam motuum vitalium œconomiam pervertit ac deſtruit, ſignis funeſtæ ſphacelationis in cadavere relictis. Venena itaque vera pro fundamento ſuæ activitatis agnoſcunt ſal quoddam tenue, acre, ſumme cauſticum, quod membranaceo-nerveis ventriculi & inteſtinorum fibrillis ſeſe altius inſinuat, illas lancinat, arrodit, inflammat & ſpaſmodice contrahit. Celeriter vero & exigua in quantitate opprimit homines venenum: in cauſa hic absque dubio ſunt vehementes ſpaſticæ nervoſi ac membranacei generis in univerſo corpore conſtrictiones, quibus fluidi nervei ac tenuioris ſanguinis in organa motuum & ſenſuum influxus, quo ceſſante omne robur, tonus & motus partium perit, partim intercipitur, partim etiam ad alia loca majori copia compellitur.

19. Symptomata, quæ à veneno concitantur, longe ſunt truculentiſſima & ſpaſmis unice debentur, qui non modo in ventriculo & inteſtinis conſiſtunt, ſed & in remotas partes, ſubtiliori ſenſu ac motu præditas, propagantur, unde a veneno deglutito obſervantur anxietates cardialgicæ, nauſea, vomitiones, tormina atrociſſima, diarrhœæ, vel etiam alvus contumaciſſime clauſa, ſingultus, conſtrictiones thoracis vehementes, anguſtia ſpirandi & ſumma præcordiorum anxietas, languor omnium virium, ſyncope cardiaca cum extremorum frigore & ſudore frigido, debilis, celer planeque intermittens pulſus, convulſiones, epilepſiæ, inquietudines & deliria. Hæc ſunt ſolennia ut plurimum venenorum ſymptomata. Cadavera ſi diſſecantur poſt obitum, conſpectui ſeſe offert intumeſcentia totius abdominis, maculæque purpureæ aut nigræ in ventriculo cum eroſione & quandoque perforatione, & quæ ſunt alia, reperiuntur. Hæc de veneno proprie ſic dicto memoraſſe ſufficiant, prolixiorem qui deſiderat hac de re explicationem, is conſulere poteſt *Pathologiam noſtram Rationalem Tom. II. Part. II. Cap. II.* ubi venenorum doctrina ex inſtituto pertractata eſt.

20. Quodſi igitur effectus emeticorum, poſt iracundiæ affectum adſumtorum, probe penſitamus ac ponderamus, haud difficulter apparebit, illa ipſa non aliam, quam veri veneni operationem in corpore humano exerere; ſiquidem omnia emetica, præſertim quæ ex antimonio præparata ſunt, ſale pollent ſubtili, acri, cauſtico inflammante, quod ventriculi & duodeni tunicis membranaceo nerveis inſidens, eas rodit ac ſpaſtice contrahit. Deinceps, paulo largiori doſi data homines jugulant, ubi ventriculus male affectus eſt, celerrime, qualia exempla paſſim proſtant, quæ hic commemorare anguſtia temporis prohibet.

21. Si ſymptomata ipſa, quæ emeticorum deglutitionem conſequuntur, penitius inſpiciamus, illa identidem ab iis, quæ venenum proprie ſic dictum propinatum comitantur, plane non abludentia deprehenduntur. Adſunt enim protinus anxietates & præcordiorum conſtrictiones enormes, ardor circa ſtomachi regionem exquiſitus, conatus ad vomendum inanes: partes extremæ refrigeſcunt, tremere & convelli incipiunt, ſudor frigidus caput vel pectus tenet, reſpiratio difficulter procedit, nullus eſt ſomnus, corpus jactitant ægroti & valde inquieti ſunt, virium ſumma jungitur proſtratio, alvi advertitur vel ingens adſtrictio vel

fluxio

fluxio præter modum, pulſus eſt vel celer, debilis vel plane intermittens, mens alienatur, convulſiones oboriuntur & quæ ſunt hujuscemodi alia. Hæc, quæ lethum inferunt, ſymptomata à violentiori ſpaſmo, qui univerſum fere partium membranacearum ſyſtema vehementius exagitat atque convellit, proficiſci, nemo facile in dubium revocabit. Ex quo ſane non fallax de venenata poſt iram vomitoriorum indole depromi poteſt argumentum. Accedit, quod poſt mortem aperto cadavere indubii virulentæ violentiæ characteres in conſpectum veniant, uti ex ſectione ſupra communicata patet, ubi ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conſpiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hiſce partibus inhærentibus.

22. Non minus periculi adferunt poſt iram adminiſtrata purgantia acriora & valentiora. Eſt enim illis eadem cum emeticis, imo ipſo proprie ſic dicto veneno perimendi ratio, ſiquidem ſubtili itidem & cauſtico, penetrante ſale ſunt inſtructa, & ſpaſmis agendo inflammationes in ventriculo & inteſtinis concitant, tragica producunt ſymptomata, celeriter interficiunt & poſt mortem ſphacelationis funeſtæ ſigna in ventriculo ac inteſtinis relinquunt. Quoniam itaque emetica perinde ac purgantia, poſt iræ vehementiorem affectum intra corpus adſumta, ſpaſmos faciunt & adaugent atque inflammationem ſuſcitant, deinde ſymptomata veneno alias familiaria inferunt, prætereaque celerrime vitam finiunt & poſt mortem ſtigmata veneno demortuorum ſimilia in cadaveribus relinquunt; hinc utique recte concluditur, jure meritoque medicinam & emeticam & purgantem veneni in numero eſſe habendam, præſertim ſi ira correptis exhibeatur.

23. Emetica igitur & purgantia draſtica poſt iram cumprimis ſunt damnoſa & utplurimum morti tradunt ægrotantes. Quod ſi enim ex ſuperioribus repetimus, iram in ſpaſmos ventriculum, duodenum & ductus hepatis conjicere, jam ex hoc colligere erit facillimum, in ejusmodi caſu nequaquam convenire vomitoria, cum ad ſpaſmos teneras ventriculi fibrillas, ira modo laceſſitas, magis irritent & inflammationem acerbiorem inducant, vix ulla arte & ingenio medici expugnandam. Viderint proinde medici, quam recte, quam methodice, quamque prudenter faciant, ſi ventriculum ira commotum vomitoriis oppugnant atque exaſperant. Tantum enim abeſt, ut hæc remedia in hoc adfectu aliquid expediant, ut potius ipſum dolorem atque morbum reddant longe ferociorem. Concedamus hoc omnino, ipſam naturam pronam ac proclivem tunc videri ad vomitum & ad hunc urgeri quaſi ac ſtimulari, pyloro nempe fortiter ſe contrahente. Concedamus etiam, ipſos ægrotantes utplurimum anceps hoc remedii genus anxie poſtulare & maximam in eo fiduciam ponere, dum ſibi firmiter perſuaſum habent, evoluto è ventriculo hoc onere gravante & foras expulſo, protinus ſe melius eſſe habituros. At vero, hæc omnia, quibus allici poſſet incautus medicus ad dandum vomitorium, ſagacem, prudentem & ſingula ſumma cum ratione ſuſcipientem philiatrum potius commonere debent, ut quovis modo emetica reſpuat & cane pejus ac angue illa ipſa tali in caſu abhorreat.

24. Nocent autem ira, huicque ſubjuncta emetica & purgantia maxime omnium iis, qui ſpaſmis ſic dictis hypochondriacis atque hyſtericis obnoxii ſunt & doloribus cardialgicis multum vexantur. Ratio hujus rei non è longinquo petenda videtur, ſiquidem ejusmodi ſubjecta jam tum ob ſpaſticam, qua premuntur interiores nerveæ partes, ſtricturam infirmata ſunt, vel ad inflammationem pronum ac diſpoſitum habent ventriculum cum annexis inteſtinis. Quod ſi igitur graviori ira, quæ ſpaſmis ſuas tragoedias ludit, corripiuntur, non poſſunt non ſpaſmodicæ ventriculi contractiones augeri, quarum vero ſævitia vomitorio vel purgante ſuperingeſto adeo non mitigatur, ut potius paratiſſima hoc modo ad inſuperabile incendium & totalem corporis interitum ſternatur via. Cavendum itaque cum primis eſt, ne ejusmodi perſonis ira debilitatis hujus generis remedia propinemus, ni funeſtum exinde expectare velimus eventum.

25. Ob eandem quoque rationem emetica & alia fortiora evacuantia inſigniter nocent, ſi circa paroxyſmos febrium intermittentium exhibeantur, præſertim ſi forte iræ affectus præceſſerit, quia tunc temporis ventriculo & primis viis ſpaſmo exagitatis ad nauſeam & vomitum eſt inclinatio. Obſunt præterea & ira & ejusmodi medicamenta omnibus debilioribus. Ita obſervavimus, eos, qui corpus antea per laxativa, purgantia, thermas & acidulas ſtrenue purgaverant & hoc modo inſignem ventriculi debilitatem ſibi contraxerant, a ſumtis poſt iram denuo emeticis vel purgantibus peſſime ſe habuiſſe ſubque diriſſima ſymptomatum facie non ita multo poſt exſpiraſſe. Valet id etiam in puerperis. Notum enim mihi eſt præter ſuperius allatum exemplum puerperæ, quæ tertio à partu die iracundia affecta ſumſit purgans è draſticorum numero & intra duos dies, optimis quibusvis remediis fruſtra adhibitis, miſere periit.

26. Deinceps, & ira & emeticum vel purgans inſignem noxam adfert fœminis circa menſium inſtans tempus, itemque viris, qui hæmorrhoidum fluxui adſueti ſunt & imminentem eum expectant. Quum enim ſolennes illæ & ſalutares per menſes & hæmorrhoides fluxiones cum ſpaſmis continuo fiant, facile patet, nocentiſſima tunc eſſe & purgantia & emetica, præſertim ſi poſt iram adminiſtrentur. Truculenta circa inſtans menſium tempus ab emeticis, etiam non adeo validis exhibitis, ſymptomata vidimus. In hæmorrhoidariis validior vomitus abſceſſus cum lenta febre excitavit. Ubi ſanguinis congeſtio inclinat ad pectus, periculoſa a validiori vomitu naſci ſolet hæmoptyſis. Tandem quoque ira & fortiora evacuantia potiſſimum iis nocent, qui paulo ante vino largius ſe inebriarunt incendiumque corporis copioſo hauſtu frigido extinguere voluerunt: quandoquidem ex hiſce facile ſpaſmus accedit ventriculo & ejus dextræ parti pylori. A ſumto emetico intolerabiles ſtatim fiunt anxietates, vigiliæ continuæ incommodant, virium ingens ſequitur lapſus, jungitur inquietudo, jactatio corporis & partes extremæ valde frigidæ fiunt.

27. Ultimo loco, paucula adhuc adjicere lubet de præſervatione incommodorum, quæ iram ſæpenumero, ſi is vehementior paulo fuerit, preſſo pede inſequuntur. Prudentis hoc in caſu medici eſt, ut ſpaſmos, in ventriculo & duodeno exortos, quovis modo leniat ac demulceat, ſanguinem & humores in circulum æquabilem reducat & acrimoniam, ſi qua ſubeſt, corrigat. Commendari hunc in finem merentur præter infuſa herbarum v. g. herbæ veronicæ, ſcordii, florum ſambuci, bellidis, chamomillæ vulgaris & Romanæ, ſeminis fœniculi, pulveres bezoardici, nitroſo-cinnabarini, vel etiam nitrum cum pauxillo camphoræ, aut ſequens Mixtura. Recipe ſpiritus nitri vel vitrioli dulcis, eſſentiæ caſtorei ana drachmam unam, camphoræ grana tria, quæ ad guttas viginti vel triginta ſumi poteſt. Hæc duo remedia ad inflammationes præſervandas, à quacunque cauſa oriantur, ſummi ſunt præſidii loco. Si ex iracundia bilis nimia in copia ad inteſtina præcipitata fuerit, tunc non inutilem, ſed prorſus eximiam opem fert pulvis ex rhabarbaro, nitro & lapidibus cancrorum compoſitus. Hac enim ratione non modo bilis acrimonia mitigatur, ſed & blandiſſime educitur; adjici huic quoque poteſt

magneſia alba, quæ non modo egregie corrigit acrimoniam humorum, ſed & leviter ſubducit. Hiſce in uſum vocatis adjungi poterit Eſſentia corr. aurant. bene præparata, Elix. ſtomachale Michaelis, vel noſtrum cum liquore anodyno minerali noſtro commixtum. Sed hæc hac vice circa nobilem hanc materiam ſufficiant.

DE IMPRUDENTI MEDICATIONE
MULTORUM MORBORUM ET MORTIS CAUSA.

§. I.

QUando imprudentem & præpoſteram medicationem multorum morborum, imo mortis cauſam ſtatuo, verendum utique mihi eſt, ut nonnulli in id incidant, me vel univerſæ artis certitudinem in dubium vocare, vel in medicorum ordinem injurium eſſe velle. At vero, mihi nulla artium majori veritatis fundamento niti videtur, præterquam medicina, eo quod naturæ ordinem, qui nunquam non immutabilis eſt, pro principio agnoſcit, & obſervatione eorum, quæ nocent vel proſunt, & denique ſolido medici judicio continetur. Cæterum, qui me measque vivendi rationes exploratas habent, optime ſciunt, me ab ejusmodi criminandi moribus eſſe alieniſſimum, cum per omnem meam ætatem nihil magis optaverim, quam ut concordia in medicina valeat vigeatque. Hujus rei evidens teſtimonium non pauca numero ſcripta mea edent, clariſſimeque comprobabunt, me nullius unquam opiniones acerbiori ſtylo perſtrinxiſſe, ſed potius iogentes inquietorum animorum inſultus patienti & æquiſſimo animo ſemper tuliſſe. Neque unquam facile ulli practicorum, propter errores in praxi admiſſos, gravis vel injurius fui, ſed ubi vel officii, vel conſcientiæ, aut ſummæ ſalutis ratio, ut de quibusdam monerem, depoſcebat; erranti, qua potuit fieri, comitate, monſtrare viam allaboravi, nunquam mihi perſuadens, ex ſaluberrimis admonitionibus tantum periculi ſubnaſci poſſe, quantum viri boni ſubinde experiuntur.

2. Illud tamen, ſi non diſſimulare, ſed libere dicere velimus, evidentiſſimum eſt & res ipſa monſtrat, nullam artem tantæ hominum ignorantiæ & tam magnis eamque ingentibus periculis & malis patere, quam eam, quæ mortalium vitam & ſanitatem, qua nihil eſt præſtabilius, procurat. Equidem, innumerabilis eſt practicorum copia; ſed pauciſſimi ſunt re & opere medici. Plurimi, non tantum ex vulgo, ſed etiam ex doctioribus, medicinæ ſummam nec capiunt, nec intelligunt. Omnes in ſuis operibus ad experientiam confugere cernimus, quæ ipſis talis eſt, ut, ſi quando ſemel vel iterum fauſtum à medicina in morbo propulſando effectum percipiunt, protinus remedio virtutem hunc morbum certo ſanandi ineſſe, ſibi perſuaſum habeant. Hinc, ſi quis ſimili morbo laborare dicitur, confeſtim eandem medicinam in uſum adhibent: rarius tamen ſimili effectu. Nihil autem magis medicis imponere, quam experientiam, ſolere, res ipſa oſtendit. Tot enim ſunt diverſi medicamentorum effectus & experientiæ, quot ſunt corpora, quæ ratione temperamenti, ætatis, conſuetudinis, victus, climatum, anni temporum, cæterorumque mirum inter ſe differunt; neque una ſemper ejusdem morbi eſt cauſa, ſtatus, conditio ac tempus. Et quid familiarius in praxi medica occurrit, quam quod duo medici circa idem remedium in morbo adhibendum diverſas, imo plane contrarias habeant ſententias, & uterque ad experientiam ſeu obſervationem crebriorem concurrat?

3. Tametſi vero experientia, accurate notatis circumſtantiis omnibus, magni uſus ſit; quia tamen tantummodo particularis eſt, & tanta differentia individuorum & circumſtantiarum obſervatur: hinc plures hominum ætates veræ in morbis experientiæ non ſufficerent enodandæ. Potius itaque alia ineunda eſt in medicina via, quam pauci norunt & intelligunt. Videlicet ex iis, quæ ſenſu & experientia longa comperta ſunt, ratio univerſales regulas & leges medendi elicere debet: deinde medicum accurate individuorum naturam, morborum ſtatum, cauſas, tempora, virtutes alimentorum & medicamentorum exquiſite pernoſcere oportet. Tum omnibus circumſtantiis, quas morborum hiſtoria accuratior communicabit, bene conſideratis, prudenti deliberatione & ſolido judicio univerſalia applicare & ex hiſce methodum, qua æger ſanandus eſt, invenire debet, quæ remediorum genera, doſin, ordinem, tempus adhibendi & regimen recte tradat ac explicet. Quam pauci vero ſunt medici, qui ex particulari experientia univerſalia extrahere norunt? quam pauci in praxi attendunt ad morborum hiſtoriam & exquiſitam omnium circumſtantiarum rationem? quam pauci differentiam corporum perſpectam habent? quam pauci morborum cauſas & occaſiones medendi norunt? quam pauci denique ſunt, qui deliberatione, conſilio ac judicio in curationibus utuntur & cum prudentia & ſolida ratione medicamenta adplicant? quam pauci numero rurſus verum uſum & abuſum medicamentorum diſtinguere ſciunt? & quam pauci ſunt, qui leges, quibus natura in medendo utitur, accurate obſervant & imitantur.

4. Ex quibus intelligi poteſt, medicinam non tam facilem & experimenti rem eſſe, ſed magnam ſcientiam & acre quoque judicium deſiderare. Unde non mirum, quod his deſtituti vulgares illi practici perverſa ſua methodo & remediorum abuſu tanta mala, morbos, imo & mortem miſerrime ſubinde hominibus inferant. Scio atque non levi mœrore angor, quando animo perpendo, quam gravia mala, præſtantiſſimis alias remediis, imprudentes practici ægrotantibus invehant. Poſſem certe de morbis & damnis à medicis inductis, quæ mihi adhuc in recenti memoria hærent, ingens volumen componere, niſi res eſſet odioſiſſima; nihilo minus tamen, ſecundum *Plautum Trinumm. Act. I. Scena II. Nota mala res optimæ ſunt*; quia quæ nocent, etiam proſunt & docent. Quare, utique ex iis obſervationibus, ubi male & non ex voto ceſſit medicina, ingens lumen & incrementum arti noſtræ ſalutari accedit. Ex aliorum enim periculis optime ſapimus & cautiores reddimur. Igitur operæ pretium & non alienum à noſtro inſtituto erit, in præſenti oſtendere, quomodo imprudens medicatio multorum morborum origo & cauſa eſſe poſſit. Cum vero in quibusdam obſervationibus recenſendis erimus occupati, ſtudio ſpeciales & quæ ad perſonas pertinent cir-

circumſtantias præterire volumus, quia veritas in hiſce tanto magis odioſa ſolet eſſe, quanto eſt plenior. Nunquam enim noſter eſt animus in ullius hominis vel medici famam injurium eſſe: errantibus tamen monſtranda eſt via, ſalebræ io praxi detegendæ, & effuſa menti caligo abſtergenda eſt.

5. Ut vero in præſenti tractatione ordo quidam obſervetur, placet initium facere a recenſendis iis damnis, quæ ex venæ ſectione omiſſa vel male adminiſtrata ſuborta annotavimus. Si ullum auxilium tam operationis celeritate & ſecuritate, quam utilitate & tolerantiæ facilitate commendandum eſt: certe eſt venarum ſectio, cujus eximiam in medendo efficaciam præter veterum teſtimonia longus & comprobatus uſus abundantiſſime oſtendit. Nihilo minus medicorum & imprudentia & temeritate ſubinde pervertitur, id quod ſequentes obſervationes ſatis confirmare videntur. Fuit nempe vidua ſanguine plena in optima ætatis flore conſtituta, habitus corporis ſpongioſi, faciei rubicunda: hæc ſingulis annis per longum temporis ſpatium bis vel ter venam incidi curavit & optime ſe habuit, poſtea ex menſibus paucioribus redditis, pedes tumeſcere incipiunt, hinc venæ ſectio, metu exinde ſecuturæ cachexiæ, diſſuadetur. Elapſo anno incidit in febrem cum magnis artuum doloribus, & dolore ac rubore fere totum corpus adficitur, interea venæ ſectio omittitur, ſequitur maxima ſanguinis ad caput congeſtio, unde delirium, & mors. Quandocunque itaque ſagax & peritus medicus principaliores has circumſtantias probe animo ſuo perpendit, vix aliter poterit concludere, quam omiſſam per annum & ultra venæ ſectionem ſtatus plethorico-cacochymici & ſequentis morbi fuiſſe cauſam, cujus vehementiæ ſine dubio quoque matura venæ ſectione medicus potuiſſet occurrere. Supervacaneus hic omnis fuit metus cachexiæ vel hydropis, quia pedum ille tumor a plethora & difficiliori ſanguinis per pedes tranſitu ortus fuit.

6. Placet quoque ulterius ex ſexu nobiliori utilem circa præſens negotium obſervationem inſerere. Vir triginta & aliquot annorum, habitu corporis ſpongioſo prædirus, ſanguineæ complexionis, ante anni dimidium incipientes habuit hæmorrhoides, diætæ lautiori & vinoſæ deditus, tandem incidit in diros cruciatus ac dolores, quibus lumbaris & abdominis regio adfligitur, perit appetentia, percipitur quoque compreſſio circa præcordia, color faciei rubicundus mutatur in lividum & flavum, alvus eſt adſtricta, caput dolet, manus tremunt, extrema refrigeſcunt. Nonnulli ex medicis affectum pro calculo, alii pro cachexia & obſtructione hepatis, quidam pro malo hypochondriaco habuerunt. Et quamvis multo & vario medicamentorum uſu mali vehementia aliquantum remiſerit, majori tamen atrocia circa æquinoctia ſemper malum eſt reverſum. Nunquam ipſi ſecta eſt vena, tandem vero prudentioris medici conſilio quater de anno venam pedis incidi curavit & Carolinis uſus eſt, unde per DEI gratiam longo tempore a vehementia mali immunis factus eſt. Ecquis eſt, qui re bene conſiderata addubitare velit, immanes hos, qui præcordialem & abdominis regionem fatigarunt, ſpaſmos a plethora & ſanguine in viſceribus & plexibus meſaraicis ſtagnante, qui per ſedis venas moliebatur exitum, ſubortas fuiſſe, quem utique & matura & crebrior venæ ſectio potuiſſet avertere.

7. Rurſus, vir plethoricus, quinquaginta annorum, ſcarificationibus & venæ ſectioni olim adſuetus, quæ ob provectiorem ætatem, ne vires corporis depaſcantur, jam à medico diſſuadentur, poſt annum fixum & acerbum dolorem in regione lumborum percipit, qui cenſebatur à calculo eſſe, ad hunc itaque depellendum varii generis diuretica, etiam calidiora & juniperina & ſpiritus minerales acidi dati ſunt. Secuta poſtea eſt lenta febris, cum ingenti virium languore, appetitu proſtrato, urina purulenta. Poſt mortem ren dexter in abſceſſum abiiſſe inventus fuit, qui ſimul totum muſculum pſuas exulceravit. Diſcimus ex hac hiſtoria, quam male dolor lumborum, qui utplurimum fit à ſanguinis ſtagnatione, habeatur pro calculo, cum tamen hic majoris etiam magnitudinis in renum ſubſtantia ſubſiſtens, ne quicquam doloris procreet, ſed tum demum, quando iter ſuum per uretheres conficit. Cuivis etiam prudentiori dijudicandum relinquimus, num venæ ſectio maturior, ſubjunctis nitroſis & abſorbentibus, hunc morbum & mortem non potuerit avertere.

8. Ad præſentis rei confirmationem pertinet quoque ſequens obſervatio: Degit in vicina urbe generoſus quidam vir, ætate quadragenarius, floridæ faciei, aulicæ vitæ addictus & lautiori victui ac vini generoſioris potui aſſuetus. Is currente autumno incidit in vehementem in regione lumbari dolorem, qui ad coxas & genua porrigebatur, noctuque maxime ingraveſcens, ſomnum impediebat atque quietem. Implorabat opem medici, qui affectum eſſe arthritico-ſcorbuticum & originem ex acri & ſcorbutica humorum dyſcraſia trahere ſategit, decocta antiſcorbutica & ſanguinem repurgantia ex radicibus & lignis ad ſudorem mane eliciendum porrexit, pilulisque ex mercurio dulci, reſina jalappæ, gummi ammoniaco extractoque panchymagogo Crollii, viſcidos & tenaces humores per alvum exturbare contendit. Sed tantum abfuit, ut quicquam levaminis attulerit, ut potius dolores perſeverarint in affecta non modo parte, ſed & caput, collum manuumque articulos adhuc infeſtarint, cum notabili virium decremento. Alius itaque morbi artifex advocatus, qui curam per inediam, (*die Hunger-Cur*) ceu probatiſſimum præſidium in ſcorbuticis & arthriticis ejusmodi affectionibus, mire commendavit; tertius vero accitus hanc improbavit, & thermarum Tœplicenſium uſum unice proficuum fore edixit. Demum ad me re delata, de omnibus certior factus, judicavi, mali, quod jam per aliquot menſes ægrum miſere torſerat, cauſam, neque in humorum tenacitate, neque ſcorbutica quadam acrimonia, eſſe quærendam, ſed potius in abundantia ſanguinis, ejusdemque non modo ſtagnatione, in vaſis meſaraicis, ſed & lentiori circuitu per iliaca, ac ſecedente ob moram hanc ſeroſa parte atque ad articulationes oſſis coxendicis deſcendente, fieri. Juſſi igitur, ut, quam priores medici neglexerant, venæ ſectio in pede, adornaretur, qua depletis canalibus per ilia excurrentibus, dolor in parte affecta ipſoque capite remiſit ægerque inſequenti nocte melius dormivit. Ex medicamentis vero uſurpata mixtura ex aqua florum ſambuci, rob ſambuci, antimonio diaphoretico & nitro, cum liquore anodyno minerali, nec non pulvis bezoardicus, ſulphure antimonii correcto maritatus & potui data ptiſana. Et quum pulſus validus ac venæ tumidæ eſſent, ſanguinem exundare adhuc conjeci, eaque propter iteratam venæ ſectionem tam ſalutari effectu inſtitui, ut æger priſtinam intra menſem perfecte reciperet ſanitatem.

9. Eandem in rem apprime facit hic caſus. Laborabat a ore annum illuſtriſſimus Comes immenſis abdominis cruciatibus, qui ad veſicam & genitalia propagabantur, ac non modo lumbos, ſed & ilia infeſtabant: aderat continuus ad mingendum ſtimulus, urina vero difficulter reddebatur, interdum tenuis, interdum rufa, quandoque ſabulum ponens. Pugnabat contra hæc pathemata medicus ordinarius carminativis & diſcutientibus, nec non diureticis ad calculum cum urina pellendum, ſed invaleſcebant inde magis ſymptomata. Quum vero ego quoque ipſe in conſilium vocarer,

rer, omiſſam ab ordinario venæ ſectionem cum primis neceſſariam eſſe edixi eamque in pede inſtituendam curavi, tam præſentaneo ſalutari effectu, ut illico æger notabile continui doloris perciperet levamentum. Adhibita præterea eſſentia corticum aurantiorum, liquori anodyno nupta, nec non pulvis præcipitans nitroſus, ac demum Carolinis interne & Toeplicenſibus exterius uſurpatis, diſparuit omnis dolor, nec poſtea rediit.

10. Quemadmodum vero ex intermiſſo venæ ſectionis uſu, ita etiam ex ea largiori, vel intempeſtive celebrata, gravis morbus vel etiam ipſa mors conſequi poteſt. Laborabat vir quadraginta & aliquot annorum diu ex ventriculi inflatione, quam mala diæta ſibi contraxit, alvique erat durioris, texturæ ſenſibilioris & natura debilis. Hic, propter graves occurrentes animi commotiones, per aliquot ſeptimanas quiete, appetentia & viribus privatus fuit, poſt varia data remedia, admiſſa tandem fuit venæ ſectio, qua pejus ſe habuit & mox exſpiravit. Quid hic potuit imprudentius excogitari, quam in viro extreme debilitato venæ ſectionem concedere, quæ virium reliquias una cum ſanguine ſimul ſuſtulit. Nunquam enim corporibus exhauſtis ſuadenda eſt ſanguinis miſſio, ubi vires diuturno animi moerore fractæ & enervatæ fuerunt.

11. Puerpera triginta annorum, manu obſtetricis imperitæ in extrahenda ſecundina læſa, de dolore in pube conqueritur, accedebat febris, per lochia ſanguis ſufficienter purgatus fuit: ob inflammationem præcavendam intra ſex dies tribus vicibus & ſingulis largiſſimam venæ ſectionem admiſit, remanſit lentus calor cum ſumma virium proſtratione, vigilia, poſt mortem nihil fere ſanguinis in vaſis majoribus fuit repertum, ſed profundior tantum nigra macula in collo uteri. Quis non animadvertit? imprudentiſſime hic toties reiteratam fuiſſe ſanguinis miſſionem, quæ omnem fere ſanguinem conſumſit, quo tamen utique opus fuiſſet ad inflammationem reſolvendam: nam ſtaſis ſanguinis in vaſis inflammatoria, non aliter, niſi ſanguinis & citatiori & crebriori adfluxu removetur, unde ſanguine, plus quam par eſt, ſubtracto ſanguis ſubſiſtens ut putreſcat neceſſarium eſt. Alia puerpera triginta & aliquot annorum, obeſa, nimio laborabat lochiorum fluxu, nihilo minus in manu aliquoties ſecta fuit vena & laxantia data, quibus ita emaciata & exhauſta ſanguine ac viribus fuit, ut lentus calor, cachexia, tumor pedum per dimidium fere annum ipſam corripuerit, bona tandem diæta & cœli mutatione reſtituta. Quod ſi enim ſanguinis nimium ſubtrahitur, non tantum vires, quæ digeſtioni & excretionibus præſunt, conſumuntur, ſed & à nimium exinanitis vaſis pori ac meatus viſcerum & emunctoriorum ſubſident ac clauduntur; & hac ratione ex obſtructione & induratione viſcerum longus, gravis, periculi plenus morbus naſcitur.

12. Neque minus digni ſunt qui annotentur hac de re ſequentes caſus: Vir erat triginta & aliquot annorum, conſtitutionis admodum teneræ, hypochondriacis ſymptomatibus à prima juventute obnoxius, maximeque ventriculi inflationibus cardialgicis & aſthmaticis divexatus. Hic tempore hiemali, poſt intenſiorem corporis refrigerationem, peſſime ſe habuit ſummoque affectus eſt languore, & ſubito quodam ita afflictus dolore, ut per tres fere hebdomades ſomno plane caruerit, appetentia ſimul pereunte & corpore contabeſcente. Medicus currente Martio menſe, quo ægro antea ſanguinis miſſio ſemper ſolennis fuerat, eandem iterum ſuaſit & aliquot uncias extraxit, ſed longe alio quam ſperarat effectu, ægro ſcilicet altero ſtatim die poſt placide exſpirante. Ex funeſto hoc eventu nemo non videt, ſumme pernicioſam eſſe ſanguinis miſſionem, ubi vires penitus ob inopiam ſuccorum & ſanguinis exhauſtæ, in cauſario jam & debilitato corpore, & tum potius analeptica, diætetica & pharmaceutica, vires & ſuccos roſcidos reſtaurantia, ex uſu eſſe. Et quamvis æger hic in Martio ſanguinem mittere ſuetus, perperam tamen medicus tempori adſtrictum eſſe hoc auxilium judicavit, eo quod venæ ſectio non propter tempus juvat, ſed quia circa hoc ſanguis, calidiori aere facto, majus ſpatium affectat ſeſeque expandit, ac venis eodem nimium oppletis periculum minatur.

13. Idem fere contigit viro macilentæ & cholericæ conſtitutionis, qui ex hæreditaria quadam & nativa diſpoſitione pulmonum aluit vitium ac præterea ob nimias lucubrationes vitamque nimis ſedentariam variasque animi ex ira commotiones, corporis & ſtomachi ſibi contraxit imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitæ viſcidæ copiam ſcreatu ejecerat, hæcque ejectio mirum demum copia increvit & per duos fere menſes cum lenta febre, ſpirandi difficultate viriumque jactura, nec non exquiſito ſub urinæ emiſſione ardore, duravit. Tum quidem æger emulſionibus, juſculis medicatis & decoctis demulcentibus, interpoſitis clementer alvum laxantibus, cum ſanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eidem malo denuo implicitus eſt. Alium igitur in conſilium adſcivit medicum, qui licet ſemper adfuiſſet anxia reſpiratio, tuſſim tamen non phthiſicam, ſed ex ſtomacho æſtuante & hypochondriacum ſymptoma eſſe judicavit, putavitque, ceſſatura omnia, ſi tempeſtivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incaſſum adhibitis, de vena ſecanda conſilium dedit, floridumque è pede extraxit ſanguinem. Sed eodem adhuc die, veſperi ægrum horror per univerſum corpus inceſſit, ſubſequente intenſo æſtu, nocte inſomni, virium jactura gravi, & perfecta acceſſit hectica.

14. Eadem ratione, qua in priori caſu factum, medicum alium in pernoſcenda vera cauſa morbi aberrare vidimus in generoſo quodam viro, quinquagenario majore. Solenne huic erat, ut vernali & autumnali tempore podagræ experiretur inſultum, cum febre catarrhali, appetentiæ defectu, torminibus ventris, doloribusque dorſi accedentem, ita ut his tres vel quatuor dies affligentibus, dolor poſtea & tumor in majoribus utriusque pedis digitis prodiret. Licet autem nunquam hæmorrhoidum fluxum habuiſſet, medicus tamen hypotheſi addictus, quaſi omnis podagra à defectu hæmorrhoidum ortum traheret, autumnali tempore, quo podagra impetere ſolebat, paullo ante ſuetam periodum, venæ ſectionem inſtituit, ſed paucos poſt dies atrocia tormina & dolores preſſorii in latere ſiniſtro, cum appetitu proſtrato invaſerunt acceſſitque febricula circa tertium diem auctior facta. Erant qui morbum colicam eſſe aſſeverabant, ſed à carminativis internis & externis exacerbabatur, alii febrem vocabant; ego vero quum dolores ſubito ſæpe in digitum pedis tranſire exaudirem, ſubeſſe materiam arthritico-podagricam intus retentam judicavi, quæ ſymptomata ſuſcitet, febrem autem catarrhali ſimilem, à refrigeratione corporis poſt venæ ſectionem, ortum ducere. Suaſi hinc liquorem anodynum mineralem, eſſentiæ ſcordii nuptum, cum aliquot granis extracti croci & guttis aliquot olei fœniculi, exhibui quoque pulverem bezoardico-nitroſum, cum infuſo theiformi ex veronica, ſcordio & liquiritia, quietem & decubitum in lecto injunxi ægro ac ut pediluviis uteretur. Ita demum comparuerunt dolores in pedibus & per aliquot hebdomades perſtiterunt, ceſſantibus penitus internis paſſionibus. Primus medicus ulterius quidem urgebat, adhuc ob hæmorrhoidale negotium venam eſſe ſecandam, ſed æger damno ſapiens conſtanter renuit: & recte quidem, quum ipſe non

eſſet

eſſet plethoricus, ſed ad cacheĉticum magis affeĉtum inclinaret, neque dubium eſt, quin, ſi iterata ſanguinis miſſione naturæ ſubtracta fuiſſet energia materiam nervis inimicam internis partibus altius infixam, ad exteriora pellendi, infelix ſubſequuturus fuiſſet eventus.

15. Multa certe nobis nota ſunt exempla, ubi inſtante podagrico morbo, obortis torminibus in ventre & ſpaſtico dorſi dolore, affectus, præſertim in plethorico corpore, pro ſanguinea, ſive hæmorrhoidali colica fuit habitus, & ad provocandum fluxum, iterato venæ ſectio adminiſtrata, oblata carminativa & pilulæ balſamicæ polychreſtæ; quibus tamen nihil aliud effectum, quam ut dolores tenſivi in abdomine, inflationes & anxietates mirum adauctæ fuerint; propinatis vero diaphoreticis fixioribus & minera is proſapiæ, mox conquieverunt omnia, ſimul ac rubor ac tumor in extremis pedum prodiit. Sæpius tamen ejusmodi intus latitans arthritica acris materia medentibus imponit, ut omnia alia ſubeſſe putent, ac, ut ſubinde vidimus, oborto hinc aſthmate convulſivo, tumore pedum œdematoſo abdominisque inflatione ſtipato, hydropem præſcindere velint & fortiora purgantia, ex gummi guttæ, extracto eſulæ aliisque offerant, invaleſcente inde malo, tumore increſcente, anxietate adaucta, inquietudine, inappetentia, quin morte ſubſequente; quum alii, aſthmate ex hac cauſa laborantes, potu thermarum Carolinarum tempeſtivo, facile convaleſcant, propulſa ad extrema ab interioribus pernicioſa materia.

16. Ita vero eſt, ex ſpeciali obſervatione, univerſalem formant inductionem plurimi medentum, alii ex ſola ſcorbutica ſuccorum dyſcraſia, alii ex ſola plethora morborum origines petunt; ſed ſicut illi, ita & hi maxime errant, quum plures morborum ſint cauſæ, de quibus ſingulis, obveniente uno morbo, prudenti medico cogitandum. Licet enim non negandum ſit, plethoricum ſtatum, præſertim in ſpongioſo corpore, ſub lauto & vinoſo victu, circa ætatem virilem, inſignem morbos eosque graves inferendi vim habere, niſi tempeſtive, vel per ſanguinis miſſionem, vel per abſtinentiam, aut aquarum mineralium uſum, medicus eosdem avertat, vel ipſa natura per ſalubres ſuperflui ſanguinis per ſedis venas diminutiones ſeſe levet: licet etiam longæ hinc oriundæ ægritudines, potiſſimum doloribus in inteſtinis viisque urinariis contineantur; neutiquam tamen, nec nephritici, nec iſchiatici, aut colici dolores, ſemper a ſanguinis mole exundante, ſed ſæpius à ſero impuro tartareo, vel ſcorbutica humorum impuritate, incunabula trahunt. Hinc perperam medici horum affectuum curationes moliuntur per repetitas venarum in pedibus ſectiones, per crebriorem uſum pilularum ex aloe & gummatibus reſinoſis extractisque amaris, atque adeo fruſtra hæmorrhoidum elicere nituntur fluxum, qui nunquam adfuit, neque per vias minus diſpoſitas exitum habere poteſt. Vidimus certe gravia & diuturna mala hac medendi ratione inducta, dum intercepta per crebriorem ſanguinis miſſionem ſordium per cutis poros excretione, ſanguis impuris ſcorbuticis ſalibus conſpurcatus, ad partes in pelvi ſitas, veſicam & rectum inteſtinum allectus, intolerandos dolores in regione pubis, cum continuo ad meiendum & deſidendum ſtimulo, urinæ difficili mictu, vel plane retentione, ſtipatos creavit. Quin occurrunt exempla, hac medendi ratione, inflammationes, exulcerationes & ſphacelationes veſicæ & adjacentium partium lethales, fuiſſe productas.

17. Potiſſimum dolor ille inteſtinorum acerbiſſimus & per intervalla affligens, cum extremorum frigore ſummaque virium dejectione, ſæpiſſime exercet ſcorbuticos, ſuamque trahit originem à ſero acri impuro, quod alias naturæ beneficio ad ſummam cutim ſub forma exanthematis ablegatur, ac purpura dicitur. Quod ſi enim cuticularis hæc excretio, vel frigore, vel alia cauſa intercipitur, inquinatus & ſalſus hic humor ad inteſtinorum tunicas, nec non veſicæ membranas, admodum nervoſæ & ſenſibilis texturæ, recedit, iisdemque ſeſe inſinuans, acutum in abdomine dolorem & enormem ſimul dyſuriam, qua urina difficillime & cum ſummo ardore ac dolore exprimitur, ingignit. Quam gravia damna ſic laborantibus intulerint, qui molimina hæmorrhoidalia ſubeſſe rati, unico venæ ſectionis in pede, hirudinum aliorumque huc facientium uſu medicationem aggreſſi ſunt, pluribus quidem confirmatum habemus exemplis, quæ tamen cum circumſtantiis enarrare ſtudio prætermittimus. Id tamen in genere aſſeverare licet, ſopitum quidem ſubtracto ſanguine, eſſe doloris ad tempus ſenſum, ſed brevi poſt majori recruduiſſe atrocia, quin, quum ob crebram ſanguinis depletionem, impulſus materiæ pernicioſæ ad exteriora magis fuerit cohibitus, in humoribus vero impuritas ſalſa ſcorbutica magis adaucta, quandoque funeſtus plane eſt ſubſequutus eventus.

18. Veniunt nunc proxime quædam dicenda de inſigni noxa, quæ ex inconſulto & præpoſtero eorum uſu, quæ ventriculum utrumque, tam majorem, quam minorem, quo nomine duodenum inſignimus, vitioſorum humorum illuvie deplent atque exinaniunt, præſertim ſi fuerint proſapiæ antimonialis, reſultat. Hanc per ſuperiora evacuationem non ſine inverſo, tam ſtomachi, quam duodeni periſtaltico motu, & convulſiva quadam harum partium contractione fieri poſſe, inter omnes conſtat; quod ſi vero paulo penſiculatius cauſas, quæ eandem provocant inquirere lubet, varii eas generis eſſe inveniemus. Vel enim à mole, ſeu ſaburra humorum vitioſorum, præſertim acido viſcidorum, in his latibulis hærentium, vel à ſubtili acrimonia humoris cauſtica tunicis ventriculi inhærente, vel etiam à ſolo vitioſo motu partium nervoſarum, ventriculi & duodeni nervoſo-muſculoſa ſyſtole & diaſtole gaudens machina ad inverſionem, contenta cum violentia expellendi, extimulatur. Jam facile quiſque ex ſagacioribus medicis perſpiciet, ſi cauſam nauſeæ & conatus ad vomendum humores mole & vitio peccantes præbent, ſalutarem quam maxime eſſe horum per vomitum excretionem, quam, ſi natura paulo languidior eſt, ſublevare utique & adjuvare per idoneum emeticum oportet. Contra vero, quando diſpoſitio ad motum harum partium inverſum & molimen vomitorium ab exigua quidem, ſed cauſticæ & virulentæ indolis materia, eaque intra tunicas ventriculi hærente, vel a ſolo animi perverſo motu, vel à conſenſu partium nervoſarum ex ſpaſmo evenit, patet omnino, plane nullum locum habere, ſed potius pernicioſiſſima eſſe, quæ penetranti & valentiori ſtimulo, ut ſtibiata ſolent, ventriculum & totum ſyſtema nervoſarum partium graviter afficiunt atque exagitant, ut triſtiſſima etiam mortis exempla inde in promptu habeamus, quorum profecto ſingula aſſerti hujus veritatem abunde teſtantur atque confirmant.

19. Licebit proinde ex multis quædam tantummodo memoratu digna exempla enumerare, quæ aliis quam maxime in meliorem cautionem, cum deliberatione & prudentia exhibendi emetica, inſervire poterunt. Vir triginta aliquot annorum, ſanguineæ complexionis & habitudinis ſpongioſioris, liberaliori & continuato vini ſpirituoſo potu ſe exercuit, aliquot poſt diebus corpori, propter incitatiorem motum ſudore perſuſo, copioſum frigidum potum immittit, à quo mox male ſe habuit, coorta febricula & anxietate, cujus avertendæ cauſa emeticum antimonialis proſapiæ ſat potens oblatum fuit: vomuit,

ſed

ſed anxietas, inquietudo & ardor circa præcordia, cum ſumma virium proſtratione, aliquot dies ſequebatur, tandem convulſio & mors. Facta ſectione ventriculus mire inflammatus repertus fuit. Quis non perſpicit, nullam plane hic adſuiſſe propinandi emeticum indicationem, quod vel jam à frigidiori potione factam inflammationem exacerbare, vel eam, in ventriculo ad illam diſpoſito, excitare debebat.

20. Fœmina ſenſibilioris & teneræ conſtitutionis, ſpaſmis hyſtericis obnoxia, tumidam & cachecticam faciem habens, ſumſit emeticum, quod vehementes vomitiones movebat, non multo poſt caligant oculi & plenarie viſio amittitur, neque reſtituta fuit. Quis non hic clariſſime intelligit, peſſimi hujus mali cauſam fuiſſe fortius vomitorium in fœmina, quæ jam laborabat ſpaſmis, quibus ordinario ſanguinis & ſeri copia ad caput fertur, quod, cum jam ipſa in operatione violentius factum fuit, a ſanguine ſtagnante ſerum feceſſit per poros & deſcendens ad nervorum opticorum thalamos, eos comprimendo, immedicabilem hanc læſionem oculis attulit.

21. Quidam ſanguine plenus, annorum quadraginta & ſimul hypochondriacus, ſpongioſi corporis habitus, vere, cum nondum ſanguinem miſiſſet, ſumſit purgans cum emetico, quod ultra viginti ſedes excitavit, nox erat inquieta, mane cum ſurgeret & frigido aeri ſeſe exponeret, protinus in maximas anxietates, virium languorem, vertiginem cum extremorum refrigeratione & tremore, incidit, ſecta fuit vena & datis diaphoreticis & confortantibus paulatim ſymptomatum atrocia ſeſe remiſit. Plethoricis atque hypochondriacis nunquam fortiora purgantia dare expedit, eo quod fortes ſpaſmos concitando, cum vehementia ſanguinem in partes pellant, ubi congeſtus magnis malis procreandis idoneus eſt. Virgini ex defectu menſium laboranti, eo tempore, quo natura incepit ſpaſmis uti ad ſuperfluum per uterum expurgandum, ex medici conſilio datum fuit emeticum validum, à quo quidem vomuit, ſed cruorem copioſum, cum lypothymiis; nihilo minus tamen, magna cura adhibita, vitam ſervavit. Non levis in praxi error eſt, dare eo tempore, exagitantia, emetica & purgantia, quo natura in motu eſt & molimina ſpaſtica facit ad ſanguinis evacuationes, quæ nec turbari neque ad alia inconvenientia loca facile transferri debent.

22. De noxio emeticorum intempeſtivo uſu notabilis porro ſequens eſt hiſtoria. Vir circiter quinquagenarius, ſanus & integer viribus, graviſſima correptus ira, mox tremore, horrore & frigore extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque dejectione tentabatur & ſequentem noctem inſomnem, perſiſtentibus adhuc hiſce ſymptomatibus, tranſigebat, continuam percipiebat nauſeam & ad vomendum diſpoſitionem atque conatum, una cum labiorum tremore & oris amaritie. His ſymptomatibus jactatus importune flagitabat à medico vomitorium, qui dare illud primum renuebat, victus tamen continuis precibus porrigebat, ſed quia ſumto pharmaco cum ſumma difficultate & anxietate bis, vel ter tantum, pauca mucoſa & bilioſa vomebat, ad meliorem operationem efficiendam, aliam poſcebat doſin, quæ ipſi etiam conceſſa. Hinc non ita multo poſt in deterius verſa omnia, aderant quidem continui ſingultuoſi ructus, ſed nullæ rejectiones humoris: affligebat præterea ſumma inquietudo, oppreſſio, ſpiritus gravis, intolerabilis ardens & anxius dolor in epigaſtrio, una cum extremorum refrigeratione, pulſu parvo & nonnihil intermittente. Petitum demum à me auxilium, tum ego accedens, ægrum extrema fere agentem inveni, eo quod vehementia ſpaſmorum omnes fere corporis nervoſas ſenſui & motui vacantes partes occuparat. Et quum mecum perpenderem, a ſumto veneno arſenicali eadem ſuborta ſymptomata largiori potu lactis & olei cujuſdam expreſſi, v. g. amygdalini, feliciſſime ſæpe ſublata & hominem ex mortis faucibus ereptum, pariter lac bubulum temperate calidum ſucceſſive, at copioſe, ebibendum ſuaſi. Inde inſigniter quidem atrocia hæc ſymptomata conquieſcere & remittere per noctem videbantur, ſed ſubſequenti mane ipſe patiens, ſine medici præſcitu, unciam unam ſalis Ebshamenſis ad aperiendam, quæ firmiter clauſa, alvum flatusque & anxietates tollendas ſumſit, quo priora ſymptomata & majori adhuc atrocia reverſa, ut aſſumtis licet analepticis, antiſpaſmodicis, animam, intra tertium à ſumto primo emetico diem, efflaverit.

23. Eſt certe allata hæc hiſtoria vel hanc ob cauſam memoratu digna, ut quisque medicorum inde diſcat, innocens alias emeticum ſtibiatum, moderatiori doſi, uti tartarus emeticus, ad grana duo datum, pro certa diſpoſitione ſpaſmodica, nempe ventriculi & partium nervoſarum, veri veneni vim habere & lethalem effectum exſerere poſſe. Qua de cauſa quisque circumſpectior medicus, non tam facilis ad dandum emeticum eſſe debet, niſi prius probe corporis ægrotantis natura, ventriculi diſpoſitione & cauſa urgente ejusmodi remedium, perſpecta. Deinceps illa quoque utiliſſima cautio ex funeſto hoc caſu elicienda: ſalia neutra eaque amaricantia, ut ſal Egranum, Ebshamenſe, Sedlicenſe, ad deducendos efficaciter & ſine moleſtia per alvum vitioſos humores egregia, tali in caſu, ubi primæ viæ ſpaſticis ſtricturis tenentur, neutiquam poſſe habere locum, adeo ut præſentiſſimam etiam hoc modo & hac ratione poſſint noxiam inferre.

24. De eodem hoc incongruo & lethali emeticorum uſu, ob medici errorem, falſo cauſam morbi dijudicantis, digna notatu hæc eſt hiſtoria, quo inde medici in inquirendis cauſis circumſpectiores eſſe diſcant. Generoſa erat puella, annos habens quindecim, tenerioris admodum ratione corporis conſtitutionis, ſedati etiam valde & compoſiti animi, quæ nondum paſſa menſium profluvium, per aliquot hebdomades male habuerat & ingenti preſſa fuerat languore, qui vires dejecerat, ad animi fere usque defectionem, unacum anxio quodam circa præcordia ſenſu, quam Germani dicunt, *das Ubelſeyn*, defecerat præterea ciborum appetentia, & pauco ſumto cibo, non tantum compreſſionem, ſive preſſorium dolorem in epigaſtrii regione ſenſerat, verum etiam eructationem nauſeoſam & vomibundam, urgente ſimul tuſſi ſicca, alvo clauſa & pauco ſomno. Medicus conſultus firmiter ſibi perſuadebat, contradicente licet matre, cauſam horum malorum eſſe pituitam tenacem, copioſe ventriculo inhæreſcentem, quæ vomitu ſit ejicienda, eamque excretionem ac viam quoque ipſam commonſtrare naturam. Annuit tandem mater aſſumtumque emeticum, neſcio quod, quo puella ingentem quidem pituitæ viſcidæ copiam multumque liquaminis pituitoſi ejecit, ſed tantum ab eo virium ſenſit decrementum, ut, quum erecta in ſtatura eſſet, mox animo linqueretur, reſpuit ſimul omnem medicinam & cibum, eo quod anxius dolor inde augeretur, & tertiu a ſumto pharmaco die placide exſpiravit.

25. Medicus in hoc caſu ad menſes, qui ſub hac ætatis periodo erumpere ſolent, neutiquam reſpexit, & quod a ſanguine per uteri oſtiola liberum exitum non inveniente, ſed refluente ad ſuperiora, præſertim ventriculum, illa ſymptomata, quibuscum conflictata fuit virgo, originem ſuam traxerint. Hoc enim ſi incidit, emetica omni modo evitare expedit, ne impetuoſiori concitato ſanguinis ad venas ſtomachi affluxu, vel ipſæ ruptæ cruentum cieant vomitum, vel ſanguis, præſertim impurus, ibi incarceratus, lethalem ſphacelum producat, maxime in tenerioribus, delica-

tis

tis & ſenſibilioribus naturis. Vidimus quidem, emetica purgantibus in pilulari forma admixta, in habirioribus & plebejis, ubi menſes retardari fuerunt, nón ſine fructu data, ſed tamen ubi nondum fluxerunt, vel per uteri vias exitum invenerunt, aliter longe procedendum, & hæc medendi ratio neutiquam locum invenit.

26. Pari ratione periculoſum eſt, vomitoriam propinare medicinam, quando ventriculus citra materiam ibi inhærentem peccantem, ſolo motu per conſenſum & actu quodam, quaſi immateriali, ad faſtidium & vomendum laceſſitur. Memini pariter fœminæ, quæ poſt annum quinquageſimum, quo ordinario menſium finis eſſe ſolet, propter congeſtionem ſanguinis circa venas & vaſa majora in lumbis, & ob urinam ſecedentem ſabuloſam, quæ exquiſite ſentientem uretherum ſubſtantiam arrodere & irritare ſolet, dolores preſſorios in ventriculi regione usque ad dorſum pertingentes, cum nauſea & ſtimulo ad vomitum ſubinde, præſertim noctu, patiebatur, ſanguine nimium a ſitu in dorſo incaleſcente. Medicus hujus ſymptomatis cauſam eſſe cenſebat cruditates in ſtomacho & ſuadebat mixturam, quæ grana duo tartari emetici habebat, qua quidem vomuit multa cruda & pituitoſa, ab eo vero tempore id conſequutum eſt, ut graviſſimi cardialgici dolores, ſive vehementes ſpaſmi præcordialem regionem per intervalla ſæpius tenuerint, quotiescunque vel dolor circa renes ſuſcitaretur & ſabuloſa urina ſecederet, vel cibus difficilioris ſolutionis, aut flatulentus aſſumeretur, vel fœmina leviter ira commoveretur. Nam mira eſt conſenſio renum, ſeu potius uretherum, cum ipſo ſtomacho, propter communem, valde nervoſam harum partium texturam; quo etiam fit, ut, quod quotidianæ obſervationis, à calculo firmius & diutius uretheri impacto, nulla cibi ſit appetentia, ſed continua nauſea, ructatio & ad vomendum diſpoſitio, cum ſumma moleſtia.

27. Neque minus crebriori experientiæ ſuffragio conſtat, quod ubi genus nervoſum in quadam parte, etiam remota, in morbis patitur, ventriculus non modo inde afficiatur, ſed & ipſa emetica & purgantia illum plus debilitent ejusque functionem lædant; id quod etiam ſequens hiſtoria uberius confirmat. Novimus fœminam ſeptuaginta annorum, quæ poſt refrigeratum nimis tempore hiemali corpus, in vertiginem incidebat, quam brevi poſt inſultus ſequebatur apoplecticus, convulſivis colli motibus ſtipatus. Venæ ſectione in pede & antapoplecticis refocillata, conatum experiebatur ad vomitum, & aſſumto calido juſculo, multum etiam pituitæ viſcidæ eructavit. Medicus igitur cauſam hujus inſultus in ventriculo deliteſcere ratus, ad hanc novique paroxyſmi recurſum præſcindendum, poſtquam ægra noctu bene dormiiſſet, ſequenti mane porrexit emeticum, ex granis XX. radicis ipecacuanhæ & grano uno tartari emetici, quo tres provocati vomitus cum maximis cruciatibus & anguſtiis, paulo vero poſt novus acceſſit inſultus apoplecticus, cum intumeſcentia & magno circa oculum tumore, difficillima reſpiratione & ſtertore, donec poſt duodecim horas ægra animam efflaret, effluente poſt mortem ex naribus, auribus & oculis ingenti ſeri putridi copia. Perperam oblatum eſſe huic apoplexia tactæ vomitorium, merito judicandum; quandoquidem in ventriculo nec vomitus, nec apoplexiæ fuit cauſa, ſed is potius fuit ſymptomaticus. Notum enim eſt, in omnibus capitis & nervorum, etiam a cauſa externa, morbis, ſtomachum in conſenſum trahi & ad vomendum adeſſe inclinationem, eaque propter ſiſtendos potius eſſe hos ſpaſmos, quam promovendos & intendendos. Compertum quoque ex pathologicis eſt, apoplecticum inſultum a ſanguinis & humorum congeſtione ad caput, ob ſpaſmos inferiorum partium obori-ri, quumque hæc congeſtio ſub vomitu augeatur, patet utique, novo inſultui per emeticum anſam fuiſſe ſuppeditatam.

28. Porro, ſecurus quidem emeticorum uſus eſt in febribus, ſi prima regio ſordium ſentina ſcatet, ac remiſſionis tempore evacuatio inſtituitur; ſed quando ſub ipſo paroxyſmi cum frigore acceſſu, quo ventriculus & partes nervoſæ ſpaſmo afficiuntur, propinantur & corpus præterea commotum ira, quam ſemper ſpaſticæ circa ventriculum comitantur ſtrictuæ & qua totum nervorum ſyſtema præter naturam afficitur, veneni naturam & virtutem induunt. Confirmatum id habemus memorabili exemplo fœminæ viginti & quod excurrit annorum, ad iram admodum pronæ. Hæc quippe iracundiæ affectu percita, refrigerato ſimul corpore cibisque pravæ materiæ ingeſtis, incidit in tertianam, gravibus ſymptomatibus, horrore, rigore, ſtimulo ad tuſſim ac vomitum, nec non anxietate ſtipatam. Inſtante tertio paroxyſmo, paulo ante ipſius acceſſionem a chirurgo tria tartari emetici ſumſit grana, ſed adeo exaſperata inde ſymptomata, cum extremorum frigore, horrore, rigore, vomitu alvique dejectione, ut lethalem adeſſe cataſtrophen putarent omnes, ſubſequente tamen æſtu, atrocia remiſit ſenſimque conquievit febris impetus. Interim remanſit virium proſtratio inſignis, & redeunte nova acceſſione, eadem ſymptomata eadem reverſa ſunt vehementia, licet nullam plane interea aſſumſerit medicinam, & plus quam decies vomuit totiesque etiam alvus ſeceſſit. Repetente aſtu, iterum remiſerunt ſymptomata, ſed magis quam antea languit nihilque cibi vacuo die aſſumere potuit ægra, ac inſultante vehementiori adhuc quam prius unquam paroxyſmo, ob virium defectionem in lipothymiam incidit, cum ſudore frigido, pulſu parvo & inæquali perpetuoque ad vomendum conatu, mens quoque emota ac demum mors ſucceſſit, halitu ex ore reddito frigidiſſimo. Licet igitur ea motuum ſpaſticorum ſit ratio, ut ab impetu ad tempus remittant ac poſtea iterum repetant; ſumto tamen in paroxyſmo emetico & introducto per illud pejore in nervorum & nervoſarum partium ſyſtema ad ſpaſmos diſpoſitione, non mirandum, inſigniter increviſſe motuum febrilium vehementiam & junctas febrium inſultui vomitiones alvique dejectiones adeo fuiſſe adauctas.

29. Luculenta porro de noxa emeticorum præpoſtere datorum hæc eſt obſervatio. Generoſa quædam fœmina ſexaginta & quod exceſſit annorum, ſanguinea, ob diuturnum mariti morbum ipſiusque obitum gravi & longo afflicta fuit mœrore & ab aliquot hebdomadibus multum conqueſta de ſummo languore virium, de tenſivo circa hypochondrium ſiniſtrum dolore, nec non ardore ſub cordis ſcrobiculo. Alvus ſimul erat valde adſtricta, noctes inſomnes, appetentia dejecta, omnia cum nauſea & faſtidio ingerebat, neque propter impenſam debilitatem lectum relinquere poterat per integrum menſem. Secta fuerat vena in pede, data analeptica temperata, quia calida ferre non poterat, alvus per clyſteres aperta, liquor anodynus & pulveres temperantes nitroſi propinati, ſed eo uſque incaſſum. Viſitabat autem interea ægram alius quiſpiam medicus, qui primum medicum malum non intelligere & ventriculum ſaburra vitioſa obſeſſum penitus eſſe aſſeruit, ſimulque ſe brevi tempore ægram ſanaturum eſſe confidenter pollicitus eſt. Obtulit hinc poſtera die pharmacum, quo ſumto mox ejecit miram cruoris nigri quantitatem, ita, ut ſex vomitibus plus quam ſex libræ eructarentur; videbatur etiam ægra à vomitu melius ſe habere, ſed mox in tam grave animi incidit deliquium, ut paucis poſt horis obdormiſceret. Fœmina hæc, omni dubio procul cachectica, viſcera, præſertim lienem & hepar, ſanguine infarcta habuit,

vaſaque ventriculi cruore turgida. Id enim poſt impenſiorem luctum ac diuturnum mœrorem ſæpe evenire ſolet in fœminis maxime debilibus & ætate gravibus, ut lenta gliſcere videatur ſebris & quaſi hectica, cum dolore circa hypochondrium ſiniſtrum, languore & inappetentia. Licet igitur hæc fœmina ab interitu vindicari non potuiſſet, medicus tamen mortem ex errore acceleravit, quia mali cauſam in ventriculo hærere judicans, vomitus elicuit, quibus vaſa ſtomachi brevia rupta & cruor tam copioſus per os egeſtus eſt, cum lethali lipothymia.

30. De cruenta vomitione quoniam jam facta eſt mentio, incidit in memoriam obſervatione non indignus caſus, de fœmina idemnidem generoſa, vix XXII. ætatis annum egreſſa, tenerioris & ſenſibilioris conſtitutionis, à matre hyſterica prognata & ipſa hyſtericis paſſionibus obnoxia alvique adſtrictioris. Laborarat hæc duobus abhinc annis tertiana, quæ à medico, quibus neſcio, abacta quidem fuerat, ſed languerat ex eo ciborum appetentia, ægra male ſemper habuerat menſesque per tres menſes reſtitarant. Primus in conſilium vocatus medicus gravidam ipſam eſſe judicabat, quod tamen plane ipſa negabat; alter vero extraneus medicus ad menſes emovendos miſit elixirium quoddam aloeticum, ſuccinatum, amarum, cum oleo ſabinæ mixtum, quod ter quotidie ad gtt. XXX. ſumſit, a quo tamen aucta circa præcordia anxietas & ardor cum virium languore. Acceſſor hinc ego ædesque intrans obvium habui in hypocauſti limine maritum, phialam argenteam liquamine inſtar loturæ carnis, innatantibus atris grumis, repletam, quod vomitu rejecerat ægra, manu gerentem, & lecto poſtea aſſidens, iterato ægram majorem grumoſi & corrupti cruoris quantitatem eructare vidi, donec accedentibus lipothymiis pulſuque facto inæquali, viginti quatuor poſt horas, mors vitæ faceret finem. Scilicet, ſæpe accidit, ut poſt febrem, præſertim male curatam, menſium ſubſiſtat fluxus, & regurgitante ab utero ad ventriculum, lienem & hepar ſanguine, ejuſmodi, quæ meminimus, ingruant pathemata. Sed hoc ubi contingit, perniciſum maxime eſt emmenagoga calida offerre, eo quod ſanguinem exagitant eidemque orgaſmum & turgeſcentiam inducunt, qua facile ventriculi venæ demum rumpuntur.

31. A noxa emeticorum remediorum veniendum eſt ad damnum, quod validinta purgantia data adferunt. Fœminæ cachecticæ & valde repletæ, obeſæ, quæ pedes habebat tumidos, exhibetur purgatio, quæ drachmam ſemis extracti panchymagogi Crollii & grana octo reſinæ gialappæ habebat, quarum uſum mox cum cardialgia atrocia tormina excipiebant, altero die nec manum nec pedem poterat movere, memoria quoque erat imminuta. Non aliunde hujus mali origo, quam à forti purganti petenda eſt, nam gialappæ reſina firmius inteſtinorum tunicis adhæreſcens, ingentes ſuſcitat ſpaſmodicas contractiones, quarum vehementia impurus & ſeroſus ſanguis ad caput & ſpinalis medullæ principium pellitur, ubi periculoſæ ſeri ſtagnationes hæc mala protulerunt. Fœmina tenerioris & ſenſibilioris texturæ, ſub principium autumni in febrem catarrhalem cum coryza, tuſſi, alvo adſtricta & glandularum tumore incidit. Præter pectoralia & emollientia datur quoque purgans, quod mercurii dulcis grana decem & extracti panchymagogi Crollii grana viginti habebat, hoc ſumtum de nocte incredibiles fecit anxietates cardialgicas cum vomitu viridi, ventrem quoque tormina fatigant, cum aſpectu faciei miſerrimo, ut crederes illam morti vicinam. Clyſtere infuſo ex lacte & carminativis & ſupra dato cremore hordei cum diaſcordio Fracaſtorii & oleo amygdalarum dulcium, ſedibus aliquot ſubſecutis & ſudore oborto melius ſe habuit. Non dubitandum eſt, quin intempeſtive hoc caſu datum purgans ſymptomatum horum gravium cauſa fuerit: nam, quandocunque natura eſt in motu, & ſpaſmi adſunt ad aliquid expellendum, alvusque ſimul ob ſpaſmos dura & conſtricta eſt: tunc conſultum nunquam, acri ſtimulo membranoſas ventriculi & inteſtinorum partes exagitare. Multo vero deterior res eſt, ubi acidi corroſivi prima in regione humores reſident, qui juncta acrimonia purgantium nervos præcordiales vehementer adfligunt, unde anxietates & id genus plura pathemata.

32. Infans aliquot menſium à nativitate bene ſe habuit, dormivit & per alvum excrementa reddidit. Menſe ſeptimo, ſub acceſſu dentitionis, male ſe habet, alvus non bene reſpondet & excrementa ſecedunt viridia, corpus calet; inquietus eſt, ingeruntur multa & varia remedia, frequentius quoque offertur ad alvum laxandam pulvis radicis gialappæ ad grana ſex cum ſyrupo rhabarbari, clyſteribus quoque crebrius alvus tentata, ſubſecutæ fuerunt cum febre convulſiones & mors. Tametſi dentitio in infantibus facile convulſiones producere poſſit, minime tamen adprobamus hanc methodum, quando omnia ſunt propter dolorem in ſpaſmo, motu & conſtrictione, acria quod dentur purgantia & copia ingeratur medicamentorum, eo quod hæc ſpaſmos graviores efficiant & naturæ vires mirum fatigent, potius dolor blande demulcendus eſt anodynis, diaphoreticis & nervinis & clyſteres blandi ac oleoſi injiciendi, hinc, remittente dolore & ſpaſmo, ſæva ſymptomata ſponte quieſcunt vel facile avertuntur. Auro enim carior debet eſſe hæc practica regula, naturam à morbo irritatam non ulterius acribus medicamentis eſſe irritandam. Novimus infantes, quibus, cum alvus non recte reſponderet, datum ex gialappa purgans aliquoties ita dejecit inteſtinorum tonum, ut alvus nunquam ad priſtinum ſtatum redierit. Nihil enim pejus eſt, quam ventriculi & inteſtinorum tonum infantium purgantibus pervertere, quo ſalvo & incolumi ipſi optime valent, quo deperdito ſemper eorum vita & ſanitas periclitatur.

33. Sanus & robuſtus homo, tempore verno, poſt venæ ſectionem petit, præſervationis cauſa, à medico purgans, quod conſtabat ex extracto hellebori nigri, gummi guttæ, reſina gialappæ, trochiſcis alhandal ana granis octo: forma pilularum ſumſit, inde anxietates paſſus eſt cum duobus vomitibus & quatuor ſedibus, circa veſperam pulſus fit celer, ſiti afficitur, nox eſt inquieta. Medicus altero mane accerſitus, exiſtimans multos pravos ſuccos in primis viis latere, qui non ſufficienter evacuati eſſent, iterari hoc purgans juſſit, ſed ſecuta fuerunt ingentia tormina, cardialgiæ & colicæ inflationes, aliquot ſedibus ſubſecutis: appetentia dejiciebatur & ſummus aderat virium languor, juſcula data fuerunt hordeacea, melius quidem ſe habuit, ſed ex eo tempore nunquam non de tenſivis flatulentiis, mala digeſtione & alvo non recte reſpondente conqueſtus eſt. Hic caſus nos docet & inſimul admonet, purgantia fortiora, etiam in ſanis corporibus, ventriculi & inteſtinorum motum periſtalticum ac tonum ita lædere & invertere poſſe, ut ad eum reparandum non facile rurſus locus detur: ſique id præſtant in ſanis & robuſtis corporibus, multo magis offendent imbecilliora. Et hæc quoque hiſtoria veritatem *aphoriſmi XVI. Sect. IV.* qui eſt: *veratrum periculoſum eſt ſanas carnes habentibus & aphoriſ. XXXVI. Sect. II. ſana habentes corpora, dum medicamentis purgantur, cito exſolvuntur*, eximie corroborat.

34. Intempeſtive quoque data ſudorifera morbo præbere poſſe cauſas; ſelectiores obſervationes & morborum clinicæ hiſtoriæ luculenter teſtantur. Vir ſanguine plenus & robuſtus, quadraginta annos natus, ante ſanguinis miſſionem vel alvi ductionem, cum

ex

ex dolore tenſivo ſcapulæ dextræ laboraret, ſumſit à medico tincturam bezoardicam, cum ſpiritu cornu cervi ſuccinato mixtam, paulo largiori doſi, lecto probe tectus circa noctem & ſummo mane, non ſudavit, ſed dolor ſcapularum non mitior, ſed potius gravior redditus, in conſenſum pertraxit colli muſculos, ut in nullum latus flectere poſſet, jungebatur ingens dolor capitis in latere dextro, quem poſtea ſequebatur acris defluxio calida ex oculis cum rubore diuturna, adhibita venæ ſectione & purgatione, nec non admotis pediluviis & infuſis herbarum calidis, quæ tranſpirationem movebant, ſe remiſerunt quidem hæc ſymptomata, defluxio autem ex eo tempore manſit in palato per annum & ultra, cum perpetuo fere uvulæ delapſu, cui malo tabaci fumus tandem egregie ſuccurrebat, nihilo minus, humida regnante tempeſtate, hæc relaxatio mox fauces & uvulam rurſus petebat. Quæ vitia non aliam agnoverunt originem, quam quod ſanguine & ſuccis repleto datum fuit cum regimine forte ſudoriferum, quod cum impetu tenacem ſanguinem in anguſtias vaſorum & glandularum protruſit, ut adeo, circulatione ſanguinis ita impeditiori facta ſerum per poros ſecedere coactum acres has defluxiones concitaverit.

35. Fœmina præter morem gravi concitatur iracundia, ſenſit exinde anxietatem & conſtrictionem circa præcordia cum appetentiæ dejectione artuumque tremore. Sumſit ex conſilio amicæ ſpiritum cornu cervi volatilem paulo liberaliori doſi & ad ſudorem corpus compoſuit. Ab hoc tempore in artuum dolorem, univerſi corporis languorem ac lentum calorem diu adfligentem incidit, ut hectica & phthiſi laborare ab omnibus crederetur, lacte tandem caprino diluto cum infuſo veronicæ & pulveribus nitroſis & bezoardicis & laxante ex manna vires, ſed non in totum recuperavit. Quid abſurdius hic potuit excogitari, quam calido ſudorifero ſaburram bilioſam primis viis inhærentem, quæ per ſedes debebat vacuari, ad habitum corporis & nervorum ſyſtema propellere, ubi has torturas excitavit; ſaluberrimum enim eſt monitum ſapientiſſimi medicinæ parentis HIPPOCRATIS *aph.* 21. *Sect. I.* per convenientia loca materiam, quæ educi debet, eſſe ducendam: ſique loco remedii, quod ſudorem movebat, oblatum fuiſſet clementer laxans cum temperante pulvere mixtum, immunis certe ægra à pernicioſis hiſce ſymptomatibus vixiſſet.

36. Neque vero facile majora damna ac detrimenta in medicina, quam per opiatorum abuſum, fiunt, in quorum confirmationem perpaucas hoc loco obſervationes placet inſerere. Vir triginta annorum ſanguineo-phlegmatici temperamenti per omnem vitam integer, ſanus ac incolumis, vino Rhenano per frequentes compotationes ſe nimium opplevit, à quo tempore in alvi incidit fluxum aliquot ſeptimanas durantem, cujus ſiſtendi fine, medicus porrigit pulverem, qui opium torrefactum capiebat. de quo intra viginti quatuor horas duodecim ſumſit doſes, quarum quævis duo grana opii habebat, quo facto minuebatur quidem nimia alvi dejectio, ſed ingentes paſſus fuit anxietates, abdominis flatulentias, ſpaſmos, ſomnus erat inquietus, virium languor & digeſtio depravata fuit & ſubinde conquerebatur æger, totam ipſius naturam eſſe in pejus mutatam & mire debilitatam. Diu durarunt hæc ſymptomata, ad quorum vehementiam tollendam plures medicorum in conſilium ſunt adhibiti, qui morbum habebant pro hypochondriaco & variis uſi ſunt remediis, ſed plane fruſtraneo effectu, ſiquidem perpetua aderat ructuum & flatuum copia, anxietas, inquietudo & alvi crebrior cum dolore dejectio & tantus in ventriculo & ore acor obſervatus, ut aquam fortem æmulari videretur; juncto calore præternaturali, urina rubicunda cum ſedimento, extremæ partes utplurimum refrigeſcebant, & tunc in dorſo ſudor obſervatur. Laboravit ex hiſce ſymptomatibus jam per plures annos, fruſtra adhibito thermarum & acidularum martialium, abſorbentium, decoctorum ex lignis aliorumque uſu. Evidentiſſime apparet ex hac morbi hiſtoria, quod copia vinorum acidorum, quæ tunicas inteſtinales læſerunt, non minus, quam maxime per ſiniſtrum opii uſum, ventriculi & inteſtinorum tonus ac motus ex toto fuerit deſtructus, cui unice gravia, quæ adfligunt, ſymptomata, accepta referenda ſunt. Simili quoque ratione annotavimus in fœmina, quæ ex dyſenteria laborans præpoſtere adſtringentibus & opiatis tractata fuit, eadem fere ſymptomata. Diſcimus exinde, quam graviter opiata ventriculi & inteſtinorum tonum, quo nihil ad ſanitatem tuendam eſt præſtabilius, offendere poſſint.

37. Tametſi vero innumera, quæ minus prudens opiatorum uſus intulit, mala compluribus obſervationibus à nobis notatis oſtendere poſſemus, ſuffecerit tamen adhuc duas memorabiles attingere. Prima ita ſe habet: Vir quinquaginta annorum, ſanguineus & bono corporis habitu prædirus, podagra per multos annos detentus, incidit ob infortunium in diuturnum mœrorem, cohibetur alvi fluxus cum virium languore, ciborum inappetentia. Medicus hiſce malis opponit aquam liliorum convallium vinoſam cum grano uno extracti opii quotidie ſumendam, quod remedium per aliquot fere ſeptimanas continuat propter ſomnum paulo quietiorem redditum, ſed languor virium ingraveſcit, ſudor fit frigidus, tandem pulſus fit celerior & ſimul debilis ac ſingultu accedente æger moritur. In diſſectione corporis hepar, quoad concavam partem, nigrum, corruptum & ſphaceloſum inventum & latior macula nigra in dextro ventriculi latere, nec non in diaphragmate conſpiciebatur, exiguus vero in vaſis ſanguis reperiebatur. Quam inepte corpori raro ac ſpongioſo, cujus robur ventriculi & univerſi corporis mœrore fuit exhauſtum, opiatum datum fuerit, ſaniorum judiciis relinquo.

38. Altera non minus notatu digna obſervatio hæc eſt. Alius vir triginta annorum, naturæ admodum imbecillis, ſenſibilis, hypochondriacus ob inſalubrem diætam ſæpe incidit in anxiam ventriculi & præcordiorum inflationem, alvi eſt ſegnioris, & incredibilis in ventriculo aderat acor, quem ſubinde abſorbentibus contemperabat. Corripiebatur ſæpius vere & autumno tuſſi diuturna humida, cum inquietis noctibus & alvo tardius ſecedente; ad catarrhum itaque ſiſtendum & ſomnum quietiorem reddendum, datur crebrius doſis pilularum de ſtyrace cum vel etiam ſine ſtimulo aloetico laxante. Neque male ceſſit medicina, nocte meliori ſecuta & tuſſi moderatiori. Non multo vero poſt conqueritur æger de maximis anguſtiis circa præcordia, & vomitu ſpontaneo ejicit viſcidam materiam bruni coloris, urgentibus anxietatibus affertur emeticum, quo ingens colluvies materiæ viſcidæ, bruni coloris non ſine euphoria ejicitur. A medicis hæc habita fuit pro atra bile veterum ſive potius cruore ex vaſe brevi in ventriculum effuſo & cum alimentis fermentatis permixto. Ejusmodi materiæ vomitiones etiam ſpontaneas poſtea ſemper fere incurriſſe obſervatum fuit, quoties medicamentum, quod pauxillum opii continebat, ſumſit, at color materiæ, quæ vomitu rejecta fuit, brunus, potui ſuccoladæ, quo non advertentibus medicis interdum uſus fuit, debebatur Nam ſub febrili & catarrhali inſultu ordinario ſtrictior eſt alvus, quæ adhuc difficilior per opiatum facta eſt, unde ob ventriculi & duodeni atoniam auctam viſcida & glutinoſa, pinguis, qua gaudet ſuccolada, maſſa diutius inteſtinorum tunicis adhærens, tandem naturæ robore & ſtimulo addito ejecta fuit. Nos admonere hæc obſervatio debet, quod

quod nec unquam, niſi vel cum magna cautione in omni febrium genere, nec non in corporibus hypochondriacis, opiata præbenda ſint, ob id quod alvum retardando, impuras ſordes in prima regione accumulent.

39. Ab opiaris ad mercurialia, ſalivationis fine adhibita deveniendum, utpote quæ proh! dolor haud levem corpori adfricare ſolent noxam, plurimorum malorum fundamentum conſtituendo. Quam in rem etiam juvat caſum hoc loco proponere, qui adhuc ſub noſtris manibus verſatur. Vir quadraginta annorum, macilentioris habitus, ob aſſuetam duram & ſalſam diætam, non adeo benignos ſuccos in venis fovens, inficitur ex impuriori venere maligna lue, quæ artus & caput acerbiſſimis doloribus & tophis excruciabat. Poſtquam plurima incaſſum data fuerunt, tandem ad ſalivationem deventum eſt, quam argento vivo, intus & extus uſurpato, promovere annisi ſunt, ſed plane non fuit levatus, potius ab eo tempore de perpetua tenſione, duritie abdominis, alvi tarditate & urinæ difficultate ac ſuppreſſione conqueritur, & niſi balneis emollientibus, nitroſis & balſamicis carminativis ac diureticis & laxantibus opem feramus, alvus dura, inflata & denſa manet ac multum moleſtiæ procreat: reliqua ſymptomata, ut tophi, dolores acerbi capitis & artuum, remediorum a nobis datorum ope, ſublata ſunt, tantum quod illa noxia & ſpaſtica ſtrictura, quæ in membranis inteſtinorum & veſicæ remanſit, nondum ex toto vinci potuerit. Novi fœminam generoſam, quæ a mercuriali ſalivatione per plures annos moleſto ptyaliſmo laborat, capitis imbecillitate & dolore ſæpius ad dentes atroci revertente, pedes plerumque ſunt frigidi, parum appetit & corpus marcore conficitur. Atque adeo ex hiſce vel ſatis evidenter apparet, mercurium non eſſe tam inſons & innoxium remedium, ut imperiti volunt, ſed ſatis potens & validum in concitandis gravibus malis, ſi eo velut heroico, cujus dexter uſus magnam prudentiam deſideret, abutamur. Vix enim datur in rerum natura ſimile remedium, quod tam valide, ſtringendo nervos ac glandulas, humores lymphaticos in motum fortiorem ciere atque in palato & faucibus glanduloſis, vel etiam capite congerere, præter argentum vivum poteſt, cujus operatio ex parte eſt conſtrictorio-ſpaſtica, ex parte relaxatoria, unde lymphæ congeſtio.

40. Dein, innumera mala ſunt, quæ ab adſtringentibus incaute adhibitis ad ſiſtendos nimios ſanguinis vel etiam alvi fluxus proficiſcuntur. In memoriam incidit caſus, ubi vir ſanguine & ſuccis plenus, Baccho & Veneri admodum deditus in nimium hæmorrhoidum, cui adſuetus erat, profluvium dilapſus eſt. Medicus in conſilium accitus ipſi præſcribit electuarium ex conſerva roſarum, ſemine hyoſcyami, hæmatite, ſemine papaveris albi, quod larga ſatis quantitate ſumſit, ſiſtitur fluxus & mens ſimul emovetur ac turbatur, non multo poſt incipit venter intumeſcere & verus fit hydrops. Ratio non adeo difficilis, ſed in promtu eſt: nihil enim in lædendo ventriculi & viſcerum tono potentius eſt narcotico, & quia jam in hæmorrhoidario nimia venere & vino debilitato, hepatis & omnium viſcerum adſuit labes ac imbecillitas, effectum utique eſt, ut hepar & lien, quæ obſtructionibus ſunt opportuniſſima, craſſis & lentis ſuccis infarcta, liberum lymphæ circulum ac iter intercipiendo, ſeri ſeceſſioni & vaſorum lymphaticorum ruptioni cauſam atque occaſionem præbuerint. Et, cum medicus curationem hujus morbi validioribus purgantibus adgrediebatur, noſtro quidem judicio plus detrimenti, quam emolumenti attulit: nam viſcera indurata & infarcta & vires imbecillæ medicamenta ſolventia, quæ vacuandis craſſis & lentis humoribus idonea ſunt, non facile admittunt, in minori vero doſi nihil aut parum opis ipſa conferunt, ſed ſemper imbecillior ex horum uſu fit corporis natura & ventriculus magis læditur.

41. Menſium fluxus & fluor albus in fœminis paulo fortioribus adſtringentibus & externis & internis cohibitus, quæ non profert mala? gignuntur inde varia in uteris tumorum & ulcerum genera, ſcirrhi, phlegmones, cancri & hujus generis plura, quæ recenſere nimis longum eſſet. Placet hanc in rem ſequentem hiſtoriam adferre. Quadraginta annorum fœmina, tenerioris & ſenſibilioris texturæ, diæta minus ſalubri & incauta utens, alvo laborat obſtructa, capitis dolore & præcordiorum tenſione, excernit inſtar albuminis ovi per uterum materiam ſingulis menſibus, quæ procedente tempore coloratior & acrior facta eſt. Medicus, præmiſſo purgante, utitur Grammaniana tinctura, quæ ob ſaturni ſaccharum & vitriolum martis ſiſtebat hunc fluxum. Ab hoc vero tempore ingenti anxietate præcordiorum, languore, inquietudine & dolore lumborum premitur: accipit ſudoriferum & inde univerſum corpus maculis rubris perfunditur, hinc anxietas præcordiorum & internus calor ex parte minuitur. Quando corpus frigore excipitur, purpura protinus recedit & priſtina ſymptomata revertuntur. Tandem uſu bezoardicorum purpura corpus deſerit, & fluor albus revertitur. Quibus docemur, nunquam tuto adſtringentibus ſiſti fluxum, ſed materiam, quæ in vitio eſt, dum ad alia & interiora loca fertur, graviora ſuſcitare pathemata. Diſcimus quoque ex præfata morbi hiſtoria, purpuram ſexui fœminino adeo familiarem morbum, ex lympha putrida & corrupta maxime ſuam originem & incunabula trahere.

42. Phthiſis vera, quæ nunquam ſine pulmonum exulceratione eſt, plerumque originem debet hæmoptyſi, quando ipſa à medicis validioribus adſtringentibus tractatur, quæ ſanguinem ad hoc debile viſcus ex inferioribus congeſtum, fortiter coagulant, inque motu ac circulo ſiſtunt, unde dura oboriuntur tubercula, quæ cum tempore exulcerantur & inſtar carcinomatis pulmonum ſubſtantiam depaſcuntur. Temporis ratio non permittit per ſingula ire morborum genera & errores in praxi commiſſos oſtendere; plures adhuc reſtarent detegendi, qui circa topicorum uſum occurrunt: ſed quia jam alio tempore pernobile hoc argumentum a nobis tractatum fuit, hinc candidum lectorem eo remittimus. Nihilo minus pauca tantum addemus.

43. Non minus cenſura digni ſunt illi medentum, qui ſymptomata, neglecta morbi cauſa, oppugnant, & quando a ſolo motu per conſenſum vitiato illa oboriuntur, cauſam eorundem materialem quærunt falſaſque ſibi formant medendi indicationes, in cujus confirmationem hanc adjicimus hiſtoriam. Fœmina ſpongioſioris & ſanguine turgidi corporis habitus, ſuperato quinquageſimo ætatis anno ſubinde media nocte gravem dolorem preſſorium ex dorſo ad ſcrobiculum cordis excurrentem, cum ſumma anxietate, extremorum frigore & languore virium patiebatur, qui poſt quinque vel ſex horas ſponte iterum evaneſcebat, tertia vero, vel quarta quavis nocte iterum repetebat. Quum igitur ob victum lautum, vitam ſedentariam ac ceſſans menſium profluvium, ſanguis & humores nimium redundarent, idque ſi non cauſam, effectum tamen ipſa cauſa deteriorem præſtare poſſet, è pedia vena ſanguinem detrahi juſſimus, quo facto, exſpiravit hic dolorifico-ſpaſmodicus affectus ac per menſem & quod excurrit ſiluit, poſtea vero recruduit, & non interrupta ſerie, non quidem interdiu, ſed noctu, afflixit. Stipabatur tamen longe aliis quam antea ſymptomatibus, continuo ſcilicet vomendi conatu, eructationibus & dolore, qui in regione lumbari

incipiens,

incipiens, omnem abdominis regionem cum torminibus occupabat, aderat quoque ictericius faciei color. Medicus alius cauſam horum pathematum eſſe impeditum ſanguinis per hepar infarctum vel obſtructum, curſum autumans, elixiria & extracta amara, nec non ſalia aperitiva neutra & alcalia, pilulas etiam Becherianas frequentius obtulit, ſed ſæpius inde & ſævior rediit affectus, appetentia penitus deſtructa, color ictericius intenſior factus, vires quoque magis fractæ. Demum ego non modo in, ſed & extra paroxyſmum liquoris anodyni uſum ſuaſi, cum pulvere præcipitante nitroſo, ter intra diem & noctem ex aqua menthæ & ceraſorum nigrorum ſumendum, quo etiam feliciter evanuere dolores cum vomitionibus, & urina prodiit ruſa ſabulumque craſſum cum concrementis calculoſis dimiſit, diſparente ſenſim flaveſcente faciei colore, licet poſtea ægra ſæpius iiſdem adhuc pathematibus fuerit attentata, quæ tamen, urina ſecedente ſabuloſa, iiſdemque remediis ſemper iterum conquieverunt. Scilicet, ventriculi ſpaſmus, ſive dolor cardialgicus, nec non ictericius color, non modo à calculo & obſtructione in receptaculis biliariis, ſed & à rudiori ſabulo, quod in anguſto ureterum canali hæret, oboriri poſſunt. Acceſſit vero etiam in hac ægra nimia ſanguinis congeſtio ad renes, ejuſdemque regurgitatio ad ventriculum & inteſtina dolori in lumbis totoque abdomine, nec non vomitioni anſam præbuit, ipſeque affectus hanc ob cauſam merito pro nephritide cardialgica & colica venditari poteſt. Pro præſervatione hujus mali venæ ſectio cum fructu imperata fuit.

44. Et profecto mirandum eſt, adeo nonnunquam incurioſos eſſe in conquirenda morbi hiſtoria medentes, ut haud raro ne quidem de mali origine ſint ſoliciti, ſed pathemata vix inaudientes, cœco auſu medicationem aggrediantur non modo fruſtraneam, ſed & pernicioſam, cujus rei illuſtre præbuit exemplum vir generoſiſſimus XXXVIII. annorum, aulæ Saxonicæ miniſter, ſanguineæ conſtitutionis. Commotus hic fuerat gravi iracundia, & poſt hanc ſumſerat cibum in convivio ſimulque liberaliter hauſerat vinum, ex eo vero peſſime habuerat, aſthmate nempe convulſivo ſpaſmodico oppreſſum fuerat pectus, noctu maxime ingraveſcente ſomnumque impediente, nil fere appetere potuerat, ſed anxio preſſus fuerat dolore, quotieſcunque nonnihil aſſumſerat, hinc corpus contabuerat, facies facta icteritia ſummaque imbecillitas ſubſequuta, ut medici ipſi ægrum pro conclamato habuerint. Demum acceſſit ad me formularumque medicamentoſarum à variis medicis præſcriptarum apparatum, ad octogenarium fere numerum aſcendentem, mihi exhibuit, in quo nullum fere medicamenti genus omiſſum, ſed purgantia, laxantia, emetica, ſalia aperientia, anodyna, carminativa, confortantia, ſtomachica, comprehenſa, omnia tamen incaſſum uſurpata. Etenim omnium, quotquot in conſilium aſciverat æger, indicationes & conſilia, ſcripto etiam tradita, eo tendebant, ut crederent, hepar eſſe obſtructum & ſanguinis per hoc viſcus progreſſum non recte ſuccedere naturamque moliri hæmorrhoidalem fluxum, ideo promovendum, utut æger ne veſtigium de hoc unquam percepiſſet. Ego vero, expenſis curate ſingulis, in hanc ivi ſententiam, ab ira ſola ſubnatum fuiſſe hunc affectum & ex eo ſpaſmodicas & convulſivas in nervis, qui ad ventriculum excurrunt, eſſe ſtricturas itemque in tunicis nervoſis ductuum biliariorum, nec non in nervis diaphragmatis. Hinc medicationem aggreſſus ſum pulvere diaphoretico, nitroſo-cinnabarino & liquore anodyno minerali, loco potus ordinarii ſuaſi decoctum demulcens, una cum infuſo theiformi ex ſummitatibus milleſolii, floribus chamomillæ, cum ſemine fœniculi, poſt aliquod vero tempus datum fuit ſal noſtrum aperitivum, cum pilulis balſamicis, & ſic, adſpirante divina gratia, intra menſem, derelictus ab omnibus æger, perfecte ſanitati fuit redditus.

45. Perpauci etiam ſunt medici, qui naturam & cauſas intermittentium, præſertim earum, quæ ex intemperata & diuturna aëris conſtitutione oboriuntur ac populares habent circuitus, recte perpendunt atque pernoſcunt. Vidimus id elapſis aliquot abhinc annis, ubi ob tempeſtatem per totam æſtatem & Septembrem nimis calidam & ſiccam, invaſerunt intermittentes frequentiſſimæ, tertianæ, quartanæ, quotidianæ, mirum anomalæ & pertinaces, quippe quæ ex ſimplicibus in duplices, ex quartanis & tertianis in quotidianas degenerarunt, ſæpe ac, ut annotavi, vel decies recidivarunt, nonnunquam etiam purpura chronica demum accedente. Cauſa vero hujus irregularis & refractariæ indolis, meo quidem judicio, vix alia eſſe videtur, quam quod medici firmiter perſtiterunt in præjudicio pathologico-therapeutico, febrium cauſam eſſe humores tenaces primas vias obſtipantes & in viſceribus infimi ventris hærentes. Hinc enim factum, ut nonniſi evacuantibus, aperientibus & incidentibus totum curationis negotium conficere anniſi ſint, & datis liberali manu, vel quadrageſies ſalibus neutris & abſorbentibus, item pilulis ad imitationem Becherianarum confectis, alvinam evacuationem provocare voluerint, omiſſis antiſpaſmodicis & roborantibus, inter quæ utique chaccatillæ & chinæ cortex, crocus martis ignem non expertus, liquor noſter anodynus mineralis, nec non extractum & pulvis florum chamomillæ, primas tenent, utpote quæ ſanguinis motum ad corporis ambitum dirigunt & perſpirationem, qua ad febres ſanandas nihil ſalutarius, inſigniter promovent. Sic igitur non mirum eſt, deteriores factas febricitantium res, ut diu & miſere fuerint afflicti, quin novi exemplum tertianarii, qui mole abſorbentium & incidentium obrutus, prævia lipothymia, plane fuit extinctus.

46. Detrimentoſum non minus his in febribus eorum fuit molimen, qui autumarunt, declinante paroxyſmo, ſudorem, qui ſponte prodit, medicamento ſudorifero, tinctura, vel eſſentia alexipharmaca, eſſe eliciendum, quo natura in ſalutari hoc negotio adjuta febrilem eo facilius è corpore proſcribere poſſit materiam. Tametſi vero & rationis & experientiæ ſuffragio nitatur, tempore à febre vacuo, quo ſanguinis progreſſus, pulſu teſte, lentior, cum bonis ægrorum rebus perſpirationem congruis præſidiis ſecundari; nihilo tamen minus, quum ſuperioris anni febres ex valde климa bilioſa, ſalina ſulphurea ſanguinis & humorum intemperie ortum traxerunt, minus tutum ac è re fuit, medicamentis ſanguinem commoventibus, nec non pulveribus ſtomachicis ex radice ari, pimpinellæ, galangæ aliiſque acrioribus compoſitis, extra paroxyſmum exhibitis, magis adhuc rareſacere ſuccos & ad progignendas ejuſmodi acres bilioſas ſordes diſponere, à quibus poſtea ſummæ virium dejectiones ad lipothymiam uſque, ſudores colliquativi cum purpura prognati. Magis potius rationi & experientiæ conſentaneum fuit, ſuccurrere pulveribus temperantibus, roborantibus nitroſis & leniter evacuantibus mannatis, una cum recto corticis chinæ uſu, nec non leniter roborantibus ſalinis, cujus generis ſunt mater perlarum & conchæ ſucco citri irroratæ &, quæ magni uſus ſunt, teſtæ ovorum in ſpiritu ſalis maceratæ.

47. Alii epidemicis his febribus decumbentibus incongruo corticis chinæ uſu nocuerunt. Fuerunt enim, qui hunc in pulvere, una vel altera ante paroxyſmi acceſſionem hora, plena doſi ad drachmam unam exhibuerunt, quum febris jam per aliquot menſes corpus detinuiſſet. Tum quippe paroxyſmus ſequutus longe

longe acerbior, majori anxietate, inquietudine & corporis jactatione, ob auctos internos ſpaſmos, ſtipatus, horror longe diutius perſtitit vireſque longe gravius fuerunt attritæ. Nihil enim pernicioſius, quam chinam chinæ paullo ante paroxyſmum, antequam ſordes birioſæ in primis viis, vel ſanguine contemperatæ & leniter expurgatæ ſunt, offerre, eo quod hæ ſic retinentur, & ſpaſmi horum ſymptomatum auctores intenduntur.

48. Novimus ſane præter hæc innumera adhuc exempla de intempeſtivo & imprudenti ad coercendum ſebrium intermittendum impetum chinæ chinæ abuſu, cujus tamen uſus tempeſtivus & prudens ob vim tonicam & roborantem, non modo in ſebribus, quæ intermittunt, verum etiam in aliis magnis vitiis plane mirabilem adfert opem. Et ſolemus ſæpius hoc in ſermone uſurpare: nullum remedii genus melius, quid ſit ars medica rationalis, oſtendere, quam corticem iſtum ſebriſugum, qui, quando decenti ordine, doſi & tempore, habito reſpectu ad corpus & cauſam morbi, adhibetur, præſtantiſſima eſt medicina; quibus non conſideratis, quando ſine diſcrimine & promiſcue præbetur, innumerabilium malorum fit cauſa. Perpaucas ſaltim non ita pridem nobis obvias hiſtorias adjiciemus. Vir triginta ſex annorum ante annum laborans tertiana, chinam chinæ copioſius ſumſit: febris eſt ſuppreſſa, ſed menſis ſpatio revertebatur & ſæpius atque iterum ex eo tempore dolore circa coſtas ſpurias, ab uno hypochondrio ad alterum vergente, tentatus fuit, præterea cordis palpitatio, difficultas ſpirandi, oppreſſio conſtrictiva in pectore, conatus ad vomendum frequenter ægrum fatigant. Ita quando corripitur, ingens æſtus, vertigo, gravitas capitis, caligo oculorum, quibus nihil ferme ob maculas exterius obverſantes cognoſcere poteſt, ſopor & fluxus ſanguinis quandoque è dextra nare accedunt. Quando dolor abdomen adfligit, ipſe in regionem uſque lumbarem pervadit, quæ quaſi flatu impleta & tenſa cum refrigeratione percipitur, & tunc flatibus abdomen intumeſcit, quibus per alvum tranſmiſſis malum miteſcit. In artubus, item in humeris, ſentit ſubinde dolorem vagum & ingentem in pedibus langvorem & impotentiam. Thermis Carolinis & pilulis noſtris balſamicis & roborantibus ſtomachicis, Dei ope concurrente, tandem ſanatus fuit. Affectus unanimi medicorum conſenſu habebitur pro hypochondriaco, neque is alius eſt, quia flatulentiis & ſpaſticis conſtrictionibus abdominis imo univerſi corporis, quibus natura hujus mali continetur, ægrum exercet; ob ſpaſmos vero fiunt preſſiones & congeſtiones ſanguinis ad caput aliaque loca, unde ſymptomatum ratio petenda eſt. Ex quo apparet, turbatum febrilem motum per adſtringentia, neque prius viſceribus ab infarctu viſcidorum humorum liberatis, neque materia ſebrili expulſa, chinam chinæ tam graviter tonum ventriculi & inteſtinorum lædere poſſe, ut affectus iſti ſpaſmodici, qui vulgo dicuntur hypochondriaci, reſurgant, qui, ſi non matura ſuccurras medicina, in viſcerum inexpugnabiles obſtructiones vergunt & inſanabiles fiunt.

49. Neque vero alienum, ſed operæ potius pretium videtur hanc in rem adhuc unum caſum in medium adducere. Foemina ſucci plena, ſanguinea, in optimo ætatis flore conſtituta, quæ per omnem vitam alvum habuit adſtrictiorem & acidis, præſertim ex citrio malo, multum delectabatur, ab inſalubri diæta & aura nocturna ſrigidiori, in febrem incidit tertianam, quæ poſt tertium paroxyſmum china chinæ fuit ſublata, remanſit vero languor, inappetentia, dolor tenſivus præcordiorum ac hypochondriorum, aſpectus faciei miſerabilis, pedes vero & abdomen ita ſucceſſive pauco tempore intumuerunt, ut hydropica ab omnibus cenſeretur: tandem emeticis, amaris, diureticis & roborantibus ſanata fuit. Cauſam hujus mali in nihil aliud, quam in nimium & intempeſtivum chinæ chinæ uſum rejiciendam puto, qui, præſertim in habitioribus, infarctus viſcerum augendo & tonum partium debilitando ſanguinis & lymphæ circulum, præcipue in pedibus & abdominis regione, ſegniorem & impeditiorem efficit, unde ingentes ſeri in habitum corporis poroſum fiunt ſeceſſiones.

50. Majoris momenti eſt curatio intermittentium in gravidis, de qua bina notatu digna memoria tenemus exempla. Corripiebatur ſcilicet generoſa foemina ſanguinea, ſeptimeſtrem ſoetum gerens, quartana, gravibuſque jactabatur pathematibus, medicus tamen opinioni addictus, ſanguinis miſſionem in intermittentibus nunquam eſſe utilem, ſed exacerbare febrem, ut vena pertunderetur admittere noluit, ſed eſſentiis amaris, ſpiritu vini extractis, nec non pilulis balſamicis, iterato & larga manu datis, contra febrem pugnavit. Aegra vero inde ardorem perſenſit acriorem & calorem intenſiorem, ad viginti horas durantem, cum exquiſito dolore & ventris torminibus, præſertim paroxyſmi tempore, ut metus etiam eſſet abortus. Secta demum tamen fuit vena & pulveres temperantes nitroſi cum aliquot granis corticis caſcarillæ & chinæ fuerunt exhibiti, tam ſalubri effectu, ut febris omniaque ſymptomata brevi poſt evanuerint penituſque deſierint. Etenim à nullo facile, vel efficaciſſimo remedio, tantum levaminis, in intermittentibus, ſi manifeſta plethoræ adſunt indicia, exſpectandum, quam a tempeſtiva venæ ſectione, eo quod, exſuperante nimium ſanguine & in majoribus ac meſaraicis abdominis vaſis progreſſu libero intercluſo, nec natura, nec ars, officio in curando morbo rite poteſt defungi.

51. Altera foemina, cholericæ conſtitutionis, octavo menſe gravida, incidebat in tertianam ſimplicem, quæ illico quidem electuario cum cortice chinæ ſiſtebatur, ſed relinquebat preſſorium & cardialgicum quendam circa præcordia dolorem, qui poſt ſumtum cibum ingraveſcebat. Paullo poſt rediit non tertiana ſimplex, ſed quotidiana, longe acerbioribus ſymptomatibus ſtipata, dum continui vomitus ſub paroxyſmo urgerent æſtuſque nimium intenſus corpus & vires mirum conſumerent. Sanguinis miſſionem interdicebat virium defectus & crebra vomitio, optime vero profuerunt pulveres temperantes bezoardici nitroſi, infuſum florum chamomillæ & externe cataplaſma, quod ex fermento panis, aceto, ſpiritu vini, nuciſta, caryophyllis & cardamomo paratum, calide ventriculo poſt paroxyſmum impoſitum. Cenſura merito digna eſt prima medicatio, qua electuarium tempore quidem intermittente, ſed non proportionata doſi propinatum, neque correctis prius & liberatis à ſaburra vitioſa primis viis. Nunquam enim hoc medicamentum antifebrile dare expedit, ſub nimia ſanguinis & humorum redundantia, niſi ubi prius omnia emunctoria ſunt aperta & excretiones recte ſuccedunt. Liberior etiam eſſe debet perſpiratio, urina craſſa & ſedimentum ponens & viſcidarum & bilioſarum ſordium prompta per alvum egeſtio, procurante hæc natura, ſive ſola, ſive arte adjuta.

52. Ex hiſce itaque adductis & probe perpenſis liquidiſſime conſtat, nos non ſine ratione medicos imperitos inter cauſas & fabros morborum conſtituiſſe. Optandum certe vehementer foret, ut res aliter ſeſe haberet. At vero, de veritate rei luculentum præbent teſtimonium tot morborum hiſtoriæ, ſi modo ſatis completæ paulo curatiori ſtudio ac diligentia conficerentur. Nam ſæpe ſæpius ſacto ægrotantis ſcrutinio obtingit, ut mali, præſertim chronici, cauſa ac fundamentum medicus ſua præpoſtera medicina & methodo fuerit. Et jam ſuo tempore hac de re conqueſtus

eſt

eſt Hippocrates, *dum de victu acutorum* §. *XIV. prodidit. Novi medicos maxime contraria facere his, quæ fieri oportebant.* Sicut vero nihil tam noxium & exitioſum eſt, ex quo non utilitatis quidam fructus peti poſſit: ita etiam non ſerenior lux vel majus incrementum univerſæ praxeos ſtudio accedere poterit, quam ſi quiſque medicorum omni candore, fidelitate ac diligentia ejuſmodi caſus, ubi medicina male ſucceſſit vel damnum intulit, obſervet, annotet ac citra ullius læſionem & cum ſilentio eorum, quos res tangit, in publicum proferat. Idem nobiſcum ſentit Hippocrates *L. de victu acutorum* §. *IV. Videntur mihi digna eſſe, quæ ſcribantur maxime hæc, quæ à medicis ignorantur ſcitu commoda & quæ magnas utilitates aut magna detrimenta adferunt.* Etenim, ejuſmodi obſervationum ſi copiam haberemus, certe futurum eſſet, ut longe majora incrementa ars & doctrina noſtra ſalutaris ab hiſce capere poſſet, quam ab ullo alio præſidio vel doctrinæ genere unquam factum fuit.

53. Reliquum jam eſt, ut cauſas explicem, quare medici tam facile & tam frequenter in medendo delinquant & noceant. Princeps quidem & primaria cauſa hæc procul omni dubio eſt, quod ea, quæ ad bene medendum pertinent, ignorent; & hæc quoque à ſapientiſſimo noſtro Hippocrate *lib. de vet. Medic.* §. 16. allegatur, cum ait: *quapropter operoſum eſt, ita exacte medicinam condiſcere, ut parum in alterutram partem delinquas, quanquam ego etiam eum medicum vehementer laudarem, qui parum delinquat.*

54. Sunt vero maxime quædam præjudicia, quæ plurimorum animos invaſerunt, cauſa multorum errorum. Plurimi ſibi perſuadent, medicamentum in ſe & ſua natura quidpiam ſalutare cuſtodire, quod ſalutem in morbis adferat ægris, unde non facile exitiale damnum ab ipſo expectant, ſed potius credunt, medicamenta pugnare adverſus malum in corpore, neque ideo deſiſtunt eorum copia ac varietate vim morbi expugnare. Denique & hoc malo præjudicio laborant, ac ſi dentur remedia certo morbo curando propria & accommodata. At vero, in iis omnibus toto cœlo errant: nam optimum etiam alimentum, & quod naturæ congruum & amicum eſt, imbecillo & in vigore morbi conſtituto corpori obeſt; quanto itaque magis, ſi non recte eo utamur, id præſtabit medicamentum, quod neutiquam naturæ amicum eſt, ſed eam alterat & *corporis ſtatum*, ut Hippocrates loquitur *lib. de locis in homine, permutat.* Neque ignorari debet, validiora & ſic dicta heroica, quibus ars multum in retundenda rebellium morborum vehementia præſtare poteſt, veneni quidpiam ſecum fovere, quod majori doſi celeriter univerſam motuum vitalium œconomiam penitus deſtruere valet; veluti res clara ac evidens eſt de acrioribus purgantibus, emeticis, narcoticis & de iis, quæ ex regno minerali mercurialis ſunt proſapiæ.

55. Dein, non minimo præjudicio laborant medici, quod nimium fidant libris & auctoritatibus aliorum in praxi medica: nam quando perſpiciunt, medicamenta in morbis mirifice laudata vel morborum adjectas curationes, ſtatim hæc ipſa imitantur & ſimilem ſibi effectum pollicentur. Verum enim vero, provide certe & caute utendum libris practicis eſt, & magno judicio legi & ad ſeverum unguem excuti debent, hinc doctiſſime à Damasceno *aph.* 2. & 3. dictum eſt: *operari ſecundum libros abſque perfecta ratione & ſolerti ingenio moleſtum eſt: quod videlicet ingenium ſolers ac perſpicax juvet artem, ut idem ait, hebes vero ac torpidum contrarium omnino efficiet.* Nam climata, eorum qui practica ediderunt, valde differunt, differt & hominum victus & vivendi ratio, differunt etiam anni tempora & morbus ipſe, qui alio tempore alium induit morem ac genium, hinc non eodem modo cura vult tractari.

56. Denique inter cauſas, quare medicus multum damni ſua medicina corporibus invehat & hæc non infimi momenti referenda eſt, quod pauci norint, naturam corporis noſtri eſſe optimam morborum medicatricem, ut ab Hippocrate in *Epidem.* præclare dictum eſt, quæ & ſanitatem in nobis tuetur & morbos pellit & per convenientia loca debito ordine ac tempore, perniciale quod eſt de corpore ſeparat. Quare ob id Hippocrates *Lib. I. de arte*: multos quidem ſine medicis, verum non ſine medicina curatos eſſe ingenue confitetur. Hanc vero methodum, hunc ordinem, has leges, hos motus, quibus natura ſua ſponte morbis medetur, pauciſſimi medicorum ſciunt, obſervant, tuentur ac imitantur, alias non tam præcipitanter agerent, nec copia medicamentorum ægros obruerent & infirmarent, neque medicamentis vel arti effectum, qui ſolius naturæ opus eſt, tribuerent & ſibi vendicarent.

57. Tum in eo admodum delinquere & nocere, qui medicinam faciunt, multoties obſervatum fuit, quod in medendo non tanta, quanta opus eſt, ſolertia & cura ad ægrotantium vires, robur vel eorum imbecillitatem, aut ſenſibilitatem reſpiciant, in quo tamen innoxiæ & ſalutaris praxeos plane præcipuum momentum conſiſtit, quod maxime Hippocrates in ſuis curationibus urget, cum paſſim in ſcriptis ſuis velit, non tantum in medicina, ſed etiam in victu adminiſtrando ad vires attendendum eſſe, adeo ut quod robuſti ſuperare & ferre poſſunt, debiliori natura præditos vehementer lædat, ſicut id patet in *lib. de victu acutorum* item *de priſca medicina.* Et Lib. *de locis in homine inprimis* §. 55. ſolerter & expreſſe id monet, ut fortibus fortiora, debilibus debilia medicamenta exhibeantur. Multum quoque delinquere ſolent, quod, quando animadvertunt, medicamentum homini nihil grave patienti vel etiam in morbo chronico non nocere, idem velint dare, ſi vehementer viribus dejectus eſt, vel ex gravi morbo laborat. Et ut exemplo rem confirmemus, inter alimenta juſcula nutritiva, vinum, inter medicamenta ſal volatile oleoſum, liquor ſpirituoſus non facile illi, qui leviter vel etiam ex morbo chronico laborat, noxam adferunt, quæ tamen graviſſima erunt, ſi homini debili & in acuto ac periculoſo morbo conſtituto & ubi natura eſt in vehementi motu, hæc ipſa exhibeantur. Et placuit mihi hanc in rem bene quadrans inſignis locus, qui extat apud Hippocratem *Lib. de vet. medic.* §. 17. *Non manifeſti ſiunt mali & plurimi medici, quum curant homines, nihil grave patientes, in quos, ſi quis etiam maxime delinquat nihil grave faciat. Sunt autem multi tales morbi, & multo ſæpius, quam graves, hominibus accidunt. In talibus ſane delinquentes non ſiunt manifeſti idiotis hominibus. Ubi vero obtigerit magnus & fortis & periculoſus morbus, tunc ipſorum delicta & ars omnibus in conſpicuo ſiunt.*

58. Ultimo loco & temperamentum medici, quo quiſque gaudet, ad perverſas morborum curationes multum contribuit, ut ſcite non minus ac vere Baglivius *Lib. I. Cap. III.* prodidit,

dum

dum ait: ſæpe medicus natura timidus & melancholicus, vel temperamento præditus, ut aiunt, frigido & humido, ob naturalem ſui animi habitum, abhorret à remediis ſpirituoſis, volatilibus, impetum facientibus, aliiſque potentioribus; omniumque morborum curationem adgreditur per medicamenta humectantia, infrigidantia, pacem humoribus conciliantia & reliqua minus activa. Contra, qui temperamento fuerit calidus, bilioſus, natura impatiens, ferox &c. poſthabitis omnibus refrigerantibus ac levioribus remediis, nihil libentius præſcribet quam volatilia, ſpirituoſa, alcalia, aromatica, ferrum, ignem, veſicantia, purgantia vehementiora & ſimilia maximi impetus & activitatis.

59. Ut itaque non noceat, ſed proſit medicus opus eſt judicio, quod ſecundum edictum Hippocratis *Lib. I. aph.* 1. non adeo facile, ſed difficile eſt; & optime idem graviſſimus Auctor *Lib. de victu acutor.* §. 2. *Mihi placet, ut in univerſa arte mentem adhibeamus.* Etenim, ſi ulla in arte accurata & longa deliberatione, conſilio & circumſtantiarum conſideratione opus eſt, profecto eſt in arte medica: niſi enim quis in ſpecie hominis, qui laborat, naturam, ætatem, conſuetudinem, regionem, temporis ſtatum, victum ac morbi indolem, morem ac ſtatum accurate conſideret, quæ ad morborum curationem neceſſaria eſſe, tum Hippocrates *Lib. II. de rat. vict.* tum Galenus *in Comment.* dixerunt, prorſus a ſcopo rectoque medendi fine aberrabit, cum non omnes naturæ, ut belle dixit Galenus *in Comment. & Libr. de componend. medicamen.* eadem medicamenta poſtulent & quod uni ſalutare eſt, alteri noxium ſit futurum.

60. Ex quibus omnibus clariſſime conſtare arbitror, non ſine ratione egiſſe nos, quando medici imprudentiam multorum & gravium morborum cauſam diximus. Nec illud quidem diſſimulandum puto, plures hic bono animo errare medicos, neque ipſos animadvertere, quod, vel quantum ſua medicatione damnum attulerint. Cum enim in morbis illud non aſſequantur, quod ſalutariter ipſa natura molitur, nec ad remediorum, quæ exhibuerunt, indolem & operandi rationes ſatis attendunt, nec tempora dignoſcere laborant, ſed ea promiſcue exhibent, quæ ab aliis juſto loco & tempore exhibita profuerunt: facile hinc fit, ut ſecuri ipſimet tum maxime noceant, quum minimum verentur, & morbi contumaciam aut alterius & novi propullulationem accuſent, quum tamen ipſi has tragœdias adornarint. Adeoque concludimus cum ſerio voto, ut omnes, qui ſalutem hominum procurare aliquando volunt, in id præcipue allaborent, ut ſufficientem corporis humani & præſidiorum, quibus illud juvare & conſervare ſtudent, cognitionem ſibi acquirant vere fundamentalibus in hunc finem ſtudiis anatomiæ & ſolidioris phyſicæ fideliter tractatis, ut ne cœci ſint, ſed cum optima conſcientia optimos ſemper ſucceſſus in praxi medica conſequantur.

DE MEDICAMENTIS INSECURIS ET INFIDIS.

SECTIO I.

De inſecuris remediis.

§. I.

NOn minus vere quam ſapienter monet *Hippocr. lib. VI. Epidem. Medicus ſe exerceat, ut vel proſit vel ſaltim non noceat.* Scite hujus dicti addit rationem *Celſus in epiſt. ad Cajum Julium Caliſtum, quia ſcientia ſanandi non nocendi eſt medicina.* Nam, ut optimi & prudentis oratoris eſt, omni ratione prodeſſe reo, imprudentis vero & prævaricatoris, cauſæ nocere (quemadmodum ſcribit Antonius apud M. Tullium) ita circumſpecti eſt Medici, omni ratione ægrum juvare, & ſaltim non nocere.

Medici officium.

Veruntamen imperitiſſimi, ut teſtis eſt quotidiana experientia, nimis multa moliendo, morbos non profligant, ſed ſæpe numero augent, & temere etiam, quod mirum dictu eſt, interimunt, atque experimenta per mortes agunt. Turpe certe eſt & pudet talia de medicis, quorum officium eſt ſervare hominem, proponere, veriſſimum tamen proh dolor! eſt, multos imperitia medentium atque temeritate, vel tolli, vel in miſerum valetudinis ſtatum dejici. Et tametſi id conſilio non intendant, multum tamen ſcientes conferunt, utpote qui bene norunt, remedia & multum nocere, & multum prodeſſe poſſe.

Imperiti morbos non profligant ſed augent, &c.

Sapientiores veterum, manus Dei remedia appellarunt, quia medicus inſtar Dei hiſce præſens auxilium miſeris ægrotantibus affert. At vero fiunt hæc ipſa ſæpiuſcule manus diaboli, quia omnis ignorantia & confuſio a principe tenebrarum tanquam à prima origine derivari debet.

Veteres remedia manus Dei appellarunt.

At hæc ipſa ſæpiuſcule fiunt manus diaboli.

Etenim nulla, optima etiam medicamenta ſunt, quæ non imprudenti adhibita ratione noceant: multo magis vero præſtant id ea, quæ activo admodum inque periculum promto elemento inſtructa ſunt, cujus generis heroica appellantur; quæ, ut à veteribus dictum, in manu imperiti, ſunt uti gladius in dextra furioſi. Prudentis itaque & Chriſtiani medici eſt, non modo omnia remediorum genera tam ſecura, quam valentia & periculoſa noſſe, ſed & eorum uſum atque abuſum eos, qui arti operam navant, fideliter docere, & medicos quoque imperitos ſincere monere, neque ob id ullas calumnias, aut alia fortunæ detrimenta metuere, quemadmodum indoles miſeriæ plus ſæpe beſtialis quam humanæ indigna hodie dignis tribuit.

Prudens medicus omnia Remedia noſcere, eorum uſum atque abuſum arti operam navantibus docere & medicos imperitos monere debet.

Etenim non negari poteſt plura ex remediorum generibus, inſecura & periculoſa, virus habere, ideoque ne noceant, ſed proſint, ſumma utique & prudentia & moderatione opus eſt. Neque enim artis noſtræ ſalutaris exiſtentia commodius demonſtrari poteſt, quam quod remedia & prodeſſe & nocere admodum poſſint. Cum vero utriuſque tam damni quam ſalutis per medi-

Remedia & prodeſſe & nocere poſſunt.

medicamenta allatæ dentur cauſæ, quia nihil fit ſine ratione ſufficienti, itaque has evidenter explorare, indeque medicamentorum uſum & abuſum cognoſcere, utique prudentia & ratio medici exigit. Quibus omnibus perſpectis, non alienum judicavimus, ſpeciminis inauguralis loco, remediorum quæ inſecura & periculi plena ſunt, claſſem dilucide proponere, ut quam inſignis ad decentem eorum uſum & abuſum declinandum, circumſpectio requiratur, clariſſime intelligi poſſit. Cui ſincero & honeſtiſſimo inſtituto ut proſperos benigniſſimum numen ſucceſſus elargiatur, eſt quod demiſſa prece efflagitamus.

Quid autem per inſecurum intellectum velit.

§. II. Cum itaque nobis propoſitum ſit inſecura maxime ex remediorum generibus indigitare, opus primo omnium erit, ut quid per inſecurum intellectum velimus, paulo clarius exponamus. Neque vero hoc ipſo nomine inſ licem remedii cujuſcunque ſucceſſum in genere exprimere animus eſt, adeo ut ob hunc, illud debeat in tutum appellari. Ita China Chinæ, qua non datur in rerum natura excellentius antifebrile, imprudenti methodo exhibita, in magnam ſæpe miſeriam conjicit ægrum, neque tamen ob id intuta dicenda eſt. Nullum datur nobilius ipſo vino roborans, quod tamen in æſtu febrili & interiorum partium inflammatione maximam multo ſæpius affert perniciem. Nihil aqua communi eſt innocentius: quæ tamen liberalius frigide hauſta corporis valde exercitati & calefacti per frequens mors eſt. Minerales optimæ & ſaluti feræ aquæ, debilitato cerebro, & pulmonibus ſpaſmo laborantibus, periculum non mediocre inferunt, minime tamen inſecuri remedii titulum merentur.

Nulla in rerum natura datur ſumma agilitatis medicina, quæ non ſimul poſſit admodum nocere.

§. III. Neque per inſecuritatem ingentem remedii activitatem, vel ad nocendum promptitudinem hoc loco indicamus: utpote nulla in natura rerum datur ſummæ agilitatis medicina, quæ non ſimul poſſit admodum nocere. Ita ſalia animantium volatilia, olea deſtillata aromatica, ſpiritus oleoſi volatiles, camphora, ſuccinata, myrrhata tutiſſima omnium judicio, quin etiam balſamica audiunt, nihilo ſecius minus convenienti doſi, ordine, & tempore data, multum corpori poſſunt adferre periculi.

Nec autem intelligit talia, quæ in ſe omni tempore noceant.

§. IV. Denique monendum eſt, per inſecura medicamenta nos neutiquam intelligere talia, quæ in ſe abſolute & nullo habito reſpectu, vel conditione omni tempore noceant, quo ſenſu utique tanquam in ſe pernicioſa merito damnanda, & è pharmacopoliis expellenda eſſent, tantum abeſt ut in uſum cedere, vel remedii titulo fulgere deberent: ſed per inſecura remedia hoc loco & tractatione ea deſignamur, quæ exquiſite venenum in ſe recondunt, vel veneni indolem demum in corpore noſtro induere poſſunt. Venenum autem illud nobis venit, quod omnium ſaniorum conſenſu & judicio, ob principium corpori valde inimicum mediocri doſi, celerrime œconomiam motuum vitalium, aut turbat, aut deſtruit, hominemque tollit.

Sed quæ exquiſite venenum in ſe recondunt, vel veneni indolem demum in corpore noſtro induere poſſint.

Dentur inter remedia vera venena.

§. V. Mirum vero plurimis videbitur, quod inter remedia dentur vera venena: ſed indubitatæ id eſſe veritatis, inſequentia clariſſime edocebunt. Pleraque, nemine contradicente ex venenis agunt tenerrimo & ſubtiliſſimo cauſticæ indolis principio, quod alius membranarum aliarumque ſenſibilium partium, poris ſeſe inſinuando, horrendos ſpaſmos, generiſque nervoſi contorſiones, neque minus in interioribus, præſertim ventriculo inflammationes, lethali ſæpe eventu ſuſcitat. Inter quæ merito primum locum occupant acria & validiora purgantia, ut ſunt: elaterium, colocynthis, gummi guttæ, eſula, ſcammonium, hellebori ſpecies, ſemen cataputiæ, grana tilli, reſina gialappæ. Quæ cuncta ac ſingula ejus ſunt indolis, ut virulento cauſtico tenuiſſimo elemento, exceſſiva doſi data, hominem interficiant, utpote nullum validioribus hiſce purgantibus, veneni deeſt requiſitum. Primo, ſicuti omnia venena celerrime & pauco tempore decenti doſi data, ſanum hominem quod venenorum proprium eſt, interimunt: ita etiam hoc accidit cum dictis purgantibus. Cujus rei teſtes ſunt, triſtiſſima in praxi ſæpius occurrentia exempla, ubi imperitiſſimi medicaſtri, ſanos ſæpe & valentes ad ſummam ſanitatis perniciem, vel ad ipſam necem perducunt. Volumen certe poſſemus componere de purgantium noxa, quam multorum annorum ſpatio in praxi notavimus. Maxime curioſum eſt notatu, quod chirurgi, medicaſtri & hiſtriones peſſimæ ignorantiæ ſuæ pœnas, intempeſtiva medicina luere ſæpenumero ipſi debeant. Non ita pridem funeſtus etiam hic loci contigit caſus, ubi empiricus pilulis ut viſum fuit ex ſemine cataputiæ paratis, brevi tempore firmum & ſanum ſenem trucidavit. Secundo purgantia fortiora non ſecus ac alia venena, vim ſuam primo exſerunt in ventriculo, cujus tunicas inflammant, quod ex ardore, anxietate ſumma circa præcordia, ingenti inquietudine, extremorum frigore, pulſu exili, animi defectu cognoſcitur. In hujus confirmationem *Wepferus in tract. de cicuta aquatica* meretur legi, qui pulcherrimo inſtituto varii generis venena, purgantia fortiora quoque canibus obtulit devoranda, in quibus poſt mortem diſſectis, fere ſemper ventriculum & inteſtina inflammata deprehendit. Tertio, purgantia dicta æque ac alia venena, truculentis ſpaſmis & nervorum convulſionibus interficiunt, quibus pulſus, & ſanguinis, fluidique nervei curſus ac influxus periculoſe intercipitur, unde ſyncope, virium languor, ſudor frigidus, nauſea, vomitus, epilepſia, & atrocia tormina oriuntur. Tandem omnia mucilaginoſa, oleoſa, pinguia, emulſiones, & lac animantium liberaliter hauſta, ut omnis virulentiæ corroſivæ vim, ita etiam purgantium horum vehementiam, efficaciter extinguunt: id quod commodius quam ulla cætera antidota, alexipharmaca, vel theriacalia efficiunt, eo, quod nihil melius illa ſubtiliſſima ſalina ſpicula involvat atque inviſcet, quam ipſum mucilaginoſum & oleoſum principium. Quam ob cauſam aliquoties acriorum purgantium, vel caſu vel conſilio, nimia doſi oblatorum vehementiam, calidum lac in copia præbendo, feliciſſime ſuſtulimus.

Inter quæ primum locum obtinent validiora purgantia.

Ut ſunt elaterium, colocynthis, gummi gutta &c.

Quæ virulento cauſtico hominem interficiunt.

Hujus rei teſtes ſunt quam pluriima triſtiſſima exempla.

Sed medicaſtri ſuæ ignorantiæ pœnas ſæpe numero ipſi luunt.

Non ita pridem empiricus pilulis ex ſemine catapuciæ ſenem trucidavit.

Ejuſmodi purgantia ventriculi tunicas inflammant.

Quod Wepferus experimento in canibus facto deprehendit.

Etiam truculentis ſpaſmis interficiunt.

Mucilaginoſa, oleoſa, lac animantium liberaliter hauſta, omnium optime horum purgantium vehementiam extinguunt. Atque commodius quam ulla cætera antidota.

§. VI. Cauſticum vero ac ſubtile purgantium ſal, non modo guſtus & diuturna linguæ vellicatio declarant: ſed & ſternutamentum vehemens, quod movent, neque minus veſicæ quas partibus externis admota excitant. Tenuitatem vero hujus ſalis inter alia exhalatio comprobat. Percurioſa enim res eſt, purgantia ferme omnia calidiora, ſola diuturna coctione vel evaporatione, purgante virtute poſſe privari, quod de helleboro albo & nigro, colocynthide, eſula, aſaro, ſcammonio, tabaco, ſemine cataputiæ & ſennæ quoque foliis certum eſt, & quotidiano experimento facile poteſt confirmari. Poſt hæc, virulentam purgantium draſticorum vim, experimenta, quod purgantia ſanguini injecta protinus animalia interficiunt, demonſtrant. Ita

Omnia calidiora purgantia ſola diuturna coctione purgante virtute poſſunt privari.

Horum virulentiam experimenta quod ſanguini

Clariſſi-

Injecta protinus animalia interficiunt, demonſtrant.

Succus hellebori albi linguæ deguſtatus nulli eſt noxius, aſt ſanguini communicatus, eſt exitioſus.

Venena non tam vehementer nocent intus hauſta, quam ſanguini communicata.

Clariſſimus Heyde *obſerv.99. pag.* 87. ſolutionem Gum. guttæ cum aqua pluviali factam ad drachmas ſex venæ canis injecit, quæ motus convulſivos, ipſamque mortem protinus ſuſcitavit. Permagna res eſt, Hiſpanos ſucco hellebori albi ſagittas inficere & ita cervos occidere: neque minus notabile eſt quod ſcribit *Crato in epiſt. med. lib.2. pag.* 227. ſi lingua hellebori albi ſuccus deguſtetur, nulli noxius eſt, ſanguini vero communicatus, eſt exitioſus, nam ſi quis acu ſaltim eo ſucco infecta, punctim lædatur, & exiguum vulnus accipiat, paucis horis poſt extinguitur. Ea enim, ut omnium venenorum, ſic quoque purgantium indoles eſt, ut non tam vehementer noceant intus hauſta, ac ſi ſanguini, maxime vero nervoſis partibus ſauciatis proxime infunduntur.

Virus habent vehementiora purgantia.

Qua propter Aſclepiades purgantia & emetica è medicina expulit.

§. VII. His cognitis pleniſſime jam convincimur, utique & virus habere vehementiora purgantia, adeoque eorum uſum ſummam prudentiam moderationemque deſiderare, neque facile iis, niſi ſumma urgeat neceſſitas, utendum eſſe. Qua propter non ſine ſumma ratione vetuſtiſſimi, iique optimi authores, præſertim methodicæ ſectæ dediti, inter quos primus *Aſclepiades*, eſt, purgantia & emetica, ſolis lenientibus contenti, è medicina expulerunt, qua de re vid. *Celſus* qui rationem addit *lib. 5. pag.* 241. quoniam ſtomachum lædunt malique ſucci ſunt. *Plato* in *Timæo* admonet, violentis medicamentis corpora non temere movenda eſſe. Et *Hippocrates Demetrium* amicum & familiarem ſuum, helleboro & ſimilibus purgare noluit. Et *Crato conſil. 5. lib.* 5. notavit: vehementia aliquid de viribus & ſubſtantia corporis auferre, hinc fortioribus ruſticis, non vero tenerioribus eſſe adhibenda. Idem *Clariſſ. author conſil. med.24. lib.*2. monet, ut ab omnibus purgantibus fortioribus abſtineamus, quæ etſi videantur prodeſſe, coctionis tamen membra valde debilitant, ut paulo poſt non minus excrementorum intus colligatur, quam purgatione ademptum ſit. Et quamvis *Hippocratis* tempore helleboriſmus in uſu quandoque fuerit, cum ſummus vir laxantia ignoraret, nihilo minus tamen caute purgationes præſcribit, unde *Sect* 2. *Aphor.* 36. docet, *quod qui ſano ſunt corpore, dum pharmacia purgantur, celeriter exſolvantur. Aurelianus lib.5. chronicorum, cap. de Ictericia: Vitandam probamus frequentem & variam ventrifluorum potationem, quæ fella educere promittuntur. Etenim ſitis intenditur, & ſolidioris cibi faſtidium duplicatur, corporiſque fortitudo minuitur, atque cibi accepti corrumpuntur, & omnis corporis materia borum adulterio deterior fit. Hujus ſententiæ rationem addit, inſignis methodicorum ſectator Alpinus in medicina methodic. pag.* 75. *Quia nempe purgantia propter vim moleſtam, qua ventriculum ejuſque os maxime lædunt, medici inter venena adnumerarunt.* Ex recentioribus idem ſentit *Schulz.* qui prudentiſſimi medicorum Cratonis placita memoriæ prodidit *pag.* 1076. in conſiliis: *Valida purgantia vires dejiciunt, & ſæpe graves exulcerationes tormina debilitateſque ſequuntur, & maligna qualitas ſtomacho imprimitur, ut poſtea plura excrementa colligantur, quam evacuatio ſuſtulerit. Quod ſi ob id rurſus & ſæpe ad purgandum redeundum eſt, cito vitam breviorem reddunt.* Conſentit *Hoffmannus in inſtit.lib.*1.*pag.*9. Qui de fortioribus purgantibus hæc ſentit: *Quot homines apud nos ſunt lectularii, loquor de experientia* 30. *annorum, ob intempeſtivas venæ ſectiones, vel purgationes ex eſula cruda, quam cochlearibus admetiuntur.* Et antiquiſſimus autor Aetius in operibus ſcribit. Scammonium ventriculo eſt inimiciſſimum, arcendum hinc ab illis qui ſtomachum habent debilem.

Platonis de violentis medicamentis monitum.

Ipſe Hippocrates familiarem ſuum helleboro purgare noluit.

Ut ab omnibus purgantibus fortioribus abſtineamus monet Crato.

Hippocrat. caute purgationes præſcribit.

Ex recentioribus idem ſentit Schulz.

Item Hoffman in inſtitut. lib. 1. pag. 9 Atque Aetius.

Fugienda præſertim in ventriculi imbecillitate, virium languore, &c.

Exſulent quoque in omni morbo ſpaſmodico.

In affectibus malignis damnanda ſunt.

Non facile ea admittimus, niſi in robuſtioribus.

§. VIII. Quum itaque tam ſuſpecta, propter virus quod fovent, ſint draſtica purgantia, hinc providendum omnino eſt, ne in ventriculi & nervorum imbecillitate, virium languore, interiorum partium læſione, vel inflammatione, febre, ſique tonus inteſtinorum deſtructus eſt, ullus ſit eorum uſus. Exulent quoque in omni morbo ubi ſpaſmodicæ & febriles commotiones ſeſe exſerunt. Multo magis vero in malignis & qui ex virium debilitate aut graviori animi motu oriuntur affectibus, damnanda ſunt. Et ut libere ſentiamus, rariſſimi caſus ſunt, ubi validius purgans opportuno datur. Non facile ea admittimus, niſi in robuſtioribus, & qui valido ventriculo ſunt, ubi magna ſeri colluvies, quæ vere aut autumno à ſanguine prompte ſecedit, expurganda eſt. Evenit etiam, ut à liberaliori aquarum mineralium potu, multæ admodum intra inteſtina mucagines remaneant, quæ fortius utique ſtimulans exigunt. Idem fit, ubi in habitu corporis nimis ſeroſo per inferiores partes aqua ferri inclinat, quibus caſibus rad. gialappæ vel mechoacannæ cum ſalibus aut in pilulis extractum panchymag. Crollii æqua portione nitro & mercurio dulci aſſociatum ſatis erunt. In univerſum vero velim teneri, acriora purgantia, nunquam magna, ſed refracta ſemper doſi eſſe propinanda, quibus, ut vis inflammatoria arceatur & purgans augeatur, nitrum vel arcanum duplicatum cum momento camphoræ commodiſſime miſcetur. In aliis vero caſibus mallem, ut omnia vehementiora, quorum ingentem catalogum in medicorum & pharmacopœorum libris faſtidioſe conſpicimus, removeantur. Si enim alvinæ ſordes & mucoſitates expurgandæ, ſi humor in remotioribus partibus ſtagnans ad alvum revocandus eſt, ſecuriſſime id efficitur iis, quæ blande & ſine ullo periculo evacuant: quo nomine rhabarbarina, veteribus benedicta vocata, mannata, ſennata, tamarindinata, caſſia nec non alnerica, lotione vel coctione decenti prius ab alieno vaporoſo ſulphure depurata, laudem merentur, eo, quod medentium intentioni, & cauſis morborum pleniſſime ſatisfaciant. Hiſce annumeranda quoque ſunt ſalia neutra, ſeu duplicata, quorum ingens doſis, cum ſufficienti aqueo vehiculo, primam regionem à cujuſcunque generis ſordibus ſine virium aut appetitus deperditione liberat. Hujus aſſertionis clariſſimo ſunt argumento thermæ & acidulæ, quæ ſale ſine omni dubitatione, neutro vel alcalino fœtæ commode & efficaciter per alvum omniaque emunctoria evacuant; & ob id magnæ efficaciæ, tam præſervandi quam ſanandi fine undique celebrantur. Si quando autem & horum uſum quædam prohibeant, clyſteres per inferiores partes infundere tutiſſimum eſt. Perplacet nobis Ægyptiorum, Italorum, & Gallorum mos, qui nunquam fere purgantibus, ſed tantum lenientibus utuntur, ſique multum evacuandum eſt, magnam doſin Caſſiæ & mannæ cum ſalibus in decocto propinant, paulatim ſic interpoſito tempore id ebibendo, quod in quibuſdam decem vel quindecim ſedes, ſi res exigit, ſine ullo incommodo movet. Neque id vero in tenerioribus tantum hiſce populis, ſed etiam in noſtri frigidioris & rigidioris cœli incolis quam feliciſſime procedere, uſus ſatis jam docuit.

In quibus caſibus ſolum ſunt ſumenda.

Nunquam magna ſed refracta ſemper doſi ſunt propinanda.

Mallem ut ex medicorum & pharmacopœorum libris removerentur.

Humores blandioribus ad alvum revocandi.

Alvinis videlicet rhabarbaro & ſimilibus.

Quibus annumeranda ſalia neutra ſeu duplicata.

Cujus aſſertionis argumento thermæ & acidulæ ſale neutro fœtæ, quæ efficaciter & commode alvum ducunt.

Clyſteres per inferiores partes infundere tutiſſimum eſt.

Auctori placet Gallorum, &c. mos, qui nunquam fere purgantibus ſed tantum lenientibus utuntur.

Quod de purganti-

§. IX. Quod dictum eſt de purgantibus validioribus, id ipſum quoque valet de emeticis fortio-

bus vali. dioribus dictum, id quoque valet de emeticis fortioribus. Emeticis in praxi carere non poſſumus.

fortioribus, quo nomine ipſa ſtibiata comprehendimus, quorum uſus jam noſtris temporibus increbuit, cum alias antiqua tempora ea ignorarent. Equidem negari nequit, emeticis nos carere non poſſe in praxi, utpote quæ venenum exterius admiſſum, aut corruptam bilem mucum vel cibum, magnorum morborum fomitem, intra ventriculi & duodeni flexuram verſantem protinus expellunt, & hac ratione ingentem cito noxam ab univerſo corpore avertunt. Veruntamen tutioribus eundem poſſe præſtari effectum, nullum amplius eſt dubium. Quis enim negat, ſtibiata veri veneni non eſſe expertia? ſiquidem hæc ipſa ſale mercuriali valde ſubtili, cauſtico, erodente, in teneros villos, fibraſque ventriculi membranaceas agunt, vehementem in illis ſpaſmum concitando, unde exceſſiva doſi data, non ſecus ac alia venena, certiſſime hominem interimunt. Plura in praxi notavimus exempla, ubi ventriculo valde exiſtente languido, & ob iracundiam frequentem, & per abuſum inebriantium, ad inflammationem prompto, ſtibium paulo majori doſi datum mortiferam induxit inflammationem. Quale quid etiam contingit, ſi in ardentibus vel bilioſis febribus, aut ubi natura malignas ſordes ad habitum corporis propellere nititur, ſiniſtre adhibentur. Novimus etiam exempla, ubi majores & frequentiores in interioribus abdominis partibus ſpaſmi in hypochondriacis, & intermittentium paroxyſmis fuerunt, antimonialia nimia doſi data immedicabilem perniciem ventriculo creaſſe.

Tutioribus tamen utendum. Stibiata veri veneni haud ſunt expertia. Quod probatur. Ratione & exemplis.

Tartarus Emeticus animantium venis injectus ipſa trucidat.

§. X. Ineſſe vero dictis emeticis venenum, præter jam dicta plura adſunt, quæ comprobant. Notum enim eſt, croci metallorum aut tartari emetici, ſolutionem injectam animantium venis ipſa trucidare. Notum quoque eſt, antimonialia, ſulphure ſuo orbata, exterius oculorum membranis applicata, ſpaſmos effeciſſe in corpore. Deinceps, ut omnia venena cauſtica pinguia, oleoſis & lacte cicurantur, quo innoxia fiant: ita etiam lac tepidum ſi quando major ſtibii doſis, inflammationis ventriculi, & mortis periculum intendit, præſentiſſimam opem fert. Non poſſumus tamen non hoc loco addere, quod virulenta hæc emetica, non tantum periculi habeant, quantum a vehementioribus purgantibus eſt exſpectandum. Ratio procul dubio eſt, quod cum vomitu, quem faciunt, ipſa rurſus è corpore paulatim ejiciantur, cum purgantis virus tardius per inteſtina progrediens, cum ſuccis corporis, longe magis ſe communicet, quod vel ex eo patet, dum lac nutricis, quæ validum purgans accepit, infantem purgat, ubi tamen non obſervatum, infantem vomuiſſe, ſi nutrix emeticum aſſumſerit. Cum vero ut ſupra dictum, carere nequeamus emeticis, omnis opera danda eſt, ut ſecurioribus ac blandioribus per ſuperiora vacuationem peccantium humorum moliamur. Veteres oxymelle ſquillitico, rad. aſari, julis juglandum utebantur, ſique fortius dandum erat, helleborum album coctione cicurabant, & cum vino dulci incoquebant. Græci ut nobis relatum eſt, hodierno tempore rad. pulſatillæ utuntur; Nos vero non tutius excogitari poſſe emeticum, ipſa Ipocacuanæ radice, pronuper nobis ex America allata, exiſtimamus. Hæc enim moderatiori doſi vel ſola vel cum ſalibus data, præterquam quod admodum celeriter operationem exſerat, ſine ullo detrimento, vel virium lapſu aut gravi ſpaſmo vel convulſione, foras, quod in ventriculi & duodeni fundo verſatur, ejicit. Videtur quoque hæc radix ſingulari roborandi virtute inſtructa, unde virium ferme nullus fit à vomitu collapſus, quod ab antimoniatis non poteſt expectari.

Lac & oleoſa diſcrimini ex ſtibiatis quoque opem ferunt. Non tantum tamen habent periculi, quantum à vehementioribus Catharticis eſt expectandum. Quia cum vomitu rurſus è corpore paulatim ejiciuntur.

Veteres oxymelle ſquillitico, &c. utebantur.

Græci hodierni rad. Pulſatillæ utuntur. Nos non tutius excogitari poſſe, ipſa Ipocacuanhæ radice, exiſtimamus. Quæ laudatur.

Ex inſecuris Narcotica haud minimum locum occupant. Quæ enumerantur.

§. XI. Ex inſecuris & virulento principio agentibus, non minimum quoque locum narcotica & anodyna, quæ ſomno dolorem levant, occupant. Illius generis ſunt mandragora, radix & ſemen hyoſcyami, ſemen daturæ, ſolani ſpecies ejuſque fructus, nux vomica, quæ narcotica, quia torporem & ſtuporem ſenſibus & amentiam menti inferunt, Græcis appellari ſolent. Ex mitiorum claſſe ſunt papaveracea, inque primis ejus reſina opium. Hæc ob virtutem dolorum ſedativam anodynorum nomine veniunt. Priora, tametſi non tam frequentis uſus ſint quam opiata, non tamen penitus ab uſu medico ſunt excluſa, utpote multas compoſitiones ſemen hyoſcyami ingreditur, mandragoræ vero radix & cortex, ſolani quoque baccæ, & daturæ ſemen neque minus nux vomica, a medicaſtris & aliis temerariis medentibus interne & externe ſubinde uſurpantur. Opium vero non modo ab antiquis, maxime à recentioribus ita æſtimatum fuit, ut ad nobiliſſimas medicinas fuerit relatum. Nos vero uti utilitatem atque uſum ipſi non derogamus, non poſſumus tamen, quin inter inſecura illud recenſeamus, quod virus recondit eaque propter magnam quoad praxin prudentiam deſiderat. Etenim narcotica & ipſum quoque opium, non tantum ſale acri naturæ inimico pungenti nauſeoſo, ſed potius, quo copioſo ſcatent, ſulphure alieno graveolenti vaporoſo agunt, quo minimos cerebri & nervorum tubulos replent, & fluidum iſtud benignum elaſticum, quod maxime ſenſum & motum in membranis nervoſis & fibris præſtat, deturbant vel extinguunt. Accedit, quod arteriolarum cerebri tenuiſſimas tunicas vaporoſum ſulphur nimium expandat, ipſiſque debitum elaterem tonum ac ſyſtolen auferendo, tardiſſimum ſanguinis curſum per cerebrum efficiat, unde gravitas capitis, torpor atque ſopor fit, ſenſuum motuumque vigor in univerſo corpore perit; ab immoderatiori vero doſi in debilitatis maxime, mentis alienatio, reſpiratio difficilis, vertigo, ſopor gravis, delirium, convulſio, & non raro mors ſequitur. Ab opiatis ordinario pulſum exiliorem, virium languorem & torporem capitis, obſervamus. Neque deſunt in medicorum monumentis exempla, ubi opium, vel in inflammationibus vel febribus aut morbo debilitatis item pectore laborantibus, neque minus ſenibus & infantibus, mortem intulit. Maxime omnium vero opium infenſum eſt ventriculo & inteſtinis. Hæc enim omnium venenorum natura eſt, ut ventriculo infenſa ſint, atque facile eum ad inflammationem ſphaceloſam diſponant, vel ejus convenientem tonum ac robur penitus dejiciant. *Williſius* narrat de viro robuſto & mediocriter ſano, qui ab uſu opii illico circa ventriculum de gravamine intolerabili ac ſtupore conqueſtus, intra 4. horas mortuus eſt. Et addit hanc rationem: ut ſpirituoſa ventriculo indita, item alimenta mox refectionem faciunt: ita etiam nervi facile imbibunt vim opii venenatam. Et idem *Author de anima brutorum capite 3. de Lethargo pag.* 179. hanc habet hiſtoriam: Vir robuſtus colica atroci vexatus, ingentem opii quantitatem incaute ſumebat: paulo poſt conqueſtus eſt, onus ingens ventriculum aggravare, & duriſſime opprimere, ſecuta ſunt deliria & mors. Exiſtimat enim Clariſſimus vir, opiata fibras ventriculi inanimes & velut

Opium ab antiquis & recentioribus ad nobiliſſimas medicinas eſt relatum.

Opii natura ac indoles.

Ab Opiatis virium languorem, &c. obſervamus. Nec deſunt exempla ubi opium mortem intulit. Ventriculo & inteſtinis eſt infenſum, qua omnium venenorum eſt natura. Ut Williſio teſte ab uſu opii intra quatuor horas mortuus.

Idem aliam habet hiſtoriam de viro robuſto ab aſſumpto opio mortuo. In ventriculi in-

[In]flammatione nil opio pejus excogitari poteſt.

velut cadaveroſas reddere. Illud certum eſt, quod, ubi metus inflammationis ventriculi eſt, nihil ipſo opio pejus excogitari poſſit, utpote hanc facile promover inque ſphacelum convertit, ſingultu lethali ſuperveniente. Valet quoque hoc ipſum de inflammatione inteſtinorum, quare obſervatio octava quam *Thonerus lib.* 3. communicat, maximi momenti eſt: Omnes nempe dyſentericos, qui laudanum opiatum acceperunt, mortuos fuiſſe: Et enema in quo opii drachma una ſoluta eſt, dyſenterico ſtatim mortem attraxit, obſervante id *Waldſchmidio* in diſſert. de noxa opii. Latius quoque videri poteſt *Stalpartius van der Wiel centur.* 1. *obſervat.* 44. Perniciosa identidem opiata ſunt, ubi delirium eſt metuendum, hinc in febribus acutis circa ſtatum, nec non circa declinationem propter criſin, quam facile ſupprimunt, inſtar veneni ſunt, id quod *Ballonius lib.* 1. *conſil. cap.* 65. multis exemplis confirmat. Nos, ab opiatis, quorunque etiam modo correctis, in ventriculi & inteſtinorum affectibus majori ſæpe & repetita doſi datis, immedicabilem ventriculi & inteſtinorum atoniam, neque minus digeſtionis vitia, & enormes cum ſpaſmis flatulentias alvique ſuppreſſionem notavimus.

Si Thonero credimus, omnes dyſenterici, qui laudanum opiatum acceperant, mortui ſunt. Enema in quo opii drachma una ſolut[a] dyſenterico mox mortem attraxit. Perniciosa ſunt opiata ubi delirium eſt metuendum.

§. XII. Ex his omnibus jam dictis apparet, quod narcoticorum æque ac opiatorum non modo rariſſimus, ſed & cautiſſimus eſſe debeat uſus. Nos autem, ſi dolores ingentes levandi ſunt: ſi ſomnus placidus excitandus, ſi ſpaſmorum ſævitia ſiſti debet: longe tutioribus id ipſum præſtamus, neque opio, niſi ſumme correcto, ut eſt maſſa pilularum Starckii & cœleſtis theriaca ſecundum noſtram deſcriptionem in *Poterio* parata, in quibuſdam caſibus utimur. Veteres Arabes, item methodici non facile tranſcendebant ultra papaveracea, neque anodyna, niſi neceſſitas ſumma urgeret, propinabant. Inſignis hac de re locus eſt apud *Celſum lib.* 5. *cap.* 25. *pag.* 278. *Anodyna inquit vocant quæ ſomno dolorem levant. Quibus uti, niſi nimia neceſſitas urget, alienum eſt, ſunt enim ex vehementibus medicamentis & ſtomacho alienis*, refert vero maxime ad anodyna, papaveris lacrymam. Laudamus nos & maximopere commendamus ſpiritum ſaporis aromatici, odoris fragrantiſſimi & virtutis ſedativæ atque anodynæ, ex ſulphure vitrioli volatili in ſpir. vini rectificatiſſimo ſoluto paratum, qui omnia illa, quæ opiata præſtant, abundantiſſime explet videlicet in dolore ſiſtendo & ſomno conciliando: in eo tamen differt, quod nullum torporem in cerebro vel languorem in toto corpore relinquat: præterea mirifice ſpaſmos dolores, & vomitus ſedando adjuvat & facilitat in paroxyſmo excretionem calculi, neque minus ſymptomata, quæ infantibus ex difficultate dentitionis obveniunt, mitigat, cujus inventionem nobis vindicamus. Sin autem ſecurum externum deſideres anodynum, ſufficiet ſpiritus vini ſuper opium aliquoties rectificatus. Tacemus, nitroſa & cinnabarina, quatenus dolorum cauſis magis dicata ſunt, ſedativa virtute ruta quoque & eximia fulgere.

Opiatorum non modo rariſſimus, ſed & cautiſſimus debet eſſe uſus. Quibus autor utatur Opiatis. Veteres Arabes non facile tranſcendebant papaverina. Celſi de Anodynis tractatum. Autor ſpiritum ex ſulphure vitrioli in ſp. vini ſoluto paratum maximo præconio laudat ac commendat.

XIII. Diximus de virulentis & inſecuris ex vegetabilium claſſe remediis, tranſitum jam facimus ad mineralium regnum. Primo vero omnium notandum eſt, quod, uti in illis ſal ſubtiliſſimum acre & cauſticum igneum, nec non ſulphur graveolens & vaporoſum, nervis & corpori inimicum peccat: ita in mineralibus mercurialis maxime ſubſtantia, ſi ſoluta ſit, corpori noſtro infeſta, ingentem vehementiam ſæpius exerceat. Purum & mercurialis elementi expers ſulphur, quod ex mineralibus elicitur, nihil alieni in ſe continet, ſed potius roborando inſignem vim habet in morbis. Metalla quoque ſulphure copioſo fœta, ut ſunt ſtannum & ferrum, corpori noſtro ſunt amiciſſima. Ea vero, quæ multum mercurialis ponderoſæ ſubſtantiæ continent, ut ſunt antimonii regulus, mercurius vivus, plumbum, cuprum, argentum ipſumque aurum, quod non niſi ſumme depuratus maturus & fixus mercurius eſt, violentæ imo deleteriæ ſunt operationis. Perquam vero notabile eſt illud axioma, à nemine, quod meminerim, in ſcenam productum: metalla & mineralia in corpus noſtrum non agere, niſi prius fuerint ſoluta, hinc in ingenti copia argentum vivum interius hauſtum, quoniam non ſolvitur, nihil excepto tantum pondere mercurii, quo operatur, efficit. Ea vero, quæ ſunt facilioris à quovis acido ſolutionis, ut plumbum, ferrum, cuprum, nunquam ſine effectu notabili ſumuntur. Aurum vero, mercurius, luna, item antimonii regulus ubi operari debent, in pulverem, calcem vel crocum prius redigantur, quo ſalia in primis viis contenta in ea melius agere poſſint.

Idem ſal igneum nec non ſulphur graveolens quod in plantis, etiam in mineralibus corpore noſtro eſt infeſtum. Purum ſulphur mali expers. Stannum & ferrum corpori noſtro ſunt amiciſſima. Antimonii regulus mercurius vivus, plumbum, &c. deleteria ſunt operationis. Metalla non niſi ſoluta in corpus noſtrum agunt.

§. XIV. Jam vero rurſus notabile eſt, quod mercurialis ſubſtantia ſoluta ſal præbeat, quod corroſivæ & ſepticæ indolis eſt, in ſe & ſua natura corpori noſtro, maxime nervis & membranis infeſtum. Cujus rei clariſſima teſtimonia habemus, dum auri, lunæ, cupri vel argenti vivi ſolutio, aut in ſolidi formam redactorum certæ præparationes, verum venenum, quo homo interimi poteſt, exhibent. Infamatus ille virulentus mercurius ſublimatus, quid aliud eſt quam ſalis ſpiritu concentrato ſolutus mercurius? quo præſentiſſime & homines & animantia necare poſſumus, quod identidem de ſolutionibus auri, argenti, & veneris in ſal coagulatis, dici poteſt. Cum vero corroſivis non utamur interius, hinc neceſſarium tantum erit, ut de iis remediis, quæ ex metallorum genere in uſu ſunt, noſtrum ratione ſecuritatis judicium proponamus.

Mercurialis ſubſtantia ſoluta præbet ſal quod corroſivæ eſt indolis. Mercurius ſublimatus eſt nil aliud quam ſalis ſpiritu concentrato ſolutus mercurius.

§. XV. Primum vero ex auro famigeratiſſimi uſus prodit magiſterium, fulminans dictum, quod evacuandi & roborandi fine nonnulli chymiatrorum magnifaciunt. Tametſi vero, ſi bene præparatum, præſertim in pilulis, cum aliis opportune detur, non omnimode illud deprimere, multo minus damnare animus ſit, attamen illud inficiari nequimus, inſecurum ſæpenumero hoc ipſum inveniri, præſertim ſi non probe fuerit edulcoratum, deinde ſi paulo majori doſi in pulveris forma offertur, tertio, ſi teneritudo eſt ventriculi, & denique, ſi hic multis ſalſis, vel acidis corroſivis & bilioſis ſuccis ſcatet. Audivimus certe non ſine dolore, infanti dimidii anni ad grana ſex pro una doſi in pulvere aurum fulminans oblatum fuiſſe, præſente in ventre lacte corrupto & fecibus viridibus, ubi protinus anxietas ſumma, inquietudo cum extremorum frigore, ventris torminibus & ſpaſmis & brevi interjecto tempore mors inſecuta fuit. Vidimus quoque, idem ad grana quatuor, hypochondriacis datum, ubi tormina, ſpaſmi & anxietates, cum frigido ſudore & animi deliquio ſucceſſerunt. Obſervavimus quoque, a duobus granis auri fulminantis, fortiter cum arcano duplicato contritis, in fœmina ſcorbutica ſenſibilioris texturæ, viginti ſecutas ſedes, cum atrocibus torminibus atque inteſtinorum ſtricturis, nec mediocri ventriculi & inteſtinorum læſione. Memini me aliquando legiſſe in ſcripto Cl. Rivini, ab auri fulminantis abuſu,

Aurum fulminans. Inſecurum ſæpenumero invenitur. Quod infantis exemplo probatur. Nec non hypochondriacorum. At fœmina ſcorbutica.

Funeſtam quoque ab auri fulminantis abuſu hiſtoriam narrat Riverius. Horum ratio.

abuſu, mortuum infantem, in cujus inteſtino foramina reperta fuerunt. Rationem vero horum effectuum, peritus medicus facile penetrare poterit, utpote auri graviſſimus nec facile è ſede ſua movendus pulvis, à corroſivis ventriculi ſuccis quodammodo ſolutus, teneras nerveas fibrillas ubi jacet, adoritur, ipſaſque lancinat, exedit, corrodit, & inflammationem & ſpaſmum, qui in diſpoſitis genus nervoſum univerſum in conſenſum rapit, excitat.

Cryſtallis lunæ ad hydropicorum aquas educendas nonnulli utuntur, ſed interdum cruentas ſedes ſucceſſiſſe notavimus. Ex cupro parata merito ſuſpecta ſunt. Quo ſpectant tincturæ in marescæruleæ.

§. XVI. Ex argento, cryſtallis lunæ præſentiſſimæ corroſivitatis non nulli pilularum forma, ad hydropicorum aquas educendas utuntur, quod etiam faciunt, ſi magna copia liquido, quo ejus corroſiva acrimonia diluatur, deſuper hauriatur; cauto tamen hic opus eſt, notavimus enim ab ejuſmodi pilulis repetita doſi datis, cruentas ſedes, cum ingenti virium lapſu ſucceſſiſſe. Ex cupro parata merito ſuſpecta ſunt. Huc ſpectant Tincturæ olim tamigeratiſſimæ lunares cœruleæ, & ſic dicta martis cœrulea, quæ nil aliud quam cupri tenuiſſimæ ſolutiones, à ſpiritu urinoſo ſunt, quæ in viſcida admodum ex primis viis detergenda amurca, non penitus ſua carent laude, nihilo minus majori doſi, inque ſenſibilioribus nauſeam movent & vomitum. Quod adhuc magis valet de tinctura ſic dicta *Helvetii* contra vermes, quam vitriolum veneris ingreditur. Eodem charactere cryſtalli ſic dicti dulces veneris cœruleæ, adverſus epilepticum morbum

A ſale vitrioli Paracelſi pro vomitu concitando cum meliora habeamus, abſtinemus.

commendatæ, notári debent. Sunt Practicorum nonnulli, qui ſal vitrioli Paracelſi, vel vitriolum Cyprium, ad ſcrupulum vel ultra cum aqua communi dilutum pro concitando vomitu laudant, quod ſingulari in intermittentibus, & ventriculi cruditatibus ſit auxilio, ſed præſtat, cum meliora habeamus, illis abſtinere, utpote in majori doſi nonniſi ſepticam vehementiam in ventriculi membranis exſerunt, neque minus pulmonibus infenſa ſunt.

Saturnina interno uſu admodum ſunt ſuſpecta.

§. XVII. Progreſſum jam facimus ad ſaturnina, quæ, ſi ulla, interno uſu, ſuſpecta admodum ſunt, unde è praxi medica ſacchari ſaturni internum uſum, & Tincturam ſic dictam antiphthiſicam Garmanni & omnia quæ plumbum habent, interna remedia merito releganda eſſe exiſtimamus. Dici vix poteſt, quantum damni interius datum plumbum afferat. Neque tamen imprudentes chirurgi ſaturnina ad ſeminis fluxum compeſcendum, aut ad hæmorrhagias ſiſtendas deſiſtunt propinare. Vidimus exinde contumaciſſimas alvi adſtrictiones, atrocia tormina, teſtiumque tumores exortos, quos tollendi non facile fuit negotium. Quod vero plumbum in ſe habeat virus, nervis & membranis, quas vehementer conſtringit, inimicum; plura ſunt quæ id docent. Videmus illud manifeſte, obi illi, qui mineras ſaturninas tractant, urunt, fundunt, ponderant, à fumo ad inteſtina deſcendente, in convulſiva tormina, alvi adſtrictiones pertinaciſſimas, manuum paralyſes, contracturas, aſthma ſiccum periculoſe incidunt. Neque obſcurum eſt, figulos à fumo lithargyri, membrorum tremore, contractura, ſævisque inteſtinorum doloribus, ſalvo pertinaciſſima frequentius corripi. Præterea obſervationem eximiam *de lythargyri noxa Miſc. curioſa D. III. obſ.* 30. *item obſerv.* 92. nobiſcum communicant, dum nempe quidam lucri cupidi, in vina acida lythargyri pulverem ea dulcificandi cauſa dimitte-bant, quæ ingentem hominum copiam, è medio tulerunt. Colicæ convulſivæ, nauſeæ, vomitus, icterus, contumax alvi ſtrictura, pareſis, contractura, aſthma eos infeſtabant: umbræ hominum viſebantur, elumbes, pendulis artubus & reſolutis enervati. Notatu deinceps digna ſunt, quæ de ſale ſaturni prodidit *Borellus cent.* 4. *obſ.* 32. Amicum, inquit, habui, qui ſacchari ſaturni hauſit nimiam quantitatem, unde tanquam paralyticus & fere mortuus factus eſt, ut tandem conclamaretur, rigebant membra ejus & tanquam congelatus & apoplecticus erat.

Quare omnia ejusmodi remedia merito releganda exiſtimamus.

Languores exinde orti. Plumbum virus in ſe habet. Quod apparet in illis qui mineras ſaturninas tractant.

Etiam in figulis à fumo lythargyri.

Pulvis lythargyri in vino ingentem hominum copiam è medio tulit.

Quidam ex ſacchari Saturni hauſtu paralyticus.

Exulent igitur omnes calces Saturninæ.

§. XVIII. Interne itaque omnes calces ſaturninæ, magiſterium ejus, exſulent. Neque ſine ratione *Celſus lib.* 5. *cap.* 27. *pag* 314. ceruſſam venenis accenſet, *item Cæſalpinus lib.* 3. *cap.* 24. eandem & lithargyrum venenis annumerat. Sequentia vero ab iis notavit ſymptomata: horum uſum inſequuntur, gravitas in ventriculo, inteſtinis, viſceribus, tormina vehementia, urinæ ſuppreſſio, corpus intumeſcit, color plumbeus eſt, volvuloſa tormina, articuli incenduntur, alvus ſupprimitur. Et *Scribonius Largus* de *compoſitione medicamentorum*, comp. clxxxiv pag. mihi 101. in hunc ſenſum ſcribit: ceruſſam qui bibunt, vertigine urgentur, aſthmate laborant prætocantur: juvat oleum, lac cum melle, cremor ptiſanæ, aqua mulſa, cetera.

Celſus ceruſſam venenis accenſet, item Cæſalpinus.

Et Scribonius Largus.

Mercurius vivus non eſt venenum. A ſalibus corporum intactus manet.

§. XIX. Sequitur, ut etiam de mercurialibus noſtram ſententiam interponamus. Mercurius vivus quod non ſit venenum, interne in copia hauſtus, non modo à priori, verum etiam à poſteriori convincimur; ſiquidem valde corroſivum & concentratum acidum exigit mercurius menſtruum, ut diſſolvatur, quale vix ac ne vixquidem in corpore noſtro reperitur. Deinde propter mobilitatem & gravitatem non diu ſubſiſtit in uno loco, ſed canales cito tranſiens, à ſalibus corporum intactus manet. Experientia id clarum fit, dum ab iliacis, hernioſis, & alvi pertinacia adfectis, ad aliquot libras intus, ſine ullo damno, ſed potius cum ſalutari effectu ſumitur, ſicuti innumeræ id confirmant obſervationes, in medicorum voluminibus notatæ. Alia vero ratio eſt, ſi cum pinguibus in minutiſſimos globulos comminutus, deſcendit in ventriculum, ubi hærens à ſuccis ſalino-acidis facile ſolutus, vehementem induit naturam Habemus hac de re notabilem hiſtoriam conſignatam à Cl. *Beyero Profeſſ. Altdorffino in diſſertatione de mercurii crudi uſu interno*, ſumpſit nempe vir cum placenta aliquot drachmas mercurii vivi, qui ventriculi languorem, artuum imbecillitatem, dolorem & oris inflammationem, halitusque fœtorem ſuſcitavit. Longe magis vero mercurius in pulverem vel magiſterium redactus, ſicque in ventriculo hærens, & à ſalibus ſolutus, vehementiam exſerit. Ita notavimus exempla, ubi ab arcano corallino, mercurio præcipitato albo, rubro, turpetho minerali, imprudenti ratione adhibitis, ſæva ſymptomata ſecuta fuerunt, ut anxietates præcordiorum, nauſeæ, vomitiones, contorſiones ventriculi, alvi fluxus, moleſtæ ſalivationes, cum virium ſumma debilitate. *Ita Cl. Helwigius decur.* 3. *anno.* 8. *obſerv.* 7. à turpetho minerali, tormina & anxietates animo attonito ſpectavit. Retulit nobis celebris practicus D. D. Naboth Lipſ. fœminam ab aſſumpto mercurio

Experientia id clarum fit.

Alia ratio eſt ſi cum pinguibus comminutus deſcendat in ventriculum.

Magis vero Mercurius in pulverem redactus & à ſalibus ſolutus vehementiam exſerit.

Quorum exempla ab auctore commemorantur.

Helwigius à turpetho min. tormina, & c. animo attonito ſpectavit.

præcipitato, quem empiricus aliquot diebus, ad 6. grana cum pauco potu obtulit, horrendis ſpasmis fuiſſe affectum, & tandem mortuam: ſectione facta, multæ rubræ maculæ in fundo ventriculi, duodeno, & jejuno repertæ fuerunt: ventriculus tumefactus: portio vero jejuni arctiſſime conſtricta fuit.

Fœminam ab aſſumpto Mercurio præcipitato mortuam autori retulit D. Naboth.

§. XX. Equidem corroſivum argentum vivum adjecta mercurii vivi decente quantitate ſublimatione penitus mitigatur, & omnis virulentiæ expers redditur, unde etiam mercurii dulcis nomen accipit: nihilo minus heroicum eſt remedium, quod prudentiam applicandi moderationemque deſiderat. Tutiſſimus à chymicis & practicis in eorum monumentis mercurius dulcis ſolet appellari, partim quod tutior ſit aliis ex argento vivo præparatis, partim quod leniſſime evacuet, nullasque hypercatharſes, ut validiora purgantia faciunt, ſuſcitet, denique quod reſpectu habito ad venenum, è quo paratur merito tutus dici debeat. Neque inficiamur, hoc remedii genus magnæ eſſe in chronicis rebellibus quibusdam paſſionibus, præſertim in gallica lue, efficaciæ, neque minoris in vermibus expellendis, vel intermittentium contumacia expugnanda, virtutis exiſtere. Attamen ut ejus uſus commendatiſſimus: ita ejus abuſus admodum pernicioſus eſt. Indubitatæ videlicet veritatis chymicæ & practicæ eſt, argentum vivum eum ſalibus intime ſociatum, tranſire in venenum corroſivum.

Mercurii dulcis uſus commendatiſſimus, ſed ejus abuſus admodum eſt pernicioſus.

Clariſſimum quoque eſt, dulcificatum mercurium ſalium nova additione deleteria ſpicula reaſſumere, quod vel ex eo apparet, dum, ſi lixivio ſalis tartari aut ſolutione ſalis communis vel ſalis ammoniaci leviter decoquitur, protinus corroſiva acrimonia nigri coloris liquor imprægnatur. Notavimus quoque non ſemel in praxi, à pauca mercurii dulcis quantitate, cum ſalibus incuria pharmacopœi valide contrita, in febricitantibus ſævas ſalivationes & faucium exulcerationes ortas. *Wedelius in Diſſertatione de mercurio dulci*, recte monet, in fine, quod cum ſalibus neutris v. g. arcano duplicato & tartaro vitriolato non temere ſit maritandus mercurius dulcis, ne turbas majores in corpore excitet & ſpicula nova reinduat. Nullum hinc dubium eſt, quin etiam idem remedium in ventriculo primisque viis, ſi offendat ſuccos ſimiles ſolventes ſalſos, corroſivam rurſus quodammodo indolem contrahat. Legi hanc in rem meretur monitum Profeſſoris Erfortenſis *Cl. Veſti in Diſſert. de uſu & abuſu medicamentorum mercurialium. Per accidens ſcribit, fit, ut mercurius dulcis in venenum abeat, ſi ſcilicet ab imperitis & artis medicæ ignaris tonſoribus datur, non conſiderato prius an cruditates acidæ adſint, bis enim accedentibus mercurius dulcis fit corroſivus, & interiores corporis partes, ut oſſa nervos &c. corrodit, quandoque etiam gangrænam & ſphacelum in inteſtinis cauſatur, quo tandem ægrotantes morbo ſuccumbunt.* Quapropter ſaniores medentium omni tempore hanc adhibuerunt obſervationem, ne ulla mercurialis medicina hypochondriacis ſcorbuticis, & febre cholerica laborantibus, hyſtericis quoque & lactantibus infantibus, ubi corrupti lactis, cujus virides feces indicia ſunt, metus eſt, exhibeantur, utpote in hiſce caſibus ingens corrodentium ſuccorum intra ventriculi & duodeni ſinum copia ſolet verſari.

Nova ſalium additione deleteria ſpicula reaſſumit mercurius dulcis.

Hinc haud temere cum ſalibus neutris V. Gr. Tartaro vitriolato eſt maritandus.

Et ſi ſimiles ſuccos in ventriculo offendat corroſivam rurſus indolem contrahit.

Monitum in hanc rem Profeſſoris Erfortenſis.

§. XXI. Deinceps, mercurius dulcis paulo majori doſi datus præſertim in pulvere non tam innocens remedium eſt, ut quidam exiſtimant. Legitur hiſtoria medica de mercurio dulci pulveriſato anno 1702. typis Quedlinburgi mandata; ubi adoleſcens 15. annorum, ſanus ſumpſit 15. grana mercurii dulcis bene præparati pro una doſi, ſecutus fuit vomitus, anxietas, tremor manuum ac pedum inquietudo corporis, jactatio, contractura manuum, & ſexto die mors. *Et miſcellan. naturæ curioſ. D. II. a. X. obſ.* 20. referunt quendam errore ſumpſiſſe unciam ſemis mercurii dulcis bene præparati ſimul & ſemel, qui intra viginti quatuor horas mortuus inde eſt. Præter hæc *Cl. Lentilius in miſcellaneis parte prima pag.* 207. hanc habet obſervationem: ſartori verminoſo præter alia anthelmintica mercurius dulcis ad 24. grana oblatus fuit, hunc pulverem hauſit ſiccum abſque ullo vehiculo atque mox in tumorem & dolorem faucium, dentium mobilitatem & ptyaliſmum vix coërcibilem incidit. Novimus à medico celebris loci infanti duodecim annorum mercurii dulcis 15. grana pro doſi exhibita fuiſſe, unde ſumma ſecuta eſt anxietas, poſtea niger vomitus & mors. Eodem in loco medicus 16. grana obtulit puellæ 15. annorum cum vermium aderat ſuſpicio, ſed incredibilis languor, cum extremorum frigore, appetitus proſtratione, longo tempore durans infeſtabat, neque illum mali præparati mercurii dulcis adfuit indicium. *Glauberus part. 2. Furni philoſophici c. 38. pag.* 82. prodidit, quod mercurius dulcis paulo majori doſi infantibus datus pro vermibus, debilitatem & membrorum infirmitatem attulerit. Neque obſcura nobis ſunt exempla, quod ubi mercurius paulo majori doſi ſalivandi fine datus fuit, neglecto debito regimine, epilepticos motus, quos mors excipiebat, concitaverit. Quamobrem perite ſcribit *Bontekoë in fundamentis med. pag.* 64. mercurius dulcis non tam dulcis eſt, ut vulgo putant, quia in immodica doſi ſumptus, in venenum degenerat. Neque prætereundum *Welſchii quod habet de cur. 3. curatione prima* judicium, quamvis optima omnium & ſecuriſſima mercurii dulcis præparatio à plerisque putetur, attamen ne ſic quidem aut alia quacunque ratione præparatus, malignitatem ſuam exuit, ſi vel aurum addatur, quin ad ingenium nequitiamque redeat.

Mercurius dulcis paulo majori doſi in pulvere datus non eſt innocens remedium. Quod multifariis exemplis probatur.

Ex miſcellan. naturæ curioſ.

Lentilii.

Cujuſdam Medici.

Alterius Medici.

Glauberi teſtimonio

Nec non Corn. Bontekoe.

Et Welſchii.

§. XXII. His cognitis, omnia mercurialia, præſertim paulo majori doſi in pulvere oblata, merito pro ſuſpectis & inſidis remediis habemus, permoti maxime his rationibus, primo quod operationem ſuam à diſpoſitione humorum in primis viis quatenus plus vel minus ibi ſolvuntur, accipiant, quo fit ut ſæpiſſime pauca grana mercurii dulcis, ſalivatione excitandæ ſufficiant, cum alia ſubjecta ingenti quantitate ne moveantur quidem. Meretur hanc in rem adduci inſignis apud *Danielem Sennertum* qui extat locus *lib. de conſenſu chymicorum cap.* 18. Mercurius dulcis in omnium chymicorum manibus hodie eſt, & tutiſſimum habetur medicamentum. Verum non ſemper ſine damno exhibetur. Medicus quidam doctiſſimus, cum eum recte præparatum, & quamplorimis ſine omni damno adhibitum, ipſe uſurpaſſet, in graviſſimum periculum incidit. Gingivæ enim fauces & lingua intumuere, ac nigredinem contraxere, ut per integrum menſem nihil cibi ſolidi adſumere, imo nec juſculum co-

Omnia Mercurialia paulo majori doſi & in pulvere oblata pro inſidis & ſuſpectis remediis ab autore habentur.

Ratio.

Sennerti de Mercurio dulci teſtimonium.

chleari

chleari ſorbere potuerit, acceſſit ſalivatio, aliaque ſymptomata, quæ mercurialem inunctionem conſequuntur. De hinc omnia mercurialia, non ſecus ac alia metallica & draſtica, ſemper inſecuriora ſunt in pulvere, quam ſi in pilulis ſumantur, nam ob gravitatem dum deſcendunt in fundum ventriculi, non facile ex ejus plicis deterguntur, ſed firmius dum adhærent & corroſiva fiunt, mire hanc partem, ubi ſedent, roſione ac vellicatione exercent, ut inflammationis vel ſpasmorum metuendum ſit periculum. In pilulis vero hæc ſumpta paulatim & ſucceſſive non modo in ventriculo, ſed & in inteſtinis ſolvuntur, unde activitas remedii dividitur, diſpergitur, ſicque evadit mitior: ſicuti contra vis unita ac concentrata ſemper fortior eſt. Quamobrem bene monet *Dn. Lemnery in curſu chymico p. 235.* mercurius quocunque modo præparatus, non niſi forma pilulari eſt aſſumendus, nunquam in forma liquida vel in pulvere. Et teſtatur quotidiana experientia, quod dulcis mercurius pulvere datus celeriter ſalivationem moveat, cum contra tardiſſima hoc negotium procedat, ubi in pilulis aſſumitur. Tutior etiam utendi mercurialibus modus eſt, ſi cum purgantibus in pilulis, non æque bene in pulvere miſceantur, ne diutius mercuriales particulæ intra primas vias morentur, ſed mature ejiciantur. Tandem mercurialia inſecura judicamus quoniam ob elementum corroſivum & conſtringens, nervis inprimis ac cerebro ſunt infeſta, unde in morbis capitis & nervorum, & ubi ſpasmodicæ ſtricturæ genus nervoſum torquent, vel etiam ubi tenella & debilia corpora ſunt, ſecundum *Wedelium de theoria ſaporum ſect. 2. p. 110.* cautiſſime danda ſunt. Inde etiam eſt, quod intempeſtive adhibita, longa vitia ſæpius inducant, quod complures practicorum obſervationes comprobant. Inter alias placet hoc loco inſerere, quod *Ballonius lib. 2. epidem. pag. 263.* notavit. *Uxor,* inquit, *pharmacopæi conſilio uſa pilulas ſumpſit ex hydrargyro, ab eo tempore caput doluit, ac cerebrum ita affectum fuit, ut perpetuo vacillare videatur. Cl. Dolæus in encyclopæd. cap. 15. de lue venerea p. 303.* hæc habet: *Aliquando mercurius poſt ſe relinquit indelebilem characterem, unde oriuntur convulſiones, & epileptica ſymptomata, quæ in Principe Naſſovico obſervavi. Et Williſ. de anima brutor. c. 9. de paralyſi* autor eſt, ut, qui cerebro debili aut nimis laxo præditi ſunt, vel vertigini torpori & motibus convulſivis obnoxii, mercurialibus non temere utantur.

Mercurialia non ſecus ac alia metallica ſemper inſecuriora ſunt in pulvere.

Quam ob cauſam.

Mercurius igitur quocunque modo præparatus, non niſi forma pilulari eſt aſſumendus, teſte Lemmery. In pulvere datus celeriter ſalivationem movet. Tutior utendi modus eſt ſi eam purgantibus in pilulis miſceatur.

Cautiſſime danda ſunt mercurialia teſte Wedelio. Quod hiſtoria à Ballonio confirmatur. Ac Dolæi.

Nec non Williſii teſtimonio demonſtratur.

§. XXIII. Quod vero de uſu interno mercurialium dictum eſt, id quoque de illorum externo, inunctione mercuriali, ſalivationis cauſa, tenendum eſt. Quam graviſſima ſymptomata minus dextre hæc applicata excitent; multis obſervationibus medicorum volumina plena ſunt. Unde prudentiores magna cum circumſpectione ſalivationem inſtituunt, probe enim obſervant ſubjectum, ut viſcera adhuc ſint integra, ut robur adhuc virium adſit. Deinceps ſub cura omni modo frigus, omne acidum, ſalſum, animi affectum vehementem interdicunt, cereviſiæ quoque & vini uſum circumcidunt, aſſiduum vero uſum humectantium & balneorum ſuadent, ut humorum fiat edulcoratio, & nervearum fibrarum emollitio. Neque vero tam inſecura eſt ſalivationis mercurialis cura in lue venerea infectis, qui plerumque antea fuerunt ſani corporis, quam ubi magna humorum dyſcraſia, vel ingens in viſceribus aut nervis latitaverit vitium.

Quod de uſu interno mercurialium dictum eſt, id quoque de externo eſt tenendum. Quæ in ſtivaliſmo ſunt obſervanda.

§. XXIV. A metallis pergimus ad mineralia, quæ etiam minus tuta remedia nobis largiuntur. Invaluit & apud nonnullos practicos adhuc obtinet mos arſenicalibus interne utendi, iisque pugnandi, adverſus morbos contumaces & rebelles. Vidimus à magnis chymiatris eum in finem concinnatos pulveres, qui puri arſenici aliquot grana habebant, & magna violentia vomitiones ciebant: Quievit in nonnullis ab eorum uſu febris, in aliis vero tenerioribus digeſtionis actio ita vitiata fuit, ut longo tempore non potuerit reparari. Arſenicum eſſe præſentiſſimum venenum & innumeris funeſtis exemplis infamatum, vel in vulgus notum eſt, ſuam vero vehementiam penetrante maxime corroſione in nerveas ventriculi membranas exercet, unde lethales inflammationes & ſpasmi fiunt. Neque datur excellentius præſidium quam in lacte, ſi liberalius hauriatur: ita enim erodens ejus virus mitigatur, & cum vomitu ſucceſſive foras ejicitur. Cum itaque ſummum ſit arſenicum venenum, ſummæ etiam temeritatis eſt, cum longe tutioribus vim morbi depellere poſſimus, eodem uti, nec mediocri periculo humana corpora objicere.

Mineralia quoque minus tuta remedia nobis largiuntur.

Arſenicum eſt præſentiſſimum venenum & innumeris funeſtis exemplis infamatum. Neque datur præſtantius remedium quam in lacte. Summæ igitur temeritatis eſt eodem contra morbos uti.

§. XXV. Ejusdem fere arſenicalis indolis ſunt, quæ ex regulina antimonii portione parantur chymica emetica, ut ſunt mercurius vitæ, pulvis Monckii Rammoneur dictus, antimonii croci, vitra, & ſulphura quæ omnia draſticam & virulentam habent facultatem, ſicque majori doſi in pulvere offeruntur, facile interficiunt hominem, vel immedicabilem ventriculo perniciem afferunt, tot hiſtoriis quotidie id docentibus. Habemus hæc pro inſecuris admodum, & infidis, quoniam eorum operatio identidem ab humorum in primis viis diſpoſitione, qui ea ſolvunt, dependet. Notavimus plus vice ſimplici, famigeratiſſimum illum Monckii pulverem datum fuiſſe, ubi in quibusdam ne ullum quidem vomitum ſuſcitavit, in aliis vero ſæviſſime cum ſpasmis vomitiones ortæ fuerunt, cujus diverſæ operationis, nulla alia datur cauſa, quam quod in uno ventriculo ingens mucilaginis inſipidæ copia, in altero vero, abundans ſalſo bilioſus acidus ſuccus minerales particulas diſſolvens, offenditur. Panacæa ſic dicta Glauberiana, quæ in pharmacopoliis Brunſvicenſibus Connerdingiana vocatur, nihil aliud eſt quam ſulphur ex lixivio ſcoriarum antimonii cum tartaro ſoluto præcipitatum. Hæc paulo minori doſi cum abſorbentibus mixta, leniter provocat vomitum, diaphoreſi inſequente. Quæ medicina in variolarum & morbillorum principio olim non ſine effectu data fuit, in majori vero doſi, ut alia antimonialia, vehementem vim habet emeticam, hinc ſicuti reliquorum uſus ſit circumſpectus, præſertim in debilioribus, author ſuaſorque ſum.

Ejusdem fere arſenicalis indolis ſunt, quæ ex regulina Antimonii portione parantur chymica emetica, Ut Mercurius vitæ, Antimonii crocus, vitra, ſulphura, &c. Quæ majore doſi facile interficiunt hominem.

Panacæa Glauberiana quid ſit.

Sit tamen ejus uſus ſicut reliquorum circumſpectus.

§. XXVI. Dicendum quoque eſt de Biſmuthi magiſterio, quod nonnulli chymicorum noſtris temporibus ceu incomparabilem medicinam æſtimant, ad febres maxime depellendas. Verum tamen cum biſmuthum arſenicalis, licet mitioris ſit naturæ, hinc ex eo parata remedia non vacant omni ſuſpicione. Accepimus à fide dignis, qui hoc magiſterio uſi fuerunt, quod paulo majori doſi datum internas circa ventriculi regionem cum frigido ſudore anxie-

Ex Biſmutho parata remedia non vacant omni ſuſpicione.

Spirituum acidorum ſuperiori ſeculo ingens erat uſus.

tates effecerit; tutius itaque eſt longo uſu experta & comprobata, inexpertis hiſce præferre.

Sed quia valde corroſiva, irritantia nec non coagulantia ſunt, liquido conſtat corpori noſtro magis eſſe inimica quam amica.

§ XXVII. Nunc quoque ad minerales acidos ſpiritus, ut ſunt oleum & ſpiritus vitrioli, ſalis, nitri, aqua fortis tranſcundum eſt. Superiori ſeculo, quo chymia & praxis chymica florere incipiebat, ingens eorum uſus erat; non modo in julapiis refrigerandi cauſa, ſed quod credebant ſpiritui ſalis ineſſe ſingularem virtutem ſtomachicam & antinephriticam, ſpiritui nitri, anticolicam & malignitati reſiſtentem, ac ſpiritui vitrioli, ſiſtentem hæmorrhagias. Verum enim vero non negandum eſt, hæc omnia non modo eſſe valde corroſiva, irritantia, ſed etiam vim coagulantem, quo chylo & ſanguini inimica eſt, poſſidere; hinc liquido conſtat, corpori noſtro ea magis eſſe inimica quam amica, inque majori doſi & ſæpius repetita, prorſus pernitioſa. Frequens ſpiritus ſalis uſus valde nocet bronchiis, dum tuſſim movet, renum quoque ſubſtantiam canaliculoſam teneram facile lædit, unde frequens ejus uſus in nephritide plus damni, quam utilitatis affert. Aqua fortis vel ſpiritus nitri mucum inteſtinis admodum amicum detergit, & vaſa aperiendo cruentas ſedes excitat. Spiritus vitrioli vero nimium coagulando humores parum proficere poteſt. Noſtra itaque ſententia eſt, ut ſpiritibus iſtis plane abſtineamus, vel ſi ipſorum uſus eſſe debet, ut cum liberali ſatis quantitate aquæ vel potus aſſumantur. Erenim incomparabilis virtutis nitroſa in ſubſtantia exhibita cum idem quod hi ſpiritus efficiant idque longe tutiori modo ac ratione, non video cur illorum amplius eſſe debeat uſus.

Spiritus ſalis bronchiis nocet.
Spiritus nitri inteſtinorum mucum detergit.
Vitrioli humores nimium coagulat.
Auctoris ſententia eſt ut ſpiritibus iſtis plane abſtineamus.
Nitroſa in ſubſtantia exhibita idem quod hi ſpiritus efficiunt tutiori modo.

Quæ ex regno animalium remedia intuta ſint.
Inſecta ſale cauſtico penetranti abundant.
Quo nomine maxime ſunt celebres Cantharides.
Quorum uſus Anglis jam mirifice placet.
Venenata tamen agunt principio.
De eorum noxa habent Thonerus, Hildanus, Baglivus, Alpinus.
Quod valet de Cantharidibus idquoque de omnibus aliis inſectis tenendum eſt.
Omnes cauſtico volatili ſale gaudent, cujus etiam in lacte eſt medicina.

§. XXVIII. Ultimum eſt, ut pauca etiam de iis, quæ ex regno animantium remedia intuta ſint, dicamus. Amica ac blanda neque tam aliena noſtræ naturæ hæc ſunt quam metallica, ideoque non facile inſecura in curando ſunt, ſolis inſectis exceptis, quæ in univerſum ſale penetranti cauſtico abundant, unde etiam dolorem, roſionem, & veſicas partibus admota excitant. Hoc nomine maxime ſunt celebres cantharides, quarum uſus internus, præſertim ſi camphora & nitro corrigantur, in veſicæ & urinariorum ductuum vitiis Anglis jam mirifice placet. Nos nolumus eorum decentem & providum uſum damnare, illud tamen dicendum eſt, venenato agere principio, unde eorum uſus tam interne quam externe, in gravioribus ſpasmis, doloribus, convulſionibus, febribus eſſe debet cautiſſimus, maxime omnium vero in tenerioribus & ſenſibilioribus. Quare de eorum noxa legi poſſunt autores; & inter hos præcipue *Thonerus lib. I. obſerv. 20. Hildanus cent. 6. obſ. 96. Baglivus in praxi pag.* 68. *Alpinus de medicina methodic. pag.* 130. Quod autem valet de cantharidibus, illud etiam de omnibus aliis inſectis, quæ in uſum medicum cedere poſſunt, ut ſunt vermes majales, ſcorpiones, araneæ, bufones, millepedes, tenendum eſt. Nam omnia hæc acri cauſtico veſicante ſale gaudent, cujus, ut omnis præſentis veneni, certiſſima in lacte eſt medicina.

De topicorum ac repellentium abuſu.

Dum ſequeſtratas ſordes ad interiora repellunt, venenum in corpus inferunt.

§. XXIX. Reſtat quoque, ut de topicorum ac repellentium abuſu ſermonem inſtituamus, utpote quæ ejus ſunt naturæ, ut intempeſtive admota, dum peregrinas ſordes à vitalibus ſuccis ſeqoeſtratas ad interiora repellunt, venenum in corpus inferant, quod patet maxime ex ſymptomatibus gravioribus, quæ inſequuntur, qualia ſunt aſthma ſpasmodicum, inflammatio ventriculi, epilepſia, febris, & ejus generis ſimilia. Quoniam vero de hac materia latius egimus in diſputationibus *de converſione morbi benigni in malignum*; item *de abuſu topicorum*, merito hoc labore ſuperſedemus.

Radix Anthora ſeu napelli adverſus omne venenum mirifice laudatur.
Sed intuta eſt, tantum abeſt ut ſumma ſit Alexipharmaca.
Bauhinus nec non Cluſius uſum ejus ſuſpectum habuerunt.
Pancovii de hac radice monitum.
Atque autoris obſervatio.
Ejuſdem eſt commatis nux vomica.
Suſpectus hic fructus eſt.
Ut Matthiolus & Fallopius teſtantur.
Galeni de hiſce omnium temerariis medentibus ab autore commendatur.

§. XXX. Poſtremo de famigeratiſſima alexipharmaca, qualis jactatur & ſermone, radice, quod valde intuta ſit perpauca ſaltim memorare licet. Eſt illa ipſa radix anthoræ, quæ non modo napelli celebris veneni vera creditur antidotus, unde etiam nomen mutuatur, utpote thora Græcia napellus dicitur, verum etiam ab *Anthonio Gueyneri no tract. de peſte cap.*3. adverſus omne venenum, præprimis morſum inſectorum virulentum, mirifice laudatur. At ſi experientiam conſulamus, intuta eſt, tantum abeſt ut ſumma ſit alexipharmaca, nam ſale, ſi ullum ſimplex, acerrimo cauſtico penetranti, aſſidue linguam vellicante, ſi deguſtetur, hæc radix conſtat, unde ſatis vehementer purgat, hinc recte monet *Joh. Bauhinus hiſtor. plantar. univerſa pag.*94. Conſiderent lectores an radix purgans conveniat cum morſis à viperis & cane rabido, itemque peſte laborantibus *Cluſius* conſiderata diligenter partium hujus plantæ omnium cum napello ſimilitudine, uſum ejus ſuſpectum habet & ſatius ducit ab eo abſtinere, præſertim in tanta copia aliorum remediorum, quorum facultates jam ſunt exploratæ, v. *Bauhin. hiſtor. plantar. part.* 1. *fol.*705. Dehinc recte monet de hac radice Dn. Pancovius in herbario *p.*40. quam inſignis virtutis radix hæc prædicatur, tam eximiam moderationem & prudentiam in uſu deſiderat. Meminimus olim à pharmacopæo Weſtphalo pulverem bezoardicum, qui habuit hanc radicem, variis in caſibus uſurpatum fuiſſe, ubi in pleriſque magna perturbatio ſtomachi. cum ardore, ſiti, anxietate præcordiorum ſecuta fuit, neque mirum, nam ſale cauſtico & inflammatorio hæc radix pollet, hinc remedium valde ſuſpectum, præſertim ſi in pulvere majori doſi propinetur, hanc habemus atque dicimus. Ejuſdem commatis eſt nux vomica quam arbor ligni Colubrini profert. Hæc à quibusdam etiam alexipharmacis annumeratur, unde electuarium de ovo ingreditur. At vero identidem ſuſpectus hic fructus eſt narcotico enim naturæ adverſo ſulphure gaudet, quo animalia certiſſime necat, & hominibus quoque periculum intendit, ut *Matthiolus in commentario ad Dioſcoridem lib.*4. *cap.*73. & *Fallopius tom.* 1. *tract. de tumoribus præternaturalibus cap.* 27. teſtantur. Quamobrem *Caſparus Hoffmannus lib.* 2. *de medicamentis officinalibus pag.* 102. noluit hoc electuario propter nucem vomicam uti: qua de re etiam conferri poteſt Crato *lib.* 1. *de peſte ejusque epiſtolæ med. ad Camerarium lib.*5. Coroni tis loco omnibus & ſingulis practicis, maxime vero temerariis, etiam atque etiam commendamus, quod habet *Galenus lib.*4. *method. medend. Medicamentum quod plures experti ſunt & natura eſt familiarius, longo intervallo illi eſt præferendum, quod non experientia ſatis eſt comprobatum.*

SEC-

SECTIO II.

De Infidis Remediis.

§. I.

Infida remedia quænam ſint.

QUum etiam noſtri inſtituti ratio ſit, medicamenta infida, ſive quæ malæ fidei ſunt & medentis intentionem fallunt, atque deſtituunt, deſcribere: primo omnium monendum eſt, ne quis exiſtimet, uos per infida ea indigitare remedia, quæ nunquam non in ſe & abſolute noceant, & ad medendum plane inidonea ſint. Nullum enim, quod probe notandum, etiam venenum eſt, quod non poſſit certa ratione ad ſanandum prodeſſe, nullum etiam tam præſtans auxilium, quod non poſſit nocere, hoc tamen diſcriminis intereſt, quod unum remedium præ altero validiorem vim nocendi poſſideat, atque adeo majorem prudentiam, moderationemque medentis deſideret. Quare non inficiandum eſt, etiam hæc, quæ inter infida recenſebimus, ſi ſciens & ſapiens medicus iis recte utatur, uſu ſuo atque utilitate minus deſtitui. Hiſce præmiſſis melioris & facilioris doctrinæ cauſa infidi remedii genuina deſcriptio nobis conſtituenda eſt. Vocamus itaque infidum remedium illud, quod palliative curat vel mitigat morbum, ſed cauſa relicta, vel ſæpius aucta, pejorem efficit ſtatum. Infidum vero ab inſecuro diſtinguitur, quod hoc veneni quicquam in ſe recondat, vel tale in corpore aſſumere poſſit, illud vero veneni expers, & nihil in ſe, naturæ prorſus alienum, ſeu quod vitales motus celeriter & brevi tempore invertere poſſit, complectatur.

Infidi remedii deſcriptio ac definitio.

Infidorum primum locum obtinent fortiora adſtringentia maxime vitriolica & aluminoſa.

§. II. Ex eorum vero numero, quæ nobis infida dicuntur, primum & principem locum merito obtinent omnia fortiora, adſtringentia, & inter hæc maxime vitriolica & aluminoſa. Eſt enim hæc adſtringentium indoles, ut illud, quod agunt, principium, ex acido fixiori & terra craſſiori ſit compoſitum. Quare horum etiam minimæ particulæ immobiliores, non modo poros ac meatus corporis minimos fixa ſede facile occupant, ſed & fluidiores ac mobiliores in libera ac perpetua agitatione impediunt. Ex eo jam ſatis, ut opinor, intelligi poteſt ratio, qui fiat, ut vitriolica & aluminoſa indita lacti, ovorum albumini, vel ſanguini animantium, firmius coagulum ipſis inducant, adeo, ut ob hunc etiam effectum in graviori ſanguinis profuſione & majorum vaſorum apertione certiſſima ſint auxilia. Hæc remedia intetius data, præſertim abundantiori doſi, corpori noſtro ejusque vitalibus motibus minus eſſe congrua, facile is intelligit, qui conſiderat, vitæ ac ſanitatis noſtræ rationem decenti fluidiſſimorum, quos *Hippocrates* impetum facientes, & recentiores ſpiritus vocant, in partes ſolidas actione, dein libero ac perenni ſanguinis & humorum per tubuloſam corporis compagem motu, denique neceſſario ſecretionis & excretionis negotio contineri. Nihil autem in rerum natura liberæ fluidorum progreſſioni æque reſiſtit, nihil eſt, quod citius incraſſet ac coaguler fluida, minimosque tubulos ſolidorum facilius obſtruat, quam forte adſtringens; quamobrem vitæ ac ſanitati eſt infenſiſſimum. Videmus ſolutiones aluminis vel vitrioli venis animantium injectas, ea ſubito enecare. At vero, præter virtutem hanc obſtipantem incraſſantem, qua imbuta ſunt adſtringentia, peculiarem adhuc in vivis corporibus operationem exſerunt: dum videlicet naturalem fibrarum & membranarum, ex quibus muſculi & vaſa contexta ſunt motum nimia conſtrictione pervertunt, inque ſpasmos has partes conjiciunt; unde fluidorum progreſſiu libera non modo turbatur, ſed & conveniens ad nutriendum ſecretio, neque minus excretionis promptitudo, valde intercipitur. Veri namque ſimile eſt, adſtringentia in vivo corpore non ſolum proximo contactu in illis partibus, ubi effectum produnt, agere, ſed una parte affecta, reliquas facile in conſenſionem & ſimilem effectum pertrahi. Quæ regula, in pathologicis & therapeuticis multæ utilitatis perpetuo obſervetur neceſſe eſt. Nam conſenſus partium ſolidarum in vivo corpore, ſemper animadvertitur, hinc ſi in nervo, tendine, vel ſenſibili membrana, ſive à cauſa interna ſive externa, læſio ſiat, graviſſima protinus pathemata, per univerſi corporis œconomiam obſervantur. Nullum hinc quoque dubium eſt, quin id identidem contingat circa medicamentorum operationem, præſertim ſi ea paulo vehementius in ventriculum agant. Ita opiata, dum adhuc hærent in ſtomacho, mox per totum corpus ſuam ſpargunt virtutem. Venenum metallicum paulo fixioris naturæ, ventriculum cum arrodit, ſtatim ſpasmos & convulſiones lethales, ſine ullo materiali veneni ad cerebrum vel nervos acceſſu funeſtas, inducit. Ex noſtra ſententia etiam adſtringentia motu, ſive potius formali quam materiali actu in partes corporis operantur. Obſervamus enim à fortiter adſtringentibus, ut ſunt tinctura ſulphuris, vitrioli, tinctura hæmatitis, brevi interjecto tempore miraculoſe internas hæmorrhagias pulmonum, uteri, narium, cohibitas fuiſſe & nimium quoque ſeminis profluvium in gonorrhœa inde ceſſaſſe. China Chinæ aliaque adſtringentia principaliter in ventriculum ac inteſtina ſuam quam maxime ſpargunt efficaciam, & facta ibi fortiore conſtrictione reliquas corporis partes relaxatas adſtringunt, quamvis non negandum ſit, adſtringentium etiam virtutem paulatim tranſire ad ſanguinem. Summa igitur noſtrarum cogitationum hæc eſt, adſtringentia non tantum materialiter, ſed, quod magis eſt, etiam formaliter & ſolo motu ac conſenſu corpus noſtrum afficere & alterare.

Adſtringentium indoles.

Hæc remedia interius data corpori noſtro minus ſunt congrua.

Qua ratione ac cauſa.

Solutiones aluminis vel vitrioli venis animantium injectæ, ea ſubito enecant.

Opiata dum adhuc hærent in ſtomacho, mox per totum corpus ſuam ſpargunt virtutem.

Auctoris à fortiter adſtringentibus obſervationes.

Etiam Chinæ Chinæ.

Adſtringentia non tantum materialiter, ſed etiam formaliter corpus noſtrum afficiunt & alterant.

Martialia ob adſtrictoriam facultatē quam maxime infida habentur.

§. III. Ob adſtrictoriam vero facultatem nobis quam maxime infida habentur martialia: quorum uſus quamvis à recentioribus medicis ad cœlum uſque in ſanando extollatur, tamen plurima, quæ in pharmacopoliis ex ea præparata proſtant, plus exitii, quam utilitatis afferunt. Indubitatæ enim veritatis eſt, martialia in corpora non agere niſi ſoluta. Si vero interne à concurſu acidorum vel externe à menſtruo ſolvantur, mox vitriolicam & adſtringentem naturam acquirunt. At vero inter ſolutiones magnam intercedere differentiam, cum alia longe ſubtilior, & ideo magis roborans, alia craſſior fixior, & admodum conſtrictiva ſit, nullum eſt dubium. Quare remedia, quæ ex marte ſalutaria parari poſſint, & quæ facile nocere valeant, diſpicere, utique non erit intempeſtivum.

Plurima quæ ex eo præparata proſtant, plus exitii quam utilitatis afferunt.

In corpora non agunt niſi ſoluta.

Monitum Autoris.

Mars ex duplici

§. IV. Mars videlicet ex duplici compoſitus

compoſitus eſt ſubſtantia.

poſitus eſt ſubſtantia, altera ſubtiliore & ſulphurea, altera craſſiore & terreſtri. Illa roborantis & deſideratiſſimæ eſt virtutis, hæc vero rudior cum acido juncta valde adſtringens & ſtyptica eſt.

Nullum metallum tanta ſulphuris copia gaudet quam ferrum.

Ex omnibus vero metallis nullum eſt, quod tanta ſulphuris copia gaudeat, quam ferrum, unde etiam à natura noſtra non alienum, ſed eidem peramicum eſt. Ob ſulphuris igitur, qua gaudet, abundantem portionem, limatura ejus in ardentem ellychnii flammam conjecta, igneas ſcintillulas eleganti ſpectaculo exhibet, neque minus ferrum prægrandi ſpeculo cauſtico fuſum mirifice ebullit, perpetuoque igneas ſcintillulas ex ſe ſpargit.

Experimenta cum marte curioſa & multifaria.

Præterea nitrum fuſum limaturæ martis adjectum accenditur, more aliorum phlogiſtorum. Luculentiſſime vero ſulphuream & inflammabilem, quo in phiola vitrea limaturæ ferri adjicitur olei vitrioli, cum dupla aquæ communis portione, quantitas, elauſo pollice orificio, ita enim facta ingenti ebullitione vapor exſurgit qui remoto digito flammæ applicatus, magno cum fragore accenditur, & ardet iam diu, quam in phiola remanet ebullitio; Hujus vero phænomeni rationem à ſolo oleo vitrioli, quod ſulphure minerali abundat, non eſſe unice arcendam, ex eo apparet, quod ubi experimentum cum alcalinis aliisque terreis inſtituitur, egrediens vapor minus eſt inflammabilis. Hoc vero ſulphur in marte & ſubtilior ejus pars terreſtris, quam optime uſui medico inſervit, propter roborantem & tonicam, qua inter mineralia omnia ſulphur præcipue gaudet, virtutem ſingularem, quæ ad roboranda viſcera & hinc fluidorum circulum promovendum ſemper eſt in praxi exoptatiſſima.

Quæ martis præparationes ad medicinam ſint optimæ.

Ex quo jam facile intelligitur, eas martis præparationes ad medicinam eſſe optimas, in quibus ſulphur & ſubtilior ejus terreſtris ſubſtantia à reliqua craſſiore & terreſtri, quæ cum acido juncta ſtyptica fit, ſeparatur:

Et quæ contra magna cum cautione ſunt exhibenda.

& contra illa ex marte parata remedia, ubi ſulphuris textura deſtruitur & terreſtre ejus elementum prædominatur, magna cum cautione eſſe exhibenda. Inde fit, ut omnes croci igne calcinati & exuſti, ubi ſulphur perit, & textura martis deſtruitur, non tam prumpte acidum imbibant, parumque auxilii afferant.

Et plus exitii quã ſalutis in medendo promittunt.

Deinde omnes tincturæ & liquores, præſertim cum acido ſalis communis confecti, ut eſt tinctura ſulphuris, vitrioli, lapidis hæmatitæ, tinctura martis cum ſpiritu ſalis facta, liquor martialis ex capite mortuo florum ſalis ammoniaci martialium emergens, & ipſi quoque dicti flores propter inſignem adſtrictionem plus exitii quam ſalutis in medendo promittunt. Pertinet huc quoque liquor ſeu ſolutio mineræ martis Haſſiacæ, item vitriolum martis, quorum uſus ob ruditatem partium metallicarum parcior merito eſſe debet. Equidem hæc ex martialibus adſtringentia immodicis ſanguinis, per quæcunque etiam loca, profuſionibus, in diarrhœis & dyſenteriis quoque, nec non in fluore fœminarum albo, item in virorum gonorrhœis ſubito ſæpenumero fluxus hos cohibent, ſed plerumque majori periculo, utpote frequens docet obſervatio, cito hac ratione ſuppreſſam hæmoptyſin degenerare in phthiſin, conſuetam narium hæmorrhagiam in aſthma, vel etiam apoplexiam; menſium vel hæmorrhoidum

Nimis cito cohibita diarrhœa vel dyſenteria perniciosa ſæpe ſymptomata relinquunt.

celeriter ſuppreſſum profluvium in hydropem, aſthma, vel ſpaſmos hypochondriacos converti. His quoque nimis cito exhibitæ diarrhœæ vel dyſenteriæ, pernicioſa ſæpe circa præcordia ſymptomata, ut ſingultum, ventriculi inflammationem & ingentem anxietatem, relinquunt: triſtiſſimis ſubinde exemplis id in praxi comprobantibus.

Idem valet de fluore albo vel gonorrhœa

Idem valet de fluore albo vel gonorrhœa, quæ horum adſtringentium uſu nimis celeriter coërcetur, ſiquidem uſus id indies oſtendit, tumores & ſcirrhos teſtium, bubones & pernicioſam alvi conſtrictionem inde emergere.

Solemne jam eſt intermittentium paroxyſmos adſtringentibus reprimere.

Quoniam vero hiſce temporibus ſolemne admodum eſt intermittentium paroxyſmos adſtringentibus reprimere, hine quoque id fit martialibus,

Hinc quoque id fit martialibus.

quæ certe longa celeriores in ſiſtendo impetu febrium ipſo famigeratiſſimo chinæ cortice ſunt effectus. Sed quæ mala inde eveniant, præſertim ubi nec plethoræ nec cruditatum in primis viis, nec infarctus viſcerum habita fuit ratio, dici vix poteſt.

Sed quæ mala inde eveniant, dici vix poteſt.

Loquitur id proh dolor! quotidiana experientia dum plures gravibus paſſionibus chronicis obnoxios videmus, qui mali hujus originem, examine inſtituto, male curatis per adſtriagentia febribus unice fere debere videntur.

Malorum enim ibi inſequuntur, quæ enumerantur.

Inſequuntur inde hyſtericæ & hypochondriacæ affectiones, cordis palpitationes, tumores pedum œdematoſi, hydrops, colica, tormina ventris diuturna, artuum contracturæ, hecticæ lentæque febres.

Martialia nocent & infida ſunt, quia viſceribus abdominis ſunt infeſta.

§. V. Deinceps martialia nocent & infida ſunt, quia ſua adſtrictione viſceribus abdominis hepati, lieni, pancreati obſtructis ſunt infeſta, quod in cachexia, in ictero conſummato & nigro, diuturnis febribus & in ſcorbuto ſubinde viſitur. Utpote obſtructiones & ſchirroſitates, majori facta glanduloſorum tubulorum obſtipatione, inde facile capiunt incrementum, unde nihil aliud, quam tumor œdematoſus pedum, & demum anaſarca, vel aſcites poterit expectari.

Sit igitur cautiſſimus martialium uſus.

Igitur cautiſſimus uſus martialium in cachecticis hyſtericis & hydropicis ſit. Equidem ad obſtructionem menſium expugnandam magna paſſim laus martialium proſtat, verum & in hoc malo magnam eſſe prudentiam adhibendam uſu doceamur. Obſervatum enim fuit, loco fluxus ſperati plenariam ſæpe hujus fluxus ceſſationem, indeque diuturna mala fuiſſe inſecuta.

Omnis tamen virtus ipſis adimi nequit, habent enim illa ſuum uſum.

§. VI. Verum enim vero neque martialibus omnis virtus poteſt adimi. Habent enim illa ſuum uſum, & hinc ſuam laudem merentur.

Ea ſunt optima quæ adhuc ſuum ſulphur integrum cuſtodiunt.

Primo omnium vero notandum eſt, ea eſſe optima, quæ adhuc ſulphur ſuum integrum cuſtodiunt, & ſalvam alcalinam texturam retinent, quæ cum ſubtiliſſimo acido confecta ſunt liquida. Nam quo fortius acidum cum ferri corpore conjunxeris, eo major conſtrictio obſervatur, quo tenerius vero aſſociatur, eo blandior & roborans tantum virtus emergit.

Sola limatura ferri contenti eſſe poſſumus.

Quapropter repudiatis omnibus ejuscunque nominis crocis, ſola limatura ferri, veluti quæ propter rariorem texturam & copiam ſulphuris nobilior eſt ipſo chalybe, contenti eſſe poſſumus, modo eam libero aëri, rori, pluviis, radiisque ſolaribus in vaſe ad tempus exponamus, ut in ſubtiliſſimum pollinem & rubiginem redigatur, quæ omnibus crocis virtute longe ſuperior eſt.

Cavendum vero à groſſiori limatura.

Cavendum vero à groſſiori limatura eſt, hæc enim deſcendens

cendens in ventriculum & fixius ejus membranis inhærens ſi ſolvitur, vehementer partem, cui inhæret, rodit, unde non ſemel, præſertim in delicatioribus, a liberaliori limaturæ martis doſi, anxietates, roſiones, nauſeam, ac moleſtum ad tuſſim ſtimulum, & cephalalgias notavimus. Optime vero ejus pulvis cum aromaticis ut cinnamomo, caryophyllis, cortice Chacarillæ, radiceari, commode miſcetur in pulverem cachecticum; vel etiam cum extractis amaris & aloë roſata, rhabarbaro, gummi ammoniaco, croco, myrrha mixta, elegantiſſimas pilulas anticachecticas & anti-hypochondriacas conſtituit. Ex liquidioribus placet nobis ſolutio martis, quæ fit cum aceto deſtillato, cum ſucco cydoniorum vel malorum aurantiorum, quæ leniſſima & laudatiſſima eſt, præſertim inſpiſſatione concentrata. Pertinet huc quoque elegantiſſima tinctura aurei coloris, quæ fit, quando ſpiritus corticum aurantiorum infunditur floribus ſalis ammoniaci martialibus, ita enim extrahitur delicatiſſimum martis ſulphur & odore ſapore & virtute gratiſſimum. Remedia hæc miſceri poſſunt optimo connubio cum aliis roborantibus, balſamicis, amaris, & leniter laxantibus: Ex. gr. cum elixirio proprietatis, elixirio noſtro balſamico, extracto centaurii minoris, ſpiritu cochleariæ, eſſentia ligni aloës, ſuccini, ita enim medicina paratur præſtantiſſima, quæ in obſtructione menſium, cachexia, uteri, ventriculi & inteſtinorum atonia, & flatulentiis hypochondriacis, roborando viſcerum tonum multum præſtat. Commendari quoque meretur tinctura martis *Zwelferi*, quæ maximam partem ob admixtam terram tartari ſolitam craſſiores terreſtrea vitrioli martis partes in fundum deprimit, ſubtilioresque ſulphureas retinet. Hæc remedia magnæ efficaciæ utique ſunt, ſi in prudentem incidant medicum. Generatim vero hoc loco ſciendum eſt, quod martialia nunquam in nimis magna, melius in refracta, parciori & repetita doſi conveniant: ſecundo caute cum his mercandum eſſe in ſiccioribus & ubi inveteratæ obſtructiones vel ſcirrhoſitates viſcerum ſunt, aut ſpaſmodicis contractionibus primæ viæ admodum urgentur: tertio vernali tempore in ætate floridiori, inque ſubjectis vegetioris indolis & in ſequiori ſexu, & ubi poſt eorum uſum corpus exercetur, vel movetur, ea longa felicioris operationis eſſe. Quarto ſi plethora urget, venæ ſectio prius eſt inſtituenda, ſi ſpiſſi & viſcidi humores delinquunt, vel præmittenda vel jungenda ſunt infuſa herbarum aperientium paulo liberalius haurienda, ut humores fiant fluidiores. Omnia enim pellentia, roborantia & deobſtruentia ſuo munere melius funguntur, ſi materia movenda prius mobilis & fluida fuerit facta. Optime ſcribit *Mercatus in methodo medendi* de martialibus: *horum uſui præmittenda eſt humorum præparatio, ne obſtructionibus nondum reſeratis, & humorum copia adhuc præſente, graviſſima eveniant mala.* Quinto martialia pro diverſitate primarum viarum & ſubjectorum modo alvum laxant, modo eam adſtringunt, unde etiam aquam, in qua ferrum extinctum eſt, veteres ad reſerandas ſplenis obſtructiones mirifice commendabant, è cujus uſu obſervatum fuit, quod modo alvum turbet, modo eam ſiſtat, nam in *Galeni, Celſi* & *Avicennæ* libris nullum martiale exſtat remedium præter ſolam aquam fabrorum, in qua candens ferrum ſubinde exſtinctum fuit. Hæc enim, ut ait *Celſus cap. 9. lib. IV. vel præcipue lienem coërcet, quod animadverſum eſt in his animalibus, quæ apud hos fabros educata, exiguos lienes habent.* Sexto optimum laudabilis effectus martialium ſignum eſt, ſi ab eorum uſu facies fiat coloratior, pulſus citatior, appetitus erigatur, fæces tingantur, & alvus maneat aperta: malum vero eſt ſignum, alvus adſtricta, gravitas ſtomachi & præcordiorum, nauſea, appetentiæ dejectio, urina crudior, quo caſu ſemper præſtat eorum uſum omittere.

Optime ejus pulvis cum aromaticis miſcetur.

Vel cum extractis amaris.

Ex liquidioribus placet ſolutio martis cum aceto deſtillato, cum ſucco cydoniorum &c.

Et Tinctura florum ſalis Ammoniaci martialiam mediante ſpir. Cort. Aurant. extracta.

Medicina præſtantiſſima in viſcerum obſtructionibus.

Commendari meretur Tinctura martis Zwelferi.

Martialia nunquam in nimis magna melius in refracta, &c. doſi conveniunt.

In quibus, &c.

Quando potiſſimum.

Si plethora urget V. S. prius eſt inſtituenda.

Mercatus de martialibus optime ſcribit.

Martialia modo alvum laxant, modo adſtringunt.

Olim nullum fere martiale remedium præter ſolam aquam fabrorum.

Optimum laudabilis effectus martialium ſignum eſt ſi ab eorum uſu facies fiat coloratior, &c.

§. VII. Expoſitis martialibus, eorumque uſu & abuſu perſpecto accedimus jam ad cætera adſtringentia, ut ſunt ex mineralibus alumen, ex vegetabilibus radix tormentillæ biſtortæ, plantaginis, pentaphylli, ſanguis draconis, baccæ myrtilli, mala cydoniorum, granatorum flores, balauſtiorum, roſarum rubrarum, terra catechu, quorum uſus non infrequens à veteribus in diarrhœis, in nimiis ſanguinis profluviis, febrilibus quoque paroxyſmis ſiſtendis, nimiaque ſudoris & urinæ profuſione celebratur. Sed attenta quoque diſcimus experientia ab horum uſu deteriores ut plurimum fieri hos morbos. Nam immodicæ ſanguinis frequentioresque effuſiones inveteratas viſcerum obſtructiones & infarctus plerumque pro cauſa agnoſcunt, ubi omnia adſtringentia, quia obſtructa firmant, nullum poſſunt habere locum. De horum remediorum noxa vide egregium locum in *Aëtio lib. 16. cap. 16. Communis error & muliercularum & barbitonſorum eſt, qui & medicis fugiendus, exhibentium adſtringentia, quæ nullo tempore nullaque occaſione unquam in uſum venire poſſunt. Adſtrictis enim locis, aut nobiliora membra invadent moleſtia illa excrementa aut retenta, in malum habitum aut hydropem laborantes ducent, vid. Septal. in Animadverſionibus lib. 7. pag. 151.* Nihil in imprudenti praxi frequentius occurrit, quam ut in dyſenteria maligna, vel diarrhœis, quoties præpoſtere dantur adſtringentia, ſingultus, cardialgiæ & lethales ventriculi inflammationes perfacile excitentur. *Cl. Wedel. in Amœnitatibus Materiæ medicæ p. 115.* ex mictu cruento intempeſtive prohibito apoplexiam obſervavit. Mulieres ſi nimium menſium fluxum intempeſtive adſtringentibus prohibent, plenariam menſium obſtructionem, ut *Solenander in Conſilio med. 20. ſect. IV. & Foreſtus lib. XIX.* obſervant, ſibi attrahere poſſunt. Obſervavimus quoque hac ratione ſecutum fuiſſe cruentum vomitum. Narium ſolemnis hæmorrhagia adſtringentium uſu imprudenter cohibita facile cedit in apoplexiam. Excretio vero ſanguinis hæmorrhoidalis cum vehementia ſedata, in anaſarcam & aſciten ordinarie degenerat. Auctor itaque ſuaſorque ſum, ut à validioribus adſtringentibus, ſibi plane temperet medicus. At rectius conſulet ægrotis, ſi in cauſas enormium fluxionum inquirat, & iis amovendis idonea opponat remedia, quorum virtus magis in temperando, aperiendo, roborando, & divertendo ex parte humorum impetum, quam in adſtrictione conſiſtat.

Enumerantur cætera adſtringentia.

Ab adſtringentium uſu deteriores ut plurimum fiunt morbi.

Si Aëtio credimus.

Cui ſententiæ Septalius ſuffragatur.

Idem ſentit Wedelius.

Ut & Solenander & Foreſtus.

Autoris obſervatio & monitum.

§. VIII. Ordo noſtræ tractationis jam nos deduxit ad famigeratiſſimum illum febrifugum

China Chinæ laudatur ab his culpatur ab illis.

chinæ chinæ corticem: de quo merito illud vulgare valet: laudatur ab his, culpatur ab illis. Ejus virtus in ſiſtendis intermittentium paroxyſmis utique certiſſima & celebratiſſima eſt, ſed effectus, qui inſequitur, non ſemper tutus & fidus. Profecto unicum hoc remedium artem eſſe medicinam evincit, qua ſubjecta & cauſas, uſum & abuſum remediorum,

Cum cura & prudētia adhibita, divinum præbet auxilium.

ratione modi utendi, temporis & doſeos invicem à ſe diſtinguere debemus. China Chinæ, cum cura & prudentia adhibita, divinum præbet auxilium: intempeſtive vero data in magna mala ægrotantes præcipitat. Nihil enim in praxi attentiori frequentius occurrit, quod

Intempeſtive vero data in magna mala ægrotantes præcipitat Quæ annumerantur.

ex febribus China Chinæ præpoſtere ſuppreſſis hypochondriorum ſpasmi, ventriculi & inteſtinorum toni dejectiones, perpetua ventris tormina, lentæ febres, cachexia, tumores œdematoſi, hydrops, paralyſes, contracturæ membrorum infeliciſſimæ ſubnaſcantur. *Crugerus Decur.* 11. *An.* 3. *Miſcell. Natur. Curioſor. Obſervat.* 148.

Crugeri obſervatio

lypothymiam obſervavit à drachma una corticis Chinæ ante paroxyſmum exhibita. Ubi quoque notabilem affert obſervationem, quod Paſtor correptus epilepſia menſtrua, quum tandem quartana afficeretur diuturna, liberatus ſit ab epilepſia, curata vero quartana per corticem China Chinæ febris receſſit; & epilepſia rediit.

Nec non Sydenhami.

Et Sydenhamius in methodo curandi febres pag. 280. hoc pulvere ante paroxyſmum dato è medio quendam ſublatum fuiſſe memoriæ prodit.

Agit hoc remedium potiſſimum adſtrictione.

Agit nempe hoc remedium potiſſimum adſtrictione, de qua re *vid. Diſſert. noſtra de China Chinæ uſu & abuſu.* Unde ſi humor peccans, ſive in ventriculo ſive in viſceribus, diſſolvendus aut evacuandus, paullo copioſior reſideat, tunc ea, quæ incraſſant & conſtringunt, non poſſunt non eſſe noxia, eo quod obſtructiones contumaciores reddant, & quod humores peccantes in motu ſiſtant.

Quando omnia adſtringētia etiam China Chinæ cortex quam maxime noceant & quando è contrario proficiant.

Nocent vero quam maxime omnia adſtringentia tam martialia quam ſuperius recenſita, & Chinæ Chinæ cortex in febribus, quando corpora ſunt plethorica, primæ viæ multis cruditatibus obſeſſæ, & viſcera infarctus & ſtagnationes occupant. Nocet itidem ſequioribus torpidioribus & ſpongioſioribus, præſertim in majori doſi, & ante paroxyſmum datus, proficit vero præmiſſis in plethoricis venæ ſectione in ventriculi cruditatibus emetico, in obſtructionibus viſcerum & tenaci materia reſolvenda, ſalinis abſterſivis leniter purgantibus, balſamicis, amaris vel etiam diaphoreticis, aliquot horas ante paroxyſmum oblatis. Proficit quoque ſignis coctionis in urina apparentibus, præſertim ſi detur extra paroxyſmum, paulo minori ſed crebriori doſi. At vero ab ejus uſu corpus in perſpiratione motu ac exercitatione ſervandum eſt, ita enim ſublatis primo obſtructionibus, & fluxibilibus redditis humoribus, ex china data remedia labaſcentibus partibus inſigne robur & tonum reſtituunt, & pulſus, qui extra paroxysmum ordinarie paulo tardior & imbecillior eſt, citatior & robuſtior fit, perſpiratio inſenſibilis augetur, appetitus redit & febris conſtanter depellitur.

Ad impetus febriles coercendos nullum aliud adſtringens cum China Chinæ poteſt comparari.

Et quamvis alia adſtringentia etiam febriles impetus coërcendi facultate gaudeant, illud tamen certum eſt, quod cum cortice chinæ nullum aliud poſſit comparari, quia particulis amaris & ſimul balſamicis, quibus pollet, ſociatis cum ſobadſtringentibus, ex febrili impetu factam partium atoniam tollendi virtute egregia pollet.

Remedia, quæ præterea infida appellari merentur, ſunt fortiora ſudorifera & calidiora alexipharmaca.

§. IX. Ab adſtringentibus deveniendum jam eſt ad alia infida, ex quorum cenſu ſunt fortiora ſudoriſera, expellentia, & ſic dicta alexipharmaca calidiora, ut ſunt, quæ ſale volatili & oleo nimis calido prædita ſunt, E. G. ſpiritus Cornu Cervi, viperarum, fuliginis, volatiles, & oleoſi, eorum ſalia volatilia, eſſentiæ ex radicibus alexipharmacis & calidis paratæ, E. G. ex radice angelicæ, petaſitidis, zedoariæ, contrajervæ, ſerpentariæ, virginianæ, myrrha, camphora, ceterique ſpiritus & eſſentiæ theriacales.

Quamvis hæc ſua laude ac virtute non debeant defraudari.

Hæc omnia, quamvis maſſam ſanguinis & humorum commovendo, egregie tranſpirationem & ſudorem promoveant, inque curatione nonnullarum chronicarum, multo magis vero ad præſervationem & acutarum & chronicarum paſſionum ſua laude ac virtute non debeant defraudari:

Nihilominus interdum raro inveniunt niſi magna cum cautione locum.

nihilo minus in omnibus morbis, ſive chronici ſive acuti & contagioſi fuerint, ubi materia tenuitate plerumque peccans ad habitum corporis deſerenda & expurganda eſt, raro inveniunt, niſi magna cum cautione locum, præſertim ubi febris juncta fuit, & talia in caſu utique pro infidis jure meritoque haberi & judicari debent.

Qua propter in variolis, morbillis, petechiis, &c. nil eſt pejus his ſudoriferis.

Quapropter certiſſima docet experientia, in varioliſ, morbillis, petechiis, purpura, malignis febribus etiam acutis, inflammatoriis, nil pejus eſſe ipſis his expellentibus calidis & poſitive ſudoriferis, præſertim ſi dentur eo tempore quo materia nondum ad expulſionem eſt præparata, vel natura non talem excretionem inſtituit.

Rationes autoris.

Quare non poteſt fieri, quin præcordiorum anxietates, interni ardores cum virium majori lapſu, augeantur, inque nobilioribus partibus funeſtæ inflammationes & deliria concitentur. Equidem expulſione in his morbis opus eſt materiæ putridæ, halituoſæ, ſubtilis, quæ malignitatem cauſatur, ſed paulatim, moderate, ſucceſſive, & debito tempore id fiat, neceſſe eſt. Neutiquam vero vi, vel vehementia opus eſt, præſertim ubi jam intenſior calor corpus occupat. In genere enim notari velim, omnem humorum ſecretionem ſub motu ſanguinis moderatiori longe melius ſemper ſuccedere, quam ſub vehementiori impetu & calore: natura enim hic non vult cogi, ſed duci. Et quemadmodum nullus ſudor febri ſuperveniens, qui febrim non ſolvit, utilis eſt, ita etiam qui arte inducitur, inutilis eſt, ut paſſim *Hippocrates* monet. Neque in morbis chronicis, ut ſcabie, gonorrhœa, cachexia, cum vehementia inductus ſudor ullo modo utilis eſt: exaſperari enim inde ſymptomata, uſus atque experientia docet aſſidua.

Infida quoque ſūt diuretica calidiora & fortiora.

§. X. Ex remediorum infidorum numero ſunt quoque diuretica calidiora & fortiora, quæ potenti ſtimulo urinam cient, qualia ſunt terebinthinacea, juniperina, olea juniperi, ſuccini, petroſelini, balſamus terebinthinæ ſulphuratus.

Quæ dinumerantur.

Equidem urinam provocare tutiſſimum eſt, ad præcavendos renum & veſicæ calculos: in affectibus quoque cutaneis, in arthriticis, rheumaticis & catarrhoſis defluxionibus id eſt proficuum: nihilo minus

nus

Niſi magna cum cautione data, infidiſſima ſunt.

nus hæc calidiora, niſi magna cum cautione dara, infiditiima eſſe, experientia habemus exploratum, utpote in plethoricis & ſanguineis renes facile ad inflammationem & conſequenter exulcerationem diſponunt, & ſic calculoſam quandam chronicam diſpoſitionem renibus inferunt. Si vero calculus in renibus præſens eſt, vel in ureteribus hæret, majori facto impulſu dolores fiunt acerbiores, & hinc omnia augentur cum periculo ſymptomata, ubi potius ea, quæ dolores leniunt, demulcent, ſpasmos temperant, utiliſſima ſunt. Recte *Grunlingius de calculo pag.6. & 7. Comprobatum eſt, fruſtra adhiberi & omnino inaniter fatigari patientem uſu medicamentorum diureticorum præſertim calidiorum, quorum uſu præpoſtero plures ad cœlum tranſmittuntur.* Neque adeo tutus ſalino-cauſticorum uſus eſt, ſi renes vitio laborant, & calculoſæ ſunt diſpoſitionis, nam omnia ea, quæ tonum renum deſtruunt, vel eorum ſubſtantiam lædunt, ad nephritidem & calculum viam parant. Multo magis vero ab iis omnibus abſtinendum eſt, ſi dolor à calculo urget, quo etiam reſpexit *Matthias Unzerus lib.1. de nephritide cap. 17. Inconſulto illi agunt practici, qui antequam emolliant vias, nimio diureticorum fortiori uſu calculos propellere annituntur.* Neque immerito *Galenus* reprobat eos, qui quovis tempore calculoſis diuretica præſcribunt attenuantia, incidentia, idque omnibus corporibus, *vid. Ballonius lib. de calculo pag. 79.*

Neque adeo tutus ſalino-cauſticorum uſus eſt, ſi renes vitio laborant & calculoſæ ſint diſpoſitionis.

Ab iis omnibus abſtinendum ſi dolor a calculo urget.

§. XI. Infidum quoque in plurimis caſibus habemus lactis uſum. Veteres præſertim aſinino ad lenem purgationem frequenter utebantur, ut docet *Hipp. de victu acuto p.44.* Dolorum quoque arthriticorum magnum præſidium omni tempore habitum fuit. *Plinius refert lib.28. C.9.* plurimos aſinini lactis uſu ab articulari morbo liberatos. *Et Cornelius Celſus lib. 4. C.24. & Sachſius in Miſcell. Nat. Curioſ. D.1. An 1. Obſerv.141.* plura exempla recenſet talium qui ſolo lacte curati fuerunt. Hoc enim vim habet non modo diureticam, ſed & mirifice humorum acrimoniam temperat. Verum enim vero utut iis in morbis, ubi ingens humorum adeſt acrimonia, præſertim bilioſa, ventriculo tamen ſalvo, & viſceribus liberis, magnum ſolatium in lacte, præſertim diluto & calide ſumto, ſit quærendum. Nihilo minus remedium eſt, cui non facile tuto fidere poſſumus, ſed præſtat ab eo cum tutiora & meliora habemus, abſtinere, vel cautiſſime illud ipſum uſurpare. Utpote in ventriculo, ob ejus acidum, facile abit in coagulum, quod demum tunicam villoſam & venarum lactearum orificia facile obſtruit, & quia bilis acrimoniam admodum infringit, alvum plerumque reddit adſtrictiorem. Deinde lactis uſus omnibus fere viſceribus inimicus eſt, præſertim hepati, lieni, pancreati, renibus, utero, quorum vaſculoſam & glandulosam ſubſtantiam facile obſtruit, & ita indurat, ut ad contumaces chronicas affectiones, viſcerum ſcirrheſcentiam, & ſic ad hydropem & hecticam diſponat, ipſosque renes calculo obnoxios reddat. Maxime omnium vero in febre, & ubi caput dolet, & tonus ventriculi & inteſtinorum deſtructus eſt, nocet. Præſtat ejus ſerum, quod inſigni deterſiva virtute gaudet, & ſimul urinarias atque alvinas vias expurgat, inque morbis bilioſis, & ſcorbutu ſic dicto calido, laudatiſſimum eſt. Ad pulmonum vero, inteſtinorum, renum ac veſicæ ulcera, ad omnes denique cutis aſperitates, veteres lacte uſi fuere. *vid. Aetius lib.2. cap.92.* In tali caſu conſulo, ut lac miſceatur cum aqua ſalubri minerali, quæ in majori copia ſal alcali fovet, qualis eſt fons Selteranus, Carolinus, Emſenſis hac enim ratione præcavetur ea noxa, & obſtructionis viſcerum metus non modo avertitur, ſed & ipſum lac demulcendi & aperiendi virtutem accipit. Ultimo ſciendum eſt, quod uti docet *Aetius lib.2. cap. 92.* nunquam lactis cura ſuadenda iis ſit, qui venas habent anguſtas & exiles. Qui enim lac aſſumere vult, habere debet venas latas, & apertos viſcerum meatus.

Infidus quoque in plurimis caſibus lactis uſus.

Variorum ſcriptorum de lactis uſu encomia.

Vim habet diureticam & humorum acrimoniam temperat.

Nihilominus non tuto fidendum eſt, ... tuto fidere poſſumus.

Ob ventriculi acidum facile abit in coagulum.

Lactis uſus omnibus fere viſceribus inimicus eſt.

Præſtat ejus ſerum, quod inſigni deterſiva virtute gaudet.

Ad pulmonum, renum ac veſicæ ulcera, veteres lacte uſi fuere.

In tali caſu lac cum aqua ſalubri minerali miſcendum.

Nunquam lactis cura ſuadenda iis, qui venas habent anguſtas & exiles.

§. XII. Perſecuti ſumus hactenus remedia interna, quibus parum fidendum & caute utendum ſit, ultimum jam eſt, ut etiam de externis noſtram ſententiam proponamus, quorum maximam partem, infidam, noxiam, & periculoſam pronunciamus. Nil tam familiare eſt, quam quod in variis vitiis ſubcutaneis exulcerationibus, ſcabie, variis puſtulis, gutta roſacea, tinea capitis, externa adhibeantur repellentia, & conſtringentia, quibus fit, ut quidem curis à vitiis iis liberetur, attamen reverſa materia peccante ad interiores easque nobiliores partes, deteriora mala emergant. Novum enim non eſt, exinde febres lentas, continuas, aſthmata, tumores œdematoſos, cordis palpitationem, inflammationes ventriculi, in tenerioribus convulſiones & epilepſiam naſci, præſertim quando ſulphure vivo & argento vivo linimenta conſtant, ſiquidem hæc inſigni repellendi facultate gaudent. In vulgus quoque notum eſt, eryſipelata perperam unguentis & conſtringentibus tractata, vel in mala ulcera abiere, vel ſi ad interiora relabitur materia, ventriculi inflammationem & febres mali moris inde propullulare. Idem valet in affectibus arthriticis, ubi cataplaſmata & emplaſtra repellentia & anodyna periculoſas inflammationes ventriculi, inteſtinorum, ſpasmodicaa generis nervoſi affectiones, excitare ſolent: tot hiſtoriis & obſervationibus infelicem horum uſum teſtantibus. Præterea infida ſunt in immodicis ſanguinis profuſionibus externa adſtringentia. Perfacile enim fit, ut ſic ſanguinis impetus ad caput & nares, ſi ſtypticis cohibetur, vel ad pectus vergat ac ſuffocationis metum quandoque inducat. Novimus quod ſtyptica exterius admota utero ad reprimendam ſanguinis immoderatam fluxionem ejus inflammationem, exulcerationem, cum febre lenta, ipſamque mortem concitaverint. In ophthalmia, quæ eryſipelas oculi eſt, ſolemnis mos eſt applicare collyria frigida, ſed quam malo ſucceſſu, obſervationes oſtendunt, cum frequentius exinde lippitudines immedicabiles, deperditio viſus, ob humorum factam craſſitiem, quinimo ſuppuratio, cum totali cœcitate ſequatur.

Remedia externa quorum maximam partem infidam, &c. pronunciamus.

Externa repellentia & conſtringentia proſcribuntur.

Quam ob cauſam.

Eryſipelata conſtringentibus tractata in mala ulcera, &c. abeunt.

Infida ſunt in immodicis hæmorrhagiis externa adſtringentia.

Narium & uteri. Exemplum.

Quam malo ſucceſſu in ophthalmia frigida applicentur collyria, obſervationes oſtendunt.

DE

DE
ERRORIBUS VULGARIBUS CIRCA
USUM TOPICORUM IN PRAXI.

§. I.

NULLUM, elogio ipſius Galeni, generoſum remedium eſt, quod non poſſit prodeſſe & ſimul etiam nocere. Valet hoc ſapientia graviſſimi auctoris edictum non modo de uſu interno remediorum efficaciſſimorum; verum etiam de applicatione eorum, quæ vocantur externa ſeu *topica*. Non immerito univerſa auxiliorum pharmaceuticorum claſſis in duo diſpeſci poteſt genera; alterum complectitur ea, quæ intus aſſumuntur, & intimæ admiſſionis ſunt in vitalia corporis noſtri, quam ob cauſam etiam plus efficaciæ & virium ſecum recondunt: alterum eſt eorum, quæ extrinſecus affectis vel læſis partibus opem quandam afferunt. Utriſque ſua laus, virtus, & gloria in medendi arte manet atque relicta eſt. Et tametſi interna longe majore prærogativa præ externis gaudeant, utpote eorum uſus magis univerſalis & longe magis patens eſt; nihilo minus & externa in certis caſibus non deſtituuntur ſuo uſu & fructu, ita ut perſæpe iis carere vix queamus. Verum enim vero, quemadmodum eorum quæ intus aſſumuntur maximus eſt abuſus; ita etiam illud ipſum deprehendimus in exhibitione topicorum. Et ſicuti rationalis medicina in vero uſu inveniendo remediorum tantummodo occupata eſt, eoque non tam generali, quam ſingulari & individuali: ita nihil magis ignorantiam, imperitiam, & temerariam empiriam facit & conſtituit, quam nocens & præpoſterus uſus remediorum tam internorum quam externorum. Quapropter totus cardo & omnis nervus totius practicæ medicinæ in eo verſatur, ut uſum & abuſum remediorum quoad morbos & individua, imo quoad omnes vel minimas circumſtantias temporis, doſeos, ordinis probe ab invicem ſeparemus ac disjungamus, & ubi prodeſſe & ubi nocere queant remedia, demonſtremus. Noſter labor in præſenti erit, ut externorum præcipuum in praxi vulgari abuſum & communes circa eorum applicationem errores proſequamur atque indigitemus, eo tamen, quo fieri poterit, brevitatis ſtudio, cum alias ipſa tractatio, pro rerum varietate ac multitudine, nimis diffuſam & laxam requirat ventilationem.

2. Cum itaque aggredimur *vulgares in Topicorum applicatione errores* oſtendendos, pretium erit operæ prius, quam id faciamus, de *Topicorum* nomine, & quid eo ſignificare velimus, quædam in medium proponere. Equidem vocabulum *topici* nimis eſt generale, dum omnia, quæ certis locis ſeu partibus exterius applicantur, ſub ſe complectitur; & hac ratione, quæ in vulneribus, ulceribus, membrorum quibuscunque læſionibus contingunt, ſive ea conſiſtant in applicatione inſtrumentorum variorum chirurgicorum, ſive in emplaſtris, unguentis, injectionibus, turundis, ad topica, generali vocabuli acceptione, referri queunt. Attamen, mens noſtra hac vice ea attingere neutiquam poteſt, ſed paulo ſtrictiori acceptione vocabuli ſub nomine topicorum ea tantum intellecta volumus, quæ in affectibus, qui proficiſcuntur à cauſa interna, adeoque à Medicis potius, quam ab ipſis Chirurgis, commendari debent. Nolumus autem prolixiores eſſe aut magna uti ambage in recenſenda ex variis naturæ regnis deſumta topicorum materia, vel enumerandis variis compoſitionibus, ſed tantummodo ad rem ipſam nos accingimus & ſimplici via incedentes initium faciemus à capitis morbis, progrediendo ſic ordine ad reliquorum membrorum affectus morboſos.

3. Primum autem locum teneant ipſa capitiluvia, quæ ſive cum aqua ſimplici & lixivio, ſive cum vino, variis herbis emollientibus & cephalicis incocto, compoſita ſint, non ſine gravi noxa à medicinæ imperitis ſæpenumero uſurpantur. Contingit autem hoc ipſum plerumque in omni capitis, cerebri vel nervorum vitio vel imbecillitate, maxime omnium autem nocentiſſima ſunt in catarrhis, achoribus, aurium tinnitu, gravitate auditus, ophthalmiis, &c. Et nota nobis non pauca ſunt exempla, ubi ex capitiluviorum præpoſtero uſu in infantili ætate epileptica paſſio ſuccrevit. Ut paucis mentem meam explicem, ego quidem exiſtimo, à capitiluviis plane nos abſtinere, & in eorum locum ſurrogare potius poſſe frictiones capitis, & earum rerum, quæ ſiccant & roborant nobiliſſimam corporis partem, uſum eſſe ſubſtituendum. Ratio autem dictorum in promtu eſt: videlicet progigni prægraves capitis memoratos morbos ex humorum ad caput delato impetu à partibus inferioribus, ſanguinisque vel puri vel ſeroſi inibi facto decubitu atque infarctu, res penes rationales pathologos extra controverſiam poſita eſt. Quid vero magis diſponit caput ad recipiendum humorum impetum, ad detinendas ibi ſeroſitates, quam uſus eorum, quæ calida vel tepida humiditate fibras relaxant, flaccidasque ac lubricas reddunt, quo minus congeſti ibi humores iter ſuum per venas recipere poſſint? Potius in omnibus qui caput vel ſuperiora petunt morbis, inferiores partes, nempe ipſos pedes, lavare & de vapore humido fibras ſubcutaneas & carneas relaxare oportet, ut ſic ex ſuperiori regione derivatio & diverſio fiat ad inferiora; id quod etiam non ſine maximo fructu & emolumento medentum peritiores norunt.

4. Improbamus adhuc ulterius *emplaſtrorum* ſic dictorum *cephalicorum* in nonnullis capitis vitiis uſum, eumque penitus è foro medico exeſſe poſſe cenſemus. Intelligimus autem

hoc

hoc emplaſtrorum genus, ubi raditur totum caput & emplaſtro quodam obtegitur; quale quid in oſu ſolent habere in gravi hemicrania, in epilepſia quoque, vel aliis graviſſimis pathematibus, quæ ſubſequi ſolent vehementes capitis à cauſa externa contuſiones vel percuſſiones. Et quamvis nonnulli hic inter talia emplaſtra, quæ ex balſamis, gummatibus compoſita ſunt, & inter illa, quæ ex viſcoſis glutinoſis parantur, diſtinctionem faciant: noſtra tamen eſt ſententia, cujusque naturæ vel generis ſint, ea plus nocumenti quam utilitatis afferre, non excepto etiam famigeratiſſimo illo de betonica emplaſtro. Ratio autem hujus aſſerti hæc eſſe videtor, quod transpiratio in omni læſa vel affecta parte, quo magis libera eſt, eo felicius ſemper ſuccedat curationis negutium, & contra ipſa teſtatur experientia, nihil magis officere & ſanationem impedire, quam quod liberam lædit tranſpirationem. Addimus & hoc, quo magis ſont remotæ à fonte caloris partes, vel minori ſanguinis quantitate perluuntur, in his ipſis certe tranſpirationem quavis ratione juvara & promovere res magnæ peritiæ ac prudentiæ eſt. Quivis autē, qui rationem cum experientia in conſilium adhibet medicus facile perſpiciet, emplaſtra, quæ totam cingunt calvariam, mirifice obſtipando oblinendoque poros, aëris & ſubtilis fluidæ materiæ ex cœcis illis, quibus cranium & cutis capitis gaudet ſpiraculis, tranſitum intercipere ac præpedire.

5. Commendamus itaque eorum loco, ex ipſius experientiæ fide, pulveres ſiccos, vel ipſi capiti inſparſos, vel ſacculis incluſos, tales nempe, qui balſamica ſubtili blanda ſulphurea enthymiaſi tam roborando quam demulcendo nerveas iſtas vel frigidas partes ſolantur, & liberum materiæ fluidæ & aëreæ tranſitum ſartum tectumque ſervant. Vel ſi ipſa ſicca ex uſu ſecludere indicatio quædam foret, ſubſtitui poſſunt ſacculi cum ſpec. cephalicis in vino decocti, aut linimenta, ex iis, quæ penetrantem indolem habent & ſale gaudent oleoſo volat. & reſina balſamica pollent, conflata, inter quæ balſamus Peruv. camphora, ſpirit. vini rectificatus, ſal amm. vel lumbricorum volat. cum ol. lavendul. majoran. anthos, nuciſtæ non adulteratis roboratus & caſtorei eſſentia nobilitatus eminet; qualia linimenta in omni capitis affectu, ſive ſit convulſionis, & epilepſiæ particeps, ſive cum dolore aut ſenſus cujusdam interceptione conjunctus, levamen inferunt commendatiſſimum. Noſtra autem non eſt intentio omnia removere emplaſtra, quæ certis in caſibus ad frontem, ad nucham poſita, non ſua privari virtute poſſunt: ſed ſermocinatio tantum noſtra eſt de iis, quæ totam vel dimidiam calvariam tegunt. Inſinuandum hoc quoque loco eſt, inſperſionem pulverum Cypriorum ſic dictorum in caput receptiſſimam non ſine noxa quandoque deprehendi, præſertim quando ex amylo ſunt confecti & paulo immoderatius & crebrius crinibus ingeruntur: ita mihi conqueſtus eſt Halberſtadii ampliſſimus conſiliarius, quod ex frequenti in juventute uſu horum pulverum miram debilitatem oculorum ſibi contraxerit, quæ in ſenectute in perfectam cataractam, qua adhuc laborat, tranſivit; neque ratio hujua rei è longinquo perenda eſt, utpote talia tenacia poros capitis oblinendo tranſpiratum tam neceſſarium ſanitati & robori partis vehementer cohibent.

6. Tandem attingere quoque communem in praxi errorem placet, videlicet applicationem variorum linimentorum & balſamorum in affectibus pleriſque capitis, & nominatim in vertigine, capitis dolore gravativo, caro, apoplexia, ſenſuum torpore, & hemicrania quoque. Vulgaris praxis eſt, ut balſamis fragrantibus, quæ moſchus, ambra, zibethum, oleum roſarum ingreditur, tempora non modo & nares, ſed & ipſum verticem & cervicem inungere ſoleant, quoniam magnum id præſidium adverſus hos affectus reputant. Enim vero, admodum falluntur ii, qui talia tam amica hiſce capitis & cerebri morbis credunt. Vaporoſa hæc ſunt auxilia & elaſtica expanſiva vaporoſitate in poros vaſorum ſeſe inſinuando, nimium ipſa diſtendunt, & ſanguinis impetuoſum motum quodammodo figunt, & ſic ſedativa & anodyna virtute, ad ſomnolentiam diſponunt. At vero, nemo non cautus qui eſt, percipiet, caute mercandum eſſe etiam cum hoc auxilii genere, quod minime quadrat iis in morbis, ubi jam caput ejuſque vaſa infarcta ſunt, nimisque diſtenta à ſanguinis impetu & copia; quo caſu certe dum majorem expanſionem procurant, & conſequenter humorum ſtatin periculi plenam adaugent, teſte experientia, ſæpiua dolores, vertiginem, aurium tinnitum, ſomnolentiam, & gravitatem ac torporem mentis & ſenſuum majorem accerſunt. Et valet de iis remediis non ſecus ac de ſuffimentis ſcitum dlvi Coi edictum *ſect. V. aphor.* 28. multis modis etiam ad alia commoda eſſent, ſi non capitis gravitatem inducerent. Quo circa præferimus hiſce omnibus tunc temporis talia balſamica linimenta, quæ conſtant ex ſolo ſpiritu vini rectificatiſſimo, in quo camphora, olea majorán. lavendul. rutæ, ſed non terebinthina adulterata, ſoluta ſunt; hæc enim potius diſcutiendo, poros reſerando, quam replendo caput vaporoſitate operantur, hinc ſemper in cephalalgiis & in gravi apoplectico inſulto tutiora ſunt.

7. Facimus jam acceſſum ad ea topica, quæ *oculorum vitiis* opitulantur. Dici vix poteſt, quam perverſus tam à chirurgis quam medicis indies notetur abuſus, & quanta noxa inſeratur miſeris ægrotantibus à præpoſtera horum applicatione: auſim dicere, plures viſu privari ex imperitia applicandi topica, quam ex ipſa morbi vi ac magnitudine. Vulgatiſſimus autem error eſt, oculis frigida eſſa amica, calida autem inimica. Valet hoc ipſum & veriſſimum eſt, ſi oculi ſani ſunt, ubi eos aqua frigida lavare conſultius eſt quam calida, quoniam hæc fibras relaxando oculos ad floxiones diſponit, frigida autem poros tunicarum & parietes vaſorum roborando nimium ſanguinis & humorum fluxum abarcet, & ita oculos ſerenos, vividos & ſanos ſervat. At vero, hæc regula haud procedit in oculorum conſtitutione, quæ eſt præter naturam; minime omnium autem in eorum inflammatione, quæ nomine venit ophthalmiæ, ubi frigidorum uſus perniciosiſſimua eſt. Habet exemplum Forest. *obſ. chir. l. II. obſ.* 19. de quadam muliere ophthalmia laborante, quæ collyrio ex lapide Talk dicto & aqua deſtillata utebatur, ſed non diu poſt dolore & ardore adeo ingenti afficiebatur, ut etiam ſubſecutum fuerit ulcus. Vidimus hac ratione non ſemel, ſed creberrimis vicibus ab inſtillatione collyriorum frigidorum in oculoa æſtu inflammatorio dolentes, turbidos factos fuiſſe oculos & inflammationem intenſius auctam, adeo ut intra paucos diès penitus viſus fuerit obſcuratus, imo plane in defectu expertæ medicinæ abolitus. Nā, quemadmodum in omni inflammatione non ſine fundamento exterius applicata frigida & conſtringentia, incraſſantia, cordatiores medici acriter rejiciunt: ita cur talia admittere velimus in oculi inflāmatione, cui vaſa longe magis tenera capillaria inſunt, quam in aliis partibus, equidem non pervideo. Cauſſa enim & ortus omnis inflammationis eſt infarctus ſanguinis vel humorum in vaſis propter obſtructionem in vicinis vaſculla; jam autem obſtructionem nihil magis firmat quam actu frigidum, dum fluiditatem liquidis ſuccis demit, eosque ſpiſſos & craſſoa reddit.

8. Deinde

8. Deinceps, non modo ex ipſis collyriis actu frigida in inflammatoriis vitiis repudiamus atque rejicimus, ſed & omnia, quæ incraſſandi, condenſandi, vel humores ulterius invitandi ad partem affectam, facultatem poſſident, qualia ſunt omnes aquæ dictæ ophthalmicæ, uti aqua ſperm. ran. roſar. plantag. ſacchar. ſaturn. alumen, album ovi, bolus rubra, omniaque mucilaginoſa. Ita citatus FORESTUS *lib. XI. obſ.* 26. de morbis ocul. annotat, oleoſa & pinguia oculis nocere. referens ulcus à tonſore peſſime tractatum cum oleo, quod calide applicatum fuit, adeo ut perrupta non ſolum tunica cornea, ſed etiam uvea in callum denique abierit, qui dicitur clavus oculorum. Ego potius majorem efficaciam promittere poſſum talismodi in caſibus de iis, quæ ſine magna acrimonia & ſine ardore, diſcuſſiva quadam pollent virtute, inter quæ laudem meretur camphora, quæ uti omnis inflammationis, ita & hujus antidotus certa & præſentiſſima eſt. Quod ſi itaque inflammatio levior & ſuperficialis tantum eſt, aqua flor. ſambuci, in qua croci momentum eſt ſolutum, adjectis quibusdam guttulis ſolutionis camphoræ valde ſaturatæ, tepide applicata, non erit ſine magno fructu. Si acris lymphæ ſalſedo conjuncta eſt, mucilago ſem. cydon. vel aqua roſarum cum croco vel camphor. eximiorem virtutem præſtabit. Si autem gravior & profundior, neque periculo vacans eſt inflammationis ſpecies, oculo plane ſtupido & ferme ſenſibilitatis ac viſus experte reddito, magnum ſolatium inveni in ſola applicatione tepida ſpir. vini camphorati, qui balſami Peruviani adjunctione conditus eſt; ſic ſucceſſive & ſenſus, motus, ac tonus & color debitus ipſi oculo, maxima cum admiratione rediit; quale exemplum quondam hic locorum habui.

9. Notum porro eſt, vitriolum, præſertim quod veneris particeps eſt, inter ophthalmica à Practicis ceu ſummum arcanum prædicari. At vero, cum ferme promiſcue inter omnium collyriorum formulas aſſumatur, maxima ſæpius exinde reſultat noxa. Abſtinendum autem ab eo eſt in omni inflammatione, in ſalſis quoque præcalidis acribus fluxionibus cum rubore, cum pruritu junctis, quoniam ſua acrimonia hæc incommoda omnia auget. Datur tamen ipſi locus aptiſſimus, quando aut humores ſunt craſſiores & in lemas abeunt, aut quandocunque in tunica albuginea membranulas formare incipiunt, quod poſt morbillorum vel variolarum morbos, qui nimiam lymphæ introducunt lenteſcentiam, non rarius contingit; tali itaque in caſu mirabilis effectus remedium eſt vitrioli Cyprii gr. j. in Uncia I. aquæ chelidonii ſolutum, quo liquore ſubtili pluma crebrius de die affecta pars tangenda eſt: ubi autem manifeſta corrodens & urens materia percipitur, temperantia demulcentia mucilaginoſa, inter quæ mucilago ſem. pſyll. & ſieff. alb. ſine opio ſplendet, & pulvis ſarcocollæ, operam non ſatis collaudandam conferunt.

10. Monenda adhuc quædam ſunt circa pinguedinem viperarum vel aſciæ piſcis, quæ in panno, in ungue oculorum, inque eorum vulneribus maximopere prædicantur. At vero, intelligendum hoc ipſum eſt, ſi eæ fuerint recentes: quandocunque enim per vetuſtatem rancorem contrahunt, acrimonia ſua non modo in dictis, ſed & in aliis vitiis præſens damnum inferunt. Deinceps nullus vel plane perverſus collyriorum uſus eſt, quando ex vitio & dyſcraſia totius lymphæ & ſanguinis, uti ſæpius fit in ſcorbuto & lue venerea, oculi rubent, dolent, ſtillant, & turbidi apparent; fruſtraneus hic eſt omnis topicorum uſus, niſi internis prius emendamus ſuccorum vitium ac labem, quod egregie præſtant decocta tam lignorum, quam aliarum herbarum ſanguinem edulcorantium. Accidit quandoque etiam, ut ob tumorem glandularum colli inveteratum, ob fluxionem in auribus cohibitam, vel poſt coſmetica faciei applicata, aut retropulſum achorem in capite, in oculis materia peccans ſedem fixam recipiat; quo in caſu ſolis topicis non eſt fidendum, niſi internis ſecundentur, & cauſa ac fons mali auferatur.

11. Quod attinet ad *otalgica*, aſpicimus & ibi non levem eorum abuſum. Quid enim inconſultius eſt, quam olea, ſive ſint expreſſa, ut oleum amygd. dulc. ſive remixta cum oleis cephalicis, in gravitate auditus auribus immittere? Commendatur hoc remedii genus à plurimis Practicorum, ſed raro vidimus bonum ſucceſſum. Si enim auditus gravitas eſt, ea fit vel ex nimia tympani relaxatione, vel humiditate membranæ organon auditus, labyrinthum nempe & cochleam cingentis; nihil hic faciunt olea, quam ut majore relaxatione affectum adaugeant: olea autem calida acria vel nimis ſpirituoſa in ſenſibiliſſima illa nervea meatum auditorium inveſtiente membrana, nil niſi gravem dolorem & ardorem ſuſcitant. Paucis, rariſſima ſunt exempla, (quando ad experientiam & praxin eorum, qui cum ratione & debita obſervatione illam exercent, confugio,) ubi topica in auditus gravitate vel aurium tinnitu aliquid poſſunt, ut potius nocumentum magis inferant. Neque etiam video, qua ratione remediorum virtus, ſive ſit oleoſa, unctuoſa, ſive ſit ſpirituoſa, penetrare queat ad latifundium mali, quod intra cerebrum vel intimiores receſſus & concamerationes oſſis petroſi reconditum eſt. Vidimus potius ex apophlegmatiſantibus, & internis cephalicis majorem efficaciam.

12. Excipimus autem quosdam caſus, ubi topica in aurium affectibus non ſunt de nihilo, videlicet: quandoque cerumen auris ita induratur, ut gypſeam ferme naturam induat, quod auditum non leviter impedit, ubi immiſſum tepide tactum oleum amygd. dulc. induratum cerumen emollit fluidumque reddit, ut auriſcalpiis commode extrahi queat. Subit quoque nos recordatio, ubi ante aliquot annos circumforaneus quidam ſurditatem ſe auferre ſingulari arcano poſſe gloriabatur; conſiſtebat hoc in injectione per ſiphonem ſacta cum aqua fœnicul. cui paucæ guttulæ olei tartari erant inſtillatæ: aliquoties de die injectionem provide continuabat; & in quibusdam ſubjectis non male ſucceſſit experimentum, in illis nempe, ubi intra meatum auditorium cerumen incruſtatum ſonum impediebat. Simile quoque contingit nonnunquam ab uſu aquarum ſalubrium, ſi calide in aurem ſæpius immittantur, quod, uti diximus, tantum in eo caſu procedit, quando vitium auditus enatum fuit à ſordibus tympani membranam nimium incruſtantibus.

13. Ulterius adhuc monendum quicquam eſt de perverſa tractatione *abſceſſuum, qui non raro in auris interioribus naſcuntur*. Expoſcunt hi ipſi ſingularem medelam, quæ ſi non adminiſtratur, ulcera putrida carioſa cum totali auditus amiſſione tandem reſultant. Eſt autem peſſimus modus illorum, qui unguenta digeſtiva oleoſa hic in uſum trahere ſolent, qualia partes hæ ſiccæ frigidæ nerveæ ſenſibiles minus ferre poſſunt. Potius balſamica, uti eſt eſſentia myrrhæ, opobalſami, ſuccini probe ſaturata & tepide goſſypio immiſſa, omne in conſolidando & præſervando abſolvunt punctum.

14. Præterea, *naribus* quoque ſua debentur & conveniunt topica, quæ legitimo uſu prodeſſe, præpoſtero autem mire nocere poſſunt. Exemplo nobis ſunt ea, quæ ſine *hæmorrhagiam* nimiã ſiſtẽdi, exterius

naribus

naribus intrudi ſolent. Quantus numerus quantaque copia formularum hinc inde proſtet, dici vix poteſt; perpauca tamen ſunt, quæ uſu quodam ſeſe commendant. Cum enim hæmorrhagia à cauſa interna, plerumque ex ſpaſmo vel nimia conſtrictione, aut forti obſtructione à partibus à fluxu longe remotis proficiſcatur, & ſanguis cum impetu ad vaſa capitis feratur, ubi oimium congeſtus orificia vaſorum nimium diſtendit, tandemque narium tunicas diſrumpit, quis non videt exinde, non modo fruſtraneum, ſed & ſæpius periculoſum eſſe uſum tum temporis externorum, ſtypticorum & repellentium? Et nihil aliud obtinemus, quam quod, ſi orificia vaſorum adſtringentibus obturemus, in aliam partem capitis vel etiam ipſum pectus malum derivemus, manente interno illo impetu. Quod ſi orificia aperta, ex quibus ſtillat ſanguis, in naribus paulo profundius ſita ſunt, ut ſtyptica efficacia ſua eo pertingere nequeant: interim nares obturantur, & exitus inde ſaoguini nullus patet, fit, ut è faucibus in arteriam aſperam ruat, & in illam metu quandoque ſuffocationis dilabatur. Accedit & hoc, quod omnia ſtyptica, cum membranis nerveis glanduloſis valde ſint inimica, ſi paulo profundius immittantur in nares, oon leve iis parobus damnum inſerant.

15. Si itaque dicere licet, quod res eſt, exiguum vel plane nullum habent ea uſum, niſi ante omnia dirigamus curationis conſilium ad derivationem ſanguinis a capite per venæ ſectionem, frictiones, immiſſiones pedum & manuum in aquam vel vinum calidum, per diaphoretica, quæ ſine motu & magno calore ſanguinem a centro verſus corporis circumferentiam propellunt; & tunc non opus eſt iſtis repellentibus frigidis, aut ſtypticis, ſed ſola eſſentia catechu, naribus excepta, omnibus palmam præripit. Vulgus in uſu habet, in nimia hæmorrhagia nummum argenteum aqua frigida madidum vel fronti vel nuchæ applicare, linteum quoque frigida madidum fronti vel toti collo injicere: at vero, ſi tale quid factum fuerit in initio, non ſine periculo apoplexiæ hoc inſtituitur. Interea non improbamus talis modi epithemata, quæ vi diſcutiendi & ſimul roborandi inſtructa ſunt; uti v. g. acetum roſaceum cum nitro, camphora, oleo ligni rhodii mixtum, quod tepide temporibus, collo applicatum non caret ſingulari fructu, ſed cunctis merito præferendum eſt.

16. Accedimus jam ad ea topica, quæ communiter *in ulceribus oſſium ſquamoſorum* putridis & carioſis lue gallica vel ſcorbutica infectis perquam familiarius uſurpari ſolent. Sunt autem ejus modi ut plurimum aquæ, v. g. roſar. plantag. ſemperviv. cum bolo rubr. ſacch. ſaturn. magiſterio ſaturn. mixtæ: & ſi ad oſſa faucium penetrando ulcera, vel ipſius uvulæ ſubſtantiam corrodendo & abſumendo aggrediuntur, injectiones gargariſmatum communi ex uſu ſunt. Sed hæc omnia nullius momenti cenſeo; plane enim inidonea ſunt iſta frigida corruptioni putredinoſæ ſiſtendæ. Potius hæc clades expoſcit longe valentiora, majore penetrantia dotata, ex quibus magno encomio digna ſunt, oleum caryophyll. quod præſentiſſimum eſt conſervativum oſſium, præſertim ſi cum balſam. Peruv. miſceatur: deinde elixir propriet. ſine acido, eſſ. ſuccini, ſpirit. vin. camphor. mediante ſiphone in nares provide injectus, hæc peſſimi moris ulcera, fœtida & venerea, ſanare & ſiſtere potens eſt; quam procedendi viam non ſine ſummo emolumento optime aliquoties excogitavi & ſæpius expertus ſum. Multi venerei ob ignorantiam chirurgorum & peſſimam remediorum applicationem diu gerunt talis modi ulcera ſordidiſſima, quæ tandem & totam narium internam ſtructuram, uvulam cum totius palati oſſe exedunt atque depaſcunt, non ſine maximo vocis vitæque detrimento; nam ipſa gargariſmata etiam ex præſtantiſſimis parata, cum ad radicem mali partemque affectam, quæ eſt ſupra os palati, pertingere nequeant, fruſtra applicantur.

17. Supereſt adhuc *dolor odontalgicus* graviſſimus, cui quanta topicorum a medicis & chirurgis, nec non ab ipſo vulgo, dicata & conſecrata ſit ſylloge; probatione ulteriori non egei. Sed & hic quoque fruſtranea ferme ſunt omnia, ut potius majus damnum quam emolumentum inferant; & utut quandoque poſt leniora adſtringentia & anodyna, inter quæ mihi præcipua ſemper fuit eſſentia catechu cum eſſentia anodyna mixta, aliquod doloris allevamentum ſequatur, exiguum tamen eſt ad breve tempus, alio tempore plane infidum & nullius amplius effectus. Et cum ſæpius dolor odontalgicus epidemius ſit, & rheumatiſmi ſeu defluxionis acris eryſipelaceæ ſoboles, dentem carioſum maxime infeſtans, & cum catarrhali febricula juncta, ex facili apparet, quam inanis & futilis ſit applicatio immediate ad dentes; potius tunc, ſi exſpectandus quidam ab externis uſus venit, ſacculi paregorici ex diſcutientibus, carminativis, anodynis parati in uſum ſunt trahendi. Et quamvis ol. caryophyll. origani, eſſentiæ quoque acres odontalgicæ dentium cariei egregie dicata ſint: quæ tamen an tunc temporis, quando in dente carioſo membrana nervea ab humido aqueo nimis diſtenta vel eroſa eſt & inter anguſtias oſſeas preſſa hæret, uſum præſtare queant, dubium eſt. Potius tunc balſamum meum apoplecticum liquidum ſeu vitæ naribus exceptum, vel lac tepidum cum flor. ſambuci, & croco coctum & in ore detentum plus pacabit doloris illius ſæ itiam, quam quæcunque alia ſine ulla ratione commendata & adhibita odontalgica externa. Et experientia ſcribimus, ſola diaphoretica, v. g. tincturam bezoardicam, ſulphur antimon. noſtræ præparationis, ſpiritum C. C. ſuccinatum cum ſpiritu nitri dulci nuptum, in graviori odontalgia cum regimine ſudorifero uſurpata, non omiſſis prius iis, quæ alvi laxationem conciliant, opem mirabilem præſtitiſſe, adeo ut etiam ex hiſce pateat, quam fruſtranee & quam perperam in iſtis affectibus præſcribantur vel exhibeantur topica.

18. Tandem non ſilentio tranſmitti debet, cum potius primum tractationis locum poſtularet, vulgaris curatio eorum affectuum, qui in faciei & capitis cute obſervantur; cujus generis ſunt achores & tinea capitis, puſtulæ & ulcera manantia in facie infantum, gutta roſacea & capitis eryſipelas. Et quod attinet ad ipſos *achores vel tineam capitis* in infantibus, nil magis ſolenne eſt imperito vulgo, quam ut lotionibus cum variis lixiviis & decoctis, inunctionibus, tam ſulphure & oleo olivarum quam aliis unctuoſis & linimentis removere queant hoc malum: nil vero eſt, quod, accuratiore obſervatione teſte, majora incommoda poſt ſe trahat, quam hæc ſanandi ratio; ſequuntur enim exinde epilepſiæ, inflammationes oculorum, ſuppurationes eorum, epiphora, imo gutta ſerena quandoque, vel etiam graves peripneumoniæ, aſthmata, & ejus modi generis plura. Caute itaque procedendum eſt cum omnibus externis, ne tranſpirationem impediamus; neque ea unquam porrigenda, niſi ſimul internis remediis correctioni & evacuationi humorum peccantium proſpiciamus. Exulent autem omnia humida, exulent oleoſa, exulent conſtringentia: ſique externis datur locus, balſamum ſulphuris antimoniale cum ſpiritu vini camphorato ſolutum & cum oleo amygd. dulc. mixtum, emolliendo, diſcutiendo, putredini ulteriori reſiſtendo egregium præſtabit officium. *In puſtulis venereis inque gutta roſacea*, caute quoque cum cutis poros conſtringentibus & repellentibus eſt agendũ; plus vice ſimplici obſervavimus exinde ortas ophthalmias, ſero iſto ſalſo acri præcipitato ad oculorum

tunicas. Sed quantus abuſus deprehendatur topicorum *in eryſipelate capitis*, eloqui ex digno non poſſumus. Eſt certe eryſipelas affectus, qui cautiſſimam externorum requirit applicationem, idque tanto magis, quo vicinior eſt cerebro & nervorum origini; nam non periculi expertem eſſe, præſertim in ſcorbuticis, hunc affectum in ſe conſideratum, norunt Practici ſolidiores.

19. Quod ſi vero ſcripta evolvimus eorum, qui obſervationes practicas in publicum edere annifi ſunt, ingens campus iſtorum, quæ noxium externorum abuſum docent, nobis patebit. ROLFINCKIUS *method. curandi affect. capit. p.* 292. anginæ meminit ab eryſipelate capitis ex intempeſtivo uſu repellentium ortæ. Recte ſcribit AQUAPENDENS *lib. de tumoribus* p. 633. ſi eryſipelas fuerit in facie aut in capite, localia medicamenta neque ante, neque poſt purgationem eſſe adminiſtranda; poſſet enim frigidis materia repelli ad cerebrum, unde phrenitis, aut ad fauces, unde angina. Nocentiſſima autem tunc ſunt omnia unctuoſa, omnia cataplaſmata, humida aquea: potius ſola ſicca, ſacculi nempe, ex herbis emollientibus & diſcutientibus parati, ut tranſpiratio maneat libera, apponendi erunt: interdum tamen ſpir. vin. camphoratus cum eſſ. caſtor. ol. nuciſt. ſale volatil. lumbricorum, nitro & momento opii mixtum exteriusque inunctum, benignam medentibus porrexit manum. *Ad guttam autem roſaceam & puſtulas* qui uſurpare ſolent merc. ſubl. vel aquam merc. præcip. dilutam, mirum mihi peccare videntur; hæc ipſa enim interius recepta, ad graves dolores capitis, ad hemicranias diſponunt, ipſisque dentibus vacillationem nimiamque laxitatem inferunt: potius eſſentia benz. cum magiſterio ſaturni, camphora, ſaccharo ſaturni cum aq. ſperm. ran. & fl. ſamb. remixta, perquam utilem locabit operam.

20. Memorandum adhuc aliquid eſt circa peculiarem gingivarum affectum, & talis eſt, quando caro *gingivalis* pene omnis exeditur, ita ut nudæ radices dentium appareant. Creditur id vulgariter fieri ex nimia fibrarum relaxatione; unde conſuetudo eſt vulgatiſſima obviam eundi huic affectui per externa conſtringentia, nempe eſſentiam maſtich. tormentillæ, alumen, eſſentiam catechu, &c. quæ nihil proficiunt, ſed potius nocent; nam affectus hic eſt atrophia, & oritur ex defectu ſucci gingivas nutrientis propter obſtructionem vaſorum arterioſorum, quæ minima & copioſiſſima in gingivis exiſtunt: jam autem ſi conſtringentibus ea obſtructio firmatur, non poterit aliter fieri, quin plus defraudentur ſuo ſucco roſcido alibili. Potius deprehendimus proficua decocta, ex vino cum herb. ſalv. origan. roſmarin., camph. nitro, adjecta portione ſpir. ſal. ammon. parata, quibus collutiones ſordium & elutiones oris frequentiſſime calide inſtituendæ; ſic vaſa aperiuntur, invitatur ſuccus & ſanguis, fibræ gingivales roborantur, & redit hiſce partibus ſuus uſus & vigor.

21. Provolvimur jam ad thoracis affectus, in quibus quidem topicis ſua conſtat laus & dignitas, licet non parvus quoque eorum in praxi medica deprehendatur abuſus. Exemplum nobis præbent tumores illi pulmonum inflammatorii, qui *pleuritidis vel peripneumoniæ* nomine efferuntur. Quid autem uſitatius eſt, quam in iis ipſis ad dolorem compeſcendum pinguia oleoſa unguenta exterius præſcribere? Rarius autem ex iis ſecutum vidi bonum effectum: ut potius, cum in principio diaphoreticis & diſcutientibus debitis internis diſſipari malum potuiſſet, diſcuſſionem impediant & malum ad ſuppurationem diſponant, non ſecus ac fieri ſolet in aliis eryſipelaceis affectionibus partium externarum, ubi ſimilia unguenta, dum poros obſtruunt & fibras nimium relaxant ſicque decubitum humorum ulteriorem invitant, ad ſuppurationem & exulcerationem malum deducunt. Quod ſi igitur, uti ſæpius accidit, pleuritis eſt ſpuria, id eſt, inter membranas muſculorum intercoſtalium ſerum acre ſalſum ſtagnat, ubi rheumatiſmi quædam ſpecies eſt, longe plus nocebunt memorata topica, dum tranſpirationem & liberam exſcreationem materiæ ſtagnantis, quæ tamen ſumme neceſſaria eſt, præpediunt. Habent quoque nonnulli in uſu, ut ſopiendi gravioris doloris cauſa ol. hyoſcyami addant: Fateor, dolorem exinde ſopiri, ſed non poſſum non ſimul monere, quod ſomnolentia, virium non levis languor, difficilior expectoratio ſubſequi ſoleant, non ſine magno, præſertim in ætate ſenili languida, periculo. Deinceps, nonnulli Practici dictis in affectibus in uſu habent, ut emplaſtra, etiam ipſum Vigon. cum mercurio, cum balſam. ſulphuris & camphora mixtum, applicent: Deprehendimus vero, ab eo, ſi pleuritis fuerit ſpuria, quæ non pulmones, ſed ipſos intercoſtales muſculos & membranas infeſtavit, dolorem quidem fuiſſe diſſipatum, ſed ad alias partes detruſum; imo quoque aliquot experti vicibus ſumus, in pulmonum ſubſtantiam materiam fuiſſe relegatam, ubi pulmonum vomicam ſatis chronicam & periculoſam excitavit.

22. Sententia itaque noſtra eſt, in inflammatoriis hiſce thoracis affectibus vel plane abſtinere ab omnibus topicis, vel, ſi quædam admittenda ſunt, ipſe ſpir. vin. camphorat. additione caſtor. croc. ol. nuciſt. deſtillati mitigatus & anodynus redditus, externa debita inunctione vel cum lintei applicatione omnibus aliis erit præferendus. Dantur tamen caſus, ubi unguenta pinguia, anodyna virtute prædita, fibras relaxantia, bonum effectum edunt, rarius vero in uſum vulgo trahuntur. Talis affectus eſt *tuſſis ſicca convulſiva*, ubi non tam materiæ quantitas, ſed potius tenuis acris paucæ materiæ qualitas vitioſa, nervos pneumonicos & thoracem ad violentos convulſivos & concuſſivos motus irritat; ubi ſedare hos motus & partes thoracis nimium conſtrictas relaxare oportet, non neglecta humoris tenuis irritantis incraſſatione & inviſcatione. Talis tuſſis non raro contumaciſſima eſt, & vehementer ſub certis tempeſtatibus orta, ætatem maxime puerilem & infantilem adoritur. Vidimus bonum ſucceſſum, quando totum pectus inunctum fuit unguento ex unguento potabil. rubr. ſpermat. cet. axung. tax. unguent. popul. ol. aniſ. camph. in hunc finem compoſito.

23. Tandem, quoad externa *in vera phthiſi* ſeu pulmonum exulceratione, ſubjicienda quædam eſſe monita arbitramur. Habemus varias obſervationes, ubi phthiſici unguenta & emplaſtra alia bene, alia vero ægre ferre potuerunt. Explorandus itaque prius eſt cujusvis individui genius ratione cauſæ & morbi. Non inutilem eorum operam fore putamus, ſi duris quibusdam tuberculis pulmones obſeſſi ſunt, quæ ſucceſſive in ſuppurationem abire ſolent. Quapropter emplaſtra quædam non ex nimium calidis nec nimium inviſcantibus unctuoſis parari debent; illa enim dolorem & inflammationem exaſperare ſolent, hæc tranſpirationem liberam lædunt. Omnium autem optimum eſt emplaſtrum diaſulphuris Rulandi, omiſſa colophonia, quod ex balſam. ſulphuris amygdalino, myrrha, terra vitrioli, cera & terebinthina confectum eſt, quibus etiam adjici poteſt bdellium; hoc impetum humorum a pectore roborando divertere, & ſtaſin humorum diſcutere valet. Sed quod notabile eſt, ſi emplaſtra in pulmonum affectibus laudabile quid præſtare debent, non ſterno imponenda ſunt, per hoc enim os cartilaginoſum non penetrare eorum virtus poteſt: ſed potius dorſo & coſtis, quoniam ibi major pororum eſt apertio, major copia ſanguinis & vaſorum, ut

ſic

ſic recipi melius queant partes emplaſtri ſubtiliores & ſalutares.

24. Deſcendimus jam ad vitia quædam ſtomachi, in quibus locus ipſis quoque externis datur, modo fiat debitus eorum uſus. Nullus dolor omnium confeſſione tam crudeliter exercet ægrotantes, quam is, qui fixus hæret in ſenſibiliſſimis ventriculi orificiis, dextro vel ſiniſtro, & appellari ſolet cardialgia. Conſuetudo hic eſt, varia dolorem placantia interne ingerere, externe quoque ſtomachalem regionem vel linimento ſpirituoſo vel unguento quodam, ex carminativis anodynis compoſito illinire: at vero cum ſucceſſu non adeo exoptato. Cum enim dolor in certa tantum parte, eaque exigua, nempe nervoſis iſtis orificiis ſæviat, facile patet, iis locis penetrans & efficax remedium & quantum fieri poteſt, proxime eſſe applicandum. Jam vero, ſi vel emplaſtrum vel linimentum vel unguentum toti regioni ſtomachali applicatur, exiguum eſt, quod penetrat ad orificium; quinimo cum notum ex anatomicis ſit, quod ſuperius ventriculi orificium dorſo magis & vertebris propinquum jaceat, cum juxta arteriam aſperam ſitum ſit, facile elucet, ea remedia, quæ applicantur regioni ſub ſcrobiculo cordis, minime eo poſſe penetrare. Potius itaque dorſo circa octavam & nonam vertebram lateris ſiniſtri applicandum erit, ſi pertingere debet ad locum affectum, remedium: quod ſi autem dextro orificio laboranti ſuccurrere velimus, fiat illud ſub ſcrobiculo cordis juxta latus dextrum. Minime autem hic ea, quæ nimis cito avolant, uti ſunt ſpiritus; minimeque unctuoſa vel emplaſtica, quæ nimis tardæ ſunt operationis, indicantur: ſed potius, ex quo ego levamen expertus ſui, eſt linimentum craſſiuſculum in forma emplaſtri applicatum, & compoſitum ex theriac. croc. oleo nuciſt. camph. balſam. Peruv. & ol. hyoſcyam. Quod ſi minus juvat, fruſtranea erunt omnia circa externa tentamina.

25. Ulterius eos, qui praxin frequentem exercent, non latet, in more quaſi ſolenni eſſe poſitum, ſi quis *ex debilitate ventriculi, ex vomitu, nauſea laborat*, quod tunc ordinario regioni ſub ſterno vel unguenta vel emplaſtra ſtomachalia applicentur in forma ovali. At vero, ſi quis diſſecta corpora paulo introſpicit accuratius, non ventriculus, ſed ſaltim pauca ejus portio, atque hepar, inteſtinum colon & tenuia inteſtina ibi poſita ſunt: procumbit potius ventriculus ad latus ſiniſtrum, ſub coſtis, ubi tres ejus partes ad minimum deliteſcunt, verſus ſpinam. Spuriis itaque coſtis lateris ſiniſtri verſus dorſum ſi generoſa penetrantia quis applicat remedia, deprehendet effectum longe auſpicatiorem.

26. Dolor qui naſcitur ex *calculo* truculentiſſimus, in principio vel in medio uretheris ſtagnante, exigit quoque, nec ſine ratione, topica: ſed ut legitime ea applicentur, prudentiæ eſt. Neutiquam autem ignotum, calculum etiam ultra modum grandem, quamdiu ſubſiſtit in renum ſubſtantia tubuloſa & canaliculoſa, ne ullam quidem moleſtiam creare, ſed tum demum, quando deſcenſus hæret in uretheribus valde anguſtis & ſimul exquiſite ſenſibilibus. Videmus itaque exinde, non lumbis, ubi renes ſiti ſunt, ſed potius ſecundum ductum uretherum, qui eſt a lumbis verſus inguina, applicari debere remedia. At vero, & hic quoque non levem errorem obſervamus, dum ut plurimum ipſo in paroxyſmo, nempe deſcenſu calculi, unguentis admiſcere ſolent pellentia calida, v. g. ol. ſuccin. ſpiritum terebinth. ol. juniper. quod ſane & conſilio & effectu peſſimum eſt; intendunt quidem plures hiſce pulſionem calculi per anguſtias viarum ita promovendam, ſed mirifice errant, infigitur potius hiſce calculus, gravioraque ſymptomata, ut urinæ ſuppreſſio, vomitiones, convulſiones excitantur. Nam, quod in urethere fixus hæreat, nec è ſede ſua dimoveatur calculus, non tam culpa eſt moles calculi, quam potius dolorificus iſte ſpaſmus; & quum aſperitate calculi ut plurimum fiat fibrarum nervearum inſultatio, influxus fit ſpirituum, dolor, ipſumque dolorem comitatur ſpaſmus & conſtrictio, & quo crudelior dolor, eo ſemper anguſtiores ac conſtrictiores fiunt viæ. Jam autem, ſi talia ſpirituoſa calida applicantur, irritamus influxum ſanguinis & ſpirituum, intrudimus in partem calculum, dolorem augemus, calculum obturamus, & plura truculentiora producimus ſymptomata. Non negandum quidem eſt, ſi nec dolor, nec ſpaſmus adeſt, aut ſi laxitas quædam & toni dejectio in fibris renum membranaceis & nerveis deprehenditur, talia externe adhibita ob id quod tonum roborant, urinæ fluxum promovere: ſed neutiquam tunc temporis locum habent: potius ſola emollientia, paregorica, & anodyna olea, v. g. unguent. popul. ſem. papav. hyoſc. lil. alb. axungia taxi, camphora, quæ ipſis penetrantiam conciliat &c. ſufficiunt, modo fiat cum manu calida frequens circa ſitum uretherum frictio & inunctio: hæc enim, dum ſpirituum impetum refrænant & fibras conſtrictas relaxant, efficiunt, ut longe expeditius & facilius patentem viam & deſcenſum calculus obtineat. Qua de cauſa etiam inſeſſus in balnea ſumme proficuus & in inſtanti ſalutaris eſt iis, qui graviſſime doloris truculentia divexantur.

27. In *nimio ſanguinis per uterum profluvio*, in *ſeminis involuntario effluxu*, qui ſexu maſculino accidit, receptum in praxi eſt, ut regioni lumbari, ubi magni iſti ſanguiferorum vaſorum rami ſituati ſunt & paulo liberius patent, applicare externa ſoleant, quæ ſanguinis impetum ad partes genitales quodammodo refrænant. Verum enim vero, multum intereſt, qualia & quo tempore tali in caſu in uſum arceſſantur. Notavimus enim exemplum, ubi in fœmina 40. annum excedente emplaſtrum ſperm. ran. cum ſaccharo ſaturni & ol. hyoſcyam. mixtum in nimio fluxu menſium, lumbis ſuit applicatum, ſed ab ipſo temporis momento nunquam redierunt menſes, magno cum ſanitatis diſpendio. Cavendum quoque ab omnibus actu frigidis eſt, & multo magis à narcoticis, quoniam hæc omnia ſanguinem, ſi nimium incumbit in has partes, cohibendo curam quidem palliativam exhibent, ſed longe majora mala inferunt, quæ ſunt inflammatio renum, colicæ convulſivæ, aut ſpaſtica abdominis pathemata. Unde tutiſſima via eſt, præſertim in hæmorrhagicis excretionibus, a taliſmodi topicis plane abſtinere, & potius internis majori cum ratione & circumſpectione uti.

28. Devenimus jam ad nonnullos affectus, qui ex nimia laxitate & reſolutione ligamentorum, nec non defectu eorum roboris ac toni oriuntur; & ſunt in infantibus maxime *ani*, in fœminis *uteri prolapſus*. Communiter ob laxi naturam ſtrictis & adſtringentibus tractare ſolent hæc vitia medici & chirurgi; unde decocta ex ſtringentibus concinnata applicare, iisque fovere partes ſatagunt. At vero, cum ille prolapſus non tam ex ipſius uteri vel inteſtini recti, quam potius ex ligamentorum laxitate propter humidi ſucci inibi congeſtionem & accumulationem fiat, quisque inde perſpicit, fruſtraneum & hoc curationis molimen eſſe, quoniam ad ipſa ligamenta, ſi uſus foret adſtringentibus, penetrare ac pertingere externa hæc nequeunt. Quapropter in uteri prolapſu, ſive ſit ipſe uterus ſive vagina, nihil conducunt talia utero immediate applicata: ſed potius ipſa regio inguinalis fovenda erit ſeu linimentis ſeu emplaſtris, balſamicis & penetrantibus, quæ non tam terrea ſtypticitate, quam ſpirituoſa roborante virtute imbuta, vigorem, motum, & tonum reddunt humidis & relaxa-

ris partibus. Ubi tamen probe tenendum, uti in omnibus, ita in his non ſola topica abſolvere punctum, ſed interna maxime requiri rectius & magis univerſali intentione, in quibuscunque corporis internis, imo externis vitiis. Interea tamen non rejicimus ſuffimigia, item fotus ex vino & herbis aromaticis ac ſale volatili oleoſo præditis & terreo quodam principio imbutis confectos, quibus & ipſæ hæ partes immediate affici poſſunt, cum vis ſuffimentorum paulo intimius penetret, & ſimilis quoque effluviorum, quæ ex balneis naſcuntur, natura ſit.

29. Reſtat adhuc quidam affectus valde refractarius, imo dolorificus, qui ſub nomine *hæmorrhoidum cæcarum* deſcribitur. Noto notius eſt, quam graves moleſtias creare ſoleat tumor hic venarum hæmorrhoidalium, à ſanguinis vel etiam ſeri viſcidi nimio affluxu & ſtagnatione ortus. Innumera hic excogitarunt, præſertim topica, Chirurgi & Medici remedia: ſed quantum eludant & fallant omnem ſpem ac exſpectationem ægrotantium, notiſſima quoque res eſt. Etenim adſtringentia, quæ commendantur, remorantur magis humores, qui tumorem efficiunt: emollientia & anodyna relaxant partes, & ulteriorem affluxum invitant, acria eroſionem faciunt, & ad ulcera peſſimi moris, imo ad fiſtulas diſponere ſolent. Non minima igitur ſapientia eſt medici, ſi pro circumſtantiarum ratione horum uſum probe diſtinguat, & quid agere vel non agere debeat, noſcat. Paucis, ſi nimius dolor urget, utique anodyna & emollientia non ſunt de nihilo; hinc ol. lini ſolum ſufficienti in quantitate admotum, egregie dolores mulcet. Si autem nimius tumor permoleſtus eſt, utique & tunc non tam ſtyptica craſſa terrea, quam roborantia, ut fotus, ex vino, maſtich. ſuccin. flor. roſ. balauſt. thur. millefol. adornati conveniunt: neque ſuffimigia hoc loco veniunt excludenda, præſertim ex rebus quæ ſale volatili oleoſo fœta ſunt; quorum indoles eſt, ut altius ſeſe inſinuent, poros firment, nimiumque humidum diſſipent. Unde etiam mures marini, quorum virtus ceu peculiaris hodierno tempore jactatur, ſi uſu quodam ſeſe commendarunt, non alia ratione agunt, quam alia ſuffimenta ſale oleoſo quodam volatili impregnata. Ex hiſce dictis abunde conſtare arbitror, quam perverſus poſſit enaſci uſus, ſi quis tum temporis in cœcis & dolentibus hæmorrhoidibus, quando dolor graviſſimus adeſt, velit adſtringentia, frigida quoque, imo acria adhibere: aut ſi deficiente dolore ingens tumor præſens ſit, emollientia vel anodyna, relaxantia in uſum trahere.

30. Hæc dum agitamus, quæſtio incidit, *num in nimio ſanguinis vel lymphæ profluvio ex utero injectiones habere queant locum*? præſertim cum experiamur in feminis nimio profluvio non ſine ſummo fructu tales inſtitui. Atvero, cum vulgus credat, fluxus non niſi adſtringentibus ſiſti debere; hinc nihil eſt periculoſius, quam ſi tales nimias fluxiones cohibere moliamur externis injectionibus, quæ conſtringendi facultate pollent. Memini fœminæ hujus loci, quæ injectione decocti millefol. cum alum. acuati, dum nimio menſium profluvio laborabat, ulcus cum tabe & hectica febre lethale ſibi contraxit. Cautiſſime itaque cum talibus eſt mercandum, & videt quivis, quod externa hæc magis nocere quam prodeſſe poſſint.

31. Ordine jam devolvimur ad ea externa, quæ dolentibus artubus ſolent adhiberi, ſi vero ex topicis abuſis & perverſa applicatio fit, certe *in doloribus arthriticis & podagricis* id accidit; nam quoniam affectus eſt in parte externa, plurimi exiſtimant parti affectæ immediate remedium eſſe admovendum, ut eo citius ad cauſam morbi perveniat. Sed in eo quoque mirifice falluntur; nam error eſt, ea in hiſce affectibus ita requiri, quaſi ſine illis dolores nequeant demulceri. Nam diſcimus ex experientia, longe felicius abſque ullo topico, ſi æger obediens beneficio temporis atque patientia utatur, ſolis internis cauſſæ morbificæ recte oppoſitis ferociam horum dolorum mitigari poſſe, vel plane tolli. Ante omnia autem cavendum eſt, ne repellentia, maxime in principio morbi, adhibeantur; hæc enim, dum naturæ motum, qui eſt verſus exteriora, turbant & materiam vitioſam ad interiora repellunt, graviſſima mala excitant, vid. DRABIZIUS *de ſcorbut. tit. de arthrit. p. 62. & 63.* Experti ſumus, in principio doloris podagrici cataplaſma ex album. ov. cum alumin. compoſitum, in conſiliario plethorico una nocte affectum ſoporoſum ſecutum fuiſſe, qui vigorem ingenii & memoriam per totam vitam ſuſtulit. Memorabilis eſt obſervatio, quam recenſet HAGENDORN. *cent.* 1. *hiſt.* 28. ubi mercator ex dolore & tumore ſcorbutico laborans, applicato epithemate ex aq. deſtillatis cum ceruſſ. & camph. à balneatore, ſedatis doloribus loquelam amiſit, nec brachium ſiniſtrum loco movere viſus eſt. Non meliori ſæpe ſucceſſu procedit illa hodienum tam frequens partium externarum cum ſpiritu vini camphorat. inunctio. Dici vix poteſt, quanta ab hoc remedio ſine ſubjecti & circumſtantiarum ratione adhibito ſuſcitata fuerint mala: ita non ſemel ſed iterum obſervare licuit, ab ejus applicatione in pedibus podagra tactis enormes cardialgias, motus artuum convulſivos & epilepticos, paralyſes aliaque horrenda auditu ſymptomata fuiſſe concitata. Experientia etiam conſtat, non omnia omnes juvare, ſed quædam ex topicis dolores uni tollere, alteri augere, quosdam linimenta ſpirituoſa, quosdam emplaſtra anodyna, nonnullos etiam cataplaſmata ex mica panis & lacte bene ferre poſſe, aliis autem hæc neutiquam convenire.

32. Cauſa horum effectuum peculiarium non ſufficienter vulgo attenditur & inquiritur, cum & ipſis chirurgis notum ſit, omnia individua non æque bene cuncta in externis vulnerationibus perferre poſſe. Eſt autem cauſa non tam diſpoſitio peculiaris humoris peccantis, ſed potius ipſa tenſiva tonica fibrarum, pororum, & vaſorum cutis conſtitutio; habent enim omnes partes, & maxime quæ emunctorii & colatorii vices gerunt, ſuum peculiare robur, tonum, tenſionem, nec non dilatationem, quæ motus ſpecies ad excretiones & ſecretiones ſumme neceſſaria, potiſſimum à ſpirituum animalium influxu & nervearum membranarum tenſione dependet: qualis itaque hæc ipſa ſit in omnibus individuis, & morbis eorumque temporibus, in exhibitione topicorum provide animadvertendum eſt ab ipſis medentibus. Quis enim non videt, ſi pori nimis fuerint conſtricti à dolore & ſpaſmo, neutiquam tunc ſpirituoſa calida conferre, ſed potius ea, quæ blande conſtrictas partes relaxant? contra, ſi nimia eſt poſt dolorem relaxatio, quod apparet ex tumore, dolore mitiori reddito, omnia unguenta, humida, unctuoſa, anodyna valde nocere, & potius tunc linimentis ſpirituoſis nervinis utendum eſſe. Deinde, utut quandoque topica egregie dolores mulceant & febrem mitiorem efficiant, nihilo minus non ſemper illud valet, etiam in eodem individuo. Paucis, quo robuſtior in expellendo eſt natura, quo major corporis vigor & motus internus, eo minus periculi inducunt externa decenter applicata, quæ tamen, ſi vigor motuum ceſſat, ſi ætas ſenilis vel affectus cachecticus ſupervenerit, plane ſunt ſeponenda. Illud enim unice intendat medicus neceſſe eſt, ut externis ne ſiſtat evaporationem materiæ peccantis, ſed eam promoveat: verum, quoniam magna prudentia hac in re opus eſt, ſecurius potius eſt abſtinere ab omnibus externis & totum negotium curandi internis committere, parteſque affectas in blando tepore ſervare.

33. Deinde etiam obſervavimus, tophorum generationem, quæ maxime fit in arthritide fixa, plerumque deberi improvidæ externorum applicationi, præſertim ſtupefacientibus & infrigidantibus. Meretur hic adduci Wedelius qui *in medicament. Facultat.* ſcribit: *Frequenti experientia docti ſumus, plus damni ipſos podagricos inde paſſos, imo plures ex arthritide vaga hoc modo fixam ſibi accerſiviſſe, plurimos vero tophos, quod uſurpaverint unctuoſa & pinguia emplaſtica.* Hinc & ipſe Galenus *method. medend. lib. 4. c. 3.* tophos in articulari morbo produci recte memorat ex humore glutinoſo & craſſo, quando is non paulatim digeſtus, ſed violentis remediis totus ſimul exſiccatus eſt: & Fernelius *conſil.* 12. geminari inde dolores obſervat. Ceterum, non omnia topica plane exterminanda eſſe in externis articulorum doloribus arbitramur, ſiquidem, quando dolor adeſt inveteratus cum torpore quodam & inſenſibilitate junctus, qualis in ſenili ætate ſæpiſſime evenit, tunc ſedata prius interna ſanguinis & humorum ebullitione, ad roborandos nervos & invitandum ſpirituoſi elaſtici fluidi influxum in imbecilles partes, linimenta nervina balſamica vi nobilitata exſpectationi medici & miſeri ægrotantis eximie ſatisfacient.

34. Non poſſumus quoque hoc loco ſilentio præterire *in arthritide vaga ſcorbutica* lumbricorum terreſtrium viſa adhuc ſruentium dolentibus partibus applicationem. Dici vix poteſt, quanta encomia hujus remedii tenes practicos extent, ex quibus maxime eminet Wierus. Certum eſt, quod ob ſal volat. abſterſivum nitroſo-ſulphureum, & diſcutiendi & ſedandi virtute egregia polleant, quam non tantum interne, ſed & externe in variis dolorum ſpeciebus, imo etiam in ipſa gallica lue præſtant. Nihilo minus tamen cautione quadam & hic opus eſt, utpote in ipſo dolore ſæviſſimo, ubi omnia ſunt in motu, vires abundant & juvenilis ætas adeſt, hæc actu humida & frigida non facile nocebunt, ſed id de quo dictum eſt exſequentur, aliter tamen res ſe habet, ſi in arthritide fixa inveterata iis quis uti velit, ubi plane contrarius ſequetur effectus.

35. Ulterius ſubjicienda quoque veniunt quædam de uſu externorum *in affectu eryſipelaceo.* Nil notius eſt, quam quod vulgus chirurgorum & medicorum mox hic confugiat ad ipſa externa, unde innumeræ paſſim proſtant formulæ: nihilo minus innumeri & olim & noſtro etiam tempore animadvertuntur indies errores, ad quos circumſcribendos & particularibus obſervationibus ſtabiliendos vel ipſum tempus & charta deficeret. In univerſum autem hanc regulam velim teneamus, diſtingui ſemper debere eryſipelas, quod fit à cauſa externa, & quod ab interna; in illa, quæ ex contuſionibus variisque læſionibus externis proficiſcitur, non tam facile nocebunt externa: quandocunque autem ex orgaſmo humorum & febrili impetu materia heterogenea, acris & corroſivæ plerumque indolis, verſus partes externas protruditur, ibi cautius procedere licet; facile enim ſic repellitur materia, & dum prodeſſe volumus iis, quæ alias quandoque proſunt topicis, plus nocemus, retropulſa nempe ad interiora materia, quæ veneni indolem tunc acquirit: qua de re conſuli poteſt *diſſert. de converſione morbi benigni in malignum.* Nihil autem familiarius eſt, quam ut levius & ſuperficiale eryſipelas conſtringentibus, v. g. album ovor. cum alum. mixto fixum & profundum faciamus, & ulcus mali moris excitemus; qualia exempla quotidie in praxi medica occurrunt. Unde etiam prudenter faciunt, qui cujuscunque generis eryſipelas ſaltem internis tractant, & externe ſacculos tantum herbis paregoricis repletos imponunt, quæ blanda anathymiaſi poros tenent apertos, conſtrictos relaxant, parteſque fovent.

36. Poſtea animadvertimus à chirurgis non levem committi errorem in eo; quod farinam fabar. cum rad. glycyrrh. herbis emollientibus & diſcutientibus cum aquis in cataplaſma redigant, & calide hoc ipſum applicent: at vero, cum calore humidum exſiccetur, & firmius materia ſeſe impingat cuti ejusque poris, ut cultro vix auferri poſſit, ſi omnino, ut tranſpirationis negotium non leviter lædatur, & ita, quod diſcuti poterat eryſipelas, in abſceſſum vel ulcus abeat. Enitendum itaque ſemper erit, ut libera evaporatio vel tranſpiratio conſtet & permaneat affectis partibus; id quod nec ſub frigore, nec ſub manifeſto calore, nec ſub onere multorum integumentorum, ſed ſub temperato calore, qui liberam evaporationem ac perſpirationem fovet, egregie præſtatur.

37. Simili ratione *bubonibus* caute debent applicari externa, quia plerumque repellentibus in malum morem degenerant; quod longe magis de malignis valet, ipſisque criticis, ubi non ſine ſummo periculo ea, quæ exterius conſtringunt vel refrigerant, adhibentur. Cognoſcuntur autem critici bubones, quando ad glandulam fuerit miſſus humor, ſi cum virium tolerantia, ſi in die critico fiunt, ſi concoctionis ſigna in urinis præceſſerint; tunc temporis enim omnia, quæ retro pellunt, perniciosiſſima ſunt: ſed ut recte monet Hippocrates, *in perfectis judicationibus nihil eſt innovandum, ſed totum negotium naturæ committendum.* Quandoque etiam è ſanguinis redundantia oritur bubo, ubi nullo pacto utendum eſſe repellentibus Avicenna, Oribasius, aliique monent. Quandocunque autem bubo in ſuppurationem tendit, emplaſtrum diachyl. cum gumm. cum opopan. mixtum, admodum proficuum erit.

38. In *variolarum* morbo num ipſa topica uſum quendam habeant, non immerito quæritur. Dicimus in genere, quoniam hæc evacuatio critica eſt, magna circumſpectione opus eſſe. Interea, ſi ante eruptionem urget delirium, non ſine fructu externe fronti applicamus ſpirit. roſar. cum camph. mixtum: ipſa autem in eruptione, vel etiam in ſuppuratione, plane abſtinendum eſſe ab omnibus linimentis cenſemus: in declinatione & tempore exſiccationis, quando vis morbi fracta fuit, oleum amygd. dulc. cum camph. & ſperm. cet. mixtum non improbandum eſt, ut eo ipſo cutis defœdatio impediatur, & nimia acrimonia, quæ profundius ſerpere ſolet, mitigetur, vid. *Diſſert. de variolis epidemice graſſantibus.* Quapropter caute procedendum eſt cum topicis iſtis, v. g. ſpirit. vini myrrhato, ſacch. ſaturn. aqu. roſar. mixto.

39. Reſtat adhuc familiariſſimus ille affectus externus, nempe *ſcabies*, ſive exulceratio puſtuloſa cutis, magis vel minus humida, quam nemo vix ſanari poſſe credit ſine uſu topicorum; unde & poſthabitis omnibus internis remediorum auxiliis, protinus ad ea ipſa confugiunt, variisque linimentis ſulphuratis, mercurialibus vel toti cuti vel ſaltim articulis admotis ejus curationem moliuntur, ſed ſæpius non ſine magno ſanitatis vel vitæ periculo; utpote nunquam tuta eſt via, quæ affectus externos ad ſanationem perducere tendit topicis, qui proveniunt à cauſa interna: potius cum natura heterogeneum & morboſum expellit, idem quoque agere & præſtare debet medicus & nunquam contra intentionem naturæ, quod fit plerumque externis, retropellere. Quocirca ſumus hac in ſententia, horum affectuum ſubcutaneorum curam non modo auſpicandam, ſed & abſolvendam eſſe internis, quæ corrigunt ſeu ad excretionem diſponunt materiam peccantem, eamque una expurgant; quo ſpectant non modo diaphoretica, infuſa emollientia laxantia, verum etiam, ſi inveterata & maligna ſcabies fuerit, mercurialia & antimonialia. Tandem ſubjungi poſſunt ad meliorem conſolidationem & nitorem cuti reſtituendum balnea, unguenta ſulphurata, ex-

ſiccantia, ſaturnina: à mercurialibus autem externis linimentis plane & in univerſum abſtinendum eſſe exiſtimo, quoniam nunquam tuto & ſine periculo talismodi uti poſſumus, atteſtante tanta obſervationum paſſim extantium, quæ mercurialium noxam loquuntur, ſylloge.

40. Adjiciendum quoque hoc loco aliquid eſt de linimentis, de ſuffimigiis mercurialibus, quibus ad ſalivationem excitandam *in Gallica lue* vulgo uti ſolent. Notiſſimum eſt, quam gravia ſymptomata ex tali ſalivatione incurrant ſæpiſſime miſeri ægrotantes, & quam fallax inſtitutum ſit, rebellem hunc morbum ita curare velle. Ego quidem exiſtimo, imo per multiplicem experientiam expertum habeo, tantummodo internis, nempe mercurialibus rite paratis, antimonialibus, & lignorum decoctis, *interne* decenti modo adhibitis (in qua applicatione totum arcanum conſiſtit) luem veneream ſine ullis externis mercurialibus, imo ſæpiſſime ſine ullo ſalivationis effectu ſubſequente, & ſine magna ſymptomatum moleſtia, expugnari feliciter poſſe.

41. Ultimo loco, ſententiam quoque noſtram exponere placet circa applicationem topicorum in partibus, quæ *paralyſi* tactæ ſunt. Fatemur, non eſſe de nihilo hoc in affectu topica, ſed egregie ſecundare uſum internorum: nihilo minus & decenter compoſita & decenter applicata eſſe debent. Qui ſolis pinguedinibus, axungiis, & linimentis unctuoſis uti, ſive ea applicentur immediate partibus affectis, ſive ſpinæ dorſi, noſtra quidem opinione hallucinantur; nam hæc poros obſtruunt, fibras, quæ jam à tono ſuo dejectæ ſunt, ob elaterem ceſſantem magis relaxant, & ita ad tumorem diſponunt. Ex parte autem adverſa ſola ſpirituoſa olea atque calida ætherea non id faciunt, quod facere debebant; utpote quæ maximam partem propter tenuitatem partium in auras avolant, fibraſque nerveas & muſculoſas nimis rigidas reddunt. Potius ex axungiis animalium compoſita unguenta, quæ ſimul ingrediuntur olea deſtillata, ut oleum rutæ, lavend. majoran. junip. caryoph. anthos, aptiora & magis accommodata ſunt; tonus enim partium nervoſarum naturalis ſit, ut nec nimia adſit relaxatio, humiditas, neque nimia conſtrictio vel ſiccitas. Deinceps probe notandum eſt, in paralyſi, quæ fit ex vitio ſpinalis medullæ & nervorum origine, neutiquam hæc applicanda eſſe partibus ſenſu & motu privatis, ſed potius ipſius mali fonti & principio, quod exiſtit in ſpinali medulla: longe autem alia res eſt in ea paralyſeos ſpecie ſeu contractura, ubi certæ partis motus, non autem ſenſus privatus eſt, qualis metallifoſſoribus eſt familiaris; ubi nihil juvabit medullam ſpinalem inungere, ſed ipſam laborantem partem prælaudatis medicamentis crebrius fovere atque ſolati proderit.

42. Dum hoc meditamur, recordatio etiam animum ſubit *tumorum œdematoſorum*, qui pedes frequentius occupant. Etiam hic quadam opus eſt cautione in externorum applicatione; quandoquidem balneis qui eos tractare ſuſcipiunt, craſſiſſimum errorem committunt. Vidimus, cachecticos immiſſione pedum in aquam calidam, una nocte ſibi contraxiſſe inſignem pedum tumorem, qui non tam facile rurſus poterat auferri. Ratio in procinctu eſt: hæc enim humido, quod propter calorem valde ſe poris inſinuat, fibras jam tum à tono dejectas ulterius relaxant flaccidaſque reddunt, ut decumbant nimium humores, nec tam promte rurſus per venas & vaſa lymphatica recipiantur. Idem quoque factum experientur ii, qui unguentis vel emplaſtris taliſmodi tumores diſſipare aggrediuntur, ob rationem quæ ex dictis facile poterit inveniri Nonnulli conſueverunt herbas diſcutientes, v. g. chelidon. maj. fumar. abſinth. rut. pedibus alligare: at vero, ſi eæ ipſæ humidæ ſunt & frigidæ, plus ſæpius tumorem augent quam ipſum tollunt. Conſultius itaque eſt, ab omnibus hiſce abſtinere, & potius ligare debita ligatura tumidos pedes decet, præſertim circa nocturnum tempus, quo augmentum perpetuo tumoris cernitur, ut roborentur fibræ ſic & firmentur: deinde fotus cum aceto fortiſſimo cum eſſentia ſuccini remixto & lateribus ignitis inſtillato inſtituti, non ſemel egregium effectum oſtenderunt.

43. Reſtant examinanda *epithemata*, item *emplaſtra*, quæ *ad pulſus* variis in affectibus commendare mos eſt. Viſitur & ibi non infrequens abuſus, tametſi eorum vires, quæ in vero uſu conſiſtunt, non improbemus. Et peccat in eo maxime vulgus, & muliercularum quæ ægrotantibus adſiſtunt cohors, quæ mox, ſive affectus ſit frigidus ſive calidus, communiſſime ad aquam iſtam famigeratiſſimam carbunculi concurrunt, quam ad reparandas vires incredibilis efficaciæ eſſe credunt: ſed quis non perſpicit, minime iſtud procedere, ſi quis febre ardente vel acuta laboret, aut in æſtu febris intermittentis jaceat? ubi potius acida, penetrantia, ut poma citri, acetum roſaceum, locum habent. Carpis quoque manuum applicare ſolent epithemata & emplaſtra, ad ſubmovendos febriles paroxyſmos in intermittentibus; quem in finem miſcent alumen, acetum, rutam, ſedum majus, & araneatum telas, item emplaſtrum ex terebinthina, alumine, pulvere aranearum conficiunt; quæ ipſa teſte veritate ſæpius egregium levamen in mitigandis paroxyſmis, imo in iis tollendis, ſi maximam partem materia febrilis eſt evacuata, exhibent.

44. Ratio autem operandi paulo difficilior eſt, & ſecundum noſtram ſententiam, tale experimentum ad intimiorem febris generationem explicandam, viam & occaſionem non levem ſubminiſtrat. Ut paucis, quid ſtatuamus explicemus, cor & arteriæ, quæ nervis ſuis ac motu dia- & ſyſtaltico gaudent, inſtrumentum iſtud ſunt, in quo intenſus ille & concitatiſſimus motus celebratur: quod ſi itaque talia, quæ nimium ſpirituum in has partes motum quodammodo ſiſtunt & impediunt, ipſis arteriis immediate applicentur, neceſſe eſt, ut febrilis ille calidiſſimus ſanguinis motus ad tempus ſiſtatur.

DE

DE REMEDIORUM BENIGNORUM ABUSU ET NOXA.

§. I.

ATtentione maxime digna ſunt ſummi medicorum HIPPOCRATIS verba *Lib. de arte §. 7. Quæ profuerunt ob rectum uſum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte uſurpata ſunt, nocuerunt. Nam non minus ea, quæ damno ſunt, quam ea, quæ opem ferunt, teſtantur, quod ars ſit. Ubi enim rectum & non rectum utrumque ſuum habet finem, quomodo quis hoc artem eſſe neget.* Hiſce vir ſapientiſſimus univerſæ artis & exercitationis fundamentum compendioſe & dilucide complexus eſt. Nam quicunque in auxilium prona remedia probe callet & prudenter iis uti ſcit, eorumque noxam atque exitium, quod improvida adplicatio adfert, intelligit, is certe in artis exercitio magna cum felicitate verſabitur. Neque enim in natura, ſicut perverſa cum vulgi, tum indoctorum medicorum fert opinio, dantur adverſus morbos certi effectus remedia, quin potius, ea tam ad ſalutem, quam ad damnum inferendum parata eſſe, cenſendum ſit. Etenim omnia remediorum genera ejus virtutis ac indolis ſunt, ut cum prudentia ac ſolida ratione data ſaluti & præſidio ſint, incaute vero, turbulenter & temerarie exhibita præſentiſſimum damnum adferant. Præcipuum itaque artis ſalutis momentum eſt, uſum & abuſum remediorum probe addiſcere: quamobrem, quo quis majori experientia hac in re verſatus eſt, eo melior certe medicus eſt habendus.

2. Quemadmodum vero non unius ejusdemque indolis ſunt remedia, ſed ingens ratione virtutis & potentiæ in ipſis diſcrimen annotatur: ita etiam eorum incauta adplicatio plus vel minus damni aut periculi habet. Non igitur ſine ratione remediorum genera in blanda & benigna, vel in fortiora & valentiora, ſive ſecuriora & minus ſecura ſolent diſpeſci. Equidem, nec ullum in ſe & ſua natura abſolute tutum vel intutum, id eſt, quod ſemper & omni tempore proſit vel noceat dicendum eſt, nam poſterius è foro medico eſſet proſcribendum, ſed tutum illud medicis vocatur, quod temperatum & naturæ conveniens eſt, neque multum corporis vim alterat; inſecurum vero illud dicimus, quod validiori naturæque minus amico principio inſtructum vehementer commovet, fortes evacuationes vel provocando vel valide motus naturæ ſiſtendo, in quorum claſſem omnia validiora purgantia, vomitoria, ſalivantia, narcoſin inferentia & fortiter adſtringentia ſunt referenda, eo quod magna hiſce vis inſit in corporis noſtri tam ſolidas, quam fluidas partes agendi, unde vulgo generoſa & heroica audiunt, quibus, ſi quid eximii ars præſtare debet, non facile poſſumus carere.

3. Ex quo unusquiſque, niſi penitus judicii expers ſit, clariſſime intelligit, validiorum uſum majorem attentionem & prudentiam, quæ praxeos & rerum medicarum optima eſt moderatrix, deſiderare, quam circa tutiora & benigniora opus ſit, utpote quod illorum abuſus vehementius noceat. Quum vero de medicamentis inſecuris, eorumque ex male adminiſtratis noxa alio tempore dictum fuerit, idcirco jam opere non indignum fore exiſtimaverim, ſi de nocumentis, quæ à remediis mitioribus atque benignioribus male adhibitis profluant, ſermonem faciamus, idque laboris in præſens ſuſcepimus.

4. Acturi itaque de benignis remediis & de noxa, quæ ab eorum improvida adplicatione proficiſcitur, non ſine fructu arbitramur, ante, quam ulterius progrediamur, exponere, nos per remedia non tantum intelligere ſtricte medicamenta è pharmacia petita, ſed omnia ea, quæ ad ſalutem & auxilium idonea & morbis oppugnandis apta exiſtunt, ſive ad alimentorum, ſive pharmacorum, vel etiam elementorum claſſem, vel alias res externas ſint referenda, complecti. Per τὸ benignum vero indigitamus illud, quod moderate agit, blandum eſt, neque facile, majori etiam quantitate exhibitum, corpus ſanum & validum afficit, quibus ea, quæ minori doſi magnas turbas excitant & vehementiora ac validiora jure dicuntur, opponimus. Noſtri igitur jam inſtituti erit, breviter & dilucide oſtendere, benigna ſic dicta remedia, alias non facile nociva, citra rationem tamen adhibita ad ingens damnum inferendum eſſe paratiſſima. Id quod obſervationibus atque experimentis non minus quam ſolidis ratiociniis confirmare jam contendimus.

5. Non vero diſplicet, hujus tractationis exordium capere ab iis, quibus etiam pro alimentis uti ſolemus, ut ſunt aqua, vinum, dulcia, lac, juſcula, infuſa herbarum calida & id genus plura. Quid aqua dulci pura ad ſanitatem eſt innocentius? nam communiſſimus & velut univerſalis multarum nationum potus eſt, quo ad ciborum diſſolutionem ſanguinisque circulum & excretiones tuendas non facile datur præſtantior: neque ipſam frigidiſſime, etiam copia ingeſtam in ſe noxiam eſſe, acidularum potatores clarum edunt exemplum, qui ſummo mane in jejunum ſtomachum ex intervallo non adeo longo aliquot harum aquarum menſuras ſine omni ſanitatis offenſa gelidiſſime hauriunt: ſi modo non ventriculus ipſorum infirmior fuerit: nihilo ſecius aquæ frigidæ tanta eſt vis, ut non modo irreparabilem corpori noxam inferre, ſed & hominem brevi è medio tollere poſſit. Quid enim magis experimentis compertum eſt, quam, cum corpori motu intenſiori calefacto frigidæ aquæ ingens quantitas immittitur, ſtatim in extremam perniciem hominem antea ſanum conjici? collabuntur exinde protinus vires, languor omnes artus occupat, ciborum cupiditas exſtinguitur, vomitus, diſtentio & anxietas circa præcordia oritur maxima, ut huc & illuc agitent corpus; vigilia adeſt aſſidua, interiora uruntur, exteriora frigent. Quæ cuncta feralia pathemata non alio rſum, quam ad ruinam & interitum corporis, niſi principio ſtatim convenienti medicina ſuccurramus, ſunt comparata. Plures novimus hoc modo prænatura diſceſſiſſe morte, alios immedicabilem contraxiſſe labem, ut tota ætate cum morbis fuerit colluctandum. Nihil certe frequentius in praxi medica occurrit, quam ſi medicus contumacium morborum originem ſcrutetur, laborantes edicant: *ich habe es von einem kalten Trunck bekommen.*

6. Neque vero extat eadem apud omnes ſymptomatum ratio idemque viſitur periculum. Nam, qui

venas latiores habent & macilentioris habitudinis ſunt, non tam graviter à frigido potu adfliguntur, quam qui ſpongioſam carnem, laxas ac copioſas fibras à natura obtinent, ſiquidem in his ſaoguinis & humorum curſus longe facilior quam in illis intercipitur, unde ad ſphacelofam viſcerum corruptelam paratior etiam eſt via. In hujus rei illuſtrationem placuit notabilem ſed triſtiſſimum caſum ad publici ſalutis utilitatem communicare. Princeps excelſa indnle non minus, quam corporis habitu elegantiſſimus, ſanguine & ſuccis redundans, paullo obeſior, non ultra viginti quinque annos natus, perfecte antea ſanus, ex vehementi corporis motu ſerventior redditus ingentem cereviſiæ ebibit hauſtum & frigido & aperto cœlo corpus objicit, ex quo mox de languore, horrore, calore intenſinri, vigilia conquerebatur: quæ ſymptomata poſtea adhuc atrociora excipiebant, virium nempe proſtratio tanta fuit, ut non ſine lipothymiæ metu corpus erigere potuerit: pulſus languidus, inæqualis & celer fuit, conatus ad vomendum perfrequens, perpetuaque ipſum premebat anxietas, quæ ex intervallis increſcens tanta fuit, ut huc & illuc non modo agitaret membra, ſed in uno loco diu detineri non potuiſſet. Oris halitus extra ordinem fœtens notabatur. Die demum ſeptimn cum ſummo ſuorum luctu præmatura morte infeliciter vitæ finem clauſit Princeps ob rariſſimæ indolis dotes longævitate digniſſimus. Sequenti die facultas medicis conceſſa eſt corpus aperiendi, ubi ſequentia notatu admodum digna obſervabantur: ventriculus propemodum totus inflammatus videbatur, inque eo, quod rarius uſu venit, aliquot cochlearia fœtidi & corrupti ſanguinis continebantur, lien ultra modum erat extenſus, flaccidus, male colorato ſanguine impletus & corruptioni tam propinquus, ut ad levem digitorum attactum ejus ſubſtantia diſſolveretur, dein totus ſiniſter pulmonis lobus niger, corruptus, fœtidiſſimus erat, à quo ſumme putridus, intolerabilis fœtoris ſimiliſque coloris humor in thoracis cavum deſcendit, qui, quod mirandum, tam erodentis erat indolis, ut ſpongiam, qua detergebatur, atramento ſimili penetranti colore tingeret, ut nullo artificio nigra inde macula elui potuiſſet. De reliquo vaſa ſanguinea maxima ex parte inanita, cor minoris magnitudinis erat.

7. Ecquis vero repentinam & feralem hanc viſcerum cataſtrophen tam brevi temporis intervallo inductam non mirabitur? hanc enim corruptivam lienis & pulmonum labem firmo atque alacri Principi de nullo unquam incommodo conquerenti ante morbi acceſſionem jam dum adfuiſſe nequaquam vero ſimile eſt. Igitur, frigidam cereviſiæ potionem celerrime ex ventriculo ad ſanguinem translatam hanc corruptelam præcipue jam dictis viſceribus anuliſſe, plane cenſendum eſt. Quod ſi enim ſanguis ſine motu in partibus extremis ſubſiſtens non multo adeo tempore corrumpitur, iiſque cadaveroſam naturam inducit, quidni etiam cruor in viſceribus ſanguineis, neque adeo ob relaxatas fibras robuſtis, ut ſunt lien & pulmo, hærens & motu exutus aliquot dierum ſpatio in putrilaginem abire, ipſaque viſcera eadem labe adfligere poterit? Nihil certe impedit, quo minus ſtatuamus, in eundem modum viſcerum perinde ac membrorum externorum ſphacelationem procedere. Quid autem ipſo frigido potu copioſe & celeriter admiſſn citius ſanguinem in coagulum mittere & progreſſivo motu ipſum privare poſſit, equidem neſcio. Intelligimus exinde, quam brevi & quam facile funeſta corruptio viſceribus inferri, ipſaque mors robuſto & vegeto homini parari poſſit. Huic vero internæ putredini ſummam virium ad animi usque deliquium proſtrationem debilemque atque exilem arteriarum pulſum nec non ex ore fœtorem adſcribimus. Maximas vero cum inquietudine anxietates, quibus indies magis magiſque premebatur, & inſequentes convulſivas artuum tractiones præcordiorumque æſtum & tam ſubitam mortem inflammati ventriculi fœtum fuiſſe jure cenſendum eſt.

8. Ceterum, quam exitioſa ventriculo ſit frigida potio, innumeris aliis notis exemplis confirmatum habemus. Is enim paullo poſt à frigido potu, præſertim vehementi animi excandeſcentia prægreſſa, vel validiore purgante aut vomitorio dato, laceſſitus inflammatione, quæ ſingultum, anxietatem, inquietudinem & ſummam infirmitatem comitem habet, corripitur; idem fit in illis, qui diuturno mœrore aut ſpirituoſorum abuſu, inclinante præſertim ætate, robur corporis & ventriculi minuerunt, ubi, ſi excandeſcunt & frigidam potionem hauriunt, lethalem facile inflammationem internam ſibi contrahunt, quod plurimis exemplis, ſi inſtituti ratio permitteret, poſſemus corroborare.

9. Recenſitis ſic magnis variique generis noxis, quæ frigida interne ſumta inferat aqua, videndum nunc qunque proxime erit, quid mali ex eadem perverſo modo externe adhibita propullulet. Permulti vero numero ſunt morbi, qui hanc noxam abunde comprobant, ex quibus paucos tantum in conſpectum daturi primo omnium producimus eryſipelas. Quid in hoc affectu poſſit aqua frigida, teſtatur HAGENDORN *Hiſt. Med. phyſ. Cent. I. Hiſt.* 38. ubi fœmina inflammatione faciei laborans, peſſimo auſu linteamina aqua frigida imbuta parti affectæ applicaverat, inde quidem dolor ſopitus, aſt malum interiora petens, delirium tam horrendum cauſavit, ut mortem inferret. Idem Auctor gangrænam ex applicatione aquæ frigidæ faciei obſervavit. Et ego ex hacce eadem methodo periculoſam faucium inflammationem ortam fuiſſe recordor, quæ adeo increvit, ut deglutitionis actum impediret. Nec præterire licet alium in applicanda aqua frigida errorem communiſſimum, quo multi in inflammatione gingivarum & inde provenienti dolore ſic dicto dentium, temerario conſilio & infauſto plane ſucceſſu parti affectæ applicant ſive nivem ſive aquam frigidam: nam inde oris abſceſſus ſatis ingratos, moleſtos & dolentes ſæpe ſæpius ortos obſervavimus.

10. Poſthæc conſiderandæ veniunt hæmorrhagiæ, quæ plus, quam optandum eſt, perverſis conſiliis obnoxiæ ſunt & quotidie fere inconſulto adſtringentibus, repellentibus, refrigerantibus, inter quæ aqua frigida merito referenda, tractantur. Exemplo ſit hæmorrhagia narium, ſalutaris ſæpe ſanguinis excretio, quæ uti variis aliis modis, ita præcipue quoque aqua frigida ab imperitis medicaſtris reprimitur. Siſtitur ut plurimum quidem inde fluxus, ſanguis autem huc translatus exitu prohibitus, ad alia loca tranſit & ibi ſæpius tragœdias ſuas ludit. Si ad interiora cerebri ruit, cephalalgias, phrenitidem & apoplexias, ſi ad aures, ſuſurros aut ſurditatem, quod in puero 12. annorum vidi; ſi ad oculos, dolorificas inflammationes, ſive cœcitates, ſi ad fauces inflammationes anginodes, vel dolores dentium, ſi ad pectus, ſummas anxietates præcordiales, quin in magis ſucculentis catarrhum ſuffocativum cauſat, quod in puella irregulariter menſtruata aliquando annotavi.

11. Nec inconſuetus vulgo mos eſt hanc excretionem ſanguinis per terrorem ſiſtere, ad quem excitandum inter varia ſubſidia, ut eſt applicatio ferri candentis in nucha, adhibent quoque aquam frigidam, quam improviſo capiti ſuperfundunt, aut nivem, vel glaciem adplicant. Methodus vero hæc æquales ſæpius habet eventus, quos ſuperiori loco enumeravimus, imo interdum periculoſiores, diuturniores,

per- facile

facile etiam lethales. Cœcitatem ex hæmorrhagia per terrorem obſtructa obſervarunt *Annal. Uratisl. an.* 1726. *April. Cl. IV. p.* 503. Valent hi errores etiam in aliis hæmorrhagiis, de quibus ſingulis exempla proponere nimis prolixum foret.

12. Nunc me accingam ad affectus, qui cum dolore fiunt, ex quibus dolores arthriticos & podagricos præ ceteris nominare arridet. Incredibile eſt, quantis hi damnis obnoxii fiant ab imperitiſſimis juvantibus. Primarium quod cenſendum venit, eſt, quod præcipua fere intentio vulgi ſit, quo dolores ſopiantur, materia, morbi fomitem præbente, in corpore relicta, & tantum a partibus ignobilioribus ad magis nobiliores protruſa, a qua curatione maximum infertur ſanitati corporis damnum. Proveniunt inde periculoſiſſima interdum mala. Si materia morbi protruditur ad caput, facit epilepſiam, uti habet RIVER. *Cent. III. obſ.* 85. vel apoplexiam, vid. WEPFERUS *de apoplexia p.* 2. 3. Si fluit ad pectus, oriuntur inde anxiæ preſſiones, reſpiratio difficilis, tuſſes feroces, ſiccæ, & nonnunquam catarrhus ſuffocativus; ſi ruit ad ventriculum, fiunt inde ſingultus, cardialgiæ, inflammationes, ſi ad inteſtina, creat dolores colicos immanes, ſi ad renes, producit calculum, quid quod plures alios facit ſiniſtros eventus, uti infarctus viſcerum, inflammationes, & non raro hecticas febres. Subſidia vero, quibus vulgus ad ſiſtendos demulcendosque dolores uti ſolet, innumera fere ſunt. Nos tranſimus varia vario modo ex alumine, aceto, farina fabarum, ſucco citrorum in hunc finem compoſita linteamenta parti adfectæ applicata, mentionem tantum injicientes noxæ ex aqua frigida oriundæ. Præcipue vero ſolennis compluribus eſt pedum immiſſio in aquam frigidam, vel in nivem, vel in aquam, in qua plumbum uſtum ſolutum eſt. Sed quanto cum detrimento ægrotantium id ipſum fiat, dici vix poteſt. Nam a methodo priori immanes dolores colicos, a poſteriori vero tumores pedum aquoſos, quibus ulcera mali moris ſupervenerunt, ſæpiſſime in artis exercitio adnotavi.

13. Verum enim vero, non tantum frigidus aquæ uſus, ſed & calidus, alias corpori noſtro longe amicior, detrimentum quoddam ſanitati adfert. Neque alienum à ſcopo noſtro erit, nonnullis obſervationibus id ipſum illuſtrare. Notavimus videlicet plus vice ſimplici in hypochondriacis, quibus in prima regione multus & perpetuus acidi proventus eſt, ortas fuiſſe in facie ardentes roſaceas puſtulas, in aliis os & fauces ulcuſculis ferventiſſimis, erodentibus, quæ Græci ἄφθας adpellant, obſeſſas fuiſſe, alios prurituin toto corpore fuiſſe vexatos. Quorum vitiorum vix alia ſubfuit cauſa, quam liberalis & fere aſſidua infuſi herbæ Thee potio. Quæ cum parciori manu conceſſa fuerit, indies moleſtiæ hæ ceperunt decrementum, ſiquidem primarum viarum acidum, quod corrigi potius & alvo exturbari debebat, cum calidiſſima aqua volatile fit, inque ſanguinis maſſam translatum valente natura ad circuitum corporis, ubi hærens partes erodit, dejicitur.

14. Notavimus præterea in variolarum morbo, item in purpura, quæ noſtræ regionis incolis eſt endemia, idem infuſum, paulo largius exhibitum male habuiſſe laborantes, quod non modo purpura inde contumacior & ardentior facta fuerit, ſed & puſtulæ in variolis ſuppurari renuerint, anxietate præcordiali cum febre aucta & diutius perſiſtente: Hos enim morbos à ſale ſubtili erodente ad habitum corporis diffuſo ſubnaſci, quod roſcido temperato lymphæ ſucco, qui calido hoc potu nimis diſſolvitur, temperandum erat, nemo facile medicorum in dubium revocabit.

15. Atque minus feliciter infuſi hujus potum ingenti copia datum in tertiana & bilioſa febre ceſſiſſe annotavimus. Cum enim harum febrium cauſa ex conſenſu plurimorum medicorum ſit bilis corrupta in primo inteſtino hærens, quæ convenienti medicina prius cum corrigi tum expurgari debet, non poteſt aliter fieri, quin illa nimio calore aquæ ad interiora ſanguinis transvecta non modo fervorem & vigiliam, ſed & anxietates adaugeat. Neque minus moleſtiæ imo periculi oboritur, ſi quando poſt vehementem animi excandeſcentiam, quæ bilioſum humorem cum impetu ad duodenum præcipitat, calidiſſimus potus uſurpatur, inde tremores & dolores artuum, cephalalgiæ quandoque non ſine magna corporis infirmitate ſequuntur. Præſtat potius bilioſam colluviem abſorbente pulvere prius temperare & poſtea per alvum ceu congruum ejus emunctorium foras exterminare.

16. Potum Coffée nemo facile in ſe noxium pronuntiabit, utpote cum non modo Turcarum, ſed & Germanorum noſtris temporibus ſolemnis mos ſit, & ſummo mane & mox a cibo ſumto eum in maxima copia adſumendi, nihilo minus non ſine noxa ſæpenumero id fieri, experientia multiplici habemus confirmatum. Ejus enim nimius & fere quotidianus uſus, infirmioribus maxime fœminis valde nocet, quæ nervorum & virium inſignem inde debilitatem reportant, dum morbo vel puerperio accedente tam notabilis languor oritur, ut vires ſymptomatibus evincendis vix ac ne vix quidem ſuffecerint. Novimus complures quoque viros a frequentiori ejus uſu tremorem manuum contraxiſſe, alios vigilia & ſenſuum imbecillitate preſſos fuiſſe, ſiquidem fabæ hæ Arabicæ perinde ac aliæ fabarum ſpecies oleo non adeo nervis blando & amico, ſed gravi & adverſo ſunt imbutæ, quod jam debiles & languidos nervos plus debilitat.

17. Succolada ex Hiſpania ad nos delata delicioſum conſtituit potum, qui ob præſtantiſſimæ virtutis & temperatioris naturæ ingredientia corpori plus amicus, quam infenſus eſt, attamen, quo plus ab hypochondriacis aſſumitur, eo majori ipſis eſt malo, fiunt inde ructus, appetentia dejicitur, dolor & anxietas circa præcordia oritur, procul dubio ob ventriculi inde factam inflationem. Etenim acidum fortius, quo primæ viæ hypochondriacorum nunquam non ſunt obſeſſæ, cum ſubſtantia hujus remedii terreo-oleoſa congrediens maſſam parit lentam, viſcoſam minusque mobilem, quæ plicis ventriculi & duodeni firmius adhærens amplam ad dicta mala ſuſcitanda cauſam & occaſionem ſubminiſtrat. Eo caſu moderatum emeticum præſentaneam opem tuliſſe vidimus, utpote quod miram paulo nigricantem humorum colluviem ab aliquo tempore jam contractam inſigni cum virium tolerantia & laborantis allevatione rejectavit. Evenit id facilius, ubi ingenti ventriculus laborat atonia atque alvus difficilius deſcendit.

18. Jura carnium & quæ ex illis cum ovis, vino & ſaccharo mulierculæ parare ſolent toborantia juſcula ad reſtaurationem ſanguinis, morbo & diuturna abſtinentia abſumti, multum contribuunt, nihil tamen nocentius eſt, ac ſi intempeſtive, inprimis in febrium ſtatu vel etiam ſub earum declinatione dentur, ægerrime enim inde ægri revaleſcunt, interdum etiam recidivæ fiunt, vel lenta inſequitur febris diutius adfligens. Longe vero plus periculi talis modi carnium jura in febribus putridis & malignis largius data habere percrebra experientia teſtatur, qua de re inprimis *Idea febris petechizantis* D. DONÇKERS meretur evolvi, qui pluribus obſervationibus confirmat, peſſime inde habuiſſe etiam eos, qui in declinatione morbi verſabantur, ſecuta inde vel recidiva vel morte.

19. Hu-

19. Hujus ſiniſtri effectus rationem invenire haudquaquam difficile erit. Ecquis enim eſt, qui ignoret, nihil promtius, quam quod animantibus ineſt humidum, putreſcere, quare ob id malignarum vis, quæ potiſſimum in putredine tam partium ſolidarum, quam fluidarum ſita eſt, multum augetur. Accedit, quod tam forte alimentum in convaleſcentibus natura & ventriculus adhuc infirmior non ſatis ſubigere poſſit; unde cruditates, novorum morborum fomites, generantur. Et hæc quoque procul dubio eſt cauſa, cur jura carnium ſaturata puerperis primis diebus non bene proficiant, eo quod impuritatum, quibus ſcatet prima regio, majorem faciant proventum.

20. Neque jura carnium convenire iis, qui graviter io capite vulnerati ſunt, auctor eſt ARCÆUS egregius Auctor, quo non facile quis curatius de recta curandorum vulnerum ratione ſcripſit, qui *Lib. I. p. 53.* in hæc verba erumpit: *jure carnium interdicendum omnibus, qui gravia capitis vulnera patiuntur, utpote quod nocere vehementer ſoleat.* Effectus vero tam noxii ratio nobis hæc videtur, quod jura ejusmodi valde alimentoſa nimis nutriant & abundantiam ſanguiois faciant, quæ ob graviorem ſtaſin humorum metuendam in talibus capitis læſionibus plus nocet, quam prodeſt, eaque propter peritos medicos hiſce in caſibus victum tenuem, oec non ſanguinis miſſionem ac alvum leniter ducentia prudenter ſuadere arbitramur.

21. Vinum generoſum & vetus ad ſovendas & augendas vires magno eſſe præſidio, quo non datur excellentius, neminem inficias facile ire arbitror. Neque illud tam alienum naturæ noſtræ eſſe vel ex eo conſtat, quod citra ſanitatis ſingulare diſpendium, quidam aliquot ejus menſuras quotidie ebibant; nihilo ſecius vel parca etiam manu in ardentibus febribus & quæ internas inflammationes junctas habent datum, gravibus noxis corpora adfligit: poris enim occluſis, ubi interiora fervent, non modo major ardor, ſed & periculum vehementioris inflammationis fit. Et hæc eſt ratio, quare in omni acutarum genere à peritioribus plane interdicatur. Novimus in variolis ac morbillis & pectoris inflammationibus à vini improvido hauſtu phrenitides ortas. Recordamur quoque talismodi triſtis hoc loco caſus, ubi, cum ante aliquot annos ſpectatiſſimus vir ex peripneumonia fere convaluit & vinum Sect adſumſit, recidivam lethalem inde ſibi contraxit. In omnibus quoque capitis morbis, epilepſia, convulſionibus, adfectibus ſoporoſis, vel externis ejus læſionibus, vulneribus, uſus vini nocentiſſimus eſt. Etenim omnia ſpirituoſa, cum ſanguinis & humorum impetum urgeant ad caput, læſiones ibi factas deteriores reddunt.

22. Dulcia, ſive quæ multum mellis ac ſacchari habent remedia impune & ſine ooxa a compluribus maxima io copia devorantur, eorum tamen in morbis uſum ab omni damno oon eſſe plane immunem, complura nos edocent experimenta. Nil in praxi ſolemnius eſt, quam quod in pectoris morbis, tuſſi & acribus ad aſperam arteriam delabentibus humoribus dulcia eclegmata acrimoniæ deliniendæ cauſa præſcribantur, ſed quam infelici ſucceſſu id ſæpius fiat, haud incognitum eſt: ventriculi enim inde digeſtio iovertitur & liquor fermentalis enervatur, unde ingens cruditatum fit proventus, quæ ad maſſam ſanguinis delatæ viſcera iofarciunt, obſtruunt, & hac ratione ad cachexiam, vel hydropem viam parant expeditiſſimam. Elegans hanc in rem extat apud MONTANUM locus *Conſult. 77.* qui ſic ſcribit: *Ego maxime abhorreo ab electuariis, ubi imbecillitas ventriculi ſuſpecta eſt, Vidi homines ſæpe dum illis volumus catarrhum curare, ex frequenti & nimio uſu electuariorum incidere in hydropem, dum enim illa frequenter ſumunt die noctеque, impeditur inde concoctio & augetur catarrhus, obſervavimus malum ex pulmonibus hac ratione ad abdominis partes præcipitatum, ubi quidem reſpiratio liberior reddita fuerit: at ingens tumor pedes & abdomen occupavit.* Neque hac de re aliter ſentit prudentiſſimus ille trium Imperatorum Archiater CRATO, qui *Lib. V. Conſil. 7.* hæc promit. *Videmus,* inquit, *propter nimis frequentem uſum eclegmatum, eos, qui pectoralibus morbis laborant, interdum in hydropem incidere, nam dulcia rapta ad hepar, obſtructiones pariunt.*

23. Etenim, dulcia ſive alimentorum, ſive medicamentorum locum ſubeant, utut in ſanis corporibus non adeo ſint formidanda, cum ſumma tamen cautione, ubi lentior ſanguinis per viſcera præſertim abdominis curſus, tardiusque humorum iter & tranſitus eſt, iis eſt utendum: promte enim ac perfacile ob lentorem, quo gaudent, viſcera hæc infarciunt & ad obſtructiones graves longorum morborum genitrices expeditam viam parant, vel eas jam præſentes obfirmant. Qua de cauſa etiam jam olim excelſi ingenii medicus CELSUS *Lib. IV. Cap. 23. in lienis morbis vel ubi viſcera ſcirrho laborant, dulcia non tuta eſſe pronuntiavit.* Maxime omnium vero hypochondriacis ſic dictis eorum uſus infenſus eſt. Vidimus frequenдus à fructuum ſaccharo conditorum modica parte adſumta in fœminis ſic dictis hyſtericis ingentes cardialgias, præcordiorum anguſtias & ventris borborygmos ſubortos non ſine magna virium & adpetitus depreſſione, ubi enim in prima regione fortior ſuccorum ab exſuperante acido aſſumtorum eſt fermentatio, qualis in hypochondriacis viſitur, ibi omnia, quæ facilem fermentationis motum ſubeunt, ut ſunt dulcia, in acidiſſimum liquamen convertuntur, quod vehementius laceſſendo nervoſas ventriculi ſenſu præditas tunicas jam recenſita mala concitat.

24. Prætêrea, dulcium uſus in febribus, quibus ſedes & domicilium primis in viis vel viſceribus eſt, inſigniter omnino nocet, unde non injuria hunc in modum conqueritur *Henricus ab* HEER, *Lib. I. Obſ. 5. multos ægrorum divitum interire in febribus propter abuſum ſyruporum & dulcium ſaccharatorum utpote quod nimium febres exaſperent.* Hujus rei ratio in procinctu eſt, nam in omni febris genere natura corporis occupata eſt, illud, quod ſuperfluum, quod ipſi inimicum, quod ſtagnat, obſtruit aut putreſcit, auctiori motu reſolvere, amovere & foras eliminare. Jam vero per talismodi dulcia viſcidioris & immobilioris indolis natura in reſolutionis & excretionis deſiderato negotio non modo multum impeditur, quin potius etiam novus quaſi fomes & materia febrium hac ratione ſubminiſtratur. Neque adeo diverſa, ſed eadem fere eſt ratio, quare omnia quæ valde nutriunt, ut ſunt carnes quadrupedum & ex iis parata valde alimentoſa juſcula nulla in febre proficua ſint & recte a ſagacioribus practicorum interdicuntur.

25. Ceterum non exiguum damnum eſt, quod ſaccharata & dulcia largius exhibita in contumaci tuſſi, cujus cauſa prima in regione reſidet, infeliciter adferunt. Utpote cum viſcidam, acrem, quæ nervoſas partes ſtimulat, pituitam adaugeant, plus detrimento, quam emolumento ſunt. Præter enim id, quod cupiditatem ciborum & digeſtionis vim imminuant ac gravitatis ſenſum in præcordiis generent, ſimul amplam flatuum materiam ac cauſam ſuppeditant. Potius tuſſis ex ſtomacho orta prætermiſſis dulcibus temperantia & clementer evacuantia carminativa, blanda aromatica, balſamica & roborantia deſiderat. Denique in genere notari velim, ubi humorum ſtagnationes vel io primis viis vel in viſceribus ſunt, minus commode & proficue dulcia offerri.

26. Lac naturæ humanæ non adverſum, ſed perquam ami-

amicum eſſe, tenerrimi infantes, qui hoc nutriuntur, ſuo exemplo comprobant, nihilo minus tamen cum ipſi infanti, tum adultiori etiam homini ſæpenumero fit venenum. Lactantium graviſſimas, imo funeſtas, quibus colluctantur, ægritudines potiſſimum a nutricis lacte in infantis ventriculo coagulato, corrupto & in corroſivam acredinem mutato proficiſci, nemo facile in dubium revocabit. Etenim, quo natura infantis tenerior & ventriculus eſt imbecillior, eo plus moleſtiæ lac craſſum, butyroſum, in coagulum pronum ipſi faceſſere jure cenſendum eſt, utpote ſi diu prima in regione ſtagnet nec prompte per canalem alimentarium tranſeat, ex mora aceſcit, corrumpitur, & bile admixta virideſcit & valde corroſivam indolem, tunicas ventriculi erodentem induit, unde torminum, anxietatum, convulſionum, aſthmatis, inflationis ventris, epilepſiæ origo. Multum itaque peccant, qui imbecillos & teneros adhuc infantes ſubinde ipſis mammas præbendo lacte alias optimo nimium adimplent. Non diſſimili ratione lactis uſus in adultioribus, ſi ventriculus debilis eſt, inque eo largus acidi proventus gignitur, mitas turbas, anxietates, flatulentias, borborygmos, nauſeas, tormina excitat atque adeo, quo naturæ blandius & amicius hoc medicamentum, imo alimentum ſit, eo majori cum cautione atque prudentia adminiſtrari debeat. Laborabat nuper admodum egregius vir ſtomachali febre cum vomitione acidorum ſuccorum & ipſe cum adſuetus eſſet potum Coffée cum lacte præparatum uſurpare, inſignem die quodam ejus quantitatem hauſit, a cujus vero uſu protinus peſſime ſe habuit, maxima præcordiorum anguſtia & anxietate cum extremorum frigore inde conſecuta. demum tam per ſuperiora, quam per inferiora materia inſtar coagulati caſei ſeceſſit magna cum allevatione. Novimus etiam dyſenterico non ſine magna offenſa lac datum fuiſſe; ab ejus enim uſu mox cardialgia, ſingultus & magna circa præcordia anxietas cum vomendi deſiderio ſequebantur, tandem lac coquebatur, & aqua calida affundebatur, qua ratione non nocuit, ſed valde potius profuit. Eſt quoque lactis uſus multum inſenſus hypochondriacis, quorum ventriculus exſuperante acido onuſtus male alimenta digerit, unde lac cumprimum deſcendit, protinus coagulatur & inflationi ventriculi ac inteſtinorum, à qua plurimorum pathematum ipſis familiarium ratio pendet, mirifice lenocinatur.

27. Lactis curam, in qua nihil ſolidi vel fluidi præter hoc ipſum adſumitur, veluti ſummum ad dolores podagricos tollendos & deliniendos noſtro tempore celebrari remedium notiſſimum eſt. Novimus quoque tali adflictionum genere preſſos per biennium, quamdiu nempe id remedii genus uſurparunt, ab omni dolore fuiſſe liberatos. Quamprimum vero victum mutarunt, remoto lactis uſu, mox in alios morbos graviores, cachexiam, ſtranguriam & veſicæ calculum inciderunt & brevi diem obierunt ſupremum. Nam, qui viſcera non habent ſana, integra & aperta penitus ab hoc remedio abſtineant auctor ſuaſorque ſum; nihil enim ad eorum obſtructiones & fovendas & firmandas, nihil quoque ad calculi generationem aptius & convenientius ipſo lactis uſu obſervatur. Verum enim vero, quo magis noxium & infenſum lac eſt cachecticis, calculoſis & ſcorbuticis, eo utilius & ſalubrius ejus ſerum, præſertim ſi cum ſuccis herbarum antiſcorbuticarum & aperientium coquitur, dictis in morbis notatur. Equidem, ſicuti lac infarcit, obſtruit, excretiones retardat: ita ejus ſerum potius alvum laxat, viſcerum & meatuum obſtructiones reſerat, acrimoniam humorum, nec non interiorum partium fervorem attemperat. Utpote craſſa illa, caſeoſa & butyroſa materia, facile coagulabilis & minores canaliculos obſtruens naturæ corporis noſtri inimiciſſima eſt, quare quo tenuius lac eſt, eo ſalubrius recte exiſtimatur.

28. Et hanc ob cauſam veteres lac aſininum tantopere æſtimarunt, quia tenuiſſimum eſt, nec multum craſſæ caſeoſæ materiæ habet & ob nitroſam, qua pollet, detergendi vim, egregie humectat, neque minus clementer laxat. Ad purgandum enim lacte aſinino veteres uſos fuiſſe ex HIPPOCRATIS monumentis *lib. de victu p.* 44. evidentiſſimum eſt. Et, quia pulmonum ſcirrhoſa tubercula, quæ exulcerata inſtar cancri maximam pulmonis partem in phthiſicis conſumunt, virtute ſua abſterſoria præ aliis remediis eximie ſolet reſerare, hinc iſtud magno cum fructu, teſte PLIN. *Hiſt. Nat. Lib. XXIV. cap.* 9. & CELSO *Lib. IV. cap.* 24. in phthiſi uſurpatum legimus. Optimus vero modus eſt, ſi qui morbi lactis curam deſiderant, illud miſcendi cum aquis mineralibus, inprimis iis, quæ ſale alcalino fixo, ut Selteranæ acidulæ, thermæ Embſenſes & Carolinæ imbutæ ſunt: in harum vero defectu infuſo Veronicæ oleum tartari per deliquium commodiſſime additur, qua mixtura efficitur, ut lac primis in viis nec facile coaguletur, nec diutius ibi ſubſiſtat, ſed meatus corporis ſubeundo obſtructiones partium felicius reſeret.

29. Quæ de ſiniſtro lactis uſu jam commemoravimus, ea quoque jure meritoque ad emulſiones, quæ nil niſi lac artificiale ſunt, & quarum frequentior in medicina uſus, poſſunt adplicari; & quamvis ex tenuioribus ſeminum vel nucleorum oleoſis vel mucilaginoſis partibus conſtent, nec tantum craſſæ ſubſtantiæ quantum animantium lac obtineant, nihilo minus earum incautum uſum in cachecticis, hypochondriacis, & ubi inſignis ventriculi debilitas vel atonia eſt, plus nocumenti quam emolumenti attuliſſe experientiæ fide comprobatum habemus.

30. Pinguia & oleoſa, quæ ex fructibus artificiali expreſſione eliciuntur, præterquam quod locum in alimentis teneant, in medicamine, præſertim ad partes ſpaſmo conſtrictas relaxandas & vias lubricandas mirabilem utilitatem præſtant. Etenim, in atrocioribus abdominis tormentis in colica ſic dicta convulſiva, qualis frequens eſt in metallurgis, qui improvide ſaturninos fumos hauſerunt, neque minus in truculentis ex calculo doloribus oleo amygdalino dulci paulo largius tam interne, quam externe adhibito nihil quidem præſentius exhibetur, eo quod ab ejus uſu mox dolorum ſævitia quadantenus ſeſe remittat. At vero, quam proficuus pinguium uſus dictis in morbis eſt, tam nocivus eſt apud hypochondriacos, quorum ventriculi actio admodum languida eſt. Nam acidum, quo abundant, corroſivum cum pinguibus congrediendo non modo propter effluvia acria calida ingentem ardorem in œſophago & faucibus excitat, ſed & in coagulum paulo firmius, multis modis nocivum, degenerat.

31. In hujus vero adſertionis evidentiorem confirmationem ſequens hiſtoria multum facit. Juvenis quidam, vix trigeſimum annum transgreſſus, ſtructuræ gracilioris & naturæ ſenſibilioris, a multo jam tempore hypochondriaca ſymptomata paſſus eſt. Is ex mutato potu & aperto paulo frigido cœlo in gravem ilei dolorem, quem vulgo colicam adpellant, incidit, utpote circa umbilici regionem intolerabili cruciatu premebatur, alvus aderat tenſa, dura, valde adſtricta, nulli clyſteri obediens, & potius dolores & anxietates augebat, interne vero maxima copia oleum amygdalarum dulcium, quod alias in hujusmodi doloribus miras ſuppetias fert, ſed ſine omni allevamento hauſit. Tandem ex conſilio meo mannam paulo liberaliori doſi ad uncias nempe quatuor in cremore avenæ ſolutam, modica nitri & ſalis tartari adjecta portione, ex intervallis adſumſit, à cu-

jus

jus uſu mirabilem durorum globulorum avellanæ minoris craſſitiem æquantium copiam per inferiora excrevit, quorum mox ingens adhuc quantitas ſecuta fuit. Globuli tactu duri erant, inſtar ſevi coagulati, quos cum paululum ſiccati eſſent, facto experimento, candelæ admovi, tum ardebant & lucidiſſimam dabant flammam; aquæ communi injecti innatabant. Vacuata hac copioſa ſebacea materia melius habere æger cœpit, interim amygdalini olei uſum continuabat, & pinguia carnium juscula alimentoſa adſumebat, inde protinus atroces abdominis dolores reſurgebant, & cum ventrem inferiorem tangeret, ecce ipſa manu duros illos globulos in inteſtinis reſtagnantes, præſertim cum macilentius erat corpus, deprehendebat, unde ſuperius decoctum mannatum rurſus propinari juſſi, quo denuo excreta ingenti horum globulorum copia ulterius abſtinendo ab omnibus pinguibus æger omni dolore vacuus incolumisque jam vivit.

32. Horum vero globulorum geneſin ex nulla alia cauſa, quam quod oleoſum tam alimentum, quam medicamentum cum acido fortiori primarum viarum congrediens coagulum tale produxerit, non ſecus ac cum commixtione ſpiritus acidi & olei fieri contingit, eſſe derivandam duxi. Notavi quoque ſimili ratione in hypochondriacis vomitus pure ſebaceos, eo quod materia flammæ admota, lucidiſſime exardeſceret. Neque pro re inſueta habendum eſt, quod in infantibus quandoque ex lacte nimis pingui, concurſu acidi, tales globuli non ſine vitæ periculo progenerentur. In hujus rei confirmationem juvat egregiam hiſtoriam à B. *Laurentio* HOFFMANNO *de vero uſu & abuſu medicamentorum chymicorum pag.* 38. conſignatam adducere: Matrona quædam obeſioris conſtitutionis, quatuor enixa partu eſt filiolas, quæ omnes vix annum egreſſæ interventu epilepſiæ vitam cum morte commutarunt. Neque adeo medicus, nec mater hujus interitus cauſam adæquatam pernoſcere potuit. Cumque tandem quintum partum edidiſſet, isque primum ætatis annum fere complevisſet, non diſſimilia motibus convulſivis ſe præbuerunt indicia. Medicus in conſilium vocatus advertebat grana butyracea inſtar ceraſorum vel piſorum copioſe fuiſſe excreta, qualia mater quoque in filiolis quatuor antecedentibus obſervaverat, unde ſolis clyſteribus abſtergentibus & liquore hordeaceo uſus eſt HOFFMANNUS & ſic ſanitati ægrum reſtituit & epilepſiæ truculentiam avertit. Ratio procul omni dubio hæc eſt, quod infantes tenerrimi circa ablactationis tempus pultibus paſcantur, quæ ex lacte, butyro & ſimila paratæ ſunt, ubi iſta lactis pinguedo non cedit in alimentum, ſed ab acido in coagulum concreſcens in inteſtinorum cellulis ex diuturna mora corrumpitur, aceſcit & convulſionum ac dolorum occaſionem præbet ampliſſimam.

33. Non minor eſt, quæ corpori ſubinde inducitur labes ab uſu pinguium & oleoſorum externo. Cujus rei luculento poteſt eſſe teſtimonio curatio illa ſymptomatum, quæ variolis ſuperveniunt. Inprimis vero quotidie delinquitur in præſervandis cicatricibus. Sic enim ex mediis iſtis unguinoſis & butyraceis in puero quodam octo annorum poſt retroceſſionem exanthematum epilepſiam; in alio poſt illinitas in facie puſtulas cum butyro inſulſo catarrhum ſuffocativum ortum memini. Cui adjungo obſervationem, quam *Annal. Uratislav. Ann.* 1721. *Cl. IV. p.* 320. habent, ubi parentes puero variolis confluentibus laboranti totam ſuperficiem cutis, puſtulis nondum maturatis, oleo olivarum illiverunt, unde ipſe catarrho ſuffocativo mortuus. Pari ratione, eadem hæc remedia male ceſſiſſe conſtat in eryſipelate: ita nos quondam per inunctionem faciei inflammatæ, catarrhum ſuffocativum productum novimus. Neque ſilentio prætereunda eſt inſignis illa noxa, quæ pleuriticis ut plurimum infertur topicis oleoſis & unguinoſis. Inde enim malum eorum mirum augetur, aut in majora ſæpius mala transmutatur.

34. Pauca hiſce addenda ſunt de pernicioſa pinguium applicatione in morbis ſeroſis & primario quidem in affectibus, qui exanthemata ſeroſo-lymphatica juncta habent, uti eſt ſcabies. Dici vix poteſt, quam incongruis hujus ſanatio ſuſcipiatur medicationibus, quarum fere ſingulæ, omiſſis internis, ſolam excretionem puſtularem per externa removendam reſpiciunt. At præter innumera alia, quæ cenſuram mererentur, remedia, ut ſunt mercurialia, adſtringentia, refrigerantia hoc loco unguenta maxime improbamus & oleoſa, utpote quæ ingentem in modum nocent. Proveniunt enim inde peſſimæ morbi transmutationes, quales ſunt anguſtiæ præcordiorum, aſthmata, cardialgiæ, catarrhus ſuffocativus, tuſſes, febres intermittentes, tormina colica, inflammationes, deliria, febres hecticæ, cachexia, tumores pedum œdematoſi, quin hydrops univerſalis, anaſarca, quemadmodum poſt inunctionem butyri ſulphurati tumorem totius corporis & in fœmina aſthma humidum obſervare mihi evenit.

35. Aliæ adhuc dantur excretiones exanthematicæ, ſpeciatim capitis, quæ ſub nomine achorum & tineæ capitis veniunt. Quanto in his æque oleoſa ſint nocumento, ſequentia docent exempla: Ipſe in puero ex tinea capitis per butyrum majale, cui creta admiſcebatur retropulſa, notavi inſequentem graviorem oculorum inflammationem. Ab oleo olivarum capiti inuncto originem traxit in puella achoroſa ſurditas per VII. menſes durans. Digna dein eſt quæ legatur de achorum repulſorum noxa obſervatio apud HAGENDORN. *Cent. I. hiſt.* 8. *l. c.* quæ ab inunctione olei amygdalarum dulcium provenit.

36. Quid pediluviis poteſt tutius atque innocentius excogitari? ſiquidem cum curſum ſanguinis expeditiorem reddendo perſpirationem in univerſo corpore adjuvant, tum humorum & ſanguinis impetum à capite & pectore revocando & ad inferiora incitando in omnibus fere, qui pectus & caput obſident, morbis, præſentiſſimi effectus præſidia obſervantur: ſed tamen plures ſunt caſus, ubi eorum minus dexter uſus ingenti nocumento eſt. In corporibus videlicet præhumidis & ſpongioſis, declinante præſertim ætate, perquam facile pedum tumores arceſſunt, eo quod fibrarum tonum nimis relaxando efficiunt, ut ſanguinis curſus per inferiores partes, per quas ſemper difficilior eſt, ſegnior atque impeditior fiat, unde tam promte fit ſeri à ſanguine in habitum carnis poroſum ſeceſſio. In morbis quoque catarrhalibus, ubi natura ſuperfluum ſerum per faucium & aſperæ arteriæ glandulas critico veluti motu exonerare nititur, non ſemper tutus pediluviorum uſus eſt, quod alio rſum invitando & quaſi retrahendo materiam, ſalutare hoc ſecretionis negotium perturbent, unde languor & laſſitudo corporis facile conſequuntur. Neque eo tempore, quo menſes fluere incipiunt, pediluviis uti expedit, ut quæ plus eos ſiſtunt, quam promovent, dum ſanguinis motum ad uterum quaſi revocant inque poroſa pedum ſubſtantia blando humido calore majus pro divertendo ipſo ſpatium efficiunt. Sic quoque in affectibus quibusdam ſpaſmodicis obſervare licuit, quod ab uſu pediluviorum horripilatio & frigus univerſum corpus pervadat. In pedum fœtore nunquam non mala ſunt: ita exinde hypochondriorum tenſiones, cordis palpitationes, graviſſimos artuum rheumatiſmos & ingentes capitis dolores ſubnatos fuiſſe vario exemplo edocti ſumus. Nam quemadmodum capitiluvia

in

in tinea capitis vel aliis exanthematibus materiam peccantem ingenti ſæpius cum vitæ periculo, præſertim in infantibus, repellunt: ita etiam pediluvia ad ſudorem fœtidum repulſandum magnæ ſunt efficaciæ. Videtur enim aqueum humidum ejus eſſe naturæ, ut cutis tonum ſecundum naturam & glandularum ſubcutanearum vim, quibus excretio ſudoris fit, minuat atque deſtruat. Ad probandam talis noxæ veritatem facit huc ſequens notatu digna hiſtoria: Patiebatur ſtudioſus quidam continuas pedum excretiones cum fœtore ingratiſſimo, quæ magno ipſi erant incommodo. Impatiens igitur morbi conſilium petit à contubernali, qui pediluvia, multæ, ut jactabat, experientiæ, ex aqua ſimplici, in qua alumen diſſolutum erat, commendat. Probato conſilio curam cum pediluviis per duas ſeptimanas inſtituit, unde pedetentim ſudores ſupprimuntur & emanent. Succedunt vero vertigines capitis, fœtor oris intolerabilis & ſæpius in die tremor artuum gravis, quæ multis patientem negotiis ineptum faciunt. Qui mali genii effectus adhuc uſque durant, cum nulla hactenus arte ſudor pedum prolici denuo potuerit.

37. A pediluviis ad balnea devenimus, quorum uſus in medicina, ubi dura & conſtricta ſunt mollienda & laxanda, obſtructio removenda, atque viæ ad excretionem præparandæ, incomparabilis eſt; unde in atrocioribus doloribus colicis & calculoſis, in ſpaſmis, contracturis partium, corporis & membrorum languore divinam ferre ſolent opem. Quodſi vero ſine prudentia & ſine debita cautione uſurpantur, ſæpe accidit, ut irreparabilis noxa inde conſequatur. Primo corporibus cachecticis & repletis nunquam fere proficua ſunt. WELSCHIUS *in hypomnematibus p.* 39. notavit hydropicum, qui balnei uſu fuſis humoribus in epilepſiam incidit. Poſtea plethorici & cacochymici, vel quibus naturales ſanguinis excretiones ſuppreſſæ ſunt, quandoque capitis & nervorum læſiones, affectus etiam ſoporoſos ſibi contrahunt. Laborabat non ita pridem vir ſanguine redundans ex calculi doloribus, medicus præſcripſit balneum, quo cum nimis calide uteretur, protinus citatior cum aucta reſpiratione redditus fuit ipſius pulſus, fervore totius corporis ac capitis dolore vehementi inſequente, ut febre correptus ab omnibus haberetur: quem in finem etiam miſſus ſanguis fuit, & pulveres ex nitro & præcipitantibus non ſine fructu oblati. In gonorrhoea inque fluore albo & catarrhoſis affectibus nunquam non balnea nocuiſſe obſervatum eſt, utpote cum glandulоſas partes jam nimis relaxatas & à tono ſuo dejectas plus reſolvant atque emolliant, ut majori humorum adfluxui atque congeſtioni pateant. Quæ vero jam diximus de balneis, ea multo magis circa thermas earumque uſum externum tenenda ſunt, utpote quarum incautus uſus ingentem corpori noxam adfricat. Inſtar omnium exemplo ſint Carolinæ, quæ incautius & nimis calide à plethoricis uſurpatæ acutas febres cum deliriis accendunt, tum maxime cordis palpitationes, aſthmata, cephalalgias & graves ſopores, membrorum languores ſæpe non ſine periculo concitant.

38. Ab uſu externorum atque eorum, quæ etiam alimenti vice funguntur, magis ad medicamenta nos convertimus, & quidem primo ad abſorbentia ſeu ſic dicta præcipitantia, quibus terrea, quæ acidum humidum imbibunt ac invertunt, intelligimus. Horum uſus ampliſſimus & maxime ſaluberrimus deprehenditur, eo quod motui ſanguinis progreſſivo nihil magis quam coagulans & obſtruens ſit infenſum. Nihilo minus & horum exhibitio non parum prudentiæ deſiderat; ſub ventriculi enim atonia, ſi is viſcidorum colluvie ſcatet, & ſalſi magis, quam acidi ibi hærent humores, eorum uſus plus nocuiſſe, quam profuiſſe obſervatus eſt: appetitus exinde magis dejicitur, gravativus & compreſſivus ſenſus præcordiorum exinde infertur, præſertim in ſenſibilioribus. Nam ardor quidem ad tempus mitigatur, ſed mox vehementior reſurgit, doloribus & tormentis inferioris ventris ſæpe inſequentibus. Igitur tutior iis utendi via ac ratio eſt, ſi ſalibus neutris admiſceantur vel leniora laxantia, rhabarbarina, mannata, aut modeſte aloetica iis ſubjungantur, ut acidum primarum viarum ab iis caſtigatum vel per urinarias vel per alvinas vias ſimul educatur.

39. Sunt quoque exempla, ubi in lentis & hecticis febribus abſorbentes & præcipitantes pulveres largiori doſi atque intempeſtive dati fuerunt, qui poſtea in ventriculo per ſectionem aperto magno pondere fuerunt inventi. Horum quoque immoderatior uſus intermittentem perfacile in lentam continuam cum anxietate corporis, languore & copioſo ſudore febrem permutat. Maxime omnium vero in quartana horum uſus eſſe debet circumſpectior, quod acidum primarum viarum cum hiſce terreis concreſcens paulo adſtrictioris fiat indolis, poſtea ad maſſam ſanguinis & viſcera delatum, obſtructionem hepatis, quæ quartanam potiſſimum fovet, augendo, ad hydropem, non raro male curatæ hujus febris ſymptoma, viam ſternit paratiſſimam. Multo minus vero hæc præcipitantia terrea ad febrem ſopiendam invenient locum, ubi corpora ſunt infirma & colluvie humorum vitioſorum primæ viæ ſcatent. Ita novi, ea puerperæ, quæ mox a partu febri intermittente corripiebatur, largiori & crebriori doſi oblata, ſæviſſima hyſterica ſpaſmodica, convulſiva pathemata concitaſſe, ut mors in propinquo viſa fuerit, quæ acerba vero ſymptomata clementiori laxante & clyſtere adplicato protinus a vehementia ſua remiſerunt. Caveant quoque ſibi à nimio præcipitantium uſu omnes, qui ſunt obeſi, otioſi, cachectici & qui alvo adſtrictiori laborant, eo quod ventriculum, qui alias in ejuſmodi ſubjectis valde debilitatus eſt, magis infirment. Ceterum, ad œſophagi ardorem temperandum nil præſentius eſt abſorbentibus pulveribus, quia acidum, confligens cum acri bile, veluti hujus ardoris cauſam, edomant.

40. Nitrum ſi ullum ſane hoc magnum & certum in medicina effectum præſtat, qualem de paucioribus remediis nobis vix poſſumus polliceri, utpote ingentem interiorum ardorem ipſamque ſitim exſtinguit, & guſtu non modo, ſed & virtute evidenter refrigerat. Quare ejus uſu in omni calore febrili deprimendo nihil potentius eſt. Præterea flatus valide diſcutit, atque in doloribus & ſpaſmis ſedandis non mediocrem fert opem. At vero, quam nobilis & valens eſt medicina, tam nocentis quoque eſt facultatis, ſi non rite ipſo utamur. Etenim, ubi natura infirma ac debilis eſt, & eget robore ac interno motu ad expellendum illud, quod infenſum corpori eſt, ibi magna cum prudentia, ut nitroſa adhibeantur, neceſſarium eſt. Id potiſſimum fit in febribus malignis, petechialibus, peſte, ſique variolæ & morbilli mali moris corpora obeſa, ſpongioſa vel cachectica invadunt, his enim robur ad ſanguinem regendum & expellendum ab eo ſuperfluum deficit; quibus caſibus cautiſſime utique cum nitroſis mercandum eſt, quia, cum vim fibrarum motricium nimis deprimunt, nocent. In genere enim notandum hoc eſt: ubi metus eſt ſtagnationis, corruptionis humorum vel ſphacelationis partium, ibi convenit plus progreſſum humorum promovere, quam eundem ſiſtere. Ceterum, ad arcendas inflammationes ipſo nitro nihil eſt præſtantius, id quod experientia indies confirmat. At, ubi inflammatio magna, præſertim corpora præhumida & cachectica occupat & ubi illa in ſphacelum inclinat, nitroſa omniſque generis refrigerantia amovere oportet, hanc nimirum ob

cauſam, quia ſanguinis ſtaſin corruptivam non tollunt, ſed potius promovent. Notavimus quoque, ex nitro parata medicamenta in variolis, morbillis, purpura, vitæ exitium attuliſſe, ab eorum enim uſu aucta mox diureſis fuit, ut claram & aqueam urinam in inſolita quantitate emiſerint: unde ſuppuratio variolarum periculoſe fuit impedita.

41. Neutra ſalia, qualia ſunt arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, tartarus tartariſatus, ſal polychreſtum, ſal Epſonienſe eximias in medendo præſtant vires, dum aperta ſervant omnis generis emunctoria, obſtructiones reſerant, tenacem viſcidam humorum maſſam colliquant, quare in chronicis paſſionibus ſubmovendis operam laudatiſſimam collocant. Attamen hæc ipſa præpoſtere adhibita ſæpenumero inſigni eſſe nocumento, plura ſunt, quæ id nos docuerunt. Ita, qui cardialgia gravi premuntur, hypochondriaci & hyſtericæ ſœminæ, & quorum cuticula acribus ſuccis quaſi eroſa eſt, caute hæc ipſa uſurpent, neceſſe eſt: ingentes enim exinde ſequuntur præcordiorum anxietates, magni ad vomitum conatus cum extremorum frigore. Simile quid haud raro viſitur in febribus tertianis continuis, ubi talismodi ſalini pulveres repetita & majori doſi exhibiti in magnam perniciem ægros adduxerunt, adeo ut inflammationis metus ventriculi adfuerit. Neque eorum uſus in variolis, morbillis, purpura, rheumatiſmis, arthritide, catarrhis, tuſſi, optatos effectus producit, ſiquidem hi morbi à ſale proficiſcuntur, quod magis magisque exaſperando, ſymptomatum vehementiam non mediocriter adauget.

42. Acidorum, quibus inter alimenta & medicamenta utimur, non adeo formidabilis videtur effectus, nam inter cibos ſucci citri & aceti frequentior eſt uſus: attamen, qua poteſt fieri ſolertia, ab hiſce ſibi caveant neceſſe eſt omnes, in quorum ventriculo adſumta facile inaceſcunt, ſive in corroſivum liquamen abeunt, ut ſunt hypochondriaci, calculoſi & podagrici, quorum nonnulli, ubi acidum quoddam vel modicum Rhenani vini adſumſerint, protinus inde moleſtias in univerſo corpore percipiunt. Novimus quoque ab acidis doloris ſopiendi cauſa externe adplicatis in deterius plane converſam miſerandam podagricorum conditionem. Nam ſupervenerum non raro vomitus, cum enormi anxietate præcordiorum & ventriculi inflammatione, orta dyſuria cum mictu cruento, ſubnatæ ſunt ſebres, deliria & denique mors. Siniſter identidem acidorum uſus eſt in cohibendis alvi fluxionibus. Sic memoriæ ſuccurrit caſus, ubi faber quidam ferrarius ab ingurgitato ad diarrhœam ſiſtendam aceto pedes ſibi contraxit œdematoſos. Notabile eſt, quod plures qui ſontanellas geſtant, ab acidorum uſu non ita longe poſt pruritum & dolorem ibi ſentiant. Spiritus ſalis bene præparatus eſt egregium ſtomachicum, appetitum erigens, eſt quoque optimum diureticum & calculoſis non incongrua medicina. At vero, illud peculiare habet, quod pectori ſit inimicus, hinc tuſſim facile provocat, quare in omnibus morbis, qui pulmones & aſperam arteriam obſident, cautiſſime debet uſurpari. Reliqui minerales ſpiritus acidi inter julapia exhibiti ad ardorem ſebrilem compeſcendum, celeberrimi ſemper uſus fuerunt, cum quibus tamen provide etiam & caute procedendum eſſe non ſine ratione auctor ſuaſorque ſum.

43. Spirituoſa, ut inflammabiles vegetabilium ſpiritus & ex ipſis cum ſaccharo paratæ aquæ vitæ ad acuendum ſanguinis motum & calorem in humidis ſubjectis neque minus ubi multa cruda, difficilioris coctionis adſumta fuerunt, quo digeſtio eorum promoveatur, in frequentiſſimo nunquam non ſunt & fuerunt uſu. Non levis tamen ab his ſit ſanitatis jactura, ſi iis vel nimium vel non convenienti tempore utamur. Quemadmodum enim, ubi pituita & ingens humiditas primas vias obſidet, non ſunt ſpernendi effectus: ita vero ſub adſumtione eorum, quæ multum chyli ſuppeditant, horum uſus plus nocet, quam prodeſt, quia nihil tam celeriter chylo coagulum inducit, quam ſpirituoſum. Vidimus à talismodi aquis vitæ ſtomachicis, ventriculi roborandi cauſa circa lecti ingreſſum frequentius adſumtis, digeſtionem potius turbatam, quam adjutam fuiſſe, cum flatulentiæ & ructus, vomituſque inde facti fuerint crebriores, forſan, quod chyloſum alimentorum extractum coagulaverint. Peſſimus etiam error eſt & deteſtandus mos, quod poſt adſumta duriora & compactiora, velut carnes infumatas ſale conditas, piſces marinos, ſpiritum vini vel ſpirituoſas aquas ingenti hauſtu ingurgitent, eo nempe fine, ut facilior inde fiat digeſtio; ſed plures hac ratione valide lædi multiplici experientia convictus ſum. Ortæ enim exinde fuerunt magnæ viſcerum obſtructiones, ex quibus poſtea cachexia, phthiſis, hydrops aliique lethales & funeſti morbi propullularunt. Prætermittimus jam ejuſmodi ſpirituoſa & vaporoſa, capiti totique nervorum generi valde infenſa, atque adeo in morbis cerebri vel nervorum, parciſſima manu ea concedenda eſſe ſtatuimus.

44. Quid nuce moſchata inter aromata poteſt eſſe innocentius, cujus quotidianus fere inter cibos uſus eſt? quod tamen ejus abuſus valde noceat ex ſequenti obſervatione, quam doctiſſimus SCHMIDIUS *in miſcell. curioſ. A. II. Dec. II. Obſ.* 120. communicat, clariſſimum eſt. Quidam nobilis triginta ſex annorum, vegetus alioquin ac ſanus, niſi quod ventris torminibus per aliquot dies adflictus fuiſſet, ad quos ſopiendos quatuor nuciſtas inter cereviſiæ pocula comedit: quibus adſumtis mox calore præternaturali, capitis dolore, vertigine, mentis alienatione, ac ſtupore corripitur & viſu penitus ac loquela privatur, comate vigili ſimul laborans; exhibitis cephalicis volatilibus die quarto pauliſper ad ſe rediit, relicta tamen memoriæ abolitione & poſtremo paralyſi membrorum, octiduo ſermonis uſum recuperavit, referens, primis quatuor diebus ſe nil niſi denſum glaucoma vidiſſe ſcintillis continuis innumeris oculos infeſtantibus: ab hiſce malis omnibus ac ſingulis poſt delapſum trium menſium ſpatium demum liberatus eſt. Ex hac hiſtoria facile intelligi poſſe arbitror, cum omnibus ſedativis etiam naturæ amico principio inſtructis caute, præſertim in corporibus repletis & atonia laborantibus, agendum eſſe. Nec approbanda eſt illa vulgaris methodus, qua nucem moſchatam cum vitello ovorum incoquere & ad ſiſtendam diarrhœam adſumere ſolent. Non raro enim pariter ac poſt alia cohibentia periculoſa ſequuntur ſymptomata, ut dolores colici acutiſſimi, tranſlationes materiæ ad alia loca, caput & pectus, unde catarrhi ſuffocativi, tuſſes, vertigines & innumera adhuc alia.

45. Diſcuſſis hiſce pervenimus ad alia efficacia remedia, quæ vaporoſo ſulphureo elemento exorbitantes in nerveis & membranaceis fibrillis motus ſiſtendo, doloribus & ſpaſmis egregie medentur. Ex quibus caſtoreum principem jure meritoque locum obtinet. Quam magnificæ famæ ſit medicina non modo medicis, ſed & vulgo ipſiſque mulierculis non eſt incognitum, utpote cum in omni convulſivo & ſpaſmodico affectu ad hoc tanquam ad ſacram anchoram confugiant. Novimus tamen Caſtorina, promiſcue & ſine diſcrimine exhibita damno non fuiſſe exiguo. Ita ſcimus in hyſtericis ea fuiſſe uſurpata, ubi quidem cardialgiæ & præcordiorum ſpaſmi primo intuitu videbantur imminuti, aſt diutius perſiſtebant. Quamprimum vero prima regio à vitioſa humorum ſaburra per balſamica temperata laxantia fuit liberata, protinus dolorum vis exſpiravit. Scimus etiam caſtoreum, puerperis paulo liberalius & frequentius adhibitum,

adhibitum, inſignem torporem capitis reliquiſſe & ſomnum gravem & turbulentum effeciſſe. Et quamvis omnia, quæ ſulphure blando conſtant, ubi ingens dolorum ferocia urget & ſpaſmi intenſiores adſunt, laudabilem edant effectum, certum tamen eſt, quod, ubi malignitas præſens, i. e. ubi viſcera ſphacelo corripi & putreſcere incipiunt, vel inflammationes nobiles partes ut ventriculum occupant, aut ubi caput torpet & grave eſt, leniſſima etiam non ſine noxa fuiſſe: nam ubi motus excitandi ſunt, ibi vix ullum anodynum vel ſedativum locum invenit.

46. Denique inter ea, quæ ſatis clementer & benigne inferiorem ventrem expediunt, alvinas ſordes educendo, rhabarbarina & mannata primi potiſſimum ordinis ſunt. Nam ubi alias tuto purgare non licet, ſicuti in puerperis & gravidis vel catarrhoſis & pectoris affectibus, ibi tamen jam commemorata laxativa ſuum officium egregie faciunt: interea tamen dantur caſus, ubi iis abſtinere conſultiſſimum eſt. Id vero accidit non tantum, ubi ad corporis circuitum è ſanguinis maſſa peregrinum expellitur, ut in morbillis, variolis & petechiis; ſed & in hecticis morbis, ubi magna inteſtinorum atonia eſt: tunc enim leniſſimum purgans ſæpenumero officit, nam quia natura ſponte ad alvi fluxum inclinat, creberrimæ ſedes fiunt, quas ſumma virium proſtratio inſequi ſolet, unde medicus perperam ſuæ famæ & exiſtimationi conſulit, ſi quando talia præſcribit. Sic novimus hectico deſperato diagrydii ſulphurati unum ſaltim granum cum antimonio diaphoretico & cremore tartari datum ita ipſum per aliquot dies exagitaſſe, ut vel centum ſedes ſpatio duorum dierum non ſine virium maxima diminutione habuerit.

47. Ex hiſce jam dictis & adductis clariſſime intelligi poſſe arbitror, nullum in rerum natura extare remedii genus, quod & prodeſſe & nocere non poſſit: ſi enim ea quæ naturæ amica & congrua ſunt à noxa minus ſint immunia, perverſo uſu, multo magis validiora, quæ multum corporis motus alterant id præſtabunt, quare majori prudentia ut adhibeantur neceſſum eſt.

DE

VENÆ SECTIONIS ABUSU.

PROOEMIUM.

QUemadmodum certa & rationalis, morbis, qui in corpus incidunt humanum, recte medendi methodus, in exquiſita cauſarum, quæ motus præter naturam efficiunt, & corporis ægrotantis, in quo vires ſuas exercent, notitia, præcipuum ſuum habet fundamentum; ita viciſſim empirica, incerta, fallax, intuta, imo noxia, medendi via hæc eſt, quæ ſine vera morborum theoria & exacta naturæ corporis ægrotantis, inprimis quoad ſolidorum & fluidorum ad certos motus, diſpoſitionem, cognitione adornatur. Jam quidem nullus facile eorum, qui medicinam tractant & factitant, confitebitur, ſe ſine theoriæ medicæ & pathologiæ veræ fundamento ſua perficere; quin potius omnes rationales, & eſſe, & haberi, volunt. Aſt ſi curatius paulo, theoria ipſa, quam jactitant, medica examini ſubjicitur, loco verarum & ſufficientium cauſarum, nomina perorant ſterilia, quæ nec claram explicationem, neque realem ad quicquam demonſtrandum vel inveniendum applicationem admittunt; vel plane inſufficientia principia, adeoque meras hypotheſes, non omnibus caſibus atque phænomenis applicandas, obtrudunt, ac præterea dum phyſico-mechanicas ex neceſſitate agentes cauſas in conſervatione corporis vitali, plane excludere nituntur, remediorum vires & operandi modum demonſtrare & intelligenter exponere prorſus nequeunt. Verum itaque ac firmum morborum curationis ac præſervationis fundamentum, in veritate theoriæ medicæ, quæ exactam corporis humani in individuo, morborum omniumque earum rerum, quæ corporis ſtatum meliorem, vel deteriorem reddere poſſunt, notitiam, requirit & habet, ita unice poſitum eſſe judicamus, ut omnes errores, hallucinationes, quæ in praxi non ſine vitæ & ſanitatis diſpendio ſæpe, proh dolor! occurrunt, ex falſa, vel minus perfecta, hypotheſibus nitente, theoria medica, proxime & immediate originem ſuam mutuentur. Falſam autem, inutilem, imo interdum noxiam, non dubitamus pronunciare illam theoriam, quæ ex hiſtoriis morborum minus completis, neglectis maxime principiis anatomicis & phyſico-mechanicis, quæ ſola demonſtrationi in medicina apta ſunt, deſumitur & adjuvante ſpeculatione metaphyſica conſuitur. Tota enim medendi ars in judicando, quid bonum, vel malum? quid ſalutare, vel noxium? certis & conſtantibus nititur relationibus; nec ullum datur in rerum natura remedium abſolute in certo morbo proficuum, aut viciſſim noxium. Ad has autem relationes, quæ artem, & difficilem, & judicioſam reddunt, penitius intelligendas, plures obſervationes, & ad has explicandas plures ſcientiæ, cum methodo analytica, utique ſunt neceſſariæ. Atque etiam ex neglectu harum relationum & theoriæ ſpecialiſſimæ factum eſſe arbitramur, quod tantæ, inter medicos circa remediorum, in hoc, vel illo morbo, ſalutarem, vel minus talem, operationem, vigeant diſſenſiones; ita prorſus, ut quod alter in certis morbis miris encomiis celebrat, alter viciſſim damnet penitus & ceu noxium rejiciat. Sed omnia hæc, divinæ arti tam opprobrioſa diſſidia, quam facile ad factum hiſtoriæ morbi, ſi quis anatomicis phyſico-mechanicis principiis inſtructus, dijudicari poſſunt & dubitationes decidi. Id enim pro certo habendum, nullum generoſæ & præſtantiſſimæ virtutis remedium dari, quod minus recte applicatum, non poſſit nocere graviter. Exemplo nobis jam erit ſanguinis miſſio, ſive per venam ſectam ſubtractio. Hujus utique in praxi medica manifeſtiſſima ſunt commoda, adeo, ut non tantum ad arcendos à corpore morbos, verum etiam ad periculum in iis ſi præſto ſunt avertendum ipſosque ſanandos, præſidium ſit ſummum. Viciſſim ſi promiſcue, ſi empirice, nullo individui, cauſæ morbi, temporis, virium habito reſpectu, admittitur, tam grave, quam ullum aliud remedium, damnum inferre poteſt. Quæ quod ita ſint, & quam graviter ſubinde morborum artifices in præcipienda venæ ſectione delinquant, id jam fuſius paullo atque curatius deducere & demonſtrare conſtituimus.

§. I.

PRius vero, quam ipſam nobilis hujus argumenti tractationem ordiamur, tenendum: eadem quam alia præſtantia & efficacia remedia, inter varias medicorum ſectas, venæ ſectionem expertam eſſe fata. Fuerunt enim, qui ſanguinis artificialem per venam ſectam ſubtractionem, damnarunt plane, & ceu viribus ipſique vitæ admodum infenſam, penitus tollere haud ſunt veriti; quorum claſſem ducunt HELMONTIUS & plures ex Chymicorum ſchola, in Anglia THOMSONIUS, & ſuperiori adhuc ſeculo, in Belgio BONTEKOE, BLANCARDUS, OVERKAMP, GEHEMA aliique plures. Putabant quippe: laudabiles ſuccos in corpore redundare vix poſſe, ſanguinem ipſum eſſe virium ac vitæ theſaurum, & proximum animæ ad exſequendas ſuas operationes inſtrumentum, vires autem in morbis nunquam eſſe labefactandas ac minuendas, ſed cuſtodiendas potius & firmandas; adeoque ſanguinem neutiquam ſubtrahendum. Et ſi forſan contingeret, ut humor ſuperfluus, qui ad morbos anſam dare poſſet, gigneretur, longe tutius & rectius eundem inedia, abſtinentia aliquot dierum, nec non motu & exercitatione corporis, vel remediis diaphoreticis vel laxantibus abſumi, quam inimica naturæ venæ ſectione. At vero & nos & STAHLIUS, noſtris in ſcriptis paſſim ſufficientibus & gravibus argumentis hanc ſententiam refutavimus, ac demonſtravimus: etiam ex optimis per digeſtionem præparatis ſuccis, abundantiam boni ſanguinis generari, vitæ & ſanitati inſidias ſtruere, morbos efficere, eos etiam graviores reddere, optimumque in ſe ac temperatum ſanguinem, per copiam difficulter circumeuntem in pravum & impurum converti, & hinc ſaluberrimo inſtituto, in fœminis æque ac viris, per nares, uterum, hæmorrhoides ſtatis & certis periodis, ſanguinis emiſſionem fieri ſpontaneam. Ac licet non negandum ſit, temperantia in victu, abſtinentia, motu & labore, ſuperfluorum humorum & ſanguinis generationem prohiberi, veramque etiam conſumtionem procurari poſſe; fruſtranea tamen eſſe ejuſmodi media, quæ tempore egent, & dimitti iis præcipitem quandoque medendi occaſionem, ubi ex plethora periculum actu imminet, atque id nullam moram patitur, ſed præſens auxilium poſtulat.

§. II.

Contrariam huic, ob defectum notandæ merito, ſententiam, æque noxiam profeſſi ſunt, qui ad alterum extremum, exceſſum, delapſi, omnium fere morborum ortum & cauſas, ex nimia ſanguinis abundantia deducunt atque derivant, eaque propter liberales nimium ſunt in ſanguine profundendo, ac in omnibus tantum non morbis venam ſecandam eſſe præcipiunt prætereaque ſciunt fere nihil. Etenim ſanguinis & bonorum ſuccorum in vaſis copiam, hæc nimium diſtendendo, lentius juſto progredi, ſpiſſeſcere, imminutis excretionibus ſordibus inquinari & vitalibus motibus infenſam fieri, eaque propter ſubtractionem exigere, eſt utique certum. Sed pari ratione viciſſim firmum eſt ratumque: ſanguinis & bonorum ſuccorum defectum ac inopiam, ſive parciorem juſto quantitatem, cum vitæ & ſanitatis periculo junctam eſſe & fœcundam morborum ſuppeditare matrem, ac ob id conſervationem potius, quam conſumtionem ſanguinis poſcere. Vires enim quæ functionibus, & vitalibus, & animalibus, & naturalibus, præſunt, ſufficientem omnino ſanguinis & humorum, ad facilem & liberam circulationem, quantitatem poſtulant; hæc autem imminuta ad ſolidorum robur naturale, vim motricem ac tonum non ſufficit, his vero elangueſcentibus, labaſcit illico humorum progreſſus, ſanitas ipſaque vita. Teſtes hujus ſunt ii, qui ſanguinem non adeo copioſum in venis alentes, eundem ſubtrahi patiuntur, inprimis paullo largius, quippe qui, haud raro ſub ipſa miſſione, ſuſpenſo cordis & arteriarum motu, animo deficiunt, in animalibus poſtea æque ac voluntariis motibus, notabilem perſeotiſcunt languorem, & oppreſſis viribus, de digeſtione languente & ſtomachi gravitate juſtaa edunt querimonias. Quid? quod etiam in vulgus notum eſt, effuſo nimium ex vaſorum ſyſtemate ſanguine, cum viribus vitam & animam effundi. Ut adeo, vel ex hiſce tantum, abuſum etiam in ſanguinis miſſione frequentiſſime committi poſſe, pateat abunde.

§. III.

Sed quia noſtro hoc ævo mirum quantum invaleſcit ſanguinem indiſcretim, ſubinde non ſine ſummo ægrotantium damno profundendi mos; dignitas rei utique poſtulat, ut argumentum hoc excutiamus uberius. Inducuntur autem plerumque morborum artifices ad præpoſterum ejuſmodi conſilium falſa illa hypotheſi: quaſi morbi tantum non omnes orirentur ex plethora. Quare ipſa demonſtrandi methodus primo omnium exigit, ut hanc confutemus, & evictum demus: plurimos & præcipuos morbos, non à ſanguinis & humorum abundantia, ſed ex longe aliis cauſis, maximeque virium & ſuccorum inopia, ortum ducere. In quo quidem recte perficiendo, ex veræ pathologiæ principiis in genere repetendum erit: nullum morbum, ſive præternaturalem in ſolidis & fluidis corporis noſtri partibus mutationem, ſine præcedente violenta quadam, in nerveo-muſculoſas, quæ motibus præſunt membranas, actione contingere; hanc actionem, vel augendo & intendendo, vel minuendo & deſtruendo, vel etiam varie alterando & determinando vim motricem, morboſam illam mutationem inducere, idque vel per nimiam harum exquiſitioris ſenſus partium diſtenſionem, vel compreſſionem, tractionem, puncturam, lancinationem, roſionem aut continui læſionem ac dilacerationem. Cauſas vero hos naturæ humanæ adeo inimicos effectus præſtantes, non unius ejuſdemque indolis ac generis eſſe; alias mole & quantitate nimia; alias mole exili & varia particularum perverſa figura & qualitate acri, ſalſa, cauſtica; alias materia craſſiori; alias ſubtiliori; alias exhalatione putrida, ſulphurea, vaporoſa; alias nimium relaxando & colliquando; alias nimium conſtringendo & exſiccando, calore aut frigore impenſiore, noxium edere hunc effectum. His vero omnibus tam diverſi generis morbificis cauſis tollendis, an ullo modo ſatisfacere queat ſanguinis miſſio, nemo, quantumvis perſpicax & acutus, capere valet.

§. IV.

Jam, ſi ſpecialius ipſas morborum origines diſquirimus; ſtupendæ profecto exiguitatis ſunt illæ exhalationes, quæ malignos, peſtilentes, petechiales, dyſenterícos, exanthematicoſque morbos inducunt, ac quæ intima corporis ſubeundo iisdemque adhærendo, motuum in ſolidis & fluidis œconomiam graviter pervertunt; ita vero comparatæ, ut neutiquam ſanguinis ſubtractione amoveri queant & eliminari, ſed potius eo firmius impingantur. Quantopere ſolus immaterialis actus, ob commercium animam inter & corpus, ſine ulla materiali, quantitate, vel qualitate delinquente cauſa, univerſum partium nervoſarum ſyſtema afficiat & præter naturam commoveat, quamque graves & exitiales ſæpe, chro-

nicas

nicæ æque ac acutæ paſſiones, inde accerſantur, teſtantur animi affectus, mœror impenſus, angor, metus gravis, cura ac ſolicitudo, terror, ira vehemens, cum profundis aſſiduis meditationibus. Quæ omnia, ubi accidunt, ſanguinis miſſio, niſi eminens concurrat plethora, utique plus detrimenti affert, quam emolumenti.

§. V.

Populares dein morbi, qui uno tempore, ob inſolitam temporum conſtitutionem diuturnam ſubitaſque tempeſtatum viciſſitudines, infeſtant plures, uti ſunt ex febribus maxime catarrhales, benignæ & malignæ, intermittentes, tam quotidianæ, tertianæ, quartanæ, quam anomalæ, arthriticæ, ſynochæ cum cacochymia complicatæ, rheumaticæ, pleuriticæ ſpuriæ & hujus generis aliæ, longe frequentiores & periculoſiores ſunt iis, quibus ſanguis & ſucci laudabiles deficiunt, quam quibus abundant, ac ſanguinis miſſionibus utplurimum & graviores redduntur, & contumaciores. Qui milites, ob perpeſſum in caſtris interdiu æſtum, noctu frigus, toleratam famem, vigilias, victum & potum inſalubrem, nec non inquinatum putridis effluviis hauſtum aërem, affligunt autumno & in hiberna concedentes, graves morbi, tanto magis ſi putridorum genium habent & ſummum ſpirituum & boni ſanguinis defectum arguunt, tantum abeſt, ut venæ ſectionem ferant, ut potius inde exacerbentur ac teſte RAMAZZINI *de morb. artif pag.* 292. id remedii genus ſuſpectum ſemper fuerit obſervatum, quin funeſtum.

§. VI.

Quæ bilioſus humor, vehementi ira ſubito & cum impetu ex univerſo ductuum biliariorum ſyſtemate in duodenum exturbatus, mora acrior & corroſivus factus, ventriculi & aliarum partium nervoſas ſentientes exquiſite membranas, lancinando, vellicando & ſpaſmodice conſtringendo, ſuſcitat mala, cardialgiæ ſyncopticæ, febres inflammatoriæ, cholericæ, tertianæ continuæ, cauſi, ictericæ, lentæ & hecticæ, omnis fere generis evacuationes, maxime omnium vero ſanguinis, reſpuunt, ac potius demulcentia, diluentia, & ſedativa poſcunt. Morbi, qui ex vitio digeſtionis & dejecto inteſtinorum & ventriculi tono oriuntur, multi & graves, ac colluvie crudorum acido-viſcidorum ſuccorum nerveis tunicis inhærentium, has rodendo, vel ubi in flatus reſolvuntur, diſtendendo ſunt moleſtiſſimi, maxime iis, qui natura debiliores, à morbo diuturno convaluerunt, otio & gulæ indulgentibus, ſenibus, etiam lactentibus, colicæ flatulentæ, plurima hypochondriaco affectui juncta pathemata, vomitiones, diarrhœæ, phlogoſes, eructationes, tuſſes, cephalalgiæ, interdum etiam convulſiones, tantum abeſt, ut à ſanguinis ſubtractione quicquam levaminis accipiant, ut potius imminuto inde plus robore, magis ingraveſcant.

§. VII.

Mitto jam illos atrocibus ſymptomatibus ſtipatos morbos, qui à morſu vermium in inteſtinis, à calculo aſperiori & grandiori in uretheribus & biliariis ductibus, nec non urinariæ veſicæ collo, à materia arthritica articulorum membranas tendinoſa rodente, à punctura tendinis, aut alia externa violenta cauſa accidere ſolent, quibus omnibus nihil plane cum ſanguinis plenitudine commercii, ac proinde etiam cum ejuſdem ſubtractione, niſi admodum per accidens, ut ſymptomatibus occurratur, ſed longe alia indicantur auxilia. Neque etiam dicam de contumacibus ac gravibus, quin funeſtis ſæpe occurrentibus paſſionibus, aſthmate humido, ſuffocativo catarrho, pectoris aliisque hydropis ſpeciebus, ſyncope, cordis palpitatione, quæ a polypoſis in corde & majoribus vaſorum concrementis, poſt mortem reperiundis, ortum ducunt. In his enim cunctis, venæ ſectio, niſi forſan ad præſervationem, locum invenit nullum, ac potius eſt detrimento. Neque minus quotidiana & funeſta ſunt exempla eorum, qui ex hauſtu potus frigidi, corpori ſudanò ingeſto, ventriculi inflammationem, phthiſin, lentam & hecticam febrem, hydropem, hypochondriacos ſic dictos ſpaſmodicos morbos incurrerunt. Sed quid etiam his in morbis a ſanguinis miſſione expectari queat auxilii, nec ego, nec quiſquam alius in arte exercitatus, perſpicere valet.

§. VIII.

Præter hos autem, à cauſis, figura irregulari, ſubtilitate inimica & mole parva nocentibus, inductos morbos, ſunt adhuc alii, qui non tam à ſanguinis & ſeri corrupti copia, quam potius debbatiſſimæ ſuccorum ſubſtantiæ defectu ingignuntur, ac venæ ſectionem ea propter minus commode ferunt. Hos inter primum merito locum obtinere videtur, venerea & ſcorbutica lues, cui variæ morborum externorum cutem defœdantium ſpecies, accedunt, lepra, herpes, ſcabies, furunculi, tumores in ulcera mali mores deſinentes. Omnia enim hæc vitia, neutiquam a ſanguinis & humorum plenitudine fiunt, neque etiam, ut in ſimplici cacochymia accidit, intemperie ſive dyſcraſia viſcida, aut ſalſa nituntur, ſed potius in defectu ſpiritualſcentiæ ſuccorum, ſive inopia ſubtilioris, purioris & ſpirituoſi elementi, quod in ſanguine à Veteribus vitalis, & in cerebro animalis ſpiritus, nomine fuit inſignitum, ſuum habent fundamentum. Hujus quippe ſi ſufficiens adeſt quantitas, humores in craſi, conſiſtentia & mixtione naturali ſervantur quam optime, ac a corruptela vindicantur; ubi vero deficit, fluida corporis à naturali ἕξει, unione & mixtione perquam facile deſciſcunt & in corruptionem ac vappeſcentiam abeunt. Et certe quantum ad ſervandam fluidorum integritatem conferat nobile hoc ſubtile elementum, in phyſicis teſtimonio ſunt aquæ, tam pluviales, quam fontanæ, minerales quoque & medicinales, quippe quæ aufugiente ab ipſis ſubtili ætherea elaſtica materia, non modo ſaporem genuinum cum virtute medicamentoſa amittunt, ſed & facile corrumpuntur atque putreſcunt. Idem vino accidit, quod ſubtili & ſpirituoſa ſua parte orbatum, vappam contrahit, ac immutata plane priſtina mixtione ac unione, ſub leni digeſtione degenerat in acetum. Atque etiam ex his facile repetenda ratio ingentis illius in malo ſcorbutico corruptionis. Cauſæ enim ipſius utplurimum ſunt aër denſus, humidus, materia elaſtica in locis humidioribus caſſus, cibi exſucci, indurati, craſſioris compagis, ſubtili elemento orbi, potus aquarum ſtagnantium, crudarum ſpirituoſa parte deſtitutarum, cum vita otioſa motuſque experte. Quæ omnia, junctim ſumta, corpus non modo viribus defraudant, ſed & ſuccos à naturali indole deſciſcentes & in corruptionem pronos ingignunt, ude poſtea graviſſimi memorati morbi ducunt originem.

§. IX.

Demum in perquirenda morborum geneſi & hoc memorabile occurrit, quod plures ex iis, ut apoplexia, deliria, phrenitides, ventriculi inflammatio-

nes,

nes, hæmoptyſes, peripneumoniæ, paralyſes, neque à ſanguinis & humorum abundantia, neque intemperie ac dyſcraſia, in ſe ſpectata, originem ducant, ſed potius incuſandus ſit error quaſi loci incongrui in quem ſucci & ſanguis delati. Id enim non infrequens eſt, per aliarum, etiam ſæpe remotarum partium ſtricturam, ſpaſmos, flatus, animi affectus, corporis exæſtuationem, calorem & factam poſtea refrigerationem, aliasque cauſas, ſanguinem propelli in capillares tubulos, qui ſecundum naturam ſanguinem nec capiunt, nec ferunt, ſed tenuiorem humorem, cruorem in eos actum hærere ibi, colligi & impactum ſuſcitare mala tam atrocia. Sanguis autem ſic in anguſtiſſimis vaſis incarceratus, neutiquam evacuatione artificiali facta liberatur, eaque propter venæ ſectio auxilium afferre valet, directe nullum, licet, ſi plethora urget, ad intercipiendum majorem ad partem laborantem affluxum, & impediendum inflammationis incrementum, derivandi fine uſum habere queat. Nec aliter de ſanguinis miſſionis uſu in intermittentibus ſentiendum. Si enim in earum geneſin inquirimus, eas plerumque vitii in aëre, aut pravi victus, fœtus eſſe conſtat. Nihil autem ipſis commercii cum ſanguinis plenitudine, eaque propter ejusdem ſubtractione neutiquam tolluntur, ſed experientia teſte redduntur chronicæ, niſi in reſervatis quibusdam caſibus, ex accidenti, plethora eminente, eadem judicetur neceſſaria.

§. X.

Deſtructa ſic momentoſis rationibus falſa illa hypotheſi: plurimos morbos à plenitudine ſanguinis & inde oriunda humorum ſpiſſitudine, originem ducere; in genere utique ſimul evictum eſt: inſtitutam ad ipſius ductum venæ ſectionem, ſubinde vel plane noxiam, vel minimum inutilem, eſſe. Ut vero dein in ſpecialiori diſquiſitione hujus damni, omnia innoteſcant en clarius & ſcrupulis eximantur; paucis adhuc prius indicandum: quando ſanguinis miſſio ſit opportuna ac utilis. Jam experientia, certiſſima veritatum medicarum parente, conſtat: corpora habitus ſpongioſioris, copioſis & tenerioribus vaſis, qualis utplurimum eſſe ſolet feminis, dotati, accedente lauta diæta & vita otioſa, ſuccos, ſanguinem lymphamque nutritiam gelatinoſam longe uberius gignere atque in vaſorum ſyſtemate ſupra modum colligere, quam quidem illa corpora, quibus ſtrictior fibrarum contextus, venæ ampliores tendinesque robuſtiores, tanto magis ſi labore exercentur, nec victus adeo lautus eſt ac liberalis.

§. XI.

Dein ex principiis mechanicis eſt notum: eo plus decedere virtuti motrici illius corporis, quod movere debet aliud, quo major movendi, ſive materiæ mobilis, eſt reſiſtentia. Unde extra omnem dubitationem poſitum, in corpore etiam humano, aucta nimis ſanguinis & humorum copia reſiſtente, imminui ac debilitari cordis & arteriarum ſyſtolen, cum fibrarum muſculoſarum tono, hoc facto, tardiorem fieri fluidorum curſum atque progreſſum, impeditiorem quoque partium, tam utilium, quam inutilium, ſecretionem & excretionem. Atque adeo nequaquam dubitandum, quin ſanguis hoc modo, ratione ſpiſſitudinis, curſus impeditioris, ſtagnationis, infarctus & obſtructionis, vitium capere & morbos ingignere poſſit.

§. XII.

In ejuſmodi itaque corporis conſtitutione, niſi conſultius abſtinentia, aut motu corporis auctiori ſuccorum redundantia conſumatur, ſanguinis per artem ſubtractio præſertim ſi ex mora periculum, neceſſaria eſt & ad arcendos morbos perutilis; tanto magis, ſi ſuetæ ſanguinis per nares, hæmorrhoides, uterum, venæ ſectionem & ſcarificationem, evacuationes, retardatæ, ceſſarint plene, aut fuerint intermiſſæ, & ex laborioſo vitæ genere, in ſedentarium atque tranquillum, facta fuerit mutatio. Quod ſi etiam ſanguis copioſus, facta ad vaſorum amplitudinem & ſolidarum partium robur relatione, ad ſtagnationem, maxime in viſceribus infimi ventris, ob peculiarem venæ portæ fabricam ac functionem, proclivis eſt, eaque propter, uti ex variis colligi poteſt ſymptomatibus, chronici metuendi ſunt morbi, venæ ſectionis uſus eſt certe præſtans atque incomparabilis. Quin, quandocunque corpora manifeſto plethorica, variis ex cauſis ſubito incidunt in morbos, quibus etiam alias venæ ſectio directe non convenit, ſemper omnino primo omnium ſolvenda plethora, tum ad præſcindenda ſymptomata truculenta, tum etiam faciliorem ſanationem & expeditiorem remediorum operationem.

§. XIII.

Nunc, viſo breviter genuino venæ ſectionis uſu, facili negotio ob oculos poni poſſunt luculenter, gravia illa damna, quæ, ſi, uti hodie ubique fere fit, ſanguinis miſſio, indiſcretim perperam inſtituitur, excipere ſolent. In quo exſequendo, primo omnium cenſuram meretur, illa erronea, tam vulgi, quam chirurgorum, ipſorum etiam medicorum minus peritorum, opinio, qua omnibus ferme hominibus, ad corpus à morbis vindicandum, venæ ſectionem verno tempore utilem ac neceſſariam eſſe putant. Id quidem certum, quod ineunte vere, quo ſanguis, hieme ad corporis exercitationem minus apto, ſub impeditiore perſpirationis ſucceſſu, uberius collectus, atmoſphæra iterum calidiori reddita, expandit ſeſe majuſque affectat ſpatium, iis, præſertim qui ad generationem copioſi ſanguinis proclives ſunt, ad præſcindendos ex ſuccorum plenitudine imminentes morbos, utile ac neceſſarium ſit, ut copia exundans ſubtrahatur. Interim tamen id neutiquam cenſendum univerſale. Non enim in omnibus tum adeo ſanguine plena vaſa, ut depletionem poſcant, quin quandoque plane virium languor adeſt atque debilitas, ſive per morbum prægreſſum, immoderatos animi affectus, vigilias nimias, aut digeſtionis & appetentiæ vitio fuerit inducta. Quod ubi accidit, ſanguinem non perdere, ſed potius ingignere & longe aliis præſidiis ſervare decet. Vidimus certe plures, corporis tenuioris ac debilioris, poſt ſanguinis, inprimis paullo liberalius, inſtitutam vere miſſionem, in majorem virium proſtrationem, gravativum & preſſorium artuum dolorem, neque minus in rheumaticas & catarrhales incidiſſe febres, quæ, accedente medentis errore, deſierunt tandem in lentas.

§. XIV.

Pari ratione falſa eſt opinio illa pervulgata: nonniſi circa æquinoctium, ante, aut poſt illud proxime, venæ ſectionem eſſe adornandam. Nam licet plurimi medicorum mirabilem prorſus æquinoctii in corpus humanum influxum eſſe credant; is tamen alius eſt plane nullus, quam qui a calore ſolis pen-

pendet, neque certa ſemper tempeſtatum ratio, ſed interdum plurimis ante æquinoctium diebus, interdum circa illud, mitior & calidior atmoſphæræ eſt conſtitutio. Quare nos, ex mente ipſius HIPPOCRATIS, qui in omni magna ac ſubita tempeſtatum viciſſitudine, quæ æquinoctii tempore eſt maxima, diſſuadet medicationes magnas, venæ ſectionem, cum ipſis Helvetiis, tutiorem judicamus Februario menſe, ſi ſerenum eſt cœlum, ubi non tantæ aëris ſunt mutationes, quæ perſpirationem mire lædunt. Atque etiam ſi aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, incidat inſuetus calor, minime exſpectandum æquinoctiale tempus, ſed plethoram citius ſolvendam eſſe cenſemus, ne ſanguis ob expanſionem in venis, periculum intentet.

§. XV.

Non autem frequentiora ſunt medicorum in præcipienda venæ ſectione delicta, quam in femellis. His enim quia ſolennis ſpontanea ſanguinis per uterum emiſſio, hujus ſucceſſum, nunquam fere non urgent morborum artifices, & ſanguinis miſſione in pede proritare nituntur. Si forſan occurrit virguncula ægrotans, agens decimum circiter quartum ætatis annum, quo plerumque erumpere ſulet primum uterina purgatio, in hac provocanda illico ſunt toti. Licet autem in iis, quæ anguſta & exilia habent in utero vaſa, ac ceterum natura ſunt ſenſibiliores, difficulter admodum ſuccedere ſoleat eruptio prima, multaque valetudinis afferre incommoda; peſſime tamen ſanitati conſulunt ii medentum, qui menſes moventibus & ſanguinis miſſionibus, fluxum procurare pertinaciter & vi contendunt. Leniſſime enim & circumſpecte tractanda ſunt tenera ejuſmodi corpora, tam medicamentis, quam ipſa venæ ſectione, quæ, niſi manifeſta plethora & vaſorum turgeſcentia poſcat, plus erupturi ſanguinis effluxum impendit, quam adjuvat. Longe vero melius balnea, inſeſſus aquarum mineralium potus, frictiones, balſamica temperata & potus ordinarius accommodatus, deſideratum hunc menſium fluxum eliciunt.

§. XVI.

Multo magis adhuc, vel conſcientiæ cauſa, notandum illud præpoſterum quorundam molimen, quo, ubi menſium defectus adeſt, ut hunc reſtituant, omnibus viribus, reluctante ipſa natura, pugnant. Evenit enim ſæpius, ut à puerperio, largiori lochiorum fluxu ſtipato, à prægreſſo diuturno ſuccos conſumente morbo, menſium profluvii ſtata periodo, bis, vel ter obſervetur defectus, aut parcior ſucceſſus. Quod ubi animadvertunt illi plethoram ubique crepantes medici, ad majus, ut putant, avertendum periculum, repetitis venæ ſectionibus inſtant, quin quandoque emmenagogis paullo fortioribus, ex radice bryoniæ, croco, ſabina, myrrha, baccis lauri, cum vino aut aqua infuſis, aut etiam in elixirii formam redactis, nec non balſamicis pilulis, motum ſimul corporis quantum fieri poteſt validum, imperantes, menſes iterum emovere conantur; quum tamen potius imbecillia ejuſmodi, ſuccis bonis viribusque exhauſta, ac malis ex vacillante digeſtione ſuccis referta corpora, clementioribus laxantibus, ſtomachicis temperatis & juſculis nutrientibus fuiſſent excipienda. Unde non mirum, ex præpoſtera ejusmodi medicatione, miſeras in longe majorem conjici miſeriam, in cachexiam, lentas febres, quin ipſam hecticam funeſtam. Nos certe novimus complura, veritatem hanc, licet odioſam, confirmantia exempla, è quibus etiam eſt, quod in femina, tenerioris & debilioris conſtitutionis, vidimus. Profuderat hæc poſt partum ſanguinem largiter, cum tanta virium proſtratione, ut nec caput, nec corpus, ſine metu animi deliquii erigere poſſet. Periit poſtea appetentia, ſucceſſit lenta febris & calor cum ventris torminibus, ſimulque elapſis ſic aliquot menſibus, ſubſtitit, ob ſanguinis inopiam, menſium fluxus. Ad quem revocandum, inſtituta aliquoties ſanguinis miſſio & datæ pilulæ ſic dictæ balſamicæ, eo cum effectu, ut virium decrementum increſceret, febris purpurea & petechialis ſuccederet, & hac depulſa, hectica preſſo pede obreperet febris, ac intra menſis ſpatium, ſanguinem cum ipſa vita abſumeret.

§. XVII.

Non leviora ſunt intempeſtivæ venæ ſectionis damna, iis in morbis, qui ex imminuta, aut reſtitante plane uterina purgatione, ſenſim ſuccreſcunt & diu extrahuntur, chloroſis, cachexia, virium & appetitus proſtratio, lentus calor; cum atrophia. Enimvero primordia horum morborum ex menſtrui fluxus vitio repetenda eſſe notum eſt quidem ac certum. Neque etiam negandum, venæ ſectionem, mature & circumſpecte adminiſtratam, interpoſitis aliis congruis remediis, egregie prodeſſe. Sed quando res eo devenit, ut elapſo jam aliquot menſium, aut longiori temporis ſpatio, infectis magna labe humoribus, atrophiæ phthiſicæ & hecticæ ſit ſuſpicio, cum eminentiori virium defectu ſtipatæ; perperam ad primam illam cauſam dirigitur medicatio, ac ut menſes extundantur, iterata adornatur in pede venæ ſectio. Nam hac methodo fieri aliter nequit, quam ut malum præſens increſcat, & conſumtis cum ſanguine viribus, mors acceleretur. Atque etiam ſic omnino evenire, teſtatur experientia, qua novimus, complures feminas, ob impenſum diuturnum animi mœrorem & angorem, incidiſſe in inſuetam ipſis menſium difficultatem, ſanguinem miſiſſe, eoque adeo debilitaſſe ſtomachum, ut vomitu rejecerint omnia; ſedato vomitu, ſucceſſiſſe dein erraticam febrem, cum quotidiana quadam intermiſſione, menſibus tum penitus retentis, ut redirent, iterum venæ ſectionem admiſiſſe miſeras, ſed pejus habuiſſe, & lentam febrem, in phthiſin & hecticam veram degenerantem, incurriſſe, cum vitæ jactura. Quare firmiter omnino, ceu practicum axioma, tenendum inculcamus: in lentis feminarum febribus, multo magis hecticis ipſaque phthiſi, licet ex menſium defectu primam traxerint originem, menſtrui fluxus per venæ ſectiones aliaque remedia revocationem, moliendam eſſe nunquam.

§. XVIII.

Eadem ferme ratio illius feminis adeo frequentis paſſionis hyſtericæ, quæ univerſum nervoſarum partium ſyſtema male afficit & multis gravibusque ſymptomatibus ſtipatur. Nam hujus quoque incunabula ex deficiente ſanguinis ſuperflui per uterum excretione; atque etiam ſi recens malum eſt, ſanguinis miſſio, cum judicio adornata, præſidio eſt egregio, tanto magis, ſi ipſius operatio poſtea medicamentis roborantibus, ſanguinis ſpiritualſcentiam & circulationem liberiorem promoventibus, ſecundetur. Aſt, ſi jam anno, aut longiori tempore, firmas egit radices & in feminis poroſi corporis habitus eo proceſſit, ut à magna ſtomachi inflatione ſyncopes, facies pallida, cordis palpitationes, artuum tremores & quæ alia gravitatem mali indicantia pathemata, acceſſerint, vena ſecanda cautione ſumma,

ne, uti ſæpius, ſi inconſiderato fit, accidit, ſymptomata aliquantiſper inducias dare viſa recrudeſcant, ſed potius thermalium aquarum potu & balneo, junctis balſamicis, medicatio perficienda.

§. XX.

Quæ omnia ſicuti de fœminini ſexus ex menſium vitio morbis ubertim conſtant; ita non minus obvia medica peccata, quæ in virili ſexu, ex præjudicio de ſalubritate hæmorrhoidalis fluxus, ſubinde committuntur. Eadem autem tenenda de his, quam quæ modo inculcavimus. Scilicet quamvis in morbis, qui poſt reſtitantem conſuetum hæmorrhoidum fluxum impetunt, in cachexia, hydrope, tympanitide, atrophia cum lenta febre & virium proſtratione, ſtatim ab initio cum cœperunt gigni, proficuum eſſe potuiſſet, ſi vena ſecta fuiſſet & uſurpata ea, quæ ſanguinis curſum ad inteſtina craſſa maximeque rectum placide direxiſſent; fruſtra tamen non modo, ſed & cum certo damno poſtea in his quæritur auxilium, quum mala longiori mora invaluerunt & jam inſignem viſcerum labem introduxerunt. Tantum intereſt, ut medicus obſervet opportunitatem & medendi occaſionem, qua dimiſſa, priora, quantumvis egregia præſidia, poſtea juvant nihil, quin nocent.

§. XXI.

Inprimis ſevera cenſura dignus, pathologicus ille, qui ſectariis multorum animis altius inſidet error: hypochondriaci mali originem unice ſere petendam eſſe ex plethora & ſanguinis ſpiſſitudine, nec non deficiente hæmorrhoidalis fluxus ſucceſſu. Quo inducti, ruunt dein in errorem therapeuticum: ſanguinem eſſe ſubtrahendum, ani ſtillicidium proritandum & corpus valide movendum. Aſt tot & tam gravia à venæ ſectionis in hypochondriacis abuſu damna notavimus, ut per ipſam conſcientiam, perverſam ejuſmodi medicationem non poſſimus non deteſtari magnopere & ab eadem ſerio dehortari. Enim vero ſi originem hujus paſſionis diſpicimus, naturæ utplurimum debetur infirmitati, ſive nativa ſit à parentibus accepta, ſive ſtudiorum & animi intemperantia, aut aliis vires attenuantibus contracta. Quæ etiam detinet corpora, bonis ſuccis & ſanguine plerumque ſunt deſtituta, ac præterea ipſis illis gravibus ſpaſmodicis pathematibus, animi utplurimum impotentia ac in mœrorem proclivitate ſtipatis, longe magis adhuc infirmantur. Unde non mirum eſt, ſic afflictos & jam debiles, crebris venæ ſectionibus crebriſque per pilulas fortioribus purgationibus, in pejorem valetudinis ſtatum adduci, & ſuccedere majorem virium languorem, inappetentiam, animi & præcordiorum anguſtiam, melancholicas mentis turbas, cum pulſu debili & inæquali. Quæ autem circa portæ venam in meſaraicis & hæmorrhoidalibus vaſis adſunt ſtagnationes, neque ſpiſſitudini ſanguinis, qui emiſſus plerumque apparet tenuiſſimus, neque copiæ boni, cujus magis præſto eſt defectus, unice tribuendæ, ſed potius virium imbecillitati ſolidorumque robori dejecto, fluida contenta minus efficaciter propellente; eaque propter liberaliori ſanguinis ſubtractione obfirmantur potius, quam ſolvuntur. Et illa hypochondriacos in infimo ventre ſubinde male habentia ſymptomata, tormina, dolores preſſorii ac tenſivi à lumbis ad ſacrum os excurrentes, quibus quandoque jungitur dolens venarum in ano protubetantia ac humoris ſanguinolenti viſcidi cum teneſmo ſeceſſus, effectus ſæpius atque producta ſunt ſpaſmorum inteſtina gravius detinentium, quam ſolius plethoræ indicia.

§. XXII.

Præterea ultro quidem largimur, in morbis qui à ſanguine in vaſis maxime abdominis ſtagnante oriuntur, ſpaſmodicis ſcilicet inteſtinorum doloribus, veſicæ urinariæ mictum ſufflaminante ſpaſmo, indeque pendente dyſuria contumaci, nec non doloribus tenſivis dorſi, iſchii atque etiam inteſtini recti, ſanguinis miſſionem in pede utiliſſimam eſſe iis, quorum corpus ſuccis plenum & vaſis non adeo minutis dotatum. Sed ubi tenerior corporis habitus, vaſa exiliora, nec vires adeo vegetæ, idem hoc remedium, licet ſymptomata primum minuere videatur, curam præſtat mere palliativam, ac pathematum atrocia ſenſim non modo iterum poſtea ſuccreſcit, ſed & increſcit. Quin, ipſa venæ ſectio, crebro & intempeſtive inſtituta, ad ejuſmodi ſtagnationes ac inde oriundos morbos diſponit, tanto certius, ſi corpora imbecillia ſunt atque tenuia. Etenim illæ ſanguinis & humorum ſtagnationes, non ſemper à copia ipſorum pendent, ſæpe potius à deficiente vaſorum vi motrice, progreſſum humorum ſervante, quam vero ſanguis nimium ſubtractus magnopere labefactat. Vehementer igitur delinquunt ii medici, qui in hiſce morbis nonniſi ad ſanguinis abundantiam, quæ tantum particularis ob deficientem ibi virtutem motricem eſt, medicationem venæ ſectione dirigunt, non vero, ut roborantibus ac diluentibus ſolidis robur reddant propellens, ac liberum & expeditum ſanguinis procurent commeatum, quo tamen omnes hæ paſſiones quam optime aut penitus tolluntur, aut minimum multum levantur.

§. XXIII.

Neque hac occaſione reticendum, crebram & inconſulto inſtitutam venæ ſectionem, corpora ad affectus ſubcutaneos, & qui ex ſeri acrioris impuritate fiunt, reddere diſpoſita. Noſtro hoc tempore inter exanthematicos hos morbos maxime frequens eſt purpura, quæ vario colore, maculis ac puſtulis etiam ſubinde prodit non modo ſola, ſed & aliis morbis complicatur, ac inſuetis plane gravibus ſymptomatibus ut ſtipentur, facit. Cauſam autem hujus frequentiæ nullam aliam ſubeſſe autumamus, quam quotidianum intemperatum, calidorum potuum, maxime ex fabis coffee uſum, cum ſanguinis miſſionibus, jam noſtris plus quam ſeptentrionalium regionum incolis ſamiliaribus. Illis enim calidis potibus ſanguinis & humorum maſſa multis heterogeneis, ſalino-alcalinis, ex parte empyreumaticis, inficitur particulis, & calor ipſe motum inteſtinum intendendo in corporis ſuccis alienas multas gignit materias, ac præterea quæ inſunt ſubtiliores reddit ſimulque deteriores. Venæ ſectiones autem crebriores in omnibus fere, debilioribus & fœminis maxime, ſedentariæ vitæ ſub potu parciori diluente addictis, ſanguinis ad capillaria ſubcutanea vaſcula affluxum minuendo, perſpirationem impeditiorem ac ut retineantur illæ ſordes, faciunt. Cui, ſi acceſſerit alvi ſegnities, magis adhuc inquinatur humorum maſſa, nec mirum, conflari ſic fermentum quaſi exanthematicum, demum prorumpens & morbum inducens. Idem vero etiam cum aliis cutis defœdationibus ſuccedere, ipſius experientiæ fide conſtat. Novimus, in corporibus à ſebre chronica reſtitutis, adhuc tamen languentibus, inſtituta æquinoctii tempore ſanguinis miſſione conſueta, erupiſſe brevi poſt per omnem ambitum ulcera & abſceſſus tetros, quorum coalitus, recrudeſcente ſæpe exulceratione, medentibus multum faceſſivit negotii.

Digitized by Google

negotii. Ratio hujus in proclivi. Febrili quippe inteſtino motu diu perſeverante, ipſe ſanguis in tenue, impurum, ſalſum ſerum eſt reſolutus, ſimulatque ſolidorum robur morbo ita attritum, ut ſordium genitarum per convenientia emunctoria non rite perfici potuerit excretio. Detracta dein per venam ſectam adhuc ſanguinis parte, reliquus intus contenta ætherea elaſtica materia, facto ſpatio, impenſius agitatus, utique plus in ſerum impurum eſt diſſolutus, quod retentum pariter, excluſit materiam inducendæ ſcabiei aliisque cutis deſœdationibus idoneam.

§. XXIV.

Quod ſi etiam jam in corporis ſuccis præſto eſt ejusmodi materia ſanguinis mixtioni & nervoſis partibus infeſta, eaque propter extus pellenda, podagrica, arthritica, eryſipelacea, purpuracea, variolas & morbillos faciens, cum venæ ſectione mercandum eſt cautiſſime. Quando enim vaſa repleta ſunt ſanguine craſſo, in quo genuina plethoræ miſſionem urgentis continetur ratio, neutiquam ſub initium ſtatim ſi vena pertunditur nocet, ſed potius inimicæ illius materiæ ad corporis ambitum receſſum adjuvat. Verum ſi venæ plus ſero ſanguineo, quam ipſo conſiſtente ſanguine ſunt oppletæ, viresque imbecilles, ſanguinis ſubtractione nihil eſt deterius atque nocentius. Hoc etenim facto impeditur excretio, ac potius retroceſſio fit materiæ. quæ ad interiores nobiliores exquiſitioris ſenſus partes delata, ſuſcitat ibi pathemata ac damna graviſſima. De quo obvia paſſim ſunt exempla, facile recenſenda, ſi tempus ferret & occaſio. Inprimis de purpureo exanthemate eſt in comperto, id difficulter penitus eradicari, ſed relinquere quaſi fermentum, quod reviviſcens, crebro morbum inducit eundem. Interim ſi placida ipſius ad cutem fit emiſſio & debito regimine excipitur, vacat periculo & poſtea redit ſanitas; ſi autem præpoſtera ſanguinis miſſione, illud retinetur exanthema, atrocia ſymptomata, melancholici, maniaci & apoplectici inſultus ac ſuffocativi catarrhi cum convulſivis quandoque motibus, ſuccedunt, tanto certius in tenerioribus ac animo mobilioribus.

§. XXV.

Mitto jam turbulentos illos ſanguinis motus & pernicioſas ſanguinis congeſtiones inflammatorias, quas venæ ſectio, liberalius juſto minuſque opportune inſtituta adducere valet, de quo noxio effectu ſanguinis miſſionis, non in uno, ſed duobus locis adornatæ, tres conſignavit obſervationes HILDANUS *cent. VI. obſ. XCII.* Is autem non prætereundus venæ ſectionis abuſus, qui ſubinde committitur in iis, qui pathematibus ſpaſmodicis, convulſivis & epilepticis detinentur. Recte enim jam pridem dixit HIPPOCRATES: ſpaſmos & convulſiones non tantum à repletione fieri, verum etiam ab inanitione. Quæ poſterior cauſa ubi ſubeſt, ac morbus non ex nimis aucta ſanguinis bene conſiſtentis copia, ſed ſeroſi potius atque attenuati nimium vitio accidit, pertuſa vena, nunquam non augetur & contumacior redditur.

§. XXVI.

Ceterum in genere de venæ ſectionis in ipſum ſanguinem effectu, inter omnes qui rationem ſequuntur ducem, eſt pro certo: poſt eam relictum in vaſis cruorem magis attenuari, eo quod particulæ aëreo-elaſticæ, quæ nunquam non in ipſius ſinu hoſpitantur, mole nimia antea compreſſæ, facta ventilatione, in vacuum cedunt locum, ſeſe expandunt & irrequieto ſuo motu ſanguinem interfluum agitando, craſſiores moleculas diſcerpunt, attritu attenuant eoque majorem ipſi conciliant tenuitatem. Unde, noſtra quidem ſententia, vix certior ſanguinem mittendi eſt indicatio, quam ubi viſcidus is & craſſus comparet, a colore obſcuro veteribus dictus atrabilarius, qui in aqua multum ſubſtantiæ gelatinoſæ dimittit cujusque ſerum mox poſt emiſſionem in offam ſupranatantem denſatur. Sic enim comparato ſanguine, utiliſſima ipſius miſſio, tum ut tenuior reddatur atque fluxilior, tum etiam ut eo promtius circumagi & ſolidis robur fœnerare poſſit. Contra ea, ſi ſanguis jam tenuis nimium eſt atque ſeroſus, ac deficientibus moleculis ſolideſcentibus, plus aëris, quam ſanguinis venis ineſt, ipſe quoque ſanguis emiſſus & frigefactus reſpuit coagulum, venam ſecare damnoſum eſt atque pernicioſum. Quam ob rem atro merito carbone notandus ille nonnullorum paſſim obvius practicus error, quo nimium ſanguinis, per tuſſim, ſputum, narium, uteri, aut ani venas, fluxum, iterata ſanguinis, non bis, ſed vel quinquies & ſexies intra menſem ſubtractione, cohibere nituntur. Nam licet profluvium ad tempus conquieſcat & pallietur quadantenus, neutiquam tamen tollitur, ſed ſanguis inde tenuior factus ſimulque imminuta perſpiratione acrior, eo magis per apertos tubulos exitum affectat & malum vehementia recrudeſcit majori.

§. XXVII.

Sed nolumus diutius immorari enumerandis hiſce tædioſis medicorum delictis; inprimis quum jam paſſim in variis ſcriptis hæc cum aliis perſtrinxerimus, maximeque in *diſſert. de imprudenti medicatione multorum morborum cauſa*, nec non ea, quæ *de medicis morborum cauſa*, inſcribitur. Subjiciemus potius tantum ex pluribus utiliſſimas cautelas, ad evitanda damna in ſuadenda venæ ſectione ſervandas.

I. Magis proficua eſt ſanguinis ſubtractio carnoſo corporis habitu præditis, quam obeſis ac pinguibus. Hi enim ab illis probe ſunt diſtinguendi. In obeſis quippe vaſa exilia ſunt, progreſſus humorum lentus & perſpiratio impeditior; in carnoſis autem omnia ſecus. Unde venæ ſectio illis longe facilius nocet, quam his.

II. Errorem committunt, qui artes operoſas exercentibus plus ſanguinis ſubtrahunt, quam ſellularias tractantibus. Motus enim & exercitatio corporis ipſis quotidiana, ad juſtam quantitatem ſanguinis in corpore ſervandam, & nimiam abſumendam, jam eſt ſufficiens. Sanguinis autem miſſio, vires labefactando, eodem ad labores reddit minus aptos.

III. Perperam inſtituitur venæ ſectio, ubi primæ viæ vitioſorum ſuccorum colluvie ſcatent. Hac enim facta, ſordes ſanguinem ſubeunt ac retinentur facilius, ob imminutam ipſam ventriculi & inteſtinorum vim expultricem. Quare conſultius eſt, præmittere ſanguinis miſſioni ea, quæ alvum blande ducunt & canalem inteſtinorum à ſordibus liberant. Nil tamen eſt deterius, quam in craſſo ſanguine turgidis impetuoſas ac vehementes per inferiora, vel ſuperiora moliri purgationes, quibus ſanguis exagitatus, cum impetu ad incongrua loca propellitur, conſequentibus morbis graviſſimis.

IV. Macilentiores natura ſæpe plus ſanguinis alunt in venis quam obeſi & corporis habitu ſpongioſi. Unde liberaliorem his ferunt & poſcunt ſanguinis imminutionem. Sed diſtinguendi natura graciliores, ab

iis,

iis, qui victus parſimonia, morbis, ſtudiis, animi affectibus, veneris exercitio, tales facti; quia his damnoſa effuſior ejuſmodi ſanguinis ſubtractio.

V. Neque etiam in ſenibus reformidanda ſanguinis miſſio. Sunt enim inter illos, qui appetentia integra laudabili victu uſi, ſanguinis majorem quam par eſt in vaſis colligunt quantitatem. Unde in ſenili ætate interdum magis neceſſaria, quam alia, ad morbos grandævis familiares arcendos ipſamque mortem aliquamdiu protelandam.

VI. Cum ſanguinei temperamenti corpora etiam multum inter ſe differant, dum alia carnoſiora, robuſtiora & majoribus vaſis instructa, alia vero teneriora, cum valde exilibus & anguſtis vaſis, atque in illis pulſus plenus & magnus, in his autem debilior, oportet etiam medicum hoc diſcrimen in ſanguinis miſſione inſtituenda attendere, quia in illis venarum apertio plus utilitatis & ſecuritatis, quam in hiſce habet, ſi e. g. menſium ita, ut vel hæmorrhoidum, ſuetus fluxus ſubſtiterat, non ſemel, ſed aliquoties brevi poſt venam ſectam in corporibus plenioribus ſanguinis fluxum fuiſſe reſtitutum obſervaverimus.]

VII. Summa prudentia ac judicio opus eſt, ut juſta & corpori proportionata ſanguinis quantitas emittatur. Sive enim nimium, ſive parcius juſto ſubtrahatur, nocet utrumque. Quaptopter in definienda quantitate, exacta habenda eſt ratio ætatis, ſexus, corporis habitus, pulſus, vitæ generis, conſuetudinis, morbi ipſius, maximeque omnium virium.

F I N I S.

Digitized by Google